ماشاء الله لا قوة الا بالله
اکسیر اعظم جلد اول
۱۳۳۵ھ
حسب فرمایش جناب شیخ احمد حسین و محمد ذکر الرحمن صاحبان تاجران کتب بازار دریبہ کلاں دہلی
در مطبع مجتبائی بلدہ دہلی طبع گردید

نسخہ شفاء امراض حمد و سپاس شافی حقیقی ست عز اسمہ کہ بقدرت کاملہ خود ہر دردے را دوائے و در ہر دوائے شفائے آفریدہ و صحیفہ مزیل اعراض ستایش و نیایش حکیمے است جل حکمتہ کہ بحکمت بالغہ خویش در عقاقیر تاثیر و خاصیت صحت بخشیدہ نسیم از ہواخواہانش بیقراری و کرۂ نار از آتش قہرش شرارے محیط اعظم از لجہ لطفش جرعہ داری و زمین از افتادگان راہش خاکسارے دموی مزاجان بحلاوت شوق وصالش در جوش و صفراوی طبعان از مرارت رنج فراقش در خروش بلغمیان از ثقیل وقال گزشتہ ذاتش در سکوت و سوداز دگان در اشتیاق جمال باکمالش مبہوت۔ کریمے کہ لطف عمیمش انسان ضعیف البنیان را خلعت ولقد کرمنا بنی آدم پوشانیدہ رحیمے کہ عموم رحمتش آدم خاکی نژاد را بمرتبہ انی جاعل فی الارض خلیفۃ رسانیدہ۔ قادرے کہ تکمیل ہیولائی انسانی را عجب عقول ارباب حکمت و دلائل گردانیدہ۔ آمرے کہ بحکم کن صورت کون و فساد را از نہاں خانہ عدم بعالم امکان رسانیدہ معبودے کہ از افق اعلےٰ تا تحت الثریٰ جمیع مفردات و مرکبات خط بندگی او دادہ حرفے در وحدانیت او ندارند۔ خالقے کہ کل کائنات و مخلوقات از اظہار قدرت او در عبادت و بر نمایش صنعت او در شہادت اند شعر ففی کل شیٔ لہ شاھد + یدل علی انہ واحد۔ رسالہ دافع آزار درود نامحدود طبیبے ست کہ نفوس علیلہ را دارو سے فضل او کافی ست و عجالہ نافع بیمار صلوٰۃ زاکیات حاذقے است کہ اجسام کلیلہ را شربت وصل او شافی بعثت انبیاء و رسل براعۃ الاستہلال کتاب رسالت اوست و شرح اسرار رموز نسخہ ملل و نحل بحکم استاد ازل حوالت او۔ منشور پیغمبری بمہر نبوتش مسجل و دین حق بخطاب رسالتش مدلل۔ شرع متینش سالکان مسالک تحقیق را صراط المستقیم و وجود فائض الجودش مخلی بحلیۂ انک لعلیٰ خلق عظیم کشتی شکستگان موج یاس و حرمان را ناخدائے است باخدا و در غلط کردگان شاہراہ ایقان را صاحب طریقے است رہنما شرف ذاتش از معنی لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم معلوم۔ و بزرگی صفاتش از مضمون لولاک لما خلقت الافلاک مفہوم و تاجدار وما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین تخت نشین و انا خاتم الانبیاء والمرسلین شہسوار میدان اجتبا شہریار ایوان اصطفےٰ مہبط اسرار سبحان الذی اسریٰ مورد انوار فاوحی الی عبدہ ما اوحی باعث آفرینش ارض و سما شفیع گناہان ما و شما طبیب جانہا افسردہ ربیع دلہا پژمردہ۔ انیس بارگاہ حبیب اللہ جلیس خلوت گاہ لی مع اللہ مقبول بارگاہ یکتائے بے ہمتا حضرت احمد مجتبےٰ محمد مصطفےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ افضل الصلوات والسلام و علیٰ من اتبعھم الیٰ یوم القیام **اما بعد** بر رائے زرین ارباب فہم سلیم و عقل متین۔ اصحاب طبع مستقیم مخفی و محتجب نماند کہ بندۂ عاصی بانواع معاصی **محمد اعظم خان** چشتی خلف رئیس الحکماء شاد اعظم خان مصطفےٰ آبادی غفر اللہ لہما از بدو شعور بہ تعلم علم طب میل خاطر بسیار داشت و ہنوز از درس کتب متداولہ فراغت دست ندادہ بود کہ حادثہ جانگزا و واقعہ ہوش ربائے رحلت فرمائی جناب والد ماجد ازیں جہان فانی بدار باقی رو نمود و اسباب عیش و نشاط در ربود من بعد بارادۂ اکتساب علوم کمر ہمت بر میان جان بستہ بہرہ اندوز خدمت علمائے عظام و اساتذۂ کرام گردیدم و از ہر گوشہ توشہ و از ہر خرمن خوشہ فراہم آوردہ بعد فراغ از علوم متداولہ مثل علم صرف و نحو و منطق و حکمت وغیرہ بتحصیل فرائد فوائد علم طب کہ علمے ست شریف و فنے ست بس لطیف و قطع نظر از شرافت و عظمت ایں فن بمصداق اینکہ ع میراث پدر خواہی علم پدر آموز + بدل مصروف گشتم و بخدمت وحید عصر یگانۂ دہر افتخار العلماء خاتم الحکماء مولانائے انام جناب مولوی **نور الاسلام** طاب اللہ ثراہ و جعل الجنۃ مثواہ کہ در جمیع علوم و فنون شریفہ مہارت تمام و دستگاہ مالا کلام میداشتند و علی الخصوص

در علم طب کہ عدیل و سہیم خود نداشتند تحصیل آں از عم شریف خود یعنی حکیم **اسد علی** صاحب تلمیذ رشید نواب معتمد الملک سید **علوی خان** مرحوم نمودہ عمرے بر صورت مطالب عجیبہ و حصول تجارب غریبہ ایں فن بسر بردہ بودند شرف اندوز گردیدم و در اندک مدت بیمن توجہات آں یگانہ زمانہ و از فیض تربیت آں اکمل الکمل ہر تخم آرزو کہ در مزرعہ دل کاشتم نخل مراد بہم رسانید و ہر شجر تمنا کہ در خیابان خاطر نشاندم ثمر مدعا آورد بعد ازاں عمرے در خدمت و للاشتغال نسخہ نویسی بودہ مدتے بمشق معالجہ اغنیاء و غربا پرداختہ و پس از مدتے دراز بنا سازی دہر و بازی سپہر بہمہ میلان سفر در خاطرم افتاد و مہاجرت وطن دست داد تا آنکہ آب و دانہ رو بزیم بملک مالوہ کشید و حسب اتفاق بدار الاقبال بھوپال در رسید و در شہر شوال سنہ یکہزار و دو صد و پنجاہ و یک از ہجرت نبویہ علی صاحبہا التحیۃ والسلام بشرف ملازمت نواب مستطاب معلی القاب گوہر لمعان برج امارت اختر تابان برج ایالت ماہ آسمان کشور کشائی مہر سپہر عالم آرائے معدن جود و عطا مخزن احسان و سخا ماحی آثار ظلم و بدعت ہادم بنیان کفر و ضلالت ممہد بساط عدالت مشید ارکان نصفت دبیر مکتب عدل و داد امیر منصب اتحاد زینت چار بالش ناز زیب مسند امتیاز سپہر نجوم اشفاق قیصر رزم اخلاق رنگ افروز گلشن اقبال زینت افروز محفل جاہ و جلال مظہر آثار آدم شناسی و قدر دانی منظور انظار الطاف سبحانی شایستہ الطاف حسن تدبیر بسا بخش اندک مدبر رئیس الاعظم صاحب السیف والقلم امیر ابن امیر نواب نظیر الدولہ جہانگیر محمد خان بہادر شمشیر جنگ مشرف شدہ بسلک ملازمین خاص منسلک گردیدم و در مدت قلیل بہ بذل نوال آں امیر با اقبال در جلدوے حسن خدمات مورد عنایات بودہ بین الاقران والامثال عزۃ امتیاز و افتخار اندوختم چوں طبع وقاد آں ارسطو ذکی فلاطون نہی شایق ہر فن و مائل ہر علم بود و بسا بملاحظہ کتب طبیہ کہ از ضروریات انسانی است از بس میلان داشت روزے در محفل قدس منزل تذکرہ مجربات عجیبہ و فوائد غریبہ مستحسن ایں فن منزل برنج و محن میان آمد ایں قلیل البضاعت ارشاد کرامت بنیاد شرف صدور یافت کہ نسخہ متضمن تفصیل اسباب و علامات امراض صحیحہ مشتمل بر تبیین معالجات و مجربات تالیف باید کرد تا نفع عام و فائدہ تام بہر خاص و عام حاصل و متواصل گردد انا نجا کہ عدول از امر آں سپہر افتخار ازیں ذرہ بمقدار بعید بود بنا بر علیہ باوجود وفور علایق و قلت فرصت و ہجوم مرضی و کثرت معالجت کمر سعی بر میان جان بستہ بعبارت سہل عام فہم در آں شروع نمودم و اکثر تراکیب عجیب کہ بعضے ازاں بتجربہ ایں نحیف در آمدہ بودند و بعض نسخ مجربہ بیاض والد ماجد استاد علیہ الاعتماد کہ متفرق افتادہ بودند و از عرصہ ارادہ جمع آنہا مرکوز خاطر فاتر بود مع فوائد دیگر از کتب معتبرہ مثل مولفات سیفعہ شاہ ارزانی و کفایہ مجاہدیہ و موجز و شرح آں و شرح اسباب و شفاء الاسقام و ذخیرہ و منہاج و کامل الصناعہ و جامع الصناعہ و مائۃ مسیحی و قلانسی و حاوی صغیر و کبیر و تذکرہ انطاکی و سویدی و نزہۃ و معالجات بقراطی و قانون و بعض شروح آں مثل شرح قرشی و علامہ قطب الدین شیرازی و حکیم علی گیلانی و قرابادین جمع الجوامع و مفتاح المجربات و خیر التجارب و قرابادین معصومی و شفائی و بقائی و ذکائی و معمولی و نقشبندی و دستور العلاج و خلاصۃ العلاج و علاج الامراض و عجالہ نافع و تالیف شریفی و فوائد شریفیہ و زاد غریب و علاج الغربا و تکملہ ہندی و بضاعت الاطباء و مفردات ہندی و دستور الاطباء و ذخر داخضر و اقتباس العلاج و شفاء العاجل و دیگر کتب کہ بیان آنہا موجب تطویل است و مجربات دیگر اطباء حاذق و بعض اصدقاء صادق دریں مختصر مندرج ساختم و بعد از قید جمع و تالیف کہ مسودہ آں بلا ترتیب باتمام رسیدہ بود ہنوز ارادہ ترتیبش در پیش بود کہ یک ناگاہ زمانہ ناساز و چرخ کج باز نرد خاطر زد دیگر باختہ یعنی سنوح سانحہ ہوش ربا و وقوع واقعہ روح فرسا تشریف فرما شدن نواب محتشم الیہ بسیر روضہ رضوان الٰہی کہ بیانش متاع طاقت سامعان را حوالہ آتش سوزان نماید و اندیشہ کہ از شرح آں کرہ زمین در حرکت و فلک اطلس بفریاد آید رو داد و خانمان خوشدلی ہمہ بباد رفت و دودمان کامرانی را آتش در گرفت و جمعیت حواس بپریشانی رو داد و بر لشکر قوی شکست عظیم افتاد و مدتے سفینہ خاطرم در تلاطم امواج بحر ہموم و تصادم لطمات طوفان ہموم بر باد ماند و بباعث آں فرصت ترتیب و نظر ثانی کہ طریقہ مصنفین است دست نداد تا آنکہ بعض اصدقاء صادق و احباب واثق بر آں مکلف گردیدند کہ اگر ایں مسودہ متفرق کہ عجائب روزگار و غرائب لیل و نہار است ترتیب دادہ شود ہر آئینہ مشتاقین آں را حظے وافر و ناظرین کرا فائدہ متوافر دست خواہد داد ہر چند کہ عذر تنوع خاطر و تفرقہ باطن و ظاہر در میان آوردم و چندے طبیعت و لعل گذرانیدم لیکن دست استبداد از دامن حال باز نداشتند ناچار بپاس خاطر شان و ہم بخیال عموم انتفاع مستفیداں سعی بجمع و ترتیب آں بکار بردہ در قید کتابت کشیدم و نام تاریخی ایں نسخہ باسم **رموز اعظم** مقرر ساختم وجہ تحدا ایں کتاب ذر حسب انتساب مشتمل است بر یک مقدمہ و بست و چہار مقالہ و خاتمہ ترتیبش بدیں طریق مقرر نمودہ شد کہ امراض ہر عضو از سر تا قدم در ہر یک مقالہ بیان یافت و در آغاز ہر مقالہ فوائد کلیہ کہ شامل جمیع امراض آں عضو باشد ترقیم پذیرفت و بعد ازاں ہر مرض بفصلے علیحدہ نہادہ شد و در ابتدائے ہر فصل منافع و مضارے کہ بہمہ اقسام آں مرض مشتمل باشد ذکر کردہ شد و پس از آں سبب و علامت و علاج اکثرے انواع آں مرض جدا جدا کلی ساختہ و در ذیل آں باقی اسباب آنرا اکثر جا با در فائدہ بیان نمودہ و در بعض امراض تدبیر مختصہ مرضے کہ باطفال اکثر لاحق میشود نیز در فائدہ علیحدہ مرقوم شدہ و بعد از بیان اقسام مرض علامت خیر و بشارت و نشان شر باشارت اندراج یافتہ و پس ادویہ مفردہ نافع اقسام آں مرض در مفردات و ادویہ مرکبہ مفید انواع آں علت بترتیب حروف تہجی در مرکبات مذکور شدہ و من بعد در اکثر امراض داستان مریضان مرجوعہ مطب حکیم **علوی خان** صاحب و استادی مغفرت مآب حکیم **شریف خان** صاحب مرحوم و دیگر اساتذہ کرام کہ در حقیقت تعلیم نسخہ نویسی است در حکایات نوشتم۔ التماس بخدمت ناظرین با انصاف و مجتنبین طریق اعتساف آنست کہ اگر سہوے یا خطائے کہ از خواص مولفین و لوازم انسانی است دریابند بقلم عفو اصلاح فرمایند و اگر نتوانند بذیل اغماض در پوشند **مصرع** والعذر عند کرام الناس مقبول + و نیز مولف حقیر امیدوار فاتحہ و استغفار و دعائے حسن خاتمہ از طالبان

است وسایل عفو و غفران بل منتظر و بدیده نگران شعر السلام اے بعد ما آیندگان رفتنی ۔ بر شما خوش باد ناخوش ہائے دنیا ودنی + الله عفو غفور وهو قريب مجيب وهو الهادی الی سبیل الرشاد بحرمة النبی وآله الامجاد ۔ آلان نشرع فی المقصود بتوفیق الله المعبود + (اما بعد) بنظر کثرت افادت سائر ناس بفحوائے خیر الناس من ینفع الناس خادم الاطبا محمد اکمل خان میگوید که بار دیگر طبع این کتاب از مدتے بعید در التوا مانده الحال بسبب قدردانی رئیس جہاہ کیوان بارگاہ قمر مانت مہر رفعت ہلال عظمت سکندر فطنت دارا حشمت افتخار مسند امارت وریاست فخر وسادہ سیاست وحراست مخزن آناف الطاف معدن اصناف اوصاف عمیم الانعام قدیم الاکرام وسیع الاحسان کریم الامتنان سحاب فضل وعطا ابر فیض نیسان سخا بان ہمم کان کرم دانشور حمیا دشیم مظلوم نواز ظالم گداز امیر ابن امیر بسیار بخش آنکه بذیر مرکز دائره امن وامان موصوف خلایق ممدوح زمان راغب علم وہنر طالب اہل جوہر گوہر شاہوار بحر دانشور حمید شیم صائب نثر عطار رقم یگانه گوہر بحر وجود درة التاج افسر جود آنجی مہاراج دہراج سوائی تکوجی راؤ ہلکر بہادر تہرڈ والی اندور دام اقباله ودام اجلاله دیگر بار نوبت طبع این کتاب رسیده +

مقدمه در بیان وصایائے اطبا که طبیب را حفظ آں واجب و این مقدمه مشتمل است بر پنج فصل

فصل اول در بیان اموریکه طبیب را سزاوار است **بدانکه** گفته اند که طبیب معتدل المزاج واخلاق باشد وطاہر النفس ومتمسک بدین خود وملازم شریعت خویش ذو العقل قوی الذکا حسن التصور معروف بصدق کلام و ادائے امانت آمین متحیر عفیف مہتم بچیزیکه آں را امانت دہد محب بخواہش خیر ظاہر و باطن او مساوی باشد در افعال الجمیله وحسن الخلق جمیل المنظر کریم الخبر مہربان بر خلایق صحیح قیاس متادب بسیر واخبار متقدمه صحیح اللفظ والعبارت مواظب بر درس وقرارت کتب ونظر آں بعلوم متقدمین بود وشفیق رفیق اللسان رحیم بر ضعیفان وفقیران سبقت کننده بمعالجه ایشان قبل معالجه اغنیا وفرق نکند در تابع ومتبوع وتوقع نفع ومکافات از ایشان در علاج ندارد واگر ممکن باشد ادویه غربا از مال خود دہد واگر ازیں عاجز باشد نسخه آں نوشته بدہد وصبح وشام دعائے صحت آنہا بکند اگر مرض حاد باشد وشدید العنایت بجمیع کتب بقراط وجالینوس باشد وآنچه در کتب اوشاں رائے خود ہا داده اند بحث کند از غوامض آنہا و مذاکره از صاحب آنہا وحریص باشد بنظر مد آنہا واز آں ملالت وسستی نکند ولازم گیرد نفس خود را ہر روز در حفظ چیزے که آں را خوانده تا آنکه یاد گیرد وجمله از آنچه محتاج الیه باشد از علم وعمل وریاضت ذہن خود در آں نیاید حتی که در ہر وقت محتاج بدین کتب نباشد و باید که حفظ او مسایل آں را در سن صداقت وشباب باشد زیرا که حفظ در یں وقت سہل تر میباشد از وقت شیخوخت وماز چیزیکه از آں سوال کنند جواب آں دہد اگر معرفت آں داشته باشد و توقف کند در چیزے که آں را یاد ندارد تا آنکه در آں فکر کند و بحث کند از آں وکلام سایل را بشنود و بر آں صبر کند تا آنکه کلام آں تمام شود پس جواب آں دہد بتقریر واضح ترجیح الامکان وخبر آینده دہد از احوال مریضاں که معالجه آنہا میکند وپوشیده دارد اسرار آناں وده مزاح وہزل قلت نماید مطمئن النفس ومتفحص باشد بر مسئلے که بر آں اشکال آں مسائل باشد و مغرور بنفس خود نبود وارتفاع بر ابنائے جنس خود واحباب خود نکند واگر از کسے بحث کند رعایت انصاف نماید و پرہیز کند از اعتساف واز شرب خمر وفسق وفجور محترز باشد ونیک طریقه بود واز ہر بوے نجاست وفجور خود را دور دارد ودر کنیزکان وزنان نامحرم نظر بد نکند وکثیر العنایت بمزاولت حال مریضان وخدمت ایشاں بود ولطرب وآئین طبیه دارد وساعی وحریص بر قرات کتب باشد ودر فکر بغیر خوف وضجر طول دہد وتعلق قلب خویش بغیر اینہا ندارد وسوائے آں بچیزے طلب لذت نه نماید وزمان عمر خود را بسر نکند مگر اندر آں و واجب است که طبیب عارف بالله وخائف از خدا باشد وبامر معاد وثواب وعذاب اعتقاد دارد تا آنکه ایمان او بسوے خدا و معاد باشد وداعی بافعال خیر وناہی از منکر قوی الخوف بود وسزاوار است که دستگیر اقارب باشد وصحبت محبان ودوست دارد واز اشرار مجتنب باشد ونگاه دارنده مواعید خود بود وراست گفتار ونفقه دہنده از مال خود ولباس پاکیزه پوشد بقدر حال خویش لطیف الخطاب ذکی الحس صائب الرائے حاضر الخاطر باشد جمیل الصورت جید المشورت معتدل الجسم صحیح الجثه قلیل الحزاف کثیر الانصاف پاک عشرت باشد ومستطہر ومراقب بخدائے عزوجل بود وحسن السوال وخوش مقال وبار دافعال خود باشد حسن الکلام وطلق الوجه و بچیزیکه معالجه مریضاں کند آنرا یاد دارد واں مریض تو انگر باشد یا مفلس با وجود ایں محتاج بتوفیق الٰہی باشد تا که خلق مدد کند وخالق معاضدت او بتوفیق نماید ودر رفتار او میان شرعت ولطو باشد قلیل التلفت کثیر التود وسلام کننده بشخصیکه مستحق او باشد وبشارت دہنده بخیر بود وخنده باعتدال نماید وگفته اند که سزاوار است شخصیکه اراده کند که طبیب فاضل عالم باشد اقتدا کند بوصایائے بقراط که در عہد خود آں وصایا به طبیبین تا بعد خود نموده وگفته اول وصایائے که میکنم بعد تقویٰ واطاعت خدائے تعالیٰ آنست که بزرگ دارند معلمین خود را وخدمت وشکرگذاری آنہا کنند وقائم مقام آبائے خویش شمارند وحسن مکافات آنہا کنند واحسان آنہا مثل احسان آبائے خویش بیشتر دارند وآناں را در مال خود شریک دارند وخوش گفته کسے که گفته نزعیکه والدین سبب پیدایش او شده اند ہمچنیں معلمین سبب شرف وبزرگی وحسن ذکر تعلیم او بوده اند وہمچنیں انسان حق معلمین خود مثل حق والدین خود نگاہدارد وگفته سزاوار آنست که اولاد معلمین خود را مثل اولاد والدین خود شمارد وتوا ایضاً گفته که خالی نگذارد کسے را که اراده تعلیم از شما دارد ومنع کنید از آں کسے را که استحقاق او ندارد واز اشرار واسافل بود ونیز گفته اند باید که طبیب فیلسوف صحیح الاعتقاد حمید الدین عارف بعلوم الٰہی بود وکثیر الاحتیاج در علمی که آنرا دوست داشته باشد ومعتقد بدین خود بود وپاکی تن با کیزگی نیک باشد وراست گفتار وصادق الحجت پسندیده اخلاق وکثیر الرحمة بجملہ حیوانات وکراہت کند از اذیت دادن به آنہا واز ارادت عنف در اکتساب اجر وذکر وچشم خود از محرمات وزبان خود از غیبت وغمازی نگاہدارند ومحب ومہربان وساکن النفس حسن التواضع وقانع وکفایت شعار بود و واجب است بر آں

بر تقسیمات آنها بخوبی باید تا متمکن باشد از تخمیص که استخراج نماید دوا را از طبیعت مرض در شناختن بحسب کیفیت دوا از کیفیت مرض وکمیت دوا از کمیت مرض و استخراج سبب مفردات و استخراج سبب ما بقی مرض تا قسمت مرض کند و استنباط قوی ادویه بقیاس ماخوذ از تاثیرات آنها و اعراض لازمه آنها نماید و طبیب بعد ازین محتاج است بایں که عارف بعلم حساب باشد بوجه ضرب و قسمت تا ذہنش قادر باشد بر تقرر کمیت اغذیه و اشربه و ادویه مریضان بعد علم مقدار اوزان و پیمانه ہائے مختلفه و مروجه اُمم و نسبت بعض آنها به بعض و طبیب را باید که بداند زمانه نوبت ہائے امراض و زمانه ترک آنها برائے معرفت عدد ساعات و ایامی که از آں اوقات امراض شناخته میشود در زمانه ابتدا و تزید و انتہا و انحطاط مرض و ایام بحارین وغیر اینها که در آں معرفت حساب لابد است و نیز علم نجوم و ہیئت بحسب ضرورت دانسته باشد تا بداند شکل ارض و وضع او در وسط فلک و تقسیم آنها باقالیم و بلاد و طول و عرض بلاد یعنی طول آنها از طرف مغرب و عرض آنها از جانب خط استوا و بداند ترتیب منقسمات بروج و ترتیب افلاک و حرکات آنها و احوال کواکب و جائے سیر آنها که در سنین و شهور و ایام و ساعات و حلول کواکب در بروج و قران آنها و اتصالات آنها و قرب و بعد آنها از آفتاب تا که بداند زمانه که در آں شرب ادویه مسهله جائز باشد و زمانه که در آں شرب آنها جائز نشود و نیز بداند که زیادتی و کمی نور قمر در زیادتی و کمی رطوبات تاثیرے دارد تا بدان سبب حساب ایام بحرانات و ادوار آنها معلوم شود و ایضاً طبیب از علم ہندسه واقف باشد تا بداند که قرحه مستدیر بطئی الاندمال است بسبب نبات لحم در آں و قرحه که آں را زوایائے حاده باشد نبات لحم در آں سریع تر باشد بہ نسبت قرحه که زوایائے منفرجه داشته باشد و نیز کیفیت زاویه بصر معلوم نماید و ایضاً علم موسیقی نیز دانسته باشد از حرکات و فترات آں و مناسبت زمانہائے حرکات و سکونات بعض آنها به بعض و انتظام آنها و اختلاف نظام آنها و مانند آں بہر آنکه ایں امور بعلم نبض نفع عظیم دارد و ایضاً طبیب را باید که جاہل از علم طبعی نباشد زیرا که آں اصل علم طب است و علم فرع حاصل نمیشود بدون معرفت علم اصل تا طبیب معلوم نماید امور طبعیه و غیر امور طبعیه را و امور ضروریه و طبائع آنها و آنچه حادث میشود از جمله آنها و ایں امور چگونه حفظ صحت مے نمایند یا چسان مرض حادث میکنند و نیز طبیب ذی بصیرت باشد بعلم امراض و اقسام آنها و اختلاف آنها و اسباب آنها و علامات آنها که دال بر امراض است و امراض سلیمه و مهلکه و باید که طبیب عارف به بحران و ایام آں باشد و تقدمة المعرفت در آنچه از نبض و بول دریافت میشود و آنچه تابع اینها باشد و جید الفراست و بصیر بطریق استدلال بر نوع مرض باشد و عارف بطریق قیاس برائے استخراج قوی ادویه و اغذیه و منافع آنها و مضار آنها و جمیع افعال آنها که متعلق آنها ست و بترکیب و اثرے که بعد از ترکیب مترتب گردد از مزاج و قوی و تاثیر آنها در بدن انسان **فصل سوم** در بیان چیزہائے که ریاضت کند طبیب بنفسه اندر آں بعد حصول علوم و آنچه واجب بود که اخذ کند از روئے عادت خود **بدانکه** سزاوار است برائے طبیب که مواظبت دخول در بیمارستانات و خدام آنها نماید و تجسس کند با امراض غریبه که آں را در یابد بهر آنکه اکثر مشاہده کرده میشود در چنیں مواضع امراض ہائے که آں را نشنیده و ندیده باشد و آں امراض مسطور باشند در کتب بلکه بسا است که گمان بامتناع وجود آنها مے شود با آنکه امراض باقسام و غرائب از ترکیب اسباب بانواع آنها و اجناس آنها محصور اند در قوانین و محفوظ اند در اصول پس ہر گاه طبیب بچیزے ازیں احوال ببیند آں را ثبت نماید در دستورات خود تا که او و غیر او از آں انتفاع یابند و چوں در بیمارستانات داخل شود در جائے بنشیند که مستحق آنست و بسکون و وقار نیک در آں بنگرد و بشنود آنچه مریضان از امراض خود ہا شکایت کنند و اہتمام آنها برفق نماید و توقف نماید در فهمانیدن آنها آنچه که ایشاں را بیان کنند پس بیان نماید مریض را بقدر حالش و امکان او دوائے که سہل باشد بروی تحصیل آں و دوائی بیان نکند که معدوم باشد و اسم مجهول و غریب آں دوا نگوید و ایضاً بقراط گفته که من امر میکنم کسے را که اراده مزاولت ایں فن و قرب آں نماید که معالجه مریضاں برافت و رحمت و شفقت و نصیحت نماید و تساہل نکند از ایشاں در وقت شدت امراض و تاخیر نکند در وقت حاجات آنها و جمیع مریضاں را ناصح باشد و قیام نیک خود بر آنها نماید و کوشش نماید در چیزے که ایشاں را نافع است اگرچه ایشاں مملوک باشد پس طبیب بایں امور شرف دنیا و آخرت خواہد یافت و محمود باشد و اگر ملاقی شود او را امراض مسافر و فقیر طبیب را سزاوار است که معالجه آں کند و تدبیر او قیام نماید و نفقه و دوا آں را از مال خود اگر ممکن باشد بهر آنکه بر آں واجب است و دریں امر طبیب را ثواب و رفعت است زیرا که از مردمان شخصے که بر اوشان رحیم و شفیق باشد از اہل صناعت طب باشد و کسیکه غریق در بحر جہل باشد چیزے ازیں امور مفید اند و آں نیکو نباشد و سزاوار نیست که آں را طبیب خوانند و ہر گاه طبیب بر مریض وارد شود پس نزدیک او بنشیند بنوعیکه روئے او ببیند و مقابل او باشد و کلام او بشنود و سوال کند از مریض بسوالاتے که واجب بود سوال کردن آنها و نبض او ببیند و بر قول مریض قناعت نکند تا آنکه استشهاد نماید بداں بقول مریض و تدبیر آں کند و اطبا گفته اند که بالغ دین ہشیار در علاج نیک سوال کردن از مریض است و ملاحظه احوال او و استقصا نماید از آں در مواضع متفرقه و مریض را دوائے بیان نکند تا آنکه از آں خوب بحث نه نماید و سوال بالاستقصا نکند و استدلال بدلائل و علامات بر مرض نماید و سبب مرض بداند پس دریں وقت دوائے او را بگوید باجتهاد و ہر چیزیکه میداند که آں در غایت از علاج باشد و اگر مریض در اظہار حال قصور نماید پس کسانیکه قریب او باشند از اوشاں سوال کنند و بشارت دهد مریض را به عافیت او و قوی نماید نفس او را بامید و در خود و نشست خود را نزدیک مریض طول ندہد و بداں سخنہا نگوید که احتیاج بسوئے آنها نباشد و نفع باو نکند تا اگر مریض از طبیب سوال نشستن او نزد خود نماید نزدیک او نه نشیند مگر نزد مریضے که بداند خلاص او از مرض و بالجمله تخفیف طلب کند بہر آنکه ایں امر بہتر است نزدیک قلوب مردم و ہر گاه که طبیب از مریض مفارقت کند پس کثرت تفکر در حال او نماید و در آنچه تدبیر کردن او واجب بود در زمانه آینده و طبیب را واجب لازم است که آنچه اگر

مزمریض بگریزد از ظهور علامات مهلکه پس این امر دلالت میکند بر مهارت تقدمة المعرفت او و آن چیزهائے که واجب است بر طبیب آنست که علاج مرض بقدر خروج قلیل از
اعتدال نماید از روئے مزاج و ترکیب و بر آن زیاده و کم نه نمایند زیرا که در صورت زیادت بر آن آوردن مرض دیگر است که ضد مرض او باشد و در صورت کمی ضائع کردن
وقت است و بسا است که زمانه وسعت با ینقدر نمیکند که تدارک قصور آن کرده شود با آنکه نقصان در احتیاط قریب تر از زیادت است و گفته اند که چون احتیاج طبیب باستفراغ
از فصد و بدوائے مسهل شود و قوت مریض قوی باشد پس مبادرت کند بسوئے آن و دران توقف نکند و استفراغ ماده بقدر حاجت نماید و اگر قوت متوسط باشد استفراغ متوسط
نماید و اگر مریض ضعیف باشد پس انعاش قوت مریض کند بعد از ان استفراغ ماده نماید و در هر حال از استفراغ مفرط حذر کند لا سیما در زمانه حرارت شدیده و برودت شدیده لهٰذا
بهتر آنست که عقب دوائے مسهل در زمانه حرارت شدیده اعراض رویه پیدا میشوند و فصد در زمانه شدت حرارت موزث و غشی صعب است و در شدت برودت تبرید بدن مینماید
و افعال طبعی را ضعیف میکند و همچنین سزاوار نیست که از اسهال قوی در ابدان و بلدان حاره احتراز نماید و نیز گفته اند که هرگاه احتیاج باستفراغ و تبدیل مزاج افتد و
دوائے میسر آید که هر دو فعل کند پس آن را غنیمت شارد مثل آنکه در تپ غب خالص و تپ محرقه بدادن آلو بخارا و آب تمر هندی و آب انار شیرین آن حاجت افتد بهر آنکه این ادویه
استفراغ و اطفائے حرارت هم میکنند و گویند که چون دوائے مسهل با تغیر مزاج بنوشانند پس دران آب بسیار داخل نکنند که قوت دوا ساقط شود و گفته اند که استعمال دوائے
مسهل در مدت طویل بمفاصل کثیره آید و آماده دوائے معدل مزاج در هر وقت استعمال کند و گویند که اقدام نماید بر عضو کثیر الحس بدوائے قوی اللذع بهر آنکه او اعراض ردیه را
در هیجان آرد و آن اعضا چشم و دماغ و اعصاب و فم معده و رحم است و اما در اعضائے غلیظ قلیل الحس هرگاه اعراض قویه افتد پس معالجه آنها با دویه قویه التحریک
بغیر توقف نماید چنانچه معالجه طحال کرده میشود از پوست بیخ کبر و خردل و سیر دشتی و گفته اند که هرگاه در بدن مریض مرض قوی افتد و قوت او را ضعیف کند سزاوار است که
حیلت قدمی بمقاومت عرض بر دفع مرض نماید و اگرچه آن تدبیر زیاده کننده اسباب مرض باشد چنانچه فعل میکنند در غشی که در تپ محرقه عارض میشود که مریض را نان بشراب ریحانی کرده
میدهند با وجودیکه آن تپ را زیاده میکند و مانند آنکه در قولنج بارد نزدیک شدت وجع دوائے مخدر میدهند و اگرچه در سبب مرض افزاید و نیز گویند که چون مریض اشتهائے
چیزے کند و آن چیز موافق او باشد پس سزاوار است که مساعدت او نماید و اگر آن چیز موافق او نباشد پس از آن منع کند مثال این است که اگر مریض خواهش شرب آب سرد
خوردن خواه یا شرب شراب کند و ماده مرض او نضج یافته باشد پس آن را ازین چیز با منع نه نماید و اگر امر خلاف این باشد پس او را از آن باز دارد و همچنین اگر مریض جوان و
فصل صیف و بلد حار باشد و خواهش آب سرد نماید آنرا از آن باز ندارد لاسیما اگر عادت مریض در صحت بشرب آن جاری باشد و اگر امر خلاف این بود آن را از آن منع نماید و ایضاً
گفته اند که هرگاه میلان اشتهائے مریض جانب غذائے غیر موافق باشد اندکے از آن بدهد و لیکن زیاده نماید خصوصاً اگر مریض ساقط القوت یا ضعیف الشهوت بود یا در اغثیان یا
تقلب نفس باشد و گویند کسانے که از رجال و نساء اهل ترفه و صبیان باشند اشتهائے آنها یکبارگی منع نکنند لیکن در ابتدا اندکی جائز دارد و از کثرت آن تحذیر نماید و بمقدار ضرورت
آنرا اجازت دهد که این بهتر است از آنکه بالکلیه از آن منع نماید زیرا که بسا غذائے مولده خلط ردی ضرر نمیکند مگر آنکه از ان مقدار کثیر خورده شود و نیز گفته اند که طبیب اعانت عظیم
نماید و از تخمه حذر کند که درین امر حفظ صحت مریض است و از طول گرسنگی و تشنگی حذر کند که این بسرعت سیری مے آرد و ذبول پیدا میکند و گویند که اجماع حذاق اطبا برین واقع شده
که هرگاه اشتباه در سبب ذهنی افتد پس سزاوار است که امتحان بدوائے نماید که عضو را اندک تسخین کند یا تبرید آن کند تا اندک بارد بالفعل یا اندک تجفیف یا اندک ترطیب نماید یا تغییر
اینها معالجه کند از چیزے که از آن سبب نیز واضح گردد و در آن مخاطره نباشد و بچیزے که امکان لحوق ضرورت باشد و قیاس آن را واجب کند مع اجماع ما ایضاً گفته اند که اگر وقوف
بر سبب مرض نباشد و سبیل بسوئے او نیابند و بحدس نیز دریافت نگردد و طریق معرفت سد باشد پس سزاوار است که طبیب مرض را بر طبیعت مریض بگذارد و استفراغ و تبدیل
مزاج او نکند بلکه حفظ قوت او نماید اگر قوت اشتهائی او از خوردن غذا ضعیف شود و الا فلا و اگر مدت طویل بگذرد و مریض اشتهائے غذا نداشته باشد و نبض او ضعیف باشد
پس آن را غذا دهند و هرگاه موضع صاحب مرض حاد با نواع تبریدات بارده کرده شود و پس مریض را بپوشش ها در شب بپوشانند تا آن را هوائے سرد نرسد که او حرارت را
بباطن منعکس نماید و قوی گرداند و وجه این نیست که احتیاج مے افتد به تدبیر هوائے استنشاق و تبرید سینه مریض که تسکین نفس و نبض او نماید و بدین سبب نفس و قلب او قوی
گردد و ایضاً گفته اند که هرگاه علاج طبیب طول کشد و کمتر از آن نفع حاصل شود پس انتقال بضد آن علاج نماید زیرا که باشد که طبیعت آن دوا موافق طبع مرض باشد پس باید که
او است بیک علاج و یک دوا نماید در امراض استطاله بهر آنکه این موافقت طبیعت نماید و حفظ قوت او کند تا معین بر دفع مرض باشد و دوا نیز عمل خود زیاده در مرض خواهد کرد
و چون ادمان بر دوائے واحد نمایند طبیعت بدان مالوف گردد و عمل آن دوا ضعیف شود بهر آنکه او مثل غذا گردد و نیز گفته اند سزاوار است طبیب را که در امراض امتلائیه که از
کثرت اخلاط حادث شوند مثل استسقا بانواع استفراغ و تدابیر علاج کند و از موت آن ما خوف ده اگر مریض خائف از آن باشد و اما در امراض استفراغی و یبسی مانند دق و سل
پس طبیب را باید که تقویت قلب مریض نماید و آنرا بشارت بسلامت و قرب غلبه عافیت دهد و از غذا آنچه موافق او باشد اجازت دهد و گویند سزاوار نیست که هر آنچه طبیب از
حال مریضان معلوم کند از آن مریض را بترساند اگرچه دلائل مذمومه باشند تا آنکه صاحب او را امید صحت نباشد پس باید که طبیب از آن بگریزد و خاموشی لازم گیرد و اگر دلائل متوسط در میان

دیگر معروف باشد و مریض دیدن و علاج بود پس شاید که طبیب مال یابد از ان بگوید و اگر مریض خوفناک و ترسنده باشد باید که راز او پوشیده دارد و به اهل بیت او قرب او در افشای آن راز نماید و مانند که بعض ادویه و بعض اغذیه را خاصیتی است و تاثیر و تاثیر مثلاً بادام را در نفع دماغ و حفظ جواهر او و ترهیب او خاصیتی است و اگر چه ترکیب بادام خام بی مزه است با مضرت و نقل را خاصیتی است در ما فزاید دماغ و فساد ذهن و تعبیر را خاصیت در ضرر رسانیدن مقعد است و هلیله را خاصیتی است در دفع معده و تقلیل را خاصیتی است در ما فزاید جگر و تمر هندی را خاصیت در منع جگر است و دار چینی را خاصیتی است در تسکین عطش و گاو زبان را خاصیتی است در تلف کردن غلط سودا و همراه آن و انگور را خاصیتی است در بهم کردن ضعیف جگر و انجیر را خاصیت در احداث ضعف بصر است و جوز را خاصیتی است در احداث گنگی و تردد در کلام و انار را خاصیتی است در منع کردن عفونت اغذیه و فساد آن چنانچه مرزه را خاصیتی است در انضاج و کندر را خاصیت استلابی سرد دماغ و تخاع از فضول است و در پیدا کردن گنده دهن و عقیم ساختن زنان و تنظیم شکم و بالجمله مفید است **فصل چهارم** در ذکر امور یکه طبیب را از آن اجتناب سزاوار است نشاید طبیب را که جاهل و متهور باشد که چیزی را در غیر موضع او استعمال کند و نه جبان و عاجز باشد از فعل چیزی که بعمل آرد و ترک کند چیزی را که محتاج الیه باشد و استبداد در رای خود نکند و تعدی از حق نه نماید در جای که بلند و دقت بتذکر خود نکند بگمانی که من فراموش نمی کنم بهر آنکه نسیان بهر انسان عارض میشود و غرض طبیب جمع مال نباشد و قصد او بدان ترقی اقبال نبود بلکه ترقی کمال او واجب است که بدان شر کسب خود باشد و حاسد بر مال کسی نبود و غیر مخلوط کننده در تدبیر مریض بود چنانچه بعض حکما گفته اند که قبیح بادشاه کسی است که ظالم باشد و این او موجب فساد ملک او و رعیت اوست و قبیح زاهد آنست که فاسق باشد و این مفسد برای دنیا و آخرت خود است و قبیح طبیب شخصی است که آن بد پرهیز باشد و این مفسد صحت خود و صناعت خویش است و در حکمت قدیمه است کسی که شکم خود را غالب کند بر خویش پس آن در صد چهار پایه است و هر گاه طبیب صحت خود را معدوم نماید زبان طعن مردم در حق خود بگشاید و او را خجالت حاصل شود چون او دیگری سبب آن بپرسد و قلوب مردم از آن تنفر کنند زیرا که طبیب را چون حفظ صحت خود و دفع مرض خود ممکن نباشد پس بالضرور او را امکان صحت غیر او نباشد و از این جهت معیشت او فاسد گردد و سزاوار نیست که او بهم پرهیز مفرط نماید تا آنکه قوت او ضعیف گردد و لاغر گردد جلد او و بدن او و کم شود شهوتهای او و زرد شود رنگ او و آن سبب برای حدوث امراض مزمنه یا مهلکه خواهد شد و بعد از این اکثر عمر او بحال بد قائم شود و خلیط النفس نباشد و انبساط و بشاشت او بغایت هم نبود تا آنکه بند کنند مردم درهای خود را و آن طواف نماید بر مریضان پس اهانت او نمایند و هیبت او ساقط گردد و اطاعت او نخواهند کرد و نیز متکبر بحدی نبود که از آن مردم خوف نمایند بلکه میانه در هر دو حال بود و نزدیک مریضان نرود تا آنکه استدعای او نکنند که این امر سبب او نافع تر و موجب ارتفاع منزلت اوست و اگر کسی از مریضان یا از خویشان آنها از طبیب رو گردانند پس معاودت بسوی آنها نکند و ارتفاع بر یکی از اهل جنس خود نجوید و بر جهال نیز ترفع نه نماید چنانچه افلاطون گفته سزاوار است برای مرد عالم که ترفع بر جاهل نکند و اینکه مبالغه بر خود بمقدار یکه خدای تعالی او را رفعت داده است نه آن و ارسطاطالیس گفته بهترین علما آنست که جاهل را بمنزله طفل بیند و نقض عهود خود نبود و غضب و ضحک از غیر امر عجیب نکند و بغیر عادت مشی نیز نماید و سرعت در جواب بدون تامل نکند و سزاوار است که طبیب بر فقرا تکبر نکند و نفرت کند از علاج کسی که او را امراض ضعیف کرده باشد و جراحات بر آن کثرت نماید و هر کسی را دوای که مانع حمل و قاطع نسل باشد بیان نکند مگر آنکه امری عظیم باشد و خوف هلاکت حامله در حمل و وضع حمل باشد و سموم بسبب غرضی و هلاکتی نه هر کسی را تعلیم او نکند مگر در معرض مداوات تریاق که از آن شفا یابد و نشاید اطبا را که چون در خانهای مردم داخل شوند همت او شان مصروف باصلاح مریضان باشد و مریضان را مایوس در امراض معروف الخطر از عافیت نگردانند و طبری گفته طبیب را باید که حکم بالجزم به هلاکت مریض و بصحت او نکند و از امور یکه طبیب را اجتناب از آن واجب است اسارت ادب است در اقوال و افعال پس سزاوار است که تکلم نکند در بیان ادویه بکلامی که خارج شود بسبب او از حسن ادب و لطافت کلام خصوصاً پیش الی بر و بعض ادویه که ذی قذارت اند مثل زبل کلاب در خناق و غیر آن که اطبا نوشته اند از آن جمله اند که صلاحیت آن ندارند که هر کسی را بیان کرده شود خصوصاً برای صاحب دولت زیرا که اکثر از ایشان عاجز نیستند از استعمال ادویه جلیل القدر اگر چه عزیز الوجود باشد و قیمت آنها بسیار باشد و سزاوار آنست که معالجه بدوای غذائی کند ما دامیکه ممکن بغذا باشد و نه بدوای مفرد قوی تا که علاج بدوای مفرد ضعیف ممکن باشد و نه بدوای مرکب مجرب قلیل الاجزا تا ممکن باشد بدوای مفرد قوی و نه بدوای کثیر الاجزا تا که ممکن باشد به قلیل الاجزا و استفراغ ماده بطریق قوی تر نکند چون بطریق خفیف تر ممکن باشد مثل قی و حقنه از فصد و حجامت و کسی را دوای قاتل نه دهد و نه پیش او بیان کند و نه آن مانند خود جمع کند و اگر بهایه بسوزد و فعل او را باطل کند و بالجمله کلام نکند مگر بچیزیکه در آن جلب منفعت و دفع مضرت باشد پس اگر چیزی از این تدابیر بکند خدای تعالی او را مکافات آن در دارین بخشد و واجب است که طبیب از هر فساد و شر دور باشد پس فعل نکند و کلام نه نماید الا بسخنی که از آن حیا نکند از ظاهر کردن آن بمردم و زنان را دوای مسقط جنین نه دهد و امر بفصد حامله نکند مگر در سه ماه متوسط و اما در ابتدای و انتهای حمل بر آن اقدام نه نماید و نشاید که افشای راز مریض نکند و بر آن اطلاع بغیر نه نماید بهر آنکه اکثر مریضان میباشند که او شان را امراضی عارض میشوند که آن را از پدران و خویشان خود پوشیده میدارند و ذکر آن پیش طبیب میکنند مثل امراض رحم و بواسیر و طبیب کثرت شرب

شراب هم نکند که آن مضر دماغ است و استلاے فضول در آن و فساد ذهن شود نباید دخل نکند از کسے که اراده تعلم این صناعت دارد اگر تحقیق و تعلیم آن نکند باشد از فوسیدن
و چون علاج نه دارد ممکن باشد قریب بآن هیچ نگردد مگر مرضے که از آن رستگاری نباشد و ابن مطران در بستان الاطبا نوشته سزاوار آنست که طبیب قدام دوا به قوت
تا وقتیکه از آن خلاصی ممکن باشد و بدانکه عوض کردن دوائے قوی برائے ضعیف در طب نیست بلکه در طب دو امر باید در عوض کردن یکے آنست که دوائے ضعیف
اخراج ماده نکند آنچه که اخراج آن دوائے قوی نماید دوم آنکه در افعال مساوی بقوت دوائی باشد که اراده ابطال ضرر آن دوائے قوی باشد مثال این آنست که شخصے را
در معده او بلغم لزج کثیر الاجتماع شود پس واجب است استفراغ او بطریق قریب تر و آن قے ست بادویه مقیه مخرج آن خلط پس طبیب را اختیار استعمال او و استعمال حل اوست
به لطف صناعت اما استعمال آن اصل است یعنی علاج خلط بدل مقادم ادوا اما عوض کردن آن چنان ست که مریض را بر نهار آب بسیار گرم بنوشاند و امر کند بصبر بر آن تا
سه ساعت بگذرد و بعد از آن تسخین معده کند به بعض روغنهاے گرم قلیل القبض مثل زیت که در آن لادن مطبوخ باشد و مانند کے قوت مصطکی در آن باشد تا که ماده معده را
نضج دهد و لطیف گرداند و تحریک معده بر قے نماید و دست و پا را گرم دارد بسبب مشارکتے که میان معده و آنها است بهر آنکه هرگاه معده گرم میشود اطراف را گرم میگرداند و
چون سرد میشود آنها را سرد مے سازد و هرگاه حادث شود غثیان دست و پا را گرم کنند غثیان کم شود و چون در معده کرب پیدا شود دست و پا را در آب سرد بدارند
کرب کم شود و همچنین هرگاه اطراف گرم شود معده و آنچه اندر آن است هم گرم گردد و رقیق و لطیف شود و قے سهل باشد پس آب نیم گرم و زیت بنوشانند و این تدبیر
که قائم مقام کندش و غریق دهنده التی در استفراغ حاصل بود و تکرار آن هیر مذکور تا قائم مقام اینها باشد در استفراغ ماده و اثر فاعله ادویه مذکوره نیز ایمن باشد و صاحب معالجات
بقراطیه گفته چون مرض کم و زیاده میشود بحسب اسباب فاعله او بحسب زمان و وقت و سال و مختلف میباشد علاج بحسب عادت مریض و صناعت آن پس واجب است
که طبیب از این همه امور واقف باشد تا آنکه او را امکان حکم و علاج باشد و طبیب غافل نباشد از چهار چیز که جمله امور معالجات است و آن تعدیل مسکن مریض است بحسب
آنکه مرض او را واجب کند و خوشبو ساختن خانه که مریض در آن ماند و تجربه یا اغذیه و ادویه و اختیار خادم یا خادمه زیرا که معالجه تمام نمیشود مگر باین چهار چیز و ادویه از نزد خود
نهد و قبول دوا بیان کند سامع آن مرغوب بود باشد و تکرار آن بیان نماید و تقلب احوال و تقریبا از آن نماید بهر آنکه در صناعت آن غلطی نیفتد و مریض هلاک گردد و معرفت مذهب
مریض نیز کند که استعمال آن ادویه در مذهب او جائز است یا نه و اگر در همسایه طبیب مریضے باشد و بماند که غیر او از اطبا علاج آن میکند ترک نصیحت از او نکند که مریض
بد اندازان و از اخلاق آن ایشان نصیحت و اگر بر مریضے وارد شود و در آنجا اطبائے دیگر هم باشند بعقد مدیه او یکتر با ز اندازه او و اشارت کند غیر او بمرض بکلام حق شهادت
آن بدهم و اگر اساءت بغیر حق کند تحمل نه نماید او را و غلطی او فاش نکند بل بجا بگوید و طبیب سوے سر خود راه ندارد و شرب خمر و لهو و لعب او ظاهر نشود و تاخیر از رفتن خود نزد
مریض نکند در اوقاتے که عود او در آن باشد و بسوے فعل امرد زیاده نظر نکند و با آن ملاقات نسازد و نه بسوے زن اجنبیه و از مریض چیزے طلب نه کند و اگر طبیب را
ضرورتے باشد بسبب تنگدستی او طلب نکند در عین شدت مرض بلکه تاخیر آن کند تا صلاح حال مریض و طلب او نباشد مگر بظاهر کردن با حسن الفاظ و تقریر نیک و بهر حال
شکایت او نکند اگر چیزے دهد یا نه دهد و حریص نباشد در سائر احوال و ریاضت کند بقلت غذا و قلت شرب و در عوام ننشیند و مناظره نکند با طبیب و فلسفه و منجم
اصحاب شرائع و طعن بر مذاهب نکند و از جهال استهزا نکند و جزم کسے بیان نکند و نگوید که فلان مریض صحت یابد یا بمیرد **فصل پنجم** در امتحان طبیب -
واجب است بعقلا که امتحان اطبا کنند تا که نزد ایشان تمیز شود میان ماهرین و جهال - پس هرگاه اراده امتحان طبیب کنند اولاً امتحان سیرت او نمایند در طریق
او تامل کنند پس اگر آن از اهل سیرت و طریق نیک یابند آن را دوست خود سازند و اگر خلاف خواهش خود یابند از آن رو گردانند بطرف طبیب دیگر بعد از آن از جزئیات
طب از آن سوال کنند پس اگر عقده آنرا حل سازد و بر صناعت آنرا ایمان نماید و دلیل شکوک آن را دفع کند پس گمان خود بطرف او نیک نمایند و دامن او بگیرند و اگر
قصور کند در جواب و لغزش نماید در خطاب بر آن اعتماد نکنند زیرا که فهم او مستقیم و صواب او عدیم است و سزاوار است که اعتماد کرده شود بر کسیکه ممارست طبیبان
و مصاحبت از اطبا در زمانه جوانی و شباب تا وقت پیری کرده باشد و مصروف بطلب لذات و تتبع شهوات نباشد و قوی کرده باشد نفس خود را در علم پس کسیکه عادت
کاسبے کرده باشد لازم میشود او را آن کار و کسے که تجربه چیزے نماید حکم او پیدا کند چنانچه گفته اند که عادت خواهر طبیعت است و طول ایام او را پیدا میکند و چون از
اطبا شخصے را یابی که حکمت او طول کرده و تجربه او بسیار باشد پس مقدم دار او را بر کسے که کمتر از او باشد با وجود آنکه رائے شباب بادی تر بسوے صواب میباشد بهر آنکه قوت ها
در آن متزاید اند در افعال و در آن سن کامل متناهی تدابیر نیک است بسبب طول تجارب او و کثرت تفکر او در امور و تقلب آنها و جالینوس گوید که هرگاه ترا احتیاج شود
بمشوره در امرے پس در هدایت مشوره آن از شبان بگیر و در عقب آن بسوے پیران ببر پس آنچه در آن نیک تر باشد آن را اختیار کن و در کتب طب و مصنفات او
نظر کن پس اگر آن را شدید العبارت لطیف الاشارت پر معانی متقن الاصول و المبانی بیابی حکم به تمهر او باید کرد و اگر آن را ظاهر الخلل و کثیر الزلل یابی پس در تمهر او شک
مکن زیرا که در کلام جهلا مطابق لفظ معنی او نباشد و تحقیق اوسلے او وفا نکرده باشد فائده او کمتر باشد و معرفت شان ظاهر نگردد و سامع را فائده نه دهد و شنونده او نفرت کند

مورد سیرت طبیب تامل کن پس اگر آن سائل حیا و صاحب دین و پرهیزگار بینی یقین یابی پس طلب اصلاح از او برای خود بکن و اگر آن را بر زبان ها مطعون یابی و بعلت نقص شهرت
باشد از آن بگمان شود او همین شاعر حکیم گفته که به مطعون بر زبان ها باشد نشانه تیر عوام گردد و برای هر محمود از امور مقدمه ایست و مقدمه کل محمودات حیا منست و حیا بهر مذموم
از امور مقدمه ایست و مقدمه کل مذمومات تجرد است و چون طبیب را مائل تر بشهوات و پیروی طلب لذات و الفت کنند بسماع بولیان و آواز زنان و حریص بشرب خمر و نغمات
مزامیر بینی پس او دانسته مدان سقراط گفته که میل بسبب شهوات مستر فضیحات است و بدترین چیزها که مردان در آن مبتلا شوند مصاحبت زنان است که زنان زنگ قلوب
اند و چون طبیب را در مجلس طرب بینی پس تفحص از شان او بکن که در آن مجلس بسبب عادت یا بنابر اکتساب ادب حاضر شده و جالینوس را گفتند که چرا حاضر میشوی در مجالس
طرب و ملاهی جالینوس گفت برای معرفت مزاج قوی و طبائع در حال از منظر و جای سمع و جای لمس پس اگر حاضر شدن طبیب در آن مجلس از آن جمله باشد که جالینوس
گفته برای او جائز است و اگر بخلاف این غرض باشد آن را در آن مجلس رخصت نیست و شمار کن او را از ساوی آن مجلسیان و هرگاه با طبیبی مناظره کنی و آن را بر
سبیل مناظره واقف بینی و آن با تو طریق مذاکره سلوک نماید و عدول از جای حجت انصاف نکند و سرعت بسوی انتصاب نه نماید و در کلام تو شیفته سوای آنکه
از تو شنیده و در این هنگام با تو محبت کند قصدا و بر تو تفضیلات نجوید پس بدانکه او فاضل است و در علم خود محصل و جالینوس گوید کلام با خصم خود مادام که او
بطریق مناظره باشد پس هرگاه او عدول کند تو بر مکان خود ثابت باش که او بر تو زیاده نخواهد کرد بجز این که قدح کند در قول تو و افلاطون گفته که کلام بکن از شخصی
میان مردم سوای آنکه کلام او بشنود و قیاس کند علم را که در نفس خود باشد بسوی علمی که در نفس او بود پس اگر آنچه که در نفس او باشد بیشتر بیابی خاموش باش و حاصل
کن در نفس خود آنچه که بدان از فضل بر تو باشد و مغرور شود بطبیبی که کثیر الکلام و کثیر الضحک و زیاده گو باشد که فضیحت شود بزبان خود و عاجز از بیان خود بود و هرگاه
کلام کند کلام بر محال کند دلالت حال او شود گمان کند سفاهت خود را به حلم و جهل خود را علم و در امثل خود نشنیده و آنچه نداند بگوید و معنی او تصور نکند و نه فهمد و نداند که
سکوت او را لائق تر است و عیب خود را پوشید پس کم کند سقطات خود را و ملتقط کند اغلوطات خود را و حکایت کرده شود از او در هر محفل حاضر و غائب و یقین بر طبیب
کاذب مکن که آن بتو باطل را حق نماید و دروغ را راست و هرگاه طبیبی را بینی که بخل میکند بچیزی که میداند و آنچه که خرج نمیکند و نه تعلیم آن مینماید پس بدان که
این قصور از تصور او ست زیرا که ثمره علم نمی یابند الا طلاب او و لذات نمی یابند بآن مگر اصحاب او و ارسطاطالیس گفته که حکمت مستوره همچون خزانه پوشیده است
که از آن کسی نفعی یابد بجز این نیست که بحکمت انتفاع می یابند چون وسعت آن کرده میشد و نهاده شود در اهل او و چون طبیبی را بینی که اطبا عصر اجماع میکنند
بر تفضیل آن و به تعظیم او متفق باشند پس اختیار مکن بر آن دیگری را زیرا که برای اجماع ایشان اثریست و اتفاق آنها بر او محض ریست پس اگر فضل او نبود ظاهر
نشدی بر اطبای ریاست او و هرگاه طبیبی را بینی که علاج مریضان بسیار میکند و در مداوات آنها اصابت میدارد و در معالجات او شان جید صحت و صحت می یابند
بدست او و بعافیت پس مناسبی وجه او پس عدول مکن بر آن که این همه بنابر فضل او ست و چون طبیب عارف باشد بقوی ادویه و طبائع اغذیه و تفاوت و تفاضل درجات
آنها و منافع و مضار صادر و حاصل از آنها و بدل قائم مقام آنها وقت عدم و زوال آنها و مقادیر آنها وقت استعمال و جودت ترکیب آنها وقت ساختن معاجین که احتیاج
بسوی آنها هر وقت می افتد پس در این صورت ضرور است که بسوی او رجوع نماید و هرگاه طبیب تمیز کند در ابوال و واقف بکیفیات آنها باشد بر طریق استدلال و حکم
کند بالوان آنها بچیزی که حادث شود در بدن انسان و اجناس نبض را بشناسد و فرق کند میان انواع آنها و کیفیت حرکات آنها و آنچه از نبضات و نزعات واقع شود
و استدلال کند بر احوال قلب آنچه از آن غائب باشد و بصحت انفاس بر قوت حواس و حسن جثه بر وفور صحت پس بدانند که آن طبیب بکرم است و فضیلت و مهارت آن
ما هر شد و هرگاه طبیبی خبر دهد از حال مریض بتقدمة المعرفت آنچه که حادث شود بعد چندی از سلامت یا هلاکت یا بحران جید یا مرض معاودت کنند پس آن طبیب شایان
این امر است که انکار از فضل او نباید کرد و هرگاه طبیب از اجناس حمیات بیان کند و مفردات آنها از مرکبات آنها بشناسد و بر اعراض و کیفیات آنها واقف باشد
و بحسن مداوات علاج هر واحد آنها بکند پس آن طبیب مستحق آنست که در فضیلت با علی درجات باشد و چون طبیب تحقیق صورت اخلاط نماید و تامل احوال آنها
باحتیاط کند و غالب آن از مغلوب بشناسد و صحیح را از ناقص و آنچه حادث میشود از هر واحد آنها وقت غلبه و انحراف از اعتدال از روی کیفیت و کمیت و
عادت بسوی حال سلامت و ازاله مضرت آنها بداند پس او از اهل بصر و فاضل و طبیب کامل نامند و اعتماد نکنند بر طبیب نابینا بر آنچه بر آن جثه و الوان که آن
شناخته میشوند از مبصرات مخفی میباشند و بر طبیب اصم که آن تصور کند غیر آنچه گفته شود و معذور باشند از جواب و سوال و حکایت کرده اند از طبیب اصم که آن
بر مریضی بیامد و گفت که حال تو چگونه است مریض جواب داد که بمرامت طبیب او را گفت الحمد لله و گفت که امروز کدام از دوستان من نزد تو آمده بود
مریض جواب داد که ملک طبیب گفت که آن از بهترین دوستان و برادران من است او هر چه از دوا بتو گفته باشد از من بگو مریض جواب داد از سم موت پس طبیب
گفت که آن جید و مبارک است و من نیز بتو همین دوا میگفتم و نیز اعتماد نکند بر طبیب گنگ که آن الفاظ معرب را مبهم میکند و بفصاحت نصیحت نکند بر

طبیب مشهور بعجلت کننده اعتماد کند که آن کثیر الفضول باشد و بدترین طبیب آنست که استعمال کند در صناعت خود قلت تامل و سعی و مشهور گرداند طبیعت را باستعمال کثرت ادویه و تنقیه مریضان در غیر وقت آنها و تنقیه ابدان در غیر اوقات و ازمان آن و اجماع حکما و اطبا بر استعمال ادویه برفق و آهستگی و اجتناب از خرق واقع شده زیراکه عجلت در امور مذموم است نزد جمهور. و ارسطاطالیس میگوید سزاوار است برای عاقل که استعمال کند آهستگی را در چیزیکه او را طلب میکند و اجتناب از عجلت نماید در امریکه آن را اراده میکند و هرگاه طبیب را جهل انواع اعراضیکه عارض میشوند نزد بحران حادث شود و بترسد از اعراضی که حادث میشوند آن را در احیان و بترسد بتغیر چیزیکه ظاهر شود پس شک مکن در نقص آن طبیب زیراکه کامل در چنین استوقف و ناقص شکست حالش میباشد و همچنان که مشهور مذموم است خائف ملوم و هرگاه طبیب سعی کند در پرهیز علاج مرض باشد. و مساعدت مریضان در خواهشهای آنها و موافق آنها در پرهیزی باشد پس باید دانست که آن طبیب جنسی ناقص است زیراکه از پرهیز صحت حاصل و علت زائل میشود و پرهیز رئیس المداوات و عمده معالجات است چنانچه فرموده پیغمبر ما صلی الله علیه وآله وسلم که شکم سر هر مرض است و پرهیز سر هر دوا و بهتر طبیب هر بدن را آنچه معتاد آن باشد و جالینوس تقسیم پرهیز کرده است و گفته که پرهیز دو قسم است یکی پرهیز خاص و دیگر پرهیز عام اما عام آنکه غذا اندر ابدا و اما پرهیز خاص آنست که نظر کند بسوی مختصر لب و مقابله بضد او نماید و آنچه جالینوس بجاهای دیگر ذکر کرده از قول خود که مساعدت مریضان در بعض شهوات آنها کند پس این حکم و قول بالجزم نیست چون طبیبی را استبداد کننده برای خود بینی و بر قوانین و دستورات طبیه غیر عامل باشد و مشوره کننده با اهل صناعت در معالجات نباشد و اختراع سخن خود در ترکیب ادویه و تصانیف اغذیه کند بغیر آنکه سابق تجربه آنها شده و اجماع امت اطبا بر آن بوده باشد پس بدانکه آن بیهوده و مزخرف است بهر آنکه جالینوس گوید که رای غیر گرفتن در معرفت محکم‌تر است از رای خویشتن برای نفس خود زیراکه آن خالی از هوس نیست پس استعمال کن برای که در معرفت از تو سابق باشد و لازم است بر تو که در امور تجربه اقدام کنی و احتیاط به خطاهای غیر خود مکن زیراکه نطق حکمت اهدی نیست و قبول کن خطا را بنوع صوابیکه در جوهر نیست و عقل و حق را امام خود گردان و هرگاه طبیب بنوشانیدن دوا قبل از معرفت مواقع مرض و تقدیر مقادیر علت عجلت کند و مقابله آن مرض بادویه نماید و اولاً در احوال امزجه تامل نکند و خاص را از عام تمیز نکند و در این صورت اعتماد کند بصلاح فساد و رد کردن آنچه مفقود شده و حفظ امور یکه بدان صحت است و از آن راحت حاصل میشود بنابرین آن جاهل گناهگار و ناقص است که ثانی خود ندارد و جالینوس گفته سزاوار آنست که طبیب تفقد حال امراض کند پس مقابله آن بضد آن نماید و تمام علم بدین حاصل نخواهد شد الا بعد شناختن امزجه خالصه پس اگر مشتبه شود بر تو مرضی از امراض دو توقف را بسبب او سبیل نباشد نه بحدس عنائی و نه بحدس مقرب و کفایت نکند تر ادلائل پس مریض را بطبیعت او بگذار و در امر او استفراغ و غیر آن بیان مکن و بسوی حفظ قوت باغذیه معتدله بتبعیت اشتها و حسب ضعف و قوت توجه باید کرد و چون طبیبی را به بینی غیر متوجه بحفظ صحت خود و نا محتاط در مطاعم و مناکحت خود و غیر عائد بعود منافع و مصالح بدن خود باشد باید دانست که آن از کسانیست که انکار از طب دارند و از آن جاهل است و اگر آن را سبید بنست استعمال آن میکرد و لهذا گفته کسیکه غلطی کند قبل از آنکه حق را شناسد آن مستحق مغفرت است و کسیکه بعد علم غلطی کند پس آن مستحق غفران نیست و کسیکه از اطبا تاویل کند در تجربه و غافل باند از نظر او دراوله و قیاسات صحیحه و تلاش نکند در کتب قدیمه پس آن ظاهر الخلل کثیر الزلل است بهر آنکه در تجربه خطر است و رخصت نیست در تجربه تنها بسبب تشتر و تخمین و صاحب قیاس تنها اگر بدان تجربه ضم نماید پس از آن تهذیب دریافت نشود زیراکه قیاس و تجربه هر دو صنعت اهل صناعت است و کسیکه اقتصار بر مطالعه کتب و مصنفات کند و مزاولت در معالجه مریضان نه نماید آن هرگز سالم از آفات نخواهد ماند و چون طبیبی را بینی که مردم را بالمنافاة خود به انداز دو لفظ میکند بسوی آنها بنظر گزیدن و بر او شان زبان خود دراز میکند و خود را بر فضلای زمان فضیلت میدهد و کثرت عجب خود و فضیلت خود مینماید پس شک مکن در جهل او زیراکه عجب خلیفه سفاهت است. و مذموم است نزد هر یک فاضل بزرگ ٭

تنبیه

مقاله اول در امراض دماغ

بدان که دماغ عضو رئیس است و مبدا حواس ظاهری و باطنی و ظاهر است که فرق درمیان لذیذه و کریه و منافع و مضار و خیر و شر بقوت دماغیه کرده میشود پس هر ضرریکه بدان لاحق شود ضرر آن بسبب اعضاء آن توجه بمنع نمایند مثلاً اگر سبب آن علت غلبه کیفیتی از کیفیات اربعه چون حرارت یا برودت و غیر آن باشد به تعدیل آن کوشش نمایند و آنچه مضر بود سبب تنقیه و کثرت استعمال حموضات مناسب نبود و خصوصاً وقتیکه لسع غیر شامل بود از ادویه و اشربه شیرین احتیار نمایند و عند قبض طبع ملینات آن بکار برند و اگر سبب مرضی غلبه کرده بود پس در دموی فصد قیفال کفایت کند و در دیگر اخلاط بعد نضج و تفتیح مجاری باسهالات استفراغ فرمایند و هرگاه غلبه مواد دریافت شود و اماده استفراغ آن نمایند پس اگر با وجود غلبه اخلاط دیگر دلائل کثرت خون دریابند ابتدا بفصد قیفال و دیگر عروق سر مثل رگهای پیشانی و بینی و مانند آن کنند و بعد از آن نگاه کنند اگر خلطی دیگر غالب بود و در جمیع بدن شریک باشد نخست بعد النضج آن تنقیه عام بدن نمایند و بعده به تنقیه خاص دماغ متوجه شوند لیکن در آنجا که منتهای مرض دور باشد انضاج ماده بمرزوجات و لطوخات و ضمادات منضجه نموده تنقیه دماغ بغراغر فرمایند بشرطیکه خوف آفت در ریه و نزول نوازل بغرغره از جنس خلط حادث نوع و حیات قابل

امراض رئیہ نباشد و ایضاً شمومات مقوی معطشہ و سعوطات و نطولات استعمال کنند تاکہ مواد از سر منجذب شود و ہرگاہ اخلاط متصعد انبایشنے یا از تمام بدن باشند پس جذب کنند بسوے خلاف یعنی بطرف اسافل بدن یا جمیع بدن باستعمال حقنہ جات و حمولات و بستن یا بپا و تنقیہ عضو مشارک بدانچہ مخصوص وے باشد نمایند مثلاً اگر مادہ در معدہ باشد بایارج فیقرا و اگر دطحال بود بآنچہ کہ بداں خصوصیت دارد و علیٰ ہذا القیاس و ایضاً دیگر تدابیر مختصہ آں عضو بعمل آرند مع رعایت تقویت دماغ و ہرگاہ کہ اندر مجبب دماغ آفتے باشد آب سرد خوردن و بداں مضمضہ کردن زیان دارد وَاِحْتِمَالُ الْعَطْشِ وَالْجُوْعِ فِی الْاَمْرَاضِ الرَّطْبَةِ الدِّمَاغِیَّةِ وَتَرْکُ الْعَشَاءِ وَاجِبٌ ۔ **بشارة** برآمدن ریم از بینی یا از گوش در بیماری ہاے سر محمود است ۔ **فصل اول در صداع** یعنے درد سر و اقسام آں بسیار است چنانچہ ہریک مذکور گردد و اکنوں بدانکہ اختیار آرام و قلت کلام و ترک حرکت و تلیین طبیعت و مالیدن اطراف و نہادن آں در آب شدید الحرارت و کم خوردن و کم نوشیدن آب و ترک شراب غیر ممزوج بہترین علاج اکثر اقسام صداع است و گویند کہ تعلیق نوعے از تبغ بنوعیکہ بر گرد تمام سر محیط باشد بالخاصیہ مسکن صداع است و دیگر ادویہ مجربہ بالخاصیت عظم صدغ مرد اغ از و سر موش مذبوح و زہرہ روباہ و جلد شانہ ہد ہد تعلیقاً مفید بود و ایضاً برائے مطلق صداع سعوط مروارید محلول و کم از آں پوست خشخاش و کذا ورق حلبین بازر نباد و کذا ضماد حنا بلعاب عجین بعد حلق راس مجرب و نطول آب گرم اکثر اقسام صداع را نافع و کذا حب الشفاء شربا و طلاءً و کذا لک کلاہ جلد رعاد نیز بخاصیتہ صداع بنشاند و ایضاً خوردن بادنجان بالخاصیت دافع صداع است و ہرگاہ با صداع الم عضوے شامل گردد اولاً بتسکین الم کوشند زیراکہ دفع آں مزیل صداع است و در علاج صداع مادی کوشش باید کرد کہ مادہ بسوے اسفل منجذب شود اگرچہ بحقن حادہ قویہ باشد و شد اطراف و دلک و غسل آنہا بدستور مقرر و نہادن محاجم بر آں نیز امالہ مادہ از سر مے کنند و کسے را کہ صداع در سر او انتقال نماید و او تبرید و تسکین نیابد لابد است آنرا از فصد و حجامت زیراکہ اکثر بسبب رجع فضول منجذب میشوند و موجب آفات مے گردند و اطلیہ باردہ بر مؤخر راس ممنوع است و ہرگاہ ارادہ استعمال اطلیہ و اضمدہ کنند و صداع مزمن باشد اول حلق راس بعد ازاں تحلیل یا نوع از عجین یا صوف نمایند تا اثر دوا نفوذ بوجہ احسن نماید و نیز دماغ استنشاف باستیفا از آں دوا بکند و اشیاء رقیقہ تا دیر بر موضع بماند و ہوا قوت آں اشیاء بزودے تحلیل ننماید و آمیختن سرکہ درین ہنگام با اطلیہ و اضمدہ مفید قوی مے باشد و استعمال مخدرات خصوصاً اقوی از آنہا تا ممکن باشد نباید کرد و اگر ضرورت رو دہد باد ویہ مصلحہ بکار باید برد و ہر صداعیکہ بانزلہ باشد مدہن سر روا نبود و باسہال و تلیین طبیعت و تبدیل مزاج و تقویت سر اقتصار ورزند و ضار ترین اشیاء برائے مصدوعین است مگر در صداعیکہ بشرکت معدہ باشد و اغذیہ حامضہ صاحب صداع را مناسب نیست مگر در بعض قسم مثل صداع معدی اغذیہ حامضہ تقویت و دباغت معدہ کنند و منع انصباب مرار نماید مضائقہ ندارد و در صداع حار کہ در حمیات حادث میشود اطلیہ عاطفہ ابخرہ مناسب نیست و پرہیز از ادویہ مبخرہ و اغذیہ نفاخہ و دیر ہضم و فاسد یہ معدہ و از چیزیکہ تحریک میکند مثل جماع و فکر و غیرہا در جمیع انواع صداع واجب بود **بشارت** صداع دائم مشعر بنزول الماء است و ہرگاہ صداع در حمی حار مشتد گردد و بول سفید شود منذر بسرسام بود قَالَ الشَّیْخُ الْبَوْلُ الشَّبِیْہُ بِاَبْوَالِ الْحَمِیْرِ یَدُلُّ عَلٰی اَنَّ الصُّدَاعَ کَانَ اَوْ ھُوَ کَائِنٌ اَوْ سَیَکُوْنُ وَ کَذٰلِکَ بَیَاضُ الْبَوْلِ وَرِقَّتُہٗ فِی الْحُمِّیَاتِ وَاَوْقَاتِ الْبُحْرَانِ یَدُلُّ عَلٰی اِنْتِقَالِ الْمَوَادِ اِلَی الرَّاْسِ وَذٰلِکَ فِیْمَا یَصْلِحُ لَا مَحَالَۃَ ✚ **صداع حار سازج و مادی** علامت حار سازج یعنے گرم بے مادہ تشنگی و حرارت لمس و خشکی دہن است و عدم ثقل و تمدد در سر و انتفاع بچیزہاے سرد ایضاً تقدم سبب چوں ملاقات حرارت آفتاب و آتش یا تناول اشیاء حارہ ہر آں گواہی دہد و علامات حار مادی اگر دموی بود سرخی رو و چشم و ثقل و ضربان سر و عظم نبض و غلظ قارورہ باشد و اگر صفراوی بود شدت درد و تلخی دہن و بیخوابی و سرعت نبض و زردی و صفائی قارورہ باشد علاج شربیہ از لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ تخم کاہو مقشر شیرہ مغز تخم تربوز ہر یک ہفت ماشہ در آب برآوردہ شربت نیلوفر دو تولہ یا نبات دو تولہ داخل کردہ بدہند و شیر بز یا شیر دختر و یا مغز تخم تربوز در آب سائیدہ در گوش و بینی چکانند و کشنیز سبز یا صندل یا کافور یا عطر خس یا عطر گل لخلخہ بطط ببویند و لخلخہ استعمال نمایند و صندل سفید بآب کشنیز سبز یا آب کوکنار حل کردہ بر پیشانی ضماد کنند و ہمچنیں ضماد قرص مثلث در آب کشنیز سبز یا آب کوکنار سائیدہ نیز مفید بود و پارچہ در گلاب و سرکہ و روغن گل تر کردہ بر یافوخ گذاشتن برائے صداع و سرسام حار نافع است و شاخہا در ساق یا کف پا بکشند بعد ازاں پاشویہ نمایند غذا از بقولات باردہ مثل پالک و خرفہ و توری و کدو یا بیخ کنند و کھچڑی و آش جو و دال مونگ با خشکہ نیز مناسب است و صداع دموی تدبیر مذکور بعد فصد سر کرد باید کرد پس اگر امتلا محسوس شود و بہ تنقیہ حاجت افتد سہ چہار روز منضج باردہ دادہ مسہل بارد و تنقیہ کنند و ہرگاہ بعد ازیں تدابیر گرانی سر باقی باشد بآبیکہ اندر آں بابونہ و بنفشہ و اکلیل الملک و گل سرخ و جو مقشر و نیلوفر جوشانیدہ باشد نطول نمایند و علاج صداع صفراوی سوائے فصد مانند علاج درد سر دموی است و اگر بعد تنقیہ احتیاج بود بہر تبدیل مزاج اطلیہ و سعوط و لخلخہ و جز آں از تدابیر مبردہ کہ بالا ذکر یافتہ بعمل آرند و صاحب خلاصہ گوید کہ در وقت ہیجان درد گل بنفشہ در آب جوشانیدہ و پا تا زانو در آں نہادہ بدست ہے مالند و از بالا بر سر ہمی کشند و گل بنفشہ نیلوفر خبازی پوست خشخاش جو مقشر نیم کوفتہ در آب جوشانیدہ و صاف نمودہ نیمگرم بر سر ریزند و مالیدن شیر بز بر کف پاہا سودمند است و پست جو با سرکہ و گلاب سرشتہ ضماد کنند و اگر درد شدت کند و کار مشکل گردد خوف تولد سرسام گرم باشد و درین صورت اسہال طبیعت بماء الفواکہ و حقنہا نرم کنند و دہن بید و روغن کدو و شیر زنان سعوط نمایند و جرادہ کدو و خیار و عنب الثعلب و امثال آں کوفتہ بر تارک سر نہند و اگر آب

سر را چنداں بر سر او ریزند که سردی آں تنک دریابد بغایت مفید است و ایں جمله تدابیر در وقتے بکار تواں داشت که دماغ از بخارات غلیظه و دوی و طنین خالی باشد و اگر ابخره
در سر محتقن باشد اصل السوس مقشر و گل بنفشه جوشانیده شکر سفید و ترنجبین آمیخته بکار برند و بر یبس انتصار ورزند و تحلیل محللات و تسخین بروغن بابونه و امثال آں جائز است
و شستن اطراف بآبیکه اندرآں سبوس گندم جوشانیده باشند مفید است **صداع بارد ساذج و مادی** علامت بارد ساذج برودت لمس و نفع یافتن از گرمی و تقدم
اسباب مثل رسیدن هوائے سرد و آب سرد و مصادفت برف و تناول چیزهائے بارد بود و علامت بارد مادی اگر بلغمی بود کسل و کدورت حواس و ثقل مفرط در سر و رطوبت
دهن و تخرین و تطور نبض و سفیدی و غلظ بول باشد و اگر سوداوی بود خشکی دماغ و تیرگی رنگ و بیخوابی و خیالات فاسده و وقت و تطور نبض و بیاض و رقت بول در ابتدا
و غلظ و سیاهی آں بعد نضج باشد و اگر ریحی بود تمدد در سر و عدم ثقل و انتقال درد از موضع بموضعے باشد و در گوش دوی عارض گردد و علاج در ساذج - اصل السوس مقشر
نیم کوفته و سپستان و گل بنفشه و اسطوخودوس و بادیان و بیخ بادیان هر یک چهار ماشه در آب جوشانیده صاف نموده گلقند عسلی یا نبات سفید داخل کرده بدهند
و بهر تسخین سر تکمید بسبوس گرم و شدآں بر راس پس نوم بر آں و نطول و انکباب از آبیکه در آں اشیاء حاره پخته باشند بعمل آرند و روغنهائے گرم چوں روغن یاسمین و
سوسن و مرزنجوش که در آں عنبر یا قرنفل مسحوق حل کرده باشند نیم گرم بمالند و نسرین و سوسن و مشک و عنبر و نرگس و یاسمین و ریحان و مانند آں از طیبات حاره ببویند
و لخلخه حار استعمال نمایند و سعوط روغن گاؤ با اندک زعفران برائے اکثر انواع صداع بارد مجرب است و جند بیدستر و حب الغار و قسط و کبابه چینی در آب سداب گلاب
آمیخته ضماد کنند و قرص مثلث در آب حنا طلا نمودن از برائے صداع بارد نیز نافع بود و مربائے هلیله و آمله اکثر و زنجبیل با شکر سعوطاً و ایارج فیقرا غرغرۀً نیز صداع بلغمی را
مجرب است و غذا نخود آب و گوشت تیهو و مانند آں با مصالحه حاره مناسب بود و در صداع بلغمی نیز تدابیر مذکوره بکار برند و اگر احتیاج تنقیه باشد نضج ماده از منضج حار نمود
بمسهل گرم و حب ایارج و حب شبیار تنقیه کنند بعده معجون دبید الورد و امثال آں استعمال نمایند و بغرغره و ضمادات وغیره اشتغال ورزند و مسح سر با دهان حاره چوں روغن
بابونه و خیری و یاسمین و نطول آبیکه در آں بابونه و اکلیل الملک و خیری و بنفشه جوشانیده باشند دریں وقت سود مند است و در صداع سوداوی بعد نضج ماده تنقیه
آں بمسهل و حب افتیمون کنند بدستوریکه در مالیخولیائے سوداوی مذکور گردد و بعد تنقیه بهر تبدیل مزاج هر چه قلیل الحرارت بود و میل به برودت داشته باشد بکار برند
و ضماد و نطول مفید ایں قسم بعمل آرند و روغنهائے گرم مثل روغن بابونه و سوسن و نرگس بار وغنهائے سرد چوں روغن بنفشه و نیلوفر مرکب ساخته بمالند و بمسکه گاؤ و یا پیه
بط با آب مرزنجوش و آب تمام سعوط نمایند و باغذیه لطیفه چوں گوشت حلوان و چوزۀ مرغ و بیضه نیم برشت غذا سازند اما آنجا که سودائے احتراقی باشد و آثار حرارت پیدا بود
از استعمال ادویه مسخنه پرهیز باشند و ببارد و رطب در تبدیل کوشند و بروغن بنفشه و شیر زناں سعوط کنند و سائر تدابیریکه در مالیخولیا مذکور گردد حسب حاجت از آں
بعمل آرند و در صداع ریحی از آنچه در بارد ساذج ذکر یافته استعمال کنند و بهر تحلیل ریاح غلیظه که در سر محتقن است از آبیکه در آں شیح و برنجاسف و مرزنجوش و کرفس و
صعتر و اکلیل پخته باشند نیم گرم بر سر نطول نمایند و سداب و شونیز و مرزنجوش و رازیانه ببویند و عطسه آوردن بمثل فلفل و جند بیدستر دریں نوع بغایت سود مند است
و از چیزهائے باد انگیز اجتناب نمایند و بگوشت مرغ که همراه دارچینی و نخود و زیره و مغز قرطم پخته باشند غذا سازند و نرم داشتن طبیعت اندریں نوع نیز مناسب است و
اگر حاجت افتد بمسهل حار و حب ایارج تنقیه نمایند تا ماده بلغم که مولد ریح باشد مستفرغ شود **صداع شرکی** آنچه بشرکت معده عارض شود علامتش آنست که درد از
تارک سر ابتدا کند و دوری باشد و مختلف شود باختلاف حال معده و ایضاً تقدم ضرر معده مثل غثیان و قلت اشتها و فساد یا ضعف یا بطلان هضم بر آں گواهی
دهد پس آنچه از سوء مزاج ساذج معده بود زیادتی درد در شکم سیری و سبکی آں در شکم تهی باشد و آنچه از اجتماع ماده در معده بود اگر آں ماده صفرا است با تندی چشم و تلخی دهن
و تشنگی و غثیان و سکون درد بقئے صفراوی باشد و اگر بلغم بود با تقدم تخمه و آروغ ترش و نفخ معده و کثرت آب دهن و تهوع و حصول راحت بعد قئے بلغمی باشد و اگر
سوداوی بود با سوزش معده و کثرت اشتها و خفت درد بقئے سوداوی باشد و آنچه از تولد ریاح در معده بود تقدم درد معده بود و تقدم درد معده و سکون صداع با سکون
درد معده و هیجان درد با استعمال چیزهائے نفاخ و انتقال درد شاهد درست و آنچه از ضعف فم معده بود غلبۀ درد بعد از بیداری خواب و هنگام شکم تهی باشد
علاج اصلاح حال معده و تبدیل مزاج آں کنند بحسب حرارت و برودت و استعمال حابس ابخره مثل کشنیز و سفرجل و تنقیه معده باطریفل صغیر مقوی یا بایارج فیقرا نفع دارد
و خوردن اشیاء حامضه و قے کردن در صداعیکه بشرکت معده باشد نافع بود لیکن اگر ماده صفراوی بود با سکنجبین و آب گرم قے کنند و سکنجبین با گلاب بنوشند و
ایضاً جهت تسکین حرارت و تقویت معده ربوب قابضه چوں رب به و غوره و انار و زعرور دهند و اگر تبرید و قبض زیاده مطلوب بود طباشیر و زرورد و گل ارمنی ساییده
در ربوب آمیزند و بهر تقویت دماغ آنچه در صداع حار گذشت حسب حاجت بعمل آرند و جهت تسکین نقوع حامض و شربت تمر هندی و آلو نافع و اگر ماده بلغمی بود تخم شبت
تخم ترب عسل نمک در آب جوشانیده صاف نموده بنوشند و مکرر قے کنند بعده اندکے مصطگی سوده در گلقند آمیخته بخورند و اگر احتیاج باشد بهر اسهال حب ایارج تناول
نمایند و بعد تنقیه تقویت معده بجوارشات حاره چوں جوارش عود و جوارش جالینوس کنند و اگر ماده سوداوی باشد بعد از نضج تنقیه بمسهل سودا و حب افتیمون نمایند بطریقیکه

مالیخولیائے سوداوی خواہد آمد و آنچہ از ریح باشد شیرہ تخم کشوث شیرہ بادیان و گلقند دہند و جوارش کمونی و نونخی و مانند آں کہ محلل ریاح و مقوی معدہ باشد بخورند و اگر حاجت افتد و بہر اخراج مادۂ ریح کہ بلغم است مسہل گرم دہند و آنچہ از ضعف فم معدہ بود چوں از خواب برخیزند اندک نان در آب غورہ یا آب انار یا جلاب تر کردہ میل نمایند و در صورت برودت معدہ نان را بعد از تر کردن در حموضات مذکورہ با نسون و زیرہ یا نانخواہ و عود و زعفران بیالایند و تناول کنند و صداعیکہ بمشارکت دیگر اعضا بود علامتش اینست کہ اول آفتے در آں عضو ظاہر شود پس صداع لاحق گردد و ایضاً آنچہ از شرکت رحم بود درد در مقدم سر بکہ در وسط یافوخ لازم باشد و آنچہ از کلیتین بود در مؤخر سر و آنچہ از طحال بود در یسار بود در یسار سر و آنچہ از کبد بود در یمین سر و آنچہ از حجاب حاجز بود در وسط سر باکی ابتدا و آنچہ از مراق بود در قدام سر نزدیک پیشانی و آنچہ از صلب بود در مؤخر ترین اجزا سر باشد و آنچہ از ساقین و قدمین و یدین بود مریض معلوم کند کہ چیزے مورچہ مانند ازیں مواضع متحرک میشود و بجانب سر تصاعد میکند و علاج آنچہ از قدمین و ساقین بود فصد صافن کنند و بر ساق محاجم نہند و بمسہلات مناسبہ و حبہائے منقیہ مثل حب ایارج فیقرا تنقیہ بدن نمایند و ہنگام صداع پاہا را از بن ران تا کف پا بربندند و کف پا را بروغن خیری بمالند و پاشویہ کنند و آنچہ از یدین بود بعد تنقیہ بدن بہر تنقیہ نفس عضو بر جائے کہ مبدا حرکت بخار باشد حجامت نمایند و وقت ہیجان صداع بازو بربندند و آنچہ از دیگر اعضا بود اصلاح و تنقیہ آں عضو کنند بطریقے کہ در محل ہر یک مذکور گردد و تقویت دماغ نمایند **صداع ضعف دماغی** علامتش کدورت حواس و ضعف افعال دماغیست و باندک سبب بہ حدوث تصاعد ابخرہ غذائیہ عند الہضم و استماع اصوات و شمیدن روائحات غیر قویہ درد سر عارض شدن **علاج** تقویت دماغ باطریفلات و خمیرہ جات نمایند و روغن گل بر سر مالند و قرنفل بگلاب طلا سازند و سیب و عنبر و گلاب ببویند و اغذیہ لطیفہ عطریہ مانند چوزۂ مرغ و تیہو کہ بانخود پختہ بزعفران و دارچینی خوشبو ساختہ باشند تناول نمایند و مغز گوسپند با روغن بادام بریاں نمودہ خوردن و روغن آں بر سر مالیدن و حسو با نوشیدن نافع و خوردن ہفت دانہ مغز بادام مقشر بامثل آں نبات شب وقت خواب سخت سودمند است و آنجا کہ با وجود ضعف سوء مزاج نیز مرکب شود دریں صورت بدانچہ در اقسام صداع حار و بارد ذکر یافتہ حسب حاجت در ساذج تبدیل مزاج و در مادی تنقیہ مادہ نمایند و بعد تنقیہ بتقویت کوشند **صداع قوت حس دماغی** علامتش ذکاوت و قوت حواس و سلامت افعال دماغیہ است و سرعت انفعال بادنے سبب **علاج** پوست ترنج سہ ماشہ سودہ با شربت خشخاش دو تولہ آمیختہ بلیسند و کاہو و نیلوفر و خشخاش و مانند آں کہ مخدر و مغلظ بود شمیدہ است خصوص نان شبینہ در آب تر نمودہ خوردن بغایت نافع است و ایضاً جہت تکدر حس کلہ پاچہ و ہریسہ گوشت گاو خورند و اگر ہاضمہ ضعیف باشد بر بقول بارد چوں برگ کاہو و خرفہ و کشنیز تر اقتصار ورزند و اگر ازیں فائدہ نشود شربت خشخاش و تخم کاہو و مانند آں از مخدرات کہ مالوف طبیعت باشد نہ مخالف آں بامداد دہند کہ بفلونیا حاجت افتد **صداع یبسی** علامتش آنست کہ بعد از استفراغ کثیر یا بیداری مفرط یا بعد از غم عارض شود و عام است کہ استفراغ از سر باشد فقط چوں نزلہ و رعاف و تحلب رطوبات بغرغرہ و مانند آں و یا از سائر بدن ہمچوں قے و جماع و اسہال و فصد و ادرار حیض و نفاس و باشد کہ جوع مفرط و انقطاع مادۂ غذا بواسطہ تحلیل رطوبات بدن موجب ایں صداع گردد بے وقوع استفراغ **علاج** مفرحات قلبی خورند و در خواب و سکون افزایند و اغذیہ مرطبہ جید الکیموس چوں آش جو و گوشت ماکیاں فربہ و ماء اللحم و حریرہ کہ از روغن بادام و نشاستہ و زردی بیضہ مرغ مرتب نمودہ باشد تناول کنند و روغنہا رطب مثل روغن بادام بر سر و بدن مالند و روغن بنفشہ و کدو و نیلوفر با شیر زنان در بینی چکانند **صداع جماعی** اگر از کثرت استفراغ منی باشد علامتش تقدم افراط جماع است خاصۂ اگر بدن لاغر و نحیف بود و تدبیرش ہماں است کہ در یبسی گذشت مع زیادتی تقویت دماغ و خصیۃ الثعلب سہ ماشہ سودہ مربائے بہ دو تولہ سرشتہ ورق نقرہ یک عدد پیچیدہ خورانند بالائیش شربت سیب دو تولہ یا شربت انار شیریں دو تولہ در ماء اللحم نہ تولہ حل کردہ تخم شربتی ہفت ماشہ پاشیدہ بنوشند یا طباشیر دو ماشہ جواہر مہرہ خطائی چار حبہ با ملہ مربے یک عدد سرشتہ بخورند و دوائے مذکور بنوشند و چرب کردن کلیہ و انثیین بروغن گل دریں باب مفید است و خوردن مربائے خصیۃ الثعلب و زردک و شلجم و ستاور و لبوب وغیرہ و ادمغہ حیوانات نیز نافع است و بآب شیریں نیم گرم غسل کردن و روغن بنفشہ در بینی چکانیدن و شیر گاو نوشیدن مفید است و اگر از ارتفاع بخارات بود نشانش امتلاء بدن است و سائر علامات غلبۂ اخلاط و علاجش بحسب مادہ تنقیہ کردنست و بعد از آں تقویت دماغ نمودن و اگر بسبب ایذائے اعصاب بود از حرکات جماع علامتش لرزیدن بدن است بعد از جماع و ظہور ضعف در حرکات و ادراک انقباض دماغ و کشیدگی آں بطرفے کہ خلاف جانب ضعف دماغ بود **علاج** بہر تقویت سر کہ مبدا اعصاب است جند بیدستر در روغن قسط آمیختہ بمالند و گوشت حلوان بمصالح خوشبو ساختہ و امثال آں اغذیہ مطیبہ بخورند و عطریات ببویند +

صداع خماری علامتش آنست کہ بعد از نوشیدن شراب حادث شود **علاج** بسکنجبین و آب نیم گرم مکرر قے کنند و بعد از آں شربت انار و شربت سکنجبین با گلاب و آب سرد بخورند و ایضاً جہت تنقیہ معدہ اسہال نمایند و آنجا کہ از قے و اسہال فائدہ نشود و تہوع و غثیان شدت کند قدرے طعام ملائم بخورانند و بعد از ساعتے قے کنند تا مادہ ردیہ تمامہ بالطعام آمیختہ برآید و اگر از قے و اسہال مانعے باشد سکون ورزند و خواب کنند تا بقیہ شراب از معدہ فرو گردد و اشربہ مسکن حرارت و مقوی معدہ و مقطع بخارات چوں شربت حماض و لیموں و بہی و رب ریباس و انار و سیب و غورہ با آب سرد بدہند و ایضاً بہر منع تصاعد بخار کشنیز خشک با شکر و لعاب اسبغول با

جلاب یا سویق شعیر مغسول بآب گرم سرد شده استعمال کنند و بهر تقویت سر در ابتدا سرکه و روغن گل و گلاب بر سر مالند و در انتها روغن بابونه و سوسن نیم گرم طلا نمایند و بجای
جذب بخار از سر آنکه در آن بابونه و بنفشه و قدرے نمک جوشانیده باشند پاشویه کنند و به نمک و روغن بنفشه هر قدم را بمالند و بعد ازان حصرمیه و مزوره حب الرمان و مانند
آن هرچه مانع ابخره باشد غذا نمایند و کرنب و کشنیز را درین باب خاصیت تمام است **صداع شمی** یعنے آنکه از استشمام روائح مزابل و مستنقعات پدید آید و از بوئیدن اشیاء
گرم عارض شود خواه آن چیز خوشبو بود چون مشک و مانند آن و خواه بدبو باشد چون مردار حلتیت و امثال آن **علاج** آنچه از چیزهائے گرم خوشبو عارض شود و سببش حرارت فقط
بود کافور و بنفشه و نیلوفر و مانند آن طیوبات سرد ببویند و اگر حرارت مع الیبوست باشد روغن بنفشه و نیلوفر و امثال آن استنشاق نمایند و آنچه از اشیاء حار بدبو حادث گردد
اگر آن چیز یابس بود نیلوفر و بنفشه ببویند و اگر رطب باشد کافور و صندل و آیضا روغن یا نطولات معتاد و سبب استعمال نمایند و سر را بچیزهائے مناسبه تقویت دهند و آنچه از
روائح مزابل و مستنقعات حادث شود اهتمام نمایند و آب نیم گرم بسیار بر سر ریزند و سرکه ببویند و فتیله بسرکه تر کرده در بینی دارند و بوئیدن طیوبات حاره و بارده حسب
حال چنانچه اگر مریض پیر باشد شمیدن اشیاء گرم و در جوان بالعکس نافع بود **صداع دودی** سبب تولد دود یعنی کرم در نواحی دماغ کثرت اجتماع مواد غلیظ متعفن
است در آن محل و علامتش احساس خارش شدید و دغدغه است در دماغ و بدبوئے بینی و گاه گاہے تقطیر خون از بینی و اشتداد صداع هنگام حرکت **علاج** ملیم که دوائے
هندی است در آب کاصبر و حضض در آن جوشانیده باشند سائیده یا در آب برگ نیم سوده در بینی چکانند و اگر اول حبوب منقیه دماغ دهند تا ماده متعفنه که مبداء دیدان است
مستفرغ شود پس از آن دوائے مذکور یا ایارج فیقرا در آب برگ شفتالو حل کرده در بینی چکانند بهتر است و اگر حاجت افتد از منقیات دماغ استعمال نمایند و بعد از
آن اگر بدبوئے بینی باقی باشد تمر سیر که در نتن الانف مذکور گردد بکار برند و اشنه را در قلیان بے آب بدستور تمباکو کشیدن و دود آن از منخرین بیرون آوردن
بغایت مفید است **صداع ضربی و سقطی** علامتش وجود ضربه یا سقطه است **علاج** بعد فصد سر رو تنقیه صفرا کنند مسهل بارد و سرکه و گلاب و روغن گل
بر سر بمالند و برگ مورد و گلنار و پوست انار در سرکه و گلاب بجوشانند و اندکے مشک و عود سائیده طلا کنند و اگر جراحت بغشاء مجلل رسیده باشد از تقرف ورم ایمن
نتوان بود روغن گل نیم گرم باید مالید و ضماد آرد جو و خطمی و بنفشه و روغن گل و اندکے سرکه نمایند و چون ورم شروع کند تپ ظاهر شود و اختلاط عقل پدید آید دریں حالت ادویه
قابضه مقویه چون عدس و گلنار و گل سرخ و آس و جوز السرو ضماد کنند تا مانع از دیاد ورم گردد و بعلاج سرسام توجه نمایند و هرگاه دماغ از شدت ضربه حرکت کرده باشد آشامیدن
اسطوخودوس با شراب عسل بعید نیست و اغتذا از علیل جمیع اکیان بغایت مفید **صداع تزعزعی** یعنے آنچه از حرکت دماغ باشد چنانچه بعض اجزائے از وضع طبعی
متغیر گردد و هرگاه بحدے رسد که موجب هتک اغشیه دماغ بعض اجزاء آن شود دفعةً هلاک کند علامتش تقدم سبب است مثل حرکت عظیم که از ملاحت حاصل شود زیرا که حرکت شدیده
دماغ را بحرکت می آرد یا ضربه و سقطه و علامت شبیه بسدر و نسیان و باشد که بیمار مقارن این حالت جمیع روائح مشمومه را رائحه واحد پندارد **علاج** جهت اماله ماده فصد باسلیق یا هفت اندام
نمایند و نخست تلیین طبیعت بملین مبارک یا حقنه لینه کنند و بعد ازان اگر تپ نباشد تنقیه دماغ بحب ایارج و قوقایا نمایند و با ضمده مقویه چون صندل و فوفل و گل ارمنی و راوند
و لعاب و آرد جو و باقلا ضماد کنند و اگر تپ و ورم در سر باشد مثل گلنار و عدس و پوست انار و گل سرخ و قصب الذریره و شب یمانی ضماد سازند و روغن گل و روغن بنفشه
با شیر زنان آمیخته و قدرے حضض در آن حل کرده در بینی و گوش چکانند و بر تمام سر بمالند **صداع بیضی و خودی** و این صداعے است مزمن شدید الصعوبت که
بسبب اشتمال وے بر تمام سر بیضه و خود خوانند و سببش اخلاط ردیه یا ابخره است که در زیر یکے از اغشیه ثلثه دماغ محتبس گردد و علامتش هیجان درد است باندک سببے
چون حرکت قلیل و شرب خمر و ملاقات سخن و استماع اصوات و بیمار در هنگام اشتداد وجع بر کشادن چشم قادر نباشد و هر ساعت چنان پندارد که سر او را بمطرقه میکوبند
یا بچیزے مے شگافند و از روشنی و آوازها و اختلاط آدمیان متنفر باشد و پیوسته تاریکی و تنهائی و خاموشی را دوست دارد و این قسم صداع بغایت صعب و علاج آن
سخت و دشوار است و باشد که بواسطه شدت درد کوری ادا کند چنانچه گفته اند که این صداع مقدمه نزول الماء است پس اگر سبب اندر حجاب داخل باشد درد و تمدد در
چشمها احساس کند و اگر در خارج باشد از نهادن دست بر سر زیادتی وجع گردد **علاج** نخستین تشخیص ماده نمایند مثلاً دموی و صفراوی را بشدت حمی و حرارت والتهاب
سر و تشدد ضربان و بلغمی و سوداوی را بتهیج و ثقل و عسر کلام و تغیر ذهن دریابند و بعد ازان تنقیه خلط غالب و تقویت سر حسب واجب نمایند بطریقیکه در صداع حار و بارد
گذشت و صاحب خلاصه گوید که بعد تنقیه به گلقند عسلی یا هلیله کابلی و اسطوخودوس در قسم بارد و گلقند شکری یا هلیله زرد و گل بنفشه در نوع حار مداومت نمایند و در اول
بصبر و زعفران و مر سکی بآب نمک طلا کنند و در ثانی با فیون و سرکه و نطول از بابونه و گل سرخ و مرزنجوش و جو ترتیب دهند و ایضا او گفته که من پیر بوسیده را دیدم که
بایں مرض مبتلا بود و بانواع تدابیر ملازمت نمود از هیچ دارو نے چنان شکر نکرد که از تسعیط ریحه هندی باندک زعفران ابوالمنصور میگوید که این صداع علاج نپذیرد لیکن
بهر حال مغز خیار شنبر در آب خیسانیده صاف نموده روغن بید انجیر از دو مثقال تا سه مثقال اضافه نموده در هفته یکبار بدهند و بقدر قلیل از فلونیا فارسی یا رومی بشیر زنان
حل کرده سعوط فرمایند و نیم درم از آن بخورند و دوا المسک تلخ درین باب فائده تمام دارد و افیون و دم الاخوین و صمغ عربی و زعفران هر کدام یک درم سفیده تخم مرغ

حل کردہ بدو بار در کاغذ سوزن زدہ مالیدہ بعد ضمن بچسپانند و آب ریاحین خوشبو بر سر ریزند و اگر در صداع بسبب شدت درد خواب فوت عارض شود آب گرم بسیار
بر سر ریزند و روغن نقطہ نیم گرم مجوش چکانند **صداع شقیقہ** یعنی درد نیم سر سبش اجتماع بخارات جمیع بدن یا عضو واحد است در شق ضعیف سر یا حصول خلطے یا
ریح در آں شق و مادۂ ایں مرض اکثر در شرائین بود **علاج** بعد تشخیص سبب بدستوریکہ در اقسام صداع ذکر یافتہ بہ تعدیل و تنقیہ حسب خلط غالب توجہ فرمایند لیکن
در کثر حار فصد سر تیز ضرور بود و فصد رگ پیشانی و رگ بینی نیز مفید باشد و ایضا بعد تنقیہ باستعمال شربت ورد و آب آلو بخارا و تمر ہندی مداومت نمایند و معجون بنفشہ
بغایت مفید است و آب گشنیز سبز و سرکہ در روغن گل و اندک افیون طلا نمایند و از ہمیں اجزا سعوط بکار برند و نیلوفر بنفشہ برگ خطمی کاہو گل سرخ جوشانیدہ بر شق
علیل بریزند و در قسم بارد مشک مصطگی و سکنجبین نافع و بکبابہ چینی و آب مرزنجوش سعوط کنند و قرص مثلث بآب حنا سودہ ضماد نمایند و ثوم و صبر و کندر بآب سائیدہ بر
جایگاہ درد مالند و طبیخ بابونہ و شبت و صعتر و شبت بر سر ریزند و چسپانیدن لازق افیون و صمغ و زعفران جہت تسکین درد شقیقہ معمول است و اگر امر شدید گردد
ایارج فیقرا و غاریقون مساوی گرفتہ یک درم بدہند کہ برائے شقیقہ و اکثر انواع صداع مجرب است و ادویہ مجربہ بالخاصیت در اقسام شقیقہ موے سر انسان و دہنہ فرنگی
و ضلع ضبع و عظم رخمہ و طاقہ سداب ہفت عدد تعلیقا و مرارۂ بزجوان و برگ شاہسفرم و مغز سر بوم با روغن بادام و روغن یاسمین و روغن خستہ خوبانی و دہن شونیز و
بندق ہندی و بیخ چقندر و مرارہ اذربیضے مرغابی با روغن بادام و عصارۂ کشنیز سبز سعوطا و مشک عنبر مشک جوز الطیب گل یاسمین سیب نرگس گل خیری شموما نافع است
و تجربہ سند روس النفع است و ہرگاہ در تسکین درد ہیچ چیز سود ندہد عرق جہندہ صدغین را قطع نمایند و بعد قطع داغ دہند ورنہ بکوری انجامد **فائدہ** صداع عرضی
کہ تابع حمیات میباشد علاجش علاج تپ است و چند شدت آن سبب در تسکین کوشند بدانچہ در صداع حارہ وغیرہ ذکر یافتہ و آنچہ در روز بحران واقع شود تعرض بدان
نمایند و صداعیکہ پس از خواب پدید آید تنقیہ خلط غالب کنند و خاکستر با سرکہ بر پیشانی و صدغین ضماد کردن مفید و آنچہ از تفرق اتصال افتد بتدابیر جراحت کوشند چنانچہ
در آخر کتاب خواہد آمد و تدبیر صداع ضربی و سقطی و صداع سدی کہ از وقوع سدہ در اوردہ یا در شرائین دماغ یا حجب عارض شود و ایں بیشتر بصاحبان دعت و سکون و کثیر
الاکل و تارکان ریاضت و استحمام افتد علاجش تلطیف و تنقیہ خلط غلیظ است بدستور صداع بلغمی و استعمال مفتحات مثل سکنجبین بزوری و شمیدن گل نرگس و شونیز
بریاں سود مند **بشارت** ہرگاہ خون از بینی صاحب صداع بر آید بند نشاید کرد کہ علامت نیک است مگر وقتیکہ خوف ضعف شود۔ **مفردات** کافور و صندل و
افیون ضمادا و طلاءً و نیز کافور و افیون قطورا برائے صداع حار مجرب و مفید و ہمچنیں نیلوفر شما و ضمادا نافع است و کذلک بزر قطونا شربا و ضمادا بالخل سود مند بود۔
دیگر ضماد خشخاش باسرکہ نافع صداع حار است و کذلک بیخ لفاح باسرکہ و ہمچنیں لعاب سپستان و عصارہ عنب الثعلب سبز نافع صداع حار است **دیگر** نافع
صداع حار از معمولی اسپغول قدرے بسرکہ اگر باشد بہتر والا بآب ضماد سازند **دیگر** کہ صداع حار را ساکن گرداند از شریفی و معمول استاد مرحوم تخم کاسنی را کوفتہ بگلاب
سائیدہ بر سر و جبہ لطوخ کنند و کشنیز ہمیں حکم دارد و گاہے کاسنی با نمک ضماد میکنند **دیگر** برائے صداع گرم کہ با سہر و بیداری باشد شیر زنان و روغن بنفشہ سعوط
کردن بسیار مفید است **دیگر** مفید درد سر بارد از معمولی مغز بادام دو عدد بروغن سرشف سائیدہ بر پیشانی طلا کنند **دیگر** جہت درد سر نزلی کہ گاہ گاہے باشد آرد
گندم نمک ضماد کنند کہ مقوی دماغ است و تنقیح مسام نمودہ دفع انجرہ سے نماید **دیگر** ضماد زنجبیل جہت صداع بارد نافع **دیگر** ضماد برگ حنا رافع صداع بارد و شقیقہ است
دیگر کہ صداع بارد و سالج را نافع است از ذکائی خاکستر چوب انجیر بسرکہ سرشتہ طلا کنند و ہمچنیں زرد چوب بروغن بادام تلخ سائیدہ طلا کنند **دیگر** برائے صداع بارد
از بیاض استاد گل بچکند را بآب سائیدہ طلا سازند **دیگر** برائے صداع بارد از خلاصہ مرمکی در شراب یا ماء القراح حل کردہ سعوطا نمودن مفید است **دیگر** برائے
صداع مجرب است کبابہ کوفتہ بگلاب سرشتہ ضماد نمایند **دیگر** مزیل صداع اگرچہ مزمن باشد مجرب است سقمونیا بقدر عدسی بروغن گل سائیدہ بر سر طلا نمایند
دیگر طبری گفتہ کہ اگر مروارید را سحق نمودہ سعوط نمایند نافع است از برائے صداع و یک مرتبہ کافی است **دیگر** سعوط روغن تلخ یک دو قطرہ اکثر اقسام صداع را
دور میکند از بیاض والد مرحوم **دیگر** منقی دماغ از رطوبت نزلیہ مجرب مغز تخم سرس باریک سائیدہ بقدر یک سرخ سعوط نمایند و برگ نورستہ کنیر در سایہ خشک نمودہ
باریک ساختہ دمیدن ہمیں اثر دارد و نیز قاتل کرم دماغ است **دیگر** کہ صداع دودی را بسیار نافع است و دود را بکشد صبر در آب برگ شفتالو سائیدہ در بینی چکانند
دیگر کہ برائے صداع مزمن و شقیقہ بسیار مجرب است بندق ہندی یعنی ریٹھہ در آب سائیدہ دو سہ قطرہ آں را سعوط کنند **دیگر** دافع صداع ریاحی و شقیقہ است از
علاج الامراض مومیائی مذاب در روغن بنفشہ سعوط کنند و اگر مومیائی بقدر یک سرخ در روغن بابونہ سودہ نشوق نمایند برائے صداع سوداوی و شقیقہ مزمن مجرب
نوشتہ **دیگر** برائے شقیقہ کہ بعد از زکام عارض گردد مجرب از بیاض والد مرحوم بزر الخبہ مع قلیلے نمک مثل حنا باریک کردہ طلا نمایند **دیگر** برائے شقیقہ از بیاض
استاد مغفور حب الملوک بآب سودہ قدر یک سینک برعرق صدغ گذارند و در مفتاح مرقوم است کہ حب السلاطین در آب سائیدہ بر صدغ یعنے شقیقہ مخالف در طلا
نمایند ہمیں کہ سوزش معلوم کنند بآب نیم گرم بشویند درد شقیقہ فوراً دور میشود **دیگر** سعوط البقر فقط یا بانصف او دار فلفل در منخر مخالف و کذا دار فلفل با ربع آں نمک لاہوری

دموافق برائے شقیقہ مجرب **دیگر** درازالہ درد شقیقہ مجرب است سمندر پھل آب سائیدہ در مفتاح مغز سمندر پھل نوشتہ دو قطرہ از آں سوراخ بینی جانب مخالف درد چکانند و مریض دم بالا کشد تا باقصائے دماغ رسد و اگر اندک حلتیت در آب گرم حل کردہ بر موضع درد بمالند ہمیں اثر دارد **دیگر** جدوار بنفس خوب سائیدہ اگر درد شقیقہ در چپ بود در گوش راست چکانند و بالعکس **دیگر** مردہ کہ در ہندی گیاہے مشہور است در نوع شقیقہ حار شیر زنان سائیدہ بجامہ پالودہ سعوط کنند فی الحال درد ساکن سازد و الاہمان جانب در گوش چکانند کہ باذن اللہ تعالیٰ صحت شود **دیگر** از خلاصہ و الشفاء الاعمال سعوط روغن پستہ و انکباب بر آب گرم در یک روز شقیقہ مزمن مے برد **دیگر** برائے شقیقہ و صداع بارد نافع از بیاض استاد فلفل سیاہ بروغن بادام سعوط کنند **دیگر** نوشادر در آب سائیدہ طرف درد مشق طبلیں ناس دہند.

مرکبات

اطریفل کشنیزی در درد سر چشم و گوش کہ از بخار عارض شود ببرد و تقویت دماغ و معدہ کند و بواسیر را سود مند بود از قادری و شریفی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ کشنیز خشک مقشر مساوی کوفتہ بیختہ بروغن بادام یا گاؤ چرب نمودہ با سہ چنداں عسل بدستور تیار نمایند و اگر خواہند کہ دیر بماند روغن بادام اولی بود و ہرگاہ کہ تلیین زیادہ مقصود باشد یک وزن ترنجبین داخل نمایند و بعضے کشنیز را برابر مجموع ادویہ گرفتہ اند و آں در ساعت منع بخارات اثر خالی نیست لیکن انچہ در آن کشنیز زیادہ بود ادامت نسازند تا منجر بہ نسیان نگردد و اگر کشنیز داخل نکنند اطریفل صغیر خواہد بود شربت از دو مثقال تا شش مثقال و اولی آنکہ بعد از دو ماہ استعمال نمایند و اگر بطریق سفوف ہمراہ نبات یا نمک و غیرہ بدون آمیختن چیزے سفوف ساختہ در آب شب تر کردہ صبح صاف نمودہ در فصل و مزاج حار با شربت مناسب یا نبات استعمال کردہ میشود با مراض مذکور نافع مے آید و رفع قبض می نماید **اطریفل کشنیزی مزعفر** صداع و دوار و خفقان حار را نافع و مجرب است و سوزش دماغ را جید است از ذکائی و معمولی۔ پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقی از ہریک دہ درم کشنیز مقشر بست و پنج درم روغن بادام شیریں گل گاؤزبان ہریک دو دام مشک یک ماشہ کافور سہ ماشہ زعفران خوشبو دو ماشہ گلاب بقدر مناسب شہد خالص دو چند نبات سفید یک چند علی الرسم بقوام آرند **اطریفل مجرب** و معمول حکیم اکمل جہت اقسام صداع و امراض چشم پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ شیرہ آملہ گلسرخ اسطوخودوس ہریک دو دام کشنیز خشک مقشر دہ دام ترنجبین خراسانی ہشت دام روغن بادام بقدر حاجت شہد دو وزن ادویہ و اگر خواہند کہ بشاعت ادویہ ظاہر نگردد سہ وزن داخل نمایند و در فصل حار و مزاج حار عوض شہد نبات کنند خوراک از دو مثقال تا شش مثقال **اطریفل معمول حکیم غلام امام** نافع صداع و امراض چشم مانع صعود بخار از معدہ پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد پوست بلیلہ آملہ منقی کشنیز مقشر گلسرخ گاؤزبان ہر واحد یک درم مغز تخم کدوے شیریں تخم خشخاش ہریک سہ درم مغز بادام دو تولہ قند یا عسل سہ چند ادویہ **اطریفل سنائی** معمول و مجرب والد حکیم شریف خانصاحب برائے صداع و شقیقہ و دیگر امراض دماغی و معدے ہلیلہ کابلی بلیلہ آملہ برگ سنا مکی مساوی روغن بادام یا گاؤ نیم وزن ادویہ شہد سہ وزن کوفتہ بیختہ بروغن چرب نمودہ بدستور تیار نمایند **اطریفل سنا دیگر** تنقیہ دماغ بتدریج بسہولت نماید و دافع قبض نافع ریاح بواسیر و ادامت آں موئے سیاہ دارد و اکثر عمل رسیدہ پوست ہلیلہ زرد پوست بلیلہ آملہ منقی ہریک دو دام سنا مکی دو دام گلسرخ نیم دام کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ بعسل یا نبات مقوم بگلاب کہ سہ چند ادویہ بود بسرشند و بعد چہل روز استعمال نمایند شربت از نہ ماشہ تا یک نیم تولہ منقول از مفتاح المجربات **اطریفل ملین معلوم** صداع مزمن و دیگر امراض دماغی را سود نماید و درد چشم و گوش را و جاع معدہ را زائل گرداند تالیف والد حکیم علوی خان۔ پوست بلیلہ کابلی پوست بلیلہ آملہ مقشر تربد موصوف از ہریک دہ مثقال بادیان مصطگی اسطوخودوس سقمونیا مشوی ریوند چینی از ہریک پنج مثقال ہلیلہ سیاہ دو مثقال کوفتہ بیختہ با سہ چند عسل بسرشند شربت دو مثقال تا چہار با آب گرم در نسخہ دیگر بجائے تربد پوست ہلیلہ زرد است **نوع دیگر** کہ طبع نرم کند و اخلاط از دماغ بسہولت برآرد و مفید صداع و طنین و دوی و بدوار نافع از معمولی پوست ہلیلہ زرد و کابلی پوست بلیلہ آملہ از ہریک سہ درم سنا مکی تربد موصوف ہریک دہ درم زنجبیل نیم درم کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ بسہ چند عسل بسرشند یا بشکر مقوم خوراک دو تولہ **اطریفل مسہل** منقی دماغ نافع صداع است از کتاب مذکور۔ پوست بلیلہ زرد و کابلی و ہلیلہ زنگی پوست بلیلہ آملہ بسفائج اسطوخودوس گاؤزبان غاریقون بادیان ہر واحد دو مثقال مویز منقی سنا مکی ہریک دو تولہ تربد موصوف یک تولہ مغز بادام یک تولہ ادویہ سائیدہ بروغن بادام یا روغن گاؤ چرب کردہ بشہد سہ چند بقوام آرند خوراک تا دو تولہ بعد منضج شربت اصول دگاب اضافہ نمودہ میشود زنجبیل نیم درم نیز **اطریفل اسطوخودوس** نافع درد سر و دیگر امراض بلغمی و سوداوی دماغی و بعد تنقیہ اگر درد سر باقی باشد باید کہ چندے ادامت بریں نمایند از کتاب مسطور پوست بلیلہ زرد و کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ گلسرخ اسطوخودوس بسفائج افتیمون کشمش مساوی کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ بعسل مقوم بسرشند و بعضے عوض کشمش مویز منقے داخل کنند و بعضے ہر دو **اطریفل کبیر** بجہت تقویت دماغ و معدہ و قوت باہ و بواسیر مجرب است بنسخہ معمول حکیم شریف خانصاحب۔ ہلیلہ سیاہ ہلیلہ کابلی پوست بلیلہ آملہ مقشر فلفل دار فلفل ہریک پنج درم و نیم زنجبیل بسباسہ بوزیدان شیطرج

بندی شقاقل مصری تودری سرخ وزرد لسان العصافیر مغز حب القلقل کنجد مقشر خشخاش سفید هریک دو نیم درم بهمن پنجدرم کوفته بیخته بروغن بادام بآنکه چرب نموده
با ترنجبین خراسانی بشست دام عسل سفید شربا ویقوام آرند شربت از دو درم تا چهار درم **ایارج فیقرا** این تالیف بقراط است ومعناه المر النافع وشحم گویند
وقیلیکه داخل کرده میشود شحم حنظل ونفعت کند اکثر اقسام صداع را ودماغ ومعده را از اخلاط غلیظ پاک گرداند وبفالج ولقوه واسترخاء زبان ووجع المفاصل وقولنج مفید
دفع تپ قولنجی نماید وگویند که بگرده ضرر دارد ومصلح او عناب است وایارج باطریفل منقی دماغ است وباگلقند منقی معده **حکیم اکمل خانصاحب** اکثر باطریفل کشنیزی یا
کشنیزی یا گلقند ممزوج نموده استعمال مے فرمودند ومنافع بسیار مشاهده مے نمودند سنبل الطیب دارچینی عود بلسان حب بلسان سلیخه مصطگی اسارون زعفران از
هریک جزوے وصبر سقوطری دو وزن ادویه شربتی دو درم بعسل وآب گرم درحالتیکه معده ممتلی نبود وبعضے صبر هموزن ادویه مے کنند **ایارج کبیر** که تنقیه دماغ
کند وجمیع اوجاع راس را که از صفرا وبلغم یا سودا بود نافع ومائل باعتدال منقول از ایضاح کثیرا یک درم نمک هندی دو نیم درم گل سرخ زنجبیل هریک سه درم شحم حنظل
سه نیم درم سقمونیا چهار درم هلیله کابلی پنجدرم افتیمون اسطوخودوس هریک شش درم هلیله زرد هفت درم ایارج فیقرا که موصوف هریک ده درم قدر خوراک چهار درم
بهارفانیذ یا مارالشکر **ایارج بارد** نافع است بامراض گرم سر مثل صداع ودوار ومدوا وجاع گوش ودندان از ذکائی ومعمولی پوست هلیله زرد ترید موصوف
بروغن بادام چرب کرده بنفشه خشک از هریک دوازده درم ایارج فیقرا که صبر آن را مغسول کرده باشند ده درم گل سرخ تخم کاسنی از هریک پنجدرم کثیرا محموده مشوی هر
یک سه درم ویک ثلث کوفته بیخته در ظرف شیشه نگاه دارند شربتے سه درم بآبیکه درآں ترنجبین یا شیرخشت حل کرده باشند ودر بعضے نسخ گل نیلوفر تخم خیارین
نیم کوفته اضافه دیده شد وبعضے صبر نصف درم اضافه کرده بعمل مے آرند برائے اخراج صفرائے دماغی وعلل جگر مفید افتد **ایارج لوغاذیا**
لوغاذیا نام حکیمے است صداع ودرد شقیقه ودوار وسدر وفالج ورعشه ولقوه وبهق وبرص وجذام ودرد گوش وجبهه وخود وغیره امراض بارده مادی را نافع بود از
شرمعی شحم حنظل پنجدرم پیاز عنصل مشوی غاریقون سقمونیا خربق سیاه اشق اسقوردیون از هریک چهار درم ونیم افتیمون کماذریوس مقل صبر از هریک سه درم حاشا
هر غاریقون انیسون ساذج هندی فراسیون جعده سلیخه فلفل سفید جاوشیر جند بیدستر سنبل فطراسالیون زراوند طویل عصاره افسنتین فرفیون حماما زنجبیل هریک
دو درم جنطیانا اسطوخودوس از هریک درم ونیم کوفته بیخته بعسل بسرشند شربتے چهار درم بآب عسل گرم بعد از شش ماه استعمال نمایند **انوشدارو** که در تقویت دماغ
وجمیع اعضاء رئیسه مجرب است اکثر نسخ آن در مقاله امراض معده در فصل ضعف هضم خواهند آمد **آش جو** که در صداع گرم وسرسام ودیگر امراض حاره بجائے غذا
مستعمل است ودیگر فوائد آں در بحث حمیات در ماء الشعیر ذکر خواهند یافت بگیرند جو مقشر ودر ظرف مس قلعی دار نموده آب صاف که ده چند جو باشد بر آں ریزند و
بآتش ملایم بپزند ودر اثنائے پختن آں تبدیل آب نمایند وبهتر آنست که هفت آب تبدیل کنند بعد از آں مالیده صاف نموده همراه گلاب عرق کیوڑه وشربت انار یا نبات
سفید استعمال کنند **انکباب** نافع صداع حار وسرسام گرم وبیخوابی از معمولی حراوه که وتخم کاهو بنفشه گل سرخ شعیر مقشر قضبان خطمی نیلوفر برگ بید برادة بادرنگ
تخم تورک کاهو سبز کاسنی تازه برگ خرفه کشنیز تازه سبوس جو بستان افروز تفاح شاهسفرم پوست خشخاش وتخم آن هرچه ازیں بهم رسد در آب جوش داده قدرے
روغن گل یا روغن بنفشه یا روغن نیلوفر آمیخته انکباب نمایند **انکباب** مفید امراض دماغی بارد ودرد گوش که از سردی باشد برائے تحلیل مواد باقی بعد تنقیه بعمل مے آید
از کتاب مذکور اکلیل بابونه حلبه شام زوفا اسطوخودوس افسنتین اذخر بیخ بادیان بیخ کرفس پوست اترج برگ ریحان برگ سداب عاقرقرحا حب الغار عشبه مغربی برگ غار
حرمل صعتر فارسی برنجاسف نانخواه درمنه مرزنجوش قیصوم پرسیاوشان تخم شبت حاشا فوتنج شیح ارمنی هرچه میسر [illegible] دانند ازیں ادویه جوش داده انکباب نمایند
بخور نافع برائے صداع حار مادی مستعمل بعد تنقیه از علاج الامراض وقادری گل بنفشه برگ خطمی جو مقشر نیکوفته گل نیلوفر حراوه که وبابونه مجموع را بآب پخته در طشتے کرده
روغن بنفشه وروغن کدو در آں داخل کرده علیل بر سر چادرے بکشد وسر را بر بخار آں بدارد وآب را حرکت داده باشند تا بخار آں بدماغ برسد در روزے دو سه بار ایں عمل کند
واطراف از پاشویه شوید **بخور** که صاحب عجاله نافعه از قلانسی نقل کرده نافع است بصداع بارد مع ماده ببینه مرزنجوش پودینه بابونه اکلیل الملک قیصوم شبت شیح شام غار همه
ادویه بپخته بدستور بعمل آرند وتحلیل ایں آب بر سر نیز نافع است **بخور** جهت شقیقه وصداع اکثر اقسام مجرب است ومعمول استاد مرحوم مند در برده کاغذ خشک کالبند
بخو بکه کاغذ سرخ شود پس آں کاغذ را فتیله کرده یک سر او را آتش دهند ودود آں در بینی کشند جانب مخالف درد واگر درد در تمام سر بود بهر دو طرف بعمل آرند ودر علاج
الامراض نوشته که دود او را در بینی کشند بطرفیکه درد است وهمیں اصح است **پاشویه** بدانکه پاشویه در صداع وسرسام وجمیع آلام دماغ را بنابر جذب مواد باسفل
نفع تمام دارد وایضاً بسبب تفتیح مسام وتسبیل عرق وکشیدن حرارت بظاهر برائے تپ در اوائل نیز تنها هم نفع مے رساند اما استعمال او در عین شدت
تپ مفرط الحرارت روا نیست چه گرمی آب گرمی حمی مے افزاید واگر ضرورت مثل خوف حدوث سرسام وجز آں داعی باشد از آب نیمگرم مائل بسردی نمایند ودر
وقت استعمال سر مریض را بطرف پشت مائل دارند تکیه داده چادرے مابین ظرف آب وروئے مریض دارند تا بخار به دماغ نرسد واصل پاشویه آب گرم است وبرائے

قوت تاثیر و تقویت امالہ و ارخائے جلد دیگر ادویہ اضافہ سے کنند مثلاً اگر مادہ حار بود مثل گل بنفشہ و گل نیلوفر و مانند آں و گر مادہ بارد بود چوں بابونہ و اکلیل و امثال آن می
افزایند **طریقش** آنکہ ادویہ در آب بسیار بجوشانند پس صاف کردہ در ظرف انداختہ پایہا در آن گذارند و ساقہا بمالند از اعلیٰ باسفل تا کہ خوش آید طبع برداشت کند پایہا در آن دارند
و ہنوز قدرے گرمی در آب باقی باشد کہ پایہا بر آرند و بپارچہ خشک کردہ بچادر پوشیدہ دارند خصوص در ہوائے سرد حسن آنکہ ظرف عمیق باشد چنانچہ پایہا تا زانو غرق باشند
و تا ایں عمل بسبب حاجت است و ہر گاہ کہ بعد پاشویہ بستن پایہا جہت جذب مواد کردہ باشند واجب است کہ چوں بکشایند پایہا در آب گرم بگذارند تا انجرہ منجذبہ صعود نمایند و حل فضلہ نکند
و ابتدا از طرف قدم باید کرد و بخلاف بستن و ہر گاہ کہ حاجت بپاشویہ و بحجامہ افتد اول حجامہ بے شرط بکار برند بعد پاشویہ نمایند تا انجرہ کہ بسبب حجامہ باسفل منجذب شدہ اند بپاشویہ تحلیل شوند
و بازصعود نمایند **فسخنی** نماند کہ بقول اطبا راست کہ چنانچہ دماغ را با پایہا شرکت است قلب را بہ دستہا است چوں برائے جذب بخارات از دماغ باسفل پاشویہ می نمایند ہمچنیں برائے جذب بخار
از قلب دست شویہ میکنند و گاہ برائے تطییب و تبرید دماغ و دفع سحر طلاء و تدہین کف پاسے کنند برائے حرارت قلب در کف دست مثل صندل و کافور و حنا و غیرہ سے مالند
و طلاء سے سازند پس اگر دستہا در ہیں آب نیز گزارند جذب بخار از دل کند **پاشویہ بارد** کہ برائے صداع حار و سرسام و سہر و امثال آن معمول است بگیرند گل بنفشہ
گل نیلوفر گل خطمی عنب الثعلب ہر یک یکدام سبوس گندم چہار دام برگ بید و یا برگ کنار پاؤ آثار در دو آثار آب بجوشانند چوں سوم حصہ بسوزد و صاف نمودہ پاشویہ نمایند
و عوض سبوس گندم جو نیم کوفتہ نیز مستعمل میشود و گاہے ہر دو و اگر تبرید زیادہ مطلوب باشد و در سرسام برگ خرفہ برگ اسفاناخ گل سرخ برگ کاہو تراشہ کدو اضافہ
نمایند **نوع دیگر** نافع جمیع امراض دماغی حار از معمولی گل بنفشہ گل خطمی ہر یک دہ درم نیلوفر عنب الثعلب خبازی ہر یک پنجدرم برگ بید یا کنار نیم پاؤ سبوس جو سی درم
در پنجکاسہ آب بجوشانند ہر گاہ نصف بماند صاف کردہ بعمل آرند در پاشویہ نمک برائے عکس بخارات و جلب آں و تفتیح مسام اعضائے سافلہ و دفع بخارات اضافہ
سے نمایند **نوع دیگر** سبوس جو یا گندم سہ مشت نمک شور دو دام برگ کنار برگ خطمی یا تخم یا گل آن برگ عنب الثعلب یا تخم آں ہر یک پنجدرم در آب جوش دہند ہر گاہ
نصف بماند نیم گرم پاشویہ کنند **پاشویہ حار** جہت صداع بارد از علاج الامراض گل بابونہ اکلیل الملک خطمی عنب الثعلب زوفا حاشا خردل نمک طعام سبوس گندم
تمام بدستور متعارف پاشویہ نمایند و اگر چوب چینی یا عشبہ مغربی حسب حاجت اضافہ نمایند اقوی خواہد بود **نوع دیگر** نافع جمیع امراض دماغی بارد از معمولی گل بابونہ مرزنجوش
عنب الثعلب برگ شبت ہر یک دہ درم سبوس گندم بست درم بدستور پاشویہ نمایند و گاہے اکلیل و بادرنجبویہ و برگ سداب ہرچہ مناسب داند افزاید **تبرید** جہت
صداع حار اطریفل کشنیزی تولہ شیرہ تخم خیارین شش ماشہ عرق شاہترہ پاؤ آثار شربت نیلوفر دو تولہ **ایضاً** بلیلہ مربے با اسطوخودوس مفرح نمودہ بخورند بعدہ شیرہ
مغز تخم ہندیانہ شربت بنفشہ عرق مکوہ عرق کیوڑہ **ایضاً** برائے صداع حار بلیلہ مربے یک عدد خوردہ شیرہ عناب پنجدانہ شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ عرق شاہترہ پاؤ آثار
نبات دو تولہ روز دوم اطریفل بجائے بلیلہ **ایضاً** برائے صداع مع الرعاف عناب پنجدانہ بعرق شاہترہ پاؤ آثار مالیدہ صاف نمودہ شیرہ کاہو شش ماشہ نبات دو تولہ
داخل کردہ بنوشند و اگر حرارت زیادہ باشد لعاب بہدانہ سہ ماشہ افزایند **ایضاً** برائے صعود بخارات صفراوی از معدہ بسوے راس شیرہ کشنیز خشک سکنجبین سادہ بنوشند
جوشاندہ برائے صداع کہ از مادہ بلغم و صفرا و نزلہ بود اسطوخودوس گل نیلوفر جوشایندہ شربت نیلوفر قرص سفید پاشیدہ بنوشند و گاہے گل بنفشہ اضافہ و بجائے شربت
نبات کردہ میشود و گاہے اطریفل کشنیزی افزودہ میشود و گاہے برائے تنقیہ سر شیرہ مغز تخم کدو سے افزایند **ایضاً** برائے صداع عناب پنجدانہ گل نیلوفر کشنیز خشک
اسطوخودوس ہر یک چہار ماشہ بعرق شاہترہ پاؤ آثار جوش دادہ شربت بنفشہ دو تولہ بازگل گاؤزبان سہ ماشہ در طبخ و شیرہ تخم کاسنی سہ ماشہ و شیرہ مغز تخم ہندبا نہ چہار
ماشہ افزایند **ایضاً** عناب پنجدانہ گل نیلوفر اسطوخودوس ہر یک چہار ماشہ شاہترہ پنج ماشہ جوش دادہ صاف نمودہ شیرہ تخم خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی چہار
ماشہ **ایضاً** کہ بار کار باشد عناب پنجدانہ گل بنفشہ تخم خطمی ہر یک چہار ماشہ بعرق شاہترہ پاؤ آثار جوش دادہ شیرہ مغز تخم کدو سے شیرہ کشنیز شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ روز دوم
شیرہ مغز تخم تربوز شش ماشہ روز سوم شیرہ کاسنی و خاکشی ہر یک شش ماشہ روز چہارم شیرہ خیارین چہار ماشہ روز پنجم اسطوخودوس بیفزایند خطمی موقوف نمایند **ایضاً**
برائے صداع سوء مزاج اطریفل کشنیزی تولہ خوردہ عناب پنجدانہ اصل السوس چہار ماشہ گل بنفشہ شش ماشہ جوشایندہ صاف نمودہ نبات دو تولہ داخل کردہ بنوشند و
حرارت زیادہ بود بجائے اصل السوس بہدانہ سہ ماشہ کنند نبات دو تولہ داخل کردہ بنوشند و اگر حرارت زیادہ باشد لعاب بہدانہ سہ ماشہ افزایند **ایضاً** برائے درد سر
سر فسبے نزلہ آلو بخارا عناب شاہترہ خطمی جوشایندہ شربت نیلوفر داخل کردہ بنوشند **ایضاً** برائے صداع بارد اطریفل کشنیزی خوردہ شاہترہ چہار ماشہ سپستان
شش ماشہ انجیر زرد چہار دانہ جوشایندہ و نبات دو تولہ روز دوم انجیر موقوف و کشنیز خشک چہار ماشہ گل بنفشہ شش ماشہ افزایند **جُلاب** مستعمل در صداع دموی و ہمرہ
خون آمیزش صفرا باشد از ذکائی گل بنفشہ تخم کاسنی ہر یک سہ درم گل نیلوفر پنجدرم بجوشانند و صاف نمودہ شکر سفید و ترنجبین ہر کدام دہ درم داخل کردہ نیم گرم بنوشند
حب ایارج بدانکہ قانون در استعمال حبوب مسہلہ آنست کہ قبل از وقت تناول یک روز پیشتر بسازند و در سایہ خشک کنند و ہنوز نرمی در وے باقی
شدہ کہ تناول کنند چہ خشک شدہ حلق و مری را سے رنجاند و در معدہ زود نمی گدازد و آنچہ فوراً ساختہ شود بنابر افراط نرمی در مری سے چسپد و نزد معدہ

نیز دو وزن وحل گردد واین مطلوب نیست ازینجاست کہ در اکثر حبوب اوزان ادویہ زیادہ از یک شربت نوشتہ اند کذا فی القادری وگویند کہ قوت حبوب مسہلہ تا دو سہ ماہ مے ماند بعدہ ضعیف العمل میگردد وقوت حبوب مقوی وبہی تا یکسال وآنچہ در آن افیون باشد تا دو سال معمول حقیر در بیماری ہائے بلغمی مثل صداع وصرع وسکتہ وجز آن وامراض عین جہت تنقیہ دماغ واعضائے رئیسہ از فضول واخلاط بلغمی ایارہ فیقرا تربد سفید مجوف از ہر یک یکدرم حب النیل غاریقون انیسون از ہر یک نیم درم شحم حنظل نمک ہندی از ہر یک دانگے ونیم ہمہ را کوفتہ بیختہ بآب رازیانہ سرشتہ وحب سازند جملہ یک شربت است وطریق استعمال آن در فالج خواہد آمد **نوع دیگر** موافق نسخہ معمولی حکیم ذکا اللہ خان وحکیم غلام امام قطع مادۂ اکثر اقسام صداع وتنقیہ سر ودماغ کند مقل ازرق کتیرا ہر یک چہار سرخ تخم حنظل نمک ہندی ہر یک یک نیم دانگ غاریقون سفید نیم درم ایارج فیقرا تربد سفید حب النیل ہر یک یکدرم کوفتہ بیختہ باعرق بادیان حبہا سازند این جملہ یک شربت است **نوع دیگر** از استاد حکیم ارشد کہ تنقیہ اخلاط ثلثہ از دماغ ومعدہ کند وصداع وشقیقہ وجمیع امراض بلغمی مثل فالج ولقوہ ونسیان واوجاع کہنہ وجرب ومانند آن را نافع است۔ ایارج فیقرا تربد موصوف غاریقون ہر یک دہ درم پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد انیسون ہر یک سہ درم نمک ہندی دو درم سقمونیا مشوی دو نیم درم ادویہ کوفتہ بروغن بادام چرب ساختہ باعرق بادیان حبہا سازند خوراک سہ درم **حب شبیار** دماغ را از صفرا وبلغم پاک کند وصداع را نافع باشد از حکیم اصل خان پوست ہلیلہ کابلی سنا مکی پوست ہلیلہ از ہر یک ہفدہ درم ورق گل سرخ حب النیل از ہر یک دواز دہ درم صبر سقوطری کند راز ہر یک ہفت درم کتیرا سہ درم مقل ازرق عصارہ ریوند مصطگی از ہر یک یکدرم مقل را در آب حل کردہ واجزاء دیگر را کوفتہ بیختہ حب سازند شربت یک مثقال تا سہ مثقال شب وقت خواب فرو برند **نوع دیگر** درد سر وتاریکی چشم ببرد وباصرہ را قوت دہد ودرد معدہ دور کند در ذکائی وقادری منقول از شفائی صبر سقوطری سہ درم گل سرخ ہلیلہ زرد مصطگی تربد موصوف ہر یک یک درم سقمونیا مشوی نیم درم ودر قرابادین جلالی کتیرا نیم درم نیز داخل است کوفتہ بیختہ حبہا سازند شربتے یک مثقال تا سہ مثقال وبداند کہ در حبوب دماغیہ کتیرا کہ داخل مے نمایند بجہت اصلاح حدت بعض ادویہ است **حب شبیار دیگر** از حبیش ابن الحسن در زمستان وتابستان توان استعمال نمود در درد سر وتاریکی چشم راسود دارد ودماغ ومعدہ را از اخلاط فاسدہ پاک کند ومجرب است صبر سقوطری پنجدرم افسنتین مصطگی تربد سفید پوست ہلیلہ زرد از ہر یک یک مثقال گل سرخ کتیرا از ہر یک یکدرم کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ حبوب سازند بقدر فلفل شربت دو درم شب وقت خواب بآب نیم گرم فرو برند **نوع دیگر** مخصوص باخراج سوداوی محض از دل ودماغ از ذکائی وقادری وتحفہ ایارج فیقرا یک نیم جزو پوست ہلیلہ کابلی افتیمون شحم حنظل ہر یک یک جزو اسطوخودوس دو ثلث جزو مصطگی عود خام بسفائج فستقی ہر یک نصف جزو حجر ارمنی مغسول ثلث جزو خربق سیاہ ربع جزو بآب سیب شیرین حبہا سازند شربتے دو درم **حب قوقایا** حب جالینوس است صداع ودرد چشم را نافع باشد وفضلات غلیظہ فرود آرد وقوقایا بزبان سریانی سر را گویند چون این حب تنقیہ سر مے نماید بدین نام میخوانند از قادری وعلاج الامراض صبر سقوطری عصارہ افسنتین مصطگی ہر یک یک مثقال شحم حنظل سقمونیا از ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ بآب کرفس حب سازند شربتے یک مثقال ودر تحفہ افسنتین عوض عصارہ افسنتین است ووزن ہر سہ ادویہ اول مع غاریقون ہر یک یک جزو وتخم حنظل وسقمونیا ہر یک نیم جزو مرقوم ودر وصف آن نوشتہ کہ جہت تنقیہ دماغ وامراض باردۂ آن بغایت مجرب است **نوع دیگر** کہ ہمان منفعت دارد از مجربات میرزا محمد باقر ایارج فیقرا دہ درم تربد سفید اسطوخودوس ہر یک پنجدرم شحم حنظل سہ درم ودو دانگ سقمونیا دو نیم درم ودر نسخہ دیگر کتیرا یک درم اضافہ کردہ اند کوفتہ بیختہ بآب مقل حبہا سازند وایں جملہ دو شربت است ودر نسخہ کہ مستعمل حکیم محمد زمان است پوست ہلیلہ زرد نیز داخل است **نوع دیگر** فضلات بلغمی وصفراوی را از دماغ خارج نماید ودرد سر را نافع وروشنی چشم بیفزاید از کتاب ذکائی صبر سقوطری سقمونیائے مشوی شحم حنظل عصارہ افسنتین مصطگی ہر یک یک نیم دانگ مقل ازرق یک دانگ کتیرا نیم دانگ این جملہ یک شربت است **حب اصطمخیقون** کہ اخلاط ثلثہ از سر بدر کند از ذکائی وقادری ایارج فیقرا حب النیل صبر زرد ہر یک دہ درم پوست ہلیلہ زرد افتیمون بسفائج سقمونیا ہر یک پنجدرم شحم حنظل سہ درم وثلث شنار کی مقل ازرق ہر یک دو درم بآب بادیان حبہا سازند خوراک سہ درم تا چہار درم بآب انیسون **حب بنفشہ** اسہال صفرا وبلغم کند از کتاب ذکائی۔ گل بنفشہ پوست ہلیلہ زرد تربد سفید ہر یک سہ درم رب السوس یک نیم درم سقمونیا نیم درم کتیرا یک درم کوفتہ بیختہ حب برابر نخود سازند **حب ہلیلہ** کہ جہت اقسام صداع مفید است در مقالہ امراض چشم در فصل رمد خواہد آمد **حب مسہل** سودا وصفرائے غلیظ وبلغم برفق آرد از ذکائی گل سرخ کتیرا ہر یک پنجدرم اسطوخودوس یک درم حجر لاجورد مغسول مصطگی رومی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی گل بنفشہ بسفائج غاریقون تربد موصوف عود قماری سنا مکی افتیمون ہر یک دو درم صبر سقوطری دواز دہ درم کوفتہ بیختہ بآب سیب شیرین حبہا سازند قدر خوراک دو درم **حب** جہت صداع المجرب استاد مرحوم واز قادری وقلانسی منقول۔ ایارج فیقرا پوست ہلیلہ کابلی غاریقون سفید نرم از ہر یک یک درم خوراک دو درم تا سہ درم بطریق حب شبیار استعمال نمایند **ایضاً** منقول از علاج الامراض مجرب جہت وصداع وشقیقہ ووجع عین و

ف

وبداند کہ الخ

ومفاصل نزد موصوف یک جزو سورنجان هلیلهٔ زرد از هر یک نصف جزو گل سرخ بنفشه افتیمون نمک هندی افیون سقمونیائے مشوی بوزیدان مقل غاریقون سکبینج
هر یک ثلث جزو حبها سازند شربت دو درم ونصف **حب هندی** جهت درد شقیقه وبیضه مجرب ومعمول حکیم شاه محمد اکبرآبادی در سبل وغیره امراض چشم
منفعت عظیم دارد. صبر سقوطری چرایته هر یک یک ماشه جوز بوا دو ماشه زیرهٔ سفید اجمود هر یک سه ماشه کوفته بیخته بآب بهنگکی چهار ده حب سازند یکے صبح ویکے
شام بخورند با قدرے آب **حب الشفا** که اقسام صداع را نافع در فصل حمی غلطی خواهد آمد **حسو** نافع صداع که از ضعف دماغ باشد از خلاصه شیرهٔ خشخاش ده
درم مغز نارجیل پنج درم زنجبیل دو نیم درم نشاسته ده درم در چهار رطل ابن حلیب جوشانیده علی الرسم حریره ساخته باشند **حسا** معمول برائے تقویت دماغ ونزلهٔ مزمنی
دافع نزله از معمولی مغز بادام مقشر دو توله مغز پنبه دانه یک توله تخم خشخاش سفید دو مثقال مغز تخم کدوئے شیریں دو درم برنج سفید یک توله نبات چار توله روغن گاؤ
یک توله بدستور حریره کنند واگر بجائے آب عرق بید مشک وعرق گاؤزبان داخل نمایند بهتر است ودر نسخهٔ مفتی مغز پنبه دانه بنظر نیامده ونوشته که این نسخه
مکرر بعمل آمده **حریره** جهت صداع ضعف دماغی وآنکه از تجربه بهم رسد از علاج الامراض وبیاض استاد سبوس گندم پاؤ آثار در آب شب تر نموده نگهدارند
صبح مالیده شیره برآورده صاف نموده در پاتیله بجوشانند وبست عدد بادام مقشر وقدرے خشخاش ونشاسته وچهار دام قند سفید همه را در آب سائیده اندازند
وباز بجوشانند هرگاه پخته شود چهار توله گلاب وشش ماشه الائچی خورد ونیم ماشه زعفران ویک سرخ مشک سائیده داخل نمایند وباز قدرے بجوشانند تا مثل حریره شود
واگر احتیاج باشد شیرهٔ کشنیز شیرهٔ کاهو شیرهٔ مغز تخم کدو نیز اضافه نمایند **حریره دیگر** مختصر مقوی دماغ ولذیذ از کتاب مذکور مغز بادام ده دانه تخم خشخاش شش ماشه
مسکه نبات هر یک دو توله بدستور مرتب سازند واگر خواهند یک ماشه زعفران بیفزایند **حلوا** که صداع یابس وصداعے که بسبب ضعف دماغ باشد چون بر سر
خلاف نمایند بعد از تراشیدن سر یا بخورند مجرب است از کتاب مسطور جرادهٔ کدوے تر خشخاش سفید نشاسته شکر سفید روغن بادام مثل حلوا بپزند وبعمل آرند
خمیرهٔ گاؤزبان ودیگر خمیره جات که برائے ضعف دماغ نافع در فصل الیخولیا وخفقان ذکر خواهند یافت **خیسانده** بنا بر صداع وشقیقه حار گل بنفشه
شش ماشه عناب پنجدانه سپستان یازده دانه گل خطمی چار ماشه شاهتره شش ماشه آلوبخارا پنجدانه بهدانه سه ماشه شب خیسانیده صبح مالیده صاف نموده نبات
دو توله داخل کرده بنوشند **ایضاً** برائے درد سر وسرفه وبخار عرضی عناب گاؤزبان خطمی اصل السوس سپستان گل بنفشه گل نیلوفر در آب گرم نقوع ساخته صبح
شربت بنفشه خاکشی داخل کرده بنوشند **دوائے** درد سر که از غلبه خون باشد بعد فصد قیفال وحجامت ساقین بمقدار یک شبر بلند تر از کعب مطفیات خون
همچو آب عناب با شربت انارین بنوشند ونیلوفر وصندل گل سرخ بو بیند وآرد جو وکشنیز تر وبرگ خرفه وعنب الثعلب وبرگ بید وصندل مجموع یا آنچه میسر شود بر سر ضماد
کنند پس اگر طبع قبض بود واندک امتلائی باشد نقوع حامض تلیین نمایند از خلاصه **ایضاً** جهت صداع مراقی از مادهٔ غلیظ که با تمدد سر باشد نسخه مطب عناب
بعرق بید ساده دست مالیده شیرهٔ خرفه شش ماشه شیرهٔ خشخاش چهار ماشه ودر آن کشیده طباشیر یک نیم ماشه سوده پاشیده بنوشند وگاهے عوض هر دو شیره شیرهٔ
تخم کاهو شیرهٔ تخم خیارین وگاهے در شدت درد عوض نقوع شربت عناب شربت بنفشه شربت نیلوفر تلیین از آلوبخارا عناب آلو سیاه تمر هندی مویز منقی منقوع
بآب گرم وفلوس خیار شنبر شش توله وترنجبین چهار توله مالیده وروغن بادام شش ماشه داخل کرده نمایند بعده تقویت معده ودماغ کنند **دوائے صداع** که از
صعود ابخره معده با حرارت نبض بود. اطریفل کشنیزی خورد وشیرهٔ تخم کاسنی عرق شاهتره ونبات بنوشند اگر سرفه نباشد کاسنی برائے درد سر نزلی نیز مفید است وشاهتره
هم در نوازل معمول **ایضاً** برائے صداع با نزله وتپ وبوے دماغ اطریفل کشنیزی خورده اسطوخودوس گل نیلوفر شاهتره هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات دو توله
خاکشی شش ماشه **ایضاً** که با آن تشنج زبان ودر دلهات وگوش نیز باشد اسطوخودوس گل نیلوفر پوست هلیله زرد هر یک چهار ماشه اصل السوس پنج ماشه
گل خطمی تخم خطمی هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات دو توله داخل کرده بدهند ودر نسخهٔ دیگر کشنیز خشک عوض نیلوفر وهلیله وگل خطمی خطمی است خطمی وخبازی هر یک
چهار ماشه پرسیاوشان شش ماشه زوفا خشک چهار ماشه جوشانیده غرغره کنند که مواد سر فرود آید وایارج فیقرا با اطریفل خوردن وحب ایارج باستعمال آوردن
مفید است **ایضاً** برائے صداع حار مع دوران سر وخفقان هلیله مربے بورق نقره پیچیده بخورند وشیرهٔ کشنیز خشک در عرق کیوڑه عرق گاؤزبان بر
آورده شربت انار شربت نیلوفر داخل کرده با لنگو پاشیده بنوشند **ایضاً ملین** برائے مادهٔ صفراوی معده وامتلائی بخاری آب تمر هندی دو توله گلاب
تخم خیارین هفت ماشه وکشنیز خشک سه ماشه آلوبخارا پنجدانه گلقند دو توله سکنجبین دو توله داخل کرده بنوشند **ایضاً** برائے صداع وتخمه وبیقراری از صفرا
عناب پنجدانه آلوبخارا هفت دانه بهدانه سه ماشه در عرق گاؤزبان مالیده صاف کرده شربت نیلوفر دو توله شیرهٔ کشنیز خشک چهار ماشه وتخم کاهو شش ماشه
آمیخته بنوشند **ایضاً** برائے صداع سوداوی دارچینی یک ماشه با اطریفل یک توله سرشته بخورند گاؤزبان شش ماشه بعرق شاهتره پاؤ آثار جوشانیده
نبات دو توله روز دوم گل بنفشه شش ماشه اسطوخودوس چهار ماشه افزایند **ایضاً** عود صلیب یک ماشه سوده بدوا المسک شش ماشه سرشته تخم خشخاش

چہار ماشہ شیرہ مغز بادام چہار دانہ شربت انار شیریں دو تولہ داخل کردہ بنوشند و ہلیلہ مربے بگلاب شستہ کشنیز خشک مقشر یک ماشہ سودہ بآن آمیختہ وقت خواب
شب بخورند ایضاً برائے صداع و شقیقہ ایارج فیقرا چہار ماشہ سودہ باطریفل کشنیز تولہ سرشتہ بخورند و عرق شاہترہ و عرق مکوہ بجائے آب بنوشند ایضاً برائے شقیقہ
کہ مقارن طلوع آفتاب بود و بیاس ہستا دخترما چہار سیر و در شیر گاؤ یک آثار جوشانیدہ خرما بخورند و شیر بنوشند دوائیکہ باکثر اقسام شقیقہ از مجربات استاد
است دار فلفل یکدانہ و ربع آن نمک طبرزد باب سائیدہ پنبہ بداں آلودہ در منخر جانب وجع سعوط نمایند دانہ سوزش ہم میرسد لیکن درد را بہان زمان زائل می کند
اگر خواہند ہمچناں خشک کوفتہ در پارچہ بستہ بوبیند **دبید الورد** تالیف علوی خاں مرحوم جہت صداع سوداوی و دوی وطنین و دفع ریاح بواسیری بگیرند
کشنیز خشک مقشر طباشیر سفید پوست ترنج پوست بیرون پستہ زیرہ کرمانی تدبنیدہ سفید دارچینی ہر واحد یک مثقال زرشک منقی پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ
ہر یک دو مثقال غنچہ گل سرخ ہفدہ مثقال باسہ چند عسل لبرشند شربت از یک مثقال تا چہار مثقال۔ **روغن گل** مرکب القوی است و جالینوس
معتدل میداند و طلاء او بخلخلہ او با سرکہ نافع صداع و رادع بخارات دماغی برگ گل تازہ از اقماع پاک کردہ و در روغن کنجد یا زیت بیندازند و در شیشہ کردہ در آفتاب
گذارند و چون برگ گل سفید شود بیروں کنند و بکار برند دوم آنکہ گل تازہ بیندازند و ہفت مرتبہ تجدید نمایند و ایں دیگر ماسئے شدید در بیست روز و در سرما در چہل روز
مے شود و روغن گل خام ہمیں است و در تبرید ابلغ در روغن گل بعد از یکسال متغیر مے گردد و اگر ورق گل و روغن کنجد انداختہ در شیشہ نمودہ شیشہ را در چاہ آویزند بہ
نہجے کہ میان شیشہ و آب فاصلہ یک ذراع بود و تجدید گل نکنند ایں نوع سرد از شمس بود و روغن گل کہنہ را با گلاب جوش دادہ بکار برند و **طریق دیگر** آنست
کہ برگ گل تازہ بگیرند و کوفتہ شیرہ برآوردہ با روغن کنجد یا روغن زیتون ہموزن بجوشانند کہ آب برود و روغن بماند **روغن کوک** جہت صداع و سہر و صرع
یبس و مالیخولیائے نافع و مرطب دماغ و منوم است از شریفی و ذکائی شیرہ تخم کاہو دو حصہ روغن کنجد یا بادام یک حصہ باہم بجوشانند کہ روغن بماند۔
روغن کدو کہ ہمیں اثر دارد و در دوم سرد و تر است و سعوطاً ازالہ صداع حار کند از کتب مذکورہ۔ پوست کدو خراشیدہ با شحم و لحم و تخم او را بکوبند و آب آں
گرفتہ چہارم حصہ آں روغن کنجد آمیختہ مثل روغن کوک تیار نمایند و با مغز تخم کدوئے شیریں مثل روغن بادام روغن بکشند و ایں لطیف تر است و ترکیب
روغن بادام در وجع گوش خواہد آمد **روغن لبوب سبعہ** کہ جہت صداع حار و یابس و سرسام سوداوی و سہر را بسیار مفید است و منوم از شریفی و
قادری و ذکائی مغز تخم کدو تخم کاہو تخم خشخاش مغز بادام شیریں کنجد مقشر مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ برابر گرفتہ مثل روغن بادام روغن برآرند و مروخاً و سعوطاً بہمدم
استعمال نمایند **روغن گل چکان** نافع صداع از عمل اطبائے ہند و تجربہ رسید بخاصیتہ فائدہ کلی بخشد گل چکان دیودار برنگ کابلی صندل خولنجان روناس ہر
واحد یک دام گل محلکند گل نیلوفر اصل السوس ہر یک دو دام برگ بھنگرہ سہ دام آملہ چہار دام اجزا را نیکوفتہ در روغن کنجد نیم پاؤ و شیرہ مادہ گاؤ یک آثار و آب قدرے
یک شبانہ روز تر کردہ صبح بجوشانند تا روغن بماند صاف کردہ بر سر بمالند از مفتاح **روغن ہندی** کہ در درد سر کہنہ را مجرب است بدہ ماکہ صندل سفید پیپل کٹول اصل السوس
ہر کدام یک دام شیرہ آملہ یک آثار روغن کنجد شانزدہ دام ادویہ را کوفتہ با شیرہ و روغن مذکور بجوشانند تا کہ روغن بماند و اگر آملہ تر نباشد آملہ خشک را جوش دادہ آب ستے
بگیرند روغن را بر سر بمالند از مجربات اکبری و در مفتاح عوض کٹول نیلوفر است و تا اصل السوس بوزن ہر یک سہ ٹانک و شیرہ آملہ شانزدہ دام روغن کنجد
ہشت دام بدستور ساختہ دو قطرہ در بینی چکانند کہ از مجربات خاندان خود نوشتہ در روغن کہ برائے صداع دیجائی از اسرار عجیبہ است در فصل سہر خواہد آمد **روغن بابونہ**
برائے صداعے کہ از احتقان بخارات در سر باشد تدہیناً مفید است و بہ تشنج و کزاز و تمدد و امراض بلغمی بارد و اوجاع بارد سر را مفید در فصل درد گوش خواہد آمد
سعوط معمول جہت صداع کثیر الحرارت و شدید الالم بے نظیر است کافور افیون ہر دو مساوی گرفتہ سائیدہ در روغن گل حل کردہ مکرر بعمل آرند و در مغنی نوشتہ
کہ ہر یک بوزن حبہ در روغن نیلوفر یا روغن بنفشہ مع شیر دختران گداختہ سعوط نمایند **ایضاً** معمول بندالبنج تخم کوک گل سرخ صندل سفید شیاف ماہیثا بیخ لفاح
افیون فوفل ہمہ مساوی کوفتہ بخل خمر شیاف سازند وقت حاجت اندک سائیدہ در روغن گل حل کردہ سعوط نمایند **سعوط طباشیر** برائے صداع حار و شقیقہ
معمول حکیم شریف خاں صاحب افیون طباشیر زعفران شکر طبرزد در شیر زنان و روغن گل در روغن بنفشہ حل کردہ سعوط نمایند فاحفظہ فانہ عجیب التاثیر **ایضاً** برائے
صداع گرم از بقائی۔ طباشیر دو درم نشاستہ کافور ہر واحد نیم درم بروغن بنفشہ یا نیلوفر تسعیط کنند و در نسخہ دیگر زعفران یک نیم دانگ ہم داخل است **سعوط**
جہت صداع حار معمول حکیم اجمل خاں سرطان نہری را در آب بپزند کہ مہرہ شود بعد از آن سرد کنند و صاف نمودہ روغن کدو آمیختہ سعوط نمایند و در مغنی نوشتہ کہ
در گوش چکانند نفع کند تحقیق بصداع التہابی **سعوط** کہ در صداع گرم وقتیکہ تپ باشد بکار آید از ذکائی۔ روغن نیلوفر روغن بنفشہ روغن مغز کدو شیریں
ہر واحد یک درم شیر دختر برابر ہمہ آمیختہ حرکت دہند تا خوب مخلوط شود بکار برند **ایضاً** جہت صداع گرم و خشک نافع از علاج الامراض آب کاہو شیر دختر روغن گل
ہمہ مساوی آمیختہ سعوط نمایند و اگر حرارت زیادہ باشد قدرے کافور نیز اضافہ نمایند **سعوط** نافع برائے صداع کہ از حرارت و یبوست بود از شریفی و ذکائی د

فادی آب کاسنی و روغن نیلوفر از ہر یک یک جزو و شیر دختر دو جزو باہم آمیختہ سعوط نمایند **ایضاً** برائے صداع بارد مجرب از مغنی مشک عنبر و جمعہ بقدر عدس گرفتہ
بکار برند و ہر وقت ہماں سعوط نمایند **ایضاً** نافع از برائے صداع وسدر و دوار بلغمی از ماتہ مسیحی صبر مرکند حضض جندبیدستر زعفران صعتر دار فلفل فلفل گرد ہر یک
یک درم کندش دو درم مشک نیم درم کوفتہ بیختہ بآب مرزنجوش خمیر کردہ حبہا سازند وقت حاجت سائیدہ سعوط نمایند و سعوط دیگر کہ صداع بلغمی را مفید
و رفالج خواہد **سعوط** برائے صداع ریحی از طب الاکبر صبر کندش زعفران فلفل سفید مشک بآب مرزنجوش حل کردہ در بینی چکانند **سعوط** برائے صداع
ریحی و بادی از علم حکیم شریف خانصاحب جندبیدستر مشک ہر دو مساوی سائیدہ در روغن چنبیلی سعوط نمایند **ایضاً** منہ للصداع البارد سافج ہندی صعتر یک درم
مرکی صبر کند نیم درم فونیز حضض ہر یک نیم مثقال مشک نیم درم جاوشیر سکبینج جندبیدستر کندر ربع درم مرارہ قبج و کرکی کند ثلث درم کوفتہ بیختہ بآب کرفس حبہا سازند
وقت حاجت در آب مرزنجوش حل نمودہ سعوط نمایند **سعوط** مجرب جہت درد سر و شقیقہ مزمنہ از ذکائی مشک نیم ماشہ با روغن بادام و یا روغن پستہ یک درم
حل نمایند و چند قطرہ در بینی چکانند **ایضاً** منہ کہ جہت درد سر بارد نافع است چونہ را بر کف دست بانمک نوشادر بنگالی بمالند کہ آب شود از دیک بینی بردہ
چند مرتبہ نفس را بکشند مجرب است **ایضاً** برائے صداع دودی مجرب راقم ملیم را و آب کہ صبر و حضض جوشانیدہ باشند سائیدہ یا در آب برگ نیم سودہ در بینی
چکانند و آب برگ توت آب برگ شفتالو تنہا یا ہمراہ ملیم یا صبر نیز دیا ایارج فیقرا حل کردہ در بینی انداختن نیز معمول است وگاہے آب برگ سرس با بعضے ازیں
ادویہ ہے اندازند **ایضاً** نافع صداع دودی و کرم دماغ و جراحات انف کنند از معمولی حلتیت کافور ہر یک قدرے در روغن گل حل کردہ سعوط کنند **سعوط** شقیقہ
از بیاض استاد مغفور افیون چند فلفل سیاہ بالسکہ گاؤ سائیدہ سعوط کنند برائے کبر سن مفید وکذا سعوط زعفران و ناگ کیسر **ایضاً** جہت شقیقہ بسیار
نافع از ذکائی جندبیدستر جاوشیر مرارہ دب زعفران بالسویہ کوفتہ بیختہ بآب مرزنجوش سرشتہ حبہا مثل عدس بندند و یک حب بشیر دختر و روغن بنفشہ سعوط نمایند
ایضاً برائے شقیقہ بسیار مجرب از علاج الامراض مومیائی بقدر عدسی مشک تبتی کافور جندبیدستر از مجموع بقدر عدسے گرفتہ در روغن بان یا روغن گل گداختہ
سعوط نمایند **ایضاً** برائے شقیقہ مزمن کہ حکیم شریف خانصاحب از تجربہ خود نقل کردہ اند نوشادر دو ماشہ قرنفل کلاں دانہ و یا عدد سودہ در شیر زن کرجہ تازہ حل کردہ
دو سہ قطرہ بچکانند لیکن سوزش بسیار مے آرد قدرے شیر عورت ہمراہ ایں نیز اضافہ کنند یا بعد استعمال ایں سعوط بشیر دختر سعوط نمایند **سفوف** مسہل صداع
حار از باز و بستہ مطلب اسطوخودوس چہار ماشہ تخم کاہو تخم ریحان ہر یک شش ماشہ تخم خشخاش چہار ماشہ مغز بیہ دانہ مغز تخم کدو شیریں ہر یک شش ماشہ نبات دو تولہ
کوفتہ بیختہ سفوف سازند و ہمراہ عرق گاؤزبان بدہند ہم مقوی آلات بول است **سفوف** کہ صداع صفراوی و خماری را مفید است از ذکائی۔ مغز
تخم خیارین مغز تخم کدو شیریں تخم خرفہ مقشر تخم کشنیز مساوی الوزن کوفتہ نبات ہم چند آمیختہ سفوف سازند و کف دست بخورند **سفوف بنفشہ**
نافع صداع حار و درد گوش حار الحر نقیہ در درد سر صفراوی بعد مسہل بمالند آں وقت بعمل مے آید از معمولی بنفشہ خشک سی درم گل سرخ پانزدہ درم کشنیز مقشر
ہفت درم شکر سفید برابر کوفتہ بیختہ ہر صبح حسب مزاج تا یک تولہ بخورند **سفوف** مجرب برائے صداع خماری و بخاری و وسواس سوداوی و خفقان
معدی را بسیار مفید تالیف حکیم اکمل خان کشنیز خشک دو تولہ گاؤزبان شش ماشہ آملہ مقشر یک تولہ گل سرخ صندل سفید ہر یک شش ماشہ کوفتہ بیختہ نبات سفید
ہشت تولہ آمیختہ سفوف سازند و بعضے اوقات دریں ادویہ اضافہ کردہ میشود و بسیار مفید مے افتد طباشیر گل گاؤزبان زرشک سماق کمد سہ ماشہ خرفہ
پنج ماشہ تخم کاسنی ست شش ماشہ زہر مہرہ یک نیم ماشہ مروارید کافور کمد یک ماشہ با عرق مناسب بعمل آرند شربت از شش ماشہ تا یک تولہ **ایضاً** نافع صداع
خماری از خلاصۃ العلاج و قرابادی تخم کاسنی تخم کرنب زرشک بہدانہ سماق عدس گل سرخ طباشیر ہمہ برابر کوفتہ بیختہ سہ درم با یک قیراط کافور بشربت انار
میل نمایند **ایضاً** برائے درد سر کہ بعد شرب شراب و خمار پیدا شدہ نسخہ مطلب گل نیلوفر تخم کاہو آملہ مقشر ہر یک سہ ماشہ کشنیز خشک چہار ماشہ
صندل سفید تخم خشخاش سفید ہر یک دو ماشہ کوفتہ بیختہ ہموزن نبات آمیختہ خوراک نہ ماشہ با عرق نیلوفر و گاؤزبان **ایضاً** دافع خمار شراب و صداع خماری
را دفع کند و حرارت جگر بنشاند و اسہال صفراوی باز دارد و غلبہ دم ساکن نماید و در بعض نسخ ذکائی مرقوم کافور یک درم صندل سفید دو نیم درم سماق تخم حماض
عدس مقشر ہندبا منقی تخم خرفہ تخم کاہو تخم خشخاش سفید ہر واحد پنجدرم گل سرخ دہ درم طباشیر بست درم کوفتہ بیختہ سفوف سازند خوراک سہ درم با شربت
حماض یا آب غورہ یا شربت انار بخورند **ایضاً** برائے خمار نافع و اگر پیش از شراب استعمال نمایند مستی و درد سر اثر نکند بنا بر بارد مزاجان باید داد نا نخواہ
سداب نمک زیرہ سیاہ کمد سہ جزو تخم کرنب نبطی مغز بادام تلخ پودینہ مغز بادام شیریں کمد یک جزو کوفتہ بیختہ سفوف سازند خوراک سہ درم بآب سرد یا آب
انار **شربت نجیبی** تالیف نجیب الدین سمرقندی جہت صداع و صفراوی عجیب الفعل است گل سرخ پنجدرم زرشک بہدانہ سماق منقی ہر واحد
بست درم آلو سیاہ بزرگ قریب بست دانہ عناب چہل دانہ شب بخیسانند و صبح بدستور مقرری بجوشانند و صاف کردہ سبع رطل گلاب یک رطل

قند سفید داخل کردہ بقوام آرند و با شیرہ بعضے بزور بار حسب حاجت بیاشامند **فائدہ** قوت اشربہ زیادہ از یک سال نے ماند و قند در اشربہ سہ چند بہتر است و اگر
عوض قند عسل داخل کنند از سرعت فساد ایمن باشد و شربت بعد سہ روز مزاج میگردد کذا فی المفتاح **شربت خمار** جہت رفع خمار و صداع خماری بے نظیر است
از ذکائی آب انار ترش آب انار شیرین آب سیب شیرین آب لیموں ہر یک نیم رطل آلو سیاہ تمر ہندی ہر یک یک رطل عناب پنجاہ دانہ در شش رطل آب بجوشانند
تا بدو رطل رسد مالیدہ با آبہائے مذکور باہم بیامیزند و قند سفید یک من اضافہ کردہ بقوام آرند **شربت عناب** معمول حکیم ذکاء اللہ خاں جہت تنقیہ
و تصفیہ دموی بعد فصد و تنقیہ برائے جمیع امراض دماغی دموی انفع ترین اشیا است عناب تازہ یک رطل عدس مقشر صد درم تخم کشنیز سی درم پوست بیخ کاسنی
یک باقہ یعنے دہ درم در سرکہ تر کنند بعد سہ روز یک جوش قوی دادہ صاف نمودہ بگذارند تا مروق شود پس دوبارہ صاف کردہ شکر بقدر احتیاج داخل کردہ شربت
تیار نمایند و ہر روز یک قدح متوسط ازیں شربت بنوشند و اگر دہ درم ازیں شربت با نقوع انبرباریس بخورند بہتر باشد **شیاف** کہ ہرگاہ مسہل عمل نکند
بکار برند ترنجبین پنج درم صابون خطلی نمک طعام از ہر یک دہ درم شکر سرخ پنج درم بدستور متعارف شیاف سازند **شمومے** کہ صداع بارد را نافع است
از علاج الامراض قادری - جوز بوا شیح ارمنی قرنفل مرزنجوش ہر کدام یک جزو بسباسہ چہار جزو بکوبند و بآب شبت خلط کردہ پیوستہ ببویند **ایضاً** برائے صداع
بلغمی چون مادہ متمکن و مزمن در سر شدہ باشد نفع کلی دارد از کتاب مذکور جند بیدستر مشک شونیز بوداود ہمہ را در پارچہ کتان بستہ متصل ببویند **شموم** کہ مسمی است
بغالیہ و معتدل است و جہت تقویت دماغ و قلب مفید از کتب مسطورہ و ذکائی عنبر اشہب یک درم عود ہندی دو درم صندل مقاصری سہ درم عنبر را بگلاب گرم
گدازند و عود و صندل باریک سائیدہ در آں آمیزند و ببویند و اگر خواہند مشک دو ماشہ افزایند **ایضاً** کہ در تقویت دماغ و امراض باردۂ دماغی و جہت خفقان
و ضعف قلب بارد بے عدیل تالیف حکیم علوی خاں عود قماری پنج مثقال قرنفل سنبل الطیب زعفران اظفار الطیب قاقلہ صغار بسباسہ پوست زرد
اترج ہر واحد یک مثقال و یک نیم دانگ عنبر اشہب دو مثقال و نیم مشک خالص یک مثقال بہار نارنج یک مثقال علف ہندی حصی لبان ہر یک دو مثقال
و نیم ہمہ اجزا کوفتہ بیختہ در ہاون سنگین بگلاب بسایند و عطر عود و عطر عنبر و عطر ناگیسر ہر واحد نیم مثقال روغن نرگس روغن یاسمین ہر واحد یک مثقال داخل کردہ
در ہاون چندان بسایند کہ قابل حب بستن شود پس بشکل سیب غلولہا بستہ در سایہ خشک کردہ ہمیشہ ببویند **ضماد** برائے صداع حار و آنکہ عرض تپ ہائے حارہ
بود معمول استاد مرحوم تخم کشنیز بریاں کردہ بسرکہ و روغن گل سائیدہ مکرر طلا کنند **فائدہ** ضماد و طلا را از اختراع بقراط نوشتہ اند و اشیائے رطبہ
کہ بر عضو گزارند اگر سیال باشد آنرا طلا خوانند و عام است کہ آں چیز را بر پارچہ نہادہ بر عضو نہند یا بدوں پارچہ و اگر سیال نباشد و غلیظ و متماسک بود
آں را ضماد خوانند خواہ بعصابہ بہ بندند یا نہ و افضل در آں بستن ست کہ محافظت از زوال میگردد و تاثیر ایں ہر دو قوی است بجہت وصول اثر دوا بذات عضو و
بسبب اطالت لبث بر عضو و ہرگاہ جہت ازالہ حرارت دماغ یا دل طلا کنند باید کہ پارچہ را خشک شدن نہ دہند و ہر دم تازہ ہمی کنند چراکہ دوا کہ بر بدن خشک شود
بنابر تقبض مسام موجب تسخین آں عضو مے شود پس احتیاط ایں امر از واجب باشد و اکثر مردم ازیں غافل اند کذا فی المفتاح **ایضاً** مجرب و نافع صداع شدید الحرارت
گل نیلوفر کشنیز گل بنفشہ پوست خشخاش باریک بسایند و اندکے گلاب و قدرے افیون و کافور داخل نمودہ بکار برند و اگر حرارت قلیل باشد کافور موقوف نمایند
ایضاً برائے صداع حار از مغنی جو مقشر گل بنفشہ ہر دو بکوبند و بلعاب اسپغول کہ در گلاب برآوردہ باشد بسرشند و ضماد نمایند و گاہے برائے تخدیر وقت
شدت درد و بیخوابی پوست خشخاش زیادہ کردہ میشود و گاہے بذرالبنج بلکہ قدرے افیون باندکے زعفران کہ مصلح آنست اضافہ نمودہ میشود **ایضاً** جہت
صداع حار از حکیم علی برگ خرفہ جرادہ کدو برگ بید گل خطمی صندل سفید کوفتہ بیختہ با قدرے گلاب و سرکہ ضماد نمایند **ایضاً** جہت صداع حار و سانج شدید الحرارت
مجرب عم حکیم شریف خاں آب بقلہ آب حی العالم آب بید گلاب کافور و افیون اندکے دریں حل کنند و پارچہ را بداں تر نمودہ بر سر گذارند و ضماد نمایند **ضماد** کہ برائے
صداع حار ساذج در عمل است آرد جو گل خطمی سفید گل بنفشہ نیلوفر از ہر یک جزوے بگلاب و اندکے سرکہ و روغن گل سرشتہ ضماد نمایند منقول از مفتاح **ایضاً**
منہ برائے صداع شدید بنفشہ تخم کاہو دقیق شعیر بگلاب سحق کردہ طلا سازند و اگر وجع اشد باشد قدرے افیون و زعفران بیامیزند **ایضاً** نافع صداع حار
عجیب التاثیر از معمولی آرد جو گرفتہ بسرکہ در روغن گل و گلاب خمیر کنند و بر جبہ و صدغین ضماد کنند **ایضاً** از کتاب مذکور نافع درد سر حار گل مچکند کشنیز تخم کاہو صندل
سودہ ہر یک یک درم افیون زعفران بذرالبنج ہر یک نیم درم سائیدہ ضماد کنند **ضماد** کہ صداع حار صفراوی را نافع از ذکائی و قادری افیون یک جزو برگ خرفہ شیاف
مامیثا صندلین گل سرخ فوفل ہر یک دو جزو ہمہ بسرکہ سرشتہ ضماد کنند **ضماد** جہت صداع حار از کامل الصناعہ افیون یک جزو تخم کاہو پوست بیخ لفاح
بذرالبنج ہر یک دو جزو پوست خشخاش خطمی سفید آرد جو از ہر یک چہار جزو کوفتہ بیختہ بسرکہ ضماد نمایند **ضماد چہار گل** مستعمل در صداع و سرسام حار از معمولی گل بنفشہ
گل نیلوفر گل سرخ گل خطمی برابر بشیر عورت یا بز یا گلاب سائیدہ ضماد کنند **ایضاً** جہت صداع حار و سرسام مجرب است معمول حکیم اکمل خاں گل بنفشہ صندل سفید

هریک یک تولہ کوفتہ باگلاب سائیدہ و خراطین دہ عدد آردماش سہ تولہ کوفتہ باشیر دختران دو تولہ و قدرے آب سرشتہ اندکے گرم نمودہ بر سر بچسپانند ایضاً برائے
صداع شدید کہ خوف ورم دماغ باشد یا ورم نمودہ باشد در وقت انتشار و اختلاط بسیار مفید است از ذکائی گل بنفشہ گل نیلوفر شیاف مامیثا آردمونگ آردجو گل بابونہ
گل سرخ حضض مکی صندل سفید گل خطمی کوفتہ بیختہ بر سنگ صلایہ بآب کشنیز سبز شیر دختر سائیدہ پس مغز تخم کدوئے شیریں روغن گل سرکہ انگوری گلاب داخل
کردہ ضماد کنند ضماد لبوب نافع دردسر کہ از حرارت و یبوست باشد از معمولی مغز تخم خیارین مغز تخم مہندیانہ مغز تخم کدو تخم کاہو تخم خشخاش بہدانہ برابر گرفتہ بشیر
عورت یا شیر بز سائیدہ ضماد کنند ضماد جہت بیضہ دموی بعد فصد و تنقیہ بکار برند از ذکائی و شرح حکیم علی شیاف مامیثا بوش دربندی ہریک یک درم و نیم
عصارہ کاسنی سبز بست درم آردجو گل خطمی گل بنفشہ ہریک چہار درم کوفتہ بیختہ بعصارہ ہم سرشتہ ضماد نمایند و یک نسخہ ضماد کہ بصداع و شقیقہ حار بسیار مفید
و بفصل رمد خواہد آمد ضماد جہت بیضہ رطوبی کہ از تنقیہ و تدابیر دیگر دفع نشود آردکرسنہ آردشعیر ہر واحد دہ درم صبر مر ہر واحد سہ درم بعد سحق بسرکہ ممزوج بآب
خمیر کردہ قدرے روغن یاسمین داخل کردہ بر سر ضماد نمایند منقول از شرح حکیم علی ایضاً کہ تسکین خودہ و شقیقہ کند تسکین قوی افیون مر زعفران جندبیدستر
سودہ بآب خطمی و آردجو و آرد برنج کتان بآب گرم یا گلاب یا آب ریحان خمیر کردہ بر مقدم سر ضماد کنند ضماد اکثر اقسام صداع بہ نسخہ مطب بیخ بید انجیر کاہو تخم بنج
صندل سفید بآب کدو سائیدہ ضماد نمایند ضماد برائے صداع بارد معمول و مجرب حکیم شریف خاں صاحب بابونہ اکلیل الملک مرزنجوش بنجاسف مساوی
کوفتہ روغن چنبیلی و روغن گل آمیختہ ضماد نمایند ایضاً جہت صداع بارد مجرب استاد مغفور پوست بیخ بید انجیر زنجبیل زعفران سائیدہ طلا نمایند ایضاً برائے
صداع بارد از علاج الامراض مرزنجوش مرمکی اکلیل الملک زوفا خشک بابونہ شونیز مساوی کوفتہ بیختہ بآب مرزنجوش ضماد نمایند ایضاً برائے صداع بارد از
علاجنہ العلاج کبابہ قرنفل برگ بید انجیر سائیدہ بآب حاجعون ساختہ وقت شب بر سر طلا نمایند نوازل را مطلق منع کند و صداع را زائل گرداند باذن اللہ تعالیٰ
ضماد نافع صداع کہ از نزلہ باشد از معمولی قرنفل دو عدد افیون دو حبہ زعفران چہار حبہ بآب سائیدہ نیم گرم ضماد نمایند ضماد در صداع بیضی بعد تنقیہ بصدغین
گذارند از خلاصہ صبر زعفران جندبیدستر ہر کدام یک درم فرفیون نیم درم افیون ربع درم انزروت یک مثقال صمغ عربی نصف مثقال با شراب سائیدہ ضماد
نمایند ضماد برائے صداع سوداوی مزمن از علاج الامراض سداب بری فرفیون بورق تخم حرمل بنفشہ مرزنجوش از ہر واحد جزوے شعیر کوفتہ دو جزو ہمہ را
کوفتہ و شمع در روغن نیلوفر حل نمودہ باہم مخلوط کردہ عمل آرند ضماد کہ متدی دماغ است برائے دردسر کہنہ و نزلات مزمنہ از بیاض حکیم علوی خاں نمک طبرزد نمک طعام
بورہ سفید سوختہ خربق سفید سوختہ بوزج شورج خردل زبد البحر از ہریک یک مثقال کبریت زرد گل سرخ سماق برگ حنا اذخر کی عنصل فرفیون صمغ عربی کندر قرنفل عودقماری
صبر زرد بیخ سوسن سنبل الطیب از ہریک نیم مثقال جوزبوا دو مثقال کوفتہ بسرکہ انگوری بجوشانند و صابون چینی در آن حل کردہ ضماد نمایند ایضاً نافع صداع کہ از ضربہ
و سقطہ بہم رسد گل ارمنی صبر ہریک پنج درم آردماش و مغاث و برگ آس گل سرخ ہریک دہ درم بابونہ جراتہ ہریک یک درم کوفتہ بیختہ در آب برگ بید سائیدہ ضماد
نمایند و اگر جراحتے در آنجا باشد و الم شدید پس تبرید قلیل مضایقہ ندارد و اگر ورم در موضع شود پس ضرور است از ادویہ قابضہ مقویہ مثل عدس و گلنار و گل سرخ و آس و
اگر دماغ حرکت کند بطوخودوس با شربت عسل نافع ترین اشیا است و باید کہ غذائے او ادمغہ و جاج باشد ایضاً جہت صداع اعضری اکلیل الملک یک درم
بنفشہ گل سرخ گل نیلوفر بابونہ کدو مثقال جو مقشر برابر مجموع کوفتہ بیختہ دہ استار روغن بنفشہ دہ استار آب باہم آمیختہ اول بجوشانند تا اکثر آب تحلیل رود پس ادویہ داخل کردہ
بآتش گذارند تا قوام پالودہ بگیرد و نیم گرم ضماد کنند از علاج الامراض و مدبیاض والد مرحوم این ضماد از معصومی منقول است لیکن آردجو در آں سہ درم است باقی بدستور
ایضاً مقوی سر نافع برائے صداع حادث از تزعزع دماغ از علاج الامراض صندلین فوفل گل ارمنی ریوند چینی آردجو اقاقیا کوفتہ بیختہ بلعاب مخلوط کردہ بر سر ضماد
کنند ایضاً مستعمل در ہمیں صداع وقتیکہ ورم دماغ باشد و تب نباشد گلنار فارسی عدس پوست انار گل سرخ برگ مورد جراتہ شب یمانی کوفتہ بیختہ ضماد نمایند
طلا برائے صداع گرم از خلاصہ گلاب و روغن گل و سرکہ و آب مورد و کدو و صندل بانمک افیون و کافور طلا نمایند ایضاً نافع صداع حار از عجالہ نافع صندل
سفید و سرخ گل نیلوفر از ہریک سہ درم درم زعفران یک درم مامیثا گل سرخ تخم کاہو ہر کدام دو درم بیخ لفاح یک مثقال افیون نیم درم بکوبند و باگلاب و آب بید
طلا سازند ایضاً مختصر بنا بر صداع حار آب برگ کاہو آب کشنیز روغن گل آب بارتنگ شیر دختر ہمہ را آمیختہ طلا نمایند ایضاً برائے صداع و سرسام حار
مجرب صاحب خلاصہ آب تراشہ کدو روغن گل و شیر زنان و قدرے زعفران بر سر طلا نمایند طلا نافع برائے صداع صفراوی کہ بمشارکت قلب بود
از علاج الامراض صندل سفید بگلاب سائیدہ حضض مکی گل ارمنی شیاف مامیثا بوش دربندی کوفتہ بگلاب و سرکہ سرشتہ بر سر طلا نمایند طلا کہ صداع احتراقی
را مفید از ذکائی صندل سفید و سرخ یک یک درم انزروت یک درم افیون نیم درم بآب کشنیز سرشتہ طلا نمایند و در نسخہ دیگر وزن افیون دو دانگ و بزرالبنج
نیم درم زعفران یک دانگ ہم داخل است و عوض آب کشنیز گلاب و نوشتہ کہ برائے صداع کہ از نشستن در آفتاب بود و جمع مفرط ہر محل مفید

طلا نافع صداع ضربانی از عجالہ نافع انزروت یک جزو صندل سفید چہار جزو افیون ثلث جزو بآب کاہو مخلوط کردہ طلا نمایند واگر درد بنہایت شدت باشد
وزن انزروت درین ترکیب زیادہ کنند وبعد از طلا بارچہ امربی بر موضع گذاشتہ مضبوط بندند تا منع ضربان شریان ونشا عد بخار کند **طلا ایکہ** چون بر پیشانی بمالند
رفع صداع نماید منقول از مجمع الجوامع افیون زعفران قرنفل صمغ عربی اجزا مساوی در آب برگ لیموی کاغذی یا آب لیمون سائیدہ بر پیشانی بمالند مجرب است
طلا نافع برائے صداع کہ از ضعف دماغ باشد کشنیز خشک بوداد و تخم ریحان بوداوہ مغز تخم خستہ شفتالو مغز بہدانہ مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز پستہ مغز بادام
خشخاش مغز تخم ہند وانہ ہر یک یک جزو صندلین بگلاب سودہ سہ جزو افیون زعفران کافور ہر یک یک حبہ واگر یک حبہ عنبر اشہب داخل نمایند بہتر است کوفتہ بیختہ
بگلاب بید مشک سرشتہ بر سر طلا نمایند و در علاج الامراض از مجربات جلالی منقول و در ذکا ئی افیون و زعفران و کافور منظور نیامدہ وگندم و نخود نیز یک جزو داخل است
طلا محدر مستعمل در صداع حسی تخم کاہو کوکنار افیون بذر البنج برگ قنب کوفتہ بیختہ بآب برگ لفاح سرشتہ طلا نمایند **طلا** برائے صداع بارد مع مادہ کہ حکیم
شریف خان صاحب از عم خود نقل کردہ اند مرجند بیدستر فرفیون ہر یک یک جزو افیون ربع جزو کوفتہ بیختہ بآب سداب مثل نخود حب سازند و بروغن چنبیلی بانفط سائیدہ
طلا نمودہ باشند **ایضاً** بجہت صداع بارد از علاج الامراض کبریت زرد یک جزو بورہ ارمنی دو جزو در آب سحق کردہ بر جبہ بمالند **ایضاً** نافع صداع بخاری کہ از
ارتفاع بخارات باشد تالیف مسیحی مازو گلنار سک اقاقیا افیون ہر یک یک جزو صبر زعفران ہر یک نصف جزو کوفتہ بیختہ در سرکہ سرشتہ بر جبہ و صدغین طلا نمایند
طلا نافع برائے صداع بلغمی مسیحی صبر مر فرفیون جندبیدستر قسط صمغ عربی زعفران ہر یک دو درم انزروت کندش از ہر یک سہ درم افیون یک نیم درم کوفتہ بیختہ
بشراب سرشتہ بر کاغذ طلا نمودہ لصوق نمایند **طلا** نافع برائے صداع وشقیقہ مزمن از بیاض والد مرحوم و در علاج الامراض نیز مرقوم فرفیون یک مثقال حلتیت
یک درم ثافسیا یک درم جندبیدستر مر ہر یک سہ درم در سرکہ سائیدہ طلا نمایند **طلا** برائے شقیقہ بارد از خلاصہ شحم حنظل برگ حنا کبابہ چینی با سرکہ کہ در آن اشق و صبر
حل کردہ باشند سرشتہ ضماد نمایند **ایضاً** نافع است شقیقہ بارد را از علاج الامراض خردل یک جزو مویزج دو جزو سودہ با سرکہ آمیختہ ضماد نمایند **ایضاً**
شقیقہ و صداع ہر قسم کہ باشد خصوص بارد را مجرب بےنظیر است و معمول حکیم بقا خاں و استادی مرحوم زنجبیل صندل سفید پوست بیخ ارنڈ کوفتہ بآب سرشتہ بیخ
ساٹھی خوب باریک سائیدہ بر پیشانی وشقیقہ طلا نمایند **عطوس** منقی نافع از برائے صداع بلغمی جندبیدستر فرفیون کوفتہ بیختہ بآب چقندر یا آب مرزنجوش سرشتہ
در بینی کشند از عجالہ نافع **ایضاً** بنا بر صداع کہ از اخلاط غلیظہ باردہ بلغمیہ وسودا و یہ بہم رسد فلفل کندش جندبیدستر کوفتہ بیختہ در بینی وسند باد رصرہ کتان بستہ دائم بوبند
تا کہ عطسہ آید **غرغرہ** برائے صداع بلغمیہ بارد بلہ باشد گلنار کوکنار بزر البنج کشنیز خشک ہر یک چہار ماشہ عفر قرحا دو ماشہ جوشاندہ غرغرہ نمایند **ایضاً** عنب الثعلب کشنیز
خشک پوست خشخاش گل خطمی ہر یک چہار ماشہ عدس مسلم تولہ جوشاندہ صاف نمودہ حضض مکی سہ ماشہ سودہ پاشیدہ غرغرہ نمایند **غرغرہ** کہ در صداع بلغمی بعد تنقیہ
سود مند است از خلاصہ مرزنجوش صعتر ہر کدام سہ درم عاقر قرحا یک درم جوزبوا ربع درم جوشاندہ صاف نمودہ سکنجبین عنصلی دوا وقیہ حل کردہ غرغرہ کنند
قرص مثلث کہ در صداع وشقیقہ و سہر مجرب ست و معمول احقر مرکی افیون مصری بذر البنج لادن کافور زعفران پوست بیخ لفاح ہر یک پنج درم کندر
انزروت آملہ گل ارمنی ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ بگلاب و آب کاہو سرشتہ اقراص سازند سہ پہلو وقت حاجت در صداع گرم بآب لیموں یا سرکہ و آب کشنیز و
آب کوکنار و مانند آن سائیدہ طلا نمایند و در صداع بارد بآب حنا و بآب نمک و مرزنجوش و امثال آن حل نمایند و این قرص بر درم گرم نیز ضماد توان کرد و مثلث از
آن میسازند تا با اقراص خوردنی ملتبس نشود و ایضاً زود سائیدہ گردد **نوع دیگر** مخترع حکیم علی گیلانی جہت ہمہ اقسام درد سر صندل سفید شیاف مامیثا حضض مکی
صبر سقوطری صمغ عربی ہر یک یک مثقال پوست در بندی تخم کاہو بزر قطونا ہر یک یک تولہ کافور بذر البنج صمغ درخت سرس ہر یک دو تولہ افیون سہ تولہ ادویہ را باریک
بجو بند و بآب کاہو و کشنیز تر و لعاب بول گا ؤ خمیر کردہ اقراص سازند و در سرکہ یا روغن گل حل ساختہ طلا نمایند **نوع دیگر** منسحہ حکیم موصوف زعفران بذر البنج ہر یک
نیم تولہ شیاف مامیثا جندبیدستر پوست بیخ لفاح مرکی افیون زراوند از ہر یک تولہ بدستور قرص سازند **نوع دیگر** نافع در وشقیقہ از معمولی افیون مرکی
بذر البنج بیخ لفاح زعفران تخم کاہو تخم کشنیز ہر یک یک جزو صمغ عربی نصف یکے جزو بآب سائیدہ قرص سازند **قرص مثلث** دیگر از اطبا رہند نافع
صداع وشقیقہ. زنجبیل گل محکند پوست بیخ ارنڈ ہر واحد دو جزو افیون بذر البنج مرکی کافور زعفران بیخ لفاح ہر یک یک جزو بدستور قرص سازند **قرص مخدر**
مسکن جمیع انواع صداع و وجع اوجاع است از قرابادین علوی خاں مرقوم. فرفیون بذر البنج افیون زعفران از ہر یک یک درم مرکی اشق دار چینی
کندر از ہر یک دو درم بیخ لفاح کافور از ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ بآب کشنیز تازہ و آب کاہو تازہ سرشتہ اقراص سازند و در وقت حاجت بر وجع حار با سرکہ
با آب کشنیز سبز یا آب کاہو تر سودہ طلا نمایند و بر وجع بارد بآب کرفس و آب حنظل و بہ مرکب بار وغن گل **قرص صندل مطلی** نافع برائے صداع
از شرح اسباب حضض کی گل نیلوفر شیاف مامیثا تخم کاہو صندل سفید انزروت اقاقیا مساوی الوزن گرفتہ کوفتہ بیختہ بآب کشنیز سبز سرشتہ

فائدہ قرص را بطلی چون سازند ۱۲

وقرصها سازند **قطور** برائے صداع و دوی که کرم دماغ میکشد وخون آمدن بازدارد واندمال زخم کند از مخترعات والد ماجد غفر الله له بگیرند برگ نیم و برگ آرد
یک یک مشت وزرب وپیاز هریک یک عدد کوفته از جمله عرق برآرند و باروغن کنجد چهار دام آمیخته بجوشانند و فرود آورده قدرے موم آمیزند بعده دم الاخوین گل ارمنی
انزروت سفید کافور کاشغری بتعدد دو دو ماشه سوده آمیخته بدارند وقت حاجت در بینی چکانند و بر داس بنیز بمالند و اگر مانعے نباشد فصد سرر و مقدم دارند **کماد نافع**
صداع حار مادی که از مستفرغات و معدلات وغیره بالکلیه زائل نشود و بقیه ماده آن باستعمال این کماد بتمامه رفع گردد. آرد جو گل خطمی بابونه سبوس گندم صندل سفید
گل سرخ بنفشه هریک جزوے کوفته بیخته با سرکه انگوری و گلاب و آب شاهسفرم و روغن گل سرشته در پارچه کتان بسته بآتش گرم کرده بر سر کماد نمایند و با وجود این کماد اگر
زائل نشود و درین حال معلوم میگردد که باقی ماده زیاده است برائے رفع آن هر دو فصد صافن نمایند و محجمه بر هر دو ساق نهند و امر بدلک هر دو قدم نمایند
کماد معمولی جهت شقیقه و اوجاع شدید و ریاح غلیظه اسودوار و از ذکائی و قادری. برگ مرزنجوش بابونه هریک دو درم کوفته بیخته بلعاب حلبه سرشته تکمید نمایند
کماد نافع برائے صداع ریحی از عجاله نافع تخم شبت بابونه پودینه دشتی سداب بوره ارمنی سبوس گندم همه را کوفته در پارچه بسته گرم کرده بر سر تکمید نمایند
کماد دیگر شقیقه و اوجاع شدید و ریاح غلیظه را نافع از علاج الامراض مرزنجوش بابونه مدوه درم شام قسط اکلیل الملک مکه پنجدرم کوفته بیخته بلعاب حلبه سرشته
تکمید کنند **گلقند نیلوفری** صداع و سعال را نافع است بگیرند ورق نیلوفر تازه یک رطل قند سفید مثله بر ورقها گلاب پاشیده و مالیده و قند آمیخته ده روز
در آفتاب نهند و هر روز تحریک میداده باشند و گاهے تا بست روز در مهتاب گذاشته میشود و در خفقان حار و یابس انفع است از ذکائی **کحل هندی**
گویند که این کحل درد شقیقه بارها بتجربه رسیده پلپل گرد پس افگند مگس هر دو برابر در شیر زن پسردار باریک سائیده در صدف نگاهدارند و قدرے
در چشم بکشند و قدرے در بینی چکانند از بتائی منقول **لخلخه** مجرب و معمول این خاکسار برائے صداع و سرسام حار گل ارمنی گل نیلوفر صندل سفید هریک
یک ماشه در عرق صندل دو توله سائیده آب کشنیز تر آب خیارشنبر آب کدو سبز هریک چهار توله اضافه کرده در شیشی دهن فراخ انداخته متصل بینی
حرکت دهند و چند نسخه لخلخه دیگر که صداع را نافع و سرسام خواهد آمد **لخلخه** مانع عفونت و نافع صداع معمول استاد مرحوم در تشریفی و قادری هم مرقوم است
صندل سفید سوده کشنیز خشک گلاب سرکه ممزوج نموده در ظرفے کنند و بویند **ایضاً** للصداع الصفراوی گل ارمنی صندل کافور آب کشنیز سرکه گلاب بدستور
متعارف بویند **لخلخه بارد** جهت صداع حار از ذکائی روغن گل روغن بنفشه هر واحد دو جزو سرکه نصف جزو در شیشه یا سبوچه گلی حرکت داده بو یابند
و اگر خواهند که زیاده تبرید نماید آب کاهو آب کشنیز سبز آب کدو و قدرے کافور هم افزایند **ایضاً لخلخه** برائے صداع ضعف دماغی عنبر اشهب بروغن بنفشه
گداخته آب سیب شیرین گلاب آب فرنجمشک در شیشه کرده بو آمد **لازوق** از حکیم محمد هادی شیرازی نافع صداع و مانع انصباب مواد و نزلات بچشم و حلق
و سینه و سائر اعضا حضض مکی حضض هندی پوست درخت هندی عصاره مامیثا هریک دو مثقال صمغ عربی مرمکی دم الاخوین برگ مورد انزروت سفید هریک مثقالی
افیون زعفران هریک دانگے و نیم کوفته بسفیده بیضه مرغ سرشته اقراص سازند و وقت حاجت بسفیده تخم مرغ سوده بر پارچه یا کاغذ کسوزن بسیار در آن
زده باشند مالیده بر صدغین بچسپانند **ایضاً** از مغرالیه جهت شقیقه برگ مورد مرمکی صبر سقوطری حضض مکی حضض هندی صمغ عربی نشاسته انزروت سفید
سک المسک کتیرا اقاقیا قرنفل تشار کندر گلنار فارسی اقاقیا دم الاخوین شیاف مامیثا هریک یک جزو افیون دو جزو زعفران نیم جزو کوفته بیخته بآب برگ مورد
سرشته اقراص سازند و وقت حاجت یک قرص را بسفیده تخم مرغ سوده بر پارچه کاغذی بشکل دینار تراشیده بسوزن سوراخ بسیار در آن کرده دو دانه آن
طلا نموده بر شریان صدغ بچسپانند **لازوق** برائے شقیقه و عصابه از بیاض والد مرحوم. دارچینی افیون کندر تخم کاهو هریک یک ماشه زعفران دو سرخ
بگلاب سائیده بر کاغذ مشبک از طرف موار چسپانند بر پیشانی و صدغین **ایضاً** که معروف بلزاق الصدغین است و معمول جهت صداع و شقیقه
سرد شقیقه علین از ذکائی افیون نیم درم مرمکی یک درم تخم کاسنی تخم کاهو هریک دو درم حضض مکی سه درم کوفته بیخته بلعاب بذر قطونا سرشته بر دو خرقه
مدور گذاشته بر صدغین بچسپانند **لطوخ** که شقیقه و صداع را نافع از شریفی و ذکائی و قادری مر تخم کاهو هریک یک درم بذر البنج کتیرا هریک دو دانگ
افیون نیم دانگ کوفته بیخته بسرکه سرشته بر کاغذ سوزن زده مالیده بر شقیقه چسپانند **ایضاً** معمول و مجرب کتیرا صمغ عربی تخم کاهو تخم خشخاش تخم کاسنی
دم الاخوین حضض گل سرخ افیون زعفران کوفته بیخته در سفیدی تخم مرغ سرشته بدستور چسپانند **ایضاً** مجرب و مستعمل بذر البنج تخم کاهو شیاف مامیثا فوفل
صمغ عربی بیخ لفاح هریک یک ماشه افیون نیم ماشه گل سرخ انزروت هریک یک ماشه در آب برگ مورد کشنیز سبز سائیده بر کاغذ سوزن زده چسپانند
لطوخ مجرب جهت درد شقیقه که برائے بیگم ساخته شده بود و معمول است گل سرخ کشنیز هریک چهار ماشه بابونه سه ماشه بیخ لفاح یک نیم ماشه بذر البنج شش
افیون یک ماشه بیخ بنفشه سه ماشه صندل سفید دو ماشه روغن گل سه و نیم توله ادویه را شب در آب تر کرده صبح بجوشانند و در روغن گل آمیخته باز بجوشانند که روغن بماند

آمیخته باز بجوشانند که روغن بماند بعده بر پارچه غلیظ مالیده بکار برند از منتاج الامراض **مطبوخ** نافع صداع و سرسام حار عناب ده دانه مویز منقی سپستان هر واحد بست دانه گل سرخ چهار درم آلوبخارا هفت دانه تمر هندی چهار درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر واحد دو درم ترنجبین گلقند هر واحد ده درم و اگر اسهال خواهند شیر خشت مع خیارشنبر علی قدر حاجت افزایند و اگر بسرفه باشد حموضات موقوف کرده عوض آن تخم خطمی و اصل السوس و تخم خبازی افزایند منقول از منتاج التجربات **مطبوخ** برائے صداع و شقیقه از معمولی بنفشه اسطوخودوس گل سرخ هر یک سه درم در نیم آثار آب بجوشانند هرگاه چهارم بماند صاف کرده یک عدد مرا بلیله خورده بنوشند و اگر صداع بلغمی بود دو درم مرزنجوش افزایند **منضج و مسهل بارد** عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ تخم خطمی سفید شاهتره تخم کاسنی نیم کوفته هر یک هفت ماشه گل نیلوفر پنج ماشه عناب آلوبخارا هر یک پنج دانه شب در آب گرم تر کنند صباح مالیده صاف نموده گلقند دو توله در آن مالیده و باز صاف نموده بنوشند و جائیکه تب شدید باشد احتیاج منضج نمیشود و در ایام دادن مسهل از مغز فلوس هفت توله ترنجبین تمر هندی گلقند هر یک چهار توله شیره بادام پنجدانه در منضج اضافه نموده تنقیه کنند و اگر در روز مسهل تشنگی شود عرق عنب الثعلب عرق کاسنی اندک اندک بنوشند و غذا وقت دوپهر آش جو وقت سه پهر کهچڑی مونگ ملایم بخورند و اگر عرق بدست نیاید آب را بجوشانند و عنب الثعلب در صره و بسته بیندازند و همچنین هر عرقیکه مطلوب باشد تیار نمایند و اگر احتیاج مسهل دیگر شود متواتر ندهند بلکه درمیان هر دو تبرید لعاب بهیدانه و شربت بنفشه و اسپغول کنند و اگر این مسهل قی شود بدینهان وقت مغز فلوس گلقند ترنجبین تمر هندی در عرقیات مالیده صاف نموده شیره بادام بالائے آن ریخته بخورند و اگر مسهل عمل نکند از عرقیات تکمیده و شیافات اعانت کنند و بروز خوردن این مسهل خواب نشاید کرد و کسے راکه در مسهل عادات سقے باشد پیش از مسهل به دو روز سقے کنند تا معده پاک شود و روز مسهل اول اندک مقویات معده مانند شربت انار تناول کنند **فائده** در اکثر طبائع بوئے خیارشنبر خوش نمی آید و موجب قے میشود پس بهتر آنست که تدبیر کرده بروقت استعمال نمایند و طریقش اینست که مغز خیارشنبر را در گلاب یا عرق کیوڑه خیسانند چون نرم شود بمالند و از پارچه شفت بگذرانند و در ظرف گلی نو پهن کرده خشک نمایند و اوراق آن را جدا کرده در گلهائے خوشبو مثل سائے بیل موتیا و یاسمین و نسرین و گلاب و غیره نگهدارند چون گلها خشک شود تجدید نمایند هر روز صبح شام تا که از رائحه خیارشنبر بوئے گلها آید مؤلف معمولی این ترکیب مکرر ساخته بعمل آورده **ایضاً منضج** صفرا نافع صداع و سرسام حار از معمولی عناب ده دانه مویز منقے سپستان هر یک بست دانه گل سرخ سه درم نیلوفر بنفشه تخم کاسنی هر یک دو درم و اگر اسهال منظور بود آلوبخارا هفت دانه تمر هندی چهار درم شیر خشت مع ترنجبین قدر حاجت افزایند و اگر سرفه باشد حموضات موقوف کرده عوض آن تخم خطمی خبازی اصل السوس افزایند **منضج و مسهل** گرهم که در صداع بلغمی مستعمل است و در شلل لقوه و فالج خواهد آمد **نوع دیگر** برائے نضج و تلطیف ماده صداع بلغمی مختار صاحب خلاصه اصل السوس گاوزبان بادیان ابریشم خام هر کدام یک درم سپستان مویز منقے هر کدام یک اوقیه تخم خطمی سپاه سه درم جوشانیده صاف نموده شربت اصول دو اوقیه حل کرده صبح و شام دو حصه نموده بدهند تا سه روز بعد از آن پرسیاوشان سه درم انیسون بادیان مصطگی هر کدام یک درم جوشانیده صاف نموده گلقند یک اوقیه سکنجبین ساده دو اوقیه حل کرده بدهند صبح و شام و باسفیدباج جوزه مرغ تغذیه فرمایند و بعد از ظهور نضج ماده را به مسهلات بلغم چون حب صبر و ایارج فیقرا اسطوخودوس استفراغ کنند و بعد از آن باز بدیگر متوجه بانضاج و تلطیف گردیده اگر احتیاج شود باستفراغ باقی ماده را قلع نمایند آنگاه باستعمال غرغرا و ضمادات اشتغال ورزند **منضج و مسهل** صداع سوداوی از خلاصه لعفاج اسطوخودوس گاوزبان مویز منقے بادرنجبویه آلوبخارا افتیمون جوشانیده ترنجبین مالیده صاف نموده بنوشند و بعد از نضج کامل حب افتیمون یا مطبوخ آن تنقیه نمایند و اگر سودا احتراقی باشد و علامات حرارت پیدا بود و از استعمال ادویه گرم پرحذر باید بود و ماء الشعیر که در آن گاوزبان مویز منقے خطمی مقشر پخته باشند چند روز باید داد بعد از آن بهر استفراغ آلوبخارا دو اوقیه عناب سپستان هر کدام یک اوقیه خطمی مقشر زرشک بیدانه بلیله کابلی هر یک سه درم بسفائج افتیمون اسطوخودوس هر یک چهار درم جوشانیده صاف نموده ترنجبین و مغز فلوس مالیده صاف کرده روغن بادام شیرین شربت شاهتره اضافه نموده بنوشند و اگر قوی تر خواهند یک مثقال غاریقون سفید و نیم مثقال لاجورد سائیده سردارو نمایند **ایضاً منضج** سودا از معمولی گاوزبان شاهتره بسفائج اسطوخودوس پرسیاوشان بادرنجبویه بنفشه بیخ کاسنی بیخ بادیان اصل السوس گل سرخ هر یک دو درم افتیمون در صره بسته دو مثقال عناب هفت دانه مویز منقے یک توله گلقند ده مثقال **مسهل** برائے صداع نزلی و وجع صدغین از نوادل و کثرت آب دهن اسطوخودوس گاوزبان شاهتره هر یک چهار ماشه تخم خطمی بیجاشه خبازی کوه هر یک چهار ماشه گل بنفشه پنج ماشه پرسیاوشان چهار ماشه عناب پنج دانه سنا مکی توله فلوس خیارشنبر شش توله روغن بادام شش ماشه هلیلجات شش ماشه **معجون بنفشه** مسهل بلغم و صفرا نافع صداع از معمولی سنا مکی پنجاه درم تربد موصوف گاوزبان گل سرخ هر یک پنجدرم گل بنفشه گل نیلوفر مویز منقے هر یک ده درم ترنجبین سی درم شیر خشت بست و پنجدرم عسل پنجاه درم بگلاب قوام نمایند خوراک سه درم

معجون سنا که اسهال برفق کند و جهت اقسام صداع مفید از شریفی گل سرخ بادرنجبویه گاوزبان سنا مکی بنفشه انجیر زرد منقے اصل السوس عناب سپستان در سه پاؤ آب شب خیسانیده صبح بجوشانند چون ده درم بماند صاف نموده قند سفید پاؤ آثار داخل کرده بقوام آرند و در آخر قوام کشمش یک پاؤ سائیده

اضافه کنند **معجون انطاکی** برائے صداع بارد و تنقیهٔ دماغ و تقویت حواس و نشاط و اصلاح معده بتجربت سود مند است و نفع آن بمداومت و صداع مزمن
تجربهٔ فقیر مشهود گشته انیسون گل سرخ گل بنفشه از هر یک هفت درم عود هندی پنج درم صبر فاریقون کبابه چینی هر یک چهار درم مرکی زعفران جلیت هر یک
سه درم صموغ را در سرکه حل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته با سه چند عسل کف گرفته بسرشند و از دو درم تا چهار درم استعمال نمایند **معجون فایق** شیخ داؤد گوید که
از جالینوس است و منفعت بسیار دارد و اخلاط لزجه و محترقه اخراج مے نماید و صداع و خفقان را زائل میگرداند و قوتش تا یک سال باقی مے ماند و قدر شربت
از یک مثقال تا چهار مثقال از شریفی زنجبیل قرنفل مصطگے عود هندی جوز بوا دار چینی سرواحد یک درم سقمونیا چهار درم و نیم مغز بادام سنبل هر واحد هفت درم ترید
ده درم شربت سیب نیم مثقال معجون سازند و اگر دیر بماند معجون قرطم پنج درم اضافه نمایند پس بعینه معجون لذی خواهد شد **معجون** برائے صداع مزمن
از بیاض استاد مرحوم آمله مقشر بلیله سیاه هر یک دو تولہ گل سرخ چهار تولہ اسطوخودوس یک تولہ کشنیز خشک هشت تولہ با روغن بادام نیم پاؤ چرب کرده و با دو چند
عسل بسرشند شربت یک تولہ وقت خواب شب **ایضاً** معجون که در شقیقه بارده و اکثر انواع صداع بارد را مجرب است از خلاصه سنارگی
قرنفل باسه انیسون نمک یک جزو مرکی گل سرخ نمک نیم جزو زعفران ربع مشک خالص ثمن کوفته بیخته بعسل بسرشند شربت دو درم **ایضاً** که مداومت
آن جهت شقیقه و صداع مزمن نافع بشرط طبیب که حرارت بمزاج مریض زیاده نباشد از شریفی – اسطوخودوس غاریقون ترمد سفید هر یک یک درم ابارج فیقرا
سه درم نمک هندی سقمونیا مشوی شحم حنظل مصطگی انیسون پوست هلیله بلیله آمله هر یک پنج درم همه را کوفته بیخته با سه چندان عسل معجون سازند شربتے از سه
درم تا شش درم **معجون راحت** جهت صداع سببی و امراض حاره و تپ دق نافع است از ذکائی کافور قیصوری نیم مثقال مروارید ناسفته یاقوت رمانی طباشیر
قاقلین هر یک یک نیم درم صندل سفید تخم شاهتره انجبار مغز تخم خیارین مغز تخم کدوے شیرین تخم خشخاش سفید هر یک سه درم آمله مقشر
حب الآس تخم کاهو تخم خرفه صمغ عربی دو رشک بیدانه گل سرخ رب السوس هر یک چهار درم و نیم ترنجبین شش درم تخم کاسنی کشنیز هر یک هفت درم و نیم گلاب
بیدمشک هر یک هشت استار رب به شیرین رب انار شیرین هر یک ده استار شکر طبرزد دوازده استار آب کدو تازه آب هندبا هر یک یک
صد و آب عناب بست دانه ادویه خشک را کوفته بیخته با ربوب و آبها سرشته معجون سازند شربت یک مثقال **معجون** ورد بیدالورد استعمال آن برائے
صداع بلغمی و بارد هر قسم که باشد نافع است نسخه آن در فصل استسقا خواهد آمد و نسخه دیگر در ورد بیدالورد گذشته **مفرح بارد** قطع مے کند خمار را کفور دفع
بالبعضے ربوب و نفع میکند باصحاب خفقان و ضعفاء قلوب از ذکائی کافور نیم مثقال بهمن سفید تخم فرنجمشک تخم شاهتره تخم خرفه بادرنجبویه تخم کاهو تخم کاسنی
مغز تخم خیارین هر یک دو درم مروارید لسد کهربا گل گاؤزبان طباشیر سفید صندلین چوب کادی هر واحد سه درم گل سرخ گل نیلوفر هر یک ده درم شکر طبرزد [illegible] درم بدستور
معجون سازند **مفرح کشنیز** در منع صعود بخارات از مجربات است از بعضے نسخهائے ذکائی تخم خشخاش سفید و سیاه تخم کاهو مقشر تخم خرفه مقشر
مغز تخم تربوز مغز تخم خیار بادرنگ هر یک سه درم گل سرخ صندل سرخ طباشیر سفید هر یک دو درم کشنیز خشک مقشر برابر همه اجزا کوفته بیخته بشربت
سیب و شربت بهی و قند سفید موافق حاجت بقوام آرند در آخر قوام قدرے مشک و زعفران داخل نمایند **فائده** بدانند که استعمال زعفران در مفرحات
و معجونات که برائے صداع و دوار و صدر هر قسم کے باشد محتاط است و حذاقان منع میکنند اگرچه در بعضے نسخ معاجین و مفرحات و یاقوتی ها یافته شده چرا که
زعفران مصدع بخاصیت نوشته اند **نقوع** نافع صداع حار ساذج و صفراوی نیز از معمولی عناب هفت دانه آلو بخارا ده دانه در عرق نیلوفر
که بست و پنج مثقال باشد گرم کرده خیسانند و صبح مالیده صاف نموده در آن شیرهٔ مغز تخم کدوے شیرین و شیرهٔ تخم کاهو هر یک یک مثقال سائیده بالاصاف
کرده شربت بنفشه دو تولہ آمیخته بنوشانند **نقوع حامض** که در صداع دموی بعد فصد سرد رو استعمال مطفیات خون در حالت اعتدال طبع یا
احساس امتلاء مستعمل استاد مغفور است پوست هلیله زرد یازده درم مویز منقے پانزده درم تمر هندی ده درم آلو بخارا عناب هر یک بست دانه مغز خیار شنبر
هفت درم ترنجبین بست درم بدستور بنوشند **نقوع هلیله** جهت صداع صفراوی هلیله زرد و هلیله کابلی هر یک پنج درم آلو بخارا یازده درم دانه سپستان
پانزده دانه عناب ده دانه زرد آلو چهار دانه زرشک ده درم تمر هندی ده درم بنفشه تخم کاسنی گل سرخ نیلوفر هر یک دو درم شب تر نمایند صبح صاف نموده ترنجبین
پانزده درم شیرخشت هفت درم مالیده صاف نموده بخورند **نقوع مسهل** معمول الحکیم اکمل خان در صداع گرم و سرسام و برسام و ذات الجنب ترنجبین
شیرخشت هر یک چهار تولہ مغز فلوس خیار شنبر هفت تولہ سه چهار گھڑی در عرق بید مشک و عرق بید ساده و عرق مکوه عرق نیلوفر تر نموده مالیده صاف کرده
لعاب اسپغول شیرهٔ مغز تخم کدوے شیرین شیرهٔ مغز تخم بهدانه هر یک یک تولہ روغن بادام ششماشه اضافه کرده بنوشانند **نطول** که اجود آن
در صداع حار نساده مشهود گشته از بیاض استاد علیه الاعتماد روغن گل بانصف وزن او گلاب و ربع وزن آن سرکه بر سر ریزند و روغن کرده بنفشه در چینی

چکانند و کافور و خیار و صندل حکوک بوئیدن **نطول** برائے صداع حارانه موجز گل نیلوفر و بنفشه و خبازی پوست خشخاش جو مقشر جوشانیده بآب آن نطول نمایند
و بر بخار آن انکباب کنند و ثفل آن سائیده ضماد سازند **نطول** نافع جهت صداع حار تشنج یابس و جنون و برسام از عجالہ نافع بنفشه تخم کدو نیم کوفته
تخم کتان تخم خشخاش بابونه تخم خطمی کدو گل سرخ برگ بید جو نیم کوفته در آب پخته تنطیل نمایند **نطول** نافع برائے صداع حار صفراوی و هر صداعیکه بآن بیخوابی
باشد و استفراغ تمام بعمل می آید از علاج الامراض بنفشه جو مقشر برادهٔ کدو برگ بذرقطونا خرفه خطمی سفید شاهسفرم کوکنار پوست بیخ لفاح تخم کاهو برگ بید
گل نیلوفر از هر یک جزوے در آب پخته مهره کرده در طشتے بریزند و شیر دختران داخل کرده سر به بخار آن دارند و آب آنرا بر سر نطول نمایند و ثفل را بر سر ضماد کنند
نطول نافع برائے صداع حار و بیخوابی نافع ست از ذکائی بنفشه جو نیم کوفته بزرگ بذرقطونا تخم خرفه پوست خشخاش گل خشخاش بیخ لفاح تخم کاهو برگ بید
گل سرخ جوشانیده سر به بخار آن دارند و آبش بر سر ریزند و ثفلش بر سنگ صلایه کرده بروغن گل آمیخته تکیه بسته برپافوخ دارند و در بعض نسخها تخم کدو نیم کوفته
و تخم کتان بجائے گل خشخاش و برگ بذرقطونا مرقوم است **نطول** که نافع صداع بارد است از علاج الامراض و فادی سیسن بابونه اکلیل الملک بادرنجبویه
سانج هندی کتک جوفرنفل نیلوفر هندی هر یک جزوے پخته نطول نمایند **نطول** نافع صداع که از سوء مزاج بارد و ساذج یا مادی بود از
کتاب مذکور بابونه اکلیل الملک مرزنجوش قیصوم تمام حندقوقی صعتر و رمنه ترکی در آب بپزند و نطول نمایند و سر به بخار این مطبوخ داشتن و پارچه هندی از این آب
تر کرده موضع را کماد کردن نیز نافع است و در نسخه دیگر ثبت فونج غارتیج عوض حندقوقی و ورمنه ترکی و قیصوم مرقوم است و وزن همه مساوی است۔
ایضًا منه نافع صداع بلغمی پودینه دشتی سنام بابونه اکلیل الملک شیح ارمنی صعتر فارسی مرزنجوش برنجاسف برگ غار شبت حلبه اسطوخودوس در آب
جوشانیده سر به بخار آن دارند و آب آن را نطول نمایند **ایضًا منه** مستعمل در صداع سوداوی بعد تنقیه تمام از برائے تبدیل مزاج اکلیل الملک بابونه صعتر
شیح ارمنی گاؤزبان برگ چقندر سبوس گندم جوشانیده سر به بخار آن دارند و آب بر سر نطول کنند و ثفل آن بر سر ضماد نمایند **ایضًا** بنابر صداع خماری گلاب
و قدرے سرکه انگوری در آب سرد داخل کرده بر سر نطول نمایند **نفوخ** معمول و مجرب استاد جهت صداع بارد و شقیقه و نزول و دیگر امراض بارده
مزمنه چشم گندم سفید را در شیر آکه بخیسانند که شیر دو انگشت بالائے آن باشد پس در سایه خشک کرده سائیده قدرے نفوخ نمایند **نفوخ** برائے
صداع بارد و شقیقه آزموده است از اکمل خان زنجبیل سه ماشه الائچی خورد چهار عدد دارچینی چهار ماشه تنباکو صورتی نیم پاؤ چوب بوا دو تولہ قرنفل سه عدد زعفران
سه ماشه فلفل دکهنی دو ماشه نمک لاهوری سه ماشه صندل سفید سه ماشه مثل سرمه سائیده نصف ادویه در گلاب خوب ممزوج نموده بعد از آن همه ادویه یکجا
کرده در شیشه نگاه دارند صبح و شام بقدر یک ماشه استعمال کنند **نفوخ** که برائے صداع بارد عجیب التاثیر است از معمولی مشک و عنبر لؤلؤ مساوی سحق کرده
در بینی دمند و یک نسخه نفوخ که صداع و شقیقه را نافع است در فصل فالج خواهد آمد **نفوخ** برائے اخراج کرم از مجربات استاد برگ چرچٹه یا پهٹکری و شکر
خام هر سه هم وزن سائیده نفوخ سازند جمیع کرمها از دماغ بیفتد **ناس** برائے درد سر مزمن و عطسه آوردن معمول استاد مغفور مرزنجوش فلفل گرد کائپهل
تنباکو ڈورسه بندال مساوی زعفران دو سرخ کوفته بیخته سعوط گیرند **ناس** بجهت شقیقه و درد سر بلغمی از لعل سطار سمندرپهل یک عدد مرچ سیاه دکهنی
یک عدد نوشادر یک ماشه هر سه را کوفته بیخته ناس بگیر و بطرف آفتاب رو نموده **نشوق** که برائے خود و شقیقه مجرب است از بعض نسخهائے ذکائی مومیائی
صبل دارملہ هر دو را با روغن بابونه آمیخته استنشاق نمایند **نزله بند شقیقه** افیون نیم ماشه زعفران یک ماشه اقاقیا دو ماشه گل ارمنی دو ماشه انزروت کتیرا هر یک سه ماشه
با یک سوده سفیدی بیضه مرغ آمیخته بر کاغذ سوزن زده برابر روپیه تراشیده بدان آغشته بر شقیقه بچسپانند **حکایات** شخصے را صداع و تپ و قارورہ
بغایت سرخ بود و این داده شد لعاب بهیدانه سه ماشه شیره تخم خیار هفت ماشه در عرق کاسنی و عرق شاهتره هر یک شش تولہ بر آورده شربت نیلوفر دو تولہ خاکسی
پنج ماشه داخل کرده نوشیدند روز دیگر شیره مغز تخم کدو شش ماشه شیره کاهو هفت ماشه شیره آلوبخارا پنج دانه اضافه نمودند و گاه گل نیلوفر هر یک یک تولہ جو نیم کوفته
ده تولہ برگ کنار نیم باؤ در ده آثار آب جوش داده چون سوم حصه بسوزد صاف کرده پاشویه نمایند بعده دو سه روز شیره کدو موقوف نموده بعده شیره کاهو
نیز **ایضًا** زنے را درد سر و ضربان چشم بشدت بود بهیدانه سه ماشه عناب پنجدانه در آب جوش داده شربت بنفشه خاکسی داخل کرده بدهند و قرص مثلث
در آب سوده بر صدغین طلا نمایند و پاشویه نیز روز دیگر بسبب شدت درد فصد قیفال کرده و در جوشانده خطمی خبازی تخم خشخاش هر یک پنج ماشه اضافه
نموده شد **ایضًا** صداع و درد چشم دو ابد ستور و برائے طلا سوت افیون قدرے قرنفل در آب سائیده نیم گرم طلا نمایند **ایضًا** پیرانه سالی
درد سر نوبی داشت اطریفل کشنیزی یک تولہ خورده عناب پنجدانه گل نیلوفر چهار ماشه گل بنفشه شش ماشه گاؤزبان چهار ماشه مویز منقی ده دانه کشنیز خشک
چهار ماشه نقوع ساخته شربت نیلوفر دو تولہ حل کرده دادند **ایضًا**۔ دیگرے شکایت درد سر کرد گل بنفشه گل نیلوفر کوکنار هر یک یک تولہ در شیره گاؤ

ایضاً شخصے صفراوی مزاج را که خفقان داشت در فصل صیف بسبب سیر خوردن درد سر شد لعاب بهیدانه شربت بنفشه تخم ریحان پاشیده نوشیدند و روغن گل بنفشه و روغن کدو بمالند و پاشویه کردند درد و نوبت بیقراری قلب زیاده شد بسبب ادویه مرطبه انحراف طبیعت گشته اند که درد و مفاصل از ماده یا بخار ساذج بود چه پاشویه جذاب است بنا برین نسخه دادند شوربای آش شوده به هلیله مربے سرشته خوردند بعد آن شیره تخم کاسنی عرق عنب الثعلب عرق شاهتره نبات سفید نوشیدند شب آرام شد ایضاً صداع نزلی ایارج فیقرا سوده بروغن بادام چرب کرده با اطریفل کشنیزی اصغر سرشته تناول نمایند بعد آن لعاب بهیدانه عرق شاهتره نبات نوشند روز دوم اطریفل عرق شاهتره عرق عنب الثعلب شربت بنفشه بالنگو پاشیده نوشند بالنگو برائے قبض و اصلاح معده که از ایارج اسهال شده روز سوم برائے خشونت ریه شیره اصل السوس شیره خیارین شیره کشنیز خشک دادند ایضاً دیگرے درد سر قوی که جنیدن دشوار چوں عوارض حرارت بکثرت دیدند گرفتن فصد قیفال یا حجامت حکم کردند با تعجیل در ابتدائے صیف باخراج خون و در ابتدائے شتا حکم بمسهل نمے کردند ایضاً زنے را صداع و درد سر و بازو ضربان و ریزش نزله و سرفه بود منضج داده مسهل داده شد عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ اصل السوس عناب سپستان گاؤزبان پرسیاؤشان تخم خطمی تخم خبازی بعده روز مسهل سنا مکی نیز جوش داده صاف نموده مغز فلوس گلقند شیره بادام مالیده از صاف کرده نوشند چون از مغز فلوس کراهیت آمده استفراغ کرد در مسهل دیگر بجائے مغز فلوس هلیله زرد و هلیله سیاه و ترید سفید اضافه کرده شد بعد از مسهلات بهیدانه عناب سپستان خطمی خبازی پرسیاؤشان جوش کرده دادند روز دیگر خمیره خشخاش کوکنار اضافه شد و نزله بند نیز بنا بر آن شد و لعوق معتدل که در فصل سرفه ذکر خواهد یافت برائے سرفه و ناس نزله که در آن مشک و ماپچهره است و نسخه آن در امراض چشم در فصل نزول الماء خواهد آمد تیار کرده شد بعده مواد از دست راست دفع شد لیکن بدست چپ همان حالت و سرفه بود اصل السوس پرسیاؤشان گاؤزبان نبات جوشانیده همراه لعوق مذکور داده شد ایضاً شخصے را نزله بند شده ریزش نمے شد درد سر و ضربان بسیار و تپ نیز داشت گاؤزبان پنج ماشه گل گاؤزبان سه ماشه پرسیاؤشان هفت ماشه زعفران نیم ماشه کوکنار دو مثقال سرخ نبات توله در عرق کدو پاؤ آثار جوشانیده خاکشی داخل کرده دادن و افیون زعفران قرنفل زنجبیل هر یک یک ماشه در آب ضمغ عربی سائیده بر کاغذ مثل روپیه تراشیده و سوزن زده لیپ نموده بر صدغین چسپانند و کدو گل خطمی گل بابونه هر یک یک توله سبوس گندم چار توله اکلیل الملک یک توله برگ کنار پاؤ آثار در دو آثار آب جوشانیده پاشویه نمایند از این تدبیر بسیار تخفیف شد روز دیگر باز همین نسخه داده شد ایضاً زنے را صداع بارد بود بعد مسهلات این ضماد نوشتند قرنفل بذر البنج هر یک یک ماشه افیون نیم ماشه در آب سائیده نیم گرم ضماد نمایند ایضاً عورتے را صداع و ضربان بشدت بود مع تپ بهیدانه سه ماشه گاؤزبان پنج ماشه سپستان نه دانه کوکنار زعفران هر یک یک ماشه در عرقیات جوش داده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده دادند و افیون بذر البنج هر یک یک ماشه کوکنار نیم ماشه کتیرا صمغ عربی اشق قرنفل هر یک یک ماشه در سفیدی تخم مرغ سائیده نزله بند بر صدغین نهند ایضاً شخصے قلیه برکشمیری در دو رهر دو بازو داشت از کدو گل بنفشه هر یک هفت ماشه گل سرخ گل نیلوفر خطمی خبازی هر یک پنج ماشه عناب چهار دانه سپستان نه دانه اصل السوس پنج ماشه پرسیاؤشان هفت ماشه شب در آب گرم تر نموده صبح مالیده صاف کرده گلقند سه توله داخل کرده منضج داده شد بعد دو سه روز گاؤزبان پنج ماشه بادیان هفت ماشه گل گاؤزبان پنج ماشه بیخ کاسنی نیم کوفته هفت ماشه اضافه کرده شد بعده در همین ادویه شاهتره نه ماشه اسطوخودوس چهار ماشه سنا مکی توله پوست هلیله زرد پنج ماشه پوست هلیله کابلی پنج ماشه هلیله سیاه شش ماشه مغز فلوس هفت توله شکر سرخ چهار توله گلقند چهار توله روغن زرد شش ماشه اضافه کرده مسهل داده شد پس حب ایارج تیار کرده باز منضج داده حب بروغن بادام چرب ساخته دو گهڑی شب باقی مانده خورانیدند و صبح همان مطبوخ بے مغز فلوس داده شد همین طریق دو مسهل دیگر دادند نجات یافت ایضاً عورتے هند را که شام درد جبهه و صدغین او را شروع میشد گاؤزبان شاهتره اسطوخودوس خطمی خبازی عنب الثعلب گل بنفشه پرسیاؤشان عناب جوشانیده گلقند دادند و گلنار کوکنار بذر البنج عاقرقرحا کشنیز خشک جوشانیده مضمضه فرمودند سکنجبین در غرغره نباید داد مگر آنجا که ماده صفرا باشد و نزله باشد مضائقه ندارد و بعده دو مسهل سنا مکی هلیلجات مغز فلوس افزودند و فرمودند در سرفه یا بن هلیلجات و اطریفلات مطلقاً در مسهل و غیر مسهل ممنوع است ایضاً شخصے بعد تخمه صداع و دوار و تاریکی پیش چشم داشت فرمودند گلاب بسیار نوشانند ایضاً لکھوے را صداع مع غثیان از دو روز بود و آب تمر هندی سود نداده فرمودند که از شرکت معده است امتلاء نبض دارد فصد باید کرد و آلو بخارا بعرق شاهتره مالیده بشیره تخم کاسنی شیره تخم خیارین شربت انار شیرین داخل کرده بنوشند ایضاً صداع بشرکت معده مع لینت طبع که اکثر بعد پنج شش دست آمدن صداع میشود فرمودند که تقویت معده باید کرد و طباشیر دانه هیل کشنیز سبز هر یک یک ماشه سوده با گلقند مربے سرشته بخورند بالائش شیره بهیدانه بریان سه ماشه در عرق گاؤزبان عرق صندل عرق کاسنی هر یک پنج توله برآورده شربت بزوری شربت بهی هر یک توله داخل کرده بنوشند ایضاً صداع افساد خون اول فصد بعده عناب پنج دانه گل بنفشه چهار ماشه پوست هلیله زرد کشنیز خشک

ف سکنجبین

ف اطریفل

ہر یک شش ماشہ شب ترکردہ صبح خام مالیدہ صاف نمودہ نبات دو تولہ داخل کردہ دادند بازمنضج دادہ مسہل کردند **ایضاً** صداع بافساد خون و دماغ بر سرگرانی
فصد سرروز لوچیانند شاہترہ شش ماشہ عناب پنجدانہ قصب الذریرہ چہار ماشہ پوست ہلیلہ زرد شش ماشہ کشنیز خشک چہار ماشہ تمر ہندی سہ تولہ شب
در آب خیسانیدہ صبح مالیدہ صاف نمودہ گلقند داخل کردہ نوشند **ایضاً** درد سر و خون آمدن از بینی قطرہ قطرہ فرمودند گرم در دماغ است در آب برگ
توت آب برگ شفتالو ملیم ماء عنب یا ایارج فیقرا حل کردہ در بینی چکانند کہ معمول است **ایضاً** شخصے راصداع بعینہ دخود عمر کہول خفیف اللحم گندم اللون از مدت این
مرض داشت و دفعۃً راحت و دفعۃً ظہور صعوبت مے نمود و فصل گرم بود فرمودند ہنوز بقایاے مادہ واند و دار اول از فصد سرر و خون پاؤ سیر گیرند بعدہ سپستان
دہ دانہ خطمی شش ماشہ خبازی اصل السوس ہر یک چہار ماشہ اسطوخودوس شش ماشہ شب در آب گرم ترکردہ صبح مالیدہ صاف نمودہ شیرۂ تخم کاہو شش ماشہ شیرۂ تخم
بندیانہ چہار ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش ماشہ دادند و قرص مثلث بہ آب سودہ بر شقیقہ ضماد نمایند و قرص ضیع سرس بہ نسخہ معمولی بسازند **ایضاً**
شقیقہ مع صداع و اغمار عناب پنجدانہ بہدانہ سہ ماشہ در عرق عنب الثعلب پنجتولہ عرق شاہترہ پنج تولہ عرق نیلوفر پنج تولہ جوشانیدہ شیرۂ تخم کاہو شش ماشہ
شربت نیلوفر دو تولہ داخل کردہ دادند و لخلخہ و پاشویہ معمول و حجامت کنانیدند **ایضاً** شقیقہ از مادہ دموی و صفراوی بعد حجامت قفا آب عناب لعاب بہدانہ
شیرۂ کاہو و کشنیز خشک شربت نیلوفر دادند و طلاے تخم کاہو تخم خشخاش گل نیلوفر بذر البنج افیون زعفران صمغ عربی مغز خستہ شفتالو کوفتہ بیختہ در آب کوکنار
بر پیشانی ضماد سازند **ایضاً** صداع شقیقہ مرد جوان در شق ایمن بیقراری و کرب ہر قدر کہ روز بر مے آمد بیقراری و درد زیادہ میشد اول نقوع عناب بنفشہ
گاوزبان وغیرہ سود نکردہ آخر الامر ایارج فیقرا سودہ با طریفل سرشتہ بالائش گاوزبان عناب بنفشہ در عرقیات جوشانیدہ خمیرہ بنفشہ مالیدہ صاف نمودہ
دادہ شد و بخور سند و در بینی گرفتہ قدرے بعد دو سہ روز طبع نرم شدہ نجات یافت در یک ہفتہ چاق شد **ایضاً** زنے پیر را درد شقیقہ و درد چشم بسبب
نزلہ بود اول حکیم شریف خان صاحب عنب الثعلب ہفت ماشہ گل بنفشہ نہ ماشہ گل نیلوفر گل سرخ ہر یک پنج ماشہ عناب چہار عدد سپستان نہ دانہ شاہترہ
ہفت ماشہ شب در آب گرم ترکردہ صبح مالیدہ صاف نمودہ نبات دو تولہ داخل کردہ دادند و نزلہ بند و ارسال چہار روہ علق فرمودند بعدہ سوزش چشم بود
اطریفل کشنیزی تولہ اسطوخودوس یک ماشہ کوکنار نیم ماشہ سودہ بہم آمیختہ ہمراہ عرق مکوہ ہر دو وقت دادہ شد روز دیگر عناب چہار دانہ سپستان نہ دانہ خطمی
خبازی ہر یک ہفت ماشہ گل بنفشہ نہ ماشہ اصل السوس دو ماشہ گاوزبان سہ ماشہ شب در آب گرم ترکردہ صبح مالیدہ مع شربت بنفشہ دو تولہ دادند۔
ایضاً عورتے راشقیقہ بسبب غسل نمودن و شستن سر عارض شد و غلبہ ریزش بسیار گردید و چشم گران و سرخ شد اسطوخودوس دو ماشہ بادیان شش ماشہ
شکر سرخ دو تولہ در آب جوشانیدہ صاف کردہ دادند و از سبوس گندم و نمک تکمید سر فرمودند و ناس تنباکو نیز دادہ شد در دو سہ روز صحت کلی حاصل شد **ایضاً**
شقیقہ با ہیجان درد و نزلہ عناب پنج عدد و گل بنفشہ چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ شیرۂ تخم خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش
ماشہ داخل کردہ نوشند و جدوار یک ماشہ حضض مکی دو ماشہ بگلاب و سرکہ سودہ بر شقیقہ ضماد نمایند و پوست کوکنار گلنار عنب الثعلب کشنیز خشک ہر
یک چہار ماشہ جوشانیدہ غرغرہ نمایند روز دوم آب کشنیز تازہ لعاب اسپغول سکنجبین رب توت داخل کردہ مضمضہ نمایند۔

فصل دوم در عصابہ

واین دردیست کہ درمیان ہر دو ابرو یا یکے از آں متصل بعضلہاے پیشانی عارض شود و سببش یا صعود بخارات اخلاط گرم است و بند شدن وسے اندرین
موضع و یا وقوع گرمی فقط دراں محل و نشان اول اینکہ مریض بر رو افتادہ باشد و بر کشادن چشم قادر نباشد و پندارد کہ پیشانی مے طرقد و علامت قسم ثانی آنکہ
درد مجرد طلوع خورشید شروع گردد تا دوپہر درد در ترقی باشد و بعد زوال آفتاب رو بکمی نہد و در شب زائل گردد و باز صبح آغاز کند **علاج** در اول
فصد سر رو نمایند و آنچہ در صداع حار گزشتہ بعمل آرند و سرکہ و کافور بو یانند و ساق و کف پا سہالند و اغذیہ ترش کہ انار و تمر ہندی و آلو بخارا و خرفہ با سرکہ و قند
ساختہ باشند بدہند و ماء الشعیر و ماء الجبن بسیار مفید است و در آنچہ کہ از گرمی فقط بود دادن تبرید و تفتیح مسام از خارج و کافور در روغن گل حل کردہ در بینی چکانیدن کفایت دارد۔
مرکبات لازق کہ براے عصابہ نافع است در فصل صداع ذکر یافتہ ماء الشعیر یعنی آش جو طریق پختن آں در صداع گزشت ماء الجبن طریقش در مالیخولیا خواہد آمد۔

فصل سوم در حس

واین مرضے است کہ بیمار در دماغ خارش یابد بے الم چوں سرش بیفشارند یا چیزے گراں بر سر زنند یا آب گرم برآں ریزند خوش آید سببش ارتفاع ابخرہ حادہ لذاعہ

قلیل النفع است که بعد از نضج ذکر یافته علاج تدبیر که در صداع حار ذکر یافته بکار برند و دیگر اشیای سرد و در مسهل ماء الجبن و لعاب اسپغول و تخم کدو با شربت
بنفشه و شربت خشخاش نوشند و ماء القرع و آب هندوانه و شیرخشت مانند سفید مقید نیز و اگر حاجت تنقیه شود مسهل بارد دهند و اگر افتیمون و افسنتین و هلیله زرد
نیز در مسهل افزایند سودمند بود و بعد از آن تخم شاهتره کوفته بیخته باشند سفوف سازند و طلاءات و روغن های سرد توجه نمایند و آنجا که خون غالب
باشد فصد توان کرد **مرکبات سفوف** که برای حس و دماغی بغایت مفید است شاهتره کشنیز خشک طباشیر از نبات مساوی همه سفوف
کرده بخورند **ضماد** نافع روغن خس و دقیق شعیر صندل خطمی سفید گل سرخ برابر سرکه آمیخته نیم گرم ضماد نمایند منقول از مفتاح الجربات **شربت بنفشه** در
زکام خواهد آمد شربت خشخاش در فصل سعال خواهد آمد **ماء الجبن و ماء القرع** در فصل ... ذکر خواهد یافت **مسهل بارد** در صداع مذکور شد

فصل چهارم در سرسام

یعنی ورم دماغ یا پرده های آن علامت و علاج هر یک از اقسام آن جدا جدا مذکور گردد و هذیان و فساد ذهن و عدم هوش و تپ در جمله لازم و تدبیر کلی نافع
جمله انواع آن اینست که هرگاه اختلاط عقل ابتدا نماید پس اگر مانع قوی نباشد مبادرت بسوی فصد قیفال باید کرد و اگر ماده شدید المیل بسوی راس باشد در
صورت فصد اکحل بلکه باسلیق اولی است اخراج خون بقدر مناسب صالح بود اگر قوت مریض و حال مقتضی باشد فصد جبهه بعد فصد قیفال بگشایند و فصد روز
اول و ثالث کنند و در رابع اسهال بغیر زور است و بعد فصد استعمال حقنه نرم نیز مناسب بود و استعمال لخلخه سریع الاثر است و مالیدن و بستن پاها در
جذب ماده انفع الاشیا است و پاشویه بیشتر و حجامت ساقین با شرط در خوبی و بی شرط در غیر آن نافع ترین تدبیر است و تدهین بروغن گل و سرکه نافع
است مطلقا و چون تپ لازم این مرض است تدبیر تپ منظور دارند و قصد تنویم بنطولات و سعوطات اهم مطالب است و در نطول که جهت نوم استعمال
نمایند خشخاش اندازند و برای اصلاح آن اندکی بابونه نیز اضافه نمایند و خانه معتدل الهوا باید خالی از تصویرات و از اشیای براق و باید که جلیس مریض
مردم ظریف و شفیق و حسین باشد تا بسبب ایشان از اضطراب محفوظ مانند و عصابه مریض محکم بندند تا از اضطراب حرکات و انشود و هرگاه علت از ابتدا
تجاوز کند و از هفت روز در گذرد و حرکات مضطربه ساکن شوند و سبات عارض گردد مبردات قوی خصوصا خشخاش هرگز استعمال نمایند و درین هنگام بونیه
و نمام و اکلیل الملک و امثال آن در نطولات افزایند و لعاب تخم کتان با آب و روغن زیت بر سر باید مالید و بدن بیمار را بروغن زیت نیم گرم باید داشت
و اگر بسبب فقدان عقل و ضعف حس بول فراموش کرده باشد مدرات نوشانند و مثانه او را بروغن زیت نیم گرم و امثال آن مانند روغن گل و شبت و بابونه
مالیده بعد از آن تا جایکه در آن بابونه جوشانیده باشند نطول باید کرد و مثانه را بدست باید مالید تا ادرار حاصل آید و تخمه و آب سرد و شمس و مخدرات قویه مضر سرسام
است و در حمی حاده رقت بول و قلق راس و شدت صداع و تنفر بیمار از روشنی علامت قوی حدوث سرسام است اشاره او جاع فم و سر حم قاتل است اگر عقب
او خفت رو به هر دو صرع روی است سیما از ... واحد و مائیت بول مهلک است و چون گوهر دماغ بیاماسد در روز چهارم بکشد و اگر ازین تجاوز کرد امید خلاص باید
داشت و دوام ثقل در سینه و سر و حدوث تشنج و تقی زنگاری در سرسام دلیل موت است و ایضا سوء تنفس و شخوص چشم و تواتر نفس و تقطیر البول هرگاه درین
مرض عارض گردد بیمار هلاک شود و قال الشیخ اکثر من یموت بالسرسام یموت لآفة فی النفس **سرسام حار** اگر از خون بود سرسام دموی و قرانیطس گویند و
اگر از صفرا باشد سرسام صفراوی و قرانیطس خالص نامند علامت دموی تپ گرم و هذیان مع خنده و سرخی چشم و سیلان اشک و عظم نبض است و نشان صفراوی
شدت تپ و کثرت هذیان مع غضب و بدخلقی و اضطراب و بیخوابی و زردی رو و چشم و سرعت نبض **علاج** بعد از فصد سرد و تبرید کوضماد و سعوط و لخلخه و
پاشویه و غیره تدبیریکه در صداع حار ذکر یافته بعمل آرند و حلب لبن بر راس و سعوط لبن النساء مع زعفران و شرب لعاب بزرقطونا مع شکر بالغ النفع است و در
صفراوی رعایت بجانب تلطیف بیشتر و در دموی عنایت بطرف تحلیل اکثر نمایند و غذا ماء الشعیر با شربت بنفشه و یا شربت خشخاش و یا شربت انار مناسب
بود و اگر قوت ضعیف و منتهای مرض بعید دانند بخورانیدن بقولات بارده رخصت باید داد و بگیرند آرد مونگ پاؤ آثار و شیر گاو پاؤ آثار آرد را در شیر مالیده
نان از یک طرف خام و از یک طرف پخته سر را بروغن گل چرب کرده از طرف خام بر سر بندند و بجای آن دارند و اگر باز احتیاج افتد مکرر عمل نمایند که بسرسام نفع
کلی میدهد حتی که بعد ده روز و اگر به تنقیه حاجت افتد روز هشتم بمسهل بارد که در صداع گذشته و یا به دیگر ملینات مناسبه تنقیه نمایند و اگر طبع نرم شود و این نرمی از
بحران نباشد آب اسپغول با گل ارمنی و صمغ عربی یا اقراص طباشیر با رب به و رب سیب و گلاب بدهند و صندل و گل سرخ با گلاب و آب برگ انگور بشکل ضماد
نمایند و اگر مرض بطول انجامد و در قوت احتمال باشد بفصد رگ پیشانی و حجامت ساقین مبادرت کنند و اکثار اشامیدن گل بنفشه و شربت آن درین وقت نافع است

بہ سود مناسبت و اگر بیداری مفرط عارض شود و انتہا بہت بحران نباشد لازم کہ تنہا خواب آور را اکسیر دو شربت خشخاش و تخم خشخاش باشد کہ بر بندند و سعوطات و کمادات
و نطولات منوم کنند و آب کاہو و پوست خشخاش و مثل آنہا نیز و غیرہ باشد بکار برند و اگر بسبب ذہول طبیعت و تصاعد ابخرہ سبات قوی لاحق گردد و نشانہائے بحران
ظاہر نباشد بہر کیف او را بیدار دارند و دست و پائے او را بسختی بمالند و موی سر او را بکشند و ہر گاہ مرض نقصان پذیرد و ہذیان پذیرد و باقی باشد در حالت
ضعف قوت شیر زنان و در صورت بقائے قوت شیر بز بر سر دوشیند و بعد از سلخ سر را بنطولات معتدل چون اکلیل الملک و بنفشہ و بابونہ بشویند و شیر
بادام بشند و بانطول بمانند ہمیں طریق چند روز نگاہ بہ قرار طرق بلیشرغس منتقل گردد و بعلاجش علاج کنند باشد کہ در آخر سرسام ہذیان بسبب نزول مادہ
گرفتہ شود و بیمار بر تکلم قادر نباشد درین وقت نطولے کہ گل بابونہ اکلیل الملک و سپوس گندم گل بنفشہ جوشانیدہ باشند بر سر و گردن نطول نمایند و سر بہ بخار آن
دارند و صاحب خلاصہ گوید کہ بکر رسیدہ شد کہ مادہ سرسام بہ بحران انقضائے تعب بر پنجہ و زیر جلد باعث اورام عظیمہ صلبہ گردیدہ و از مداومت تطلیہ آب کشنیز
تازہ بہ تحلیل رفت **و باید دانست** کہ گاہے ہذیان و اختلاط ذہن در حمیات محرقہ و تپ ہا از نوبت او جز آن بسبب تصاعد ابخرہ بے ورم دماغ نیز عارض
میشود و این را سرسام غیر حقیقی گویند و تدبیرش ازالہ سبب است و تقویت دماغ و صرف عرقیات و اشربہ و سعوط باردہ کافی است و پاشویہ و حجامت
ساقین بے شرط ابخرہ فرود آورد مخالف بتقویت دماغ و ہم بکار برند و اطریفل کشنیزی ہمراہ تمر ہندی و آلو بخارا نافع است و بعضے گویند کہ در سرسام غیر
حقیقی خون بسیار کم بود و زہرہ یک ماشہ صندل سودہ یک نیم ماشہ طباشیر دو ماشہ در شربت انارین بیاشامند بالائش شیرہ تخم خرفہ و خربزہ دہند بادہ کدو و
خیارین در ستانہ زرد آلو در عرق بید مشک و گلاب بر آوردہ سکنجبین داخل کردہ بنوشانند و سرکہ سہ تولہ و گلاب نیم پاؤ آمیختہ باضافہ گل ارمنی ہفت ماشہ نوشیدن
فائدہ میکند و گل سفید در گلاب نمایند و ضماد سازند و مخالفہ بارد بکار برند غذا اسفناخ منقول از حکیم بایزید **سرسام بارد** اگر از مادہ سوداوی بود و این کمتر افتد و
مالیخولیا میگردد سرسام سوداوی گویند و اگر از بلغم باشد سرسام بلغمی و لیثرغس خوانند علامت سرسام سوداوی ہذیان مع خوف و فزع و گریہ و خشکی دماغ و زبان و
کثرت تنفس و شخوص چشم و تپ نرم و ظہور تغیر شدید بدور ربع و صغر و صلابت و اختلاف نبض و علامت لیثرغس تپ نرم دائمی و نسیان و سبات ارقی و اختلاط عقل
و آب دہن و لطو تنفس و غلظ و لطافت نبض و کثرت تثاؤب و باشد کہ بسبب نسیان دہن کشادہ ماند و کسل در جمیع افعال خاصہ در جواب سخن و حرکت پلک و باشد
کہ بسبب استرخا و ضعف اعصاب لرزہ در بدن پدید آید و گاہ باشد کہ تپ محسوس شود **علاج** در سوداوی اگر مانعے قوی نباشد فصد کنند و تبرید و ترطیب دماغ از
ادویہ و ماء الجبن کنند و بعد نضج مادہ بمسہل و حب افتیمون تنقیہ سودا نمایند بطریقیکہ در مالیخولیا سوداوی مذکور گردد و بہر تبرید و ترطیب ماء الشعیر و جہت تلطیف
مادہ سکنجبین کہ بسیار ترش نبود مناسب است و بعد تنقیہ ضمادات و نطولات مرطبہ بکار برند و روغن کدو و بنفشہ و نیلوفر و بابونہ بمالند و شیر دختران بر سر دوشند
و باقی تدابیر حسب حاجت از آنچہ در سرسام حار ذکر یافتہ بعمل آرند و در سرسام بلغمی یعنی لیثرغس ایضا اگر مانعے نبود فصد قیفال نمایند و بعد نضج مادہ منضج گرم با ماء الاصول
دہند و طلا و ضماد و سعوط و پاشویہ وغیرہ بکار برند و پوست سر بزغالہ گرما گرم یا مرغ ذبح نمودہ بنوعے کہ خونش بیرون نرود شکم شگافتہ گرما گرم بر سر بندند و بیمار
را بخانہ روشن بدارند و پر مرغ بخردل و عسل آلودہ در حلق انداختہ قے آورند و گلقند شکری مع مصطگی نافع است و کذلک شربت بادرنجبویہ شربت اسطوخودوس
و روز ہشتم از مسہل گرم مع حب ایارج کہ شب خورانیدہ باشند تنقیہ نمایند و در صورت بیہوشی بآب نیم گرم و نمک حقنہ کنند تا افاقہ شود پس دوا بدہند و بعد از
تنقیہ فلاسفہ و فلافلی و معجون ینیا دہند و مصطگی اسطوخودوس ہر یک دو ماشہ سودہ در گلقند آمیختہ بخورانند و سکنجبین جند بید ستر و قرنفل و جدوار وغیرہ خورانیدن
فائدہ میکند و در ابتدا سرکہ و روغن گل بر سر طلا نمایند و روز سوم بجائے سرکہ سرکہ عنصل و جند بید ستر قدرے بیفزایند و سکنجبین ہا لامثل خردل و عاقرقرحا و
عود الصلیب و تعلیق آنہا و شحم حنظل و فرفیون و تکمید نمایند و از آب سرد سخت پرحذر باشند و بدن را بروغن زیت و بورہ ارمنی و تخم ابخرہ و تخم بادریان و
فلفل و عاقرقرحا خوب بمالند و ہر گاہ مرض بانتہا رسد ضمادات محلل بے استراج روادع استعمال نمایند و نطولات قوی التحلیل و شمومات و عطوسات بعد از تنقیہ
بکار برند و غرغرہ بآبیکہ اندر آن زوفا خشک و حاشا و پودینہ و صعتر جوشانیدہ باشند سودمند است و پیاز عنصل تازہ بر سر مالیدن شدید النفع است و ایضا
پس از تنقیہ گاہ گاہ اطریفل کبیر و ایارج فیقرا العسل سرشتہ ہمی دہند و ایارج فیقرا با سکنجبین سرشتہ غرغرہ ہمیکنند و چون در خواب مستغرق شود موے سر و پیشانی
مے ہمیکنند و محاجم ناری بر قفائے گردن نہند و بہر حیلہ بیدار سازند و پیوستہ اطراف او را بسختی چندان بمالند کہ سرخ شوند و الم آن بیمار دریابد و بہر دو
ساق و ساعد او را بعصابہ محکم بہ بندند و کعب پاہائے او را بہ بورہ ارمنی و عاقرقرحا و روغن سوسن نیکو بمالند و غذا از اول تا انتہا نخود آب بازیرہ و دارچینی و
خولنجان پختہ و در انحطاط شوربائے کبوتر و گنجشک با مصالحہ حار پختہ و ہر گاہ علت دراز گردد و خندہ و ارتعاش و برد بر بدن مستولی شود ایارج لوغاذیا بقدر چہار
مثقال ہمراہ مطبوخ انیسون و تخم کرفس و مویز منقی بدہند و دیگر ایارجات کبار باید داد و بعد از آن اطلیہ و کمادات بر سر استعمال کنند و در روغن قسط اندکی جند بید ستر

علی کردہ بہ پیر بمانند و فرفیون و جند بید ستر بو یانند لیکن آنجا کہ تپ باشد و در تپ نیز عرقت و عظم یابند و فصل گرما و بلد حار بود درین صورت از ادویہ قوی الحرارت
اجتناب کند و از ریاحات کہ آر رتبت کوتاہ دارند و بر صباح کمتند شکری بہ منت و رم باید داد و بعد ازاں ماء الشعیر کہ باشند با دادن و غیرہ و بحسب اقتضائے حال
و مشاہدہ مراتب حرارت تپ پختہ باشند و تخییل بزوری درین حال سودمند است و دیگر تدابیر چوں بستن ساق و ساعد و مالیدن پایہا بروغن سوسن و تقویت
دماغ و جذب مواد باسفل بہ باشویہ و غیرہ موقوف برائے طبیب است و چوں نسیان لازم این مرض است مام بیمار را بدفع بول و براز تکلیف تیر دادن باید ساخت
و نظرات قدرۂ بول ریختن او با مریض نشست و سکم و مثانہ او را اید بست باید مالید **فائدہ** ورم حار کہ در دماغ صبیان عارض شود علاماتش مانند فرو نشستن
تارک سر و عدم سیری از آب و زردی رنگ و درد چشم و حلق بود تدبیرش تبرید و ترطیب دماغ و تضمید پوست کدو ترخیار و خرفہ و روغن گل و قدرے سرکہ
و زردی بیضہ و آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز نمایند و ہرگاہ گرم شود ضماد را تبدیل کنند و اسہال درین مرض خوب نیست پس اگر عارض شود
چشم بجوز رو و بلیلہ درست یا در آب بجوشانند کہ نرم شود و پس برآوردہ صلایہ نمایند و بر تارک سر ضماد ساختہ پارچہ برآں بربندند و مکرر بعمل آرند نفع تمام دارد
و ہمچنین حنا و آملہ را با آب سائیدہ یا آب کدو و روغن گل و زردہ تخم مرغ بر تارک سر گذارند و مروارید سائیدہ طلا با شیر سودہ زہرمہرہ سودہ درد سودہ از
ہر یک دو سرخ ہمہ را بخورانند بعد ازاں شیرہ خرفہ سیاہ بیاں شیرہ تخم کاہو در عرق بادرنگ و عرق کیوڑہ و گلاب برآوردہ رب بہ شیریں شربت انار
شیریں داخل کردہ بار تنگ بریاں با لبے آں ریختہ بخورانند و نشاستہ با اندک سرکہ و عنب الثعلب و روغن گل طلا کردن نافع بود و حنا بر کف دست و پا
بستن و دست و پا او را در آب سرد داشتن مفید بود و در صورت قبض طبیعت آب کہ دو با شیر خشت یا آب عناب با شیر خشت نافع بود و سر منعہ را پست
جو و مانند آں ہرچہ ذی قبض بود بخورانند و تقلیل غذا نمایند **مفردات** بنفشہ جو مقشر کوفتہ اکلیل الملک جوشانیدہ بر سر نطول کردن و شربت بنفشہ نوشیدن
دنان سفید مغسول بشکر شیریں کردہ خوردن در سرسام حار مجرب سویدی است **دیگر** خردل کوفتہ با آب فرنجمشک سرشتہ بعد حلق راس بر یافوخ ضماد کردن
در لیثرغس مجرب اوست **دیگر** مالیدن جند بید ستر بر سر صاحب لیثرغس و بو یانیدن آں نافع بود و تعطیس بشحم حنظل موجب بیداری لیثرغس است و دلک ہر دو
ساق و ہر دو پا بسرکہ و عسل مفید **دیگر** کہ مجرب و معمول استاد است مرغ زندہ را شکم بر سر مریض بشگافند کہ خون بر سر مریض افتد گرما گرم بر سر مریض بندند
وقتیکہ سرد شود دور کنند و مکرر بعمل آرند بغایت نافع است اقسام سرسام خصوص بارد را ہمچنیں حکم کبوتر بچہ است **دیگر** کہ چوں بر سر صاحب
لیثرغس گذارند تحلیل مادہ بلغم کند و اگر بر ساقہا و راہہائے او نہند جذب مادہ نماید عنصل تازہ در ہاون سنگین نرم بکوبند و بسرکہ حل کردہ ضماد نمایند از
بیاض استاد و ذکائی **دیگر** کہ تقطیع بلغم میکند و از برائے لیثرغس نافع است از علاج الامراض و قادری موئے سر انسان سوزند و باریک سازند و بسرکہ
مخلوط کردہ بر پیشانی طلا نمایند **دیگر** نافع از برائے لیثرغس بابونہ بکوبند و بسرکہ سرشتہ بر پیشانی ضماد نمایند **دیگر** منضج مادہ سرسام بلغمی از خلاصہ زیرہ کرمانی
جوشانیدہ گلقند عسلی مالیدہ صاف نمودہ مرصباح بدہند **مرکبات** - **انکباب** کہ سرسام گرم و بیخوابی را نافع است نسخہ آں در صداع گذشت **اطریفل**
کشنیزی کہ در سرسام غیر حقیقی میدہند در فصل صداع ذکر یافت **اطریفل کبیر و ایارج فیقرا** کہ در سرسام بلغمی مستعمل ہر دو در صداع گذشت **ایارج**
لوغاذیہ نافع لیثرغس نسخہ آں در صداع گذشتہ **باشویہ بارد و حار** کہ در اقسام سرسام معمول است در فصل صداع ذکر یافت **بخور** کہ لیثرغس را روز
سویم بکار آید از قادری و شریفی و ذکائی حاشا فودنج ہر دو برابر در سرکہ پختہ نزدیک بینی دارند قطع ابخرہ کند و در مفتاح المجربات بابونہ مرزنجوش بادیان
نیز درین نسخہ داخل است **ترکیبے برائے سرسام حار** از مطب بعد فصد سرد عرق شاہترہ عرق نیلوفر گلاب ہر یک چہار تولہ بید مشک شربت
انار شیریں دو دو تولہ و در غلبہ صفرا آلو بخارا دہ دانہ تمر ہندی سہ تولہ دہند و لخلخہ معمولی نمایند روز ہشتم بنفشہ نیلوفر ہر یک شش ماشہ آلو بخارا دہ
دانہ عناب پنج دانہ سپستان نہ دانہ گل سرخ شش ماشہ و در غلبہ صفرا تمر ہندی مغز تخم ہندیانہ و بعد انحطاط مرض و تلیین طبع برگ سنائے مکی یک تولہ
افزودہ شود و مغز فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ گلقند دو تولہ روغن بادام شش ماشہ بارز کاہی گل گاؤزبان گل نیلوفر ہر یک سہ ماشہ گل سرخ
چہار ماشہ خیارین شش ماشہ کوفتہ در آب جوشانیدہ شیرہ مغز تخم کدوے شیریں شربت دینار دہند و باشویہ اگر مرض دماغ حار بود از برگ کنار چہار
تولہ نخالہ گندم پاؤ آثار گل بنفشہ خطمی بید سادہ ہر یک دو تولہ نمک شور قدرے بدستور در آب دہ پانزدہ آثار جوشانیدہ بعمل آرند و اگر مرض بارد
دماغی بود و لیثرغس باشد باشویہ بابونہ مرزنجوش عنب الثعلب اکلیل الملک ہر یک دو تولہ سبوس گندم پاؤ آثار جوشانیدہ بکار برند و لخلخہ حب
الآس سازند چنانچہ در حکایات ہم خواہد آمد **ایضاً** برائے سرسام حار از خلاصہ بعد از فصد آب انار شیریں و ترش با جلاب یا شربت تمر ہندی بدہند
و با اندک شوربائے چوزہ مرغ با آب غورہ یا آب انار غذا کنند و روز دویم عرقیات مناسب با شربت عناب و شربت بنفشہ و شربت نیلوفر و لعاب

حب بول اندر کفی و تنہ و در صورت کہ شدت باشد مار الشعیر وہ دراونیا ربقدر چہار اوقیہ با دو درم تخم خرفہ مقشر و نیم درم تباشیر مدہند و در حقنہ ملینہ مرتب با جابت مزوج نمودہ با لعاب اسپغول با نمک و روغن بادام شیرین و نبات سفید و در شدت ضعف و گرمی مزاج و بر سلامت اندک اندک تنقیہ نمایند و در روز ہشتم تلیین و تنقیہ دماغ بر ترتیب مستعمل حقنہ آسان تر باشد بنا بر جذب مواد با سفل بہتر از اسہال است و ایضاً نوشتہ کہ اگر قوت قوی باشد چنداں خون از قیفال بگیرند کہ غشی انجامد و فصد درسرسام دموی و در کودکان حجامت در میان دو شانہ کافی است **ترکیبے** کہ در سرسام و غشی بکار آمد منقول از بیاض استاد ۔ اندکے سہ پاؤ کیہ جوش آں را در زمین بقدر تمیز کردہ بجوش نمودہ سہ پان سازند و نہایش مشدد آرکنند کہ تمام سر را فرا گیرد و بر تابہ نہادہ و از یک طرف بیرون خام روغن گل مالیدہ بر سر فتیل بند و بعدہ یکپاس آنرا دور کردہ تاں دیگر بپزند بدستور بعد آنکہ بعد از یکپاس بچاں تاں سوم را بکار برند بعضے اطبا بجائے روغن گل زردہ بیضہ مرغ عند احساس برودت و لطمیت بکار داشتہ آنرا و نفع بین بشاہدہ رسیدہ جوشاندہ برائے سرسام بعد تنقیہ سر رو بہیدانہ خطمی خبازی سپستان گل بنفشہ جوشانیدہ شیرہ کاہو شربت بنفشہ داخل کردہ تا کشی باشیدہ بنوشند **حب افتیمون** کہ سرسام سوداوی را نافع است در فصل مالیخولیا خواہد آمد **حقنہ نرم** کہ در سرسام گرم روز ہشتم بکار آید از خلاصہ جو مقشر نیم کوفتہ بست درم بنفشہ خشک پنج درم سپستان سی عدد عناب دو عدد در سہ رطل آب بجوشانند تا بیک رطل ماند نیم رطل از آں صاف نمودہ دہ درم مغز فلوس حل کردہ و صاف نمودہ روغن بنفشہ یک اوقیہ و نمک سودہ یک نیم درم انداختہ کردہ حقنہ نمایند و در آنجا کہ احتمال مسہل و حقنہ نبود و در طبیعت قبض باشد شیاف از تخم خطمی و بورہ ارمنی و شکر سرخ ساختہ بکار برند **ایضاً** کہ مستعمل است در سرسام حار صفراوی و تجربہ از شرح نفیسی آب کشک شعیر دو اوقیہ لعاب بزر قطونا یک اوقیہ روغن بادام شیرین روغن کدوے شیرین از ہر یک یک اوقیہ نیمہ آنجا کردہ خوب برہم زنند و بدستور یکہ در سکتہ مذکور گردد حقنہ کنند حقنہ کہ لشیرغش را کثیر النفع است از حکیم علی تخم حنظل قرطم نیم کوفتہ کتان تخم انجرہ پوست بیخ کبر فودنج دشتی ہر یک کفی در سہ رطل آب بپزند چوں یک رطل بماند صاف کردہ نصف رطل از یں گرفتہ ہمراہ نیم اوقیہ زیت حقنہ کنند و نسخہ دیگر حقنہ کہ بلیشرغش نافع در فصل سکتہ خواہد آمد **دوائے سرسام حار** لعاب بہیدانہ شیرہ خرفہ شیرہ کاہو شیرہ مغز تخم کدوے شیریں شیرہ خیارین عرق نیلوفر عرق عنب الثعلب عرق کیوڑہ شربت نیلوفر داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند صبح و با شوربہ معمولی بکنند و بجہت شام لعاب بہیدانہ شیرہ ہندبا نہ عرق کیوڑہ عرق عنب الثعلب عرق نیلوفر خاکشی پاشیدہ بنوشند **ایضاً** لعاب بہیدانہ لعاب اسپغول شیرہ تخم تربوز عرق کیوڑہ عرق گاؤزبان عرق بکوہ عرق نیلوفر شربت نیلوفر داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند صبح و بجہت شام شیرہ تخم کاہو شیرہ تخم خرفہ زیادہ کنند غذا آش جو دار گل نیلوفر سبوس گندم نمک طعام برگ کنار برگ پالک جوش دادہ با شوربہ نمایند **نوع دیگر معمول** مغز تخم تربوز مغز تخم کدوے شیریں سودہ قدرے روغن گل انداختہ در بینی چکانند و سرکہ یک حصہ و روغن گل و گلاب یک دو حصہ آمیختہ پارچہ بداں آلودہ بر سر دارند مجرب است **ایضاً** روغن نیلوفر آب کاہو یک جزو شیرہ دختر دو جزو مغز تخم تربوز مغز کدو سودہ آمیختہ در بینی و گوش چکانند **روغن کدو و کاہو** وغیرہ کہ بسرسام نافع است ۔ در فصل صداع گذشت **سعوط** کہ سرسام و صداع را نافع بود از شرح نفیسی روغن بنفشہ بادام روغن کدوے شیریں آب کاہو تر آب کاسنی تر شیر دختر ہمہ را در شیشہ کوچک کردہ برہم زنند تا خوب مخلوط شود در بینی چکانند و ہر واحد نیز کافی است **سعوط** کہ در سرسام برائے آوردن خواب بعمل آرند از خلاصہ شیر زناں بروغن بنفشہ یا روغن کدو سعوط نمایند بعدہ تکمید سر بالماء نمایند و در صورتیکہ قوت قوی باشد سعوط افیون بقدر دو حبہ با گلاب و تنویم مجرب است **سعوط** کہ در لشیرغش بعد تنقیہ بکار آید از خلاصہ سکبینج جاوشیر فلفل سفید جند بیدستر زعفران عاقرقرحا شونیز ہر یک یک جزو صبر دو جزو کوفتہ بیختہ در آب خالص جبہا بقدر عدس ساختہ نگاہ دارند دو حب یا سہ حب ازیں باندک روغن سوسن یا روغن زنبق و سرکہ عنصل و آب مرزنجوش سائیدہ در بینی چکانند **سفوف** کہ در سرسام حار ہا ماء الشعیر دادن بسیار مفید است از خلاصہ مغز تخم کدو مغز تخم خیارین تخم خرفہ طباشیر از ہر کدام جزوے کوفتہ بیختہ سفوف سازند **شربت بنفشہ و شربت خشخاش** در سرسام حار مستعمل میشود در فصل زکام و نزلہ ذکر خواہد یافت **شربت بادرنجبویہ** کہ برائے تنقیہ و تلیین در سرسام سوداوی میدہند در فصل مالیخولیا و ہمچنیں شربت اسطوخودوس در فصل نسیان خواہد آمد **ضماد مبرد** مستعمل در سرسام حار بعد از تنقیہ حضض مکی گل ارمنی مامیثا گل خطمی سفید پوست خشخاش تخم کاہو کوفتہ بیختہ باب کشنیز سبز حل کردہ و قدرے سرکہ انگوری انداختہ ضماد نمایند **ایضاً** برائے قرانیطس خالص از علاج الامراض جرادہ کدو جرادہ خیار برگ عنب الثعلب برگ بید صندل سفید گل نیلوفر تخم کاہو مغز تخم ہندوانہ بسرکہ و روغن گل و گلاب ضماد نمایند و ضماد دیگر در سہر خواہد آمد نیز آزمودہ است و بعضے ضمادات مثل ضماد چہار گل و جز آں کہ در سرسام نافع در صداع گذشت **ایضاً** ۔ کہ جہت سرسام حار و اختلاط عقل در حمیات و امراض حارہ نیز مجرب است از شرح نفیسی و ذکائی آرد جو دہ درم گل بنفشہ سبوس گندم مکہ پنج درم گل خطمی سفید سہ درم کوفتہ باب برگ بید

روغن گل و سرکہ سرشتہ بر موضع یافوخ ضماد کنند ایضاً منہا جہت سرسام صفراوی کہ عارض نفس جوہر دماغ شود تراشہ کدو مغز تخم خیارین عنب الثعلب سبز
صندل سفید حضض مکی اطراف بید بنفشہ برگ نیلوفر برگ بزر قطونا باریک سائیدہ بسرکہ سرشتہ ضماد نمایند ضماد بجہت ورم حجرۂ دماغ در ابتدا بکار آید از ذکائی
و اخذ کدو و خیار و پوست خرفہ و عنب الثعلب سبز گل بنفشہ برگ کاسنی تازہ کوفتہ اقاقیا داخل کردہ بر یافوخ ضماد نمایند ایضاً منہ نافع ہمیں مرض صبر زعفران
اقاقیا فوفل طین ارمنی اسفیداج مامیثا صندل شہدانج سودہ بآب کاسنی تر و آب عنب الثعلب سبز سرشتہ ضماد نمایند ایضاً منہ کہ دریں مرض در انحطاط مستعمل میشود
و انتہائے و انگک گل بنفشہ یک مثقال آرد ماش یک کف کوفتہ بیختہ بشیر دختران و زردۂ تخم مرغ و روغن گل بہم سرشتہ پارچہ کتان بآں آغشتہ بر سر گذارند و ساعت
بساعت تبدیل کنند ایضاً منہ جہت سرسام حار اطفال در ابتدا مستعمل میشود و ہم برعش و حاش کہ یافوخ اطفال در گوشہ افتد نفع میکند زردۂ بیضہ مرغ آب خرفہ
آب کشنیز تر آب کدوئے تر شیر دختران روغن بنفشہ بادام ہمہ را برابر گرفتہ آمیختہ بہم زنند پس ضماد کنند و پیشانی طفل را بروغن کدو چرب کنند۔ ضماد برائے سرسام
اطفال مستعمل در وقت انحطاط از شرح نفیسی و ذکائی گل بنفشہ دو مثقال عود صلیب عود ہندی اسطوخودوس ہر یک دو دانگ ماش مقشر کفی کوفتہ بشیر زنان و زردۂ تخم مرغ
بروغن گل سرشتہ بر پارچہ کتان مالیدہ بر یافوخ ضماد نمایند ضماد کہ در سرسام صفراوی و مالیخولیا سوداوی و صفراوی در زمان ابتدا بجہت تبرید و ترطیب و تنویم
مستعمل میشود و مجرب است از ذکائی گل بنفشہ گل خطمی سفید گل سرخ بابونہ مقشر برگ خشخاش سفید برگ بید تراشہ کدو برگ عنب الثعلب سبز مغز تخم کدوئے شیریں
مغز تخم ہندوانہ تخم کاہو مقشر تخم خشخاش سفید شیر دختران یا شیر بز و روغن گل دوائے کوفتنی کوفتہ بیختہ با مغزیات در برگہائے سبز برسنگ انداختہ از شیر و روغنہا
آہستہ آہستہ تعقیہ تا در حل سازند تا مانند مرہم شود پس سر را ہاں خلاف سازند ضماد کہ بسرسام سوداوی و صداع یبسی و حبس خیاشیم و خشکی دماغ فائدہ تمام
میکند از ذکائی مغز تخم کدو مغز تخم تربوز نیلوفر گل بنفشہ ہر یک یک تولہ سائیدہ بشیر دختران یا بز آمیختہ بر سر ضماد نمایند ضماد از حکیم محمد ہادی معمول بعض اطبا
بجہت لیشرغس کما ذکر پس اسطوخودوس ہر یک دو مثقال جند بیدستر یک دانگ عود ہندی عود صلیب ہر یک دو دانگ مرزنگوش مقشر یک کف کوفتہ بشیر
زنان و زردۂ تخم مرغ یک عدد و روغن گل و روغن نا سرین ہر یک پنج مثقال بر یافوخ ضماد کنند و اگر علت قوی باشد عاقرقرحا و نطرون و حاشا اضافہ نمودن
اولی است ضماد محلل صرف کہ در لیشرغس در وقت انتہا بکار آید۔ جند بیدستر عاقرقرحا فوتنج حاشا نطرون بآب نمام یا آب مرزنجوش آمیختہ و قدرے سرکہ عنصل
و زیت افزودہ عمل آرند۔ طلا جہت سرسام از ذکائی صندلین اشیاف مامیثا گل نیلوفر گل سرخ کوفتہ بیختہ بآب کاہو سرشتہ طلا نمایند و اگر حرارت شدید
باشد قدرے افیون و کافور داخل کنند ایضاً منہا در ابتدائے سرسام مجرب خل خمر یک دام گلاب روغن گل ہر یک دو دام باہم آمیزند و بر سر طلا نمایند و بعضے
اطبا نافع سرسام و صداع ذکر یافتہ ایضاً منہا کہ سرسام ضربی و سقطی را نافع است بنفشہ بابونہ کوفتہ بیختہ آرد جو بروغن گل و سرکہ مخلوط کردہ طلا نمایند و اگر
حرارت باشد سرکہ زیادہ بیفزایند طلا کہ در لیشرغس بعد تنقیہ مفید از خلاصہ و ذکائی جند بیدستر دو درم عاقرقرحا مویزج ہر کدام چہار درم بورۂ ارمنی خردل ہر کدام
سہ درم کوفتہ بیختہ بآب مرزنجوش یا آب نمام و قدرے خل خمر یا خل عنصل بر پیشانی و مؤخر سر طلا نمایند۔ عطوس کہ برائے سرسام بلغمی بکار آید یک نسخہ آں در
سعوطات گذشتہ و بعض نسخہ آں در صداع گذشتہ و بعض در فصل لقوہ و فالج خواہند آمد ہمچنیں غرغرہ غرغرہ لیشرغس زوفا و یک درم عاقرقرحا مویزج
بورۂ ارمنی نمک سہ درم پوست بیخ کبر مرزنجوش خردل نمک دو درم بعسل سرشتہ و بآب گرم و سرکہ عنصل حل کردہ غرغرہ کنند قرص طباشیر قابض کہ قوت
حبس طبع در سرسام حار سیدہ مند در فصل اسہال خواہد آمد کماد کہ در سرسام برائے خواب آوردن بکار آید جو کوفتہ و بنفشہ و خشخاش با پوست آں و کاہو
بیخ لفاح و تخم آں در آب شیریں جوشانیدہ خرقہ بداں آلودہ نیم گرم سر را باو تکمید کنند کماد دیگر کہ لیشرغس را نافع است از ذکائی و خلاصہ نمام مرزنجوش بابونہ
شبت برنجاسف ورق الغار قسط کوفتہ ہمہ را در آب بہرا بپزند و بعد تراشیدن موئے سر تکمید نمایند لخلخہ معمول حکیم اکمل خان برائے صداع و سرسام
حار صندلین یک مثقال گل نیلوفر یک درم گل ارمنی نیم درم در بیدمشک پنج مثقال با گلاب و کیوڑہ سائیدہ آب کدو آب خیارشنبر آب کاسنی سبز آب کشنیز
تر ہر یک سہ مثقال کشیشی انداختہ و قدرے کافور انداختہ لخلخہ ببویند۔ ایضاً معمول حکیم موصوف برائے امراض مذکورہ و تقویت دل عطر صندل
گلاب سرکہ روغن گل آب کشنیز سبز آب کاہوئے سبز و اگر تبرید زیادہ مطلوب باشد قدرے کافور اضافہ نمایند و نسخہ لخلخہ دیگر کہ سرسام گرم را مجرب است
و صداع گذشت لخلخہ معمول حکیم عبدالہادی دہلوی خان برائے سرسام حار صندلین گلاب سودہ گل ارمنی اشیاف مامیثا حضض مکی بوتکس دربندی
طباشیر سفید آب کاسنی تازہ آب کشنیز تازہ آب سیب شیریں آب بہ شیریں آب ریحان تازہ آب برگ سرو گلاب عرق بیدمشک آب قربز سرکہ
انگوری شیر دختران روغن بنفشہ روغن گل روغن نیلوفر جمع نمودہ کشیشی انداختہ پیش بینی حرکت دہند و در وقت صحو مریض بجائے طباشیر کافور انداختہ کنند و روغن
نیلوفر آب سرد و آب تربز سرکہ نمایند لخلخہ دیگر برائے سرسام صفراوی مجرب حکیم ذکاء اللہ خان صندلین گلاب سودہ آب کشنیز کافور روغن

ماندو کرد علاج ماقرقرحا عنب الثعلب گرکنار جوشانیده **ایضاً** ورم رخسارہ از اندرون بود کہ کنار عاقرقرحا بذرالبنج خولنجان فلفل جوشانیده غرغرہ نمایند وجدوار بسرکہ سودہ ضماد کنند **ایضاً** - ورم رخسارہ برکلہ چپ نزلہ افتادہ بادرم زخس برد عناب بعرق شاہترہ مالیدہ شیرہ کاہو نبات داخل کردہ بنوشند غرغرہ معمول وفصد سر رو جانب چپ موافق فرمودند وبعد سہ روز مسہل دادند **ایضاً** - جدوار در سوت حنفن مکی با آب کشنیز سبز ضماد نمودند وغرغرہ معمول چون ملدہ کثیر فہمیدہ روز سویم حجامت بکنند ٭

فصل ششم در سدر و دوار

سدر تاریکی چشم است بہنگام برخاستن و دوار گردیدن سر چنانکہ بیمار پندارد کہ ہمہ چیز میگردد و سدر مقدمہ دوار است و ادراک ثقل عظیم در سر و حدوث طنین در ہر دو گوش نیز از علامات اوست وچون این مرض شدید شود بصرع مشتبہ گردد وفرق بینہا بعدم تشنج و زبد و حرکات مضطربہ درین مرض توان کرد وسبب مرض مذکور اکثر اجتماع اخلاط در دماغ یا معدہ یا عضوے دیگر بود کہ ریاح و ابخرہ از آن متولد شود ومتصاعد گردد وکذا قالوا کلاھما لابخرۃ و ریاح فی الراس او صاعدۃ من الاسافل ولہذا درین مرض مالیدن اطراف ونہادن آن ہا در آب گرم وخاریدن پاہا بچیزے درشت ستودہ اند لجذب المواد و الابخرۃ من الاعالی الی الاسفل فی بعض المجربات والنظر فیما یلاو قال القرشی وتنذران ای الدوار والسدر اخادا ما فی الشیخ بصرع وسکتۃ وقال ایضاً قد یخلی الدوار بصداع وبالعکس **سدر و دوار دماغی** کہ مادہ آن در دماغ باشد واین مادہ بیشتر بلغمی بود علامتش گرانی سر وبسیاری آب دہن وقلت تشنگی وکدورت حواس وکثرت خواب ونرمی نبض وسفیدی قارورہ وسبکی مرض در وقت گرم شدن دماغ واگر سوداوی بود علامتش کثرت فکر وبیخوابی و خاموشی وتخیل اشیاے سیاہ وصلابت وضعف نبض واگر دموی باشد علامتش سبکی نوبت وسرخی روے وچشم وگرمی سر وسیلان اشک در ابتدا و اگر صفراوی بود علامتش زردی رُوے وتلخی دہان وتخیل الوان زرد وسرعت نبض وتشنگی وسکون مرض ببرودات واگر ریحی باشد علامتش از ہر خلطے کہ پیدا شدہ ہمانست کہ در آن خلط ذکر یافتہ سواے گرانی کہ در ریحی نبے باشد **علاج** در بلغمی وسوداوی وریحی بارد بانضاج وتنقیہ مادہ کوشند بدستوریکہ در صداع بارد مادی بیان یافتہ وبہر تسخین دماغ وتحلیل ریاح شمومات حارہ مثل مشک وعنبر و یاسمین ونمام وسعوطات وغلوسات ونطولات مناسبہ ومالش روغن مرزنجوش و بابونہ بعمل آرند ودر دموی وصفراوی علاج صداع دموی وصفراوی نمایند واستنشاق بآب کشنیز و آس وسرکہ وتفریق سر بروغن گل وسرکہ وتبرید بآب تمرہندی وشربت نیلوفر یا بکار القرع وگلاب وآب تربوز وتضمید صدغین بصندل وگلاب مفید است ولیمون وتمرہندی براے دوار حار عجیب است دوار المسک بارد واطریفلات کثیر النفع است مطلقاً وطبیخ ترپھلہ وکشنیز ونقیع آن مفید بود ونقوع آملہ وکزبرہ یکدسہ درم نیلوفر نہ درم شکر شش درم جید است **سدر و دوار معدی** کہ مادہ آن در معدہ باشد وعلامتش اختلاف حال مرض با اختلاف حال معدہ است مثلاً اگر مادہ حار بود دوار در حالت گرسنگی غلبہ کند ودر سیری خفت پذیرد واگر مادہ بارد بود بالعکس وایضاً علامات مخصوص ہر خلط کہ در قسم بالا و امراض معدہ مذکور است بوجود آن خلط شاہد بود **علاج** ہرچہ در صداع شرکی معدہ ذکر یافتہ حسب مادہ بکار برند وایضاً در مادہ حار بعد قے سکنجبین وآب گرم نقوع انار دانہ دادن مفید بود ودر مادہ بارد پس از قے بطبوخ تخم شبت وتخم ترب ونمک وعسل ایارج فیقرا با گلقند خوردن واطریفلات وجوارشات حارہ مثل جوارش مصطگی وعنبر نافع والطریفل کشنیزی وسرباے آملہ بالحیا شیر وورق نقرہ ومروارید سودہ مصطگی وعود وورق طلا بحسب اختلاف مادہ اضافہ نمودن مناسب ودر صورت غلبہ ریح امتزاج ادویہ بادشکن نیز ضرور بود **فائدہ** گاہ باشد کہ دوار مثل صداع بمشارکت عضوے دیگر افتد واین از تقدم ضرر در عضو مشارکت دریافت شود وبتعدیل وتنقیہ عضو ماؤف وتقویت آن مع تقویت دماغ زائل گردد وانچہ از وقوع ضربہ وسقطہ بر سر عارض شود بعلاج صداع ضربی رجوع کنند وروغن گل گرم کردہ یا موم روغن کہ از روغن گل ساختہ باشند بر سر نہادن مفید واز آفتاب وغبار وغیرہ کہ علۃ آورد محفوظ دارند وپس از زوال سبب کہ مرض باقی بود باز الۂ سوء مزاج دماغ توجہ فرمایند وایضاً آنچہ کہ سبب دوار حرارت یا برودت فقط بود بضد سبب تدارک نمایند چنانچہ در صداع حار سادہ وبارد سادہ بتفصیل ذکر یافتہ ودر سدر و دوار کہ از ضعف ونقاہت بود خوردن اغذیہ لطیفہ واستعمال مفرحات مناسبہ کفایت کند ومروارید سودہ با شربت لیمون وصندل یا شربت انارین وامثال آن مفید بود **مفردات** صاحب خلاصہ مینویسد کہ دو درم مغز تخم خیار سائیدہ وتخم صاف سرشتہ لعق فرمودن وبعد از متصل نان با روغن گاؤ ونبات خوردن در اکثر انواع دوار سود مند است **دیگر** از علاج الغربا براے دوران سر شیرہ تخم خشخاش دو درم شیر خشک یک درم مفرد ومرکب شیرین ساختہ بنوشند **دیگر** کہ دوار گرم را نفع تمام دارد از خلاصہ صندل سفید دو مثقال بگلاب سائیدہ بنوشند ودست و پا

فائدہ

مفردات

به آب برگ بید انجیر بمالند و در مجربات نوشته که دوای مذکور تا سه روز بنوشند و اطراف را بآب بیخ بید انجیر تر سازند مجرب است **مرکبات** - **اطریفل**
کشنیزی مزعفر و **اطریفل** سہل وغیرہما برائے دوار نافع نسخه آنہا در صداع گذشت و **اطریفل** افتیمون که در دوار مستعمل است در فصل مالیخولیا خواہد آمد
اقوشدار و لولوے که جہت دوار معمول حکیم ذکار اسدخان و حکیم غلام امام است در فصل ضعف ہضم مذکور خواہد شد **الجلاب** که دوار بارد رطبی
رابعد تنقیه مفید از طب الاکبر بابونه برنجاسف برگ غار اکلیل الملک شبت جوشانیده بر بخار آن سر نگون سازند **جوارش طباشیر** مقوی معده و دماغ
صعود ابخره صفراوی از معده بدماغ نافع است از برائے دوار و سدر حادث بسبب سوء مزاج صفراوی معده از شرح نفیسی و ذکائی گل سرخ آمله مقشر طباشیر
صندل سفید کشنیز خشک ہریک ده درم حب الآس پوست ترنج سماق مقشر مصطگی ہریک پنج درم کافور قیصوری یک مثقال رب ہہی یا شہد سه وزن ادویه
باعرق گاؤزبان و کیوڑه بقوام آرند **حسا** مقوی دماغ نافع سدر و دوار مغز بادام یازده عدد مغز حب القطن پنج ماشه دانه خشخاش سفید پنج ماشه کشنیز مقشر سه
ماشه سبوس گندم سه توله در آب مالیده و از ادویه شیره برآورده صاف کرده یک توله نبات آمیخته بر آتش دارند چوں اندک بغلظت برسد سرد نموده بنوشند
در یک ہفته تقویت کلی بدماغ مے بخشد و نیز مفید بجوانی است منقول از مفتاح المجربات **حب** مجرب برائے دوار مرچ قرنفل شش عدد مسمار کی چار
درم کہوتن قاقله صغار زرنباد ہر واحد یک درم سنبل الطیب نصف درم شکر پنج درم عسل پانزده درم ہفت حب سازند و یک حب وقت نوم بآب گرم خورند
حریره برائے سدر و دوران سر نسخه مطب مغز تخم تربوز مغز تخم کدو و تخم کاہو مقشر مغز تخم پنبه ہریک شش ماشه تخم خشخاش سفید مغز بادام مقشر ہریک چہار ماشه
نشاسته نبات روغن زرد بقدر حاجت حریره بپزند **حب** جہت دوار مجرب است منقول از خط استاد مرحوم اسطوخودوس ایارج فیقرا از ہریک دو درم
غاریقون یک مثقال نمک ہندی شحم حنظل ہریک چہار دانگ بآب حبہا سازند جمله دو شربت باشد **حب جید** برائے سدر و دوار بلغمی از مغنی پوست
ہلیله کابلی یک درم تربد مجوف مخرشیده یک مثقال غاریقون ربع مثقال اسطوخودوس یک درم نمک لاہوری ربع درم جمله یک شربت است **دوائے**
که دوار و سدر را که بوس را ملیته بود از بلاد عرب اسطوخودوس کشنیز خشک ہریک یک ماشه در اطریفل کشنیزی یک توله آمیخته بدہند و اطریفل کشنیزی
تنہا با عرق زرشک و کشنیز تنہا نیز در اقسام سدر و دوار بعد از تنقیه اخلاط غالب مفید است **ایضاً** شیره مغز بادام پنج عدد شیره تخم خشخاش شیره کشنیز
ہریک سه ماشه نبات سه توله داخل کرده تخم فرنجمشک ہفت درم پاشیده بنوشند و در ناشتہین خوردن آمله مربے و سیب و به بطباشیر و ورق طلا از مجربات
است منقول از اقتباس **دوائے** جہت دوار که از شرکت معده باشد معمول استاد مرحوم جوارش انارین بخورند و شیره دانه ہیل و کاسنی و کشنیز خشک
بعرق عنب الثعلب برآورده شربت بنفشه حل کرده بنوشند **ایضاً منه** برائے صعود ابخره بطرف دماغ مربائے ہلیله بگلاب شسته بورق نقره پیچیده بخورند
بالائیش لعاب بہیدانه بعرق مکو و نیلوفر برآورده شربت گاؤزبان و بنفشه آمیخته بنوشند **سفوف** نافع سدر و دوار معمولی تخم خشخاش مغز پنبه دانه کشنیز
مقشر مغز بادام برابر نبات مساوی ہمه خوراک ہفت ماشه بگلاب **سفوف** برائے دوار و سدر مجرب منقول از بعض نسخ ذکائی تخم خشخاش تخم کشنیز مغز
ہندوانه برابر نبات سفید دو چند اجزا کوفته بیخته سفوف سازند و نیم توله با گلاب ہر روز بخورند و گاہے عوض مغز ہندوانه تخم کاہو میکنند و وزن کشنیز دو چند
مے گیرند فی الواقع در منع بخار از معده که موجب دوار باشد نافع است **سعوط** که سدر بلغمی را نافع است در صداع مذکور شد **سعوط** نافع بعلت سدر که از
اخلاط بلغمی باشد از علاج الامراض سکبینج اشق جاؤشیر بورق صبر ہر واحد نصف درم کندش زعفران ہر واحد یک دانگ و نیم فلفل دارفلفل ہر واحد دانگے ہمه را
باریک کوفته بآب مرزنجوش خمیر کرده حبہا مثل عدس بندند وقت حاجت بوزن دو حبه بآب مرزنجوش و روغن بنفشه سعوط کنند **سعوط** جہت دوار و سدر بارد از منہاج
منقول روغن قسط و روغن ناردین از ہریک دو دانگ بگیرند و یک حبه جند بیدستر و یک حبه مشک در آں حل کنند و بکار برند **سعوط** مجرب برائے دوار و سدر از
ذکائی و سیائی مقدار عدس در روغن گداخته مشک خالص کافور قیصوری جند بیدستر از ہریک بوزن یک حبه خوب سحق کرده باہم مخلوط ساخته بآب سعوط
نمایند **سعوط** که در سدر و دوار بارد بعد تنقیه بکار آید فلفل سفید و صبر و زعفران و جند بیدستر در آب مرزنجوش و روغن بنفشه آمیخته در بینی چکانند **شموم** دوار را که
از سوء مزاج بارد رطب بود نافع است از علاج الامراض وقادری مشک ساذج تمام مرزنجوش شبد آب مفرد و مرکب بوئیدن **ضماد** که دوار بارد را بعد تنقیه سود دہد از
طب الاکبر عاقرقرحا فرزل قرنفل بآب تمام و سرکه عنصل آمیخته بر سر طلا کنند **ضماد** - که جہت سدر و دوار معدی بکار آید در شرح نفیسی از منہاج منقول سنبل الطیب
مصطگی از ہریک نیم جزو صبر یک جزو مرکی گل سرخ ہریک دو جزو کوفته موم زرد با روغن ناردین یا روغن قسط یا روغن مصطگی بگداخته ادویه مذکوره
در آں بپخته مرہم سازند و برخرقه مالیده بر معده ضماد کنند - **عطوس** که درین مرض بکار آید جند بیدستر و کندش است و مانند آنکه در صداع و بغیرش مذکور
شد **عرق** - که جہت دوار و ضعف بصر و دماغ مفید و مفرح دل و مقوی جگر وگرده بسیار عجیب است منقول از بیاض والد ماجد غفر الله له پوست

هلیله کابلی پوست هلیله زرد پوست بلیله آمله مقشر کشنیز خشک هریک نیم پاؤ گل سرخ گاؤزبان خشخاش سفید چالسو بریشم دالان هریک یک چهٹانک گندم سرخ تخم کاسنی بلیله سیاه تخم کاہو تخم خرفه هریک نیم پاؤ منڈی یک آثار پوست ترنج صندل سفید مشک طرامشیع اسطوخودوس اصل السوس نیلوفر گل گاؤزبان تخم بالنگو صندل سرخ لاچی سفید الاچی سرخ ساذج هندی گل بنفشه عنب الثعلب هریک یک چهٹانک موبز منقی خیارتنبک هریک تخم آمله شیب در آب نیم کوفته سیح آب نزدیک پنج آثار آب نیشکر پنج آثار گوشت حلوان دو قطعه بروغن بریان ابلطفر کرده مسولوش مضبوط ساخته و در پچه زعفران و مشک هریک دو درم در پوٹلی بسته بنچه آں محکم نموده هفت آثار عرق بکشند و از نیم پاؤ با معجونے موافق مزاج دروقت مداومت کنند **معجون** که در جمیع اقسام دوار و سدر مجرب است از خلاصة العلاج تخم شاهتره کشنیز خشک حب بلسان هرکدام پنج درم تخم سفید گل سرخ شحم حنظل پوست هلیله زرد مصطگی هرکدام سه درم بعسل مرار هلیله کابلی سرشته استعمال نمایند شربتے دو مثقال تا سه مثقال **معجون دبید الورد** سدر و دوار بارد را بسیار نافع نسخه آں در فصل استسقا خواہد آمد **معجون کشنیز** از برائے دفع صعود بخارات و سدر و دوار از مجربات و خفقان و توحش یا که از احتراق سودا و یه باشد دفع نماید منقول از قرابادین ذکائی مروارید ناسفته پوست هلیله کابلی تخم کشنیز مقشر آمله منقے هریک پنج درم طباشیر سفید تخم حماض گل گاؤزبان هریک سه درم پوست ترنج خشک یک دام نبات سفید سه چند گلاب عرق بید مشک هریک پاؤ آثار ورق نقره نیم دام بطریق معهود معجون سازند و نیم توله بخورند و هند مجرب است **مفرح بارد** اجهت منع بخار و دوار و سدر بکار آید و بغایت مجرب است از انتخاب صاحب تحفه صندل سفید طباشیر گل ارمنی بادرنجبویه پوست بیرون پسته پوست ترنج هر یک دو مثقال زرشک بهیدانه قرنفل هریک سه مثقال کشنیز خشک تخم خرفه گل گاؤزبان هریک پنج مثقال گل سرخ ده مثقال با شربت سیب صد مثقال بسرشند و شربتے دو مثقال و در بعضے امزجه عنبر اشهب نیم مثقال طلا محلول ورق نقره هریک یک مثقال فادزهر معدنی یک درم آمله منقے پنج مثقال اضافه کرده میشود و بغایت مفید میشود **مفرح کشنیز** در منع صعود بخارات از مجربات است در فصل صداع گذشت **مطبوخ** نافع دوار از علاج الغربا سرسپوکه کشنیز خشک پوست هلیله زرد هریک دو دام نیم کوفته در آب جوش داده بنوشند تا یک هفته **نقوع انار دانه** که در دوار بعد تنقیه ماده حار و بند انار دانه ترش شش درم صندل سفید زرد و رد کشنیز خشک هرکدام دو درم زرشک سه درم تمرهندی چهار درم خیسانیده صاف نموده شربت نیلوفر آمیخته بنوشند وایضا در دوار معدی هر صباح خوردن لقمه چند بر آب انارین و رب سیب و به وغیره ترکرده نافع است از خلاصه **نقوع** نافع سدر و دوار و حرارت دماغ و تقویت قلب نماید برادهٔ صندل نیم توله بنفشه کشنیز خشک آمله منقے گل سرخ هریک سه درم در آب ترسازند و صبح صاف کرده عرق بید مشک شربت نیلوفر شربت انار شیریں هریک ده درم آمیخته بنوشند منقول از قرابادین معمولی در مفتاح برادهٔ صندل منظر نیامده و نوشته که گاہے بجاے شربت خمیرهٔ صندل بعمل آمده **نطول** که در سدر و دوار بلغمی بکار آید از خلاصه بابونه مرزنجوش نمام در آب جوشانیده بر سر ریزند **حکایت** سدر و دوار مرد صوفی مرتاض صاحب مرض دماغی را وجد آمده آسمان و زمین از دوران دگرگون شد و چشم بجا شد وگویا بر چشم پرده افتاده اسطوخودوس پرسیاوشان پوست هلیله زرد جوشانیده شهد داخل کرده دادند غذا شوربا و بجاے آب عرق عنب الثعلب عرق بادیان منظور تقویت دماغ و اعصاب بود که مبادا بفالج انجامد حول چشم موقوف شد بعد چندے اندکے آرام شد اسطوخودوس سوده با طریفل کشنیزی سرشته بخورند و شیرهٔ تخم خشخاش و نبات بنوشند +

فصل هفتم در سبات

و آں خواب مفرط طویل بود که بیمار بدشواری بیدار شود و فرق در سبات و غشی آنست که اکثر نبض صاحب سبات قوی و رنگ چهره بحال باشد و نبض خداوند غشی ضعیف بود و رنگ رو بزردی گراید و فرق در سبات و سکته آنکه مسبوت را بتکلیف بیدار تواں ساخت و مسکوت مطلق مفقود الحس و حرکت باشد و ایضا سکته دفعتہ عارض گردد بخلاف سبات که بتدریج واقع شود و سبب ایں مرض در اکثر رطوبت و برودت بود **اشاره** سبات گاہے متودی میگردد بفالج و لقوه و سکته و صرع و هرگاه آب بحلق فرو نرود و از بینی برآید علامت ردی باشد +

سبات از سردی و تری ساده یا بلغمی نشان سردی تقدم علامات ملاقات سردی بر سر یا تقدم تناول اشیاء بارده یا استعمال ادویه مخدره است و ایضا نبض صلیب و متفاوت و قاروره بے رنگ بودن و **علامت بلغمی** سفیدی رو و چشم و زبان و گرانی سر و حرکتے شبیه باختلاج در چهره و ابرو و سیلان آب از اکثر از بینی و آلودگی زبان برطوبت لعابی و لینت و موجیت نبض با عرض **علاج** تدبیر سخن و مجفف بکار برند مثلا تریاق اربعه و دوار المسک و مانند آں بدهند

مصطکی بر افروشاند و آمیخته با عرق بادیان و بصورت نفع بادیان دانه ہیل زیرہ سفوف کردہ دادن نیز نافع است و سپوس گندم و نمک تکمید سر کنند و مرزنجوش و جند بید ستر
و شونیز بو یا نند و تجفیر عود کنند و نطول ادویہ حارّہ بر سر نمایند و دہن قسط یا روغن سداب یا روغن نار دین که در آں قدرے جند بید ستر و فربیون حل کردہ باشند بر
سر و مہرہ گردن بمالند و مالیدن پا بہا نیز و بستن ساقہا بحکم و ضماد قدمین بہ پیاز عنصل و عاقرقرحا با سرکہ کہنہ سودہ و تقطیر سرکہ باعصارہ مامیثا و کذا مشک خالص
در گلاب حل کردہ مجرب است و عطسه آوردن با دویہ معطسہ مثل جند و فلفل و شونیز باعث افاقت و بیداری مسبوت است و آنجا که استعمال ادویہ مخدرہ مثل
افیون و تاتورہ و جز آں موجب بود تریاقات آں که در باب سموم ذکر خواہد یافت نیز تدارک نمایند و در سبات بلغمی نضج مادہ بمنضج گرم نمودہ تنقیہ بمسہل گرم و
حب ایارج منقوع و مضرور بود و بعدہ بہ لطیف سازی و عطوسات و معاجین حارہ بہ دخلت مناسب غذا نخود و آب عصافیر با شبت و دارچینی و خولنجان و اجتناب
از آب **سبات** از ارتفاع بخارات چنانچہ در مبہا بلغمی و ذات الریہ و ذات الصدر و تولد دیدان در امعاء و احتباس منی و خون حیض و نفاس و از ابخرہ
معدہ عارض گردد و نشانش وجود تپ است با تقدم آفتے در عضو ماؤف و ایضاً آنچہ از تصاعد ابخرہ معدہ بود تقدم سدر و دوار و خفقان و ودی و دست و
خیالات پیش چشم و صفت مرض در حالت خلو معدہ بر آں گواہی دہد **علاج** اول از بہر تقویت سر روغن گل و گلاب و سرکہ بر مارک سر گذارند و برائے
جذب بخار پاشویہ از بابونہ و سبوس گندم نمایند و بچیزے درشت و سخت کف پاسے مالند و دست و پا بہ بندند و از اشیاء عطسہ آور عطسہ آرند بعدہ حسب
واجب بعلاج تپ یا عضو یکہ بخارات از آں مرتفع شود مشغول شوند و در سبات معدی قے نمودن و دیگر تدابیر کہ در صداع شرکی معدی و دوار معدی
مذکور است بعمل آوردن نیز مناسب بود و اطریفل کشنیزی خورانیدن و کشنیز خشک کوفتہ بیختہ بالائے طعام انداختن نفع تمام دارد **سبات** از کثرت
خون و نشان آں سرخی رو و چشم و زبان و حرارت ملمس و دیگر آثار غلبہ دم بود **علاج** اول فصد اکحل و قیفال نمایند و بعدہ بہر جذب مادہ بر ساق حجامت
کنند و ادویہ سرد خشک مثل شیرہ کشنیز و کاہو و کاسنی با سکنجبین استعمال نمایند و بتلطیف غذا کوشند و برائے جذب بخار و تقویت سر ہر چہ در قسم بالا گذشت
بعمل آرند و اگر احتیاج مسہل شود بدستور صداع دموی تنقیہ نمایند و آنچہ در سرسام دموی ذکر یافتہ بحسب مشاہدہ بکار برند **سبات** از تحلل جوہر
روح بسبب تعب و ریاضت و حرکت عنیف یا کثرت استفراغات یا الم مفرط و نشانش تقدم اسباب محللہ است و قلت غذا و تدریج سبات عارض
گشتن **علاج** - گرم مزاج را ماء اللحم و آب سیب و گلاب و عرق بید مشک و بہی و شربت انار و گلقند سیوتی و دیگر مفرحات باردہ بکار برند و
صندل و گلاب بویانند و سرد مزاج را مفرحات حارہ و ماء اللحم با شراب انگوری بعمل آرند بالجملہ بعلاج غشی رجوع باید کرد **فائدہ** سبات کہ از وقوع ضربہ بر بدن
و از شکستن قحف بسقطہ یا ضربہ عارض شود بعلاج صداع ضربی و سقطی توجہ نمایند و آنجا کہ سبات بمجرد وقوع اذیت دماغ از مشارکت اعضاء یا قرب تصاعد بخارات
از ایں اعضا حادث گردد در معالجہ عضو معلول کوشند و بعد از آں بتقویت سر متوجہ شوند **مفردات** پارچہ بسرکہ و روغن گل تر کردہ بر یافوخ نہادن در ابتدائے
ایں مرض رطوبی و کذا پودینہ کوفتہ بسرکہ و روغن گل آمیختہ بر یافوخ و پیشانی و صدغین ضماد کردن و شمیدن و بخار آں گرفتن و کذا خردل کوفتہ بآب فرنجمشک
سرشتہ ضماد کردن و کذا مشک تبتی سہ ماشہ سعوط کردن مجرب سودیست **دیگر** صبر بآب مورد سودہ بر سر ضماد نمایند **و دیگر** سعوط سرکہ با آب مورد بخاصیت
و کیفیت نافع است **دیگر** بعد تنقیہ فلفل سودہ در بینی دمند و تخم کٹائی و نکچھکنی بدستور تا عطسہ آید و زرد چوب و نمک سنگ را کوفتہ بیختہ ہر روز بخورند
از بیاض استاد و تکملہ ہندی **مرکبات** - **اطریفل کشنیزی** که سبات معدی را مفید و دیگر اطریفلات کہ استعمال آں در اکثر اقسام سبات
سریع الاثر است نسخہائے آں در فصل صداع گذشت **پاشویہ** - که در بعضے اقسام سبات بکار رسے آید در صداع گفتہ شد **تریاق اربعہ**
در مقالہ تدبیر سموم مذکور گردد **حبی** کہ سبات و سبات سہری را نیز نافع از علاج الامراض و قادری - بنفشہ دو درم پوست ہلیلہ زرد تر بد موصوف
ہر یک یک درم نمک ہندی بادیان تخم کرفس ہر یک نیم درم سقمونیا یک نیم دانگ بآب حبہا سازند ایں یک شربت است و اگر خواہند دو
شربت کنند **دوار المسک** نسخہ مشعد او در فصل خفقان خواہند آمد **دوائے** بدلائے مبارکی کہ عبارت از خواب طویل اطفال است
بالکسل و ثقل و ماندگی مفرط اول بہ روز یک مگس بچہ دور کردہ با یک ماشہ اجوائن مصفی مالیدہ بخورانند روز دوم دو مگس بدستور با یک ماشہ اجوائن
سوم روز سہ مگس و روز چہارم چہار مگس ہمچنیں تا ہفت روز یک یک مگس بیفزایند و بعدہ ہر روز یک یک کم کنند روز چہاردہم یک مگس بدہند
در عرصہ چہاردہ روز مرض اگرچہ قوی و مزمن باشد زائل گردد باذن اللہ تعالیٰ و قتیکہ مادہ مرض بکلی منقلع شدہ باشد منقول از بیاض
استاد مرحوم و تکملہ ہندی **ایضاً** برائے بسیاری خواب کہ بعد تپ پیدا شود و آں را مبارکی گویند اسپغول باخیہ دو درم مرزنجوش دو سرخ بسہ دو سرخ آہار
با آب سائیدہ ہفت روز بخورد منقول از بیاض بخشی بہادر محمد خان مغفور **روغن** کہ چون آنرا در بینی دمند مبارکی و سبات را نافع و ہم از بیاض حکیم شریف خانا

وقادری نوشادر نمک نفطی تخم سپند تخم جرجیر فلفل سیاه زنجبیل کلکنج همه را برابر نیکوفته در آب بجوشانند تا مهرا شود پس صاف کنند و باهم چند قطرے در روغن
سیداانجیر طلخ دهند که آب بسوزد و روغن بماند و روغن اسقیل نیز سبات را نافع است در فصل سکته خواهد آمد **سفوف** که مقوی معده و دماغ است و دفع
صعود بخارات از معده بدماغ چوں استعمال کرده میشود بعد از تنقیه معده نافع است از برائے سبات که بسبب صعود بخارات بلغمیه از معده بدماغ باشد از
سترپفلی وج ترکی زنجبیل کندر شونیز از هریک یک جزو کشنیز خشک چهار جزو نبات سفید هشت جزو کوفته بیخته یشربتے دو درم تا شش درم با رب به شیرین
یا سفرجلی فذا قلایا با توابل حاره **ضماد** که ثبات بارد و بلغمی را مفید جند بید ستر پیاز عنصل مویزج عاقرقرحا با سرکه ممزوج ساخته ضماد کنند ضمادے دیگر که سبات
را نافع است در سکته خواهد آمد **عطوسات** - نافع این مرض در صداع ذکر یافت و در صرع و سکته و زکام و نزول الماء نیز مذکور گردد **قهوه** که بجهت
بیداری و رفع خمار خواب مے نوشند از ذکائی چاے خطائی بادیان خطائی هر دو را در عرق بادیان جوشانیده گرم گرم در قهوه دان انداخته بعمل آرند و
در بعضے اوقات درہمیں نسخه سپاری که با برگ پان میخورند اضافه کرده مے آید **منضج** سبات بلغمی از خلاصه گاؤزبان اصل السوس تخم خطمی مویز منقے بادیان
جوشانیده گلقند مالیده صاف نموده بدهند و بعد نضج حب ایاره و فوقایا و حقنه حاده که در شیرغش گذشته تنقیه نمایند **منضج و مسهل گرم** و طریق استعمال
حب ایارج در فالج و لقوه خواهد آمد **حار اللحم و مفرحات** بارد و حار در فصل مالیخولیا و خفقان ذکر خواهند یافت - **نطول** که در سبات
بارد و بلغمی بکار آید شبت سداب مرزنجوش نمام حاشا بابونه سف صعتر عاقرقرحا وج شونیز حرمل مجموع یا آنچه بهم رسد جوشانیده صاف
نموده بر سر ریزند و ثفل آں سائیده ضماد نمایند +

فصل هشتم در سہر

یعنے بیداری مفرط سبب این مرض غلبه حرارت و یبوست ساده یا مادی است بر دماغ و ماده که سہر آرد صفرا و سودا است و بلغم شور نیز و بهترین معالجات
آں ترک فکر و جماع و تعب و احتراز از چیزہائے یابس و تیز و تلخ و شور است و ایضاً استعمال سکون و راحت و عمل نطولات مرطبه و غسل وجه و تغریق جبه و
صدغ در روغن کاهو و خشخاش و امثال آں و حمام و اکثر اقسام آں نفع تمام دارد و بوئیدن سرکه درین مرض نشاید **سہر** از یبوست فقط یا با حرارت
علامت یبوست فقط سبکی سر و حواس و خشکی چشم و بینی و زبان و عدم ادراک حرارت در سر بود و علامت یبوست با حرارت آنکه با وجود علامات مذکوره سوزش و
التهاب سر و تشنگی نیز بود و آنجا که یبوست با ماده بود علامت غلبه سودا بر آں گواهی دهد و اگر یبوست و حرارت مادی باشد نشانہائے غلبه صفرا موجود بود چنانچه
در صداع وجز آں مکرر ذکر یافت **علاج** - آنچه در صداع حار مذکور شد بعمل آرند و برائے تنویم مثل خشخاش و تخم کاهو شربا و ریحان مبلول و عنبر شما و شیر دختر سعوطا
و ضمادا بکار برند و ضماد تالیف حکیم صادق علیخان درین باب بسیار مجرب است و چوں قرص مثلث را با آب کشنیز سبز سائیده بر پیشانی ضماد کنند سہر را نیز
نافع بود و ایضاً نار بورا در آب تر کرده نزدیک بالین داشتن خواب مے آرد و مالیدن روغن گاؤ که مکرر از آب شسته باشند و روغن بادام بر کف پا نیز خواب مے آرد
بالجمله در صورت یبوست فقط همگی عنایت بجانب ترطیب مصروف دارند و در حالت یبوست با حرارت رعایت تبرید نیز فرمایند و در صورتیکه غلبه خلط سوداوی بود
تنقیه آں بنهجیکه در مالیخولیا مذکور گردد واجب شمارند و هرگاهیکه غلبه خلط صفراوی باشد استفراغ آں بدستور صداع صفراوی فرمایند و در اثنائے تنقیه و قبل و بعد آں
ترطیب دماغ ملحوظ دارند باستعمال اشربه و نطولات و سعوطات مرطبه و مخلخله بیشتر بکار برند و اغذیه مرطبه مثل گوشت بره و بزغاله که با کدو و پالک و شیره خشخاش و کاهو
پخته باشند و حسوہائے مرطبه و ماءالشعیر و برنج وغیره خورانند و بعد هضم غذا - بآب شیرین نیم گرم غسل نمایند و در مواضع مرطبه آرام و رزند **سہر** از رطوبت بورقیه علامتش
تری منخرین و حرکت عینین و احساس ثقل اندک در سر و سرعت بیداری و جستن از خواب **علاج** گاؤزبان تخم خطمی بنفشه و دیگر ادویه قلیل الحرارت از منضج گرم گرفته
شب در آب گرم تر نمایند و صبح جوشانیده صاف نموده گلقند آفتابی مالیده مکرر صاف کرده بنوشانند و بعد نضج مسهل گرم که از آں ادویه شدید الحرارت دور کرده باشند
بحب ایارج و حب شبیار تنقیه نمایند بطرزیکه در لقوه مذکور است بعد از آں روغن بابونه وغیره بر سر مالند و غذا گوشت بزغاله و ماکیان بطریق شوربا پخته قدرے پالک و کدو
داخل کرده بدهند **فائده** سہر که از تپ یا امتلاء و سوء هضم و اکل اغذیه نفاخ یا غم و الم و افکار مشوشه باشد نشان هریک وجود سبب است و تدبیرش ازاله سبب و تدارک مابقی
بمبدلات مناسبه و در تپ نافع ترین تدبیر با تسویه و دلک اطراف است و اجتناب از مالیدن روغنها بر سر و در اکل اغذیه نفاخه تبدیل غذا و استعمال ایارج فیقرا و حب شبیار مفید بود
مفردات شیر زنان بر سر دوشند و در بینی و در گوش چکانند مجرب است **دیگر** برگ شبت زیر بالین نهند و در سہر بلغمی بر سر نیز پیچند **دیگر** افیون در روغن بنفشه حل کرده بر تارک
سر بمالند **دیگر** نافع سہر مجرب حکیم علی ورق قنب با شیر سائیده بطور حنا بر کف پا بندند و همچنیں شهد اه با شیر سائیده بر کف پا طلا کردن خواب آورد +

مرکبات

آش جو - بطریقیکہ در صداع ذکر یافتہ پختہ با شربت خشخاش دادن سہر را نافع **پاشویہ بارد** - برائے سہر کہ در تپہا عارض شود بسیار نافع است در صداع گذشت +
تبرید - بجہت بے خوابی کہ از شراب بود شربت لیموں گلاب اسپغول نبات داخل کردہ بنوشند **حسو مرطب** ومقوی دماغ اکثر در صداع ذکر یافت و
یک نسخہ مفید بے خوابی در فصل سدر و دوار گذشت **خمیرۂ خشخاش** کہ منوم ومرطب دماغ است در مالیخولیا خواہد آمد **دوائے** کہ خواب آورد از موجز
اندکے افیون وزعفران در روغن بنفشہ حل کردہ بینی را بداں چرب دارند **ایضاً** بجہت بے خوابی از انجرہ یا بسہ مراق از طلب شیر دختر در بینی چکانند و بر سر
دوشند وخشخاش وتخم بنگ ہریک یک تولہ در شیر گاؤ پاؤ آثار پختہ بکف پا بمالند تخفیف وافی بود **دوائے** نافع بے خوابی ویبوست دماغ ودر عمل است تخم
کاہو مغز تخم خربزہ مغز بادام خشخاش سفید مغز تخم کدوے شیریں ہریک دو دام سائیدہ قرص نمودہ بریا فرخ بندند منقول از مفتاح **ایضاً** تخم خشخاش دو درم تخم
کاہو یک درم شیرہ برآوردہ بقدرے شکر شیریں کردہ بنوشند **روغن** کہ جمیع اقسام سہر را سودمند است ومجرب از تذکرہ وخلاصۃ العلاج تخم کاہو تخم خشخاش برگ
قنب ہریک یک جزو گل حنا آس باقلا ہر کدام نصف جزو صبر زعفران آنچہ میسر شود ہمہ را در آب بجوشانند تا مضمحل شود صاف نمودہ آب مصفی را با یکے از روغنہائے
بپزند تا آب سوختہ روغن بماند فانہ من الاسرار الجیدۃ المجربۃ فی دفع الصداع وجلب النوم تدھینا وسعوطا وللسہر سیما اذا لو لا قیہ العنبر والتضمید
بسلاقتہ مخرج + **روغن** کہ چوں بر سر مالند وقدرے در بینی چکانند خواب آورد از علاج الامراض وقادری جوز ماثل خربق سیاہ ہریک جزوے پوست خشخاش
بزرالبنج تخم کاہو ہریک دو جزو کوفتہ در آب بجوشانند صاف نمودہ آب را در روغن کدو جوش دہند چندانکہ روغن بماند صاف کنند ووقت خواب کلہ وبینی وکف پا چرب نمایند +
روغن کوک وکدو ولبوب سبعہ - برائے سہر مفید ہر سہ نسخہ در صداع مذکور شد ونسخہ دیگر روغن لبوب کہ سہر را نافع در فصل تشنج خواہد آمد **سعوط**
نافع سہر روغن کدو شیر زناں در بینی چکانند ودیگر بعض نسخہا سعوط کہ مفید ایں مرض است در صداع وسرسام ذکر یافت **سفوف** بجہت یبوست وسہر وتقویت
دماغ ومنع نزلات بے نظیر است تالیف نواب حکیم احمد کشنیز خشک بو دادہ تخم خشخاش سفید بریاں تخم کاہو مقشر مغز بادام مقشر مغز تخم کدوے شیریں ہر واحد
دو مثقال ونیم نبات سفید دوازدہ مثقال شربتے دو مثقال **ایضاً** حکیم علوی خان صاحب قلمی فرمودہ اند کہ تالیف والد ماجد فقیر است وہمیں خاصیت دارد
کشنیز خشک بریاں تخم خشخاش بریاں از ہریک پنج مثقال تخم مرو بریاں سہ مثقال دانہ ہیل دو مثقال نبات سفید پانزدہ مثقال کوفتہ بیختہ شربتے شش
مثقال واگر در معدہ ضعف باشد بجائے نبات سفید خارک جہرے کنند **شربت خشخاش** کہ در سہر ہمراہ آش جو وجز آں مید ہند در زکام ونزلہ خواہد آمد +
ضماد - تالیف حکیم صادق علی خان کہ در سہر وسرسام وصداع حار بتجربہ رسیدہ گل نیلوفر تخم کاہو تخم خرفہ صندل سفید ہریک سہ ماشہ کافور یک ماشہ
افیون زعفران از ہریک نیم ماشہ ہمہ را سائیدہ روغن گل یک تولہ آب کشنیز سبز دو تولہ واندکے سرکہ ممزوج کردہ بر سر ضماد نمایند ودیگر ضمادات نافع ایں مرض
ہمانست کہ در صداع وسرسام گرم بکار آید **ضماد منوم** از مجربات حکیم محمد باقر کہ از مجربات حکیم احمد نقل نمودہ تخم کاہو بزرالبنج افیون پوست بیخ لفاح زعفران
ہریک مساوی کوفتہ بیختہ بآب طبیخ خشخاش سرشتہ بر پیشانی وصدغین وبینی طلا کنند خواب خوش آرد **طلاء منوم** از ذکائی وقادری پوست خشخاش شیاف
مامیثا ہریک دو درم صندلین ہریک دو مثقال نیلوفر بنفشہ تخم کاہو ہریک سہ درم کوفتہ بیختہ بآب کاہو سرشتہ بر پیشانی وصدغین طلا کنند **ایضاً منہ** کہ
خواب خوش آرد صندل سرخ یا سفید دو مثقال پوست خشخاش سہ درم برگ نیلوفر تخم کاہو از ہریک پنج درم کوفتہ بیختہ بآب کاہو بر پیشانی وبناگوش طلا کنند +
طلاء - مجرب از برائے سہر حادث از اوجاع سر وحمیات افیون سلیخہ زعفران سائیدہ بروغن گل سرشتہ در بینی طلا نمایند وہم چنیں بر سر وپیشانی
از مجمع الجوامع وقادری **قرص منوم بارد** از عجالہ نافع تخم خشخاش تخم کاہو راسن از ہریک چہار درم نشاستہ مغز تخم خیار مغز تخم خربزہ مغز خیار بادرنگ مغز
تخم کدوے شیریں از ہریک سہ درم افیون بزرالبنج سفید نشاستہ کتیرا گل سرخ طباشیر تخم خرفہ مقشر از ہریک دو درم کافور قیصوری صندل سفید کشنیز خشک
ہریک یک مثقال کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ اقراص سازند شربت از یک درم تا مثقال واگر دو درم سماق منقے ویک درم زرشک در یں اقراص بیفزایند
قوی تر خواہد بود **قرص منوم بارد** از ذکائی وقادری تخم کاہو خشخاش باقلا تخم خرفہ کاکنج ہریک یک درم افیون طسوجی کوفتہ بیختہ بلعاب اسپغول
سرشتہ اقراص سازند وطلا نمایند - **قرص مثلث** - کہ برائے سہر نافع نسخہائے آں در صداع گذشت - **کماد** - کہ تبرید وترطیب دماغ کند و
بےخوابی ببرد وحرارت ویبوست دماغ رفع نماید از ذکائی بنفشہ نیلوفر کاسنی سبز کاہو برگ بید تراشہ کدو گل سرخ بستان افروز بادرنگ خطمی تخم ترک تخم بادر
خشخاش پوست بیخ لفاح شاہسفرم مقشر ہمہ را در آب بپزند وشیر دختر وروغن بنفشہ بر آں بریزند وتکمید نمایند واگر خواہند سر بر بخار آں دارند وبآب آں
نطول نمایند - **لخلخہ** - نافع سہر آب برگ کاہو کشنیز سبز شیرۂ خشخاش روغن نیلوفر باہم آمیختہ لخلخہ سازند ودیگر نسخہا لخلخہ مفید سہر در صداع وسرسام گذشت

منضج گرم درفصل لشوه دوانیج خواہد آمد **معجون منوم** - تالیف حکیم علوی خان پنج موثر دوازده مثقال و نیم پنج لفاح بزر البنج سفید از ہریک پنج مثقال کوفته دریک نیم من تمرہندی شیرگاؤ بجوشانند پس فرود آورده مایه ماست اندا ختہ ماست بندند پس مسکہ ازآں ماست تمام بگیرند و نگا ہدارند بعده پنج عدد جوز بوا گرفته میان آنہا خالی کرده تاک آنہا رانگا ہدارند و درمیان جوزہائے خالی نیم مثقال افیون خالص رافتیلہ کرده در ہریک بگذارند و جوز ہا را بخمیر گرفته درروغن گاؤ بریاں کنند تاکہ خمیر سوختہ شود خمیر را دورکرده پس بگیرند دارچینی بہمن سرخ و سفید سہ مثقال تخم خشخاش گل گاؤزبان بنفشہ گل سرخ خرفہ مقشر کشنیز مقشر ہریک دونیم مثقال زعفران یک مثقال و یک نیم دانگ ثعلب مصری مغز بادام مقشر مغز پستہ مغز چلغوزه مغز انجلک مغز حب السمنہ ہریک پنج مثقال مغز تخم خیارین ہفده ونیم مثقال ورق طلا ورق نقره عنبر اشہب مشک تبتی ہریک چہار دانگ نبات عسل ہریک نود مثقال اجزائے کوفتنی راکوفته و بیختنی را بیختہ ہمہ را با خاک جوزہا بسکہ مذکور چرب کرده حل و نبات را بگلاب و بید مشک وعرق گاؤزبان بقوام آورده ادویہ را باآں بسرشند در شرح لقی نیز مرقوم است **نشوق** کہ بجہت بےخوابی مجرب تخم خشخاش سفید در شیر گاؤ سائیده بروغن کدو آمیختہ نشوق نمایند **نطول مطلب** کہ برائے سہر نافع بنفشہ نیلوفر برگ کاہو کشنیز تازه و پوست خشخاش وجو جوشانیده صاف نموده در آفتابہ پرکرده از فاصلہ یک شبر یا زیاده برسر ریزند و نطول طبیخ کلہ و پاچہ ہمیں عمل دارد و دیگر نطولات منوم کہ درصداع و سرسام حار گذشتہ بکار برند - **حکایات** شخصے رابعد از تپ سہر عارض شد شانزده روز و شب بیدار ماند ہرچند تدبیر خواب سے نمودند ہیچ فائده نمیکرد چوں بحکیم صادق علی خان رجوع کرد ضماد تالیف خود کہ درضمادات ذکر یافتہ برتارک سر او ضماد کنانیدند ہماں روز بعد از ساعتے چہار گھڑی خواب کرد - روز دویم باز ہماں ضماد را بعمل آوردند تا یکپاس خواب کرد روز سویم از فضل الٰہی شفائے کلی یافت **ایضاً** بسبب فساد دم خواب نمے آمد و درد تمام بدن و سر و گوش وغیره گراں و سرخ بسبب غلظ خون بادیان اصل السوس پرسیاؤشان گاؤزبان قصب الذریره گلو ہلیلہ سیاه جوشانیده شہد داخل کرده دادند منضج و بعده فصد و مسہل بود +

فصل نہم در سبات سہری و سہر سباتی

وایں مرضے است مرکب از سبات و سہر و ماده آں صفرا و بلغم است کہ در دماغ جمع شود یا ورم نماید پس آنجا کہ بلغم غالب باشد سبات سہری گویند و آنجا کہ صفرا غالب بود سہر سباتی خوانند و علامت مرض مذکور آنست کہ گاہے بغلبہ بلغم سبات و ثقل و کسل و تغمیض چشم و عدم التفات بجواب سخن و جمیع آثار سرسام بلغمی عائد شود و گاہے بہ غلبہ صفرا بیخوابی و ہذیان و تندخوئی و سائر اعراض سرسام صفراوی لاحق گردد و ایضاً از علامات اوست کہ چوں بیمار چشم بکشاید تا سبات غالب نگردد بہم نزند و کلام او بر انتظامے باشد و بول و براز وے در اکثر اوقات محتبس باشد و چوں علت صعب شود آب بہنگام شراب اندر حلق وے بند گردد و از راه بینی بیروں افتد و دریں وقت علاج وے بغایت مشکل گردد و فرق درمیان ایں مرض و اختناق الرحم آنست کہ علامات خاصہ اختناق رحم ربو و خفقان و خبث نفس و برہم کشیدن دنداں و غشی بایں مرض نباشد و ممکن است کہ دراینجا بیمار را بدشواری بر فہم سخن مکلف سازند و بایں وجہ درمیان او و سبات فرق تواں کرد و ایضاً مرض مذکور بوجود علامات صفرا مفارق است لیثرغس را و بوجود علامات بلغم قرانیطس را **علاج** بہر تنقیہ دماغ و تبدیل مزاج از انچہ در سہر و سبات ذکر یافتہ مرکب ساختہ استعمال نمایند و بر تقدیر وقوع ورم از انچہ در قرانیطس و لیثرغس مذکور گشتہ ترکیب داده بعمل آرند و بہر حال باید کہ در سایہ تدابیر رعایت خلط غالب بیشتر مرعی دارند و چوں خون مرکب الاخلاط است اگر ممکن باشد ابتدا بالفصد و حجامت ساقین نمایند +

مرکبات

حب کہ سہر سباتی را نیز نافع است در فصل سبات گذشت **کماد** کہ در سبات سہری بکار آید از دکائی جو مقشر نیم کوفتہ برگ نیلوفر ہر واحد دو کف حی العالم برگ خبازی برگ اسپغول مرزنجوش ہریک یک باقہ جوشانیده تکمید نمایند و اگر خواہند انکباب کنند **نطول** کہ سبات سہری را کہ در وے علامات صفرا غالب بود نفع دہد از دکائی و قادری بنفشہ اصل السوس اکلیل الملک بابونہ کشک جو بجوشانند و آبش برسر ریزند و سر بہ بخار آں دارند و آنجا کہ علامات بلغم غالب بود ورق غار سداب فرنجمشک نوفاسے خشک صعتر جند بیدستر در اجزائے مذکور اضافہ نمایند +

فصل دہم در جمود

کہ آں را شخوص و آخذه و مدرکہ نیز نامند وایں مرضے است کہ یکبارگی واقع شود و آدمی بریک حال بماند مثلاً اگر ایستاده باشد ہمچناں ایستاده بماند و اگر

نشستہ باشد نشستہ ماند وسبش مادۂ سوداوی است کہ در مؤخر دماغ سدہ آرد وبیشتر از خوردن میوہ ہاے سرد خام ونوشیدن آب برف و استحکام آہا سبیا سرد حادث شود وصاحب ایں مرض بہ تحریک چشم و پوشیدن پلک وگردیدن از پہلو بہ پہلو وتحمہ ہیچ وجہ قادر نباشد ودر حلق وچیزے فرو نرود وبدون تب وبے کف باشد وگاہے بافضلہ واضطراب بود علاج اگر علامات غلبۂ خون ظاہر بود وما نعے نباشد فصد سر روکنند ویا حجامت ساقین نمایند والا شیاف گرم باحقنہ مخرج سودا بعمل آرند وچند بید ستر وفرفیون در روغن زنبق آمیختہ بر سر طلا سازند وایضا روغنہاے گرم چوں روغن خیری وسداب ومرزنجوش وقدرے جند بید ستر آمیختہ مالیدن مفید ودماغ پس سر نہادن مجرب مادی است وشربہ سکنہ ومسہلات وتسخین بخار ودتار وداد ہان نمایند وبعد از افاقہ منضج ومسہل سودا وحب افتیمون دہند بطریقیکہ در مالیخولیاے سوداوی ذکر یافت و اشربہ واغذیۂ گرم وتر بکار برند وپس سر راہموم روغن چرب دارند ودر انحطاط علت گلقند عسلی بدہند وبجاے آب برا آسل افگمار ورزند وغوشکہ ہرچہ بیرکہ باشد حسب حال مریض ومناسب وقت بکار برند وآنجاکہ از استعمال مسخنات بیخوابی عارض شود سر را بشیر زنان وروغن بنفشہ تر دارند ولنطولات بکار برند غذا شوربا وچوزۂ مرغ باشیرہ بادام ومالیدن روغن شبت یا روغن خیری در حمام بدن سود مند است +

مفردات ـ **ضماد** بابونہ بآب پختہ ونطول طبیخ شبت یا اکلیل الملک وشرب وضماد فاریقون یا اسطوخودوس یا سنارکی در شیخ وضماد وسلس آب ونفوخ برگ وفلی وربینی نافع است ـ **مرکبات** حقنہ مخرج سودا مع طریق استعمال آں در فصل سکتہ مذکور گردد **شیاف** کہ دریجا بکار آید اکثر نسخ آں در فصل قولنج خواہند آمد **ضماد** کہ درجبود قبل از افاقت وبعد آں مفید از طب الاکبر بابونہ وفار خشک اکلیل الملک شبت باسرکہ عنصل آمیختہ بر مؤخر سر ضماد کنند **منضج ومسہل گرم** واستعمال حب ایارج درجبود معمول است ودر فصل لقوہ خواہد آمد **نطول** کہ درجبود وقت حدوث بیخوابی بکار آید از کتب مذکور بابونہ شبت اکلیل الملک گل سرخ تخم کاہو پوست خشخاش نطول سازند وبر سر ریزند +

فصل یازدہم در نسیان

وآں عبارت است از وقوع فساد در ذکر یا فکر یا تخیل وفساد ذکر آنست کہ ہرچہ بیند وشنود زود فراموش کند وفساد فکر آنکہ ہرچہ بفکر آید فاسد باشد یا بر تفکر اشیاء قدرت نبود وفساد تخیل آنست کہ در ضبط صور تہاے محسوسہ قاصر باشد وانچہ در خواب بیند فراموش کند بالجملہ سبب ایں مرض استیلاے سردی وتری یا سردی وخشکی است بر مؤخر دماغ در فساد ذکر وبر وسط دماغ در فساد فکر وبر مقدم دماغ در فساد تخیل چنانچہ ہر واحد ازیں دو سبب جدا جدا بیان یابد لیکن ترک حجامت نقرہ وترک مجامعت واجتناب از آب سرد ومولدات بلغم وتفاح وکشنیز وشیر وعدس وباقلا در جمیع الانواع لازم بود وکثرت فکر ومحاکات در علوم عقلیہ مقوی ذہن باشد واستعمال ابریشم ودارچینی واطریفلات وہلیلہ مربے ومصطگی وفندق واسطوخودوس ونارجیل ہمہ نافع است وبلادر را اثر حفظ گویند اشارۃ اذا غلب النسیان دل علی الصرع والسکتہ **نسیان** از غلبۂ برودت ورطوبت علامتش بسیاری خواب است وگرانی مؤخر سر وسیلان رطوبت از دماغ **علاج** بعد نضج بلغم بمنضج گرم تنقیہ آں از مسہل گرم وحب ایارج یا حب قوقایا کنند بطوریکہ در لقوہ خواہد آمد وہرگاہ تنقیہ از مرض باقی ماند حب جند استعمال نمایند وبعد تنقیہ بہر تبدیل مزاج عطوسات ونطولات وطلیہ وادہان وغیرہ از ابتدا ہر یکہ در سکتہ ولیثرغس گذشتہ وبرخے دریجا ذکر یابد بعمل آرند واستعمال کنند ربا نبات ومرباے وج ومرباے دار فلفل ومرباے زنجبیل ومرباے ہلیلہ وجوز ہندی بالخاصیت نافع ست ومعجون فلاسفہ ودیگر معاجین کبار مفید بود ومعجون بلادری دریں باب بغایت سود مند است از ربع درم شروع کنند وبتدریج تا یکدرم رسانند وبوئیدن زعفران وجند مجرب است **نسیان** کہ از استیلاے برودت ویبوست بود نشان آں بیداری مفرط وخشکی بینی ودشواری کلام ست وگاہے حالتے پدید آید کہ گویا کسے گلو خفہ میکند یا سر او بجانب خلف میکشند **علاج** بہر ترطیب وتسخین اغذیہ حار رطب چوں شوربا گوشت برہ وبزغالہ وچوزۂ مرغ ومغز سر کبان خورانند ومغز ساق گاو ودر روغن بادام وروغن بابونہ بر سر مالند وطبیخ کلہ بابچہ بز ویا مطبوخ بابونہ وتخم کتان وبنفشہ نطول سازند ودیگر تدابیر مناسب کہ در مالیخولیا بیاید بکار برند +

مفردات

آشامیدن دارچینی مجفف رطوبات مضراست ومقوی حفظ ودور کنندۂ نسیان **دیگر** مغز سر مرغ پختہ خوردن موجب جودت ذہن ودافع نسیان ست **دیگر** خوردن ہدہد وکبد القلب او بلع کردن ودو چشم او را با خود داشتن بالخاصیت نافع است **دیگر** کندر باشکر خوردن مفید است وتقیع کندر شربا ودرغن پستہ باشکر سعوطا نیز مجرب است **دیگر** نافع برائے نسیان دار فلفل ویا مصطگی باشکر سفید سفوف ساختہ ہر روز اول صبح یک درم بخورند **دیگر** روغن خیری بر مؤخر سر طلا نمایند **دیگر** برائے نسیان حادث از برودت ویبوست نافع روغن بابونہ تنہا یا با ساق گاو سعوط کنند **دیگر** زعفران نافع است برائے

نسیان دیگر نوشیدن شراب ریحانی نافع است برائے نسیان بلغمی دیگر مداومت خوردن دماغ مرغ حافظ و مفید نسیان است ۔

مرکبات

اطریفل اسطوخودوس ۔ مفید است بر نسیان و امراض دماغی بارد و رطب و بنہایت مقوی دماغ بارد است و حافظہ را قوت دہد بغایت و قوی النفع ۔ تالیف حکیم علوی خان صاحب ۔ قرنفل قرفہ عاقرقرحا فلفل پودینہ دشتی جعدہ ہر واحد یک نیم مثقال عود صلیب زنجبیل اسارون ہر واحد سہ مثقال گل بابونہ دو مثقال اذخر مکی دارچینی دوسنبل سفید دارفلفل مصطگی کندر ہر یک سہ مثقال پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ ہندی پوست ہلیلہ وج ترکی اسطوخودوس سعد کوفی بادرنجبویہ ہر کدام پنج مثقال ہلیلہ سیاہ مقشر پوست ہلیلہ کابلی ہر یک دہ مثقال مویز منقے کاغذ آفتابی ہر یک نہ مثقال شہد خالص یک صد و ہشتاد مثقال مویز خستہ دور کردہ وقت شب در ... عود قاری و عرق گل سیوتی و عرق صعتر و عرق اذخر ہر کدام نیم رطل عرق بہار نارنج عرق فرنجمشک ہر یک یک رطل بخیسانند صبح با گلقند در دیگ بجوشانند تا ... شود فرود آوردہ بمالند تا سرد شود بمالند و بفشارند و صاف نمودہ در عسل داخل کردہ بجوشانند و کف آن گرفتہ بقوام آورند و ادویہ کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ بسرشند و بعد چہل روز استعمال سازند قدر شربت دو مثقال **بخور** مقوی حواس و ذکی فکر و منعش ارواح و مقوی قلب و محرک باہ است از ذکائی مشک عنبر مصطگی ... کہ قدرے شمع عربی در آن حل کردہ باشند حل سازند و عود کوفتہ بیختہ در آن آمیزند و خمیر کردہ فتیلہ یا وقاق سازند و بسوزند و اگر خواہند در شمع گدازند تا شمع روشن باشد رائحہ آن نیز باشد و اگر دود آن بلباس رسانند معطر سازد **نوع دیگر** کہ تقویت ذہن و دماغ و تذکیہ حواس نماید و ازالہ خفقان وحشی کند از بیاض استاد مرحوم و در ذکائی و قادری ہم مرقوم عود ہندی قسط شیرین صندل سپید ہر یک جزوے مشک کافور ہر یک نیم جزو کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ حب سازند و عند الحاجت بسوزند **جوارش** کہ حفظ بیفزاید و نسیان دور کند مجرب است از ذکائی و قادری شونیز ہلیلہ کابلی ہر یک پنج درم زنجبیل نانخواہ ہر یک دہ درم عسل سفید دو چند خوراک یک مثقال **حب جند** ۔ کہ نسیان بلغمی را نافع است از خلاصہ عاقرقرحا نمک سیاہ و جند بیدستر ہر کدام دو درم ایارج فیقرا شش درم تربد سفید چہار درم کوفتہ بیختہ با آبیکہ در آن اندک جاوشیر حل کردہ باشند سرشتہ حبہا سازند و استعمال نمایند و **حب** بلادر نیز برائے نسیان نافع است در ... زکام و نزلہ در ذیل خواہد آمد **دوائے** کہ نسیان را نافع از بیاض استاد مغفور و تکملہ و قادری کندر زیرہ سیاہ پپل ہر یک سہ درم کوفتہ بیختہ با دو چند شہد سرشتہ ہر روز صبح و شام بخورند و روغن مالکنگنی با سیماب در برگ پان خوردن مشہور النفع است و معجون بلادر و حب آن بالغ النفع است **ایضاً** کہ نسیان را مفید از ذکائی و قادری روغن مالکنگنی بر برگ پان بمالند و یک حبہ سیماب بر آن نہادہ بمالند کہ مضمحل شود پس آن برگ را با بیڑہ پان چنانچہ متعارف است بخورند و مداومت نمایند مجرب است و اگر کفایت نکند مسہل قوی دہند **ایضاً منہ** جہت فراموشی نافع پیپل ہلدی کوٹھ شیرین بیج ملہٹی اجمود سندھی زیرہ سیاہ نمک بہنگ ہر یک یک درم باریک سائیدہ ہر روز یک دام با شہد خالص و قدرے روغن گاؤ بخورند **ایضاً** کہ در تقویت حافظہ و اعضاء رئیسہ و باہ از اسرار عجیبہ خلیہ است منقول از رسالہ زمرد اخضر بال کنگنی مقشر سہ جزو دارفلفل زنجبیل دو نیم جزو قرفہ یک جزو سائیدہ بروغن گاؤ لت کردہ بعسل بسرشند خوراک سہ درم **سفوف حفظ** کہ جہت نسیان بالغ النفع است و جہت تنقیہ دماغ و دفع حرارت غریزی مؤثر از بیاض استاد کندر ہفت درم مصطگی چہار درم دارفلفل عنبر لسان الثور بادرنجبویہ ہر یک یک درم کانچ یازدہ درم شکر سفید مساوی شربت دو درم باب گرم در قادری و تحفہ بجائے عنبر دارچینی و وزن کانچ یازدہ عدد است باقی بدستور **سفوف دیگر** برائے نسیان کندر وج ترکی زنجبیل ہر یک پانزدہ درم سعد کوفی سافج دارچینی قرنفل ہر یک ہفت درم نبات برابر خوراک سہ درم از معمول **سعوطیکہ** حافظہ قوی گرداند و ازالہ نسیان بلغمی نماید بعد تنقیہ عام و خاص استعمال کنند معمول استاد مرحوم و در ذکائی ہم مرقوم مشک یک حبہ جند بیدستر نیم حبہ ہر دو را در روغن یاسمین حل کردہ تسعیط کنند **شموم** جہت نسیان و صرع نافع بود و خفقان بارد را مفید و مقوی دل بود از علاج نافع جوزبوا شیح قرنفل مرزنجوش از ہر واحد یک جزو بسباسہ چہار جزو سداب شبت ہر یک دو جزو جمع کردہ دایم ببویند و برائے نسیان و صرع بارد با آب شبت آمیختہ ببویند و برائے فالج و لقوہ در عرق دارچینی مخلوط نمودہ ببویند **شربت ابریشم با مومیائی** تالیف حکیم علوی خان صاحب مقوی دماغ است و دماغ را نیکو گرداند وقتیکہ مزاج آن مائل ببرودت و رطوبت بودہ باشد و ذہن و فکر و حافظہ را قوت دہد و نافع از برائے رعونت و حمق عارضی و بلادت و بلاہت عارضی را زائل گرداند ۔ ابریشم خام ... از پیلہ جدا کردہ پنجاہ مثقال در آب ... دو شبانہ روز بخیسانند پس بجوشانند آن مقدار کہ نصف آب بماند و دایم ابریشم را بمالند تا قوتش بآب باز دادہ شود پس بفشارند ۔ و ابریشم را دور کنند و عسل سفید خوشبو صاف دو رطل در آن داخل کردہ پس بگیرند اسطوخودوس زرنباد بادرنجبویہ دارچینی زنجبیل سنبل الطیب صعتر فارسی عود قماری خام از ہر یک دو مثقال کوفتہ در کیسہ کتانی کردہ در آن اندازند و آتش بسیار ملایم در زیر آن کنند و دائم کیسہ بمالند تا قوت آن بعسل باز آید و شیرہ اش

کشیده شود و شربت بقوام آید پس فرود آورده کیسه نیکو بمالند و بگلاب شسته بفشارند و در آں داخل کرده کیسه را دور کنند و یک لحظه دیگر آں را بر آتش نهند که رطوبت گلاب
شربت را هنایع نسازد پس بگیرند عنبر اشهب مومیائی اصیل از هر یک یک مثقال مصطگی رومی علک الانباط علک البطم را تیغ از هر یک دو مثقال در روغن بلسان حل
کرده در آں داخل نمایند پس مشک ترکی جدوار خطائی از هر یک نیم مثقال ابریشم مقرض چهار مثقال ورق طلا محلول ورق نقره محلول از هر یک یک مثقال
بآں ممزوج کرده نیکو برهم زنند و در شیشه نگاه دارند شربته سه مثقال **شربت اسطوخودوس** برائے نسیان و اختلاط مفید و جهت نضج مواد سوداوی
بلغمی دماغی بسیار نافع از شرح نفیسی اصل السوس پنج درم بنفشه گل سرخ هر یک هفت درم پرسیاوشان اسطوخودوس فارانیا گاؤزبان تخم کرفس تخم خطمی هر یک ده درم
مویز منقے بست درم سپستان سی عدد همه را کوفته خیسانیده بجوشانند و با سه رطل شکر و عسل شربت سازند از ده درم تا پانزده درم بآب گرم بدهند۔ **ضماد** که
در نسیان بلغمی بعد تنقیه مستعمل تربد و جند بیدستر و خردل و سداب بری با سرکه عنصل و روغن سوسن آمیخته طلا کنند و کذلک روغن سوسن قدرے جند بیدستر
سائیده آمیخته مالیدن نافع۔ **عطوس**۔ نافع نسیان بلغمی بعد تنقیه۔ جند بیدستر باریک سائیده در بینی دمند تا عطسه آید۔ **غرغره** که نسیان و فالج و
صرع را ببرد و ذکائی نوشادر یک درم عاقرقرحا موئیزج بورۂ ارمنی هر یک سه درم پوست بیخ کبر مرزنجوش خردل سفید هر یک پنج درم بعسل بسرشند و بآب کامه حلکو
تغرغر کنند و اگر پنج درم ایارج فیقرا اضافه کنند بهتر بود **ایضاً**۔ که در نسیان بلغمی بعد تنقیه بکار آید خردل شونیز عاقرقرحا جوشانیده عسل آمیخته غرغره کنند **کماد** که در
نسیان بلغمی بعد تنقیه مجرب از خلاصه قرنفل بسباسه سادج کنند گرفته تکمید موضع نمایند **مغلی منضج**۔ که حکیم میر محمد هادی بجهت نسیان سوداوی تالیف فرموده
اند گاؤزبان شاهتره بسفائج فستقی بادرنجبویه اسطوخودوس گل بنفشه از هر یک دو درم عود الصلیب یک درم عناب ده دانه مویز منقے بست دانه افتیمون پنج
درم اجزا سوائے افتیمون جوشانیده صاف نموده افتیمون را در کتان بسته شب در آں اندازند و صبح گرم کرده بمالند و بفشارند و کیسه را دور کرده
مطبوخ گرم را بر روئے ترنجبین پانزده مثقال صاف نموده بنوشند پس چوں نضج ظاهر شد اسهال سوده نمایند بحب افتیمون و مطبوخ افتیمون +

معجون جدوار۔ مجرب برائے نسیان حادث از برودت و رطوبت جدوار فاوانیا عود هندی بسباسه الخبان بابونه اسارون درق سداب اذخر مکی
ایرساجز بویه دارچینی دارفلفل کندر سعد هر یک سه مثقال جند بیدستر زعفران مشک فلفل سیاه خردل هر یک یک مثقال قرنفل فودنج فلفل سفید هر یک
دو مثقال مغز نارجیل مغز پسته مغز چلغوزه مغز فندق مغز بادام هر یک هفت مثقال عسل سه صد مثقال معجون سازند از مفتاح **معجون** نافع نسیان و
امراض دماغی بارد مقوی اعصاب هاضم طعام نافع سلس البول و اوجاع مفاصل بعد تنقیه بعمل مے آید و دافع بلغم موافق مشائخ مقوی ظهر قائم مقام معجون فلاسفه در
فائده از معمولی گل بابونه سعد کوفی کندر هر یک پنج مثقال زنجبیل فلفل دارفلفل خولنجان آمله پوست بلیله زرنباد سورنجان شیریں ثعلب مصری مغز بادام مغز فندق هر یک
ده مثقال مویز منقے سی مثقال عسل سه چند شربت دو درم **معجون** برائے تعدیل المزاج بارد بعد تنقیه بکار مے آید و نوشته اند که فائده ایں قریب بفلاسفه است از
معمولی فلفل دارفلفل زنجبیل پوست بلیله آمله شیطرج گل بابونه هر یک چهار درم عسل نیم آثار **معجون فلاسفه** که نسیان را نافع است و رفع ضعف
باه خواهد آمد **معجون بلادری** که بهترین منتها است از تالیف یونس حافظه را قوت دهد و نسیان را نافع است بلادر افتیمون هر یک ده درم صبر شصت
مثقال غاریقون بست و چهار مثقال سلیخه وج زراوند مدحرج زعفران دارچینی مصطگی هر یک شش مثقال قسط تخم سداب فلفل سفید هر یک هشت مثقال
عسل دو چند یا سه چند **معجون**۔ که در منع نسیان و فالج و لقوه و رعشه و صرع از مجربات نوشته اند منقول از خلاصه۔ اسطوخودوس دنسرین و هلیله کابلی
هر کدام هفت درم شونیز مصطگی فلفل سفید و سیاه دارچینی هر کدام چهار درم صبر راوند غاریقون کندر فستق سکبینج هر کدام سه درم مشک خالص عنبر اشهب
هر کدام ده قیراط کوفته بیخته بعسل صاف سرشته دو درم استعمال نمایند و در صورت غلبه رطوبت سعد کوفی مثل صبر و عاقرقرحا زنجبیل هر کدام هم چند اسطوخودوس
بیفزایند۔ **ایضاً**۔ از تجارب شیخ الرئیس سعد کوفی کندر فلفل سیاه زعفران مرمکی مجموع مساوی بعسل سرشته هر صبح یک درم از آں میل نمایند
معجون وج۔ نافع نسیان سخن اعصاب از معمولی وج ده درم فلفل گرد زنجبیل شونیز کمون شیطرج هر یک سه درم کوفته بیخته با نیم رطل عسل بسرشند و
بعض عوض شیطرج نعنع نوشته اند خوراک یک مثقال بعرق بادیان **معجون حفظ** از سدید گازرونی پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله منقی دارچینی وج
ترکی هر یک پنج درم زنجبیل فلفل دارفلفل کندر هر یک سه درم پوست بلیله سعد کوفی هر یک چهار درم مغز پسته هفت درم مویز منقے پنجاه درم ادویه کوفته بیخته با مویز
بسرشند معجون سازند **معجون حفظ**۔ از برائے زیادتی قوت حافظه نهایت نافع است از بیاض حکیم ارشد ساریکی سعد هندی فلفل سفید کندر عود قماری زعفران
مساوی عسل سفید سه وزن ادویه معجون سازند خوراک یک مثقال **معجون** که نسیان را بسیار نافع بود از عجاله نافعه۔ کندر وج ترکی سعد از هر یک ده درم
زنجبیل فلفل از هر یک پنج درم عسل دو چند تا سه چند شربت یک مثقال **ایضاً**۔ برائے نسیان و تقویت دماغ و دل مجرب است از شرح نفیسی و ذکائی دارچینی

مستبات

بهمن سفید سنبل الطیب حب بلسان عود صلیب مصطگی زعفران کندر بیخ سوسن درونج عقربی سعد کوفی بهمن سرخ وج اسطوخودوس کبابه چینی اسارون از هر واحد
دو ماشه هلیله کابلی مغز نارجیل هر یک چهار ماشه ابریشم مقرض بست ماشه مویز دانه بیرون کرده پانزده دانه مغز فندق سه ماشه دارفلفل زنجبیل فلفل سفید از هر یک
یک ماشه با نبات چهار دام و عسل نیم پاؤ کف گرفته مرتب سازند **معجون لبوب** تالیف حکیم علوی خان صاحب - مقوی دماغ و نافع حمق و رعونت و امراض
بارده دماغ عنبر اشهب ورق طلا هر یک یک مثقال ابریشم مقرض اذخر بادرنجبویه عود پوست هلیله کابلی دارچینی کندر غده به هر یک یک مثقال مغز پسته مغز نارجیل
مقشر مغز بادام مغز حبة الخضرا مغز فندق مغز چلغوزه هر یک دو مثقال عسل مصفی سفید شصت مثقال بدستور معجون سازند شربت یک مثقال - **معجون
حافظ العقل** - از اختراع حکیم معز الیه در حفظ و تقویت حواس ظاهری و باطنی و تزکیه عقل و ذهن و فکر مجرب دانسته اند شیر آمله ده مثقال و پوست
هلیله زرد و کابلی هلیله سیاه پوست بلیله هر یک پنج مثقال طباشیر صندل سفید بگلاب سوده ابریشم مقرض کندر بادرنجبویه تمام مغز نارجیل مغز پسته
اسطوخودوس گل بابونه از هر یک یک مثقال کوفته بیخته بروغن بادام بست مثقال چرب کرده مویز منقے بست مثقال عسل سفید نبات سفید از هر یک چهل
و پنج مثقال - اول مویز را در عرق فرنجمشک بپزند تا مهرا شود بمالند و بپالایند و عسل و نبات داخل کرده بقوام آرند باقی ادویه انداخته معجون سازند شربت
دو مثقال - **مفرح هلیلجی** - مسمے بدانش بخش از تراکیب حکیم علوی خان که بنهایت مقوی دماغ است و موجب ذکاء فکر و ذهن و زائل کننده
بلادت و رعونت و حمق عارضی است پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقے از هر یک بست درم اسطوخودوس بادرنجبویه کاشم از هر یک
ده درم اذخر مکی فرنجمشک دارچینی غده به عود هندی صعتر کبابه چینی کندر مصطگی سنبل الطیب ابریشم مقرض ابرسا تمام درونج عقربی مغز نارجیل از هر یک شش
درم زرنباد زنجبیل نشاره عاج از هر یک پنج درم صمغ عربی علک البطم از هر یک سه درم عنبر اشهب دو درم جدوار خطائی ورق طلا و اگر بجائے ورق طلا طلائے
مکلس کنند اقوی میگردد مشک تبتی مومیائی اصیل از هر یک یک درم کوفته بیخته مصطگی و علک البطم و مومیائی و عنبر را در روغن بادام شیرین در روغن مغز پسته
هر دو چهل درم گداخته ادویه را کوفته بیخته بآں روغن چرب نموده بعسل مصفی سه وزن مجموع ادویه بسرشند شربت یک مثقال تا دو درم **مفرح ابریشم** از
حکیم معتمد الملوک که مقوی دماغ و قلب است و ذهن را ذکی گرداند و حفظ بیفزاید و خفقان و ضعف قلب بارد را بزودی زائل گرداند ابریشم مقرض آمله منقے
پوست هلیله کابلی پوست بلیله از هر یک دو درم بهمن سرخ اذخر مکی اسارون اسطوخودوس بادرنجبویه فرنجمشک ابرسا الجذان حب بلسان مصطگی دارچینی
زنجبیل صعتر فارسی از هر یک پنج درم تخم فرنجمشک بسباسه جوزبوا زعفران کندر از هر یک سه درم لعل بدخشی ورق نقره ورق طلا جند بیدستر جدوار خطائی
مشک ترکی عنبر اشهب از هر یک یک درم و نیم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مقرر مرتب نمایند شربت یک مثقال +

فصل دوازدهم در مالیخولیا

و آں تغیر ظنون است بسوئے خوف و فساد و سببش ماده سودا است یا مرة سودا که از احتراق اخلاط حاصل شود آنچه از غلبه سودا و احتراق آں است مالیخولیائے
سوداوی نامند و آنچه از احتراق خون یا صفرا عارض شود مالیخولیائی دموی و صفراوی خوانند و آنچه از احتراق بلغم بود مالیخولیائے بلغمی گویند پس اگر محل تمکن ماده
مذکور دماغ باشد علامتش افراط فکر و وسواس و پیوسته بسوئے یک چیز نگریستن و تغیر رنگ چشم و رخسار بسیاهی و بطوء و صغر نبض و رقت بول بود و ایضاً
تقدم بیداری و فکر مفرط و کثرت تناول اشیاء حاره ضاره دماغ چوں سیر و پیاز و گندنا و جز آں نیز از علامات اوست و اگر امتلائے ماده در تمام بدن
باشد نشانش سیاهی و لاغری بدن و تقدم ادمان اغذیه مولد سودا همچوں نمک سود و بادنجان و مانند آں و صلابت و اختلاف نبض و صفائی قاروره بود
بهر حال مبادرت بعلاج ایں مرض قبل از استحکام واجب است زیرا که معالجه ایں در ابتدا اسهل و در انتها مشکل بود و از برائے صاحب ایں مرض تفریح و
انبساط و استراحت و تقویت قلب و دماغ و تنویم نافع ترین اشیاء است و ترطیب هوائے خانه و ریاحین عطریه در خانه ریختن و بویانیدن روغنهائے
طیبه و خورانیدن اغذیه مرطبه جید الغذا و مفرحه مثل خون مخرجه سودا و بردن بحمام پیش از غذا و آب نیم گرم بر سر ریختن بهترین تدابیر است و اعتنا بترطیب سعوطاً
و شماً و ضماداً از تسخین زیاده باید نمود و ماء الجبن نعم الرطب است و کذا حلب لبن بر راس و طلائے پیه ماکیان نیم گرم عجیب است و از کثرت جماع و التعرق تجتنب
و از اغذیه که سودا را زیاده کند مانند عدس و کرنب و گوشت خشک و از حریف و مالح و شدید الحموضت احتراز و اجتناب ضرور است و ایضاً چیزے که در آں
قبض و عفوصت باشد و یا بالفعل گرم و سرد بود و چیزے سیاه حتی که خرفه هم دریں علت مضر باشد و سهر و حدت و تعب و جوع و عطش نیز مضر بود و
هرگاه فساد طعام خصوصاً حموضت فم معلوم شود قے کنانند و جوارشات مقوی فم معده خورانند و از ادخال طعام بالائے طعام فاسد پرحذر باشند و

مشغول داشتن بتطریب وسماع علاجے تام است واگر مادہ متمکن در دماغ بود پس سہ چیز در علاج مرعی دارند اول استفراغ مادہ دوم ہمراہ استفراغ ترطیب از نطولات وادہان سوم تقویت قلب اگر مزاج بارد باشد بمفرحہ حارہ واگر مزاج مائل بحرارت باشد بمفرحہ معتدلہ واگر شدید الحرارت بود بمفرحہ باردہ غیر مفرط البرد وچوں عروق ممتلی باشند وسودا دموی بود فصد اکحل کشایند بلکہ بہر حال واجب است کہ ابتداء بالفصد کنند مگر آنجا کہ خوف سقوط قوت باشد یا مواد قلیلہ تنہا در دماغ باشد یا بس مستولی بود ورگ صاحب این مرض وسیع باید زد تا مواد غلیظ ہم مندفع گردد ودر ہر جانب ساس کہ احساس ثقل نمایند از ہماں طرف فصد باسلیق کشایند ونزد کثرت وعموم مادہ اکثر محتاج للفصد باسلیقین میشوند در ہمراہ استفراغ مادہ بحبوب وایارجات کبار باید وتنقیہ بکرات نمایند مہلت دادہ تا ہم مادہ بتمامہ بر آید ورہم قوت ساقط نگردد وغرضیکہ تنقیہ سودہ بکرات بلا ملال نمایند اگر سبب طبی باشد لیکن نہ بادویہ قوی الحرارت والیبس کہ در آں خوف احتراق است واز بہترین منقیات کہ اصحاب مالیخولیا در صورت احتیاج استفراغ بآں محتاج اند ماء الجبن است واگر ضعف معدہ بود ودر آں مادہ موجب علت باشد پے از آنکہ در آں ادویہ مقیہ چوشانیدہ باشد مناسب بود وبدانند کہ سوداوی کہ از احتراق خلط حادث میشود وبعض از علامات آں خلط کہ از احتراق آں سودا حادث شدہ نیز میباشد پس منضج ومسہل آں ادویہ مخصوصہ آں خلط نیز میباید وبجمیع وجوہ رعایت آں خلط نمایند وایضاً در جمیع احوال از رعایت قلب وتقویت آں بمفرحات ومبدلات غافل نباشند لان قلما یکون المالیخولیا بلا شرکۃ من القلب بل لا یکون بدون آفۃ فیہ دواء المسک باعرق گاؤزبان ویاد رنجبویہ علاج فاضل است اشارہ ہرگاہ بدن صاحب مالیخولیا مثل جمرہ متقرح گردد پس موت او قریب است والمستحکم منہ قلیل الخلاص +

مالیخولیا دموی وصفراوی

علامت دموی سرخی چشم وعظیم نبض واختلاط ذہن باخندہ وفرح بود ونشان صفراوی جنون وغضب وہذیان واضطراب وبیداری باشد **علاج** فصد ہفت اندام کنند بعد از آں فصد صافن نمایند گاہے فصد صافن از ہر دو پا بگیرند لیفاصلہ دو سہ روز وخون از چہار دام تا پاؤ آثار از آں معمول است ودر صورت سیاہی رنگ خون مقدار وافر از آں برآرند واگر سرخ خالص باشد فی الفور بند کنند وپس از فصد ایں تبرید بدہند آب مربہ ہستہ بورق نقرہ پیچیدہ بخورند بالائے آں شیرہ آلوبخارا شیرہ کشنیز خشک شیرہ عناب شیرہ خرفہ سیاہ در عرق کاسنی وکیوڑہ وگلاب وعرق شاہترہ برآوردہ شربت نیلوفر داخل کردہ تخم خرفہ خشک پاشیدہ بنوشند ومفرح بارد با شیرہ زرشک وشیرہ آلوبخارا وشربت انار شیریں نیز نافع بود وروغن بنفشہ وروغن بادام وروغن کدو بر تارک سر مالند ودر بینی وگوش چکانند وتبرید جگر از گلاب وصندل وکافور کنند وباید کہ تبرید وتسکین در مالیخولیائے صفراوی زیادہ نمایند واگر احتیاج تنقیہ شود نضج مادہ از منضج بارد کہ در صداع گذشت باید نمود پس ہرگاہ نبض عریض وملایم شود وقارورہ کدر وغلیظ گردد ورنگ آں از سپیدی بسیاہی زند چرائتہ اسطوخودوس بسفائج فستقی ہر یک ہفت ماشہ افتیمون پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ از ہر یک شش ماشہ سنا مکی افتیمون در پارچہ کتان بستہ ہر یک نہ ماشہ غاریقون دو ماشہ مع اجزاء مسہل بارد کہ در فصل مسطور ذکر یافتہ اضافہ نمودہ تنقیہ کنند واگر بعد از مسہل تتمیہ بحب افتیمون کنند مناسب بود وبعد از فصد ماء الجبن با سفوف سودا وسکنجبین افتیمونی دادن وحب لاجورد شب خورانیدن نیز نافع وبعد از تنقیہ خمیرہ صندل ومروارید وابریشم اغذیہ واشربہ وفواکہ مرطبہ خورانند ولعاب حمام مرطب نمایند وشیر بر سر دوشند ونطول وآبزن کنند وروغنہائے مرطبہ بر بدن مالند ودر بینی چکانند ودر صفراوی بعد تنقیہ ماء الجبن سادہ وشیر بز وماء القرع بسیار مفید بود **مالیخولیائے بلغمی وسوداوی** علامت بلغمی کسل وسکون وقلت حرارت لمس است وعلامت سوداوی کثرت خوف وفکر وفزع وگریہ وحب وحدت است **علاج** اگر خوف سقوط قوت نباشد در ینجا نیز ابتدا بالفصد کنند ونشتر وسیع زنند وبعد از فصد تبرید کم دہند وشربت بنفشہ وشربت خشخاش نیز مناسب است روز سوم منضج سودا شروع نمایند وبعد نضج مسہل آں دہند ودر مالیخولیائے سوداوی ترطیب زیادہ باید نمود واگر در بلغمی بعد از مسہل تنقیہ بحب ایارج ودر سوداوی بحب افتیمون کنند اولی بود وایضاً در سوداوی بعد از تنقیہ ماء الجبن وشیر بز وماء القرع بسیار مفید بود وتقویت دل از مثل مشرودیطوس ودواء المسک حار ومفرح حار باید کرد **مالیخولیائے مراقی** وایں را علت نافخہ ونفخہ مراقیہ نیز گویند ومادہ ایں نیز سوداست کہ در قعر معدہ یا در مراق یا در طحال جمع شود خواہ ورم کند یا در ماساریقا حاصل شود وموجب سدہ گردد وبالجملہ مادہ مذکور در ہر عضوے ازیں اعضاء کہ متمکن میگردد نفخ در مراق بلا حمی واجب میکند وعلامت آں کرب وقلق وتنگی سینہ وفساد ہضم وقراقر وفواق وتہوع وجشار حامض ومحترق یعنی دخانی وحرقت معدہ وگاہے برودت کفہا وجوع مفرط وکثرت بزاق ووسواس ودرد درمیان ہر دو شانہ واحساس تصاعد بخارات بسیار در پشت چنانچہ گاہے بیمار دریابد کہ جنگ ولہبات وسے سوختہ میشود وصداع وخفقان وقشعریرہ پس اگر مبدأ علت طحال باشد باوجود علامات مذکورہ عظم طحال برآں گواہی دہد واگر ورم معدہ باشد بحسب اقسام ورم دلائل حرارت وبرودت از حمی وعطش وسے مرابری وانتفاخ را اینجا شاہد حال وسیست وکذلک علامات سدہ

ماساریقا نیز از انچه در جایگاہش خواہد آمد پوشیدہ نے **علاج** اگر سبب این مرض ورم حار مراق باشد علاج ورم حار باید کرد و گذاشتن محجمہ بشرط بر مراق مفید بود و نزد جالینوس فصد اسیلم و عند روفس صافن و بقول بعض باسلیق دریں مرض مقرر است و فصد بعد ہر چہل روز دریں مرض نافع بود و تبرید مزاج بجہت منع صعود ابخرہ بدماغ و آب کاسنی مروق و ماء الجبن شدید النفع است و نوشیدن شیر خر بسیار نافع بود و گاہ گاہے تلیین طبع نمایند و سفوف سودا با ماء الجبن مناسب است و دریں باب اطریفل زمانی جامع است و استعمال مفرحات یا توتیہ بعد از استفراغات با شربہ مناسبہ چوں گلاب و عرق بید مشک و شیرہ کشنیز خشک و تخم کاہو و تخم خرفہ با شربت سیب و شربت گاؤزبان تخم ریحان و فرنجمشک و امثال آں موقوف بر رائے طبیب است و در صورت کثرت حرارت مزاج استعمال ماء الشعیر و شربت خشخاش و سعوط بروغن بنفشہ و نیلوفر مفید و اگر مادہ بارد باشد نطولات حارہ و ضمادات حارہ بکار برند و تدہین فم معدہ بروغن گل و سنبل و مصطگی نیم گرم و تکمید بسبوس گندم و نمک و تنطیل بطبیخ بابونہ و اکلیل و برگ ترنج بجہت تحلیل ریاح و مداومت حمام بغایت سود مند است و در قسم تنقیہ از ادویہ شدید الحرارت نباید کرد و در ریاح مراقی اکثر بماء الجبن زائل میشود و گلقند و سکنجبین و مفرحات و جوارشہائے مقویہ معدہ و دل مفید بود بالجملہ در ہر عضو یکہ مادہ باشد در تنقیہ و تقویت آں عضو ہمچنیکہ در جایگاہش منضبط است توجہ نمایند مثلاً آنچہ بمشارکت طحال باشد بفصد و اسہال و ضمادات طحال کہ در محلش مذکور است اشتغال ورزند و با وجود آں از رعایت مزاج و حمایت قلب غافل نباشند و در طحالی بہر اسہال ادویہ قویہ دادن باک ندارد و گفتہ اند کہ افتیمون و شربت او در مالیخولیائے مراقی بغایت نافع است و کذا شاہترہ و جائے خطائی را عظیم النفع گفتہ اند و گویند کہ بتدبیر ایں مرض حذاق یونانی منفرد اند و غیر آنہا چنین زیادہ برائے کسر نفخ مے کنند و اسہال با یارج مے نمایند پس احتراق زیادہ میکند و سنا باک ندارد کہ آں اسہال اخلاط محترقہ از اعماق بلا تہیج میکند **فائدہ** حمق و رعونت و عشق و فسق نیز از قبیل مالیخولیا است و علاجش بدستور و در عشق بہترین تدابیر وصل معشوق است و اگر ممکن نباشد بہر حیلہ کہ از اندیشہ آں باز مانند چوں نقل حکایات نفرت افزا و استہانت و نصیحت و جز آں متوجہ شوند و منع سماع اغانی نمایند و جماع در ازالہ آں اثر تمام دارد و ایضاً وسواس کہ بعد حمیات واقع شود بہترین معالجات آں فصد رگ پیشانی است و ریختن آب نیم گرم بر سر و دوشیدن شیر دبارہ پنبہ را بشیر آلودہ بر تارک سر گذاشتن و کاسنی و کاہو و خیار خوردن و خواب و راحت اختیار نمودن و اگر بعد از تناول اشیاء حارہ حریفہ چوں پیاز و سیر و فلفل و امثال آں یا از رسیدن گرمی آفتاب بدماغ یا از بیداری مفرط عارض شود ہمگی توجہ بترطیب دماغ مصروف دارند بنطولات و سعوطات و ادہان و در ینجا از استعمال کافور پرحذر باشند و بدانکہ جنون کہ با غضب و ایذا و کثرت تکلم بود مانیا گویند و اگر با خندہ و بازی و ایذا بود داء الکلب خوانند و اگر با ترش روی و فرار از مردم بود قطرب نامند و اگر جنون مفرط با ورم دماغ حادث شود سرسام گویند بالجملہ مرتبہ جنون بالا تر از مرتبہ مالیخولیا باید شمرد و تدبیر حسب سبب ہمانست کہ در مالیخولیا گذشت مع تبرید و ترطیب زائد و داغ بر یافوخ برائے قطرب مجرب نوشتہ +

شنار

فائدہ

مفردات

زمرد را با خود داشتن و خوردن از مجربات است **دیگر** کہ مجنون را از جنون بری گرداند از شریفی موئے سوختہ انسان در روغن گل آمیختہ سعوط کنند **دیگر** قرشی گفتہ کہ چوں قدرے افیون در ماء الشعیر حل کردہ بخور رانند اختلاط عقل و مانیا و داء الکلب را در یک روز زائل کند **دیگر** حاجی حسین جراح گفتہ کہ برائے قطرب داغ نہادن بر سر کہ چند روز گذارند تا چرک بسیار آید مجرب است **دیگر** مشمش یعنی زرد آلو و فوخ و طبیخ خوردن نافع است از برائے قطرب **دیگر** شرب افتیمون بشیر بز تازہ و شکر و کذا لعاب اسپغول پنج درم در آب برآوردہ پانزدہ درم شکر سفید داخل کردہ و کذا اسنا رمکی برائے اخلاط محترقہ و کذا اشیر بز یا میش بشکر و نان گندم و کذا نوشیدن ترشی ترنج و شکر و کذا نوشیدن عرق نیلوفر بشکر یا شربت آں بماء الشعیر در اقسام مالیخولیا نافع است **دیگر** خوردن تخم بادرنجبویہ بشکر و کذا البقلہ آں مسلوق بروغن بادام و کذا گاؤزبان و کذا سیب شامی اکلاً و شماً و کذا اکل لحم ماکیان و دماغ آں در وسواس سوداوی مجرب سویدی است **دیگر** ہمیں منافع بنفشہ در آب بپزند و در حمام بر سر ریزند و ہمچنیں روغن آں چوں با شیر دختران ممزوج نمایند و پارۂ پنبہ را باں تر کردہ بر سر نہند ترطیب دماغ میکند و نافع است برائے قطرب و چکانیدن آں در بینی ایضاً نافع است **دیگر** اسطوخودوس آشامیدن نافع است برائے جنون سوداوی **دیگر** سفیدی بیض ماکیان نیم برشت صالح است از برائے اصحاب مانیا +

مرکبات

اطریفل کشنیزی معمول حکیم محمد وفا برادر حکیم اکمل خان برائے اقسام مالیخولیا پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ مقشر از ہر یک چہار درم ابریشم مقرض سہ درم شاہترہ لاجورد مغسول ہر یک دو درم گل گاؤزبان بادرنجبویہ اسطوخودوس بسفائج فستقی ہر یک یک درم برگ سنا مکی

کشنیز خشک هریک بست وچهار درم مصطگی رومی دو درم عسل سه وزن ادویه سنا رمکی را در آب جوشانیده با عسل بقوام آرند وادویه دیگر کوفته بیخته بروغن بادام
چرب کرده اطریفل سازند شربت یک توله در معمولی و ذکائی هم مرقوم است و صاحب مفتاح التجربات نوشته که این اطریفل تقویت قلب و تلیین طبع هم می نماید
و در عمل اکسیر آمده لیکن در آن اسطوخودوس بسفایج یکدو درم است **اطریفل اسطوخودوس** ـ ملین طبع مقوی دماغ مالیخولیا و صرع و امراض بلغمی
و سوداوی را سوده بد و دماغ و معده را از اخلاط غلیظ پاک کند و بهق و برص را نافع است و مداومت آن مانع سپید شدن موی و دافع رطوبات از ذکائی
و جالینوس نافع ـ پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی بلیله سیاه پوست بلیله اسطوخودوس آمله منقی سنا رمکی تربد سفید بسفایج فستقی مصطگی افتیمون کشمش مویز منقی
هریک پنج مثقال کوفته بیخته با بست و پنج مثقال روغن بادام چرب کرده بعسل مصفی سه وزن ادویه بسرشند و گاهی برعایت حرارت مزاج دو چند قند سپید
و یک چند شهد خالص کرده میشود و بعد از چهل روز استعمال سازند شربت چهار مثقال **اطریفل افتیمون مسهل بنسخه معمول** ـ نافع امراض
دماغی سوداوی و منقی دماغ از اخلاط ثلاثه و مستعمل در دوار نیز از ذکائی و معمولی نمک هندی دو درم افتیمون غاریقون گاوزبان بادرنجبویه گل سرخ هر
یک پنج درم پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد هلیله سیاه پوست بلیله آمله مقشر اسطوخودوس بسفایج فستقی تربد سفید هریک هفت درم ایارج فیقرا ده درم
کوفته بیخته هلیلجات بروغن بادام شیرین چرب کرده بشهد خالص سه چند بسرشند شربت سه درم تا پنج درم **نوع دیگر** نافع مالیخولیا و جمیع امراض سوداوی ماده
دماغی و جنون و تنقیه دماغ می نماید پوست هلیله کابلی آمله منقی پوست بلیله هریک ده مثقال تربد سفید افتیمون سنا رمکی هریک پنج مثقال شیطرج بسفایج
اسطوخودوس گل سرخ هر واحد سه مثقال انیسون نمک هندی هریک یک مثقال روغن بادام یک توله شهد سه وزن ادویه بدستور معمول بسرشند قدر شربت از
دو مثقال تا پنج مثقال از ذکائی و قادری و تحفه **نوع دیگر** تالیف علوی خان که جهت اقسام مالیخولیا مجرب نوشته گلقند آفتابی مویز منقی عسل مصفی از هریک
صد و نود درم بهم آمیزند و در گلاب و عرق گاوزبان و عرق دارچینی و عرق فرنجمشک هریک یک رطل حل کرده بجوشانند و نیکو بمالند و بپالایند و بقوام آرند پس بگیرند
پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله مقشر زرنباد مشک منقی هریک ده درم گاوزبان شاهتره افتیمون اسطوخودوس فرنجمشک سنا رمکی
بادرنجبویه از هریک هفت درم بسفایج فستقی تراشیده تربد موصوف حجر ارمنی لاجورد راسن تخم حنظل ریوند چینی زرناد درونج انیسون سنبل الطیب هریک پنج درم
غاریقون سه درم حب بلسان فاوانیا دارچینی مصطگی بادرنجبویه تمام پودینه سلیخه یکدو درم کوفته بیخته بروغن بادام شیرین چهل درم چرب نموده بآن بسرشند شربت
دو مثقال و اگر خواهند اقوی گردد یک درم ایارج فیقرا بآن سرشته حب ساخته خورده باشند **اطریفل** که معمول حکیم شاه محمد اکبرآبادی مرحوم بوده نافع اقسام جنون
و مصلح فساد ذهن و دافع نزله و نسول سر و مانع صعود ابخره از معده و اعضا دیگر قرفه شاهتره الائچی خورد سلیخه مصطگی هریک سه نیم ماشه گل سرخ اصل السوس مقشر
هریک نه ماشه هلیله سیاه پوست بلیله آمله مقشر هریک یک نیم توله پوست هلیله زرد تربد موصوف هریک سه توله کوفته بیخته بروغن بادام یا روغن گاو چرب کرده
با عسل یا قند سفید نیم آثار عالمگیری قوام داده بسرشند قدر خوراک یک توله تا دو توله از ذکائی ـ **اطریفل زمانی** تالیف صاحب تحفه که مسمی باسم پدر خود ساخته
جهت اقسام مالیخولیا خصوص مراقی از جمله مجربات است و صاحب خلاصه مینویسد که احقر اثر آن را مکرر مشاهده نموده در تنقیه معده و دماغ از اخلاط ثلثه و برائے
قولنج و صداع و منع صعود ابخره نافع و مداومت آن جهت قطع نزله مجرب و بجمیع امزجه موافق است و اگر بعد از غذا تناول نمایند مضرت نمی رساند و قوت او تا دو
سال باقی ماند ـ پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه گل بنفشه محموده مشوی هریک ده مثقال تربد سفید موصوف کشنیز خشک هریک بست مثقال پوست
بلیله آمله مقشر گل سرخ طباشیر گل نیلوفر هریک پنج مثقال صندل سفید کتیرا هریک سه مثقال روغن بادام شیرین سی مثقال ادویه کوفته بیخته بروغن چرب
کرده چهار عدد عناب صد عدد سپستان صد عدد گل بنفشه ده مثقال در آب جوشانده صاف کرده با یک نیم وزن شیره هلیله مربے و یک وزن عسل کف
گرفته بقوام آورده ادویه بسرشند قدر شربت آن برائے اسهال از چهار مثقال تا شش مثقال و بنا بر مداومت از یک مثقال تا دو مثقال ✤ ـــ
انوشدارو لولوی ـ تالیف حکیم عماد الدین محمود مفرح و مقوی اعضا رئیسه و معده است و نافع از عارضه وسواس سوداوی و مالیخولیا خصوصا
از برائے مالیخولیائے مراقی و معدی و میباشد در نهایت نفع مرآنها را و مجرب حکیم علوی خان صاحب ـ دانه هیل از رب دارچینی زرنباد سنبل الطیب جوزبوا
بسباسه قرنفل درونج عقربی گل ارمنی مغسول گل مختوم مصطگی رومی زعفران ورق نقره زرشک بیدانه مشک تبتی طباشیر از هریک یک مثقال مروارید ناسفته
یک نیم مثقال گل سرخ سعد کوفی صندل سفید بگلاب سوده تخم خرفه مقشر از هریک دو مثقال ورق طلا نیم مثقال شیر آمله منقی نود مثقال گلاب و آب به شیرین
آب سیب شیرین آب انار شیرین آب امرود و عرق بیدمشک از هریک صد و بست مثقال اول مرتبه آمله را یک شب در شیر گاو خیسانند و صبح بشویند
و با نه رطل آب بجوشانند تا سه رطل آب بماند پس فرود آورده بمالند و بپالایند و در صافی آن نبات سفید و قند سفید و عسل مصفی از هریک صد و بست

متقی که زآب وزن جید مشابه آب جدید سوده باسئے سیلو برداخل کرده و بقوام آورند پس از آتش فرود آورده و بگذارند که حرارت آن شکسته فاتر گردد بلکه مائل به سردی شود
اورده . انگه تمامه که در دست نمانیه کرده و آنچه حل کردنی است حلکرده و آنچه کوبیدنی است کوبیده و بیخته بدستور بآن سرشته معجون سازند و در ظرف چینی نگهدارند
شربتے از یک مثقال تا دو مثقال و دیگر منافع او نوشته از منافع مالیخولیا و فصل خفقان و ضعف هم خواهند آمد **ایارج شبیار** از مخترعات حکیم مومنا برائے
خراب مواد سوداوی و بلغمی از مجربات است گل سرخ کندر حب النیل کتیرا دار چینی هریک پنج مثقال صبر زرد مقل ازرق هریک دو مثقال ریوند چینی پوست هلیله
کابلی غاریقون هریک تیل مثقال اسارون سنبل الطیب زیره کرمانی هریک یک توله تربد سنا مکی شحم حنظل هریک شش توله دو قوکبابه هریک شش ماشه شربت
یکدرم بآب گرم یا گلاب و اکثر استعمال این وقت شب است و اگر ضرور باشد روز اندر هم بتوان خورد **تریاق الذهب** که بجهت مالیخولیا مجرب بمرات
و صرع و جذام و استسقاء و یرقان و حصر بول و بواسیر را نیز مجرب است منقول از بیاض میر عوض علی مرحوم مروارید ناسفته شفاف هرقدر که خواهند در کهرل
انداخته بعرق ترنج یا آب لیمو غسل آن نسایند و در شیشه مهر نموده در آب گرم سه هفته بدارند تا حل شود و بعد از آن صبر سقوطری هفت درم تخم تیا پانزده درم
افتیمون دار چینی قصب الذریره هرکدام چهار درم لاجورد قرنفل عود هندی صندل سفید صندل سرخ صمغ عربی کتیرا هرکدام سه درم همه را سائیده بآب محلول مذکور
حب ابعده دانه بخود ساخته نگهدارند شربت یک درم یا زیاده بقدر احتمال و اگر تفریح عظیم و تقویت باه منظور باشد طلا را بگذارند و آب محلول مذکور چند قطره بران بچکانند
و بسایند دیا ترکیب سابق بیامیزند و اگر قدرے فاد زهر حیوانی مخلوط سازند در تخلیص سموم بے نظیر است و هر گاه بقدر دو قیراط از مرکب مذکور شگوفه ترنج حلکرده
در بینی خداوند یرقان بچکانند همان زرد رنگ را باصلاح آرد باذن الله تعالی و در سر که بجهت افاقت مصروع در بینی او و روغن بنفشه برائے محافظت از طاعون و وبا
هر گاه در بینی را بآن تدهین کنند و هر روز یک قیراط از آن بخورند و اگر در شیره بادیان حل کرده و بیازو صوف را بآن آغشته زن بعد از حیض حمول سازد برائے
حبل مجرب است و اگر مجذوم قبل از ریختن اطراف در سکنجبین کارے حل کرده بخورد فائده دهد و برائے تقنقت حیضه با آب کرفس و بجهت خفقان بآب گاؤزبان و
دیبا منزو برائے بواسیر بآب عناب **تبرید مراقی** را که احتراق سر و سوزش گلو از بخارات حاد سوداوی مترقد از صفرا باشد شیره زرشک هفت ماشه عرقیات
بست توله شربت بزوری دو توله داخل کرده بنوشند **ایضاً** مع وسواس خیالات لعاب اسپغول نه ماشه شیره خرفه شش ماشه شیره کشنیز خشک چهار ماشه
عرق شاهتره بادآورد شربت انار شیرین دو توله بالنگو پنج ماشه **ایضاً** که با تنگ و عطش و ضعف اشتها و رنگینی و غلظ قاروره باشد گلقند سکنجبین هریک
پنج توله در گلاب دو توله عرق کاسنی سه توله عرق مکوه چهار توله مالیده صاف کرده پنج ماشه و اگر حرارت در جگر زائد باشد شیره خیارین افزایند و شام عرقیات ده توله شربت
انار دو توله غذا شله کھچڑی و هند **ایضاً** . نزله و تنفخ و درد پهلو شیره کاسنی شیره خیارین شیره بادیان هریک شش ماشه شربت بنفشه شربت گاؤزبان هریک
نیم توله . **ایضاً** بجهت تبرید کبد آب کاسنی تازه شربت بزوری با شیره زرشک و شیره خیارین در عرق مکوه و عرق کاسنی سکنجبین بزوری اگر نزله نباشد گلاب
هم با دوا المسک شیره خرفه عرقیات گلاب شربت انار یا کاسنی داخل کرده شربت بزوری گلقند . **ایضاً** برائے گرمی جگر که قاروره رنگین نارنجی و
تشنج معده از کثرت شرب آب و تبخیر و تصعید باشد شربت انار سکنجبین گلقند آفتابی عرقیات **ایضاً** که با نرمی طبع باشد جوارش انارین نه ماشه خورده
بالائش شیره کاسنی چهار ماشه شیره خیارین پنج ماشه شربت بزوری دو توله تخم ریحان یا اسپغول شش ماشه پاشیده بنوشند . **ایضاً** که باهمی باشد قرص
زرشک سوده آب کاسنی مروق ده توله شیره خیارین شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه شربت بزوری دو توله و اگر خواهند شیره تخم کدو بجائے خیارین و بجائے
شربت بزوری گلقند کنند و گاهے عوض قرص زرشک قرص گل صغیر و یا قرص طباشیر کنند حسب حاجت و آمله مربے یک عدد شیره خیارین شیره کاسنی هریک
شش ماشه عرق شاهتره ده توله گلقند دو توله یا شربت نیلوفر اسپغول شش ماشه پاشیده هم نافع . **تبرید** معمول استاد برائے مالیخولیا مراقی شیره
کشنیز خشک شیره تخم کاهو شیره تخم خرفه در عرقیات برآورده شربت سیب یا شربت گاؤزبان حل کرده تخم فرنجمشک پاشیده بنوشند **جوشانده** برائے
بخارات معده مراق بارد بسوئے کشنیز مصطگی دو ماشه مویز منقے ده دانه گاؤزبان چهار ماشه جوشانیده عرق عنب الثعلب ده توله نبات یک توله تخم شربتی
چهار ماشه **ایضاً** عنب الثعلب گل سرخ هریک چهار ماشه تخم کاسنی شش ماشه بادیان چهار ماشه جوشانیده شربت بزوری دو توله . **ایضاً** الائچی خورد
سه ماشه تخم کاسنی شش ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله **ایضاً ملین** بجهت مالیخولیا و حرارت کبد و احتراق بلغم و نزله و ریاح معده مصطگی یک ماشه
سوده بگلقند آفتابی یک توله سرشته بخورند بالائش گل نیلوفر چهار ماشه گاؤزبان شش ماشه تخم کاسنی نیم کوفته شش ماشه عنب الثعلب ابریشم مقرض هریک
چهار ماشه جوشانیده نبات و گاهے مویز منقے ده دانه هم افزایند **جوشانده مراق** مصطگی یک ماشه سوده هلیله مربے یک عدد سرشته خورده
بادیان چهار ماشه تخم کاسنی خیارین هریک شش ماشه جوشانیده نبات توله **ایضاً** مصطگی یک ماشه سوده به آمله مربے یک عدد بخورند و گاؤزبان هفت ماشه در عرق مکوه

دو تولہ جوشانیدہ نبات تولہ **ایضاً** برائے مراق با سرد مزاجی عنبر ہفت ماشہ بخورند بالائش گاؤزبان چہار ماشہ گل گاؤزبان دانہ ہیل ہریک سہ ماشہ جوشانیدہ نبات تولہ **ایضاً**۔ کہ مع قصور ہضم و اضطراب و کثرت آروغ بود زرنباد ابریشم خام ہریک دو ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ جوشانیدہ خمیرہ صندل یک تولہ و اگر خواہند گل نیلوفر چہار ماشہ افزایند **ایضاً** مع ریاح معدہ و نقصان و ضعف ہضم بادیان خطائی چائے خطائی ابریشم مقرض گاؤزبان بسفائج فستقی ہریک چہار ماشہ دارچینی دو ماشہ جوشانیدہ نبات دو تولہ **ایضاً**۔ کہ نفخ و ہر نعناع خشک یک ماشہ الائچی خورد دو ماشہ چائے خطائی بادیان خطائی ہریک یک ماشہ خیارین کوفتہ کاسنی کوفتہ ہریک سہ ماشہ گل سرخ چہار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ سکنجبین لیموں حل کردہ بنوشند **جلاب** نافع مالیخولیا قند سفید یک من با یک من گلاب بجوشانند و کف بردارند ذلبقوام آرند و اگر گاؤزبان گل گاؤزبان بادرنجبویہ گل سرخ اضافہ نمایند بہت ایں مرض انفع خواہد بود از علاج الامراض **جوارش شاہی** ستالیف سید علوی خان مرحوم مالیخولیائے مراقی را بے نظیر است و مقوی قلب و معدہ و تفریح آرد زرشک منقے بست و پنج مثقال آملہ بلیلہ بخیستہ در کردہ گلاب و عرق بید مشک ہریک ہفتاد و پنج مثقال ہمہ را بپزند تا مہرا شود مالیدہ بپالایند پس شربت انار شیریں و ترش نبات سفید ہریک بست و پنج مثقال سکنجبین سی مثقال شربت نارنج شربت لیموں شربت آلو ہریک چہل و پنج مثقال داخل کردہ بقوام آرند پس عنبر اشہب دو مثقال ابریشم مقرض ورق طلا ورق نقرہ مروارید ناسفتہ ہریک سی مثقال گل گاؤزبان غنچہ گل سرخ ہریک پنج مثقال کوفتہ بیختہ بسرشند خوراک د درم ✤

جوارش آملہ لولوی۔ خاصہ نادر شاہ از تالیف حکیم ممدوح قلمی فرمودہ اند کہ ایں جوارش را فوائد بسیار است و از جملہ فوائد آں انفع است از برائے مالیخولیا مراقی و سوداء و خفقان سوداوی و صداع سوداوی قشیر آملہ منقے چہار دہ مثقال زرشک منقی ہشت مثقال صندل سفید طباشیر گل گاؤزبان سماق منقے دانہ ہیل بادرنجبویہ ابریشم مقرض دارچینی از ہریک دو مثقال گل سرخ چہار مثقال تخم خرفہ مقشر سہ مثقال مروارید ناسفتہ عنبر اشہب ورق طلا ورق نقرہ از ہریک مثقال نبات یک صد و سی مثقال شربت آلو بست و چہار مثقال شربت انار ہشت مثقال بدستور مرتب سازند شربتے دو مثقال و در روغنیکہ برودتے در مزاج اشر محسوس میشد یا قبضے مفاصلے رومی عود ہندی پوست زرد اترج از ہریک دو مثقال مشک تبتی یک مثقال بر ادویہ افزودہ و در شیرخشت ترنجبین خراسانی پاک کردہ از تخم خاشاک سی مثقال و نیم من گلاب افزودہ **حب افتیمون** کہ در مالیخولیا برائے تنقیہ معمول است افتیمون دو درم غاریقون تربد سفید مجوف خراشیدہ در روغن گاؤ چرب نمودہ اسطوخودوس بسفائج فستقی ہریک یک درم بکوبند و بآب بادیان بسرشند و ایں ہمہ یک خوراک است و طریق استعمال ایں مانند حب ایارج است کہ در فالج و لقوہ خواہد آمد **نوع دیگر** کہ تنقیہ دماغ و بدن از سوداء کند و جمیع امراض سوداوی خصوص کہ مالیخولیا و مانیا و سرسام سوداوی را بغایت مفید است از ذکائی پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد آملہ منقے پوست بلیلہ ہر واحد دو درم گل سرخ سنا مکی اسطوخودوس لاجورد مغسول ہر واحد دو نیم درم غاریقون سپید از غربال سوئینہ گذرانیدہ شش درم افتیمون دہ درم کوفتہ بیختہ روغن بادام شیریں چرب کردہ باآب بادیان حبہا سازند قدر خوراک چہار درم تا ہفت درم۔ **نوع دیگر** کہ اعصاب سر و معدہ و از اخلاط سوداوی پاک کند محمودہ یک درم ایارج فیقرا شحم حنظل غاریقون حجر ارمنی مغسول افتیمون مقل ازرق ہریک دو درم تربد سفید شش درم کوفتہ بیختہ حبہا سازند شربت دو درم و نیم معمول **حب لاجورد**۔ معمول حکیم شریف خان صاحب مالیخولیا و جمیع امراض سوداوی را نافع باشد لاجورد مغسول سہ درم قرنفل سقمونیا انیسون ہریک یک درم غاریقون پنج درم بسفائج چہار درم ایارج فیقرا شش درم باآب کرفس حبہا سازند شربت سہ درم با ماء الجبن ا شت **نوع دیگر** منقے سر و بدن از سوداء و نافع جمیع اقسام امراض سوداویہ از ذکائی رب السوس کتیرا ربع جزو سقمونیا نیم جزو پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ افتیمون ہریک یک جزو لاجورد مغسول دو جزو کوفتہ بیختہ باآب حبہا سازند **حب لاجورد دیگر** جہت اسہال صفراء غلیظ و سوداء و بلغم از مخترعات حکیم مومن لاجورد غیر مغسول مصطگی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی غاریقون تربد موصوف سنا مکی گل بنفشہ افتیمون ہریک دو مثقال بسفائج اسطوخودوس ہریک یک مثقال عود قماری کتیرا گل سرخ ہریک نیم مثقال باآب سیب حب ساختہ از دو درم تا سہ درم تناول نمایند **نوع دیگر** در مالیخولیا و مراق برائے تنقیہ ہمراہ ماء الجبن و مسہل مستعمل بہ نسخہ مطب لاجورد مغسول نیم درم تربد سفید بسفائج افتیمون ہلیلہ سیاہ ہلیلہ زرد ریوند خطائی ہریک یک مثقال انیسون مصطگی شحم حنظل ہریک نیم درم مقل کتیرا سہ دانگ کوفتہ بیختہ بعرق عنب الثعلب حب بستہ یک تولہ ہمراہ عرق گاؤزبان و عرق مکوہ چہار گھڑی شب باقی ماندہ بخورند و صبح ماء الجبن یا بدرقہ مناسب بنوشند و گاہے دریں حب سقمونیا نیم درم اضافہ کردہ میشود و بجہت صلابت معدہ غاریقون یک درم ایارج فیقرا نمک سیاہ ہریک نیم درم زنجبیل سہ دانگ افزودہ میشود **حب ہلیلہ** از حکیم علوی خان صاحب مجرب برائے مالیخولیا حادث از سوداء صفراوی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقے از ہریک دو دانگ سنا مکی لاجورد مغسول افتیمون غاریقون سفید کتیرا از ہریک یک دانگ کوفتہ بیختہ بروغن بادام شیریں چرب نمودہ بمویز منقے سرشتہ حب ساختہ با عرق گاؤزبان نیم گرم کہ در آں جلاب یا شکری دہ درم حل کردہ

لہ دو درم مادری افتیمون یک درم نیز دو اصل است ۱۲

باشند فرو برند جملہ یک شربت است در ہفتہ یک مرتبہ این حبوب را استعمال نمایند تا زمانیکہ مالیخولیا زائل شود **نوع دیگر** - نافع از برائے اخراج سودا و مرۂ صفرا از
سر و تمام بدن و مکرر بتجربہ آمدہ بسیار نافع است و بغایۃ از ذکائی و مجمع الجوامع پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ و پوست بلیلہ آملہ منقے برگ سنا مکی
از ہر یک دو دانگ سقمونیا مشوی یک دانگ کوفتہ بیختہ بروغن بادام شیرین چرب کردہ بگوشت مویز حبہا سازند بورق نقرہ پیچیدہ بآب نیم گرم فرو برند وگاہے
اضافہ کردہ میشود بر اجزائے این حب از برائے تقویت اسہال آن مرمرۂ سودا را لاجورد و حب النیل از ہر یک یک دانگ **حب اسطوخودوس**
تنقیۂ بدن و دماغ از سودا کند و برائے مالیخولیا کہ حادث از سودائے محترق و بلغم محترق باشد نافع و صرع و داء الکلب و دیگر امراض سوداوی و بلغمی را مفید
برد پوست ہلیلہ زرد و ہلیلہ کابلی یکصد و پنج درم ترید موصوف ہفت درم و نیم صبر سقوطری شش درم اسطوخودوس غاریقون بسفائج افتیمون یکدسہ درم شحم حنظل
یک نیم درم قرنفل پودینہ کوہی یکدیک درم کوفتہ بیختہ بآب حبہا سازند شربت سہ درم تا چہار درم بآب گرم و در نسخہ دیگر وزن قرنفل و پودینہ ہر یک نیم درم و
ملح نفطی یک درم ایارج فیقرا دہ درم نیز داخل است و شحم حنظل ندارد و نسخہ حب حکیم ارشد کہ بمالیخولیا نافع در صرع خواہد آمد - **حب اصطمخیقون** مجبی
منقے است اسہال سوداوی محترق از بلغم و اخلاط مختلفہ فاسدہ کند بمالیخولیا و دیگر امراض بسیار نافع زراوند مدحرج نمک ہندی از ہر یک یک درم صبر سقوطری
پنج درم حب بلسان عود بلسان سلیخہ سنبل الطیب اسارون دارچینی زعفران مصطگی بیخ اذخر وج ترکی عصارۂ افسنتین از ہر یک یک درم سقمونیائے مشوی غاریقون
شحم حنظل از ہر یک سہ درم افتیمون بسفائج از ہر یک شش درم کوفتہ بیختہ حب سازند شربتے از آن دو درم و نیم وقت خواب بآب گرم **حب مسہل سودا** مستعمل در
امراض سوداوی از علاج الامراض ایارج فیقرا یکدرم لاجورد مغسول غاریقون سپید مثل ارزق ترید سفید موصوف کتیرا و پوست ہلیلہ زرد از ہر یک یک دانگ کوفتہ بیختہ
بروغن بادام یک درم چرب نمودہ حب سازند و بورق نقرہ سہ عدد پیچیدہ در ہر شب بآب نیم گرم فرو برند و صبح فلوس خیارشنبر پانزدہ مثقال شیرخشت گلقند آفتابی ہر
یک دہ مثقال بآب کاسنی تازہ پنجاہ مثقال و آب بادیان تازہ سی مثقال حل کردہ بپالایند و یک مثقال روغن بادام شیرین داخل کردہ بیاشامند غذا میان روز نخود
آب **حب** نافع برائے وسواس سوداوی و جہت گریہ کہ در خواب مے آید و خیالات رویہ منقول از مائۃ مسیحی ایارج فیقرا غاریقون افتیمون از ہر یک دو درم شحم حنظل خربق
اسود از ہر یک چہار درم حجر ارمنی سہ درم کوفتہ بیختہ حب بندند شربت سہ درم **حب ایارہ** - کہ جہت مالیخولیا در اثنار خوردن ماء الجبن گاہ گاہے بکار مے
آید منقول از منہاج افتیمون لاجورد یکدو دانگ ایارج فیقرا یک درم اطریفل صغیر دو درم بدو مثقال معجون نجاح باہم سرشتہ بخورند بعد از آن ماء الجبن بنوشند
و اگر خواہند یک دانگ شحم حنظل اضافہ نمایند و حب ہلیلہ کہ جہت مالیخولیا مفید است در فصل رمد خواہد آمد و حب ایارج در فصل صداع مذکور شد **حلوا** نافع اقسام
مالیخولیا و یبس بدن و مدقوق و مسلول را آمن است از ذکائی شکر سپید مسکہ تازہ روغن بادام تخم خشخاش تخم خرفہ مقشر مغز تخم کدوئے شیرین نشاستہ از مجموع
حلوا سازند و اگر مائل نبود خواہند کہ خوشبو کنند قدرے مشک و عنبر و زعفران بیفزایند **خیساندہ** مراقی را کہ بعد مسہل خفقان و بخارات کہ از نشست و
برخاست ہم بیزاری داشتہ باشد و خلل ریگ گردہ نیز بود کشمش شش ماشہ زرشک بیدانہ ہفت ماشہ شب در عرق کاسنی پنج تولہ و گلاب چہار تولہ تر کردہ
صبح خام مالیدہ صاف کردہ شیرۂ خرفہ شش ماشہ شربت بزوری دو تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** - مجرب بجہت مالیخولیائے مراقی و وحشت و جنون
گاؤزبان کشنیز خشک صندل سفید ہر یک شش ماشہ کشمش یک نیم تولہ شب خیسانیدہ صبح صاف نمودہ شربت انار دو تولہ داخل کردہ بدہند و
ایضاً - ملین شکم در حالت گرمی مزاج چند روز بکار برند آلو بخارا پنج دانہ مویز منقے دہ دانہ زرشک گل سرخ گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ شب در
آب تر کردہ صبح مالیدہ صاف نمودہ گلقند آفتابی دو تولہ یا خمیرۂ بنفشہ سہ تولہ حل کردہ بنوشند **ایضاً** - ملین دموی صفراوی مزاج - برادۂ صندل شش
ماشہ کشنیز خشک ابریشم مقرض ہر یک چہار ماشہ آلو بخارا پنج دانہ شب در آب تر کردہ صبح مالیدہ صاف نمودہ شربت انار و یا شربت سیب داخل کردہ بنوشند
خمیرہ گاؤزبان عنبری - تالیف حکیم اکمل خان جہت تقویت دماغ و تفریح قلب بے نظیر و مداومت او الزالۂ مالیخولیا و اقسام خفقان را
زائل میکند و بارہا تیار شدہ و بہزار بالنفع کردہ گاؤزبان سہ دام گل گاؤزبان کشنیز خشک ابریشم مقرض بہمن سفید تخم بالنگو صندل سفید تخم فرنجمشک
ہر یک یک تولہ عنبر اشہب نیم درم سوائے عنبر در دو آثار آب تر نمایند و صبح بجوشانند ہر گاہ کہ سویم حصہ بماند صاف نمودہ نبات یک آثار و عسل مصفی
پاؤ آثار بقوام آرند و آخر قوام عنبر داخل نمایند و ورق طلا و نقرہ شش ماشہ اضافہ کنند ہر چند کہ حل خواہند کرد خوب خواہد شد شربتے از یک درم تا دو درم
و سہ درم و چون درین ترکیب مروارید یاقوت زمرد زہر مہرہ یشب ہر یک یک مثقال اضافہ شود حکم تریاق بہم خواہد رسانید و در اسہال دموی و بواسیری
النفع بود **خمیرہ گاؤزبان** کہ بنہایت مقوی دماغ و دل بود و ازالۂ خفقان و غشی نماید از علاج الامراض - کافور دو دانگ مشک نیم درم زعفران
یکشہ
یک درم گل سرخ تراشہ صندل سنبل الطیب اشنہ ہر یک سہ مثقال بادرنجبویہ پنج مثقال گل گاؤزبان دہ مثقال گاؤزبان بست مثقال سوائے

اول ہمہ را در دو رطل آب وگلاب بجیسانند وجوش دہند وصاف نمودہ بایک رطل قند قوام نمایند وسہ چیز اول داخل کردہ بکار برند شربت دو درم تا سہ درم
باعرق بیدمشک وگلاب و در نسخہ دیگر سوائے مشک وزعفران وآب وگلاب وقند وزن دیگر ادویہ نصف مرقوم است وآں را خمیرۂ گاؤزبان جار نامیدہ
ایضاً - برگ گاؤزبان گل گاؤزبان ہریک چہار تولہ بادرنجبویہ نیم پاؤ گلاب عرق بیدمشک ہریک نیم آثار مشک عنبر ورق نقرہ ہریک سہ ماشہ
قند سفید یک آثار بطریق معروف تیار سازند **خمیرہ ابریشم** از حکیم ارشد جہت اقسام سوداوی وتقویت اعضاء رئیسہ بے عدیل و در طمع
بسیار لذیذ ومجرب است عود غرقی چہار ماشہ ابریشم خام کہ از کوہ باشد چہل ورد تولہ صندل سفید سائیدہ نیم تولہ سنبل الطیب پوست بیرون پستہ وترنج ومصطگی
قرنفل دارچیل سادج ہندی از ہریک پنج ماشہ ادویہ را در پارچہ کتان بستہ مع ابریشم در عرق گاؤزبان وبیدمشک وگلاب وآب سیب شیریں آب
بہ شیریں آب انار شیریں از ہریک دوازدہ دام آب باران دو آثار بجوشانند تا وزن آب باران ہر دو وزن آب میوہ ہا ماند بعد ازاں باعسل سفید
پاؤ آثار نبات سفید وقند سفید ہریک یک نیم پاؤ بقوام آورند ودر آخر قوام عنبر اشہب شش ماشہ حل کردہ بعد ازاں کہ قوام سرد شود ورق نقرہ ورق طلا
ہریک شش ماشہ حل ساختہ مروارید سائیدہ یک تولہ یاقوت رمانی نہ ماشہ کہربا مرجان ہریک شش ماشہ یشب سفید نہ ماشہ مشک خالص چہار ماشہ داخل نمودہ
خوب مخلوط سازند ودر ظرف چینی نگاہدارند شربتے پنج ماشہ تا شش ماشہ وتہ ماشہ **خمیرہ ابریشم** کہ حکیم مسیح الزمان جہت بندگان حضرت اعلیٰ ترتیب
دادہ بودند برائے ازالہ توحش وجمیع امراض سوداوی وتقویت قلب بے عدیل از سترینی کہربا بسد یشب سفید عنبر عود مصطگی ہریک نیم مثقال فرنجمشک ابریشم
مقرض مروارید ہریک یک مثقال گل گاؤزبان دو مثقال ایں ہمہ را کوبیدہ بیزند ابریشم خام دہ تولہ عسل سی مثقال نبات سفید ہفتاد مثقال گلاب دو
آثار ابریشم را در گلاب یک شبانہ روز تر کردہ بجوشانند ہرگاہ کہ نصف گلاب باقی ماند صاف نمودہ یک مثقال گاؤزبان یک مثقال بادرنجبویہ علیحدہ
در قدرے آب جوشاندہ صاف کردہ باآں ضم نمایند وعسل ونبات داخل کردہ بقوام آرند اول عنبر حل کردہ خوب لت نمایند کہ سفید شود وبعد ازاں دوا ہا کہ
کوفتہ داشتہ است بیامیزند وبکار برند **خمیرہ ابریشم** جہت توحش سوداوی واقسام مالیخولیا وخفقان بارد وباد بواسیر سودمند ومقوی دماغ
ودل ودیگر اعضاء مجوعہ بقائی عود مصطگی مشک خالص ہریک نیم مثقال یاقوت کہربا مرجان یشب ہریک یک مثقال مروارید عنبر اشہب ہریک دو مثقال
برگ بادرنجبویہ برگ فرنجمشک ہریک بست مثقال ابریشم زرد خام نودو دو مثقال نبات یک سیر شاہجہانی ابریشم را در آب آہن تاب وطلا تاب
تر کردہ بجوشانند تا ربع ماند خوب مالیدہ صاف کردہ بگیرند بادرنجبویہ وفرنجمشک را علیحدہ در کاسہ آب بجوشانند تا النصف بماند صاف کردہ آب مذکور ضم
کنند ونبات داخل کردہ بقوام خمیرہ آوردہ بزنند اول عنبر باز جواہر ودواہائے دیگر بدستور معمول حل کنند **خمیرہ ابریشم** - از حکیم اکمل خان منع بخارات
نماید وتقویت دل ودماغ ومعدہ کند طباشیر سفید بہمن کشنیز پوست بیرون پستہ مروارید ناسفتہ کہربا شمعی گل نیلوفر گل گاؤزبان ابریشم مقرض ہریک
دو درم یاقوت چہار دانگ برگ گاؤزبان دہ درم عصارۂ زرشک پنج درم صندل سفید سہ درم کافور دو دانگ شیر آملہ پانزدہ درم ورق نقرہ سہ
دانگ زر محلول عنبر اشہب ہریک دو دانگ مشک نیم دانگ آب سیب آب انار شیریں ہریک سی مثقال گلاب بیدمشک عرق گاؤزبان ہر
یک پنجاہ درم قند سفید دو آثار بدستور خمیرہ مرتب سازند **خمیرہ ابریشم** - معمول حکیم شریف خان صاحب پیلۂ ابریشم صد مثقال در عرق
بیدمشک وگلاب وآب آہن ونقرہ تاب وطلا تاب از ہریک چہار آثار علیحدہ علیحدہ بجوشانند وگاؤزبان گل گاؤزبان ہریک بست مثقال بہمنین
سنبل الطیب اشنہ گل نیلوفر برگ تلسی بادرنجبویہ ہریک دہ مثقال در عرق گاؤزبان وعرق بیدمشک ہریک چہار آثار علیحدہ خیسانیدہ صبح بجوشانند
و ہر دو مغلی را جمع نمودہ بانبات بقوام آرند وآب سیب وآب بہی آب انار ہریک دو آثار مروارید یشب سودہ ہر دو ہفت مثقال ورق نقرہ مرجان
ہریک سہ مثقال کہربا گشن حزبا ہر دو یک ہشتقال زعفران یک مثقال عنبر اشہب یک تولہ طباشیر دو مثقال اضافہ نمودہ بدستور خمیرہ سازند
خمیرۂ مروارید - مجرب حکیم معصوم علی خان مروارید ناسفتہ یک تولہ زہر مہرہ بادرنجبویہ از ہریک دو تولہ بہمن سرخ وسفید تودری سرخ وسفید ہر
یک نیم تولہ گل گاؤزبان نیم پاؤ زعفران عنبر اشہب مشک نافہ ہریک یک تولہ قند سفید دہ آثار گلاب بیدمشک یک یک آثار خرفہ مقشر نیم پاؤ بادرنجبویہ
یک تولہ بدستور معمول تیار نمایند **خمیرہ خشخاش زرد** - معمول حکیم ذکاء اللہ خان جہت ترطیب وتقویت دماغ ونزلہ وزکام نافع وخواب
خوش مے آرد زعفران نیم ماشہ کوکنار تخم خشخاش مغز بادام مقشر ہریک دو نیم دام شاہجہانی گلاب نیم پاؤ نبات سفید یک نیم پاؤ کوکنار را مع کوفتہ
نمودہ در دو سیر آب تر کنند بعد یک شبانہ روز بجوشانند ہرگاہ نیم آثار آب بماند صاف نمودہ تخم خشخاش ومغز بادام کوفتہ در قدرے آب خیسانیدہ آب آنرا
باآب کوکنار ضم ساختہ نبات وگلاب داخل کردہ بقوام آرند وزعفران در قدرے گلاب سودہ چوں قریب انعقاد شود داخل کردہ بہ تبر مخلوط سازند کہ بہ رنگین شود

خمیرہ آبریشم از بیاض عالمگیری و دیگر خمیرجات کہ مالیخولیا را نافع است در فصل خفقان خواہد آمد **دوار المسک** بارد مقوی اعضاء رئیسہ و مواد محترقہ تاتین و رافع خبث نفس و وسواس خفقان حار و مزیل مالیخولیا کہ از احتراق خون و صفرا باشد مروارید ناسفتہ کہربا شمعی گل سرخ طباشیر صندل سفید کشنیز خشک مقشر تخم خرفہ مقشر بسد محرق مغسول زرشک منقے گل گاؤزبان ابریشم مقرض ہریک پنج مثقال گل ارمنی مغسول قرنفل دکھنی ہریک سہ مثقال گل نیلوفر دو مثقال مشک یک مثقال عنبر اشہب دو مثقال ورق طلا ورق نقرہ ملدیک مثقال نبات سفید دو چند آن آب سیب شیریں نود مثقال آب انار شیریں نود مثقال عرق بیدمشک گلاب ہریک پنجاہ مثقال جواہر را بر سنگ سماق و با گلاب صلایہ کردہ باقی ادویہ کوفتہ بیختہ و آب ہا و عرق و نبات را بقوام آوردہ مرتب سازند و حکیم مومن گفتہ کہ من دو مثقال یاقوت رمانی دریں دوار المسک داخل کردم واثرش بسیار یافتم و آیضاً گفتہ کہ اگر خواستہ باشند مشک داخل نکنند و بعنبر اکتفا کنند حکیم علوی خان صاحب میفرمایند کہ دریں صورت آن را دوار المسک نتوان گفت بلکہ مناسب آنست کہ آن را دوار العنبر نامند۔

دوار المسک کہ در مرض مالیخولیائے احتراقی صفراوی بعد استفراغ جہت تبدیل مزاج بکار آید از حکیم علی زعفران ربع جزو مشک نیم جزو کہربا بسد تخم کشنیز مقشر طباشیر مغز تخم خیارین ابریشم محرق مروارید ناسفتہ ہریک یک جزو سویق سیب شیریں سہ جزو با سہ چند قند معجون سازند شربتے دو درم بادہ درم شربت سیب شیریں **دوار المسک حار** معمول ایں خاکسار در مالیخولیائے سوداوی و بلغمی و نافع از برائے خفقان و فالج و لقوہ و صرع و خبث نفس و استرخاء و کزاز امتلائی و مقوی قلب است و معدہ را پاک میسازد و نشف رطوبت از آن میکند و معین است بر ہضم غذا زرنباد درونج عقربی مروارید ناسفتہ کہربا بسد از ہریک دہ درم ابریشم مقرض شش درم بہمن سرخ بہمن سفید سنبل الطیب ساذج ہندی قاقلہ قرنفل از ہریک پنج درم اشنہ دار فلفل زنجبیل از ہریک چہار درم مشک سہ ماشہ عسل سفید یک آثار و ابریشم را مقرض نمایند کہ مثل غبار گردد پس جواہر خوب صلایہ کردہ باقی ادویہ کوفتہ بیختہ با عسل بسرشند شربت نیم مثقال و بعد از دو ماہ چون جدوار چہارم حصہ آن بیامیزند در جمیع افعال خصوصاً در دفع سموم و عفونت اخلاط اقوی خواہد بود ایں از تصرفات حکیم الملک است

دوائے مالیخولیا۔ از بیاض استاد و تکملہ اطریفل صغیر دو تولہ ہر روز بخورند و روغن گاؤ بر سر مالند و ماء الجبن انفع المعالجات ست و بعد ہر ہفتہ سنا مکی ہلیلہ سیاہ مکدو درم افتیمون یک درم با ماء الجبن بدہند تنقیہ سودا از اعماق بدن بظہور برسد۔ **ایضاً** کہ برائے مالیخولیا و خفقان مجرب نوشتہ دہ درم افتیمون در نصف رطل شیر تازہ خیسانیدہ با پانزدہ مثقال سکنجبین بنوشند و تا یک ہفتہ بعمل آرند منقول از زمرد اخضر۔ **دوائے** کہ از مجربات النطاکی است ہر صباح یک قیراط بندق ہندی با اندک مشک خالص در روغن گاؤ تازہ حل کردہ سعوط کنند و در ہر ہفتہ یکبار بماء الجبن و افتیمون و لاجورد سائیدہ ہر کدام یک مثقال و سکنجبین طبع را ملایم سازند ہر سحر گاہ پنج درم اسپغول با پانزدہ درم قند سفید و سی درم گلاب بدہند **دوائے نفخہ و نافخہ** از بیاض والد مرحوم عرق بادیان تند قسم اول نیم شیشہ گلاب قسم اول نیم شیشہ قرنفل یک دام در شیشہ کردہ در آفتاب بگذارند بعد چند روز قدرے قدرے بنوشند **ایضاً منہ** آب انار شیریں یک آثار بجنہ در شیشہ کردہ و یک دام قرنفل و قدرے جوز افزودہ در سرگین اسپ دفن کنند بعد بست روز برآوردہ قدرے قدرے استعمال نمایند **دوائے** بجہت مراق برادہ صندل سفید کشنیز خشک مقشر نیم کوفتہ شب تر کردہ صبح آب زلال آن را با نبات شیریں ساختہ شیرۂ خرفہ اضافہ نمودہ بنوشند از بیاض استاد **دوائے مراق** کہ آروغ بکشاید و مرطوبین را ریاح معدہ با سہل اخراج کند و برائے نزلہ و ضعف ہضم نافع مصطگی یک ماشہ سودہ بخمیرۂ گاؤزبان سرشتہ بورق نقرہ یک عدد پیچیدہ شیرۂ انیسون دو ماشہ شیرۂ خیارین شش ماشہ عرق گاؤزبان پنج تولہ عرق بادیان پنج تولہ شربت بنفشہ یک نیم تولہ گلقند آفتابی یک نیم تولہ **ایضاً** برائے مراق الجرہ یابسہ و بجزابی ہلیلہ مربی بورق نقرہ پیچیدہ لعاب بیدانہ عرقیات گلاب عرق کیوڑہ شربت بنفشہ برائے تقویت دماغ و ترطیب سعوط شیر دختران و مالش کف پا از تخم خشخاش و تخم بنگ بشیر گاؤ سودہ منوم مجرب است۔ **ایضاً**۔ برائے مراق و سوزش معدہ کشمش ہفت ماشہ در گلاب چہار تولہ تر کردہ صبح یک یک بسر سوزن برداشتہ بخورند و گلاب بنوشند۔ **ایضاً**۔ برائے مراق با رطوبات دہان و خرابی معدہ دانہ ہیل طباشیر یک یک ماشہ سودہ با آملہ مربے یک عدد سرشتہ بخورند و بالائش عرقیات شربت بزوری دو تولہ بالنگو چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند۔ **ایضاً**۔ مراقی را کہ درد معدہ در آخر ہضم بودہ باشد بادیان خطائی دو ماشہ سودہ بگلقند آفتابی تولہ سرشتہ بخورند و عرق بادیان دہ تولہ بنوشند۔ **ایضاً**۔ انیسون یک ماشہ سودہ با گلقند آفتابی تولہ سرشتہ عرق بادیان دہ تولہ بنوشند۔ **ایضاً**۔ برائے آروغ ترش ریاح سوداوی مراقی از ضعف ہاضمہ نوشدارو سادہ عرقیات شربت بزوری و سفوف معمول ملک اندرانی بسرکہ مد بر و زرشک و کشنیز و طباشیر و انار دانہ دہند۔ **ایضاً**۔ برائے کثرت آروغ دخانی از مراق صفراوی گلقند نسترن تولہ شربت لیموں سرشتہ بخورند بالائش شیرۂ دانہ ہیل دو ماشہ شیرۂ بادیان چہار ماشہ گلاب چہار تولہ نبات تولہ بنوشند۔ **دوائے** مراق برائے بار مزاجان

صعتر فارسی انیسون بادیان دانہ ہیل مصطگی ہر یک یک ماشہ سودہ گلقند آفتابی یک تولہ سرشتہ بخورند بالائش عرق بادیان بنوشند وبجہت آخر روز
شیرہ تخم کشوث شیرۂ اصل السوس ہر یک چہار ماشہ نبات تولہ وبجہت شب ہلیلہ مربے باآب گرم نگاہ ہے عود سودہ افزودہ میشود بعد ازمدتا نفع مراق
ورياح كه مثل گولہ در شکم بود زائل میشود۔ **ایضاً**۔ برائے دفع خلل ریاح واوجاع معدہ وخفقان بادیان بادرنجبویہ بادیان خطائی صعتر فارسی ہر یک
سہ ماشہ برگ فرنجمشک چہار ماشہ عود صلیب یک نیم ماشہ مویز منقی دہ دانہ در نیم آثار آب بجوشانند ہرگاہ نیم باقی بماند صاف کردہ شربت بزوری معتدل
دو تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً**۔ کہ باتہوع ومتلیان وخفقان وجشار دہکہک وضعف معدہ وکمی اشتہا ونقصان ہضم باشد عود غرقی یک ماشہ
مصطگی لسان خشک الائچی خورد ہر یک دو ماشہ سودہ بسکنجبین سادہ تولہ سرشتہ تناول نمایند بالائش شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ در عرق عنب الثعلب
دہ تولہ برآوردہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً**۔ در ثقل کہ از احتباس ابخرۂ مراقی وجہت دفع ریاح از اسفل ورفع قبض بواسیر مفید
ومنع آروغ مراقیان ونافع نزلہ است طباشیر سنبل الطیب اصل السوس دانہ ہیل ہر یک نیم ماشہ سودہ گلقند آفتابی تولہ سرشتہ شیرۂ تخم خرپزہ شش
ماشہ شربت گاؤزبان دو تولہ۔ **ایضاً** ملین برائے رفع قبض اصحاب مراقیا ہلیلہ مربے باجوارش عود بہ نسخہ ملین خوردہ شیرۂ خیارین شیرۂ تخم کاسنی ہر یک
شش ماشہ عرقیات شربت بزوری بارد دو تولہ بنوشند۔ **ایضاً**۔ جہت تقویت معدہ مراقیین مصطگی دو ماشہ طباشیر سہ ماشہ دانہ ہیل یک ماشہ
سودہ گلقند آفتابی یک تولہ سرشتہ عرقیات شربت بزوری شربت گاؤزبان دو دو تولہ۔ **ایضاً**۔ درد سر وگرانی مراق وصعود ابخرہ ہلیلہ مربے یک
عدد شیرۂ خیارین شش ماشہ عرقیات دہ تولہ شربت بزوری دو تولہ غذا پلاؤ وضماد کاہو کاسنی صندل کشنیز باآب کشنیز واگر بسبب خشونت ہلیلہ مربے
خشکی وگرمی کند بجائے ہلیلہ خمیرۂ گاؤزبان ہفت ماشہ یا دواء المسک بارد ہفت ماشہ شیرۂ کاسنی تخم ریحان میفزایند واگر آثار حرارت بسبب احتراق
دفع نشود آب کاسنی سبز بدستور شروع کنند مع مبردات حرارت کبد از اشربہ وشیرہ جات۔ **ایضاً**۔ بجہت دفع ریاح مراقی از اسفل ومنع صعود
بخارات باطلی راس ورفع قبض بواسیر ریحی از مزاج حار نزلی طباشیر مصطگی دانہ الائچی بادیان ہر یک نیم ماشہ سودہ گلقند آفتابی سرشتہ گل خطمی سہ ماشہ
عناب ہفت دانہ بنفشہ شش ماشہ جوشانیدہ۔ **ایضاً**۔ بہمیں منافع رافع قبض بتقویت معدہ ودافع ریاح نافع بخار ونزلہ حار دانہ ہیل سودہ یک ماشہ
گلقند آفتابی تولہ سرشتہ شیرۂ تخم کاہو شش ماشہ شربت گاؤزبان دو تولہ۔ **روغن** کہ دفع یبوست دماغ کند وترطیب دماغ بے نظیر است از ذکائی
لعاب بہدانہ لعاب بہیدانہ گل خطمی سفید سرطان نہری مجوف مقشر آب سیب شیریں ہمہ را باروغن مغز تخم کدوے شیریں وروغن بنفشہ بادام وپنبہ دانہ
وپیہ گردہ بمقدار بقدرے بجوشانند کہ آبہا بروند وروغن بماند مغز قلم گوسالہ شیر دختر وشیر بز داخل کردہ در ہاون بدستہ بمالند تا یکسان شود تبہا بر نافوخ
وکف دست وپا وناف بمالند وروغن لبوب سبعہ کہ بمالیخولیا نافع درفصل تشنج خواہد آمد۔ **سعوط** روغن نیلوفر روغن بادام شیریں شیر دختران ہمہ را مخلوط
نمودہ سعوط نمایند وبہمیں طور دیگر روغنہائے سرد وتر بکار برند **سعوط** کہ لصاحب جنون احتراقی مفید منقول از خط استاد مرحوم از ذکائی وقادری آب عنب
الثعلب سبز گرفتہ بجوشانند وصاف کردہ ہمراہ روغن نیلوفر وباسپیدۂ تخم مرغ یا شیر دختر آمیختہ در بینی چکانند **سفوف سودا** مستعمل در مالیخولیا رافع
مواد سوداوی وبہ ذام مجرب ومعمول ہمراہ ماء الجبن سنا مکی افتیمون از ہر یک نیم درم تربد سفید مجوف خراشیدہ پنجدرم غاریقون نرم سپید لاجورد مغسول ہلیلہ
سیاہ بادرنجبویہ ہر یک سہ درم گل سرخ چہار درم پوست ہلیلہ کابلی پوست ہلیلہ زرد بسفائج فستقی ریوند چینی ہر یک پنجدرم اسطوخودوس دو درم بدستور متعارف
سفوف سازند شربت از یک مثقال تا چہار مثقال وبعضے احیان از چہار زیادہ ہم شدہ ونفع بسیار نمودہ در مفتاح وزن سنا افتیمون ہر یک یکدرم است باقی
بدستور **سفوف دیگر**۔ از حکیم کمل خان کہ باماء الجبن مستعمل است بنفشہ عنب الثعلب گل سرخ مغز بادام شیریں ہر واحد یک درم پوست ہلیلہ زرد
پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ از ہر یک دو دانگ لاجورد مغسول ریوند چینی سقمونیائے مشوی برگ سنا مکی کتیرا رب السوس ہر یک یک دانگ قند سفید سہ
درم کوفتہ بیختہ سفوف سازند خوراک دو مثقال۔ **ایضاً**۔ از حکیم شریف خان صاحب برائے اخراج مادہ سوداوی باماء الجبن ہلیلہ سیاہ پانزدہ درم غاریقون
افتیمون ہر یک پنج درم بادرنجبویہ ہفت درم شحم حنظل چہار درم شربت یک مثقال **سفوف سبعہ**۔ منقی بدن از سودا ونافع مالیخولیا منقول از معمولی
پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ افتیمون ہر یک دو درم بسفائج حب النیل سنا مکی ہر یک سہ درم تربد مدبر نصف مجموع کوفتہ بیختہ سفوف سازند خوراک از چہار
درم تا چہار مثقال **سفوف لاجورد** مستعمل باماء الجبن برائے دفع مواد سوداوی از شریفی ومعمولی حجر ارمنی حجر لاجورد مغسول ہلیلہ سیاہ ہر
واحد دو ماشہ پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ زرد ہر یک چہار ماشہ افتیمون بسفائج ہر یک ہفت ماشہ سنا مکی گل بنفشہ ہر واحد پنج ماشہ تخم شاہترہ
شش ماشہ تخم بادرنجبویہ سہ ماشہ کوفتہ بیختہ نبات چہل وہفت ماشہ بیامیزند شربت یک مثقال **نوع دیگر** از معمولی لاجورد مغسول غاریقون سفید ہر یک

دو جزو پوست هلیله زرد و سنای مکی گل سرخ هر واحد یک جزو خوراک حسب مزاج ـ **نوعدیگر** نسخه که بمالیخولیا داده میشود از ذکائی نمک لفظی لاجورد مغسول
هریک یک درم فاریقون سه درم بسفائج فستقی گاؤزبان گل گاؤزبان افتیمون اسطوخودوس هریک چهار درم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه هریک پنج درم کوفته بیخته
دو مثقال بخورانند و در خلاصه وزن نمک سیاه و لاجورد هر کدام یک نیم درم و گل گاؤزبان مطروح است و در مفتاح تربد مجوف سه درم نیز داخل است
و وزن لاجورد سه و نمک یک ده درم ـ **نوعدیگر** برائے امراض سوداوی از مجربات حکیم غلام قادر مرحوم حجر لاجورد حجر ارمنی هریک یک توله پوست هلیله زرد
پوست هلیله کابلی گل بنفشه بسفائج سنای مکی افتیمون هریک هفت ماشه فاریقون چهار ماشه اسطوخودوس سه نیم ماشه گل سرخ کتیرا هریک پاؤ کم سه ماشه
سفوف مسهل از مخترعات سید علوی خان مرحوم مسهل سودا و بلغم خلیط است و مجرب و هیچ غائله ندارد تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب
ساخته پوست هلیله زرد سنای مکی هریک یک درم زنجبیل یک دانگ فلفل فاریقون سفید ریوند چینی بسفائج فستقی اسطوخودوس افتیمون اقریطی گل سرخ
کتیرا هر واحد دو دانگ نصفی نبات سفید دو درم کوفته بیخته بروغن بادام شیریں چرب نموده نگهدارند شربتے دو درم تا دو مثقال باآب نیم گرم +
سفوف مبارک ـ نافع بجهت مالیخولیا و وسواس و جمیع امراض سوداوی مثل بهق اسود و جذام و اورام سوداوی و جرب و حکه و قوبا و غیر آن
بسیار مفید لاجورد دو درم حجر ارمنی مغسول بلیله سیاه پوست بلیله کابلی پوست هلیله زرد هریک چهار درم افتیمون بروغن بادام آغشته بسفائج هریک
هفت درم سنای مکی گل بنفشه هریک پنج درم تخم شاهتره شش درم تخم بالنگو سه درم ادویه بکوبند و بیزند غیر از هلیلجات که اینها را پارچه بیز نمایند و غیر از بالنگو
که او را کوفته آمیزند و همچند همه شکر سفید آمیخته از چهار درم تا هفت درم استفاف نمایند با عرق گاؤزبان و شکر نیم گرم و یا مالیخولیا و اگر سه درم محموده
دریں بیفزایند در اسهال قوی باشد **سفوف مروارید** ـ که در دفع امراض دماغیه و قلبیه و وسواس و خفقان نفع مے نماید و منع استیلاء جنین نماید از
اسقاط جالینوس هلیله کابلی گاؤزبان بهمنین از هریک ده درم درونج عقربی تخم ریحان بادرنجبویه گل سرخ مصطگی هر واحد پنج درم یاقوت احمر جان قرمزی
مروارید ناسفته ورق طلا محلول و ورق نقره هریک یک مثقال تخم بالنگو پنج درم حجر ارمنی مغسول لاجورد ابریشم مقرض از هریک سه درم کوفته بیخته در شیشه
نگاه دارند وقت حاجت یک مثقال تناول نمایند **سفوف لولوی** از تصرف حکیم معتمد الملوک در نفع مثل سفوف لولوی جالینوس است مروارید ناسفته کهربائے
شمعی حجر یشب سوده زهر مهره خطائی سوده از هریک دو مثقال لعل بدخشی عنبر اشهب مشک تبتی ورق طلا از هریک نیم مثقال ورق نقره دو مثقال و نیم صندل سفید
ابریشم مقرض طباشیر سفید پوست بیرون پسته گل گاؤزبان کشنیز خشک تخم خرفه مقشر بهمن سفید از هریک سه مثقال پوست هلیله کابلی آمله مقشر از هریک پنج مثقال
نبات سفید بست مثقال کوفته بیخته شربتے یک مثقال باگلاب و عرق بیدمشک و تخم بالنگو و شربت سیب شیریں بنوشند **سفوف هلیله لولوی** معمول
و مجرب جهت اکثر امراض دماغی و مالیخولیا و ضعف قلب و خفقان مروارید ناسفته کهربا شمعی ابریشم مقرض حجر ارمنی مغسول هریک یک نیم درم پوست هلیله کابلی هلیله
سیاه آمله پوست بلیله فرنجمشک گاؤزبان اسطوخودوس افتیمون گل ارمنی عود سعد قرنفل کشنیز هریک سه درم تخم خرفه مقشر مغز تخم کدوے شیریں هریک چهار
درم سفوف سازند شربت یک مثقال بعرق گاؤزبان یا عرق بادرنجبویه و شربت سیب از مفتاح **سفوف** از حکیم شریف خان صاحب بجهت امراض مذکوره حجر
لاجورد حجر ارمنی یشب قیطاس یعنی زهر مهره بادرنجبویه بسفائج فستقی اسطوخودوس برگ فرنجمشک ابریشم مقرض گاؤزبان گل سرخ از هریک دو درم درونج هلیله کابلی
مصطگی رومی افتیمون بهمن سفید گل گاؤزبان از هر واحد سه درم کوفته بیخته سفوف سازند شربت یک مثقال تا دو درم بمالیخولیا **سفوف** تالیف این ذکار
اسد خان منقول از بیاض استاد مرحوم برادهٔ صندل سرخ هلیله زرد بادرنجبویه زرنباد گل گاؤزبان هلیله سیاه کوفته بیخته نبات آمیخته بخورند و بالائش شیره
خیارین باآب برآورده شربت بزوری سکنجبین آمیخته تخم ریحان پاشیده بنوشند دیگر نسخه سفوف که وسواس سوداوی را مفید است در فصل صداع گذشته **سکنجبین**
افتیموی ساده مستعمل در مالیخولیا است و نافع توحش از ذکائی و معمولی افتیمون پنجاه درم در دو سیر سرکه انگوری و مقداری آب بخیسانند و بپزند و بفشارند
پس قند سفید یک نیم من اضافه کرده برآتش نرم گذاشته بپزند تا قوام آید بمالیخولیا دوازده درم بدهند **سکنجبین افتیموی** مستعمل در امراض حاره و امراض حاده
و مالیخولیا تخم کرفس پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان هریک دو مثقال تخم خیارین نیم کوفته پنج مثقال افتیمون بسفائج هریک هفت مثقال بسرکه انگوری
و آب بجوشانند و صبر و افتیمون در آخر اندازند و یک جوش خفیف داده چوں مقدار سرکه بماند صره مالیده بیفشارند و دور کنند و سرکه صافی نموده بقند بقوام
آرند از مفتاح **نوعدیگر** مجرب النفع از کتاب مذکور اسطوخودوس رازیانه شاهتره افتیمون بسفائج سنای مکی هلیله کابلی هریک ده درم آنچه کوفتنی
است نیم کوفته در پنجاه درم سرکه بخیسانند و با نیم من قند بقوام آورند **سکنجبین افتیموی** که در مالیخولیا و امراض سوداوی بمالیخولیا بکار مے آید از
قادری و ذکائی افتیمون در صره بسته گاؤزبان فرنجمشک هریک ده درم همه را یک شب در پنجاه درم سرکه تر کنند صبح جوشانیده صاف کرده با نیم آثار قند سفید

بقوام آرند وبامارالجبن استعمال نمایند ودر علاج الامراض بادرنجبویه اسطوخودوس هریک ده درم نیز داخل است **سکنجبین افتیمونی** اصحاب مالیخولیا وتوحش و صرع را نافع بود از شفائی وشریفی۔ افتیمون ده درم بسفائج فستقی تربد سفید از هریک شش درم گاؤزبان پانزده درم پرسیاوشان تخم کاسنی ایرسا تخم کشوث پوست بیخ کاسنی هریک پنج درم حاشا گل سرخ کمافیطوس از هریک چهار درم تخم بادروج فرنجمشک تخم بادرنجبویه درنباد درونج عقرقرحا بهمن سرخ وسفید دساریج هندی قاقله سنبل از هریک سه درم گاقند آفتابی بوزن تمام ادویه در سرکه دو رطل وآب پنج رطل بخیسانند یک شبانه روز پس بجوشانند وبا یک من قند سفید بقوام آرند +

سکنجبین افتیمونی ۔ از حکیم علوی خان مرحوم نافع برائے جمیع امراض سوداوی خصوص وقتیکه آشامیده میشود با مارالجبن گاؤزبان شاهتره بسفائج فستقی گل بنفشه گل نیلوفر گل گاؤزبان عنب الثعلب پرسیاوشان بادرنجبویه تخم کاسنی تخم خیارین تخم خربزه تخم کشوث افتیمون پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان اصل السوس اسطوخودوس کمافیطوس از هریک پنج درم غنچه گل سرخ نه درم سنارکی چیده افتیمون هریک ده درم انجیر زرد عناب هریک بست دانه مویز منقے سپستان از هریک چهل دانه اجزار کوفتنی را کوفته تمام ادویه را سوائے افتیمون دریک رطل سرکه انگوری وسه رطل آب شیرین یک شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند وافتیمون را علیحده درصره بسته نگهدارند پس ادویه را بجوشانند تا ثلث آب وسرکه باقی ماند صرهٔ افتیمون را داخل کرده یک دوجوش دیگر داده فرود آورده کیسهٔ افتیمون را دائم بدست بمالند تا تمام قوت آں بآب بازداده شود پس فشرده دور کنند وادویه را صاف نموده شیرخشت خراسانی ترنجبین خراسانی هریک هفتاد و پنجدرم وشکر سلیمانی یک صدوبست وپنج درم گاقند آفتابی بست وپنج درم درآں حل کرده بجوشانند وکف آں را گرفته باشند بازصاف نمایند ومرتبه دیگر بر آتش ملایم نهاده بجوشانند تا بقوام آید پس فرود آورده سرد کرده درشیشه نگهدارند شربتے از ده مثقال تا پانزده مثقال با مارالجبن وتوحش تا یک سال باقی مے ماند +

شربتے ۔ که شیخ الرئیس در رساله ادویه قلبیه بعد از بیان احوال توحش سوداوی وفکر ووسواس ومالیخولیا وسوء مزاج حار وبارد ایں نسخه را بجزونسبت داده بغایت ستوده ودر الفتاح وتنقیه بر فرق فی الواقع اثرے عجیب دارد افتیمون بست درم بسفائج شش درم گاؤزبان پانزده درم حاشا زوفا کمافیطوس هرکدام چهار درم پرسیاوشان پنج درم تربد سفید شش درم تخم بادروج تخم بادرنجبویه تخم فرنجمشک زرنباد درونج بهمن سفید بهمن سرخ ساذج هندی سنبل الطیب قرنفل هرکدام سه نیم درم تخم کشوث تخم کاسنی اصل السوس بیخ کاسنی هرکدام دوازده درم همه را در سرکه کهنه یک شبانه روز تر کرده چندانکه ادویه را بپوشاند بعد ازآں پنج رطل آب شیریں بر سرے اندازند وبپزند تا آنکه آب بسوزد ومقدار سرکه باقی ماند آنگاه سرکه را صاف نموده با قند سفید بقدر احتیاج بقوام آورده بردارند شربت از پانزده درم تا بست درم هر بامداد بنقوع مناسب تا ده روز بنوشند **شربت افتیمون** نافع مالیخولیا وخفقان ومستعمل همراه مارالجبن ونیز موافق امزجه حاره از معمولی افتیمون سه تولہ گل سرخ بنفشه گل گاؤزبان گل نیلوفر فرنجمشک تخم کاسنی تخم خیارین هریک یک توله آلوبخارا بست وپنج عدد وقند سه چند واگر آلوبخارا نباشد عوض آں چهار توله تمرهندی اندازند **نوعدیگر** ۔ از کتاب مذکور گل گاؤزبان گاؤزبان هریک دودرم بادرنجبویه مغز تخم معصفر بسفائج گل نسرین هریک سه درم درونج تخم فرنجمشک هریک دودرم افتیمون درصره بسته بقدر دو توله قند سه چند ادویه را در عرق شاهتره خیسانند بدستور شربت سازند **شربت** نافع امراض سوداوی وعلل دماغی ومعدی ومسهل پاکیزه طبعان خوش طبعان خوش مزاجان از معمولی گل بنفشه هفت مثقال گاؤزبان بادرنجبویه اسطوخودوس تخم بادروج بادیان گاؤزبان تخم کشوث هریک سه مثقال گل سرخ سنائے مکی هر واحد ده مثقال کشمش چهار توله سپستان عناب هریک سه مثقال افتیمون درصره بسته چهار مثقال غاریقون تربد سفید مجوف شیرهٔ مغز تخم قرطم هریک پنج مثقال مصطگی سنبل الطیب هریک یک مثقال آلوبخارا بست دانه قند صد مثقال ترنجبین شیرخشت هریک پنجاه مثقال ادویه را یک شبانه روز در آب خیسانند وصبح جوش داده هرگاه چهارم حصه بماند صاف کرده بقند وترنجبین وشیرخشت بقوام آورند خوراک از پنج مثقال تا ده مثقال **شربت** نافع مرض مالیخولیا مسهل بے زحمت بتدریج واگر بے خوابی بصاحب مالیخولیا بسیار باشد عوض سکنجبین افتیمونی همراه مارالجبن همیں شربت بعمل آرند مغز خشکدانه گل بنفشه گاؤزبان گل گاؤزبان گل سرخ گل نسرین بادرنجبویه افتیمون سنائے مکی مویز منقے هریک چهار درم اصل السوس هلیله سیاه پوست هلیله کابلی تربد موصوف هریک سه درم فرنجمشک دو درم قند سه چند واگر صفراویت وحرارت زیاده باشد گل نیلوفر چهار درم تخم کاسنی سه درم افزایند واگر سبب مالیخولیا از احتراق خون بود شاهتره چهار درم عناب ده دانه افزایند واگر بلغمیت زیاده باشد انجیر هفت دانه بادیان دو درم درنسخه شربت افزایند وبعد ساختن شربت غاریقون سفید باریک سائیده در شربت آمیزند وایں شربت را بعد استعمال مارالجبن با عرق هلیله که نسخهٔ آں در عرقیات مے آید داده بسیار مفید افتاده ازکتاب مذکور

شربت مسهل از تالیف حکیم مومن که جهت امراض سوداوی وعلل بارد دماغی ومعدی بغایت نافع است وبهترین مسهلات جهت لطیف طبعان وپاکیزه مزاجان از ذکائی وقادری سنبل الطیب دو مثقال مصطگی رومی اسطوخودوس تخم کشوث هر واحد سه مثقال تربد سفید افتیمون

اصل السوس

قرابادیه

رومی غاریقون ہریک پنج مثقال سنا مکی گل سرخ ہریک دہ مثقال بنفشہ بست مثقال عناب سپستان ہر واحد سی عدد در چہار صد مثقال آب یک شبانہ روز
بخیسانند باز بجوشانند تا بربع رسد یا صد و پنجاہ مثقال ترنجبین و شکر بالمناصفہ بقوام آرند و از پنج مثقال تا دہ مثقال بنوشند **شربت** مجرب و معمول حکیم
اکمل خان جہت اقسام مالیخولیا شدید اکثر بعد از تنقیہ بامار اجبن برائے تلیین طبع استعمال میفرمودند و بدون تنقیہ و تنہا نیز گاہ گاہے در استعمال مے آوردند
بار بار آزمودہ است گاؤزبان ہفت درم و نیم گل بنفشہ ربع کم دو درم گل سرخ یک درم و ربع برگ بادرنجبویہ گل نیلوفر تخم فرنجمشک ہلیلہ سیاہ افتیمون بسفائج
فستقی برگ فرنجمشک اسطوخودوس برگ سنا ہریک دو و نیم درم نبات و گلاب ہریک پاؤ آثار شب ادویہ را در آب خیسانند صبح بطریق متعارف ہمراہ نبات
و گلاب بقوام آرند و عوض نبات اگر ترنجبین و شیرخشت داخل میکردند دریں وقت در سائر خواص اقوی میگشت و در معمولی وزن گاؤزبان چہار درم و گل بنفشہ
یک نیم درم و گل سرخ دو نیم درم است و عوض برگ فرنجمشک ابریشم مقرض بوزن او مرقوم باقی بدستور **شربت مسہل** تالیف حکیم موصوف بجہت کسے
کہ از خوردن مسہل کارہ بود اخراج مواد سوداوی و بلغمی مے نماید در خفقان بارد و اقسام مالیخولیا و صرع وغیرہ امراض دماغی بتجربہ رسیدہ بادیان
پرسیاوشان گاؤزبان بادرنجبویہ انیسون از ہریک یک تولہ گل سرخ بیخ کاسنی ہریک نیم تولہ گل بنفشہ عنب الثعلب تربد سفید ہریک دو تولہ عود صلیب
غاریقون نرم سفید از ہریک نیم تولہ سنا مکی سہ تولہ شاہترہ سی درم کشمش چہار تولہ اسطوخودوس بسفائج فستقی ہلیلہ کابلی تخم کرفس تخم کشوث ہلیلہ سیاہ
از ہریک یک نیم تولہ ادویہ را آنچہ کوفتنی باشد نیم کوفتہ دو شب در آب کہ چہار انگشت بالائے ادویہ باشد تر نمایند و با ترنجبین و نبات و گلقند از
ہریک پاؤ آثار بقوام آرند شربت از چہار دام تا پاؤ آثار بعد از نضج مواد استعمال نمایند اگر حاجت باشد برائے رقیق نمودن ہنگام خوردن ایں شربت
عرق مناسب بقدر مزوج نمودہ بنوشند **شربت سودا** ۔ تالیف حکیم علی جہت اخراج سودائے سوداوی و سودائے صفراوی و سودائے دموی
بہتر از مطبوخ افتیمون است و بے اذیت بود تمر ہندی آلو بخارا ہریک پنج مثقال افتیمون سنا مکی ہریک چہار مثقال بنفشہ شاہترہ ہریک سہ مثقال
شیرخشت و خمیرۂ بنفشہ ہریک پانزدہ مثقال اول سنا و بنفشہ و شاہترہ بجوشانند چوں بجوش آید ادویہ دیگر ریزند و صافی کردہ بیاشامند و اگر بعد از
نضج مادۂ سودا بیاشامند بہتر باشد و اگر شیرخشت نباشد بدل آں دہ مثقال فلوس خیارشنبر داخل کنند از بیاض بخشی صاحب **شربت دیگر** از مجربات
حکیم علی کہ در صورت قلت مادہ و استعداد و اعضاء رئیسہ بتولد خلط سوداوی عظیم النفع است تخم کاسنی تخم بادرنجبویہ تخم فرنجمشک از ہریک بست درم
گاؤزبان سی درم بادرنجبویہ پانزدہ درم اصل السوس دہ درم بسفائج بادیان ہر کدام ہفت درم ہمہ را در شش مثل آں گلاب و دو مثل آں آب
سیب بجوشانند تا سہ چند بماند صاف نمودہ قند سفید آمیختہ شربت یا سکنجبین بدستور مرتب سازند **شربت بادرنجبویہ** از بقائی گاؤزبان خشک سی درم بانگو
تازہ بادرنجبویہ یک من اگر تازہ نباشد خشک سی مثقال بگیرند بجوشانند و بپالایند و با یک من عسل کف گرفتہ شربت سازند و نسخہ کہ حکیم محمد اکمل خان در قرابادین
خود ترقیم نمودہ در آں عنبر اشہب بوزن یک تولہ مشک یک مثقال گلاب دہ شیشہ نیز داخل است ۔ **شربت** معمول حکیم شریف خان صاحب گاؤزبان
بادرنجبویہ اسطوخودوس برابر گرفتہ بجوشانند و صاف نمودہ با قند بقوام آرند دہ مثقال ہر روز مے خورده باشند +
شربت گاؤزبان ۔ معمول حکیم موصوف کہ بنہایت مقوی دماغ و دل بود و در ازالہ خفقان و غشی نافع تر است برگ گاؤزبان بست مثقال گل گاؤزبان
دہ مثقال بادرنجبویہ پنج مثقال گل سرخ سنبل الطیب اشنہ ہریک سہ مثقال تراشہ صندل پنج مثقال ہمہ را در دو رطل آب و گلاب و نیم رطل بیدمشک
خیسانیدہ بجوشانند و مالیدہ صاف نمودہ با یک رطل قند سفید بقوام آوردہ نیم درم زعفران و نیم درم مشک خالص و نیم درم کافور اضافہ نمایند +
شربت گاؤزبان ۔ مقوی دل و دماغ از قرابادین عم حکیم شریف خان گاؤزبان بادرنجبویہ ہریک پاؤ سیر نبات یک نیم سیر عرق بیدمشک
گلاب ہریک چہار شیشہ مشک خالص عنبر اشہب ہریک نیم درم کافور یک درم زعفران دو درم اولاً گاؤزبان و بادرنجبویہ را در دہ سیر آب بجوشانند
چوں لثلث بماند صاف نمودہ عرق بیدمشک و گلاب داخل کردہ با نبات بقوام آرند بعد از آں عنبر و زعفران و مشک داخل کردہ و کافور با گلاب سائیدہ
داخل نمایند شربت از دو درم تا دہ درم در عرق بیدمشک یا گلاب یا آب سرد داخل نمودہ و اگر گاؤزبان و بادرنجبویہ را مقطر کردہ عرق آں بستانند
علی الرسم شربت سازند لطیف و لذیذ خواہد بود اگر مزاج مائل ببرودت بسیار بود کافور موقوف کنند **شربت ابریشم** از قرابادین جد حکیم موصوف
ابریشم خام صد مثقال گاؤزبان بادرنجبویہ اسطوخودوس ہریک پنجاہ مثقال پنج شبانہ روز بآب آہن تاب خیسانیدہ مروارید کہربا بسد یاقوت پوست
بیرون پستہ از ہریک دو مثقال پوست ترنج ساذج ہندی ہریک سہ مثقال عود ہندی چہار مثقال قرنفل بسباسہ جوزبوا ہریک دو مثقال بہمنین چہار
مثقال درونج عقربی سہ مثقال زرنباد دہ مثقال تخم فرنجمشک دہ مثقال مشک خالص نیم مثقال صندل سفید پنج مثقال عنبر اشہب مثقال نبات سفید بقدر

حاجت علی الرسم شربت سازند شربت ابریشم از اختراع حکیم معتمد الملوک میفرمایند که جمیع اشربه ابریشم از برائے مالیخولیا نافع میباشند لیکن ایں نسخه اقوی از جهات
دریں فصل و نیز مجرب است برائے تقویت سر و دماغ و قلب و کبد و تقویت جمیع بدن و باه ابریشم خام از پیله جدا کرده پنجاه مثقال در گلاب و عرق گاؤزبان
عرق بید مشک عرق بادرنجبویه عرق دارچینی عرق فرنجمشک از هر یک یک رطل سه شبانه روز بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد و ابریشم را نیکو بمالند
و بفشارند و عرق را در شیشه نگاه دارند پس بگیرند آمله منقے پوست هلیله کابلی پوست زرد اترج زرشک منقے فرنجمشک بادرنجبویه گاؤزبان گل گاؤزبان
پوست بیخ گاؤزبان گل سرخ گل نیلوفر از هر یک پنج مثقال زرنباد بهمن سرخ بهمن سفید درونج عقربی خیربوا قاقله کبار صندل سفید بگلاب سوده عود هندی
از هر یک سه مثقال اجزا را نیم کوفته با ابریشم مزبور در دو من آب جدا ان بجوشانند تا بثلث رسد صاف نموده قند سفید یک من عسل مصفی شربت سیب
شیریں شربت به شیریں شربت ریباس شربت لیموں شربت گاؤزبان ساده شربت بادرنجبویه ساده از هر یک نیم رطل داخل کرده عرقها را نیز داخل
نمایند و بآتش ملایم بپزند تا بقوام آید پس عنبر اشهب مشک ترکی زعفران از هر یک یک مثقال درآں داخل کرده در شیشه نگاه دارند شربتے شش
درم شربت گاؤزبان ـ نافع مالیخولیا و وسواس و مره سودا و خفقان گاؤزبان سی درم گل گاؤزبان گل سرخ گل نیلوفر گل نسرین هر یک پانزده
درم افتیمون بادرنجبویه بسفائج اسطوخودوس هر یک ده درم تخم فرنجمشک سافج هر یک دو درم قند سفید سه چند بگلاب بقوام آرند از معمولی شربت
اسطوخودوس در انضاج مواد سوداوی و بلغمی خصوص مواد دماغی نفع بسیار دارد و ایں شربت در نسیان نوشته شربت برائے مالیخولیا
مراقی از بیاض استاد مغفور بیخ کاسنی بیخ بادیان تخم خربزه هر یک سه درم مغز تخم خیارین مغز تخم تربز هر یک ده درم بادیان نه ماشه خارخسک شش
درم شکر سفید نیم آثار آب لیموں نیم پاؤ شراب که مراق را نافع است بنسخه مطب افتیمون چهار درم گاؤزبان اصل السوس هر یک دو درم گل
سرخ بنفشه عنب الثعلب اسطوخودوس بسفائج هر یک یک نیم درم بادرنجبویه پوست ترنج سنبل الطیب هر یک یک درم قند سفید سه چند شربت
ساخته یک توله با عرق گاؤزبان ده توله تخم فرنجمشک سه ماشه پاشیده بدهند ـ شربت افسنتین صغیر مالیخولیائے مراقی را نافع بود و جهت ضعف
معده بارد و سوء القنیه نیز مجرب است سنبل الطیب دو درم ترید سفید غاریقون هر یک چهار درم افسنتین ده درم گل سرخ بست درم جمله را در چهار
رطل آب خیسانیده بجوشانند تا بثلث رسد صاف نموده با صد و بست درم قند بقوام آرند و صاحب تحفه غاریقون را حذف کرده و گفته که اگر ترید هفت درم
و سنبل چهار درم کنند اقوی گردد شربت دینار کبیر نافع از برائے امراض کبد و برائے مالیخولیا مراقی تنقیه بایں شربت بعد از فصد ماده بهار الاصول
بهترین تدبیر است منقول از علاج الامراض تخم کاسنی مقشر ده درم رازیانه پنج درم بیخ کاسنی پانزده درم پوست بیخ بادیان هفت درم و نیم گل سرخ پانزده
درم گل نیلوفر گل بنفشه گاؤزبان افتیمون اسطوخودوس از هر یک چهار درم بسفائج فستقی ترید موصوف از هر یک بست درم سنا مکی حب النیل از هر یک
هفت مثقال تخم کشوث در کتان بسته پنج مثقال جمله را در نه رطل آب بخیسانند صبح بجوشانند چوں سه رطل آب بماند بپالایند و یک من قند سفید درآں داخل
کرده بقوام آرند و چهل درم ریوند چینی درآں داخل نمایند و بعضے پانزده درم تا شانزده درم شاهتره و چهل دانه عناب داخل کرده اند مقدار شربت از آں
ده درم تا شانزده درم با آب نیم گرم ضماد که مالیخولیائے صفراوی و سوداوی را نافع است در فصل سرسام گذشت ضماد که در مالیخولیائے مراقی بعد تنقیه نفع
دهد مصطگی گل سرخ افسنتین سنبل الطیب اسارون سعد شبت پودینه دشتی زیره کرمانی انیسون تخم کرفس صعتر کوفته بیخته بآب ضماد کنند یا در آب جوشانیده
صاف نموده در مثانه گاؤ انداخته کماد کنند و اگر تخم گزر دارچینی زرنباد اضافه نمایند انسب است و گاهے ازیں ضماد مصطگی گل سرخ اسارون سعد دور
نموده و بجائے آں اکلیل الملک بابونه برگ تمام اضافه کرده وقت خلوئے معده از طعام بر معده لطول کرده میشود برائے تحلیل ریاح بارده مراقی مفید مے
افتد طلا جهت انتفاخ مراقی از بیاض استاد منقول زرورد مصطگی با روغن گل طلا نمایند عرق مخترع و معمول حکیم شریف خان صاحب مقوی دل و دماغ
گل کیتکی یک عدد گل سیوتی گل گاؤزبان هر یک دو توله گل نیلوفر کشنیز خشک هر یک نیم پاؤ شب در آب تر کنند و ده آثار عرق کشند و در صورت حرارت مزاج
کافور قیصوری و طباشیر هر یک بقدر مناسب بیفزایند یا ایں عرق را همراه قرص کافور یا طباشیر استعمال کنند و در معمولی وزن سیوتی و گل گاؤزبان هر یک چهار
توله نوشته و گل سرخ سه توله صندل هر یک چهار توله و تخم نیلوفر و کشنیز مرقوم نموده عرق از تالیف حکیم ممدوح و مجرب گاؤزبان گل سرخ تخم کاسنی هر یک ده توله
گل گاؤزبان یک توله اسطوخودوس افتیمون در پارچه بسته هر یک دو مثقال شاهتره سه توله بادرنجبویه بسفائج فستقی درونج عقربی حجر ارمنی گل سیوتی هر یک
هر یک نیم هلیله کابلی کشنیز خشک نیلوفر هر واحد سه درم دو شبانه روز در آب تر نمایند پنج آثار عرق کشند عرق هلیله دافع سودا و مقوی دماغ و حواس از
معمولی پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی کشنیز هر یک نیم آثار پوست بلیله آمله هلیله سیاه گل سرخ مویز منقے هر یک پاؤ آثار اسطوخودوس سافج گل نسرین ـ

گاؤزبان ہر واحد ربع رطل عود غرقی گل گاؤزبان ابریشم مقرض برادہ صندل ہر واحد پنج تولہ بسفائج نیم کوفتہ شش تولہ سنبل الطیب دو تولہ شب در آب خیسانند و صبح بدستور تقطیر دہ دوازدہ سیر عرق کشند۔ **عرق ہلیلہ دیگر**۔ معمول عم حکیم شریف خان صاحب برائے امراض سوداوی و تقویت دماغ و معدہ و دل و منع صعود ابخرہ و کابوس واسطوخودوس دوازدہ تولہ کشنیز خشک سہ پاؤ پوست ہلیلہ زرد یک آثار گل سرخ پنج تولہ گاؤزبان مویز منقے ہریک نیم پاؤ ہلیلہ سیاہ پاؤ آثار چہار شبانہ روز خیسانیدہ ہفت آثار عرق کشند و در مفتاح وزن گل سرخ نیم پاؤ و مویز منقے یک نیم پاؤ مرقوم و آملہ و پوست ہلیلہ ہریک پاؤ آثار و عود غرقی چہار تولہ زیادہ است و نوشتہ کہ نافع صداع و مرض سوداوی دماغی است **عرق شیر** بجہت ترطیب سوداوی مزاجان از ولد حکیم امین شیر بز دوازدہ آثار غنچہ گل سرخ گل نیلوفر بہمن سرخ بہمن سفید تودری زرد تودری سرخ تودری سفید گاؤزبان بادرنجبویہ فرنجمشک گل گاؤزبان اصل السوس ہریک دو تولہ عناب سپستان عدد دارچینی نارمشک ہریک شش ماشہ آب سیب شیریں پاؤ سیر آب لیموں شیریں دو آثار آب زردک آب نیشکر ہریک پنج آثار آب انار شیریں نیم سیر عرق نیلوفر دو آثار آب بہ شیریں نیم آثار تخم خرفہ مقشر تخم کاسنی ہریک چہار تولہ بادیان سبز دو آثار صندل سفید چہار تولہ برگ کاسنی سبز دو آثار بدستور عرق کشند **نوع دیگر** مرطب بدن و نافع مالیخولیا و خفقان سوداوی و باخاکشی مدبر رافع حمی دق معمول حکیم وارث علی خان شیر بز آب گذر آب نیشکر ہریک پنج آثار گرفتہ عرق کشند وگاہے آب بہ شیریں آب ناشپاتی عرق گاؤزبان عرق نیلوفر عرق بیدمشک گلاب آب سیب ہر واحد یک آثار عنبر اشہب سہ ماشہ برائے تقویت دل و معدہ اضافہ کردہ میشود و بجائے شیر بز شیر گاؤ بوزن سہ آثار و آب زردک و آب نیشکر ہریک سہ آثار گرفتہ میشود۔ **عرق گاؤزبان عنبری** اصحاب مالیخولیا و توحش خفقان و ضعف دل و جمیع امراض سوداوی را نافع است از ذکائی گاؤزبان گل گاؤزبان ہریک نیم پاؤ صندل سفید اسطوخودوس بادرنجبویہ بسفائج فستقی ہریک دہ درم گلاب و بیدمشک ہریک دو رطل عنبر نیم درم بہمن نیچہ آویزند و بدستور عرق کشند شربتے دوازدہ درم و صاحب معمولی دریں عرق بجائے گلاب عرق کیوڑہ نوشتہ و گل سرخ و گل نسرین ہریک دہ درم مشک نیم درم افزودہ **عرق چوب چینی** کہ ضعف را قوی گرداند و ناتوان را توانا سازد و قوت باہ چنداں شود کہ حد ندارد و مالیخولیا مراقی را مفید بود معمول حکیم شریف خان صاحب و حکیم مسیح الزمان ایں عرق را برائے نواب اعتماد الدولہ تیار کردہ بود عجیب و غریب برآمد و نفعے کرد کہ از تحریر و تقریر بیروں است چوب چینی بست آثار اکبری دارچینی پانزدہ آثار الائچی خورد کباب چینی قرنفل جوز بوا بسباسہ سعد کوفی سادج ہندی عود غرقی بہمن سرخ بہمن سفید زرنباد بادرنجبویہ خولنجان سنبل الطیب ابریشم گاؤزبان صندل سفید سودہ درونج عقربی خصیۃ الثعلب مصطگی بیخ بنفشہ ولایتی از ہریک دو سیر نبات سفید یک من مویز منقے بست آثار عسل مصفی بست آثار قند سیاہ سہ من پوست کیکر یک من گلاب سی شیشہ عنبر اشہب دو تولہ مشک پنج تولہ زعفران نیم سیر بدستور عرق کشند خواہ یک آتشہ خواہ دو آتشہ و بعضے عوض پوست کیکر پوست کنار میکنند و آنہم خوب میشود **عرق قندی** کہ حکیم کاظم علی خان ہمیشہ ہمیں عرق استعمال میکرد و در تجربہ حکیم شریف خان صاحب نیز درآمدہ در طعم بسیار لذیذ و خوش نشا و بے خمار و برائے اقسام مالیخولیا فوائد بے شمار دارد پوست درخت مغیلان شستہ و پاک کردہ دہ آثار قند سیاہ یکمن شاہجہانی آب چہار مشک درخم انداختہ در زمین دفن کنند کہ در تہ آں قدرے سرگین اسپ گذاشتہ باشند چوں لاہن برسد سی آثار عرق کشند یک آتشہ و بسباسہ جوز بوا دارچینی تند شیریں ہیل خورد جن ہریک یک تولہ برادہ صندل دو تولہ گل سرخ پنج تولہ قرنفل نیم تولہ یک شبانروز دریں عرق بخیسانند و روز دیگر بست آثار عرق دو آتشہ گرفتہ و نصف آں اجزائے دیگر را گرفتہ دریں عرق یک شبانروز بخیسانند و روز دیگر سہ آتشہ دوازدہ آثار عرق بکشند و اگر ستہ ماشہ عطر گلاب در کبکبہ بیندازند بہتر میشود بعد از چند روز استعمال نمایند و حکیم جعفر اکبرآبادی ہمیں قندے را بعد گذشتن چہل روز از کشیدن در خفقان و ضعف قلب و مالیخولیائے مراقی و لقوا تنہا ہمراہ گلاب و نبات میداد بایں طریق کہ بگیرند نبات چہار تولہ درہم نمایند کہ نبات حل شود بعد از آں نیم پاؤ شراب را در کاسہ چینی کردہ آتش دہند تا کہ در گیرد بس نبات محلول داخل نمایند و قاشق بزنند تا خاموش شود بعد از سرد شدن بنوشند و بفاصلہ چہار و پنج گھڑی غذا بخورند **عرق قندی دیگر** کہ بخوبی و خوش مزگی آں عرقے نمیباشد قوت دل و دماغ دہد و اصلا خمار نیارد و بوئے بد ندارد معمول حکیم اجمل خان صاحب و در ذکائی ہم مرقوم قند سیاہ یکمن جہانگیری پوست مغیلان ہفت سیر آب صافی قدرے کہ ضرور باشد درخم کنند تا کہ لاہن برسد بہانہ دادہ عرق یک آتشہ بکشند بست و پنج سیر تا سی و پنج سیر عرق را ہرچند نرم تر کشند عرق دو آتشہ بانرخوب و تند و اگر نرم خواہند تا چہاردہ پانزدہ سیر بگیرند چوں یک آتش تیار شود ایں ادویہ سہ شبانہ روز بخیسانند روز چہارم عرق دو آتشہ کشند ادویہ اینست قرنفل دہ تولہ صندل بگلاب سودہ دو تولہ عنبر لادن سہ تولہ عود یک تولہ نبات سفید یک سیر دارچینی سہ تولہ گاؤزبان سہ دام ادویہ نیم کوب کردہ در عرق یک آتشہ انداختہ سہ شبانہ روز بگذارند و عرق کشند و صرہ دریں وقت چنیں کنند صندل دو تولہ مشک یک ماشہ عنبر لادن یک تولہ

در پارچه تنک لبسته در ستو کنند و چون دو آتشه تیار شود اگر موسم گلاب باشد ع سیر برگ گل که زردی و سبزی آن دور کرده باشند بگیرند و در پارچه پاکیزه بسته
در سر دیگ یا مرتبان جنبی کنند و عرق دو آتشه گرم گرم بر آن ریزند چون چند روز بر آن بگذرد و وحدت کم شود استعمال کنند **گلقند گاوزبانی** جهت تقویت دماغ
و دفع مادهٔ سوداوی و تفریح و تقویت دل مجرب است از قادری و شریفی گل گاوزبان تازه یک من قند سفید دو من بطریق معروف بسرشند و اگر تازه نباشد
خشک آن در گلاب تر کرده توان ساخت و گلقند که از گل بید و لفاح و گل سیوتی میسازند مقوی معده و دل و دماغ است و شدید التفریح و طریق ترطیب بهما
همانست که بیان شد **لعوق خشخاش** نافع اقسام جنون برائے تنویم بگیرند پوست خشخاش مع تخم نیمکوفته کوفته نمایند و عناب هریک پنجاه عدد در آب یک
شبانه روز خیسانیده بجوشانند تا نصف آب بماند مالیده صاف نموده شکر یک من اضافه کرده بقوام آرند بعده نشاسته کتیرا صمغ عربی مغز بادام مغز
تخم کدوے شیرین هریک پنج درم اضافه نموده بقوام آرند خوراک پنج مثقال منقول از مفتاح **ماء اللحم بارد**۔ تالیف علوی خان مغفور برائے مالیخولیا که
از احتراق خون و صفرا یا بسبب تشمس در آفتاب یا از خوردن اغذیه و ادویه حاره بهم رسد گوشت بزغاله گوشت بره جوان گوشت میش شش ماهه کله یا بچه
بره یا بزغاله جوان گوشت مرغ جوان گوشتها را از استخوان و چربی جدا کرده ورق نموده از هریک بقدر یک رطل در دیگ نقره یا مس که تازه قلعی نموده
باشند با آتش ملایم کباب نیم پخت نمایند و پیش از کباب نمودن طباشیر صندل سفید کشنیز خشک گل سرخ دانه هیل هریک پنج مثقال کوفته بیخته بر آن
پاشند و بعد از کباب کردن در گلاب عرق بید مشک عرق گاوزبان عرق سیوتی عرق صندل عرق شاهتره عرق نیلوفر عرق کاسنی از هریک یک من
عرق کشند پس در آن سیب امرود بهی تبریزی کدوے تر زعرور هریک ریزه ریزه کرده آب انار شیرین هر واحد نیم رطل داخل عرق مذکور نموده مرتبه
ثانی عرق کشند پس در آن عرق خرفه تر بقله یمانی اسفاناخ زرشک عصی الراعی کاهو برگ بید گل سرخ نیلوفر شاهتره تازه ریحان تازه گل سیب گل بهی
گل امرود گل سیوتی باقلا تر هریک نیم رطل داخل کرده عرق کشند پس این عرق را بروے آنه بهمن سفید دارچینی گل بنفشه دانه هیل تخم خشخاش گاوزبان
پوست بیخ گاوزبان بادرنجبویه هریک پنج مثقال کرده عنبر اشهب دو مثقال مشک تبتی سوده یک مثقال در پارچه پاشیده عرق را بروے بکشند شربت دو
اوقیه **ماء اللحم بارد**۔ تالیف حکیم شریف خان صاحب جهت مالیخولیا که از احتراق خون و صفرا بود و حمی دق را نافع باشد گوشت بزغاله و یا بچه بره
جوان و گوشت میش شش ماهه هریک دو رطل پاک کرده ورق نموده بعد از آن که صندل سپید کشنیز خشک گل سرخ دانه هیل طباشیر سفید از هریک پنج
مثقال دارچینی یک مثقال کوفته بیخته بر آن پاشیده در عرق گاوزبان عرق نیلوفر گلاب عرق بید مشک عرق بید ساده عرق کاسنی عرق صندل از هریک
یک سیر آب فراخ بقدر ضرورت عرق کشند هشت آثار کدو تر ریزه ریزه کرده برگ خرفه تر اسفاناخ گل نیلوفر کاهو برگ بید یا گل آن گل سرخ باقلا تر گاوزبان
گل گاوزبان از هریک نیم رطل تخم خشخاش بهمن سرخ بهمن سفید از هریک دو توله تودریین از هریک یک توله داخل کرده و آب یا از عرقها مناسبه بقدر احتیاج
اضافه نموده بقدر هفت آثار عرق کشند و عنبر اشهب بقدر یک درم در بیچه بندند و اگر حاجت باشد کافور و طباشیر نیز در مرتبه دوم بیفزایند **ماء اللحم** معمول
حکیم اکمل خان برائے ناقهین و ضعف قلب و مالیخولیا نافع است کبوتر نه عدد دراج بطیر هریک پانزده عدد مرغ سه عدد گنجشک نر پنجاه عدد گوشت بز پاؤ آثار
آب کہی آب سیب آب انار شیرین آب ناشپاتی هریک یک سیر صندل سائیده چهار توله کشنیز خشک گل سرخ هریک سه توله گاوزبان نه توله اسطوخودوس
دو نیم توله گل گاوزبان هشت توله بادرنجبویه شش توله ابریشم خام چهار توله فرنجمشک بالنگو هریک سه توله گل نیلوفر شش توله عود غرقی پوست ترنج هریک چهار
توله گلاب یک سیر بید مشک دو سیر عرق گاوزبان عرق نیلوفر هریک یک سیر مشک نه ماشه عنبر پنج ماشه زعفران نه ماشه طباشیر پنج ماشه الاچی خورد سه ماشه
قرنفل دارچینی هریک یک توله بدستور متعارف تیار سازند و اگر مزاج حار باشد کافور افزایند۔ **ماء اللحم**۔ تالیف حکیم باقر برائے مالیخولیا که از سودا طبعی و از
بلغم محترق حادث شود نافع است و تقویت قلب هم مے نماید و خفقان بارد را مفید۔ گوشت بره فربه دو من تبریزی مرغ جوان هفت قطعه گلاب یک من تبریزی
عرق بید مشک عرق گاوزبان از هریک نیم من تبریزی دارچینی ده مثقال صندل سفید بست مثقال دانه هیل قرنفل عود مصطکی نارمشک هریک پنج مثقال عنبر
اشهب یک نیم مثقال بدستور مقرری عرق بکشند و عنبر را در وقت عرق کشیدن بیچه عرق کشی بندند۔ **منضج و مسهل سودا**۔ که در مالیخولیائے
بلغمی و سوداوی و دیگر امراض سوداویه مستعمل است اصل السوس مقشر گاوزبان گل گاوزبان هریک پنج ماشه بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی گل سرخ
اسطوخودوس شاهتره تخم خطمی هریک هفت ماشه آلو بخارا پنج دانه مویز منقے نه دانه شب در آب گرم تر کنند صباح جوشانیده صاف نموده گلقند چهار
توله در آن مالیده باز صاف کرده بدهند پس هرگاه آثار نضج ماده از عرق بیضے و لینت نبض و کدورت و غلظ و سیاهی قاروره ظاهر گردد در روز مسهل بسفائج
فستقی جرانته هریک هفت ماشه پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه هریک شش ماشه افتیمون در پارچه کتان بسته نه ماشه تربد مجوف پنج ماشه

لابیتون منقی دو ماشہ سنا مکی یک تولہ مغز فلوس ہفت تولہ شکر سرخ چہار تولہ شیرۂ مغز بادام مقشر پنج دانہ در منضج اضافہ نمودہ شربت کنند و چون مادہ غلیظ احتیاج منضج زیادہ میباشد باید کہ دو امتار مسہلات منضجات دہند **فائدہ** در بعض موانع اگر دیادہ اجۃ لقی باشد و پیش از نضج منضج نرسند مادہ سودا بسبب کثرت یبوست بسنے آید دریں صورت بعد منضج فصد میکنند و اگر یبوست احتراق زیادہ باشد بعد نمودن ترطیب از ماء الجبن باید کہ اندکے منضجہا و مسہلہا دہند والا منضجہا تحریک زیادہ میکنند چنانچہ بعضے را از دادن منضج سوزش مے افزود و لہذا الاستاد اول ماء الجبن دادہ بعدہ مسہل مے دادند در میان دو مسہل کہ ہنوز دیگر مسہل دادن باشد مقویات معدہ باید داد لیکن آن مقوی کہ با تلیین باشد و اگر نہ اعتبار در دفع تصور و تخیل خواہند کرد چنانچہ آملہ مربے و ہلیلہ مربے و اطریفلات و دواء المسک وغیرہ مسہل است و بعضے بادیان و گلقند میدہند و بعد فراغت مسہلہا مطلقا مقویات قابضہ مضایقہ ندارد و ہمہ آنند کہ در مرطوب و عاصر جمع بسیار رات قوت تمام کردہ باید مریض را قوی و اعلی اختیار باید نمود تا محل اوایل شود و بعدہ عمل عاصر آید **مسہل مالیخولیا** بجہت مزاج حار سوداوی بلغمی و صفراوی و سوداوی مرکب از ملب عناب پنج دانہ بہیدانہ سہ ماشہ گل بنفشہ گل نیلوفر ہر یک چہار ماشہ تخم خیارین کوفتہ تخم کاسنی کوفتہ ہر یک شش ماشہ عنب الثعلب گاؤزبان چہار چہار ماشہ شاہترہ شش ماشہ بادرنجبویہ چہار ماشہ آلوبخارا دہ دانہ تمر ہندی سہ تولہ کشنیز خشک افتیمون بستہ در بستہ ہر یک چہار ماشہ اسطوخودوس سہ ماشہ در آب کاسنی سبز مروق نیم آثار و آب شاہترہ تازہ پاؤ آثار و گلاب نیم پاؤ شب خیسانیدہ صبح خام مالیدہ صاف نمودہ ترنجبین فلوس خیارشنبر گلقند آفتابی ہر یک چہار تولہ مالیدہ صاف کردہ روغن بادام داخل نمودہ بنوشند غذا از شب شلہ در پہر نخود آب و بجائے آب تا دو پہر عرق گاؤزبان و کاسنی بنوشند و

مسہل سوداو بلغم سوختہ منقول از خط والد مرحوم سنا مکی ہفت درم افتیمون در پارچہ بستہ پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ ہر یک پنج درم گل سرخ بسفائج فستقی اصل السوس مقشر بادیان از ہر یک چہار درم اسطوخودوس پرسیاؤشان شاہترہ گاؤزبان بادرنجبویہ بنفشہ نیلوفر ہر یک سہ درم مویز منقی سی دانہ سپستان سی دانہ در یک نیم آثار آب بجوشانند ہر گاہ نیم آثار باند صاف کنند و گلقند آفتابی دہ درم مغز خیارشنبر پانزدہ درم مالیدہ صاف نمودہ روغن گاؤ شش ماشہ انداختہ بنوشند **منضج و مسہل** مخرج سوداو بلغم و صفراء سوختہ مستعمل حکیم ابو پدر مرحوم گل سرخ گل گاؤزبان ہر یک شش ماشہ گل بنفشہ نہ ماشہ گل خطمی اصل السوس انیسون پرسیاؤشان شاہترہ اسطوخودوس خطمی ہر یک شش ماشہ افتیمون نہ ماشہ گاؤزبان نیلوفر بادآورد بسفائج فستقی گل غافث تخم کشوث ہر یک شش ماشہ انجیر زرد نہ دانہ آلوبخارا ہفت دانہ عناب پانزدہ دانہ خوبانی پانزدہ عدد عنب الثعلب شش ماشہ بادیان نہ ماشہ مویز منقی دو تولہ تخم خربزہ تخم خیارین تخم کرفس بیخ کاسنی بیخ کرفس ہر یک شش ماشہ در آب تر کردہ صبح جوش دادہ صاف نمودہ خمیرہ بنفشہ چہار تولہ ترنجبین نہ تولہ مالیدہ باز صاف کردہ بنوشند و روز مسہل ترنجبین پاؤ آثار شربت ورد مکرر ہفت تولہ برگ سنا سہ تولہ شیرخشت شش تولہ اضافہ کردہ دہند روز دیگر تبرید از لعاب بہیدانہ چہار ماشہ لعاب ریشہ خطمی و گاؤزبان و اصل السوس ہر یک شش ماشہ در عرق مکو و عرق بادیان پاؤ آثار بر آوردہ تخم فرنجمشک سہ ماشہ تخم ریحان شش ماشہ پاشیدہ بدہند **مسہل دیگر** از بیاض قبلہ گاہی مرحوم اصل السوس گل بنفشہ ہر یک شش ماشہ انجیر زرد پنج عدد عناب دہ عدد بسفائج نہ ماشہ گل گاؤزبان شش ماشہ کشمش یک تولہ شکاعی بادآورد ہر یک نہ ماشہ پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ ہر یک یک نیم تولہ برگ سنا مکی سہ تولہ ہمہ را در یک شیشہ عرق بادیان جوش دادہ صاف نمودہ مغز فلوس شش تولہ ترنجبین نہ تولہ شیرخشت دو تولہ مالیدہ باز صاف ساختہ شربت دینار چہار تولہ حل کردہ روغن زرد پنج ماشہ بالائش ریختہ بنوشند **منضج و مسہل وغیرہ** کہ در ماء الجبن مستعمل میشود از بیاض مذکور گل سرخ نہ ماشہ گل بنفشہ یک تولہ گاؤزبان شش ماشہ قرطم یک تولہ بادرنجبویہ شش ماشہ شاہترہ نہ ماشہ اسطوخودوس ہفت ماشہ افتیمون شش ماشہ اصل السوس پنج ماشہ شب تر نمودہ صبح جوش دادہ گلقند چہار تولہ مالیدہ در ماء الجبن آمیختہ بنوشند و روز مسہل پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ ہر یک سہ تولہ برگ سنا مکی چہار تولہ در جوشاندہ داخل کنند و مغز فلوس گلقند ہر یک شش تولہ مالیدہ شکر سفید شش تولہ حل کردہ بنوشانند و نسخہ سفوف کہ ہمراہ منضج و مسہل میخورند اینست لاجورد مغسول کتیرا ہر یک یک تولہ اسطوخودوس سہ ماشہ تربد سفید پوست ہلیلہ زرد ہر یک چہار تولہ ہلیلہ سیاہ بسفائج حب النیل ہر یک سہ تولہ سوائے لاجورد دیگر ادویہ را کوفتہ بیختہ بروغن چرب کردہ بقدر یک نیم تولہ یا دو تولہ یا کم و زیادہ استعمال نمایند و نسخہ تبرید اینست لاجورد مغسول یک ماشہ مشک سودہ یک ماشہ با آملہ مربے یک عدد آمیختہ بخورند و بالائش لعاب گاؤزبان و ریشہ خطمی ہر یک چہار ماشہ شربت نیلوفر چہار تولہ بالنگو بزرقطونا ہر یک شش ماشہ پاشیدہ بنوشند و گاہے اصل السوس چہار ماشہ افزودہ جوش دادہ بجائے شربت نبات سہ تولہ داخل کردہ عوض بالنگو و بزرقطونا تخم ریحان شش ماشہ پاشیدہ ہمراہ آملہ و لاجورد وغیرہ دادہ میشود **مسہل** بجہت بخارات و غبار ردی منضج مطلب عناب ہفت دانہ بنفشہ شش ماشہ سپستان پانزدہ دانہ گاؤزبان زرشک ہر یک چہار ماشہ آلوبخارا دہ دانہ تمر ہندی سہ تولہ عنب الثعلب تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ پرسیاؤشان بادیان انیسون ہر یک چہار ماشہ

در آب جوش داده صاف کرده گلقند آفتابی سه تولہ مالیده صاف نموده بنوشند روز سوم سنا مکی گل سرخ در طبیخ و فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ افزوده بدستور وقت چہار گهڑی شب باقی مانده در موسم گرما بنوشند انشاء اللہ تعالیٰ قبل از دو پہر پیش از حرارت آفتاب دو چہار بار اجابت شود باز نزدیک دو پہر نخود آب و اگر تشنگی شود گلاب عرق بید مشک ہم بدہند **ایضاً منہ** مسہل صفرا و بلغم از تمام بدن و دماغ مویز منقے دو تولہ آلو بخارا ده دانہ عناب پنج دانہ شاہترہ و افسنتین ہر یک شش ماشہ مصطگی یک نیم ماشہ جوشانیده صاف نموده تربد سفید چہار ماشہ سوده و نموده بدہند

مطبوخ افتیمون - نافع بجائے مالیخولیا چہل مستعمل شود بعد تنقیہ افتیمون پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی اسطوخودوس مویز منقے ہر یک ده درم شاہترہ بسفائج سنا مکی از ہر یک پنج درم جمیع اجزا را سوائے افتیمون در سه رطل آب بپزند پس افتیمون را بپارچہ بستہ در آں انداختہ دو سه جوش دیگر داده فرود آرند و کیسہ افتیمون را بمالند تا قوتش بر آید و بعد سرد شدن صاف نموده بشکر سفید سبیل نمایند و ہر گاه ماده غلیظ یا محترق از بلغم باشد یک درم غاریقون دو درم تربد بروغن بادام چرب کرده و دو درم از صبر سقوطری بگلاب بستہ یا بعسل سرشتہ حب ساختہ اول فرو برند و بعد سه ساعت مطبوخ بنوشند ۔

نوعِ دیگر موافق نسخہ کابلی ہلیلہ زرد ده درم ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاه ہر کدام ہفت درم بلیلہ آملہ ہر کدام چہار درم مویز منقے سی درم آلو بخارا پانزده درم گاؤزبان برگ بادرنجبویہ اسطوخودوس غافث ہر کدام چہار درم بسفائج سه درم تربد سفید مرضوض دو درم ہمہ را در پنج رطل آب بجوشانند تا یک رطل و ثلث آں بماند آنگاه افتیمون پنج درم اضافہ نموده بجوشانند تا بیک رطل آید مالیده صاف نموده غاریقون سفید یک درم با قدرے عسل سرشتہ و در صورت بلغمیت سودا تخم حنظل ربع دانگ اضافہ نموده بنوشند و چون طبیعت ده مجلس یا زیاده بر آں اجابت کند عمل دارد را بلعاب اسپغول یک مثقال گلاب عرق گاؤزبان عرق بید و قند سفید قطع باید نمود و بعد از آں تعدیل مزاج کوشند و سر را بعد از تراشیدن موئے با دہان مرطبہ تر دارند و حمام رطب شیرین پیوستہ استعمال نمایند و اگر نوبت بمسہل دیگر رسد بحب اسطمیخیقون یا حب اسطوخودوس تنقیہ کنند پس مطولات بکار برند و اگر بدن خشک و لاغر شود و ماده کمتر باشد و غلبہ خون چنانچہ محسوس نشود بہیچ وجہ فصد و اسہال بکار نہ دارند تا ترطیب بدن و تعدیل مزاج و تفریح و تقویت قلب بکوشند

مطبوخ افتیمون از اختراع میر محمد ہادی والد حکیم علوی خان صاحب مجرب مسہل و منضج اخلاط مره محترقہ و نافع از ہر بابے جمیع امراض سوداویہ مانند مالیخولیا و وسواس و جنون و صرع سوداوی و غیره اینہا افتیمون در کتان بستہ سنا مکی از ہر یک ہفت درم گاؤزبان شاہترہ بسفائج فستقی پوست تراشیده نیم کوفتہ اسطوخودوس عود الصلیب کنطوریون دقیق بادرنجبویہ گل بنفشہ گل نیلوفر عنب الثعلب پرسیاوشان پوست بیخ کاسنی پوست بیخ بادیان اصل السوس تخم کاہو تخم خیارین تخم خربزه پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاه گل سرخ از ہر یک دو مثقال عناب ده دانہ سپستان بست دانہ اجزا را آنچہ کوفتنی است نیم کوفتہ مجموع را سوائے افتیمون در سه رطل آب بجوشانند آں مقدار کہ یک صد درم آب باقی ماند صاف نموده صره افتیمون را در جائے کہ مطبوخ گرم باشد در آں اندازند و یک شب بگذارند و صبح صره را نیکو بمالند و بفشارند و دور کنند و مطبوخ را نیم گرم نموده فلوس خیارشنبر ترنجبین از ہر یک دوازده مثقال شیرخشت خراسانی گلقند آفتابی از ہر یک ده مثقال در آں حل کرده صاف نموده روغن بادام شیرین یک مثقال بر آں چکانیده بنوشند و اگر خواہند کہ اسہال قوی باشد شب وقت خواب حب لاجورد یک مثقال سوده بروغن بادام شیرین یک مثقال چرب نموده بمعجون نجاح دو مثقال سرشتہ حب ساختہ بورق نقره پیچیده بآب گرم فرو برند و صبح مطبوخ را بنوشند و غذا وقت ظہر نخود آب یا قیمہ شوربا و شب قلیہ پلاؤ باشد و نوشتہ اند کہ بایں نسخہ در ہر مرض ادویہ مناسبہ آں امراض داخل کرده میشود چنانچہ سودا اگر محترق از صفرا باشد آلو بخارا آلوئے سیاه ہر یک ده دانہ تمرہندی زرشک منقے ہر یک دو مثقال داخل نموده میشود و اگر سودا محترق از بلغم باشد بجائے تخم کاسنی و خیارین تربد دو مثقال زنجبیل نیم مثقال داخل کرده میشود ۔

مطبوخ کہ صفرائے محترقہ را از دماغ و بدن خارج سازد و مالیخولیا را بسیار نافع بود از حکیم علی - بلیلہ آملہ ہر یک چہار درم افسنتین رومی گل سرخ ہر یک شش درم سنا مکی شاہترہ ہر یک ہفت درم تمرہندی پانزده درم پوست ہلیلہ زرد نیم کوفتہ بست درم آلو بخارا بست دانہ ہمہ را در چہار رطل آب بجوشانند تا برطلے آید صاف کرده یک دانگ سقمونیا چہار دانگ غاریقون داخل کرده نیم گرم بنوشند ۔

معجون نجاح نافع اصحاب سوداست و نجاح بمعنے فلاح است مداومت آں از مالیخولیا فلاح بخشد و در صرع و جمیع امراض دماغی کہ از سودا بود سود دارد و خون را از سودا پاک کند و سودا و بلغم غلیظ را باسہال برمے آرد و اختناق الرحم بالخاصیت نافع است ۔ نسخہ معمول استاد مرحوم پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاه پوست بلیلہ آملہ ہر یک ده درم بسفائج افتیمون اسطوخودوس تربد سفید خراشیده ہر یک پنج درم کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب نموده بعسل سه چند بسرشند و بعد از چہل روز استعمال نمایند شربت پنج درم بآب گرم و اگر خواہند در اسہال قوی تر شود در ہر شربت نیم مثقال غاریقون نرم سفید و نیم مثقال حجر ارمنی نرم ساختہ ممزوج نمایند ۔

معجون افتیمون - که تنقیه سودا و بلغم از دماغ و تمام بدن کند نافع است از برائے مالیخولیا معجون از شربتی افتیمون بسفایج پوست ترا شیده و سنا مکی غاریقون تربد سفید هر یک پنج درم گاؤزبان اسطوخودوس از هر یک سه درم برنج کابلی مقشر با درنجبویه فرنجمشک حجر ارمنی حجر لاجورد از هر یک دو درم خربق سیاه یک درم کوفته بیخته بعسل سفید مصفی سه وزن مجموع ادویه معجون سازند شربتی از هفت درم تا ده درم **معجون مفرح** که جهت مالیخولیات مراقی نافع است منقول از بیاض هلیله سیاه آمله از هر یک دو جزو گاؤزبان بادرنجبویه گل سرخ بهمنین کشنیز خشک ابریشم مقرض از هر یک یک جزو کوفته بیخته بشراب سیب سه وزن مجموع ادویه معجون سازند شربتی سه درم **معجون دیگر** نافع برائے مالیخولیا از علاج الامراض با درنجبویه دو مثقال زعفران نیم مثقال مشک تبتی یک دانگ کوفته بیخته آب انار شیرین آب سیب ترش آب لیموں از هر یک سی مثقال قند سفید عسل مصفی از هر یک چهل مثقال بقانون مقرر معجون سازند شربت دو مثقال + **معجون مقوی** مستعمل بعد منقیه به نسخه مطلب آلو بخارا ده دانه تخم کاسنی نیم کوفته دو توله در عرق شاهتره یا سیر جوشانیده صاف نموده شیر خشت شش توله قند سفید یا عسل سفید سه چند ادویه داخل کرده بقوام آورده بهمنین ده ماشه پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی گاؤزبان طباشیر بادرنجبویه گل سرخ فرنجمشک ابریشم مقرض زرنباد هر یک چهار ماشه کوفته بیخته مرجان کهربا مروارید چهار چهار ماشه سحق بلیغ نموده بسرشند بعده مشک عنبر یک یک ماشه ورق نقره بدستور داخل کرده مرتب سازند خوراک شش ماشه **معجون** نافع برائے مالیخولیائے مراقی واز مجربات محمد حسین منقول آمده منقے بادرنجبویه چائے ختائی پوست هلیله کابلی طباشیر سفید از هر یک ده مثقال زعفران جوزبوا سافج هندی قرنفل بسباسه دانه هیل عود قماری از هر یک دو مثقال پوست زرد اترج پوست بیرون پسته از هر یک سه مثقال قند سفید شکر سفید از هر یک نود مثقال گلاب هفتاد مثقال آب زرشک پنجاه مثقال آب لیموں شصت مثقال آب سیب شیریں آب سیب ترش آب انار ترش آب به شیریں آب به ترش هر یک هفتاد مثقال بقانون مقرره معجون سازند + **معجون** نافع مالیخولیائے مراقی ملخ صعود البحره مربا آمله مربا هلیله هر واحد دو عدد گل سرخ کشنیز مقشر زرشک بیدانه طباشیر هر یک دو درم دانه هیل قشر اترج مصطگی عود غرقی سافج سنبل الطیب گاؤزبان گل گاؤزبان ابریشم مقرض زهر مهره سوده زرنب هر یک دو درم مویز منقے دو توله شربت انار ولایتی چهار توله شکر سفید پاؤ آثار معجون سازند از معمولی **معجون مسهل** منقول از تذکره جهت اسهال جمیع اخلاط حاره محترقه و مواد جذام و حمیات مجرب است و مزیل عطش و حکیم شریف خاں صاحب درعلاج نافع مے نویسند که راقم هر یک مرتبه این معجون را ساخته بود در رفع مواد محترقه از مراق خالی از نفع نیافته بادیان صندل زرد تخم خلی تخم خبازی هر یک چهار مثقال گل سرخ ده مثقال هلیله زرد تخم کشوث افسنتین بنفشه هر یک پانزده مثقال عناب سپستان مویز منقے هر یک سی مثقال آلو بخارا تمر هندی هر یک نیم رطل جمله را در آب بجوشانند صاف نموده باسی مثقال ترنجبین و یک وزن ادویه شکر بقوام آرند و طباشیر و کتیرا صمغ عربی سقمونیا نشاسته هر یک پنج مثقال اضافه کنند و اگر خواهند اسهال قوی تر شود ترنجبین دو وزن ادویه کنند و سقمونیا هفت مثقال شربت از مثقال تا هفت مثقال **معجون مفرح** تالیف حکیم معتمد الملوک دافع سودائے محترق از خون و صفرا و رافع خفقان و ضعف قلب و مالیخولیا خصوص مراقی و نافع اکثر برائے امراض حادث از سودا است مروارید ناسفته کهربا درونج عقربی ورق نقره محلول ابریشم مقرض تخم بادرنجبویه تخم بادروج تخم فرنجمشک از هر یک دو مثقال بادرنجبویه فرنجمشک پوست زرد اترج گل سرخ طباشیر دارچینی گل گاؤزبان برگ گاؤزبان کشنیز خشک مقشر دانه هیل بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک دو نیم مثقال زعفران عنبر اشهب ورق طلا محلول هر یک یک مثقال هلیله سیاه پوست هلیله کابلی از هر یک بست و پنج مثقال آمله منقے هفتاد و پنج مثقال زرشک منقے ده مثقال این هر چهار را یک شب در گلاب و عرق گاؤزبان و عرق بیدمشک از هر یک یک من تبریزی بخیسانند و صبح در دیگ سنگی یا نقره بآتش ملایم بجوشانند تا مهرا شود پس از آتش فرود آورده نیکو بمالند و بپالایش نقره یا از پشت غربال سوئین بگذرانند و یک من و یک چهار یک من قند سفید و بست مثقال عسل مصفی داخل کرده بپزند تا بقوام آید پس زعفران را بگلاب سوده داخل نمایند و از آتش فرود آورده ورق نقره و ورق طلا محلول را و عنبر و مشک با نبات کوفته را داخل نمایند بسواط چوب بید یا چوب صندل برهم زنند و باقی ادویه را داخل کرده باز برهم زنند تا نیکو مخلوط شود در ظرف چینی نگاه دارند شربتے سه درم و اگر رطوبت در معده باشد مصطگی کندر از هر یک دو مثقال صندل سفید عود قماری نار مشک از هر یک یک مثقال اضافه نمایند و وزن عنبر را دو مثقال کنند **مفرح بارد** که بغایت مجرب است و بارها بتجربه رسیده مروارید ناسفته کهربائے شمعی هر یک یک مثقال گل گاؤزبان طباشیر سفید مغز تخم کدوئے شیریں تخم خرفه مقشر از هر یک دو مثقال عنبر اشهب خوشبو ورق طلا محلول ورق نقره محلول از هر یک دو دانگ آب سیب شیریں آب به شیریں از هر یک بست مثقال نبات سفید یک صد و بست مثقال گلاب بیدمشک هر یک بست و پنج مثقال بطریق معمول معجون سازند خوراک از یک درم تا مثقال **مفرح** برائے اصحاب مالیخولیا مجرب النفع تالیف علوی خان یاقوت رمانی مروارید ناسفته لاجورد مغسول هر واحد شش ماشه ابریشم مقرض گل گاؤزبان بهمنین طباشیر هر واحد دو توله

تخم خرفہ مقشر چہار تولہ مغز تخم خیارین سہ تولہ عنبر اشہب سہ ماشہ ورق طلا و نقرہ ہر واحد دو ماشہ شربت نبات سی تولہ شربت فواکہ سی تولہ گلاب عرق بید مشک عرق گاؤزبان ہر
واحد نیم سیر بدستور مرتب سازند شربت یم درم از مفتاح منقول **ایضاً** جہت تقویت دل عراق ہلیلہ مربے آملہ مربے ہریک پنج عدد شستہ بعرق گاؤزبان
و عرق عنب الثعلب ہریک پاؤ آثار بجوشانند تا ہموار شود پارچہ بیز نمودہ با نبات سفید یک نیم پاؤ بقوام آرند و صندل سفید طباشیر ہریک سہ ماشہ
مروارید ناسفتہ دو ماشہ کشنیز مقشر تخم خیارین ہریک شش ماشہ گل گاؤزبان نو ماشہ سائیدہ مشک خالص چہار سرخ سودہ آمیزند پس ورق
نقرہ دو ماشہ حل سازند خوراک از ہفت تا نہ ماشہ **مفرح بارد ابریشمی** تالیف حکیم علوی خان صاحب مرحوم مجرب برائے مالیخولیائے
مراقی و سائر اقسام مالیخولیا و امراض سوداوی و توحش و خفقان ہرگاہ مادہ محترق از صفرا یا خون باشد یا از سودائے طبعی وقتیکہ حرارت غالب
باشد بسیار مجرب و معمول کافور قیصوری دو دانگ مروارید کبار غلطان آبدار ناسفتہ کہربائے شمعی درخشندہ زعفران کشمیری ہریک چہار دانگ
لاجورد مغسول حجر یشب فادزہر معدنی خطائی صندل سفید طباشیر بہمنین نیر بوا اسطوخودوس گل سرخ گل گاؤزبان بادرنجبویہ ہریک یک
مثقال پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ ہریک سہ مثقال آملہ مقشر پنج مثقال نعناع خشک ابریشم مقرض گل نیلوفر گل بنفشہ ہریک دو مثقال
مغز تخم کدوے شیرین پنج مثقال زرشک بیدانہ دہ مثقال تخم خرفہ مقشر پانزدہ مثقال جواہرات را بگلاب یا بآب لیموں و
بآب اترج بروے سنگ سماق صلایہ نمایند و باقی ادویہ کوفتہ بحریر بہ بیزند پس بگیرند عسل سفید مصفےٰ دہ مثقال شربت سیب شربت فواکہ ہریک بست
و پنج مثقال قند سفید بقدر حاجت ہمہ را بگلاب و بید مشک و عرق گاؤزبان حل کردہ بجوشانند و کف آں بگیرند و صافی نمایند تا دُرد آں نماند پس در دیگ
نقرہ بجوشانند تا بقوام عسل غلیظ آید پس حل نمایند در آں عنبر اشہب نیم مثقال مشک ترکی دو دانگ پس داخل کنند در آں ورق طلا و نقرہ محلول ہریک
چہار دانگ و از آتش فرود آرند و جواہرات سودہ را بر آں پاشند و خوب درہم زنند پس ادویہ کوفتہ بیختہ را آمیختہ بسواط لقوت تمام درہم زنند تا مستوی
شود پس در ظرف چینی بردارند شربتے دو درم باشربت مقویہ قلب و معدہ و کبد مانند شربت انار منعنع و شربت سیب و سفرجل و فواکہ و شربت صندل حاضی
و گلاب و عرق بید مشک عرق گاؤزبان و تخم بادرنجبویہ و تخم فرنجمشک و تخم بادروج ہرچہ مناسب باشد باستعمال آرند **مفرح زمردی بارد** از تالیف
صاحب تحفہ جہت نزلات حارہ و دیگر امراض حارہ و منع بخار سوداوی و تعدیل مزاج جگر و تقویت اعضاء رئیسہ میکند و بغایت مفید از قادری و ذکائی مشک
کافور ہریک نیم مثقال عنبر اشہب یک مثقال عصارۂ زرشک تخم کاہو مقشر نشاستہ گل سرخ گل نیلوفر زمرد ورق نقرہ ہریک دو مثقال مغز تخم ہندبانہ مغز تخم
خیارین مغز تخم کدوے شیرین گل مختوم یا گل داغستانی ابریشم مقرض بہمن سفید و سرخ پوست ترنج گل گاؤزبان فادزہر معدنی طباشیر سفید ہریک پنج
مثقال آملہ بگلاب پروردہ خشخاش سفید تخم خرفہ تخم کشنیز ہریک بست مثقال باشیرۂ ترنجبین و شیرخشت و شربت سیب شیریں و امثال آں چہار صد
مثقال بسرشند و در بعضے امزجہ عنبر اشہب از وزن سابق یک مثقال زیادہ نمودہ و ورق طلا دو مثقال مروارید کہربا مرجان ہریک چہار مثقال اضافہ کردہ
باستعمال آمدہ و بسیار مفید افتادہ **مفرح بارد** در نہایت نفع است از برائے ضعف قلب و خفقان و وسواس و مالیخولیا کہ حادث از سودائے محترق از صفرا
بود و حکیم علویخان مینویسند کہ میر حکی نقی قلمی نمودہ کہ ایں مفرح مکرر ساختہ شدہ و بتجربہ درآمدہ۔ یاقوت سرخ مروارید کہربا بسد صندل سفید کشنیز خشک ہر
یک دو درم طباشیر بہمن سفید گل سرخ گل گاؤزبان ہریک چہار درم بہمن سرخ ورق طلا ورق نقرہ پوست بیرون پستہ ہریک یک درم تخم خرفہ مقشر ہشت درم
زرشک منقے دوازدہ درم گل ارمنی مغسول یک درم عنبر اشہب ابریشم مقرض ہریک یک درم شربت اترج قند سفید بقدر حاجت بدستور معروف مرکب سازند
مفرح بارد کہ منع بخارات میکند از شربتی درسند رود وارگذشت **مفرح دلکشا** ضعف دل و وسواس سوداوی و مالیخولیا و خفقان را زائل کند
دل را قوت دہد و نشاط تمام آرد و مرزا محمد رضا قلمی نمودہ کہ مکرر بتجربہ رسیدہ و اکثر از جہت نواب اشرف اقدس ہمایوں ساختہ ام در امزجہ حارہ و تقویت بادہ میکند
و در تفریح بے نظیر است۔ مروارید ناسفتہ تخم بادرنجبویہ پوست زرد اترج پوست بیرون پستہ صندل سرخ و سفید گل سرخ تخم فرنجمشک از ہریک سہ درم بسد یک
درم و نیم کہربائے شمعی یشب سبز قرنفل کبابہ چینی بہمن سرخ دارچینی ساذج ہندی از ہریک یک درم لعل بدخشی عود قماری خام از ہریک یک مثقال یاقوت
رمانی یاقوت زرد از ہریک یک مثقال بہمن سفید کشنیز مقشر گل ارمنی مغسول طباشیر سفید از ہریک دو درم عنبر اشہب نیم مثقال زرنباد کافور قیصوری از ہریک
نیم درم و پنج ورق نقرہ از ہریک نیم مثقال گل گاؤزبان آملہ منقے از ہریک پنج درم عصارۂ زرشک دہ درم زعفران یک دانگ مشک تبتی یک دانگ و نیم
شربت اترج نیم من شربت سیب چہل مثقال شربت پستہ بست مثقال بدستور مرتب سازند شربت دو درم منقول از خط حکیم علوی خان **مفرح یاقوتی** کہ
مالیخولیا با صلاح آرد و نافع و دیگر اعضائے رئیس و معدہ را قوت دہد و بغایت نافع است و صفت ایں زیادہ از حد و بسیار بودہ اما بہمیں قدر اقتصار نمود

صاحب خود سه گفته که در تقویت قلب و تعدیل مزاج از عجیب الاثراست عقیق ورق طلا جدوار یشب ساذج هندی زرنباد درونج مشک هریک یک درم و نیم صندل
سرخ گل مختوم بادرنجبویه بهمن سفید هریک دو درم حجرلاجورد لعل کهربا نیلوفر ندشاک کشنیز خشک تخم گل عود قماری پوست ترنج گاوزبان بهمن سرخ رازدم
چینی تخم کاسنی ابریشم سوخته کافور عنبر اشهب هریک سه درم مروارید ناسفته طباشیر گل سرخ هریک شش درم شیره آمله پوست هلیله شربت بیه هریک
هیژده درم گلاب شکر طبرزد و شربت سیب آب انار شیرین هریک سی و شش درم هلیله کابلی شاهیده آب او بجیر نمدوآ بها و شربتها و شکر بهم آمیخته قوام
دهند و ادویه باریک ساخته بسرشند شربت از یک مثقال تا دو مثقال **مفرح یاقوتی معتدل** مجرب است برائے اقسام مالیخولیا و خفقان سوداوی و
منافع بسیار دارد از تالیف حکیم هادی خان مرحوم - یاقوت رمانی مروارید ناسفته کهربائے شمعی زهرمهره خطائی ابریشم مقرض ورق نقره محلول از هریک
دو مثقال لعل بدخشی ورق طلا محلول از هریک یک مثقال لاجورد مغسول حجرارمنی مغسول زعفران عنبر اشهب مشک تبتی از هریک یک مثقال و نیم
گل گاوزبان برگ گاوزبان پوست بیخ گاوزبان از هریک چهار مثقال فرنجمشک بادرنجبویه بهمنین درونج عقربی طباشیر سفید عود هندی صندل سفید خیربوا
قاقله کبار گل نیلوفر افتیمون غنچه گل سرخ تخم خرفه مقشر از هریک سه مثقال آمله منقے پوست هلیله کابلی و زرشک منقے از هریک ده مثقال تخم خشخاش کشنیز خشک مقشر
مغز تخم کدو از هریک پنج مثقال قرنفل مصطگی نارمشک زرنب تخم فرنجمشک تخم بادرنج تخم بادرنجبویه از هریک دو مثقال و نیم شربت سیب شربت انار شیرین
شربت به آب لیمو گلاب عرق بیدمشک عرق گاوزبان عرق بهار عرق نارنج از هریک سی مثقال نبات سفید قاید سنجری از هریک یک صد و پنج مثقال
عسل سفید مصفی بست و پنج مثقال بدستور مرتب سازند و در ظرف چینی نگه دارند و بعد از چهل روز استعمال نمایند شربتے یک مثقال + **مفرح یاقوتی**
دیگر معتدل - نافع است از برائے مالیخولیا از علاج الامراض - یاقوت سرخ یاقوت زرد یاقوت رمانی یاقوت زرد لعل بدخشی زمرد کهنه یشب سبز پادزهر
معدنی خطائی مروارید ناسفته از هریک چهار مثقال کهربائے شمعی لاجورد مغسول از هریک دو مثقال ابریشم مقرض سه مثقال تخم فرنجمشک پنج مثقال
قرنفل سه مثقال پوست بیرون پسته بادرنجبویه گل نیلوفر عود قماری عنبر اشهب بهمن سفید از هریک چهار مثقال شیر آمله منقے پوست بلیله پوست هلیله کابلی
از هریک ده مثقال صندل سفید عصاره زرشک از هریک پانزده درم دارچینی پنج درم بادرنج ساذج هندی بسباسه اسطوخودوس بهمن سرخ زعفران
از هریک دو مثقال طباشیر سفید پنج مثقال مشک تبتی دو درم ورق طلا محلول ورق نقره از هریک چهار درم خیربوا قاقله کبار از هریک سه درم شربت سیب دو
رطل شربت حماض یک رطل گلاب چهار رطل عرق گاوزبان عرق بیدمشک از هریک دو رطل نبات سفید دو وزن مجموع ادویه عسل سفید مصفی نصف وزن
نبات بقانون مقرر ترکیب نمایند شربتے یک مثقال **مفرح حار ساده** معمول در مالیخولیائے سوداوی و بلغمی و دافع خفقان و نافع ضعف دل و
معده و دماغ است سعد زرورد قرنفل سنبل الطیب مصطگی اسارون زرنب زعفران از هریک سه مثقال بسباسه قاقله کبار و صغار جوز بوا از هر واحد یک
نیم مثقال عود خام چهار و نیم مثقال عسل هفتاد مثقال علی الرسم بسرشند خوراک نیم مثقال **مفرح شیخ بوعلی** حکیم مومن گوید که فی الواقع ترکیب بسیار شریف
است و مکرر حقیر و والد مرحوم تجربه نموده اند باندک تصرفے در زیادتی و کمی موافق جمیع امزجه است و جهت توحش سوداوی و انواع مالیخولیا و تفریح و
نشاط و تقویت اعضاء رئیسه بے عدیل و جهت ناقهین و اکثر امراض معده و خفقان بغایت نافع است مروارید کهربا بسد هریک یک نیم درم ابریشم
مقرض سرطان نهری سوخته هریک یک مثقال و یک دانگ گاوزبان پنج درم ورق طلا دو دانگ تخم فرنجمشک تخم بادرنج تخم بادرنجبویه هریک سه درم بهمن
سفید و سرخ عود هندی حجرارمنی شسته لاجورد مغسول مصطگی سلیخه دارچینی زعفران دانه هیل قاقله کبار کبابه هریک یک مثقال افتیمون دو نیم درم اسطوخودوس
سه درم جدوار بنفشه یک مثقال مگر یافته نشود بدلش زرنباد دو مثقال کنند درونج دو مثقال تخم کاسنی پنج درم مغز تخم خیارین چهار درم ترنجبین ده درم
گل سرخ چهار درم مشک دو مثقال کافور یک مثقال عنبر اشهب یک درم سنبل هندی ساذج هریک دو درم عسل سفید سه وزن ادویه بدستور معجون سازند
شربتے یک مثقال بعد چهل روز استعمال نمایند و در آنجا که حرارت غالب باشد زعفران و مشک هریک نیم مثقال کنند و افتیمون موقوف دارند
و عوض آن سنا مکی چهار درم و مثل آن شاهتره بیفزایند و ده درم گل سرخ و هشت درم تخم خرفه و پنج درم طباشیر و یک درم تخم کاهو و
سه درم صندل اضافه کنند و باقی ادویه بحال خویش دارند و در مزاج بارد بسباسه پوست ترنج عود بلسان زنجبیل فلفل هر کدام سه درم جندبیدستر
دو مثقال بر اصل ترکیب بیفزایند و کافور نیم مثقال کنند و صاحب مزاج گرم نصف شربت آن را با یک مثقال طباشیر و قدرے آب بخورد و صاحب
مزاج سرد شربتے از آن با دانگ از حلتیت تناول نماید و حکیم علی در شرح قانون مے نویسد که من باین معجون بعض مهتران را معالج نموده ام که مالیخولیائے
شان از غایت دشواری منجر بمانیا شده بود و در نسخه معتدل یک مثقال یاقوت رمانی بیفزودم و بحنت فائده دیده شد و مریض از نومیدی باصلاح آمد

دو رطل شیر افتیمون پنج درم بروغن بادام چرب ساخته سب در آں بجنبانند صبح علیحده صاف نموده لاجورد مغسول حجر ارمنی هر کدام یک مثقال اضافه نموده بنوشند
واگر خواهند سیاه نگاه وقت خفتن حب لاجورد معجون نجاح سر رشته ورق نقره پیچیده بخورند بامداد ماء الجبن با مغز فلوس و ترنجبین و شیرخشت بدهند واگر طبیعت
عجیب و ماده قلیل باشد ماء الجبن ساده عجیب النفع است و تصرفات بحسب مزاج اندر آں جایز است چنانکه گاهے تمر هندی در آں بجنبانند و تلبند سفید شیر را
ساخته بدهند و گاہے اسطوخودوس و افتیمون و گاؤزبان بحسب احتمال قوت و وقت و عادت بیفزایند و باید که ماء الجبن را سه حصه کنند و یک حصه بخورند و راه
روند بقدر ربع نزدیک شود که عرق بیاید و بعضے معین کرده اند که صد قدم بروند و بعضے چهل قدم بعد از آں دو حصه را هم همیں طور بخورند و باید که نیم گرم بنوشند و
غذا باید که بعد چهار پنج ساعت بخورند و از غذا آش جو یا شوربا با خشکه یا با نان روده یا شوله و یخنی پلاؤ و برنج را باید که در آب سبوس گندم یا بادیان تر کنند و شسته
بپزند تا معده را رطوبت نیارد و نان در اختیار ماء الجبن اگر نخورند بهتر بود و بعضے کسان را اگر نان خوردن عادت باشد بحسب ضرور غیر از روز مسهل نان تنوری
خمیری بشوربا ترکرده دهند و در روزے که مسهل دهند پیش از یک روز غذائے ملایم دهند و روز مسهل نخود آب البته باید داد و در ایام نوشیدن ماء الجبن
اجتناب از لبنیات و مغلظات و منجرات و حلویات و حموضات شدیده و از بقولات لازم دانند و احتراز از جماع و جمیع حرکات متعبه و عوارض نفسانی واجب
شمارند و در تفریح مریض کوشند و برائے تقویت و اصلاح مزاج مفرحات و یاقوتی آخر روز استعمال نمایند چراکه در بعض امزجه بسبب رطوبت ضعف معده
مے آرد پس از تدبیر آں غافل نباشند باستعمال جوارشات مقوی معده مثل جوارش عنبر و مربے آمله و هلیله مربے واگر در میان استعمال ماء الجبن سرفه عارض شود
سه پهر با توزده یا خمیره خشخاش بدهند **فائده** اگر کسے را نزله و عوارض دیگر مانع بریدن شیر از سرکه وغیره باشد پس از چسته بز مرتب سازند و طریقش اینست
که چسته را از نمک شسته صاف نموده خشک کرده نگاهدارند و شیر را جوش دهند و قدرے چسته را سائیده در میان شیر اندازند و بگذارند که شیر منجمد شود بعد
از آں از کاسه قطع قطع کنند و نمک اندازند و در صافی دو ته کرده جائے بیاویزند تا آب قدرے بچکد بعد از آں صبح جوشانیده کف گرفته صاف نموده بخورند و از
سنگرف حب قرطم نیز ماء الجبن میتوان ساخت و طریق وے آنست که بگیرند مغز حب قرطم دو اوقیه و نرم کوفته در دو رطل شیر مغلی بیندازند و چوب انجیر هم جنبانند
تا شیر بریده شود پس فرود آرند و بگذارند که سرد شود پس در پارچه دو ته انداخته بیاویزند و آبیکه بچکد در ظرف چینی بگیرند بعد از آں نمک قدرے انداخته جوشانیده
کف گرفته صاف نموده با دویه مناسبه بخورند در مفتاح مرقوم است که جوانے گرفتار مالیخولیا بود در سال دو مرتبه او را ماء الجبن داده میشد در تمام سال آرام
داشت بدیں دستور ماء الجبن هفتاد مثقال افتیمون پنج مثقال در کتان بسته در آں بمالند تا قوت افتیمون بماء الجبن آید پس بست مثقال شیرخشت در آں حل کرده
صاف نموده بقدر دو فنجان آب آلو بخارا اضافه نموده نیم گرم بنوشند و گاہے سنا نیز افزوده میشد **نوع دیگر** ماء الجبن برائے احتراق شدید معمول حکیم
وارث علی خان بگیرند بز یک رنگ و بر مکان بسته قبل از ده دوازده روز جو و برگ کاسنی یا برگ عنب الثعلب یا برگ سپستان یا برگ جهڑبیری آنها بخورانند بعد
از آں شیر او بگیرند و جوش داده شب در ظرف لوگلی جغرات بندند و صبح جغرات را در پارچه بسته بیاویزند زیر آں ظرفے بدارند تا همه آب کبودی در ظرف بچکد پس آب
مذکور گرفته سکنجبین لیموئی در آں داخل کرده بنوشند و بدستور ماء الجبن بیفزایند و بکاهند و در ایام مسهل سفوفات مسهله و دیگر مسهلات مناسب حسب حاجت دیا
آب داده باشند و نیز آب مذکور فقط یا با سکنجبین مذکور بر بدن مالیدن رافع حکه و گندگی جلد است **طریق ساختن انفحه** یعنی پنیر مایه که در ماء الجبن بکار آید
از بیاض والد مرحوم گوسفند که پنج شش روز از زائیدنش گذشته باشد از شام بچه آں را شیر ندهند هرگاه خوب اشتها شود و بسبب خلو شکم بیقرار گردد آں
زماں بچه گوسفند را شیر دهند و چنداں شیر را رسانند که در دهن او بماند و آں بچه اگر دیگر ندهند و در آغوش بگیرند و ذبح نمایند و آں شیرداں را علیحده بگیرند و سرش
از ریسمان بسته در طشت گذارند و آب شدید البرد مثل یخ بر آں تنطیل نمایند تا که طشت لبریز شود و یک دو گهڑی توقف نمایند درین مدت متجبن و بسته خواهد شد از
شیرداں بر آورده خشک کرده بماء الجبن بکار برند **نطول** که محلل سودا است و نافع از برائے مالیخولیا وقتیکه ماده متمکن در سر باشد از قادری و علاج الامراض بابونه
اکلیل الملک بنفشه سنبل اصل السوس اجزائے مساوی در آب بجوشانند تا بهرا شود بر سر نطول نمایند **نطول** که در اول امر برائے ترطیب و تبرید در معالجه جنون
بکار آید از کافی و قادری گل بنفشه گل نیلوفر ریشه خطمی برگ بید تراشه کدو تازه برگ کاهو برگ خطمی سفید هر یک کفے برگ عنب الثعلب برگ خبازی از هر یک
دسته سپستان دو کف گل سرخ برگ خشخاش هر یک سه کف جو مقشر نیم کوفته یک کف در آب جوشانیده صاف نموده روغن بابونه یا روغن کدو نیم اوقیه داخل کرده
صبح شام نطول نمایند نافع است **نطول المجانین** دیوانگاں را سود مند و وسواس و مالیخولیا را دفع کند از کتاب مذکور تخم خشخاش و رزد ابیض بابونه هر یک
کفے بنفشه تر یا خشک گل نیلوفر بیخ خطمی تخم خطمی برگ بید جو مقشر برگ کاهو برگ عنب الثعلب تراشه کدو تر برگ خبازی برگ بزرقطونا از هر یک دسته سپستان
بیست عدد همه را در سه رطل آب بپزند تا بنیمه آید صاف کنند و روغن بنفشه ده درم داخل کرده نطول نمایند **ایضاً** جهت جنون مفید لاکن در آخر وقت انحطاط

استعمال کنند گل بابونہ اکلیل الملک ہریک کفے بادرنجبویہ برگ سرو گلنار برگ خبازی سبوس گندم بقدر حاجت در آب جوشانیدہ نطول نمایند **نطول** اصحاب
مالیخولیا را این نطول کردن بمقدارے کہ ممکن باشد بسیار نافع است در شریفی از ذخیرہ منقول گل بنفشہ گل نیلوفر گل خطمی برگ بید کاہو تازہ عنب الثعلب تراشہ
کدو شاہسفرم برگ مورد گل سرخ بابونہ اجزائے مساوی در آب پختہ نیم گرم بر سر نطول نمایند **نطول** محلل ریاح و نافع برائے مالیخولیائے مراقی ہرگاہ کہ در مراق
ریاح باردہ ناقرہ باشد بر مراق نطول نمایند از شریفی افسنتین رومی شبت پودینہ بری زیرہ کرمانی انیسون تخم کرفس صعتر فارسی بابونہ برگ تمام اکلیل الملک برگ
ترنج در آب بجوشانند و در وقت خلائے معدہ از طعام بر معدہ نطول نمایند و نیز کنند ازیں مطبوخ مثانہ گاوی و کماد کنند گرم گرم بر معدہ وقت خلو معدہ و گاہے
زیادہ کردہ میشود دریں مطبوخ کندر دارچینی زرنباد و جز آں **یاقوتی** کہ وسواس و سودا دفع کند و نشاط آرد و ضعف دل و غشی با سودا ارد و لون را صافی گرداند و
تقویت اعضاء رئیسہ نماید از قادری و شریفی کافور نیم مثقال مشک خالص زمرد ہر یک یک مثقال و نیم یاقوت سرخ بسد کہربا بجر لاجورد مغسول گل ارمنی بادرنج
سنبل الطیب ساذج ہندی بہمن سرخ ہر یک دو مثقال لعل فیروزہ یشب سبز ابریشم محرق قرنفل گل نیلوفر صندلین کبابہ قاقلہ کبار طباشیر ہر یک سہ مثقال یاقوت
زرد یاقوت کبود یاقوت سفید عقیق یمنی مروارید ناسفتہ پوست بیرون پستہ بادرنجبویہ گل مختوم عنبر اشہب ورق طلا محلول و نقرہ محلول گل سرخ دارچینی
درونج عقربی بہمن سفید ہر یک چہار مثقال تخم فرنجمشک گاؤزبان طباشیر سفید ہر یک پنج مثقال اسارون آملہ مقشر پوست ہلیلہ کابلی ہر یک دہ مثقال عصارہ
زرشک پانزدہ مثقال آب حماض اترج نیم من آب سیب آب بہ شیریں گلاب ہر یک یک من عرق بید مشک نبات سفید از ہر یک دہ من نبات را در عرقیات
بگذارند و آب سیب و آب بہ داخل کردہ بقوام آرند و چوں فرود گیرند آب حماض ترنج ریزند و جواہر خوب صلایہ کردہ بسرشند و ادویہ کوفتہ بیختہ داخل نمایند
شربتے یک مثقال و در نسخہ خواجہ رشید کہ حکیم شریف خاں صاحب در علاج الامراض در امراض قلب از جلالی نقل کردہ اند وزن بادرنجبویہ سہ مثقال و
درونج عقربی پنج مثقال است و عوض کافور تخم بادرنجبویہ سہ مثقال عود قماری پنج مثقال مرقوم است باقی بدستور خوراک از نیم درم تا یک درم +
یاقوتی کہ قوی التفریح کہ بامراض سوداوی و مالیخولیا نفع تمام دارد و دل و جگر را قوت دہد از شریفی و قادری مشک نیم درم مروارید ناسفتہ مرجان
کہربا فرنجمشک گاؤزبان درونج عقربی لعل یاقوت عقیق یمنی ورق طلا ورق نقرہ زعفران عنبر اشہب کافور از ہر یک یک درم صندلین طباشیر زرنباد
بادرنجبویہ قرنفل ساذج ہندی عود قماری ابریشم مقرض پوست ترنج ہر یک دو درم قند سفید عسل سفید ہر یک پنجاہ درم چنانچہ رسم است معجون سازند **یاقوتی**
نافع اصحاب مالیخولیا و تقویت و تفریح دل کند و مقوی دل و دماغ است از معمولی مروارید یاقوت فادزہر معدنی عقیق کہربا بسد یشب ہر یک یک مثقال ابریشم مقرض
صندل بگلاب سودہ عود غرقی گاؤزبان گل گاؤزبان ساذج درونج زعفران فرنجمشک پوست اترج ہر یک یک درم کشنیز مقشر گل نسرین بہمنین دانہ
ہیل لاجورد مغسول افتیمون ہر یک دو درم مشک عنبر ہر یک نیم درم مربائے ہلیلہ مربائے آملہ ہر یک سہ عدد شربت انار ولایتی شش تولہ ورق طلا دو درم
ورق نقرہ سہ درم جواہرات در گلاب یا عرق گاؤزبان یا عرق بید مشک صلایہ کردہ و خستہ مربا دور کردہ سائیدہ و دیگر ادویہ کوفتہ بیختہ بسہ چند قند مقوم
بگلاب سازند پس اوراق داخل نمایند خوراک دو مثقال **یاقوتی** معمول حکیم اکمل خاں برائے جمیع اقسام مالیخولیا بے نظیر و نزد بعض از جہہ تقویت باہ
بمرتبہ مے کنند کہ شرح آں نتواں کرد یاقوت مروارید کہربا بسد یشب لاجورد طباشیر ساذج ہندی ہر یک یک تولہ گل سرخ گاؤزبان بہمن سرخ و سفید
تودری تخم کشنیز خشک صندلین از ہر واحد چہار تولہ درونج دو تولہ عود ہندی نیم تولہ دانہ الائچی خورد و کلاں از ہر یک سہ تولہ دارچینی ابریشم مقرض ہر یک
دو تولہ سنبل الطیب نیم تولہ پوست اترج سہ تولہ عنبر اشہب پنج ماشہ مشک خالص زعفران تخم فرنجمشک درونج عقربی بوزیدان مصطگی ہلیلہ زرد آملہ از ہر یک
شش ماشہ قرنفل عنب الثعلب ورق نقرہ ہر یک یک تولہ نبات سفید عسل از ہر واحد سہ رطل آب سیب آب بہ ہر یک یک رطل گلاب بید مشک ہر یک
دو رطل ورق طلا شش ماشہ بطریق متعارف معجون سازند **یاقوتی** معمول حکیم واصل خاں کہ در اخراج فضلات محترقہ و دفع مالیخولیائے مراقی و رطوبات
کدرہ سوداوی از نواحی دماغ و دل و کبد و در تقویت اعضاء رئیسہ و انعاش حرارت غریزی و تقویت باہ و ازالہ توحش و ملال نظیر نہ دارد یاقوت رمانی
لعل شفاف ہر یک دو و نیم مثقال مروارید بسد کہربا خرفہ مقشر گاؤزبان مصطگی تخم فرنجمشک مغز تخم خیار مغز تخم کدو تخم کاہو ہر یک سہ و نیم مثقال لاجورد مغسول
تخم بادرنجبویہ قرنفل طباشیر نارمشک قاقلہ سنبل الطیب ساذج ہندی ہر یک یک و نیم و ربع یک مثقال ورق نقرہ ورق طلا عنبر اشہب مشک ہر یک یک مثقال
و ربع آں صندل سفید بگلاب سودہ تخم کاسنی ہر یک پنج مثقال عود غرقی نیم مثقال ریوند چینی دو مثقال شربت بہ یک سیر آب انار نیم سیر عرق بید مشک
و گلاب ہر یک یک شیشہ نبات سفید یک سیر عسل مصفے پنج سیر بدستور معجون سازند + و معجون یاقوت نسخہ مسیح الزمان کہ مؤلف مفتاح المجربات ہم
بفصل معاجین کلی نمودہ ہمیں است لیکن در آں زعفران دو مثقال کافور رباحی یا کم یک مثقال دارچینی ہلیلہ سیاہ بسفائج پوست ہلیلہ زرد ابریشم۔

مقرض پوست ترنج بہمن سفید زرنباد ابریشم بادرنجبویہ ہر یک سہ نیم مثقال آملہ مقشر افیتمون تخم خشخاش سفید ہر یک پنج مثقال سنا مکی دو نیم مثقال اسطوخودوس چہار مثقال گل سرخ درونج ہر یک پنج مثقال زراوند مدحرج دو مثقال زیادہ است دو وزن عود غرقی پنج مثقال و شربت سفرجل نیم آثار آب انار شیریں یا دو سیر عسل مصفیٰ سہ چند مرقوم است و زراوند چینی و مشک و عنبر و نبات بنظر نیامدہ و باقی اجزا ابرستور شربت دو مثقال و نوشتہ کہ اگر بعد تنقیہ بماء الجبن آں را استعمال نمایند در نفع ابلغ باشد **یاقوتی** شیخ الرئیس نافع از بہر جنون و وسواس و جمیع امراض سوداوی و مقوی دماغ و قلب از قادری و شبولی یاقوت رمانی گل گاؤزبان تخم کاسنی مشک تبتی کافور قیصوری از ہر یک یک مثقال مروارید بزرگ دانہ آبدار ناسفتہ کہربائے شمعی از ہر یک یک مثقال و نیم ابریشم مقرض سرطان محرق از ہر یک یک مثقال و دو دانگ طلائے مکلس نیم مثقال تخم فرنجمشک تخم بادرنجبویہ اسطوخودوس از ہر یک سہ مثقال بہمن سفید عود خام حجر ارمنی لاجورد سلیخہ دارچینی زعفران ہیل بوا قاقلہ کبار ریوند خطائی از ہر یک یک مثقال افیتمون دو مثقال و نیم درونج عقربی سنبل الطیب ترنجبین عنبر اشہب از ہر یک دو درم مغز تخم خیار گل سرخ از ہر یک چہار مثقال گلاب یک صد مثقال شربت حماض شربت سیب شربت انار شیریں از ہر یک سی مثقال عسل بقدر حاجت مرتب سازند و در ظرف چینی یا طلا یا نقرہ نگاہدارند و بعد از چہل روز کہ از ساختن آں گذشتہ باشد استعمال نمایند شربت یک درم تا یک مثقال با عرق گاؤزبان و تخم بادرنجبویہ و گلاب +

حکایت

شخصے جنون و سودا و یاوہ گوئی و بلا اعزداشت و چشم را بسرخ بند میکرد شیر بز نیم پاؤ نبات تولہ خاکشی ہفت ماشہ وقت صبح دادند و ماء القرع نیم کدو نبات سفید تخم ریحان پنج ماشہ وقت شام بسیار تخفیف شد و در علاج الامراض مرقوم است کہ شخصے مفلس دہشت و وسواس داشت او را بعد فصد اکحل نوشیدن شیر بز با خاکشی بسیار مفید افتاد **ایضاً** دیگرے را وسواس و خیالات بود و میگفت کہ در شکم درد میشود ماء الجبن ہمراہ شربت بزوری و گلقند دادہ شد و ہر روز زیادہ کردہ میشد بعدہٗ در ماء الجبن مغز فلوس ہفت تولہ ترنجبین گلقند ہر یک چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ دادند و شربت معمول ہم دادہ شد و سفوف لاجورد نیز تیار کردہ شد و ہمراہ ماء الجبن و گلاب سفوف مذکور دادند چوں گرمی میکرد دو ماشہ میدادند و برائے تقویت دل وقت شام ایں دادہ شد مروارید نیم ماشہ زہر مہرہ نیم ماشہ طباشیر نیم ماشہ لاجورد مغسول ورد سرخ در شربت انار یک تولہ آمیختہ ہمراہ عرق کیوڑہ و گلاب و عرق گاؤزبان شربت انار و فرنجمشک داخل کردہ و مفرح بارد ہم تیار کردہ شد چوں ماء الجبن بیک و نیم پاؤ رسید دو دو تولہ کم کردند **ایضاً** مواد سوداوی بود بعد مسہل معجون نجاح نوشتند **ایضاً** وسواس و خیالات بود معجون مذکور ہمراہ گلاب و عرقیات دادہ شد چوں اسہالے بواسیر بود مقل یک سرخ داخل کردہ شد **ایضاً** جنون بود و تیرگی رو و خود بخود خندیدن و بازنگی کردن و گاہے بر زمین نگاہ طویل کردن و گاہے طرف آسمان دیدن و بخار ہم متصاعد میشد مفرح خانہ ساز خوردہ شیرہ کاہو و خرفہ ہر یک سہ ماشہ در عرق مکوہ و عرق صندل شش تولہ بر آوردہ شربت بنفشہ دو تولہ تخم ریحان سہ ماشہ داخل کردہ تجویز نمودند اول وزن شیرجات زیادہ بود چوں مریض گفت کہ در آفتاب نشستن راحت مے آید لہٰذا وزن شیرجات سہ ماشہ کردہ شد و بوقت شب ہلیلہ سیاہ کوفتہ خوردن برائے رفع قبض فرمودند چوں وقت عصر بخار متصاعد میشد شیرجات مذکور وقت تصاعد بخار و ہلیلہ وقت صبح خوردن فرمودند روز دیگر چوں شکایت درد ساقین میکرد ایں نسخہ دادہ شد شیرہ خیارین و خار خسک در عرق شاہترہ و گلاب بر آوردہ شربت بزوری داخل کردہ تجویز نمودند من مطب شریف نہال صاحب **ایضاً** زنے نحیف البنیہ گفت کہ مرا پوست مار یا ہڑتال دادند و عوارض آں نداشت استنادِ فرمودند من الموہومات است ابتدا معالجہ شیرجات و لعابات و مسکنات کردند احتراق و یبوست و عطش رفع شد و فصل آخر سر بالقصد مسہل سودا کردند گل نیلوفر آلو بخارا گل سرخ مویز منقیٰ کاسنی بیخ کاسنی گاؤزبان درونج عقربی اسطوخودوس افیتمون بستہ جوشانیدہ گلقند آفتابی روز دہم گل بنفشہ سنا مکی لعاب اسپغول فلوس خیار شنبر روغن گاؤ دادند لعاب اسپغول برائے تعدیل ادویہ حارہ و تسکین حرارت و تشنگی و حفظ امعاء و بواسیر منضج چہار مسہل دادند و درمیان منضجہائے مادہ سوداوی خفیف دادند بعدہٗ در چہارم مسہل ہشت دست بانفخ شکم اجابت شد نظر بر بواسیر بود لہٰذا دیم روز مسہل مصطگی سودہ ہلیلہ سیاہ سرشتہ ہمراہ مویز منقیٰ بعرق عنب الثعلب و گلاب جوشانیدہ نبات تودری کلگون پاشیدہ دادند و در مسہل پنجم حب ایارج با مسہل مذکور دادند بعدہٗ چاق شد الاسہی اندک داشت و آب دہن و ضعف دماغ کہ از تنقیہ حاصل شدہ بنابر ضعف اعضائے رئیسہ و قوائے عصبیہ مرکز الطریفل کشنیزی ہمراہ گاؤزبان جوشانیدہ نبات آمیختہ دادند **فائدہ** گل نیلوفر آلو بخارا برائے صفرائے سوختہ بیخ کاسنی مشترک برائے صفرا سوختہ و خون سوختہ و مویز و درونج مشترک برائے بلغم سوختہ و سودائے سوختہ و محرق خون است و مضر گردہ و مصلح عناب گاؤزبان اسطوخودوس افیتمون بسودائے سوداوی و گلقند محض برائے نضج و تقویت معدہ وغیرہ **ایضاً** صاحب مالیخولیا را در اثنائے ماء الجبن اسہال گردیدہ ہمراہ ماء الجبن اسپغول افزودہ شد و بیخوابی بود آملہ مربے لعاب بہیدانہ شیرجات و شربت بزوری دادند جہت دفع مراقیت مصطگی دو ماشہ

گل سرخ گاؤزبان هر یک چهار ماشه عنب الثعلب پنج ماشه جوشانیده و گلقند آفتابی داخل نموده بنوشند روز دویم شیر خشت فرمودند که آن جهت تحلیل مواد بارده و تقویت
احشا مراقیین باید و الزام معمول است **ایضاً** بعد مار الجبن مار الخیار رواداشت یا شربت نیلوفر و لعاب بهیدانه در عرق عنب الثعلب برآورده فصل صیف آمده مار الجبن و
مار الخیار چهل روز داده بخارات بدستور یا همضم انداخته که درست شده بزرشک هفت ماشه آلو بخارا هفت دانه در عرق کاسنی و عرق گاؤزبان و عرق عنب الثعلب هر
یک پنج توله جوشانیده شربت عناب داخل کرده بنوشند **ایضاً** مالیخولیا با سرفه مار الجبن مضرت کرده و موهم تپ دق گردیده مار الجبن موقوف نمودند قرص طباشیر
ملین کوفته در شربت بنفشه سرشته تناول نمایند بالایش شیره خیارین شیره خرفه هر یک شش ماشه لعاب بهیدانه سه ماشه در عرقیات برآورده شربت بزوری
دو توله داخل کرده و خاکسی پاشیده بنوشند صبح و دیا توزا لعاب بهیدانه چهار ماشه شربت نیلوفر دو توله خاکسی شش ماشه شام +

حکایت

مالیخولیا با صداع و وحشت آخر شب چو دوانه از خانه برآمده اول تبرید لعاب بهیدانه سه ماشه شیره تخم کاسنی و خرفه و کاهو هر یک شش ماشه شیره عناب پنج دانه شیره خیارین
شش ماشه تر هندی سه توله و آلو بخارا ده دانه در عرق کاسنی و عرق شاهتره هر یک هفت توله گلاب چهار توله شربت بنفشه دو توله گاهے شربت نیلوفر دو توله داده شد
و فصد باسلیق خون پاؤ آثار گرفته شد هنوز صداع باقی بود باز خون از فصد صافن هر دو بقدر پاؤ سیر در یک روز گرفته تقویت از آمله مربے یک عدد ورق نقره یک
عدد شیره عناب پنج دانه عرقیات خمیره صندل یک توله غذا اشکه با شوربا و بعد ده روز فصد سر بودکرده تقویت نموده بعد چهار منضج شروع شد شب هلیله مربے یک عدد
همراه عرق گاؤزبان هفت توله بعیک پاس و بهضم غذا خورده صبح نقوع گل نیلوفر گل بنفشه هر یک چهار ماشه عناب پنج دانه سپستان بست دانه آلو بخارا هفت دانه
گاؤزبان چهار ماشه تخم کاسنی و خیارین کوفته هر یک شش ماشه در آب خیسانیده خمیره بنفشه سه توله دویم روز شاهتره شش ماشه افزوده شد بعد پنجم در نقوع مذکور
بیخ کاسنی شش ماشه اصل السوس اسطوخودوس هر یک چهار ماشه بادرنجبویه بسفائج هلیله زرد هر یک شش ماشه افزوده در آب خیسانیده عوض خمیره بنفشه گلقند آفتابی
داخل کرده دادند چهار دست آمد روز مسهل سنا مکی شش ماشه افتیمون بصره بسته هفت ماشه در نقوع و فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن بادام
شش ماشه افزوده شد دو دست اجابت شد روز دویم مسهل تبرید لعاب بهیدانه سه ماشه عرقیات شیره خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله اسپغول مسلم شش ماشه
دادند باز منضج داده در مسهل دویم ده دست اجابت شد باز منضج داده در مسهل سوم حب لاجورد داده صبح بدرقه مسهل داده همگی هفت نوبت اجابت شد تبرید روز
دویم مسهل لعاب بهیدانه سه ماشه شیره خیارین شش ماشه شیره مغز تخم کدوے شیرین شش ماشه عرقیات شربت نیلوفر چهار توله باز دوا را السک افزوده شد و شیرهٔ
خرفه وغیره تبدیل نموده و مغز تخم تربوز چهار و بادام و شیره نبات معمول نموده برائے ترطیب دماغ داده شد بفضل الٰهی نجات یافت و نسخه حب لاجورد که بصاحب وحشت
مذکور داده شد این است پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هر یک دو ماشه پاؤ بالا. هلیله سیاه چهار ماشه پاؤ بالا آمله منقّے دو ماشه پاؤ بالا بسفائج چهار ماشه
پاؤ بالا افتیمون دو ماشه پاؤ بالا تربد سفید ریوند چینی گل سرخ لاجورد مغسول هر یک سه نیم ماشه اسطوخودوس رب السوس کتیرا اغاریقون هر یک دو ماشه پاؤ بالا کوفته
بخته به روغن بادام چرب کرده حبها ساخته بدستور آخر شب داده صبح بدرقه داده میشد عمل بخوبی مے نمود باز بعد دو سال عوارض خفقان بجهت رنجیدگی و تندی
و تیزی مزاج بود فصد باسلیق کرده تبرید و تقویت مزاج نمودند غذا ایلا رو نان با آب یخنی داده میشد و مار الجبن از آب لیمون سه توله بریده تا سه پاؤ رسانیده
و در اثنائے مار الجبن چهل روز نزله شد نقوع ادویه نزله معمولہ همراه کرده دادند مسهل بعد پانزده روز نیلوفر بنفشه عنب الثعلب هر یک هفت ماشه اصل السوس شش
ماشه تخم کاسنی هفت ماشه پوست بیخ کاسنی شش ماشه آلو بخارا هفت دانه تخم خیارین کوفته تخم خربوزه کوفته بسفائج فستقی هر یک هفت ماشه افتیمون بصره بسته برگ
بادرنجبویه هر یک شش ماشه گل سرخ یک توله برگ شاهتره هفت ماشه ورق سنا مکی یک توله در مار الجبن شب از آب لیمون ساخته ادویه در آن تر نموده صبح
مالیده صاف کرده گلقند آفتابی چهار توله مغز فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین چهار توله شربت ورد مکرر چهار توله حل کرده داده شد ده نوبت اجابت شد ضعف
ماند روز دویم تبرید مار الجبن لعاب بهیدانه سه ماشه شیره خرفه هفت ماشه شربت بزوری دو توله تودری چهار ماشه گاهے تخم خشک گاهے بالنگو چهار ماشه پاشیده
میدادند روز مسهل دویم ده دست شد لیکن طبیعت خوش ماند وقت اجابت درد شد بلغم مخاطی و آنو هم آمده باز در مسهل سویم مع حب لاجورد دوازده دست
شد بعد النقوع خمیره گاؤزبان و به نسخه مطلب مفرح زرشکی تیار کنانیدند **ایضاً** جوانے در فصل سرما مبتلائے مالیخولیا شد اول شیره مغز تخم کدو شش ماشه
عرق شاهتره پاؤ آثار شربت نیلوفر دو توله اسپغول نه ماشه پاشیده بنوشند بعده فصد باسلیق فرمودند آخر روز تبرید بدستور باز منضج شاهتره چهار ماشه گل سرخ
گل نیلوفر افتیمون هر یک شش ماشه عناب پنج دانه کاسنی خیارین گل بنفشه هر یک شش ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله داخل نموده بنوشند باز مسهل این اجزا افزودند
قصب الذریره بسپاستان اصل السوس هر یک پنج ماشه گاؤزبان بادرنجبویه اسطوخودوس بهیدانه هر یک چهار ماشه هر سه هلیله عنب الثعلب هر یک شش ماشه

انجیر زرد پنج عدد سنا مکی یک نیم توله فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین شیرخشت هریک چهار توله روغن بادام شش ماشه عمل ضعیف شد بعد مسهل تبرید داده در مسهل دویم تربد سفید شش ماشه زنجبیل یک ماشه وقت شب حب ایارج بدستور افزوده ده دست شده چاق شد لیکن چون مزدوجان بود ادویه مسهل و ایارج حرارت بهم رسانیده و فصل آمد آمد صیف بود لهذا بعد مسهل تبرید آلو بخارا بعرق شاهتره دست مالیده صاف کرده شیره مغز تخم هندبا نه صندل اسپغول پاشیده می دادند بعد هفت روز فصد هفت اندام فرمودند فصد اول برائے تقلیل ماده بود تا استعداد تنقیه با دویه حاره بهم رسد مسهل بے منضج ممکن نیست و در حال منضج سوزش بهم مے رسد لهذا فصد اول ضرور است والا ادویه حاره باعث زیادت احتراق مے گردد و چون ماده عروق بے فصد اخراج نے یابد مسهل هرچند که قوی بود اما کفایت نکرد لهذا برائے دفع ماده عروق فصد ثانی کردند علاوه برآں آنست که گونه احتراق در خون از حب ایارج و تربد وغیره بهم رسیده بود زائل گردد بعده چون فصد کردند اندک یبوست در دماغ و دل آشفتگی و کم خوابی بهم رسیده بود بعض دیده گرمی فهمیدند تبرید فرمودند چنانچه یبوست مزاج و سوزش از تبریدات و سعوطات روغن کدو زائل شد باز روز مسهل سویم ادویه حاره مثل تربد و زنجبیل و سنا مکی موقوف کردند و بعد منضج عناب گل سرخ گل نیلوفر شاهتره آلو بخارا گاوزبان اسطوخودوس کشنیز خشک جوشانیده گلقند مغز فلوس ترنجبین روغن گاو داخل کرده مسهل دادند باز تبریدات معمول دادند چاق شد **ایضاً** مالیخولیا بجنون کشیده شیره هندبا نه لعاب اسپغول شربت نیلوفر داده شد فرمودند فصد کنند و مار الجبن بفصل ربیع خواهد شد باز منضجات و مسهلات شروع کردند عناب آلو بخارا هریک پنج دانه گاوزبان گل نیلوفر هریک چهار ماشه اسطوخودوس سه ماشه کشنیز خشک چهار ماشه شاهتره شش ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله داخل کرده دادند و باقی تدابیر بدستور معمول کردند و بعد مسهل زرنباد یک ماشه سوده هلیله مربے یک عدد سرشته بخورند بالائش شیره تخم کاسنی شش ماشه نبات دو توله بالنگو شش ماشه پاشیده برائے تقویت معده بنوشند باز دوا ر الجبن دارالمسک بارد شیره تخم خرفه و گلاب شربت انار شیرین اسپغول پاشیده بنوشند بعده مار الجبن دادند **ایضاً** کهول سیاه فام هذیان از مدت مدید معالجات بکی کرده شیر بز پاؤ آثار اسپغول نه ماشه بعد مسهل و تنقیه عام و اطریفلات و معجون نجاح برائے ترطیب دادند و طریق معالجه بکار مے بردند سودا داشت آخر اطریفل صغیر بخورند بالائش شیر بز نبات دو توله داخل کرده بالنگو پنج ماشه پاشیده بنوشند بعد مسهل و تنقیه عام بدن در اثنائے مار الجبن که تا پاک و سوزش بدن داشت سفوف سودا خورده بعد آں فلوس خیارشنبر شش توله گلقند چهار توله در مار الجبن داخل نموده صاف کرده روغن بادام داخل نموده بنوشند بعد منضجات و مسهلات مالیخولیا خفقان داشت خمیره صندل خورده بالائش شیر بز نبات داخل کرده بالنگو پاشیده بنوشند سنا مکی سوده سه ماشه با اطریفل کشنیزی یک توله سرشته بخورند بعد آں شیره تخم کاسنی شش ماشه لعاب اسپغول نه ماشه عرق شاهتره پاؤ آثار گلاب چهار توله شربت نیلوفر دو توله داخل کرده بنوشند باز در فصل سرما فزع و کرب افزود و سخنان فاسد میگفت که بسبب جنون زهر خورده شکم و دهن هر دو جاری شد لعاب اسپغول نه ماشه شیره مغز تخم تربوز شش ماشه گلاب چهار توله نبات دو توله دادند اندکے ترکیبات شیر بز نافع مے شد **ایضاً** دیگرے مالیخولیا مع صلابت مثانه و عسر بول داشت بعد فصد و مسهلات شیر بز نبات گلاب اسپغول پاشیده میدادند آخر الامر خون بسیار برآمد چاق شد **ایضاً** مراق و مالیخولیا بشرکت کبد حار گاوزبان گل سرخ هریک چهار ماشه بعرق بادیان و عرق شاهتره هریک پنج توله جوشانیده شربت بنفشه دو توله خاکشی چهار ماشه دویم روز شیره خیارین شش ماشه و گل بنفشه چهار ماشه افزوده شد بعد بر طرف شدن عوارض از تنقیه و مار الجبن معجون مقوی بنسخه مطب همراه مقویات و مفرحات دادند **ایضاً** جوانے مراقی بیقراری معده گویا در واست کمی اشتها و ضعف قلب و خشکی دهن و سستی بدن برائے دماغ ذاخره حاره یا به مراقی قلب این داده شد بهیدانه سه ماشه سپستان پانزده دانه خطمی گل بنفشه و گل نیلوفر هریک شش ماشه شب در آب گرم خیسانیده صبح خام مالیده صاف کرده شیره مغز تخم تربوز شش ماشه شربت نیلوفر دو توله **ایضاً** سن شیخوخت و اصلی صفراوی مزاج کم گوشت درد دل بجائے یک بالشت از بالا و پائین به تکمید یعنے بسینک و ضماد زائل نشد و مگر در تنفس بیزاری بود طبیخ اصل السوس گاوزبان بادیان هریک چهار ماشه مویز منقے ده دانه سنبل الطیب دو ماشه عنب الثعلب چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله نوشیده در هفت روز نجات یافت **ایضاً** مراقی خفقانی صفراوی نحیف ضعیف عمر شصت ساله قلیه و ساگ پالک و تزبا خام خورده تخمه و درد شکم و بیقراری شد عرق بادیان پنج توله گلاب چهار توله داده قے شد لیکن طعام نه بر آمده مراقیان را قے بآسانی نمے شود طبیب بهر تلیین شربت دینار گلقند باز طبیخ سنا مکی وغیره داد اسهال نیامده حال بدستور درد شکم و قبض بلکه یکیک دستے زیاده شد مشتبه بورم معده یا ورم جگر گردید بتجویز فصد کرده شد و شربت انارین دو توله در عرق عنب الثعلب پنج توله گلاب چهار توله عرق گاوزبان پنج توله داده شد حال بدستور باز آب پودینه سبز سه توله شیره دانه هیل سه ماشه عرقیات سکنجبین شربت انارین داده شد چون فصد نشد و حال بدستور بود نارجیل دریائی باب پودینه خورده بالائش آلو بخارا ده دانه زرشک سه ماشه در عرقیات مالیده

شربت بزوری دو تولہ و مناو مصطگی وغیرہ کردہ شد بعدہ پانزدہ روز نجات یافت باز بعد مدتے بوجع الفواد و حرارت مزاج ہم رسید ناچار شستہ مسہل مقرر شد منضج از
عنب الثعلب گاؤزبان تخم کاسنی ہر یک شش ماشہ مویز منقے دو تولہ آلو بخارا دہ دانہ گل سرخ خیارین زرشک بیدانہ ہر یک شش ماشہ ریوند چینی سہ ماشہ سنا مکی
تولہ در آب کاسنی سبز نیم پاؤ شب تر کردہ صبح خام مالیدہ صاف کردہ فلوس خیارشنبر شش تولہ روغن بادام شش ماشہ گلقند آفتابی چہار تولہ شربت ورد سہ تولہ باز
بدستور دادہ چون مسہل قوی بود اسہال بسیار شب و روز متصل شد چنانچہ قوت ساقط شد برائے تقویت مصطگی یک ماشہ طباشیر دو ماشہ زہر مہرہ یک ماشہ
سودہ با شربت انار شیرین سرشتہ عرقیات شربت بزوری دو تولہ بارتنگ شش ماشہ دادند نجات یافت **ایضاً** مراق حاملہ تپ کردہ کچری مع تبرید برآمدہ سوزش
در معدہ گفت فرمودند جوشش صدیا است کہ در معدہ است بادیان مصطگی انیسون سودہ بگلقند آفتابی سرشتہ تناول نمایند بالائش سنبل الطیب چہار ماشہ مویز
منقے دہ دانہ املیل سہ ماشہ عود ہندی چہار ماشہ جوشاندہ نبات تولہ **ایضاً** شخصے از غرباء مبتلا بمرض مراق و توحش و خفقان شدہ بود طباشیر سنگ یشب مروارید
سودہ با شربت انارین سرشتہ بخورد بالائے آن عرق کیوڑہ گلاب عرق گاؤزبان عرق کاسنی شربت بزوری و شربت گاؤزبان بنوشند این نسخہ دادہ شد بعد ازاں
غلبہ سردی و ریح محسوس شد لاجورد اضافہ نمودند و بجائے شربت گلقند دادند **ایضاً** مالیخولیا صداع مراقی و نزلہ فصل خریف عمر شصت سالہ از سختی درد چشم و
درد گوش تمام سر پارہ پارہ مے شد از قبض سدہ خون آلودہ برے آمد بواسیر خائنہ و رطوبت از دہان و بینی بوفور جاری و بحۃ الصوت کہ دل را مے رنجانید اول
بہیر تسکین لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرہ عناب پنج دانہ شیرہ کاہو شیرہ خیارین ہر یک شش ماشہ عرقیات دوازدہ تولہ شربت نیلوفر دو تولہ سہ روز نمودند آوردن
فصد مناسب ندیدہ این نقوع تجویز نمودہ شد گل بنفشہ شش ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ اسطوخودوس دو ماشہ اصل السوس گاؤزبان بادرنجبویہ خطمی خبازی پرسیاؤشاں
ہر یک چہار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ مویز منقے دہ دانہ انجیر زرد سہ دانہ بیخ کاسنی شش ماشہ بیخ بادیان شش ماشہ عناب پنج دانہ سپستان بست دانہ
خیارین کوفتہ شش ماشہ شب در آب گرم خیسانیدہ صبح مالیدہ صاف نمودہ شربت بنفشہ دو تولہ حل کردہ دادہ شد بعد سہ روز ازین منضج نوازل رو بکمی کردہ
و مزاج باصلاح آمد مگر گرمی و بیتابی قدرے بود تخم کاسنی کوفتہ افزودند روز ہشتم چون بیمار مغز فلوس را نہ پسندید بناچاری جہت تلئین با افزایش سنا
مکی یک نیم تولہ گل سرخ بسفائج ہلیلہ سیاہ افتیمون بصرہ بستہ در پارچہ سفید مجوف ہر یک شش ماشہ ریوند چینی یک ماشہ شربت دینار ترنجبین ہر یک چہار
تولہ افزودہ صبح و شب حب ایارج با آب گرم دادہ شد چہار نوبت اجابت شد درد و فضلہ غذا و سدہا با درد و مواد برآمد اما در سر سردی محسوس و در دہان
لعاب رطوبی و درد شکم و ریاح و نفخ مراقی بواسیری بود تبرید دریم روز مسہل کہ فصل سردی بود برعایت عوارض مسطورہ بجہت نرم داشتن طبیعت و تنقیح مادہ
نقوع ریشہ خطمی شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ بادیان پنج ماشہ یک جوش خفیف دادہ شربت بنفشہ دو تولہ تخم ریحان شش ماشہ پاشیدہ دادہ شد باز ذیل
دوم حب ایارج زیادہ از سابق خوردہ بورقہ بدستور بود بخارات زیادہ صعود نمودہ عمل مسہل خوب نشد کہ سہ نوبت اجابت شد تبرید دوم روز نقوع سابق مگر بجائے
شربت گلقند آفتابی سال دوم در آخر خریف جوشش دہن و نزلہ و بواسیر قبض مراقی ہمراہ سدہ خون آلودہ ہمان عوارض ظہور نمودند سپستان بست دانہ بنفشہ
ریشہ خطمی ہر یک شش ماشہ بہیدانہ سہ ماشہ خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ در آب خیسانیدہ شربت نیلوفر دو تولہ داخل کردہ اسپغول تخم ریحان سہ سہ ماشہ پاشیدہ
دادہ شد تنقیح گردیدہ بلغم بسرفہ برآمد باز تبرید شیرہ خرفہ شیرہ خیارین وغیرہ دادہ شد و بعد فصد مسہل مقرر گردید گل بنفشہ نیلوفر ہر یک ہفت ماشہ سپستان بست دانہ
خطمی خبازی ہر یک شش ماشہ گاؤزبان شش ماشہ خیارین ہفت ماشہ اصل السوس شش ماشہ ریشہ خطمی ہفت ماشہ مویز منقے دو تولہ بیخ بادیان شش ماشہ
در آب گرم خیسانیدہ گلقند آفتابی چہار تولہ دو سہ روز دادند غذا کچری شولہ خوردہ چون نضج شد ادویہ مسہل افزودند **ایضاً** بجہت جوشش دہن و مرض بواسیر
سدہ خون آلودہ و نزلہ و ورم بن دندان و درد سر مراقی عناب پانزدہ دانہ سپستان دوازدہ دانہ گاؤزبان شش ماشہ خطمی چہار ماشہ بہیدانہ سہ ماشہ
در آب گرم مالیدہ صاف نمودہ شیرۂ خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ ہر صبح بنوشند و خمیرہ گاؤزبان و خمیرہ خشخاش ہر یکے ماشہ
ہمراہ عرق گاؤزبان شام دادند آخر الامر چند روز مارالجبن سادہ زیادہ کردہ شد مفید گردید ہمراہ شربت گاؤزبان شربت بزوری و پیش ازیں
کہ در مثانہ و گردہ درد خفیف و ضعف پشت لاحق بود شیرہ تخم خیارین شیرہ خربزہ شیرہ بادیان ہر یک شش ماشہ شربت گاؤزبان دو تولہ شربت بزوری
یک نیم تولہ گلاب سکنجبین سادہ مگاسے بجہت نزلات شربت زوفا بایں نسخہ منضبط مے شد زوفا خشک گاؤزبان ہر یک یک تولہ سپستان ہفت
دہ عدد بنفشہ خطمی خبازی ہر یک یک تولہ نبات پاؤ سیر شربت سازند **ایضاً** مراق باحرارت مزاج و سوزش دماغ و ہیجان و احساس بخارات گرم
و درد اعضاء و ضعف شامل بدن گاہے عرق مادن آملہ مربے یک عدد عرق شاہترہ دو تولہ شربت انار شیرین دو تولہ باز اطریفل کشنیزی یک تولہ شیرہ
خیارین شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ دادہ شد اندکے راحت گشت باز اطریفل کشنیزی یک تولہ شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ لعاب اسپغول

نہ ماشہ عرق شاہترہ دو تولہ نبات تولہ دوم روز شیرۂ خیارین بجائے کاسنی آتشک کہنہ ہم داشت فرمودند بعد فصد ہفت ایام ماء الجبن باید خورد **ایضاً** مراق نسل حرارت
قبض و بخارات و خفقان کشنیز خشک یک ماشہ سودہ باطریفل کشنیزی یک تولہ سرشتہ شیرۂ ہندبا نہ ماشہ گلاب شربت انار شیریں دوم روز بجائے ہندبا نہ شیرۂ تخم
خرفہ شش ماشہ گفت ازیں نسخہ ہر یک حضور را اثر و خیرے شود باز ایں نسخہ مقوی دل و دماغ و معدہ و جگر داد بہی شش ماشہ گاؤزبان گل سرخ ابریشم مقرض
ہر یک چہار ماشہ باز نسخہ سابق تبرید باز چوں سرما شد زرنباد مصطگی یک یک ماشہ سودہ باطریفل صغیر یک تولہ سرشتہ بخورند باز دوم روز خمیرۂ صندل یک تولہ
سرشتہ بخورند بالائش عرق صندل عرق شاہترہ ہر یک پنج تولہ بنوشند دوم روز عوض مصطگی در مربع عقربی سودہ باطریفل کشنیزی ہمراہ عرق کردہ دادند
باز حرکت خفقان و سوزش دل پیدا شد باز تبرید سابق دادند باز بر فصل اعتدال خریف مسہل از عناب پنج دانہ گل بنفشہ شش ماشہ گل سرخ گاؤزبان ہر یک
چہار ماشہ افتیمون دو ماشہ بسفائج بستہ تخم کاسنی شش ماشہ مویز منقی دہ دانہ اسطوخودوس چہار ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی دو تولہ بعد
نضج از شاہترہ وغیرہ اجزائے مسہلہ فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام شیریں شش ماشہ افزودند **ایضاً** مراق سوداوی طفلے
گفت از معدہ گویا چیزے برخاستہ غبار وار بالائے سر و گوش و چشم مے رود فرمودند حجامت قفا و مسہل بحمایت معدہ و تنقیہ سودا باید داد ؎
ایضاً مراق بخارات از سینہ برخاستہ فوارہ وار بسوئے کتفین محسوس مے شد ایذا اسکے تمام داشت قہوہ بادیان خطائی معمولی سود داد **ایضاً** جوانے
نحیف مراق ریاح خفقانی بخارات کائنہ شراب خوردہ بود ہموارہ سابق فصد و مسہل ماء الجبن دادہ مے شد بعد ماء الجبن توحش بود وہم و غم و سوء فکر داشت
فصل صیف بود لاجورد گل سرخ آملہ مقشر گل گاؤزبان طباشیر کہربا شمعی مروارید کشنیز خشک ہر یک سہ ماشہ سودہ سفوف ہمراہ نبات مساوی نمودہ
شش ماشہ خوردہ بالائش عرق گاؤزبان گلاب عرق کاسنی ہر یک چہار تولہ شربت انار شیریں دو تولہ دادہ شد آرام مے یافت وگاہ ہمراہ شیر گاؤ و
گاہے ہمراہ شیر بز وگاہے با تبریدات مناسبہ کہ در مالیخولیا و خفقان نوشتہ است دادند **ایضاً** مراق و درد سر و خشکی بینی فرمودند ریاح و بخارات مراق
است زرشک طباشیر کشنیز خشک یشب سبز ہر یک یک ماشہ سودہ با مربے یک عدد سرشتہ بورق نقرہ پیچیدہ تناول نمایند بالائش عرق گاؤزبان
عرق صندل عرق کیوڑہ گلاب ہر یک سہ تولہ شربت گاؤزبان دو تولہ دوم روز شیرۂ زرشک ہفت ماشہ افزودہ شد **ایضاً** شخصے را بعد از فربہ
شدن ورم خصیہ خفقان و ریاح شکم و غشیان لاحق شدہ نبض ضعیف بود فرمودند مالیخولیائے مراقی است جوارش عود شیریں شش ماشہ بورق نقرہ
پیچیدہ بخورند بالائش عرق گاؤزبان عرق شاہترہ عرق کاسنی عرق کیوڑہ ہر یک سہ تولہ شربت انارین دو تولہ بالنگو پنج ماشہ پاشیدہ بہ ہند مسہل و فصد بر فصل کردہ
خواہد شد حالا سفوف مروارید معمولی برائے خفقان و سفوف نمک با منضم برائے معدہ و عرق گڑہل و آلو بخارا و شربت لیموں برائے صفرا استعمال آورند
ایضاً مراق حقیقی یابس مزاج اول درد میشد باز آب دہن کثرت میکرد باز تے میکرد جوارش عود شیریں ہفت ماشہ جدوار سودہ طباشیر سودہ یک ماشہ ممزوج نمودہ
تناول نمایند بالائش عرق کاسنی عرق عنب الثعلب ہر یک پنج تولہ گلاب چہار تولہ شربت بزوری دو تولہ دوم روز دانہ ہیل سودہ یک ماشہ افزودہ شد و عوض شربت
شربت انارین دادہ شد بعد سہ چہار روز طبیخ از گل سرخ گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ جدوار یک ماشہ مصطگی دو ماشہ مویز منقی دہ دانہ در عرق کاسنی عرق عنب الثعلب
عرق گاؤزبان ہر یک چہار تولہ جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند آفتابی مالیدہ دادند نفخ مراق باقی بود فرمودند روغن گل روغن مصطگی بموضع نفخ مالش کنند **ایضاً** دیگرے
را کہ سوزش از بخارات مراق در تمام بدن داشت مفرح زرشکی مع عرقیات دادند و مصطگی یک ماشہ سودہ بروغن گل محلول نمودہ مالش معدہ فرمودند **ایضاً** مراقی در
ہوا مرطوبی شکوہ لے بے اشتہائے کردہ فرمودند مفرح شاہی انگبین تناول نمایند بالائش عرق گاؤزبان عرق کیوڑہ عرق الائچی عرق عنب الثعلب ہر یک سہ تولہ شربت
بزوری دو تولہ تخم فرنجمشک چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند۔ **ایضاً** مراق با رطوبت دہان بعد مسہل و برہمی طبیعت گفت پرسیدند سرفہ نبود فرمودند بشرکت نزلہ دماغی
نیست اصلاح معدہ واجب جوارش عود ہفت ماشہ شیرۂ دانہ ہیل سہ ماشہ عرقیات دہ تولہ شربت بزوری دو تولہ دہند **ایضاً** مراق با رطوبات دہان و درد سر و
عوارض دماغی فرمودند گاہے از عدم ہضم معدی کہ غذائے جید نبود وگاہے از رطوبات نوازل دماغی وگاہے از ہر دو مہیا شد علاج بشرکت دماغ و معدہ اطریفل
بدستور باید داد وگاہے از ضعف ہضم کبدی رطوبات دہان بود در نسخہ بیخ بادیان شش ماشہ تخم کشوث چہار ماشہ سودمند کہ مدر و مفتح سدہ کبد است **ایضاً**
مراقی را درد بعد خوردن طعام متصل میماند و ہضم جید نمے شد جوارش عود شیریں ہفت ماشہ شیرۂ بادیان نہ ماشہ گلاب چہار تولہ نبات تولہ دوم روز زرنباد
یک ماشہ سودہ بجوارش عود شیریں شش ماشہ سرشتہ شیرۂ زیرہ سفید چہار ماشہ نبات تولہ **ایضاً** مراقی را در حدوث تخمہ و سوء ہضم در ہوائے رطوبی
آروغ زیادہ میشد مصطگی دو ماشہ الائچی سہ ماشہ نعناع خشک دو ماشہ در عرق بادیان پنج تولہ و گلاب دو تولہ جوشانیدہ سکنجبین دو تولہ داخل کردہ دادہ
شد دوم روز گلقند آفتابی و معجون معمولی تجویز کردہ شد بعد مدت باز بلغم از دہن آمدن گرفت فرمودند از دماغ است اول تنقیہ دماغ کردہ تت

شام حب جدوار مداومت نمایند و شب اطریفل اسطوخودوس خورند و صباح معجون نجاح با عرقیات بدوام و مسہل بفصل اوائے **ایضاً** - مراقی خفقانی لحیم شحیم در
ابتدائے صیف مومنت آمدند آروغ و تہوع و طعام نا منہضم گاہ گاہ قے کرد و سکنجبین گلقند آفتابی خوردہ سود نداد - فرمودند موسم مسہل در بار الجبن است این منضج
نوشتہ دادہ شد گل بنفشہ شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ گاؤزبان عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ آلو بخارا دہ دانہ شاہترہ تخم کاسنی بیخ بادیان بیخ کاسنی
ہر یک شش ماشہ در عرق شاہترہ و عرق کاسنی ہفت ہفت تولہ عرق عنب الثعلب پنج تولہ گرم کردہ شب خیسانیدہ صبح مالیدہ صاف نمودہ گلقند آفتابی سہ تولہ حل کردہ بنوشند
دوم روز خطمی خبازی ہر یک شش ماشہ گل نیلوفر چہار ماشہ افزودہ سہ چہار روز منضج دادہ گل سرخ ہفت ماشہ مویز منقی دہ تولہ خیارین ہفت ماشہ سنا مکی
تولہ بسفائج فستقی ہفت ماشہ وغیرہ بدستور فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین گلقند آفتابی چہار چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ زیادہ کردہ شد بجائے آب عرق
مکوہ عرق کاسنی تجویز کردہ شد بعدہ ماء الجبن بدستور کردہ شد نجات یافت **ایضاً** اول درد معدہ طعام ترش شدن و قے کردن اول اصلاح کردہ شد بعد مدتے
باز عوارض مذکورہ عود دادہ پس شکم کردہ فرمودند بلغم در معدہ آمدہ است مسہل باید خورد عنب الثعلب بیخ کاسنی بیخ بادیان ہر یک شش ماشہ اصل السوس پرسیاوشان
بادیان سنبل الطیب ہر یک چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ مصطگی دو ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی سہ تولہ بعد منضج بسفائج شش ماشہ قنطوریون چہار ماشہ وغیرہ
بدستور مسہلہا دادہ شد باز برائے تقویت مصطگی عود یک یک ماشہ سودہ بگلقند آفتابی یک تولہ سرشتہ عرق مکو پنج تولہ دادہ شد **ایضاً** مراق مرد کہول
سمین مجیب الطبع شاکی ہضم معدہ بارتنگ دانہ ہیل ہر یک چہار ماشہ سودہ بگلاب بپختہ شیرۂ خرفہ شش ماشہ نبات تولہ دوم روز نفخ ظاہر کرد شیرۂ بادیان
چہار ماشہ افزودہ شد بعدہ نسخہ جوارش کمونی کبیر دہ ماشہ شیرۂ بادیان شش ماشہ گلاب دو تولہ نبات تولہ باز بجائے نبات شربت انار شیرین دو تولہ بعدہ ملاو
خوردہ صبح قے کردہ و زیر ناف صلابت و بخی مثل محیہ ظاہر کرد و گفت بعد طعام خوردن زائل میشود فرمودند مادۂ بلغم و سودا مرض ورم و نفخ مراق است بادیان
خار خسک عنب الثعلب جوشانیدہ گلقند آفتابی دوم روز برائے تسکین گل گاؤزبان دانہ ہیل مصطگی ہر یک یک ماشہ سودہ با آملہ مربیٰ یک عدد سرشتہ بورق نقرہ
پیچیدہ بخورند بالائش عرق بنوشند **ایضاً** نفخ شکم و ضعف دل مفرط کہ از برخاستن غشی دارد میگشت و اکثر لب خشک میشد و از شرب آب گرانی بر معدہ و بر قرار ورد منفخ
از ریاح و کمی ہضم و بول کرنگ گلقند آفتابی یک نیم تولہ سکنجبین یک تولہ عرق مکوہ عرق بادیان ہر یک پنج تولہ شربت انارین چہار تولہ **ایضاً** مراقی فصل صیف
از خوردن افشرۂ فالسہ دہن ترش و درد پہلو بود برائے تجویہ ہضم و نضج بلغم و نزلہ و مراق این نقوع گاؤزبان چہار ماشہ گل گاؤزبان سہ ماشہ بنفشہ بادیان ہر یک
چہار ماشہ در عرقیات شب خیسانیدہ گلقند آفتابی دو تولہ شربت بزوری دو تولہ داخل کردہ دادند دوم روز برائے گرمی مزاج و تشنگی تخم کاسنی تخم خیارین ہر یک
شش ماشہ کوفتہ افزودند **ایضاً** مراقی صاحب نزلہ و صلابت معدہ و گولہ شکم و درد سر و نفخ و درد معدہ پیش از اجابت و درد کتفین متصل بعد اجابت و تخالہ ککو
و عسر بلع و خشکی بینی گویا دو دے برآید و خفقانیت از فصد ہم فائدہ نشد جوارش مصطگی ہفت ماشہ گلاب عرق بادیان عرق مکوہ ہر یک چہار تولہ گلقند آفتابی
یک نیم تولہ شربت بزوری یک نیم تولہ مصطگی دو ماشہ سودہ با روغن شبت بمالند چونکہ از جوارش مصطگی قبض گرمی زیادہ مے شد خمیرۂ گاؤزبان ہفت ماشہ
شیرۂ عنب الثعلب چہار ماشہ شیرۂ خربزہ شیرۂ خیارین ہر یک شش ماشہ عرقیات شربت بزوری دو تولہ تخم شربتی وغیرہ برائے جوشش دہن از بخارات
مراق لعاب اسپغول نہ ماشہ آب کشنیز سبز آب برگ حنا تازہ چہار تولہ کات سفید سودہ پاشیدہ مضمضہ نمایند دوم روز افیون دو ماشہ گلقند آفتابی دو
تولہ در نسخۂ سابق بجہت کشادن آروغ و ریاح اسفل افزودہ شد **ایضاً** مراق با حرارت کبد و سوداساریقا آب کاسنی سبز دہ تولہ شیرۂ خیارین شش ماشہ گلقند
دو تولہ خاکشی شش ماشہ دوم روز شیرۂ ہندبانہ شش ماشہ سوم روز قرص زرشک چہار ماشہ سودہ افزودہ شد و بجہت آخر روز آملہ مربیٰ یک عدد بورق نقرہ
پیچیدہ شیرۂ ہندبانہ شش ماشہ گلاب دو تولہ عرق کیوڑہ دو تولہ عرق گاؤزبان پنج تولہ گلقند سیوتی دو تولہ دوم روز خمیرہ صندل شش ماشہ خوردہ عنب الثعلب،
گل خطمی گل سرخ بادیان ہر یک چہار ماشہ بعرق مکوہ دو تولہ گلاب چہار تولہ جوشانیدہ گلقند آفتابی دو تولہ **ایضاً** گفت شعلہ مے خیزد از شکم و مراق ترم گل گاؤزبان
آملہ منقی ہر یک دو ماشہ گل سرخ سہ ماشہ سودہ بشربت عناب دو تولہ سرشتہ تناول نمایند و عرق عنب الثعلب بنوشند از گفتن مریضہ کاسنی در ماء الجبن سوخت
داشتند و لا کاسنی در ماء الجبن علاج مراق است **ایضاً** - مراق با رطوبات معدہ و نفخ شکم قصور ہضم و صلابت و درد و مزاج بسیار بارد داشت معتاد
کجب حلتیت بود و اچینی بادیان اسطوخودوس گاؤزبان افسنتین ہر یک چہار ماشہ بعرق بادیان نیم پاؤ و گلاب چہار تولہ جوشانیدہ صاف کردہ گلقند
دو تولہ دوم روز بجائے اسطوخودوس دانہ ہیل سہ ماشہ و بجائے افسنتین نانخواہ سہ ماشہ زادند و حنا و صبر زرد چہار ماشہ پوست زرد آرد سونگ باقلا دو دو
ماشہ با آب کشنیز تازہ قدر حاجت فرمودند **ایضاً** جوانے ضعیف و دو سہ روز آفت در مادہ مراقی اول علاج بسکنات و مبردات و مرطبات نمودہ شد در آخر گاؤزبان
چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ گل خطمی سہ ماشہ جوشانیدہ گلقند سنترہ دو تولہ تودری گلگوں دو ماشہ دوم روز گل سرخ چہار ماشہ سوم روز سنا مکی نہ ماشہ افزودہ

شده هرچند قبض رفع شد و دو سه دست اجابت شد حال بیزاری سر معده بدستور و شکوائے اشتہا بود بعدۂ گل بنفشہ گل سرخ ہریک شش ماشہ انجیر زرد سه دانه تخم کاسنی کوفته شش ماشه بعرق شاہترہ دوازدہ تولہ جوشانیدہ گلقند آفتابی سه تولہ چہارم روز سنا مکی نہ ماشہ پرسیاوشان چہار ماشہ افتیمون شش ماشه افزودند چہار بار اجابت شد گفت ضعف و طعام بر معده گراں مے نماید مصطگی سودہ یک ماشہ بگلقند آفتابی دو تولہ عرق بادیان پنج تولہ گلاب دو تولہ تقویت کردند بعدۂ مصطگی پوست ترنج نعناع خشک ہریک دو ماشہ گل سرخ چہار ماشہ در گلاب جوشانیدہ گلقند آفتابی گفت نفخ کم نمیشود عود غرقی سودہ افزودہ شد منظور تقویت بود بعد ملین سابقہ **ایضاً** مصطگی دو ماشہ عود سنبل الطیب یک یک ماشہ کوفتہ بگلقند آفتابی تولہ سرشتہ تناول نمایند بالائش عرق بادیان عرق عنب الثعلب ہریک پنج تولہ شربت بزوری دو تولہ دویم روز سنا مکی چہار ماشہ افزودہ شد و بجائے شربت بزوری شربت زوفا دو تولہ نمودہ شد +

فصل سیزدہم در کابوس

کہ آں را خانق و بنانوم نیز گویند و آں مرضے است کہ آدمی در خواب چناں خیال کند کہ چیزے سنگین بصورت آدمی یا بشکلے دیگر بر آں افتادہ و اورا سے فشار دپس نفس او تنگ شود و طاقت جنبش و آواز دادن نماند و سببش ارتفاع بخارات اخلاط غلیظ است بسوئے دماغ ضعیف و یا رسیدن سردی شدید دفعۃً در حالت خواب بدماغ و علامتش اگر مادہ بخارات خون باشد سرخی بدن و چشم و تخیل اشیاء سرخ در آں حالت شاہد او بود و اگر مادہ بلغم باشد سستی بدن و کندی حواس و کثرت آب دہن و تخیل چیزے سپید یا سبز بر آں گواہی دہد و اگر سودا باشد از کثرت فکر و بیخوابی و تخیل تاریکی و سیاہی در آں حال خالی نبود و آنجا کہ رسیدن سردی سبب بود از اصابت سردی بر سر ہنگام خواب و بعدم علامات مذکورہ دریافت شود علاج آں تنقیہ است حسب مادہ و تقویت دماغ و منع ابخرہ مثلاً در دموی فصد قیفال و یا علیق و حجامت ساقین و تقلیل غذا کنند و مسہل دہند بدستوریکہ در صداع دموی گذشت و در بلغمی و سوداوی تنقیہ بہر واحد مسہل وجوب آں نمایند بطریقیکہ در فصل لقوہ و ایلوفیا مذکور است و تقویت دماغ و تعطیس و بخور مبخرات و مالیدن پا در جمیع اقسام مادی مفید بود و در آنجا کہ سردی فقط باشد مالیدن روغنہائے گرم چوں روغن بابونہ و مرزنجوش و سداب و مشکطرامشیع و نیم گرم بر سر و بوئیدن روائح لطیفہ مثل مشک و عنبر و تدابیر یکہ در صداع بارد سادہ و جز آں مکرر مذکور شد کفایت کند بالجملہ در تدبیر ایں مرض مسامحت نکنند تا بصرع و سکتہ و جنون نانجامد +

مفردات

در کابوس بعد تنقیہ خوردن استخوان مرغ سلیمانی سوختہ سہ ماشہ بانبات تا یک ہفتہ مجرب است و ہمچنیں اسطوخودوس **دیگر** بادرنجبویہ سہ درم بعسل تام النفع است **دیگر** قے کردن بجوز القئ و یا تخم ترب مطبوخ باسکنجبین عنصلی و یا پیاز نرگس در آب گرم مالیدہ برائے کابوس بلغمی نافع **دیگر** برائے کابوس دموی آب آلوبخارا و تمر ہندی و آب شاہترہ و بادیان و سکنجبین و ماء العسل و ہرچہ خون را رقیق کند بعمل آرند +

مرکبات

دوائے کہ بجہت کابوس نافع است از قادری بعد فصد باسلیق سنامکی پنج درم ہلیلہ سیاہ دہ درم جوش دادہ صاف نمودہ نیم گرم بنوشند بعدۂ بدفعتی قے کنند و پس از آں معجون کہ خواہند بخورند **دوائے** کہ برائے کابوس نافع است در فصل سدر رود و ار گذشت **ضماد** در کابوس کہ از سردی فقط بود سودا ارد خرول و جندبیدستر و لطرون ربانند آنکہ عصفور اسرخ کنند با سرکہ عنصل آمیختہ ضماد کنند **طلا** و سعوط و عطوس و غرغرہ کہ در کابوس بلغمی بعد تنقیہ بکار آید ہمانست کہ در صداع بارد و سرسام بلغمی و صرع و فالج فصل مذکور است **عرق ہلیلہ** معمول حکیم شریف خاں کہ برائے کابوس دموی نیز مفید و جمیع امراض سر و تقویت معدہ مجرب در فصل مالیخولیا گذشت **کماد** کہ در کابوس مجرب است حب الخروع مقشر دانہ حب النیل سفید ارزن مکدر تولہ نمک لاہوری پنج تولہ در پارچہ پوٹلی بستہ در روغن شیح صنعان تر نمودہ بعمل آرند **معجون ہلیلہ مسہل** از استنباط حکیم علویخان صاحب مرحوم نافع از برائے کابوس بارد حادث از بلغم و سودا و مجرب است پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ آملہ منقی گاؤزبان بادرنجبویہ افتیمون بسفائج فستقی از ہریک ہفت مثقال انیسون دو قو قرما نا حب البلسان از ہریک سہ مثقال فادانیا عود ہندی برگ سداب بزر سیسالیوس از ہریک دو مثقال سکبینج یک مثقال فرفیون نیم مثقال گلقند شصت مثقال عسل مصفے یک صد و سی مثقال گلقند را بگلاب و عرق دارچینی از ہریک نیم من تبریزی حل کردہ خوب بمالند و بجوشانند و بپالایند و عسل را صاف نمودہ در آں داخل کردہ بقوام آرند و ادویہ را کوفتہ بیختہ بروغن بادام شیریں بست مثقال چرب نمودہ بآں بسرشند و در ظرف چینی نگاہدارند شربتے دو درم و اگر عنبر اشہب و مشک ترکی از ہریک دو ثلث مثقال داخل نمایند بہتر **دیگر** دوا قوی **معجون** کہ در کابوس نفع بخشد پوست ہلیلہ آملہ منقی اصل السوس ہریک نیم درم مصطگی دارچینی ہریک یک درم ترید موصوف دو درم زنجبیل

چہار درم گلقند شکری یک درم و نیم ادویہ کوفتہ بیختہ بروغن بادام یا گاؤ چرب کنند و در سہ چند شہد خالص بسرشند و ہر روز شش درم ہا بخورند **معجون** که دفع کابوس بلغمی پیش از سہل آں قے کردن مفید است تخم شبت و تخم ترب جوشانیده صاف کنند و عسل و نمک آمیختہ بنوشند و قے کنند و کذا کسے قے نمودن بجز الحقی و نمک سنگ مفید +

حکایات

شخصے را کابوس دموی خلل مراقی بود اکثر چشش بدن میشد بعد منضجات عناب گل بنفشہ اصل السوس گل سرخ شاہترہ مویز منقے گل نیلوفر گاؤزبان افتیمون بیخ کاسنی سناء مکی جوشانیده مغز فلوس خیار شنبر گلقند آفتابی روغن بادام بعده تبرید مسہل عناب چہار دانہ بعرق شاہترہ جوشانیده صاف نموده شیرۂ تخم خیارین ہفت ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی چہار ماشہ داخل کرده دادند بار بجائے خیارین کاسنی **ایضاً** - کابوس طفلی بلغمی رنگ شب دہشت مے خورد و گلو خفہ مے شد اول اطریفل بجہت بخارات مقلیہ دادند روز دویم با اسطوخودوس سوده روز سوم با عود صلیب سوده باز منضجات بدستور مسہل دادند چاق شد و فرمودند که پیش ازیں چہار سال نشستن در مسہل ماده بود در احال سن شانزده رسیده بسبب صحت سن نداده و در کابوس آب در طعام نباید داد **ایضاً** چند اشخاص را از مصاحبت مصروعین کابوس شده بود چند بیدستر یک ماشہ عود صلیب یک ماشہ سائیده در شہد یک تولہ آمیختہ خورانیده بالائش عرق اسطوخودوس ہفت تولہ شربت بادرنجبویہ دو تولہ نوشانیدند تا چہل روز متواتر و غذا کباب و شوربا با نان تنوری دادند صحت یافتند و بجائے آب عرق بادرنجبویہ +

فصل چہاردہم در صرع

و آں مرضے است که آدمی بیہوش بیفتد و دہن و دست و پائے کج گردد و اضطراب کند و سببش سدہ غیر تامہ است که از خلطے یا بخارے یا کیفیت سمیہ در بطون دماغ و مجاری اعصاب حادث گردد پس اگر ماده و سے در دماغ متولد شود صرع دماغی خوانند و اگر در معده بود صرع معدی گویند و اگر در دست یا پائے بود صرع الطرافی نامند و ماده محدث صرع در اکثر بلغم باشد و گاہے سودا و بسبب شدت صفرا نیز بود و خون صرف مانند صفرا نادر باشد که صرع آرد بخلاف خون سوداوی و بلغمی که مانند سودا و بلغم در اکثر محدث ایں علت شود بہرحال دریں مرض تنقیہ خلط مرات و ادرار و حجامت ساقین و فصد صافن سیما در ربیع و تقویت دماغ و ضم جوارح و منع از اضطراب مناسب و مصروع را لازم است اجتناب از لحوم و اغذیہ غلیظ مثل گوشت چہار پایہ و عدس و از حلویات و دسومات و لبنیات و البقول البطی الانحدار مثل شلغم و ترب و کرفس و خطر و فواکہ رطبہ مثل سیب و غیره و از اشیاء حریفہ مبخرہ ہمچوں گندنا و سیر و پیاز و خردل و باقلا و اصوات ہائلہ و از خوف و غضب شدید و غسل بآب سرد و امتلا و تخمہ و از بسیاری گرما و سرما و جماع و در و ایح کریہ و افراط بیخوابی و از خواب بر شکم سیری و نظر در آب رواں و نشستن در ماہتاب و در جایگاه بلند و اسپ دوانیدن و در چیزہائے شفاف براق و در دولاب نگریستن احتیاط ضرور و قد سیر جامع النفع دریں باب داغ دادن بر پیشانی است میان دو ابرو یا بر یافوخ و حجامت بے شرط پس سر و بین الکتفین و بر ساقہا و در مراق و مشی معتدل و مداومت جند بید ستر و عود صلیب نفع بلیغ سید ہر و ہنگام نوبت کروپا در دہن دارند تا زبان نخاید و عطوسات و لفوخات بعمل آرند و ہرگاه مصروع را التواء و تشنج عضو ظاہر شود باید که عضو را از دلک روغن مناسب و آب نیم گرم برابر کنند و قال القرشی من حدث به الصرع وله خمسة وعشرون سنة وهو منا بسبب دماغي انکس من برئه **صرع دماغی** و ایں بدترین انواع است علامتش تقدم اوجاع مختلفہ در سر است و دوام ثقل در سر و زبان و کدورت حواس و لزوم سدر و دوار با وجود خلو و سبکی معده و اجابت طبع بر عادت معہوده و اگرچہ صرع بکشاید الزوم آفت در سر و نقصان عقل پیدا بود پس اگر ماده بلغمی باشد ترہل بدن و سفیدی رنگ و برودت مزاج و کثرت بناق و بسیاری زبد در حالت صرع و دشواری حرکت و کندی حواس و بدن برآں دلالت کند و اگر ماده سوداوی باشد تقدم ظنون کاذبہ و کثرت وسواس و خفقان و لاغری بدن و افراط اشتہا . و رشح طعم کف دہن برآں گواہی دہد و ایں نوع از بلغمی بدتر است و اگر ماده دموی باشد سرخی رو و پری رگہا و برآمدن خون از منخرین در اکثر اوقات شاہد او بود و اگر ماده صفراوی باشد زردی رنگ چہره و چشم و کوتاہی مدت نوبت و شدت اضطراب و قلت تشنج و گرمی و التہاب و اختلاط عقل پیدا بود **علاج** در بلغمی نضج و تلطیف ماده بمنضج گرم نموده مسہل جار و حب ایارج تنقیہ کنند و بعده معاجین گرم بخورند و سعوطات و غلوسات و غراغر حسب حاجت بعمل آرند و ہر صبح ریاضت معتدل کنند و بدن را بمالند چنانچہ که در اثنائے مالیدن دست را از اعلی با سفل آرند و ابتدا از اطراف کنند پس سر را نیز ہمچنیں بمالند و غذا نخود آب و گوشت تیہو و دراج و مرغ و کنجشک نمایند و صاحب خلاصہ مے نویسد که بعد تنقیہ معجون زبیب و معجون سیسالیوس یا سکنجبین عنصلی چند روز مداومت کنند و در ہفتہ یک بار عاقرقرحا باریک کوفتہ با عسل سرشتہ یک مثقال با تکیہ در آں اسطوخودوس جوشانیده باشند بدہند و اگر باز صرع عود کند حجامت پس گردن کنند و تریاق کبیر و مثرودیطوس و ایارجات کبار چوں ایارج روفس دہند و اگر دریں ایام حرارت عارض شود بسکنجبین اکتفا نمایند و باز بعلاج

نخستین مشغول شوند و در صرع سوداوی جهت تنقیه مسهل سودا و حب افتیمون دهند بطریقیکه در مالیخولیای سوداوی گذشت و بعد از آن دواء المسک حار و دیگر معاجین مناسبه
خورند و استعمال ادهان حاره لطیفه چون روغن بابونه و سداب و خیری و منع امتلاء و تجوید اغذیه باسفیدباج که از گوشت فراریج و ملکیان فربه و گوشت بره ساخته باشند
و دلک و استحمام و ریاضت معتدل کنند و تقویت دماغ بشمومات چون عنبر و گلاب فرمایند و در صرع دموی فصد صافن و حجامت ساقین کنند و تقلیل غذا نمایند و اگر
امتلاء زیاده بینند فصد قیفالین نیز بکشایند و استعمال مطفیات خون مثل عناب شاهتره و کشنیز وغیره و تقویت دماغ بسرکه و روغن گل کنند بعد از آن اگر غلبه سوداء
یا بلغم محسوس شود تنقیه آن نمایند بدانچه در مالیخولیای بلغمی و سوداوی گفته شد و اگر باز امتلاء خون دریافت شود باز فصد و حجامت بکار برند و درین اثنا از تقویت
دل و دماغ غافل نباشند و در صرع صفراوی علاج صداع صفراوی نمایند و تغذیه بحوامض و تبدیل مزاج بشمومات و سعوطات و اطلیه مبرده مرطبه کنند و شیر
دختران بر سر دوشند **بشارت** ـ هرگاه در صرع دماغی برص بر سر و پیشانی پدید آید نشان تحلیل ماده صرع باشد **صرع معدی** علامتش اختلاج معده
است و لزوم لذع و غشه در وے خاصة هنگام گرسنگی و انتفاخ منخرین و خشکی گلو وقت نوبت و باشد که نعره زند و بول یا براز یا منی بیرون آید و بعد از رفع زوال
نوبت یاسیکی صرع رود به و دیگر علامات که بر نوعیت خلط فاعل شاهد بود بارها ذکر یافته و در صداع شرکی معدی و دوار معدی مفصل مرقوم شده و کذلک علاج
هر واحد همان است که مکرر گذشت بالجمله اگر ماده بلغمی باشد بهر تنقیه مقئی بلغم قے نمایند و مسهل گرم و حب ایارج دهند و استعمال اطریفل صغیر با ایارج فیقرا سرشته
درین باب بغایت مفید است و بعد تنقیه کامل جهت تقویت معده گل سرخ مصطگی قشار کندر عود غرقی سنبل الطیب سائیده در گلاب آمیخته بر معده ضماد نمایند
و تریاق اربعه و جوارشهائے گرم و گلقند و امثال آن استعمال نمایند و غذا نان خمیری که بآب مطبوخ کشنیز خشک خمیر کرده باشند با گوشت جوزه مرغ و تیهو و امثال
آن بدارچینی خوشبو ساخته خورانند و از قسم میوه انجیر و مویز و پسته خوردن مناسب و از اشیائے مولد بلغم و ادویه منجره چون پیاز و سیر و گندنا و کرفس و خردل و
شراب و گوشت گاو و ماهی اجتناب ورزند و از جماع و کثرت استحمام و شرب آب سرد و بوئیدن روائح منتنه پرحذر باشند و اگر ماده سوداوی باشد مسهل
سودا و حب افتیمون یا حب اسطوخودوس دهند و اگر ایارج فیقرا و حجر ارمنی مغسول هر واحد یک درم با اطریفل سرشته بدهند سودمند است بعده صندل با گلاب
بر معده ضماد نمایند و غذا گوشت جوزه مرغ و بزغاله با ماش و مغز بادام و کشنیز و پالک پخته بخورانند و اگر ماده صفراوی بود بعد تنقیه بقے و مسهل بارد بهر تبدیل
مزاج طباشیر کشنیز خشک و جز آن برب بهی خورانند و برگ خرفه و کاهو و اطراف بید بسرکه سحیده ضماد نمایند و غذا آب انار ترکرده و گوشت بزغاله با تمر هندی
و کشنیز خشک دهند **صرع اطرافی** ـ نشان وے احساس ارتفاع بخار بارد است از آن عضو بسوئے دماغ و کشاده ماندن چشم و برآمدن اشک و کدورت
و تلی و تثاؤب و برگشتن دست و پا و زرد گردد و برآمدن بول علاجش در ابتدائے نوبت وقت احساس ارتفاع بخار بالاتر از آن عضو بعصابه مستحکم ببندند و آن عضو
را بآتش گرم دارند یا ادویه مسخنه چون عاقرقرحا و شیطرج و حلتیت و فرفیون و روغن بلسان گرم کرده بر آنجا ضماد نمایند و ایضا روغن بابونه در آب گرم آمیزند و آن عضو را
در آن غرق دارند و آن آب را سرد شدن ندهند و شانها کشند و بعد انقضائے نوبت تنقیه بلغم بمسهل گرم و حب ایارج یا حب اصطمخیقون بغرغرات نمایند و سکنجبین عنصلی
و شربت اسطوخودوس و دیگر مسخنات مقویات دماغ بعمل آرند و سداب و مشک و عنبر بوئیند و روغنهائے گرم بر سر مالند بعده خردل جند بیدستر فلفل سائیده باشند آمیخته بر
آن عضو طلا سازند و در روغن بید انجیر و زیت و روغن سداب و قسط و خیری بر عضو مالند پس اگر این تدابیر سود ندهد بر عضو ماؤف ادویه مقرحه چون بلادر سرگین کبوتر و شیر انجیر و
سکبینج ضماد نمایند تا قرحه افتد یا داغ دهند و قرحه یا داغ را مدتے بگذارند و پر شدن ندهند تا ریم و زرداب از آن مستفرغ شود بعده برهم علاج نمایند و بدانکه قبل از
نهادن ادویه مقرحه یا داغ محاجم با شرط و مع الشرط بر آن عضو جذب مواد و استفراغ آن میکند **فائده** ـ صرع که بشرکت طحال بود نفخ و صلابت و وجع طحال بر آن
گواهی دهد و بر صرع مراقی آروغ ترش و نفخ شکم و سوزش و اضطراب در مراق و خروج طعام غیر منهضم و رقے دلالت کند و در صرع رحمی عروض صرع در حمل و زوال آن
بوضع حمل بود و آنچه از احتباس منی و طمث و اختناق رحم باشد وجود احتباس و ترک جماع و ثقل و وجع در پشت و گرده پیدا بود بالجمله علاج این هر سه نوع از تنقیه و تقویت
آن عضو همانست که در مقام هر یک مذکور است و در احتباس منی جماع مفید است و ایضا آنچه از مشارکت کبد باشد به تسکین حرارت و تفتیح سده آن کوشند حسب حاجت
بدانچه در امراض جگر خواهد آمد همچنین صرع که بسبب تولد دیدان امعا یا از لسع عقرب و زنبور واقع شود هرچه در جایگاهش مذکور خواهد شد بعمل آرند و تسقی اگر بادیان ده درم
گلقند ده درم جوشانیده صاف نموده تریاق اربعه یک مثقال در آن حل کرده دهند سود دهد و آنچه که از قوت حس دماغ حادث شود است و علاج آن از صداع حس دماغی جویند
شربت خشخاش نوشانند و کله پاچه و گوشت گوساله و ماهی تازه خورانند و در طعام تخم خشخاش و کاهو افزایند **فائده دیگر** صرع که بچگان را افتد اکثر آنرا ام الصبیان
و ریح الصبیان خوانند و بعض ام الصبیان را مخصوص داشته اند بصرعیکه با تب محرق باشد بالجمله هرگاه واقع میشود طفل بیهوش شده افتد و دست و پائے مے جنبد
و کف بدهان مے آرد ـ علاج آن در وقت هجوم این حالت دست و پائے کودک را بگیرند و کف دست و پا بچیزے خشن بمالند و نگذارند که اضطراب کند و بازو را محکم

بندند وجہت ازالہ تشنج روغن گل یا سکہ با آب نیم گرم آمیختہ بر بدن بمالند اگر زیں تدابیر ازالہ مرض شد بہتر است والا بحسب عوارض علاج کنند مثلاً اگر تپ شدید
وتشنگی باشد حجامت ساقہا باشرط باید نمود وتلیین طبیعت باستعمال مغز فلوس وترنجبین وشیرخشت واطفال آن ولثہ یافات لینہ ہمیشہ باید کرد وفصد نمودن آنچہ کہ در
صداع حار گذشت باید کرد وشیر بر سر دوشیدن وخرقہ بداں آلودہ بر تارک نہادن نافع بود وآنچہ بالخاصیت لہ انواع ایں مرض سودداروفا دزہر حیوانیست کہ در شیر
با دمغ سائیدہ قدرے قلیل ازآں بہ بچہ بفتہ مرضعہ را خفیف دہند اگر تپ وتشنگی نہ باشد بعد از نضج مسہل گرم مکرر تنقیہ کنند لیکن ادویہ قویہ مثل غاریقون وتربد ندہند
وکندر وجند بیدستر وصبر برابر کوفتہ در آب بادیان مثل خشخاش حب بندند وازیک حب تا سہ حب در شیر مادر حل کردہ بہ بچہ دہند واز نیم دانگ بشیر مادر سائیدہ چند نوبت بخورانند
دریں باب بغایت مجرب است ومرضعہ را معاجین وجوارشہائے گرم دہند وادویہ کہ در صرع بزرگان مذکور است دریں جا ہم سودمند بود وغرل سائیدہ بر کف پائے مالیدن
نیز مفید بود وہمچنیں مالیدن جند بیدستر اندرون گوش وسوراخ بینی وکفہائے دست وپا وو دادن پنیر مایۂ خرگوش از نیم دانگ تا یک دانگ بآب حل کردہ فائدہ تمام دارد واز
جملہ تدابیر مجربہ آنست کہ قلعہ مرجان باتش سرخ کردہ میان دو ابروے وبر پیشانی داغ نہند مخصوص ہنگام نوبت کہ از سوزش آں فی الفور افاقت رسید ہر وبار عود نمیکند و
بعض با پشک گوسفند ہم داغ میکنند وقبض طبیعت روا مدارند واز آوازہائے وخوف شدید وغضب شدید واز غسل کردن بآب سرد ودیدن چیزہائے براق وآمدن
بر بلندی اجتناب نمایند وہمچنیں پرہیز از اغذیۂ غلیظہ ولقولات واز اشیاء شیریں وچرب وتیز از واجبات است وباشد کہ ایں مرض بعد بلوغ خود بخود زائل شود۔

مفردات

حلتیت با سکنجبین خوردن برائے صرع بسیار نافع است از زاد غریب وگویند کہ فعل آں مثل فادانیا است وقتیکہ سعوط کردہ شود **دیگر** نوشیدن پنیر مایۂ حیوانات خصوصاً
خرگوش با سرکہ نیز از مجربات است **دیگر** سنگ عقیق سائیدہ چوں مکرر بنوشند فائدہ میکند **دیگر** در علاج الغربا وتکملہ ہندی مذکور است کہ در تلخۂ شغال چند عدد
فلفل انداختہ در مطبخ بیاویزند چوں خشک شود بصاحب صرع در وقت نوبت ایشاں از آں فلفل دو عدد بآب سائیدہ در ہر دو سوراخ بینی دو سہ قطرہ بچکانند صرع
بالکل زائل میشود **دیگر** مروارید محلول در بینی چکانیدن صرع را در یک نوبت دفع کند **دیگر** ہر روز خوردن دو مثقال بیخ اقحوان تا سی روز مزیل صرع و
مجرب سویری است وبعضے یک مثقال از آں برائے صرع سوداوی تجربہ کردہ اند وخوردن کبریت نیز مزیل صرع ومجرب وتناول سداب بستانی در آب
انگور مجرب بلا تخلف وشرب وشم وسعوط مشک بروغن وکذا سداب وجند بیدستر وصعتر وبخور موئے انسان سوختہ نیز مجرب سویدے است **دیگر**
شرب بندق ہندی وسعوط آں در آب چقندر نیز نفع دہد۔ **دیگر** نر وبادہ فادانیا یعنے جوڑہ عود صلیب در ریسمان کبود بستہ در گلو مصروع انداختن مجرب
اشیاء است **دیگر** آویختن بسد ویاقوت وزمرد در گردن مصروع بسیار مفید است وآویختن دم موش بر سر صاحب صرع مجرب دانستہ اند۔ **دیگر**
بوئیدن عاقرقرحا وآویختن آں نیز نافع است **دیگر** بوئیدن جند بیدستر وحلتیت نیز نفع میکند **دیگر** تبخیر تاج خروس نیز نافع است **دیگر** سعوط استخوان ختو
انسان شفائے بخشد از صرع وصاحب خلاصہ گوید کہ خوردن استخوان سر انسان سوختہ باریک سودہ دو درم تا سہ روز جمیع انواع صرع را سودمند است و
اگر باز عود کند ہفت سر نرگس سائیدہ باندک آب در بینی چکانند کہ بعون اللہ تعالیٰ باز عود نکند **دیگر** عرق بناگوش فیل مست در پنبہ گرفتہ خشک کنند ودر
وقت نوبت آں پنبہ را بآب تر کردہ سعوط نمودن مجرب است **دیگر** روز یکشنبہ گوش خر ببرند وپارچہ بخون وے آلودہ بدارند وعند الحاجت قدرے از
آں بآب شستہ در حلق مصروع بریزند کہ بالخاصیت سودمند است وخون خرگوش نیز ہمیں اثر دارد وگویند خوردن خون سلحفاۃ بحری مجرب است **دیگر**
تخم پلاس اندک بآب سائیدہ چوں در بینی چکانند فی الفور بہوش آرد **دیگر** جہت صرع بارد از بیاض استاد مرحوم بگیرند ہزار پایہ کہ لفنکھجورہ
گویند ودر میان دیگ اندازند ودہنش بند کنند وبسوزند چوں خاکستر شود نگہدارند وسعوط نمایند دو کرم از دماغ خواہد آمد انشاء اللہ تعالیٰ شفا خواہد
شد **دیگر** برائے صرع از بیاض والد مغفور برگ بسکھپرہ در کف دست مالیدہ چند قطرہ وقت بیہوشی در بینی چکانند **دیگر** از ذکائی زبد البحر در روزے
دو بار خورانیدن مفید است وتعلیق الماس نیز اثر دارد وکذلک تعلیق فادانیا جہت منع صرع اوایل از مجربات است وتعلیق حلتیت ہم مفید است وداشتن
یک قطعہ جلد از جبہ حمار امان دہندہ است از صرع تا یک سال **دیگر** از شریفی اسطوخودوس باعسل پاک میکند دماغ را **دیگر** طبیخ زوفا تنہا مجرب است
دیگر کندش سائیدہ در خرقہ صرہ بستہ ببویند عطسہ بقوت مے آرد وتنقیہ دماغ مے نماید لیکن بعد تنقیہ بدن انسب است **دیگر** از سم دراز گوش انگشتری
ساختہ مصروع در انگشت خود بکند دیگر صرع عود نکند **دیگر** ابرسا یعنے بیخ سوسن آسمانی شامیدن نافع است از برائے صرع **دیگر** شاخ ایل سوہان کردہ با
شراب بیاشامند **دیگر** بادرنجبویہ نوشیدن مفتح سدہائے دماغی است ونافع است از برائے صرع **دیگر** رازی نوشتہ کہ برائے صرع صبیان

بجلنظیر است شونیز بسرکه حق کنند و بعسل آمیخته بر بهند **دیگر** از مجربات اکبری دل گموش هفت قطره کنند در سر قطعه روز یکشنبه بریان کرده بخورانند تا هفت یکشنبه بعمل آرند صرع کهنه دور شود **دیگر** گوشت گهری یا بوزنه بریان کرده قدرے داون هم مفید است و تادیه آب نه بهند **دیگر** کرنفوغ مغز سر سرش خشک کرده بقدر نیم ماشه هر روز تا سه روز برائے صرع مفید است و دو سه روز شفائے کلی بخشد از معمولی **دیگر** مجرب میگویند که مصروع را بنا یعنی سود مند است بنال مع برگ و بار خشک کرده بسایند و بقدر یک سرخ در حالت نوبت بانبوبه نهاده در منخرین بدمند و علیل را راست بنشانند که آب از بینی او بسیار آید و اگر باز احتیاج افتد بعد از سه ماه یکدفعه دیگر همین نوع عمل آرند کفایت میکند ۞

مرکبات

اطریفل اسطوخودوسی - تالیف حکیم معتمد الملوک تنقیه اخلاط غلیظه بلغمیه و سوداویه از بدن و دماغ کند و نافع است از برائے صرع سوداوی و بلغمی و برائے لقوه - پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقے سنا مکی تربد سفید مدبر بسفائج فستقی اسطوخودوس افتیمون از هر یک پنج مثقال غاریقون سفید مصطگی رومی فاوانیا بزر سیسالیوس حجر ارمنی مغسول از هر یک دو مثقال و نیم مویز سرخ منقے از تخم ده مثقال ادویه را کوفته بیخته به روغن بادام شیرین سی مثقال چرب نموده مویز را بگلاب بپزند تا مهرا شود پس بپالایند و سه وزن ادویه عسل بقوام آورده ادویه را بآن بسرشند و بعد از چهل روز استعمال نمایند شربتے از آن تا چهار درم و از برائے اسهال تا شش درم **اطریفل اسطوخودوس دیگر** - که صرع و بیماری هائے بلغمی و سوداوی را سود دارد در مالیخولیا گذشت و اطریفل صغیر و ایارج فیقرا در صداع گفته شد ۞

تریاق کبیر، مثرودیطوس از نیم درم تا یک درم خوردن از برائے صرع بسیار نافع است و بعد تنقیه معمول و همچنین خوردن تریاق اربعه که نسخه آن در باب سموم خواهد آمد نافع **تریاق الذهب** که صرع را نافع است در مالیخولیا گذشت **حبے** که برائے صرع نظیر ندارد از بیاض استاد مرحوم صبر سقوطری مقل ازرق هر یک یک جزو محموده ربع جزو کوفته بیخته بآب حب سازند - شربت یک مثقال و برائے طفل هژده قیراط ۞

حب - نافع بصرع و مالیخولیائے سوداوی و دار الحیه و جذام وغیره امراض سوداویه را نافع است و مسهل الاجزا معمول حکیم ارشد مرحوم برگ حنظل یک توله صمغ عربی ایارج فیقرا بسباسه هر یک نیم توله افتیمون نمک هندی هر یک سه ماشه بآب بادیان حبها بندند خوراک نیم توله **حب صرع** از ذکائی و قادری افتیمون اسطوخودوس بسفائج فستقی نمک هندی غاریقون سپید هر یک نیم دانگ تربد موصوف پوست هلیله زرد شحم حنظل کتیرا اسفید سقمونیائے مشوی هر یک یک دانگ ایارج فیقرا نیم مثقال کوفته بیخته بآب سرشته حبها سازند **حب ایارج** - که در صرع بکار آید از کتاب مذکور ایارج فیقرا یک درم افتیمون نیم درم شحم حنظل قنطوریون دقیق مقل ازرق هر یک دو دانگ ملح نفطی یک دانگ مجموع یک شربت است و یک نسخه حب ایارج که بصرع نافع است در فصل فالج خواهد آمد **حب اسطوخودوس** که بهر تنقیه در صرع مستعمل در مالیخولیا گذشت **حب فاوانیا** - مسهل منقی دماغ از علوی خان فاوانیا دو مثقال جند بیدستر شک تبتی هر یک یک درم حب الملوک مدبر یک نیم درم مقدار نخود حبها سازند شربت سه عدد **نوع دیگر** - در بیاض حب الملوک مدبر برگ انگور سبز سه توله تربد سفید اسطوخودوس مغز بادام هر یک دو توله زنجبیل عود صلیب فلفل گرد هر یک یک توله کتیرا دو مثقال حبها بقدر نخود سازند شربتے سه عدد وقت خواب و دو حب وقت صبح بآب گرم منقول از اقتباس العلاج - **حب** جهت صرع خصوص سوداوی منقول از بیاض حکیم اکمل خان لاجورد مغسول جند بیدستر قرنفل میعه سائله سقمونیائے مشوی رب السوس هر یک دو درم غاریقون تربد سفید مجوف سکبینج هلیله کابلی هلیله زرد هلیله سیاه بلیله آمله سلیخه شاهتره قسط تلخ سورنجان سنا مکی فلفل سفید زعفران حب النیل درونج گل گاؤزبان قنه زرنباد انیسون بسفائج افتیمون افسنتین اسطوخودوس ایارج فیقرا هر یک سه درم کوفته بیخته بگلاب حبها سازند چهل روز مداومت نمایند و هر روز بعد خوردن حب شربت اسطوخودوس ده مثقال بخورند **حب** برائے صرع مجرب است از شریفی سیسالیوس زراوند مدحرج جند بیدستر ملح هندی از هر یک چهار درم قرص عنصل شش درم ایارج فیقرا اسطوخودوس افتیمون غاریقون شحم حنظل حجر لاجورد مغسول از هر یک ده درم بسفائج هفت درم تربد سفید مدبر یازده درم هلیله کابلی منقے خربق سیاه کمافیطوس کمادریوس از هر یک پنج درم کوفته بیخته بآب خمیر نموده حب سازند شربت سه درم **حب اسکندر** صرع و فالج و لقوه و رعشه و تپهائے بلغمی را نافع باشد و اخلاط لزج را دفع کند از علاج الامراض - شحم حنظل سقمونیائے مشوی خربق سیاه مقل ازرق از هر یک جزوے فربیون نطرون از هر یک نیم جزو کوفته بیخته بآب کرنب سرشته حب سازند شربتے یک درم بآب نیم گرم **حب** نافع صرع گوشت سلحفاة سه توله عود صلیب سه درم فلفل سفید چهار درم جند بیدستر دو درم در عسل بقدر فلفل حبها سازند دو صبح و دو شام بخورند و سفوف استخوان سر انسان یک مثقال با شکر

بمایر متواتر خوردن مفید است **حب جند بیدستر** مجرب و معمول حکیم محمد حسین خان صاحب جہت ام الصبیان و صرع و فالج و سکتہ و سائر امراض بلغمی رطوبی دماغ و ضعیف
نعمایند و منع حمل نمایند بعض زنان و اطفال را که از برودت باشد مفید است جند بیدستر مشک خالص عود الصلیب اجزا مساوی با عرق دارچینی یا عرق جوز بوا یا عرق بادیان
نرم سائیده حبوب سازند هر حبه بقدر فلفل شربت اطفال را نیم حب تا یک حب با شیر مرضعه و دیگران را یک حب تا سه حب یا آنچه مناسب دانند و با عرق جوز بوا و یا دارچینی
و یا بادیان سائیده گرم نموده طلا نمایند اگر دهن زنان زائیده بر هم افتاده باشد بر شقیقه یا بر لبهای ایشان بمالند و اگر قدرے عود هندی عرقی نیز اضافه نمایند بہتر است و اگر
برودت زیاده غالب باشد جوز بوا نیز **حب دیگر** برائے ام الصبیان از مفتاح المجربات عود صلیب یک ماشه جدوار شش سرخ جند بیدستر سه سرخ افیون
پنج سرخ دانه هیل چهار سرخ صبر سقوطری یک سرخ لسان العصافیر سه سرخ فادزهر حیوانی چهار سرخ و اگر بهم نرسد عوض آن زهر مهره گیرند و اگر نباشد مشک خالص
دو سرخ گیرند برابر دانه مونگ حبها سازند و یک صبح و یک شام در شیر دایه سائیده بدهند **حب** دافع صرع اطفال خون کشف یعنی سنگ پشت آنقدر بگیرند که
برسه را برابر آمیخته بقدر فلفل حب سازند یک حب صبح و یک شام بخورده باشند از علاج الغربا - **دوا المسک حلو** که آن را دوا المسک حار نیز گویند
و صداع بارد و برمی بکار آید ضعف دل و معده و خفقان بارد و صرع و فالج و لقوه و ضیق النفس را نافع بود و تپ ربع و امراض سوداوی را سود دارد و بادہائے
زنان حامله را دفع کند و رنگ نیکو گرداند از شریفی و ذکائی اند ریاد در رونج هر یک یک مثقال مروارید کہربا بسد احمر ابریشم مقرض هر یک نیم درم بهمنین سافج هندی
سنبل الطیب قاقله قرنفل جند بیدستر دواله هر یک چهار دانگ زنجبیل دار فلفل هر یک دو دانگ مشک یک نیم دانگ کوفته بیخته بعسل آتش ندیده بسرشند و بعد
از چهار ماه استعمال نمایند شربت از یک تا دو درم و نسخه دیگر دوا المسک حار حلو که صرع را معمول است در مالیخولیا گذشت و یک نسخه دوا المسک حار که بصرع نافع
در فصل مالیخولیا خواهد آمد **دوا المسک مر** نافع است برائے صرع و فالج و لقوه و خفقان سوداوی و اوجاع و ریاح معده را تحلیل کند از کتاب مذکور افسنتین
رومی صبر سقوطری یکده ده مثقال سنبل الطیب مرمکی سه مثقال ریوند چینی نانخواه زعفران تخم کرفس یکده چهار مثقال مشک ناردین سافج مروارید یکده سه درم جند بیدستر
یک نیم درم عسل سه وزن ادویه شربت یک مثقال **نوع دیگر** که جهت صرع صبیان و خفقان بارد و اورام حلق و رطوبات معده و احشا را مفید از قرابادین ذکائی جند
بیدستر یک نیم درم سنبل الطیب مشک خالص سافج مرمکی هر یک دو درم نانخواه زعفران تخم کرفس هر یک چهار درم ریوند چینی شش درم افسنتین صبر سقوطری
هر یک هشت درم شهد خالص سه چند **دوائے** که در صرع بلغمی صاحب کامل سے ستاید غاریقون سفید یک مثقال زراوند مدحرج تربد الاسقیا اسپیدس
نیم مثقال کوفته بیخته با مثل آن شکر طبرزد آمیخته با آب نیم گرم بدهند که باعث تنقیه اخلاط محدث است **دوائے** که در صرع بلغمی تنقیه ماده کند از موجز تخم حنظل محوده
نمک هندی مقل ازرق کثیرا هر یک ربع درم اسطوخودوس یک مثقال غاریقون نصف درم پوست هلیله کابلی هلیله سیاه ایارج فیقرا هر واحد ربع درم **ایضاً**
منه ایارج فیقرا اسطوخودوس غاریقون هر واحد یک درم مقل ازرق کثیرا هر یک ربع درم باده درم اطریفل صغیر آمیخته استعمال نمایند و عند ضعف قوت مقدار ادویه
کم نمایند **دوائے** که در صرع سوداوی تنقیه ماده نماید از کتاب مذکور اطریفل صغیر مقوی با ایارج فیقرا با حجر ارمنی و لاجورد مغسول هر واحد یک درم بدهند **ایضاً**
منه لیسانج اسطوخودوس افتیمون هر واحد یک درم حجر ارمنی و لاجورد مغسول ایارج فیقرا هر یک نصف درم سقمونیا کثیرا رب السوس مقل ازرق شحم حنظل هر
یک ربع درم کوفته بیخته بروغن بادام چرب سازند حبوب کبار ساخته بخورند **دوائے دیگر** از حکیم علوی خان صاحب مرحوم از برائے صرع مزمن قرنفل جوز بوا
عود قماری عود الصلیب وج ترکی زرنباد جند بیدستر سنبل اجزائے مساوی کوفته بیخته بسه چند عسل سرشته در روغن ناردین داخل کرده اند که از آن گرفته نشوق
نمایند و باقی را بر سر طلا نمایند **ایضاً** از والد ماجد آن مرحوم مجرب اند برائے صرع قرص اقلیل قرنفل جوز بوا اسطوخودوس عود الصلیب بذر سیسالیوس از هر یک
نیم درم جند بیدستر جدوار خطائی از هر یک دو قیراط کوفته بیخته سکنجبین عنصلی و شربت اسطوخودوس از هر یک اوقیه سرشته دو حصه نمایند یک حصه را
صبح با عسل پنج مثقال و گلاب و عرق افسنتین حل کرده بنوشند حصه دویم را آخر روز با گلاب سی مثقال نبات سفید دو درم تخم فرنجمشک بنوشند **دوائے**
صرع بلغمی از قادری شیر آک برگ آک بسیار بمالند و فلفل سوده بر آن پاشند و برگ آک بر آن بندند تا چهل روز متواتر در این مدت پاپوش بپوشند مجرب است
ایضاً صاحب قادری نوشته که جمیع اقسام صرع را مفید و مجرب است تلخ که بر درخت آک میباشد و رنگ گوناگون دارد و بعد لنگی شود تواند آن را خشک
سازند و بوزن آن فلفل گرد گیرند و هر دو را کوفته بیخته نگاه دارند و بوقت صرع در بینی دمند **ایضاً** صاحب تکمله هندی سے نویسند که در صرع
بلغمی تنقیه دماغ بتسعیط آب بارکنائی یا بندال و کچھ پیل سیاه مرچ کما ستاری جوز بویه تنقطگے چیته فاوقرعا چینا ک سفید مساوی کوفته بیخته با آب برگ بقدر حب
بقدر نخود بسینه هر روز یک بدهند و احتراز از ترشی و بادی و روغن کنند لازم شناسند **دوائے** که نفوخ آن برائے صرع و سکته نافع است اکحاب
نافع شحم حنظل نوشادر ایکار نوشادر شونیز کندش خربق ابیض فلفل زنجبیل جند بیدستر فرفیون مر اسطوخودوس بادرنجبویه تنها یا مجموع در بینی دمند.

معجون مجرب برائے صرع کہ اطبائے گیلان جہت سلطان محمد ہاشم مصروع ساختہ بودند ہلیلہ کابلی تربد سفید زنجبیل مصطگی عود صلیب از ہر یک سہ مثقال اسطوخودوس یک
مثقال ہلیلہ سیاہ آملہ ہر یک شش مثقال دارچینی چہار مثقال روغن بادام شیرین پنج مثقال عسل سہ وزن بعد از چہل روز استعمال نمایند شربتے یک مثقال +
معجون الصرع از جالینوس ست و بتجربہ حکیم مومن رسیدہ عاقرقرحا دہ مثقال کوفتہ از منخل باریک بگذرانند بعدہ در یادن با سرکہ کہنہ دہ مثقال بسایند با عسل
بسرشند شربت دو درم تا سہ درم با آب گرم یا بدرقہ مناسب +
معجون ابن ماسویہ برائے صرع بلغمی و سوداوی نافع منفع کثیر و سریع الذکاء زعفران یک درم حب الغار سعد سلیخہ اکلیل الملک اظفار الطیب ہر یک
دو درم سنبل الطیب اذخر مکی ہر یک دوازدہ درم قصب الذریرہ نہ درم دارچینی مویز منقے فلک البطم ہر یک بست و چہار درم کوفتہ بیختہ با عسل کف گرفتہ سہ چند ادویہ بسرشند
شربتے یک درم **معجونے** کہ برائے صرع بلغمی در ایام حرارت مناسب است و گویند کہ ہیچ دوائے در صرع مثل این نیست از خلاصہ سیسالیوس اسطوخودوس ہر کدام
دہ درم فاریقون پنج درم فرودمانا حلتیت در دواند مجیج ہر کدام یک نیم درم کوفتہ بیختہ با عسل کہ مثل آن آب عنصل جوشانیدہ بقوام آوردہ باشند بسرشند شربتے
یک مثقال و صاحب تحفہ و طب الاکبر ہمین نسخہ را معجون سیسالیوس مسمی ساختہ لیکن در آن عاقرقرحا دہ درم و عود بلسان حب بلسان ہر یک دو نیم درم زیادہ است
و وزن حلتیت و فرودمانا و زراوند نیز از ہر یک دو نیم درم مرقوم است و گفتہ کہ با سکنجبین عنصلی بسرشند **معجون قیقرا** جہت صرع شرکی کہ بسبب صعود بخار از عضوے
بسوے دماغ پدید آید از لقائی سائج ہندی چہار درم تخم حنظل ملحت درم ہلیلہ کابلی ہلیلہ آملہ ہر یک دہ درم بسفائج افتیمون اسطوخودوس حجر ارمنی غاریقون کمافیطوس
تربد مابارج ہر یک پانزدہ درم عسل سہ چند بسرشند شربتے سہ درم **معجون** نافع صرع کہ خفقان و وحشت مزاج باشد از معمولی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ آملہ
ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ کابلی کوفتہ بیختہ بروغن چرب نمودہ اسطوخودوس ہر یک دو نیم درم عود صلیب دارچینی صعتر فارسی قرنفل ہر یک یک درم عاقرقرحا نیم درم
تخم کشنیز مقشر لاجورد مغسول گاؤزبان ہر یک دو درم مویز منقے یک چند عسل دو چند + **معجون عود صلیب** نافع صرع عود صلیب پوست ہلیلہ
کابلی ہر واحد درم جندبیدستر چہار درم زنجبیل اسطوخودوس دارچینی قرنفل سنبل الطیب فلک البطم مصطگی زرنب درونج ہر یک دو درم عسل سہ چند
خوراک از مثقال تا یک نیم مثقال **معجون سیر** کہ صرع بلغمی را نافع و رفائح خواہد آمد **معجون نجاح** کہ صرع سوداوی را مفید است در فصل مالیخولیا گذشت
و **معجون فلاسفہ** و جز آن کہ بصرع نافع در نسیان ذکر یافت **المقوع صبر** کہ در صرع معدی بلغمی بعد تنقیہ مفید از خلاصہ و کامل سیسالیوس
اسطوخودوس ہر کدام ہفت درم بیخ اذخر فقاح اذخر ہر کدام دہ درم دارچینی عاقرقرحا قسط جنطیانا مر مکی زنجبیل ہر کدام دو درم سلیخہ عود بلسان حب بلسان اسارون
قرنفل جوزبوا مصطگی ترنجبین مسافوح ہر کدام یک درم ہمہ را در شش رطل آب جوشانند چون یک رطل و نصف بماند صاف نمودہ چہار مثقال صبر اضافہ نمودہ
بگذارند تا حل شود ہر روز چہار اوقیہ بدہند **نفوخے** کہ صرع و سکتہ را نافع بود از علاج الامراض مفادری شحم حنظل قثاء الحمار نوشادر شونیز کندس
اسطوخودوس فلفل بقدر حاجت کوفتہ بیختہ در بینی دمند و در نسخہ دیگر بجائے فلفل عود صلیب است **ایضاً** درین باب عاقرقرحا نوشادر جندبیدستر ہر سہ را
کوفتہ در بینی دمند بسیار مفید است و کذلک دارچینی و مشک ہر دو را سودہ در بینی دمیدن نافع و خردل سفید و فلفل سفید سودہ دمیدن بدستور +
نفوخ - برائے صرع از مجربات حکیم اکمل خان مجیر نصف تخم پہوہ و دو نیم دانہ فلفل سیاہ بسیار نرم سائیدہ بوقت در بینی دمند - **ایضاً** کہ در صرع
بلغمی بعد تنقیہ بکار آید فلفل جندبیدستر ہر یک سائیدہ در بینی دمند تا مادہ بلغمیہ مستاصل شود - **وجور** - نافع سعال صرع از بیاض استاد مرحوم و فادری
حلتیت جندبیدستر در سکنجبین عنصلی سائیدہ وجور نمایند **ایضاً منہ** چون دندان مصروع بر بندند بہوش آید رازیانہ انیسون زیرہ کرمانی جوشانیدہ صاف نمودہ
گلقند در آن حل کردہ وجور سازند **وجور دیگر** کہ بصرع مفید است و سکتہ خواہد آمد **وجور ریحہ ام الصبیان** و اکثر امراض دماغی چون صداع و سرسام
و ماشرا و بادشنام و بیخوابی و علل عصبہ و ذبہ اطفال و سوء تنفس و ضیق و سعال و اکثر علل معدی و معوی و قبض و تفتیح سدہ و ریح و وجع معدہ و امراض حارہ
و باردہ مفردہ و مرکبہ ما مجرب استاد مرحوم است پوست ہلیلہ زرد و تربد موصوف پودینہ باغی عنبہ کوفتہ بیختہ مساوی ہمہ آمیزند و بقدر سن و سال دہند در شیر یا در آب یا در عرق
از عرقہائے گرم اگر طفل یک سالہ بود یک ماشہ و اگر دو سالہ بود دو ماشہ و علی ہذا القیاس **وجور** کہ در صرع اطفال بکار آید از شرح مفادری معمولی صعتر جندبیدستر زیرہ کرمانی
مساوی کوفتہ بیختہ سہ چاول بوزن در شیر حل کردہ در حلق طفل بریزند **ایضاً** درین باب مجرب زنجبیل خردل کاشم نانخواہ کوفتہ بیختہ در عرق گاؤزبان حل کردہ در حلق ریزند +

حکایات

شخصے صرع داشت ابن آوردہ شد عود عرق گل گاؤزبان ہر یک یک ماشہ ہر دو سائیدہ در گلقند دو تولہ آمیختہ بخورند و سکنجبین دو تولہ بہ عرق بادیان ہفت تولہ

حل کردہ بنوشند و جدوار و عود صلیب کہ باہم آمیختہ باشند در ریسمان کبود بستہ در گلو سے مریض اندازند و وقت نوبت عود صلیب و عود ہندی جند بیدستر پوست اترج مشک ہمہ را سائیدہ در حوالی بادیان و چوبہا مالند۔ **ایضاً** مصروع ہیرون صورت خستاں نبض سریع مؤتحیف مزاج حار گفت یکبارگی حال تباہ مے شود گویا مردہ و غیرہ اضطراب احوال و کف دہان اسطوخودوس سودہ با طریفل صغیر سرشتہ بخورند بالائش حل منفشہ بیسپازشان بادیان و حل السوس جوشانیدہ گلقند آفتابی داخل کردہ بنوشند بعد مسہل دادند **ایضاً** مصروع دہان بہم سودن و زبان گزیدن در خواب دیے کف آمدن شاہترہ شش ماشہ پوست ہلیلہ زرد کشنیز خشک ہر یک چہار ماشہ بسفایج دو ماشہ بعرق شاہترہ دوازدہ تولہ جوشانیدہ شہد داخل کردہ بنوشند و دیگر جوانے نحیف البدن در خواب دندان سودن و آواز خر خر برآمدن و مجروح شدن زبان و تحیر شدن آنرا نیز ہمیں نسخہ دادند مگر بجائے شہد نبات داخل نمودند +

فصل پانزدہم در سکتہ

و ایں مرضے است کہ یکبارگی واقع شود و حس و حرکت اعضاء باطل گردد و بیمار بر پشت افتادہ بود و باشد کہ حرکت دم زدن نیز محسوس نشود و مشابہ بمردہ گردد و ایں جا باشد و فرق در میان صاحب سکتہ و مردہ آنست کہ پنبہ منفوش را مقابل سوراخ بینی نہند اگر پنبہ حرکت نماید معلوم کنند کہ زندہ است والا مردہ لیکن وقت ایں عمل نظر باید داشت کہ پنبہ را نفس مردمان یا باد نرسد و ہمچنیں اگر در مریک سکوت شبیہ چیزے یا عکس چراغ معاینہ شود زندہ بود والا میت و ہمچنیں در ظرفے کہ بغایت رقیق ام برم باشد آب یا سیماب انداز ند پس آں ظرف را بر سینہ نہند و بتعمق نظر بنگرند اگر زندہ است در آب حرکت محسوس خواہد شد۔ با لجملہ سببش سدہ تامہ است کہ در بطون دماغ حادث بواسطہ امتلاء دماغ از مادہ بلغم یا خون یا سودا یا بجہت انقباض دماغ از رسیدن سردی قوی بر سر یا الم ضربہ و سقطہ یا بخار فاسد یا کیفیت سمیہ چنانچہ در صرع ذکر یافت و حدوث سکتہ از بلغم اکثر واز خون کثیر واز سودا اقل بود و دشواری تنفس و ظہور کف در دہن و وجود خرخرہ و خروج آنچہ در حلق انداز ند از ماہ بینی وار معلسات عطسہ نیامدن از جملہ علامات رویہ است و باید کہ صاحب سکتہ را تا ہفتاد و دو ساعت کہ سہ شبانہ روز شد باشد دفن نکنند لیکن اگر زیبا انا بت مریض کبود و متغیر باگندہ شود بتدفین سے کوشند قال البقراط السکتۃ اذا کانت قویۃ لم یبرء صاحبہا واذا کانت ضعیفۃ لم یسہل برء **سکتہ بلغمی** کہ علامت آں ترہل بدن و بیاض لون و کثرت بزاق است **علاج** در حالت سکتہ دہن او را بہر حیلہ کہ ممکن باشد بگشایند و بپرمرغ باروغن سوسن یا روغن گاؤ چرب کردہ در مایع قیفرا آلودہ در حلق اندازند تا قے آید یا آب شبت و کندش شہد و نمک آمیختہ در گلو ریزند و مدد کنند زیرا کہ قے آوردن فائدہ تمام دارد و تریاق فاروق و مثرودیطوس بماء العسل حل کردہ در حلق چکانند و اگر تریاق وغیرہ حاضر نباشد بادیان انیسون زیرہ سیاہ جوشانیدہ صاف نمودہ بشہد خیر سا ساختہ بدہند و ہر دو ساق و بازوہا و اوراق الصاقہا محکم بربندند و کف پائے او را سخت بمالند و کو بندہ حقنہ و شیافات بعمل آرند و مشک و سداب و قرنفل و فرفیون بویانند و کندش و شونیز و فلفل و جند بیدستر و فربیون و مشک خالص باریک ساختہ در بینی دمند و دیگر سعوطات و کمادات و نطولات مناسبہ بکار برند موئے سر تراشند و جند بیدستر فلفل و فرفیون و کندش و زنجبیل و شونیز و قرنفل و پنا فلہ و عاقرقرحا بر سر طلا نمایند و تکمید کنند و بر سر شرط زدن داد و یہ مترحہ خاصہ حب السلاطین با آب سحق نمودہ مالیدن عجیب الاثر است و کلاہ مند بر سر نہند و بالائے آں تابہ آہنی گرم کردہ بگذارند چنانچہ موئے انگرمی آں بسوزند و بہن راسلی الدوام بکبریت و سرکہ و میعہ سائلہ و روغن زنبق طلا کنند و سر را جند بیدستر و شونیز بمالند و با وجود تحریک دہند و در تمریخ مؤخر سر بیشتر کوشند و روغنہائے حارہ مثل روغن سداب و سوسن و مانند آں کہ با موم مرکب کردہ باشند گرما گرم بر مہرہائے گردن و مہرہائے پشت بمالند و آنجا کہ حاجت فصد بینند و چہرہ مسکوت متورم یا تیرہ باشد بر جہت تمامی فصد قیفال را مقدم دارند و گویند کہ سر برہنہ نمودہ تازیانہ ہا کہ از چرم دوالی ساختہ باشند تا دو صد زدن فائدہ میکند و مریض را بہوش مے آرد بعد از افاقہ جند بیدستر یک ماشہ زنجبیل یک نیم ماشہ زر وانہ طویل دو ماشہ در عسل دو تولہ آمیختہ بلیسانند بالمیش ماء العسل بنوشند و مسلسلے جدوار جند بیدستر کز لک واز نیم درم تا یک درم تریاق کبیر یا مثرودیطوس یا تریاق الذہب با آب بادیان و زیرہ سیاہ و انیسون بدہند و ادویہ گرم بر سر ضماد نمایند و لعلاج لقوہ و فالج رجوع نمایند و شوربائے کنجشک یا کبوتر زیرہ و فلفل و دار چینی آمیختہ بغذا سازند و لغذ تشنیہ بہر تبدیل مزاج استعمال تریاقات و معاجین و غذاء مناسب بود و بعد امتلا علت بحجام بردن و سر را بروغنہائے گرم چوں روغن بلسان یا روغن فستق یا روغن نار دین آنک جند بیدستر و عاقرقرحا حل کردہ مالیدن سود مند است۔ **سکتہ دموی** علامتش سرخی رو مائل بکبودت مشابہ بخنوق و امتلاء رگہائے گردن و غیر آں و ظہور عروق در پیشانی بود **علاج** بزودی تمام فصد قیفالین نمایند و خون زیادہ گیرند و اگر حاجت افتد فصد رگہائے گردن کہ آں را ودجین گویند و فصد صافن نیز بکشایند و حجامت بساقین نمایند و ہر دو ساق و بازو بعصابہ مستحکم بربندند و کف پا بزور بمالند غرغرہ بہ سکنجبین و آب گرم کنند و

تلیین طبیعت بحقنهٔ متوسط نمایند و اگر حاجت بود بهتر تنقیهٔ دماغ حب نفیثه دهند بعد از آن برائے تقویت سر روغن گل و بابونه و سرکه بر سر نهند و بر جلاب و ماء الشعیر قناعت ورزند و بتدریج گوشت مرغ و تیهو دراج دهند. **فائده** - سکته که بسبب ورم حار یا بارد دماغ افتد و آنچه بباعث وقوع ضربه و سقطه باشد از تقدم اعراض سرسام و یا ضربه و سقطه دریافته بعلاج سرسام و ضربه چنانچه هر یک بمقام خویش مذکور است متوجه شوند و در آنجا که سکته از رسیدن سردی قوی باشد باستعمال سعوطات از ضمادات و سعوطات و نگاشتن تا به گرم بر سر و بر دیگر تدابیر سخنه مذکوره اقتصار نمایند و علامت و علاج سکته سوداوی از فصل صرع دریافته بکار برند +

مفردات

عود صلیب سوده در روغن بابونه و روغن نرگس آمیخته در بینی چکانند **دیگر** که سکته و لقوه را سود دهد اندکی آب سداب آب مرزنجوش تنها یا مرکب در بینی چکانند و زهرهٔ کلنگ و دیگر طیور تنها یا با آب سداب یا مرزنجوش قوی تر است و جندبیدستر با ماء العسل بدستور. **دیگر** فادانیا در عرق کیوڑه یا گلاب سوده در حلق ریزند **دیگر** حلتیت بقدر باقلا در شراب یا ماء العسل حل کرده صباح و شبانگاه دادن برائے سکته و فالج و لقوه از مجربات محمد زکریا است +

مرکبات

اطریفل مقوی باسطوخودوس و ایارج فیقرا مفید سکته است و نسخه متعدده آن در صداع گذشت **تریاق الذهب** که در سکته مستعمل میشود و مجرب در فصل فالج یا گذشت **حقنهٔ حاده** که در بعضے امراض احتیاج آن میشود خصوص در سکته و فالج و صرع و لیثرغس و درد مفاصل بارد مزمن و در عرق النسا نافع اسطوخودوس گل بابونه سفید برگ چغندر مغز حب القرطم بیخ قنطوریون دقیق شبت سورنجان هر یک دو مثقال عاقرقرحا یک مثقال سنا مکی چهار مثقال مغز حب القرطم پنج مثقال بسفائج فستقی سه مثقال عناب سپستان از هر یک بست دانه جوشانیده صاف نموده فلوس خیار شنبر ده مثقال شکر سرخ پنج مثقال در آن حل کرده بپالایند و روغن حب الخروع ده مثقال روغن بادام شیریں یک مثقال اضافه نموده همگی آن را دو حصه نمایند و هر حصه را با مقل ازرق ده دانگ و بورهٔ ارمنی یک مثقال جاوشیر یک دانگ حقنه نمایند و اگر قوی خواهند یک دانگ شحم حنظل و یک دانگ جندبیدستر اضافه نمایند **حقنه** که در سکته بلغمی بکار آید از خلاصه بابونه اکلیل الملک برنجاسف جعده خشک شبت قنطوریون هر کدام یک کف عاقرقرحا قثاء الحمار خربق سفید و سیاه حنظل هر کدام سه درم عرطنیثا سداب خشک هر کدام چهار درم تخم بید انجیر کوفته پنج درم نانخواه تخم کرفس هر کدام ده درم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده و نیم رطل از آن بگیرند جاوشیر و مقل از هر کدام نیم درم بورهٔ ارمنی دو درم روغن نارمشک روغن زنبق روغن قسط هر کدام یک اوقیه همه را یکجا نموده استعمال نمایند **طریق استعمال حقنه** بدانکه وضع حقنه بقراط است و جالینوس گفته که پیشتر از بقراط اطبا استعمال حقنه از آن آموختند که مرغے ماهی را بسیار خورده بود چون در شکم غلبه نمود بکنار دریا شور آمد و بمنقار آب دریا گرفته در دبر خود کرد و بعد ساعتے آن آب را مع فضله انداخت و نجات یافت و پرواز نمود جهت آن را طائر گویند و حقنه دوائے بسیار کثیر النفع است خصوص در امراض از جمله مسهلات مشروبه و اکثر اطبا استعمال حقنه جهت اعضاء رئیسه شرط کرده اند و حق آنست که این شرط در وقت غیر ضرورت است و تنگیکه مریض طاقت نوشیدن مسهل ندارد دادن حقنه ضرور بود و ترکیب حقنه مسهله معینه ترکیب مطبوخ مسهل است باید که در امراض گرم از مسهل بارد و در امراض سرد از مسهل گرم حقنه کنند مگر ملینات مانند آن مسهلات بعصر را در حقنه داخل نکنند و اگر چه اکثرے از اطبا تخم حنظل را داخل حقنه کرده اند لیکن بهترین این است که داخل نکنند و دیگر نسخه ہائے حقنه که بعض امراض مفید اند ضمن آن ذکر یابند و حقنه حاده مضعف جگر و مورث حمی است و باید که انبوبه محقنه از نقره یا مس یا امثال آن سازند و گفته اند که لوله محقنه احسن آنکه دو منفذ داشته باشد یکے برائے دخول دوا دوم برائے خروج ماده بهر آنکه ریح بر میگرداند حقنه را بخارج و منفذ که مخرج دوا بود باید که وسعت او مضاعف منفذ ثانی باشد و اگر انبوبه بدین ہیئت مہیا نباشد بگیرند قلمه نے که حجم آن بقدر انگشت و طول آن بقدر هشت انگشت باشد و بهتر آنکه زق محقنه از چرم بشکل کیسه دوخته باشند یک طرف او بشکل گردن کدو باشد و دیگر فراخ تا از آن و عند الضرورت از مثانه گاو سازند و سر انبوبه نے را بوجه احسن بر کیسه بندند و آب حقنه را اندرون آن پر نموده بهم آورده بفشارند و بدو سه مرتبه عمل آرند و سر انبوبه را چرب کنند و مقدار آب زیاده از دو ثلث رطل نباشد و دوا معتدل باشد در غلظت و رقت چه غلیظ باعث ورم امعا گشت و رقیق موجب انتشار در بدن و در وقت حقنه استعمال کنند نیم گرم زیرا که دوائے سرد تولید ریاح خواهد کرد و بسیار گرم مورث غشی و کرب و بهتر آنست که قبل از حقنه مسهل با آب نیم گرم و ادهان مناسبه حقنه نمایند و بالفعل مروج این است که پیش از حقنه از آب و نمک و صابون حقنه میکنند و در وقت حقنه نمودن در بیماری ہائے گرده و درد سرین مریض را مستلقی دارند و سر و سرین را بر بالش نهند تا میان پشت بر زمین چسپیده باشد و در قولنج و درد ناف و مانند آن بیمار را بنشانند و سر و سینه را بر بالش نهند و نیز بطرف دو میل کنند و در زحیر تکیه بسوئے پشت نهاده مستلقی را بنشانند و سرین را مرتفع دارند و در امراض دماغی مستلقی را بخوابانند و زیر گردن و سر بالش گذارند و

نقدن را سعی نمایند که عطسه و سعال و فواق نیاید حب که در سکته مفید فتح ماده بمارالاصول بهتر شتیه مے دهند از خلاصه تربد سفید ایارج فیقرا هر کدام یک درم هلیله کابلی حب
النیل هر کدام چهار دانگ شحم حنظل شیطرج هندی جاوشیر هر کدام دو دانگ جند بیدستر یک دانگ همه را کوفته و جاوشیر در آب گندنا حل کرده باهم آمیخته حبها بقدر دانه فلفل
ساخته در سایه خشک سازند و سه درم با آب گرم بدهند **دوائے** سکته از بیاض استاد و تکله هندی بر نارک مریض چند شرط خفیف زده بچهناگ را در بول آدمی
سائیده بمالند که مجرب است و کندش و فرفیون سیاه و جند بیدستر کوفته در بینی بدمند تا عطسه آرد - **دوائے** که نفوخ آں بسکته نافع در فصل صرع گذشت
روغن اسقیل نافع است برائے سکته و سبات و فالج و استرخا چوں بر سر و مهره هائے گردن و پشت بعد از تنقیه بمالند و برائے درد کمر ملینی
و عرق النسا نیز مفید از علاج الامراض اسقیل تازه چهار اوقیه در یک من زیت السراج بپزند آں قدر که چوں بدست بمالند مضمحل شود پس خوب بمالند و بعد
از آں عاقرقرحا جند بیدستر خردل قسط تلخ فرفیون که یک مثقال سائیده اضافه نموده خوب مخلوط نمایند و نگاه دارند **روغن** که دریں مرض
و سائر امراض بارده از مجربات الطاکی است و بدهن المبارک موسوم ثوم شامی یک اوقیه حلبه شونیز هر کدام نیم اوقیه جند بیدستر میعه سائله فلفل سیاه و سفید
هر کدام سه درم همه را در سه چنداں روغن زیت سائیده تقطیر نمایند و بهر نحو که خواهند استعمال کنند که عجیب الاثر است از بیاض میر عوض علی **سعوط** نافع سکته
از خلاصه فلفل کندش جاوشیر هر کدام سه درم شونیز خردل مرزنگوش قرنفل هر کدام دو درم اشق مشک خالص هر کدام نیم درم با آب کرفس حبها ساخته نگاه دارند و در روغن
گاو حل کرده هر روز در بینی چکانند - **شموم** که لصاحب سکته بسیار مفید بود اگرچه غریب کندش قرنفل جند بیدستر بویانند **ضماد** برائے سکته از شریفی گل
سوسن آسمانجونی جند بیدستر جوز بوا شونیز خردل فلفل سیاه قرنفل خادانیا عاقرقرحا کوفته بیخته بسرکه عنصل سرشته بعد تراشیدن موئے سر بر سعوا اصل النخاع
ضماد نمایند **ضماد** - جهت سکته و سبات از علاج الامراض و تحفه فرفیون خردل سرخ شیطرج هندی تخم الجرجیر السودیه ها بسرکه بجوشانند و بعد حلق راس ضماد نمایند
طلاء - بسخته مطلب موسیائی نیله گفته نوشادر چیک و در سرکه عنصلی سائیده بر سر مسکوت کلک زده بمالند بعون الله تعالیٰ زود بهوش آید - **طلا** که سکته را نافع
است از ذکائی و قادری خردل جند بیدستر مساوی کوفته بیخته بسرکه کهنه سرشته بر سر محلوق مسکوت طلا کنند **عطوس** که بسکته نافع است در فصل فالج خواهد آمد
غرغره که بسکته بعد تنقیه نفع مے آید بایارج و عاقرقرحا و خردل غرغره سازند دیگر نسخه غرغره که بسکته نافع در فالج ذکر یابد **کماد** نافع از برائے
سکته از شریفی قرنفل هیل بوا بسباسه جوز بوا وج ترکی سنبل الطیب عاقرقرحا نمک هندی آسمو جادرس کوفته در کیسه کرده گرم نموده بر سر کماد نمایند - مارالاصول که بسکته
نافع در فالج خواهد آمد **معجون** که صاحب خلاصه در سکته از مجربات نوشته فلفل سیاه و سفید دارفلفل دارچینی آمله هر کدام ده درم مرزنگوش تخم کرفس عاقرقرحا
مصطگی سعتر ملنوزه هر کدام پنج درم جند بیدستر شحم حنظل هر کدام ده درم با سه چند عسل کف گرفته سرشته شربته دو درم تا سه درم استعمال نمایند **نفوخ**
که صاحب سکته را بهوش آرد از علاج الامراض و ذکائی و قادری جند بیدستر فلفل کندش سداب سبطه برابر کوفته بیخته اندر بینی دمند و همه تن بروغن ناردین
که در وے فرفیون حل کرده باشند چرب نمایند **نفوخ** که برائے سکته مفید در فصل صرع گذشت **نشوق** برائے مسکوت مجرب بعض احبا عاقرقرحا
دارچینی سنبل الطیب کوفته بیخته بروغن بابونه و حنا آمیخته استنشاق نمایند **نطول** - که مسکوت را مفید است از ذکائی و قادری مرزنجوش شبت برگ
اترج صعتر اکلیل الملک بابونه قوتنج سداب حاشا جمله مساوی بجوشانند و بر سر ریزند و به فقار و ثفل آں را بر یافوخ دارند **وجور** که مسکوت و غیره صرع را
مفید از بعض نسخهائے ذکائی سداب جند بیدستر عود صلیب اسطوخودوس کوفته بیخته با جوارش جالینوس و عرق بادرنجبویه حل کرده در حلق ریزند **ایضاً**
صحنه دریں باب مجرب دوار المسک با عرق بادرنجبویه و عرق گاؤزبان حل کرده در حلق چکانند ۞

فصل شانزدهم در استرخا و فالج و لقوه

بدانکه استرخا سست شدن عضوے است و معطل شدن وے از حس و حرکت و فالج و استرخا یک جانب بدن ست در طول از سر تا قدم و لقوه مرضے است
که بباعث استرخا یا تشنج عضلات رو و چشم شقی از روئے کج شود و لبها و پلکها کما ینبغی باهم منطبق نشوند و اگر نفخه زنند از یک جانب برآید و سبب ایں امراض
در اکثر ماده رطوبی بود و اگر در شعبه از شعبهائے عصب افتد استرخا عضوے که آں شعبه تعلق داشته باشد عارض گردد و اگر در اعصاب نخاعی و دماغی یک
شق بدن باشد فالج حادث شود و اگر در اعصاب و عضلات یک جانب وجه باشد لقوه احداث کند و گفته اند که هر گاه رنگ عضو مفلوج متغیر شود و صغیر و
ذابل گردد علاج پذیر نبود و ایشاں نوشته اند که اگر لقوه تا مدت شش ماه طول کند امید صلاح نباید داشت و فرق در میان لقوه استرخائی و تشنجی آنکه در
حواس نقصان افتد استرخا جلد و فرو شدن پلک زیریں و کلام در استرخائی و از کشیده شدن پوست پیشانی و قلت آب دهن و عروض صداع بیشتر

در تشجی تران کرد وقال الشیخ قد یعرض للشق السلیم ان یکون مشتعلا کانه فی مادة الاحر المعلوم بازاد کانه فی الشلج والیضا او گفته واجب است که در فالج و جز آں امراض عصبانی نقصد و عنایت طبیب بطرف تنقیه دماغ باشد و جلدی در استعمال ادویه قویه و تا اوائل نباید بلکه تاخیر تا رابع و سابع و اگر علت قوی باشد تا رابع عشر باید لیکن از استعمال حقنه دریں وقت خوف نه بود و بعد چهار روز استفراغ باده به قویه مناسب بود کوشش در تجریح و تعطیش آنها نمایند و نقل از حب صنوبر بالخاصیت نفع مے کند بصاحب لقوه و فالج و شراب کثیر تازه و سرکه مضار ترین اشیا است و همچنیں احتراز از دیگر حوامض و مولدات بلغم و از خواب بعد غذا مناسب است و حقنه اکلا و طلاءً و ادرار بول نافع و هر شیئ که موجب فالج باشد او به و منعیه مثل عضو و در مبدا که عصب از آں خارج شده بسوئے عضو مفلوج آمده باید کنانیست و امید بر ایں قسم کمتر باید داشت و تعمل استفراغ کشیدن شاخ که سر آں تنگ باشد بدون شرط بر سر عضلها مفید نماید و باید که آتش بسیار داخل کنند و بند بکنند و بندوی قلع نمایند و متفرق کشند و در صورت استرخا اندک بجا گزارند و بعد از آں نفت و صمغ صنوبر و اقنده حار استعمال نمایند و پس از استفراغ تام در حمام خشک و ریگ گرم و آب گوگرد و آب دریا نشستن و ریاضت کردن و گرسنه بودن و نعره زدن و بآواز بلند قرآن خواندن همه مفید و بیخ آب گرم جز آب دریا و آب معدن گوگرد بر عضو مفلوج نشاید ریخت و بهترین آب برائے امراض عصبی آب باران است **علاج** تا چهار روز هیچ نه دهند و بجائے آب و غذا بر ماء العسل اکتفا نمایند و روز پنجم شوربا از کبوتر و موظه تیار ساخته دهند اگر مریض برداشت کند تا هفت روز غذا نه دهند و جوز بوا در دهن دارند و در خانه تاریک که از باد محفوظ باشد نشانند تا نضج جمع شده و در دفع مرض کوشند و در آئینه چینی که در آں روئے خود بکلف مے نماید نظر کردن نیز بصاحب لقوه نافع بود و اگر به تنقیه حاجت آید روز هشتم منضج گرم شروع نمایند و چونکه ماده در اعصاب متشرب است مے باید که هفت روز منضج بدهند و در روز شانزدهم مسهل گرم تنقیه کنند و در اثنائے آں حب ایارج و حب شبیار دهند و دریں امراض بعد از ماء العسل بجائے آب عرق بادیان مے داده باشند و بعد از تنقیه معجون سیرودو و المسک حار و دیگر معاجین گرم مانند آں بخورند و روغن دستوره در روغنهائے گرم مثل آں بمالند و غرغره و کماد و نطول و سعوط بکار برند که سریع الاثر است و نزد بعضے احوط آنست که تا چهل روز نگذارند و سعوط را العمل نیارند و آنجا که از استعمال سعوطات و غطوسات للی و سعوط مشک بدماغ رسد روغن بنفشه یا روغن گل در شیر زنان آمیخته چند نوبت در بینی چکانند و در لقوه تشنجی تکمید بجاوادات مرخیه چوں خرقه بآب گرم تر کرده و مشانات پر کرده و تدهین بروغنهائے نیم گرم بغایت مفید است و بعد نرمی عضلها تحلیل ماده باید پرداخت و گرم کردن مهرهائے گردن و عضلهائے فک مفید است و بوئیدن جند بیدستر و سکبینج و جاوشیر و مقل و مانند آں انفع است و آنجا که فالج با حرارت بود دست از استعمال ادویه حاره کوتاه دارند و واجب است که اول به تسکین حرارت کوشند مثلاً سکنجبین یا شربت بنفشه و عرقیات مناسبه نوشانند و بجائے ماء العسل نیز عرقیات یا آب آهن تاب دهند و الیضاً بصورت اجتماع تپ با فالج و لقوه تا مقدور مدرات مثل خیارین و غیره باید و اگر کفایت نکند ناچار شیره هندبانه نیز مجوز است بخلاف لزوجات و روغن گل و سرکه بر سر نهند و پس از زوال حرارت بعلاج فالج توجه نمایند و هر گاهیکه با فالج خون نیز غالب باشد و بیمار جوان سرخ رنگ بود فصد جائز است لیکن پیش از فصد بیک ساعت تریاق یا اطریفل فیلوس در ماء العسل حل کرده دهند بعده فصد نمایند اما خون کمتر باحتیاط تمام گیرند و گرنه بلغم غلبه خواهد کرد **فائده** گاه باشد که استرخا بسبب ورم گرم یا سرد باشد که در نخاع واقع شود و علامت ورم گرم تپ گرم و وجع و تمدد بود و نشان ورم سرد نرمی تپ و قلت درد است. علاج ورم گرم فصد نمایند و در ابتدا صندل و زرشک و صندلیں و اقاقیا و کشنیز و برگ انگور و خرفه و بید همه یا آنچه میسر آید بر موضع ورم ضماد کنند و در تنزل آید آرد جو با روغن گل و آب کشنیز و در انتها و انحطاط گل خطمی و بابونه با روغن گل و موم و به مانند تاکه غلبه خون شخص بحد دو بجز فتن فصد جرأت نکنند و در ورم سرد حب القارمیه یا حب جوز السرو و زعفران مر جند بیدستر شب یمانی با موم و روغن تسا قیروطی ساخته ضماد نمایند و الیضاً آنچه بسبب ضربه و سقطه باشد اگر دفعتاً عارض شود بر قطع عصب دلالت کند و علاج نپذیرد و آنچه که بعد دو سه روز طاری شود بر ورم عصب و انصباب مواد دلیل باشد دریں صورت تنقیه بدن کنند بفصد یا اسهال و ادویه محلله و مقویه بر موضع ضربه ضماد نمایند مثلاً مر و جاوشیر و جند بیدستر و فرفیون با روغن گل و موم آمیخته بر موضع ضربه بچسپانند و استرخا که روز بحران واقع شود روغنها تکیه بسیار گرم نباشند بمالند روغن نرگس و روغن سوسن و روغن جند بیدستر بمالند و مطبوخات عضو چوں بابونه و اکلیل مرزنجوش رب السوس با آب کاسنی ضماد نمایند و روغن نارجیل خوردن و مالیدن مفید و اگر بحرارت مزاج و تنگی تا روز ده باشد روغن شبت با روغن بنفشه مساوی آمیخته بمالند و عسل کف گرفته در آب بادیان جوشانیده در چهل درم از آں هفت درم مغز فلوس حل نموده تا یک مثقال روغن بادام شیریں اضافه ساخته بدهند و آنچه از خلع مفصل یا از زوال فقرات باشد تدبیر خلع و در فقار است و آنجا که استرخا از سوء مزاج بارد رطب ساذج بود مانند آں که شخصے آب بسیار سرد بنوشد یا سفر در برف کند و یا در آب یخ در نشیند یا مانند تبدیل مزاج با ادویه سخنه شربا و ضماداً کفایت کند ❊

مفردات

صاحب لقوه و فالج را عرق زار چینی تند و بجائے زمستان بجائے آب و در تابستان غیر تند و سکنجبین قدر کشمیری و دار چینی درآں درآید تندی نیاید

داون نافع است **دیگر** کہ تعدیل مزاج صاحب فالج کند بعد تنقیہ بیر بہوٹی یک عدد یا دو کرده در برگ تنبول انداختہ ہر روز بخورده باشند از علاج الغربا **دیگر** طلیت بلادر العسل شربا بالغ النفع است۔ **دیگر** مداومت یک درم سداب شربا و روغن دارچینی دلوکا مجرب است **دیگر** خوردن زنجبیل مربے و لحم غزال تا ایام کثیره وکذا خوردن مغز حب الصنوبر کبار از پنج درم تا ده درم بشکر یا عسل یا بہ مویز سرخ وکذا خوردن عود خام در فالج مجرب سویدی است **دیگر** فلفل گرد و کہنی یک دام را نرم سوده بخیسه با پنج درم نبات آمیختہ نگاه دارند و اندک اندک در دہن گیرند تمام مواد بلغم از سر فرود آید و سرفہ کہ بہ فالج آفتد برطرف شود **دیگر** خائیدن دارچینی و کباب چینی و وج و عاقرقرحا و قرنفل برائے فالج و لقوه بسیار نافع است **دیگر** عاقرقرحا با روغن زیت گرم کرده طلا نمودن نافع استرخا و خدر است و علیٰ ہذا القیاس خردل باریک سائیده در روغن طلا کردن در لقوه بے عدیل وکذا دارشیشعان نافع است استرخاء عصب را من علاج الامراض ۔ **دیگر** سندریخ سرخ معدنی محکوک بر سنگ وزن دو حبہ با اندک روغن جوز سعوط نمایند نافع است صاحب فالج را و اگر این سعوط عرقیت سطدیه در دماغ شود و شیر عورت بر سر گذارند تا تسکین حدت و حرقت نماید۔ **دیگر** نگاه داشتن جوز بوا صبح در دہان و طلا مسحوق او با روغن بان و عطر او منفرداً نافع است برائے فالج و لقوه و تشنج بلغمی **دیگر** جہت فالج وغیره بندق ہندی را شیخ الرئیس از علوسات مجرب نوشتہ **دیگر** جالینوس میگوید کہ اگر شونیز در سرکہ کہنہ تر نموده و باریک سائیده عطوس کنند لقوه را فائده عجیب دارد۔ **دیگر** تخم حنظل در سرکہ جوشانیده در دہان داشتن برائے لقوه سخت سودمند است خصوص بعد تنقیہ بدن و دماغ **دیگر** لفوخ کندش بعد تنقیہ نافع است وہمچنین شمیدن مشک و عنبر و جندبیدستر و فرفیون **دیگر** مالیدن تخم ترلفالج بسیار نافع **دیگر** استعمال مربائے وج نافع است۔ **دیگر** برائے فالج شیخ الرئیس فرموده کہ حلتیت شدید النفع است شربا و طلاءً و خصوصاً وقتیکہ در یک روز دو بار استعمال کنند۔ **دیگر** جالینوس گفتہ کہ اگر فلفل را بسایند تا ہمچوں غبار شود پس با روغن طلا کنند ہیچ دارو در باب لقوه برابر او نیست **دیگر** برائے لقوه خردل بسرکہ سائیده طلا کردن سودمند بود و گفتہ اند کہ از جملہ مجربات اطبائے ہند آنست کہ گوشت حیوانی کہ او را پلہ مدباه و گفتار و گوه خرو گاو کوہی بپزند تا استخوان جدا گردد بکوبند و با روغن زیت آمیختہ بہ سر گردن و کتف لو نہند و گوشت آہو در ہر باب نفع نماید۔

مرکبات

ایارج فیقرا کہ در بعض نسخ فالج و لقوه بکار آید در فصل صداع ذکر یافت و رئیس الحکما میفرماید کہ اگر با ایارج جندبیدستر و شل آں مخلوط نمایند و بتدریج از یک درم تا شش درم استعمال نمایند بعلاج نفع دہد و بعضے گویند کہ ہر روز یک مثقال ایارج فیقرا و نیم مثقال فلفل گرد با عسل سرشتہ بدہند و آب ندہند تا اندر معده دیر بماند اثر بیشتر کند و ہر شب نیم مثقال پلپل و جندبیدستر وقتِ خواب دہند۔ **انکباب** نافع لقوه بعد تنقیہ عام و خاص و بعد استعمال غراغر و علوسات جہت تحلیل تلطیف بقایائے فضول دماغی و اعصاب مخترع حکیم معتمد الملوک اکلیل الملک شیح ارمنی اطراف طرفا ند پنج دہیک و فرسداب قیصوم و مرزنجوش مرکی بلوط عاقرقرحا صعتر فارسی برگ غار حب الغار عشبہ مغربی از ہر یک کفے آنچہ کوفتنی است نیم کوفتہ ہمہ را در آفتابہ سر بستہ بپزند تا مہرا شود جندبیدستر یک مثقال داخل کرده روغن یاسمین روغن ناردین حل کرده سر بہ بخار آں گذارند و آں آب را بر سر از مکان بعید ریزند و ثفل آں را بموضع علت ضماد نمایند۔ **نوع دیگر** از ابو سہل مسیحی صعتر سداب عاقرقرحا شیح ارمنی برگ غار بابونہ حرمل اکلیل الملک مرزنجوش جوشانیده سر بہ بخار آں دارند و اگر خواہند بآب آں تغطیل کنند و تکمید نمایند۔ **آبزن** نافع امراض دماغی بارده و ادویہ مستعملہ درآں بابونہ اکلیل الملک مرزنجوش برگ غار اذخر برگ ترنج برگ نارنج اسطوخودوس بیخ سوسن نمام حاشا ج فوده پودینہ جبلی و بری شبت برگ صنوبر پوست درخت صنوبر برگ سداب حلبہ قیصوم شیح صعتر برگ مورد بابونہ گل یاسمین سفید عشبہ مغربی حرمل جندبیدستر است طبیب اہر بر حسب ازیں ادویہ مناسب داند و بہم رسد گرفتہ از آں آبزن نماید و بعد خروج از آبزن عضو ماؤف را ترویح کند با دہان گرم مثل روغن قسط و روغن گردگان وغیره از مسہل **فائده** - باید دانست کہ آبزن بذات خود مرخی قوت است از جہت استرخا کہ لازمہ استنقاع است در آب گرم و اگر در آب نیم گرم و اگر در آب نان ددائے مطلقاً گرم باشد در ارخا قوی ترے گردد و از استعمال آبزن قلق و اضطراب ہم ظاہر مے شود بسبب تسخین روح و قلب و از ینجا است کہ بیمار ضعیف را از نشانیدن آبزن حذر کنند و در وقت ضرور کہ استعمال آبزن نمایند سوائے کہ موجب للقویت روح و استلذاذ باشد نزدیک بیمار گذارند و جہد کنند کہ آبزن تا سینہ و قلب بیمار نرسد کہ احداث غشی در ضعفا مے آرد و کذا فی مفتاح المجربات **آبزن دیگر** کہ لفالج و استرخا نہایت مفید است و بعد استفراغ بدن و دماغ از فضلات بکار برند ورق غار مرزنجوش حرمل گل بابونہ برگ فنجنکشت اکلیل الملک برگ اترج سداب رطبہ شیح قیصوم خطمی سفید ہر یک یک جزو جندبیدستر نصف جزو در آب بسیار بپزند تا الضعف بماند روغن زیت نصف آب مضاف ساختہ در آں بیمار را بنشانند گرم گرم اگر روغن زیت بہم نرسد بجائے او روغن بابونہ ہم کافی است از ذکائی و در مجمع الجوامع آب کبریتی بست و پنج من تبریزی و اگر نباشد آب قراح نوشتہ است

آبزن دیگر نسخہ حکیم معتمد الملوک مجرب برائے فالج و استرخاء بگیرند آب کبریت بست من اگر نباشد آب خالص را جوشانند و برآں گل بابونہ اکلیل الملک مرزنجوش
ورق غار اذخر مکی برگ نارنج بہار نارنج اقاقیا اسطوخودوس بیخ سوسن سنام گل یاسمین سفید وج ترکی قوۃ الصباغین پودینہ بری پودینہ جبلی النغلع برگ صنوبر پوست بیخ
صنوبر بنفشہ مغیلان برگ سداب چوب چینی ہر واحد دو کف اندازند و بپزند تا ثلث آب برود صاف نمودہ ثلث وزن آب روغن زیت داخل کردہ در نب یا اغلب یا منبع
یا دیگ ہر کدام کہ باشد نمد را بستہ درمیان جوش در آں اندازند و بجوشانند کہ حرارۃ شود پس صاف نمودہ بیمار را در آں بنشانند چوں گرم باشد صبر کنند وقتیکہ سرد شود
بیرون آرند و قلت و کثرت آبزن بحسب احتمال طبیع مریض است و بعد خروج عضو ماؤف را تمریخ کنند بروغن قسط یا گردگان + **بخور** کہ در لقوہ بعد تنقیہ بکار
آید از خلاصہ سداب و خبازی و سبوس گندم و خطمی و بابونہ ہر یک اندا ختہ و سرش را بخمیر مسدود نمودہ بجوشانند چوں نیک پختہ شود در موضعے کہ از ہوا محفوظ
باشد بخار آں بستانند و ساکن باشند تا بدن سرد شود و خشک گردد بعد از آں چند قطرہ دہن البلسان کہ در سکتہ گذشت در بینی چکانند در سہ عمل مرض زائل
سازد باذن اللہ تعالیٰ **بخور** معمول جہت فالج و تشنج و طلب سیر خام زنجبیل ہر یک یک دام پختہ برگ بکائن برگ حسنبالو ہر یک پاؤ آثار سیر و زنجبیل را
جوکوب نمودہ ہمہ را یک جا کردہ در دو آثار آب بجوشانند چوں نصف بماند در جائے محفوظ زیر لحاف بخار بگیرند و باحتیاط تمام دو دو را بپوشند **ترکیب برائے فالج** - از بیاض استاد مرحوم نہ اول صد و بست ساعت از طعام و شراب باز دارند بعدہ مرغ بریاں بخورند بعد از امساک دہ روز اول بیخ
زعفران یا مربع خانگی بریاں بخورند و نان بعد چند روز و جلاب و منضج و حبوب مسہلہ مثل قوقایا و حب منتن و فیقرا و اسطوخودوس پس از تنقیہ تریاق فاروق
و در گوشت کبک و گنجشک و تیہو و کبوتر مصطگی و دار چینی و جوز و زعفران و فلفل و کرویا و کمون انداختہ بخورند و روغن قسط - و روغن فرفیون و روغن بلسان بر
اعصاب بست بندہ بالند **ایضا منہ** و بکیلہ ہندی - در فالج تا چہار پنج روز سوائے ماء العسل چیزے از غذا و دوا ندہند - و طریق ماء العسل این است آب
دو جزو شہد خالص یک جزو بجوشانند تا نصف آید صاف نمودہ قرنفل دار چینی زنجبیل فلفل خولنجان عاقرقرحا قدرے قدرے در پارچہ پوٹلی بستہ در آں بگذارند
و بجائے آب و غذا ہمیں اقتصار ورزند و بعدہ مسہل دہند چیزے کہ اخلاط از دماغ و دہن بر آمد این است الیوہ نسوت سنا مکی مرچ سیاہ سیاہ ساوی کوفتہ
بیختہ در طبیخ بادیان سرشتہ حب بندند و بوقت خواب دو درم تا سہ درم بخورند و صباح پنج تولہ انیسون در آب گرم حل ساختہ بدہند - **ترکیب برائے فالج و استرخاء و لقوہ** - مختار صاحب خلاصہ اول تا چہار روز گاؤزبان اصل السوس ہر کدام دو درم بادیان یک درم تخم خطمی سہ درم خیسانیدہ
صاف نمودہ با گلقند عسلی نیم گرم کردہ صبح و شام بنوشند و عوض آب و غذا بماء العسل اقتصار فرمایند و بعد از چہار روز تا جزائے مذکورہ را باز یادتے انیسون
و ابریشم خام مقرض ہر کدام یک درم جوشانیدہ صاف نمودہ با شربت اصول یا شراب لیموں صبح و شام دہند و غذا نخوداب و عوض آب گلاب و عرق گاؤزبان
دروز ہشتم مسفا بخ شش درم در اجزائے مطبوخ بیفزایند و حقنہ نرم استعمال نمایند و بعد از آں وج ترکی یک مثقال تخم کرفس دو درم تا شش درم
در ہماں مطبوخ اضافہ کنند و نخوداب با دار چینی و زعفران و اندک نان خشکار تغذیہ نمایند و تا پانزدہم ہمیں نوع بگذرانند و بعد از آں بمادرے لطیف یعنی
حب ترہیلیع را بجائیند و بعدہ یا ایارج فیقرا یک درم با سکنجبین و با آب نیم گرم غرغرہ نمایند و ماء الاصول موافق قوت و ضعف علت و مزاج و سن و فصل ترکیب
دہند و بعد از مشاہدہ نضج قاطع چیزے انداول حب ایارج دہند بروز مسہل شوربائے تیہو یا دراج یا چوزہ مرغ با نخود و روغن زیت و شبت و خولنجان و دار چینی تغذیہ
نمایند و بعد از دو سہ مسہل دو سہ روز راحت دہند و در ایام راحت گلقند عسلی یا شکری ہفت درم با آب نیم گرم باید داد و در روز چہارم غرغرہ نمایند بغرغرہ ہائے
غذا نخوداب بعد از آں قارورہ را ملاحظہ نمایند اگر آثار نضج معلوم شود ماء الاصول با روغن بید انجیر سہ روز یا پنج روز بدہند آنگاہ بحب منتن طبع را فرود آرند
بعدہ ستر روز ہر یا ماء ہفت درم گلنگبین یا بجائے آں انیسون و تخم کرفس جوشانیدہ با شنبہ بنوشانند غذا نخوداب در روز چہارم غرغرہ نمایند بغرغرہ ہائے اندادانہ
و بعد از ہفتہ اگر بیماری رو بصلاح آرد برہمیں تدابیر مداومت نمایند و الا با دیگر حب شیطرج تنقیہ باید کرد و حب فالج تالیف صاحب کامل نافع
است بعد از آں غرغرہ و سعوطات مذکورہ بکار بردہ نواحی گردن و جانب علیل را با دہان سخنہ چوں روغن ناردین و روغن قسط بمالند بعد از آنکہ موضع علت را بجوز ہا
درشت مالیدہ باشند چند آنکہ سرخ شود و دہن مبارک کہ در باب سکتہ مذکور گشت سخت سود مند است و مصطگی و علک البطم پیوستہ در دہان دارند و بخایند
نوشادر در روغن بلسان گداختہ بر سر بمالند غذا نان خشکار با نخوداب مرغ و گنجشک و کبوتر با زیرہ و دار چینی و قرنفل بخورند و پستہ و حب البطم و چہار درم مغز جلغوزہ
ہر یا ماء چند روز بعد مسہل سرشتہ لعق نمودن بغایت سود مند است و معجون مسبل الزواج فائدہ تمام دارد و با وجود این تدابیر اگر در بیماری اثر صلاح پدید نیاید
از استعمال معاجین کبار چوں ایارج ارکاغانیس و ایارج لوغاذیا و ایارج جالینوس و معجون بلادری و تریاق بزرگ چارہ نباشد و باید دانست کہ در اوقات گرم و بلاد
حارہ بادویہ قویۃ الحرارت جرأت نکنند کہ مبادا تپ گرم احداث کنند و علاج بیماری دشوار گردد و ہرگاہ حرارت مزاج و حمی حادث گردد روزے چند دست از معالجہ

کوتاہ باید داشت و باشاسیدن عرق گاؤزبان و سکنجبین و گذاشتن روغن گل با سرکہ بر سر و تغذیہ نخود و برنج باآب لیموں تسکین حرارت باید نمود و باز بعلاج اول رجوع باید کرد و در بعض
اوقات گرمی مزاج بحدے رسد کہ بماء الشعیر محتاج گردد **ترکیبے برائے لقوہ** از محمد زکریا باید کہ خداوند لقوہ را از طعام باز دارند تا تن گرم شود و در گیاہی
گرد وپس بابونہ و سعتر و پودینہ در آفتابہ سر بستہ بپزند بعدہ سر و روبر بخار آفتابہ دارند چادرے پوشیدہ تا عرق کنند و صبر نمایند تا عرق بسیار آید پس عرق از پارچہ پاک
کنند و سر و روے بخرقہ درشت بخارند تا سرخ شود پس روغن قسط یا روغن سداب یا روغن جوز یا روغن حبۃ الخضرا نیم گرم بر سر و روے و صدغ و پس گردن بمالند و بعد
یک ساعت باز آفتابہ گرم کنند و سر بہ بخار او دارند چنانچہ گفتہ شد و عرق نشف کنند و روغن بمالند و باز یک ساعت رہا کنند و باز بعمل آرند چنانکہ در یک روز دہ بار
ایں عمل کردہ شود و در ہر ہفتہ یک روز ہمچنیں کردہ باشند و اگر دریں اثنا رتپ آید باک ندارند و ہر کہ در یک ماہ بدیں تدبیر بہ نشود علاج پذیر نبود **ترکیبے** کہ
لقوہ را مفید است فاقہ کنند و جوز بوا و مانند آں در دہن گذارند و نالے از ماش سیاہ از یک طرف سنجتہ بر طرف خام روغن بید انجیر یا روغن کنجد کہ عاقرقرحا در آں سائیدہ
باشند مالیدہ بر پس گردن و ہر دو کلہ بندند و روغن نارجیل و روغن تا تورہ بر روے و گردن بمالند چوں چہار روز نہایت ہفت روز بگذرد مسہل دہند بعدہ بر حب
تخم کاسنی مداومت نمایند و نوشادر باآب سائیدہ باسکنجبین غرغرہ کنند و حب مذکور کہ در علاج الغربا ایں حب را حب مقل نامیدہ و در فصل صرع نوشتہ و گفتہ
کہ نافع صرع است و بعد از فراغ مسہل کہ برائے تعدیل مزاج مید ہند و حب لقوہ نیز گویند ایں است مرچ سونٹھ کوٹھ دیودار چینہ کبابہ چینی عاقرقرحا گج پیپل
بھنگرہ کچور تخم سنی مساوی گوگل برابر ہمہ کوفتہ بعسل سرشتہ بقدر دو درم صبح و شام حب ساختہ باآب گرم فرو برند منقول از بیاض استاد دور قادری ؒ
کبابہ چینی وزن ہر یک سہ درم دار چینی عاقرقرحا تا تم سن کہ از آں ریسمان میسازند ہر یک نہ درم است و وزن فلفل نیز نہ درم و چینہ و کچور بنظر نیامدہ و گفتہ کہ
یک حب صبح و یکے شام باآب گرم بخورند **تریاق کبیر** خوردن آں از نیم درم تا یک درم ہر روز از برائے فالج و لقوہ بسیار نافع است و بعد تنقیہ معمول
و کذلک شرودیطوس و در روز اول فالج بوقت شام تریاق فاروق دار ربعہ وغیرہ و فلاسفہ و طبیخ دار چینی نیز معمول بعضے اساتذہ است و ماء العسل مشہور چار
دام صبح و ہمیں قدر شام و نمک سلیمانی وقت خوف انصباب مادہ کہ لکشت شود بدستور **جلاب** کہ جہت مفلوج و ملقو بجائے آب قناعت بر آں کردن نفع
نمایاں بخشد خاصتہً اگر فصل یا مزاج گرم نباشد و سینہ و طبع نرم کند از بیاض استاد شکر سفید یک رطل در سہ رطل آب بپزند و کف بردارند تا بقوام جلاب آید و
یک نسخہ جلاب در فصل بالیخولیا گذشت **جلاب** معمول حقیر و نافع بنفع کثیر کہ در اکثر علل دماغیہ عصبیہ سوداویہ بلغمیہ کہ با حرارت مزاج جمع شدہ باشد و
چندیں جا در لقوہ و فالج بجائے ماء العسل بعمل آمدہ قند سفید یک رطل در عرق گاؤزبان و عرق بادرنجبویہ و گلاب ہر یک یک رطل و گاہے عوض گلاب عرق بہار
نارنج داخل نمودہ بر آتش ملایم بپزند تا متانتے پیدا آید پس گل گاؤزبان عود صلیب اسطوخودوس ہر یک دو مثقال و در مقدارے از گلاب یا عرقے از عرقہائے
مناسب مزاج و احوال جوش دادہ صاف نمودہ باآں ضم نمایند و بر آتش گذارند کہ مائیت نشف شدہ قوام معتدل ماند و در شیشہ نگہدارند و گاہیکہ تقویت و تفریح
منظور باشد با قند عنبر اشہب دو دانگ زعفران یک نیم دانگ اضافہ کردہ میشود و وقتیکہ تسخین زیادہ تر مطلوب گردد بعضے ادویہ چوں دار چینی جوز بوا بسباسہ
مصطگی در میان آں افزودہ شود منقول از بیاض استاد و ذکائی **جوشاندہ** برائے فالج مع تپ گل بنفشہ عود صلیب جوشانیدہ صاف نمودہ نبات سفید
خاکشی داخل کردہ بنوشند غذا کھچڑی۔ **ایضاً** گل بنفشہ عود صلیب گل خطمی گل سرخ اصل السوس ہمہ دانہ جوشانیدہ صاف نمودہ شربت انار شیریں داخل کردہ بنوشند
جوشاندہ کہ برائے تقویت دماغ و جگر و دفع بقیہ مواد عضو خاص و دماغ در لقوہ مے دہند ایارج فیقرا سودہ بالطریفل صغیر سرشتہ بخورند و عنب الثعلب پرسیاوشان
مویز منقی اسطوخودوس جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند **ایضاً** برائے لقوہ مع الخفقان ہمہ تدابیر بدستور و ابریشم گاؤزبان مویز منقی جوشانیدہ گلقند نسرین
داخل کردہ بنوشند **ایضاً** کہ در فالج بعد مسہلات بسبب قبض و تحجیر ریاح خفقان عارض شود فلاسفہ خوردہ اسطوخودوس گل نیلوفر جوشانیدہ نبات
داخل کردہ بنوشند از مطب علوی خان **جوگراج گوگل** ترکیب ہندی است جہت فالج و لقوہ و رعشہ و دیگر امراض باردہ دماغی معمول و مجرب حکیم
شریف خان صاحب۔ سونٹھ پیپلا مول چینہ چیب پیپل ہینگ در روغن گاؤ برشتہ اجمود سرشف زرد زیرہ سیاہ زیرہ سفید رینکا اندر جو تلخ پاد ہ بلائے
برنگ گج پیپل کٹکی بیس بہارنگی مجموع یا جمیع اشیاء را مساوی گرفتہ مضاعف آں ترپھلہ بگیرند و بعد از آں ترپھلہ و اشیاء سابق مجموع را وزن
مجموع گوگل بگیرند و گوگل اگر کھینسیا باشد بہتر است مجموع را سائیدہ در گوگل کوفتہ آمیختہ بقدر سہ ماشہ تا پنج ماشہ باآب نیم گرم وقت شب بخورند
مقدار تمام یک تولہ **جوگراج دیگر** تالیف پدر حکیم فتح اللہ معمول حکیم شریف خان رحمۃ اللہ علیہم اوشان و ایں ترکیب در فوائد مذکورہ اقوی از ترکیب
اول است دار فلفل فلفل بھنگرہ از ہر یک نہ درم زنجبیل قسط تلخ دیودار ہا ؤبیر عاقرقرحا فلفل موئیہ زرنباد از ہر یک واحد شش درم تجیل جند بیدستر
ہر یک دو درم پوست چینہ کبابہ تخم سنی ہر یک سہ درم پودینہ پنج درم گوگل مثل اجزا کوفتہ بیختہ [illegible] گوگل را آمیزہ [illegible] بنوشند [illegible]

بادام چرب کنند و باز بکوبند تا خوب باریک و نرم شود آنگاه اجزا را سائیده قدرے قدرے روغن بادام داخل کنند و باز بکوبند همچنین کنند تا تمام اجزا آمیخته
شود یک تولہ شربت کامل است **جوارش اسقف** قسم خورد اسقف بابیان خود کہ بے شناسد هیچ دوائے را کہ بهتر ازین لقوے ربا بیبوست نفخ مے گشاید
و ریاح معده و بواسیر دفع مے نماید و جمیع فاصره و ظهر را دافع و شفا مرا ملائم آید قدر خوراک جهت گوارش دو درم و جهت اسهال شش درم و بعضے چهار مثقال نوشته
اند زنجبیل دارچینی آمله مقشر قرنفل بسفائج جوزبوا هر یک دو درم و نیم فلفل سفید قاقله هر یک سه درم سقمونیا تربد سفید هر یک پنج درم قند سفید نود درم کوفته بیخته
بسرشند **جوارش اترج** نافع برلقوه و فالج و استرخا و مقوی معده و دماغ و اعصاب مجرب النفع است تالیف حکیم معتمد الملوک شیر آمد منقه حتی مثقال یک
شب در عرق بهار نارنج و گلاب هر یک یک صد و پنجاه مثقال بخیسانند و روز دیگر بجوشانند که مهرا شود و از صافی گذرانیده پس بگیرند پوست زرد اترج ده مثقال
اذخر مکی اسارون انیسون نانخواه بهمن سفید و احمر دارچینی سعد کوفی طالیسفر سلیخه نوفل گل سرخ قاقله ایل قرفه کاشم کندر مصطگی از هر یک سه مثقال جوزبوا دار فلفل فلفل سیاه
عود صلیب سنبل الطیب عود هندی قرنفل از هر یک دو مثقال زعفران عنبر اشهب مشک تبتی از هر یک یک مثقال همه ادویه کوفته بیخته برابر ادویه عسل مصفی سه صد مثقال
و مائکه داخل کرده بقوام آرند پس ادویه بسرشند شربتے یک مثقال تا دو درم و گاہے جند بیدستر و جدوار خطائی از هر یک یک مثقال داخل مے سازند +
حلوا - کہ بسیار در لقوه مجرب است آرد گندم روغن زرد قند سیاه مساوی بدستور بخته و قدرے دارچینی جوزبوا قرنفل سوده داخل کرده بخورند منقول از
زبده اختصر **حقنه** کہ بفالج نافع در سکته گذشت **حب شبیار** - کہ دریں امراض بعد تنقیه بکار آید از شاد عرب صبر سقوطری سه درم پوست هلیله زرد
گل سرخ مصطگی تربد سفید از هر یک یک درم سقمونیا کتیرا از هر یک نیم درم کوفته بیخته بآب بادیان حب سازند و نسخه حب ایارج کہ دریں امراض معمول است در
صداع گذشت **حب ایارج** از والد حکیم علوی خان برائے فالج و لقوه و صرع و استرخا و مالیخولیا و درد معده نافع است و مخرج اخلاط ثلثه و اخلاط
غلیظه از دماغ و معده و مصلح ترجیح و بلور سودا و یه مقل ازرق افتیمون پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه سنا مکی عود صلیب انیسون هر یک یک درم زنجبیل
یک درم و دو دانگ غاریقون سفید بسفائج فستقی غنچه گل سرخ اسطوخودوس هر یک دو درم تربد موصوف دو نیم درم ایارج فیقرا سه درم کوفته بیخته بروغن بادام
چرب ساخته حبها سازند و بورق نقره بپیچیده دو مثقال بآب گرم وقت شب یک پاس باقی مانده میل فرمایند +
حب تربد از خلاصه تربد سفید ایارج فیقرا هر کدام یک درم نمک سیاه دو دانگ شحم حنظل یک و نیم دانگ همه را کوفته بیخته حبها ساخته بآب نیم گرم
بخورند **حب ایارج** از کتاب مسطور تربد سفید ایارج فیقرا هر کدام یک درم حب النیل نیم درم شحم حنظل یک نیم دانگ نمک سیاه دو دانگ همه را کوفته
بآب کرفس حب ساخته بخورند و این یک شربت است **حب منتن کبیر** فالج و لقوه و مفاصل و نقرس و درد پشت را کہ از سردی باشد نافع بود و بادہائے
غلیظ را دفع نماید و قبض بگشاید از شریفی و قادری سکبینج اشق جاوشیر مقل حرمل شحم حنظل صبر سقوطری تربد سفید پوست هلیله زرد انزروت از هر یک سه
مثقال انزروت را در آب حل کنند و دارو ها کوفته بیخته بآں بسرشند و حب سازند شربت دو درم **حب منتن دیگر** از خلاصه سکبینج اشق جاوشیر
مقل شحم حنظل هر کدام سه درم زرنیخ جند بیدستر هر کدام نیم درم صبر سقوطری تربد سفید هر کدام پنج درم صموغ را در آب گندنا بگذارند و باقی ادویه را کوفته حبها سازند و
بآب نیم گرم بخورند **حب شیطرج** نافع است از بہائے فالج و لقوه و گرانی زبان و درد سر بلغمی و بادہائے غلیظ را تحلیل کند و درد مفاصل را دور
نماید و قبض بگشاید از علاج الامراض صبر سقوطری بست درم تربد سفید ده درم زنجبیل تخم حرمل از هر یک دو درم و نیم فلفل دار فلفل عاقرقرحا از هر یک یک
درم شیطرج نمک هندی بیخ ترکی از هر یک دو درم فانید سنجری چهار درم اجزا را کوفته بیخته بآب سرشته حب سازند شربتے دو درم بآب نیم گرم +
حب شیطرج به نسخه خلاصه هلیله زرد دو درم صبر سقوطری چهار درم زنجبیل خردل نمک هندی شیطرج بیخ هر کدام نیم درم فلفل دار فلفل هر کدام
چهار دانگ تا نیم یک درم **حب فالج** - که صاحب کامل بجهت مفلوجی که در جانب راست فالج بهم رسانیده و تا در برحکم نبود تالیف نموده و نافع یافته
است تربد موصوف شش درم ایارج فیقرا حب النیل سورنجان هر کدام سه درم شحم حنظل دو درم شیطرج بزر بیان وج عاقرقرحا دار فلفل هر کدام یک
نیم درم سکبینج مقل جاوشیر هر کدام چهار دانگ فرفیون جند بیدستر هر کدام نیم درم ادویه را کوفته و صموغ را در آب گندنا گداخته حبها سازند شربتے سه درم
بآب گرم مجرب است **نوع دیگر** برائے تنقیه در مرض فالج نیل مے آید و بسیار مفید است تربد موصوف ایارج فیقرا هر یک سه مثقال شحم حنظل شیطرج
هر یک دو مثقال بزر بیان وج عاقرقرحا هر یک یک مثقال و نیم سکبینج مقل جاوشیر فرفیون جند بیدستر هر یک نیم مثقال ادویه کوفته بیخته در عرق بادیان سرشته
حبها سازند شربتے سه درم بآب گرم منقول از مفتاح المجربات **حب مسهل** مجرب والد مرحوم برائے فالج و جمیع امراض بارده و دماغی تربد شحم حنظل
مکه هفت درم سقمونیا نمک هندی جند بیدستر سکبینج مقل فرفیون هر کدام یک نیم درم کوفته بیخته حب سازند اول سه ماشه بخورند و آهسته آهسته بیفزایند

حب نافع - بفالج واسترخا و رعشہ از ذکائی سقمونیا سہل سہ درم تربد موصوف یک نیم درم بوزیدان ماہیزہرج قنطوریون دقیق ہریک دو دانگ کوفتہ بختہ باہم
سرشتہ بقدر فلفل حبہا سازند یک شربت است باب گرم بخورند **حب ایارہ** مجرب حکیم علی گیلانی جہت تنقیہ بدن و دماغ و در جمیع امراض باردہ مثل فالج و
لقوہ و خدر و رعشہ معمول است از کتاب مذکور جدوار قایق اسطوخودوس ہریک یک مثقال شحم حنظل یک دانگ ایارج فیقرا یک درم نمک ہندی غاریقون نصف
مثقال مجموع یک شربت است **حب لقوہ** از بیاض استاد مرحوم تربد موصوف یک نیم دانگ سورنجان چہار دانگ بوزیدان ماہیزہرج قنطوریون
دقیق ہریک دو دانگ کلہ شربۃ **حب لقوہ** مجرب و آزمودہ حکیم ذکاء اللہ خان از قادری سقمونیائے مشوی مقل ازرق ہریک یک دانگ ماہیزہرج
زنجبیل ہریک دو دانگ سورنجان نیم درم ایارج فیقرا افتیمون ہریک چہار دانگ سفید یک نیم درم کوفتہ بختہ باب سرشتہ حبہا بقدر نخود سازند ہمہ یک
شربت است - **حب استرخا** از ذکائی دفادرتی ایارج فیقرا تربد سفید غاریقون ہر واحد یک درم بوزیدان اسطوخودوس عود صلیب
ہر واحد نیم درم شحم حنظل مصطگی ہریک یک دانگ سقمونیائے مشوی نیم دانگ باب بادیان حبہا سازند جملہ یک شربت است و ایں حب برائے صرع نیز
نافع است **حب** - برائے فالج و لقوہ و مانند آں نافع از بیاض استاد تخم دھتورہ سیاہ سیماب ہریک دہ ماشہ در آب ادرک کھرل نمودہ مقدار
ماش حب لبستہ بخورند - **حب بیش** معمول و مجرب استاد مغفور در امراض باردہ دماغی و عصبی مثل فالج و لقوہ بعد مسہلات برائے تعدیل
مزاج عمل مے آید عاقرقرحا فلفل دراز ہریک سہ ماشہ پیپلا مول شش درم زنجبیل میٹھا تیلیہ از ہریک یک تولہ جملہ ادویہ را کوفتہ بختہ با قند سیاہ
و روغن زرد بقدر حاجت سرشتہ مقدار مونگ حبہا سازند خوراک یک حب تا دو حب - **فائدہ** باید دانست کہ در تراکیب بعضے خصوصاً ہندیہ کہ
در امراض مزمنہ چوں فالج و رعشہ و مرض آتشک و مفاصل وغیرہ سمیات مستعمل اند از آں حظر نمایند چہ اطبا حاذق اصلاح مضار آں را در ترکیب خود
محفوظ داشتہ داخل نمودہ اند و منافع عمدہ در آں مندرج ساختہ صاحب طب فرشتہ نوشتہ کہ در قانون وغیرہ مسطور است ہر گاہ طبیعت انسانے صورت
نوع سم بر طرف سازد و خود از و متضرر نشود آں سم دوا مے گردد - واز ینجا است کہ اہل ہند آنچہ از سموم است در مداوا شربت قلیل دہند تا طبع از و
متضرر نشود و ہمچنیں در وقت حرارت لرزہ از چیزہائے حار ضروری خوردن نباید ترسید و در شرح اقسرائی مرقوم است کہ ہر گاہ مادہ تپ صفراوی
مخلوط بہ بلغم باشد باید کہ دوائے حار قوی بمریض دہند تا بلغم غلیظ بر آید یا بسرعت تحلیل شود آنگاہ صفرا کہ سریع التحلیل است بآسانی دفع شود قطع
نظر از جمیع وجوہ ہر گاہ بتجربہ عدم ضرر و حصول نفع مقرون گردد ملاحظہ و خوف را گنجایش نیست کذا فی المفتاح المجربات ÷
حب بیش دیگر - فالج و لقوہ و ریاح را از ہر قسم کہ باشد دافع و نافع از ذکائی بیش یعنے بچھناگ یک درم فلفل زنجبیل لب باسہ جوز بوا قاقلہ
ہریک یک درم صلایہ کردہ باب لیمون بقدر فلفل سیاہ حبہا سازند خوراک دو سہ حب و بعض درہمیں نسخہ کیابہ و نمک ہندی نیز داخل میسازند پرہیز از بادی
و ترشی ضرور است **حب دیگر** بعد مسہل در امراض دماغی استعمال نمودن فائدہ فلاسفہ میکند از معمولی فلفل دار فلفل زنجبیل شیطرج بابونہ ثعلب
مصری مغز چلغوزہ مغز نارجیل ہریک یک درم سوہ نشقہ شتہ درم در شہد سہ چند سرشتہ حب سازند و بقدر یک تولہ خوردہ باشند **حب اذراقی** - نافع
فالج و لقوہ و امراض دماغی بارد بلغمی و مفید در دکمر و ریاح آں از کتاب مسطور کچلہ پانزدہ عدد در آب تر نمائید و بعد ہر سہ روز تجدید آب کردہ باشند و بعد
پانزدہ روز کہ نرم شود پوست آں را خراشیدہ بسوزند تا دود بر آید در آتش دارند ہر گاہ دود دفع گردد بر آرند و سائیدہ برابر آں فلفل گرد مسحوق آمیختہ حب
بقدر فلفل بندند و یک حب صبح و یک شام بخورند و یک نسخہ حب کچلہ کہ فالج را بغایت نافع در فصل وجع مفاصل خواہد آمد و نسخہ دیگر آں در فصل زکام و نزلہ بیاید ÷
حب برائے فالج از علاج الامراض سم الفار طباشیر سفید ہریک دو ماشہ کتھہ سفید چہار ماشہ ہمہ را باب ادرک بمبالغہ تمام بسایند و حبہا بقدر یک رتی سازند
و یکے صبح و یکے شام بدہند تا ہفت روز و روز ہشتم شربت از قند بنوشند از خوردن ایں حب سقے و اسہال خوب خواہد شد طعام بے نمک بخورند و گوشت
بخورند **حب ہندی** برائے فالج از کتاب مسطور دار فلفل تخم کٹائی نمک سانبھر اجوائن کباب چینی برابر باب گھیکوار و آب برگ آکھ و اگر شیر
آکھ باشد بہتر است چند بار تسقیہ نمودہ برابر نخود حب لبستہ یک صبح و یک وقت خواب شب بخورند **نوع دیگر** معمول استاد برائے لقوہ زنجبیل مرچ
سنگی برابر کوفتہ بختہ بعسل آمیختہ ہر روز دو وقت بقدر گردگان با ماء العسل مداومت نمایند و مداومت بر ماء العسل در خوردن ایں دوا لازم شناسد **حب
سرخ** - معمول حکیم کلو صاحب بچھناک سفید مدبر بشیر مادہ گاؤ پیپل مرچ سیاہ سہاگہ شنگرف مساوی کوفتہ در عرق لیمون کاغذی تا دو روز یعنی
ہشت پاس کھرل نمایند و بقدر دانہ جوار یا نخود حب لبستہ در سایہ خشک کردہ نگاہ دارند در لقوہ یک حب خورد بر مدو یک دو حب در روغن کنجد یا روغن گل
حل کردہ بر عضو کج شدہ ضماد نمودہ وقت شب بہ بندند و بالایش پنبہ کہنہ بندند و از ہوائے سرد پرہیز دارند و در ہیضہ باشیرہ ادرک یا

برگ پان و برائے ہچکی با شکر سرخ و در اسہال با افیون خالص دہند و این حب را جناب مفتی محمد شرف الدین صاحب با نیز اکثر در امراض باردہ مثل صداع بارد و نزلہ و سرفہ و حمیات مزمنہ و جز آن استعمال میفرمودند و در طب فرشتہ مرقوم است کہ این حب شنجرف بنا ئے جمیع تپہائے عرضی و تپ لرزہ و تپ غیر معتاد و تپ دق و تپ خالص بلغمی مجرب است۔ **حب سیاہ**۔ ایضاً مستعمل حکیم موصوف چونہ صدف گندھک آملہ سار مدبر بشیر بادہ گاؤ مرکچور تیہا گہ بیل تیزاب زنجبیل ہمہ مساوی گرفتہ کوفتہ و سیماب آمیختہ و بعرق ادرک کہ ہم وزن ادویہ بلکہ زیادہ از آن باشد کھرل نمایند کہ خوب حل شود بعدہ حبہا بقدر فلفل بندند و در سایہ خشک کردہ برائے طفل یک حب و برائے جوان از دو تا چہار حب با دو سہ برگ تازہ بو ماگر نباشد با برگ پان بدون مصالحہ بدہند در لقوہ و فالج دہیضہ و قولنج ریحی و تخمہ و درد پہلو وغیرہ امراض باردہ حکم اکسیر اعظم میدارد و در تپہا بیشتر مزاج گرم باشیر حرفہ و در بلغم بدون بدرقہ استعمال نمایند و یک حب دیگر کہ نافع فالج و لقوہ است در فصل حمی فلفلی خواہد آمد۔ **خمیرہ اسطوخودوس** بجہت فالج و لقوہ و دیگر امراض عصبی نافع از بیاض والد مرحوم گل اسطوخودوس غیر از چوب آن دو جزو گل گاؤزبان مقشر جلغوزہ یک یک جزو در سہ ورق نقرہ دو عدد عنبر اشہب یک درم عسل سفید سہ چند بطریق معمول مرتب سازند خوراک از دو مثقال تا سہ مثقال +

دواء المسک حار۔ جہت فالج و لقوہ و صرع و خفقان بارد و ضعف و ضیق النفس و جمیع امراض باردہ را نافع است و نسخہ معمول حکیم شفا خان از ذکائی مشک خالص سہ ماشہ جند بیدستر یک درم آہنین بسنبل الطیب قاقلہ قرنفل ساذج ہندی ہر یک دو درم مروارید ناسفتہ کہربا بسد ابریشم مقرض زرنباد ہر یک دو مثقال نبات یا عسل سہ چند بدستور مقرر تیار ساختہ بکار برند و دواء المسک حلو و مرکہ لقوہ و فالج را نافع در صرع گذشت +

دواء المسک حار۔ کہ استرخاء و فالج و لقوہ را نافع است در فصل مالیخولیا گذشت **دواء** برائے فالج از بیاض استاد مغفرت مآب دواء المسک حلو اول بخورند و بالائش عرق بادرنجبویہ عرق گاؤزبان عرق بادیان شربت اسطوخودوس آمیختہ بدہند و بعد تنقیہ زنجبیل سودہ عود ترکی در شہد آمیختہ بخورند و جلنجبین بہ ماء العسل ہر روز بخورند **ایضاً**۔ نافع فالج و لقوہ از مفتاح المجربات دواء المسک حلو یا معتدل خوردہ بالائے آن بادیان خطائی عود مصطگی خولنجان قرنفل انیسون ہر یک دو ماشہ الائچی خورد دارچینی ہر یک چہار ماشہ چائے خطائی ہشت ماشہ در آب جوش دادہ صاف نمودہ نبات سفید دو اوقیہ داخل کردہ بنوشند +

دوائیکہ جہت فالج نافع از ذکائی معجون سورنجان خوردہ بالائش بادیان بیخ بادیان سورنجان بوزیدان ہر یک یک مثقال جوشانیدہ صاف نمودہ شربت اصول داخل کردہ بنوشند **ایضاً منہ**۔ برائے فالج و لقوہ تریاق فاروق دو دانگ یا تریاق مثرودیطوس یا تریاق اربعہ اول تناول کردہ عقب آن قرنفل دارچینی عود ہندی عود صلیب از ہر یک یک مثقال در گلاب جوشانیدہ صاف نمودہ شیرہ کشنیز شیرہ بالنگو شربت اسطوخودوس داخل کردہ بنوشند در مفتاح المجربات عرق بادیان عوض گلاب و شیرہ کشنیز و بالنگو مرقوم است۔ **ایضاً منہ** درین باب فلونیا اول بخورند بعدہ دارچینی بادیان خطائی عود ہندی عود صلیب اسطوخودوس ہر یک یک مثقال در گلاب جوشانیدہ صاف نمودہ شیرہ تخم کشنیز مقشر پنج مثقال شیرہ مربائے زنجبیل سہ مثقال حل کردہ بنوشند +

دوائے فالج۔ تریاق فاروق بقدر نخود مقوی حرارت غریزی است در شہد خالص آمیختہ بخورند بالائش عرق گاؤزبان بنوشند و ایضاً بعد تنقیہ مقویات حب عنبر و مومیائی نسخہ معمول بقدر با جراء صبح و شام مداومت کنند۔ **ایضاً**۔ بعد تنقیہ با بجہت تقویت اعضا رو استرخاء مومیائی کانی در روغن حنا مالش نمایند۔ **دوائے**۔ کہ ہرگاہ صاحب لقوہ و فالج و رعشہ را بدن سرد شود و نبض ضعیف و بطی گردد و از حس و حرکت باز ماند روغن بلسان از یک دانگ تا سہ دانگ در یک اوقیہ روغن بادام حل کردہ با شربت مویز و عسل بدہند فی الفور بحال آرد از اشارات البقائی از خلاصہ۔ **دوائے ہندی** کہ برائے فالج مفید است از بیاض استاد سونٹھ دیودار پوست بیخ ارنڈ جوشانیدہ بعسل دہند و در کتاب تکملہ ہندی سونف نیز درین نسخہ نوشتہ و در نسخہ دیگر برگ رواسن و اسگندہ بیخ سنبھالو داخل است۔ **ایضاً منہ** للفالج واللقوہ والمفاصل پوست ہلیلہ بلیلہ آملہ ترکچور سونٹھ چاب چیتہ اجمود دھایہ باؤبڑنگ بھوکر مول دیودار دارچینی لونگ تخم بیخ الائچی خورد ناگیسر مکدنہ درم گوگل زرد نیم آثار با قدرے روغن گاؤ چرب ساختہ کوفتہ بیختہ بقدر چہار درم غلول ساختہ ہر روز یکے بخورانند **ایضاً منہ** لفالج و لقوہ و تشنج و ضرر رعشہ و اختلاج و سائر علل بلغمی و باردہ را نافع است بھلانوہ را سر بریدہ با مغز اخروٹ و چرونجی و نارجیل کہ ہم چند بھلانوہ باشد کوفتہ با قند سیاہ کہنہ کہ سہ چند بود آمیختہ بخورانند شربت دو درم **دواء** جہت لقوہ از مجربات حکیم عماد الدین غاریقون ترم سفید مغز بادام از ہر یک پنج درم شیر خشت انجیر ہر یک دو درم اسارون پنج درم از مجموع حبوب ساختہ پنج روز پیوستہ بخورند اگر در دہان گیرند لقوہ زائل کند از ترشی پرہیز نمایند من شالنامہ دواء جہت لقوہ و فالج از ذکائی تریاق فاروق برابر نخود خوردہ بالائش عود بلسان عود صلیب ہر یک دو ماشہ در عرق گاؤزبان و بادرنجبویہ و عرق دارچینی ہر یک چہار تولہ جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند عسل حل کردہ بنوشند غذا شوربا کبوتر بچہ و شولہ گوشت دراج بخورند۔ **ایضاً منہ** کہ در استرخاء و لقوہ نفع دہد از خرسلیخہ اسارون عود بلسان حب بلسان دارچینی اسطوخودوس سنبل الطیب زرنباد قرنفل کوفتہ بیختہ نگاہ دارند و ہر روز ہر یک مثقال ازین گرفتہ

درگلکند حلی یا آفتابی سرشته وقت خواب بخورانند- **دوائے** - دارچینی که در لقوه باشد عاقرقرحا زنجبیل هریک دو توله شونیز خردل درج هریک توله جوزبویه نه ماشه قرنفل شش ماشه دارفلفل فلفل گرد هریک دو مثقال مصطگی پنج ماشه کوفته بیخته سفوف سازند و بقدر شش ماشه ازیں گرفته بشهد خالص نیم دام آمیخته از انگشت سبابه تا لک کنجری در دهان دلک نمایند لعاب بسیار مے برآید و کجی دور مے کند منقول از معمولی- **دوائے** که در لقوه از مجربات است زنجبیل درج در عسل سرشته بقدر حاجت در دهن گیرند و برروغن بسته باشک سعوط کنند منقول از زمرد افضر- **روغن دهتوره** - از برائے فالج ولقوه ورعشه معمول است وجمیع امراض بارده مزمنه را نیز فائده میکند سیماب تخم دهتوره زهر میٹھا از هریک یک درم روغن کنجد بست درم روغن را گرم نمایند تا که سرخ شود و بعد از آں آتش گرفته ادویه مینداز ند وازدسته آهنی خوب حل نموده بکار برند- **روغن حواصل** - معمول ومجرب جهت فالج و درد المفاصل وجمیع امراض بارده و باعی ازشرفی وذکائی حواصل یک عدد سنبل الطیب بسباسه سورنجان بوزیدان خولنجان زرنباد جدوار را وند طویل بیخ نے زیره عود صلیب دارچینی از هریک دو ماشه قسط بحری قرنفل از هریک سه ماشه زعفران نیم ماشه خناسش زنده ده عدد در روغن زیتون در دیگ مسی قلعی دار کرده گلاب نیم من وآب دو من برسر آں ریزند و بر آتش دارند که روغن بالا آید بگیرند- واستعمال نمایند- **ایضاً ساده** - حواصل از پر وامعا پاک کرده و بازوئے او را دور کرده تمه را قیمه نموده واستخوانش را کوفته مع استخوان وقیمه در روغن کنجد بآتش ملایم بجوشانند تا خوب بریان وبهرا شود بعد ازآں صاف نموده در شیشه نگاه دارند وقت حاجت بر موضع وجع طلا نمایند- **روغنے** - که از برائے فالج مجرب است ازذکائی زرنیخ زرد منسل هریک یک دام سم الفار پاؤ دام کبریت نیم دام زهر سنکیا دو دام در شیره برگ چنبیلی سحق بلیغ نموده قرص بندند ودر سایه خشک نمایند بعد ازآں پاؤ آثار روغن کنجد در ظرف آهن با قرص مذکور بجوشانند تا نصف روغن بماند فرود آورده صاف کرده بکار برند واگر برائے مشتی تقشیب خواهند اول تدهین نمایند بعد ازآں برگ به پیچند ✤

روغن بیش - برائے فالج ورعشه وخدر واوجاع بلغمی وریحی از مجربات احقر بیش سیاه اذراقی عاقرقرحا تخم دهتوره بزرالبنج بیخ کبیر سفید هریک هشت درم مال کنگنی شونیز هریک نیم پاؤ همه را کوفته در شیر بز یا گاؤ دو روز تر کنند صبح آں یا دو نیم رطل روغن کنجد بجوشانند چوں شیر بسوزد و روغن بماند بکار برند و در مفتاح افیون وگھونگچی سفید نیز درین نسخه زیاده است ووزن هریک دو دام ومالکنگنی وکاونچی هریک نیم دام ونوشته که در شیر بز تا سه روز تر کنند وقتیکه خشک شود روغن کنجد یک آثار پاؤ بالاو شیر بز یک نیم آثار آمیخته در ظرف آهنی بآتش ملایم بجوشانند که روغن بماند بمالند وبرائے باه مالیدن نیز فائده دارد ✤

دیگر مختصر - جهت لقوه وفالج ورعشه مفید ایرسا قوم هریک سه درم کوفته قرص ساخته در شانزده درم روغن کنجد بریاں سازند وقرص سا دور ساخته روغن عمل آرند دیگر نسخه روغن که بفالج نافع در تشنج خواهد آمد- **روغن هفت برگ** از بیاض والد واستاد مرحومین برائے فالج ولقوه ورعشه وسعامل برگ آکه برگ بکائن برگ ارنڈ برگ سنبهالو برگ سهجنه برگ دهتوره سیاه برگ زقوم هریک یک دام کوفته در یک آثار روغن کنجد بسوزانند آنگاه صاف نموده بکار برند وصاحب مفتاح المجربات درین نسخه برگ سینڈ و برگ بهنگره اضافه نموده وبه روغن اوراق مسمی ساخته وترکیب آں چنیں نوشته که همه برابر گرفته شیره برآورند و با برابر روغن کنجد بجوشانند که روغن بماند ودر آخر قدرے قسط ومرچکی افزایند وبعضے شیره برگ بهنگ وشیره برگ نیب نیز مے افزایند وبالجمله بعد تنقیه بآں تدهین نمایند. که بجمیع امراض بارده مجرب است واز عمل اهل هند **روغن موم** - از بیاض حکیم علی اکبر خاں مجرب برائے فالج ودرد اعصاب وتحلیل مواد وهر قسم باد موم یک آثار نمک شور سه آثار هر دو را در دیگ اندازند وبطریق گلاب بکشند مثل عرق برمے آید آں را نگاه دارند وبر بدن عریان شده بمالند ومے باید که بعد از مالیدن دو گهڑی پارچه بر بدن نه اندازند تا باد بر بدن رسد بعد دو گهڑی پارچه بپوشند- **نوع دیگر** - اقوی از اول موم سفید نیم آثار نمک سانبهر پاؤ آثار نوشادر شوره قلمی هریک یک چهٹانک شنگرف یک توله قرنفل جوزبویه گل دارچینی افیون هریک نه ماشه باهم کوفته بموم ونمک مخلوط کرده در ظرف انداخته نیچه وصل کرده بطریق گلاب عرق کشند ودر شیشه دارند وقدرے گرفته مالش نمایند وبالا پنبه کهنه بندند برائے امراض بارده وریحی مجرب است یا در قرع انبیق کشند وبعمل آرند منقول از مفتاح المجربات و روغن اسقیل که بفالج مفید در فصل سکته گذشته ودو نسخه روغن که فالج واسترخا را نافع است در فصل خدر خواهد آمد- **روغن کلاں** - معمول حکیم شریف خاں مجرب برائے فالج ولقوه وغیره امراض بارده قسط فرفیون جندبیدستر حرائنه انسنتین کندش بیخ بادیان شیطرج هر واحد سه ماشه عاقرقرحا فلفل مشک سنبل الطیب بیخ سوسن قرفه اشنه راسن سلیخه مرزنجوش جوزبوا صعتر نانخواه بیخ کرفس تخم کرفس انیسون اسارون سکبینج جاؤشیر زرنباد زنجبیل دارچینی کبابه بسباسه دارفلفل کندر هریک دو ماشه مغز بادام تلخ شش ماشه شونیز عنبر اشهب مغز بید انجیر غل هریک چهار ماشه مصطگی دو نیم ماشه روغن گل روغن بابونه روغن سوسن روغن بید انجیر هرکدام نیم پاؤ تمام ادویه را سوائے مشک و عنبر وجوز وفرفیون وجند بیدستر نیم کوفته در چهار پنج آثار آب یک شبانه روز تر کنند بعده بجوشانند هرگاه آب سوم حصه بماند صاف نموده وروغنها را آمیخته باز

بجوشانند که آب تمام جذب شود و روغن بماند پس ادویه باقی مانده را بسیار باریک بسائید و حل نموده نگاه دارند - **روغن روباه** مجرب و مستعمل دودمان حکیم موصوف در فالج و تشنج و جمیع دردها و امراض بارده بکیر ند روباه و پوست و پاهائے او بستہ بجیحان ذبح نموده در دیگ که آب در او بقدر بیست آثار بسیار گرم در جوش باشد انداز ند تا خوب پخته شود و مضمحل گردد صاف کنند انجیر سه دانگاه دارند پس فلفلمویه مالکنگنی جوز بوا سداب سنبل الطیب انگوزه از هر یک نیم پاؤ تخم دهتوره یک آثار پوست بیدانجیر سه پاؤ افیون خالص سیر دام جمله را جوکوب نموده در یک من هنا هن بآتش ملایم بپزند تا پانزده آثار آب بماند صاف نموده این آب را با آب روباه که اول گرفته اند مزج نمایند و پنج سیر شیر گاو دهتوره سیاه و پنج سیر روغن کنجد خالص گرفته بداین هر دو آب اضافه نموده بر آتش تیز بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند صاف کرده استعمال نمایند و حکیم اکمل خان برائے کسر سورت این روغن وقت استعمال بر ابروزن او روغن کنجد آمیخته استعمال مے فرمودند +

روغن چوب چینی - امراض بلغمی بارده چون فالج و استرخا و رعشه و کزاز بارد و وجع المفاصل و دردها که از آتشک بهم رسیده باشد بسیار نافع از ملاح الامراض ذریب چینی اعلیٰ بست مثقال سورنجان سداب از هر یک پنج مثقال قصب الذریره اشنه سنبل الطیب سادج هندی مرزنجوش زرباد و طویل از هر یک سه مثقال مازو قرنباد و مثقال قسط تلخ دو مثقال مجموع را نیم کوفته دو شبانه روز در یک من شاه آب که قریب هفت رطل و نیم بغدادی باشد بخیسانند آنگاه بزیت در روغن گل از هر یک چهل مثقال روغن بابونه روغن زنبق روغن نرگس روغن شبت هر یک پانزده مثقال در دیگ کرده بآتش ملایم بجوشانند تا اجزا مهرا شود و آب برود پس بپالایند و روغن را نگاه دارند و ثفل آن را با یک من شیره آب و پنجاه مثقال روغن کنجد مرتبه دویم بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس بپالایند در روغن اول داخل کرده در شیشه نگاه دارند و سر آن را محکم کنند وقت حاجت بکار برند و اگر در سیزده مثقال ازین روغن یک مثقال مومیائی دارائی حل سازند جائے رعشه دیگر امراض بارده النفع خواهد شد خصوص آنکه در سیزده مثقال ازین روغن جند بیدستر فرفیون کمد نیم مثقال نیز سائیده در آن داخل کرده بر هم زنند و نگاه دارند +

روغن حرمل - فالج و رعشه و تشنج را عیار دوست و بارها نافع است از کتاب مذکور سپند سوختنی یک رطل زنجبیل ربع رطل روغن کنجد چهار رطل سپند و زنجبیل را نیم کوفته و اندک آب تر کرده تمام شب نم بمانند و صبح در روغن بریان کنند چون سوخته شود روغن را به پارچه صاف نموده جدا جدا سازند بعد از آن بست عدد جوز الطیب را نرم کوفته در آن داخل کنند و وقت حاجت صبح و شام بمالند و یک ساعت بنجره دلک نمایند و از آب و هوائے سرد احتراز لازم دانند

روغن قسط - فالج و لقوه را سود دهد و اعصاب را قوت دهد و معده و جگر سرد را نافع از ذکائی وقادری جند بیدستر دو نیم درم فلفل فرفیون سر یک سه درم عاقرقرحا چهار درم قسط ده درم روغن زیت پنجاه درم شراب کهنه صد درم قسط و فلفل و عاقرقرحا را نیم کوفته شب در شراب بخیسانند و صبح بجوشانند تا نصف بماند روغن زیت آمیخته چندان بجوشانند که شراب بسوزد و روغن بماند پس فرود آورده جند و فرفیون کوفته بیخته انداز ند - **روغن قسط** - بنسخه معموله حکیم علام امام نافع بر قوت اعصاب و مقوی آن و مفید امراض بلغمی بارد دماغی قسط ده درم ایرسا زنجبیل اشنه سنبل الطیب سادج قرنفل فوج عاقرقرحا هر واحد پنج درم فلفل چهار درم شب در سه رطل آب تر سازند و صبح بجوشانند چون بیک رطل آید صاف نموده با نیم رطل روغن زیت یا روغن سمسم جوش دهند تا روغن بماند بعده جند بیدستر فرفیون جوز بوا مصطگی هر واحد یک درم سائیده آمیخته بکار برند و نسخه دیگر روغن مذکور که نافع استرخا است در فصل او جاع مفاصل مسطور گردد و یک نسخه روغن قسط که بفالج نافع است در فصل رعشه خواهد آمد - **روغن بید انجیر ساده** مسهل بلغم بود و اعصاب را از رطوبات پاک کند و استعمال آن بمار الاصول برائے فالج و لقوه نافع است بید انجیر پاک کرده بریان نموده نرم کوفته در آب بجوشانند و کف روی گیرند در ظرفے تا تمام کف گرفته شود و آب زرد بماند پس کفها را بجوشانند که تمام روغن صاف برآید **روغن بید انجیر مرکب** لقوه و فالج را نفع دارد و سده جگر و سپرز بگشاید و قولنج را دفع کند از علاجات نافع ناخواه صعتر پودینه کوهی تخم کرفس انیسون مصطگی اسارون هر یک هفت درم بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن آسمانجونی راسن خشک هر یک ده درم شیطرج هندی فلفل از هر یک پنج درم سکبینج جاوشیر زرنباد درونج عقربی هر یک سه درم زنجبیل دارچینی خیربوا کبابه دارفلفل جوز بوا بسباسه شونیز قسط کرویا هر یک چهار درم جمله نیم کوب ساخته در آب بخیسانند تا دوا نرم شود و بپالایند و صد و پنجاه درم روغن بید انجیر آمیزند و بجوشانند تا آب برود و روغن بماند شربت دو درم تا سه درم با مار الاصول و همین انیسا روغن نیز نمایند - **روغن مبارک** که شیخ داؤد در تذکره باسم دهن اللقوه گفته نافع است از برائے لقوه و فالج و کزاز و عرق النسا و دوالی و نقرس و تحلیل ریاح کند و مهیج باه و شهوت جماع است و قطور آن در گوش جهت کری و گرانی و سده دماغ در یک روز موثر و فرزجه آن جهت امراض رحم مفید است از شیر یعنی و ذکائی حلبه شونیز مساوی کوبیده بآتش ملایم گذاشته بریان کنند و شفعته بزیت هم بدهند تا سه وزن روغن را جذب نماید پس تقطیر سدعن بقرع معکوس یا بقرع و انبیق نمایند و اول بهتر است - **روغن آجر** - لقوه و فالج و امراض بارده را نفع دارد و مسمی است بدهن المبارک و بخواص بسیار موصوف در گرم تر و لطیف تر از نفط سفید است و جهت گزیدن عقرب و سگ دیوانه و افیون و بلادر البنج داده باشند نفع کند و تاثیر دارد و مقوی باه خشت پخته سرخ

آب نیم بادام بادام کنند و در آتش اندازند که سرخ شود و بازبور هر قطعه را گرفته در روغن زیت سرد کنند پس از روغن برآورده خورد نمایند و در شیشه که بجگل بحکمت مطین بود اندازند وموئے اسپ در دہن شیشه نہند و بطریق معروف بچکانند چنانچه چوہ مے چکانند و باحتیاط در شیشه نگاه دارند و بکار برند مشرًا و مروفا ✦

سعوط - که فالج ولقوه و درد سر بلغمی را مفید بود از علاج الامراض و قادری خربق سفید چہار درم شونیز صبر فرفیون جاؤشیر ہر یک یک درم مرصافی سه درم اشق کندش بورہ ارمنی ہر یک دو درم جند بید ستر زعفران ہر یک یک و نیم درم کوفته بیخته باب چقندر مہیا سازند و بقدر دو حبه تا سه حبه بروغن خیری تسعیط نمایند و این سیلے است مجرب السعوط - **سعوط** - که لقوه و فالج را سود دہد از کتاب مذکوره صبر شونیز بوره ارمنی حلبه برابر کوفته بیخته باب چقندر در بینی چکانند لبعد منفی عمل کند و گویند که اگر یک دانگ سکبینج در دو درم آب مرزنجوش بسایند و نیم درم روغن زیت آمیخته اندر بینی چکانند در مدت پنج روز لقوه زائل شود ✦

سفوف که جہت فالج نفع بخاصیت مید ہد از زنجبیل و فلفل زراوند طویل ہر یک نیم درم جمله یک شربت است - **سفوف اترج** از اختراع حکیم علوی خاں صاحب مفید از برائے فالج و استرخا چوں آشامیده شود بعد از تنقیه بایارجات پوست زرد اترج بادرنجبویه فقاح اذخر آمله منقےٰ پوست ہلیله کابلی از ہر یک پنج مثقال اسارون بہمن سرخ بہمن سفید دارچینی سلیخه قرنفل از ہر یک سه مثقال جدوار خطائی مجرب مشک ترکی عنبر اشہب جند بید ستر از ہر یک نیم مثقال ورق طلا کمافیطوس از ہر یک چہار دانگ جوزبوا زراوند طویل تبفانج فستقی رازیانه بادیان خطائی زنجبیل تخم سداب کہرباء سلیدروس عود خام سنبل الطیب قسط تلخ فاوانیا بزر سیسالیوس اسطوخودوس از ہر یک یک مثقال صعتر فارسی دو مثقال خارک جہرمی پانزده مثقال کوفته بیخته ہر روز یک مثقال صبح با ده مثقال عرق بادرنجبویه بنوشند - **شربت ابریشم** - نافع برائے فالج ولقوه وصرع از شریفی ابریشم نیم آثار در آب آہن تاب سه شبانه روز خیسانیده جوشانیده صاف نموده اسطوخودوس پاؤ آثار گل گاؤزبان چہار تولہ گاؤزبان نیم پاؤ علیحده خیسانیده جوش کرده صاف نموده ہر دو آب را جمع کرده با عسل و نبات ہر دو یک نیم آثار بقوام آرند پس عود ہندی مصطگے الائچی خورد دارچینی عود صلیب سافج ہندی بسفائج خولنجان وج ترکی سنبل الطیب قرنفل ہر یک یک تولہ بسباسه جوزبوا زعفران ہر یک شش ماشه عنبر اشہب نه ماشه سائیده داخل نمایند و شربت عسل که فالج را مفید است در فصل رعشه خواہد آمد - **سموم** که فالج ولقوه را نافع است در فصل نسیان گذشت - **ضماد** - محلل مقوی که در استرخا که از ضربه و سقطه افتد بکار آید از خلاصه حب الغار قسط شیرین ہر کدام ده درم میعه خشک پانزده درم صبر مرمکی اہل برگ سرو ہر کدام یک درم زعفران جند بید ستر ہر کدام چہار درم فرفیون شش درم قشار کندر ده درم حضض ماک گلنار ہر کدام پنج درم مصطگے شونیز ہر کدام ہفت درم ورج گل سرخ شب یمانی ہر کدام ہشت درم اقاقیا سنبل ہر کدام پنج درم ہمه را باریک کوفته با موم و روغن ناردین و روغن قسط سرشته ضماد کنند - **طلاء** - برائے فالج ولقوه از قرابادین حکیم اجمل خاں - سورنجان بوزیدان قسط تلخ خولنجان زرنباد جوزبوا وج ترکی عود ہندی عود صلیب عاقرقرحا ہمه را بگلاب سوده قسط تلخ را علیحده سوده داخل کرده بر فقرات ظہر و محل فالج طلا نمایند و ہمیں طور در لقوه بر سر و فقار گردن کنند - **طلاء** - که لقوه را سود دارد از ذکائی و قادری زعفران دو دانگ صبر حضض مکی ہر یک درمے بگلاب طلا سازند ✦

طبیخ ضفعیه عرجا - برائے فالج و استرخا و خدر و تشنج امتلائی نہایت نافع است از علاج الامراض مرزنجوش بابونه حلبه جرجل شبت ورق غار سداب زنجبیل ہر یک یک من مجموع را در صد من آب بجوشانند چوں منتصف رسد ضفعیه العرجا زنده دراں اندازند و بجوشانند تا مہرا شود پس آب آں را در تغار کلاں یا در حوض کوچک از بارچه بگذرانند و پر کنند و سه من روغن زیتون داخل کرده علیل را در آں نشانند و مرهٔ لبعد اُخریٰ چنیں کنند و طلا کردن ایں طبیخ نیز نافع است - **طبیخ بادیان خطائی** - که در لقوه و فالج معمول است بادیان خطائی چائے خطائی لکہ چہار ماشه دارچینی دو ماشه زیره خشک سه ماشه بعرق عنب الثعلب و عرق بادیان ہر یک پنج تولہ جوشانیده صاف نموده نبات سفید چہار تولہ داخل کرده بطریق قہوه بنوشند از مطب ✦

عرق تنبول خوشبو - جہت فالج ولقوه و جمیع امراض بارده دماغی بے نظیر از علاج الامراض ذکائی دارچینی چہار سیر جوزبوا بسباسه ہر یک دو سیر قرنفل نیم سیر برگ تنبول سفید خوشبو پانصد ورق و در چینی که آں را ہندی گل سیوتی گویند و بفارسی مشکی چہار سیر عود ہندی نیم سیر زعفران چہار تولہ ہمه را نیم کوفته ہشت صراحی عرق قرنفل که بگلاب کشیده باشند بر روئے وے کرده دو شبانه روز بگذارند پس آں را عرق کشند و عطر آں را گرفته علیحده نگاه دارند و عرق آں را در شیشه کرده علیحده نگاه دارند و صبح پنج مثقال و شام پنج مثقال بخورند و اگر مسکر خواہند بجائے عرق قرنفل عرق قندی یا عرق خرما کنند ✦

عرق تنباکو - از اختراع متاخرین است برائے فالج ولقوه و استرخا و استسقا و قولنج ریحی و تحلیل ریاح معده و تفتیح سده و ہضم طعام و ادرار بول و دفع صداع بلغمی و اوجاع مفاصل بلغمی نافع است از کتب مذکور تنباکو زرد خشک چہار من تبریزی و اگر تنباکو تر باشد سه چہار یک من تبریزی نانخواه صعتر از ہر یک پنج مثقال دارچینی قرنفل اظفار الطیب ماشا ہر یک دو مثقال ہمه را در چہار من تبریزی آب یک شبانه روز بخیسانند پس عرق بکشند ہر صبح و شام پنج مثقال

بنوشند **عرق بنسلدی** فالج و لقوہ و کزاز و ضعف معدہ و باہ را نافع است و لسارہ ۔ ومنا دانش بنسلدی بگل وبرگ و شاخ و بیخ پنج آثار و بیخ بادیان یک آثار بھنگرہ بگل وبرگ و شاخ
و بیخ یک آثار دارچینی ہیل جوز بوا زنجبیل اجوائن قرنفل ہریک ماشہ دوام علی الرسم عرق بکشند منقول از ذکائی است **عطوسے** کہ فالج و سکتہ و لقوہ و جمیع امراض باردہ و دماغی
را سود دہد و تنقیہ دماغ کنند اخراج مشیمہ بحرکت عطاسی نماید بشرطیکہ چوں عطسہ آید دہن و بینی بند کنند تا ہمگی قوت بباطن مستتر شود از شرح یعقوبی قادری کندش شونیز فرفیون فلفل
جندبیدستر نباد و نمد و حرج حب بلسان عاقرقرحا بورہ ارمنی جملہ برابر کوفتہ بیختہ در قصبے انداختہ در بینی دمند **ایضاً منہما** ۔ کہ جمیع علل باردہ دماغی را چوں فالج و لقوہ
و شقیقہ و سکتہ سود دہد شحم حنظل فلفل اسطوخودوس جندبیدستر ہریک سہ درم کندش ہشت درم کوفتہ و بیختہ در بینی دمند **ایضاً** ۔ کہ ہمہ بیماری بارد دماغ را کہ از
سردی و تری بود سود مند باشد از قادری صعتر فارسی زراوند طویل دم الاخوین ہریک یک نیمدرم عاقرقرحا سہ درم کندش چہار درم برگ خرزہرہ پنجدرم کوفتہ بیختہ اندکے
در بینی دمند **عطوس** کہ در فالج و لقوہ بکار آید از خلاصہ کندش عاقرقرحا نوشادر صبر مرزنجوش خربق سفید زنجبیل مشک بورہ ارمنی ہرچہ از آں میسر شود عطسہ آورند
عطوس کہ دماغ را پاک سازد و لقوہ و فالج و صرع را سود مند است از خلاصہ کندش ہفت درم فلفل سفید و سیاہ و جندبیدستر ہرکدام یک درم سداب
خشک دو درم صبر سقوطری یک و نیمدرم خردل دو درم شونیز یک درم کوفتہ بیختہ اندکے از آں بہ بینی اندر دمند **عطوس** کہ فالج و لقوہ را نافع است از ذکائی
شونیز بورہ ارمنی جندبیدستر شحم حنظل فلفل سفید مرکی درمے کوفتہ بیختہ بآب مرزنجوش و سداب حبہا سازند خشک کردہ نگہدارند وقت حاجت حبے بآب مرزنجوش
سائیدہ سعوط نمایند تا عطسہ آید **غسول** ۔ نافع برائے فالج و قیکہ شستہ شود باں بدن را در حمام بعد غسل آں از شرح یعقوبی ملح نفطی بورق احمر نطرون فلفل جند
بیدستر مساوی کوفتہ بیختہ در روغن زیت یا روغن زنبق حلکردہ بر بدن مسح کنند در حمام بعد غسل **غرغرہ** مستعمل در فالج و لقوہ و ثقل زبان کہ از رطوبت باشد از بیاض
عم حکیم شریف خان ۔ خردل زرنباد دارفلفل زنجبیل شونیز سازج مویز عود ہندی از ہریک سہ ماشہ درج ترکی عاقرقرحا صعتر گل بابونہ اسطوخودوس عود صلیب ہر واحد شش
ماشہ قرنفل دہ عدد و لبوب نمودہ چہار سیر خیسانیدہ در یک و نیم سیر آب بجوشانند ہرگاہ نیم سیر آب بماند صاف نمودہ عسل سفید دو تولہ نوشادر بورہ ارمنی نمک ہندی در
آں حل کردہ غرغرہ نمایند ۔ و غرغرہ دیگر کہ فالج و لقوہ را نافع بود در صرع گذشت دیگر نسخہ غرغرہ کہ فالج را نافع است در نسیان گذشتہ **غرغرہ سماقی** مستعمل در فالج
از خلاصہ ایارج فیقرا یک درم صعتر فارسی زنجبیل خردل ہرکدام یک نیمدرم نوشادر عاقرقرحا مویزج ہرکدام نیمدرم سماق دو درم ہمہ را باریک کوفتہ یک درم از آں با
سکنجبین و آب نیمگرم آمیختہ غرغرہ کنند **غرغرہ انار دانہ** از کتاب مذکور خردل عاقرقرحا فلفل زوفا خشک انار دانہ مویزج بورہ ارمنی ہرکدام جزوے ایارج فیقرا دو جزو
ہمہ را باریک کوفتہ با سکنجبین و آب گرم آمیختہ تغرغر نمایند **غرغرہ دیگر** بجہت فالج و لقوہ و استرخاء زبان و تنقیہ سر مجرب است از بیاض میر عوض علی صاحب
نوشادر و بیخ ہندم دارفلفل سفید فلفل سیاہ ہرکدام شش درم زنجبیل خردل عاقرقرحا مویزج بورہ ارمنی ہرکدام چہار درم مرزنجوش فار خشک ہشت درم صعتر فارسی دہ درم
بیخ سوسن ہفت درم نمک سیاہ شش درم شونیز و بیخ ہندم مرزنجوش دو درم دارفلفل ہفت درم ہمہ را کوفتہ بیختہ دو درم از آں یک درم ایارج فیقرا سکنجبین عسلی و
آب گرم آمیختہ غرغرہ نمایند کہ عجیب الاثر است **غرغرہ** ۔ نافع بلقوہ از ذکائی و خلاصہ مرزنجوش صعتر عاقرقرحا افسنتین خردل درج ترکی ہمہ مساوی کوفتہ بیختہ یک
درم از آں گرفتہ با سکنجبین و آب گرم آمیختہ تغرغر کنند ۔ **غرغرہ** بجہت لقوہ معمول حکیم شریف خاں صاحب مویزج عاقرقرحا قرنفل دارفلفل عود خام عود صلیب زرنباد
سازج ہندی زنجبیل بگلاب جوشانیدہ باضافہ اندکے سرکہ عنصل غرغرہ نمایند **غرغرہ** ۔ کہ فالج و سکتہ و ثقل زبان را سود دہد از ذکائی و قادری مویزج خردل
سفید زنجبیل عاقرقرحا فلفل دارفلفل بورہ ارمنی ابرسا مرزنجوش مساوی کوفتہ بیختہ یک درم با سکنجبین حلکردہ تغرغر کنند **قہوہ** نافع برائے فالج و لقوہ از بیاض
حکیم اجمل خاں و مفتاح المجربات بادیان خطائی عود خام عرق مصطگی خولنجان قرنفل ہریک دو ماشہ الائچی خورد دارچینی ہریک چہار ماشہ بادیان خطائی ہشت ماشہ انیسون یک
ماشہ با نبات سفید بطریق روسیہ قہوہ بجوشند واگر در ادرالمسک حار باستدل خوردہ بالایش ایں قہوہ بنوشند تقویت ہم مے نماید ۔ **گلقند عسلی** کہ در امراض
بلغمی مستعمل میشود گل سرخ یک آثار شہد خالص سہ آثار ہر دو را در ظرفے کف مال نمایند کہ خوب آمیختہ شود و تا چہل روز در آفتاب گذارند و ہمچنیں است مربی ساختن
گلقند شکری **کماد** ۔ کہ فالج را نافع است از ذکائی بنام مرزنجوش شیح ارمنی نانخواہ برگ اترج صعتر بہ نجاسف مشکطرامشیع پودینہ حاشا در آب جوشانیدہ بگردن
و اعصاب مسترخیہ بخار ایں دوا دادہ آب آں را در مشا نرم کردہ بر عضو ماؤف تکمید سازند و جندبیدستر و روغن فرفیون و روغن شونیز و روغن قسط تمریخ نمایند
لعوق ۔ نافع فالج و لقوہ و در امراض دماغی باردہ از عمولی زنجبیل زرنباد فلفل دارفلفل خولنجان دارشیشعان قرنفل درج عاقرقرحا برابر گرفتہ
سائیدہ بالتساوی ادویہ عسل گرفتہ بسرشند و بعمل آرند **ماء العسل** جہت لقوہ و فالج معمول اطبا است و برائے تقویت معدہ و باہ نہایت مفید است عسل
یک جزو آب صاف دو جزو بجوشانند بآتش نرم و کف بردارند چوں یک حصہ بسوزد و دو حصہ بماند از آتش فرود آرند و صاف نمودہ بکار برند و بعضے اطبا مجہول
صاحب قادری در یک جزو عسل شش جزو آب مے اندازند چوں نصف باقی مے ماند صاف کردہ بکار مے برند و ایں بہ نہی است کہ ایں بہ نسبت اول

قلیل الحرارت است و حکیم شریف خان صاحب در یک جزو شہد چہار جزو آب می اندازند ہرگاہ سوم حصہ سوخت صاف کردہ مے دادند و معمول صاحب ذکائی و فادان
این است کہ عسل خالص یک جزو آب یا عرق بادیان یا عرق گاؤزبان دہ جزو بجوشانند چوں دو ثلث بسوزد و یک ثلث بماند بعمل آرند و اگر خواہند کہ ماء العسل را تقویت کنند
دارچینی زنجبیل مصطگی زعفران ہیل جوز بوا بسباسہ بقدر احتیاج در صرہ بستہ داخل کنند - **منضج و مسہل گرم** کہ در امراض بلغمی معمول است - بادیان
نیم کوفتہ بیخ بادیان نیم کوفتہ بیخ کاسنی نیم کوفتہ بیخ کرفس نیم کوفتہ بیخ اذخر پرسیاوشان ہر یک ہفت ماشہ اصل السوس مقشر نیم کوفتہ پنج ماشہ مویز منقی نہ دانہ انجیر زرد
پنج عدد اسطوخودوس ہفت ماشہ شب در آب گرم تر کردہ صباح جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند عسلی چہار تولہ در آن مالیدہ باز صاف نمودہ بنوشند ہمچنیں تا ہفت روز کہ
مادہ نضج یابد بعدہ روز مسہل مغز فلوس ہفت تولہ شکر سرخ چہار تولہ تربد موصوف پنج ماشہ غاریقون دو ماشہ سنا مکی روغن بید انجیر از ہر یک یک تولہ اضافہ کردہ مسہل
دہند و بجائے آب عرق بادیان و عنب الثعلب نیم گرم نوشانند و غذا روز مسہل وقت دوپہر آب یخنی کبوتر و وقت سہ پہر کھچڑی موٹھ دہند و روز دوم مسہل گلقند
در عرق بادیان مالیدہ صاف نمودہ تخم ریحان خوردہ بنوشند و باز دو روز دیگر مسہل دہند پس از آن بحب ایارج و حب شبیار تنقیہ کنند و طریق دادن آن ایں
است کہ بعد از دو مسہل مغز فلوس باز دو سہ روز نضج مادہ بمنضج مذکور کردہ یک تولہ حب را بروغن بادام و یا بروغن گاؤ چرب نمودہ بورق نقرہ پیچیدہ
وقتیکہ چہار گھڑی شب باقی ماند بآب گرم فرو برند و خواب کنند و وقت صبح مسہل مذکور کہ در آن مغز فلوس و روغن بید انجیر نباشد بنوشند و بجائے
آب و غذا در آن روز آنچہ در مسہل مذکور شدہ بدہند و روز دیگر دوائے گلقند و عرق بادیان و تخم ریحان نوشانند و باز بدستور حب دہند دو روز
دیگر یا زیادہ حسب حاجت یک یک روز درمیان دادہ و باز یک مسہل مغز فلوس بے حب ایارج بدہند و ایں طریق در ہمہ امراض بلغمی دماغی بکار برند -

منضج - در فالج برائے نضج بلغم غلیظ از مطب علوی خان صاحب اسطوخودوس پنج ماشہ اصل السوس شش ماشہ عود صلیب دو ماشہ بیخ بادیان گاؤزبان
عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ انجیر زرد سہ عدد بادیان پرسیاوشان اذخر مکی بیخ کبر ہر یک شش ماشہ در عرق عنب الثعلب نیم آثار جوش دادہ صاف کردہ گلقند آفتابی چہار
تولہ مالیدہ بنوشند غذا شوربائے کبوتر یک وقت و بجائے آب عرق مکوہ و وقت شام تریاق فاروق یک نخود بشہد خالص شش ماشہ سرشتہ بلیسند بالائش عرق مکوہ عرق گاؤزبان بنوشند
و در نضج مادہ غلیظ مبالغہ نمایند و ایضاً در امراض دماغی مثل فالج و لقوہ اگر مزاج اصلی حار باشد یا تپ ہم باشد ادویہ باردہ مثل بنفشہ نیلوفر کاسنی خیارین خصوص با بزور منضجات
برائے اصلاح دہند **منضج** جہت فالج بلغمی معمول استاد علیہ الاعتماد اصل السوس گاؤزبان بیخ بادیان بیخ کاسنی بادیان اسطوخودوس در عرق مکوہ عرق بادیان جوشانیدہ
گلقند مالیدہ صاف نمودہ بنوشند و اگر احتیاج مسہل باشد اجزائے مسہلہ اضافہ نمودہ بنوشند غذا آب یخنی - **ماء البزور** نافع از برائے امراض بلغمی چوں فالج
و استرخا و لقوہ و نضج مواد بزودی نماید از علاج الامراض - پوست بیخ کرفس بیخ بادیان ہر یک دہ درم بیخ اذخر پنج درم بادیان انیسون تخم کرفس نانخواہ شونیز
فنطوریون دقیق عاقرقرحا نیم کوفتہ زنجبیل نیم کوفتہ از ہر یک سہ درم قسط تلخ زراوند مدحرج نیم کوفتہ ہر یک چہار درم قردمانا تخم سداب شیطرج ہندی ہر یک
پنج درم جند بید ستر یک درم مجموع را در سہ من و نیم آب بجوشانند تا یک من آب بماند صاف نمودہ ہر چہل درم آں را با چہار درم روغن بادام تلخ نیم گرم بیاشامند
ماء البزور کہ مستعمل مے شود در فالج و لقوہ و استرخا تا چہار درہم از ذکائی تخم شبت تخم کرفس - انیسون نانخواہ قردمانا بادیان ہر یک پنج درم ہمہ را در یک رطل
آب بجوشانند تا بنیمہ آید صاف کردہ جلنجبین دہ درم حل ساختہ بعمل آرند - **ایضاً منہ** بادیان تخم کشوث انیسون تخم کرفس تخم حلبہ نانخواہ در آب بدستور
جوشانیدہ صاف کردہ جلنجبین دہ درم شیریں ساختہ بعمل آرند *

ماء الاصول اقوی - از خلاصۃ العلاج پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس بیخ اذخر ہر کدام دہ درم تخم کرفس انیسون بادیان ہر یک چہار درم مصطگی
سنبل الطیب برنجاسف و ارشیشعان عاقرقرحا حب بلسان اسارون ہر کدام دو درم جاؤشیر یک درم فقاح اذخر وج ترکی سلیخہ عود بلسان مر مکی ہر کدام سہ درم
حلبہ مویز منقی پنج درم ہمہ را در پنج رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف نمودہ ہر بامداد چہار اوقیہ با یک مثقال روغن بید انجیر و نیم مثقال روغن بادام تلخ
و یک درم ایارج فیقرا بدہند **ایضاً** - کہ در قوت حرارت فروتر از اول است از بیاض مذکور پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان ہر کدام دہ درم - تخم کرفس بادیان بیخ
اذخر فقاح اذخر سلیخہ انیسون ہر کدام سہ درم مصطگی سنبل الطیب ہر کدام یک نیم درم مویز منقی دہ درم مجموع را در چہار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف
نمودہ ہر روز چہار اوقیہ از آن با یک درم روغن بید انجیر و ہفت درم سکنگبین بدہند و بہتر آن است کہ اول از وزن روغن بید انجیر و ایارج بکاہند و از نیم مثقال
ایارج و یک درم روغن بید انجیر آغاز کنند و ہر روز نیم درم بیفزایند تا روغن بہ دو درم رسد و ایارج بیک و نیم درم برسد *

ماء الاصول کہ لقوہ و صرع و جمیع امراض بلغمی و سوداوی را سود دارد و سنگ گردہ و مثانہ بریزاند و سدہ جگر بکشاید و استسقا و اوجاع مفاصل را نافع آید
از علاج الامراض و قادری پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان ہر یک دہ درم پوست بیخ کبر پنج درم تخم کرفس انیسون بادیان بیخ اذخر ہر یک چہار درم

اسارون حب بلسان ہریک دو درم جنطیانا سلیخہ ہریک دو نیم درم عود بلسان بوزیدان ہزار اسپند ہریک سہ درم مویز منقی بست درم جملہ را در دہ من آب بپزند تا یک من
آید پالایند شربتے ستی مثقال با دو مثقال روغن بید انجیر پنج درم روغن بادام تلخ **ماء الاصول** مستعمل در فالج و استرخاء و صرع و سکتہ تا چہار درم ازو کا ئی پنج کرفس
پنج اذخر بادیان اصل السوس پنج کبر قردمانا ہر واحد سہ درم در آب یا کدام عرق مناسب جوش دادہ صاف کردہ سکنجبین پانزدہ درم شیرین کردہ بنوشند۔
ماء الاصول و البزور۔ از مجربات میر محمد ہادی حکیم علوی خان مستعمل برائے انضاج مادہ فالج و لقوہ و استرخاء بلغمی و امثال آن تا چہار درہم است
ایرسا فاوانیا ہریک یک مثقال بادیان انیسون تخم کرفس کشوث تخم کرفس قردمانا پوست پنج کبر پوست پنج بادیان پوست پنج کرفس پنج اذخر ہریک دو مثقال در یک
رطل و نیم آب بجوشانند تا نیم رطل آید صاف کنند و عسل مصفی یک اوقیہ حل ساختہ نیم گرم بیاشامند و گاہے درین نسخہ بعد گذشتن یک ہفتہ کمافیطوس دکماذریوس
و حاشا و اسطوخودوس و اسقولوقندریون و قنطوریون و قیق ہریک یک مثقال اضافہ سفر سودہ و بعوض جلنجبین شکری یا عسلی شربت اصول یا شربت اسطوخودوس
یا سکنجبین بزوری حار بحسب حاجت یکے ازینہا بوزن دہ درم داخل می ساختند و اگر از استعمال این اجزاء گرمی در مزاج یا صفرا در معدہ متولد میشد بجاے اجزاء
اصل السوس پوست پنج کاسنی افسنتین رومی پرسیاؤشان ہریک دو مثقال اضافہ فرمودند و بگلقند آفتابی یا سکنجبین بزوری معتدل یا بزوری می نمودند
معجون معتدل المزاج کہ مفلوج را فائدہ تمام دارد از خلاصہ فلفل زنجبیل شونیز زیرہ کرمانی اجزاء مساوی کوفتہ بیختہ با عسل مصفی سرشتہ یک مثقال
با آب گرم آن ناخواہ انیسون و شبت پختہ باشد استعمال نمایند و در مفتاح وج و شیطرج ہندی درین نسخہ زیادہ است باقی بدستور **معجون سیر** معمول
فقیر برائے لقوہ و صرع و فالج و رعشہ و گویند کہ بواسیر و بہق و برص را نافع بود و معدہ را قوت دہد و اشتہاء آورد و بلغم دفع کند و قوت بیفزاید و رنگ را نیکو
و سرخ گرداند و حرارت غریزی را برافروزد و پیران را بغایت مفید است سیر پاک کردہ نیم آثار در یک آثار شیر گاؤ بپزند تا مہرا شود و دہ درم روغن عسل دہ
درم روغن گاؤ بر سر آن ریزند و بایک دیگر ممزوج نمودہ از آتش فرو گیرند و این ادویہ را کوفتہ بیختہ بآن بسرشند قرنفل بسباسہ جوزبوا فلفل مصطگی قاقلہ صغار
و کبار ہلیلہ کابلی دارچینی زنجبیل ہریک دو درم عود خام زعفران ہریک پنج درم خوراک ہفت ماشہ تا یک تولہ **معجون** مجرب برائے استرخاء و فالج فلفل سفید
فلفل سیاہ دار فلفل آملہ ہر واحد دہ جزو مرصاف تخم کرفس فاریقون مصطگی حب صنوبر ہر کدام پنج جزو جند بیدستر حنظل ہریک سہ جزو عسل سہ وزن ادویہ شربت سہ درم
معجون کچلہ مجرب برائے فالج و لقوہ و رعشہ و اختلاج از حکیم اکمل خان صاحب حب الغراب بہر قدرے کہ خواہند در شیر گاؤ یک شبانہ روز بخیسانند
و روز دوم شیر را دور نمایند و شیر تازہ در آن داخل نمایند علی ہذا القیاس ہفت مرتبہ تبدیل شیر نمودہ پس شیر تازہ گرفتہ در دیگ اندازند و حبوب مذکور را در صرہ
بستہ در آن دیگ معلق بیاویزند کہ دیگ ملتصق نشود و آتش بپزند تا اینکہ شیر خشک شود بعدہ برآوردہ بشویند و پوست آن از کارد دور کردہ براد و باریک از
سوہان نمایند و بست درم برادہ بگیرند پس فلفل سفید فلفل سیاہ دارچینی جوزبوا بسباسہ مصطگی عود بلسان زنجبیل عود ہندی قرنفل سعد کوفی آملہ سنبل الطیب
قاقلہ جوز السودا صندل سفید زعفران دار فلفل بادیان ہریک یک درم عسل سفید سہ وزن ادویہ گرفتہ بطریق متعارف معجون سازند خوراک از نصف مثقال تا یک
مثقال **معجون اذاراقی۔** از تالیف صاحب تحفہ بجہت قطع عادات افیون بغایت مجرب است و در فالج نافع و لقوہ و استرخاء و امراض باردہ و درد
مفاصل و عرق النساء و سلسل البول نہایت نافع اذاراقی یعنی کچلہ شش مثقال در شیر خیسانیدہ و پوست او را جدا کردہ بسوہان ریزہ نمودہ بعد از آن نرم صلایہ
کنند و گل گاؤزبان چہار مثقال زرنباد و شقاقل صندل سفید آملہ ہلیلہ سیاہ از ہریک دو مثقال عود ہندی یک مثقال اسطوخودوس کتیرا زنجبیل مغز چلغوزہ
از ہریک سہ مثقال قرنفل یک مثقال عسل سہ وزن ادویہ خوراک از یک مثقال تا دو مثقال مداومت نمایند۔ **معجون ہندی** بجہت فالج و لقوہ از
بیاض والد مغفور فلفل دار فلفل وج پنج بابرنگ شیطرج اسطوخودوس اصل السوس بادیان مویز منقی ہمہ برابر شہد دو چند ہمہ شربت تا یک تولہ
معجون صنوبر برائے فالج و استرخاء نافع است از وکائی حب صنوبر کبار متقشر نرم کوبیدہ با عسل مصفی یا شکر یا مویز منقی سہ وزن سرشتہ نگہدارند
و ہر روز چند درم تا دو درم تناول نمایند دیگر نسخہ معجون کہ فالج و لقوہ را نافع است در فصل نسیان گذشت و معجون جاویدی کہ مفید فالج و لقوہ است در فصل آنجا
ابیض خواہد آمد۔ **نفوخیکہ** مفلوج را سود دہد و عطسہ آرد از قادری و بیاض استاد کندش فلفل عاقرقرحا زنجبیل بورہ ارمنی نوشادر نطرون صبر دارچینی
مشک جندبیدستر خربق سفید مرزنجوش جملہ برابر کوفتہ بیختہ در بینی دمند و اگر بآب مرزنجوش بچکانند نیز روا است **ایضاً** بہر تنقیہ دماغ از مواد باردہ
رطبہ نافع از بیاض استاد خاکستر پاچکدشتی در شیر آکہ تر ساختہ خشک سازند و بقدر یک برنج در بینی کشند فانہ یزیل الصداع والشقیقۃ ایضاً مجرباً

حکایات

مرد پیرانہ سال بیمار دو ماہ برخاستن بروے مشکل بود اول ضماد جالفل مالش زنجبیل و نرگس کردند بعدہ قسط تلخ مرکی فرفیون سودہ بروغن گاؤ بجمہریح سود نیکو شد

بحالت اندک صحت شد نزله بار و در عصب بود **ایضاً** شخصے کہ از فالج فلاح یافتہ بود و اں ماندگی اعضا و شاکی استرخا بود مومیائی کانی بروغن حنا حل کردہ مالش فرمودند **ایضاً**
فالج و زبان کہ نشاند منا شد روز ماءالعسل بعدہٗ دوا بدستور جائے بول ورم بود جوشاندہ معمول دادند روز دیگر احوال شنیدہ نبض دیدہ فرمودند خطر نیست اندر وہیدانہ در
جوشاندہ و شیرہ ہندیا شہ افزودند حالانکہ زکام و داشت و فصل سرما بود ظاہر استرخا از بخارات تپ باشد و فالج نباشد۔ **ایضاً** - استرخائے قلیل و عسر حرکات
نہایت و دہن کج یابند مے شد و مرد جوان فصل صیف و استرخاء دو پا و عسر حرکات ایں منضج و مسہل دادند گل بنفشہ اصل السوس خطمی خبازی گاؤزبان بیخ بادیان ہریک
شش ماشہ در عرق عنب الثعلب و عرق گاؤزبان ہریک نہ تولہ شب خیسانند صبح جوشانیدہ صاف کردہ گلقند آفتابی مالیدہ دادہ شد روز دویم گل بنفشہ موقوف
نمودہ بجائے آں اسطوخودوس افزودہ شد سہ شنبہ پنجم مرض باز عود التعلیب یک ماشہ گل بنفشہ چہار ماشہ اسطوخودوس گاؤزبان عنب الثعلب مویز منقی خطمی خبازی
بیخ کبر بیخ بادیان ہریک شش ماشہ تخم خار خشک سہ ماشہ بادیان اصل السوس ہریک شش ماشہ انجیر زرد ہفت دانہ مغز خشک دانہ یک نیم تولہ سنائے مکی یک نیم
تولہ جوشانیدہ صاف کردہ فلوس خیار شنبر شش تولہ گلقند آفتابی چہار تولہ روغن گاؤ شش ماشہ مسہل دادند باز در مسہل سوم حب ایارج دادہ شد باز روز دویم
مسہل برائے نضج مادہ و تقویت دماغ مطبوخ گل گاؤزبان سہ ماشہ پرسیاؤشان چہار ماشہ بیخ کاسنی شش ماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ
گلقند آفتابی حل کردہ اول ہلیلہ مربے خوردہ بالائیش دوا نوشند **ایضاً** شخصے را خلل دماغ شد حس و حرکت قدرے باطل گردید کہ غسل کردہ از دریا
آمدہ بود و میگفت کہ در گوش ہوائے سرد معلوم میشود اول ماءالعسل بدیں ترکیب تیار کردہ گاؤزبان چہار تولہ در سہ آثار آب جوشدادہ عسل پاؤ آثار داخل کردہ باز جوش
دہند و بجائے آب بنوشند و گاؤزبان و گل گاؤزبان ہریک پنج ماشہ پرسیاؤشان ہفت ماشہ نبات یک تولہ در عرق بادیان پاؤ آثار جوش دادہ بطور قہوہ بخورند و
غذا عسل و نان بعد دو سہ روز بسیار تخفیف شد چوں قبض بود عوض نبات گلقند کردہ شد بعدہ مکوہ گل بنفشہ گل سرخ ہریک ہفت ماشہ اصل السوس چہار ماشہ مویز منقی
نہ دانہ بیخ کاسنی پرسیاؤشان ہریک ہفت ماشہ گاؤزبان گل گاؤزبان ہریک پنج ماشہ بادیان ہفت ماشہ بیخ بادیان پنج ماشہ انجیر زرد پنج دانہ شب در آب گرم تر
نمودہ صبح جوش دادہ گلقند عرقیات داخل کردہ منضج دادند۔ بعد نضج سنائے مکی یک تولہ اسطوخودوس پنج ماشہ تربد سفید سہ ماشہ مغز فلوس ہفت تولہ روغن زرد
پنج ماشہ اضافہ کردہ مسہل دادہ شد روز دیگر تبریہ گلقند عرقیات ہمیں طور باز مسہل و تبریہ کردہ بعدہٗ چند روز باز منضج دادہ حب ایارج یک تولہ بورق نقرہ پیچیدہ
بروغن بادام چرب کردہ دو گھڑی شب باقی ماندہ خورانیدہ صبح ہماں مسہل دادند لیکن مغز فلوس و تربد و روغن موقوف کردند ہمیں طور مسہل و تبریہ مذکور خوردہ بعدہٗ
معجون فلاسفہ یاد کردہ شد **ایضاً**۔ دیگرے را خلل دماغ رہوا سیر خونی بود و اگر دوا بسیار گرم مے دادند خلل دماغ مے افزود ایں دادند معجون فلاسفہ ہفت
ماشہ خوردہ بالائیش چوب چینی سہ ماشہ دانہ ہیل دو ماشہ نبات یک تولہ در عرق گاؤزبان دوازدہ تولہ جوش دادہ بنوشند موافق شد۔ **ایضاً** دیگرے را
اسطوخودوس شش ماشہ سورنجان یک ماشہ پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ آملہ ہریک دو ماشہ مقل ازرق یک ماشہ کوفتہ بیختہ در عرق بادیان دادند
حکایات فالج۔ شخصے را مادہ فالج بود و دست یک طرف کم برمے خاست اول ایں دادہ شد عسل درد و نیم آثار آب جوش دہند ہرگاہ دو آثار آب بماند در
شیشہ نگہ دارند وقت تشنگی از آں بنوشند روز پنجم ایں دادہ شد گاؤزبان پنج ماشہ پرسیاؤشان ہفت ماشہ مویز منقی نہ دانہ بیخ کاسنی بیخ بادیان ہریک پنج
ماشہ بیخ اذخر چہار ماشہ بیخ کرفس ہفت ماشہ در آب جوش دادہ گلقند مالیدہ صاف کردہ بخورند روز ہجدہم ایں مسہل دادہ شد بادیان اصل السوس ہریک پنج ماشہ اسطوخودوس
ہفت ماشہ سنائے مکی نہ ماشہ در جوشاندہ سابق افزودہ جوشانیدہ صاف نمودہ مغز فلوس ہفت تولہ گلقند چہار تولہ روغن بادام پنج ماشہ داخل کردہ بنوشند بعد تنقیہ
کائی عود غرقی عود صلیب بسفائجے سورنجان ہریک نیم ماشہ در گلقند آمیختہ ہمراہ عرق بادیان بخورند عود صلیب و سورنجان بقدر بیخ اضافہ کردہ شد۔ و روغن آب برگ
ریحان بماسہ مالش دادند **ایضاً** - شخصے برائے زیارت مقابر بزرگان در حین بارش رفت و بوقت شام بخانہ آمد بعد سہ روز آہستہ آہستہ **فالج** شد و دست
و پائے راست از حرکت باز ماند بعد در روز حکیم امام الدین خان صاحب آمدہ فرمودند شہد پاؤ آثار عرق گاؤزبان عرق بادیان ہریک یک آثار جوش
دہند تا یک حصہ بر دو دو حصہ بماند بوقت تشنگی قدرے از آں خوردہ باشند و در تاریکی بدارند ہیچ غذا نہ دہند بعد دو سہ روز ازیں ماءالعسل یک دست مے
آید چوں روز ہفتم بحران شد بوقت شام شوربائے کبوتر بامصالحہ گرم دادند روز ہشتم گل بنفشہ نہ ماشہ اسطوخودوس گاؤزبان ہریک شش ماشہ مویز منقی
دہ دانہ اصل السوس شش ماشہ بیخ اذخر چہار ماشہ تخم خربزہ نہ ماشہ در عرق مکوہ ہفت تولہ و عرق بادیان جوش دہند تا نصف بماند ہمراہ گلقند عسلی سہ تولہ دادند
بجائے غذا شوربائے کبوتر و بجائے آب ماءالعسل روز دیگر پرسیاؤشان اضافہ کردند روز سوم انجیر زرد سہ دانہ پوست بیخ کاسنی شش ماشہ پوست بیخ کبر چہار
ماشہ پوست بیخ بادیان نہ ماشہ خشک دانہ شش ماشہ اضافہ کردند و مویز منقی پانزدہ دانہ عرق مکوہ پانزدہ تولہ عرق بادیان شانزدہ
تولہ زیادہ کردند و غذا و آب عسل بدستور روز دویم از دادن دوا دو دست آمد روز دیگر پوست بیخ کاسنی شش ماشہ و بادرنجبویہ ہفت ماشہ افزودند روز دیگر

حکایات فالج

چون بول بسوزش می آمد و سد گلو قدرے شدہ بود از گرمی ادویہ حکیم شریف خان صاحب بیخ اذخر و پوست بیخ کبر را موقوف کردند و تخم خیارین اضافہ نمودند و برائے غرغرہ تخم خطمی در عرق مکوہ و گاؤزبان لعاب برآوردہ دادند و لعاب در دہن نگہدارند چون غرغرہ کردہ می شد چند مرتبہ مضمضہ نمودند باز خان صاحب فرمودند کہ ہمین نسخہ دیگر تیار کردہ وقت سہ پہر بنوشند و برائے صبح تخم خیارین گل بنفشہ گل گاؤزبان ہر یک شش ماشہ عناب چہار دانہ مویز منقی نہ دانہ در عرق مکو شش تولہ عرق گاؤزبان پنج تولہ شب تر کردہ صبح مالیدہ و صاف ساختہ شربت بزوری معتدل داخل کردہ قدرے شیر گرم نمودہ بخورند و چون اسہال بسیار بود در شوربا کبوتر بوقت پختن نخود کابلی بوزن چہار فلوس داخل کنانیدند ازین تدبیر در سوزش بول و درد گلو تفاوت شد و چون بعد چند روز از جنس غلہ خوردہ شد غنودگی و خواب بسیار بود و این حال بخان صاحب گفتند اوشان فرمودند باز ہمین نسخہ دہند زیرا کہ تقویت دل و مدد طبیعت لازم است کہ دل رئیس ملک بدن است و این ہمہ ادویہ مقوی دل است کہ نوشتہ شد ہمچنان تا روز شانزدہم دادند بعدہٗ این مسہل دادہ شد گل بنفشہ نہ ماشہ گل اسطوخودوس گاؤزبان گل گاؤزبان تخم خطمی ہر یک شش ماشہ بادیان نہ ماشہ بیخ کاسنی شش ماشہ عناب چہار دانہ سپستان دہ دانہ اصل السوس شش ماشہ سنا مکی یک تولہ تربد مجوف شش ماشہ بادرنجبویہ چہار ماشہ پرسیاؤشان شش ماشہ تخم خربزہ نہ ماشہ عود صلیب چہار ماشہ در عرق مکوہ پنج تولہ و عرق گاؤزبان نہ تولہ شب خیسانیدہ صبح بجوشانند و صاف نمودہ مغز فلوس ہفت تولہ ترنجبین چہار تولہ گلقند سہ تولہ در عرق بادیان پنج تولہ صاف کردہ روغن بادام شش ماشہ داخل کردہ اول غاریقون سہ ماشہ بخورند بالا در آن ریختہ بنوشند و دو پہر نخود آب کبوتر در شام شوربائے دال مونگ برنج باشد جملہ پنج دست آمد روز دیگر گل بنفشہ گل گاؤزبان ہر یک شش ماشہ اصل السوس سہ ماشہ مویز منقی نہ دانہ عرقیات ہژدہ تولہ شربت بزوری معتدل دو تولہ دادہ شد و ماء العسل وغیرہ موقوف کردند و در تشنگی عرق بادیان فرمودند بروز ہیجدہم این مسہل دادہ شد اول وقت یک پاس شب باقی ماندہ حب ایارج یک تولہ بروغن بادام دو ماشہ چرب نمودہ ہمراہ عرق بادیان و مکوہ بخورند صبح گل بنفشہ اسطوخودوس گاؤزبان ہر یک شش ماشہ تخم خربزہ نہ ماشہ اصل السوس شش ماشہ مویز منقی نہ دانہ بسفائج عود صلیب ہر یک چہار ماشہ مغز خسکدانہ پوست بیخ کاسنی ہر یک شش ماشہ تخم کشوث چہار ماشہ شب در عرق مکوہ و گاؤزبان تر نمودہ صبح جوشدادہ صاف نمودہ مغز فلوس شش ماشہ ترنجبین گلقند ہر یک چہار تولہ در آن مالیدہ صاف کردہ روغن بادام شش ماشہ داخل کردہ باشند بخورند و غاریقون وغیرہ ندادند زیرا کہ این ادویہ در ایارج داخل است روز دیگر گل بنفشہ گل گاؤزبان ہر یک شش ماشہ مویز منقی نہ دانہ اصل السوس دو ماشہ گاؤزبان شش ماشہ عود صلیب چہار ماشہ تخم خربزہ نہ ماشہ در عرق مکوہ دوازدہ تولہ عرق بادیان نہ تولہ شب تر نمودہ صبح مالیدہ صاف کردہ شربت بزوری داخل کردہ دادند روز بستم بار منضج گل بنفشہ نہ ماشہ خطمی شش ماشہ عناب چہار دانہ مویز منقی دہ دانہ اصل السوس پرسیاؤشان گل گاؤزبان گاؤزبان ہر یک شش ماشہ تخم خربزہ بادرنجبویہ ہر یک نہ ماشہ برگ آسف چہار ماشہ سپستان یازدہ دانہ شب در عرق بادیان تر کردہ صبح جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند داخل کردہ تا بست و چہارم ہمین منضج دادہ شد و بروز بست و چہارم این مسہل دادند حب ایارج تولہ ہمان طور بخورند و صبح گل بنفشہ اسطوخودوس اصل السوس بادرنجبویہ ہر یک شش ماشہ سنا مکی تولہ گاؤزبان پوست بیخ کاسنی ہر یک شش ماشہ بسفائج فستقی دو ماشہ عود صلیب شش ماشہ مویز منقی نہ دانہ تخم خربزہ نہ ماشہ مغز خسکدانہ شش ماشہ پرسیاؤشان نہ ماشہ شب در عرق مکوہ و عرق بادیان ہر یک دوازدہ تولہ تر نمایند و صبح جوش دادہ مالیدہ صاف نمودہ مغز فلوس شش تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ داخل کردہ بنوشند روز دیگر گل بنفشہ گل گاؤزبان تخم خربزہ ہر یک شش ماشہ مویز منقی نہ دانہ اصل السوس سہ ماشہ شب در عرق گاؤزبان نہ تولہ و مکوہ تر نمودہ صبح مالیدہ شربت بزوری معتدل انداختہ نیم گرم بنوشند اول این حب دادہ بودند صبر سقوطری نہ ماشہ تربد موصوف چہار ماشہ غاریقون چہار ماشہ پوست ہلیلہ زرد دوازدہ ماشہ پوست ہلیلہ کابلی دو نیم ماشہ افتیمون دو تولہ اسطوخودوس دو نیم ماشہ نمک ہندی سقمونیائے مشوی ہر یک دو ماشہ مصطگی یک ماشہ بسفائج نہ ماشہ بعدہٗ روز جلاب دیگر در حب این ادویہ افزودند حب النیل چہار ماشہ عصارۂ غافث شش ماشہ افتیمون جندبیدستر شحم حنظل ہر یک دو ماشہ بعدہٗ روز جلاب سوم این حب ساختند ایارج فیقرا تربد سپید مجوف سورنجان بوزیدان حب النیل عود ترکی عاقرقرحا دارفلفل فرفیون جندبیدستر غاریقون نیم مثقال زنجبیل ستہ مثقال سقمونیا سہ درم بسفائج ستہ مثقال عود صلیب دو مثقال نمک ہندی در آب بادیان حب سازند **ایضاً** ۔ دفالج بعد مسہلات بجہت تقویت دماغ و قلب مصطگی سودہ یک ماشہ ہلیلہ مربے یک عدد سرشتہ بخورند بالائش اسطوخودوس گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بزوری دو تولہ داخل کردہ تودری سفید چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند عدد پا بود روز دوم سورنجان یک ماشہ سودہ با ہلیلہ و مصطگی و بادیان شش ماشہ در جوشاندہ و گلقند دو تولہ افزودند باز اصل السوس چہار ماشہ گاؤزبان کاسنی کوفتہ ہر یک شش ماشہ ابریشم خام چہار ماشہ جوشانیدہ نبات دو تولہ دادند عطش بود باز دوا ء المسک عرق بادیان دو دیگرے ساگ بعد مسہل اذکے درد اعضا بود این دادند سورنجان مصطگی ہر یک یک ماشہ سودہ بگلقند دو تولہ سرشتہ بالائش اسطوخودوس چہار ماشہ مویز منقی ہفت دانہ جوشانیدہ نبات دو تولہ داخل کردہ تودری سفید شش ماشہ پاشیدہ بنوشند **ایضاً** فالج مع خفقان اسطوخودوس چہار ماشہ گل گاؤزبان

سہ ماشہ مغز تخم تربوز پرسیاؤشان ہریک چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بزوری معتدل دو تولہ حل کردہ باز تریاق فاروق یا تریاق اربعہ با ماء العسل بجہت شام و برائے
صبح معجون فلاسفہ شش ماشہ با ماء العسل پاؤ آثار کہ شہد یک جزو آب شش جزو پختہ باشند تا نصف بماند **ایضاً** - فالج مع حمی در ابتدائے گرانی سماعت گلو بند کلام
ساقط بعد خوردن ادویہ حارہ مثل قرنفل و جوز بوا از علاج حارہ ہندیان استاد الملک گروند گل بنفشہ گل نیلوفر عنب الثعلب جوشانیدہ شربت بزوری معتدل خاکشی پاشیدہ
دادند منظور تسکین رازمے نضج برعایت نزلہ بود تا دو پہر بیہوش بود قدرے گلاب دادند بہوش آمد گلاب ہرچند در فالج ممنوع است لیکن برائے اطفائے بخارات و
تفریح قلب بضرورت یاس از زندگی دادند تخفیف و آرام شد روز دویم شیرہ مغز تخم کدوے شیرین شش ماشہ و اصل السوس سہ ماشہ بہیدانہ دو ماشہ چون
جوشاندہ برائے سرفہ و نضج و تپ دادند و بجہت آخر روز لعاب بہیدانہ سہ ماشہ عرق عنب الثعلب شربت نیلوفر دو تولہ محض برائے تسکین تپ دادند روز
دویم اندکے آواز کشادہ شد بعدہ منضج اصل السوس گاؤزبان پرسیاؤشان عنب الثعلب ہریک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی روز دویم در منضج اسطوخودوس
افزودہ شد کہ مخصوص بامراض باردہ اعصاب است بعد آن نسخہ مسہل از مویز منقے دو تولہ زوفا خشک سہ ماشہ اسطوخودوس گل سرخ ہریک چہار ماشہ عنب الثعلب
گل بنفشہ ہریک شش ماشہ پرسیاؤشان گاؤزبان ہریک چہار ماشہ شاہترہ شش ماشہ گلقند آفتابی سنا مکی تولہ جوشانیدہ دادند روز دوم تربد چہار ماشہ
زنجبیل یک ماشہ در جوشاندہ و فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ گلقند آفتابی سہ تولہ مالیدہ روغن زرد شش ماشہ انداختہ افزودہ شد باز دویم روز
مسہل منضج برائے مادہ باقی مویز منقے دہ دانہ زوفا خشک سہ ماشہ پرسیاؤشان پنج ماشہ بعرق شاہترہ جوشانیدہ گلقند آفتابی دو تولہ دادند فرمودند مسہل
دویم بعد نضج و قوت مزاج فہمیدہ دادہ خواہد شد چراکہ ضعف داشت و از تقلیل مواد ہنوز تنفس ہم کم شد اما بجہت بقایائے مادہ بعوض عوارض از سستی و
کسل و سرفہ باقی ماند اسطوخودوس گاؤزبان بعرق عنب الثعلب عرق بادیان جوشانیدہ نبات خاکشی دادند باز دوسہ منضج دادہ در مسہل دویم ہر سہ ہلیلجات
افزودہ شد باز بعد مسہل دویم منضج بادیان پرسیاؤشان خطمی اسطوخودوس عنب الثعلب بعرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان جوشانیدہ شربت بزوری
دادند منظور ادرار مادہ است و تحلیل آن ہمہ عوارض برطرف شد مسہل سوم بدستور فرمودند درد گلو نہایت شدہ غرغرہ بادیان اسطوخودوس گاؤزبان خطمی
کوکنار برگ حنا مازو مکوہ جوشانیدہ و بعمل آرند نجات یافت باز بعد از شش ماہ فواکہ مائیہ مثل خربوزہ و تربوز و خیارزہ وغیرہ خوردہ نکس شد روز دوازدہم بجوار
رحمت الٰہی پیوست - **ایضاً** فالج عضوے مع حمی گل بنفشہ اسطوخودوس ہریک چہار ماشہ گل سرخ شش ماشہ مویز منقے نہ دانہ شاہترہ اصل السوس
ہریک شش ماشہ خطمی چہار ماشہ خیارین نیم کوفتہ شش ماشہ بجہت حمی پرسیاؤشان بیخ کاسنی ہریک شش ماشہ گاؤزبان بادیان ہریک چہار ماشہ انجیر زرد
سہ عدد سنا مکی نہ ماشہ در عرق مکوہ نیم آثار شب خیسانیدہ صبح جوش دادہ صاف نمودہ گلقند ترنجبین ہریک چہار تولہ فلوس خیار شنبر شش تولہ مالیدہ صاف
کردہ روغن بادام شش ماشہ داخل کردہ بنوشند خیارین شاہترہ انجیر در منضج بود روز مسہل موقوف فرمودند کہ در صفرا است و حب بایں نسخہ ایارج فیقرا دہ
ماشہ تربد سفید سہ ماشہ پاؤ بالا کتیرا یک ماشہ سقمونیا دو ماشہ پاؤ بالا شحم حنظل سہ ماشہ کوفتہ بیختہ بآب مقل حب بستہ یک تولہ وقت آخر شب در مسہل سوم دادہ
شد صبح بدرقہ بدستور **ایضاً** - فالج مرد شحیم فربہ سفید پوست ہندو یک پائے بیکار شدہ ابتدا از سرما مزاج اصلی حار تدبیرات فالج از ماء العسل وغیرہ کردہ منضج
از بادیان بیخ بادیان عنب الثعلب مویز منقے اسطوخودوس بیخ کبر پرسیاؤشان جوشانیدہ گلقند آفتابی مالیدہ صاف کردہ تودری سفید پاشیدہ بنوشند بعد
از نضج مادہ بروز مسہل بیخ کاسنی انجیر زرد سنا مکی بدستور افزودہ جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند آفتابی چہار تولہ فلوس خیار شنبر شش تولہ شیرخشت چہار تولہ
روغن گاؤ شش ماشہ دادہ شد بعد دو مسہل تا دو روز بجہت تقویت دماغ و قلب و جگر مصطگے سودہ یک ماشہ ہلیلہ مربا یک عدد سرشتہ ہمراہ اسطوخودوس
گاؤزبان ہریک چہار ماشہ گل بنفشہ شش ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ شربت بزوری دو تولہ حل کردہ تودری سفید چہار ماشہ پاشیدہ دادہ شد باز مسہل سوم بدستور
قبید بحران دادہ و ہر سہ ہلیلہ افزودہ شب حب ایارج و صبح بدرقہ دادہ شد بعد مسہل برائے نضج و تقویت اعضاء رئیسہ بیخ بادیان چہار ماشہ بیخ بادیان شش
ماشہ پرسیاؤشان چہار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ مویز منقے دہ دانہ گل بنفشہ شش ماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ مصطگے دو ماشہ
سورنجان دو ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ شربت بزوری دو تولہ تودری سفید چہار ماشہ پاشیدہ دادہ شد روز دہم بجائے شربت گلقند و
سورنجان مخصوص برائے درد پا جہت آنکہ در ساق پا درد از حرکات مادہ بشرکت اعصاب یا ریاح بود چون درد سر انگشت پائے باقی بود سورنجان
مصطگے سودہ ہلیلہ مربے سرشتہ ہمراہ اسطوخودوس گاؤزبان بادیان ہریک چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بزوری دو تولہ تودری سفید چہار ماشہ دادہ
شد باز طبیخ اصل السوس سہ ماشہ گاؤزبان ابریشم خام تخم کاسنی ہریک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یک نیم تولہ قدرے آرام شد لیکن عطش زائد بود باز
دواء المسک معتدل پنج ماشہ با عرق بادیان دہ تولہ دادہ شد بعد از انفراغ مسہلہا و تنقیہ تمام و کمال آب تازہ یک دوبار بوقت غذا تجویز کردہ شد باز برائے

در دہانے کہ اندک باقی بود سورنجان مصطگی ہریک یک ماشہ سودہ گلقند آفتابی تولہ سرشتہ ہمراہ اسطوخودوس چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ جوشانیدہ نبات دو تولہ بعدہٗ
اندکے عوارض بود و سرما نیز آخر رسید بتجویز منضج و مسہل کردہ شد اسطوخودوس چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ بادیان بیخ بادیان بیخ کاسنی پرسیاوشان ہریک شش
ماشہ انجیر زرد سہ دانہ بسفائج فستقی تخم ریحان دقیق اذخر مکی ہریک چہار ماشہ بدستور جوشانیدہ گلقند عسلی سہ تولہ بعد منضج مادہ روز مسہل سنا مکی یک تولہ گل نیلوفر
چہار ماشہ افزودہ تربد شش ماشہ زنجبیل یک ماشہ فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ باز روز مسہل سوم حب ایارج نیز وقت آخر
شب و برقہ صبح دادہ شد بفضل الٰہی نجات یافت بعدہ جہت تقویت اعضاء رئیس معجون جوز بویا دبنفشہ بہ نسخہ تحفۃ المؤمنین دادہ شد چوں گرما آمدہ بود
شکوائے بسیاری لعاب دہن آمدن میکرد و دو بہ نزلہ و سرفہ دادہ میشد بعد مدتے نزلہ بحلق فرود آمد جوشاندہ و غرغرہ ہائے نزلہ بسیار استعمال نمودند حال
بدستور مرض باقی بود باز طبیخ بادیان خطائی چائے خطائی ۔ اذخر جوشانیدہ نبات داخل کردہ دادند و غرغرہ گل سرخ بابونہ برگ کاسنی حب الثعلب کشنیز خشک
کوکنار جوشانیدہ رسوت سودہ پاشیدہ بعمل آوردند ہر چند قدرے آرام شد لیکن آب دہن بالکل موقوف نشد و نزلہ بگلو میریخت گاہ بحۃ الصوت و گرفتگی
آواز و گاہے کثرت لعاب دہان عارض میگردید حجامت قفا فرمودند حال بدستور بود درین اثنا مصاحبین فالج مقوی دماغ دافع نزلات استعمال میکردند
روزے دو عدد مغز بادام ہمراہ برگ تنبول کہ عادت داشت خوردہ لعاب دہان موقوف شد فرمودند از خصوصیات مزاجی باشد **ایضاً** ۔ فالج مع حمی مرشباب
فصل صیف کہ از استعمال حبوب حارہ ہندیان و شوربائے کبوتر اغماض داشت با تپ ہفتاد اسطوخودوس گل نیلوفر بعدہ گل بنفشہ عنب الثعلب گاؤزبان پرسیاوشان
جوشانیدہ گلقند تودری سفید دادند غذا شوربائے مرغ تجویز نمودند و کبوتر منع فرمودند تلیینے سوز مسہل تربد زنجبیل ہلیلہ جات فلوس خیار شنبر در مسہل داخل
کردہ دادو دماغ مشوش تر شد ہفتاد املا کردند پوست تراشہ کہ و لعاب اسپغول موم روغن گل گلاب قیروطی ساختہ برسر گذارند فرمودند اگر ورم باشد علاج است
نقصان ہمچنین شد و روز دوم درگذشت **ایضاً** ۔ فالج عضوے بعد تے و استسقا فرمودند ماء العسل در عرق گاؤزبان دہند روز چہارم این نقوع دادہ پرسیاوشان
اصل السوس عناب بعرق شاہترہ و عرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان شب خیسانیدہ صبح شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند غذا اشلہ و بجائے آب عرق کوہ بعمل آرند جاق شد

حکایات لقوہ

شخصے را لقوہ خفیف عارض شد فاقہ کنانیدند و ماء العسل شہد یک جزو و آب شش جزو بجوشانند تا ثلث بماند تا چہار روز چہار دام صبح و چہار دام شام
بجائے آب دہند و جالینل یا ایارج ترکی یا قرنفل در دہن دارند و در روز سوم کھچڑی با شوربا و روغن گاؤ تا یک درم جائز بلکہ روغن بادام اولیٰ تر است باید داد بعد از روز
چہارم منضج بادیان بیخ بادیان پرسیاوشان ہریک شش ماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ بعرق عنب الثعلب و عرق بادیان جوشانیدہ گلقند عسلی داخل کردہ دادند چون
مرض خفیف بود مسہل ہشتم روز دادند بعدہ سہ مسہل اسطوخودوس عنب الثعلب گاؤزبان جوشانیدہ نبات و تریاق بر نسخہ معمول **فائدہ** در صورت ضعف
بسیار و عدم امتلا بکثرت شوربا جائز است اگر مزاج حار باشد شوربائے شکار و یا برہ با بانیر حارہ سید ہند و کبوتر نہ دہند کہ محرق خون است و از تنقیہ تا چہلم
روز فرصت ضرور است چہ قول بعضے اساتذہ است کہ اگر قبل از چہلم اعضا بکشاید و اگر نہ باز نکشاید لہذا در مرض خفیف ہشتم روز مسہل معمول است و از روز
چہارم منضج شروع مے کنند و تدبیر کلی این مرض نضج کامل است و قبل از نضج کامل اسہال ممنوع و مضر است و روز دوم مسہل اگر تپ نبود باز منفجات
مشتمل بر مقویات و مسخنات کبد اگر تپ راست ماؤف بود مسخنات و مقویات قلب اگر تپ چپ معلول بود اگر مرض قوی باشد تا چہلم تقویت آن اعضاء
ضرور است و در صورت تپ محرق با فالج شیرہ خیارین و گل نیلوفر نیز مجوز است و بعد مسہل تقویت معدہ بہ مصطگی و رند بادفا و انیا اسطوخودوس سودہ بہ
ہلیلہ مربے یا اطریفل معمول است لیکن بعد تنقیہ عام چہ اطریفل دماغ و منقی مخصوص عضو ماؤف یعنی دماغ است **ایضاً** ۔ لقوہ نو سال گل بنفشہ
بادیان بیخ بادیان پرسیاوشان ہریک شش ماشہ اصل السوس گاؤزبان گل نیلوفر ہریک چہار ماشہ اسطوخودوس سہ ماشہ مویز منقے دو تولہ جوشانیدہ
گلقند عسلی تودری سفید داخل کردہ دادند باز بعد منضج و قید ایام بحران سنا مکی زنجبیل تربد سفید ہلیلجات ثلثہ افزودند روز دوم مسہل فلوس خیار شنبر شش
تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام بدستور بعد مسہل باز منضج دادہ اصل السوس گل بنفشہ ہریک شش ماشہ اسطوخودوس بادیان پرسیاوشان ہریک چہار ماشہ زوفا
خشک سہ ماشہ گلقند عسلی سہ تولہ تودری سفید پنج ماشہ بعد مسہلات مقویات کہ خفقان و قبض پیدا نشت این دادند فلاسفہ چہار ماشہ خوردہ اسطوخودوس گل نیلوفر
ہریک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یک نیم تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** ۔ لقوہ مع فالج و ذو باز بعد شش ماہ سورنجان با اطریفل صغیر بخورند بالائش عرق عنب الثعلب
عرق گاؤزبان عرق بادیان گلقند آفتابی داخل کردہ بنوشند باز طبیخ دارچینی گاؤزبان افسنتین بادیان جوشانیدہ گلقند آفتابی باز سورنجان بزر دان خود صلیب
گلقند آفتابی سرشتہ بخورند بالائش عرق عنب الثعلب عرق بادیان شربت اسطوخودوس تخم فرنجمشک بعدہ از منضجات خفیف تخفیف شد **ایضاً** ۔ لقوہ

مع فالج بعدہ سہابا و تدا بیر معمولہ مصطگے سودہ ہلیلہ مربے سرشتہ بخورند بالایش گاؤزبان بادیان بعرق عنب الثعلب جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند روز دویم مویز
منقے بجائے بادیان و عرق بادیان بجائے عرق عنب الثعلب و تودری سفید افزودند غذا ایلاؤ قلیہ روز سویم اصل السوس تخم خطمی اسطوخودوس گلقند آفتابی افزودند روز چہارم
مصطگے سودہ ہلیلہ مربے سرشتہ اسطوخودوس گاؤزبان جوشانیدہ شربت بزوری تودری سفید دادند روز پنجم اسطوخودوس عود صلیب سودہ باطریفل صغیر سرشتہ
خوردہ بالایش گاؤزبان مویز منقے بعرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند بجائے آب عرق عنب الثعلب غذا ایلاؤ مرغ باز جوارش
عود گاہے باطبیخ بادیان خشائی کہ نسخہ آن در طبیخات گذشت و گاہے جوارش عود شیرین ہشت ماشہ شیرۂ تخم کاسنی شش ماشہ گلاب دو تولہ نبات یک تولہ باز شیرۂ
بادیان چہار ماشہ شیرۂ تخم کاسنی شش ماشہ عرق عنب الثعلب دہ تولہ گلاب چہار تولہ گلقند آفتابی دو تولہ تودری سفید چہار ماشہ باز اصل السوس گاؤزبان تخم کاسنی
ابریشم خام جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند باز ہمہ را موقوف کردہ فلاسفہ دادند **ایضاً** - لقوہ مع فالج شیخ مسن بارعشہ و غنہ در صوت و استرخاء و تغیر در حرکات
دستی فلاسفہ عرق بادیان صبح اطریفل کشنیزی و عرق گاؤزبان وقت شام و مع ترکی عاقرقرحا فلفل زنجبیل کوفتہ بیختہ بعسل سرشتہ بر زبان بمالند و غرغرہ بآب گرم کنند
و مسہل ابتدائی فصل **ایضاً** - شخصے را در لقوہ تپ شد این دادند گاؤزبان پنج ماشہ پرسیاؤشان بیخ کاسنی ہر یک ہشت ماشہ بیخ بادیان پنج ماشہ جوش دادہ گلقند
داخل کردہ غذا آب گوشت وقت تشنگی عرق بادیان روز دیگر بیخ کرفس پنج ماشہ بیخ اذخر ستہ ماشہ نیز اضافہ کردند بعدہ اصل السوس چہار ماشہ مویز منقے نہ دانہ بادیان
پنج ماشہ زیادہ کردہ شد **ایضاً** لقوہ مع تپ عناب گل بنفشہ اسطوخودوس شاہترہ جوشانیدہ شربت بنفشہ شیرۂ خیارین داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند روز دوم
عود صلیب چہار سرخ بگلاب سودہ بعدہ مویز منقے اسطوخودوس گل بنفشہ نیلوفر جوشانیدہ صافی نمودہ نبات داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند روز دیگر
پرسیاؤشان شاہترہ افزودند و گلقند آفتابی بجائے نبات نمودہ شد باز روز دوازدہم ابریشم خام دو ماشہ گاؤزبان اصل السوس عنب الثعلب اسطوخودوس
ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ شربت نیلوفر دو تولہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند روز دویم اطریفل خوردہ بالایش دوا بنوشند

فصل ہفتدہم در تشنج و تمدد و کزاز

بدانکہ تشنج کشیدہ شدن عضو است و تمدد راست ماندن عضو و کزاز گاہے تشنجے را گویند کہ در گردن افتد و آن را خمیدہ سازد بہ پیش یا پس یا بہر دو طرف
و گاہے آن را مرادف تمدد خوانند و جالینوس تشنجے و تمددے را کہ از رسیدن سردی شدید و انجماد رطوبات عصب افتد کزاز خواندہ است باالجملہ اسباب و علاج
این امراض واحد است و ہرگاہ اشتباہ درین امراض افتد کہ رطب است یا یابس پس ببینند اگر مرض یکبارگی عارض شود و آلیفا چون بر عضو ماؤف روغن
بمالند و بزودی خشک نکند بدانند کہ رطب است والا یابس و در اکثر تشنج و تمدد و کزاز از درد خالی نباشد و بیخ الوارع کزاز از بے خوابی و درد خاصۃً از بود
درد در میان ہر دو شانہ خالی نبود و مبادرت در علاج تمدد و کزاز از تشنج زیادہ نمایند و از آنکہ تمدد در اکثر امراض سردی و فسردگی افتد ضماد ہا و روغن ہا مائل بگرمی
و نرمی استعمال نمایند و ہرگاہ بدن صاحب کزاز عرق کند خواہ از شدت درد خواہ از علاج باید کہ از صوف نشف کنند و نگذارند کہ عرق بر بدن وے سرد شود و موجب
اذیت گردد و اکثر حمی کہ در کزاز رطب واقع میشود کزاز زائل مے گرداند و قال البقراط تعرض الحمی بعد التشنج خیر من تعرض التشنج بعد الحمی و ایضاً التشنج
مع اختلاط الذہن والفواق مؤیس **تشنج و تمدد امتلائی** - کہ تشنج رطب نیز گویند و این بامتلاء عصب از بلغم غلیظ بیشتر افتد و علامتش ثقل و کسل
و تمدد جلد و سردی لمس و کثرت خواب و عدم تشنگی و عریضی نبض و غلظ قارورہ است و علاجش مانند علاج فالج نمایند و باید کہ استفراغ مادہ بدفعات کنند و
ضعیف بقوی گرایند چنانچہ صاحب خلاصہ گفتہ کہ نخستین ماء الاصول با ایارج فیقرا و اندکے روغن کاکلانج دہند و بعد از آن تنقیہ نمایند بحب صطمخیقون پس بحب
منتن و غرغرہ کہ در فالج گذشت و تکمید سر و معدہ کنند بآبیکہ در آن بابونہ و شبت و برنجاسف و مرزنجوش و برگ ترنج جوشانیدہ باشند و روغن قسط و روغن یاسمین
و سداب و مانند آن کہ قدرے جند بیدستر و فرفیون و عاقرقرحا در آن حل کردہ باشند بر عضو متشنج بمالند و برین تدبیر مداومت کنند تا اثر صلاح پدید آید والا ایارج
جالینوس بہ ثنا در یطوس و مثرو دیطوس و تریاق فاروق استعمال نمایند و بدانند کہ اگر در تشنج امتلائے آثار خلط سوداوی معلوم شود تنقیہ سودا نمایند بدستور
در مالیخولیا ذکر یافتہ بعدہ تمریخ بادہان مناسبہ نمایند و تشنج امتلائی کہ از ورم دموی و صفراوی افتد نشان دموی از ثقل و وجع و غیرہ دریافتہ و علامت صفراوی
از ضربان و حرقت و ماورائے آن معلوم نمودہ آنچہ در استرخاء ورمے گفتہ شد و ہرچہ در اورام اعصاب گفتہ آید بکار برند و مراعات ہر خلط در استفراغ
و تطلیہ مرعی دارند و در علاج تشنج امتلائی کہ بعد تپہائے گرم واقع شود تے و اسہال کفایت کند و این قسم سہل علاج پذیرد
تشنج و تمدد یابس - علامتش خشکی و لاغری عضو است و تقدم اسباب مجففہ چون استفراغات و حمیات و تعب و بیداری و گرسنگی مفرط از

نوع عسر البرء است علاجش استعمال مرطبات است مثلاً شیر خر یا شیر بز یا شیر عورت و بهند و بر عضو دوشند لعاب بهیدانه و اسپغول یا شربت بنفشه و نیلوفر و روغن بادام شیرین آمیخته بنوشند و ماء الشعیر و ماء القرع با نبات سفید بدهند و روغن کدو و روغن بنفشه در بینی چکانند و بمالند و نطولات و ضمادات و روغنهاے مرطبه استعمال نمایند و خوردن و مالیدن شیر خر و شیر بز در صورتیکه تپ نباشد نافع ترین اشیا است و پیوسته مستغرق داشتن عضو ماؤف در روغن کنجد یا مسکه نیم گرم اگر ممکن باشد بهترین چیزها است و سهرو در فصل حمی دق ذکر یافته همه مفید بود و هرگاه قبض طبع با فراط باشد مغز فلوس و ترنجبین در مطبوخ عناب و سپستان توان داد و بهر غذا شوربا‌ے چرب بره و بزغاله و چوزهٔ مرغ و پاچه بزغاله که با سفاناخ و روغن بادام پخته باشند مناسب است و ایضاً حریره ہائے که از لعاب گندم و شکر و روغن بادام و غیره ساخته باشند مفید بود **تشنج و تمدد ایذائی** - و این واقع میشود بسبب قرحه یا ورم یا تفرق اتصال که بعصب یا عضله رسد یا کیفیت سمی همچون تشنج که بعد از قے زنگاری عارض گردد و آنکه بباعث انصباب صفرا بمعده در مرض هیضه افتد و آنچه که از گزیدن کرمها و گزیدن جانوران زهردار و خوردن ادویه سمیه واقع شود و علامت و علاج هریک بمقامش مذکور گردد بدان رجوع نمایند و همچنین تشنج و تمدد که از رسیدن سردی شدید عارض شود و رطوبت منجمد گرداند در اعصاب بستگی و جمود آرد و تدبیرش سواے تنقیه همانست که در تشنج امتلائی گذشت **اشاره** - تشنج مجروح مایوس العلاج است **فائده** - تشنج که باطفال حادث شود حسب سبب چه در امتلائی و چه در یبسی بدانچه گفته شد استعمال نمایند و گفته اند که شربتها و ادویه را دهند و روغنها و ضمادها برا ندام طفل بکار برند و در امتلائی شیافات گرم بعمل آورند و روغن قسط و روغن بید انجیر بمالند و مرضعه را بجائے آب ماء العسل دهند و بتان وُشل یا نخود آب چوزهٔ مرغ و کبوتر غذا فرمایند و در تشنج یبسی روغن بنفشه و روغن بادام با موم سفید آمیخته بر سر و مهرہائے گردن و پشت کودک پیوسته همی مالند و تمامی بدن خاصةً مفاصل را بآن چرب دارند و این نوع باطفال کم واقع میشود و تجربه اند که اگر طفل را تشنج بسبب قبض طبیعت و بیخوابی و گریه بسیار افتد علاجش تلیین طبع بود بشیاف نرم و بهر حیله در تنویم و اسکات آن کوشند و اگر ضرورت باشد افیون بر ضرع و طفل دهند و بهار چوبه بجبانند و اگر بسبب درد و ورم لثه بود که بوقت برآمدن دندان مے باشد بنابر نزدیکے دماغ تدبیرش آنچه که در تسهیل نبات اسنان و ورم لثه خواهد آمد باید نمود و اگر بسبب ضعف و فساد هضم باشد و این اکثر بطفلان فربه افتد علاجش اصلاح غذا مرضعه و طفل نمایند و جوارشهاے مقوی هضم خورانند و روغن سوسن و روغن حناء مالیدن مفید بود +

مفردات

صاحب خلاصه مے نویسد که اکاس بیل در روغن کنجد و آب پخته بر عضو متشنج بستن عجیب الاثر است **دیگر** بستن جگهی دنبه مے که متعفن گردد براے تشنج یبسی و ایذائی مجرب است **دیگر** که براے امتلائی برّ السائحة است حلتیت و جند و رشهد سرشته بخورند و هر آنچه تپ آرد خصوصاً ربع حل تشنج امتلائی نماید **دیگر** که بریوم و مجرب برات است ماکیان سیاه را ساختن کشته بچهاں تمامه با پر و بال در دیگ سنگ سربسته بآب قلیل تمام شب بپزند پس چون بآب محل شود آبش بنوشند **دیگر** براے تشنج یبسی تدهین و ضماد روغن و فاسے رطب تنها و شحم مرغابی و شبت و تدهین روغن کنجد و ضماد کنجد سوده و لعاب بهیدانه و روغن بادام بر قفا و غذا بشیر مقشر و شکر نافع است **دیگر** براے کزاز و تمدد بستن شربا و مرغابا بروغن بآن و کذا التنقیه بنخود سیاه مطیب به زیت و صعتر مجرب سویدی است

مرکبات

ایارج فیقرا - و ایارج جالینوس که در تشنج امتلائی بکار آید در فصل صداع گذشت **آبزن** - نافع تشنج یبسی از قرابادین معمولی تخم خطمی تخم خبازی گل خطمی گل خبازی غنچه گل سرخ گل بنفشه هریک پنج مثقال برگ عنب الثعلب برگ کدو یا جرادهٔ آن و جرادهٔ قثا و برگ خلاف برگ خبازی برگ خطمی هریک ده مثقال شعیر مقشر دو کف در آب جوشانده صاف کرده آبزن سازند و بعد خروج روغن پاچه یا روغن بنفشه یا بادام بر بدن مالند و نزد یک اطباء هند آبزن از لبن بز یا گاو با روغن کنجد نمودن نافع تشنج یبسی است **آبزن** که از استنباط نواب معتمد الملوک علوی خان است و نوشته اند که نیست مثل این آبزن دواۓ در ازالهٔ تشنج یبسی که اطباء از علاج آن مایوس بوده باشند پاچہاۓ بزغاله سفید و سرہاۓ ضان شش ماهه جو مقشر نیم کوفته برگ کاهو خرفه تر برگ بید گل بنفشه گل نیلوفر اسفاناخ کدو تراشیده خیارین عناب سپستان اسپغول بهیدانه بابونه گل خطمی سفید در آب بسیار بجوشانند تا مهرا شود صافی نموده تخم خرفه مقشر مغز تخم کدو مغز تخم تربز خشخاش سفید از هریک بست مثقال در ده رطل عرق نیلوفر شیره گرفته در دو کاسه آبخورے از آن شیره را برداشته علحده نگاهدارند و تتمه را در مطبوخ مذکور داخل کرده روغن بنفشه بسیار داخل کرده نیم گرم نموده علیل در آن نشیند و متصل ازان در آفتابه کرده بر سر او ریزند تا زمانیکه سرد شود پس از آن برآمده یک پیاله را از آن دو پیاله بنوشند و آبہاۓ آبزن را در دیگ کرده بجوشانند تا تمام آب رفته روغن بماند صافی نموده نگاهدارند و بآن تمریخ نمایند و اگر درین مطبوخ بجاۓ روغن بنفشه روغن نیلوفر داخل نمایند نیکو است - **آبزن مرطب** - از استنباط آن مرحوم قلمی نموده اند که بے عدیل

است در علاج شد و کزاز یبسی واگر این علت را زوال باشد باین آبزن است والا دیگر علاجے نشار و بگیر نہ جوزہ ہائے مرغ کوچک دہ چہارپائے بزغالہ سفید سر پائے
ضان یعنی سر بچھائے گوسفند شش پایہ وجو مقشر وسپستان دو نیم ضان شش ایہ جراد کدو دہندوانہ وخیار وخیار بادرنگ ہمہ پارچہ پارچہ نمودہ بابونہ گل بنفشہ
گل نیلوفر گل خطمی سفید اسفاناخ خرفہ ترقلف بزرقطونا حب سفرجل سیب شیرین مقطع گل باقلا از ہر یک مقدارے معتد بہ ہمہ را در آب بسیار و عرق بید مشک
و عرق بید و گلاب و آب انار شیرین و آب بہ شیرین ہر یک قدرے وافر بجوشانند آن مقدار کہ اجزا مہرا شود صافی نمودہ در آبزنے کردہ روغن بنفشہ کہ پر وردہ
باشند مغز تخم کدو مغز تخم ہندوانہ مغز تخم بادام شیرین را در گل بنفشہ وازآنہا روغن کشیدہ باشند مقدارے بسیار در آن داخل کردہ دو پیالہ آن را نگاہ دارند
وتتمہ را نیم گرم در آبزنے کردہ یک مرتبہ صبح و یک مرتبہ شام پیش از تغذی وتنقی علیل در آن نشیند وچون سرد شود از آن بر آمدہ یک پیالہ بخورد وہم چنین پیالہ
دوم را شام پس آن مرقہ و روغن را در قدر مضاعف چند ان بجوشانند کہ آب رفتہ روغن بماند و تدہین واستنشاق بدان روغن نمایند واگر محتاج بتکرار استعمال
آبزن باشند بعوض روغن بنفشہ ازین روغن داخل نمایند **آبزن دیگر** از استنباط آن مغفور از برائے کزاز وتمدد امتلائی بچہائے کفتار و بچہائے ثعلب
را زندہ در آب پختہ تا مہرا شوند پس زیت بسیاری در آن داخل کردہ علیل در آن نشیند وقتیکہ گرم باشد وصبر کند تا سرد شود و توقف بسیار نکند بلکہ ہنوز
قدرے گرم باشد کہ بر آید **ایضاً منہ** - مجرب النفع از برائے تشنج امتلائی بلغمی حشیش برنجاسف وگل آن برگ غار برگ اترج بہار نارنج بابونہ اکلیل
الملک مرزنجوش اسطوخودوس تمام چوب چینی ریزہ کردہ اقحوان صعتر فارسی شیح ارمنی حرمل عشبہ مغز بہیہ ریزہ کردہ از ہر یک سہ کف کبیر در آب بسیاری
بجوشانند پس بگیرند کفتار یا ثعلب یا ارنب ہر کدام کہ باشد و زندہ آن را بستہ در آن اندازند و بپزند تا مہرا شود پس زیت و روغن شبت از ہر یک مقدارے
کثیر در آن اندازند و در آبزن کردہ اول مرتبہ سر و گردن و اعضائے متشنجہ را بہ بخار آن بدارند تا عرق آید پس علیل در آب کہ گرم باشد نشیند صبح وشام وثقل
آنرا کوفتہ گرم کردہ بر اعضائے متشنجہ کماد نمایند وآب آن را بار و غنہائے کہ در آن انداختہ اند بپزند تا آب رفتہ روغن بماند ایام تمریخ بآن نمایند -
بخور - کہ تشنج رطب را نافع است در فالج گذشت **جوشاندہ** - برائے تشنج اطفال بادیان عنب الثعلب ہر یک دو ماشہ اصل السوس چہار ماشہ عناب
سہ دانہ جوشانیدہ بدہند **ایضاً لہم** بادیان دو ماشہ عنب الثعلب یک ماشہ عود صلیب نیم ماشہ جوشانیدہ گلقند تولہ مالیدہ صاف نمودہ بطفل دہند +
حب منتن و اصطمخیقون کہ تشنج امتلائی را نافع بود در فالج و مالیخولیا گذشت **دوائے تشنج** اسطوخودوس سودہ با طریفل صغیر سرشتہ
بخورند بالائش عرق عنب الثعلب بنوشند **دوائے** برائے تشنج و وجع عصبہ زعفران یک ماشہ مشک دو سرخ روغن گل روغن بابونہ ہر یک شش
ماشہ بالند **دوائے** دیگر کہ تشنج را مفید در فالج گذشت **دوائے** برائے تشنج یبسی کہ باتپ باشد از مطلب عناب گل بنفشہ تخم کاہو سپستان جوشانیدہ
صاف نمودہ لعاب اسپغول دہیدانہ داخل کردہ شربت نیلوفر اضافہ نمودہ بنوشند **دوائے** نافع بکزاز کہ از خلفہ باشد بگیرند جاوشیر فلفل سفید و
قسط تلخ برابر و یک نیم درم وقت خواب بدہند منقول از بقائی - **ایضاً** - کہ فی الفور کزاز را ساکن گرداند خلاصہ حلتیت و فلفل سیاہ ہر کدام نیم درم
باشربت بخورند - **روغن** بجہت تشنج و فالج و حدبہ و ریاح افرسہ وجمیع اوجاع باردہ از بیاض حکیم اجمل خان فلفل جند بید ستر عاقرقرحا شحم حنظل قسط ہر یک
دو درم ہمہ را کوفتہ در یک رطل روغن سداب بیامیزند و در شیشہ کردہ دہ روز در آفتاب بگذارند و ہر روز شیشہ را بجنبانند بعدہ صاف نمایند و دو مرتبہ
دیگر ہمین وزن انداختہ دہ روز نگاہ دارند و صاف نمودہ استعمال کنند **روغن قسط** - کہ تشنج امتلائی را مفید است در رعشہ خواہد آمد و روغن حرمل و دیگر
و چوب چینی وجز آن کہ تشنج و کزاز را نافع در فالج گذشت و روغن کدو کہ تشنج یبسی را مفید است در صداع ذکر یافت **روغن زعفران** - کہ آن را روغن خلوق
نیز نامند ملین عصب است و تشنج را زائل کند و نافع اوبرائے زخم و اوجاع رحم و صلابت و اوجاع معدہ و رفع بدبوائی کند و از برائے تنقیہ قروح رحم مفید است
ورنگ را نیکو گرداند بہ نسخہ شیخ الرئیس - زعفران شش درم قصب الذریرہ پنج درم مرکی صافی نیم درم و در نسخہ دیگر یک درم است قردمانا شش درم
اجزا را علیحدہ علیحدہ نیم کوفتہ ادویہ را سوائے قردمانا شش درم با سرکہ انگوری بخیسانند و یک روز دیگر بگذارند و روز ہفتم روغن کنجد یا روغن دیگر کہ
مناسب باشد مقدار ربع استار داخل کنند و در منہاج بجائے روغن زیت صافی است پس بآتش ملایم بجوشانند تا سرکہ رفتہ روغن بماند پس بپالایند
و روغن را علیحدہ نگاہ دارند در شیشہ سر بستہ وثقل آن را نگاہ دارند و گویند کہ ثقل دہن زعفران قرقومعا است کہ در اکثر دواہا مستعمل +
روغن نافع کزاز و تمدد از ذکائی پیہ گور خر پیہ شیر پیہ گاؤ کوہی برابر گداختہ قدرے روغن زیت داخل کردہ بمالند - **روغن لبوب سبعہ** جہت تشنج
یبسی و مالیخولیا و برائے سہر نافع شرباً و سعوطاً و مروخاً از علاج الامراض مغز فندق مغز پستہ مغز بادام شیرین کنجد مقشر مغز چلغوزہ تخم کدوے شیرین مغز جوز
مساوی کوفتہ وگرم نمودہ بدستور معمول بفشارند تا روغن جدا شود **روغن پارچہ** - بجہت تشنج یابس از حکیم نافع خان شیرازی پیہ گردہ بز پیہ گردہ

دنبه پیه گرده ماده گاو پیه گرده گوسفند مغز ساق دنبه مغز ساق گوسفند هر یک پنج توله میعه سائله شحم قاوندی هر یک دو توله موم سفید پنج توله مغز تخم خربزه مغز بادام مغز
چلغوزه مغز تخم کدوے شیرین روغن بنفشه روغن بادام روغن ناردین روغن نرگس هر یک دو توله گل بنفشه تا نیک دسته جراده کدو دو عدد بابونه سادج هندی دارچینی هر یک
دو توله - **سفوف سورنجان** - مخترع علوی خان تشنج را که از مواد غلیظ بود نافع است و در فصل اوجاع مفاصل خواهد آمد - **ضماد** - حکیم علوی خان نافع تشنج اعضا
که با غدت صد باشد و یا از حرکت مانده و در آن ساکن بگرود نفع عظیم بخشد گل بنفشه عنب الثعلب تخم خطمی زراوند مدحرج گل بابونه کوکنار آرد باقلا مغز تخم کدوے شیرین مغز
تخم خیارین اکلیل الملک سورنجان پرسیاوشان هر یک یک توله کوفته بیخته به شیر ماده گاو پخته پیه گرده بز دو توله مغز قلم گاو سه توله روغن کنجد پنج توله داخل کرده نیم گرم ضماد
کنند **ضماد** - که در تشنج یبسی بکار آید بنفشه خطمی آرد جو بلعاب اسپغول و روغن کدو آمیخته بعمل آرند **ایضاً** - که تشنج یابس را فائده دهد - از خلاصه کنجد مقشر تخم کتان حلبه مساوی
پیه مرغ آبی سر چند همه را بکوبند تا مثل مرهم شود پس قدرے کتیرا سائیده داخل کرده استعمال نمایند و اگر هر سه جزو را در روغن کنجد پخته بر عضلات نهند تمدد و کزاز را نافع بود
ضماد - که جهت کزاز مجرب است در فصل اوجاع مفاصل خواهد آمد **طبیخ ضبع** - که تشنج امتلائی را نافع است در فصل فالج گذشت - **قیروطی** برائے تشنج یبسی
از طب الاکبر مغز ساق گاو پیه ماکیان و موم سفید و روغن بنفشه بگدازند پس شیر دختران بیامیزند و بمالند **قیروطی** - بجهت تشنج یبسی بکار آید موم سفید روغن
کدو روغن بنفشه آب برگ خطمی آب برگ خبازی لعاب حلبه و تخم کتان سفیدی بیضه همه را آمیخته بر آتش ملائم بجوشانند تا غلیظ شود و بعمل آرند - **ایضاً منه**
جهت کزاز و تمدد امتلائی بعد از تنقیه بعمل مے آید و در تحلیل بقیه ماده عصب و عضل و تقویت اعصاب اثر عظیم دارد پیه شیر پیه بز هر یک یک اوقیه عنبر
اشهب مومیائی و اسائی هر یک یک مثقال همه را در روغن ایرسا یا روغن بابونه دو اوقیه گداخته گل حنا زراوند مدحرج اقحوان اصل فاشرا قسط بحری هر یک
نیم اوقیه کوفته بیخته با هم سرشته در هاون حل نمایند که یک ذات شود و قاشیرا نباتی است مشابه به کرم در برگ‌ها و اغصان و خیوط کذا فی بحر الجواهر **مرهم فرخ** برائے
اصحاب تشنج رطب از علاج الامراض بگیرند روغن ناردین و روغن سوسن و روغن کتان و شحم ضبعه هر یک یک اوقیه همه را بیامیزند و فلفل بوسق ریزه عاقرقرحا
هر یک سه درم فرفیون جندبیدستر اشق حلتیت هر یک یک درم میعه سائله پنج درم اندازند صموغ را همراه روغنها در هاون حل نمایند تا یکسان شود **معجون**
که تشنج و اکثر امراض بلغمی را سودمند است از خلاصه عاقرقرحا پنج درم حلتیت جاوشیر هر کدام یک مثقال فرفیون نیم درم افتیمون یک درم همه را بایک کوفته
صموغ با آب سداب گداخته بعسل کف گرفته بسرشند شربته نیم درم - **ماء الشعیر** یعنی آش جو که تشنج یبسی را مفید طریق پختن آن در فصل صداع گذشت **نطول**
که تشنج یبسی را مفید است از قادری برگ بنفشه برگ کنجد گل نیلوفر برگ خطمی برگ بید و کدو و شعیر مقشر با آب شیرین بپزند و بر سر ریزند و نسخه دیگر که همین نفع دارد در فصل صداع گذشت

حکایات

تشنج مردے از عمر شباب بود که بتدریج رفته رفته چون چوب سخت میشد اگر حرکت مے دادند تمام بدنش حرکت میکرد و بعد اتمام تنقیه با چوب چینی الائچی خورد ابریشم
خام جوشانیده مے دادند چاق شد ماده آتشکی بود **ایضاً** تشنج درشق واحد مع مفاصل چار فرمودند حرکات ماده خلل در اعصاب حس است و در حرکت نیز فصد باسلیق
خون سوا پاؤ شیره عناب لعاب بهیدانه گلاب شربت بزوری روز دویم منفعت شده عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب عرق شاهتره شربت بزوری بارد خاکشی
دادند روز دویم خمیره گاؤزبان عنبری افزودند باز صداع گفت لعاب بهیدانه افزودند ضعف تمام دواء المسک خورده بالائش شیره عناب عرق عنب الثعلب عرق
کاسنی عرق بادیان عرق گاؤزبان شربت بنفشه داخل کرده بنوشند به خاستن از استرخائے اعضا دشوار روغن گل روغن بابونه مالش نمایند و بر فصل مسهل و عنقریب
مسهل از عناب گل بنفشه سپستان خطمی گل سرخ گاؤزبان سنا مکی جوشانیده فلوس خیار شنبر گلقند آفتابی روغن زرد داخل کرده بنوشند
ایضاً مرد پیرانه سال و بر آمدگی گلو درد عصبه و حبس بول بود اول از طبیخ انیسون فائده شد باز عسر حرکت گردن و تشنج عصبه شد طبیخ اسطوخودوس بادویه
خفیفه خورده اول نسخه حبس بول و عوارض مذکوره زن بود انیسون بنفشه عنب الثعلب بیخ بادیان بیخ کاسنی خبازی مویز منقی گل سرخ گاؤزبان جوشانیده گلقند
روز دویم بادیان پرسیاوشان افزوده شد **ایضاً** شخصے را که از عارضه شد ماء الاصول و حبوب منقی دماغ بعده مسهل عرقیات پخته دادند کشیدگی اعضا
اندکے کم شد لیکن رقبه بگو مانده تدهین فرمودند باز تریاق فاروق همراه ماء الاصول بعده بادیان بیخ بادیان بیخ قطن جوشانیده در عرق گاؤزبان شهد داخل
کرده بنوشند بعده روغن جندبیدستر مالش نمایند گردن بکشید و بحرکت آمد باز حجامت بر موضع مع الشرط فرمودند چاق شد **ایضاً** دیگرے را که از فصل سرسام
که بعد چهاردهم مسهل معمولی داده شد اندکے عارضه بود و در روکش ران داشت معجون سورنجان خورده بالائش عرقیات بنوشند **ایضاً** تشنج دهن و
دندان کشاده نمیشد طبع دشوار بود و تپ هم داشت طبیبے بعد مسهل بادویه بارده فلکاعی گاؤزبان اصل السوس برگ غافث شربت دینار تخم ریحان داد
استادی عود الصلیب مویز منقی پرسیاوشان جوشانیده شربت دینار دادند فصل سرما بود محافظت اعصاب از رطوبات مرعی داشت و لنضج ماده اعصاب

را نیز و بشربت دینار را وار ما و نا بالقیہ سہل نمودند روز دوم گلقند بجائے شربت دینار و شیرۂ خیارین و عرق عنب الثعلب افزودند بملاحظہ حرارت اما شیرجات بسیار نداد ندکہ مادہ در اعصاب بود فقط شوربا بجائے آب عرق عنب الثعلب تا آب اعصاب را ضرر نرساند اندکے آرام شد اخرکی پرسیا ؤشان سپستان بہیدانہ تخم خطمی خبازی گل نیلوفر اسطوخودوس زوفائے خشک جوشانیدہ دیا قوزا دادند بار شاہترہ عنب الثعلب گل بنفشہ گل نیلوفر اسطوخودوس اصل السوس گل خطمی جوشانیدہ و نبات ہنوشند جدوار مرمکی عود صلیب ورج ترکی روغن گل مخلوط نمودہ گرد اگرد دہن مضموم ضماد نمایند تدبیر نزلہ بارد کہ در اعصاب انصباب نمودہ دہن را بندکردہ و تشنج ہم رسانید ضماد ممل و مرخی اعصاب نمودند و رج ترکی فرفیون سودہ بر لب پاشیدہ بطرفین لہات کہ محل آفت بود چسپانیدہ

ایضاً در تپ تشنج اعصابے ہم رسید اطباء دوائے صرع بسبب مشابہت بصرع سے نمودند اُستاد شیرہ جات باردہ و عود الصلیب سودہ دادند فائدہ شد لہذا عود صلیب برلئے بدرقہ دوائے سرد و تقویت دماغ معمول است و در اطفال بسبب رطوبت فضلی +

فصل ہیجدہم در رعشہ

یعنی لرزیدن عضو باید دانست کہ ہرگاہ در رعشہ احتیاج استفراغ افتد جلدی در استعمال ادویہ قویہ نمایند بلکہ برفق و تدریج از ضعیف بقوی گرایند و بہمہ وجوہ حفظ قوت مریض مرعی دارند و در ہمہ اقسام بیشتر عنایت بطرف مؤخر سر نمایند و فصد و جماع ترک کنند و بہترین آبہا بنا بر صاحب رعشہ آب باران است و اکثر در دست و سر افتد و رعشہ کہ بجانب چپ افتد عسر تر باشد و کذلک رعشہ پیران کہ در پیری عارض شود و کما قالوا و اصحب الرعشة مایبتدی من الیسار والرعشة فی المشایخ لاتزول **رعشہ از ضعف قوت محرکہ** ۔ چنانچہ در حالت خوف و غضب و غم و ازین قبیل است آنچہ در نقاہت و بعد از جماع عارض گردد و علاجش تسکین است بتحتیر و دلجوئی و امیدواری و مانند آن ہرچہ انسب بود و در نقاہت بعد ازالہ سبب تقویت دل و دماغ نمایند بمفرحات مناسب و در رعشہ جماعی ترک جماع کنند و بہر تقویت ہرچہ در فصل ضعف باہ برائے تدارک ضعف گفتہ شود بکار برند و شیر تازہ نوشیدن و تمرین بدن نمودن و بیضہ نیم برشت خوردن مفید است **رعشہ از ضعف آلہ حرکت** ۔ و این یا از اسباب استرخاء غیر تام بود چنانچہ از سوء مزاج بارد عصب عارض شود و ازین قبیل است رعشہ کہ پیران و مشائخان را افتد و آنچہ از افراط نوشیدن آب بغایت سرد و از نوشیدن آب در غیر وقت یعنی در حالت ناشتا یا بر ریاضت یا بعد حمام خصوص در شکم تہی از اتفاق افتد و آنچہ از کثرت شرب شراب حادث گردد و یا از وقوع سدۂ ناتمام باشد کہ در عصب افتد از اخلاط غلیظہ لزجہ بباعث امتلاء و تخمہ و ترک ریاضت و یا از غلبۂ یبوست بر عصب باشد ۔ بالجملہ علامت و علاج سوء مزاج بارد و سدہ از فصل استرخاء و فالج اخذ نمایند و بدستور در سافج تبدیل مزاج و در مادی تبدیل بعد تنقیہ بعمل آرند و روغن قسط و روغن زنبق مالیدن و در طبیخ گفتار و خرگوش نشانیدن نافع و غسل نمودن بمیاہ حماۃ و نخش کردن و مالیدن عضو نیز نافع است و آنچہ از کثرت شرب شراب بود تدبیرش ترک آنست و روغن گل و سرکہ بر سر ریختن و روغن بید مالیدن و دماغ خرگوش بریان کردہ خوردن سودمند و گویند کہ تناول اغذیہ مغلظ خون چون کرنب و عدس و مانند آن مفید بود و رعشہ کہ از یبوست عصب افتد علامت و علاجش از تشنج یابس جویند **رعشہ از ضعف قوت و ضعف آلہ** و این یا از اسباب خارجیہ بود چنانچہ از رسیدن سردی شدید و افتادن زخم و گزیدن حیوان زہر دار و سوختن عضو عارض شود و یا از اسباب داخلیہ بود چنانچہ از اجتماع خلطی بغایت سرد یا بغایت گرم در موضعے حادث گردد و علامت آن وجود آفت است و ظہور اعراض آن و علاجش آنچہ از رسیدن سردی بود روغنہائے گرم چون روغن زیت کہ جند بیدستر و عاقرقرحا و حلتیت در آن حل کردہ باشند بر عضو بمالند و آنچہ از افتادن زخم و گزیدن حیوان باشد تدبیرش پردازند بدانچہ در محلش در آخر کتاب گفتہ آید و آنچہ از سوختن بود لعاب اسپغول و سپیدی بیضۂ مرغ و روغنہائے سرد بر آن موضع نہند و باقی ہرچہ در فصل احتراق خواہد آمد بکار برند و آنچہ از اجتماع خلط بود باستفراغ آن پردازند و حسب سبب ہرچہ مناسب باشد بعمل آرند +

مفردات

در رعشہ مزمن جند بیدستر بماء العسل سودمند است و اگر جند بیدستر سہ ماشہ سائیدہ در عسل یک تولہ آمیختہ بلیسند و تا چہل روز استعمال نمایند نیز نافع **دیگر** ۔ اصل السوس مسحوق سہ ماشہ با عسل یک تولہ یا یک عدد موز کہ بر درخت پختہ باشد مجرب است از اقتباس العلاج **دیگر** روغن دارچینی مالیدن بغایت مفید است **دیگر** خوردن حلتیت و جند بیدستر و شحم حنظل و قنطوریون دقیق ہر واحد نیم درم ہر روز در رعشۂ بارد مجرب سویدی است **دیگر** رطبہ کہ بپارسی اسپست نیز گویند ضماد کردن و اکل بقلہ آن مطبوخ و شرب آن و تخم آن بروغن و آبہائے معادن گرم غسل نمودن نافع +

مرکبات

آبزن ۔ نافع از برائے رعشہ حادث از یبس وجفاف از استنباط حکیم علوی خان صاحب و مجرب المؤلف است باپونہ اکلیل الملک خطمی غالہ جیت عدد کلہ برہنج مقدار ماہی تازہ کہ شکم او چاک نمودہ باشند سلطان مہری بستہ مقدار وجراد کدو شیرین خیار بادرنگ مغز تخم ہندوانہ از ہر یک یک من جو مقشر نیم کوفتہ و روغن ہمہ را در آب بسیارے بجوشانند تا مہرا شود صافی نمودہ روغن بنفشہ روغن مغز کدو پیہ گردہ بز گداختہ ہر سہ بقدر ثلث آب داخل کردہ نیم گرم در طشتے کردہ علیل در آن نشیند و چون سرد شود برآمدہ آب را بجوشانند تا روغن بماند و ہمین روغن را در ان تمایند و نشوق کنند یا ازین دہن نشوق نمایند آب کدو سبز شیرین تازہ آب خیار شیرین آب بادرنگ از ہر یک یک اوقیہ آب نیلوفر دو اوقیہ روغن بنفشہ چہار اوقیہ در قدر مضاعف بجوشانند تا آب تمام رفتہ روغن بماند صافی نمودہ در شیشہ کردہ ہر روز بعد از برآمدن از آبزن نشوق نمایند **آبزن دیگر** از ان مرحوم نافع برائے رعشہ امتلائی بلغمی اذخر مکی اسطوخودوس فاوانیا از ہر یک یک اوقیہ در آب بسیار بجوشانند و صاف نمایند پس بجیر نو یک عدد کفتار دست و پائے آن بستہ زندہ در آن اندازند و ہمین جوش دہند و اگر بجائے کفتار رنب باشد نافع است بلکہ انفع و بجوشانند تا مہرا شود و در وقت جوشانیدن دو دستہ شبت تازہ و قدرے نمک و برگ کلم داخل نمایند و صاف نمودہ وقتیکہ معتدل الحرارت باشد علیل در آن نشیند و صبر کند تا سرد شود و اگر بقدر ثلث آب زیت کہنہ داخل نمایند انفع است و تا یک ہفتہ استعمال این آبزن نمایند **جوگراج** کہ رعشہ را مفید است در فصل فالج ذکر یافت **حب** کہ در ازالہ رعشہ خاصیتے عجیب دارد و از شریفی و فادری عاقرقرحا جند بیدستر شیطرج ہندی النخ ہر یک سہ درم سکبینج شحم حنظل ہر یک چہار درم ایارج فیقرا پنج درم شربت دو درم و نصف و دو نسخہ حب کہ رعشہ را نافع است در فصل استرخا گذشت **دوائے** کہ برائے لرزیدن سر مجرب اطبا است اسطوخودوس ایارج فیقرا مساوی دو درم حب کردہ بماء العسل بدہند و اگر دو درم اسطوخودوس تنہا سودہ بماء العسل دہند موافق باشد و پس از ہر دو روز حب قوقایا یک درم تا یک نیم درم بحسب قوت دادن نافع است و دوائے دیگر کہ رعشہ را مفید است در فالج گذشتہ **ایضاً** جہت رعشہ کہ سببش مواد غلیظ باشد از بلادر باد شیر فلفل ہر یک قدر پنج حبہ ایک نیم اوقیہ شربت عسل بدہند **ایضاً** ۔ مغز بادام چہار عدد اپرسا ستہ ماشہ سائیدہ در شہد یک تولہ آمیختہ خورانند **ایضاً** برائے رعشہ جامی ثمر مور پختہ یک عدد مصطگی رومی دانہ ہیل کلان سہ ماشہ نبات یک نیم تولہ سائیدہ آمیختہ بخورانند و از شونیز چند دانہ گاودرس ہر یک نہ تولہ کما دسازند از اقتباس العلاج **روغن قسط** بنسخہ حکیم مومن نافع از برائے رعشہ و فالج و تشنج و خدر و امثال اینہا و از برائے اعضا در دناک و باید کہ اعصاب و اعضاء دردناک را بکیسہ درشتی بمالند تا سرخ شود و در شب تدہین نمودہ بخواب روند قسط تلخ سنبل الطیب از ہر یک بست و دو مثقال کوبیدہ در یک رطل آب بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس پالایند و باز آن روغن را با یک رطل آب بدہند و ادویہ کردہ بجوشانند تا سہ مرتبہ و اگر بعوض آب ہر مرتبہ عرق بہار نارنج یا عرق بادیان کنند بہتر است پس پالایند بعد از آن جند بیدستر فلفل سیاہ فرفیون بیدہ سائلہ از ہر یک دہ مثقال در آن حل کردہ در شیشہ نگاہدارند و روغن دھتورہ و چوب چینی و حرمل و میش کہ برائے رعشہ مفید ہر چہار نسخہ در فالج گذشت و یک نسخہ روغن کہ برعشہ نافع در خدر بیاید **شربت عسل** تالیف محمد زکریا جمیع امراض باردہ و امراض بلغمی را سود دارد خصوص رعشہ و فالج را بغایت جید است و معدہ بارد را نیز سود دارد و عسل مصفی یک رطل با شش رطل آب باران بپزند و کف آن را بردارند پس فلفل سفید زنجبیل قرنفل خولنجان مصطگی رومی از ہر یک یک مثقال چون نرم بسایند و در پارچہ کتانی بستہ در آن افگنند و بجوشانند و گاہے گاہے پارچہ ادویہ را بدست بمالند و پارچہ کہ ادویہ اندر آن است بیرون آورند و چون شراب بقوام آید فرود آورده نگاہدارند و ہنگام حاجت بکار برند اگر عوض ادویہ مذکورہ عنبر و مشک قدرے حاجت باشد افزودہ بکار برند در لطافت و لذت اقوی خواہد بود و در مفتاح المجربات مذکور است کہ قرنفل خولنجان مصطگی دارچینی عود دانہ قاقلہ کبابہ جوزبوا سادج ہر یک دو درم فلفل سیاہ یک درم نیم کوفتہ در صرہ بستہ وقت جوش اضافہ جوش دہند و صرہ را آنانا مالیدہ باشند پس صاف کردہ نگاہدارند شربت تا دو اوقیہ در امراض باردہ عصبیہ دماغی بغایت جہت تعدیل مزاج و تقویت مستعمل است **معجون** صاحب خلاصہ نوشتہ کہ در ہر سہ روز یکبار بقدر دو مثقال با ماء العسل گرم بخورند رعشہ را مجرب است اسطوخودوس قرنفل ہر کدام دہ درم ہلیلہ کابلی صعتر دارچینی ہر کدام ہفت درم تربد فاریقون ملیت جند بیدستر ہر کدام چہار درم زعفران عاقرقرحا ہر کدام سہ درم عسل سرشتہ استعمال نمایند و معجون کچلہ و معجون سیر کہ رعشہ را نافع است در فصل فالج گذشت و معجون دیگر کہ برائے رعشہ مفید بود در فصل نسیان ذکر یافت **مسہل** رعشہ و استرخا کہ بمرد پیر ہشتاد سالہ دادہ بود بنفشہ شش ماشہ گاؤزبان ہفت ماشہ اصل السوس تخم خطمی بیخ بادیان بیخ کاسنی عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ مویز منقی دو تولہ انجیر زرد بجداعدد سنائے مکی ہفت ماشہ فندق پوست پستہ فاریقون سفید ہر یک شش ماشہ سنائے مکی یک نیم تولہ گل سرخ یک تولہ مغز خشکانہ یک نیم تولہ شب در عرق شاہترہ و عرق گاؤزبان و عرق عنب الثعلب ہر یک پاؤ آثار گرم نمودہ تر کردہ صبح جوشانیدہ صاف نمودہ مغز فلوس خیار شنبر شش تولہ شکر سرخ چہار تولہ روغن گاؤ شش ماشہ گلقند چہار تولہ داخل کردہ بنوشند غذا دہ پہر نخود آب و شب شلہ بجائے آب عرق عنب الثعلب و گاؤزبان ÷

حکایات

عشرۂ اعضا فصل صیف لعاب بہیدانہ عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب شربت بزوری یک روز داده تسکین حرارت نموده بازمار الاصول دادند **ایضاً** عشرۂ اعضا بعد سہلہا برائے تسکین حرارت آمده مربے بشسته برق لقره بچیده بجوز هند بالائش لعاب بہیدانہ در عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب عرق کاسنی برآورده شربت اسطوخودوس داخل نموده بنوشند

فصل نوزدہم در خدر

واین مرضے است کہ حس عضو باطل یا ناقص شود و بہندی سن ہبری گویند و باشد کہ درآن عضو چیزے ہمچون حرکت مورچہ و خارش سوزن محسوس شود واین نے شود مگر آنجا کہ سبب خدر سوء مزاج بارد یا امتلاء عصب از خون بود پس اگر ماده در دماغ بود خدر در عام بدن باشد واین ہلاک کند واگر در یک شق نخاع بود در نصف بدن افتد واگر در عصب بود مخصوص بعضو باشد و در صورت قوت سبب تا کہ مستحکم نشود خدر بار عشہ میباشد وپس از استحکام مع الاسترخا رے بود و گویند کہ خدر بلغمی چون مستحکم شود بفالج مے انجامد چون فالج قوی شود خدرے شود وبسیاری خدر مقدمہ صرع یا سکتہ یا تشنج باشد و مقدمۂ جذام نیز مشہود گشتہ وقال الشیخ الخدر اذا دام فی عضو ولم یزله الاستفراغ و العقب دوائی فهو منذر بالسکتة وقبل دوامه منذر بجمیع البدن قاتل **خدر از انضغاط عصب** چنانچہ از نشستن بر پاے زمانے طویل اتفاق افتد وآنچہ از ربط عضو وکسر وخلع عارض شود ازین قبیل است علاج آن ازالہ سبب نمایند مثلاً در جلوس بر یک ہیئت تغیر ہیئت کنند وعضو را بآہستگی مائل نمایند ودر ربط رابطہ بکشایند پس بآہستگی بمالند وتدبیر کسر وخلع در فصل آن مذکور گردد بدان رجوع نمایند وآنچہ بسبب خطا در فصد کہ نوک نشتر بعصب رسد یا قطع کہ بعصب افتد عارض گردد علاج نپذیرد **خدر بلغمی** علامتش ثقل وسستی بدن وسفیدی رنگ وثقل حواس است علاجش بدستور علاج فالج نمایند وتریاق الذہب درین باب بسیار مفید است و آنچہ درینجا گفتہ آید نافع + **خدر دموی** علامتش سرخی رنگ عضو مائل بسیاہی با علامات امتلاء دموی علاجش فصد وتقلیل غذا است وشربت لیمون بعرق گاؤزبان عظیم النفع است وآنجا کہ موجب انصباب خون وضع عضو بود بر ہیئتے واحد تا زمان طویل در اکثر تغیر ہیئت کفایت کند **خدر از سوء مزاج بارد ساده** خارجی بود یا داخلی ونشانش فلفت وصلابت اعصاب است وامتناع سخنات واحساس وحرکت در عضو شبیہ بحرکت مورچہ علاج آن روغنہائے گرم بمالند وآب نیم گرم بریزند والنمره ولطولات حاره بعمل آرند وعضو را بمالند چنانچہ کہ سرخ شود وغسل عضو بخردل وبول بقر مجرب گفتہ اند وکذا شرب مراره البقر بوزن آن روغن کنجد مجرب **فائده** خدر کہ از غلبہ خشکی بود وازین قبیل است آنچہ در تپہائے محرقہ وحاده اندر دست وپائے پدید آید علامت وعلاجش از تشنج یابس جویند وخدر کہ بسبب سموم حاره چون خوردن نیش وگزیدن افعی واز سموم بارده مثل شرب افیون ولدغ عقرب عارض گردد حسب حاجت آنچہ در باب سموم ذکر یابد بعمل آرند وتریاق فاروق در دفع جمیع سموم موثر است وخدر کہ از ضعف قوت حیوانی بود در حالت غشی وحال مرگ اتفاق افتد +

مفردات

برائے خدر بلغمی خوردن زنجبیل مربے وکذا مالیدن روغن مشمش تلخ وکذا خوردن نبات انجره مطبوخ بروغن بادام وخوردن گل باریک سائیده بعسل سرشتہ وکذا خوردن سرطان نہری ده روز متصل مجرب سویدی است **دیگر** انگوزه نیم درم ہمیشہ بخورند کہ بفالج نیز نافع آید منقول از بیاض استاد مرحوم وتکملۂ ہندی **دیگر** برائے خدر از بیاض مذکور بعد تنقیہ بیخ نیل را کوفتہ بجوشانند ہر روز نہار ده درم بآب گرم تا شش باد بخورند وعاقرقرحا بآب یا شراب سائیده طلا نمایند **دیگر** برائے سن ہبری از بیاض مسطور ہڑتال طبقی یک دام بجنہ در عصارۂ دودہی خورد تر کرده چہار روز نگاه دارند بعده خشک نموده در دو سکوره بند ساختہ در دوازده آثار پاچلپشتی آتش دہند خوراک یک سرخ با برگ پان تا چہل روز **دیگر** کہ خدر واسترخائے عصب را نافع است از عجالہ نافع عاقرقرحا با روغن زیت نیم گرم طلا نمایند وہمچنین خردل وعاقرقرحا سائیده با سرکہ +

مرکبات

آبزن نافع از برائے خدر حادث از یبس وجفاف از استنباط حکیم علوی خان صاحب مرحوم ومجرب النفع است ونوشتہ اند کہ اگر بچیزے خلاصی ازین علت باشد این آبزن خواہد بود واگر ازین خلاصی نیافت ممکن البرء نیست گل بنفشہ گاؤزبان گل نیلوفر گل خطمی گل پنبہ جرادہ کدو شیرین خیارین از ہر یک یک من ہندوانہ تر تازه پاره پاره کرده نیم من جو مقشر نیم کوفتہ یک رطل سرطان بست عدد پاچہ بزغالہ بست عدد پیہ گرده بز چہل مثقال عناب سپستان از ہر یک چہل دانہ گل بابونہ پنج مثقال ہمہ را در آب بسیارے بجوشانند تا مہرا شود وصافی نموده در آبزنے کرده روغن بنفشہ روغن کدو از ہر یک یک رطل داخل کرده نیم گرم مخدور در آن نشیند بقدر یک ساعت وچند روز صبح وشام این فعل کند **اطریفل شاہترہ** کہ برائے خدر معمول است در فصل جذام خواہد آمد **تریاق الذہب** کہ برائے خدر بلغمی سخت سودمند است در فالج بیان گذشت **حب** کہ خدر را مفید در فصل فالج گذشت **دوائے خدر** از بیاض مرشد ومرشد امام برکاتہم سرجہوکہ شاہترہ چرائتہ مرچ سیاه گلو آملہ پوست ہلیلہ زرد ہمہ را ہموزن گرفتہ بقدر یک فلوس در پارچہ بستہ شب در آب تر کنند صبح آن آب را بر ریزند واو ویہ مذکور بدیگر آب سائیده از پارچہ گذرانیده مرچ سیاه

ہر قدرے کہ خواہند سائیدہ برآن انداختہ بنوشند و ہمچنین چہل و یک روز عمل آرند غذا نان گندم خشک بے نمک **دوائے خدر** از بیاض والد مرحوم بر عضو خدر کلکلہ دہ
ترتیاے سبز و نوشادر در آب لیموں سائیدہ بمالند حسب حاجت مکرر بعمل آرند و بیخ نیل کوفتہ بیختہ ہر روز نہار دو درم با آب گرم تا شش ماہ بخورند و از تیغ تیشی و مادی
بہ پرہیز سازند دواے دیگر که درین اثنا در گاہ گاہ تنقیہ میکردہ باشند **ایضاً** - برائے خدر از بیاض مسطور شیر آکہ فلفل سیاہ مساوی باہم ممزوج نمودہ بر موضع خدر مخت
بمالند و از آب سرد پرہیز نمایند **ایضاً منہ** که جہت خدر نظیر ندارد آب برگ سرچوکہ آب برگ بھنگرہ ہر یک دہ دام روغن خروع بست دام ہڑتال طبقی یک
دام آبہا و روغن در آوند کردہ بر آتش ملایم گذارند ہرگاہ آب بسوزد و روغن بماند آوند را فرود آوردہ ہڑتال باریک سائیدہ انداختہ از کفگیر نیم خوب حل کنند
تا مانند مرہم گردد موضع خدر را بشرط نزدیک زردہ روغن بمالند و دو سہ برگ ارنڈ چوگیہ بر آن بندند و آب کہ از و بچکد بجائے دیگر بدن رسیدن ندہند زیرا کہ
بہر عضو کہ آن آب برسد ہمان عارضہ پیدا کند و دو سہ بار عمل آرند خدر رفع شود و اگر روز دوم چند شرط زنند مضائقہ نیست **روغن مجرب** جہت خدر رعشہ و فالج و استرخا
و مفاصل باردہ و عرق النساء از مرزا سلیمان طبیب قصب الذریرہ قسط تلخ از ہر یک سہ مثقال اذخر مکی سورنجان کباب چینی ناردین اسارون از ہر یک دو مثقال درنبا
دارچینی شیطرج عاقرقرحا سناسلیخہ ماس بنداوی بوزیدان از ہر یک یک مثقال مجموع ملائم کوفتہ با سہ پیالہ آب بجوشانند آن مقدار کہ یک پیالہ آب بماند پس شیرۂ آن را برآوردہ
روغن گل روغن یاسمین و روغن بابونہ و روغن زنبق ہر یک دہ مثقال داخل کردہ بجوشانند چندانکہ آب بر رود و روغن بماند پس صبر و ارخطائی آزمودہ جند بیدستر فرفیون
از ہر یک سہ مثقال جوز بوا زنجبیل از ہر یک دو مثقال مقل ازرق یک مثقال کوفتہ و بحریرہ بیختہ در ہاون سنگین کنند و روغن و اندک اندک بر آن چکانند و
بہ بستہ بمالند تا تمام روغن بآن مخلوط شود بعد از آن موم سپاہی سہ درم در آن حل کردہ و در شیشہ نگاہ دارند و روغن قسط که خدر را نافع است در نزدیک گذشت
روغن زرنیخ برائے سن بہری و فالج و درد مفاصل وغیرہ از بیاض استاد مرحوم زرنیخ زرد سہ فلوس در آب شاہترہ کھرل ساختہ حب بستہ در شیشی بطریق
ڈول جنتر درمیان دوازدہ آثار پاچکہ شتی روغن کشند وقت حاجت این روغن طلا کردہ بالائے آن پان بندند و چون زخم شود روغن زرد مشتعر طلا نمایند و اگر بخورد بقدر
یک سینک برپان خاکشیدہ و بالائے آن روغن زرد دو را و لقمہ خوب تر کردہ بخورد **روغن خدر** از بیاض قبلہ گاہی صاحب مغفور سم الفار یک دام عاقرقرحا
دو دام روغن سرشف یک آثار پاؤ بالا روغن را در کڑھائی خوب داغ کردہ فرود آرند چون قریب سرد شدن رسد ادویہ سودہ انداختہ از کفگیر نیم سہ پاس بسا نیدہ و
نگاہ دارند و گرد اگرد موضع خدر از کل ضماد نمایند بطور احاطہ و بر موضع خدر قدرے دوا بمالند سفیدی افتد و دور شود **سفوف** که جہت خدر مجرب است از ذکائی پوست
ہلیلہ زرد پوست بلیلہ آملہ بابچی بیخ انجیر وحشی ہر یک چہار تولہ کوفتہ بیختہ ہر روز بخورند **سفوف** - تالیف حکیم اکمل خان برائے خدر و برودت دماغ تجربہ رسیدہ و
صاحب معمولی برائے صرع ملید و مجرب نوشتہ در و بیخ عقرقرحا زرنباد مصطگی ابریشم مقرض خام بوزیدان تخم بادرنجبویہ گاؤزبان قاقلہ صغار کہ سہ ماشہ جدوار نفشی
عود غرقی ہر یک یک ماشہ عود صلیب برگ فرنجمشک دارچینی سلیخہ سنبل الطیب از ہر واحد دو ماشہ سورنجان مصری چہار ماشہ بہمنین شش ماشہ کوفتہ بیختہ سفوف
ساختہ نبات سفید ہموزن ادویہ داخل نمایند خوراک شش ماشہ بعرقہا و اشربہ مناسبہ **شربت اسطوخودوس** - از تالیف حکیم معتمد الملوک نافع و مجرب
از برائے خدر بلغمی اسطوخودوس بادرنجبویہ اسارون ایرسا افتیمون حب بلسان جعدہ حلبہ حاشا و بیخ عقرقرحا از ہر یک دو مثقال سوائے افتیمون اجزا را بجوشانند
در سہ رطل آب تا یک رطل بماند افتیمون را در کیسہ کردہ مطبوخ را بر روئے آن صاف نمایند و مکرر کیسہ را بمالند تا تمام شیرہ و قوتش بیرون آید و مطبوخ سرد
شود پس کیسہ را العقوت بمالند و بیفشارند و دور کنند و مطبوخ را صاف نمودہ گلقند عسلی یک رطل دران حل کردہ و دو جوش دادہ فرود آرند و بمالند تا شیرہ و قوت گلقند
برآید پس بپالایند و یک صد مثقال گلاب داخل کردہ بآتش ملایم بقوام آورند شربتے یک اوقیہ **ضماد** کہ بخدر نافع از شربتے مرسبر سرد و در آب پودینہ حل کردہ طلا نمایند
طلا ہندی - جہت خدر صاحب بقائی مجرب نوشتہ سیماب بچھناک ہر یک جزوے مرچ سیاہ چہار جزو خاکستر تخم دھتورہ سیاہ ہشت جزو اول پارہ را
باز ہر کھرل کنند بعد از آن مرچ و خاکستر مذکور داخل کردہ باز کھرل نمایند بعدہ در شیرۂ برگ آکہ خوب کھرل نمودہ طلاے کردہ باشند **طلا دیگر** کہ بخدر نافع است
از شیرلبنی و ذکائی عاقرقرحا مویزج باریک کوفتہ بسرکۂ کہنہ و آب پودینہ طلا نمایند **معجون** برائے تقویت دماغ و خدر بسیار نافع از تالیف حکیم حاذق الملک عود
صلیب دارچینی ہر یک سہ ماشہ مصطگی بوزیدان ہر یک دو ماشہ سورنجان مصری چہار ماشہ شقاقل خولنجان ہر یک دو ماشہ بہمنین چہار ماشہ گاؤزبان برگ بادرنجبویہ
سنبل الطیب اشنہ بسباسہ ہر یک دو ماشہ خصیۃ الثعلب سہ ماشہ برگ فرنجمشک سعد کوفی ہر یک دو ماشہ زعفران یک نیم ماشہ تخم خشخاش چہار ماشہ دارفلفل
فلفل و بیخ عقرقرحا لسان العصافیر نشاستہ اسارون اسطوخودوس سادج ہندی سلیخہ ہر یک دو درم زرنباد یک نیم ماشہ مشک نیم مثقال عسل خالص سہ وزن
ادویہ کوفتہ بیختہ بطریق متعارف معجون سازند **معجون شیب** و یک نسخہ مطبوخ مفید خدر در فصل جذام خواہند آمد +

حکایات

انکباب نمایند و نزله نازله حلق و صدر را بالفتیله داشتن در بینی اماله نمایند و نیز ضماد در این علت یا فصد مناسب نبود مگر در بعض صور مثلاً اگر ماده کثیر و حار باشد خوف افتادن بطرف ریه و شش
قریب باشد پس آن وقت فصد نمایند و بلا ضرورت خون نگیرند و حواس صاحب نزله را در ابتدا احتیاط باید ساخت منع نضج مے کند و بعد نضج نافع است از جهت استفراغ فضول و کذا حمام
در اول زکام مضر بود و در آخر آن مفید و گویند که نطول آب بسیار گرم و استنشاق او در زکام بر الساعت ایست میکند سا که زکام اکثر عارض میشود و دماغ را ضعیف بود پس در حالت
تندرستی گرمابه و عرق آوردن او را بسود دارد و باید که طعام ناخورده اندر شود و مبتدا رنج سر بر شتیه بیرون آید کما قالوا والحمام فی حال الصحة من اسباب صحة
الابدان **زکام و نزله حار** علامتش سرخی رو و چشم و سوزش بینی و حدت و رقت رطوبتے که از بینی و حلق میرسد لحوق شود **علاج** بهیدانه عناب
سپستان تخم خطمی گاؤزبان در آب جوش خفیف داده صاف نموده شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و اگر تر نزله باشد الیسن صمغ عربی کتیرا هر یک یک ماشه در شیره
خشخاش آمیخته همراه همین جوشانده زیاده کنند و افیون زعفران گوند کتیرا هر یک یک ماشه همه را سائیده در آب کوکنار یا سفیده تخم مرغ آمیخته حب کنند که مثل روپیه
تمام شیده سوزن زده باشند مالیده بر سر و شقیقه بچسپانند و نیز در آب کوکنار از این ادویه مذکوره حب بسته بقدر دانه سوٹھ فرو برند و از تخم خشخاش و کتیرا و صمغ
عربی نشاسته حب ساخته در دهن گیرند و عنب الثعلب گزمازج کشنیز خشک کوکنار در آب جوشانیده صاف نموده غرغره کنند و جهت اماله ماده نزله از حلق بسوئے
بینی مدام عطسه گیرند و غذا آش جو که در آن عناب و سپستان و خطمی پخته باشند با شربت بنفشه یا خمیره آن مناسب بود و اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج مسهل بارد
و حب بنفشه بلا تغییر کنند و اگر ماده تیز و با حدت باشد اول فصد سر ارو نمایند و تبریه که در صداع حار مذکور شده به دهند و روغنهائے سرد مانند روغن نیلوفر و کدو
استنشاق نمایند و از کافور و صندل تبخیر کنند و در ضعیف تبریه کنند ماطلیه سیما آب کاسنی بسرعت نافع است و ایضاً در صورت آثار غلبه دم بعد فصد شیره کاهو
یک توله با شربت نیلوفر دو توله خواه گل بنفشه شش ماشه گل نیلوفر چهار ماشه عناب هفت دانه سپستان بست دانه خیسانیده دهند و بعد چند روز اسهال صفرا
نمایند بعد تنقیه حبس کنند و افیون درین باب مجرب است و باقی از آنچه در مفردات و مرکبات مذکور گردد حسب حاجت بعمل آرند **زکام و نزله بارد** علامتش
گرانی سر و کدورت حواس و کسل بدن و سده بینی و غلظ و سپیدی رطوبت و امتناع از حرارت بود علاج آن اصل السوس گاؤزبان بادیان خشک گل گاؤزبان ابریشم
خام سبوس گندم نبات سفید جوش داده صاف نموده بنوشانند و ایضاً در خطمی اصل السوس شش ماشه با شربت اسطوخودوس دو توله یا اسطوخودوس چهار ماشه گل بنفشه
پرسیاوشان هر یک شش ماشه جوشانیده نبات سفید دو توله داخل کرده به دهند و لعوقات ملینه حاره همراه جوشانده مذکور بدهند و ایضاً استعمال اشربه حاره دفع
نافع بود و بهر تسخین سر بخار مرزنجوش و سبوس و خرقه گرم تکمید نمایند و انکباب و نطولات و شمومات مناسب بعمل آرند و اگر حاجت تنقیه شود از مسهل گرم و حب ایارج تنقیه کنند و بعد
از پاک شدن ماده فلونیا یا مثرودیطوس بخورند و استعمال برشعثا هم مفید است و مداومت اطریفل زمانی و سائر اطریفلات نافع و ایضاً برائے اماله نزله از حلق بسوئے بینی
انجاهای حسن خانی و غیره شموم و نفوخ معطسه بکار برند و در نزله بارد کهنه استعمال حب اذاراقی و پس از آن حب بلادر معمول و مجرب است و بر جائے سر شرط زده
سیماب در آب برگ تنبول حل کرده بمالند در دفع نزله کهنه مجرب صاحب ذخیره است و بهر قطع سیلان لادن عود و قسط و شونیز در سرکه تر کرده بر آتش بسوزند و بخار آن
در بینی کشند و اگر سده انف از شکر سرخ و کاغذ و سنبل الطیب و حرمل و سندروس و کندر تبخیر کنند و شونیز کوفته بسرکه تر کرده در پارچه کبود بسته ببویند و شربتے که از بنفشه
و عناب و مویز و انجیر پخته باشند جهت تفتیح خوب است و بابونه و شبت و اکلیل الملک و مرزنجوش و بنفشه و خطمی جوشانیده بخار گرفتن دخلے تمام دارد و وقت تشنگی آب گرم
بنوشند و اگر بجائے آب ماء العسل دهند بهتر باشد و غذا حریره که از سبوس گندم و مغز بادام و شهد پخته باشند یا نخود آب به دهند و گوشت کنجشک و کبوتر بچه بریان و اول
هم جائز است **فائده** نزله و زکام که از ضعف دماغ حادث شود خصوصاً شخصے که از کثرت مباشرت بهم رسیده باشد درین صورت ادویه مقویه دماغ چون معاجین و نیز
تریاق نزله و مفرحات یاقوتی و غذاهائے مقوی خورند و ترک مباشرت نمایند و از همه مضرات زکام و نزله که در آینده این فصل مذکور شده پرهیز نمایند و ایضاً بعد طعام گرم
بالفعل خورده آب نوشیدن و یا سر و بعد گرم شدن در آب و حمام حلق سر کرده باشند و ایضاً در ضعف دماغ که از کثرت جماع بود معجون لبوب نه ماشه خورده ماء اللحم نه توله
بنوشند و زرده بیضه مرغ با نبات یا نمک سلیمانی بخورند و آنچه از بسیاری استفراغ باشد خمیره مروارید ساده نه ماشه بورق طلا یک عدد پیچیده با عرق تنبول بخورند
و آمله مربے و هلیله مربے با ورق نقره و طباشیر خیلے مفید است و آنچه از ریزش نزله باشد بعد از تنقیه دماغ بحبوب مسهله اطریفل اسطوخودوس خورند و حسا و معمول مقوی
دماغ در همه انواع مفید خواهد بود و بدانند که بعضے مراقین محرورین را که ضعف معده و دماغ در ازال وارند گاہے بسبب ضعف هضم کثرت ریاح و زکام و نزله و قبض
ذاتی و بسیاری تولد بلغم و رطوبات و بان سرخ و گاہے بسبب جودت هضم کثرت تولد صفرا و خشکی دماغ و گلو و بیخوابی و قبض طبع و خفقان قلب و اختلاج معده تکلیف دهد
پس در صورت اول دیاقوزا نسخه علوی خان و دیاقوزا نسخه حکیم اسد موسوی قابض نافع و رب خشخاش مرکب منسوب علوی خان و شربت خشخاش منسوب او و شربت
حب الآس و شربت فرادس و غیره خشخاش و کشکاب چینی و تریاق النزله و تریاق الذهب مانع منافع نمایند النفع گردد و معجون سنگدان با برشعثا و یا فلونیائے رومی کبیر

سازند پس اقوی گردد بہ مفرح زمرد بارب خشخاش علوی خان مخلوط کردہ نزلہ و اسہال حار را مجرب است۔

مفردات

بوئیدن صندل سرخ بسرکہ سودہ زکام گرم را بگشاید و ہمچنین سبوس جو با سرکہ بوئیدن **دیگر** بوئیدن گل نرگس تفتیح سدہ نماید و جہت دفع درد سر بارد نافع و بہ مداومت نافع زکام **دیگر** مالیدن گوش و بینی و شمیدن تفاح سبز مفید ہر دو نسخہ از بیاض استاد منقول **دیگر** تبخیر شکر و بنلوچن و کذا تبخیر سندروس صرف یا با شکر قطع زکام مے نماید خواہ حار باشد خواہ بارد و مجرب است **دیگر** شونیز را بر سنگ تفتہ ریختہ دود آن بگیرند نافع است بزکام از تحفہ **دیگر** مفید زکام آب مطبوخ طرفا الکباب نمایند و سر داشتن بہ بخور شلجم و بابونہ نیز در نزلہ بارد مفید است **دیگر** شم شمام و مرزنجوش برائے تفتیح سدہ ضعیف کہ از زکام یا بلغم خام باشد نافع است **دیگر** کماد بہ نمک و چاورس کہ گرم باشد بحدیکہ حرارت آن بسر رسد نفع مے کند بزکام و نزلہ بارد **دیگر** کہ منع نزلہ کند مجرب بعضے اطبا مغز نان گندم گرم بر جبہ و صدغین تکمید نمایند **دیگر** گل حنا یک مثقال با ماء العسل سہ اوقیہ خوردن در دفع نزلہ از مجربات داؤد انطاکی است **دیگر** سعوط تخم ترس نافع بنزلہ و جاری کنندہ آب از بینی است از والد منقول **دیگر** بخور کبریت حبس میکند زکام را تبخیر بہ لاذن ہم نافع است بزکام و بخار دار چینی نیز مفید است زکام رطب را **دیگر** استنشاق دخان زوفا رطب با نوبہ نفع میکند نزلات عظیمہ را

مرکبات

اطریفل مقوی دماغ نافع نزلہ مفید آلات صدر و ملین آن از معمولی پوست ہلیلہ زرد و کابلی پوست بلیلہ آملہ کشنیز خشک مقشر مغز بادام ہر یک تولہ تخم خشخاش تخم کاہو دار چینی اسطوخودوس ہر یک شش ماشہ ادویہ سوائے خشخاش و کاہو و مغز بادام کوفتہ بیختہ و مغزیات را علیحدہ صلایہ کردہ آمیختہ نگہدارند پس بگیرند بیخ بادیان اصل السوس گاؤزبان ہر واحد دو مثقال عناب پانزدہ دانہ سپستان ہفتدہ دانہ اسطوخودوس دو درم زوفا خشک عود غرقی سنبل الطیب ہر یک یک درم بیخ سوسن پرسیاؤشان ہر یک یک مثقال انجیر زرد ہفت عدد مویز منقے چہار تولہ این ادویہ را در سہ پاؤ آب بجوشانند ہرگاہ سوم حصہ بماند مالیدہ صاف کردہ با نیم آثار قند آمیختہ بقوام آرند و ادویہ کوفتہ بیختہ نگاہداشتہ را آمیختہ معجون سازند خوراک یک تولہ۔ نہار خورند و از ترشی و بادی پرہیزند **اطریفل ملین** تالیف نواب معتمد الملوک نافع از برائے نزلات بلغمیہ مزمنہ عناب انجیر زرد ہر یک بست دانہ اصل السوس زوفا خشک گل بنفشہ اسطوخودوس ایرسا بسفائج فستقے فراسیون ہر یک دو مثقال و نیم مویز سرخ استہ بیرون کردہ بست و پنج مثقال مجموع را در سہ چہار یک من تبریزی آب خالص بجوشانند تا بہ نصف رسد بپالایند و عسل سفید مصفے یک صد و پنجاہ مثقال داخل کردہ بقوام آورند پس پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقی اسطوخودوس کشنیز خشک مقشر ہر یک پنج مثقال رازیانہ انیسون مصطگی حب بلسان از ہر یک دو و نیم مثقال غاریقون سفید سہ مثقال فلفل سیاہ نیم مثقال تخم خشخاش سفید دو مثقال و نیم روغن بادام شیرین دوازدہ مثقال و نیم ادویہ را کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب نمودہ بعسل مزبور بسرشند شربتے از یک مثقال تا سہ مثقال باآب نیم گرم صاحب مفتاح الجربات نوشتہ کہ این اطریفل منقی دماغ و آلات سینہ از بلغم و در نزلہ مجرب النفع و اطریفل زمانی منقے دماغ و معدہ و مداومت آن قاطع نزلہ است نسخہ آن در مالیخولیا گذشت **انکباب** مفتح سدہ زکام نخالہ گندم منقوع در آب و سرکہ جوش دادہ سر بہ بخار آن دارند **انکباب** کہ سدہ بینی بکشاید از عجالہ نافع لاذن چوب گز شونیز بجوشانند و سر بہ بخار آن دارند و یا سبوس گندم در سرکہ جوشانیدہ سر بہ بخار آن دارند **انکباب** کہ نضج مادہ نزلہ و زکام بارد کند شبت و بابونہ و اکلیل الملک و صعتر جوشانیدہ بر بخار آن انکباب نمایند **بخور** نافع از برائے نزلات و مسکن اوجاع سر و دندان و گوش منقول از حاجی حسین تلمیذ والد حکیم علوی خان صاحب ہو الجمیع سفید پوست خشخاش اصل السوس گل ارمنی پوست بیخ لفاح گل بنفشہ خبازی گل خطمی عنب الثعلب از ہر یک جزوے و اگر نزلات باردہ باشد مرزنجوش شمام بابونہ اکلیل الملک از ہر یک جزوے و از کے جند بید ستر داخل نمایند و در آب بجوشانند و سر و دہان و گوش را بہ بخار آن بدارند پس صاف نمودہ قدرے از آب آن مضمضہ نمایند و ثفل آن را بر سر ضماد نمایند **بخور** نافع بسیلان الف در زکامے کہ از گرمی باشد کافور ربع درم نخالہ دقیق جوارے دقیق شعیر ترتیق باقلا صندل سفید و بنفشہ ثمر طرفا ہر یک نیم دام کوفتہ بیختہ در خل ثقیف بخیسانند و خشک کردہ بگلاب بندقہ ہا سازند وقت حاجت بر آتش سوختہ دود آن بگیرند مانند کائی و قادری **ایضاً منہ** جہت تفتیح سدہ منخرین و جاری نمودن فضول در زکام صفراوی قرطاس مصری نبات کشنیز خشک عنبر اشہب بر آتش ریختہ دود بگیرند **ایضاً عنہ** جہت زکام و موی سنبل الطیب سندروس نبات سفید قرطاس مصری کشنیز مشک عنبر اشہب بر آتش ریختہ گذارند و تبخیر نمایند **ایضاً منہ**۔ جہت تفتیح سدہ منخرین در زکام بلغمی شکر سرخ کاغذ خطائی لتہ کہنہ نیلی یا پارچہ صوف سندروس سنبل الطیب ہمہ یکجا کردہ بر آتش ریختہ دود آن بگیرند **ایضاً منہ** ۔ مفتح سدہ منخرین در زکام سوداوی شکر طبرزد میعہ سندروس سنبل الطیب مجموع یکجا کردہ بخور کنند **بخور** نافع زکام بارد و منع رطوبت از منخرین کند کندر میعہ سائلہ قسط شیرین سندروس مساوی کوفتہ بیختہ حبہا سازند و بر آتش نہادہ بخار آن بہ دماغ رسانند **بخور** جہت امالہ نزلہ محتبس بسوئے بینی معمول استاد مغفور شونیز را

در سرکہ تند جوشانیدہ بر خشت گرم کردہ اندازند و چادر بر سر کشیدہ بخار آن بگیرند **برشعشا** بمعنے دوائے ساعات است جہت نزلہ و زکام و امراض دماغی بارد معمول و بنا بر
ظلمت چشم و دوار و طنین و لقوہ و فالج و صرع و رعشہ و سبات سہری و نسیان و مالیخولیا و جنون و امراض سوداوی و سہر مفرط و ہذیان و ضعف اعصاب و استرخا رشہ و بلادت
ذہن و بحر قرم و سیلان لعاب و نفث دم و قولنج و مغص و درد معدہ و کبد و ضعف کبد و انواع استسقا و سرعت انزال مفید و ادمان او بعد انزال امن دہند از مضار
او و دفع حمیات عتیقہ و سعال نافع و پادزہر جمیع سموم نسخہ شیخ الرئیس است فلفل سفید فلفل سیاہ بزرالبنج سفید ہر یک بست مثقال افیون مصری دہ مثقال زعفران
پنج مثقال سنبل الطیب عاقرقرحا فرفیون ہر یک یک مثقال ادویہ جدا جدا بکوبند بعدہ وزن نمودہ ہمراہ عسل مصفا کہ سہ چند ادویہ باشد بسرشند و سہ ماہ در جو بدارند
پس استعمال نمایند و مقدار شربت او نہایت نصف مثقال و اقلش دانگے و قوت او تا پنج سال باقی مے ماند **نوع دیگر** از محمد صادق برائے نزلہ و زکام نافع بود و ممسک
و مقوی باہ است و دیگر امراض سرما لطیف میرساند از کتاب مذکور مروارید سائیدہ کہربائے شمعی بسد احمر سنبل الطیب عاقرقرحا خولنجان زنجبیل سلیخہ بہمن سفید بہمن سرخ ساذج
ہندی آملہ مقشر ورق نقرہ از ہر یک شش ماشہ گل سرخ چہار درم قرنفل جوز بوا دارچینی عود بلسان و دار سعد کوفی زعفران از ہر واحد چہار ماشہ بزرالبنج ماخوذ از ہر یک
دو درم مشک خالص یک ماشہ افیون پاؤ آثار مغز پستہ مغز بادام مغز نارجیل مغز گردگان از ہر یک یک درم قرنفل چہار ماشہ کوفتہ بیختہ بدستور معجون سازند
برشعشا کہ ابوالبرکات تالیف کردہ و صاحب تحفہ ذوکائی نوشتہ بر این نسخہ بہترین نسخہ ہا است و مجرب است دار فلفل دارچینی جنطیانا سلیخہ جند بیدستر مکہ چہار درم
زعفران پنج درم زنجبیل پودینہ خشک مکہ ہفت درم روغن بلسان یا روغن گل سنبل الطیب فقاح اذخر زراوند طویل ہر یک دہ درم فوہ اسارون مکہ دہ مثقال و نیم
افیون یک نیم اوقیہ تخم کرفس انیسون بزرالبنج ہر واحد پانزدہ مثقال و نیم عسل چہار صد و پنجاہ مثقال بدستور مقرر مرتب سازند **تریاق النزلہ** نام لعوقے است
کہ در منع ریختن مواد نزلہ و رفع سرفہ از مجربات و از مخترعات حکیم مومن است اسطوخودوس پنج درم گل گاؤزبان تخم کشنیز خشک ہر یک دہ درم تخم کاہو بست درم بزرالبنج
کوکنار ہر یک سی درم تخم خشخاش سفید چہل درم در آب جوشانیدہ بجوشانند و قند سفید سہ صد درم اضافہ نمودہ بقوام آرند و گل سرخ کشنیز رب السوس نشاستہ صمغ
عربی کتیرا از صاف ہر یک پنج درم نرم سائیدہ در آن ریزند شربت سہ مثقال نوشتہ اند اما آنچہ معمول است تا یک مثقال است بالجملہ تقدیر وزن موقوف برائے طبیب
و حال مریض است **ترکیبے برائے زکام** کہ از کثرت رطوبت بلغمی و سردی بود فلونیائے کہنہ و مثرودیطوس و تریاق دہند تا منع طغیان کند بعد ازان اگر قوت
تنقیہ باشد منضج بلغم دادہ مسہل دہند پس لفتح مسامات فرمایند باز بعد پاک شدن مادہ فلونیا یا مثرودیطوس بمدام دہند و از ترشی و چربی و شیرینی پرہیز نمایند از طبیب
ترکیب مویز مبارز حکیم واحد علی مرحوم کہ اکسیر الاثر است تخم دھتورہ سیاہ سہ تولہ اجوائن خراسانی یک نیم تولہ ہر دو را در یک نیم پاؤ آب جوش دہند ہرگاہ آب
بقدر نیم پاؤ بماند از پارچہ صاف نمودہ در ظرف نگہدارند تا دردی آن فرو نشیند پس آب صافی جدا کردہ باز از پارچہ گذرانیدہ بگیرند و مویز سرخ کلان پاؤ آثار گرفتہ و دانہ آن
دور نمودہ در آن آب اندازند و باتش نرم میپزند تا آب جذب شود و در اثنا آن کفچہ حرکت میدادہ باشند تا مویز بتہ دیگچہ چسپیدہ سوختہ نگردد بعدہ از دیگچہ برآوردہ
در آفتاب خشک کنند و دو سہ روز خشک خواہد شد خوراک از ربع تا نصف مویز است و کسے را کہ از خوردن آن قے یا کرب یا دیگر عوارض پیدا شود کشنیز بقدر دو ماشہ جوشانیدہ
دادہ بنوشانند رفع گردد و شراب نیز مصلح این مویز است و کسے را کہ از خوردن شراب عوارض پیدا شود یک مویز بخورانند ہمہ رفع شود بالجملہ مویز مذکور جہت حبس نزلہ و زکام
و برائے ہر مرضے کہ از نزلہ پیدا شدہ باشد مثل صداع و درد دندان وغیرہ و از برائے صداع مطلق مفید است و نزلہ حارہ و باردہ ہر دو را نافع لیکن عمل آن در نزلہ باردہ سریع
و در حارہ ضعیف است و خاصیت مفید بود زیرا کہ مزاج این مویز فی الجملہ سرد است در امراض حارہ البتہ مفید خواہد شد پس بہتر آنکہ در نزلہ باردہ جزء آن با ادویہ حارہ کہ مناسب نزلہ
وغیرہ باشد ضم نمودہ استعمال نمایند و زیادہ از قدر شربت مذکور مسکر است و جہت امساک بسیار مجرب است **تبرید** در زکام حار معمول شریف خان صاحب لعاب بہیدانہ
سہ ماشہ لعاب ریشہ خطمی شیرہ تخم خیارین ہر یک ہفت ماشہ نبات سفید یک نیم تولہ **جوشاندہ** برائے زکام و خشکی زبان و عطش معمول استاد مغفور بہیدانہ عناب سپستان
در عرق کدو و گاؤزبان جوشانیدہ صاف نمودہ شیرہ مغز تخم کدو و شربت بنفشہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند **جوشاندہ** جہت زکام بارد کہ در اکثر امزجہ اگرچہ آثار
برودت کما ینبغی بظہور نہ پیوندد نافع آید منقول از بیاض استاد علیہ الاعتماد گاؤزبان شش ماشہ اصل السوس پنج ماشہ نبات دو تولہ جوشانیدہ بدہند **جوشاندہ**
برائے زکام و نزلہ از مطب بہیدانہ سہ ماشہ اصل السوس دارچینی ہر یک چہار ماشہ بادیان ہفت ماشہ جوشانیدہ نبات تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** جہت زکام
و ضعف دماغ بہیدانہ سہ ماشہ بنفشہ کشنیز خشک ہر یک پنج ماشہ دارچینی دو ماشہ نبات یک تولہ جوشانیدہ بطور قہوہ بنوشند **حب بنفشہ** جہت تنقیہ زکام و
نزلہ حار معمول از زاد غریب بنفشہ تربد رب السوس گل سرخ از ہر یک یک درم سقمونیا غاریقون ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ باب تازہ سرشتہ حبہا سازند جملہ یک شربت
است و طریق استعمال این مثل حب ایارج است کہ در فصل فالج در ضمن مسہل گرم ذکر یافت **حب نزلہ** کہ جہت نزلہ و زکام از مجربات است من عجالہ نافع جند بیدستر
زعفران ہر یک یک مثقال رب السوس دارچینی افیون ہر یک سہ مثقال صمغ عربی کتیرا نشاستہ ہر یک پنج مثقال لبلاب فلفل حبہا سازند مقدار شربت دو حب است

مقادیر وزن چند بید شریک نیم مثقال رب السوس دو مثقال و دارچینی پنج مثقال است باقی بدستور در بقائی وزن رب السوس دو مثقال باقی بدستور **حب نزلہ**
نسخہ حکیم محمد باقر از بیاض مذکور بزر البنج افیون صمغ عربی کتیرا تخم کاہو بیخ لفاح رب السوس نشاستہ زعفران اجزا مساوی کوفتہ بیختہ بآب حب سازند **حب نزلہ** از
بیاض حکیم اکمل خان بزر البنج سفید تخم کاہو مقشر رب السوس صمغ عربی نشاستہ مصطگی کتیرا شکر تیغال آند باقلا بیخ لفاح مغز بادام شیرین افیون زعفران تخم خشخاش
از ہر یک یک مثقال نبات سفید پنج مثقال کوفتہ بیختہ بآب سرشتہ حب سازند۔ **ایضاً** از حکیم موصوف افیون بزر البنج زعفران ہر یک یک تولہ رب السوس رعنت
ماشہ کتیرا چہار ماشہ اجزا را جدا جدا کوفتہ بعد از ان وزن نمودہ ممزوج ساختہ حب بقدر مونگ بستہ در سایہ خشک نمودہ یک حب صبح و یک حب شام میل نمایند **حب
نزلہ** معمول حکیم علی اکبر خان بزر البنج بست و ہفت مثقال تخم کاہو سہ درم صمغ عربی بیخ لفاح تخم خشخاش ہر یک سہ درم زعفران دو درم افیون مصری پنج درم و نیم نبات
سفید سہ درم کوفتہ بیختہ بآب حب سازند بقدر ماش وقت حاجت فرو برند **ایضاً** - معمول حکیم ممدوح کہ بہ نفث الدم و سرفہ نزلی ہم نفع دارد و تسہیل نفث مے کند
و تالیف میر محمد ہادی والد ماجد حکیم علوی خان است افیون بزر البنج سفید مصطگی کتیرا کہربا ے شمعی صمغ عربی نشاستہ تخم کاہو گل گاو زبان تخم خشخاش مغز تخم خیارین
گل ارمنی ہر کدام دو مثقال زعفران نیم مثقال پوست بیخ لفاح دو مثقال رب السوس دو مثقال و نیم ریوند چینی یک و نیم مثقال کوفتہ بیختہ بآب کوکنار حب سازند ہر حبے
بقدر فلفل بورق نقرہ پیچیدہ نگاہ دارند خوراک دو حب و در نسخہ دیگر وزن افیون چہار مثقال و بیخ لفاح و زعفران ہر یک یک مثقال است **حب نزلہ** کہ نزلہ و سرفہ
را نافع و ممسک است در علاج الامراض از حکیم احمد منقول افیون بزر البنج نشاستہ تخم کاہو تخم خشخاش سفید صمغ عربی ہر یک یک مثقال بیخ لفاح نیم مثقال زعفران دو دانگ
کوفتہ بیختہ بآب کوکنار سرشتہ حبہا برابر فلفل سازند خوراک دو حب بآب نیم گرم **حب چائے خطائی** - کہ بطریق قہوہ میخورند نزلہ باردہ را مفید است و تقویت باہ
و معدہ و دماغ نیز کند و ریح بلغمی از بدن دور نماید و گردہ و پشت را قوت دہد از ذکائی چائے خطائی بادیان خطائی نعناع خشک ہر یک یک تولہ پوست ترنج شش ماشہ
در آب شب تر نمایند و صباح سہ چہار جوش دادہ صاف نمایند و نبات داخل کردہ بقوام آرند پس عنبر اشہب یک ماشہ حل کنند و بعد از آن کہ قریب سرد شدن برسد
قرنفل دارچینی ہر یک سہ ماشہ دانہ الائچی کلان و خورد مصطگی ہر یک یک تولہ فوفل کشنی عود غرقی ہر یک شش ماشہ مشک خالص یک ماشہ ہمہ را سائیدہ داخل کردہ
حبہا بطریق نُرکبستہ نگاہ دارند و در گلاب یا آب انداختہ بطور قہوہ پختہ قبل از طعام و بعد آن خورند **حب مومیائی** - جہت دفع نزلہ و زکام و تقویت اعصاب و
دماغ مجرب است و نظیر ندارد و امساک را نافع از شریفی و ذکائی مرکی یک ماشہ قرنفل دارچینی کبابہ خس لبہ صمغ عربی عود ہندی رب السوس ہر یک سہ ماشہ مصطگی
خولنجان بہمنین ہر یک دو ماشہ ابریشم مقرض چہار ماشہ مومیائی اصلی سائلہ ہر یک شش ماشہ کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب نمودہ بآب کوکنار خمیر کردہ برابر نخود حبہا سازند
یک دو حب صبح و شام خوردہ باشند **حب شنگرف** مستعمل در نزلہ باردہ است زعفران عاقرقرحا دارچینی قرنفل شنگرف بزر البنج جوزبوا ہر واحد دو سرخ
افیون چہار دہ سرخ حب بندند بقدر مونگ شربت از یک حب تا دو حب مزاج منقول از مفتاح **حب کچلہ** برائے نزلہ باردہ دائمی و اختلاج و دیگر امراض باردہ
دماغ و عصب نافع بود از بیاض والد مغفور و در شریفی نیز مرقوم است دارچینی جوزبوا بسباسہ عود صلیب قرنفل از ہر یک یک تولہ کچلہ دو تولہ اول کچلہ را در شیر خیسانیدہ
پوست آن را دور کردہ بسوہان ریزہ نمودہ یا از کارد باریک تراشیدہ خوب صلایہ کردہ بعد از آن ادویہ دیگر کوفتہ بیختہ در عرق نانخواہ خمیر کردہ مقدار نخود حب بستہ
صبح و شام بقدر مناسب دو حب با عرق اجوائن و عرق صعتر ہر یک بقدر مناسب دہ تولہ بنوشند و چون درین حب ادویہ مقویہ و ممسکہ اضافہ نمودہ میشود در تقویت باہ
و امساک فائدہ عظیم دارد و اگر عقیمہ بعد از طہر بخورد بارگیر و **حب بلادر** برائے نزلہ و جمیع امراض باردہ دماغی و اعصابی و رطوبی و تقویت حفظ و دفع ریاح و سلس البول
فائدہ عظیم دارد و تقویت باہ و امساک و رفع عقم از مرد و زن نماید از عجالہ نافع بلادر مغز گردگان کنجد مقشر بالسویہ بکوبند ہمہ را و خوب باہم مخلوط نمودہ حبہا مقدار نخود بندند
و از یک حب شروع نمایند و این حب و حب سابق را بعد از آنکہ چیزے ضرر محسوس نشود آہستہ آہستہ بقدر برداشت طبیعت بیفزایند عورتے درد پاے داشت
بجہت درد پا استعمال کرد بعد از آن کہ چند روز گذشتہ و مقدار آن افزودہ شد دو تابیل بہ فم رحم پیدا شد و ہر روز در تزاید بود باستعمال این بالکل زائل
شدند و وجع پا نیز زائل گشت ہرگاہ کہ ہمچنین شقاقل و ثعلب و عنبر اشہب و دیگر مغزیات مثل فندق و امثال آن اضافہ شوند در تقویت باہ و امساک و دیگر آثار
بیمثیل خواہد بود و چون این ہر دو حب را بجہت امساک استعمال نمایند در آب کوکنار حب بندند و اگر حب از مغز بلادر با ادویہ مناسبہ ساختہ استعمال نمایند نیز در تقویت
باہ و امساک فائدہ عظیم خواہند دید بے غائلہ است و معجون مغز بلادر در بحث نقصان باہ خواہد آمد در فوائد خود بیمثیل است - **حب مصطگی** جہت نزلہ و زکام
و سرفہ و سیلان منی منقول از خط استاد مرحوم مصطگی و زعفران ہر یک یک ماشہ افیون مصری چہار ماشہ قدر فلفل حب سازند خوراک یک حب تا دو حب **حب
جدوار** نافع زکام و نزلہ و سرفہ و جہت زحیر و اسہال و تسکین آلام مشکور معمول استاد مغفور فلفل سفید یک ماشہ دارچینی دار فلفل ہر یک دو ماشہ قرنفل سہ ماشہ جدوار
جوزبوا زعفران کبابہ مصطگی خصیۃ الثعلب ہر یک پنج ماشہ افیون خالص یک تولہ کوفتہ بیختہ بآب صمغ عربی سرشتہ حبہا قدر نخود سازند و در سایہ خشک کنند و از یک حب تا چہار حب

وقت خواب استعمال نمایند از ذکائی **حبِ جدوار** - معمول مائان خود حافظ صحت نافع زکام و نزلہ قاطع اسہال مقوی احشا جدوار و درونج راسن افیون سنبل الطیب
زرد ہر یک چہار مثقال ہلیلہ جزء البیخ کبابہ عاقرقرحا صمغ عربی موصیائی قرنفل گاؤزبان سعد کوفی تخم گندنا حرمل لسان العصافیر کشنیز خشک بادیانہ ہر واحد سہ مثقال
سنبل الطیب قاقلہ فرفیون زراوند مدحرج برنج صینی مغز بادام صندل سفید کمون مدبر مرواریدنا سفتہ ہر یک دو مثقال مرکی مرزنجوش ہر یک یک مثقال ثعلب مصری پنج
مثقال آملہ شقاقل ہر یک شش مثقال دارفلفل نہ مثقال جندبیدستر نیم مثقال افیون بست و پنج مثقال حب بقدر نخود بندند - شربت بقدر مزاج منقول از مفتاح
حبِ جدوار نافع از برائے زکام و نزلہ و سرفہ کہ حکیم علوی خان صاحب بجہت عبداللہ خان وزیر اعظم ہندوستان تالیف نمودہ و بمزاج معزی الیہ موافقت
کردہ مجرب است جدوار خطائی مجرب مصطگی رومی بسباسہ صمغ عربی جزء البیخ سفید طباشیر سفید پوست بیخ لفاح از ہر یک یک نیم درم دارچینی سہ درم زعفران دو درم نبات
سفید چہار درم افیون شش درم و چہار دانگ ورق طلا بست و پنج عدد و اگر بعوض ورق طلا نیم درم طلائے محلول کنند بہتر است بدستور معمول حبوب سازند ہر
حبے بقدر نخودی شربتے یک حب **نوعِ دیگر** نافع زکام و نزلہ کہ در عمل است جدوار افیون ریوند زعفران ہر واحد ستہ ماشہ کتیرا دو ماشہ بیخ لفاح جوزبویہ برگ تنبول ہر
واحد شش ماشہ بقدر فلفل حبہا سازند از مفتاح **حبے** کہ جہت نزلہ کہ از آب سرد متاذی شود و جہت امساک مفید از بیاض استاد افیون یک تولہ جدوار شش ماشہ
ابوان خراسانی تخم دھتورہ زعفران ہر یک ستہ ماشہ بقدر فلفل حب بندند و دو ستہ حب ہر روز بخورند +
حبِ جدوار - کہ زکام و نزلہ و سرفہ و صداع را نافع است از بعض نسخہائے ذکائی دارچینی کندر رب السوس صمغ عربی ہر یک دو درم جدوار سنبل زعفران افیون
از ہر یک شش درم کوفتہ بیختہ بگلاب سرشتہ حبہا سازند برابر نخود در بقائی وزن ادویہ اول ہر یک ستہ درم و جدوار و زعفران و افیون ہر یک ہفت درم است
نوعِ دیگر قلیل الاجزاء و کثیر المنافع جہت تقویت دماغ و دل و معدہ و باہ بے عدیل از ذکائی جدوار سنبل زعفران کشمیری عنبر اشہب برابر کوفتہ بیختہ در گلاب حل صمغ
نمودہ قدر فلفل حبہا سازند دو حب تا پنج حب بخورند **نوعِ دیگر** تالیف حکیم ارشد برائے شاداب خان جدوار عود ہندی دارچینی جزء البیخ ہر یک نیم تولہ مصطگی کندر
زرنباد قرنفل دارفلفل جندبیدستر بسباسہ کبابہ چینی سنبل الطیب پوست ترنج زعفران مشک عنبر اشہب بادیان انیسون نانخواہ صمغ عربی ورق نقرہ ہر یک ستہ ماشہ
افیون یک تولہ بدستور حب سازند **حبِ تاتورہ** جہت کسے کہ دائم النزلہ بود خیلے سودمند است تخم تاتورہ را ہفت بار بآب پوست خشخاش تر کنند و خشک
نمایند بعدہ در آب پوست خشخاش بجوشانند تا آب جذب شود مغز پنبہ دانہ زیرہ سفید کشنیز مقشر ہر یک مساوی گرفتہ بآب ترنج جملہ منقوعہ ادویہ در کھرل صلایہ
نمودہ حب بقدر نخود بندند و در سایہ خشک نمایند و در وقت خفتن یکے بلع سازند چون مغز پنبہ دانہ کہ تریاق تاتورہ است داخل است وسواس نیست و مہندا قدر
خوراک ہم کم است و این حب سرعت انزال و مذی و منی و سرفہ را نیز نافع است از کتاب مذکور **حبِ سیماب** کہ در نزلہ کہنہ نفع بلیغ مے بخشد حتی کہ استیصال
آن میکند از اقتباس العلاج سیماب و کبریت ہر یک چہار درم خوب سحق کنند کہ کجلی شود پس قرنفل کلاہ دار چہار درم تخم جوز ماثل یک درم نبات نہ درم داخل
کردہ چہار گھڑی دیگر صلایہ کنند پس حب بقدر نخود بستہ یک صبح و یک شام بخورند **حبِ افیون** بابت اعتماد خان گجراتی برائے نزلہ نافع است و در فصل ضعف
باہ خواہد آمد **ایضاً** نسخہ مستعمل نواب اعتماد الدولہ جہت زکام و نزلہ مفید است و در سرعت انزال مذکور است **حسوء** معمول برائے تقویت دماغ و نزلہ خشخاش
سفید شش ماشہ مغز بادام مقشر نشاستہ شش ماشہ ہمہ را شیر گرفتہ نبات داخل کردہ بجوشانند بآتش ملایم تا مثل حریرہ شود گاہے زعفران اضافہ مے نمایند و جہت
صعود بخارات کشنیز خشک داخل کنند **حسوء دیگر** بگیرند سبوس گندم یک قبضہ و این را در آب تر نمایند و صافی نمودہ بر آتش بگذارند نشاستہ ہفت درم شکر سفید
دہ درم روغن بادام روغن شیرج ہر یک پنج درم اضافہ نمایند و بملایمت تحریک کنند کہ پختہ شود و تحسی نمایند **ایضاً** - برائے نزلات نافع از بیاض استاد مرحوم مغز
تخم خربزہ تخم خشخاش کشنیز خشک مغز بادام مقشر ہر یک پنج مثقال ہمہ را در عرق بیدمشک و عرق گاؤزبان شیرہ کشیدہ نبات سفید و کتیرا و نشاستہ و
صمغ عربی سودہ بقدر حاجت افزودہ بپزند و بکار برند و در ذکائی وزن نشاستہ و کتیرا و صمغ عربی ہر یک چہار دانگ و نبات سفید ہفت نیم مثقال است و
بادرنجبویہ و تخم ریحان ہر یک چہار دانگ تخم مرو کوفتہ یک مثقال و یاقوت و شربت نیلوفر ہر یک پنج مثقال نیز داخل است **حسوء نور** جہت زکام و نزلہ حار و
یابس بسیار مفید از ذکائی نشاستہ آرد باقلا آرد جو مقشر بآبے کہ در آن صمغ عربی و شکر سفید و کتیرا حل کردہ باشند بپزند و روغن بادام شیرین داخل کردہ بقوام آرند
و گرم گرم بخورند و حسا نافع نزلہ مقوی دماغ در فصل صداع گذشت **خمیرۂ خشخاش سادہ** کہ در زکام و نزلہ حار معمول است و جہت سرسام و رفع بیخوابی و
صداع مفید و منع نزلات حارہ و اصلاح ریش سینہ و شش و دفع درد سینہ و تبدیل اخلاط محترقہ و تسکین حرارت مزاج نافع است کوکنار کلان با تخم صد عدد نیم کوب
سازند با پوست را مجرا نیمکوب کنند و تخم را نرم بسایند و با دو نیم آثار آب باران بپزند و صاف نمایند و یک نیم آثار قند سفید انداختہ بقوام خمیر آرند قوت آن تا دو سال باقی میماند
و اگر در قوام رقیق دارند شربت خشخاش گویند و اگر خمیرۂ خشخاش مرکب سازند در آخر قوام صمغ عربی رب السوس کتیرا ہر یک یک درم تخم خرفہ مقشر کشنیز خشک مقشر

لخلخہ نزلہ حار رقیق کہ از لعوقات و استعمال ملطفات باز نہ ایستادہ باشد ازین لخلخہ بسبب تقویت دماغ و تسکین و تغلیظ مواد باز ایستد از عجالہ نافع بگیرند تخم
خشخاش با پوست بجوشانند و با آب برگ آس و روغن خلاف بجوشانند و بعد حلق مراس تلطیخ نمایند و اگر این لخلخہ گل مختوم و گل ارمنی با آب بادرنگ بر جبہہ طلا نمایند اقوی باشد
لخلخہ - کہ زکام حار و نزلہ مزمن را نافع و مجرب حکیم بقا خان از شرح یعنی ذکائی لاذن لوبان مصطگی کندر زرفت رومی گل بابونہ سنبل الطیب ہر یک جزوے موم
سفید روغن گل یا نرگس یا خیری ہر یک چہار جزو موم را در روغن بگدازند دوا را کوفتہ بیختہ بآن بسرشند و بر پارچہ مالیدہ بر سر بہ بندند و دو تہ بستہ دارند مجرب
است **لخلخہ** - جہت دفع نزلہ مجرب از حکیم اکمل خان قطعہ کاغذ موافق پیشانی از سوزن سوراخ نمودہ بر بالائے آن کاغذ زعفران و افیون مالیدہ و بر آتش گرم
نمودہ بر پیشانی بچسپانند و بالائے آن چیزے بندند **لعوق جمیز** - نفع کند نزلہ کہ بر سینہ و صدر و حلق نازل شود جمیز پختہ بار درخت گولر در آب بجوشانند
ہر قدر کہ خواہند پس آن را تبدیل ساختہ جمیز تازہ در ہمان آب انداختہ مکرر جوش دادہ صاف نمایند تا قوت آن در آب ظاہر شود پس باشکر جہت محرورین
و با عسل جہت بلغمیین لعوق سازند و بعضے کثیرا و صمغ عربی نیز اضافہ مے کنند و بعضے اوقات در طبیخ آن چیزے از لفس گولر سائیدہ داخل مے کنند کہ قوی تر
میشود و قدر خوراک درین صورت یک اوقیہ نوشتہ اند از ذکائی منقول **لعوق** - جہت نزلہ حار از ذکائی و معالجات بقراطی مغز بادام مقشر شدہ درم کثیرا پنج
درم خشخاش سفید پنج درم صمغ فارسی دہ درم ہمہ را کوفتہ بیختہ با ہم وزن آن فانیذ و برابر فانیذ تخم خرفہ مقشر کوفتہ بیختہ بوزن منقے لعوق تیار سازند و دیگر لعوقات کہ برائے
نزلہ حار و بارد مفید است در فصل سرفہ خواہند آمد **لعوق** - کہ نزلہ و زکام حار را بغایت سود مند از خلاصہ خشخاش سیاہ و سفید ہر کدام دو اوقیہ اصل السوس
مقشر نیم کوفتہ سہ اوقیہ بہیدانہ تخم خطمی ہر کدام یک اوقیہ صمغ عربی کثیرا ہر کدام نصف اوقیہ ہمہ را غیر از صمغ و کثیرا در پنج رطل آب تر کردہ بدارند و آنگاہ بجوشانند
تا نصف باند صاف نمودہ صمغ و کثیرا باریک سائیدہ و لعاب اسپغول نیم رطل شکر سفید دو نیم رطل اضافہ کردہ بجوشانند تا بقوام آید بردارند و پیوستہ اندک اندک از
آن لعق نمایند **ایضاً منہ** - کہ درین مضمون پسندیدہ است و حکیم ذکا را امد خان نوشتہ اند کہ ہیچ دوا جہت نزلہ و زکام و سرفہ حار باین نمیرسد و قبض و یبوست مطلق
ندارد و بلغم پختہ بسہولت برمے آرد و ہمیشہ معمول و مجرب است کثیرا صمغ عربی نشاستہ مغز تخم کدوے شیرین مغز بادام شیرین مقشر ہر کدام دو تولہ قند سفید نیم
رطل عرق بید مشک شہ رطل قند را با عرق مذکور بقوام آوردہ دارو ہا سودہ آمیختہ لعوق سازند و اگر ترطیب سینہ و تسہیل اخراج مواد دیرینہ بیشتر منظور باشد روغن
بادام شیرین دو تولہ اضافہ نمایند قدر شربت یک تولہ معمول است و اگر با آب بقوام آرند نافع است و مؤلف مفتاح المجربات نوشتہ کہ من این نسخہ را باضافہ
اصل السوس کہ نصف یک جزو باشد ساختہ فائدہ کلی ملاحظہ نمودم و گاہے مغز بہیدانہ نیز اضافہ کردہ شد **لعوق بذر البنج** - نافع نزلہ بارد کہ بر سینہ ریزد و مفید
سرفہ بلغمی و مقوی دماغ و کمر و دل آمدہ بذر البنج دو تولہ زعفران فلفل گرد دار چینی فلفلمویہ زنجبیل ہر واحد یک تولہ مسک عاقرقرحا مصطگی ہر واحد شش ماشہ دار فلفل
قرنفل ہر یک سہ ماشہ مویز بوایک صد و شہد نیم آثار شہد گرم کردہ ادویہ سائیدہ آمیزند خوراک شش ماشہ **مطبوخ** - نافع نزلہ و سعال اصل السوس مقشر نیم کوفتہ دو
درم بہیدانہ نیم درم صمغ عربی یک درم کثیرا نیم درم دار چینی دو ماشہ سپستان ہفتہ دانہ نبات مصری یک نیم تولہ در یک نیم پاؤ عرق گاؤزبان جوشدادہ وقتیکہ بقدر
پنج شش فلوس باقی ماند بطریق قہوہ بنوشند **مطبوخ** - نافع زکام و نزلہ از معمولی بادیان بنفشہ پرسیاؤشان اصل السوس مقشر نیم کوفتہ گاؤزبان ہر یک یک
مثقال سپستان مویز منقے ہر یک پانزدہ عدد نبات یک نیم تولہ در نیم آثار آب بجوشانند ہرگاہ چہارم آب بماند صاف کردہ بنوشند و اگر سردی و کثرت بلغم بود
بیخ بادیان زوفا خشک بیخ سوسن فراسیون انجیر ہر چہ مناسب دانند افزایند و اگر زکام با حرارت باشد مثل عناب و بہیدانہ و نیلوفر و تخم خطمی و خبازی زیادہ سازند
و اگر ریزش نزلہ بطرف سینہ بود عوض نبات شربت خشخاش دو تولہ یا یک تولہ دیاقوزا کنند **مطبوخ** - کہ صاحب تذکرہ در سرعت قطع زکام و نزلہ حار از مجربات
دانستہ جو مقشر دو اوقیہ خمیرہ بنفشہ گلقند شکری ہر کدام یک اوقیہ اصل السوس مقشر پرسیاؤشان تخم خشخاش ہر کدام نیم اوقیہ ہمہ را در چہار صد درم آب بجوشانند
تا پنجاہ درم بماند صاف نمودہ با شربت انار شیرین یا شربت بنفشہ بدہند کہ از اعظم منقیات دماغ است **مسہل بارد** - کہ در زکام و نزلہ حار بکار آید در فصل صداع
مذکور شد اگر مزمن بود از آن موقوف نمایند مناسب است و ہمچنین مسہل گرم کہ در زکام و نزلہ بارد مستعمل است در فصل فالج گذشت اگر عوض روغن بید انجیر شیرہ بادام کنند
مضائقہ ندارد **معجون فلاسفہ** و معجون لبوب علوی خان نیز نزلہ بارد نافع در فصل ضعف باہ خواہد آمد و معجون اذراقی کہ برائے نزلہ بارد مفید در فصل فالج گذشت
نزلہ بند - از حکیم حاذق الملک صمغ عربی کثیرا قرنفل بسباسہ جند کی بذر البنج عود دار چینی خطائی افیون زعفران مصطگی بیخ لفاح در گلاب و آب کشنیز خشک سفیدہ تخم
مرغ سودہ بر کاغذ کہ برابر روپیہ باشد متفرق کردہ بسوزن سوراخ نمودہ باشند ادویہ بر آن طلا کردہ بر شقیقہ بچسپانند **نوع دیگر** معمول حکیم موصوف تخم کاہو تخم
خشخاش افیون زعفران بذر البنج دم الاخوین صمغ عربی کثیرا گل سرخ انزروت اگر حاجت باشد کافور قیصوری نیز اضافہ نمایند و ہمہ ادویہ را کوفتہ بسفیدہ تخم مرغ
آمیختہ بر کاغذ کہ از سوزن سوراخ کردہ باشند سرشتہ بر شقیقہ بچسپانند **ناس نزلہ** از مجربات اکبری تماکو صورتی یک دام زعفران یک ماشہ قرنفل ثلث عدد

باریک سائیدہ قدرے ناس بگیرند **ناس محسن خانی** برائے نزلہ از بیاض استاد مرحوم دم الاخرین عاقر قرحا نندا و نطولی مصتر بر ابرکندش برگ کنیر خشک ہمہ برابر ہمہ کوفتہ
بیختہ ناس بگیرند **ایضاً منہ** ۔ نوشادر چونہ قدرے باہم سودہ برکف مالیدہ بوکنند مادہ مجتمعہ نزلہ باردہ دفع شود **ناس** ۔ برائے نزلہ از علوی صاحب مغفور تخم سرس
بالپور یک تولہ کائپھل دو ماشہ زعفران یک ماشہ باریک سودہ ناس بگیرند **ایضاً** ۔ برائے نزلہ از بیاض والد ماجد غفراسدلہ ۔ سمندر پھل دو دانہ دہ عدد قرنفل بست و پنج
عدد نکچکنی بست و پنج ماشہ مشک خالص یک ماشہ در عرق ادرک باریک سائیدہ در سایہ خشک کنند و باز سائیدہ پارچہ بیز نمودہ نگاہ دارند صبح و شام بکار برند **ایضاً**
مجرب قبلہ گاہ غفران پناہ مغز پوست رواسن کہ حبیت مے نامند خشک نمودہ یک تولہ مغز تخم سرس یک تولہ زنجبیل شش ماشہ فلفل گرد دو ماشہ ہمہ را کوفتہ باریک
نمودہ سعوط کنند **لفوخ** ۔ نافع نزلہ و شقیقہ مزمن کہ سدہ آن بکشاید تخم ہلیل شش ماشہ مغز گھونگچی سفید چہار ماشہ فلفل سیاہ دو ماشہ نوشادر ماشہ کوفتہ بیختہ
قدرے در بینی ناس گیرند تا آب جاری گردد و صدمت بسیار وارد از علاج الغربا **لفوخ** نہ برائے تنقیہ دماغ و جاری نمودن آب بینی از معمولی آرشیشعان
یک دام لونڈ بندال ہفت ماشہ زعفران دو سرخ قرنفل دو عدد باریک سائیدہ بکار برند **ایضاً منہ** برائے نزلہ و درد شقیقہ کہ از نزلہ باشد نکچکنی شش
ماشہ فلفل گرد چہار عدد لونگ چہار یک ماشہ کافور یک سرخ کوفتہ بیختہ نگاہ دارند و بعمل آرند ۔ **ایضاً منہ** برائے نزلہ و سردی دماغ نکچکنی مشک خولنجان
زنجبیل بندال زعفران دارچینی ہر یک یک ماشہ تنباکو صورتی یک دام سائیدہ قدرے ناس گیرند **فائدہ** ۔ صاحب معمولی گوید کہ این احقر در ناس تنباکو
سحوق عطر عود یا عطر مجموعہ آمیختہ برائے گرفتن گفتہ بسیار فائدہ کردہ وزن این در چہار تولہ ناس یک ماشہ عطر است در زکام بعد نضج مواد برائے اخراج و
امالہ از جانب حلق مفید است **فائدہ دیگر** باید دانست کہ ناس تنباکو سحوق در ہند رائج است و اکثرے از آن عادی اند و مفید نزلہ و زکام میدانند ہر گاہ
مزاج و دماغ گرم بود و خوف سہر باشد مناسب نیست و اگر مزاج و دماغ بارد بود مضائقہ ندارد و در سن شیخوخت کہ رطوبت غریبہ بالطبع افزاید اگر عادت کنند
مناسب است کہ منقی رطوبات است و از امراض دماغی محفوظ میدارد و بعضے درین مشک مے افزایند و این بہتر است و آنکہ عادی گرفتن ناس نباشند
و آنہا از زکام و نزلہ حادث شود باید کہ بعد نضج مادہ استعمال نمایند زیرا کہ در ابتدا تا مادہ نضج نیابد جذب مواد شدہ صداع مے آرد و اگر ریزش مواد جانب حلق
بود برائے امالہ نیز بعد نضج بہتر است و درین زمان برائے اخراج مادہ بلغمی ترکیب مے سازند و مفید مے شود تنباکو باریک کوفتہ بیختہ ناس درست مے کنند
در آن قدرے مغز فلوس مے آمیزند و باز خشک کردہ سائیدہ ناس مے گیرند از نسبت سادہ زیادہ اخراج مے نماید و وزن این در ہشت دام تنباکو یک دام
فلوس مے آمیزند و اگر قدرے مشک افزایند نیز بہتر است و بعضے اہل فرنگ تنباکو را در شراب تند ترمے کنند و بعد خشک شدن سائیدہ ناس میگیرند لیکن
تنباکو را بسیار سائیدہ باریک نمی کنند جریش مے دارند کذا فی المفتاح +

حکایات

شخصے را نزلہ و زکام حادث و درد سر بود لعاب بہیدانہ شیرہ عناب شیرہ تخم کاہو عرق شاہترہ و شربت نیلوفر دوم روز بجائے شربت نیلوفر شربت بنفشہ نمودند و خاکشی
افزودند باز بجائے شیرہ کاہو شیرہ مغز تخم ہندوانہ نمودند بعدہ کتیرا سودہ پاشیدہ بجہت سرفہ افزودہ شد **ایضاً** جوانے نسیان داشت منضج بلغم اطلاکردند
اسطوخودوس چہار ماشہ گاؤزبان شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ بیخ بادیان شش ماشہ مویز منقے ہفت دانہ پرسیاؤشان چہار ماشہ عناب پنج دانہ گل
نیلوفر شش ماشہ خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ بنفشہ شش ماشہ سپستان پانزدہ دانہ عنب الثعلب شش ماشہ شب در آب گرم تر کردہ صبح خام مالیدہ گلقند
آفتابی داخل کردہ صاف نمودہ یک روز خوردہ فصل صیف بود و موئے سر تراشیدہ غسل کردہ زکام پیدا شدہ بود ازین منضج روز دوم کہ تپ و درد سر و
نزلہ اشتداد گرفت دواہائے گرم مثل اسطوخودوس و مویز منقے و بیخ بادیان وغیرہ موقوف کردہ شد روز دوم درد سر بشدت پیدا شد بنا چاری منضج موقوف کردہ
تبریدہ فرمودند لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرہ مغز تخم تربوز شیرہ کاہو ہر یک شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش ماشہ روز چہارم غثیان و قے صفراوی و درد
شقیقہ بقدریکہ مشابہ بسرسام بود عارض گشت آب آلو بخارا نہ دانہ افزودہ شد لیکن درد کم نشد روز پنجم برائے ہمین درد تبریدہ دادہ بوقت شام فصد سرار و خون کم
دو ازدہ دام بنا بر ضعف گرفتہ شد تبریدہ بدستور بجائے شربت بنفشہ شربت نیلوفر دادہ شد و ضماد و سعوط معمول صداع کردہ شد غذا دال مونگ باخشکہ خواب ہم
آمد و گونہ غنودگی کہ بطور سبات و لیثرغس بود زائل شد مگر لعاب از دہن جاری بود فرمودند اگر غثیان باشد آلو بخارا باید داد و اگر خوف نزلہ باشد موقوف سازند
روز ششم باز منضج شروع شد برائے تنقیہ دماغی گل بنفشہ خطمی ہر یک شش ماشہ سپستان پانزدہ دانہ بہیدانہ سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ خیسانیدہ شیرہ تخم
کاہو شیرہ مغز تخم تربوز ہر یک شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش ماشہ پاشیدہ نوشند روز ہفتم بدستور دادہ شد روز ہشتم درین نقوع عناب پنج دانہ خبازی

گاؤزبان پرسیاؤشان نیلوفر ہریک چہار ماشہ خیارین کوفتہ شش ماشہ مویز منقے دو تولہ افزودہ شیرہ‌یات موقوف نمودہ شد تا نضج مادہ نزلہ از بول ظاہر شد مسہل دادیم
برائے مسہل اسطوخودوس چہار ماشہ سنا مکی یک تولہ گل سرخ چہار ماشہ در طبیخ فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ اضافہ نمودہ
شد بجائے آب عرق کوہ دو پہر بخورد آب ہمگی ہشت نوبت اجابت شد با پیچش و درد زیر ناف روز دویم مسہل تبرید از لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرۂ عناب پنج دانہ شیرۂ
کاہو شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ اسپغول شش ماشہ پاشیدہ دادہ باز روز چہارم منضج از عناب پنج دانہ سپستان بست دانہ - اصل السوس گاؤزبان خطمی
خبازی بنفشہ نیلوفر ہریک چہار ماشہ مویز منقے دو تولہ خیارین کوفتہ شش ماشہ عنب الثعلب پرسیاؤشان ہریک چہار ماشہ شیرۂ تخم بادیان شش ماشہ اسطوخودوس
چہار ماشہ در آب گرم نقوع کردہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش ماشہ در روز دادہ روز شانزدہم در نسخہ مسہل دویم ہلیلہ سیاہ سہ ماشہ تربد سفید شش
ماشہ افزودہ شد لیکن عمل خوب نگشت ہمگی چہار دست شد فرمودند کہ ہلیلجات بنا بر عفوصت مانع عمل مسہل شد علاج بمزلقات و مضریات اسرف و ادویۂ نزلہ باید
کرد چنانچہ بموجب تشخیص ہلیلہ دور کردہ شد در مسہل سوم سیزدہ نوبت اجابت شد و مسہل کامل گشت تبرید روز دویم مثل لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرۂ خیارین ہفت
ماشہ شیرۂ عناب پنج دانہ عرقیات شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی شش ماشہ دادند بلغم در دماغ کہ بر تنفس آواز میکرد زائل شد و سدۂ دماغ کشادہ گشت مگر شکایت
درد شقیقہ باقی بود اطریفل زمانی چند روز استعمال کرد نجات یافت **ایضاً** شخصے را ریزش نزلہ و منخرین مسدود بود این دادند بہیدانہ سہ ماشہ گاؤزبان خطمی
پرسیاؤشان ہریک پنج ماشہ در عرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان جوش دادہ بطور قہوہ نوشانند - دیگرے را برائے نزلہ این دادہ شد دانہ ہیل دو ماشہ بہیدانہ
سہ ماشہ کوکنار دو سرخ نبات تولہ جوشانیدہ بطور قہوہ بنوشند **ایضاً** شخصے ہندو را ریزش نزلہ و بلغم در سینہ معلوم میشد برائے نضج این دادند خمیرۂ خشخاش
خوردہ بہیدانہ سہ ماشہ عناب پنج دانہ سپستان نہ دانہ اصل السوس سہ ماشہ تخم خطمی ہفت ماشہ خبازی ہفت ماشہ شب در آب گرم تر کردہ صبح جوش دادہ صاف
نمودہ شربت نیلوفر داخل کردہ بنوشند **ایضاً** - مسماۃ قبض و نزلہ دائمی و بواسیر و خفقان بارد خطمی خبازی سپستان جوشانیدہ و صاف نمودہ نبات داخل کردہ
بنوشند بعد لعاب اسپغول سودہ با اطریفل صغیر سرشتہ بخورند بالایش عرق شاہترہ بنوشند جہت رعایت بواسیر روز دویم بجائے اطریفل گلقند آفتابی جہت تنقیۂ دماغی
بعدۂ درد بجائے عصعص و سرین و قبض بود لعاب بہیدانہ عرق عنب الثعلب شربت بنفشہ بجہت آخر روز بعدۂ بجائے خطائی دو ماشہ بادیان خطائی چہار ماشہ جوشانیدہ
صاف کردہ نبات تولہ داخل نمودہ بنوشند بعدہ دوا المسک معتدل خوردہ شیرۂ اصل السوس لعاب بہیدانہ عرق عنب الثعلب نبات بخورند روز دویم دیاقوزا روز
سوم اسپغول پاشیدہ غذا پلاؤ - **ایضاً** - صاحب نزلہ بواسیری و قبض دہندۂ برآمدن دائمی زکام و تپ و درد سر و عسر برآمدن بلغم از بینی و غلظ آن از مدت ہمی تمام
رطوبات بمی تبلیان آمدہ فصل ربیع مگر فصد مناسب ندیدہ اول تبرید و تسکین حمی و زکام و نزلہ کردند از شیرۂ عناب پانزدہ دانہ شیرۂ کاہو شش ماشہ گاہے شیرۂ
مغز تخم کدو عرقیات شربت بنفشہ خاکشی گاہے شربت نیلوفر آرام شد بعدۂ بہ پرہیزی کردہ حلوا و گوشت کہ ہر دو ممنوع است و چیزے کہ سم است در نزلہ خوردہ و آب
سرد نوشیدہ نکس شدہ از سر نو تپ و عوارض مشتد و مادہ در گردن آمدہ تشنج شدہ باز تبرید سابق دادہ نقوع منضج عناب پنج دانہ بہیدانہ سہ ماشہ بنفشہ خبازی
ہریک چہار ماشہ سپستان بست دانہ اصل السوس چہار ماشہ شیرۂ کاہو شیرۂ مغز تخم کدو گاہے شیرۂ خیارین ہریک شش ماشہ دادہ باز عرق آمدہ تپ زائل شد
طبیعت رو باصلاح آوردہ نقوع زکام منضج مادہ سوداوی عناب پنج دانہ بہیدانہ سہ ماشہ خطمی شش ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ سپستان پانزدہ دانہ شب در آب
خیسانیدہ شربت بنفشہ دو تولہ شیرۂ کاہو شش ماشہ خاکشی شش ماشہ و غذا آب یخنی و دال مونگ با خشکہ یا کھچڑی فرمودند اگر تپ باشد آب یخنی موقوف دارند باز
قدرے چون تشنج شد تپ دور شد و قبض بود کھچڑی خوردہ دہن ترش و عوارض افزایش بلغم از نسبت صفرا زیادتی کرد بہر دفع غلظ بلغم و تلطیف آن مویز منقے دہ
دانہ زوفا پرسیاؤشان ہریک سہ ماشہ دادند تا جلائے سینہ و رفع قبض شود **ایضاً** طفلے بلغمی صورت تہیج چہرہ مثل آنکہ از فساد خون میباشد از نزلہ داشت
شاہترہ گل بنفشہ اسطوخودوس بہیدانہ جوشانیدہ دادند و ہمچنین دیگرے تہیج چہرہ داشت اطباء تدابیر استسقاء نمودند استاد فرمودند کہ ورم نزلہ است آب و سیل
باید داشتند **ایضاً** حکیم شریف خان صاحب مے نویسند کہ دوستے داشتم کہ برودت بر دماغ از کمال مرتبہ غالب شدہ بود و نزلہ بارد داشت در روز و شب تقویت دماغ
بانواع معاجین حارہ و تقویت مثل تریاق و جز آن مے نمود و ہیچ فائدہ نہ بخشید باستعمال حب کچلہ ہم مزاج باعتدال آمد و ہم ترک افیون نمود اول ہمراہ
افیون قدرے کچلہ آمیختہ استعمال مے کرد و بعد ازآن ہر روز افیون میکاست و کچلہ اضافہ مے نمود قدرے از اثر نزلہ باقی ماندہ بود باستعمال حب بلادر بالکل زائل گشت

مقالہ دوم در امراض چشم

برائے حفظ صحت چشم فرش سبز نشست احتراز از غبار و دخان و ہوائے بسیار گرم و سرد و ریاح سمومی و از کثرت جماع و سکر و امتلاء خواب کردن بعد آن و از تمام اغذیہ

واشربۂ غلیظہ وجمیع مبخرات وتمامی مجففات مفرط واز قرأت خطوط دقیقہ بافراط مگر احیاناً وکتابت آن خصوصاً بین العصر والمغرب وبعد فصد وبکا وکثرت فصد وخصوصاً حجامت پے درپے وفساد طعام در معدہ ودیدن اشیاء براق ونیز تا دیرے بغور بسوئے اشیاء دیدن وبرپشت خصوصاً زمانے طویل بخسپند واما اشیاء نافعہ پس مثل غوطہ کردن در آب صافی وشیرین است وکشادن چشم در آن وخوردن غذاہائے لطیف مقدار معتدل کہ باعث تولد خون صالح باشد واکثار شلجم وگاہ گاہے استعمال اکحال مقویہ بصر واطریفلات ومعاجین مناسبہ ودیدن اشیاء جمیلہ واستفراغات معتدلہ وتنقیہ دماغ وتقویت آن ومنع ابخرہ وگویند کہ خوردن دارچینی فلفل سیاہ زعفران بادیان با اندکے نمک اندرانی وکذا مغز بادام بانبات وجمیع بوبات وسفوفات رازیانہ وپنج مہک وشکر ومداومت ہلیلہ وآملہ مربہ ورگ تنبول حافظ صحت چشم است۔ وآمراض عین بسیار است وعسر التشخیص ومسیاطی پنج ہزار مرض او شمار کردہ ودر شرافت او شک نیست لہٰذا گفتہ اند کہ مقدمۂ چشم بسیار نازک است بدون تشخیص آنکہ مرض شرکی است یا اصلی یا در طبقات یا در رطوبات یا در عصبۂ مجوفہ جرأت علاج وے نکنند بہر آنکہ مبادا ثواب شفائے آن بعقاب خطائے این مبدل گردد وہر دوا کہ در چشم اندازند باید کہ اول تنقیہ بدن کنند بعدہ بکار برند مگر دوائے سہل عند الضرورت وایضاً در چشم درد ناک میل نیندازند بلکہ ادویہ را در شیر یا چیزے دیگر حل کردہ اندک اندک بفاصلہ چکانند وہمچنین دوائے تیز را علی الاتصال وپیہم استعمال نباید کرد واگر حاجت تکرار افتد صبر کنند تا آنکہ چشم از اذیت مرتبۂ اولیٰ استراحت یابد پس باز بعمل آرند وہرگاہ ہمراہ بیماری چشم صداع باشد ابتداء العلاج صداع مع عنایت بطرف حال عین باید نمود وہر مرضیکہ با درد صعب بود نخستین بتسکین درد نمایند لیکن دوام استعمال مخدرات بہر تسکین وجع جائز نیست ووقتیکہ تنقیہ وتدبیر صائب سود ندہد معلوم کنند کہ در چشم سوء مزاج بارد یا مادہ خبیثہ در طبقات متمکن کہ غذا را عین فاسد مے کند یا آنکہ دماغ ضعیف است واز و نزلہ بسوئے چشم متوجہ مے شود وزینجا است کہ گفتہ اند گاہ باشد کہ بدون آنکہ ورم در چشم ظاہر باشد بواسطۂ دوام نزول مادہ بچشم منفعت علاج ظاہر نشود پس اگر مادہ از خارج قحف دماغ آید با سرخی چشم وروئے وگرمی سر وپیشانی وپری رگہائے سر بود درین صورت کشادن رگہائے سر وبریدن شرائین صدغ ونہادن داغ مناسب است وحجامت نقرہ وارسال علق بر جبہ نیز قریب بنفع اوست وتضمید باضمدۂ مقویہ مفید واگر مادہ از داخل قحف آید با وجدہ ہمی وخارش چشم وبینی وکثرت عطسہ باشد درین حال تنقیہ دماغ بفصد واسہال ودیگر تدابیر منقیہ دماغ باید کرد وہر چہ در سبیل گفتہ شود مفید دانند وتناول طعام وشراب کمتر ولطیف واجتناب از اشیاء بدگوار وبخار انگیز از اقسام استفراغات مادہ چشم شمردہ اند واستعمال عطوسات ومدمعات وفصد رگ گوشۂ چشم وپیشانی خصوص بعد تنقیہ عام بدن وخاص دماغ وپس از سکون مادہ نیز از منقیات چشم است وتدبیر وتنقیہ عضویکہ از آن مادہ بچشم ہمی آید از واجبات است ودر صورت مادہ در ہمہ بدن اول بحسب خلط استفراغ عام کنند پس بتنقیہ خاص دماغ بعدہ بتنقیہ عضو خاص الخاص چشم متوجہ شوند وتدبیر تنقیہ بحسب ہر مادہ در مقامش بتفصیل ذکر خواہد یافت ودر مادۂ دموی فصد کفایت کند وباشد کہ باوجود کشادن فصد بسبب کثرت غلظ خون وپری رگہائے چشم از آن امتلاء عروق بحال خود باشد درین صورت استحمام نمودن وعقب آن طعام لطیف خوردن مفید است وتناول ایارج فیقرا وحب قوقایا سود مند واستعمال شیاف احمرین وضمادات محلل خون غلیظ را رقیق کند وایضاً حینئذ قد ینفع من خمر الصرف اقداح +

فصل اوّل در رمد

وآن ورم سپیدی چشم است کہ بآمن چشم شہرت دارد وآیہ دانست روزے کہ رمد عارض شود تا سہ روز دوا نکنند وبعد از آن حب وضماد وغیرہ بعمل آرند وآنجا کہ سبب قوی باشد پیش از فصد ومسہل ادویہ موضعیہ بکار برند وہمچنین استعمال شیاف ابیض وسائر مغریات قبل از تنقیہ بدن وسر منہی است وکذلک در ابتدائے رمد آب بچشم رسانیدن نیز ممنوع است وملازمت تلیین واماله ومنع ابخرہ در علاجش ملحوظ دارند واجتناب از گوشت وہمہ آنچہ بخار انگیز بود لازم دانند وایضاً صاحب رمد را احتراز جمیع اشیاء حریفہ مثل کراث وثوم وبصل واز ہر چہ مولد خلط غلیظ کہ باشد مانند کرنب وعدس واز تمامی ملح ومفطر الموصنت ہمچون سرکہ ضرور است ونیز تدہین سر وتقطیر روغن در گوش وقبض طبیعت وافراط خواب خصوصاً برپشت وکثرت بیداری واستحمام کثیر وخمر کہ غلیظ وجز آن کہ در ابتداء این مقالہ گفتہ شد نادر مسا مضر بود وآنجا کہ در رمد علاجہائے صواب کردہ شود وباوجود آن رمد بر حال خویش باشد پس باید کہ ہرگز از طریق صواب باز نگردند زیرا کہ ممکن است کہ مادہ سخت غلیظ وعسر باشد وبعد مدتے وے از تلطیف یافتہ تحلیل پذیرد والتکمید والحمام قبل النقاء مادی یجلب اکثر مما یحلل **رمد دموی وصفراوی** ۔ علامت دموی سرخی وگرانی وانتفاخ عین وامتلاء عروق وضربان صدغین وکثرت چرک وسیلان اشک بود ونشان صفراوی شدت درد والتہاب ونخس وقلت التصاق واشک ورمص باشد **علاج آن** از لعاب بہیدانہ شیرہ عناب شیرۂ مغز تخم تربز شربت

نیلوفر تبرید کنند و صندل گل منی. سوت حب الثعلب برگ بید با بدر آب کشنیز سبز سائیده گرد اگرد چشم ضماد نمایند و یا بیضه از بیل رنگ سوده مدام بالاے چشم دارند
دیگر و معمور و حب سوخته کردن نیز نافع است و شیاف ابیض در شیر دختر یا شیر زن حل کرده در چشم کشند و اگر این تدبیر فائده نکند فصد سر از و از جانب مرض بگیرند
اگر ممکن نبود حجامت ساقین نمایند پس زلو بر بنا گوش و ند لقترا گردن هفت هفت عدد بچسپانند و در روز دوم نیز چنین کنند و اگر احتیاج تنقیه شود منضج ماده از
منضج باز دو سه بار تنقیه کنند و حب ایارج خورند. و در صورتیکه ماده مرکب باشد و با مزاج مریض گرم نباشد تنقیه از حب ایارج هم مضائقه ندارد
و اگر مسهل زرد. و ورم باقی مانده شود شستن چشم بآب نیم گرم و استعمال ذرور اصفر صغیر و شیاف احمر لین لازم دارند و تقطیر زردهٔ تخم مرغ مشوی
با ذکر زعفران و روغن گل موجب زوال سرخی میشود و حجامت کفا بدستور و هرگاه سه بطول انجامد آرد حلبه و خشخاش و باقلا و زعفران و صبر با سفیدهٔ تخم مرغ و
روغن گل سرشته ضماد نمایند و دم الاخوین و زعفران و مامیثا و اقاقیا و صبر مجموع مساوی افیون نصف الواحد شیاف ساخته کما هو علاوه استعمال کنند که عجیب الاثر
است و غذائی و با کمک و حرف و زردی بیضه نیم برشت مناسب بود و از جمیع لحوم و تمر پرهیز کنند و اگر خوف ضعف قوت باشد شوربائے چوزهٔ مرغ جائز است

رمد بلغمی۔ علامتش ثقل درد و سرخی و کثرت اشک و چرک و شدت ثقل و انتفاخ و بهم پیوستن پلک در حالت خواب بود علاج آن بعد از نضج مسهل
حار و حب ایارج و حب مشبیار بدستوریکه در ماسبق گذشت تنقیه کنند و صبر و حضض و مر و اقاقیا و زعفران بآب مکو سوده ضماد نمایند و لعاب حلبه مغسول در چشم
چکانند و بعد انضاج ذرور ابیض و شیاف احمر لین کشند و دیگر ادویه معموله که بنوک قلم مے آید حسب حاجت بکار برند و اگر با وجود جودت پرهیز و حسن تدبیر رمد
بطول انجامد و سرخی و سیلان اشک منقطع نشود و هیچ تدبیر و تنقیه سود مند نیفتد باید دانست که در نفس طبقات ماده ردی آنست و درین حال توتیائے مغسول
و سفیداب و اثمد مغسول و نشاسته کما هو علاوه مفید است چه رطوبات غریبه بمرور ایام خشک میسازد و چشم باصلاح مے آید و قرشی گفته که گاهے اکتحال
بصبر لقد کفایت مے کند. **رمد سوداوی**۔ علامت آن خشکی و گرانی و تیرگی چشم و ثقل و سرخی پلک و عدم انتفاخ و قلت اشک در معظم مطلب
و اطالت مرض است و در اکثر با صداع و خشکی دماغ بود علاج آن هیدانه سپستان گاوزبان شاهتره جوش داده صاف نموده شیرهٔ مغز بادام شیرهٔ کشنیز
خشک آمیخته شربت بنفشه حل کرده بنوشند و بنفشه بابونه بزرگان با روغن نیلوفر بر پلک چشم ضماد نمایند و روغن بنفشه و کدو و شیر دختر در بینی چکانند و نیلوفر
و بنفشه برگ خطمی جو مقشر سپستان و غیره در آب پخته الحباب نمایند و آبش بر سر ریزند و استحمام نمایند و لعاب هیدانه و غیره مرطبات در چشم چکانند
و شیاف دینارجون اکتحال نمایند و ماء الشعیر و دیگر اغذیه مرطبه مقوی دماغ خورند و اگر احتیاج تنقیه شود منضج و مسهل سودا و حب افتیمون باید داد به
طریقیکه در مالیخولیائے سوداوی مذکور شد و قبل از ترطیب استعمال مستفرغات و محللات روا نبود. **رمد ریحی**۔ علامتش عدم ثقل و چرک و اشک و کثرت
تمدد و قلت حمرت بود علاجش شیرهٔ بادیان شیرهٔ تخم کشوث با گلقند علی بدهند و طبیخ بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش بر چشم ریزند و بسبوس گندم و جاورس
تکمید کنند و بحمام نشانند و دیگر محللات بکار برند و معجونے که در رمد ریحی مستعمل است بخورند **فائده** گاه باشد که از رسیدن غبار و دخان و گرمی آفتاب و
از دیدن چیزهائے بسیار روشن چشم مرمود و مانند آن سرخی خفیف مانند رمد در چشم حادث گردد و با اندکے سوزش و سیلان اشک و این نوعیست از رمد
مجازی که گاه نیز نامند و در اینجا انقطاع سبب کافی است و الا اندکی سبک تر از علاج رمد حار نمایند و حضض صندل سفید در آب کشنیز سبز یا شیر دختران
سوده ضماد کنند یا برگ عرفه و قدرے کافور بگلاب سوده بر چشم نهند و شیاف برود استعمال نمایند و شیاف ابیض و برود کافوری در چشم کشند و در رمدیکه
از دمیدن برف حادث شود تدابیر محلله کفایت کند مثلاً برگ ثوم یا پوست خشک آن و شلغم و ندفا رخشک و اکلیل و بابونه در آب جوشانیده و بر بخار آن انکباب
نمایند و پارهٔ سنگ یاس در آتش گرم کرده سرکه بر آن پاشند و بر بخار آن سر نگون دارند و بادام سائیده ضماد نمایند و بدانکه رمد عظیم که در چشم کودکان اکثر
افتد سخت است بر در و چه و این سخت ترین انواع رمد است و با آن سائر عوارض ورم گرم مثل انتفاخ و تمدد و ضربان و صلابت رو نماید و گاهی بحدے رسد که
سفیدی چشم سیاهی را بپوشاند و بند نمودن چشم بسیار مشکل گردد و رنگ ورم همچون گل سرخ باشد و علاجش مانند علاج رمد حار بود و در فصد خون وافر
باید گرفت و اگر مریض کودک باشد حجامت پس سر چسپانیدن زلو بر بنا گوش کفایت کند و طبیب حاذق میر محمد علی مرحوم مے نویسند که بعد از تنقیه هرگاه اگر
احتراق پلک و چرک ظاهر باشد فوراً ابیض بکار برند و شیاف ابیض بالا افیون بسفیدی بیضه مرغ و شیر زنان حل کرده در چشم چکانند و عصابه بر بندند و شبانه
روزے سه بار و هرباره که ذرور مذکور بکار برند چشم را عصابه بر بندند تا دفعتاً به تحلیل نرود نگشایند و بعد از تحلیل آن عصابه را باز نموده شیاف ابیض بدستور
اول چکانیده اندک صبر کنند و باز ذرور اول پاشیده بطوریکه ذکر یافته تعلیل آرند بعد از کشادن عصابه چشم را به میلے که قدرے پنبه بر آن پیچیده باشند به نرمی و همواری
تمام در مکان ته ریک از رمص پاک سازند و حضض و صبر و اقاقیا و شیاف مامیثا بآب کاسنی و عنب الثعلب سرشته بر حوالی چشم ضماد

علاج الامراض توتیاے کرمانی بآب خورده انگور سه درم و پنج درم کافور قیراطی کوفته بخرقه بیخته استعمال نمایند **برود قرع** - جهت رمد حار بغایت نافع است از ذکائی
توتیاے کرمانی را کوفته و بحریر بیخته در آب کره و زنده هشت روز پرورده خشک کرده دیگر بار سحق بلیغ نموده استعمال نمایند **بحر برود شیاف** است که چشم را در یک
روز صلاح آرد و رمد را دور نماید و ضربان بنشاند و ردع ماده کند از خریطی شیاف امیثا از مدت مرسے که هشت درم کتیرا یک درم زعفران دو درم افیون نیم درم
کوفته بیخته بآب باران یا بآب باران بسرشند وقت حاجت بسپیدی بیضه مرغ حل کرده بعمل آرند **پوٹلی** نافع سبل حار کافور یک جزو بوره افغانی سه جزو سائیده و باهم آمیخته
دو پوٹلی بندند و دو گھڑی در آب تر کرده دارند بعده از آب بر آورده بالاے چشم گردانند و قطره در چشم چکانند از معمول **پوٹلی** براے رمد حار از مفتاح
الجواهر پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله عفص کهیر و برگ تمر هندی افیون شب یمانی بریان زیره سفید هریک قدرے در پارچه بسته در گلاب تر کرده بر چشم بگردانند
ایضاً - براے رمد از معمول افیون یک سرخ قرنفل دو عدد و شب یمانی بریان چهار ماشه زرد چوب بقدر نخود کوکنار یک عدد و برگ تمر هندی قدرے سائیده
در پارچه بسته در آب دارند و بالاے چشم بگردانند و در چشم نیز قطور کنند **ایضاً** مجرب براے رمد بے نظیر است و معمول - پھٹکری بریان لوده هر واحد
یک ماشه افیون نیم ماشه برگ تمر هندی چهار ماشه همه را سائیده در پارچه پوٹلی بسته در آب تر کرده زمان زمان بر چشم بگردانند **ایضاً** - معمول برگ
رمد مغز گھیکوار بقدر سه ماشه پھٹکری بریان یک ماشه افیون یک سرخ باریک سائیده در مغز گھیکوار آمیخته پوٹلی بسته در آب تر دارند و بر چشم بگردانند
و قدرے از این در چشم قطور کنند از معمول **ایضاً** مجرب - نافع درد چشم از هر قسم که باشد زیره سفید لوده پھٹکری بریان هریک مساوی باریک
سائیده با قدرے مغز گھیکوار آمیخته پوٹلی بندند و در آب تر کرده هر ساعت بر چشم بگردانند و صاحب خلاصه نوشته که اگر شبها این دارو بر پارچه گسترده
و بر چشم نهاده خوابند و روزانه بدستور مذکور بطور پوٹلی بعمل آورند درد و رمد باذن الله تعالی صحت حاصل آید و همچنین است در مجربات اکبری **پوٹلی**
براے رمد و درد چشم از بیاض استاد مرحوم و حکیم مهندی رسوت هلدی پٹھانی لوده پھٹکری هریک یک درم افیون یک ماشه لونگ یک عدد کوفته
بیخته در شیره برگ تمر هندی دو پوٹلی بسته بر چشم بگردانند **نوع دیگر** براے درد چشم از بیاض والد مرحوم قرنفل یک عدد پھٹکری زعفران لوده پٹھانی
افیون زرد چوب هریک برابر قرنفل کوفته بیخته در پوٹلی بسته در آب که کوکنار در آن تر نموده باشند پوٹلی را تر نموده بر چشم و گرد چشم بگردانند **پوٹلی** که سرخی چشم
و درد آن را در بیچاس فرصت دهد از مجربات اکبری پھٹکری زرد چوب لوده هریک نیم توله قرنفل یک عدد شیره تمر هندی که زرگران زر و نقره صاف
نمایند و ست الله بقدر ریگے ادویه در آن سرشته شود ادویه کوفته بیخته در آن آمیزند و در پارچه بسته پوٹلی سازند و در قدرے آب بدارند و دو سه قطره در چشم
چکانند و ساعت بساعت بر چشم بگردانند نخستین بار آب گرم از چشم خواهد بر آمد آمدن دهند که عقب آن شفا است **ایضاً** - جهت درد چشم لوده پھٹکری مرداسنگ
هلدی زیره سفید هریک یک ٹانک افیون دو سرخ مرچ سیاه چهار عدد نیله تھوتھه سه سرخ باریک ساخته مساوی در آب پوست خشخاش پوٹلی تر کرده بر
چشم بگردانند **ایضاً** براے رمد از خیر التجارب پوست خشخاش پھٹکری لوده برگ سرس مغز گھیکوار از هریک دو درم کوفته پوٹلی بسته بآب کوکنار هر روز
پوٹلی بعمل آرند **ایضاً** که رمد را نافع است آهک در آب حل کنند و یک زمان نگهدارند تا که آهک ته نشین شود بعده لوده پٹھانی بقدر هشت ماشه در آب مذکور
بسایند و در پوٹلی بسته در آب مذکور بدارند و زمان زمان گرد چشم پوٹلی را بگردانند **جوشانده** براے رمد بلغمی و صفراوی مرکب اسطوخودوس گل بنفشه هریک چهار
ماشه شاهتره پوست هلیله زرد هریک شش ماشه جوشانیده صاف نموده شهد داخل کرده بنوشند روز دوم بجاے پوست هلیله زرد تخم کاسنی کوفته شش ماشه
ایضاً - اطریفل کشنیزی خورده بادیش شاهتره اسطوخودوس پرسیاوشان پوست هلیله زرد کشنیز خشک هریک شش ماشه بعرق شاهتره جوشانیده
صاف نموده نبات داخل کرده بنوشند **جوشانده** - براے رمد شاهتره گل بنفشه پرسیاوشان هریک شش ماشه اسطوخودوس چهار ماشه جوشانیده صاف
کرده نبات داخل کرده بنوشند، روز دوم شیره تخم خشخاش شیره مغز بادام افزایند **حب ایارج** جهت اقسام صداع و مالیخولیا و امراض سر و چشم مفید است
و معمول از شریفی و زاد غریب پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله مصطگی گل سرخ از هریک سه ماشه سنا مکی شش ماشه غاریقون
سفید تربد سفید مجوف خراشیده لاجورد مغسول از هریک دو درم کوفته بیخته بآب تازه بسرشند بخوراک یک دام بروغن بادام چرب کرده بورق نقره پیچیده بآب نیم گرم وقت
پنج شش گھڑی شب باقی مانده و اگر لاجورد نباشد صبر سقوطری دو درم از هریک دو درم عوض آن کنند و گاهے باوجود بودن لاجورد صبر هم بهمان وزن اضافه نموده میشود -
نوع دیگر مختصر معمول حکیم شریف خان صاحب هلیله سیاه هلیله زرد هلیله کابلی آمله بلیله گل سرخ از هریک چهار ماشه سنا مکی هفت ماشه کوفته بروغن بادام چرب
کرده حب بندند و در ورق نقره گرفته یک دام وقت شب بعرق مناسب یا بآب گرم بخورند و بالاے آن هرگاه دو سه گھڑی روز بر آید مطبوخ مناسب بنوشند
جهت امراض سر و چشم فائده عظیم دارد **حب صبر** - صداع و درد چشم را نافع بود از شریفی و شفائی و قادری صبر سقوطری بست درم پوست هلیله زرد

ده درم کتیرا مصطگی سقمونیا زعفران از ہریک ستہ درم گل سرخ پنج درم کوفتہ بیختہ بگلاب حب سازند شربت دو درم **نسخہ دیگر** مختصر برائے رمد و صداع و ابتدا نزول
از علاج الامراض صبر سقوطری سقمونیائے مشوی از ہریک یک مثقال پوست ہلیلہ زرد دو مثقال و نیم کوفتہ بیختہ بگلاب حب سازند **حب بنفشہ** اخلاط غلیظہ
از سینہ پاک کند و ربو و ضیق النفس را بغایت نافع باشد و امراض چشم و سینہ و صفرا دفع کند از علاج الامراض بنفشہ دو درم تربد موصوف یک مثقال محمودہ دانگے
و نیم رب السوس نیم درم بآب کاسنی حب سازند **حب مجرب** برائے رمد نزلی از بیاض استاد مرحوم کشنیز خشک پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ آملہ سنٹھے
صبر زرد ہریک شش ماشہ ہلیلہ سیاہ مصطگی ہریک چہار ماشہ زعفران یک ماشہ کوفتہ بیختہ در شیرہ بادیان حبوب سازند وقت خواب شب از شش ماشہ تا
یک تولہ بآب گرم بخورند **حب سرخ** کہ جہت تحلیل مواد چشم و تسکین رمد در آخر رمد و سبل مجرب و آزمودہ است از زاد غریب گیرو چہار درم افیون یک درم
زنجبیل ربع دام صمغ عربی ربع دام ہمہ را کوفتہ بیختہ اگر ورم باشد بآب کشنیز سبز و اگر مواد نزلہ بر چشم افتادہ باشد در آب کوکنار حب بندند و در سایہ خشک نمایند
بالائے چشم در آب سادہ یا در آبہائے مذکور سائیدہ ضماد نمایند **حب سبز** مجرب برائے امراض مذکورہ از شریفی پھٹکری دو دام افیون یک دام حضض
چہار درم برگ نیم پنج عدد زعفران پنج سرخ ہمہ را سائیدہ در کراہی آہنی قدحے آب داخل نمودہ از دستہ آہنی خوب کہرل نمایند بعد ازاں بر آتش گذارند تا
آب او جذب شود و لائق حب بستن شود آں زمان حب بستہ بکار برند و گاہے درین ترکیب یک درم صبر ہم داخل میکنند **حب** رمد نافع درد چشم و
ابتدائے سبل و ظفرہ مجرب معمول خاندان حکیم غلام امام حضض ہشت ماشہ افیون دو ماشہ شب یمانی چہار درم شب یمانی را بریان کردہ در شیر لیمون
یک پاس بدستہ آہن در ظرف آہنی حل نمایند کہ قابل حب بستن شود حب بندند و بآب سائیدہ حوالی چشم ضماد نمایند و اندک در چشم کشند در زمستان اندک
فاتر و در تابستان سرد و اگر آب لیمون پیدا نشود بجائے آن شیرہ برگ تر مہندی صاف نمودہ بگیرند و از آن حل سازند **ایضاً** نسخہ دیگر پھٹکری بریان دو دام
پختہ زرد چوب ہفت ماشہ اگر خام باشد بہتر والا بریان افیون پنج ماشہ در یک پاؤ پختہ آب لیمون کاغذی در کراہی آہنی انداختہ آتش نرم کنند و بپزند و حل سازند
تا قابل حب بستن شود حب بستہ دارند و طلا برقیق بر چشم نمایند و اندک ازاں در گوشہ اندرون کشند نوشتہ اند کہ برائے درد رمد بہتر ازین دوائے نیست۔
حب نافع درد چشم از معمولی لودہ پھٹکری بریان ہریک شش ماشہ جوز بویا نصف عدد قرنفل زعفران ہریک نیم ماشہ گیرو افیون سپاری چھالیہ
ہریک یک ماشہ ہلدی چہار ماشہ باریک سائیدہ حب بستہ دارند و بآب سائیدہ در چشم کشند **ایضاً** برائے رمد از مجربات استاد است شیاف مامیثا گل
سرخ حضض مکی صبر صندل سرخ فوفل زعفران مساوی گرفتہ حبہا سازند و در سایہ خشک کردہ با شیرہ کشنیز یا گلاب یا آب حل کردہ ضماد نمودہ باشند از حکیم
شریف خان صاحب حبہا کہ رمد را نفع بخشد بابت شاہ صاحب ہلدی دار ہلد پھٹکری ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ ہریک شش ماشہ افیون زعفران ہریک یک
ماشہ کوفتہ بیختہ حبہا بستہ بر چشم بقدر حاجت طلا سازند **ایضاً** برائے آشوب چشم از مجربات بیضہ الطیار سوت ستہ ماشہ لونگ یک عدد نیلہ تھوتھہ یک سرخ مصری
پھٹکری افیون ہریک یک ماشہ برگ نیم برگ ببول ہریک دو نیم عدد برگ املی ستہ عدد کہرل نمودہ گولی بستہ وقت حاجت در چشم کشند سرخی و درد ہمہ دفع شود
ایضاً جہت درد چشم از حکیم عزیب اللہ رسوت یک ماشہ افیون زعفران ہریک یک رتی پوست ہلیلہ کابلی ہفت ماشہ خوب سائیدہ در آب گولی بستہ
وقت حاجت بآب سائیدہ بالائے چشم لیپ کنند **حریرہ** کہ بضعف دماغ معمول و در رمد نزلی مستعمل تخم خشخاش نشاستہ ہریک چہار ماشہ مغز بادام چہار
عدد مغز پنبہ دانہ کشنیز خشک ہریک دو ماشہ دانہ ہیل یک ماشہ نبات روغن گاؤ قدر حاجت بدستور بپزند **دوائے** کہ درد چشم را بیک لحظہ ساکن کند
معمول استاد لودہ پٹھانی سودہ میدہ گندم روغن گاؤ ہریک چہار درم ہمہ را در آب خمیر کنند و چہار غلولہ سازند و صافے بر آتش ملایم نہند و یک غلولہ بر آن گذارند
چون گرم شود نرم کردہ بر چشم نہند تا آن زمان کہ سرد شود پس غلولہ دیگر کہ گرم شدہ باشد آن را بر چشم نہند و ہمچنین کنند تا دو چہار بار درد برطرف شود **دوائے**
منقول از خط استاد علیہ الاعتماد ہلدی دیودار دار ہلد را کوفتہ بیختہ در شیر زن یا گوسفند انداختہ بر آتش گذارند چون بجوشد کف آن را گرفتہ در چشم کشند و این
ہر دو دوا بہ رمد دموی و صفراوی مخصوص اند و بلغمی و سوداوی و ریحی را نیز نافع است لیکن در دموی بعد فصد و تلیین بکار برند و در صفراوی تلیین فقط نمایند و تلیین
بطبیخ ہلیلہ و کشمش و مغز فلوس مناسب و خوردن کشنیز خشک با نبات وقت خواب نافع **ایضاً مضر** خوردن گل بابونہ دو ماشہ بطریق کشنیز دو تولہ سرشتہ جہت
درد چشم کہ بیقرار گرداند ہماں دم نفع بخشد **دوائے** کہ برائے درد چشم مجرب نوشتہ افیون پھٹکری بریان بر تابہ آہن نہادہ با دستہ آہنی بآب لیمون
بسایند چندانکہ سیاہ شود پس بر پشت چشم استعمال نمایند **دوائے** کہ رمد را سود دارد و در فصل ضعف بصر خواہد آمد **نوع دیگر** از بقائے مجرب برائے
رفع سرخی چشم بود داں زنجبیل صندل سرخ نرکچور ہلیلہ زرد مساوی کوفتہ در گلاب سائیدہ بالائے چشم طلا نمایند و چشم بکشایند تا قدرے در چشم رود و آب
سوزان خارج شود و پنج شش کرت چشم ہم بندد و بکشاید بازخواب کند چشم ناکشادہ ماند **دوائے** کہ جہت رمد قدیم کہ ہیچ دوا بہ نشود مجرب استادی

اقاقیا نحاس محرق از هر یکی حضض جند بیدستر کندر از هر کدام یک جزو زعفران ربع جزو کوفته بیخته بآب شیاف سازند و بسفیدهٔ تخم مرغ حل کرده استعمال نمایند و نسخهٔ دیگر در بریو ما
گذشت **شیاف دیگر** مکرر در عارود معه و اکثر امراض چشم را نافع و مجرب انذکانی بگیر زرشب یمانی و در ظرف آهنی انداخته بر آتش گذارند که بریان شود و بالیده
اشتعله ممتنع گردد پس در همان حالت بر سر آتش آب انار ترش در همان ظرف این قدر اندازند که شب یمانی را بپوشد پس بآتش ملایم بجوشانند که شل نخود آب شود و هرگاه کم
آب بجذب آید و قابل حب بستن شود زود تر برآورده در ظرف چینی بگذارند و شیاف سازند و بآب سائیده در چشم کشند **شیاف ابیض** جهت همه امراض
حاره و تحلیل اورام در مرتبهٔ آن مفید بود از مجربات نافع نشاسته یک درم سپیده آرزیز صمغ عربی کتیرا از هر یک سه درم بلعاب اسپغول یا سفیدهٔ تخم مرغ شیاف سازند
شیاف ابیض افیونی رمد گرم را نافع بود و درد صعب را بنشاند از کتاب مذکور سفیده هشت درم صمغ عربی پنج درم افیون کتیرا از هر یک یک درم بسفیدهٔ
تخم مرغ بسرشند و شیاف سازند **شیاف ابیض انزروتی** ابتداء رمد را نافع بود از بیاض مسطور سفیده ارزیز هشت درم انزروت مربی بشیر خر
کتیرا از هر یک چهار درم بسفیدهٔ تخم مرغ شیاف سازند **شیاف منجح** تسکین درد در یک روز و تحلیل ورم در یک ساعت کند از مجربات نافع جند بیدستر صبر افیون
قلقطار محرق از هر یک دو مثقال سنبل حضض هر واحد چهار مثقال اقلیمیا شش مثقال اسفیداج رصاص هشت مثقال نحاس محرق مغسول چهار ده مثقال اثمد
اقاقیا صمغ هر واحد چهار مثقال با یکدیگر در آب ورد جوشانیده و باشند خمیر کنند و بسفیدهٔ بیضه استعمال کنند **شیاف** - که جهت رمد مجرب و عجیب النفع است
از کتاب مذکور روذکانی دم الاخوین صبر اقاقیا شیاف مامیثا زعفران افیون صمغ عربی کوفته بیخته بآب کاسنی سبز شیاف سازند **شیاف وردی**
صعوبت درد چشم را در حال بنشاند - گل سرخ پانزده درم زعفران هشت درم افیون ده درم سنبل الطیب دو درم صمغ عربی یک درم بآب باران شیاف سازند
از علاج الامراض **شیاف دینارجون** - رمد سوداوی را نافع بود سفیداب ارزیر اقلیمیا از هر یک ده درم افیون نشاسته از هر یک یک درم
کتیرا یک درم و نیم بطریق معهود شیاف سازند **شیاف سماق صغیر** جهت رمد و حرارت چشم و التهاب و حکه و دمعه و جرب و سبل و ضمور حدقه
و دق والتصاق پلک نافع و مجرب است از کتاب مذکور و تخم سماق بیدانه ده جزو و سفیداب یک جزو و کتیرا نصف جزو و کافور ربع جزو بدستور متعارف شیاف
سازند **شیاف نارنج** - از تالیف حکیم مومن که جهت منع نوازل و حمرت و جرب و حکه و دمعه و رمد و حفظ صحت چشم و امراض پلک مجرب است از قرابادین
و شربتی توتیا بآب نارنج پرورده ده درم کتیرا نشاسته انزروت گل سرخ صبر زرد حضض مکی هر یک یک درم سفیداب قلعی هلیله زرد مع خسته هر یک دو
درم افیون ربع درم شیاف سازند **شیاف جالب النوم** - جهت وجع شدید و تهییج اورام نافع و از انصباب مواد و تقویت الجلب مانع مامیثا
شش درم صمغ عربی سه درم انزروت مربی افیون زاج محرق هر یک دو درم بآب باران شیاف سازند و بسفیدهٔ بیضه بکار برند **شیاف احمر لین**
که ورزنده و جرا آن بکار آید از خلاصه سادنج شش درم نحاس سوخته چهار درم بسد مروارید کهربا اسرنج هر کدام دو درم صمغ عربی کتیرا هر کدام پنج درم دم الاخوین
زعفران هر کدام نیم درم کوفته بیخته بآب شیاف سازند و یک نسخه شیاف احمر لین که آخر رمد را نافع است در فصل سلاق خواهد آمد + **شیاف دیگر**
از قرابادین علوی خان مرحوم بعد از تنقیه بکار آید جهت رمد و قروح عین و اذن و مجری احلیل چون با شیر دختر سائیده استعمال نمایند نافع میشود انزروت سفید سائیده با شیر
خر خمیر کرده خیسانند بآتش ملایم بریان نمایند پس دو مثقال ازین انزروت مدبر بگیرند و صمغ عربی کتیرا هر واحد سه مثقال حضض مکی نشاسته سفیدهٔ کاشغری هر واحد یک
مثقال کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته براینجور شیاف سازند و وقت حاجت با شیر دختر یا شیر خر سوده بکار برند **شیاف حنا** - جهت رفع سرخی چشم آب حنا
نیم پاو شب یمانی نه ماشه افیون سه ماشه هر سه ادویه در کرهای آهنی انداخته بر آتش نهاده بپزند و از دسته چوب نیب حل سازند هرگاه غلیظ شود فرود آورده شیاف بسته بکار برند
شیاف نافع رمد و دمعه و حکه و سرخی چشم از معمول زبدانجرکات سفید شب یمانی بریان پوست هلیله زرد حضض افیون توتیای سبز ساوری بآب سائیده شیاف سازند و
در چشم کشند **شیاف کافور** جهت رمد گرم مجرب است از ذکائی سفیدهٔ ارزیز سه درم کتیرا صمغ عربی هر یک چهار درم کافور نیم درم کوفته بیخته شیاف سازند و یک نسخه شیاف که مادهٔ
رمد کهنه را قطع نماید در فصل ظفره خواهد آمد و یک نسخه در سبل + **ضماد** معمول حکیم اکمل خان جهت رمد و درد چشم گل ارمنی عصارهٔ مامیثا برش دربندی صندل سرخ حضض مکی
اقاقیا عنب الثعلب تخم خطمی صمغ عربی فوفل افیون صبر زعفران کوفته بیخته بآب کاهو یا لعاب اسپغول یا سفیدی بیضه ضماد نمایند و هرگاه بشویند از آبی بشویند که در آن کوکنار
و برگ سیب جوشانیده باشند **ایضاً** - افیون شب یمانی بریان هر یک دو ماشه در آب لیمون حل کرده ضماد نمایند **ضماد** نافع درد چشم خواه حار باشد خواه بارد یا ورم بود
حضض زیره سفید بوره پھٹکری بریان زردچوب گل ارمنی هلیله سیاه پوست هلیله زرد و انزروت هر یک سه ماشه زعفران افیون خالص هر یک یک ماشه قرنفل ریوند و عنب
الثعلب چهار ماشه صندل سرخ دو سرخ کوفته بیخته بآب عنب الثعلب سبز شیاف ساخته یا حب نموده نگهدارند و بآب مذکور سائیده ضماد نمایند منقول از مفتاح **ایضاً منه**
برای رمد پھٹکری خام زنجبیل گیرو زردچوب هر واحد یک ماشه افیون دو ماشه بآب گوکهی سرشته ضماد نمایند **ایضاً منه** برای سرخی آن پھٹکری بریان دو درم رسوت

گیرو پاؤ زرد چوب ہریک ماشہ قرنفل افیون ہریک نیم ماشہ در ظرف آہنی بدستہ آہن حل نمایند و نیم گرم حوالی چشم طلا سازند **ضماد** کہ در ہر قسم رمد و رمل است پاؤ رسوت گیرو پوست ہلیلہ زرد ہلدی افیون ہریک یک ماشہ لودہ پٹھانی پھٹکری بریان ہریک دو ماشہ بآب سائیدہ گرد چشم ضماد کنند از معمولی **ایضاً منہ** برائے رمد و سرخی چشم گیرو چہار جزو افیون یک جزو حضض ہلیلہ سیاہ زرد چوب ہریک دو جزو زنجبیل صمغ عربی ہریک ربع جزو و سائیدہ حب بستہ دارند و بآب منقوع کوکنار سائیدہ حوالی چشم طلا نمایند **ایضاً عنہ** - دافع بخار چشم و سرخی آن و نافع ضعف بصر لیکن باید کہ چند روز او امت نمایند ہلیلہ زنگی نہایت خورد دو عدد افیون نالس چہار سرخ گیرو دو سرخ قرنفل از طرف کل نصف در آب چاہ سائیدہ در ظرف نگاہدارند و گرد چشم طلاے کردہ باشند **ضماد** - کہ در آخر رمد بکار آید از عجالہ نافع زردہ تخم مرغ آرد جو گل بنفشہ گل بابونہ **ضماد دیگر** - کہ برائے درد و سرخی چشم نافع است شب یمانی بریان شش ماشہ لودہ پٹھانی پوست ہلیلہ کابلی ہریک دو ماشہ گیرو افیون زعفران ہریک یک ماشہ در ظرف مسی بدستہ مسی در آب انار ترش بسایند ہرگاہ مانند سرمہ شود حبہا ساختہ بدارند و بر چشم ضماد نمایند **ضماد دیگر** - از بیاض حضرت پیر و مرشد نا برائے درد چشم و سرخی آن پھٹکری یک ماشہ افیون بقدر نخود در دو فلوس عرق برگ املی سائیدہ بر آتش نہند تا غلیظ شود بر چشم ضماد کنند - **ضماد** - کہ ورم و درد چشم را نافع بود از علاج الامراض آرد جو دہ درم باقلا پنج درم اقاقیا یک درم سفیدۂ تخم مرغ یک عدد بآب کشنیز تازہ و آب کاسنی آمیختہ بکار برند **ایضاً منہ** - دلبقائی کہ وجع شدید را نافع بود معمول استاد مرحوم صندل سرخ شیاف مامیثا صبر فوفل صمغ عربی افیون اقاقیا مساوی بآب عنب الثعلب یا آب کشنیز و دقتیکہ وجع و ضربان اشد بود باطبیخ کوکنار یا آب کاہو سرشتہ بر پلک ضماد نمایند **ضماد** کہ سرطان عین را نافع است از علاج الامراض آرد جو بنفشہ نیلوفر آرد باقلا اکلیل الملک بابونہ آب کاہو آب عنب الثعلب **ایضاً** عنب الثعلب برگ خطمی برگ خبازی کوفتہ بروغن بنفشہ ضماد نمایند **ضماد** شیاف مامیثا حضض مکی صبر انزروت زرد ہریک جزو سے زعفران نصف جزو **ضماد رمد** - از مطب رسوت پوست کوکنار پوست ہلیلہ زرد پھٹکری سفیداب کاشغری بآب تمر ہندی در ظرف آہنی سودہ نیم گرم گرد چشم ضماد نمایند بعد از آنکہ اول فصد سر رو بعدہ حجامت نمودہ باشند **ایضاً** برائے درد چشم از مجربات است - پھٹکری بریان ہفت ماشہ مردار سنگ سہ نیم ماشہ در عرق لیموں در آوند و دستہ آہنی حل نمودہ بکار برند - **ایضاً** - برائے آشوب چشم از مجربات پٹھانی لودہ پھٹکری ہریک دو ماشہ افیون گیرو ہریک یک ماشہ سائیدہ ضماد نمایند - **ایضاً** - برائے سرخی چشم ہلدی چہار ماشہ سونٹھ دو ماشہ موتھہ چہار ماشہ پنج دو ماشہ پاؤ بالا گوند ناگوری نمک سانبھر ہریک دو ماشہ گل ارمنی ہشت ماشہ و اگر نباشد گیرو انداز ند ہمہ را کھرل نمودہ گولی بستہ نگہدارند وقت حاجت بالائے چشم ضماد نمایند **ایضاً** - برائے ورد بیار پوست ہلیلہ زرد پھٹکری رسوت مردار سنگ پوست خشخاش بآب سودہ ضماد گرد چشم نمایند **ضماد** - رمد چرک چشم مردار سنگ گیرو رسوت پھٹکری پوست ہلیلہ زرد افیون زعفران بآب سودہ گرد چشم ضماد نمایند **ایضاً** رسوت ہلیلہ سیاہ پھٹکری مردار سنگ بآب عنب الثعلب دور چشم ضماد نمایند **ایضاً** - گیرو رسوت صندل سرخ بآب عنب الثعلب و روغن گل **ایضاً** - برائے سرخی لودہ پھٹکری ہلیلہ زرد بآب سودہ ضماد نمایند **ایضاً** لودہ جدوار پھٹکری افیون پوست خشخاش بآب سودہ نیم گرم گرد چشم ضماد نمایند **ایضاً** برائے سرخی رسوت پھٹکری مردار سنگ بآب تمر ہندی و گلاب سودہ ضماد نمایند برائے سرخی چشم از ابخرہ حارہ باشد چہ برائے سرخی نزلہ گلاب و آب برگ تمر ہندی مضر است - **ایضاً** - پاؤ گیرو رسوت پھٹکری ہلیلہ زرد فوفل نیم گرم دور چشم ضماد نمایند **ایضاً** کہ سرخی چشم و اشک روان را نافع ہلیلہ سیاہ ہلیلہ زرد رسوت صمغ عربی ہریک سہ ماشہ کوکنار افیون ہریک دو ماشہ بدستور در آب کہنہ دور چشم ضماد مے نمودہ باشند **ضماد** - کہ بنزول مواد رد یہ بچشم نافع آید و لنصداع و شقیقہ حار بسیار مفید و مجرب است از ذکائی و قادری صندل سفید سائیدہ یک جزو انزروت باریک سائیدہ نیم جزو سفیدی تخم مرغ سرشتہ بر چشم و صدغین ضماد نمایند **طلا** - جہت رمد مجرب از ذکائی لودہ رسوت پھٹکری مردار سنگ زیرہ سیاہ ہریک دو ماشہ ہلدی کوکنار ہر واحد یک ماشہ افیون نیلا تھوتھہ ہریک برابر نخود کوفتہ بیختہ بآب سرشتہ طلا نمایند گرد چشم **ایضاً منہ** - رسوت پھٹکری بریان افیون ہریک سہ ماشہ کوفتہ بآب گولیہا ساختہ نگہدارند وقت حاجت بآب سائیدہ اندک گرم نمودہ بر چشم طلا کنند **ایضاً منہ** جہت رمد صفراوی نافع عصارہ برگ بہی آب عنب الثعلب لعاب اسپغول سفیدی بیضہ مرغ باہم سرشتہ طلا کنند **ایضاً منہ** مجرب سفیدی بیضہ مرغ با روغن گل مخلوط کردہ قدرے شیر عورت داخل نمودہ گرد چشم طلا کنند **طلا** برائے درد چشم مجرب عم حکیم شریف خان لودہ آملہ در روغن گاؤ بریان نمودہ بآب سرد سائیدہ دور چشم طلا نمایند اما باید کہ در چشم نرود **طلا** کہ ورم چشم را بنشاند و درد ساکن کند از علاج الامراض صبر شیاف مامیثا حضض مکی زعفران افیون اقاقیا گل ارمنی صندل سرخ مساوی بآب عنب الثعلب یا گلاب طلا نمایند **طلا** - کہ در ہر قسم رمد نافع و معمول است از بقائی ہلدی افیون ہریک یک ماشہ لودہ پھٹکری ہریک دو ماشہ کوفتہ بیختہ بآب حل کردہ بر چشم طلا نمایند **طلا** کہ رمد گرم را بعد فصد دسہ شنال عین بکار آید و تسکین درد نماید از خلاصہ اقاقیا سفیداب قلعی صمغ عربی با سفیدۂ تخم مرغ سرشتہ بر دور چشم طلا نمایند و اگر در تسکین نماید

قطور معمول لیل آرند **ایضاً** مجرب شب یمانی عرق باسه من وزن آن سیماب سحق کرده و سکه گاؤ آمیخته بر جفن طلا کنند فی الفور بر اساعة **طلا** - که به مدد ورد ریح اطفال بسیار نافع است و مجرب و ورم بنشاند و درد ساکن کند از شریفی و زکائی افیون کات هندی رسوت هندی هریک جزوے شب یمانی چهار جزو آب لیمون کاغذی هشت جزو شب یمانی را بریان کرده با دیگر دواها کوفته در ظرف آهنی انداخته با آب لیمون بر آتش گذاشته بدستهٔ آهنی آهسته آهسته بسایند تا خوب باریک و منحل شود **عرق گل مہندی** مستعمل در امراض عین است و صحت چشم نگهدارد و مفید دماغ و مستعمل در خضاب گل مہندی را در آب شب تر کرده صبح عرق کشند **غسول** مانع بخار و نافع ابتداء رمد حار و برائے حکه و دمعه حار نیز مجرب است هر سه پاره ساوی نیم کوفته در آب شب تر کرده در هوا گذاشته صبح از خواب برخاسته این آب را در کف گرفته چند دفعه بزور بر چشم زنند بانه همین آب چشم بشویند **قطور** که در ابتدائے رمد بغایت نافع و مسکن وجع است و صاحب تحفه گوید که حقیر تجربه نموده تشمیزج هیدانه تخم خبازی هریک ده عدد نیم کوب کرده با نشاسته نیم مثقال و حضض دو دانگ با آب بجوشانند تا غلیظ شود پس صاف نموده با قدرے سفیدی تخم مرغ در شیشه کرده بر هم زنند و نیم گرم در چشم بچکانند و مؤلف بقائی نوشته که این قطور لقطور مسکن معروف است و استعمال این در انتها ممنوع است **قطور** که جمیع اقسام رمد را نافع است از زکائی هیدانه مقشر تخم کشنیز هریک بست دانه حلبه پنج دانه انزروت سفید دو درم شکر نیم درم مامیران دو دانگ کتیرا یک دانگ زعفران نیم دانگ در آب جوش دهند و در شیشه نهاده صبح شام تقطیر سازند **قطور** معمول میر عوض علی مرحوم انزروت سفید چهار درم جو مقشر کوفته ده دانه هیدانه ده دانه در ظرف آبگینه یا نقره گذاشته آب بر آن ریزند چندانکه ادویه را بپوشانند و بر آتش انگشت ملایم بدارند تا بجوش آید آنگاه صاف نموده و سرد ساخته چند قطره در چشم بچکانند در روزے پنج شش نوبت همین طور بعمل آرند که ان شاء الله تعالی در همان روز یا روز دوم رمد را باصلاح آورد - **گهره** - معمول از برائے درد چشم و رمد و دمعه بسیار مجرب آب لیمون کاغذی نیم آثار افیون خالص سه دام شب یمانی نیم پاؤ اول شب را در ظرف آهنی بریان کرده بعد از آن افیون داخل نموده و آب لیمو قدرے نیز داخل ساخته از دستهٔ آهنی حل کنند تا مخلوط شود و آب لیمون فانی گردد بعد از آن همین دستور آب لیمون داخل کرده باشند تا که تجذب و به مخلوط شود جهالبته نگاه دارند وقت حاجت با آب سائیده اندکے گرم کرده گرداگرد چشم طلا نمایند و اندکے در چشم میدانند **کحل تشمیزج** - تالیف حکیم علوی خان صاحب جهت رمد مزمن و بیاض و سبل و تکدر و امثال این‌ها نافع بگیرند تشمیزج و در کیسه کتانی کرده در آبیکه در آن سرگین حمار طبخ نموده باشند بجوشانند پس برآورده مقشر کرده انزروت سفید مربا از هریک دو مثقال سفیداب قلعی شسته توتیا کرمانی مغسول مامیران چینی اقلیمیائے ذهبی حضض مکی از هریک یک مثقال کوفته نرم بیخته مانند سرمه در چشم کشند و اگر خواسته باشند ازین شیاف ساخته عند الحاجت باللعاب حلبه سائیده شب در چشم کشند **فائده** - کحل آنکه ادویه باریک سائیده بمیل در چشم کشند و بهترین میلها میل طلائی است پس نقرئی پس اسرب پس از مس پاک و گویند که اگر مزاج و سرمه هر دو حار باشند در شب و صبح استعمال کنند و اگر بارد باشند پس در نصف النهار بکار برند و اگر کحل فقط حار باشد در آخر روز و بعد اکتحال بعد نی خواب نکند که خوف رسوب او در طبقات است الا اشد در نزول الماء و بیاض و سبل مستلقی شده بکشند و در مرض اسفل عین جالس و در مرض جفن منکب **کحل** معمول حکیم علی اکبر خان جهت درد چشم و بقایائے رمد و سبل انزروت سفید بشیر خر پروده بر چوب گز چسپانیده بآتش ملایم بریان نمایند پس بگیرند از آن شش ماشه و چاکسو در کیسه کرده بیاویزند در دیگی که در آن آب و سرگین خر داخل کرده باشند و بجوشانند تا پوست چاکسو نرم شود پس آن را برآورده مقشر نمایند بگیرند از مقشر آن و سفیداب کاشغری مغسول و کف دریا از هریک سه ماشه رسوت چهار ماشه نبات سفید یک توله همه را نرم صلایه نموده در چشم کشند **کحل** بابت شاه رفیع الدین صاحب منقول از بیاض استاد جهت سرخی چشم که از نوازل باشد و مجدد بصر و رافع رطوبت سرمه یک ماشه سرب یک توله سیماب دو ماشه مامیران پنج ماشه سنگ بصری هفت ماشه توتیائے باردن پهلکری بریان هریک یک ماشه اول سرب را گداخته انداخته عقد نموده بسایند پس دیگر ادویه آمیخته سحق بلیغ نموده بکار برند **کحل** که در جمیع انواع رمد از مجربات میر عوض علی مرحوم است انزروت را با سفیدی تخم مرغ سرشته بر چوب گز گذاشته در تنور یکه قریب بسرد شدن رسیده باشد یک روز بدارند بعد از آن بیرون آورده باه مثل آن شکر طبرزد و نصف آن هریک از زعفران و چشمیزج سائیده در چشم کشند و الحاصل بطبخ درد و تنقیه ثقل آن مفید دانند **کحل ملکایا** - معرب از مقیل است که بسریانی عبارت از ملائکه باشد و در کتب یونانی مسطور است که بقراط در خواب بالهام شد محلل و ملطف و جالی بود جهت آخر مرض صعب و اقسام رمد نافع است از علاج الامراض انزروت مربی بشیر الاغ نشاسته شکر سفید هریک پنج درم مغز تشمیزج یک درم **کحل** که رمد کهنه را نافع است یک نسخه آن در فصل عشا و دوم در فصل سبل خواهد آمد و سه نسخه کحل که بقایائے رمد را نافع در فصل ضعف بصر ذکر خواهد یافت - **کحل** که درد ریح که با قرحه و وجع باشد از بیاض عم حکیم شریف خان انزروت شیاف مامیثا افیون زعفران ساوی کوفته بیخته خوب سائیده بکار برند **طلین** که در رمد دموی و صفراوی در صورت قبض طبیع بعد فصد قیفال یا حجامت قفا بکار آید از خلاصه پوست هلیله زرد آلو بخارا برگ مهندی گل بنفشه عناب جوشانیده ترنجبین داخل کرده به بنهند و برگ

زیادتی بلوبت در چشم محسوس گردد باید فیقار بیفزایند و در منود دیگر بجائے گل بنفشہ شاہترہ است +

منضج و مسہل بارد - کہ در مرگرم بکار آید در فصل صداع ذکر یافت و اگر در مسہل مذکور پوست ہلیلہ زرد ہفت ماشہ اضافہ نمایند مناسب بود و آنجا کہ در مادہ چیزے فضلت محسوس شود سنا مکی یک تولہ ترید مو صوف پنج ماشہ نیز داخل کنند **مسہل معمول** برائے رمد و چرک چشم اصل السوس گل بنفشہ گل نیلوفر شاہترہ سپستان خطمی خبازی عناب ہب گاؤزبان کشنیز خشک جوشانیدہ و فلوس خیار شنبر گلقند آفتابی روغن بادام و ضماد کہ چرک چشم را مفید بود در ضمادات گذشت و در چشم نمایند **مطبوخ کیلہ** در تبیع احتمام مجرب است از بیاض سید عوض علی مرحوم گلقند پانزدہ درم گل بنفشہ عناب اسطوخودوس ہر کدام پنج درم در دہ چند آب جوشانیدہ صاف نمودہ مغز فلوس خیار شنبہ بیست درم حل کردہ بدہند و در دفع صفراوی دو درم تربد سفید بیفزایند **ماء القرع** با شربت دریا شربت بنفشہ یا نبات سفید نوشیدن رمد و رمد دموی و صفراوی اثر عظیم دارد و ترکیب ساختن آن در خفقان و حمیات خواہد آمد +

معجون منڈی - نافع امراض عین و حمرت آن پوست ہلیلہ زرد و ہلیلہ و ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ آملہ کشنیز خشک شاہترہ اصل السوس ہر واحد یک تولہ گل منڈی برابر ادویہ قند سہ چند ہلیلہ ہا بروغن چرب کردہ بستہ مقوم بسرشند خوراک دو تولہ از خارج الغرب **معجون** کور در بیح بغایت مفید است گل گاؤزبان شش تولہ بادلاشب خیسانیدہ صبح بجوشانند تا آب ثلث بماند پس مویز منقے پنج تولہ خیسانیدہ جوشانیدہ صاف نمودہ با نبات نیم آثار و شربت انار پانزدہ تولہ بقوام آرند و زرد آلو طویل در روغن نیز بادام تلخ ہر یک شش ماشہ زعفران مرجان عود مشک بعد ازان زنجبیل ہر یک نہ ماشہ کوفتہ بیختہ عنبر اشہب نیم ماشہ سونج در عرق کیوڑہ حل نمودہ در قوام مذکور بیامیزند انتہی مقسم عباس العلاج +

حکایات

شخصے را سرخی چشم بسبب نزلہ بود و سرفہ ہم داشت و رنا سد رہ سکنجبین این دادند خیرہ خشخاش شش ماشہ اول بخورند بالائے آن شیرہ عناب پنج دانہ لعاب بہیدانہ سہ ماشہ در آب بر آوردہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ بنوشند و شب بیماں برشتہ افیون ہر دو را در آب لیمون پختہ و قدرے آب داخل کردہ بر چشم ضماد نمایند **ایضاً** - رمد و حول بود اسطوخودوس پوست ہلیلہ زرد جوشانیدہ صاف کردہ شہد داخل نمودہ بنوشند و بجائے آب عرق عنب الثعلب بنوشند آرام شد اسطوخودوس با طریفل کشنیزی سرشتہ بخورند بالایش شیرہ تخم خشخاش داخل کردہ بنوشند **ایضاً** - رمد بود اسطوخودوس سودہ ہلیلہ مربہ سرشتہ بخورند بالایش عناب پنج دانہ بعرق شاہترہ وستا لیدہ نبات داخل کردہ بالنگو پاشیدہ بنوشند روز دویم اطریفل کشنیزی بجائے ہلیلہ مربی نمودند باز بجائے نبات شربت بزوری داخل کردند و بجائے بالنگو خاکشی پاشیدہ دادند روز دویم باز بالنگو روز سویم اسپغول بجائے آن نمودند باز حب ایارج چہار ماشہ با طریفل کشنیزی سرشتہ بخورند بالایش عرق شاہترہ عرق عنب الثعلب بنوشند **ایضاً** - رمد شخصے بلغمی مزاج اصل حار مزاج صاحب بواسیر و خفقان و نوازل حارہ اکثر بر چشم نگاہے بسوئے حلق دہان ریزش داشت و درد دندان و ضعف بصارت بود اول برائے تبرید و تسکین شیرہ کاہو شش ماشہ شیرہ کشنیز خشک چہار ماشہ نبات یک تولہ داخل کردہ بنوشند باز منضج عناب پنج دانہ گل بنفشہ شش ماشہ خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ نیلوفر کشنیز خشک ہر یک شش ماشہ آلو بخارا دہ دانہ تخم خیارین کوفتہ شش ماشہ جوشانیدہ صاف کردہ نبات داخل کردہ بنوشند و مضمضہ لعاب اسپغول در آب عنب الثعلب تازہ نیم گرم نمایند و درد دندان اندکے کم شد بعد فلوس خیار شنبر گلقند آفتابی روغن بادام افزودہ مسہل دادند و از غرغرہ بزرالبنج کشنیز خشک عنب الثعلب پوست خشخاش ہر یک چہار ماشہ کہ سابق در عمل آمدہ بود - بزرالبنج دو کردہ صندل سودہ و قرنفل بجائے افزودند بعد مسہل و تنقیہ دماغ بحب ایارج دو شہ دست بر نرمی اندک گرمی و ریاح اجابت نے شد شیرہ خیارین شیرہ بادیان شیرہ خرفہ نبات دادہ شد موقوف نشد و منضج خیارین کوفتہ مویز منقے جوشانیدہ گلقند آفتابی دادند مفید افتاد و دفع سدہ گردیدہ دست بند شد فرمودند کہ مادہ باقی است باز مسہل چہارم دادہ شد و برائے درد گوش سرکہ یک جزو روغن گل دو جزو فرمودند در گوش اندازند **ایضاً** جوان سرخی چشم رمد بود گل بنفشہ عناب گل نیلوفر جوشانیدہ شیرہ نیلوفر داخل نمودہ خاکشی پاشیدہ بنوشند روز دویم شربت بنفشہ افزودند و رسوت ہلیلہ سیاہ پھٹکری مردار سنگ ہا آب عنب الثعلب تازہ ضماد نمایند گرد چشم روز دیگر جدوار رسوت حضض کی برگ حنا با آب عنب الثعلب تازہ و روغن گل کہ خلل است سودہ نیم گرم ضماد نمایند **فائدہ** مردار سنگ اندکے گرم و بحس و زیادہ خشک و مجفف مانع ریختن مواد پھٹکری دافع حمرت و سیلان چشم در دویم گرم و در سویم خشک ست رسوت معتدل در حرارت و برودت خشک و قابض و رادع و محلل و مسہل و تحلیل کمتر از روع دارد بالجملہ در نسخہ اول اجزائے ردع زیادہ از اجزائے تحلیل و نسخہ ثانی بالعکس است **ایضاً** رمد چشم الیسر مع تقعد سر از جانب شمال عناب گل بنفشہ جوشانیدہ شیرہ تخم کاہو شربت نیلوفر خاکشی داخل کردہ بنوشند روز دویم اسطوخودوس بہیدانہ جوشانیدہ شربت بنفشہ شیرہ خیارین خاکشی پاشیدہ بنوشند تخفیف شد حتی سپر نظا ہر نمود فرمودند اطریفل کشنیزی خوردہ شاہترہ گل نیلوفر اسطوخودوس جوشانیدہ نبات داخل

کردہ بنوشند **ایضاً**۔ رمد مع نزلہ طبع وحمی و سردرد بود فصد سرا لوا ازجانب سرخی چشم فرمودند عناب سپستان خطمی بہیدانہ گل بنفشہ گل نیلوفر جوشانیدہ صاف نمودہ شربت بنفشہ داخل کردہ تخم ریحان پاشیدہ بنوشند **ایضاً** شخصے رمد کہن داشت وازسہ روز چشم نہ کشود حجامت قفا فرمودند بعد سہ روز دوائے خوردن وضماد افیون زعفران پھٹکری مردار سنگ بآب سودہ فرمودند نزلہ باشد **ایضاً** رمد سیل رطب با سرخی چشم وتری بود اطریفل کشنیزی خوردہ عرق شاہترہ بنوشند روز دوم اسطوخودوس پرسیاؤشان شاہترہ پوست ہلیلہ زرد کشنیز خشک جوشانیدہ صافی نمودہ نبات داخل کردہ بنوشند ومنظور تنقیح بود فصد سرا لوا وحجامت قفا فرمودند وضمادات عمل آوردند **ایضاً**۔ رمد سوزش از گلو تا چشم وبعد خواب بند ماندن چشم شیرہ خیارین شیرہ تخم خشخاش لعاب اسپغول شربت نیلوفر دادند **ایضاً**۔ رمد سرخی چشم اطریفل کشنیزی بخورند وعرق نیلوفر عرق گاؤزبان عرق مکوہ شربت بنفشہ بنوشند ورسوت دو ماشہ افیون صمغ عربی یک یک ماشہ زعفران نیم ماشہ پھٹکری بودہ پٹھانی اقاقیا انزروت پاؤ ہر یک یک ماشہ در آب کوکنار در چشم ضماد نمایند **ایضاً**۔ سرخی چشم از نزلہ بود حجامت قفا کردند اطریفل صغیر بخورند ضماد کوکنار عدس کشنیز خشک کوفتہ جمیہ اسپغول تخم مرغ سرشتہ از پیشانی تا رخسارہ در چشم ضماد نمایند **ایضاً**۔ شخصے برگ آک وقت آفتاب برائے محافظت گرمی مقابل یک چشم نہاد ضرر کرد چشم سرخ گردید ظاہرا در رطوبت حال قوت باضریت شدہ باشد سوء مزاج حار ساذج بہم رسید سفیداب کاشغری در شیر دختر حل کردہ در چشم کنند آنچہ بلدی بہتر شد سودہ بر شقیقہ چشم ماؤف ضماد نمایند واطریفل کشنیزی بخورند **ایضاً** شخصے را رمد نزلی عارض شدہ بود خان صاحب این دادند اطریفل کشنیزی یک تولہ اسطوخودوس یک ماشہ کوکنار چہار سرخ سائیدہ بہم آمیختہ ہمراہ عرق مکوہ بخورند بانزین دادہ شد بادیان گاؤزبان پرسیاؤشان ہر یک شش ماشہ تخم کاسنی ہفت ماشہ جوشانیدہ گلقند دو تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** اسامی کبر سن برائے حفظ نوازل کہ بچشم متوجہ بود بادیان گلقند تا دو روز برائے تنقیح دادہ حب ایارج چہار چہار ماشہ با عرق شاہترہ یا با آب گرم بخورند۔ **ایضاً** درد چشم وورم بالائے چشم بادہ وریم گیرو رسوت ہلیلہ سیاہ بآب عنب الثعلب تازہ سودہ ضماد منظور ردع وتقویت چشم بعدہٗ فرمودند کہ مرہم منجم ذیب پختہ بہ بندند **ایضاً**۔ در بیاض استاد مرقوم است کہ شخصے را سرخی چشم بہ درد مع خارش وحص فلینہ بود الیستن برگ لیمو بروغن چرب کردہ در یک روز شفا یافت +

فصل دوم در طرفہ

وآن نقطہ سرخ است کہ در سپیدی چشم افتد ودر آخر تیرگی وسیاہی گرایہ سبب ضربہ چشم یا امتلاء رگہا یا جوشش خون است کہ رگہا بشگافد یا آواز قویہ وحرکت عنیفہ مثل قے شدید بود کہ دہن رگے بکشاید بالجملہ در علاجش اہمال نکنند کہ سہو آن زائل نمی شود وگاہے متعفن ومتقرح مے گردد وعلاج ابتدا قطرۂ خون بال کبوتر ولقط گرما گرم فقط یا با گل ارمنی آمیختہ بچکانند سہ مرتبہ ہر روز تا سہ روز ودر انتہا محللات مثل کندر ومرداسنگ وزعفران در خون مذکور آمیزند ومویز بیدانہ وبرگ عنب الثعلب وہیر تازہ باقدرے نمک لاہوری سائیدہ بر چشم ضماد کنند وبطبیخ صعتر واکلیل ونرگس تکمید نمایند واگر غایت تحلیل مطلوب باشد زرنیخ اصفر واحمر در خون بالائے کبوتر آمیختہ چکانند وارغذا ہائے قوی مثل گوشت مرغ وشراب وشیرینی پرہیز کنند وبہتر آنست کہ از بال کبوتر بچہ پر کلان بکنند وخوسے کہ بہ بیخ پر ظاہر شود وہنوز گرم باشد در چشم کنند سہ مرتبہ ہر روز تا سہ روز این عمل کنند برطرف شود از مجربات حکیم علی اما آنجا کہ سبب قوی باشد نخستین فصد سرا رو نمایند حجامت کنند ومسہل ہا مدد کہ صداع مذکور شد تنقیہ فرمایند وطرفہ با درد بود بتقطیر شیر ولعابہائے مناسبہ ہر یک نیم ودم وبہ آنچہ در ضربہ چشم خواہد آمد تسکین درد نمایند +

مفردات

تخم بسر گین گاؤ کنند مفید است **دیگر** صاحب ذخیرہ زرنیخ را بآب کشنیز سبز چکانیدن در ازالہ طرفہ مفید گفتہ **دیگر** زعفران بشیر زنان چکانیدن مجرب وکذا اسحاق طبا شیر تر روغن بنفشہ مجرب **دیگر** روغن گل با سرکہ قطور امجرب وہمچنین سندروس بگلاب برسنگ سائیدہ مجرب است **دیگر** کندر سودہ در شیر زنان حل کردہ در چشم چکانند +

مرکبات

اکحال۔ نافع طرفہ از معمولی سرکہ وگلاب مساوی آمیختہ جوش دادہ بجوز گیرند کہ شریع الابرار است **بخور دیگر** بالخاصیت ازالہ طرفہ کند لزوکائی سنگ آسیا بآتش خوب گرم کردہ بعدہٗ بر آوردہ از خاکستر پاک کردہ شراب جید بر آن پاشند وچشم کشادہ بخار آن بگیرند تا اشک سائل شود وطرفہ در عمل یک بار یا دو بار زائل شود **دوائے** برائے طرفہ از خلاصہ در اول شیر زنان با روغن گل وبعد از آن آب دہن صائم وبعدہ زیرہ ونمک وفندق بدہان خائیدہ وپارچہ شراب آتی را قطور نمایند **ذرور** مجرب برائے طرفہ ماسیران حضض بید مروارید ناسفتہ برگ مکوہ تبر کشوث ہر دو سوختہ سنگ مقناطیس مغسول رنگ

درگران که بدان ظفره را جلا مے کنند ہریک سہ ماشہ نبات برابر در عرق کیوڑہ چہار پاس سحق نمودہ در پارچہ و اماسے سبز سفت بر بندند و بکار برند منقول از اقتباس العلاج ونسخہ دیگر کہ قریب باین است ومفید طرفہ است در فصل رمد گفتہ شد **شیاف** کہ طرفہ را البطرفة العین لفع دہد و در چشم حار را ابشاند از ہترینی اقلیمیا زر مس سوختہ ہریک دو درم دم الاخوین بسد مروارید ہریک چہار درم زر نیخ سرخ شکر طبرزد ہریک نیم درم کتیرا مرزعفران نشاستہ اقاقیا زرد چوب ہریک دو دانگ شیاف سازند **ضماد طرفہ** ازالہ طرفہ نماید ازعلاج الامراض برگ عنب التعلب مویز بے دانہ صبر نمک سائیدہ با سرکہ ضماد کنند **ایضاً** براے ہمین کار از عجالہ نافع اکلیل الملک دم الاخوین بیخ چہنگ زعفران مدس مقشر با روغن گل وزردہ تخم مرغ ضماد نمایند **قطور** - کہ طرفہ کہنہ را نافع است از سندری نوشادر و نمک لاہوری در آب حل کردہ وکنند در آن آمیختہ در چشم چکانند **کماد** کہ طرفہ را اعجب النفع در فصل صلابت اجفان خواہد آمد +

فصل سوم در ظفرہ

یعنے ناخنہ وآن زیادتی است بر طبقہ ملتحمہ کہ در اکثر از موق اکبر کہ جانب بینی است ابتدا کند وگاہے از موق اصغر یا از جانب فوق یا از جانب تحت آغاز نماید پس آنچہ از موق اکبر ابتدا کند در اکثر امر تا بحد سیاہی چشم رسیدہ در ہمانجا بایستد و غلیظ شود و باشد کہ از آنجا ہم متجاوز گردد وحدقہ را بپوشاند وبصارت باطل سازد و ناخنہ کہ ابتداے آن مخصوص بموق نباشد رقیق وسفید ہمچون غشا بود ومانع بصارت نشود واین نوع بسبل مشابہت تمام دارد وفرق فیما بین آنست کہ سبل از جمیع اطراف آغاز نمودہ بگرد قرنیہ اندر آید بخلاف ظفرہ کہ از یک جانب ابتدا کند **علاج** ادویہ حادہ مثل شیاف اسود و اخضر وشیاف علائی وشیاف روشنائی باسلیقون کبیر و مانند آن کہ مذکور شد بعمل آرند برفق واحتیاط تمام استعمال نمایند کہ در چشم قرحہ نیفتد وباید کہ اول بحمام روند یا بر بخار آب گرم سر فرود آرند بعد از آن باکتحال ادویہ پردازند تا اثر دوا بیشتر بظہور رسد و اگر ازین تدبیر فائدہ نشود فصد کنند وتنقیہ از مسہل وحب ایارج نمایند و از مولدات بلغم پرہیز ندپس از آن ادویہ مذکورہ بکار برند و در صورتیکہ ناخنہ غلیظ باشد بعد تنقیہ بدست کار ہوشیار رجوع نمایند کہ قطع کند وپس از قطع زیرہ و نمک خائیدہ آب آن در چشم چکانند بعدہٗ بہر تسکین سوزش زردہ تخم مرغ و روغن گل بترتیب چشم نہند

مفردات

بیخ درخت کنول در آب سائیدہ بر ناخنہ گذارند در چند روز برطرف شود **دیگر** کہ در ازالہ ظفرہ مجرب بعضے احبا است بارہ سنگہا در آب سائیدہ بچشم کشند **دیگر** از مجربات حکیم علی ابرسا را بغایت باریک بسایند و در چشم ریزند وکذا کند رسائیدہ **دیگر** شہد بالخاصہ ویا نوشادر وشکر در چشم کشند **دیگر** کمون را خائیدہ تقطیر سازند **دیگر** کندر سفید را بگلاب یا آب صلایہ نمودہ چند روز صبح وشام در چشم کشند ظفرہ را زائل سازد **دیگر** از نمک لاہوری یا نوشادر میل ساختہ مدام در چشم کشیدن فائدہ تمام دارد **دیگر** صبر با آب مورد حل کردہ در چشم کشیدن سخت سودمند است **دیگر** کہ ظفرہ را نافع است از قادری دذکائی چرک گوش آدمی با شہد آمیختہ بکشند اگر ضعیف وتنک باشد برطرف گردد و اگر سطبر وکہنہ بود از افزودن باز ماند وناخنہ سطبر را غیر از قطع علاج نیست

مرکبات

باسلیقون کبیر کہ در ازالہ ظفرہ مستعمل میشود در فصل نزول الماء خواہد آمد **برود حصرم** کہ از براے ناخنہ مفید بود در فصل جرب خواہد آمد **حب** کہ ظفرہ را نافع است در فصل سبل خواہد آمد وحب **کار** رمد مفید ظفرہ در فصل رمد گذشت **دواے** جہت ظفرہ از ذکائی قلقند نوشادر ہریک یک درم صمغ عربی نیم درم کوفتہ بیختہ بشراب کہنہ سرشتہ بطور شیاف ساختہ بکار برند **دواے** کہ درین باب مجرب است از خلاصہ قلقدیس مس سوختہ و زہرہ بز ہر سہ مساوی کوفتہ بیختہ شیاف سازند و در چشم کشند **ایضاً منہ** پہٹکری قلقدیس نوشادر مساوی کوفتہ بیختہ اکتحال نمایند وبعضے القریبزے افزایند **ایضاً منہ** کہ سبل وبیاض وناخنہ را ببرد دارفلفل نمک لاہوری شب یمانی آبگینہ تخم سرس ہر پنج ادویہ مساوی گرفتہ در ظرف کانسی بچوب نیب بسایند تا ہمچون غبار شود ہر صبح یک روز درمیان یک میل در چشم کشند **دواے** کہ ظفرہ را دور کند در فصل ضعف بصر خواہد آمد **دواے دیگر** کہ ناخنہ ببرد در فصل بیاض ذکر یافت **ذرور ظفرہ** از علاج الامراض شیاف مامیثا شادنج حماما از ہریک دانگے ونیم سرخ فلفل زنگار از ہریک یک درم کوفتہ بیختہ ذرور سازند **ذرور** - کہ ظفرہ را نافع در فصل جرب ذکر خواہد یافت **روشنائی** کہ براے ظفرہ نافع در فصل ضعف بصر خواہد آمد **شیاف اسود** - کہ براے قطع ناخنہ معمول است کحل زنگار شادنج از ہریک نیم درم اقلیمیا دو درم اشق وسکبینج دارفلفل ہر واحد نصف درم اشق وسکبینج را در شراب کہنہ حل کنند وباقی ادویہ کوفتہ بیختہ بسرشند وشیاف ساختہ در چشم کشند - **نوع دیگر** کہ ہم باکتحال چشم وہم بطلاے حوالی

آن بکار آید چون اکتحال نمایند ظفره و بیاض و بقیه ماده رید کهنه قطع نماید و چون طلا نمایند سیلان دمع و انصباب مواد را نافع آید و مجرب است از ذکائی ولقمانی حب یمانی یک درم مالگیری که چهار ده ماشه میشود حضض هندی نیم دام عالمگیری افیون مصری شش ماشه سفیده کاشغری توتیائے سبز هیضه نیله کفو تمر پوست بادر قرحا هر یک یک ماشه بآب صلایه کرده شیاف سازند و وقت حاجت بسائیده بکار برند **شیاف دینار چون** - که در انجا بکار آید شاگرف بیستم نه زنج سرخ کندر نبات سفید اشق هر یک یک جزو مر زعفران هر یک ربع جزو کوفته بیخته بآب بسرشتند و شیاف سازند **شیاف قلقند** نافع است مر ناخنه را که غلیظ باشد و کسیکه را که از آهن ترسید و چون این شیاف بکار برد با آهن حاجت نباید از شریفی و قادری بگیرند روی سوخته پنج درم زنگار دو درم قلقند سوخته زرنیخ مصعد کرده از هر یک یک درم بکوبند و به بیزند و یک هفته در شراب ترکنند پس شیاف در ازسازند و چون خواهند که ناخنه را بے آهن بردارند بدین شیاف ناخنه را بمالند و بردارند غده لحم زائد را **شیاف** که برائے ظفره و بیاض و ضعف بصر مجرب است از عمل هندگل کهنه غنچه گل یاسمین مغز تخم کهرنی تخم سرس کونپل نرم بکائن کونپل نیب فلفل گرد هر واحد صد عدد شوره قلمی شش ماشه سرمه گل دیگدان کهنه هر یک یک توله فلفل دراز پنج عدد کوفته بیخته اول در شیره بهنگره کهرل نمایند روز دوم در آب لیمون روز سوم در گلاب پس شیاف بسته نگهدارند و سائیده در چشم کشند . منقول از مفتاح **شیاف** برائے ظفره از معمولی نبات چاکسو مقشر سنگ بصری هر یک یک درم شوره قلمی هشت درم همه را بآب لیمون سحق کنند تا لایق شیاف بستن شود شیاف بسته دارند و در چشم کشند **شیاف** که ظفره را نافع بود کندر زعفران هر یک یک درم زرنیخ سرخ پنج درم شیاف سازند و بآب گشنیز تازه بکشند منقول از بعضے شنهائے ذکائی است **شیاف** کهپولی که ناخنه را مجرب نوشته در فصل بیاض خواهد آمد **شیاف اخضر و شیاف احمر** حاد که ناخنه را مفید است در فصل سبل ذکر یافت **شیاف دهنه فرنگ** که ظفره نافع است در فصل نزول الماء خواهد آمد **شیاف حلائی** و شیاف روشنائی و شیاف عجیب که ظفره را نافع بود در فصل جرب مذکور خواهد شد **کحل** برائے ظفره از معمولی مصری سفید چاکسو مقشر پهٹکری بریان سنگ بصری هر یک ماشه شوره قلمی بست ماشه بآب لیمون سحق کرده بوقت حاجت بآب سائیده در چشم کشند **کحل** که بجهت ناخنه به تجربه حکیم اکبر اسد خان رسیده نوشادر شش ماشه شوره قلمی دوازده ماشه تخم سرس فلفل گرد هر واحد دوازده عدد توتیائے سبز و سرخ باریک سائیده در چشم کشیده باشند **کحل** که برائے ظفره مفید از ذکائی سرمه سنگ بصری هر یک یک درم نبات سفید پهٹکری هر یک پنج درم نمک لاهوری نیم ماشه مجموع را نرم سائیده دو وقت در چشم کشند **کحل** که ظفره را نافع در فصل ضعف بصر خواهد آمد و دو نسخه کحل که ظفره را نافع در فصل سبل خواهد آمد

فصل چهارم در بیاض

یعنی سفیدی که بر سیاهی چشم افتد آنچه رقیق باشد غمام و ابر گویند و بهندی جاله نامند و آنچه غلیظ بود بیاض مطلق و گل چشم خوانند و بهندی پهلی گویند و سببش اخلاط غلیظ ماده است بواسطه وقوع خطا در علاج رمد یا انصباب ماده بباعث تخفیف و صداع و حدوث قرحه و در صبیان سهل البرء بود در کهول عسر البرء بود و بیاض که بعد قرحه افتد زوال تمام نپذیرد علاج بعد از اله سبب موجب در بیاض رقیق باید که شخصے زنجبیل تازه ماخوب بخاید و ثفل آن بیرون انداخته بیاض مریض را بزبان ساعتے لیسیده نماید و چند روز همچنین بعمل آرد و اگر زائل نشود ادویه مخصوص این مرض که مذکور شوند بعمل آرند و از دوائے ضعیف بقوی گرایند و اگر بیاض غلیظ مزمن باشد بعد تنقیه ادویه قریه چون حزم صغیر و کبیر و مانند آن استعمال نمایند و کحل یاسمین در ازاله بیاض مجرب و آزموده است و آنجا که از این تدابیر فائده نشود اول تنقیه بسهل حار و حب ایارج و سغبیار نمایند بطریقیکه در فالج گذشت و بعد از آن ادویه که بجهت این مرض موضوع اند استعمال کنند و لازم است که در جمیع احوال قبل از استعمال دوا بحمام روند و یا بر بخار آب گرم انکباب کنند و چشم بر آن کشاده دارند تا عرق آید و چهره سرخ گردد و آنگاه دوا بکار برند تا نفع بیشتر دهد۔

مفردات

بورق ارمنی در روغن زیت سائیده صبح و شام اکتحال مے نموده باشند بیاض را که بغتة حادث میشود زائل مے گرداند **دیگر** که کهپول و جاله و کدورت بصارت دور کند و مجرب نوشته پنج کٹائی کلان بآب لیمون سائیده در چشم کشند از اسرار است **دیگر** بعد تنقیه سر به بخار آب گرم دارند یا بحمام در آیند و یکے را بفرمایند که شکر طبرزد یا ملح فائیده چشم را بزبان لیسیده بند و اکتحال آن نیز نافع است و اگر بیاض کهنه و سطبر بود دوائے روغن بیضه دار بعمل آرند **دیگر** مانع بیاض شاخ گوزن بشیر عورت یا شیره برگ سرس سائیده در چشم کشند و همچنین بیخ ازمر کهنه بر سنگ سائیده و شیر درخت بڑ و مغز تخم توری تلخ بعد روغن

سائیده و بیخ درخت بادنجان بآب سائیده هرواره در چشم کشیدن نافع است از علاج الغربا **دیگر** مجرب بزر قطونا و شکر سوده مساوی وکذا خون بازوے چوزهٔ مرغ وکذا شکر و زنا بیر مجرب وکذا النتوع آمله منقا بطبخ مجرب بلاشک است **دیگر** دبیخ فرنگی مجرب برات است **دیگر** عصارهٔ شقایق النعمان تنها و عصارهٔ قطونه با عسل بیاض خفیف را بزداید **دیگر** نے کهنه را که در سقف خانها یافته شود کوفته بیخته قدر رسانند در ازالهٔ بیاض عجیب النفع است و از مجربات ثابت **دیگر** سرگین زاغ بشکر باشهد ندین باب سوده است **دیگر** اگر عقیق رانج سیل ازان هرباماد و شبانگاه در چشم کشند نفع تمام دهد و اکتحال عقیق سوده هم نافع وکذا اکتحال دهنه فرنگ با نبات سفید وفرد و کبوتر و خطاطیف در شهد خام سوده بدستور **دیگر** کف دریا با آب بسایند و در چشم رسانند بیاض رقیق در چند کرت زایل شود -

مرکبات

برود اسود - که بیاض را ببرد در فصل دمعه خواهد آمد **برود حصرم** - که بیاض را نافع است در فصل جهر خواهد آمد **برود جالینوس** که قالع بیاض است در فصل ضعف بصر خواهد آمد **حب انجن** برائے دفع پھولا و جالا و آب رواں و خارش و سرخی چشم از بیاض مجربی منقول سنگ بصری پھٹکری بریان هریک یک دام بال هر مغز خسته نیم تخم نرلی هریک سته ماشه نیله تقتوهه بریان مغز خسته بلیله رسوت کف دریا سمندر پھیل دهنه فرنگ زعفران هریک دو ماشه مصری شش ماشه همه ادویه را سائیده در گلاب یک شبانه روز حل کنند و حب بسته نگهدارند بوقت حاجت در آب سائیده در چشم کشند **حب** برائے گل چشم از بیاض حکیم اجمل خان هلیله سیاه پلاس پاپڑه مقشر نمک سنگ صندل سرخ مساوی آب باریک سوده حب ساخته در چشم کشند - **ایضاً** - ودع نیله تقوتهه دار فلفل سنگ بصری برابر گرفته در آب هفت پهر کهرل نمایند و حب بسته نگهدارند وقت حاجت بدستور بعمل آرند **حب** - منقول از بیاض استاد جهت جمیع امراض چشم چون جاله و پھولہ و ٹینٹ و دهند و ڈهلکه و سبل و باسی مجرب بابت فرنگی فراشیش دہلی سرب سیماب سرمه سیاه سنگ بصری خوب رسوت قسم اول مکدو دو دام افیون مصری خالص فلفل گرد مکدیک درم کافور چینی دو درم همه را کوفته سرمه ساموده بآب شیرین دریا تا هشت روز متواتر کهرل کرده حبوب سازند وقت حاجت بآب سائیده در چشم کشند **حب** نافع گل چشم و سبل از علاج الغربا مغز تخم مرس مغز تخم کهرنی کوفته بیخته بآب برگ مرس کهرل کرده حب بندد وقت حاجت بشیر عورت سائیده در چشم کشیده باشند **ایضاً منه** نافع پھولا و جالا و دهند سهاگه بریان پھٹکری بریان هر دام یک فلوس نوشادر نیم فلوس کوفته بیخته سرمه ساخته در چشم کشیده باشند **حب دیگر** که بیاض را نافع در سبل خواهد آمد - **حزم کبیر** - مجرب قلع مے کند بیاض قوی را از قادری قشور بیض مدبر عقد سے کهنه خاکستر صدف مروارید شیح زبدالبحر سرگین سوسمار یعنی لعل النصب و بیخ اقلیمیا کے فضه اقلیمیا رطلائی شادنج بسد خاکستر بازو سے کرگس هریک یک جزو حجر المس ربع جزو شیر ذق یعنے پس افگنده شب پره نیم جزو کوفته بحریره بیخته بمیل در چشم کشند یا ذرور سازند و رفاده برعین بندند - **حزم صغیر** - پوست بیضه مدبر باریک بسایند خواه تنها خواه با شکر ممزوج نموده استعمال نمایند و اگر پوست مذکوره را با عسل آمیخته در چشم کشند حزم معسل نامند و طریق تدبیر قشور بیضه این است که آن را در آب شیرین تر نمایند و در آفتاب نهند و از غبار پوشیده دارند و چون آب متعفن شود متبدل سازند و باهستگی همی شویند و پوست باریک که از اندرون قشور جدا گردد دور کنند و آب دیگر ریخته و دهن ظرف بسته تا غبار نرسد بدستور اول بدارند تا آب گنده شود پس بشویند و بتدریج همین قسم تکرار عمل نمایند تا که آب از گندیدن باز ماند و پوست از قشور جدا نگردد و پس قشور تیار شده بکار برند و اگر قشور بیضه که از آن بچه بر آمده بگیرند قوی الاثر خواهد بود **دوائے** که برائے قطع بیاض و سبل و تاریکی بصر و قرحهٔ چشم و جرب و دمعه را از اسرار مکتومه است منقول از خلاصه بگیرند شهد بر آتش ملایم گذارند و کف آن را برداشته بیفگنند آن آب چهار سه نوبت تصفیه داده بعد از آن بآب ترب سه نوبت بعد از آن بآب صعتر سه نوبت و برداشته در شیشه گذارند و در گرم مزاج بگلاب یا شیر زنان و در سرد مزاج تنها و بمار النصب چند قطره در چشم چکانند **ایضاً** - از ذخائر مجربه است بول کودک و خون هدهد و خون خروس را باهم آمیخته بجوشانند تا خوب غلیظ شود و اکتحال نمایند در قطع بیاض از مجربات انطاکی است **ایضاً** - مجرب مغز حب السفرجل مغز حب القطن شکر مساوی سوده در چشم کشند **ایضاً** ملح محرق مع مروارید سوده مجرب وکذا اشب یمانی و ملح حجری مساوی سوده **ایضاً** - مجرب مروارید مرجان محرق انزروت شکر بالسویه وکذا ابیخال خطاف و خاکستر پوست بیضه و شکر و عسل بالسویه مجرب است **ایضاً** - مجرب العجیب در بیاض اگرچه مزمن باشد بلا اذیت چشم نمک معقود بول طفل بریان کنید زعفران و مشک و زهره تمساح بیابند و سوده بکار برند **دوائے دیگر** که بیاض را مفید است در فصل دمعه مذکور گردد - **دوائے** که پھلی و جاله و ناخنه و دهند ببرد و مجرب رسیده نبات نیم دام مرچ سفید دانه الائچی خورد و سرمه سنگ بصری مغز تخم سرس پھٹکری شیشه که در آئینه متعارفه ابیخا النصب میکنند هریک یک دام

کوڑی زرد ہشت عدد مثل سرمہ باریک کھرل کردہ در چشم کشند از بقائی ذو دار دیگر کہ بیاض را مفید است در فصل ظفرہ گذشت **دوائے** برائے بیاض کہ بعد رمد مانند مجرب
است مغز رافیون پھٹکری بریان ہر یک یک ماشہ لونگ یک عدد در شیرہ برگ املی و شیرہ برگ سرس ہر یک دو تولہ در کٹورہ پھول از سپاری حل کردہ یک میل از
آن در چشم کشند و دوائے دیگر کہ برائے جالہ و پھولہ و جمیع امراض چشم مجرب والد مرحوم است در فصل ضعف بصر خواہد آمد **دوائے** کہ بیاض چشم را اگرچہ
سلبر شدہ باشد و دیدہ را پوشیدہ باشد برطرف سازد و مجرب نوشتہ پنبہ را اندر ابجو بند و مغز بر آورد و روغن کشند و دو دانگ کف دریا کوفتہ بیختہ با یک
دام روغن مذکور بیامیزند و در چشم کشند و مداومت نمایند **دوائے** بجہت بیاض و رفع گل چشم اگرچہ پیچک باشد بفضل الٰہی برطرف شود از ذکائی
کا پنج چوڑی سبز یک درم سفیدی پنجال مرغ پوست بیضہ مرغ مروارید ناسفتہ مامیران چینی ہر یک چہار نیم ماشہ زرد چوبہ دو ماشہ اول کا پنج را
تا ست روز در کھرل باب بسایند بعدہ مروارید انداختہ تا دو روز از آب برگ سرس کھرل کنند من بعد ادویہ دیگر انداختہ یک روز خشک کھرل
نمایند و نگہدارند در ہر روز دو دفعہ در چشم کشند و وقت شب برگ سرس جوشانیدہ بہ بندند انشاء اللہ تعالیٰ گل چشم برطرف شود و دوائے کہ
جالہ و پھولہ را مفید است در فصل ضعف بصر خواہد آمد **دوائے** برائے جالہ و کیلی و دھند از بیاض استاد شورہ قلمی بیخ درم نبات یک
ماشہ کوفتہ بیختہ در چشم کشند **ایضاً منہ** برائے گل چشم بابت حکیم جعفر قدرے سہاگہ و بارہ سنگہا سوختہ ہمراہ آب لیمون کاغذی حل کردہ در
چشم کشند **ایضاً منہ** جہت بیاض در عرق بارکثائی و برگ آکہ پارچہ سفید ہفت بار تر کردہ در سایہ خشک نمودہ وقت حاجت از آن پارچہ قدرے
باب تر کردہ در چشم کشند پردہ چشم دور شود انشاء اللہ تعالیٰ **ایضاً**۔ از قادری ناخن فیل توتیا سبز زعفران باشیر دورت لپسر دار سائیدہ در چشم
کشند **دوائے دیگر** از تحفہ زنجبیل پھٹکری نمک سنگ جملہ برابر کوفتہ بیختہ ہر روز دو سہ نوبت در چشم کشند گل چشم آدم و اسپ و فیل
برطرف شود مجرب است **ذرور معسل** برائے بیاض از حکیم علی بورہ ارمنی یک جزو عسل سہ جزو خوب باہم آمیختہ در چشم کشند۔ **ذرور** کہ
بیاض را دفع کند در فصل سبل خواہد آمد **روغن** حکیم شریف خان صاحب مے نویسند کہ اکثر برادر محمد سعید خان جہت گل چشم و سبل مرتب مسافت
و لب یار نسخ میکرد صابون گجراتی کہنہ چہار درم نمک لاہوری یک دام پارچہ سوختہ قدرے در روغن سرشف دو پہر حل نمودہ در چشم کشند۔ **روشنائی**
کہ بیاض مزمن را نافع در فصل ضعف بصر خواہد آمد۔ **سرمہ** کہ بیاض را در اول زائل سازد از خلاصہ انزروت شکر طبرزد زبد البحر زراوند بورۂ ارمنی
کوفتہ بیختہ استعمال نمایند **ایضاً منہ** کہ بہر دفع بیاض مطلق حیوانات فائدہ کند و مجرب است کف دریا نمک لاہوری شب یمانی مرجان بورہ ارمنی
ہر یک را علٰحدہ علٰحدہ بسوزند ہر کدام یک جزو سرگین سوسمار سندروس مروارید ناسفتہ بیخ نے عقیق پوست بیضہ کہ ہمان روز ماکیان نہادہ
باشد شیح سوختہ ہر کدام نصف جزو مجموع را بعصارۂ ترب و عصارۂ عوسج و مار القصب شستہ بار تسقیہ دہند آنگاہ بحجر بر گند سائیدہ استعمال نمایند
سرمہ دیگر کہ جالہ و پھولہ را نافع در فصل ضعف بصر خواہد آمد **شیاف** کہ بیاض را بغایت مجرب است از بیاض میر عوض علی مرحوم نبات سفید
چہار درم سنگ بصری دو درم شب یمانی یک درم توتیائے سبز نیم مثقال مروارید ناسفتہ یک مثقال مشک خالص یک مثقال کوفتہ بیختہ شیاف سازند
و در وقت حاجت باب سائیدہ اندک میل بالائے سفیدی بکشند و دو نسخہ شیاف کہ بیاض را نافع است در فصل ظفر مذکور شد و شیاف احمر حاد کہ بیاض را مفید
است در فصل سبل خواہد آمد و شیاف دہنہ فرنگ کہ بیاض را نافع است در فصل نزول الماء خواہد آمد **شیاف پھولی** کہ جہت پھولی و جالہ و ناخنہ مجرب
از بعض نسخ ذکائی نمک لاہوری یک درم قرنفل کلاہ دار مرچ سیاہ ہر یک پنج عدد افیون یک سرخ خرمہرہ سوختہ یک عدد پرچہ چینی سفید یک ماشہ کافور
ہیم سینی چہار سرخ گھونگچی سفید پنج عدد اول گھونگچی را پوست دور کردہ پوست سوختہ مثل انگشت نمایند و ہمہ ادویہ را در ظرف آہنی و دستہ چوب غیب کہ در آن
فلوس نشاندہ باشند باب لیمون کھرل کنند پس شیافہا ساختہ نگہدارند و باب لیمون یا باب سودہ اندرون چشم بکشند و بالائے آن طلا نمایند **شیاف**
اخضر کہ گل چشم را مجرب است در فصل جرب خواہد آمد و ہمچنین شیاف **عجیب شیاف** برائے بیاض چشم نافع بود از بیاض عم حکیم شریف خان صاحب ناخن فیل
و دندان خنزیر شب یمانی نیم خام و نیم بریان جفص سرمہ اصفہانی مغز تخم کہ بی مساوی کوفتہ بیختہ شیاف ساختہ نگاہدارند و بوقت حاجت بکار برند **شیاف** کہ بیاض
غلیظ ببرد و باصرہ را یاری دہد از بیاض حکیم واصل خان سکبینج اشق زرد چوب از ہر یک یک جزو زبد البحر نمک لاہوری از ہر یک دو جزو زنگار ربع جزو ہمہ را کوفتہ بیختہ خوب
صلایہ نمودہ باب بادیان خمیر کردہ شیاف مثل جو سازند و در سایہ خشک نمودہ وقت حاجت باب سائیدہ بمیل در چشم کشند **کحل القراطی** جہت نفع بیاض مبتدیل است و در
اندک زمان قلع میکند شیشہ سبز محرق مسول دو درم بورۂ ارمنی زبد البحر ہر یک یک درم کحل سازند **کحل پاسلین** کہ برائے گل چشم مجرب و آزمودہ است گل کنجد چہار صد عدد
گل حنبلی چہار صد گل فلفل گرد چہار صد عدد شب یمانی بریان دو دام بیختہ خوب باریک کھرل نمودہ در چشم کشند۔ **کحل** برائے بیاض و سبل و شب کوری دو مہند و جذب رطوبات بسیار مفید

علاج امراض توتیا در شب یمانی بربان مساوی گرفته کوفته بیخته سرمه سا نموده بکار برند - **کحل** که بیاض را در سی روز زائل کند هرچند که صاحب علت پیر باشد از کتاب مذکور زبد البحر بورهٔ ارمنی سرگین سوسمار شکر سفید مسحوق توتیا مساوی با یک رطل آب که مامیران و وج هریک ده درم در آن جوشانیده باشند تا بربع رسیده باشد تکرر در آفتاب سائیده پس صاف کرده و خشک نموده از بافته بیرون کرده استعمال نمایند و یک نسخه کاجل و کحل که بیاض را نافع است در فصل سبل مذکور گردد **کحل** که جهت بیاض مفید بود در فصل عشا خواهد آمد - **کحل** جهت بیاض و سبل مجرب از ذکائی قرنفل چهار دانه تخم سرس تخم کسرنی هریک هفت عدد شورهٔ قلمی نمک لاهوری هریک یک درم آنبه هلدی دو درم باریک سائیده در چشم کشند **کحل** که بیاض را ببرد از ذکائی نوشادر فلفل دارفلفل قرنفل سنبل الطیب هریک یک نیم دانگ مامیران چینی نمک هندی هریک دو دانگ شادنج مغسول مروارید ناسفته هریک نیم درم زبد البحر اقلیمیا ذهبی سرگین سوسمار آبگینه مرجان سرطان بحری مارقشیشا ذهبی هریک چهار دانگ زنگار توتیا هندی پوست بیضهٔ مرغ هریک یک درم سرمه اصفهانی پنج درم کوفته بحریره بیخته صبح و شام بچشم کشند **کحل** که بیاض را نافع در فصل ضعف بصر خواهد آمد **کحل** جهت بیاض و نزول آب حکیم شریف خان صاحب از حافظ عنایت الله نقل کرده اند نوشته اند که تجربه راقم نیز رسیده خالی از منفعت نیست صابون پنج دام خام نیله تهوتهه سال هریک سه و نیم ماشه صابون را از کارد ریزه ریزه نموده در ظرف آهنی بر آتش نهند تا مثل آب شود بعد از آن نیله تهوتهه را اندا خته از دستهٔ آهنی حل کنند و زیر آن آتش تیز نمایند تا که رنگ دوا سیاه شود بعد از آن فرود آورده نگاه دارند وقت حاجت مثل دانهٔ خشخاش گرفته در صدف قدرے آب انداخته دوا را خوب حل کنند و در چشم کشند بعد سه روز باز استعمال نمایند **کحل** - جهت بیاض و دمعه و ظلمت بصر و خیالات و ابتدار نزول آب و نشف رطوبت و تقویت چشم از بیاض حکیم اجمل خان صاحب سرمه شش درم استخوان خرما سوخته یک درم سادج نیم درم نشاسته دو درم صلایه نموده در چشم کشند

فصل پنجم در سبل

واین پرده ایست که از انتفاخ و امتلاء رگهائے باریک و سرخ بر چشم ظاهر شود و در اکثر با خارش بود و از روشنی آفتاب و چراغ ایذا یابد و سبب این مرض امتلائے رگهائے چشم است از خون غلیظ بخارات کثیف پس اگر با تری چشم و سیلان اشک باشد سبل رطب گویند و این قسم از عطسه متواتر و فربان بن چشم و وجع اکحال خالی نبود و اگر هیچ رطوبت با وے نباشد سبل یابس نامند و درین نوع چشم غیر از پرده سبل بدیگر امور مثل چشم تندرستان باشد علاج آنچه در دمعه و سوی مذکور شد بکار برند و بعد فصد و تنقیه دخول حمام بر شکم تهی و فصد رگ پیشانی و گوشهٔ چشم نافع بود و ادویه مسخنه مجففه مع رعایت خفت و قوت مرض استعمال نمایند مثلاً در سبل رقیق شیاف دینارجون در چشم کشند و در سبل غلیظ شیاف احمر و اخضر و باسلیقون و در صورت عروض حرارت در سبل باخته هلیله اکتحال باید نمود و در سبل یابس قبل از اکتحال دوا و بعد از رفتن بحمام و فرود آوردن سر بر بخار آب گرم لازم شناسند و آنجا که با سبل رمد گرم عارض شود هیچ دارئے سرد مثل شیاف ابیض در چشم استعمال نکنند و بر استفراغ و جذب ماده قناعت ورزند و زردهٔ تخم مرغ بر پشت چشم نهند و ذرور اغبر بکشند و ایضاً تا که رمد زائل نشود ادویه حاد تیز دور باید داشت و چیزے که در رمد و سبل هر دو را مفید بود مانند شیاف سماق بکار برند و سبل که از مدت دراز مذکوره شود و غلیظ و مزمن و مستحکم شده باشد و حدقه را در گیرد و منع ابصار نماید تدبیرش قطع است بطوریکه کحالان مے دانند و در جمیع اصناف سبل از امتلاء و کثرت کلام و روشنی چراغ و غبار و دخان و سرنگون کردن و طعامهائے بخار انگیز چون سیر و پیاز و گندنا و عدس و باقلا و غذاهائے سرد و غلیظ چون ماهی و گوشت گاؤ وغیره و لبنیات و حلویات خوردن اجتناب نمایند ٭

مفردات

اکتحال بامیسون منجمله نافعات سبل مزمن است از جهت تحلیل مادهٔ آن از ذکائی **دیگر** - اکتحال نوشادر محرق و شب مشوی برائے سبل مجرب است و اگر با خارش بود چیزے مثل سماق فقط یا با نزروت و صمغ نیست ٭

مرکبات

اغبر لولوی - جهت سبل و جرب و شرناق و ضعف باصره مفید بود از شفائی توتیائے کرمانی شسته شیح محرق شسته از هریک ده درم مروارید ناسفته شش درم نبات پنج درم صلایه کرده استعمال نمایند و حکیم شریف خان صاحب در مصنفات خود مے نویسند که وجه تسمیه این در اکثر کتب بنظر نیامده بخاطر مے گذرد که چون این را مثل غبارے سازند یا آنکه رنگش برنگ غبار است لهذا باین اسم مسمے گشته **باسلیقون** که سبل را نافع است

در فصل نزول الماء خواهد آمد **برود حصرم** که از برائے سبل مفید بود در فصل جرب خواهد آمد **پوٹلی** برائے درد چشم که از ماده سبل باشد برگ نیب برگ
تر هندی برگ سرس زرد چوب شب یمانی بریان افیون هریک نیم درم باریک سائیده پوٹلی بسته در آب تر کرده ساعت بساعت بر چشم بگردانند و قدرے در چشم
تقطیر نمایند از معمولی **حب** معمول نافع سبل و ظفره و بیاض از معمولی صندل سرخ توله شب یمانی بریان مثله کوفته بیخته بمغز گھی گوار کھرل سازند و حب بسته بدارند
و بآب سوده هر دو وقت طلا نمایند و اندک در چشم کشند **حب** نافع سبل و سلاق و نزول الماء مغز سند پہل مغز تخم ریٹھه مغز تخم کھرنی مغز تخم بلیله هلیله سیاه
مساوی در آب لیمون کھرل کرده حب بندند و در چشم کشند از علاج الغربا — و حب هندی که سبل را نافع است در صداع گذشت و حب سرخ و سبز و حب رمد که در
سبل معمول است در فصل رمد گذشت و دو حب دیگر که سبل را نافع در فصل بیاض ذکر یافت و یک حب که سبل را مفید است در فصل ضعف بصر خواهد آمد +
دواے برائے سبل از بیاض هستاد سنگ بصری و هلیله کلان بآب شبینه در چشم کشند سرخی چون برود **دواے** که سبل را ببرد در فصل ظفره
گذشت و دوائیکه سبل را قلع کند در فصل بیاض ذکر یافت **ذرور** از عمل هند که برائے دفع سبل و بیاض کر بعمل آمده از معمولی مغز خسته کھرنی یک عدد تخم سرس
یک عدد نمک لاهوری یک ماشه آنبه هلدی مقشر دو ماشه قرنفل یک عدد شوره قلمی یک ماشه باریک نمائید صبح و شام در چشم کشند و اگر بعد فصد قیفال استعمال کنند بهتر باشد
و ذرور مساوی که سبل را نافع باشد در فصل جرب خواهد آمد — **ذرور سبل** از مجربات حکیم بقا امان تخم بید انجیر یک عدد نبات مصری یک مثقال انزروت سه مثقال
همه را خوب باریک سائیده ذرور کنند یا سبل بکشند و در اثنائے استعمال این ذرور این حب بخورند افیون تازه لسان سه هریک یک مثقال رب السوس کثیرا هریک
سه مثقال کوفته بیخته بآب حبها بقدر نخود بندند و هر روز یکے با کم از آن فرو برند و ذرور دیگر که سبل را نافع است در فصل جرب مذکور خواهد شد **روشنائی**
که سبل را نافع در فصل ضعف بصر خواهد آمد — **روغن** که سبل را نافع است در فصل بیاض گذشت — **سعوط** — که با دسبل و سدهٔ بینی را مفید است از عجاله نافع
مر صبر زعفران کندش مویزج مساوی کوفته باریک بیخته بآب مرزنجوش طبخ کرده حبها مثل فلفل بندند و صبیان را برابر یک حبه و کلان سال را نصف دانگ
بروغن بنفشه سعیط کنانند **شیاف زنگار** معمول مؤلف مفتاح نافع سبل زنگار کف دریا شب یمانی بریان کثیرا مساوی یک پاس بآب لیمون
سحق نمایند و شیاف ساخته در چشم کشند **شیاف اسود** — جهت کسے که با دسبل او را رنجه داده سود دهد از طب الاکبر اقاقیا مغسول صمغ عربی
هریک هشت درم مس سوخته پنج درم مر افیون هر واحد یک نیم درم کوفته بیخته بآب شیاف سازند و بکار برند **شیاف دینار جون**
که سبل رقیق را بردارد از کتاب مذکور زرد چوب شادنج مغسول صبر شیاف مامیثا هر چهار مساوی بگیرند و شیاف سازند **شیاف سماق**
که برائے سبل که با رمد و خارش باشد عجیب النفع است بگیرند سماق هر قدر که خواهند و در آب صاف تر کنند پس لیده صاف نموده آب مذکور
در آفتاب محفوظ از گرد و غبار بدارند چون غلیظ شود شیاف سازند و یک نسخه شیاف سماق که سبل را نافع است در فصل رمد گذشت
شیاف اخضر — جهت سرخی و خارش چشم و وجع گرمی را تسکین دهد و دمعه و ناخنه و رمد سرخ را سود مند از ذکائی صمغ عربی سفیده ارزیز کثیرا انشاسته
شادنج مغسول مروارید بسد شنگرف رومی روسختج افیون هریک یک درم کوفته بیخته صلایه کرده بلعاب بهیدانه شیاف سازند و نسخه دیگر آن که سبل را مجرب
است در جرب خواهد آمد و همچنین شیاف طلائی و شیاف عجیب **شیاف اسود** — جهت سبل و رمد معمول میر رستان علی قرنفل افیون هر واحد یک درم
حضض مکی شب یمانی هر واحد سه درم آب برگ نیم آب برگ املی آب برگ گوبهی هریک نیم پاؤ ادویه کوفته بیخته در کٹوری روئین انداخته با دسته چوب نیم که فلوس
در سر دسته نشانده باشند خوب حل نمایند تا غلیظ شود شیافها ساخته نگهدارند و یک شیاف سائیده در چشم کشند و در مفتاح ترکیب این چنین نوشته که در
کرداے آهنی بدسته آهن حل نمایند تا که قابل حب بستن گردد حب بسته وقت حاجت بآب سائیده در چشم کشند و بالائے چشم نیز طلا سازند **شیاف احمر حاد**
سبل و ظفره و سلاق و بیاض را نافع شادنج مدسی مغسول شش درم صمغ عربی پنج درم مس سوخته نحاس سوخته از هریک دو درم افیون صبر سقوطری از هریک نیم درم
زنگار دو درم و نیم زعفران مر از هریک دانگ و نیم کوفته بحریره بیخته شیاف سازند و شیاف دهنه فرنگ که سبل را نافع در فصل نزول الماء خواهد آمد **عطوس**
که با دسبل و سدهٔ بینی را بعد از فصد و مسهل و حب ایارج و غرغره و اجتناب اغذیه غلیظه و بخره سود دهد از بقائی کندش یک درم صبر چهار دانگ مرمکی دو دانگ
حضض مکی یک دانگ و نیم سائیده بآب مرزنجوش سرشته بقدر عدس حب بندند و هر صبح یک حب بشیر دختران در روغن حل کرده در بینی چکانند — **عطوس دیگر**
که مواد سبل دور کند از بعض نسخهائے ذکائی و بقائی قصب الذریره گل سرخ کندش مساوی بقدر نیم دانگ در بینی دمند — **کاجل** جهت سبل و بیاض
و تقویت بصر و دیگر امراض چشم بسیار نافع است از علاج الامراض مامیران یک ماشه قرنفل یک ماشه در پاؤ آثار شیر بجوشانند و در سایه خشک نمایند
سنگ بصری سرمه سفید دو دهی زرد چوب پنج گلاب از هریک یک ماشه مغز تخم کھرنی کونپل انار کونپل بکاین این همه را باریک سائیده در روغن ماده گاؤ

کہ نیم پاؤ باشد سہ روز غمیر نمایند بعد از آن فتیلہ از پارچہ سرخ کردہ چراغ روشن نمودہ کاجل در صینی خام بگیرند و بعد یک روز در چشم کشند **کحل** بجہت سبل مجرب و آزمودہ ذکا اللہ
خان شادنج مغسول دو درم پوست ہلیلہ زرد زنجبیل ہر یک پنج درم فلفل سفید دو درم نوشادر یک درم تیار ساختہ در چشم کشند **ایضاً** مجرب برائے سبل و بیاض وغیرہ از ذکائی
توتیائے قلم پاؤ شیر اسیران انزروت سفید توتیائے باروتی ہر یک یک درم قرنفل دہ عدد فلفل ہشت عدد مشک خالص یک ماشہ زرد چوب دو گرہ زعفران نیم تولہ یا برابر　ورم
زرد چوب بدستور معہود تیار سازند و سہ نسخہ کحل کہ بسبل نافع در فصل ضعف بصر خواہد آمد و دو نسخہ کحل کہ لبقایائے سبل را نافع است در فصل رمد گذشت و نیز دو نسخہ کحل کہ
بسبل مفید بود در فصل بیاض ذکر یافت و یک نسخہ کحل کہ نافع از بقایائے سبل است در فصل عشا خواہد آمد **کحل** نافع سبل و بیاض ظفرہ و رمد کہنہ و کدورت عین و عشا از معمولی فلفل
گرد یک ماشہ در زہرۂ گاؤ تر کردہ خشک نمودہ باز بآب لیموں تر کردہ خشک ساختہ سنگ بصری گرم نمودہ بآب لیموں چہار بار سرد نمایند غنچۂ یاسمین ہر یک نیم درم باریک
سائیدہ بکار برند **کحل** کہ برائے سبل و ناخنہ و بیاض مجرب حکیم شریف خان صاحب رسیدہ نحاس محرق شادنج مغسول ہر یک پنج ماشہ اقلیمیا رفضہ دو ماشہ زنگار و صبر لوزہ
ارمنی ہر یک یک ماشہ فلفل گرد و فلفل دراز زعفران ہر یک نیم ماشہ کوفتہ بیختہ سرمہ سا نمایند و در چشم کشند **کحل دیگر** جہت سبل و تاریکی چشم بسیار مفید است پوست تخم مرغ
شستہ پاک نمودہ سوختہ رتن جوت مرقشیشا ہر یک یک ماشہ سنگ بصری دو ماشہ زعفران چہار ماشہ مشک تبتی نیم ماشہ بدستور مرتب سازند و بکار برند از عجالہ نافع ✤

حکایات

شخصے را سبل بود فرمودند فصد سر اثرو و طبیخ نزلہ و شیاف احمر لین اندرون چشم کشند و بیرون ضماد نمایند بعدہ شیاف اسود یعنی شب یمانی اندرون چشم کشند

فصل ششم در انتفاخ ملتحمہ

معنے او بر دمیدن سفیدی چشم است و بعضے ورم بارد را گویند اما نزد محققین فرق فیما بین معین است و وے آنست کہ مادہ ورم در جزو عضو سرایت مے کند و
مادہ انتفاخ در خلل عضو مے در آید پس اطلاق ورم بر انتفاخ بر سبیل مجاز بود **انتفاخ ریحی** علامتش آنکہ دفعۃً حادث گردد و ایضاً از سوزش و
خارش اندک خالی نبود و گرانی ہیچ نباشد و بیشتر در فصل تابستان واقع شود **علاج** شیاف ابیض بلا افیون و ذرور ابیض استعمال نمایند و بصبر و اکلیل
الملک و شیاف مامیثا بر پشت چشم طلا کنند و روز سویم ذرور اصفر صغیر با شیاف احمر لین مرکب ساختہ در چشم کشند و صبر و حضض و زعفران بآب
عنب الثعلب حل کردہ طلا نمایند بعد از آن ذرور اصفر کبیر بعمل آرند و آبیکہ اندر آن بابونہ و اکلیل الملک و مرزنجوش و بنفسج جوشانیدہ باشند چشم را بشویند و
تناول اغذیہ لطیفہ و پرہیز از چیزہائے بادی مناسب بود و استعمال اطریفل وقت شب نیز درینجا سود دارد **انتفاخ بلغمی** علامتش آنست کہ بتدریج
عارض شود و در چندان نکند با ثقل بود و چون از انگشت غمز کنند اثر غمز تا دیر بماند اما آنجا کہ رطوبت مائی بود اثر غمز در وے بزودی زائل شود و با آن
ہیچ درد و ضربان و خارش نباشد **علاج** تنقیہ مادہ نمایند بطوریکہ در رمد بلغمی گذشت پس غرغرہ نمایند بآبیکہ در آن بادیان جوشانیدہ باشند و اگر خواہند سکنجبین آمیزند
و بعد تنقیہ اول شیاف احمر لین در چشم کشند و صبر و زعفران حضض اکلیل شیاف مامیثا ضماد نمایند و بابونہ اکلیل الملک صعتر مرزنجوش جوشانیدہ آمیش بر چشم ریزند بعد از
آن ذرور اصفر کبیر و شیاف احمر حاد مرکب ساختہ بعمل آرند و در آنجا کہ رطوبت مائی بود شیاف دینارجون کشیدن نیز اثر تمام دارد۔ **انتفاخ سوداوی** علامتش
صلابت و شدت تمدد و کمودت لون بود و بسیار باشد کہ انتفاخ تا ابرو و بہر دو رخسارہ برسد و این قسم بدترین انواع است و اکثر بعد رمد مزمن و عقب جدری عارض
شود **علاج** بعد ترطیب و انضاج مادہ تنقیہ سودا نمایند بدستوریکہ در فصل مالیخولیا ذکر یافت بعدہ شیاف احمر لین و ذرور اصفر کشند و از اضمدہ و اطلیہ ہرچہ
در اورام سوداوی و سرطان مخصوص است بعمل آرند و بدانکہ درین نوع تضمید و تطلیل و استحمام قبل از تنقیہ و بعد آن از بہر تلیین و تحلیل مادہ عظیم النفع است

مرکبات

اطریفلات بہ نسخہ ہائے متعدد در فصل صداع گذشت **ذرور ابیض** و اصفر صغیر و کبیر در فصل رمد مذکور شد **شیاف احمر** حاد کہ درین جا بکار آید از
طب الاکبر شادنج زاج سوختہ ہر یک یک درم سہ فرفیون زعفران فلفل ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ بآب سداب شیاف سازند و شیاف ابیض و شیاف احمر لین در فصل رمد گذشت
و شیاف دینارجون در سبل ذکر یافت **ضماد** برائے انتفاخ کہ از رطوبت مائی بود بغایت سودمند است آرد کرسنہ آرد جو صبر بابونہ اکلیل الملک در آب بادیان سرشتہ
ضماد سازند **کماد** کہ در انتفاخ ملتحمہ بکار آید از ذکائی گل بنفشہ نیلوفر اکلیل الملک در آب جوشانیدہ اسفنج یا پنبہ بدان تر کردہ بر پشت چشم گذارند ✤

فصل ہفتم در سبارۂ ملتحمہ

بیضے سمی کہ در سپیدی چشم بدون ورم و انتفاخ عارض شود و بیاذر و سرخی و دشواری حرکت و اجتماع اذکر رمص صلب بود و بعد از بیداری خواب کشادن چشم دشوار گردد و بعض این را رمد یابس گویند علاج آن لعاب حلبہ و تخم کتان در شیر زنان برآوردہ در چشم چکانند و زردۂ تخم مرغ با روغن گل بر پشت چشم نہند و روغن بنفشہ و روغن بادام در بینی چکانند و کثرت حمام و انکباب و تکمید آب گرم لازم ست تا سدۂ اطلبہ طینہ و محالہ واز آنچہ در رمد سوداوی ذکر یافتہ حسب حاجت استعمال نمایند و از طعامہائے سرد پرہیز کنند و گفتہ اند کہ بعد از تنقیہ و حصول تلیین استعمال ادویہ اشک آور چون برود حصرم و باسلیقون و شیاف احمر و کحل روشنائی درین مرض نافع بود +

مرکبات

برود حصرم در فصل جرب خواہد آمد **باسلیقون** در فصل نزول الماء ذکر یافت **برود روشنائی** در ضعف بصر **شیاف احمر لین** در رمد گذشت **طلائے محلل و ملین** کہ در سبارہ بکار آید از خلاصہ آرد جو شیاف مامیثا اکلیل الملک بآب عنب الثعلب و زردۂ تخم مرغ یا با روغن بنفشہ یا پیہ بط گداختہ ایمن آرند تطول کہ سبارۂ ملتحمہ را فائدہ بخشد از بقائی حلبہ اکلیل الملک تخم خطمی تخم کتان در آب جوشانیدہ تنطیل نمایند و درین علت تنطیل سر بآب گرم نیز مفید است +

فصل ہشتم در حکۃ العین

بیضے خارش چشم و باشد کہ پلک نیز سرخ شود و بارش گردد و سببش رطوبت شوراست یا رائحہ بغل علاجش بعد ترطیب و تدمیع چشم در بخار آب گرم نشستہ باشد و جہت برقصب بیان و سیاہی آن بچشم کشندہ و کاسنی بجوشند در روغن گل آمیختہ ضماد نمایند و طعام نرم خورند و از چیزہائے شور و تیز پرہیز کنند و ہرچہ در سلاق و جرب بیاید مفید دانند و در صورت کثرت مادہ تنقیہ بفصد و مسہل نمایند رحب ذہب یا حب ایارج و غیرہ انند بدستور یکہ در رمد گذشت بعدہ غرغرہ بسکنجبین و ایارج فیقرا کنند و شیاف احمر لین و ذرور ابیض و احمر حاد و ذرور اصفر کہ بیاید استعمال نمایند و دارو ہائے اشک آور چون باسلیقون در چشم کشند +

مفردات

جہت خارش چشم از بیاض استاد مرحوم پارچہ را در شیرۂ برگ سرس تر کردہ در سایہ خشک نمودہ فتیلہ آن سازند و در روغن چراغ بسوزند و کاجل آن گرفتہ قدرے در چشم کشیدہ باشند **دیگر** نافع جرب عین از علاج الغربا موئے سر انسان سوختہ باریک سائیدہ در چشم کشند **دیگر** پوست تخم مرغ بسوزانند و باریک سائیدہ در چشم کشند **دیگر** شحم انار ترش ضماد سازند +

مرکبات

ایارج فیقرا در فصل صداع گفتہ شد **باسلیقون** در فصل نزول الماء خواہد آمد **برود جالینوسی** کہ حکہ و جرب را نافع در فصل ضعف بصر خواہد آمد **حب** کہ خارش چشم را نافع است در فصل بعد مے آید **حب انجن** کہ خارش و سرخی چشم را نافع است در فصل بیاض گذشت **دوائے** نافع بخارش و سرخی چشم کہ از بوئے بغل مے شود فلفل دو نیم عدد برگ نیم دو عدد گل دیگدان کہ سرخ باشد ہر سہ را بچوب بانس در کاسہ چینی خوب حل کنند کہ سیاہ شود و اندک در چشم کشند از علاج الغربا **دوائے** کہ حکہ قدیم را نفع عظیم بخشد در فصل جرب خواہد آمد **ایضاً** جہت خارش چشم از مجربات اکبری صبر حضض کی پوست ہلیلہ زرد شیاف مامیثا ساوی کوفتہ بیختہ اکتحال نمایند **ذرور اصفر** در فصل رمد ذکر یافت **سرمہ** کہ حکہ چشم را بغایت سودمند است از خلاصہ فلفل دار فلفل نوشادر ہر کدام یک درم زعفران چہار درم حضض شش درم سنبل الطیب چہار درم کافور یک دانگ **شیاف سماق** کہ خارش و جرب و سوزش و جحوظ را نافع بود از علاج الامراض سماق سی مثقال بآب باران بپزند و بپالایند و باز بجوشانند تا غلیظ شود و بگذارند تا سرد شود و دہ درم صمغ عربی را در زیر بآن بسرشند بعضے آب سماق را بجوشانند و گرد سماق بآن سرشتہ شیاف مے سازند و نسخہ دیگر در رمد سبل گذشتہ **شیاف نارنج** کہ حکہ را مفید است در فصل رمد گفتہ شد **شیاف احمر لین** و یک نسخہ شیاف دیگر نافع حکہ در فصل رمد مذکور شد و شیاف احمر حاد در سبل گذشت + **غسول** کہ حکہ را نافع است در فصل سبل ذکر یافت **کحل** جہت خارش و آشوب چشم کہ از بوئے بغل بہم رسد معمول مؤلف مجموعہ بقائے زہرۂ ماہی روہو خشک کردہ یک دمڑی وزن شورۂ قلمی پاؤ سیر ہر دو را خوب کھرل کردہ اکتحال نمایند ۔ مجرب است +

حکایت شخصے را چشم خارش مے شد و پوست او متورم شد حکیم شریف خان صاحب فرمودند حشخاش مکی در آب سائیدہ نیم گرم طلا نمائید +

فصل نہم در دوقہ

وآن بثور ایست صاحب سرخ یا سفید کہ در سپیدی چشم پیدا آید و اکثر در موق افتد وگاہ باشد کہ گرد اگرد حلقہ سیاہی چشم دا نہائے خورد کثیر العدد مانند و انہا ئے مرد اریفا ہر شود و این مرض در انتہائے رمد بیشتر عارض گردد۔ **علاج** اگر سبب خفیف بود رفادہ بگلاب تر کردہ بر چشم نہادن کافی است و الا تنقیہ نمایند در بثور سرخ بفصد و مسہل بار و چنانچہ در رمد دموی گذشتہ و در بثور سفید چنانچہ در رمد بلغمی ذکر یافتہ و پس از تنقیہ اگر مادہ باقی باشد در سرخ شیاف ابیض و مکا یا کنند و در سفید شیاف احمرلین بکار برند و بعد مدت دمادم دوا ہائے تیز چون باسلیقون و احمر حاد و مانند آن بچشم کنند و ہرگاہ مادہ جمع شود اول شیاف ابیض کشند و چون منفجر شود شیاف کندر و شیاف ابار العل آرند

مرکبات

باسلیقون در فصل نزول الماء خواہد آمد۔ **ذرور** ـ جہت دوقہ مستعمل است از سرطین یعنی پوست بیضۂ مرغ مدبر دہ درم شادنج مغسول دو درم سائیدہ بعمل آرند **شیاف احمرلین** کہ در اینجا بکار آید از طب الاکبر شادنج شش درم صمغ عربی کتیرا ہر یک پنج درم مس سوختہ سہ درم لبسد مروارید کہربا سفیدہ رصاص شنجرف ہر یک یک درم دم الاخوین زعفران ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ باآب شیاف سازند و شیاف ابیض در فصل رمد و **شیاف احمر حاد** در سبل گذشت و **شیاف کندر** و **شیاف ابار** در فصل قروح العین خواہد آمد +

فصل دہم در دمعہ

کہ ہندی ڈھلکہ گویند و این مرضے است کہ ہمیشہ چشم از اشک تر ماند بے آنکہ تابع مرضے دیگر چون جرب و درشتی پلک و شعر منقلب باشد چون بحد افراط رسد گاہے امراض دیگر مثل بیاض و سلاق و تاکل و انتشار اہداب پیدا کند بالجملہ قانون علاج این مرض استعمال ادویہ معتدل القبض است و گویند کہ ہرگاہ جہت دمعہ دوا استعمال نمایند پلک را بپوشند در جائے ایستادہ بخسپند و دمعہ مولودی علاج پذیر نبود و آنچہ از حرارت یا برودت چشم و دماغ باشد ازالہ سبب کفایت کند و دمعہ کہ از ضعف ماسکہ و ہاضمہ چشم بود بآن آثار استلائے مادہ بیشتر دریافت شود چنانچہ گویند کہ اشک غلیظ الحس دموی و بارد کثیر الرسل لمبی و رقیق حار صفراوی باشد و از سودا ئے باشد حسب مادہ بعد تنقیہ بفصد و مسہل حب ایارج اطریفلات بخورند و ادویہ کہ از برائے این مرض موضوع است استعمال نمایند و شیاف علائی مفید است و آنچہ برائے دمعہ حادث از ضعف عضلہ چشم مفید است شب یانی است کہ انزروت بشراب پختہ آشنج بدان تر کردہ بر چشم نہند و الکباب طبیخ شلجم و داشتن جوز بوا در دہن و حب الشفا خوردن فائدہ میکند و حنا و مازو را باہم سودہ بر کف پاہا و سر نہادن در ہمہ انواع مفید بود و سنبل مع حضض کحلاً نیز مجرب است وگاہ باشد کہ دمعہ بسبب نقصان گوشت موق از قطع ظفرہ یا از استعمال دوا ہائے حاد عارض شود درین صورت اگر گوشت گوشہ چشم اندکے نقصان یافتہ شود بہ ذرور اصفر و شیاف زعفران علاج فرمایند و اکتحال بعبیر و کندر و ماميثا و دیگر منبتات لحم و مجففات رطوبت نافع شناسد و آنجا کہ گوشت موق بالکل زائل شدہ باشد علاج نپذیرد +

مفردات

ضماد ـ تخم کاہو بر پیشانی نافع مے آید دمعہ و سیلان آب را کہ بسبب حرارت بود **دیگر** نشاستہ در گلاب گداختہ و سفیدی بیضہ باہم ممزوج کردہ بر ماق گذارند ہمین نفع دارد **دیگر** کہ ڈھلکہ را مجرب است کف دہن بڑ باگل باآب سائیدہ در سوراخ بینی مخالف چشم دامعہ دو سہ قطرہ بچکانند +

مرکبات

باسلیقون برائے دمعہ صاحب مزاج سرد و تر سود مند است در فصل نزول الماء خواہد آمد **برود حصرم** کہ دمعہ را مفید بود در فصل جرب خواہد آمد و یک نسخہ برود دافع این مرض در فصل نزول الماء ذکر یابد **برود دمعہ** کہ معمول و مجرب است استخوان ہلیلہ کابلی سوختہ سہ درم نمک لاہوری مازو ہر یک یکدرم دیگر کوفتہ بحریرے بیختہ استعمال نمایند **برود اسود** دمعہ را باز دارد و بیاض بیرون را بکاہد نافع و ذکائی سرمہ توتیائے مغسول از ہر یک دواز دہ درم مروارید ناسفتہ دو درم ساذج ہندی یکدرم زعفران نیمدرم مازو شیشا ہشت درم مشک کافور از ہر یک دانگ صلایہ کردہ استعمال نمایند

بررود جالینوسی کہ قاطع دمعہ است درفصل ضعف بصر خواہد آمد **حب** نافع دمعہ وسرخی عین زنجبیل یک درم کف دریا سہ ماشہ گل ارمنی چہار ماشہ مغز خستہ ہلیلہ کلان مغز خستہ
بلیلہ ہلیلہ سیاہ ہر واحد دو ماشہ کوفتہ بیختہ بآب کوکنار حب سازند وقت ضرورت دو حصہ حب و یک حصہ افیون بآب کوکنار سودہ نیم گرم گرد حلقہ چشم ضماد نمایند
منقول از مفتاح المجربات **حب** کہ دمعہ و خارش عین را نافع است از معمولی مغز تخم بلیلہ سہ جزو مغز تخم ہلیلہ زرد دو جزو مغز تخم آملہ یک جزو سائیدہ بآب
حب بستہ دارند و در چشم کشند **ایضاً منہ** نافع دمعہ ہلیلہ زنگی مازو سنبل الطیب پوست ہلیلہ زرد برابر سائیدہ بآب حب بندند و در چشم کشند و للاحولی
چشمہ نیز نمایند و حب دیگر کہ دمعہ را مفید است در فصل ضعف بصر خواہد آمد و حب انجن و دیگر حب کہ آب روان و ڈھلکہ را نافع است در فصل بیاض
ذکر یافت **دواے** کہ جہت دمعہ مجرب و معمول و بتکرر و کہنہ قدیم و دیگر اکثر امراض چشم را نفع عظیم بخشد از بقائی بگیرند سنگ بصری یک تولہ مرچ
سیاہ شش عدد ہر دو را سائیدہ بحریر بیختہ در تھالی روئین انداختہ بالشت کٹورہ سپول چند روز خوب بسایند تا مثل غبار شود پس بکار برند **دواے**
دیگر جہت دمعہ مجرب و معمول از شریفی ذکائی و قادری سنگ بصری ہلیلہ زرد ہر یک دو درم صبر سقوطری فلفل گرد ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ در چشم کشند
دوائیکہ دمعہ یعنی ڈھلکہ را آزمودہ صاحب مجربات است و نزول و بیاض و دیگر امراض را نیز مفید بگیرند فلفل گرد و پوست سیاہ آن خراشیدہ دور
کنند و بوزن فلفل مکوک مغز تخم سرس بستانند و ہر دو را جدا جدا سائیدہ با عسل خالص بیامیزند خواہ بطور معجون دارند و خواہ حبوب سازند وقت حاجت
با عسل یا گلاب حل کردہ در چشم کشند **دواے** کہ رطوبات را قطع کند بصر را تیز گرداند و گوشت موق بر وید از مجربات انطاکی است مازو برگ مورد
گلنار پوست بیضہ مرغ ہلیلہ زرد مجموعہ مساوی در دہ وزن آنہا سرکہ بجوشانند تا ربع بماند صاف نمودہ مس سوختہ سرمہ ہر دو مساوی زعفران نمک سوختہ
شیخ سوختہ بعد از ہر یک ربع مشک خالص عشر مجموع ہمہ را سائیدہ با سرکہ مذکور ہفت نوبت تسقیہ دہند آنگاہ خشک نمودہ و از حریر گذرانیدہ استعمال کنند
دواے کہ دمعہ را سود دارد در فصل ضعف بصر خواہد آمد و دو آرو ے دیگر کہ دمعہ را قطع کند در فصل بیاض گذشت **ذرور** کہ دمعہ و جرب و ضعف بصر را
نافع برود پیران را موافق باشد از علاج الامراض توتیا مغسول دہ درم پوست ہلیلہ زرد صبر سقوطری دارفلفل زرد چوبہ از ہر یک پنج درم فلفل دو درم کوفتہ بیختہ
استعمال نمایند **ذرور** جہت دمعہ و سیلان از ذکائی توتیا ہشت درم ہلیلہ زرد پنج درم حضض دو درم زنجبیل یک درم مرتب سازند و ہلیلہ زرد و انزروت ہر دو برابر
باریک سائیدہ نیز نفع دہد و ذرور اصفر در فصل رمد مذکور شد و ذرور بادی کہ دمعہ را نافع باشد در فصل جرب خواہد آمد۔ **روشنائی** برائے دمعہ
کہ با سردی و تری مزاج بود سود دارد در فصل ضعف بصر ذکر یابد۔ **سرمہ** کہ دمعہ سودا را کہ با تری مزاج بود مفید است از طب الاکبر ہلیلہ نمک لاہوری
ہر یک یک درم دارفلفل دو درم کف دریا نیم درم سرمہ سہ چند ہمہ دارو ہا کوفتہ بحریر بیختہ استعمال نمایند **سرمہ** کہ ابن تلمیذ درین باب ستودہ دمعہ
امتلائی را سود دہد و رمد را منع کند و صحت چشم نگہدارد توتیائے ہندی حکاکہ ہلیلہ ہر دو مساوی بآب غورہ یا آب سماق بسایند و خشک کردہ اکتحال نمایند
شیاف حضض نافع سیلان رطوبت مسکن حرارت چشم از معمول پوست ہلیلہ زرد زنجبیل سنگ بصری ہر یک پنج درم حضض دہ درم شیاف
ساختہ خشک نمایند و در چشم کشند و یک نسخہ شیاف کہ طلائے آن سیلان دمعہ را نافع و مجرب در فصل ظفرہ گذشت **شیاف زعفران** بگیرند
زعفران و سنبل الطیب ہر یک دو درم دارفلفل یک درم نوشادر نیم درم فلفل سفید دانگے و نیم مازو . سہ درم کافور نیم دانگ کوفتہ بیختہ با گلاب شیاف سازند
شیاف اخضر کہ دمعہ را نافع است در فصل سبل گذشت و شیاف اخضر دیگر کہ دمعہ را مجرب است و ہم چنین شیاف علائی در فصل جرب خواہند آمد
و شیاف سماق وغیرہ کہ دمعہ را نافع است در فصل رمد مذکور شد و شیاف دہنہ فرنگ کہ دمعہ را مفید است در فصل نزول الماء خواہد آمد **شیاف** از
بقائی نافع باوجاع مزمنہ و دمعہ کہ از نقصان لحم ماق اکبر باشد و بجراحتے کہ حادث میشود درین و ناصور شود زعفران چہار مثقال افیون صمغ عربی ہر یک شش مثقال
رماد غانہ کہ در آن مس خالص کردہ میشود بست و چہار مثقال اقلیمیا مغسول شادنج محرق مغسول ہر یک بست و ہشت مثقال مرچہل و ہشت مثقال فلفل سفید
شتی صبہ بشراب خمیر کردہ شیاف سازند و بعضے زعفران دو از دہ مثقال ہمے افزایند در امراض قریب العہد بسپیدی بیضہ استعمال نمایند
عصارۂ آملہ کہ برائے رفتن آب از چشم مجرب است در فصل ضعف بصر خواہد آمد **غسول** کہ دمعہ حار را نافع است در فصل رمد گذشت **گھسرہ** کہ دمعہ
را بسیار مجرب در فلفل رمد گفتہ شد **کحل** جہت دمعہ کہ سبب آن ضعف عضلات باشد مجرب است و طیب الرائحہ و ہم نافع عشا از شریفی و ذکائی ساذج ہندی
مامیران چینی پوست ہلیلہ زرد بعد ہر واحد درمے مشک دانگے بدستور مرتب سازند **کحل دمعہ** کہ این مرض را قمع نماید از ذکائی ہلیلہ را بخمیر گیرند و در تنور برخشت
گذاشتہ بپزند کہ خمیر سرخ شود پس ہلیلہ را برآرند و پوست آن بگیرند و دانگے زعفران آمیختہ باریک سودہ بکار برند و بعضے وزن زعفران یک دانگ میکنند
کحل جہت دمعہ کہ سبب آن حرارت باشد بکار آید از ذکائی شادنج عدسی مغسول توتیا مغسول مارقشیشا ہر واحد یک درم مروارید بعد ہر یک نیم درم شیاف

و اسفیداج و صبر ہر یک یک دانگ و نیم و یک نسخہ کحل کہ دمعہ را نافع بود در فصل بیاض گذشت **کحل دمعہ** بجہت دمعہ بسیار مجرب است از کتاب مذکور توتیائے کرمانی دہ ماشہ درم ہفت مرتبہ گلاب سرد کردہ بسد پوست ہلیلہ زرد و صبر از ہر یک چہار ماشہ ہلیلہ سیاہ و دارفلفل ہر یک نیم درم کوفتہ بیختہ مثل سرمہ سازند و استعمال نمایند و دو نسخہ کحل کہ بر دمعہ نافع در فصل ضعف بصر خواہم آمد **حکایت** شخصے را اشک جاری بود فرودند از عدم استمساک غدار عدۂ چشم است کحل دمعہ کہ در آن ہلیلہ کابلی بریان و زعفران است استعمال نمودند +

فصل یازدہم در حرقت عین

یعنے سوزش چشم **علاج** سنگ بصری بآب غورہ پروردہ در چشم کشند و کاسنی سبز کوفتہ بروغن گل ضماد نمایند و کافور در چشم اندازند و اگر آثار وجود مادۂ حار نیز پیدا باشد اول مسہل بارد کہ در فصل صداع گذشتہ بدہند و بعدۂ ادویہ دیگر بعمل آرند و اگر احتیاج باشد ابتدا بالفصد نمایند +

مرکبات

برود احمر چشم را خشک کند و از سوزش باز دارد و از عجائب نافع و ذکائی و قادری شادنج مغسول دہ درم توتیا سوختہ پنج درم مروارید ناسفتہ یک مثقال و دو دانگ نبات یک درم صلایہ کردہ بکار برند **دوائے** کہ حرقت عین را فائدہ میکند از زاد غریب فلفل دارفلفل ہر یک یک درم زعفران چہار درم حضض شش درم سنبل الطیب چہار درم کافور یک دانگ بکوبند و بکار برند **شیاف سماق** کہ حرارت و التہاب چشم را مفید است در رمد گذشت **ضماد** کہ چشم را بالنہایت خشک گرداند از معمولی کافور یک دانگ اسفیداج شستہ یک مثقال بگلاب سحق کردہ گرد چشم طلا کنند **عصارۂ آملہ** کہ سوزش چشم را مجرب است در فصل ضعف بصر خواہد آمد +

فصل دوازدہم در قذی

یعنے چیزے در چشم افتادن ہرگاہ چیزے بچشم افتد از مالیدن چشم منع نمایند بآب گرم بشویند و شیر زنان چکانند و پلک برداشتہ ببینند اگر چیزے محسوس شود بپارچہ یا پنبہ برآرند و الا نشاستہ باریک سائیدہ در چشم پر کنند و زمانے بدارند پس از پنبہ بیرون آرند و گاہ باشد کہ جانورے خورد در چشم آویزد و درد و سوزش در چشم پیدا نماید درین صورت گل ملتانی سرخ باریک ساختہ بچشم اندازند و ساعتے چشم را بستہ دارند بعدۂ از خرقہ یا پنبہ صاف نمایند و آنجا کہ چیزے درشت چون ریزۂ شیشہ و مانند آن در افتد بموچنہ برآرند و اگر ریزۂ آہن بود و بتدبیر دیگر برنیاید مقابل آن مقناطیس بدارند و بعد برآوردن این اشیا سفیدی بیضہ مرغ با شیر زنان چکانند **فائدہ** گاہ باشد کہ رطوبتے باریک مانند تار عنکبوت از سر فرود آید و در چشم بجلد و مردم گمان برند کہ چیزے از خارج در چشم افتادہ است درین صورت کف دریا سنگ بصری توتیائے سبز توتیائے سفید چاکسو مقشر برابر ہمہ را سودہ در چشم کشند کہ این مرض را کہ بہندی ریوہ گویند سود دارد +

فصل سیزدہم در ضربۂ چشم

ہرگاہ کوفت بچشم رسد و سرخی یا ورم پدید آید اول بالفصد و مسہل بارد کہ در صداع گذشت تنقیہ کنند و حجامت پس سر نمایند بعدۂ سپیدی و زردۂ بیضۂ مرغ در روغن گل آمیختہ پنبہ بآن تر کردہ بر چشم نہند و حسب حاجت دیگر اضمدہ و اطلیہ بکار برند و اگر حمرت باقی ماند آنچہ در طرفہ مذکور شد بکار برند و بعد از زوال درد و سرخی اگر کبودی در چشم باقی ماند کشنیز و پودینہ و زرنیخ و سنگ پلپل کہ در خریطہ فلفل یافتہ میشود طلا نمایند و آنجا کہ از تیغ یا سنگ و غیرہ تفرق اتصال بر ملتحمہ افتادہ باشد تہ بریش نیز فصد ذلیل است در ہر اندک مدت تا مادہ جمع نشود پس اگر خون آمدہ باشد آن را پاک کنند و شادنج مغسول با اندکے کافور بر آن افشانند و محکم بہ بندند و چون خون برنیامدہ باشد توتیا پروردہ پر کنند و زردۂ تخم مرغ بر پشت چشم نہند بعدۂ باصلاح جراحت کوشند بنوعیکہ در قرحہ بیاید +

مفردات

چوب گز بسوزند و آبیکہ از آن بیرون آید بر موضعیکہ از ضربہ خون در آنجا جمع شدہ بنفسجی و درد قوی پیدا کند بمالند بعونہ تعالے در حال خون متلاشی گردد و درد تسکین یابد **دیگر** تقطور روغن زرد گرم کردہ برائے وجع ضربہ مفید است +

مرکبات

دوائے برائے ضربِ چشم از والد مرحوم بورۂ میدۂ گندم دو دو ماشه شکر سفید چہار ماشه روغن زرد دو ماشه ادویه کوفته بیخته سه عدد بند سازند و گرم کرده سینک نمایند بعده نیم گرم بر چشم بندند **ضماد** جهت کوفت چشم مفید آرد کاکی تخم خطمی تخم خبازی در شیر دختر و روغن گل پخته بر پشت چشم ضماد کنند و شیاف مامیثا و گل ارمنی بشیرهٔ کشنیز سبز نیز نافع است **ضماد** جهت ضربه و حرارت چشم نافع زردهٔ بیضه آب کشنیز سبز روغن گل باهم لت کرده بیضه آن تر نموده بر چشم گذارند **ضماد** نافع ضربه که بر چشم رسد از معمولی آرد مونگ دو جزو زرد چوب حضض گل ارمنی مامیران زعفران مصطگی هر یک یک جزو زردهٔ تخم مرغ و روغن گل سرشته ضماد کنند **ایضاً** مختصر معمول حکیم اکمل خان جهت ضربه که بچشم رسیده باشد و حمرت شدید در ملتحمه باقی ماند زعفران مصطگی هر دو سائیده بزردی بیضهٔ مرغ سرشته گرد حلقهٔ چشم ضماد کنند **ضماد** جهت ورم حار ملتهب که در چشم و مفاصل بسبب ضربه و سقطه وغیره بهم رسد و ضربان باشد آرد کاکی آرد جو پانزده جزو گل نار با تخم ده جزو بنفشه سه جزو تخم خطمی بهت مونگ گل سرخ اصل السوس ثلیو فر هر یک پنج عدس مقشر سه حنا و زعفران سیم جزو کوفته بخته بروغن گل و زردهٔ بیضهٔ مرغ آمیخته ضماد نمایند **طلا** برائے ضرب و سرخی چشم که از ضربه بهم رسد مجرب است از بیاض حکیم اجمل خان صاحب آرد مونگ دو ماشه زرد چوب رسوت مامیران چینی هر یک یک ماشه بآب سائیده گرد چشم نیم گرم طلا نمایند و گاهی با ادویهٔ مذکوره زنجبیل پاه گیرو قدر قلیل مردار سنگ اضافه نموده میشود همه را مساوی کوفته طلا نمایند ✤

حکایات

شخصے از ضرب چشم بے کشود و سرخ شده نخس داشت بهمون وقت حجامت فرمودند ضرر و بود چون خون خوب نه بر آمد از قوران ماده قصور بصارت بود سه روز ما فیون زعفران پهتکری مردار سنگ بآب سوده دور چشم ضماد نمایند **ایضاً** شخصے را ریزهٔ چوبے در چشم خلیده واز بر آوردنش خون بر آمد حکیم کبیر علیخان از زرد چوب دم الاخوین حضض مکی هر یک یک ماشه در شیر زنان سه ماشه و سفیدی بیضهٔ مرغ نیم عدد سائیده در چشم چکانیدند و بالائش از برگ عنب که در آن زرد چوب و مامیران هر یک سه ماشه و مغز بادام هفت عدد و آرد چینه ده ماشه داخل کرده بود قرص بسته بروغن گاو بریان نموده تا سه روز بر چشم بستند خون بند شد لیکن طرفه ندید آمد و همه چشم را در گرفت پس هلیله سیاه حضض مکی مامیران هر یک سه ماشه زعفران یک ماشه بگلاب سائیده ساعت بساعت از میل زد الکحال فرمودند و زرد چوب مغاث هندی زعفران در عرق عنب الثعلب بر پشت چشم ضماد فرمودند صحت کلی حاصل شد ✤

فصل چهاردهم در قروح چشم

سببش انصباب مواد حاره محرقه لذاعه بود علامتش شدت درد و ضربان و خلش و کثرت اشک باشد پس اگر قرحه در ملتحمه بود بر سفیدی چشم نقطهٔ سرخ که سرخی آن بر سرخی سائر اجزاء غالب باشد پدید آید و این اسلم ترین قرحهاست اگر بانذک درد باشد و اگر در طبقهٔ قرنیه اند در سیاهی چشم نقطهٔ سپید ظاهر گردد و اگر در طبقهٔ عنبیه حادث شود در بیشتر قرحه نقطهٔ سرخ بر گاہے سرخ ظهور نماید و این بدترین اقسام قرحه بود و اگر قرحه در طبقات دیگر باشد بجز درد شدید چیزے از آثار قرحه محسوس نگردد مگر بعد بوستن مدہ و شگافتن طبقات **علاج** فصد سر رو نمایند و در هر هفته یا کمتر از آن قدرے خون گرفته باشند و تنقیه بمسهل و حب ایارج کنند و فصد صافن و حجامت ساقین و تلیین بمرات و ماء الجبن نیز مفید و شیر زنان در چشم چکانند و شیاف ابیض در سپیدی تخم مرغ یا در شیر زنان حل کرده اندازند و بعد تسکین درد لعاب حلبه و لعاب تخم کتان مغسول تنها یا با آبے که در آن اکلیل الملک جوشانیده باشند آمیخته بچشم تقطیر نمایند و در زیادہ بسته دارند بعد از ظهور حرکت در ریم اگر قرحه بلند شود و مور سرخ گردد علاج آن نمایند و الا مارا عسل فقط یا بلعاب حلبه مغسول و شیر زن در چشم چکانند و شیاف ابار و ذرور از زروت محلول آرند پس از آنکه قرحه از ریم پاک شود شیاف کندر استعمال نمایند و سنگ سوخته و شادنج مغسول هر دو سائیده ذرور نمایند و بعد اندمال اگر اثر قرحه باقی باشد تخم خرفه سائیده بگلاب بسائیده بر آن نهند و آنچه برائے دور کردن آثار قروح و جدری در باب آنها در آخر کتاب خواهد آمد بعمل آرند و صاحب این مرض را از آواز بلند و عطسه و حرکت قی و بابن پست داشتن و از اغذیه غلیظ و هر چه گرم و شیرین باشد منع باید کرد و بر قفا خوابانند و غذا ابا یسے ملائم خورانند و بعد انفجار قرحه جوزهٔ مرغ دادن مناسب است

مفردات - حکاک سندروس بر سنگ بگلاب برائے قروح عین مجرب است و مس سنگے است که بآن کارد تیز کنند ✤

مرکبات

اکسیرین که قرحه و مور سرخ را نافع است از شفائی اسفیداب ارزیز هشت درم اقلیمیا نقره صمغ عربی از هر یک چهار درم روسختج یک درم نشاسته افیون هر یک دو درم کسلا یه کرده استعمال نمایند **نوعِ دیگر** که همین عمل دارد از کاکی شادنج مغسول سه درم نشاسته اقلیمیا نقره افیون سرمهٔ اصفهانی صمغ عربی انزروت مربیٰ هر واحد دو درم اسفیداب کلئی هشت درم استعمال سازند **ایضاً** منه نافع بقروح عین و مور سرخ سرمهٔ اصفهانی مارقشیشا زبد البحر

هریک یک درم شادنج مغسول مروارید بسد توبال نحاس برنج سوخته مغسول اقلیمیا ذهبی هریک دو درم کوفته بیخته بمیل در چشم معلول کشند یا در رمانیده بر او برہند و صاحب خلاصه همین نسخه در فصل مور سرج تحریر نموده لیکن در آن زبد البحر بنظر نیامده و عوض اقلیمیا ذهبی شیح محرق مغسول نگاشته +

اغبر لولوی از جلالی و شریفی و ذکائی که قروح عین و جرب را مفید بود صدف سوخته مروارید ناسفته اقلیمیا ذهبی اقلیمیا فضی هریک یک درم توبال مس یک درم و نیم توتیا سرمه هریک سه درم کوفته بیخته صلایه کرده اکتحال نمایند **دوائے** که قرحهٔ چشم را مجرب است مرجان محرق تخم خرما صبر کتیرا مساوی طباشیر نصف یک جزو باریک سوده بکار برند **ذرور** قرحه و مور سرج را نافع باشد از شریفی سرمهٔ اصفهانی شادنج عدسی مغسول صلایه کرده ذرور سازند **ذرور انزروت** قرحه را پاک سازد نشاسته شش درم انزروت مربے سفیداب قلعی از هریک یک درم کوفته بیخته ذرور سازند **شیاف تفاح** بغایت لطیف و بیقایله و جهت قروح و ضربان و غشاوه و بثور و مور سرج و مرکسانے را که احتمال دوا نباشد مفید است از قادری و شریفی اقلیمیا محرق مطفی در شیر الاغ یا شیر دختران شانزده درم سفیداب قلعی مغسول بست درم زعفران چهار درم کتیرا دو درم بآب قطر شیاف سازند و با سفیدهٔ تخم مرغ استعمال نمایند **شیاف ابیض** دو دیگر شیاف که قروح عین را نافع است در فصل رمد گذشت **شیاف ابار** یعنی سرب حرارت بنشاند و مستعمل در قروح و مور سرج بلا لذع نفد و سبل کشیدن و شیاف ابیض انیون - افیون یک درم اقلیمیا طلا سفیداب ارزیز مس سوخته سرمهٔ اصفهانی صمغ عربی کتیرا سرب سوخته هریک هشت درم بآب باران شیاف سازند و در نور العین درین نسخه مرصافی یک درم و کندر سه درم هم داخل است **نوع دیگر** جهت رفع آثار و التیام قرحهٔ چشم مجرب حکیم محمد حسین خان سرب سوخته نحاس محرق سرمهٔ اصفهانی توتیاے هندی که مراد از کھپریه است صمغ عربی کتیرا از هریک دو مثقال اقلیمیا ذهبی سفیداب قلعی از هریک یک مثقال افیون مرمکی هریک سه و نیم سرخ کندر یک درم بادهٔ بالا بآب سرشته شیاف سازند و بکار برند **شیاف ابار دیگر** نافع است لبثیں و مور سرج و بقیه بثور را و رفتن آب را سود دارد از علاج الامراض سرب سوخته سرمهٔ اصفهانی توتیاے مغسول مس سوخته کتیرا اسپیداج ارزیز صمغ عربی هریک هشت درم مر افیون از هر یک نیم درم عدد و ارد پاره است بسایند و آنچه آب سوده گردد آب سوده باید کرد و بسایند و بغایت نرمی و بسفیدهٔ بیضهٔ مرغ بسرشند و شیاف سازند و بسایه خشک کنند و بکار برند **شیاف کندری** که بهر اندمال قرح چشم بکار آید از زاد غریب نشاسته صمغ عربی کندر سفیداب ارزیز در سفیدهٔ تخم مرغ آمیخته شیاف سازند و در چشم کشند **نوع دیگر** نافع لقروح چشم و انبات لحم و التفاج قروح و بثور هم کند از ذکائی کندر ده درم اشق انزروت هریک پنج درم زعفران دو درم بلعاب حلبه شیاف سازند و در چشم چکانند و اگر التفاج قروح و بثور مطلوب باشد بر باده بندند **شیاف ابیض کندری** قروح و مده فلیظ را نافع بود از عجاله نافع سفیداب ارزیز هشت درم افیون انزروت مرمکی کتیرا از هریک یک درم صمغ عربی چهار درم کندر نیم درم بآب باران شیاف سازند +

فصل پانزدهم در کمنه

بدانکه این لفظ بر سه مرض اطلاق مے یابد یکے آنکه چون آدمی از خواب بیدار شود پلک گران شود و چنان پندارد که در چشم او ریگ و خاک افتاده است و سببش بخارات غلیظ است که در طبقات چشم محتبس شود و بحرکت بیداری تحلیل یابد دوم آنکه ریم زیر قرنیه جمع شود و مشابه بشکل ظفره نماید و سببش وقوع قرحه است در قرنیه که منفجر شود یا حدوث رمد شدید یا صداع قوی سوم آنکه ملتحمه سرخ و کدر شود و بسبب تصاعد بخارات سوداوی باصره ضعیف گردد و جمیع اشیا را دخان و غبار آلوده نماید و مریض چشم خود را از حالت اصلی عظیم الحجم دریابد و چشم خارش کند و هرگاه بآب گرم بشویند تخفیف و تسکین حاصل گردد علاج در اول تنقیهٔ بدن از مواد منجره نمایند و مدمعات چون شیاف احمر لین و احمر حاد و باسلیقون در چشم کشند و اکتحال بصبر و نشاره آبنوس نافع است و هر صباح بحمام رفتن سودمند و در دوم بهر نضج و تحلیل استعمال کثرت تکمید بآب حلبه و اکلیل و استحمام و انکباب پردازند و لعاب حلبه و کتان فقط یا ذرور اصفر در آن یا در شیر دختر حل کرده در چشم چکانند و بعده بجهت نشف و تحلیل مده مارقشیشا ئے فضه باریک ساخته در چشم پر کنند و اگر تحلیل نگردد و مانع ابصار شود درین صورت بدستکاری رجوع نمایند و در مرض سوم معالجه رمد سوداوی کنند و غرغره نمایند و ذرور کمنه در چشم اندازند و بطبیخ ملطفات چون بابونه و اکلیل و حلبه تکمید چشم نافع شناسند +

مرکبات

باسلیقون در فصل نزول الماء خواهد آمد **ذرور اصفر** نافع است از جهت کمنة المده و درد چشم که سبب آن رطوبت باشد از شریفی انزروت مربے پنج درم شیاف مامیثا دو درم صبر زعفران تخم گل از هریک نیم درم افیون چهار دانگ کوفته بیخته استعمال نمایند **نسخهٔ دیگر** که در کمنه بکار آید انزروت مربے

ده درم صبر زعفران جندبیدستر هر یک دو درم مر مکی یک درم کوفته بجز پرہیختہ در شیر و غیر آن استعمال کنند **ذرور کمنه** دارفلفل مامیران از هر یک دو دانگ صبر سقوطری دانگے و نیم هلیله زرد زبد البحر مر مکی جندبیدستر از هر یک یک درم کوفته بحریر بیخته استعمال نمایند گاہے بآب بادیان سرشته حبوب ساخته عند الحاجت بکار برند **شیاف احمر لین** در فصل رمد گذشت و احمر حاد در سبل ذکر یافت شیاف عزوره که کمنه را نافع در فصل جرب خواهد آمد

فصل شانزدهم در عشار

یعنی شب کوری که بهندی رتونده گویند سببش غلظ روح باصره یا رطوبت یا در رطوبات چشم است بسببے از اسباب مثل بخارات غلیظه دماغ و معده که از خلط غلیظ متولد شود و فرق میانها آنست که در بخارات دماغی بر یک حال قائم بود و در بخارات معدی وقت گرسنگی خفت رو نماید و هنگام امتلاء زیادتی مرض پدید آید و تقدم اسباب و آثار موجوده بر هر سبب دلالت کند **علاج** زهره گاو قدرے در شیشه کرده دو روز در آفتاب گذارند پس استعمال نمایند و نوشادر شب یمانی سوخته برابر گرفته باریک سائیده در چشم کشند و چون دارفلفل و مرج در جگر بز خلانند یا کارد زده بر آن بپاشند و بریان نمایند و آبیکه از آن برآید در چشم کشند نفع عجیب بخشد و دود آن را نیز مجرب است و کندش و صبر و جندبیدستر بمویند و برآبیکه در آن ادویه محلله چون بادیان و شبت و بابونه و تمام و سداب و مرزنجوش جوشانیده باشند انکباب نمایند و اگر از این تدبیر فائده نشود مانند رمد بلغمی تنقیه ماده کنند و غرغره منقیه دماغ بعمل آرند و شربت زوفا و زوفا سائیده با شهد بآب خوردن مفید بود و مداومت اطریفل بدستور و اگر آثار غلبه خون نیز ظاهر باشد فصد قیفال کشایند و باید که در طعام مریض ملینت بود و مینه و خردل و غیره اندازند و از اشیاء غلیظه و بخار انگیز اجتناب ورزند

مفردات

اکتحال بآب رازیانه و عسل با آب پیاز سفید نافع ترین اشیاء است بجهت این مرض و کذلک در چشم کشیدن آبے که در آن پوست بیرون ریٹھ هندی را در آن سائیده باشند عشار را برد از عجائب نافع **دیگر** که عشار را ببرد و دیگر بز جگر گوسفند را آمیزه بر آتش بریان نمایند و در حالت بریان لتودن دارفلفل نیم کوفته بر آن ریزند با رطوبت جگر گوسفند پخته شود بعد از آن دارفلفل گرفته سائیده بآب بادیان آمیخته اکتحال نمایند و همچنین نفع میکند شب کوری را خوردن جگر مذکور و نگاه داشتن چشم بر بخار آن **دیگر** از بیاض والد مرحوم ادرک کوفته در پارچه انداخته بیفشرند و در چشم کشند فی الفور نفع بخشد **دیگر** دو سه قطره خون تازه طرباطون خفاش گر باگدم در چشم کشند مجرب است و انکباب شلجم نیز مفید **دیگر** اکتحال بمغز کلنگ نیز مفید است **دیگر** مراره نقش کشیدن مزیل مرض مذکور است **دیگر** که برء الیوم است کندش یکدانگ بروغن بنفشه سعوط کنند و مراره گرگ بر الساعة است

مرکبات

انکباب که برائے شب کوری بالغایت سود مند است جگر بز با قدرے بادیان و دارفلفل در دیگچه همراه آب بپزند و بر بخار وے سر نگون دارند **حب عشا** از لقانق و دشاذری قرنفل سفید یک درم پوست هلیله کابلی غاریقون سپید از هر یک نیم درم صبر چهار دانگ گل سرخ دو دانگ مقل زرد ابیچه محموده نیم دانگ بآب حب سازند این جمله یک شربت است **حب** بجهت شب کوری از علاج الامراض چرک گوش آدمی جوان پوست بهیلره هر دو را برابر بسایند و با شیر عورت گولیها برابر نخود بندند یک گولی تا ده روز بعسل حل کرده دو ساعت از روز باقی مانده در چشم کشند و در مفت الخ عوض پوست بهیلره پوست هلیله زرد است و نوشته که برابر هر دو عسل گرفته سحق کرده شیاف سازند و آب سائیده در چشم کشند که سبل و بیاض و شب کوری را نافع است و لشیاف و بیخ الاذن مسمے ساخته لیکن شیر عورت بنظر نیامده **دواسیکه** دافع شب کوری و نزول آب است از مجالہ نافع زهره گاو قدرے در شیشه کرده دو روز در آفتاب گذارند پس مروزعفران مساوی کوفته بآن زهره ممزوج کرده سه روز دیگر در آفتاب بگذارند پس استعمال نمایند

دوائے شبکوری یک مگس با چند دانه فلفل در شیر زن در ظرف مسی حل کرده وقت شام در چشم کشند **دوائیکه** شب کوری و خیرگی چشم را نافع است از ذکاء سونٹھ مرچ پیپل تخم کرنجوه هلدی دارهلد نمک سنگ پوست بیخ ارند سنگه یعنی بوق کوفته بیخته با شیر گوسفند بسایند و در چشم کشند **ایضاً** سراج و دوام روغن گاو بسوزند و فلفل یا قرنفل در لعاب دهن اسپ سائیده اندک به چشم کشند از مجربات **ایضاً** از مجربات فقیر بجهت شب کوری صابون یک سرخ مرچ سیاه دو عدد با یک ساخته وقت خواب در چشم کشند و گاهے عوض فلفل چرک قلیان با صابون در آب سوده بعمل مے آید مفید مے افتد **ایضاً** مجرب بادبان نیم درم فلفل یک درم کوفته بدارند و جگر بز یا گاو را از کارد زده بر تابه که بالائے آتش گذاشته باشند بنهند هر گاه رطوبت از آن سائل شود دوائے

اگر چه بحث ریگ ماهی بلوح ساییده به سانند پس در گرفته باریک ساییده داخل هند ننده حاجت در چشم کشند **دوائے** که برائے شبکوری سود مند است از خلاصه فلفل سیاه فلفل سفید، فلفل دراز ساییده دو در چشم کشند **شیاف** جهت غشاوه و غیره و امراض چشم سنگ بصری شب یمانی بریان هر یک یک توله نبات دو توله شیاف ماميثا جرف لیمون ترشی که یکجا سوده شیاف ساخته بکار برند منقول از بیاض بهشتا مرحوم و شیاف مرارات که در فصل نزول الماء خواهد آمد در چشم کشیدن از تجربات حکیم علی است **قطور** که شبکوری را مفید است آب سداب آب گشنیز تر مساوی بجوشانند تا به نیمه آید دو سه نوبت در چشم چکانند **کحل عشاء** از مجربات است منقول از ذکائی دار فلفل فلفل قنبیل جدوار باریک ساخته اکتحال نمایند **ایضاً مفید** مشک یک دانگ سانج هندی ماميران چینی بلیله زرد سرو احد یک درم کوفته بیخته بعمل آرند **کحل فلفل** جهت شبکوری و سبل و غبار و سد کبد بیاض از خبوء مثقالی مرمر سیاه یک ماشه در زهره گاو و یا بقدرے که نرم شود پرورده خشک کرده آنچه بلدی همزمان آن در آب لیمو پرورده خشک کرده مغز تخم کهرنی سنگ بصری کوفته آب لیمون چهار بار در زاغ کرده باشند غنچه چنبیلی که نام دارد هر یک نیم درم کوفته بیخته در سنگ سماق مثل غبار ساییده در یک نسخه کحل که شبکوری را نافع است در فصل بیاض گذشت +

فصل هفتدهم در جهر

جهر روز کوری را این مندشب کوری است و خلقی لا علاج است و سببش قلت و رقت روح باصره است که بشعاع آفتاب تحلیل پذیرد و علاج آن لعاب بهدانه لعاب اسپغول شیره تخم خشخاش شربت نیلوفر و شربت عناب نوشانند و شیر دختر یا برد رو غن بنفشه و روغن کدو در بینی چکانند و بر سر سکه و روغن بادام بمالند و ایضاً و طیب و تقویت دماغ باغذیه رطبه و تغلیظ آن باغذیه لزجه مثل هریسه و کله پاچه کنند و در آب سرد غوطه زده چشم بکشایند و شیاف وردی با شیر زنان و برود حصرم در چشم کشند و شیاف ابیض که در سے کی فرد افیون داشته باشد در چشم کشیدن و افیون گاه گاه خوردن مفید بود و بهر تبرید و تقویت دماغ آنچه در صداع حار و سرسام گرم گذشت همه مفید است و با شربت خشخاش نافع و لخلخه گلاب و روغن گل و سرکه سود مند +

مفردات

استنشاق بروغن کدو یا روغن نیلوفر مفید است **دیگر** سوت گلاب ساییده در چشم کشند از تکلمه **دیگر** تقطیر خون بال کبوتر سفید نافع و مجرب است +

مرکبات

اکتحال به سیاه جهر نیفش بابونه خطمی بکر شانند و سر به بخار آن دارند **برود حصرم** که از برائے جرب و بیاض و سبل و سلاق و ناخنه و دمعه نیز مفید بود سنگ بصری مغسول ده درم پوست بلیله زرد زنجبیل زرد چوب از هر یک پنج درم دار فلفل ماميران از هر یک سه درم نمک هندی یک درم کوفته بیخته بست روز در آب غوره پرورده در سایه خشک کنند و دیگر بار ساییده استعمال کنند **دوائے** که در جهر مستعمل اطباء ست سنگ سرمه سفیده هر یک یک ماشه ساییده در روغن کاهو و خشخاش و کدو هر یک سه ماشه آمیخته در چشم کشند **ایضاً** کشنیز خشک سماق آمله هر یک سه ماشه سفوف کرده با شیره کاهو شش ماشه و شربت نیلوفر دو توله بدهند **شیاف وردی** در فصل مذکور گذشت **نطول** نافع روزکوری از خلاصه بابونه و اکلیل الملک و خشخاش تازه جوشانیده آب آن بر سر ریزند +

فصل هیژدهم در جحوظ العین

بیرون آمدن و بزرگ شدن چشم بے ورم و آن بسبب امتلائے ماده ریحی یا خلطی باشد و یا بسبب انضغاط مقلة بسوئے خارج بواسطه خنق و قے عنیف و صداع قوی و نعره سخت و طلق شدید و تزحر و از هر چه موجب حصر نفس باشد و یا بسبب استرخاء عضلات بود علامت امتلائی بزرگ مقله است و عظم حجم آن و در خلسی ثقل نیز محسوس شود و نشان انضغاطی وجود سبب است و سیلان اشک غلیظ که اندک لزوجت داشته باشد و آثار استرخائی عدم عظم حجم است و تحرک به تحرکات مضطربه غیر اختیاری و جمیع اقسام جحوظ از ضعف بصر خالی نباشد **علاج** اگر سبب خفیف بود در جحوظ اندک بستن عصابه قوی و خوابیدن بر پشت و استعمال شیاف سماق و تلطیف غذا اکتفا کنند و الا در جحوظ امتلائی حسب ماده فصد مرار و حجامت قفا و تنقیه دماغ بمسهلات و حبوب مناسبه نمایند و ابتداء پاره صوف در سرکه و آب سفرجل یا در گلاب و یا آبے که در آن پوست انار جوشانیده باشند تر کرده بر چشم بندند و بلیله و دارفلفل و شیاف ماميثا بآب بادیان استعمال نمایند و دیگر اشیاء که اشک آورد و قابض و مشدد باشد چون شیاف سماق و غیره در چشم کشند و تقلیل غذا ضرور است اما در جحوظ انضغاطی قطع سبب نمایند و خریطه سرمه یا قطعه اسرب در رفاده نهاده بر چشم محکم بندند و بر پشت بخوابانند و در رگے که بآب سرد

کردن آن گلنار و برگ زیتون و پوست خشخاش و مانند آن اشیاء قابضه چون شادنج مغسول باشد بشویند و اطلیه قابضه چون پوست انار و اقاقیا و گلنار و حضض و عصاره لحیة التیس بر چشم طلا نمایند و فصد و تلیین درین قسم نیز مفید گفته اند و در طلق و ارطست مناسب و در حفظ استرخائی بدستوریکه در فصل استرخاء و فالج گذشته تنقیه ماده و استعمال غراغر و شمومات و حمارات حاره پردازند و بعد تنقیه فوائضنات مذکوره استعمال نمایند و خسته تمر هندی سوخته و گل سرخ و گلنار و کندر و سنبل الطیب بر چشم گذارند +

مرکبات

شیاف سماق که جهت ظفره نافع است در فصل مذکور گذشت **طلاء** که حفظ چشم را سود و بدار علاج الامراض صبر و حضض اقاقیا عصاره لحیة التیس با آب عنب الثعلب یا آب خالص طلا نمایند و بالاکه این طلا بصورت بیضه گلی از صوف ساخته در فاده گذاشته بر چشم بندند و بر قفا بخوابند + **عطوس** که جهت حفظ عین رطوبی بعد استفراغات بدنی بکار آید از لقاح گیر و زمرد و نوشادر و بر هم سحق نمایند و با زعفران لت نمایند و در خرقه تشمیم کنند و اگر عطسه افراط کند سرکه و گلاب و قدرے روغن گل باهم مزج کرده استنشاق فرمایند و اگر این هم تسکین نشود مضغ شی مرمثل صبر امر نمایند و اگر حاجت بزیادی تعطیس افتد کندش هم در سعوط مذکور بیفزایند و هیچ چیز درین مرض به از تعطیس نیست +

فصل نود و نهم در نتو قرنیه

یعنی بلند شدن سیاهی چشم از سفیدی آن بنحوی که علو آن ظاهر نماید چنانچه ملتحمه بر قرنیه علو پذیرد و در ورد و ضیع و خاصه نتو آنست که سخت میباشد و زمیل منغمز نمیشود و از وجع و ضربان خالی می بود بخلاف نتور قرنیه بالجمله سببش خلط ریحی است که زیر این طبقه در آید علاجش اول تنقیه از اخلاط غلیظه نمایند بدستور رمد بلغمی و بعده فندور اصغر و شیاف احمر که در فصل رمد ذکر یافته بچشم کشند و با آبهاے گرم روے بشویند و بر بخار آن سر نگون دارند +

فصل نود ودهم در شبور قرنیه

علامتش درد و ضربان و حمرت سفیدی چشم و کثرت اشک بود پس اگر ماده اندک و شیرین باشد وجع کمتر بود و اگر ماده بیشتر و رقیق و حاد و درد و شدت بود و خطر بیشتر و شبره که زیر قشر ظاهری از قشور اربعه قرنیه باشد صاف سیاه حاید و این اسلم است اگر محاذی ثقبه نباشد و آنچه در قشر ثانی افتد سفید مے باشد و آنچه در قشر ثالث بود در سپیدی و سیاهی متوسط باشد و این هر دو ردی است و ایضاً شبره که مقابل ثقبه باشد در هر قشریکه بود ردی است بعد اندمال منع بصارت میکند بخلاف آنکه محاذی ثقبه نباشد که اثر وے مانع بصارت نمیشود بالجمله تدبیر این مرض حسب حاجت بفصد و اسهال وغیره آنچه در فصل رمد و قروح چشم گذشت عمل آرند و در ابتدا از رادعات بکار برند و در انتهاء شیاف ابیض کندری و در اختلاط شیاف احمر لین بچشم کشند و اگر مورسرج عارض گردد علاج آن نمایند **مرکبات** شیاف ابیض کندری و شیاف کندر و شیاف تفاح که شبور را مفید است در فصل قروح چشم ذکر یافت و شیاف احمر لین در فصل رمد گذشت +

فصل بست و یکم در مورسرج

بدانکه هرگاه قرنیه بسبب بثره یا قرحه یا جراحت شگافته و عنبیه از تحت او بیرون آید بقدر سر مور یا زیاده از آن بدین نام خوانند و گاهے بحسب تفاوت مقدار نام وے مختلف نهاده میشود مثلاً راس الذبابی و عنبی و تفاحی و مسماری و باشد که قشر ظاهر قرنیه سلامت بود و بعضے قشور باطنیه شگافته و جزوے از عنبیه بصورت شبره برون کند و مشابه به شبور گردد و فرق میان هر دو همین قدر توان کرد که در حوالی مورسرج طرار سفید چون طوق محسوس شود **علاج** بزودی تمام اشیاء قابضه غیر ذی خشونت چون شادنج مغسول و اقلیمیاے نقره و شیخ سوخته باریک ساخته و مانند آن مثل ذرور اکسیرین که نافع ترین اشیاء است در چشم اندازند و رفاده مدور بمقدار خانه چشم ساخته بر چشم بندند و بالاے آن صفحه سرب که بوزن پنج درم یا ده درم بود نهاده بعصابه محکم بندند و اگر عوض قطعه اسرب خریطه سرمه مسحوق بر بندند اولی است و اگر ازین تدبیر اصلاح نپذیرد و لبهاے شگاف درشت و غلیظ گردد علاج سود نه دهد و جهت رفع قبح منظر اگر خواهند با آهن قطع نمایند مگر این هم از خوف خالی نباشد +

مرکبات - **اکسیرین** که نزدیک خوف نتو و حفظ مورسرج استعمال کرده میشود از علاج الامراض صبر یک درم اقاقیا سه درم کحل و شادنج عدسی هر یک ده درم بدستور معمول سحق کرده در چشم ذرور کنند و بر رفاده بسته بر قفا بخوابند و حرکت نکنند و سه نسخه دیگر آن در فصل قروح عین گذشت **ذرور** که جهت مورسرج و قرح و شبور بغایت آزموده است از تحفه سفیداب قلعی اقلیمیاے نقره مقناطیس محرق مغسول صمغ عربی هر یک بست و چهار درم نشاسته افیون نحاس محرق زعفران هر یک نیم

درم کم نه نیم و یک شود و در کمو رستی مانع باشد در فصل قروح چشم گذشت **سشیاف آبار** رشید ناشنلج که نفع در سوچ است در فصل قرح چشم ذکر یافت سشیاف اخضر مودسیج راسود مند است در فصل سبل گذشت +

فصل بست و دوم در حول

بدانکه چشم بجانبے مائل شود و از موضع طبعی زائل گردد و این را حول گویند اگر بسوئے فوق و اسفل باشد سببش میل است و اعوجاج هر چیز را دو بیند و سببش تشنج عضله از عضلات محرکه مقابله یا استرخای آن باشد یا زوال طبقات و رطوبات پس اگر تشنج یابس بود و این اکثر عقب امراض حاده و قرانیطس نابض شود تدبیر آن تقویت و ترطیب دماغ است بسعوطات و روغنهائے که در تشنج یابس گذشت و تقطیر شیر خرد شیر دختر در چشم سود مند و اگر تشنج امتلائی باشد و این قسم عقب صرع بیشتر افتد و تدارک این از تنقیه با ایارجات و غراغر و ملطفه تدبیر نمایند بر آنچه در تشنج امتلائی مذکور شد و ادویه مقوی در چشم کشند و در حول استرخائی علامت و علاج آن از فصل استرخا بجویند و آنچه که از زوال طبقات و رطوبات سبب بود و چشم بحرکت اختلاج و علاجش تنقید مانع است از رطوبات مولده با استعمال ایارجات و حبوبات بدستوریکه در فصل فالج و لقوه ذکر یافته و بعد از آن بهر تکمیل علاج آنچه که دهان را دایم و اصل السوس و بابونه و اکلیل الملک و مانند آن جوشانیده باشند بکمید چشم نمایند و ماء میران بار دو چوب آب با دیان ضماد کنند و اگر ماده در معده بود تنقیه معده نمایند بقئ و اسهال و جوارشات گرم با دشکن خورانند و تجویه هضم فرمایند **فائده** حول که بکودکان افتد بعد از صرع حادث گردد و سبب شیر دادن و خوابانیدن و نگریستن بیک جانب تا دیر نیز واقع میشود و باشد که بواسطه آواز مهیب و ضرب مانند آن که یک بارگی طفل را اجنبش آرد و مرض مذکور عارض گردد و علاجش آنکه پارچه سرخ برگوشه چشم که مخالف گوشه مائل باشد آویزند و بر روئے او برقعه که در برابر حدقه سوراخ گذاشته باشند بپوشانند و چراغ مقابل آن سوراخ برافروزند تا مقبل و پیوسته نظر بر آن نماید و دایه را غذا لطیف دهند و در صورت بودن صرع سبب حول اغذیه بخار انگیز از دایه دور دارند و از جماع منع فرمایند و حول مولودی و مزمن علاج پذیر نبود +

مرکبات

کحل که برائے حول مجرب و مستعمل دخان سندروس با قدرے مشک و عنبر و زعفران آمیخته در چشم کشند و دخان سندروس باین طریق گیرند که سندروس بسایند و بر خرقه پراگنده شود و فتیله ساز ند و در چراغ گذاشته روغن گل یا کنجد انداخته روشن نمایند و بالائے آن طاس پاکیزه نحاسی واژگون دارند تا دخان در آن جمع شود بعد از آن از پر مرغ یا کارد گرفته بکار برند +

فصل بست و سوم در اتساع

یعنے فراخ شدن مردمک چشم خواه ثقبه عنبیه کشاده شود خواه عصبه مجوفه و فرق فیما بین همین قدر توان کرد که در اتساع عصبه انتشار نور در باصرۂ چشم پیدا میباشد بخلاف اتساع ثقبه و خصوصیت تشکید کشادگی آن تا اکلیل رسد که درین صورت پراگندگی نور اصلا در اجزائے چشم ظاهر نشود بحدیکه اگر حکیم دانا بسوئے چشم نظر کند پندارد که تمام چشم سیاه گشته و درین وقت بصارت بالکل باطل میگردد و علاج پذیر نبود چنانچه اتساع عصبه کلا علاج است و بصر را باطل میسازد بالجمله علامت کلی اتساع ثقبه نزول لبصر است و ضعف آن بدون احساس الم و علاج آن حسب سبب جدا جدا مذکور میگردد **اتساع ثقبه** که سببش از خارج بود چون سقطه و ضربه که بر چشم رسد علاجش فصد سر رو و حجامت ساقین نمایند و نمیین طبخ کنند و شیر زنے که پسر زاده باشد در چشم چکانند و آرد باقلا بنفشه و خطمی با زرده بیضه مرغ ضماد نمایند و در اخلاط بابونه و قیروطی در ضماد افزایند و بعد زوال ورم روشنائی و ما سلیقون در چشم کشند و احتراز از قے و جماع و طعامهائے غلیظ و برپشت خفتن و جانب روشنی نگریستن واجب شمارند **اتساع ثقبه** که سببش از داخل بدن باشد و این اگر از کثرت رطوبت بیضیه افتد علامتش آنست که چون مریض سر خود بجنباند در پیش روئے خود چنان خیال کند که در آب ایستاده است و در حالت سیری شکم و بعد خواب ضعف در بصارت غالب شود و چیزها بے تعین نسبت باشیا قریبه خورد تر بنظر آیند و این نوع بزنان و صبیان بیشتر واقع شود و اگر از رطوبت عنبیه باشد علامتش آنکه صاحب مرض مرئیات را کوچک تر از مقدار اصلی بیند و علامات ضعف بصر عارض گردد و حالتے مشابه تمدد در چشم بدون الم و سرخی یافته شود علاج اول فصد صافن و حجامت نقره نمایند و مسهل گرم و حب ایارج دهند بدستوریکه در ورم بلغمی گذشته بعده آبکامه و عسل جوشانیده غرغره نمایند و دیگر غراغر منقیه دماغ که در فصل فالج بتفصیل بیان یافته بکار برند و باسلیقون در چشم کشند و استعمال مجففات نمایند و اغذیه و اشربه لطیف بکار برند و از اغذیه غلیظه رطبه چون گوشت گاو و میش وغیره پرهیزند **فائده** آنجا که مرض مذکور بعد از صداع شدید یا

یا ماشرا حادث گردد طمع از اصلاح آن قطع باید کرد اما اگر عصبه سالم باشد و اتساع ثقبه تا اکلیل نبود بعد از المرض سابقه و تنقیه مسہل گرم و حب ایارج و شیاف مرارات که در فصل نزول الماء باید بنا بر حفظ بصارت باقی مستعان نمایند و ایضاً اتساع ثقبه که از یبوست طبقه عنبیه باشد نسبت بانسام دیگر متعسر البرء است بعلامات خشکی و لاغری چشم دریافته بترطیب متوجه شوند و باقی علامت و علاجش از ضعف بصر یابس اخذ نمایند۔

مفردات

صاحب خلاصه گوید که حجامت بے شرط و اکتحال بعصارہ و دیان تر طارنج بماء الآس پروردہ در اکثر انواع اتساع سود دارد **دیگر** برائے تحلیل باقی رطوبت طبیه بعد تنقیه آب بادیان و عسل و حلتیت و فلفل سکبینج داشق و جز آن که محلل و جاذب رطوبت باشد در چشم کشند۔

مرکبات

باسلیقون که درین مرض بکار آید در فصل نزول الماء خواہد آمد **روشنائی** که درینجا مستعمل میشود در فصل ضعف بصر خواہد آمد **سعوط** که بعد تنقیه در اتساع که از رطوبت عنبیه باشد بکار آید از خلاصه آب سداب یا زہرہ کرکس بروغن بادام در بینی چکانند **شیاف** که در اکثر انواع این مرض سودمند است از خلاصه عصارہ بادیان زعفران شیاف سازند و بکار برند

فصل بست و چہارم در ضیق

یعنے تنگ شدن ثقبه عنبیه و نشان عروض این مرض حدث بصارت است و مشاہدہ اشیا بزرگتر از مقدار اصلی و تدبیرش حسب سبب مرقوم گردد **ضیق** که از رطوبت عنبیه یا از اجتماع غلظ اصلب غلیظ اندر ثقبه باشد علامتش از تدبیر ما تقدم و آثار رطوبت دریافت میشود و ایضاً در غلظ مرکب محسوس نگردد و علاجش تنقیه است بمسہل و حب ایارج و در غلظ غلیظه باستفراغ مراعات تلطیف نیز ملحوظ دارند و افادہ مناسب در آب بخته بر سر ریزند و باسلیقون و روشنائی و شیاف زعفران در چشم کشند **ضیق** که از یبوست عنبیه یا قلت بیضیه افتد علامتش آنست که چشم کوچک شود و خواب معتاد کم گردد و دیگر آثار خشکی و تدبیر سابق بر آن گواہی دہد علاج ترطیب بدن با غذیه و اشربه نمایند و شیر زنان بر سر دوشند و سعوطات مرطبه چون روغن بنفشه و مغز ساق گاو و شیر زنان در بینی چکانند و لعاب اسپغول و آب خرفه و آب بید و آب کاہو بر سر نہند و حمام نمودن و در آب شیرین نیم گرم نشستن و در آب خوش صافی چشم کشادن سودمند بود۔

مرکبات

باسلیقون در فصل نزول الماء و نسخہ روشنا یا در فصل ضعف بصر خواہد آمد **شیاف زعفران** مجرب ناشی و زنگار ہر یک سه نیم ماشه زعفران پنج ماشه و نیم شیاف مامیثا گل سرخ مرشاسته صمغ عربی ہر یک دو ماشه کوفته بیخته شیاف سازند و در نسخه دیگر جاؤشیر سه نیم ماشه نیز افزوده **شیاف جاؤشیر** که مجرب است عاقرقرحا یک جزو زنگار جاؤشیر ہر واحد چہار جزو۔

فصل بست و پنجم در خیالات

یعنے دیدن اشکال متلونه که در خارج موجود نباشد و اسباب این مرض بسیار است چنانچه ہر یک مذکور گردد و اما گاه باشد که بسبب ذکا حس بصر که با آن بصارت و سائر حواس قوی باشد غبار خفیفه که در ہوا موجود است و بخار رقیق که بدن از آن خالی نیست محسوس شود و این فی الحقیقت مرض نیست و محتاج بعلاج نه مگر بنا بر ضرورت اغذیه غلیظه مثل ہریسه و کله پاچه و غیرہ خورانند و دیگر اشیا مغلظه که در صداع قوت حسی مذکور شد بکار برند **خیالات** که از ارتفاع بخارات دماغ باشد اگر مریض خیال کند که ستونہاسے دود پیش چشم بلند گردیده متفرق میشوند درین صورت تنقیه خلط سوداوی نمایند بقانونے که در مالیخولیائے سوداوی ضبط یافته و اطریفلات و خمیرہ جات و دیگر مقویات دماغ بکار برند و چون سودمند نه قطع و داغ شرائین بمدغین کنند و اگر علامات غلبه خون محسوس شود و مریض گاہ گاہ پیش رو چون شعلہ آتش تخیل کند پس درین حالت بزودی فصد کنند و خون وافر گیرند بعدہ مسہل بار که در صداع ذکر یافته بدہند و مطفیات خون بکار برند و تقلیل غذا نمایند و از گوشت و شیرینی بپرہیزند و اگر مادہ دیگر در دماغ جمع شود و مریض خیال کند که چیزے از بالا پیش روی افتد و ناگہان بتر سد درین وقت بحسب مادہ تنقیه کنند از فصد و اسہال و قے و آنچه مناسب حال مریض بود و بعطوسات مداومت نمایند **خیالات** که از تصاعد ابخرہ معدہ باشد و علامتش این است که خیالات در حالت امتلائی معدہ کثرت و در خلو قلت پذیرد و در ہر دو چشم خیال مساوی باشد و ہر چند مدت دراز گردد در بصارت ضعف و کدورت راہ نیابد علاج آن بمسہل و حب ایارج تنقیه کنند بستور یکه در ملنخی

کرده شده و اصلاح معده و تقویت آن نمایند بر آنچه در باب ضعف معده مذکور خواهد شد و استعمال حب ذہب و ایارج فیقرا تنہا یا با اطریفل کشنیزی چند شب متواتر درین باب بغایت سودمند است و غذا گوشت ماکیان یا نخود آب پخته با مصالحہ گرم خوشبو ساخته مفید **فائدہ خیالات** که مقدمہ نزول الماء باشد علامت و علاج آن از فصل نزول الماء استنباط نمایند و آنچه از کمبه بعضے اجزائے رطوبت بیضیه افتد و بدان سبب آدمی خیال کند بجانب راست یا چپ بجیب نگرد که شخص ایستاده است و در نفس الامر نبود و بر یک حال باشد بر آنچه در ضعف بصر که سبب آن تکدر رطوبت بیضیه بود و آنچه در ابتدائے نزول آب بکار آید بجیب حال بکار برند و خیالات که از امثال قرحه قرنیه باشد با سباب ما تقدم و آنکه مرئے بر یک حالت ثابت باشد و مانند تخیر انجماد و کثرت اغذیه زیادتی و کمی نپذیرد و شناخته تدبیرش از آنچه برائے رفع آثار قرحه چشم در فصل آن مذکور شد بعمل آرند +

مرکبات ایارج فیقرا در فصل صداع گذشت و کذلک اطریفلات **تبریدیه** برائے خیالات از اجزاء چار سیره کشنیز خشک شیرہ تخم کاہو عرق شاہترہ نبات داخل کرده بنوشند **حب ذہب** دو نسخه آن در فصل رمد گذشت و یک نسخه در فصل نزول الماء خواهد آمد **خیسانیده** برائے خیالات اجزاء کشنیز خشک آمله منقے شب خیسانیده صبح خام مالیده نبات داخل کرده بنوشند **دوائیکه** برائے حبس بخارات و منع نوازل و خیالات و تقویت دماغ و حدت بصر از مجربات صاحب نزہت و خلاصه است کشری بالسن سی درم عناب کل نفشه مویز برگ نعناع تمر ہندی سنا مکی ہر کدام بست درم سپستان شش درم تربد سفید اصل السوس ہر کدام پانزده درم افتیمون اسطوخودوس کشنیز ہر کدام ده درم اگر غلبۂ سودا بود و الا عوض اولین در جیسا گل سرخ و خطمی کنند و در بلغمی مرزنجوش و نصف وزن کشنیز مصطگے و تخم کرفس داخل کنند شاہترہ خشخاش تخم مقشر ہر کدام ہفت درم ورق الآس سه درم ہمه را جو کوفته نموده در ده مثل آن آب بجوشانند تا ربع بماند صاف نموده با دو مثل آن عسل صاف در صبر و دو شکر طبرزد در مجرور بقوام آورند پنجدرم یا زیاده موافق قوت استعمال نمایند **مطبوخ** برائے خیالات که از بخره معده باشد مجرب صاحب کتب مذکوره تربد سفید سنا مکی ہر کدام یک جزو تخم کرفس تخم کاسنی تخم خشخاش شاہترہ ہر کدام نصف جزو مصطگے ربع جزو در ده مثل آب بجوشانند تا ربع بماند صاف نموده با قند سفید در قسم غلط سودا و با عسل در بلغم و با شربت بنفشه در صفرا استعمال نمایند **مطبوخ** بجہت خیالات که ماده آن در دماغ باشد از کتاب مسطور سنا مکی مویز تخم کرفس ہر کدام ده درم مرزنجوش گل سرخ ہر کدام پنجدرم پوست ہلیله زرد سه درم بدستور سابق جوشانیده استعمال کنند **حکایات** شخصے را در چراغ آدمی و خیالات مے نمود مع ضعف و کدورت بصر بود اطریفل کشنیزی خورده عناب بعرق شاہترہ جوشانیده نبات داخل کرده بنوشند بعده مسہل مبارک دادند ظاہر از رطوبت در ثقبه نیامده باشد و الا مسہل ممنوع است **ایضاً** شخصے گفت در وقت بعد خواب دو پہر برابر چشم چیزے آمده بر طرف گشت گفتند خیالات است بادنجان خورده باشد کشنیز خشک آمله منقی نبات شب تر کرده صبح بخورند و عناب جوشانیده دادند و مسہل مبارک کردند

فصل بست و ششم در نزول الماء

و آن عبارت است از رطوبت غریبه که بتدریج یا دفعتہ از سر فرود آید و در ثقبه عنبیه بایستد و مانع ابصار شود پس اگر غلیظ بود و تمام ثقبه را در گیرد بصارت را بالکل باطل سازد و اگر بعض ثقبه خالی باشد بقدر آن دیده شود و آنجا که رطوبت مذکور رقیق بود درین صورت اگرچه ہمه ثقبه را در پوشد لیکن مانع رویت اجسام ذی نور مثل ضوء آفتاب و چراغ و غیر آن نمیگردد و سبب این مرض یا سقطه و ضربه بود که بر سر واقع شود یا رطوبت فضلیه یا صداع شدید مزمن یا قے مفرط یا سرسام بحث و سردی مزاج باشد و گاہے ضعف روح باصره باعث این علت شود و این پیران و کسانے را که بیماریہائے دراز کشیده باشند عارض گردد و علامت ابتدائے نزول الماء اگر بتدریج افتد آنست که مریض را خیالات مانند پشه و مگس و موئے و دود و شعاع و امثال آن بحسب اختلاف اشکال رطوبت اکثر در یک چشم یا در ہر دو مع کم و بیشی محسوس گردد و چیزے را که بسیار روشن باشد مانند چراغ و ماه مضاعف بیند و کدورت چشم و خلل باصره ہر روز بیفزاید تا آنکه پس از سه چہار ماه تغیر فاحش در بصارت رو نماید از ینجا است که گفته اند چون خیالات تا شش ماه بیک و تیره بماند و کدورت بصر و ضعف آن بیفزاید آن چشم از نزول الماء نماند و نشان این مرض بعد نزول تام از تغیر مردمک و بطلان بصر پوشیده نیست **علاج** در ابتدا که بصر بالکل باطل نشده باشد بزودی تمام بعد نضج ماده مسہل و حب ایارج بدستور رمد بلغمی تنقیه نمایند و دیگر حبوب و ایارجات بطریق شبیار مع رعایت نضج ماده و حمایت مزاج بتلطیف خورانند اگر قوت قوی باشد اسہال متواتر کنند و الا در ہفته یک بار ایارج فیقرا یا دیگر حب ہائے منقے دماغ حسب حاجت ہمراه مطبوخ قنطوریون دہند و در صورت خوف حرارت اطریفل یا ایارجات یار کرده دہند و بعد تنقیه غراغر و سعوطات منقیه استعمال نمایند و تخم نیل که از برگ او خضاب میسازند باریک سوده در شہد صاف آمیخته در چشم کشند و دخان کندر که مانند دخان مستدر دش میگیرند و طریق آن در حول مذکور شد نیز برائے ابتدائے نزول آب و سیلان رطوبت از مجربات است و دیگر کحلہا مثل باسلیقون و شیاف مرارات و غیره بعمل آرند و مداومت خوردن اطریفلات و خمیره جات و دوا المسک مر کنند و عصاره آمله نیز نافع بود و ایضاً در ابتدا الا توقف بر شتر اس صدغ داغ پخته دہند تا رگ را بسوزد و بعد داغ سه روز حرام مغز بر آن بمالند بعده پنبه بر روغن کنجد آغشته گذارند و ہر چند که از داغ رطوبت بتراود بہتر باشد و این عمل خاصه جراحان ہندوستان است و اکثر بکرم آلہی مفید مے افتد لیکن در اثنائے آن سرشته پرہیز از دست دارند و تلیین طبع مینموده باشند و از اغذیه درین مرض بر طعامہائے خشک مثل کباب گوشت تیہو و قلیہہائے بریان مع مصالحه گرم و نان خشکار و غیره اقتصار ورزند و از اشیائے غلیظه و بخار انگیز و گوشت ماہی و لبنیات و فواکه رطبه و لحوم غلیظه و خمر و از فصد و حجامت و کثرت جماع و دیگر مضعفات دماغ و شوربا ہا و دیگر مرطبات و از امتلائے طعام و شراب و خوردن شب اجتناب لازم است و اگر بجائے آب بر آب اصل عادت نمایند بغایت مفید بود

وهرگاه این مرض مستحکم شود و بصر را باطل گرداند بغیر از قدح یعنی شگافتن چشم و برآوردن آب علاج نشود و طریقش دستکاران هندوستان میدانند بعد تنقیه بدن
و دماغ باوشان رجوع نمایند بشرطیکه آب قابل قدح بود یعنی سفید و صاف و رقیق باشد و از مالیدن چشم و آمدن عطسه منتشر و متفرق گردد و مریض پیش چشم خود روشنی دریابد و
الا غیر قابل را قابل قدح نمایند بدین تدبیر که ملطف غذا کنند و کمتر خورند و از طعامهای غلیظ چون گوشت گاو و عدس و چیزهای بخار انگیز مثل پیاز و گندنا و از ماهی پرهیز
و از خوردن شب و جماع و شراب و استحمام اجتناب ورزند و شیاف مرارات و کحلهای ملطفه که در ابتدای نزول بکار آید در چشم کشند +

مفردات

در ابتدای نزول الماء سرمه بند کند و سرمه درخت بادیان معمول است و طریق ساختن سرمه بادیان این است که درخت بادیان را که بار آورده باشد و هنوز تخم او
پخته نشده باشد از بیخ برکنده و صاف نموده در سایه خشک سازند هرگاه خوب خشک شود با بیخ و برگ و شاخ و بار کوفته در سنگ سماق بسایند و هر روز اکتحال نمایند
در اثنای استعمال این دوا گلقند از برگ صعتر خشک یا تر ساخته بقدر تحمل تناول نمایند جهت نزول مجرب و معمول است و گر نهال تازه بادیان را کوفته شیره اش بگیرند و
در ظرف چینی زیر سایه خشک نمایند و باز سائیده اکتحال سازند هم نافع است و بهتر دیگر که نزول زیاده شدن ندهد مجرب است انزکانی شیره برگ تمر هندی برابر د
فلوس در جام پیتول با دسته چوب نیم که فلوس در آن وصل کرده باشند حل کرده چندانکه غلیظ شود بعد از آن در شیر زن که فرزند داشته باشد حل یا مس کهرل ساخته
بکار برند دیگر از کتاب مذکور که با بتدای نزول نافع است و تجدید بصر کند دماغ خفاش یا مغز سر خطاف با عسل آمیخته بکشند و کذلک دماغ زعن با عسل آمیخته
مجرب است دیگر که درین باب بحث سودمند است از خلاصه مارقشیشای ذهبی را چندانکه خواهند در کوزه نو گذاشته سر آنرا بپوشند و گل حکمت بگیرند و
در کوره شیشه گران تا هفت شبانه روز بدارند و بعد از آن برآورده سرمه سا نموده اکتحال نمایند دیگر مرزنجوش و یاسمین و شونیز بوئیدن سود دارد و
کذلک روغن مرزنگوش به سر مالیدن دیگر مانع نزول مغز گهونگچی سفید در آب لیمون کاغذی کهرل کرده با یک نموده نگهدارند و وقت صبح قدرے در چشم کشیده باشند
از مفتاح دیگر از مجربات حکیم علی زهره افعی در چشم کشیدن آب دور کند و اکتحال بدهن آجر برای تحلیل مار نازل الماء عدیل گفته اند دیگر آب پیاز تنها و با عسل کشیدن
جلا دهد دیگر انگزه خوردن و با عسل اندر چشم کشیدن سود دارد دیگر سر ابابیل سوخته بعسل اکتحال نمودن برای ابتدای نزول آب از مجربات بوعلی سینا است +

مرکبات

ایارج فیقرا از امراض منجمله متعدده در فصل صداع ذکر یافت **باسلیقون کبیر** معنے وے کحل روشنائی است و گویند نام پادشاهے است که جهت
او ساخته شده و گویند بمعنی جالب السعادت است و واضع او بقراط است تاریکی چشم و ابتدای آب و دمعه و جرب و سبل و ظفره و شرناق و سلعری پلک را نافع
است کف دریا اقلیمیا زنقره از هریک ده درم نمک اندرانی ساذج هندی سپیداب ارزیز فلفل دار فلفل سنبل الطیب سرمه اصفهانی از هریک دو درم نمک هندی
قرنفل دواله از هریک یک درم صبر سقوطری عصاره مامیثا مس سوخته از هریک پنج درم مامیران نوشادر زرد چوب دارچینی از هریک سه درم پوست هلیله زرد
چهار درم کوفته و بیخته استعمال نمایند و اگر خواهند شیاف بندند و اگر عصاره مامیثا بهم نرسد بجائے آن شیاف مامیثا اندازند +

باسلیقون صغیر منافع آن قریب بمنافع کبیر است اقلیمیا زنقره پنج درم روی سوخته دو درم و نیم سفیداب قلعی نمک اندرانی نوشادر حبه فلفل از هریک
نیم درم کوفته بیخته استعمال نمایند **برود** برائے ابتدای نزول و خیالات نافع و نشف رطوبات کند و تقویت چشم نماید و دمعه و بیاض را نیز دافع است ساذج هندی
نیم درم بورق یک درم نشاسته دو درم مثل غبار سائیده بعمل آرند از علاج الامراض **نوع دیگر** از شاگرد حکیم علی نزول را نافع و تقویت
بصر میکند آب بادیان تربست مثقال عسل صاف ده مثقال زهره کبک یک مثقال مجموع را در شیشه کرده در آفتاب بنهند تا غلیظ شود +

حب ایارج که برائے نزول الماء معمول است مصطگی زعفران دارچینی حب بلسان سنبل الطیب اسارون صبر مغسول سلیخه فلفل گرد غاریقون افیون
شحم حنظل تنقلوریون دقیق هر واحد یک درم تربد موصوف سنا مکی کتیرا هر واحد سه درم کوفته بیخته نگاهدارند بعده بیارند بسفائج فستقی گل سرخ گل بنفشه پوست هلیله
زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه گاوزبان هر واحد یک درم و نیم آنها را آب بجوشانند وقتیکه این قدر آب بماند که در آن ادویه خمیر کرده شود مالیده صاف نموده ادویه
مذکور کوفته بیخته نگهداشته در آن خمیر کنند و بقدر مونگ حبها سازند و بعد نضج مواد حب مذکور شش ماشه یک پاس شب باقی مانده با آب گرم خورند و بخواب روند
بعده بوقت صبح حب مذکور یک تره همراه این طبیخ بنوشند گل بنفشه نه ماشه گل سرخ گاوزبان هر واحد هفت ماشه مویز منقی پانزده دانه تخم کاسنی نه ماشه نیم کوفته
شب در نیم آثار آب ترکرده صبح جوش دهند یا خیسانیده و گلقند آفتابی دو توله مالیده صاف نموده بنوشند و وقت تشنگی عوض آب عرق گاوزبان و عرق عنب الثعلب
بنوشند و وقت دو پهر آب یخنی خورند و سه پهر کهچری ملایم منقول از مفتاح التجربات **حب ذهب** که درین مرض بکار آید و تنقیه مواد حاره از سر و چشم نماید صدی

لب لا کبر سبید دو درم تربد موصوف مبت درم مصطگی گل سرخ هر یک درنیم درم پوست هلیله زرد پنج درم سقمونیا سه درم ونیم شربت دو مثقال حب هفت تا رکاست
و الطبا بحسب حال و قدرت بر اذان و اخراج و ادخال ادویه مختار اند وحبوب منقیه منجحهای متعدده در صداع وغیره ضبط یافته هر کدام که مناسب دانند اخذ نمایند و دو نسخه
حب ذهب که ابتداء نزول را مفید است در فصل رمد گذشت و ایضا حب کنانی و کوتوالی که نزول را نافع در فصل ضعف بصر خواهد آمد و بدانکه آنچه از قسم حبوب درین مرض
بکار برند باید که کلان بسازند تا در معده دیر تر مانند **حب جدوار** که بجهت منع تولد نزله وتقویت دماغ خصوص ماده نزول چشم بعد تنقیه دماغ بشرط ماده و بعد
اطریفل اسطوخودوس سبب معمولی النفع است نسخه مطلب افیون مقطر صاف کرده یک درم جدوار یک درم زعفران نیم درم تخم خشخاش تخم کاهو مقشر مغز تخم کدو
مغز بادام مقشر هر یک دو درم اسطوخودوس یک درم پوست هلیله زرد ونیم درم صمغ عربی یک درم کوفته بیخته بآب صمغ عربی حب بقدر ماجرا و فلفل بسته از حب
نو بود شروع نموده بتدریج بر حب کلان رسانند از ترشی و بادی وشیر و شیرینی و تره و سبزی پرهیز نمایند و هرگاه این حب برای نزله گاو خرخره سینه که از
احتباس بلغم بود بکار برند رب السوس یک درم کتیرا نیم درم دانه هیل مصطگی یک درم بیفزایند و هلیله زرد که مخش است و اسطوخودوس که جاراست هر دو
مخصوص دماغ اند موقوف نمایند و بجهت منافع دیگر و تقویت اعضاء رئیسه گاهی هلیله کابلی لب باسه ابریشم ثعلب مصری شقاقل هر یک یک درم نیز می
افزایند **حب** برای نزول الماء در ابتدا استعمال کردن نافع نزول است و در انتهاء اضا دنمودن نفع میرساند از حکیم واصل خان مغز خسته آمله بآب فطما
سحق نمود حب سازند و کحل ناسی پاس متصل نمایند و بدون این نفع نه بخشد منقول از بیاض استاد و یک نسخه حب نافع نزول در فصل سبل گذشت **دوای**
نافع نزول در ابتداء مرض مغز هیکوٹ دو جز و افیون یک جز وکوفته بیخته شیاف ساخته در چشم کشند **ایضا** چرک گوش آدمی و انگوزه مساوی در شهد سوده
بگذارند و در چشم کشند از علاج الغربا **دوای** در ابتدای مرض مذکور نافع مسموع از مجربی شب یمانی ده ماشه در ظرف گلی بریان نمایند هرگاه گداخته شود
دو قرنفل در آن غرس کنند چون تمام آب خشک شود برآورده بسایند و قدری ازین گرفته بآب حل کرده بمیل در چشم کشند و گرد چشم نیز طلا کنند **ایضا**
از خلاصه سر فرسنگهه را در پیه ماهی روهو بریان کنند چنانچه بسوزد و سیاه شود برآورده باریک بسایند و چهار مرغ در خاکستر گرم بریان نموده اول
آب را در چشم کشند آنگاه سوده سر خطاف را بطریق سرمه اکتحال کنند و بر بندند و سه روز همچنین عمل نمایند بینائی در چشم پدید آید و علت زائل شود باذن
الله تعالی و این از عجائب اعمال است **دوای** که نزول را مفید است در فصل دمعه گذشت و نسخه دیگر که دافع نزول آب است در فصل عشا مذکور شده
وایضا دوای که ابتدای نزول را نافع و ضعف بصر خواهد آمد سعوط برای نزول و تنقیه دماغ از زاد غریب و حکیم شریف خان صاحب در مصنفات خود می نویسند
که این نسخه از آشنائی گرفته شده گفت از وقتیکه استعمال این میکنم نزول زیادتی نکرده واست همین قدر که هست از بست سال دارم مشک خالص یک
ماشه زعفران دو ماشه با مجیطریک ماشه کائپل چهار ماشه کوفته بیخته قدری قلیلی استعمال نمایند **شیاف** که جهت نزول مجرب محمد زکریا است و میگوید
که با وجود خصوصیت این علت بیاض و انتشار را نیز فائده تمام دارد حلتیت یک درم را با پارچه بسته در زهره گاو یک عدد بمالند تا محلل شود بر آتش بغایت
نرم بگدازند پس یک درم روغن بلسان اضافه کرده بر آتش غلیظ کنند و شیاف ساخته استعمال نمایند که عجیب الاثر است و شیاف روشنائی که ابتدار نزول را
نافع بود در فصل جرب خواهد آمد **شیاف مجرب** جهت نزول ماء از علاج الامراض دقادری مارقشیشا سوخته دار فلفل اقلیمیای ذهبی دودمس که در محل
گداختن مس جمع میشود جمله برابر بآب بادیان شیاف سازند و طریق سوختن مارقشیشا آنست که در برادر شیشه یا کوزه کنند و سراو بگل حکمت گرفته در تنور آتش
گذارند که خاکستر شود **شیاف حلتیت** خیالات و ابتدار آب را نافع است حلتیت خربق سفید هر یک یک درم سکبینج پانزده درم بعسل شیاف سازند
شیاف که نزول الماء را زیاده شدن نه دهد نیله تھوتھه دو دام کتھه سفید پوست هلیله زرد هر یک سه ٹانک پھٹکری بریان پنج ٹانک همه را بآب سائیده
شیاف سازند و در سایه خشک نموده در چشم کشند منقول از مفتاح **ایضا منه** که در چشم کشیدن نافع نزول آب است و افزون شدن نه دهد حلتیت نیلی سنگ
بصری توتیای سبز پھٹکری بریان هر یک چهار درم باد آثار آب جغرات سحق کنند و بشیر عورت سائیده در چشم کشند **شیاف** جهت ابتدای نزول و تاریکی چشم
از علاج الامراض از روث مرغی شیاف مامیثا هر یک هشت درم مرمکی بوره ارمنی فلفل سفید از هر یک چهار درم زرنیخ زرد دو درم زعفران یک نیم درم بطریق
متعارف شیاف سازند **ایضا** ابتدار نزول آب را که هنوز فرود نیامده باشد باز دارد و در شرابی از نور العین منقول بگیر خربق سفید یک اوقیه فلفل نیم اوقیه اشق
یک درم مجموعه را جدا جدا کوفته در آب ترب شیاف سازند **شیاف مرارات** که جهت نزول آب و قروح و غشاوه و رطوبت مفید است و از سرعت نفوذ
و لطیفات تا ثیر میکند و تو تش تا دو سال باقی می ماند از کتب مذکوره اقلیمیا محرق پانزده درم صمغ عربی هشت درم مرداو هندی فلفل سفید از هر یک پنج درم سفید قلعی
چهار درم اشق سکبینج روغن بلسان جاوشیر هر یک دو درم کندر افیون هر یک یک درم زهره ماهی شبوط زهره کبک هر یک هفت درم زهره باشه زهره لعاب مگا و زهره گرگ

وعراب وبازهریک نیم درم تا آنجا که روغن بلسان یافته نشود روغن آب‌جبل او کنند و شیخ گفته که ضرر رسی زهرهٔ شب و دگرگ است و دیگر زهرها زدایند و باید که آب را بیانداز
نمایند واز مجربین تصریح یافته که زهرهٔ صداة و بوم و بجل در رفع نزول الماء وعشا مجرب است **ایضاً** بستود دیگر زهرهٔ کلنگ زهرهٔ گرگ زهرهٔ کبک زهرهٔ بزکوهی زهرهٔ باشه زهرهٔ
فرگور زهرهٔ کبوتر زهرهٔ لقلق زهرهٔ خوک زهرهٔ روباه زهرهٔ خرگوش زهرهٔ آهو زهرهٔ ماهی هریک خشک کرده هریک دو درم سکبینج فرفیون شحم حنظل هریک یک درم سکبینج
را آب سازیانه حل کنند وادویه کوفته بیخته آن بسرشند و شیاف سازند **شیاف** که قائمقام مرارات است جهت قطع مادهٔ نزول وانتشار بتجربه مجربین نام ما رسیده
ومجرب است از ذکائی و قادری و شریفی زهرهٔ بزکوهی در ظرف مسی خشک کرده ده درم شحم حنظل نیم درم سکبینج دو درم فرفیون نوشادر هریک یک درم بآب سداب
یا آب بادیان شیاف سازند و شیاف جلا که جهت نزول آب بے نظیر است در فصل ضعف بصر مذکور است شیاف دهنه فرنگ و نسخه معمول صاحب مفتاح در آن
دهنه فرنگ چهار ماشه است باقی بدستور **شیاف دهنه فرنگ** جهت منع نزول الماء مجرب و بے نظیر است و سبل و بیاض و ظفره و دمعه را نافع
از ذکائی اسعد کوفی فلفل سیاه دارفلفل ناخن فیل هریک پنج ماشه زعفران شش ماشه پوست هلیله زرد دو ماشه هلیله سیاه شش ماشه دهنه فرنگ مسی دو ماشه مارقشیشا
ذهبی چهار ماشه تخم سرس پنج ماشه تخم کهرنی سفیدی پنجال کبوتر صحرائی هریک چهار ماشه سنگ بصری پنج ماشه قرنفل یک ماشه کوفته بیخته باریک ساخته در ظرف
آهنی همراه شاخ گوزن بآب لیمون شش روز سحق نموده شیاف بسته نگهدارند و نسخه که معمول صاحب مفتاح است در آن دهنه فرنگ چهار ماشه است باقی بدستور
فائده صاحب معمول نوشته که شیاف دهنه فرنگ نسخه ایست بے نظیر و قوی لیکن اگر دهنه فرنگ بهم نرسد عوض آن توتیائے سبز اندازند که در امراض عین بدل
اوست وطریق امتحان مسی او این است که چون آنرا ابسرکه سائیده بر آهن مالند برنگ مس گردد دیگر اینکه دهنه فرنگ شیرین بود و ترش نباشد که مستعمل در امراض عین
شیرین است نه ترش وطریق امتحان ترش و شیرین اینست که آن را بآب سائیده بر آئینه گذارند تا خشک شود پس اگر آئینه زنگ برآرد ترش بود والا شیرین **عصارهٔ**
آمله که ابتداء نزول را نافع در فصل ضعف بصر خواهد آمد **کحل** که استعمال کرده میشود در ابتداء نزول پیش از قدح از مجربات طبری مارقشیشا ذهبی مکلس و خاکستر
شده باشد دخان کوله نحاس قاقلیا ذهب هریک جزو سے فلفل نصف جزو همه را سحق کرده بتسقیه بحجر عتیق داده خشک کرده بار دیگر در آب رازیانه تسقیه داده
خشک کرده بایک نموده از حریر گذرانیده بعمل آرند مجربست **کحل** برائے ابتداء نزول و ضعف بصر وسلاق نافع از عجائب نافع، توتیا کرمانی مغسول توتیا مس محرق مروارید
بسد سادج هندی قاقلیا رضنه صبر سقوطری سرطان نهری محرق زعفران سنبل الطیب هریک دو درم شادنج مغسول شش درم نوشادر فلفل سفید دارفلفل هر
یک نیم درم مشک دانق مثل سرمه تیار نمایند و یک نسخه کحل که خیالات و ابتداء نزول را نافع است در فصل بیاض مذکور شد و کحل دیگر که نزول را مفید در فصل
ضعف بصر خواهد آمد **کحل** نافع نزول الماء که زیاده شدن نمید هد گل سیوتی کنند مساوی در پارچه پیچیده بروغن کنجد چراغ افروزند و دود آن بگیرند و در چشم کشیده
باشند منقول از مفتاح **کحل** برائے رفع نزول که شروع شده باشد و کهنه را هم نافع است و تقویت باصره کند معمول و مجرب حکیم واصل خان که بر خود آزموده بود
سنگ بصری گل چنبیلی تازه هریک دو دام مغز گهونگچی دو نیم ماشه مرچ سیاه دو نیم عدد قرنفل دو نیم عدد مامیران چینی مغز تخم سرس سمندر پهین مروارید
مغز تخم کهرنی از هریک دو نیم ماشه لیمون کاغذی یازده گلاب نیم آثار اول لیمون که تخم برآورده باشند سنگ بصری مغز گهونگچی و کهرنی و سرس انداخته بند
کرده بالائے دیگدان آویزان نمایند که دود باو رسد در چهار پنج روز که لیمون خشک شود بازلیمون دیگر پر کرده نگاه دارند باز کوفته بایک سائیده در آب لیمون
در ظرف کانسی از چوب نیم که فلوس حبه چسپانیده باشند و در چوب دویم که فلوس مس چسپانیده باشند کهرل کنند از سر و بدفعات و مامیران وگل چنبیلی و دیگر
دوا که نگاه داشته اند داخل کنند تا که صد لیمون تمام شوند آن وقت مروارید سائیده داخل نمایند و باز از گلاب همه را کهرل کنند باز خشک کرده مثل سرمه سائیده
نگاه دارند وقت صباح یا شب یک میل قدرے در چشم کشند و بعد چهار پنج روز چرک دندان در چشم کشیده باشند بشب و در آن روز موقوف نمایند انشاء الله آهسته
آهسته نزول دفع شود **کحل** که نزول آب را نافع باشد از علاج الامراض زهرهٔ بزکوهی ده درم شحم حنظل یک مثقال فرفیون نوشادر هریک نیم مثقال سکبینج نیم
درم کوفته بیخته بآب بادیان یا آب سداب بسرشند و خشک کنند و دیگر بار صلایه کنند و در چشم کشند **کحل** مقوی بنهایت مجرب که بجهت ضعف باصره و غلظ روح
و خیالات و نزول آب را مفید و در جمیع آثار قوی تر از شیاف مرارات است و بجهت او لیست از کتاب مذکور و تحفه توتیا کرمانی مغسول بست درم بآب مرزنجوش
مرزنجوش تر خمیر کرده خشک کنند و بسایند و زنجبیل و فلفل دو دارفلفل و مامیران هریک دو درم نوشادر یک درم مجموع را کوبیده بآب رازیانه تر بسایند و
خشک کنند پس با توتیائے مذکور از حریر بیرون کرده استعمال نمایند و طریق دیگر آنست که آب مرزنجوش یک شب در ظرف آهن گذارند تا در داد نشیند
و صاف بالا ایستد **کحل نزول** برائے نزول از هر قسم که باشد در ابتداء استعمال کنند از بیاض استاد مغفور و در ذکائی هم مسطور صابون لاهوری قسم اول
پنج درم رال مقطر ده ماشه و نیم نیله کهوتهه شش ماشه و یک سرخ اول صابون را ریزه ریزه کرده در کرهائی بر دیگدان نهند تا که گداخته شود بعد از آن نیله کهوتهه خوب سحق نموده

مدتی اندازند و انست تا این مجرّد انند تا آنکه سرمه بید کنند و بدو آید وقت حاجت متد بعد از آن گرفته باب سائیده و در چشم کشند و یک روز درمیان واده لبعض آرند و از تحرّک و بادی و رفتن با ئے حار احتراز نمایند و روشنی کرد و در چشم کشند از نہب و آب احتیاط دارند **نسخه دیگر** که تجربه حکیم ذکار الله خان رسیده و در ابتداء نزول عجیب الاثر است لیکن بمداومت بعد مدت مدید اثر میکند پنبه دانه سوخته پیچند تا کسترشند و خ مجری دو چند کحل ساخته دو میل در چشم کشند **نوع دیگر** که خاصیت عجیب در منع نزول وتکلیل ما رندار و ہمیشه معمول حکیم ذکاء الله خان مدد الداوشان مروارید سرمه مارقشیشا ر ذہبی مکس پوست ہلیله زرد فلفل مشک ورق نقره بدستور تیار ساخته اکتحال نمایند نیز ورق طلا سنگ بصری و ما میران چینی اضافه کرده میشود و مجرب است **کحل** از اختراعات حکیم علی جهت نزول بسیار نافع است و مجرب توتیا کرمانی مُر سبز توبال مس ہر یک شش درم سرمه اقاقیا قنقطار محرق اسفیداج وروده سقف مس کران ہر یک یک نیم درم ہمه را مثل غبار ساخته ہر روز دو بار در چشم کشند مجرب است.
ایضاً ازوکا ماميران چینی یک جزو مروارید دو جزو مرجان سه جزو سرمه اصفهانی چهار جزو قرنفل پنج جزو کافور قیصوری قدرے زعفران باریک بسایند و کحل سازند و چند روز در چشم کشند **کحل مراره ثور** بنسخه شیخ الرئیس که در قانون ہماے ابتداء نزول الماء ستوده مجیر زہرہ گاؤ جوان صحیح البدن در ظرف مس اندازند قریب ده تا چهارده روز بگذارند بعده مر و زعفران ہر دو سوده و زہرہ سلحفات بری و روغن بلسان ہر یک دو درم گرفته ہمه را خوب بیامیزند و اکتحال بدان نمایند **مطبوخ قنطوریون** بمنع نزول الماء الی العین قنطوریون دقیق تر بد موصوف نیم کوفته ہر یک شش درم بسفائج مرضوض ہفت درم مویز منقّے بست درم جمله را در یک صد و پنجاه درم آب بجوشانند تا سوم حصّه بماند صاف نموده با یک مثقال ایارج فیقرا ہر ہفته یکبار بنوشند **معجون وج** که استعمال آن ابتداے نزول آب را نافع است و محمد ذکریا رازی از مجربات خود شمرده وج ترکی زنجبیل حلتیت بادیان ہر چهار مساوی کوفته بیخته با عسل مصفّی لبرشند و بقدر فندقے یعنی قریب یک مثقال ہر بامداد بخورند و بعض ایارج فیقرا یک جزو نیز اضافه مے نمایند **معجون** که بعد تنقیه دماغ استعمال آن در ابتداء نزول و خیالات بهتر است از معمولی وج ایارج فیقرا بادیان صعتر فارسی برابر حلتیت ربع یک جزو کوفته بیخته بعسل سه چند که در عرق بادیان تند و دو چند شهد جوش داده قوام نموده باشد لبرشند و ہر روز بقدر بندق بوقت صبح بخورند و در مفتاح بجاے بادیان و صعتر زنجبیل مرقوم است **معجون** که در تقویت دماغ و دفع بخارات و منع از صعود آن و خاصّه جهت نزول و اکثر امراض چشم مفید و بے بدل است و شارح قانون گفته که این معجون مسمّی بفلاسفه هندی است و فلاسفه هند در ہر سال دو بار استعمال آن مے نمایند ہلیله کابلی بلیله آمله فلفل سیاه دار فلفل تربد سفید موصوف ہر واحد چهار مثقال شیطرج شکر طبرزد ہر واحد دوازده مثقال کوفته بیخته با قند سفید و چند عسل خالص بکچند و روغن گاؤ قدرے بدستور مقرر بقوام آرند **نفوخ** براے نزول الماء فائده تمام دارد زعفران افیون مصری دار چینی ہر واحد نیم ماشه قرنفل الایچی خورد ہر واحد پنج عدد دار شیشعان شش ماشه سنبل الطیب و نیم ماشه سائیده نفوخ کنند منقول از مفتاح - **نفوخ** که نزول را مجرب است در صداع ذکر یافت +

حکایات

شخصے خیالات داشت و ماؤف الدماغ مشرف به نزول الماء بود فرمودند اطریفل اسطوخودوس شب بخورند و گاؤزبان وغیره جوشانیده صبح بنوشند بمداومت و تخم نیل سوده در چشم کشند **ایضاً** رئیس الحکماء میفرماید که مردے را دیدم از طلبا علم که آغاز نزول الماء حادث شد و خود علاج آن باستفراغات و تقلیل غذا و اجتناب از شوربا و اقتصار بر قلیه ہاے بریان و استعمال اکحال ملطفه نمود پس بصر او بخوبی عود کرد و فی الواقع ہرگاه تدارک نزول الماء در ابتدا باین تدابیر نموده شد نفع بخشید **ایضاً** صاحب دارا شکوہی مے نویسد که شخصے از عارضه چشم نابینا شده بود پس از عہد بعید اتفاق ملاقات افتاد آنقدر بصارت داشت که کتابت میکرد چون استفسار سبب این رفت ظاہر ساخت که مدتے برگ سنبھالو خشک ساخته بالمناصفه با تنباکو بطریق متعارف دوام مے خوردم از مواظبت این بینا شدم **ایضاً** در بیاض استاد مرقوم است که شخصے را از عارضه چشم بصارت رفته بود باستعمال حب ایارج قدر چهار ماشه بمداومت بصارتش بحال آید +

فصل ہشت و نہم در سدّۂ عصبۂ مجوفه

علامتش آنست که مردمک سالم بود و باوجود آن بصارت بالکل باطل گردد و از وجع و الم و آثار نزول الماء خالی باشد اما آنجا که سدّۂ مذکور با نزول الماء شریک بود آن بر طبیب مشکل گردد و لهذا گفته اند که ہرگاه در نزول بقدح حاجت افتد نخست تنقیه دماغ با یارجات نمایند بعده بقدح پردازند و اگر احیاناً قدح نموده باشند و از آن بصارت بحال نیامد توان دانست که در عصبه سدّه واقع است و درین صورت پس از مدتے علاج سدّه نموده بصاحب قدح باز رجوع نمایند بالجمله تدبیر تفتیح سدّه ہمین است که بعد تنقیح مادّه مسہل گرم و حب ایارج بدستور صداع بلغمی تنقیه نمایند و دیگر ایارجات کما مثل ایارج لوغاذیا و ایارج جالینوس که در فصل صداع ذکر یافته

وببندد و فصد رگ گوشهٔ چشم کنند و بر بناگوش زلو چسپانند و قدم مالند و حجامت ناری بر ساق نهند ✤

فصل بست و هشتم در زرقه

یعنے کبودی چشم اگر مولودی بود علاج نپذیرد و اگر عارضی باشد و این باطفال بیشتر افتد باید که مشک و زعفران را باریک سائیده بمیل موم در چشم کشند و ادامت آنها مع اثمد و گلاب جید است و اگر میل بحنظل تر فرو برند و کر ر در چشم کشند بسیار مفید بود و کذا ماء حنظل نافع و هرگاه آثار کثرت رطوبت دریافت شود از مسہل گرم و حب ایارج بدستور ر مغی تنقیه نمایند و عزاغر منقیهٔ دماغ و عطوسات مسخنه که در فصل فالج و جز آن ذکر یافته بعمل آرند و معاجین حاره خورانند و دهنهاے گرم مثل روغن بادام تلخ و بید انجیر و روغن غار در بینی چکانند و ایضاً چیزهاے مناسب چون شادنج و دار فلفل و زنجبیل و زبد البحر و هلیله سیاه در چشم کشند و اگر مزاج مریض گرم بود ادویه در دهنهاے بارده در بینی چکانند و سرمه سیاه و سنگ بصری و طباشیر در چشم کشند و چکانیدن روغن گل در بینی بمزاج گرم و سرد هر دو مفید است و آنجا که زرقه از یبوست باشد چنانچه بسبب تحلیل رطوبات اصلیه چشم پیران و بیماران که بجارضه خشکی مبتلا باشند ازرق میشود و از لاغر چشم و بطلان بصارت و فقدان آثار نزول الماء مثل تقدم خیالات دریافته ترطیب کرده شد چنانچه در صداع یبسی و رمد سوداوی و سبل یابس مذکور شده و در ضعف بصر یبسی خواهد آمد ✤

مفردات

بندق را بریا فوخ طلا کنند زرقه چشم اطفال را بسیاهی بدل کنند از ذکائی **دیگر** زعفران سود مند است و روغن آن یعنی دهن الخلوق بسیار مفید **دیگر** اکتحال بعصارهٔ عنب الثعلب بمداومت مفید بود **دیگر** آب پوست انار ترش در چشم کشیدن و مدتے بر آن مداومت کردن سودمند است ✤

مرکبات

صبغی که چشم را سیاه کند از علالہ نافع سرمه سته درم و چراغ زیت دو درم مشک دانگے مازو اقاقیا هر یک یک درم همه را باریک سائیده در چشم کشند **ایضاً** مغز فندق سوخته یا صدف سوخته در روغن زیت سائیده بریافوخ طلا نمایند تا چشم ازرق چشم را سیاه کند **کحل زرقه** موافق نسخهٔ شیخ الرئیس سرمه اصفهانی سته درم دخان چراغ زیت بازبنج دو درم مرداسنگ زعفران هر یک یک درم مشک کافور هر یک دو دانگ کوفته بیخته در سنگ سماق خوب کهرل نموده استعمال نمایند ✤ **کحل زرقه** در مزاجے که رطوبت داشته باشد مجرب از ذکائی زبد البحر شادنه عدسی دار فلفل زنجبیل هلیله زرد صمغ عربی سرمه سا نموده در چشم کشند **طلا** نافع زرقه چشم اطفال سرمه و حناء رومی نمایند در صدغین طفل طلا کنند تا هفت روز در مدت رضاع که مجرب داؤد انطاکی است ✤

فصل بست و نهم در ضعف بصر

بباید که علاج اقسام آن جدا جدا گفته آید و آنچه صاحب ضعف بصر را بالی حیت مفید بود تناول شلجم است در اکثر اطعمه و برود درمان در چشم کشیدن و ایضاً لحوم افاعی خوردن و شانه در سر و ریش کردن هر روز فصیصا شانگین را و شنا وری در آب صاف و کشادن چشم در آن خصوص جوانان را و نظر باشیاء سبز و میل طلا و آنچه مضر است جمیع اشیاے مغلظ چون مثل عدس و باقلا و لحم بقر و چیزهاے مالح و حریف و حامض و خل و سیب ترش و ادامت جوع و استفراغ و گریه و هر آن چیز که فم معده را ایذا دهد و هیج الجره باشد و دماغ را تضعیف سازد و آنکه طبع را قبض نماید و خواب بر امتلاء و عشا بلکه خداوند ضعف بصر را واجب است که چندان صبر نماید که طعام هضم شود و سے نفع میکند از این جهت که منقی معده است و منزم نماید باین حیثیت که محرک و دافع مواد و دماغ بسوے چشم است پس اگر ضرورت افتد بعد طعام و بآهستگی باشد و استحمام و خواب مغلظ ضار است و کذلک شراب غلیظ و کدر و گندنا و پیاز و بادروج و ترتیون و کرنب و سعمه آنچه در ابتدائے این مقاله گفته شد صاحب ضعف بصر را احتراز از آن لازم است اکنون اقسام ضعف بصر جدا جدا مذکور گردد حسب سبب تدارک آن پردازند **ضعف بصر از برودت** یا از برودت و رطوبت علامت برودت فقط ظهور نقصان است در حجم چشم نسبت بحال صحت و بطور حرکت پلک و نشان برودت و رطوبت آنکه حجم چشم زیاده از حال صحت نماید و چیزهاے بعید بهتر از اشیاء قریب بنظر آید و ضعف در بصارت بعد از خوردن طعام و خواب و تخمه زیاده گردد و باشد که بواسطه غلظ و شفافیت رطوبت هر چیز جز و بندگ نماید و اگر رطوبت در معده باشد و بخارات غلیظ از آن مرتفع شده باعث ضعف بصر گردد و درین صورت مرض بعد نوشیدن آب و خوردن اشیاء رطب زیاده شود و در گرسنگی کمی پذیرد **علاج** در برودت فقط بهر تعدیل مزاج دماغ ادویه حال حاره مثل بادیان اصل السوس پرسیاوشان اسطوخودوس وانه میل در آب جوشانیده صاف نموده جات داخل کرده دهند و گوشت تیهو و ماکیان با مصالحهٔ گرم غذا سازند و روغن بان و یاسمین در بینی چکانند و طبیخ ادویه گرم انکباب کنند و شیاف اصفر

واغبر در چشم کشند و در صورت ماده رطوبی بعد از تنقیه منضج مسهل گرم کنند بعد از آن حب ایارج و حب شبیار دهند بدستوریکه در فالج مذکور است و غرغره نمایند با دویه موافقه که در لقوه و جز آن ذکر یافته و منفخ و موج بخایند و به یکرند ابیخ بخیف رطوبت بر دارند و کحلهائے مجففه مثل باسلیقون و روشنائی در چشم کشند و آنجا که رطوبت معده سبب مرض باشد بدستور سابق تنقیه نمایند و ایارج فیقرا و اطریفل صغیر و گلقند با آب گرم مفید دانند و جوارشات مقویه که در فصل ضعف هضم خواهند آمد مداومت نمایند و استعمال کردن سویق گندم یا نخود هر صباح سود مند شناسند **ضعف بصر از حرارت** مادی بود یا غیر مادی علامت حرارت مادی آنست که چشم منتفخ و سرخ و گرم باشد و نشان غیر مادی آنکه چشم لاغر بود و در گرم رود و در حالت گرسنگی و عقب اسهال ضعف در باصره غالب شود و بعد از اکل و نوم در ضعف بصر خفت رو نماید علاج در مادی جبر یه و فصد و مسهل بعمل آرند بطریقیکه در رمد دموی مسطور است و از اشیا بخار انگیز چون پیاز و گندنا پرهیز نمایند و ادویه اشک آور چون برود حصرم و عنصاره و آمده در چشم کشند و در غیر مادی مبردات و مرطبات دهند چنانچه در رمد صفراوی و سبل یابس و در روز کوره وغیره مذکور گردیده و روغنهائے سرد و تر چون روغن بنفشه و نیلوفر بر سر مالند و در بینی چکانند و روغن بادام شیرین بچشم اندازند و شیر دختران در چشم دوشند **ضعف بصر از یبوست** علامتش آنست که حجم چشم صغیر شود و هنگام گرسنگی و ریاضت محلله و استفراغات مرض ازدیاد پذیرد و پس اگر باعث یبوست کثرت جماع و اسهال و تعب باشد تقدم وے نیز بر آن گواهی دهد و الیضاً غشائے سیاه مقابل چشم معلوم شود و اگر سببش ضغطه عصبه بود هر شئے نسبت به هیئت خود در چشم خورد نماید و اگر موجب آن قلت و رقت روح باصره باشد نظر بر دیدن اشیائے روشن قادر نشود و چیزے که بمکان بعید در ایام صحت دیده میشد اکنون آن چیز از مسافت مذکوره کما ینبغی بنظر نیاید و بنابرآن البرا علاج در ترطیب بدن کوشند بدانچه در صداع یبسی و در تشنج یابس و سبل یابس و در روز کوره و جز آن مکرر ذکر یافته و اغذیه رطبه مانند گوشت حلوان و چوزه مرغ و بیضه نیمبرشت و پالک و کدو و شلغم و آش جو خورانند و با آب شیرین نیم گرم بدن بشویند و بر سر ریزند و بعد از طعام بحمام روند چنانکه عرق نیاورد و روغن نیلوفر و روغن کدو بر سر مالند و روغن بادام شیرین در بینی و گوش اندازند و شیر زنان در چشم چکانند و مالیدن مسکه گاو بر سر بمداومت و سر فرو بردن در آب شیرین و چشم در آنجا کشادن سخت سودمند است و زعفران بشیر زنان سوده در چشم کشیدن درین باب اثرے تمام دارد و از جمیع مستفرغات و اشیا یابسه اجتناب لازم است و آنکه از بسیارے جماع باشد لاجورد مغسول طباشیر کدیک ماشه سوده در انوشدارو ے ساده یا لولوی هفت ماشه آمیخته و رق طلا پیچیده با شربت سیب و گلاب و کیوڑه و عرق عنبر باضافه تخم فرنجمشک و شربت بنوشند و معجون لبوب و خمیره مروارید خورند و اکتحال مغ موشک پران بروغن بادام آمیخته از مجربات است و غذا مقوی دماغ خورند **ضعف بصر از تکدر رطوبت بیضیه و جلیدیه** نشان کدورت بیضیه آنست که مریض پیش چشم خود پرده سیاه بیند و نظر او بطرف آسمان نسبت بدیدن سوئے زمین صاف و روشن بود و علامت تکدر جلیدیه آنکه چشم سیاه شود بحیثیتے که شبیه محسوسات در وے منطبع نشود و با وجود آن آثار نزول الماء و انتشار هیچ نبود و هرگاه تنقیه سودا نموده شود ظلمت چشم کم گردد علاج اگر علامات غلبه سودا ظاهر بود استفراغ سودا کنند بدستوریکه در مالیخولیا سوداوی مذکور گشته و تلطیف تدبیر نمایند و از مولدات سودا پرهیزند و آنچه بهر ابتداء نزول الماء مفید است حسب حاجت بعمل آرند و آنجا که رطوبت فضلی یا افراط جماع باعث تکدر رطوبت بیضیه گردد علامت و علاج آنها از قسم اول ضعف بصر و آنکه از یبوست باشد استنباط نمایند **فائده** ضعف بصر که بسبب ضعف حرارت غریزی واقع شود و این مخصوص به پیران است علاج پذیر نبود لیکن برائے حفظ ما بقی تنقیه دماغ نمایند بدانچه در قسم اول برائے اخراج ماده رطوبی مذکور شده و بعد از آن مقویات دماغ و کحل هائے مقوی بصر مثل کحل الجواهر بکار برند +

مفردات

بجیرزه توتیا هفت روز در آب بادیان تر نمایند پس خشک نموده سائیده اکتحال کنند بصر را تیز گرداند و حفظ صحت چشم نماید **دیگر** که تاریکی چشم را در یک ساعت ببرد و چشم را روشن سازد مجرب صاحب خلاصه بیخ کٹائی در آب لیموں بسایند و در چشم کشند **دیگر** که ضعف بصر را سودمند است از کتاب مذکور بادیان دو درم قند سفید برابر آن گرفته بخته هر شب وقت خواب همین قدر خورده باشند هر که برین مداومت نماید از ضعف بصر ایمن باشد و هرگز در علت کوری در پیری مبتلا نشود مجرب است و مجرب است بسفوف بادیان **دیگر** غنچه گل یاسمین ڈنڈلی آن دور نموده مصری برابر آن آمیخته کحل نموده در چشم کشیده باشد نافع ضعف بصر است **دیگر** که حافظ چشم است و برائے ضعف بصر که از برودت و رطوبت بود نافع توتیا یا سرمه هفت نوبت با آب مرزنجوش تر کرده خشک نموده اکتحال نماید **دیگر** از بیاض قبله گاهی مرحوم آب پیاز سفید با شهد خالص آمیخته وقت خواب در چشم کشند برائے ضعف بصر رطوبی و نزول الماء مفید است **دیگر** از بیاض مذکور زرد چوب در شیره بادیان حل کرده در چشم کشند **دیگر** جهت دهند مجرب از ذکائی گره هلدی در لیموں کاغذی نهاده بگذارند تا که لیموں خشک شود پس هلدی را بر آورده سائیده در چشم کشند **دیگر** اکتحال بجندبیدستر نفع مے کند چشم را و حفظ قوت آن مے نماید تا مدت طویل **دیگر** اکتحال بحکاکه که هلیله زرد با گلاب

نافع است ہرگاہ رطوبت رقیقہ مع حرارت محرکہ باشد +

مرکبات

اطریفل ذیابرج کہ در ضعف بصر مستعمل میشود در فصل صدرع ذکر یافت **اعنبر لولوی** کہ ضعف باصرہ را مفید است در فصل سبل گذشت + **برود جالینوسی** کہ بغایت مقوی و حافظ چشم و قاطع دمعہ و قاطع بیاض و حکہ و جرب مزمن و محلل اورام است در عجالہ نافع و قادری صبر فلفل دار فلفل شادنج مغسول مقناطیس سوختہ مغسول ہر یک نصف جزو توتیائے کرمانی سادج مس سوختہ ہر یک یک جزو مامیثا مازو چشمیزج انزروت کف دریا ہر یک ربع جزو باریک ساختہ بآب انار ترش پنج مرتبہ بپرورند و ہر مرتبہ در آفتاب گذارند **برود خیار بالنگ** از کتاب مذکور بیارند خیار بالنگ یا کدو خورد مجوف کنند و توتیا در آن پر کردہ در خمیر گرفتہ در تنور بگذارند کہ خمیر بپختہ شود بعد از آن توتیا بر آرند و صلایہ بلیغ نمودہ باستعمال آرند و اگر توتیا را در آب کدو تازہ بسایند بہتر خواہد بود و نیز توتیا را بغیر پختن در آب کدو یا خیار تازہ خوب سائیدہ بکار برند ہمین منفعت دارد و اگر توتیا را چند مرتبہ گرم نمودہ در گلاب سرد کردہ صلایہ ساختہ استعمال نمایند در تسکین حرارت چشم و تقویت آن نفع عظیم دارد **برود رمان** کہ بہ برود نقاشین مشہور است و مجرب جہت تقویت چشم و ازالہ ضعف بصر است از قرابادین انار شیرین و ترش ہیئے میخوش بگیرند باتخم و شحم او بکوبند و بفشرند و آب صافی بستانند و در یک صد درم آب عسل مصفی پنجاہ درم بیامیزند و در دیگ سنگین یا نقرہ بر آتش نرم بپزند و بغورہ بردارند تا بقوام رسد در ظرف نقرہ یا آبگینہ بدارند و عند الحاجت استعمال نمایند خواہ فقط خواہ بگلاب + **برود** کہ در حفظ صحت چشم اثرے تمام دارد از خلاصہ بستانند آب انار شیرین و آب انار ترش ہر یک را علیحدہ در آفتاب گذارند و سر ظرف را بپوشند تا از گرد و غبار محفوظ ماند از اول سر بر آن تا آخر آب دو اسپرماہ از ثفل پاک ہمی کنند بعد از آن جمع نمودہ در ہمان برطل از آن صبر و فلفل و دار فلفل نوشادر از ہر کدام یک درم کوفتہ بیختہ در ظرف چینی یا آبگینہ بدارند و اکتحال نمودہ باشند کہ عجیب الاثر است **برود حصرم** کہ ضعف بصر حار را نافع از طب الاکبر بگیرند توتیائے کرمانی و باریک سائیدہ در آب غورہ پرورند و در سایہ خشک نمودہ دیگر بار صلایہ کنند و بحجر برنجتہ استعمال نمایند و بعضے اطبا چیزہائے دیگر ہمراہ توتیا پروردہ داخل مے نمایند چنانچہ نسخہ دیگر آن کہ در فصل جہر مذکور است **برود پارسی** قوت باصرہ بیفزاید و محافظت چشم نماید توتیا مرقشیشا اقلیمیائے نقرہ از ہر یک پنج درم سنبل سادج ہندی زعفران از ہر یک یک درم مروارید ناسفتہ دو درم کافور دو دانگ مشک یک دانگ صلایہ کردہ استعمال نمایند **برود** برائے حفظ و تقویت بصر صفت آن پوست بیضہ مدبر چہار درم حضض مکی سہ درم زعفران دو ثلث درم کافور یک دانگ کوفتہ بیختہ استعمال نمایند از علاج الامراض **برود** از شاگرد حکیم علی تقویت بصر میکند در فصل نزول الماء گذشت **جواہر سرمہ** تالیف حکیم محمد رضا خان حکیم علوی خان صاحب لعل بدخشی فیروزہ نیشاپوری شادنج عدسی مغسول مرقشیشا ذہبی سفیداب قلعی شستہ نشاستہ از ہر یک یک درم مروارید ناسفتہ دو درم بسد محرق مغسول طباشیر سفید دہنہ فرنگی اقاقیا حضض مکی از ہر یک یک و نیم درم انزروت مدبر دو درم و نیم پوست ہلیلہ زرد شش درم کافور قیصوری یک دانگ سرمہ اصفہانی بآب غورہ پروردہ دہ مثقال بدستور مقرر کحل سازند **حب کنعانی** کہ دماغ و جمیع اعضاء سر و بدن را منقی از اخلاط فاسدہ است و جہت فالج و لقوہ و دوار الغلب را نافع و ہرگاہ یک درم او با یک درم فیفرا اضیم کردہ خورند نور بصر افزاید و منع نزول کند منقول از خط استاد مغفور صبر زرد مغز بادام پوست ہلیلہ زرد ہر یک یک درم کوفتہ بیختہ حبہا سازند **حب کوتوالی** مفید درد سر و مخرج صفرا و جمیع فضلہائے دماغی و برائے دوار الشاب و روشنائی چشم بسیار مفید چنانچہ دوستے آزمودہ و جہت نزول الماء نیز سود مند است صبر سقوطری سقمونیائے مشوی شحم حنظل عصارہ افسنتین مصطگی ہر یک نیم دانگ مقل یک دانگ کتیرا نیم دانگ این جملہ یک شربت است و در جمیع اوقات حتی کہ بعد طعام دادہ شد نافع آمدہ **حب** معمول حکیم شریف خان صاحب بجہت اکثر بیماری چشم و تقویت بصر و دافع بیاض است زرد چوب زنجبیل فلفل گرد پوست ہلیلہ بائے بڑنگ سنگ بصری اصل السوس نمک سنگ سوختہ از ہر یک یک درم مثل سرمہ بسایند و بعد از آن با شیرہ برگ نیم و شیر بز سیاہ و شیرہ کہرتوہ خمیر کنند و یک شب نگاہ دارند و صبح گولی مقدار حبہ بندند و در سایہ خشک ساختہ بکار برند بجہت پروال بآب کانجی و برائے بیاض کہنہ با شیرہ کہرتوہ و بجہت گل چشم تو با شیر عورت و جہت بیمار یہائے دیگر با شیر بز سیاہ و برائے دہند بآب بادیان سائیدہ در چشم کشند **حب بندق** نافع ضعف بصر از معمولی مغز تخم بندق ہندی در آب لیموں کھرل کردہ حب بستہ بدارند و صبح بلعاب دہن سائیدہ در چشم کشند۔ **حب دیگر** از کتاب مذکور زعفران سرمہ صندل سفید دار چینی اشنہ کافور دار فلفل سادج نار مشک برابر گرفتہ باریک سائیدہ حب سازند و در آب سرد سائیدہ در چشم کشند **حب لوسے ہلیلہ** نافع ضعف بصر از کتاب مسطور مغز تخم ہلیلہ زرد دوازدہ فلفل دراز پنج عدد فلفل سیاہ یک عدد در رس آملہ تازہ کھرل کنند بحدیکہ سیاہ شود حب بستہ بدارند و در آب سائیدہ در چشم کشند **ایضاً منہ** برائے ضعف بصر و سبل و دمعہ مفید است نسخہ آن این کف دریا

مغز تخم حب هریک سه ماشه فلفل گرد بست ویک عدد در شیره لیمون دو پاس کهرل نموده حب بسته دارند وصبح بآب سائیده در چشم کشند **حب** برائے بصارت مغز دانه هلیله
وبلیله فلفل دراز داچینی آدسنگ بصری اصل السوس مقشر مساوی کوفته بیخته حب ساخته بآب سرد در چشم کشند از مجربات اکبری ومعمولی و دو نسخه حب که دو عدد را
مفید بود در فصل بیاض گذشت **دوائے** جهت روشنائی چشم از بیاض استاد مرحوم فلفل گرد موکه زنجبیل ترکیابه نمک سنگ بصری هریک یک درم کوفته
پارچه بیز نموده در شیر گوسپند سرشته مقدار نخود حبوب بندند و در سایه خشک کرده یک حب بآب مشبینه سائیده در چشم کشند **ایضاً** جهت غشاوه وغبار واکثر
امراض چشم غیره مجرب از بقائی برادہ اسرب دو جزو فلفل دراز یک جزو هر دو را خوب صلایه کرده بکار برند اما اگر فلفل دراز ازین کم اندازند نافع تر وبے اذیت
باشد و دوستے هم بر همین نفع این است و در بیاض والد مغفور مسطور است اسرب صاف و پاک یک دام را قطعه قطعه نمایند و بایک دام فلفل سیاه کهرل سازند چندان
کهرل کنند که مانند سرمه گردد از میل در چشم کشند جهت وجاله وشرناق وسلاق واکثر امراض چشم را مفید است **ایضاً** حکیم علی در رساله مجربات خود مے نویسد که این دارو
در جمیع امراض چشم نافع است ومجرب الادر سبل ونزول آب که تجربه نشده و در اوائل رمد نیز جائز نیست پوست هلیله کف دریا چمیرک وشیر شیر کر در بیابان خشک شده
سے یابند و زاک مشیه وکات هندی کهچ بار جزو و توتیائے هندی شه جزو بغایت نارک بسایند وبآب اشیا فها سازند و در چشم کشند **دوائے** که لبصارت رفته را بحال
آرد وجاله وکهیولا را ابتدا نزول را سود دهد از مجربات استاد مرحوم بگیرند بلادر یک عدد بهنکری بقدر دو عدد دانه لیمون بمقدار یک نخود لیموئے کاغذی دو عدد اول بلادر
را بسوزند تا دود آن نماند وانگشت شود پس هر سه دوا را در شکم تابه که صاف کرده باشند بآب لیمون اندک اندک انداخته از دسته آهن بسایند تا آب هر دو لیمون
صرف شود پس در ظرف چینی بدارند وقت حاجت بآب لیمون سائیده در چشم کشند وپیغوله چشم سے گردانند تا آب بسیار برآید **دوائے** که انواع ضعف بصر ورمد کهنه
چشم و دمعه را سود دارد و بیاض ونظفره را دور کند از ذکائی شکر سفید شوره قلمی هریک چهار درم قرنفل پیپل هریک ده عدد جست کشته یک دام مشک یک ماشه برگ نیم
برگ کچنار هریک پاؤ دام فنفله مگس منگا که قسمے است از مگس سیم دو درم در گلاب خیسانیده صاف نموده سائر اجزاء کوفته بیخته در سفالی برنجی دو شبان روز بسایند
وجست را در ظرف آهنی بر آتش گذارند تا آب شود هلیله کلان ربع دام پوست وتخم جدا کرده اندک اندک داخل نمایند ومیل آهن برهم زنند تا کشته شود و سه نسخه دوائے دیگر که
تاریکی بصر را سود مند و نافع در فصل بیاض گذشت **دوائے** نافع ضعف بصر فلفل دراز یک ماشه سرمه پوست هلیله زرد هر واحد دو ماشه بگلاب اگر باشد بهتر والا بآب
صلایه کرده کحل سازند و در چشم کشند از علاج الغربا **ایضاً** منه گل درخت نیب خشک کرده در سایه وبرابر آن شوره قلمی آمیخته سرمه سا نموده وقت خواب در چشم کشند
سبل وظفره هم نافع است **ایضاً** نافع ضعف بصر واز ادویه معتمد له است بگیرند جوز دو عدد وخسته هلیله زرد نیج عدد هر دو را بسوزند بعده فلفل سیاه یک مثقال آمیخته بباریک
استعمال نمایند منقول از موجز وقانون **ایضاً** منه که بالخاصیت نافع است آب انا سیجوش در ظرف نقره بجوشانند تا به نصف رسد پس شهد خالص نیم حصه آن بیامیزند و
در آفتاب تا دو ماه بدارند بعده قدرے فلفل وصبر آمیزند هر چند کهنه شود بهتر باشد و اگر طباشیر ولاجورد مغسول عوض فلفل وصبر برابر آمیخته شب در چشم کشند برائے
ضعف بصر که رقت روح باصره باشد بعد تنقیه دماغ از مطبوخ فواکه وحب نفشه معمول است **ذرور مامیران** جهت اختلاج دائم چشم وامراض بارده مزمنه وتقویت
بصر بغایت مجرب است از عجاله نافع وتحفه زنجبیل قرنفل مامیران فلفل دارفلفل توتیائے کرمانی مغسول صمغ عربی جمله برابر کوفته بیخته استعمال نمایند +
ذرورے که ضعف بصر را نافع بود در فصل دمعه ذکر یافت **روشنائی** نافع از برائے ضعف بصر وغشاوه وسبل وجرب وظفره وبیاض مزمن از بیاض عم حکیم
شریف خان شادنج مغسول نحاس محرق اقلیمیا ففضه ملح هندی بوره ارمنی از هریک چهار درم فلفل سیاه فلفل سفید زبد البحر از هریک سه درم دارفلفل صبر سنبل
الطیب قرنفل از هریک چهار درم ونیم زنجبیل وشجره نیل از هریک ده درم زعفران نوشادر از هریک یک درم خوب صلایه نمایند مثل غبار واکتحال نمایند **سرمه**
برائے تیزی بصر وجاله وکهیوله وجمیع امراض چشم از مجربات والد مرحوم سرمه یک دام برچه چینی ربع دام در آب بادیان سبز یک آثار ریخته بسایند چون همه آب جذب شود
صبح وشام در چشم کشند. **سرمه** که برائے ضعف بصر که از رطوبت باشد سودمند است منقول از خلاصه نسخه آن همان کحل مقوی است که در فصل نزول الماء گذشت.
سفوف آمله نافع ضعف بصارت مقوی دماغ آمله در شیر بجوشانند که شیر جذب شود پس خشک نموده سفوف سازند ونبات برابر آمیخته هر روز یک توله
تناول کنند منقول از مفتاح وسفوف بادیان که در مفردات این فصل مذکور شد بدستور مفید **شربت منڈی** مفید ضعف بصر نافع رطوبت دماغ مانع بخارات
از دماغ گل منڈی پاؤ آثار شکر سفید سه پاؤ در یک نیم آثار آب تر نموده صباح بجوشانند هرگاه آب سوم حصه بماند صاف نموده شکر آمیخته قوام شربت نموده
نگاه دارند شربت تا چهار توله از علاج الغربا **شیاف جلا** جهت ضعف بصر رطوبی بغایت مجرب واز شیاف مرارات بهتر وبیضا مکرر است وجهت نزول
آب دخیالات بے نظیر است توتیائے کرمانی مغسول بست درم بآب مرزنجوش تازه که شب دو شبینه صاف کرده باشند سرشته بگذارند که خشک شود زنجبیل فلفل دارفلفل
هرکدام دو درم مامیران دو درم نوشادر زعفران حضض کتیرا صمغ عربی اشق مس سوخته زنگار اقلیمیا ففضی هریک نیم درم بآب بادیان تازه سائیده شیاف سازند

استعمال نمایند **شیاف اصفر** منقول از طب الاکبر هلیله زرد توتیائے هندی از هریک پنج درم فلفل سفید صمغ عربی از هریک سه درم زعفران یک درم جمله پنج دارو است
کوفته بیخته بآب بادیان شیاف سازند شیاف اخضر که درین جا بکار آید نسخه آن همانست که در فصل جرب پلک مذکور است ولفظ عجیب در صفت آن نیز قلم شده
لیکن در طب الاکبر وزن زرنیخ یک درم و مقدار نوشادر نیم درم بنظر در آمده و باقی اجزا بدستور **شیاف عنبر** جهت تاریکی چشم و ضعف آن بغایت مفید
است از علاج الامراض توتیائے مغسول بیست مثقال مشک قیراطی عنبر دو دانگ حضض سه درم حضض در آب حل کنند و ادویه را بعد سحق بلیغ بدان بسرشند و شیافها
سازند **شیاف یاسمین** نافع باکثر امراض عین خواه در طبقات و رطوبات خواه در ماقین باشد خصوص وقتیکه احتباس موجود باشد و صاحب مفتاح این
شیاف را نافع ظفره و سبل و دمعه نوشته از مجموعه بقائی غنچه گل یاسمین سرمه سنگ بصری توتیائے باروئی زعفران شوره قلمی مغز تخم سرس همه مساوی کوفته از
پارچه بافته گذرانیده در سنگ سماق باشیره لیمون تا یک هفته سحق کرده شیافها ساخته نگاهدارند و بآب شاهتره بر سنگے که سائیده و فتور سائیده باسیل جسد در چشم کشند
و اگر در چشم گل یا پرده باشد یا موے مژه ریخته باشد بآب دهن سائیده صبح از خواب برخاسته بکشند **ایضاً منه** جهت غشاوه و ظفره و اکثر امراض چشم نافع
فلفل دارفلفل قرنفل توتیائے سبز هریک نیم جزو مامیران چینی مرمکی مشک حضض هندی هریک یک جزو سنگ بصری سرمه سفید سرمه سیاه هریک پنج جزو
کوفته بیخته سه روز در آب لیمون بسایند و شیاف سازند **شیاف** جهت ظلمت وغیره امراض معمول است و از مجربات لعل کشمیری منقول نیلاتهوته سه ماشه
کف دریا اصل السوس سرمه سفید آمله مقشر مغز هلیله فلفل سفید مامیران چینی توتیائے باروئی پوست بلیله هریک شش ماشه چاکسو و دع یعنی سنگ بصری هریک یک
تولہ بآب عنزه یا آب باران شیافها سازند و یک نسخه شیاف که ضعف بصر را مجرب در فصل نزله گذشت ؛

ضماد که ضعف بصر را نافع است از معمولی در فصل رمد گذشت **عرق منڈی** که نافع ضعف بصر است در فصل رمد گذشت **عصارهٔ آمله** از برائے ضعف بصر
و سوزش چشم و ابتدائے نزول و رفتن آب از چشم مجرب و آزموده است و در ابتدائے استعمال نباید کرد و طریق ساختن او آنست که بگیرند آمله تازه و در هاون
سنگین و چوبین بکوبند و آب آن در پارچه بفشارند و بر آتش ملایم بپزند و از چوب نیب حرکت دهند تا بقوام عسل غلیظ آید بعد از آن در ظرف چینی یا جسد نگاهدارند
و عند الحاجت قدرے از آن استعمال نمایند **کحل** مقوی عین نافع امراض چشم و روشنی چشم افزاید و معمول است قرنفل شانزده عدد دارفلفل شصت عدد
غنچه یاسمین پنجاه عدد گل کچنده هشتاد عدد باریک سائیده بکار برند منقول از مفتاح و لبقائی **ایضاً منه** دافع ضعف بصر مجرب النفع مغز ممندر کچله چهار عدد
فلفل سفید هفت عدد کات سفید برابر هر دو سنگ بصری برابر هر سه سحق بلیغ نموده تا دو هفته اکتحال نمایند و اگر در رس برگ سرس صلایه نمایند قوی العمل گردد
ایضاً منه برائے ضعف بصارت و بیاض عین مغز تخم سرس کرزرومے برآید سنگ بصری مامیران اقلیمیا نقره شوره قلمی گل یاسمین که شگفته نباشد
غنچه بوده هر واحد دو ماشه سرمه یک تولہ باریک سائیده بکار برند **کحل** از اکحال صحیحه مجربه است برائے تقویت بصر اصحا و اعلا رسیماب اسرب صبر نبات سفید
توتیا جمله مساوی کافور مشک قدرے سرمه مثل کل اجزا منقول از زمرد اخضر **ایضاً منه** که خیلے کثیر النفع است براده نقره مروارید صبر نبات سفید کافور
تخم بیل السوس سرمه مثل همه و قدرے زعفران وقت سحق داخل کنند **کحل** برائے اکثر بیماریہائے چشم چون ضعف بصر و دمعه و حمرت و بیاض و ظفره و سبل و جرب
در عمل است پوست هلیله زرد پوست بلیله آمله هر واحد بقدر نیم رطل گرفته در دو رطل آب شیرین یک شبانه روز تر کنند و آب صاف گرفته جست بقدر نیم پاؤ یک
عدد بارگداز کرده در آب مذکور سرد نمایند که بقدر دو دام باشد از آن جست مسمار سازند و در چوب نیب نصب نمایند و شوره قلمی سفید گرفته از آن مسمار باریک بسایند
که رنگ شوره سیاه گردد در چشم تکحیل نموده باشند از معمولی **کحل توتیائے ساده** نافع ضعف بصر از کتاب مذکور سنگ بصری بقدر نیم فلوس ریزه
ریزه کرده در سه عدد آب لیمون تر کنند و در ظرف گلی نهاده گل حکمت نموده بپاچک دشتی آتش دهند و بر آورده سائیده در چشم کشند **کحل** که حکیم اکمل خان صاحب
برائے نواب مجد الدوله بهادر تیار نموده بودند جهت تقویت بصر مجرب است و لبقایائے رمد و دمعه ما نیز نافع صدف سوخته چهار ماشه توتیائے کرمانی مغسول
بیست ماشه نبات سفید شش ماشه کوفته بیخته سرمه سازند **کحل** از تالیف حکیم شریف خان صاحب جهت تقویت بصر و جذب رطوبات و لبقایائے رمد و سبل بسیار
مستحسن است سرمه اصفهانی دو توله مروارید سائیده سنگ بصری هریک شش ماشه بسد یک مثقال شادنج عدسی مغسول چهار ماشه ادویه را علیحده علیحده باریک نموده
در گلاب خوب حل ساخته بکار برند **ایضاً** مؤلف حکیم موصوف بهرن بیضے جست کشته که از جے نگرے آید یک تولہ سرمه دو تولہ مروارید نیم تولہ شیاف مامیثا نیم
تولہ ادویه جدا جدا سائیده بعد از آن همه را مخلوط نموده در آب باران یا گلاب بسایند و بدستور بعمل آرند برائے تقویت بصر و تیزی بصر و لبقایائے رمد
و سبل و دمعه نافع است **کحل** که شاهجهان بادشاه خود استعمال مے فرمودند و بنده هم ساخته بود منافع بسیار مشاهده نموده کافور یک دانگ زعفران
مشک خالص ساذج هندی هریک یک مثقال مروارید ناسفته دو مثقال اقلیمیائے فضی اقلیمیائے ذهبی هر واحد شش مثقال مارقشیثائے ذهبی توتیائے

کرمانی ہریک ہشت مثقال سرمہ اصفہانی دوازدہ مثقال باین طریق لسازند کہ سرمہ و مروارید و ہر دو اقلیمیا و مارقشیشا ہریک را علیحدہ علیحدہ در سنگ سماق بآب باران
سائیدہ کنند و دو ادویہ دیگر نیز باریک مثل غبار کردہ باہم آمیختہ در ظرف آبگینہ نگاہدارند **کحل** معمول و مجرب حکیم شریف خان صاحب جہت روشنی چشم و رفع غبار سپید
وسبل و ابتدای نزول آب و تقویت بصر و سلاق جہت بالی شش دام سرمہ اصفہانی یک دام مامیران چینی مرچ سفید دانہ موسہ سفیدا ہریک یک ماشہ سنگ بصری
پنج ماشہ گلاب پاؤ آثار کلی خام چنبیلی شش ماشہ اول جست را در کفچہ آہنی گداختہ از گل چنبیلی کشتہ از پارچہ بافتہ بگذارند اگر چیزے بماند باز آن را بکشند
تا ہمہ کشتہ شود در نیم پاؤ گلاب ترنمودہ دو روز نگاہدارند پس ادویہ مثل غبار بسایند و در جست انداختہ کہرل کنند و وقت حاجت گلاب باقی ماندہ را نیز داخل
نمایند ہر چند گلاب داخل خواہند کرد و کہرل خواہند ساخت خوب خواہد شد و بدانند کہ گل چنبیلی کہ از برائے کشتن مذکور است سوائے کلی چنبیلی خام کہ آن در ادویہ
داخل میشود سے باید **کحل مقوی** مستعمل در ضعف بصر از حکیم علوی خان چشم را مدبر توتیا مدبر سرمہ از ہریک یک تولہ مروارید ناسفتہ اقلیمیائے فضی و ذہبی
مرق مغسول یک ماشہ ہفت ماشہ ابریشم محرق شادنج مغسول یک شش ماشہ مامیران چینی سہ ماشہ ورق طلا دو ماشہ زہرہ آہو زہرہ دراج یکیک ماشہ مشک نیم ماشہ سحق
بلیغ نمودہ بکار برند **کحل** بابت راجہ جے سنگہ جہت تقویت بصر و سبل و نزول و دیگر امراض چشم از بیاض حکیم واصل خان سرمہ سنگ بصری ہریک دو تولہ
جسد کہنہ یک تولہ سمندر پھین دارہلد مامیران چینی ہریک شش ماشہ سوہن مکھی مروارید مرجان مشک کافور ہم سینی نیلہ تھوتھہ توتیائے ہاردی ناف مسکہ
شب یمانی برشتہ مرچ سیاہ از ہریک سہ ماشہ چاکسو شیر مادہ شیر پارچہ غوری ہریک یک تولہ چاکسو را در سرگین گاو میش جوش دادہ وقتیکہ نیم پختہ شود برآوردہ
خشک کنند و ہمہ ادویہ را علیحدہ علیحدہ کوفتہ بیختہ در کہرل انداختہ ہشت روز در گلاب سحق نمایند از صبح تا شام بعد از چہل پاس برآوردہ چہل روز نگاہ داشتہ
استعمال نمایند **کحل** بابت واسع خان کہ از میان شاہ عابد درویش بادشاں رسیدہ گفت کہ در تمام عمر شش بار در چشم کشیدہ بودم تاحال کہ عمر بہ نود رسیدہ
است محتاج عینک نیستم و حکیم شریف خان مینویسند کہ بندہ ہم یک مرتبہ ساختہ بود نفع بسیار مشاہدہ نمودہ و احقر ہم در تجربہ خالی از نفع نیافتہ جسد قسم اول دو
دام ساگ چولائی دو دام قرنفل دو دام فلفل گرد چہار دام برگ نیب سبز پاؤ آثار سنگ بصری دو دام برگ گھیکوار کلان دو عدد مامیران دہ دام قرنفل و فلفل را
علیحدہ علیحدہ در آب بسیار سائیدہ در پیالہ چینی جدا جدا نگاہدارند بعد از آن جسد را در پیالہ آہنی بآتش تیز گداختہ در آب قرنفل ہفت بار سرد کنند و ہمین دستور
در آب فلفل ہفت بار سرد کنند باز گداختہ بدستور اول در آب گھیکوار سرد کنند ہفت مرتبہ باز بگذارند و بادستہ آہنی در ہمان پیالہ آہنی حل کنند تا کہ جسد مذکور
خاکستر گردد بعد از آن مامیران و سنگ بصری سائیدہ داخل نمایند اگر خواہند کہ سرمہ سیاہ شود برگ نیم و ساگ چولائی کہ مذکور است با دو دام فلفل گرد منجملہ چہار
دام در وقت گداختن جسد داخل نمایند و آن خاکستر را تا دو روز بر سنگ صلایہ سازند کہ سرمہ شود پس پارچہ بیز کردہ صبح و شام در چشم مے کشیدہ باشند در
ہوائے گرم سرمہ سفید بکشند و در ہوائے سرما سرمہ سیاہ بکشند **کحل مبارک** منسوب بحضرت امیر المومنین علی علیہ السلام کحل اصفہانی دو درم توتیائے کرمانی
ملح اندرانی ہریک یک درم مامیران چینی ربع مثقال کافور یک جو طریق ساختن این است کہ پنج عدد ہلیلہ زرد را خستہ دور کردہ بکوبند و بآب شیرین پاؤ آثار
بجوشانند تا ربع بماند صاف کردہ در ہمان آب دوا سحق کنند تا مثل غبار شود از پارچہ دارائی گذرانیدہ بکار برند +

کحل مقوی بجہت تقویت بصر عجیب الاثر است و اکثر امراض چشم را سود دارد از قادری سرمہ سہ تولہ سنگ بصری یک تولہ مروارید دو تولہ مامیران
شش ماشہ مرجان یک تولہ و سہ ماشہ ورق طلا چہار ماشہ غیر از طلا جملہ را باریک ساختہ چہار روز بآب ہلیلہ کہرل کنند و تا چہار روز دیگر بگلاب کہرل نمایند در روز
پنجم اوراق نیز بیفزایند و بگلاب بسایند و در ظرف آبگینہ یا چینی یا طلائی بدارند و میل در چشم کشند و باید کہ کہرل سماق باشد کہ چقماق و این ترکیب ہندی است
کحل جہت حدت بصر و رطوبت چشم مجرب از بیاض استاد مرحوم زعفران فلفل گرد افیون پوست ہلیلہ زرد مرمکی بورہ ارمنی صبر زرد صمغ عربی ہر
یک چہار درم شیاف مامیثا انزروت ہریک شش ماشہ زرنیخ زرد یک نیم ماشہ اقلیمیائے ذہبی چہار درم **ایضاً منہ** برائے روشنی چشم
و رفع رطوبات نافع سرمہ اصفہانی چہار تولہ مروارید ناسفتہ مامیران چینی ہارون توتیائے کف دریا سنگ بصری لبد سوختہ شادنج مغسول رتن جوت حضض ہریک
شش ماشہ **کحل** بجہت غبار چشم مجرب حکیم ذکار اللہ خان شورہ یک درم گرد جست در میان ظرف بھول چہل پاس کہرل نمایند و در چشم کشند و کحل فلفل برائے
دمعہ نیز از مجربات حکیم موصوف است و در شب کوری گذشت **کحل** جہت ضعف بصر کہ از سوء مزاج بارد و رطب باشد مفید فلفل یک درم دارچینی نصف
درم زرد چوب ربع درم نانخواہ شش درم بعد سحق بلیغ در چشم کشند این نسخہ را داؤد انطاکی در تذکرہ خود بسیار ستودہ و حکیم ذکار اللہ خان مے نویسند کہ کمترین
درین نسخہ سرمہ اصفہانی برابر ہمہ اجزا اضافہ ساختہ بعمل آوردہ نہایت مؤثر یافتہ **کحل** مقوی مجرب برائے تحدید بصر از ذکائی شب یمانی بریان بست و پنج
جزو سنگ بصری مغسول سہ جزو توتیا زعفران دارچینی ہر واحد یک جزو کوفتہ بحریرہ بیختہ استعمال نمایند و غسل سنگ بصری این است کہ در کہرل انداختہ

خوب بسایند و آبے کہ باسائے او باشد بیندازند و دیگر بار بسایند و ہمین دستور چہار مرتبہ تبدیل آب نمودہ بکار برند **کحل** مقوی از مجربات مشفقی غازی الدین خان
سرہندی کہ احقر را نسخہ آن بطریق تحفہ فرستادہ بود سرمہ سفید سرمہ سیاہ یک یک تولہ گرفتہ در پیہ گردہ بز غلولہ بستہ در انگشت پلاس بسوزند چون دود موقوف
شود ہر دو ڈلی مذکورہ در گلاب خالص سرد نمایند بعدہ مامیران چینی زعفران دو دو ماشہ مشک خالص دو سرخ افزودہ ہمہ را در عرق بادیان سبز سحق بلیغ نمودہ
خشک کردہ استعمال نمایند **کحل مازو** تقویت بصر نماید و دمعہ را باز دارد و حکہ جفن را سود دارد از کتاب مذکور شادنج عدسی سادج ہندی ہر یک دو درم
دارفلفل و ام الاخوین ہر یک نیم درم روسختہ مازو از ہر یک یک درم تا تلہ مشک ہر یک دانگے کافور یک طسوج کوفتہ بیختہ بدان اکتحال نمایند
کحل کہ صحت چشم را نگاہدارد از علاج الامراض و قادری توتیا دہ درم شیاف مامیثا سہ درم صبر سقوطری حضض مکی ہر یک یک درم کافور دانگے کوفتہ بیختہ
بآب غورہ یا آب سماق پرورده در سایہ خشک کنند و صبح و شام در چشم کشند **ایضاً** معروف بدواء الکاتب جہت حفظ چشم و نشف رطوبت و تقویت نظر سود دارد شیاف
مامیثا بزر انورد ہر یک دو درمی سرمہ اصفہانی مربے آب باران دو درم ہلیلہ زرد نیم درم آب غورہ انگور یک درم کافور دانگے بدستور مرتب سازند دو نسخہ کحل کہ
دمعہ و ظلمت را نافع بود در فصل بیاض گذشت و یک نسخہ در نزول الماء و کاجل کہ تقویت بصر کند در فصل سبل ذکر یافت **کحل الجواہر** بصر را قوت دہد و تیز
گرداند از کتاب مذکور و قادری سرمہ اصفہانی ہفت درم مارقشیشا پنج درم اقلیمیا رطلا دوازدہ درم مروارید ناسفتہ سہ درم زعفران نیم درم سافج ہندی دو درم
صلایہ کردہ در چشم کشند **کحل الجواہر** کہ حکیم علوی خان صاحب در وقت مراجعت از ایران و مکہ معظمہ بہندوستان در مرشد آباد برائے نواب شہامت جنگ
دیوان صوبہ بنگالہ ترتیب دادہ اند باصرہ را قوت دہد و حفظ صحت آن نماید و حار مزاج را بسیار نافع است مروارید ناسفتہ یاقوت رمانی یاقوت زرد توتیائے
کرمانی مرجان از ہر یک سہ مثقال مامیران چینی سافج ہندی اقلیمیائے فضی از ہر یک یک نیم مثقال سرمہ اصفہانی دہ مثقال سرمہ را پارچہ پارچہ کردہ مثل نخود و بالا
در دنبہ میش تازہ ورق کردہ بآتش انگر بسوزانند تا دنبہ سوختہ شود و سرمہ بحد احتراق نرسد پس در گلاب یا شیر خر سرد نمودہ کوفتہ بیختہ تا دہ روز بگلاب صلایہ نمایند
پس یک ہفتہ در آب یخ پرورده نمایند و اگر زیادہ نمایند بہتر است پس از آب یخ بر آوردہ خشک کردہ با سائر ادویہ ترکیب نمایند یعنی جواہرات را جدا جدا بر سنگ
سماق صلایہ نمودہ باقی ادویہ را کوفتہ بیختہ مجموع را یکجا بالائے سنگ سماق صلایہ نمودہ تا نیکو ممزوج شود پس در ہر دو جزو از ین جزو کاجل داخل نمودہ بچشم کشند نسخہ کاجل
این است موم سفید ہفت و نیم مثقال بروغن گاو تازہ گداختہ سی و ہفت و نیم مثقال عطر صندل بست و یک مثقال کہ چہار و نیم مثقال در آن کندر گداختہ باشند مجموع را در
چراغ کردہ فتیلہ از پارچہ کتان در آن گذاشتہ بطریق معمول دود بگیرند پس آن دود را با گلابے کہ در آن برگ مورد جوشانیدہ باشند در ہاون سنگے بمالند و قطرہ قطرہ داخل
نمایند تا تمام جذب شدہ نیکو ہموار گردد پس با سرمہ مسطور ممزوج نمودہ بکار برند **کحل الجواہر** منقول از قادری و شریفی از مخترعات متاخرین کہ در تقویت نظر و ازالہ کلالت
بصر نظیر ندارد کافور زنجبیل ہر یک دانگے شادنہ اقاقیا حضض شیاف مامیثا سرطان بحری اقلیمیا ہر یک یک درم توتیا طباشیر دہنج ہر یک یک مثقال لعل فیروزہ
مارقشیشا اسفیداج نشاستہ ہر یک دو درم مروارید بسد پوست ہلیلہ زرد ہر یک سہ درم انزروت چہار درم آب غورہ پنج درم سرمہ ہشت درم **کحل الجواہر** کہ
ہمیشہ در سرکار نواب زیب النساء بیگم تیار میشد کافور نیم دانگ مشک یک دانگ نمک ہندی قرنفل دوالہ ہر یک یک درم نمک اندرانی سافج سفیداب ارزیر فلفل سیاہ
سنبل الطیب سرمہ اصفہانی سرمہ سرخ زعفران بسد احمر ہر یک دو درم مس سوختہ مامیران چینی مرصاف نوشادر دار چوبہ ہر یک سہ درم پوست ہلیلہ زرد مروارید ناسفتہ
ہر یک چہار درم صبر سقوطری عصارہ مامیثا یاقوت فیروزہ ہر یک پنج درم کف دریا اقلیمیا طلا اقلیمیا نقرہ ہر یک دہ درم گلاب دو پیالہ ہمہ را در سنگ سماق
کھرل نمایند چون سرمہ سا شود بعمل آرند **کحل الجواہر** سرمہ اصفہانی یاقوت رمانی مارقشیشا شادنج عدسی مغسول فلفل دار فلفل از ہر یک دو مثقال لعل بدخشی
لاجورد مغسول از ہر یک یک مثقال مشک تبتی خالص یک دانگ توتیائے کرمانی مغسول چہار مثقال بدستور مقرر کحل سازند **کحل الجواہر** کہ جہت تقویت باصرہ و
طبقات عین و اجفان و رفع غشاوہ و دمعہ و جرب و سبل رقیق و انتشار نافع و حافظ صحت عین از امراض است و مؤلف تحفہ گوید کہ حقیر والد حقیر این نسخہ را استعمال نمودہ
و باعتدال اقرب است سرمہ اصفہانی دہ درم توتیائے ہندی کہ غیر قسم جاد است مارقشیشا ذہبی مرجان سرخ دہنہ فرنگ عقیق سرخ فیروزہ ورق نقرہ مامیران چینی فلفل
سفید دار فلفل اقلیمیا نقرہ یا ذہبی از ہر یک چہار درم سرطان نہری شش درم مروارید ناسفتہ دو درم سافج ہندی چہار درم یاقوت سرخ دو درم لاجورد مغسول
چہار درم زعفران سہ درم توبال مس سوختہ شادنج مغسول از ہر یک چہار درم بسد لعل زمرد زبرجد ورق طلا دار فلفل ہر یک دو دو درم صلایہ کردہ استعمال نمایند
کحل الجواہر کہ حکیم شریف خان صاحب از مجربات مرکبات شاہی نقل کردہ اند مشک یک دانگ مارقشیشا ہر دو اقلیمیا فیروزہ زمرد دہنج فرنگی حجر لاجورد
مغسول مروارید ناسفتہ بسد سافج ہندی دار فلفل ہر یک دو درم مامیران یاقوت لعل سرطان بحری ہر یک سہ درم توتیائے کرمانی پنج درم کحل اصفہانی دو درم
علے الرسم مرتب سازند **کحل الجواہر** نسخہ دیگر از شریفی مروارید ناسفتہ مرجان قرمزی اقلیمیائے ذہبی اقلیمیائے فضی پوست ہلیلہ زرد دہنہ فرنگ سرمہ

راصداع حدقه و شقیقه معین خوانند تدبیرش بہانست که در شقیقه سرگفته شد و قطع شریان صدغ مبادرت کنند بمجبوری تا اجابه و کسے را که وجع شعاع خوش نماید در تبرید تدبیر کوشند چنانچه در رمد سبل وغیره مذکور شده و اگر سبب مرضے دیگر مثل رمد و سبل وجز آن باشد ازاله آن نمایند و این مرض را بغض العین خوانند +

مقاله سویم در امراض پلک و مژگان

پلک را بتازی جفن گویند و جمع آن اجفان است و مژگان یعنے موئے پلک را ہدب نامند و جمع او اہداب باشد پس ہرگاه برائے اعلال اجفان دوا العمل آرند بعد بستعمل آن پلک را پوشیده برہان اوجه خواب کنند و در بعضے امراض پلک که محتاج بدستکاری باشند تاکه بدوا کار بر آید بدستکاری دست بزنند و از جمله امراض پلک کمنه است و آن در امراض چشم مسطور شد لمناسبة ذکره فی المقام المذکور +

فصل اول در استرخاء الجفن

سبب سستی پلک انصباب رطوبت است در اعصاب آن و علامتش انطباق پلک علاجش تنقیه بدن است بدستوریکه در فصل استرخاء مطلق در مقاله اول گذشته و اطریفل بایارج خورانند و صبر اقاقیا حضض مرکی زعفران باب مورد بر پلک و پیشانی ضماد نمایند و تقطیر دیگر قوابض مثل مرکی و عفص و حضض و آس مفید بود و بعده کحل که از شب یمانی و مازو و سماق و دیگر مجففات ساخته باشند استعمال کنند و فصد رگہائے اندرون بینی گشادن نیز مفید بود و اگر ازین تدابیر مقصود حاصل نشود پلک را قطع نمایند بطوریکه در مطولات مسطور است **فائده** استرخاء پلک که بواسطه رمد یا نقوه و فالج عارض شود علاجش علاج امراض مذکوره است و آنچه از قطع و ترحال پلک افتد علاج نه پذیرد +

فصل دویم در التصاق الجفن

یعنے چسپیدن پلک و این در رمد یا قرحه یا بعد از قطع سبل و ناخنه عارض شود **علاج** در رمد اگر خوف بہم پیوستن پلک باشد بعد از تنقیه و تعدیل شیاف ابیض و اباره در اسبیض که از زروت او در شیر دختران مربا باشد باستعمال نمایند و بعد پاک شدن دوا از چشم میل در روغن گل آلوده در چشم کشند و بالاے آن رفاده موم بندند و در قرحه و جز آن ہر دو پلک را بمیل یا بآله دیگر آہسته بگشایند بعده زیره و نمک خائیده آب آن در چشم چکانند و پنبه را بروغن گل تر نموده میان ہر دو پلک گذارند و زردی بیضه و روغن گل بہم سرشته بر پشت چشم نهند و بعصابه سبک بربندند و روز دویم بگشایند و باز بہمان تدبیر پردازند و روز سویم شیافات لحم جراحت در چشم کشند و از التصاق احتیاط ادرند و اگر ہنوز استعمال شیاف مناسب نه نماید تا رسیدن وقت شیاف بزرده بیضه و روغن گل علاج نمایند و اگر ہر دو پلک کودک باہم چسپیده باشد ہر صباح ببول گرم او چشم را بشویند **مفردات** اکتحال باشد مفید است و کذا اکتحال بالبان والعبه سود مند بود +

مرکبات

دوائیکه در التصاق پلک بکار آید از خلاصه بعد استفراغ خلط غالب شیاف ماميثا حضض و صبر و مرکی بر چشم ضماد کنند و پاره پنبه را بشیر تر نموده درمیان ہر دو پلک گذارند **ذرور ابیض** و شیاف ابیض در فصل رمد گذشت **شیاف ابار** و دیگر شیافہائے لحم در قروح چشم ذکر یافت +
شیاف سماق که التصاق پلک را نافع در فصل رمد گذشت +

فصل سویم در شتره

سبب کوتاهی پلک بحدیکه خوب بہم نرسد و چشم کشاده ماند سببش تشنج غشا یا تحفف یا عضله پلک باشد علامت تشنج امتلائی آنست که شتره دفعةً افتد و پلک گران و ممتد بود و دیگر علامات امتلاء پیدا باشد و نشان تشنج یبسی آنکه بتدریج افتد و پلک لاغر و دقیق بود و تقدم اسباب یبوست گواہی دہد و تشنجیکه بباعث ایذاے غشا از رسیدن ضربه و سقطه و قرحه بر سر یا جبه باشد علامتش وجود سبب است **علاج** در تشنج مادی تنقیه نمایند بدستوریکه در فصل تشنج مطلق ذکر یافته و روغنہائے محلله مالند و لعاب حلبه تحلیل فرمایند و تشنج یبسی و ہمچنین در مادی بعد تلیین ماده ترطیب باغذیه و اشربه و روغنہا و نطولات مرطبه نمایند و گل بنفشه و خطمی با شیر دختران ضماد کردن و بروغن بنفشه دکه و سر چرب داشتن در ہر دو قسم مفید است و در تشنج ایذائی تدارک اسباب موجبه کوشند

غایر شده و منزوی و ملتصق به پرده آن بسبب قرح شده و التحام یافته باشد و چسپیدن پلک باشد غوغ بر یک و علاج آن پیش مذکور است و تدبیر کردن پلک بر انگشت ادخل کرده
ابتداء شق آن نماید و بعده آن چیزها بمثل پوشند و یا چون شق مری که گوشت برویده تقضیه آورده و بنشیند تا هر دو کنار آن بهم پیوسته شده و میان آن گوشت برویده +

فصل چهارم در شرناق

و آن زیادتی است نرم که در پلک بالا حادث گردد و مانند سلعه از جنبانیدن خود حرکت کند بلکه چسپیده باشد و بواسطه گرانی و سطبری پلک در حرکت و گشادن آن دشواری رو نماید و
چشم مادر نرا فرد رودن و تکلیف سیلان اشک و آن علت عارض شود و چون سبب این مرض رطوبت غلیظه است ازین جهت اکثر باطفال و مرطوبی مزاج و صاحب نزله زکام
حادث گردد **علاج** اول بدستور رمد بلغمی تنقیه نمایند و شیاف ابیض و زعفران ضماد کنند و اناغذیه بر گوشت طیور اقتصار ورزند و از مغلظات پرهیز نمایند و استعمال
تحسیب لعین مجدت مفید دانند و بعد از تنقیه اول ذرور اصفر بعده ذرور اصفر پس باسلیقون اکبر اکتحال نمایند و اگر تحلیل نشود بدستکاری علاج کنند **مرکبات** اجزای
که شرناق را مفید بود در فصل سبل گذشت و باسلیقون در فصل نزول الماء و ذرور اصفر در فصل رمد ذکر یافت +

فصل پنجم در عقده

و این از وقی است سخت که بر پلک بالا پیدا شود سببش رطوبت غلیظ سوداوی است که لطیف آن بتحلیل رود و باقی متحجر گردد **علاج** آب گرم ریزند و موم روغن
بر آن نهند و بعد نرمی آن بهر تحلیل مرهم داخلیون که در فصل خنازیر خواهد آمد و لعاب حلبه و تخم کتان استعمال نمایند و اگر مانند سلعه از موضع خود متحرک باشد و غائر
نبود با آهن بشگافند و بر آرند پس زیره و نمک خائیده آب او بچکانند تا پلک ملتصق نشود و عقده که غائر و منبسط در سطح باشد و بادنجانی رنگ بود با آهن متعرض
نگردند بلکه و در سرانگ مدت تنقیه سوداء کرده باشند و از اشیاء مغلظه اجتناب نمایند و اضمده و اطلیه محلل ماده سوداوی بکار برند +

فصل ششم در شعر منقلب و شعر زاید

شعر منقلب عبارت است از موئے مژه که واژگون شده و در چشم بخلد و شعر زاید آنست که موئے زاید بباطن پلک در غیر منبت مژه بروید پس بواسطه ایذا اشک
سائل شود و چشم ضعیف شده و برائے قبول مواد مستعد گردد و سبل و دمعه و حکه و حمرت چشم عارض کند و این مرض عسر البرء و موروثی بود و اکثر در جفن اعلی افتد
باصره را ضعیف کند سببش امتلاء رطوبات عفنه در پلک است و علاجش آنست که آن موئے را بر کنند و شیر انجیر و خون ضفدع یا خون قراد و شتر یا خون قراد سگ بر منبت
نتف طلا کنند و اگر ازین تدبیر فائده نشود نخستین بعد از نضج بمسهل گرم و حب ایارج و حب شبیار بدستور رمد بلغمی تنقیه نمایند و غرغره هائے منقیه و ملغ اجل آرند و
مصطگی و قرنفل بخایند و جوز بوا در دهن دارند و اگر مزاج گرم باشد بجب هلیله تنقیه کنند و هلیله مربے با طریفل صغیر استعمال نمایند پیوسته هلیله زرد و کابلی در دهان دارند
از تنقیه چیزهائے تیز و منقیه پلک چون باسلیقون و روشنائی و شیاف اخضر و احمر حاد بچشم کشند و بعد از آن موئے زاید را بر کنند و جایگاه آن را بموشا در منقار نرم
پلک را بر داشته و موئے زاید را کندیده بسوزن طلائی گرم کرده بر موضع آن داغ دادن و بعد از آن سپیده بیضه مرغ با روغن گل بر آن نهادن آخر العلاج است

مفردات

سهاگه تیلیه را باریک سائیده در آب لیمون کاغذی تر کنند و تا تیکه آب لیمون خشک شود سهاگه را باریک سائیده بانگشت بپند از نده بعد از آن که موئے را
کندیده باشند **دیگر** میگویند که اگر یک سیر سرکه دو از ده عدد دلو چه آبے انداز ند و شیشه را بر سرگین اسپان دفن کنند و بعد چهل روز بیرون آرند
موئے چشم و دیگر جائے بر کنند و سرکه مذکور را بمالند باز موئے بر نیاید **دیگر** جهت شعر زاید از نوکائی اشق را بسرکه حل کرده بر جفن طلا کنند **دیگر** بعد کندن موئے
کف دریا بلعاب اسپغول آمیخته بر آن موضع مالیدن منبت مو یا سرد و معدوم کنند و از روئیدن باز دارد **دیگر** از مجربات حکیم علی بعد کندن موئے زاج سائیده و با
توتیا و شکر باهم سائیده و با زرنیخ سوده بمالند و اگر وزغ در سفال آب ناکرده و خاکستر آن بپاشند در منع بر آمدن موئے بنهایت قوی بود +

مرکبات

دوائے که منع شعر زاید کند از مجربات من چون خون قنفذ و مرارۀ آن و چند بید ستر مساوی در آب دهان روزه دار آمیخته بر موضع شعر زاید بمالند **الصناعة**
که شعر زاید را نافع است موئے را بکنند و فی الحال خون اشتر در روغن گرفته بر آن بمالند و مکرر عمل نمایند **سرمه** که برائے بال و باهمی مجرب حکیم عبد القادر مرحوم

نوشادر ایلوه گیرو گل چینی سنبل کتیری حجی توتیا از هر یک ماشه همه را خوب سائیده مثل سرمه در چشم کشند **نوعی دیگر** که بلیغ النفع است بگیرند البقر و سنگ وزن آن اثمد و
هر دو را سائیده بکار برند **شیاف** که برای این مرض و جهت اکثر امراض چشم جید است توتیا سه جزو ایلیون هفت جزو حضض یازده جزو و شکر بست و یک جزو عسل مکرر
در ظرف مس بجوشانند بسایند و شیاف سازند **ضماد** - جهت منع روئیدن شعر نابجا از تخمه زعفران یک مثقال کافور نیم دانگ سائیده بعد از قلع مو بر آن موضع ضماد کنند
طلا که منع انبات شعر زاید و منقلب کند و از جالینوس است صدف کوچک سوخته سائیده و بقطران سرشته بعد از نتف بمالند **طلا** که جهت شعر زاید مجرب است از علاج الامراض
و قادری ارسنه نوشادر عاقرقرحا محرق جمله برابر بگیرند و بگل حمر ثقیف آمیزند و بعد نتف طلا نمایند **طلا** از ذکائی خون ضفدع سبز خون کهنه سگ خاکستر با ذریون در هم آمیخته طلا
کنند **ایضاً منه** خون خارپشت زهره کرگس زهره خارپشت طلا کنند و اگر هر دو زهره مذکور و همراه آن هر دو جند بیدستر گرفته سائیده و خون کبوتر بچه سرشته سازند و با آب
حل نموده طلا کنند نیم ساعت صبر کنند هم مفید بود **کاجل** که جهت منع روئیدن شعر زاید در بر آمدن آن مجرب بعضے اطبا است بگیرند زلوے کلان یک عدد و بر زمین گذارند تا از آن شیر
پس سوده آن از هر فرو انگشت بجوش نمایند تا بمیرد و در آفتاب خشک کنند و به پنبه پیچیده فتیله سازند و در چراغ روغن سیاه انداخته بیفروزند و کاجل آن گرفته در چشم کشیده باشند

فصل هفتم در انتشار الاهداب

یعنی ریختن مژگان سببش اگر فساد غذا است با اختلاط صفرا و سودا علامتش آثار غلبه هر واحد است مع سوزش و خارش و اگر کشادگی منافذ اهداب بود بواسطه کثرت بلغمی نشانش
علامات وجود بلغم است و اگر ضعف جاذبه پلک باشد بعد سرسام گرم و حمیات حاره حادث شود **علاج** در مادی تنقیه خلط غالب و تبدیل مزاج نمایند بدستوریکه در اقسام مسطور
شد و چیزهایی که منبت اهداب بود مثل سرمه که از لاجورد و حجر ارمنی و خسته خرما سوخته و دخان کندر و پوست صنوبر و سنبل الطیب ساخته باشند بچشم و بالای پلک کشند و در بلغمی
ریاضت شاقه و بیداری و تقلیل غذا و اکتحال اشیاء مذکوره مثل شیاف احمر حاد و اخضر نیز سودمند است و آنچه از ضعف جاذبه پلک افتد تدبیر ترطیب و تقویت بدن است
باستعمال مرطبات و اغذیه جیده الکیموس و استحمام و ترک استفراغات و اکتحال بکحل روشنائی و باسلیقون و دیگر همه چیز که اشک نیارد و بیخهای موئے را گرم کند مفید بود **فائده**
مرض مذکور که از انسداد مسام بسبب اندمال قرحه جدری و غیره یا سوختگی آتش باشد علاج پذیر نبود و آنکه از مرض داء الثعلب بود علاج داء الثعلب نمایند و بعد زوال سبب ادویه منبت اهداب استعمال کنند

مفردات

انتثار هدب اگر بسبب داء الثعلب باشد طلا خسته تمر سوخته نافع است **دیگر** اکتحال سنبل با آب کشنیز جید است - **دیگر** اکتحال آب بصل یعنی پیاز مفید است **دیگر** از
دار اسکوبی خاکستر بیخ آک با آب سائیده متواتر گرد چشم بمالند ریختن مژه و خاریدن چشم را سودمند بود **دیگر** ریختن مژه که با آن سرخی چشم و خارش شدید و تاکل اشفار بود از
خلاصه انار شیرین را بتمامه با جمیع اجزائے وے در سرکه بپزند تا مهرا شود بسایند و بر موضع علت بچسپانند

مرکبات

باسلیقون در فصل نزول الماء مذکور شد **ترکیبے** که صاحب خلاصه جهت انبات موئے عجیب الاثر نوشته روز یکشنبه شیر درخت آکهه در چراغ نو پر کرده از پنبه
نو فتیله نهاده سر آنرا پوشیده بر طاق خانه گذارند و بعد از یک هفته شب یکشنبه دیگر چراغ مذکور را از روغن کنجد خالص پر نموده همان فتیله نخستین را بسوزند و دوده آن
بستانند و چند روز در چشم کشند **دوائیکه** با انتثار اهداب نافع بعد از تنقیه خلط موجب از ذکائی استخوان خرما سوخته سه درم سنبل رومی دو درم نرم بسایند و بکشند
روشنائی به نسخه طب الاکبر مس سوخته شادنج از هر یک پنج درم فلفل گرد دار فلفل زعفران شحم الحنظل از هر یک نیم درم زنگار صبر بوره ارمنی از هر یک یک
درم قلیمیا دو درم بکوبند و مانند غبار نمایند و نسخه دیگر آن در فصل ضعف بصر گذشت شیاف احمر حاد در فصل سبل گذشت و شیاف اخضر در فصل جرب الاجفان
خواهد آمد **طلا** که منع ریختن مژگان کند و مجرب است از قادری و علاج الامراض استخوان سرمه سوخته سنبل الطیب سرگین موش صدف سوخته فلفل از هر یک یک
جزو سرمه سه جزو قلعی سوخته مغسول شش جزو زعفران نیم جزو طلا نمایند خواه کحل سازند **کحل منفشجی** که مژه بر رویاند و بغایت مفید از مجالد نافع استخوان
خرما سوخته پنج درم دخان کندر چهار درم سنبل الطیب حب بلسان هر یک سه درم لاجورد مغسول ده درم کوفته بیخته بر جفن کشند

فصل هشتم در بیاض الاهداب

سپید شدن مژگان بسبب رطوبت بلغمی است و علاجش تنقیه بدستور رمد بلغمی ابدء برگ ارزن و شستن با روغن زیت یا پیه بز و پیه خرس سائیده بر مژگان طلا کردن
و تخم خطمی سوخته و بیخ برگ مذکور کنند نیز مفید بود و کحل روشنائی بر مژگان مالیدن هم سود دارد ۰

فصل نهم در جرب الاجفان

و آن خشونت باشد در باطن پلک بالا یا زیرین بسبب مادهٔ شور یا بخارات اخلاط حاده یا احتراق خون فاسد یا سوداوی متعفن بود **علاج** مازو سبز مثل غبار
سائیده بر اجفان بپاشند و سه ساعت بگذارند و کافور در آب حل کرده نیز نافع بود و اگر فائده نشود فصد قیفال و حجامت کنند و مسهل و حب ایارج تنقیه نمایند و بعد
تنقیه ماءالجبن مثل گلاب با نمک و یا سرکه یا شکر و شیاف احمر لین و شیاف اخضر استعمال فرمایند و هرگاه حرارت ماده بیشتر بود و خشونت مذکور بشکل دانهای
انجیر باشد و یکی با دیگری ملتصق گردد و متقرح شود و باعث هیجان درد بود و بعد فصد و تنقیه بدستور مالیخولیای دموی جرب را به نبات یا آهن یا بسد بخراشند
و شیاف ابیض و شیاف ابار اکتحال نمایند و پس از تسکین حرارت ذرور اصفر صغیر استعمال کنند و بعد از آن شیاف احمر حاد و ذرور اصفر کبیر و پس شیاف اخضر
و باسلیقون بعمل آرند و اگر مادهٔ ردی تر باشد و درشتی مسطور سیاه و سخت گردد و فتح کند در روئے آن خشک ریشه پدید آید تنقیه مانند مالیخولیائے سوداوی نمایند
و به برگ انجیر یا آهن بخراشند و بدانند که در جرب ناگزیر از دوا کار بر آید بخراشیدن آن متوجه نشوند و بدون از تنقیه بدن هرگز دست به آن نبرند +

مفردات

جالینوس گفته که در علاج جرب هیچ چیزیه از آن نیست که یک سامقلب ساهمه محض کوفته بیخته بر آن بپاشند و ساعتے صبر کنند و بخوابند **دیگر** اکتحال خاکستر موئے انسان عاجل
النفع است و کذا قطور آب انار عاملش تسلیع آن میکند بعد از آنکه کحالین از علاجش در مانده باشند **دیگر** هرگاه در این مرض خارشے سخت در گوشه چشم پدید آید کاسنی تازه کوفته بهم
رشاد و سائیده بر دعن کل جرب بمالند و وقت خواب بر چشم ببندند **دیگر** که جرب را نافع بگیرند آمله و آن را در گلاب تر نمایند بعده گلاب در چشم چکانیده باشند +

مرکبات

افیونودی که جرب را مفید بود در فصل سبل گذشت و نسخه دیگر در قروح چشم ذکر یافت **باسلیقون** در فصل نزول الماء ذکر یافت **برود نقشنجی** جرب را نافع است از زنگار
مغسول کشنیز خشک برهان صمغ عربی کتیرا از هریک یک درم نشاسته سه درم کوفته پنج مرتبه در سرکه ترکرده خشک کنند و بار دیگر سائیده بکار برند و این برود حصرم که از برائے جرب نافع است
در فصل هم گذشت **دوائے** مخصوص بجرب العین از زنگار صبر سوخته یک جزو نوشادر نیم جزو کوفته بیخته بشهد آمیخته استعمال نمایند **ایضاً** جرب را شیح حماض و سماق بکار برند
دو داروئے دیگر که جرب را نافع و در فصل بیاض گذشت **ذرور رمادی** جرب و سبل و دمعه را نافع باشد از جلاله نافع ماميران چینی یک درم توتیائے کرمانی پرورده شیح سوخته پرورده
توبال مس مغسول سرمه اصفهانی پرورده از هریک دو درم کوفته بیخته استعمال نمایند **ذرور** که نافع است از جهت جرب و سبل و ظفره و آنکه جزو از کتاب مذکور قلیمیائے نقره صمغ عربی
یک سه درم زعفران فلفل شنگرف از هریک دو درم افیون یک نیم درم صلایه کرده استعمال نمایند **ذرور** که جرب را نافع بود در فصل دمعه گذشت و ذرور اصفر صغیر در فصل رمد ذکر یافت
روشنائی که جرب را نافع در فصل ضعف بصر گذشت **سرمه** که جرب را سود مند است از خلاصه صبر سوخته نوشادر هر کدام چهار درم صمغ عربی دو درم جدا جدا کوفته بعده همه را
یکجا با سرکه سائیده و در سایه خشک نموده سرمه سازند و اکتحال نمایند **شیاف اخضر** که جرب و سبل و دمعه و کل چشم را مجرب است و تجربه حکیم شریف خان صاحب نیز مرسی
زنگار سه درم قلیمیا نقره اشق صمغ عربی سفیده ارزیز از هریک دو درم بآب سداب سرشته شیاف سازند **نوع دیگر** شیاف عجیب برائے جرب و ظفره و سبل و بیاض را نیز نافع
علاج الامراض نوشادر نیم مثقال بورق زبدالبحر هریک یک درم اشق یک مثقال زنجفر احمر دو درم زنگار سه درم قلقطار شش درم اشق بآب سداب حل کرده و دیگر دواها را نرم
سوده آمیخته شیافها سازند و در سایه خشک کنند + **شیاف علائی** جرب و حکه و سلاق و ظلمت و دمعه و سبل و ظفره و خشونت اجفان را نافع بود از کتاب مذکور توتیا
مغسول شش درم مامیران چینی شیاف مامیثا از هریک پنج درم دار فلفل زنجبیل کف دریا خضض هندی پوست هلیله زرد سادج از هریک سه درم زعفران دو درم کتیرا صمغ
عربی از هریک دو مثقال بآب غوره پرورده شیاف سازند **شیاف غوره** جرب و حکه و دمعه را نافع از کتاب مسطور زنجبیل پنج درم هلیله زرد صمغ عربی توتیائے
مغسول هریک ده درم خضض مکی چهار درم زرد چوب زعفران هریک دو درم بآب غوره شیاف سازند **شیاف روشنائی** - جرب و ظفره و
ابتدائے نزول را نافع بود از بیاض مذکور قلیمیا نقره طلا مروارید ناسفته از هریک دو درم کافور مشک از هریک دانگے صلایه کرده بآب باران شیاف سازند

شیاف سماق که جرب را نافع بود در فصل حکة العین مذکور شد وشیاف احمر لین وشیاف ابیض در فصل رمد گذشت وشیاف ابار در فصل قروح چشم وشیاف احمر حاد در فصل سبل ذکر یافت **کحل** که از مجربات صحیحه است رماد شعر الانسان صبر عفص هر یک یک جزو زنجفر زاج محرق هر کدام نصف جزو قرنفل ربع جزو وگاهی صبر فقط کفایت کنند وکحل دیگر که جرب را نافع در فصل ضعف بصر گذشته +

فصل دهم در برده

و آن بثوریست غلیظ است که در باطن پلک یا ظاهر آن متحجر گردد و رنگ آن سفید مانند ثالیل باشد گاهی درد میکند وگاهی میخارد علاج آن لعاب حلبه وتخم کتان قطور سازند وا نزروت در سرکه حل کرده طلا نمایند واگر تحلیل نشود وشق کرده بیرون آرند پس بعد اندمال آن ذرور اصفر استعمال کنند +

مفردات اشق بسرکه وگلاب حل کرده طلا کردن نافع برده است وهمچنین حلتیت وسکبینج تنها تنها بسرکه نافع است **مرکبات** ذرور اصفر در فصل رمد گذشت **طلائی** محلل برده انزروت علک البطم جاوشیر باهم سرشته طلا کنند **ایضا منه** که برده وشعیره را بتحلیل برد کندر هر یک یک درم موم نیم درم لادن شب یمانی هر یک ماشه کوفته بروغن سوسن یا بدر دی زیت سرشته طلا کنند **قیروطی** جهت برده وشعیره نافع انزروت کائی جاوشیر اشق قند راتینج صمغ بطم همه را در دردی زیت وسرکه حل نمایند وموم سپید وروغن گل گداخته مرهم ساخته بعمل آرند +

فصل یازدهم در صلابت اجفان

سبب سختی وغلظت پلک بخارات غلیظ است که از رسیدن هوای سرد یا آب سرد در حالت عرق یا از پس خواب یا بعد از رمد وجرب در پلک محتبس شوند وبدان سبب کشادن و پوشیدن چشم دشوار شود **علاج** بابونه اکلیل الملک بنفشه خطمی جوشانیده بر بخار آن سر نگون دارند وزرده تخم مرغ بروغن گل بر چشم نهند وکثرت استحمام نمایند واگر فائده نشود بدستور رمد سوداوی تنقیه نمایند **مرکبات** کحل بحبابه وصلابت اجفان نافع انزروت کتیرا صمغ عربی مامیران چینی شادنج عدسی نشاسته مساوی گرفته سحق بلیغ کرده بکار برند **ضماد** که غلظ اجفان را شدید النفع است وطرفه را عجیب النفع وبه نزلات چشم نیز سودمند انزروت کائی افسنتین رومی کوفته مغز تخم کتان صره بسته در آب گرم غوطه کماد نمایند +

فصل دوازدهم در سلاق

و آن سرخی وسطبری کنارهای پلک بود که با خارش باشد و چون مدتی بگذرد مژگان بریزد و متقرح شود وعسر البرء گردد و این مرض را بهندی باهنی گویند واکثر بعد از رمد حادث شود وبواسطه کثرت استعمال مبردات ودر اطفال بسبب کثرت بکاء عارض گردد وسببش ماده تند بورقی است **علاج** بگیرند سوخته فتیله چراغ وبرتهالی جستی نهند واندک روغن چراغ بر آن انداخته از سپاری چهالیه بسایند وسائیده آن را در چشم کشند که مجرب است وگلاب که در آن سماق وهلیله زرد تر کرده صاف نموده باشند در چشم چکانیدن ونیز پارچه بدان تر کرده بر پلک نهادن مفید بود وهر شب برگ خرفه وبرگ کاسنی بروغن گل بر پلک ضماد کردن یا سفیدی بیضه مرغ بروغن گل آمیخته بر پارچه طلا کرده بر پلک گذاشتن وهر صبح استحمام نمودن نیز نافع بود وهر چه در جرب اجفان گذشت مفید بود و چون مرض مزمن گردد فصد قیفال ورگ پیشانی کشایند وبر ساق یا پس سر حجامت نمایند ومسهل گرم وحب ایارج تنقیه کنند بعده تکمید واکباب بآب گرم بعمل آرند وشیاف احمر لین کشند وعدس مقشر وتخم انار با مخیخ ضماد نمایند +

مفردات

چرم موزه کهنه بر انگشت بسوزند که زغال شود سائیده در پنبه سندوف پیچیده وفتیله ساخته در چراغ بروغن سرشف روشن کنند و دوده آن بر کاردی بگیرند و در چشم کشند و بر پلک بمالند جهت سلاق بسیار مجرب است **دیگر** نافع سلاق از معمولی بیخ آک سوخته خاکستر کرده بآب حل کرده حوالی چشم طلا کرده باشند سرخی وغلظ اجفان دور سازند **دیگر** توتیای سبز بآب عنب الثعلب سائیده کحلا مفید است **دیگر** صدف سوخته سائیده در چشم کشیده باشند **دیگر** کیچلی مار سوخته با روغن کنجد بر مژه بمالند **دیگر** نرگس گرفته سر آن دور نموده خشک کنند بآب سائیده طلا نموده باشند +

مرکبات

بعض نسخ ذکائی موثق ج ماقرح ما بورهٔ ارمنی الاہر کدام که حاضر باشد بوشانیده اجفان را بدان بشویند +

فصل چهاردهم در شعیره

وآن دریست صد از شکل جو که بر کنارهٔ پلک حادث میشود و مادهٔ آن اگر فضلهٔ غلیظ دم محترق باشد رنگ وے همرنگ پلک بود و اگر خون خالص باشد سرخ و نرم بود **علاج** در ابتدا سنے حنفض گل ارمنی صبر در آب کاسنی سائیده ضماد نمایند بعد از آن خون کبوتر طلا کنند و یا موم گداخته و یا مرہم داخلیون ضماد سازند و تقلیل غذا نمایند و از خوردن شب باز مانند و اگر این تدبیر سود ندهد فصد سر اروکنند و تنقیه بمسہل وحب ایارج بدستور رمد نمایند بعدهٔ اگر بدستکاری حاجت افتد شعیره را بمقراض از بیخ بردارند و خون آن تا یک ساعت بند نکنند بعدهٔ ذرور اصغر اندازند **مفردات** خسته خرما بروغن گل سرشته ضماد کنند **دیگر** سکبینج بآب حل کرده ضماد نمایند که از مجربات حکیم علی است **دیگر** پیه گداخته گرم نیز اگر بندند مفید آید **دیگر** گندم خائیده و ماش خائیده بستن مفید است +

مرکبات

دوائیکه بجهت شعیره پلک که آنرا بهندی گهانجنی گویند بکار آید رود اول رسوت و گیرو بآب کوکنار طلا کنند و بعد از آنکه پختگی معلوم شود زنگار کهنه دیوار حمام با ندک زعفران در آب سائیده ضماد کنند و اگر سرعت نفع مطلوب باشد قرنفل زرد چوب بآب سائیده نیم گرم طلا نمایند و خانهٔ زنبور طلا کردن نیز نافع است **ذرور اصغر** در فصل رمد ذکر یافت **ضماد** نافع شعیره از علاج الامراض اشق و سکبینج در سرکه و روغن گل ضماد نمایند **ایضاً** از مغنی قدرے آرد نخود بیرون باچربی گداخته آمیخته ضماد کنند **طلا**- نافع شعیره از مفتاح جدوار ترشی خطائی بآب عنب الثعلب یا آب کشنیز سبز طلا سازند- **طلا** که شعیره را تحلیل نماید در فصل بهره مذکور شد و همچنین قیروطی نافع شعیره در فصل مذکور گذشت +

فصل پانزدهم در توثه اجفان

وآن پارهٔ گوشت سرخ مایل بسیاهی است که در باطن پلک زیرین یا بالا بشکل توت آویخته باشد با خارش چشم و لذع وگاه باشد که خون از آن ترشح کند و بیش خون فاسد محترق باشد **علاج** فصد قیفال و حجامت ساقین کنند و مسهل سودا دهند بعدهٔ توثه را بآهن یا بتوتیا یا به نبات سفید بخارند و شیاف اصفر و شیاف احمر بر آن گذارند و اگر خواهند بعد تنقیه توثه را بموچنه گرفته از مقراض قطع نمایند پس نمک و زیره خائیده بر آن چکانند و چون استیصال آن بخوبی نشود پس قطع وے پلک برداشته در پشم خمیره پیچ کنند پس ادویه حاده چون زنگار و شب یمانی و اشخار و نوشادر یا شیاف اخضر وغیره بر بقایاے توثه تا دو ساعت گذارند که آن موضع سیاه شود و بعد از آن دوا دور ساخته مکرر بشیر تازه بشویند +

فصل شانزدهم در تحجر

وآن فضلهٔ غلیظ سوداوی است که در پلک متحجر گردد و مادهٔ این از برد و غلیظ تر میباشد **علاج** آن بحب ایارج تنقیه کنند و مغز ساق گوساله و موم و روغن بنفشه طلا نمایند و بعد نرمی آن مرہم داخلیون استعمال کنند و اگر تحلیل نشود پلک را شق نمایند و بناخن بفشرند و اخراج ماده کنند پس مرہم اشق وغیره نهند +

فصل هفدهم در قروح الجفن

سبب حدوث قرحه در پلک یا اسباب خارجیه بود یا انفجار ورم حار و علاجش بخشت عدس پوست انار پوست بیرون پسته در سرکه پخته ضماد کردن و بعد سقوط خشک ریشه بهرا اندمال زردی بیضه با زعفران یا باشیاف کندر یا باشیاف اصطفلیقان آمیخته استعمال نمودن +

مرکبات شیاف اصطفلیقان که در اینجا بکار آید اقلیمیاے طلا فلفل سیاه افیون زعفران از هر یک دو ماشه نمک لاهوری بورهٔ ارمنی زنجار سرخ از هر یک یک ماشه صمغ عربی شیاف مامیثا از روت هر یک چهار ماشه کوفته بیخته بآب باران بسرشند و شیاف ساخته بکار برند و شیاف کندر در فصل قروح چشم گذشت +

فصل هیزدهم در تهیج اجفان

مسببش کثرت بلغم و تمدد و ورم و حرارت غریزی بود با ضعف احشا و عجز قوای تن از هضم طعام مادیش در اول تلطیف غذا و تنقیه بلغم کنند و در ثانی تقویت احشا نمایند چنانچه در فصل سوء القنیه
و جز آن ذکر خواهد یافت و اطریفل کبیر خوردن و شب و صبر بر کبد طلا نمودن و سبب کردن تحنیکر هم جهت پلک ما کشیدن تر باب گرم تر کرده بر چشم نهادن هر دو قسم مفید بود +

فصل نوزدهم در سعفه پلک

و آن بسبوسه باشد که در بن مژگان حادث شود و گاه بی بیش کند و باشد که مژگان بریزد **علاج** رنگ آن اگر اغبر بود مسهل سودا دهند و اگر سفید باشد مسهل بلغم دهند
چنانچه در سوداوی و بلغمی مذکور شده و بعد از آن در حمام مداومت نمایند و طبیخ چقندر و سبوس گندم آن موضع را بشویند پس شیاف احمر لین کشند و اگر کهنه شود به نبات مصری
بکار برند یا شیاف لطیف زنند تا خون برآید و دیگر شیافها که در فصل ضعف بصر گذشت بکشند +

فصل بستم در غرب

و آن ناسور گوشه چشم جانب بینی است که اول در آن موضع ورم ظاهر شود و بعد زمانی بشگافد و دائم ریم از آن برآید و گاه باشد که جانب بینی بگشاید و ریم از راه بینی بیرون آید
علاج اما بنا بر تنقیه بفصد و مسهل و حب ایارج کنند و تلطیف غذا نمایند و شیاف مامیثا و زعفران و مر و صبر و صدف سوخته هر چه میسر آید بآب کاسنی طلا نمایند تا باشد که از بن تر ریم
ورم نامرد و اگر زیاده شود و درد و الم پیدا کند و زعفران با آب حلبه ضماد کنند یا حلبه و تخم کتان طلا نمایند و دیگر ادویه منفجره استعمال نمایند و بعد از انفجار ورم چرک ناسور را از
پنبه کهنه پاک کنند و موی تک را سائیده بر ناسور بندند و استخوان سر گربه که در زمین نهایت چهل روز دفن کرده باشند سائیده ذرور نمایند و همچنین ذرور استخوان سوخته سرطان
نیز مفید بود و آب برگ ترب خصوصاً جنگلی در ناسور انداختن بغایت نافع است و شیاف غرب چکانیدن نیز نافع بود و شیاف مامیثا و مر و زعفران با آب برگ کاسنی صحرائی
حل کرده بچکانند و براده مس و زنگار و نوشادر نیز بغایت مفید است و باید که وقت چکانیدن هر دو اول ناسور را از ریم و گوشت فاسد به پنبه یا آهن یا مرهم زنگار پاک نموده
باشند و بشراب انگوری بشویند و اگر هیچ تدبیر سود نه دهد داغ به جوز که خورد و مدور الرأس باشد در آتش سرخ کرده بر لحم فاسد بدفعات گذارند تا گوشت فاسد تمام سوخته شود و رطوبت
خشک گردد و داغ طلا نیز مجرب است و باید که هنگام داغ خمیر در برف سرد کرده یا پارچه سرد کرده در چشم نهند تا گرمی داغ بچشم نرسد و بعد داغ مرهم اسفیداج استعمال نمایند

مفردات

فدور بابونه برای غرب منفجر مجرب است **دیگر** زرنیخ با بابول کودک بسایند و خشک کنند پس هبا ساخته در ناسور گوشه چشم افشانند بعد از آنکه ناسور را فشرده پاک کرده
باشند از القانی **دیگر** غرب منفجر را نفع دهد معمول استاد پرسیاوشان خائیده ضماد کنند و همچنین عنب الثعلب را جوشانیده ضماد کردن غرب را منفجر نماید و اگر مغز نان گندم
آمیزند بهتر شود **دیگر** از ذوکای برگ سداب باب انار ترش سائیده فتیله کرده بسوراخ غرب بعد پاک کردن از ریم فرو برند **دیگر** ادویه منضج و مفجر غرب گرسنه کوله باسل
سرشته برنهند و کذلک کندر با سرگین کبوتر سرشته و کذا زاج سوده و سکبینج بسرکه حل کرده +

مرکبات

دوائے که غرب را قبل انفجار و بعد آن نافع تلفار الطیب صبر مرمکی مساوی سوده بکار برند معمول استاد است **الضماد** که در اندک زمان ناسور چشم
را واکند گندم تخم مرو تخم حلبه کوفته در آب پخته قدرے شیر انداخته حل کنند تا چون مرهم شود ضماد نمایند و اگر قوی تر خواهند ادویه را در شیر بپزند و شهد خالص نیز ...
کنند **شیاف غرب** - مجرب صاحب تحفه صبر کندر گلنار انزروت دم الاخوین سرمه شب یمانی از هر یک یک درم زنگار نیم درم بگلاب
شیاف سازند و در آب سائیده سوراخ را از چرک پاک کرده دو سه قطره در آنجا چکانند **شیاف غرب** بنسخه دیگر مجرب از علاج الامراض
و بقائی ... مسهل زاج ... نوشادر و زراریح شب یمانی مساوی سائیده بابول کودکان بسرشند و خشک نمایند پس بسایند و خشک بکار برند **ضماد** که غرب
بسته را نرم کند و بگشاید از شرح ... ذوکای تخم مرو کوفته آرد گندم بشیر خمیر کنند و قدرے زعفران داخل نمایند و در شیر دختران یا شیر خر بپزند و بر غرب ضماد
نمایند و تضمید ماش ... نیز از مجربات است **طلا** برای غرب منفجر معمول استاد مغفور زعفران مرمکی صبر سقوطری مساوی با آب سائیده طلا نمایند
طلا ... نافع غرب از معمول شهد خالص را بر آتش گذارند تا غلیظ شود قدرے کف دریا و عفص باریک سائیده در آن آمیزند و فتیله بر آن آغشته ...

ناصور نہند و اگر دہن ناصور بند شود و ورم کند تخم مرو بشیر پخته و قدرے زعفران آمیخته بروے گذارند تا سر وا کند **ایضاً منه** نافع غرب دو پارچه سنگ جراحت گرفته روغن بید انجیر بر یک نهاده بسایند چون غلیظ شود بفتیله آلوده در ناصور نهند +

فصل بست و یکم در غده

و آن زیاده غددن گوشت گوشه چشم جانب بینی است **علاج** اول تنقیه خلط غالب نمایند بعد ازان شیاف زنگار یا مرهم آن بروے نهند پس اگر فانی نشود بدستور ظفره قطع نمایند لیکن بالکل استیصال نه نمایند تا از دمعه محفوظ مانند بلکه بعد از قطع و نه در اصغر باشند تا مابقی ساخورد و پس ازان جهت دفع اذیت زرده بیضه مرغ بروغن گل آمیخته طلا نمایند و بمرهم صندل سازند **مرکبات - دوائے** جهت غده از علاج الامراض زنگار نوشادر بآب سائیده بر آن گذارند و ملازمت نمایند و اگر اثر نکند با آهن قطع کنند و زرده تخم مرغ بگذارند **شیاف زنگار** صمغ عربی اسپیده ارزیز زنگار هر یک نیم توله همه را سوده باب سداب سرشته شیاف سازند نکته گاه باشد که قلموئی و توثول و شری و ثلاثه و سلعه نیز بر پلک حادث میشود و علاج هر یک همان است که در مقاله اورام برائے سر و احد مذکور خواهد شد و همچنین تدبیر کبودی و سبزی که بعد زخم بر پلک پیدا شود در آخر کتاب بالفصل جداگانه ذکر خواهد یافت - و علاج حکه ماق و اجفان همان است که در فصل حکه العین گفته شد

مقاله چهارم در امراض گوش

بدانکه چون حاسه سمع افضل حواس ظاهری است پس محافظت گوش که آله سمع است ضرور تر و باید که احیاناً به تنقیه چرک و احتراز از اغذیه غلیظه مدام بحالش اعتنا داشته باشند و از رسیدن هوائے سرد و گرم و دخول آب و حیوانات گوش را محفوظ دارند لهذا گفته اند که پنبه در گوش نهند خصوصاً وقت خواب و شیخ مے فرماید واجب است در هر هفته یکبار تقطیر روغن بادام تلخ در گوش جهت نگاهداشتن صحت آن و نیز احتیاط باید که اورام و دبور در گوش حادث نشود و اگر خوف حدوث دبور باشد شیاف مامیثا در سرکه حل کرده اندکے چکانند و در هفته یکبار شیاف مذکور چکانیدن آمن از نزول نوازل بطرف گوش است و تخمه و امتلا خصوصاً خواب بر آن و کثرت کلام و سماع آواز قوی و سقے و حرکات عنیفه و حمام و سکر متوالی و خوردن منجرات و امثال آن مضر سمع است و هر چه در گوش چکانند باید که نیم گرم باشد زیرا که دوا بارد بالفعل عصبه سمع را ضرر دارد و در امراض مادی آن اول تنقیه نمایند بعد ازان ادویه در گوش چکانند +

فصل اول در درد گوش

باید دانست که در جمیع اقسام آن از خوردن لحوم اجتناب اولی بود و اکباب و نطول و تکمید بآب گرم مسکن جمیع اوجاع خصوص اعضاء عصبانیه است و هر گاه جهت تسکین اوجاع شدیده حاجت بسوئے مخدرات افتد بهترین آن شیاف مامیثا است مع اندکے افیون در شیر عورت حل کرده و باید که افیون را در روغنها حل نموده استعمال نباید کرد زیرا که بسبب غلظت روغن خوف آنست که افیون در گوش بچسپد و موجب مزید درد و الم گردد بلکه در شیر حل کرده چکانند که شیر بنا بر مائیت جالی و غسال مانع چسپیدن افیون میشود و با وجود آن در ارخا و تسکین نافع تر از روغن است و باید که استعمال مخدرات کمتر وقت ضرورت کنند بهر آنکه کثرت آن موجب حدوث کری است و خاکستر افیون در تخدیر و تضعیف قوی تر از افیون است پس آنجا که درد شدید باشد افیون را سوخته بقدرے جند بید ستر آمیخته در گوش چکانند که جند مصلح آنست و هر گاه که ضربان و درد شدید و خوف تشنج بود پس لاچار نیست از استعمال مرخیات زیرا که درد گوش مهلک است بسبب قرب دماغ **درد گوش حار ساذج و مادی** - علامت ساذج سبکی سر است مع سرخی گوش و سوزش آن و شدت درد و تسکین آن از اشیاء بارده و نشان مادی گرانی سر با علامات مذکوره بود **علاج** لعاب بهیدانه شیره عناب خیره مغز تخم خربوزه در آب بر آورده شربت نیلوفر حل کرده بنوشانند و روغن گل با اندکے سرکه جوش داده نیم گرم در گوش چکانند و مهاوڑ که دوا ر هندی است در شیر دختر یا شیر بز حل کرده بنوشانند و روغن گل با اندکے سرکه جوش داده نیم گرم در گوش اندازند و سفیده تخم مرغ و شیر زنان نیم گرم ساعت بعد ساعت تقطیر نمودن در حال درد را ساکن سازد و خاصه که از پستان بدوشند و شیاف ابیض در شیر بز یا شیر دختر یا آب کشنیز چکانیدن مفید بود و روغنهائے و آبهائے بارده مثل روغن کدو و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و آب کدو و آب خیار در گوش چکانیدن نیز فائده میکند و در صورت شدت التهاب قدرے کافور هم داخل کنند و اطراف گوش بصندل سفید و سرخ و کاکنج و مامیثا بگلاب و آب کشنیز سبز طلا کنند و اگر حرارت قوی باشد کافور نیز افزایند و عنب الثعلب گل خطمی گل بنفشه هر یک دو توله پوست خشخاش نیم توله در خیساده کنا

جوش داده بخار آن بگوش رسانند و جهت تسکین وجع مثل میدهند تخم کاهو و امثال آن که بجز اینها اضافه نمایند و اگر درد شدت باشد اندکی افیون در شیره خشخاش در روغن گل حل کرده نیم گرم در گوش چکانند و گاهی همراه افیون کافور نیز اضافه کرده میشود و در درد گوش حار مادی اگر علامات غلبه خون دریافت شود فصد سرو نمایند و اگر آثار امتلا پیدا باشد بعد نضج ماده بمنضج و مسهل بارد بدستور صداع حار تنقیه نمایند و بعد از آن تدابیر مذکوره و دیگر ادویه که مرقوم میگردد حسب مناسبت بعمل آرند +

درد گوش بارد ساذج و مادی

علامات بارد ساذج تقدم تدابیر مبرده است و عدم سوزش و سرخی و انتفاع بچیزهای گرم و نشان بارد مادی گرانی سر و گوش و کثرت خواب و تری بینی و وجود دیگر آثار غلبه بلغم بود. **علاج** اسطوخودوس بادیان گل بنفشه هر یک چهار ماشه افیون شش ماشه جوشانیده و گلقند عسلی یا شهد دو تولہ حل کرده دهند و روغنهای گرم چون روغن ترب و روغن بادام تلخ و روغن بابونه و روغن سوسن و روغن بلسان و روغن سداب نیم گرم کرده در گوش چکانند و اگر تسکین و تحلیل زیاده مطلوب باشد جند بیدستر و فرفیون نیز در یکی ازین روغنها آمیخته بکار برند و ایضاً خردل کوفته بروغنهای گرم بسرشند و فتیله ساخته در گوش نهند و بر طبیخ شلغم یا برگ نیب الحجاب نمایند و همچنین شبت و بابونه و اکلیل و مرزنجوش و صعتر و نمام در آب جوشاده بخار آن بگوش رسانند و از آب آن نطول سازند و چکانیدن دو سه قطره شیر تر توم یا آب برگ سداب سرسن یا روغن زرد کهنه مسکن درد بارد است و گاهی سیر دکاهی تر توم در روغن سوخته در گوش سه انداخته درد بارد و رمی را مفید و در وجع ریحی تکمید و نطول از بابونه خطمی نعناع کوکنار نافع و در صورت ماده اول نضج آن بمنضج حار نموده از مسهل حار و حب ایارج و حب شبیار بدستوریکه در فصل فالج و لقوه گذشت تنقیه نمایند و بعد از آن ادویه مذکوره و آنچه مسطور میگردد حسب احتیاج استعمال کنند

درد گوش از ورم حار

علامتش شدت درد و ضربان و گرانی سر و سرخی چهره و تپ گرم و فتور سمع بود +

علاج تبریدیکه در درد گوش حار گذشت بعمل آرند و عنب الثعلب چهار صندلین حضض گل ارمنی در آب کشنیز سبز سائیده گرد گوش طلا نمایند و طلا از رد بیضه با آب کشنیز و آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کردن نیز مفید بود و شیاف ابیض در شیر زنان حل کرده چکانیدن نافع است و دوشیدن شیر النسا در گوش نیز مسکن درد است و اگر ازین تدبیر فائده نشود فصد سرو کنند و اگر حاجت بود زلو نیز چسپانند و در صورت احتیاج تنقیه بعد نضج ماده از منضج بارد مسهل که در فصل صداع ذکر یافته تنقیه نمایند و اگر ورم تحلیل نشود و درد زیاده گردد و تپ شدت کند لعاب حلبه لعاب تخم کتان لعاب تخم مرو بشیر دختر آمیخته نیم گرم در گوش چکانند تا نضج یافته منفجر شود بعده بنابر پاک نمودن گوش از ریم و اندمال قرحه آنچه در درد گوش که از قرحه باشد مذکور خواهد شد بعمل آرند و باید دانست ورم گرم که بیرون ثقبه یافته بنظر می آید درد شدید و تپ لازم نے باشد در ینجا رواد عات استعمال نه نمایند بلکه خرقه در آب گرم تر کرده یا نمک گرم نموده تکمید گوش نمایند و بعد دو روز برگ کرنب در روغن زرد کهنه پخته بر ورم ضماد نمایند تا تحلیل نماید.

درد گوش از ورم بارد

و علامت این گرانی و امتلا و قلت درد و عدم ضربان و تپ گرم باشد **علاج** عنب الثعلب اکلیل الملک مغز فلوس بابونه در آب کشنیز سبز سائیده گرم کرده حوالی گوش ضماد نمایند و همین اجزا را در شیر ماده گاو جوشانیده بخار آن بگیرند و روغنهای گرم که در درد گوش بارد مذکور شد در گوش چکانند و اگر ورم صلب بود اشیای محلله ملینه چون حلبه و بابونه و زوفا و رابیخ و موم و زیت و پیه ماکیان و پیه بط و پشک بز ضماد نمایند و اگر به تنقیه حاجت شود نضج ماده از منضج حار نموده بمسهل حار تنقیه کنند و پس از آن حب ایارج و حب شبیار بدستوریکه در فصل لقوه و فالج گذشت خورانند

درد گوش از قرحه گوش

و نشانش تقدم ورم و بثره است و خروج ریم بود **علاج** اول فتیله از پنبه کهنه ساخته بعسل آغشته در گوش نهند تا گوش از ریم پاک شود بعده فتیله بشهد آلوده و انزروت سائیده بر آن پاشیده در گوش گذارند و قدرے مرمکی و افیون در روغن گل حل کرده نیم گرم چکانند و یا کندر انزروت دم الاخوین شیاف مامیثا مساوی کوفته بیخته بشهد سرشته فتیله بدان آلوده بر دارند و مرهم ابیض و مرهم سفیداب و مرهم رازیج بعمل آرند اما لازم است که اول گوش را به پنبه بر سر میل پیچیده باهستگی از ریم پاک کنند و بعد از آن دوا استعمال نمایند و اگر شب یمانی سوخته و مرمکی باریک بکوبند و بعسل سرشته فتیله بآن آلوده بگوش نهند همین عمل کند و هر گاه قرحه کهنه شود و پر چرک باشد عسل ده جزو سرکه خمر بست جزو بآتش ملایم بجوشانند و کفک آن را اندازند و دو جزو زنگار سوده بر آن بپاشند و بهم زنند و قدرے از آن به فتیله آلوده در گوش گذارند پس مرهم برد کندر و دم الاخوین بعسل مثل قرحها است و مرهم مصری و مرهم باسلیقون کبیر داخل خبث الحدید که ترکیب آن در مفردات خواهد آمد بعمل آرند و برائے تسکین درد شدید خاکستر افیون و قدرے جند بیدستر سائیده در روغن گل حل کرده در گوش اندازند و اگر بسبب طول زمان در قرحه کرم متولد شود علاج آن مذکور گردد بران رجوع نمایند بعده باندمال قرحه کوشند

درد گوش از تولد کرم در گوش

یا بسبب در آمدن هوام چون مورچه و هزار پا و غیره و علامتش آنکه در گوش خارش و دغدغه کند و حرکت آنها محسوس شود **علاج** اول عصاره افسنتین با سرکه و آب برگ شفتالو در گوش چکانند و دیگر ادویه قاتل کرم که در صداع دودی گذشته و آنچه درین جا مذکور خواهند شد استعمال نمایند بعد مردن کرم از آله بیرون کشند یا فتیله از صوف ساخته

و ریشس آلوده در گوش اندازند و کرم وغیره که بدو آویزد بیرون آید یا تحکیکی باریک سوده در بینی دمند و چون عطسه آید دهن و بینی را بند کنند و سر بطرف گوش علیل کج نموده عطسه بگیرند تا کرم بیرون افتد و بعد از آن اگر قرحه باعث تولد کرم باشد علاج قرحه نمایند چنانچه بالا ذکر یافته +

درد گوش از دخول آب در گوش

ونشان او تقدم استعمال آب بود و احساس گرانی سمع و درد خفیف از همان وقت **علاج** تدبیر استخراج آب نمایند و این چنان باشد که کف دست را بر سوراخ همان گوش نهند و سر را بهمان سمت مائل نموده و بر یک پا ایستاده جستن شروع کنند تا که آب برآید و یا قدرے پنبه را بر سر چوبے پیچیده گرم کرده در گوش بگردانند و یا از ابر مرده فتیله ساخته در گوش نهند و زمانے مریض را بر همین طرف غلطانند تا آب جذب کند پس برآرند و اگر از این تدابیر برنیاید چوب بردے یا شبت یا بادیان و مانند آن که متخلخل باشد بقدر یک وجب بگیرند و یک طرف او بمقدار ثلث وے که چهار انگشت مضموم میشود پنبه پیچیده و در روغن زیت یا روغن دیگر بیالایند و طرف ثانی چوب مذکور که در گوش خواهند نهاد هموار کنند بنحیکه اندر گوش درآید و چسپان بود تا هوا را دخل نماند و اگر طرفے خالی بماند بپارچه محشو سازند پس آن طرف که پنبه است بیفروزند هرگاه که حرارت وے اندر گوش کما ینبغی محسوس گردد چوب را دفعةً بیرون کشند تا بنا بر ضرورت خلا آب منجذب شود و در اثنائے این عمل باید که مریض بر همان شق مضطجع باشد تا آب بسهولت برآید و هرگاه آب اندک بود لیسا باشد که بنا بر حرارت خود بخود منجذب گردد و تحلیل یابد کما یشاهد فی الدهن والسراج و چون پوست خشخاش اکلیل الملک بابونه بنفشه خطمی بندکتان آرد جو بشیر عورت حوالی گوش ضماد کنند برائے درد شدید که قبل از خروج آب و بعد آن باشد نافع بود +

مفردات

جهت تسکین درد گوش حار از مطب سرکه دو جزو روغن گل یک جزو بجوشانند چون روغن بماند بچکانند **دیگر** بهاوڑ در روغن گل سوده **دیگر** برائے درد گوش حار آب کدو با شیر دختر یا بهاوڑ با شیر دختر بچکانند و سفیدهٔ بیضه نیم گرم چکانیدن و کذا شیر زنان نیم گرم و همچنین عصارهٔ گل سرخ بشکر و کذا آب بقلة الحمقا مفرد بروغن گل نیز نافع است بوجع حار اذن از القانون **دیگر** که بثرهٔ گوش را که با ضربان شدید بود نافع است افیون قیراطی در شیر حل کنند و نیم گرم بچکانند **دیگر** برائے درد گوش که بسبب سقطه و ضربه بود از خلاصه کندر سفید را در شیر حل کرده نیم گرم نموده چند قطره بچکانند که فی الفور درد ساکن شود **دیگر** خرزهره را شگافته و نرم سوده در آب لیمون سحق نموده تقطیر نمایند تسکین درد کند **دیگر** برائے درد گوش حار شیاف مامیثا در شیر عورت و روغن گل سائیده نیم گرم قطور نمایند **دیگر** قطور عصارات بارده مثل عصارهٔ برگ بنگ و جرادهٔ کدو و یا برگ آن و عنب الثعلب و حی العالم و عصی الراعی و برگ کاهو و برگ کشنیز و برگ کاسنی و برگ خرفه نافع درد گوش حار است **دیگر** که در تسکین درد مجرب است افیون بقدر سرخ بسوزند و خاکستر آن بقدر نیم برنج برنج در روغن گل حل کرده نیم گرم چکانند از علاج الغربا **دیگر** قطور روغن گل مطبوخ در انار و کذا عصارهٔ لعبر شتر و خر در جمیع اقسام مجرب است **دیگر** بخار طبیخ برگ نیب مسکن درد گوش است **دیگر** همچنین بخور طبیخ افسنتین نافع و کذا عنب الثعلب جوشانیده و گل سرخ جوشانیده و برگ پلاس بآب و سرکه جوشانیده انکباب کردن مسکن درد و منضج دمل مبهور گوش است **دیگر** برائے درد گوش بارد آب برگ زقوم تازه را نیم گرم کرده در گوش چکانند بخوبیکه پر شود و چند از دیگر آن عمل کنند **دیگر** نانخواه که در بول طفل خیسانیده باشند خوب مالیده چند قطره از آن در گوش چکانند درد بارد را ساکن گرداند **دیگر** جهت درد گوش که بسبب سردی هوا باشد پنبه در زیت آلوده نیم گرم تکمید کنند و بخار طبیخ شلغم تنها یا با خردل برائے درد گوش که بسبب ریاح بارده یعنی هوائے سرد باشد مفید است **دیگر** انکباب بر طبیخ مرزنجوش تنها یا با جاورس مجرب است برائے ثقل اذن و وجع بارد آن و دوی و طنین **دیگر** که جهت درد گوش که سببش تولد باد و برودت بود مفید است از قادری برگ آکهه تازه که مائل بزردی باشد بر آتش گرم کنند و باندک روغن گاو چرب کرده بمالند و بفشارند و چند قطره در گوش چکانند و اگر سیر سبز کوفته در برگ آکهه چند پس گرم کنند و افشرده بچکانند قوی تر باشد **دیگر** جهت درد گوش از بیاض استاد مرحوم ماهی تازه بر آتش نهند تا روغن از شے جدا گردد و آن روغن را سه بار در گوش اندازد **دیگر** جهت درد گوش مجرب بهاوڑ که دوائے هندی مشهور است چون آن را در آب شبینه داخل کرده بر آتش نهند که گرم شود سه قطره از آن در گوش چکانند درد دے را که از بلغم باشد شفا دهد و تقطیر آب پودینه تازه مخلوط بماء العسل همین فعل دارد و تقطیر آب ترب آب بیاز مطبوخ بدستور از دمالی **دیگر** نافع جهت درد گوش بارد و بارها بتجربه رسیده از کتاب مذکور مومیائی اصیل در روغن گل حل ساخته چکانند نافع است و بجرائی سامعه نیز نافع **دیگر** که جهت گرانی گوش و درد آن بتجربه حکیم صادق علی خان درآمده بگیرند کردهٔ نرگاؤ و قدرے از شحم آن و نمک سائیده بر آن بپاشند و نیم بریان کنند و افشرده آب آن بگیرند و در گوش چکانند **دیگر** از بیاض استادی مرحوم گهونگچی از پوست جدا کرده در روغن تلخ بریان کنند چون خوب بریان شود روغن صاف کرده در گوش چکانند **دیگر** از بیاض مذکور آب برگ ترب و شهد آمیخته بچکانند **دیگر** از مطب آب ترب، روغن گل پخته بچکانند **دیگر**

مدد دارد و ریحی گل بابونہ تازہ یا خشک در آب جوشانیدہ بخار آن بگیرند و گاہے آب برگ مرزنجوش و گاہے آب سیر یا زہرۂ گاو جوشانیدہ و گاہے حلتیت و گاہے آب
زوفا … نمایند و گاہے … درد گوش ریحی علاجے عجیب است کہ یک کنجشک زندہ گرفتہ دم کندہ و پر ہائے او کہ حوالی مقعدش باشد دور کردہ دبرش در سوراخ گوش بنہند
کہ ہمین جذب خواہد کرد از بخارات و این دوا مجرب است و بتجربہ حکیم … نیز رسیدہ ہرگز تخلف نکردہ دیگر کہ برائے درد گوش بارد سخت سودمند است از تقطیر
آب مرزنجوش تقطیر نمایند و بعد از آن چند قطرہ روغن ترب چکانند یا پنبہ بآن آلودہ در گوش نہند دیگر از کتاب مذکور از کرم ریحی در بول گاو حل کردہ نیم گرم
نمودہ بچکانند فائدہ تمام دہد و بعضے مر و صبر در بول جاموش حل کردہ چکانیدن مجرب نوشتہ اند دیگر در درد گوش بارد کہ باآن رطوبت از گوش ہم باشد از …
مسلوب فرفیون بقدر یک حبہ در روغن گل گداختہ تقطیر نمایند دیگر خطمی بروغن گاو پختہ ضماد کردن مسکن الم و مزیل ورم حار گوش است از حکیم علی شریف
دیگر چکانیدن یک قیراط افیون کہ در شیر حل کردہ نیم گرم کردہ باشند شور را کہ در گوش پیدا شود و با مزاجان شدید بود نافع است از بقائی دیگر کہ ورم
گوش پختہ کند و منفجر سازد از ذکائی برگ ہلیل کہ مشہور است بکوبند و چند قطرہ از آن در گوش چکانند در چند مرتبہ ریم برمے آید و آب پیاز سفید
پختہ با لعاب … یا السی یا اسپغول آمیختہ ہمین عمل دارد دیگر کہ ورم باطن گوش را بپزد از بقائی پیہ روباہ نیم گرم در گوش اندازند و روغن
گل تنہا ہم منضج ورم است دیگر بجہت پختن ورم گوش از مطب آب کنوچہ شہد خالص دیگر فتیلہ بشہد و شیر آلودہ در گوش نہادن برائے تنقیہ گوش
معمول است و گاہے عصارۂ … یا روغن … باشہد باہم کردہ در گوش انداختن مفید و معمول و روغن … سیلان ساقط را با … سے کنند
کہ بسبب بند شدن قرحہ باشد رفع سے گردد دیگر از ذکائی لتہ را فتیلہ کردہ بعسل آغشتہ … سائیدہ بر آن پاشیدہ بگوش نہند بقرحہ و درد نفع میکند
دیگر حباحب یعنے کرم شب تاب کہ بہندی جگنو گویند در روغن گل سائیدہ چکانیدن خشک میکند ریم را دیگر ادویہ کہ در قروح مزمنہ گوش کہ با ریم باشد و منفذ
متسع شدہ باشد کہ استخوان برہنہ گردد نفع دہد قطران با عسل آمیختہ زہرۂ گاو با عسل یا شیر زنان فتیلہ فرو … و نطرون و عسل و انجیر در گوش گذاشتن بجہت
درد گوش کہ با ریم باشد نافع بود دیگر کہ جالینوس جہت درد گوش کہ با ریم باشد ذکر کردہ بول کودک نابالغ را در پوست انار جوشانیدہ قطور نمایند دیگر فتیلہ
بزہرۂ گاو تر کردہ بگذارند دیگر قرحہ دیرینہ و پر چرک را سود دہد حل خبث الحدید چند قطرہ بچکانند و صنعت آن چنان است کہ خبث الحدید را بکوبند و بسرکہ
بشویند و خشک ساختہ باز بشویند تا ہفت کرت ہمچنان بشویند بعدہ خشک کردہ در سرکہ کہنہ بپزند کہ بقوام عسل آید دیگر کہ قرحہ گوش تازہ را نفع دہد از
بقائی شب یمانی در کفچہ آہن کردہ بر آتش نہند تا خشک شود بعد از آن بکوبند و یا مثل آن مر سائیدہ بیامیزند و در عسل حل کردہ بچکانند دیگر جہت ریم گوش
از بیاض استاد مغفور و فادری سہاگہ بریان سائیدہ در گوش اندازند و بالائے آن چند قطرہ آب لیمون اندازند ریم باز ایستد و بوئے بد دور شود و برائے
چرک گوش طفلان ہمین دوا کافی است و کذا ماء العسل با زعفران در صبیان کافی است دیگر از بیاض مذکور لعاب حلبہ در شیر زنان لت کردہ نیم گرم بچکانند
جہت درد و خارش و سیلان ریم نافع است و ایضاً چکانیدن شہد تازہ در گوش دیگر کہ کرم گوش را قتل کند منقول از تکملہ و از معمولات استاد است …
در روغن سرشف حل کردہ نیم گرم قطور نمایند و این روغن قاتل کرم ہم از … است دیگر کہ کرم گوش را بکشد از عجالہ نافع و فادری حنظل تازہ در آتش کنند چون
پختہ شود مغز او را بمالند و افشردہ در گوش چکانند دیگر مجرب دوائے ہندی کہ سمے بہ … است کوفتہ بیختہ در گوش اندازند یا آبش برآوردہ بچکانند و ہمچنین اگر
قطور کردہ شود صبر و سقمونیا محلول با آب گرم حیوانے کہ در گوش رفتہ باشد بمیرد یا خربق و سقمونیا سائیدہ بسرکہ بچکانند و آب سداب در پوست انار گرم کردہ قتل
میکند دود را و تسکین میدہد وجع و طنین و دوی را دیگر کہ کرم بکشد خواہ از خارج در گوش آمدہ باشد خواہ ہمانجا پیدا گشتہ شیرۂ برگ شفتالو و شیرۂ پودینہ تنہا یا مرکب
بچکانند و اگر قدرے سقمونیا نیز آمیزند قوی تر باشد و شیرۂ ترب تنہا و شیرۂ پیاز تنہا و صبر با آب و مرارات تنہا نیز قاتل اند +
دیگر درین باب از ذکائی روغن مغز ہستۂ شفتالو تلخ با زہرۂ گاو بچکانند +

مرکبات

انکباب برائے درد گوش حار گل بنفشہ گل سرخ گل خیرو تخم خطمی تخم کشنیز تخم کاہو کوکنار عنب الثعلب شعیر مقشر نیم کوفتہ از ہر یک قدرے گرفتہ جوش دادہ انکباب
نمایند از معمولی **انکباب** بجہت درد گوش حار معمول حکیم شریف خان صاحب گل بنفشہ گل نیلوفر برگ بید گل خطمی گل سرخ عنب الثعلب از ہر یک دو تولہ کوکنار
نیم تولہ در آب بجوشانند و سر بر بخار آن دارند و ہرگاہ کہ تحلیل زیادہ مطلوب باشد بابونہ اکلیل الملک بیامیزند و ہرگاہ کہ تسکین وجع و تبرید منظور بود تخم کاہو
بزرالبنج بیفزایند **انکباب اوراقی** نافع درد گوش کہ بسبب ورم حار یا ریاح حار باشد از معمولی برگ بنفشہ برگ خرفہ برگ کنار برگ خبازی برگ خطمی …
برگ عنب الثعلب برگ خطمی برگ کدو برگ بادرنجبویہ(؟) برگ بستان افروز برگ بارتنگ برگ بزرقطونا برگ کاسنی برگ بید برگ کشنیز برگ کاہو از این اوراق ہر چہ

سیم بندند و اگر مناسب دانند جوشانده انکباب نمایند **انکباب** منضج بخور که اندرون گوش بود و پاک کننده ریم از قرحه از کتاب مذکور بزرکتان بزر حلبه تخم شبت بابونه اکلیل گل خیرو عنب الثعلب هر یک تولہ برگ نیم پنج تولہ جوش داده انکباب کنند **انکباب** بجهت درد گوش که بسبب ریاح بارده غلیظه باشد سود وارد از شونیز و قاوسی ذلقائی شبت سبز بابونه اکلیل الملک ورق غار مرزنجوش نمام قیصوم جمله را جوشانیده انکباب نمایند **نوع دیگر** معمول خالصاحب افسنتین اکلیل الملک از هر یک یک تولہ در شیر گاو نیم آثار جوشانیده انکباب به بخار آن نمایند و بجائے نافع بجائے بابونه گل خطمی است **انکباب** مجرب جهت درد گوش از بیاض حکیم علی اکبر خاں مرزنجوش پوست خشخاش گل بنفشه کشنیز خشک لب چینی جوشانیده بخور نمایند بعد از آن آهسته شفتالو با شعله شمع سوخته نموده سائیده با پنبه ممزوج کرده در گوش بگذارند۔ **ایضاً** ۔ از بیاض والد مرحوم مسکن درد گوش برگ نیم اجوائن بادیان بانگ جوش داده بخار آن بگوش رسانند **انکباب حار** ۔ در وجع بارد و نزلی و ریحی و برائے تحلیل ماده که از فضولات آرام نشده باشد معمول است از مطب گل خطمی گل بابونه اکلیل الملک بزرکتان تخم مرو نمام مرزنجوش پرسیاؤشان هر یک شش ماشه زوفا خشک سه ماشه جوشانیده بتوسط قمعه در گوش بخار رسانند ریم را هم نافع یک نسخه انکباب که نافع درد گوش بارد است در فصل صداع گذشت **ایضاً** عنب الثعلب پوست خشخاش هر یک چهار ماشه دارچینی زوفا خشک هر یک سه ماشه نمام دو ماشه مرزنجوش آرد جو پرسیاؤشان هر یک چهار ماشه از قمعه بدستور بخار بگیرند و باشد که دو سه بار انکباب اگر ورم یا بثره باشد شگافته شود ریم بر آید اگر معلوم میشود که درد سادج است یا از نوازل ۔ **ایارج بارد** ۔ اوجاع گوش را نافع در صداع ذکر یافت **اطریفل کشنیز** و مانند آں که برائے درد گوش نافع در صداع گذشت **بخور** که برائے درد گوش نزلے از مجربات است که کنار سه تولہ مرزنگوش لب چینی عشبه پنج لاله صحرائی بزر البنج قسط تلخ هر یک یک تولہ بدستور استعمال نمایند و **بخور دیگر** ۔ که وجع بارد را نافع در فصل طرش خواهد آمد **تبرید** برائے درد گوش شیره تخم کاهو شیره کشنیز خشک شیره بادیان عرق بید ساده نبات بنوشند **جوشانده** ۔ برائے ورم حار گوش از نزله از مطب عناب بعرق شاهتره جوشانیده شربت نیلوفر داخل نموده بنوشند **ایضاً** ۔ ورم گوش را گلو با آب عناب چهار دانه گل بنفشه شاهتره هر یک چهار ماشه جوشانیده شیره خیارین شیره مغز تخم تربوز هر یک شش ماشه شربت بنفشه دو تولہ داخل کرده خاکشی چهار ماشه پاشیده بنوشند **ایضاً** جهت ورم گوش در درد گوش حار و بارد اسطوخودوس گل نیلوفر جوشانیده و نبات **دوائے** درد گوش که از حرارت بود بعد تنقیه و تعدیل شیره برگ خرفه و شیر زنان و آب خیار و کدو و سرکه تقطیر نمایند و در شدت حرارت قدرے کافور در دهنه وجع قدرے افیون مجوز و صندل و رسوت در آب مکوه سبز و کشنیز تر بر حوالی گوش طلا نمایند منقول از بیاض استاد و تکمله هندی **دوائے** درد گوش حار از خلاصه عنب الثعلب برگ کاسنی برگ خرفه بر بیرون گوش و حوالی آن ضماد کنند و روغن گل نیم گرم نموده ساعت بساعت در گوش چکانند **دوائے** جهت درد گوش مفید از ذکائی گل بنفشه تخم کتان هر یک دو جزو گل خطمی دو جزو کوفته بیخته با آب پخته نیم گرم پس گوش دردناک ضماد نمایند و اگر برآوردن چرک منظور باشد عسل و نمک و زنجار رسائیده بفتیله آمیخته در گوش نهند **ایضاً منه** ۔ بعد از فصد و زلو برائے ورم حار گوش بکار آید روغن گل و شیر دختر را ممزوج کرده در گوش چکانند و اگر چرک برآوردن منظور باشد روغن نیب با هم سرشته فتیله بداں آغشته در اذن نهند **دوائے** جهت ریاح و رطوبت گوش و تنقیه چرک آں نافع از زروت نمک سنگ و عسل حل کرده بچکانند یا فتیله آلوده بر دارند **دوائے** درد گوش که از برودت باشد از معمولات استاد و تکمله هندی آب ادرک یا شیره برگ پان با شیره برگ آکهه در گوش اندازند و سونٹھ و افیون و بیخ ارنڈ بر حوالی آں طلا کنند و اگر ورم بود بعد لزوم تدابیر مذکور برگ نیم با جوشانیده بر بخار آں انکباب فرمایند و قطره از طبیخ او در گوش چکانند **دوائے عجیب** برائے تسکین درد بارد از علاج الامراض جند بیدستر افیون در روغن مناسب حل کرده دو ماشه بیچی نوشته که از هر یک دو درم بگیرند کوفته بیخته در سکنجبین نوزده درم خمیر نموده بجوشانند که خوب منعقد نگردد و در گوش نیم گرم چکانند **دوائے** که جهت تسکین درد گوش بے نظیر است هر قسم دردے که باشد بغایت مجرب است و حکیم علی از تجارب خویش نوشته و بلانا سے ستا در آب سرگین خر آب پیاز هر دو مساوی زعفران بقدر ربع واحد همه را کهرل کنند تا زعفران حل شود صاف نموده نیم گرم در گوش چکانند و زمانے بر آں صبر کنند پس از پنبه پاک نموده بار دیگر چند قطره بچکانند و همچنیں تا سه چهار نوبت بعمل آرند که انشاءالله تعالیٰ درد زائل و در گوش تخلف نشود کنند **دوائے** که ریم قرحه را پاک کند در آب طبیخ برگ مورد و گل سرخ که عسل در آں حل کرده باشند اسفنج در آں تر نموده موضع قرحه را بآں بشویند **دوائے** که قرحه باطنی گوش را مفید از ذکائی مرهم سفید یا مرهم باسلیقون بروغن گل آمیخته در گوش نهند و اگر تعفن و صلابت اندرون گوش افتد بجائے مرهم باسلیقون مرهم داخلیون و سپیده بیضه مرغ خانگی اضافه کرده بعمل آرند **ایضاً منه** که در قروح مزمنه که استخوان برهنه شده باشد بکار آید قطران با شهد خالص آمیخته و زهره گاو استعمال کنند و زهره کلاغ با شیره و شهد خالص آمیخته نیز نافع است و مجربے میگفت که زهره سنگ پشت با شیر زنان عجیب العمل است

و تریاق مسہل و نمک پنج و مسل و سرکہ نیز نافع است و مجرب است **دواے** کہ ناسور گوش و آمدن ریم را نافع است گنبو گہ خورد جانور است پاؤ آثار مثل کہ بول باریک بسایند و بجوشانند در سے روغن سرشف تمیز شود و چند چند ہر دو یعنی دو وانہ را تب اندازند و بجوشانند تا روغن بماند ہر روز چند قطرہ در گوش چکانند و اگر گبنو کہ مذکور را در روغن مذبور بجوشانند آب بر این کشتہ و بکار برند ہمین عمل کنند و اگر روغن سرشف ہم نہ باشد روغن کنجد عوض او کنند **دواے** برائے بند کردن ریم گوش بعد از آنکہ اخراج ریم کرده و بجگرد و باشد مجرب است انلاق ابیض مقشر پوست بیضۂ مرغ نر مہرہ و زرد مساوی گرفتہ ہر دو را سوختہ سائیدہ بکار دارند و قدرے در گوش دمند و در بیاض بہشت مروم صدف خورد سوختہ نیز دیدہ نسخہ داخل است **ایضاً** از بیاض معزی الیہ بورہ پھٹکری باریک سائیدہ در گوش اندازند قریب بناں اول است **دوائیکہ** در قتل دیدان و ہوام کہ در گوش در آید مجرب صاحب خلاصہ است کبریت بورہ ارمنی بھارہ مشیح برابر کوفتہ در سرکہ و آب ترب حل کردہ تقطیر نمایند و بہترین ادویہ درین کار صبر است **ذرور** کہ ریشہائے تازہ گوش را ببرد و پاک و خشک کند از ذکائی رفاذن دم الاخوین کف دریا مر انزروت بورہ ارمنی کندر شیف میشا کوفتہ بیختہ فتیلہ بر پیل پیچیدہ در عسل فرو برند ادویہ خشک بر آن پاشیدہ در گوش نہند +

ذرور دیگر برائے تنقیہ قروح و تجفیف رطوبت و انبات لحم و منع زوائد جراحت ہر موضع از بقائی انزروت بست درم گلنار کندر ہر یک دہ درم زراوند پنجدرم ہریک سائیدہ ذرور سازند **روغن خل** درد گوش راکہ از حرارت بود فشاند از علاج الامراض رقادری روغن گل دہ درم روغن بادام شیرین پنجدرم سرکہ کہنہ سی درم بجوشانند تا روغن بماند **نوعی دیگر** کہ برائے تسکین درد گوش حار و تحلیل و تقویت عجیب الاثر است و مجرب از خلاصہ روغن گل یک جزو سرکہ سہ جزو و مانش چندان بجوشانند کہ روغن بماند و سرکہ بسوزد پس نیم گرم تقطیر نمایند **روغن ترب** درد گوش بارد را نافع بود دو تخم بیخ و بادیکہ در گوش بود دفع کند و بارہا بتجربہ مؤلف رسیدہ روغن کنجد یک جزو و آب ترب سہ جزو بجوشانند تا آب فانی شود و روغن باقیماند بکار در گوش چکانند **روغن بادام تلخ** کہ برائے درد گوش بارد مجرب است مغز بادام تلخ بجوشند و اندکے نبات سائیدہ آمیختہ در طبق مسی بر آتش زغال گذارند و دست را از آب تر ساختہ مغز بادام را بفشارند و ظرف را اندکے کج دارند و ہمین است ترکیب بر آوردن روغن بادام شیرین و روغن کدو و این روغنہا را بغیر از آتش نیز میسازند **روغن بابونہ** کہ برائے درد گوش بارد و دیگر اوجاع بارده نافع است بگیرند قدرے گل بابونہ و در روغن کنجد جیند اندازند و در شیشہ کردہ در آفتاب گذارند و چون گل بابونہ پژمردہ شود در بیرون کنند و مکرر ہمچنین بعمل آرند و ہمین است ترکیب ساختن روغن گل و روغن سوسن و روغن بنفشہ و روغن نرگس و روغن یاسمین و طریق دیگر ساختن روغن بابونہ کہ معمول خاندان حکیم غلام امام است این است کہ گیاہ سبز بابونہ گرفتہ عصارہ آن برآوردہ با مساوی روغن کنجد یکجا کردہ بآتش ملایم بجوشانند تا آب جذب شود و روغن بماند **روغن** کہ جہت درد گوش و کری آن مجرب است از عجالہ نافع بزرالبنج حرمل ہریک دو درم نیم کوفتہ شب در یک رطل آب بخیسانند و صبح بجوشانند ہرگاہ نصف بماند صاف نمودہ روغن کنجد نیم رطل داخل کردہ باز بجوشانند تا روغن بماند **روغن کندر** درد گوش راکہ از سردی بود زایل کند از نادری و علاج الامراض کندر پنجدرم صبر مرمکی جند بید ستر حضض زہرہ گاو ہریک یک درم روغن بادام تلخ بست درم شراب کہنہ چہل درم ادویہ کوفتہ با شراب و روغن بجوشانند تا روغن بماند **روغن** برائے درد گوش کہ از برودت باشد معمول حکیم ذکاء العرفان جند بید ستر حب الغار ہر واحد یک دانگ مرمکی یک نیم دانگ تخم ترب افسنتین ہر واحد دو مثقال روغن بادام تلخ سہ مثقال تخم ترب نیم کوفتہ با افسنتین در آب بجوشانند و صاف نمودہ روغن بادام داخل کردہ باز بآتش ملایم بپزند کہ آب جذب شود پس اجزائے دیگر سائیدہ داخل کردہ نگہدارند **روغن** کہ در دریچی و طنینی با سودہ مناسب است از خلاصہ آب مرزنجوش آب ترب روغن زیت بہم آمیختہ بآتش ملایم بجوشانند تا آب سوختہ روغن بماند چند قطرہ در گوش چکانند **ایضاً** کہ برائے تحلیل مادہ ریاح بارده و کشادن سدہ مجرب ست از کتاب مذکور ثوم یک اوقیہ قسط جند بید ستر مرمکی ہر کدام ربع اوقیہ سداب یک درم ہمہ را با دو مثل آنہا بول گاو و نصف آن روغن زیت بجوشانند تا آب سوختہ روغن بماند صاف نمودہ نیم گرم در گوش بچکانند

روغن اعظم از تصنیف راقم کہ برائے تسکین درد گوش و گرانی سامعہ و طنین و دوی و قرحہ و قتل کرم عدیل و نظیر خود ندارد و بارہا آزمودہ و ہزار ہا نفع نمودہ افسنتین زرد چوب سیر نقشہ یکی یک تولہ قسط مغز بادام تلخ ہریک دو تولہ نانخواہ زنجبیل ہریک شش ماشہ اصل السوس ہفت ماشہ انگوزہ بورہ ارمنی تخم حنظل ہریک سہ ماشہ جاوشیر دو ماشہ پیاز سفید دو عدد و این ہمہ ادویہ را نیم کوفتہ شب در آب زہرہ گاو تر نمایند چند انکہ تر بدارد و صبح آب برگ سداب و آب برگ مرزہ و آب برگ کریلہ و آب بیخ ترب و آب برگ سدرسن ہریک دو تولہ شراب تند یک چھٹانک بگیرند و با روغن کنجد پاؤ آثار آمیختہ بجوشانند تا ہمہ سوختہ روغن بماند پس ادویہ سابق انداختہ بسوزانند و فرود آوردہ صاف نمودہ در شیشہ بدارند و وقت حاجت سہ چہار قطرہ از این روغن نیمگرم ساختہ در گوش علیل بچکانند **روغن** برائے درد گوش و آماس و بختگی و کری و زرد آب و ریم وغیرہ از بیاض مجربہ منقول پیاز ترب یک یک مد

ابهل شش ماشه خربهره زرد دو عدد انگوزه سه ماشه پای فاذ زهر فلفل گرد دار فلفل هر یک شش ماشه سیر یک توله زنجبیل شش ماشه اصل السوس هفت ماشه زرد چوب یک توله روغن کنجد نیم پاؤ همه را کوفته در روغن انداخته بسوزانند وقتیکه سوخته شود صاف نمایند وقت حاجت روغن مذکور گرم کرده دو سه قطره بچکانند۔

روغن برای ناسور گوش روغن تلخ پاؤ آثار آمله ضماهر واحد توله برگ نیب ده عدد کمیلا فلفل گرد هر واحد سه ماشه نیله تهوتهه یک ماشه اول روغن را گرم نموده برگ نیب و آمله و حنا و نیله تهوتهه انداخته بسوزانند بعده فرود آورده بسایند و کمیلا سائیده نیز مخلوط کنند و در گوش تقطیر میکرده باشند علاج الغربا۔

سفوف بنفشه که برای درد گوش حار مفید در فصل صداع گذشته لیکن در مجموعه بقائی وزن هر سه ادویه مساوی است ❊

شیاف ابیض تقطیر آن با شیر دختر جهت تسکین درد گوش از عجائبات است در فصل رمد گذشته **شیاف** که قرحه و صدیده گوش را نفع رساند از ذکائی انزروت یک درم مرمکی کندر زعفران نطرون هر واحد نیم درم بادام تلخ یک درم و نیم همه را کوفته بیخته شیاف سازند وقت حاجت بروغن گل و تخم بلاءمل کرده فتیله پنبه تر ساخته در گوش دارند و اگر صدید نتن داشته باشد بغیر فتیله بچکانند و به پنبه گوش را بند کنند **شیاف دیگر** که قروح گوش را نافع است در فصل رمد گذشت **ضماد**۔ نافع درد گوش که از گرمی باشد صندلین کاهو پوست خشخاش کشنیز تر بگلاب سائیده باطراف گوش ضماد کنند **ضماد** که در وجع گوش که بسبب مشی در آفتاب یا بسبب هبوب ریاح سمایم بهم رسیده باشد نفع رساند از ذکائی سرکه تند از سه درم تا ده درم حسب زیادتی و کمی حرارت روغن گل و گلاب هر یک ده درم برگ بید برگ سیب برگ به برگ طرفه برگ عنب الثعلب همه را کوفته بمایعات مذکور آمیخته بر عقب سر جای مبادر اعصاب مدور ضماد کنند و هرگاه گرم شود تبدیل نمایند و چون علت با تخطاط آید اجزای بارده کم کنند و روغن بابونه و گل بابونه اندک اندک بیفزایند

ضماد۔ نافع ورم حار گوش از مفتاح صندل سرخ فوفل حضض گل ارمنی مدس مقشر شیاف مامیثا زعفران هر یک قدرے کوفته بیخته بآب کشنیز تازه یا آب عنب الثعلب تازه یا گلاب سرشته ضماد نمایند **ضماد**۔ که در ورم گوش که ماده آن بسیار گرم نباشد و اندکے وجع و شروع در دسر بهم رسانیده باشد درین حالت بکار آید از کتاب مذکور تخم کتان تخم خطمی سفید بابونه کوفته بماء العسل یا آب حلبه ضماد کنند **ضماد** که ورم حار گوش و بنا گوش را بعد فصد مفید است از بقائی برگ بنفشه گل خطمی کوفته بآب حلبه و ماء العسل سرشته ضماد کنند **ایضاً**۔ که اورام گوش را بپزد از کتاب مسطور آرد باقلا آب کلم آب بیخ بهک بپزند تا سطبر شود و اندک روغن گل اضافه کرده بر آن موضع ضماد کنند **ایضاً** که ورم خارج گوش را زائل کند و تحلیل صلابت و تسکین درد نماید از بیاض مذکور خشخاش سفید مدقوق را بقدرے دقیق شعیر در شیر و آب بپزند و با قیروطی معمول از پیه بط بزنند و منجمد ساخته ضماد نمایند **ایضاً** که ورم صلب گوش و بن گوش بنشاند از کتاب مذکور پیه بط پیه مرغ هر یک پنج درم بگدازند و پشک گوسپند کهنه کوفته بیخته پنج درم بآن بیامیزند و بنهند و بعرضان تنها هم محلل است۔

ضماد معمول در ابتدا ورم گوش از علاج الامراض آرد جو عنب الثعلب شیاف مامیثا گل ارمنی حضض مکی صبر صندلین اکلیل الملک فوفل و در انتها بابونه آرد جو باقلا اضافه نمایند و عند شدت وجع قدرے افیون بیفزایند و در سفیدی تخم مرغ آمیخته ضماد کنند **ضماد** نافع باکثر اوجاع اذن خصوص وقتیکه بسبب ورم بیرون گوش باشد از معمولی آرد جو باقلا بابونه گل بنفشه تخم خطمی اکلیل روغن بنفشه در آب گرم سائیده ضماد کنند **ضماد**۔ نافع ورم گوش بارد از کتاب مذکور فوفل لسان تخم کرنبه گیرو زیره سیاه کچله مساوی با آب سائیده نیم گرم ضماد کنند **ایضاً** نسخه هندی برای ورم بیرونی گوش بعد فصد و زلو بکار آید بیخ هنکوٹ هلدی نمک بیخ اندائن ریوند کوفته بیخته بآب سائیده ضماد کنند از بقائی **ضماد** برای ورم بارد گوش از خلاصه شبث کرنب بابونه اکلیل الملک اصل السوس مرزنجوش تمام هر کدام جزوے قیصوم حلبه تخم کتان هر کدام نصف جزو کوفته بیخته بآب مرزنجوش سرشته بر حوالی گوش ضماد کنند و در بقائی ورق غار یک جزو و روغن سوسن و نرگس و ناردین قدرے هم درین نسخه داخل است **طلا**۔ جهت ردع اورام ملتهبه گوش از ذکائی اسفیداج رصاص مردار سنگ هر یک یک درم فوفل حضض اقاقیا هر یک دو درم صندل سفید مامیثا هر یک سه درم فیلقیا پنج درم گل ارمنی ده درم کوفته بیخته بآب کاسنی مکرر طلا نمایند ❊

طلائے نرد۔ تطلیه آن ورم داخلی گوش را سود دارد و مبرد و مسکن وجع است و بعد فصد بکار آید صندلین مامیثا گل ارمنی رسوت سفیداب کوش در بندی تخم کاسنی طباشیر کافور جمله ده دوا است از هر یک قدرے مناسب بگیرند و کوفته بیخته در لعاب اسپغول و یا بالعض آبهائے سرد چون آب کشنیز تر و آب عنب الثعلب و آب کاسنی سبز سرشته و بنادق سازند بشکل نرد بیضے سر باریک و بیخ آگنده و مسدس وقت حاجت بشیره هائے مذکوره بر سنگ سائیده طلا نمایند و در ذکائی وزن همه ادویه یک یک توله است و کافور چهار ماشه **طلا**۔ که ورم پس گوش را نافع است از علاج الامراض و بقائی صندل سرخ فوفل شیاف مامیثا صبر زعفران مرجمله برابر بگلاب طلا نمایند **فتیله**۔ جهت درد گوش از بیاض استاد مرحوم برگ نیب یک عدد افیون یک سرخ انزروت دو سرخ عسل دو ماشه عنب الثعلب یک ماشه باریک سائیده فتیله ساخته در گوش گذارند **ایضاً** از بیاض مذکور

انزروت دم الاخوین صبر سقوطری افیون زعفران سائیده پارچه سبز نموده نگاه دارند و فتیله از کاغذ خام در عسل خالص تر نموده دوا یا بدان پاشیده در گوش دارند
صبح و شام بدل نمایند **فتیله** مجرب جہت درد گوش از ذکائی فتیله از کاغذ خطائی ساخته با آب مرزنجوش تازه تر کرده مغز آسته شفتالو سوخته سائیده پاشیده
بگوش گذارند **فتیله** که گوش را از مده صاف کند و تسکین درد نماید از کتاب مذکور صبر سرکند را انزروت دم الاخوین سائیده بعسل سرشته فتیله بدان آلوده
بگذارند **فتیله** معمول و جہت درد گوش که باریم و قرحه آن بود نافع از کتاب منظور و قادری تخم مرو انزروت مساوی کوفته بیخته بعسل سرشته فتیله بدان
تر کرده در گوش نہند و گاہے با نمک و مرمکی نیز عمل آمده **فتیله** که قرحه کہنه گوش را مفید است از بیاض حکیم اجمل خان و قادری زہره گاؤ دو جزو
عسل یک جزو بہم آمیزند و لته کہنه شسته فتیله ساخته بدان آلایند و صبح و شام در گوش گذارند. **فتیله دیگر** از حکیم ہادی برائے درد گوش و قرحه آن
و سیلان رطوبات و مده و ریح را مجرب فتیله از کاغذ ساخته بعسل و زرده تخم مرغ آغشته انزروت دم الاخوین سفیداب قلعی صبر سقوطری سوده برآن
پاشیده شب وقت خواب در گوش گذارند و ہماں وقت بخوابند و اگر وجع شدید باشد افیون را سوخته خاکستر آں را با ادویه مذکور برآں پاشیده در گوش
نہند و اگر محتاج تسخین و تحلیل باشد مغز آسته شفتالو سوخته و مرمکی و بارزد اضافه ادویه کرده بعمل آرند **ایضاً** - برائے چرک آمدن از گوش و درد گوش
از مجالد نافع روغن نیم و عسل باہم سرشته فتیله را بآں آغشته در گوش گذارند **فتیله** که قرحه گوش مزمن از چرک پاک گرداند از معمولی سرکه ہفت درم عسل ہشت
درم بجوشانند تا بقوام آید دو درم زنگار سوده افزایند و حل کرده دارند و فتیله بدان آلوده در گوش نہند **فتیله** مخرج کرم گوش شراب ده درم عسل
سه درم روغن گل یک درم سفیدی بیضه قدرے بہم آمیخته و فتیله صوف بدان ملوث کرده در گوش نہند و بر گوش سلیل بخوابند پس فتیله را بجذب قوی بکشند
که دود کثیر برآید مجرب است **قطور محدّره** مسکن درد حار گوش و برائے درد شدید که از قرحه متولد باشد نیز مفید از کتاب مذکور حب الافیون در شیر دختر
حل کرده چکانند **ایضاً منه** نافع درد گوش حار عصاره برگ بنگ صاف کرده نیم گرم در گوش چکانند و یا بنگ را که بقدر یک تولہ باشد سائیده ٹکیه کرده
در چہار تولہ روغن زرد بجوشانند که ٹکیه بنگ سوخته گردد پس صاف کرده دو سه قطره در گوش چکانند **قطور** که مسکن درد گوش حار است و نہایت مفید
صبر سقوطری گرفته در روغن گل و روغن گاؤ کہنه حل کرده در گوش نیم گرم چکانند منقول از مفتاح - **قطور** مجرب برائے درد و ورم حار از علاج الامراض
شیاف ابیض کافوری در شیر دختران و سفیدی تخم مرغ و لعاب اسپغول مخلوط نموده چکانند اگرچه تبرید شدید منع است لیکن در بعض امزجه حاره شدیده آن
را بیخ برده در گوش استعمال نموده شد و منفعت عظیم مشاہده کرده **قطور** جہت درد حار مجرب از کتاب مذکور و ذکائی و قادری افیون یک درم شیاف
ابیض سه درم روغن گل چہار درم سرکه کہنه سه درم باہم ممزوج ساخته در گوش چکانند - **قطور** جہت وجع شدید که از حرارت بود نافع است از قادری
و علاج الامراض کافور افیون ہر یک طسوجے در روغن خلاف و شیر دختر حل کرده در بینی و گوش چکانند - **قطور** - جہت درد گوش که از گرمی باشد از ذکائی
و قادری سرکه ده درم روغن گل شمشی ده درم روغن بادام شیرین پنج درم بآتش نرم بپزند چنانکه سرکه برود و روغن بماند نیم گرم در گوش چکانند - **قطور**
ایضاً از مطلب کف دریا برشته در آب سیب و شہد حل کرده در گوش چکانند **ایضاً** شیر دختران مہاوٹو و نیز افیون سوخته بروغن گل و شیر دختران قطور
سازند لیکن بسیار نکنند که حس عصبه سمع باطل کند **قطور** نافع ورم اندرون گوش سفیده تخم مرغ روغن گل ممزوج کرده در گوش چکانند در ازاله ورم و تسکین
درد از ہر سبب که باشد بے نظیر است از مفتاح منقول - **ایضاً منه** - نافع درد گوش که با قرحه و چرک باشد زبد البحر دم الاخوین کندر مساوی
مرمکی نصف یک جزو بروغن گل آمیخته نیم گرم قطور سازند - **ایضاً** - که وجع قرحه گوش را ساکن کند از ابقائی مر صبر زعفران کنند و اگر درد شدید باشد قدرے
افیون ہم اضافه کنند و با روغن بادام مخلوط کرده بچکانند - **قطور** نافع درد گوش بارد از معمولی کچله قدرے سائیده با آب در گوش مخالف نیم گرم چکانند
قطور - جہت درد بارد از علاج الامراض و قادری روغن خیری ده درم زہره گاؤ تازه دو مثقال بجوشانند تا تری زہره برود و روغن بماند قطره
قطره در گوش بچکانند - **قطور** که درد گوش و طنین را سود مند است از کتاب مذکور روغن بادام تلخ سه درم میعه سائله چہار درم فلک الانباط
پنج درم روغن خیری میعه و فلک مادر روغنہا بگدازند و یک قطره نیم گرم چکانند **نوع دیگر** از بیاض استاد مغفور قطور افسنتین با زہره بز و
روغن بادام تلخ جہت درد گوش دکری و قدیم مجرب است **قطور** - که قرحه مزمن را نافع و ہر چرک پاک کند از بیاض استاد مرحوم و در شرح نفیسی
و ذکائی و قادری مرقوم انزروت صبر پوره ارمنی کف دریا دم الاخوین کندر مرمکی زنگار زنجبیل الحدید مساوی کوفته بیخته بسرکه آمیخته در گوش چکانند
بعد از آنکه چند نوبت ماء العسل را چکانیده قرحه را پاک کرده باشند و **ایضاً** اگر فتیله لته بعسل آلایند و ہماں ادویه مذکوره آلوده در گوش نہند ہم نافع است و تنقیه
مرہم ابیض بروغن گل حل کرده بعد تنظیف قرحه بماء العسل نیز نافع است **ایضاً** برائے ریم پاک کردن از مطلب زہره گاؤ انزروت شہد بدستور قطور سازند

قطور ۔ نافع کرم گوش از مفتاح آب برگ شفتالو آب برگ ترب آب یودینہ بورهٔ ارمنی سقمونیا افسنتین زرا وند گرد ہریک یک درم درمنہ ترکی نیم درم بسرکہ سائیدہ بکار برند **ایضاً** ۔ برائے کرم گوش از اقتباس العلاج آب برگ خوخ وشرلیفہ وافیتمون ہندی وفنجنکشت مکدسہ ماشہ سرخس قنبیل پشم ارجان بحری سوختہ ہریک دو ماشہ بروغن نواسئے خوخ و روغن بابونہ و روغن زنبق ہریک سہ ماشہ در روزے ہفت ہشت کرت باید انداخت **قطور** ۔ نافع درد گوش کہ از دود بود از معمولی عسل و سرکہ و روغن گل برابر آمیختہ نیم گرم در گوش چکانند **قرص** ۔ معمول حکیم اکمل خان جہت درد گوش گیرد فلفل چھالیہ ہریک دو درم زنجبیل یک درم ہم سائیدہ در آب گشنیز سبز یا آب قرع سرشتہ اقراص سازند وقت حاجت اندکے در آب سائیدہ نیم گرم گرد گوش طلا نمایند **قرص** نافع برائے جمیع اوجاع گوش وثقل اذن وجہت تجفیف جمیع قروح آں واز بیاض حکیم اکمل خان مرّیک مثقال کندر نطرون ہریک سہ مثقال زعفران چہار مثقال عصارهٔ خشخاش گلاب ہریک دو مثقال مغز بادام مغشر بیست عدد کوفتہ در سرکہ و گلاب سائیدہ اقراص سازند وقت حاجت اگر وجع شدید باشد با روغن گل و اگر ثقل باشد با خل سائیدہ قطور نمایند **مرہم موجوده** بہت مشنگار رجہت قرحہ گوش وسیلان مدہ وتسکین وجع معمول ومجرب از مجموعہ بقائی انزروت مربی سفیداب از ہریک یک درم موم دو درم موم سفید سہ درم روغن کنجد دہ درم مرہم ساختہ بکار برند خطائی فتیلہ کردہ در گوش نہند **مرہم ابیض** ۔ در قروح تازهٔ گوش مستعمل و مجرب سفیدهٔ کاشغری مردارسنگ ہریک پنج درم موم سفید یک اوقیہ روغن گل دو اوقیہ اول موم را در روغن مذکور بر آتش گداختہ ادویہ دیگر سائیدہ و قدرے کتیرا سودہ بیامیزند وگاہے قدرے کافور نیز آمیختہ میشود چوں تیار شود سفیدی بیضہ دو عدد طرب حل نمایند و اگر وقت گداختن موم لعاب اسپغول نیز اضافہ کنند در تسکین وجع وسوزش حرق نار و آب گرم بسیار نافع شود **مرہم ابیض** ۔ بنسخهٔ دیگر از بقائی ۔ سفیدهٔ ارزیر یک حصہ روغن گل یا روغن کنجد دو حصہ موم یک حصہ موم را در روغن بگدازند وسفیدہ در کھرل اندازند و اندک اندک از موم گداختہ بر سفیدہ بریزند و بدست حل کنند تا سرد شود بفتیلہ برنہند **مرہم مصری** ۔ کہ قرحہ کہنہ گوش را نافع زنگار شہد سرکہ کندر ہر چہار برابر در آب بپزند تا بقوام عسل آید پس موم و روغن گل بیفزایند و بکار برند **مرہم باسلیقون** ۔ بنافع سطور موم نیم رطل زفت چہار اوقیہ مر راتینج علک الانباط از ہریک دو اوقیہ زیت دو رطل موم را در روغن زیت بگدازند و چہار دوا باقی را در آں حل کنند و مرہم سازند **مرہم** ۔ کہ اصلاح قروح گوش کند از ذکائی زرد چوب یک جزو مردارسنگ دو جزو ہر دو را با سرکہ و روغن گل بسایند کہ مثل مرہم شود **مرہم زنگار** بہت ناصور گوش مجرب صاحب ذکائی ۔ زنگار توبال مس ہریک چہار درم عصارهٔ کندر شہد مصفی ہریک یک اوقیہ در مرہم سرشتہ استعمال نمایند **سانطول** ۔ برائے درد گوش ریحی بارد از موجز اکلیل الملک بابونہ قیصوم برگ غار برگ اترج پوست خشخاش لیلاہنہ نام کلہ با ہرچہ ہم رسد در آب جوشانیدہ بر بخار آں الکباب نمایند و بہ ثفل آں ضماد سازند و بآب او نطول کنند ؎

حکایات

صبیہ خشکی و درد سر شیرهٔ عناب لعاب بہیدانہ عرق شاہترہ شربت نیلوفر نوشند و سفیداب کاشغری مردارسنگ حضض مکی سودہ بروغن گل مفرح نمودہ ضماد نمایند **ایضاً** ۔ شخصے را درد گوش بعد غسل بآب سرد عارض شدایں دادند اطریفل کشنیزی خوردہ عناب پنج دانہ گل بنفشہ گل نیلوفر خطمی گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ سپستان نہ دانہ در آب گرم خیسانیدہ صاف نمودہ شیرهٔ کشنیز خشک چہار ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ داخل کردہ خاکشی چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند و برگ عنب الثعلب برگ نیب گل بنفشہ گل خطمی بابونہ اکلیل الملک پتنک بز در آب جوشانیدہ بالائش سرپوش گذاشتہ بخار آں بگیرند حضض مکی رسوت ہندی صندل سرخ گل خطمی عنب الثعلب کوفتہ بیختہ در آب عنب الثعلب تازہ و مغز فلوس خیار شنبر سرشتہ بر موضع درد گرد گوش ضماد نمایند **ایضاً** دختر شخصے را درد گوش بود و چرک نیز جاری داشت او آب برگ سدرس در گوش انداختہ بود ہیچ فائدہ نکرد ۔ حکیم صاحب فرمودند ہرگاہ کہ گوش از چرک پاک خواہد شد بعدہٗ ہماوطہ سدرس وغیرہ نفع خواہد کرد بنا بر پاک کردن چرک بادیان نیم کوفتہ بوزن یک خرمہرہ و عسل دو سہ خرمہرہ با چند قطرہ آب بہم کردہ جوشدادہ در گوش اندازند تا از آلایش پاک شود **ایضاً** درم گوش فرمودند بثرہ دارد شیرهٔ عناب لعاب بہیدانہ عرق گاؤزبان عرق کاسنی شربت بنفشہ داخل نمودہ بنوشند و بدستور معمول انزروت مربی مردارسنگ روغن گل شہد بآب برگ نیب باہم نمودہ پارچہ را آغشتہ در گوش گذارند **ایضاً** وجع رحیم برآمدن با کرب و بیقراری شیر بز و شہد جوشانیدہ در گوش اندازند فرمودند حالی چرک است روز سوم آب کدو و روغن گل جوشانیدہ نیم گرم اندازند ۔ **ایضاً** درم گوش و ہذیان فرمودند مہلک است فصد سر رگ و حجامت تفاخون بقدر قوت اول تبریدات بعدہ اسطوخودوس گل بنفشہ جوشانیدہ شیرهٔ مغز تخم کدو شیرهٔ تخم خیارین شربت بنفشہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند بعدہ مسہل مبارک دادند **ایضاً** بثرہ و سیلان مزمن از گوش بود فرمودند مرہم موجودہ در روغن نیب نیم گرم حل کردہ دو سہ قطرہ در گوش اندازند **ایضاً** بثرہ گوش اول بیضہ مرغ در روغن کنجد گداختہ اندازند چوں درد ساکن شود از حلبہ تخم کتان تخم

مرالشبیرہ باشد و نیم پختہ بجہت نفع التہاب نمایند و چوں پختہ شود و ریم برآید فتیلہ بعسل آغشتہ در دہن گرم کردہ در گوش گزارند پس از آں اندکے زنگ سوختہ بر منفذ تنگ خواہد شد دگرہ وثلیدہ بود و یک درم زنگار سکنجبین عسلی حل کردہ با یک قطرہ زہرہ گاؤ و یک قطرہ روغن با دام بیندازند نافع شود انشاء اللہ تعالیٰ
ایضاً شخصے را در وسریع و مدفعہ در گوش بود ایں فتیلہ در گوش نہادند شراب کہنہ ہفت ماشہ عسل دو ماشہ و نیم روغن بنفشہ خستہ خوخ ہر یک
پنج ماشہ بیضہ سنگ پشت ہفت عدد سفیدی بیضہ یک عدد در ظرف مسی خوب حل کردہ افسنتین سہ ماشہ صبر دو ماشہ کندر ان یک ماشہ سودہ آمیختہ بفتیلہ
آغشتہ در گوش نہادہ بہماں جانب خوب کردہ شد بعد از یک لحظہ ہمہ کرم بیروں آمدند+

فصل دویم در طرش

وآں عبارت است از نقصان قوت سمع و بطلان آنرا وقر خوانند و فقدان تجویف صماخ را صمم نامند و مرض مذکور خلقی بود یا عارضی خلقی علاجے ندارد و عارضی
نیز چوں مستحکم و مزمن شود قلیل البرا است و آنچہ در سن پیری بواسطہ ضعف قوی و غلبہ برودت و یبس بر اعضا را افتد و آنکہ از شکستن عصب گوش جامت و قوع
ضربہ یا سقطہ باشد نیز لاعلاج است و باقی اقسام عارضی کہ علاج پذیر اند مفصل مذکور میگردد **طرش از خلط غلیظ** ۔ و ایں بواسطہ انصباب
آں در عصب گوش کہ آلہ سمع است واقع شود علامت آں انتفاع باشیائے گرم و گرانی سر خصوص در وقت ہجود و عدم سوزش و سرخی گوش و تقدم
تمرا بیر مبردہ و تخمہ و امتلاء است **علاج** ۔ اول تنقیہ مادہ نمایند بدستوریکہ در فصل فالج گذشت و بعد از آں با یارج فیقرا و آب گرم و سکنجبین یا نجرول
دو ماشہ و پودینہ کوفتہ با ر العسل آمیختہ غرغرہ نمایند و بجندبیدستر و صبر و شونیز عطسہ آورند و روغنہائے گرم کہ در درد گوش بارد ذکر یافتند روغن بند دالو سے تلخ در
گوش چکانند و انجیر و خردل بکوبند و فتیلہ ساختہ دائم در گوش نہند و دیگر ادویہ مفردہ و مرکبہ کہ در ینجا مذکور مے گردد حسب حاجت بعمل آرند و قطور مومیائی با
روغن گل نیز بجراحی گوش نافع بود **طرش از سوء مزاج سادہ** ۔ علامتش احساس وجع است در عمق گوش بدون ثقل و تمدد پس اگر سوء مزاج
بارد بود تضرر از سردی و زیادتی مرض در اوقات باردہ بر آں گواہی دہد و اگر حار بود بالعکس آں مشہود گردد و التہاب و سوزش در گوش و حوالی آں پیدا باشد
و اگر یابس بود تقدم تعب و گرسنگی و بیداری و دیگر اسباب مجففہ بر آں دلالت کند و لاغری در چہرہ و چشم و انتفاع بچیزہائے رطب بود و سوء مزاج ساذج رطب
کہ بندرت باعث مرض مذکور میگردد از ضد علامات یابس و عدم وجع دریافت شود **علاج** حسب سبب با شربہ و اغذیہ و نطولات و قطورات مناسبہ
تبدیل مزاج نمایند مثلاً سوء مزاج حار و بارد آنچہ در درد گوش حار ساذج و بارد ساذج گذشت بعمل آرند و در سوء مزاج یابس مداومت اغذیہ مرطبہ و حمام و روغن
روغن گل و آب نیم گرم بر سر چکانیدن و مالیدن شیرہا و روغنہائے رطبہ و جز آں کہ در صداع یابس و تشنج یابس وغیرہ مفصل ذکر یافتہ علاج فرمایند+
طرش از صفرا ۔ و ایں از تصاعد آں بجانب دماغ بر سبیل بحران حادث شود چنانچہ در انتہائے امراض حادہ و حمیات صفراوی عارض میگردد
علامتش زردی رنگ و تلخی دہان باشند و مرض وقت گرسنگی بود و در اکثر اوقات از طنین خالی نباشد و علاجش مانند علاج صداع صفراوی نمایند و بعد
تنقیہ آب افسنتین و سکنجبین غرغرہ کنند و دوا الرمان در گوش چکانند و گویند کہ اگر آب پیاز و زہرہ گاؤ در پوست انار گرم کردہ بچکانند بالخاصیت فائدہ دہد
و باشد کہ از تپ ہائے حارہ بسبب صعود ابخرہ مرض مذکور حادث شود و تدبیرش شیرہ بنفشہ و ماء الشعیر و شربت خشخاش بدوام نوشانیدن است و ہر
شب پا یہا را احتکاک نمودہ بروغن گل چرب کردہ مالیدن **طرش از سدہ صماخ** و سبب ایں اجتماع چرک کثیر یا دخول سنگ ریزہ و دانہ وغیرہ
یا روئیدن گوشت زائد بعد از اندمال قرحہ یا تولد ثولول در ثقبہ گوش بود **علاج** آنجا کہ کثرت چرک موجب مرض باشد تدبیر آں شب تقطیر روغن نیم گرم و صبح
نطول آب گرم است و بر آوردن آں بآلہ کہ مخصوص بایں کار است و اگر تخم سپنداں و لوبیہ کوفتہ بسرکہ سرشتہ فتیلہ سازند و بگوش نہند تا سہ روز پس بر آرند چرک بسیار بیروں
آید و بہر اخراج سنگریزہ وغیرہ اول روغن در گوش چکانند و بعد از آں تدبیر عطسہ و سرفہ وغیرہ کہ در درد گوش از تولد کرم مذکور گردیدہ بعمل آرند و گوشت زائدہ و ثولول
را اگر ممکن باشد بآہن قطع نمایند و بعد از آں ادویہ مانع اندمال چوں قلقطار و نطرون و زرنیخ وغیرہ بفتیلہ آلودہ در گوش نہند تا گوشت زائد باقی نماند و اگر قطع ممکن نبود
مراہم اکالہ و ادویہ حادہ کہ در بواسیر الانف خواہد آمد بر آں گذارند تا کہ افزونی را فانی سازند و بعد ایں اعمال مراہم مدملہ کہ در درد گوش از قرحہ گذشت استعمال نمایند+

مفردات

بخور بخ افسنتین رومی نفع مے کند بطرش صفراوی از لبقائی **دیگر** حتلکے بروغن کنجد جوشانیدہ مجرب است و کذا آب پیاز و طبیخ حرمل و النفع از آں روغن

مین است **دیگر** برائے طرش بیخ حنظل تازہ بکوبند و شیرۂ آں بچکانند نافع بود **دیگر** تقطیر بول شتر چند روز متواتر ہمیں عمل کنند۔ **دیگر** اہل را در روغن
کنجد بریاں کنند کہ سیاہ شود تقطیر نمایند نافع است بگرانی سمع کہ از برودت بود **دیگر** از بیاض والد مرحوم تقطیر آب مطبوخ افسنتین با روغن بادام تلخ بجہت
کری گوش قدیم مجرب است **دیگر** برائے گرانی گوش در ابتدا و تحلیل ریاح غلیظ انکباب گل بابونہ تازہ یا خشک در سرکہ جوشانیدہ بعمل آرند و انکباب بطبیخ
درنا خشک بدستور مفید **دیگر** در طرش کہ از اخلاط غلیظ بود بعد تنقیہ بکار آید از خلاصہ فلفل سیاہ سائیدہ بروغن زنبق حل کردہ تقطیر نمایند و اگر ادرک
را بشکل میخ تراشیدہ در گوش گذارند سود دارد و ہمچنیں اگر حرمل را در بول کودک تا سہ روز تر کردہ بدارند و بعد از آں پارۂ صوف را باں بول آلودہ در
گوش گذارند فائدہ تمام دہد و قطور دہرہ بز بآب افسنتین عجیب النفع است **دیگر** برائے طرش بارد مادی و سافج از موجز روغن کنجد کہ در آں حنظل یا
بیخ آں جوشانیدہ باشند بچکانند یا آب سداب و عسل چکانند یا جندبیدستر در روغن شبت حل کردہ خصوص و قتیکہ ریاح غلیظ باں باشد **دیگر** انکباب
مرزنجوش و تقطیر آب گردہ بز کاو کہ بگرانی گوش نافع است ہر دو در مفردات نسل در گوش ذکر یافت **دیگر** کہ ثقل گوش کودکاں را نفع دہد ہر صبح
بادر کودک صعتر و نمک باہم بخاید و آب دہن یک قطرہ در گوش چکانند **دیگر** سرگین اسپ یا سرگین خر تازہ در جامہ کردہ قطرۂ چند بچکانند ہمیں عمل آرد

مرکبات

انکباب گرانی گوش کہ عقب سہل پیدا شدہ باشد و سبب آں بخارات بود زائل گرداند و در ریح لبعد تنقیہ نیز نافع است از شفائی و شریفی و بقائی بابونہ اکلیل
الملک قیصوم از ہر یک دہ درم پودینہ نمام مرزنجوش اذخر پوست بیخ بادیان پوست بیخ کرفس گل سرخ ہر یک پنج درم در دہ آثار آب بجوشانند تا سہ آثار آب
بماند سر گوش را بہ بخار آں بدارند و تحلیل حوالی گوش بجہت آب درصماخ نمودہ نمایند **انکباب** کہ نقصان و بطلان سمع را کہ سببش خلط غلیظ خام بود سود دہد
بعد تنقیہ دماغ مستعمل سداب جندبیدستر افسنتین با سرکہ و زیت و آب بپزند و در قمقمہ اندازند و قمعی بر سر آفتابہ نصب ساختہ یک سر قمع بقدر برداشت در گوش نہند
تا بخار آں در گوش رود **بخور** مجرب از علوی خان صاحب برائے طرش ہمچو بارد و اکثر امراض اذن بابونہ اکلیل مرزنجوش شفا پوست خشخاش عنب الثعلب اسطوخودوس
افسنتین بجوشانند و سر آں را محکم بندند کہ بخار نرود و چادر بر سر گرفتہ سر و گوش بر بخار آں دارند و در مرض کہ از خلط غلیظ بود یا سودا یت داشتہ باشد چوب چینی دو چند یک
جزو داخل کنند۔ **ایضاً** صاحب بقائی نوشتہ بخور یکہ بجہت ثقل سمع جدید و عتیق بکار آید باید اجزاء مستعمل بیشوہ مرزنجوش اکلیل الملک برگ شبت تخم شبت حبے
کہ نفع جنم و رافع گرانی گوش است منقول از بیاض استاد علیہ الرحمۃ صبر نیم مثقال شحم حنظل تربد موصوف سقمونیا مقل ازرق ہر یک دانگے غاریقون نیم درم بآب
کرفس حبہا سازند و فرو برند **حب** مجرب بجہت ثقل گوش کہ از سدہ خلط غلیظ باشد و مستعمل در طرش از بقائی تربد سفید موصوف دو درم انزروت ربع درم شحم حنظل پوست
ہلیلہ کابلی از ہر یک یک درم کتیرا دو دانگ کوفتہ بیختہ بآب حبہا سازند شربتے یک درم بطریق شبیار **دوا الرمان** در طرش کہ از صفرا بود بعد تنقیہ بہر بشرے عطفو
و تسکین حدت مرارہ و منع انصباب مادہ دیگر بکار آید بگیرند انار ترش و دانہ و شحم آں بیروں کنند پس دانہائے مذکور افشردہ آب آں در آں پوست خالی اندازند و
قدرے سرکہ و روغن گل داخل کنند در آں آمیزند بعدہ انار را بر آتش آہستہ نہند تا آنچہ در وست غلیظ گردد فرود آورد و قطرۂ چند نیم گرم در گوش چکانند +
دوائے از سلب آب عرب یک تولہ آب انار ترش چہار ماشہ سرکہ روغن گل ہر یک شش ماشہ نیم گرم در گوش اندازند بجہت گرانی کہ از صفرا بود مجرب است
و دلشو دیگر نمک لاہوری بجائے آب انار ترش چہار ماشہ داخل است بجہت درد و گرانی در مزاج بلغمی انفع۔ **ایضاً** برائے کری گوش بارد افسنتین رومی عنب
الثعلب ہر یک شش ماشہ شب در آب تر کردہ صبح جوشانیدہ صاف نمودہ روغن گل داخل کردہ بپزند تا روغن بماند یک دو قطرہ در گوش اندازند بدوام و اگر بر
مزاج گرمی شود دوائے بارد بنوشند **دوائے** کہ حکیم علی بجہت از الہ طرش و ثقل سمع کہ بعد از مقاساۃ امراض حادہ کہ در گوش بود واقع شود از مجربات دانستہ
و طرش کہ بعد انفجار اورام گوش حادث شود نفع بجد کمال بخشد و عجیب الفعل است و تجربہ حکیم غلام امام نیز رسیدہ دانہائے ثوم خام را پوست جدا کردہ در روغن
بادام تلخ بجوشانند چندانکہ بسیاہی گراید صاف نمودہ تا دو ہفتہ ہر روز دو سہ قطرہ در گوش بچکانند۔ **دوائے** برائے کری گوش و ثقل سامعہ از
بیاض استاد مرحوم انیسون نیم کوفتہ سہ ماشہ در دو تولہ روغن گل بجوشانند تا بہ نیم آید صاف نمودہ چند قطرہ در گوش چکانند۔ **ایضاً** برائے گرانی گوش
از بیاض مذکور ساجی بیخ ترب خشک کردہ انگوزہ دار فلفل ہر یک بقدر مناسب روغن کنجد یک پاؤ آب جزرات یک شیشہ ہمہ را در روغن و آب
جزرات انداختہ و قدرے آب داخل کردہ بآتش نرم بجوشانند تا روغن بماند **دوائے** کہ کری گوش ببرد و معمول از مشہر لیغی و ذکائی مغز
بادام مغز تخم کدوے تلخ ہر یک یک دام ربع نیم پاؤ ادرک پاؤ سیر ہمہ را نیم کوب کردہ در آب بجوشانند و صاف نمودہ روغن کنجد نیم

روغن افسنتین - جہت گرانی گوش از زکام افسنتین رومی در سیر داخل کردہ باز بجوشانند تا آب جذب شود و روغن بماند چند قطرہ گرم کردہ بچکانند **روغن** آب ترب تازہ بجوشانند تا نصف بماند صاف نمودہ روغن گل بادام تلخ ہر یک نیم تولہ آمیختہ باز بجوشانند تا روغن بماند پس موسیائی کانی یک سُرخ حل کردہ نگاہ دارند وقت حاجت نیم گرم در گوش چکانند **روغن** - بجہت کری گوش از بیاض مجربہ منقول قسط تلخ زنجبیل حرمل ہر یک یک درم با آب سودہ در دہ درم روغن کنجد بجوشانند چوں ادویہ بسوزد و روغن بماند نگاہ دارند و نیم گرم اندک در گوش اندازند درد گوش نیز زائل گردد +

روغن ترب و روغن کہ در آں بزر البنج و حرمل است و روغن اعظم و روغن مبارک - جہت کری و گرانی گوش نافع در فصل فالج گذشت **روغن خشتہ** زرد آلو و روغن دیگر کہ طرش و ثقل سمع را نافع است یک روغن دیگر کہ بثقل سمع و کری گوش نافع اند در فصل درد گوش مذکور شدند **شربت اسطوخودوس** مجرب جہت کری و صمم و منع سدد دماغ از لقائی بسفائج بالنگو گاؤزبان ہر یک پنج درم اسطوخودوس دہ درم ہمہ را در یک نیم رطل آب بجوشانند تا بہ نیمہ آید صاف کردہ یک رطل شکر طبرزد اضافہ کردہ شربت سازند **شیاف** جہت کری گوش ہیشہ معمول از لقائی مرزنجوش خردل سداب شحم حنظل مساوی کوفتہ بیختہ در زہرہ گاؤ شیافہا ساختہ وقت حاجت بروغن بادام تلخ سائیدہ در گوش چکانند **شیاف** کہ در صمم عظیم النفع است از علاج الامراض بورہ حب الغار جند بیدستر ہر واحد نصف جزو خردل انجیر ہر یک جزوے شراب کہنہ مقدارے کہ بپوشند دوا را بجوشانند تا منعقد شود پس شیافہا ساختہ در گوش نہند **شیاف** مستعمل بجہت طرش کہ از اخلاط غلیظہ بود و دافع ثقل سماعت و وجع بلغمی وطنین و دوی ریحی را مفید شحم حنظل یک درم عصارۂ افسنتین جند بیدستر نوشادر مر حرج از ہر یک نیم درم بورۂ ارمنی سہ درم نفط ربع درم فربیون یک نیم دانگ کوفتہ بیختہ در مرارۂ گاؤ سرشتہ شیاف سازند وقت حاجت اول الکباب بر مطبوخ بابونہ و شبت و اکلیل و فوتنج و مرزنجوش و شیح و برنجاسف زمانی صالح کردہ پس از یں شیاف قدرے بروغن بادام تلخ حل کردہ نیم گرم در گوش قطور نمایند **فتیلہ** کہ گرانی گوش را ببرد از لقائی بگیرند انجیر سفید فربہ و تخم و عسل او لستانند و بورہ و خردل و قردمانا کوفتہ بداں بسرشند و فتیلہ ساختہ در گوش نہند و خردل و انجیر ہر دو را کوفتہ فتیلہ ساختہ ہم کافی است و بعضے بورق افزودہ و داشتن آں در گوش تا ایام کثیرہ ر الساعۃ بعد یاس گفتہ اند **قطور** برائے ثقل سمع بلغمی بعد تنقیہ بکار آید از عجالہ نافع و لقائی جند بیدستر سہ درم نطرون یک نیم درم خربق سفید یک درم کوفتہ بآب سداب سرشتہ قرص ساختہ در بعضے روغنہا حل کردہ قطور نمایند **قطور** جہت طرش بلغمی از علاج الامراض خربق سفید یک درم جند بیدستر نیم درم نطرون دانگے کوفتہ بیختہ با سرکہ کہنہ بچکانند و یک نسخہ قطور کہ وقر را نافع است در فصل طنین خواہد آمد **کماد** - جہت وقر و صمم و طرش کہ سببش خلط غلیظ خام بود بعد تنقیہ بکار آید جند قوقی برگ غار مرزنجوش برنجاسف نمام صعتر بابونہ بجوشانند و اسفنج یا نمد بداں تر کردہ یا آب طبیخ در مثانۂ گاؤ انداختہ حوالی گوش و پس گردن تکمید نمایند و در نسخہ دیگر بجائے جند قوقی شبت و پودینہ و عاقرقرحا است - **نطول** جہت طرش بارد از سدیدی اکلیل الملک بابونہ سبوس گندم خطمی برگ غار مرزنجوش بادرنجبویہ بجوشانند و بر بخار آں الکباب و بآب آں تنطیل و بثفل آں تضمید حوالی گوش نمایند +

حکایات

شخصے مرو پیرا گرانی گوش یعنے طرش باطنین بود بعد تنقیہ بطبیخ اسطوخودوس و اطریفلات اُستاد فرمود کہ نسخہ معمولہ اطریفل اسطوخودوس تیار کنند و اسطوخودوس سودہ با طریفل صغیر سرشتہ بخورند بالائش عرق گاؤزبان ہشت تولہ عرق عنب الثعلب پنج تولہ بنوشند و روغن گل و آب ترب در گوش اندازند و کدنک روغن بادام تلخ اندازند - **ایضاً** - گرانی گوش فرمودند از گل خطمی بابونہ عنب الثعلب ہر یک یک تولہ و غیرہ آں بخار گیرند و در گوش چیزے ہرگز نباید آورد چراکہ مضرہ است و در آخر فصد فرمودند باز منفجر شدہ ریم برآمد **ایضاً** - زنے را در عقب عیز خالصہ کری گوش عارض شد از برگ آنبہ و نیب و گل بابونہ اشتہ ہر یک سہ تولہ بادیان رومی یک نیم تولہ قبل از نوبت تپ الکباب کنانیدند و از گل بابونہ افسنتین کہ یک ماشہ در شربت قنطوریون و شربت کنوث و عرق شاہترہ و مکوہ و کیوڑہ دادند تپ مفارقت نمودہ لیکن در گوش بشدت گردید شیاف ماميثا در آب کراث و نیب و روغن گل نیم گرم در گوش چکانیدند بعد از یک پاس ہشت عدد کرم از گوش خارج شدند و ہمہ عوارض برطرف گردیدند +

ایضاً - دیگرے ما بعد از تپ کری عارض شد اطریفل اسطوخودوس شب بخورند و از مرزنجوش گل بابونہ افسنتین اہل اکلیل گل بنفشہ ہر یک نہ ماشہ اسنہ ہفت ماشہ انگوزہ یک نیم تولہ شب تر نمودہ صبح جوشانیدہ صاف نمودہ روغن گل و بابونہ برابر آں گرفتہ باز بجوشانند کہ آب بسوزد و روغن بماند پس در آں جند بیدستر یک ماشہ زعفران ہفت ماشہ سودہ آمیختہ در گوش چکانیدند +

فصل سوم در طنین و دوی

عبارت است از آوازیکه در گوش در آید و در خارج موجود نبود پس اگر آں تیز و باریک بود طنین گویند و اگر نرم و بزرگ باشد دوی نامند اکثر بسانیکه طنین و دوی از دو حال خالی نبود یا متعلق بدماغ و گوش بود یا بشارکت معده و دیگر اعضاء باشد و فرق فیمابین آنکه طنین دماغی در اکثر امراض لازم میباشد بخلاف دیگر نوع که گاہے کم و گاہے زیاده میشود و باقی علامت و علاج اقسام جزئیه کن فصل مرقوم میگردد و بداں توجه فرمایند و باید که در جمیع اقسام ایں مرض دلک شدید اطراف و تلیین طبع نافع شناسند و سہر ہم در سدر و دوار است مفید دانند و مقویات دماغ واجب انگارند و از حرکات مثل سته عنیف و صیاح شدید و گرمی آفتاب و حمام بسیار گرم و از امتلاء و تمامی مبخرات ہمچوں سیر و پیاز و گندنا و شراب اجتناب لازم شمارند ؛

طنین و دوی از فضله دماغ - وایں عام است که ریح غلیظ از فضول دماغی جدا شود و موجب مرض گردد خواه آں فضله خود بسوئے گوش ریزد و باعث مرض مذکور شود علامت ریح گرانی سر و تمدد گوش است و گاہے اشتداد مرض و گاہے سکون آں و نشان خلطی ثقل و تمدد گوش بود و دوام و لزوم مرض مذکور **علاج** در ہر دو نوع اول بہر تنقیه دماغ مسہل گرم و حب ایارج بدستوریکه در فصل استرخاء و لقوه مذکور شد بدہند و بعد تنقیه اکلیل الملک بابونه شبت نرگس در آب جوشانیده بخار آں بگیرند و دیگر انکباب ادویه ملطفه بعمل آرند و روغنہائے گرم که در درد گوش بارد گذشت تقطیر نمایند و روغن قسط چکانیدن ہم مفید بود و اگر یکے ازیں روغنہائے حاره باب پیاز گرم نموده سه قطره در گوش چکانند نافع تر بود و آب ترب با روغن گل چکانیدن نیز فائده دہد و یکچند بید ستر و شونیز و جاؤشیر سعوط نمودن و بکندش و دارچینی عطسه آوردن بغایت مفید است و ایضاً بعد تنقیه بہر تحلیل ریاح و فضول باقی مداومت حمام نافع بود **طنین و دوی از ضعف قوت سامعه** وایں نابینا را اکثر عارض شود علامتش کدورت حواس و ضعف افعال نفسانی است **علاج** برائے تقویت دماغ اطریفلات و خمیره جات وغیره که در صداع ضعف دماغی مفصل ذکر یافته مناسب حال مریض دہند و چیزہائے خوشبو که تیز و تند نباشد بویانند و اغذیه مقویه عطریه خورانند و روغن گل یا روغن بادام در سرکه پخته در گوش چکانند **طنین و دوی از ذکائی حس سمع** علامتش قوت دماغ و جودت حواس و ہیجان مرض در وقت گرسنگی و خفت آں در سیری و سکر بود **علاج** اگرچه ایں نوع فی الحقیقت مرض نیست اما ہرگاه بافراط رسد و موجب تشویش گردد اندکے افیون در روغن بادام و شیر زناں حل کرده قطور نمایند یا روغن گل و سرکه آمیخته بجوشانند تا روغن بماند پس قدرے افیون حل کرده در گوش چکانند و اگر مزاج بارد باشد حب الصنوبر و جند بید ستر نیز اندکے بیامیزند و چکانیدن روغن بھنگ نیز دریں جا سود دارد غذا اکله پاچه و ہریسه مناسب بود **طنین و دوی از کثرت نبیس** علامتش ازدیاد مرض در حالت شکم تہی و تقدم فاقه و نایافتن غذا است **علاج** در غذا توسیع کنند و نفاریق خورند و روغن گل و دیگر روغنہائے بارد رطب در گوش چکانند و گاه گاہے بنابر ترطیب روغن بنفشه نیز چکانند **فائده** طنین و دوی اگر در تپ افتد به تدبیر تپ کوشند و اگر از خوردن اشیائے بخار انگیز ہمچوں سیر و گندنا و فلفل حادث گردد قطع سبب کنند و تعدیل اخلاط نمایند و اگر بباعث جوشش ریم و قرحه یا از حرکت کرمہائے قرحه عارض شود علاج قرحه نمایند و تدبیر قتل کرم بعمل آرند بدستوریکه در درد گوش ذکر یافته و طنینیکه از سستی و بعد خواب بالائے طعام بسبب حدوث تخمه و از وقوع ضربه و سقطه بر سر لاحق شود حسب سبب به تدبیر صداع خماری و بعلاج ضعف ہضم و تخمه و صداع ضربی توجه فرمایند +

مفردات

سیر روزینم مثقال نسرین پے در پے چند روز بخورند برائے طنین و دوی نافع است از ذکائی **دیگر** از خلاصه بعد تنقیه دماغ اگر قدرے فرفیون در روغن حنا حل کرده نیم گرم در گوش چکانند طنین را زائل سازد **دیگر** از لقائی قطور مراره گاؤ یا آب کراث یا روغن گل نافع طنین بارد است **دیگر** جہت دوی سپایه نافع حنظل در ریت جوشانیده صاف نموده تقطیر نمایند و شیره برگ پان یا برگ ٹوکھیا ادرک یا آب پیاز مفید اند از تکمله ہندی ؛

مرکبات

انکباب که در طنین و دوی بعد تنقیه دماغ بکار آید پودینه افسنتین مرزنجوش صعتر بجوشانند و انکباب نمایند **انکباب** که تحلیل مواد بارده و تقویت عضو کند از قادری و علاج الامراض برنجاسف گل بابونه افسنتین رومی مرزنجوش اسطوخودوس مشک طرامشیع مصعتر شاہجدہ خشک اہیل فطراسالیون تخم حنظل جو انسرو کما فیطوس دار شیشعان شبت پودینه جبلی را یا ہر چه ازیں بہم رسد بجوشانند و به بخار آں انکباب نمایند +

اطریفل

بہت طنین گوش و تقویت معدہ و دیگر فوائد بسیار دارد ذکائی نخفل دمازدانہ ہیل ہر یک پانزدہ ماشہ آہن کشتہ یک نیم دام کشنیز خشک مقشر سہ دام بلیلہ یک نیم دام آملہ منقے شش دام دار چینی پانزدہ ماشہ اصل السوس مقشر ستہ در بلیلہ کابلی ہر یک سہ دام طباشیر نمک لاہوری ہر یک پانزدہ ماشہ نبات سفید یک سیر شہد خالص یا نیم سیر ہمہ ادویہ کوفتہ بیختہ بروغن گاؤ چرب کردہ بدستور معروف معجون سازند مقدار خوراک یکسیر تا پاؤ سیر بر عایت گرمی ہوا است والا بالعکس منا پند یعنے نبات پاؤ سیر شہد یک سیر اندازند و اطریفل مسہل کہ طنین و دوی را نافع است نسخہ آں در صداع گزشت - بخور کہ دوی و طنین را کہ با ثقل راس و ضعف سمع بود نفع رساند از ابتدائی مرض بجوش شیر افسنتین نوع صعتر جوشانیدہ بدستور بخور نگیرند حسب مجرب کہ برائے تنقیہ فضلات دماغ مرض معمول حکیم علوی خان دفصل طرش ذکر یافت - دبیدالورد - برائے دوی و طنین مفید و در فصل صداع گزشت +

دوائے کہ برائے طنین مجرب است و بعد تنقیہ دماغ مستعمل کنند زعفران جند بید ستر ہر کدام یک مثقال کوفتہ بیختہ اقراص سازند و خشک نمودہ عند الحاجت قدرے از آں در شراب کہ نیم گرم باشد حل نمودہ تقطیر نمایند **ایضاً** از خلاصہ خربق سفید جند بید ستر زعفران مساوی کوفتہ با سرکہ در روغن حنا سائیدہ تقطیر کنند کہ نہایت مفید است **روغن** برائے طنین و دوی و ثقل سمع از بیاض حکیم واصل خان افسنتین رومی و بابونہ در سرکہ بجوشانند و گوش بر بخار آں دارند و بعد ازیں روغن چند قطرہ در گوش چکانند روغن زہرہ گاؤ یک تولہ روغن گل روغن مغز خستہ شفتالو ہر یک دو تولہ با آتش ملایم بجوشانند تا آب برود و روغن بماند پس صاف نمودہ نیم درم افیون خالص در آں حل کردہ بکار برند **روغنے** کہ آواز گوش و پیچیدن ریم باز دارد از مجربات اکبری برگ سنبھالو برگ چنبیلی برگ آلو بھنگرہ لہسن بیخ کیلہ برگ بادنجان برگ تلسی بیخ سہجنہ بہٹ کٹائی ادرک برگ کریلہ از جملہ شیرہ کشند جدا جدا مساوی بگیرند و مجموعہ ہمہ روغن کنجد آمیزند و تا ہفت روز جدا رند و ہر روز آں را بچیزے بر ہم زنند پس روز ہفتم با آتش نرم بجوشانند تا روغن بماند و شیرہ سوختہ شود ہر روز دو بار چند قطرہ بچکانند **روغن خستہ زردآلو** - حار و حاد است نفع میکند بہ دوی اذن و تفتیح مے کند سدہ آں را و مداومت ایں مزیل طرش و وجع اذن بارد است وطریق استخراج آں مثل روغن بادام است و آں در درد گوش گذشت **روغن قسط** - کہ در ینجا بکار آید از زاد غریب قسط دہ درم نیم کوفتہ شب در سرکہ بخیسانند و در نیم آثار آب بجوشانند تا بہ نیمہ آید نیم آثار روغن کنجد بر سر آں ریزند و بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند یک نسخہ روغن کہ برائے تحلیل ریاح مفید و در وجع گوش گذشت در ینجا نیز نافع بود - **سعوط نشوہ** برائے دوی و طنین از مطب گل خطمی تخم مرو ذنب الثعلب کشنیز خشک ہر یک شش ماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ غرغرہ نمایند **قطور** طنین و دوی و وقر را نافع است از قادری و علاج الامراض دو کانی کندر زعفران فرفیون جند بید ستر خربق سفید مرمکی ہر یک سہ درم نطرون بورہ ارمنی ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ در شراب حل کردہ بچکانند - **ایضاً** منہم از خلاصہ کہ طنین را بعد تنقیہ نفع تمام دارد حنظل نیم درم مشک دانگے با آب مرزنجوش بسایند و بچکانند و در نسخہ دیگر جامع مشترک النفع برای دوی و طنین کہ از ضعف سامعہ یا از غلبہ خلط باشد تخم کراث لشعث درم مرزنجوش نیم درم است قطور جہت طنین و دوی و وقر نافع و بفصل طرش در شیافات گذشت و دو نسخہ قطور کہ طنین را... دمند است در فصل درد گوش مذکور شد +

فصل چہارم در انفجار

یعنے برآمدن خون از گوش بسبب کشادن و شگافتن رگ گوش است بواسطہ امتلاء خون یا وقوع ضربہ و صدمہ قویہ **علاج** فصد نمایند و خون در امتلاء بکثرت گیرند و در ضعفی کمتر برآرند بعدہ ادویہ قابض عروق واد ویہ رعاف در گوش چکانند و اگر با تپ و حرارت مزاج بود مازو را در سرکہ جوشانیدہ اند کے کافور حل کردہ تقطیر نمایند و اگر حرارت نباشد احتیاج کافور نیست و آب گندنا ہمراہ سرکہ جوشانیدہ بچکانند و اگر معتدل خواہند اندکے کافور در آب گندنا افزایند و اگر بعد بحران خون از گوش برآید تا کہ خوف غشی نشود ہرگز بند نکنند +

مفردات

املج مع پوست و آنچہ در اوست اندر سرکہ بپزند و صاف نمودہ بچکانند سیلان خون از گوش باز دارد **دیگر** تقطیر آب بارتنگ مع اقاقیا نیز عامل است **دیگر** شیرہ کرب با کرہ نیکو بر بچکانند خون را کہ در گوش بستہ باشد بگدازد **دیگر** چکانیدن آب کردہ نگاہ بطریقیکہ در مفردات فصل درد گوش گذشت جہت سیلان خون از گوش مجرب نوشتہ +

مرکبات

قطور ماميثا اقاقيا حضض سوده در آب لسان الحمل يا آب خرفه آميخته در گوش چكانند خون آمدن از گوش باز دارد **ایضاً** برائے خروج خون از گوش صبر کندر مساوی کوفته در آب کنند تا ساييده قطور نمايند **قطور** قوى الاثر جهت انفجاری که از ضربه و سقطه و دفع طبيعت بسبيل بحران باشد از بقائی زعفران دو دانگ حضض کندر عصاره بادرنج هر يک يک درم در سرکه خوب حل کنند که يک ذات مثل آب شود بچکانند هم چنين زهره خرگوش بسرکه حل نموده نيز نافع است +

فصل پنجم در سیلان رطوبت از گوش

سببش در اطفال رطوبت شیر است و در غیر آں حرارت ماده و گاہے بعد ضربه و سقطه بسبب ازعاج رطوبات عارض شود **علاج** اول رطوبت را از گوش پاک کنند بتقطیر روغن و نهادن فتیله بعسل و انزروت آلوده و بعد از آں ادویه مجففه همچوں صبر و حضض و مرکی و حب الآس استعمال نمایند و اگر مازو باریک سائیده در شراب کهنه آمیخته یا در سرکه کهنه جوشانیده در گوش چکانند رطوبت صرف که از گوش سائل شود قطع کند و طفلان را حاجت دوا نیست بعد بلوغ خود بخود زائل مے شود **مجرد است** قرع سوخته باریک سائیده بپاشند سیلان رطوبت از گوش باز دارد **دیگر** سهاگه بریاں سائیده در گوش اندازند و بالائے آں قطره چند از آب لیموں بچکانند و مداومت نمایند که رطوبت باز ایستد و بدبوئے دور شود +

مرکبات

دوائے که جهت سیلان صدیه که بعد افتادن کرم بهم رسد نافع است از بقائی کندر گلنار مازو سوخته شب یمانی مرکی هر یک نیم دانگ توبال نحاس دو دانگ کوفته بیخته در سرکه و روغن گل حل کرده تقطیر کنند **ایضاً** قنابس و نسج عنکبوت و قنطوریون در روغن زیتون جوشانیده صاف نموده تقطیر نمایند که دریں باب مجرب صاحب خلاصه است **فتیله** از حکیم هادی که سیلان رطوبات را نافع در فصل درد گوش گذشت +

فصل ششم در انکسار الاذن

وآں عبارت است از شکستن غضروف گوش بسبب ضربه یا سقطه قویه **علاج** فصد کنند و تلیین طبع نمایند و صبر و مر و اقاقیا مغاث ماش تخم حنا سائیده بجانبے که گوش مائل شده باشد بر آں جانب ضماد سازند و اگر کسر مع فسخ باشد هر دو جانب ضماد نمایند و هرگاه که از موضع شکستگی خون نیز برآید بعد اندمال مرهم بهروزه استعمال کنند +

مرکبات

طلا که در کوفته شدن گوش مے آید از بقائی صبر اقاقیا کندر بسرکه و سفیدی تخم مرغ سرشته طلا کنند و مغزنان باعسل سرشته نیز نافع است و کندر تنها هم از ادویه نافعه رض اذن است **ایضاً** کندر مخلوط بزیت یا زفت یا شیر نفع میکند بشرط مجاورات اذن **مرهم بهروزه** که برائے کوفتگی گوش بعد فصد و تنقیه معمول است بهروزه نیم جزو صمغ البطم زفت رومی هر یک یک جزو اول موم روغن از سپیدہ بط و موم درست کرده هنوز بر سر آتش باشد که ایں دوا با آمیخته فرود آرند و بمالند و مرهم سازند +

فصل هفتم در انقلاع الاذن

یعنے برآمدن گوش از بیخ سببش کشیدن گوش است بزور یا ورم و ریح فاعلا **علاج** بعد فصد و مسهل گوش را بر موضع او نهاده بر فاده و عصابه بہ بندند و تا سه روز نکشایند تا که مستحکم شود پس از آں اگر درد باقی باشد بگیرند موم و روغن و پیه بط و بگداززند و بآب برگ خطمی و آب کشنیز سبز و آب برگ اسپغول و آرد جو آمیخته کرده در هم نموده بمالند **مرکبات** - **ضماد** که انقلاع غضروف گوش را بعد فصد و اسهال و بستن برائے تسکین درد بکار آید نان جو خشک در آب تر کنند تا نرم شود و قدرے سرکه و روغن گل بر آں بپاشند و مثل ضماد ساخته به بندند +

فصل هشتم در شقاق الاذن

یعنے شقاق که در بیخ گوش حادث شود و چرک و زرد آب از آں تراود و ایں مرض اکثر اطفال را افتد **علاج** درمیان هر دو شانه حجامت فرمایند

و یا بینی گوش زلو چسپانند و جراحت را بشیاف دشستہ قدرے کمیلہ دم ریار سنگ و برگ حنا باریک سائیدہ بر آں پاشند +

مفردات

روری کہ چیزے است سرخ و بہندی ہستال میکنند یا برل گوک یا آب آمیختہ ضماد سازند یک لحظہ سوزش مے نماید لیکن بغایت مفید است و دیگر جراحات رطبہ را نیز نافع **مرکبات** ۔ ضماد جہت قلاع اذن مجرب از دکائی دمعولی مغز تخم کدو سوختہ تخم ہندوانہ سوختہ پوست کدو سوختہ دم الاخوین سفید قلعی سوختہ کلنار سوختہ توتیا کرمانی کوفتہ بیختہ بشیر دختر حل کردہ در اذن بمالند کہ مثل مرہم شود طلا کنند +

فصل نہم در حکۃ الاذن

یعنے خارش گوش سببش انصباب رطوبت بورقی است **علاج** افسنتین رومی در سرکہ خالص جوشانیدہ صاف نمودہ چند قطرہ نیم گرم در گوش چکانند و اگر روغن تسنتہ زرد آلو یا روغن بادام تلخ با سرکہ مذکور آمیزند بہتر عمل کند و ہمچنیں اگر سہاگہ بریان سودہ در گوش اندازند و بالائے آں دو قطرہ آب لیموں ریزند نافع بود و کذا بول البقر و البعیر **مفردات** ۔ صبر سقوطری بروغن گل حل کردہ در گوش چکانند از معمولی **دیگر** جلبہ در شیر زنان لت کردہ چکانند **مرکبات** ۔ **قطور** نافع خارش اندرون گوش از کتاب مذکور جعفص بقدر ماشہ در آب سائیدہ صاف کردہ نیم گرم در گوش چکانند و بالائے آں سہاگہ بریان باریک سودہ بآب حل کردہ چکانند +

فصل دہم در صرب الاذن

یعنے تنفر گوش از آواز عظیم سببش ضعف قوت نفسانی است بتمامہ یا ضعف سامعہ فقط ۔ **علاج** تقویت دماغ از اطریفلات و خمیرجات کنند و شمومات و مروخات مقویات دماغ بکار برند چنانچہ در صداع دماغی مفصل مرقوم شدہ +

مقالہ پنجم در امراض بینی

شیخ الرئیس میفرماید کہ بعض معالجات بینی مختص براو بینی نیستند مثل غراغر و اطلیہ سر و بعضے از آں اختصاص بہ بینی دارند چنانچہ بخورات و سعوطات و شمومات و نشوقات و نفوخات و ہر کسے را کہ حاجت بسعوط ادویہ افتد باید کہ اول دہن خود از آب پُر کند و بر پشت بخوابد و سر را بسوئے پشت مائل دارد و پس دوا بزور بالا کشد و گاہے بعد استعمال ایں ادویہ در سر سوزش پیدا میشود دریں صورت اگر خود بخود رفع گردد بہتر و الا روغن بنفشہ و روغن گل و شیر زنان در بینی چکانند و اگر دوائے سعوط بسے حاد و حریف باشد وقت سعوط نمودن خرقہ تر بآب گرم بر سر نہند و پیش از نہادن خرقہ بر سر شیر دوشند و یا روغن گل یا روغن خلاف ریزند +

فصل اول در رعاف

یعنے برآمدن خون از بینی سببش کشادن رگہائے باریک اندرون بینی است بواسطہ حدت خون یا شگافتن شرائین غشائے زیر دماغ بباعث شدت امتلاء خون و ضربہ و سقطہ و ایں عسر العلاج است و فرق میان رعاف عرقی و شریانی آنکہ در شریانی خون مفرط بدفع برآید و سرخ خالص و گرم بود و علامت حدت خون رجوع و غلبہ صفرا است و خروج خون رقیق اندک اندک و نشان امتلائی دم تقدم صداع شدید و سرخی چہرہ و چشم بود ۔ **علاج** شربت از لعاب بہیدانہ شیرۂ عناب شیرۂ مغز تخم تربوز و شربت نیلوفر دہند و اگر خواہند شیرۂ تخم کاہو شیرۂ تخم خرفہ و قدرے کتیرا سودہ افزایند و گل ارمنی یا نشاستہ بسرکہ آمیختہ بر سر ضماد نمایند و آملہ خشک در آب سائیدہ بر تارک سر ضماد کردن نیز مفید بود و کافور در سرکہ جوشانیدہ در بینی چکانند و پشم اشتر را سوختہ در بینی دمند و خانہ عنکبوت در سیاہی تر کنند دیگر دودہ آسیا آلودہ در بینی نہند و قوی تر از ہمہ آب افشردہ سرگین خر است اگر اندکے کافور در آں حل کردہ چند قطرہ از آں در بینی چکانند نفع الفور رعاف را بند کند و اگر قدرے افیون اضافہ نمایند اقوے خواہد بود و دانگ قدمین و بستن بازو و ساقین و بن ران و خصیتین بتسمہ مستحکم نیز فائدہ مے کند و گویند کہ خصیتین مریض در سرکہ نہادن ہماں وقت خون بند نماید ۔ بالجملہ در ابتدا تسکین

وتبریہ وتکثیف ودر انتہائے وقت ضعف حبس باید کرد پیش از ضعف مالہ اگر از نزلہ بود یا حجامت واگر امتلا و دروی عروق باشد فصد صرر و صرر باسلیق تو ہر تسکین حدت
خون وتغلیظ آن آب سرد وبرف بر سر ریختن ونوشیدن ودر بینی کشیدن و یا برف بر پیشانی بستن وشربت کادی و عناب وریباس نوشیدن وعدس ورمح پختہ با آب
لیموں خوردن نافع بود واگر ازیں تدبیر فائدہ نشود فصد سرد و باریک کشایند از جانب محاذی وخون بتفاریق برآرند وتجمید باشرط بے تیغ کستند و بر دوش وشکم نہند اگر خون از
شقہائے باشد برائے محاجم بر جگر نہند واگر از حیب برآید بر سپرز گذارند وگاہے در آخر رعاف باستعمال ادویہ حادہ کہ گوشت را بخورد عضو را بسوزد وخشک سازد مثل زاج وزنگار
وغیرہ حاجت افتد پس اگر شاہدہ واجب کند ترکیبات آنہا بعمل آرند کہ خون بند شود ورعاف گاہے از گرمی وخشکی بود وایں علاجہا مفید نیا بد روغن بادام وروغن کدو خشک کردہ
در بینی چکانند و بر سر بمالند مفید آید ومکرر چکانند واگر قدرے کافور دریں روغنہا حل کردہ چکانند بغایت نافع بود ووزد و بر طرف شود وکسیکہ برعاف معتاد باشد بعد فصد
سرد بنکلار گھر یا یک ماشہ باشربت انجبار بنوشند ورعاف کہ در امراض حادہ وتپہائے گرم بروز بحران واقع شود تا بحد افراط نرسد وخوف سقوط قوت نباشد بند نکنند

مفردات

زنج کہنہ در آب سائیدہ بر پیشانی طلا نمایند رعاف را بند نماید **دیگر** کافور یک حبہ دریک دام آب کشنیز سبز حل کردہ سعوط نمایند مجرب است واگر عوض آب کشنیز آب افشردہ
سرگین خر کنند اقوی خواہد بود ومکرر بتجربہ رسیدہ است واگر قدرے افیون اضافہ نمایند بعید نیست خواہد شد **دیگر** کہ رعاف بند کند ومجرب است فتیلہ را با سفیدہ تخم مرغ آغشتہ
وکافور بر آن پاشیدہ در منخر سائل الدم بگذارند وگل ارمنی با آب سائیدہ بر سر وجبہ وگردن طلا نمایند ہرگاہ خشک شود دیگر اعادہ نمایند بتکرار عمل رعاف بند شود **دیگر** معمول المتنا
علیہ الاعتماد سرش را بگذارند و بر دو پارچہ طویل طلا نمایند پس یکے از آن از سر بینی تا بنا رک سر کشند ودومی از یک بناگوش تا بناگوش دیگر وہرگاہ خون بند شود وخشک شود دستہ
قطرہ روغن لبرد خاصہ اگر گاؤ بود در بینی چکانند وچوں از معاودت مرض خاطر جمع شود پارچہائے مذکور را بآب تر کنند وفرود آرند **دیگر** شیاد کافور بر ناصیہ یا فوخ مجرب است و
کذا نفوخ قشور بیض مجرب **دیگر** فتیلہ بزر مغسول مع بیاض بیض مجرب است وکذا ارگ کنار جبین طلا کردن **دیگر** بجہت رعاف دارائے سرخ را با خون رعاف آغشتہ و
سوختہ محرق آن را در بینی دمند **دیگر** ضماد سر یا جبین بزبل البقر تازہ کہ ہنوز گرم باشد دافع رعاف است وکذالک آرد جو با آب خرفہ یا با آب سادہ **دیگر** کون را بسرکہ سحق کنند
وفتیلہ بداں آلودہ در بینی گذارند رعاف را بند سازد **دیگر** بیضہ درست را بسوزند تا سفیدی آں سیاہ گردد بسیار باریک بسایند و با نبوبہ در بینی دمند قطع میکند رعاف را **دیگر**
کہربا سائیدہ نفوخ نمایند وکذا کندر سودہ بعد خشک حمار سودہ نفوخ کردن مجرب است **دیگر** مسکہ بے نمک را با آب خرفہ مکرر شستہ وکافور بآں آمیختہ سعوط نمایند وبرگ کنار وبرگ
بید وبرگ بہ ہر چہار زینہا بہم رسد نرم سودہ بر جبہ طلا نمایند فوراً رعاف بند شود **دیگر** مجرب برائے رعاف حادث از حمیات وغیرہ شاہترہ تازہ را بسایند وآب او بنوشند ووجہ و
جبین ومقدم سر را طلا نمایند یا شاہترہ خشک را با آب سائیدہ بنوشند **دیگر** آب بادروج را در بینی چکانیدن بالخاصیت حبس رعاف میکند وکذالک آب پودینہ **دیگر**
رعاف بند کند حنفض بگیرند ودر خرقہ کتان لبستہ بسوزند خاکستر وے بگیرند ودر بینی دمند رعاف بند کند **دیگر** قاطع رعاف بر پارچہ نیلی بزر قطونا کوفتہ بسرکہ سرشتہ ہمن کردہ
طلا نمایند از معمولی **دیگر** از کتاب مذکور ہنگام ضعف از کثرت رعاف معمول کرشیں را در سرکہ پختہ بر تارک سر طلا کنند

مرکبات

تبرید برائے رعاف از مطب استاذہ کرام لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرہ عناب پنجدانہ شیرہ خرفہ شیرہ تخم کاہو ہر یک شش ماشہ شیرہ خشخاش شیرہ کشنیز خشک ہر یک
چہار ماشہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ شیرہ مغز تخم کدوئے شیریں ہر یک شش ماشہ شربت نیلوفر یا شربت بنفشہ یا شربت صندل دو تولہ حل کردہ اسپغول شش ماشہ پاشیدہ
بنوشند وگاہے عناب پنج دانہ عرق شاہترہ دہ تولہ مے دہند واگر سود نکند فصد نافع آید **ایضاً** شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ درآب بارتنگ سبز مروق پنج تولہ آب برآوردہ
شربت حب الآس دو تولہ با شیرہ گلنار شیرہ دم الاخوین ہر یک چہار ماشہ بدہند **ایضاً** شیرہ بارتنگ شش ماشہ شیرہ خرفہ دو تولہ شیرہ تخم کاہو یک تولہ شیرہ بیخ انجبار
یک تولہ شربت نیلوفر دو تولہ صمغ عربی کتیرا ہر واحد یک نیم ماشہ سودہ پاشیدہ بدہند۔ **ایضاً** بعد از فصد دم الاخوین قرن ایل سوختہ طباشیر ہر یک یک ماشہ سودہ در
شربت انجبار آمیختہ بخوردہ شیرہ بیخ انجبار پنج ماشہ شیرہ حب الآس شیرہ تخم خشخاش شیرہ بارتنگ ہر یک ہفت ماشہ لعاب بہیدانہ سہ ماشہ در عرقیات برآوردہ تخم بارتنگ
پاشیدہ بدہند واگر ضعف بود مروارید زہر مہرہ گل قبرسی ومختوم مکہ یک ماشہ زیادہ کنند **دوائے** رعاف را بند کند از طب الاکبر مازو کشنیز گردا آسیا کندر صبر دم الاخوین
شب یمانی ہمچوں غبار بسایند وفتیلہ از کاغذ یا پارچہ ساختہ در آب سرگین خر یا در سپیدی بیضہ بیالایند بعدہ بادویہ مذکورہ آلودہ در بینی نہند خواہ آں ادویہ مسحوق را بانبوبہ در بینی
دمند۔ **دوائے** کہ اقسام رعاف بند کند منقول از خط والد ماجد طبلیہ گل معصفر انار خام برابر سودہ بآب سعوط کنند

ایضاً۔ از اقبال نافع سرشیر یاری رابسو نانند و تم بزرن تن کافور سائیدہ آمیختہ بر فتیلہ پاشیدہ در بینی نہند **دوائے** حابس رعاف نشاستہ گل ملتانی گیرو صندل ہر یک افیون یک ماشہ کوفتہ بیختہ سعوط نمایند و مرز آملہ خشک باب سودہ کیہ ساختہ بریافوخ نہند۔ **ایضاً**۔ از بیاض استاد مرحوم آب پودینہ با کافور در بینی چکانند ذگری مر سوختہ یک جزو قاقلہ نیم جزو باریک سائیدہ در بینی دمند و پوست درخت گولر و برگ املی و آب سائیدہ حولہ نمایند و یا آبگینہ سفید در بینی دمند مرو بعد اثر اے وبعد از آن سپیدی بیضہ و آہک معجون کردہ در بینی در آرند **دوائے** مجرب جہت رعاف از حکیم ہادی شیرازی زاج محرق موم الاخوین گلنار سفیداب قلعی قشار کندر چرم سوختہ گرد آسیا شلغ گوزن سوختہ و اگر میسر نیاید شاخ بز سوختہ بگیر ند طین مختوم طین شاموس طین مغرہ نشارہ ابنوس انار قیا نج انجبار صمغ عربی کہربائے شمعی سرگین بسد محرق نشاستہ کوفتہ بیختہ قدرے در انبوبہ کردہ در بینی دمند و قدرے با آب بارتنگ و آب خرفہ سرشتہ بر پیشانی طلا سازند و فتیلہ از نسج عنکبوت ساختہ بآب سرگین خر تازہ تر کردہ با دویہ آغشتہ در بینی نہند۔ **ایضاً** کشنیز خشک آملہ خشک ہر دو سائیدہ بکیہ بستہ بر یافوخ نہند و در بینی گل ارمنی افیون زہر مہرہ کاغذ سوختہ بود از سوختہ باریک سودہ دمند مجرب است از البعض نسخہائے ذکائی +

سعوط قوی تیز۔ کہ خون آمدن از بینی باز دارد از ابجالہ نافع و بقائی کافور چہار دانگ افیون کندر مرصاف سوختہ شادنج ہر یک سہ درم قرطاس سوختہ زاج سوختہ شب یمانی بریان مازو در سرکہ سوختہ عصارہ لحیۃ التیس گلنار دم الاخوین ہر یک چہار درم بکوبند و بہ بیزند و بعصارہ بادروج و عصارہ لسان الحمل بسرشند وخشک کنند و مہ ہار چنین کنند پس قرصہا ساختہ نگہدارند بوقت حاجت بگیرند مناسب بسایند و در بینی چکانند **سعوط** کہ رعاف را حبس کند از کتب مذکورہ کاغذ سوختہ پوست تخم مرغ سوختہ اقاقیا مازو در سرکہ سوختہ پوست انار ترش کندر مرصاف سوختہ شادنج معسول ہر یک یک جزو کافور ربع جزو کوفتہ بیختہ بآب بادروج در بینی چکانند **سعوط** نافع رعاف از معمول کندر افیون کافور ہر یک حبہ بآب سائیدہ در بینی چکانند **ضماد وے** کہ بر سر وجبہ گذاشتن حبس رعاف کند از علاج الامراض کافور افیون ہر یک ربع جزو گل ارمنی عصارہ لحیۃ التیس گلنار عدس مقشر ہر یک یک جزو کوفتہ بیختہ بسرکہ انگوری سرشتہ بر تارک گذارند **ضماد** کہ بر سر وجبہ نہند رعاف مفرط باز دارد از کتاب مذکور اول آب شدید البرد بر سر ریزند و بعد از آن تضمید نمایند مازو سبز پوست انار گل سرخ خشک ہر یک یک جزو عدس مقشر دو جزو صمغ برابر ہمہ کوفتہ بیختہ بآب آس و گلاب سرشتہ بر تارک سر وجبہ نہند و اگر خرقہ کتان بگلاب کہ برف سرد کردہ باشند تر کردہ بر تارک نہند قوی تر خواہد بود +

طلا کہ خون رعاف بند کند از ذکائی آرد جو خطمی گل ارمنی اقاقیا عصارہ لحیۃ التیس گلنار صندل ہر یک سہ ماشہ اندکے کافور و افیون بسرکہ سرشتہ بر سر و پیشانی طلا کنند **طلائے دیگر** کہ بہما نفع یار دارد از قرابادین عم حکیم شریف خان صاحب آرد جو گیرو گل ملتانی آملہ ہر یک سہ ماشہ نشاستہ صندل سرخ گیچ کہنہ گل اجلوع ہر یک نیم تولہ کافور افیون ہر یک یک ماشہ با سرکہ و گلاب یا آب بکن یا آب کشنیز سبز بر پیشانی و تارک سر طلا نمایند **طلا** کہ جہت رعاف ہمیں منفعت دارد از بیاض مذکور نشاستہ صندل سرخ گل ملتانی بسرکہ و گلاب سائیدہ بر پیشانی طلا نمایند۔ **ایضاً منہ** مجرب عدس مقشر صندل سفید خطمی اسپغول گچ و اندک کافور بآب مورد بر یافوخ و پیشانی طلا نمایند۔ **ایضاً منہ**۔ صندل سرخ تخم کاہو آب کشنیز آب نعنا آب خرفہ کافور شاہترہ گیرو مساوی گرفتہ طلا نمایند +

طلائے۔ رعاف قوی تیز مجرب از علاج الامراض آرد جو گلنار اقاقیا عصارہ لحیۃ التیس افیون صندل سفید از ہر یک سہ درم کافور دانگے بگلاب تر ساختہ بر پیشانی طلا نمایند **ایضاً منہ**۔ اقاقیا نشاستہ گل ارمنی گلنار مساوی کوفتہ بیختہ بآب مورد یا آب برگ تاک یا آب برگ بارتنگ سرشتہ طلا نمایند **طلا** نافع رعاف از طب الاکبر صندل گلاب کافور بر پیشانی طلا نمایند **فتیلہ** کہ رعاف را باز دارد از ذکائی غبار آسیا خون سیاوشان شب یمانی ہمہ را سائیدہ بر فتیلہ پاشیدہ در بینی نہند **ایضاً منہ** مازو شب یمانی گلنار نشاستہ صمغ عربی سحق نمودہ بر فتیلہ کاغذ کہ بمداد تر کردہ باشند پاشیدہ در بینی بدارند مجرب است **فتیلہ** بجہت حبس رعاف از حکیم علی دقاق کندر دم الاخوین انزروت سفید صبر سقوطری مساوی اجزا کوفتہ بیختہ فتیلہ از کتان ساختہ بسرکہ انگوری تر کردہ ادویہ پاشیدہ در بینی گذارند **فتیلہ** جہت رعاف از عجالہ نافع قلقطار اقاقیا موئے خرگوش خاک کندر سرگین خر ہمہ را آب گندنا بسرشند و فتیلہ ساختہ در بینی نہند **فتیلہ دیگر** افیون دانگے گلنار گرد آسیا مازو ہر یک نیم درم کوفتہ و بیختہ بعصارہ سرگین خر بسرشند و بتانہ عنکبوت بگردانند بعد از آنکہ بینی را بگلاب و سرکہ شستہ باشند در بینی نہند از علاج الامراض **فتیلہ دیگر** از بقائی کاغذ سوختہ پوست تخم مرغ سوختہ اقاقیا پوست انار ترش شب یمانی ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ بآب بادروج یا آب لسان الحمل یا آسیلغ سرشتہ فتیلہ بداں آلودہ بر بینی نہند **لو خلمہ دیگر** کہ ہمیں عمل دارد مازو سوختہ اندر سرکہ دو درم زاج سیاہ چہار درم شب یمانی شش درم کافور دانگے کوفتہ و بیختہ و فتیلہ کتان بعصارہ سرگین خر آلودہ و دریں دوا گردانیدہ در بینی نہند +

فتیلہ حابس رعاف از مطلب بجنکری گلنار مازو صمغ عربی افیون سودہ فتیلہ کاغذ سپاہی آلودہ دوا بر آن پاشیدہ در بینی گذارند **مطبوخ**۔ دافع رعاف نادی سدف اگر چند بے بنوشند گل بلاس تولہ در نیم آثار آب بجوشانند ہر گاہ چہارم بماند قدرے شہد انداختہ بنوشند و نیز دیگ را تسمہ اگر عرض شمد

دو تولہ شربت عناب انداختہ جہت آں ہست و بعضے تقویع کردہ نوشیدن نوشتہ اند و ثفل آں را سائیدہ بر تارک بندند **لفوع** برائے کثرت رعاف شاہترہ تخم کشنیز ہر یک دو مثقال عناب ہفت دانہ شب در کیسہ گرم تر کنند صبح آب صاف گرفتہ تخم کاہو تخم خرفہ ہر یک مثقال در آب نقوع شیرہ برآوردہ باز صاف کردہ دو تولہ شربت نیلوفر انداختہ یک مثقال اسپغول پاشیدہ بنوشند **نشوق** برائے تسکین حرارت و سوزش بینی کہ منجر برعاف شود خون بند میکند و مجرب است شیرہ مغز تخم کدو شیرہ مغز تخم تربز لعاب کتیرا لعاب بہیدانہ باہم آمیختہ قدرے سنگ جراحت سودہ داخل کردہ در بینی کشند **نشوق دیگر** از مجربات حکیم علی روغن بنفشہ بادام و مسکہ ہر دو را ممزوج نمودہ استنشاق نمایند رعاف کہ از حدت و حرارت خون باشد دفع شود **نشوق** رعاف را کہ از انفتاح دہن رگ بینی باشد مفید در آب آملہ سبز و آب کشنیز سبز صمغ عربی و افیون حل کردہ آمیختہ استنشاق نمایند **لفوخ** کہ رعاف شدید را بند کند از عجالہ نافع شب یمانی قلقطار سوختہ قلقدیس زاج شاخ گاؤ کوہی سوختہ و دم سوختہ مقتول با تو دستہ سوختہ مطفی در خل خمر کافور کاغذ سوختہ باریک ساختہ در بینی دمند **لفوخ دیگر** از مجربات حکیم محمد ہادی قشار کندر نشاستہ دم الاخوین صمغ عربی مقناطیس سوختہ طین مختوم طین شاموس کافور نشارہ آبنوس حضض شاخ بز محرق اذیم محرق گرد اشیا باریک سائیدہ بدستور استعمال نمایند **لفوخ** کہ حبس رعاف کند از علاج الامراض قرطاس سوختہ صدف سوختہ ہر یک یک جزو قلقطار نیم جزو سبیاد باریک ساختہ در بینی دمند **لفوخ** کہ رعاف را بند کند از مجربات احسن حضض مکی گل ارمنی کدو سوختہ پارچہ سوختہ کاغذ سوختہ آملہ خشک افیون صمغ عربی کتیرا کہربا سوختہ طباشیر بریان کوفتہ بیختہ در بینی دمند **لفوخ** از مطب کاغذ سوختہ بود از سوختہ در بینی دمند و کذا لفوخ یشب و اثمد مجرب **لفوخ** کہ رعاف را سود مند است از خلاصہ گلنار مازو افیون گردستیا کافور دم الاخوین تخم کاہو مجموع یا بعض نرم سودہ اول بینی را بگلاب بشویند و قدرے از آں بانبوبہ در بینی دمند و در نسخہ دیگر کہ از مجربات حکیم علویخان است بجائے کاہو کہربا است نوشتہ کہ ہمہ ادویہ مساوی بگیرند +

حکایات

شخصے را رعاف شد دمہ روز گذشت کہ بند نمے شد ایں داوند لعاب بہیدانہ شیرہ عناب شیرہ تخم کاہو عرقیات شربت نیلوفر بنوشند و اکثر در آب سائیدہ تکمید ساختہ ریا فوخ نہند ازیں ہیچ نشد آخر الامر آب سرگین خر افشردہ کافور در آں حل کردہ در بینی چکانید ند و خانہ عنکبوت را بآب صمغ عربی تر نمودہ فتیلہ ساختہ اقاقیا گلنار کہ زاج ہر یک نیم ماشہ مدس گرد استیا ہر یک یک ماشہ باہم سائیدہ بر آں فتیلہ پاشیدہ در بینی گذاشتند مفید افتاد۔ **ایضاً** رعاف با غلبہ خون اول فصد سرو فرمودند باز عناب پنج دانہ بعرق شاہترہ پاؤ آثار دست مالیدہ شیرہ تخم کاہو شش ماشہ نبات دو تولہ داخل کردہ بنوشند اگر کثرت خون بود فصد سرو جائز است **ایضاً**۔ رعاف باشقیقہ زائل اول جریان آب نیلگوں بعدہٗ خون از بینی مے آمد و شب عطش و عرق ماند فصد سرو کردند باز شربت مذکور دادند **ایضاً** رعاف مع الصداع عناب نجوشانیدہ و شیرہ کاہو شش ماشہ شیرہ کشنیز خشک چہار ماشہ نبات یک نیم تولہ داخل کردہ بنوشند و آب کشنیز سبز کافور بہم سیتی در بینی انداختند و خون بگیرند **ایضاً**۔ رعاف را بعد از حبس بآب کشنیز و کافور از خوردن حریرہ خشخاش و بادام خون باز جاری شد بسبب گرمی و حدت مادہ و گاہے از ترشی نیز جاری میشد فصد سرو خون پاؤ آثار گرفتہ شیرہ تخم کاہو لعاب بہیدانہ عرق شاہترہ شربت نیلوفر داخل نمودہ دادند **ایضاً**۔ رعاف بعد ضربہ دوام نمودہ شیرہ تخم کاہو لعاب بہیدانہ عرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان شربت نیلوفر داخل نمودہ بنوشند و گل ملتانی آملہ در آب ناک سودہ قرص بستہ بر سر گذارند و آب کشنیز سبز و شیر دختر و کافور سودہ در بینی انداختند و طلا کنند بر بالائے سر و صدغین **ایضاً** پیرے ہشتاد سالہ را دوام تار خون از بینی آمد حجامت بجہت امالہ فرمودند **ایضاً** کثرت رعاف از بینی و دہن فرمودند محاجم خالی بر پستان کشند و پارچہ سرکش آلودہ از بالائے ہر دو گوش بر از مقدم سر تا بموخر بچسپانند و عناب پنجدانہ سپستان نہ دانہ کشنیز خشک آملہ گل نیلوفر ہر یک شش ماشہ نقوع کردہ شیرہ کاہو شیرہ مغز تخم کدو یک یک تولہ شربت نیلوفر دو تولہ داخل کردہ بنوشند و سرگین خر در لتہ بستہ در بینی بیفشارند و سعوط شیر دختران و ضماد از گل ملتانی و مغز تخم کدو و کشنیز خشک و آملہ خشک بر پیشانی نمایند +

فصل دویم در خشم

و آں بطلان یا نقصان قوت شم باشد پس اگر مولودی بود علاج پذیر نیست و اگر عارضی است حسب سبب بدانچہ مذکور گردد تدارک نمایند و ہر چہ بکہ باشد در استعمال ادویہ پیشتر غناب بر مقدم دماغ کہ محل مرض است مصروف دارند **خشم از خلط غلیظ و سوء مزاج بارد** و خلط مذکور یا از دماغ بمجری بینی ریزد و در آنجا منعقد گردد و علامتش گرانی مقدم سر است و تکلم در بینی و عسر نفس و یا در سوراخہائے مصفات گرد آید ہمانجا بچسپد و نشانش عدم تغیر کلام و نفس است و باشد کہ ریح غلیظ از آں پیدا شود و در مجری بینی بند گردد و علامت آں تنفس از بینی بقصد لیع تمام و اشد ادیک منخر علی الدوام بود و سوء مزاج بارد اگر سادہ بود

سعوط - برائے فرح کہ بسبب سدہ باشد حمص سائیدہ در آب انار شیریں بمقدارے کہ بپوشد آں را انداختہ بجوشانند تا آب خشک شود و مقدار ماو کندر و انزروت آمیختہ باز آب انار کہ در آں حمص جوشانیدہ باشند خمیر نمودہ سعوط نمایند از بیاض عم حکیم شریف خاں و بقائی - **ایضاً** - جہت خنان یعنے غنہ کہ از آں کلام انسان مبین نشود و تنکار را در مرہم روغن حل کردہ ہمیشہ سعوط کنند تا مرض بکلی زایل شود از بقائی و شرائی **ایضاً** - برائے خشم از تتملہ ہندی ناگیسر دانہ الائچی خورد چھڑ یلہ زعفران سونٹھ یک ماشہ در روغن گاو آمیختہ در بینی چکانند **فتیلہ** کہ خشم را سود دارد از ذکائی و قادری سعد سنبل عبر گل سرخ قرنفل کوفتہ بیختہ بآب پودینہ سرشتہ فتیلہ ساختہ در بینی نہند بعد از آنکہ بینی را بگلاب و سرکہ چند زبت شستہ باشند **نشوق** - برائے تفتیح سدہ بینی مفید و معمول زنجبیل کاشم دارچینی ہر سہ را کوفتہ بیختہ بروغن قسط یا بادام آمیختہ استنشاق نمایند **ایضاً** دریں باب مجرب مثل در روغن نرگس گداختہ و اجوائن خراسانی کوفتہ بیختہ بیامیزند و نشوق نمایند **ایضاً** - دریں باب عاقرقرحا افیون دارچینی فلفل سفید کوفتہ بیختہ بروغن مناسب آمیختہ بعمل آرند **نفوخ** - کہ سدہ مصفات را زایل کند مرزنجوش نانخواہ صعتر سداب نمام قیصوم کوفتہ بیختہ در بینی دمند **ایضاً** - دریں باب مجرب عاقرقرحا دارچینی خردل سفید نطرون مشبع کوفتہ بیختہ در بینی دمند ایں ہر پنج نسخہ از بعض نسخ ذکائی منقول است - **حکایت** - حکیم صادق علی خاں مے نویسند کہ شخصے را بطلان شم عارض گردید و او ہر چند تنقیہ دماغ مکرر نمود ہیچ فائدہ نشد روزے عطسہ آمد و بلغم غلیظ دفعتاً از راہ بینی برآمد صحت یافت +

فصل سویم در فساد شم

و آں عبارت است از تغیر و تشویش قوت شامہ و ایں از سہ حال بیروں نبود یکے آنکہ ہمہ روائح را بیک رائحہ بو کند و سببش وقوع یکے از سوء مزاج اربعہ یا حصول خلط ردی است در مقدم دماغ دویم آنکہ از یک چیز بوہائے مختلف شمیدہ شود و سبب آں وصول مواد مختلف الکیفیت است در موضع مذکور سویم آنکہ بعض بوہا مدرک شوند و بعضے نہ چنانچہ بوہائے محسوس شود و خوشبو نہ یا بالعکس آں و سبب ایں قسم ثالث در صورت احساس بوئے بد اجتماع مادہ شیریں دموی یا بلغم طبیعی بود کہ حرارت محرقہ اذکی در آں اثر کردہ باشد و در حالت ادراک بوئے نیک حصول خلط محترق باشد با وجود قرحہ در اقصائے بینی بالجملہ علامات سوء مزاج اربعہ در خشم مذکور شدہ و استدلال بر نوعیت خلط از رائحہ آں تواں کرد مثلاً اگر رائحہ مانند بوئے فلفل و سنبل محسوس شود خلط حار بود و اگر رائحہ عفونت مشموم گردد خلط عفن باشد و اگر بوئے ترکی مدرک شود خلط بارد بود و اگر بوئے ترشی دریابد خلط سوداوی باشد - **علاج** در سوء مزاج ساذج تبدیل مزاج نمایند چنانچہ در فصل خشم ذکر یافتہ و در صورت مادہ تنقیہ دماغ کنند بحبوب و ایارجات و غراغر مناسبہ کہ ہر یک در امراض سر تفصیل مذکور شدہ و شخصے کہ بوئے بد دریافت کند و بوئے نیک نہ جند بید ستر مدام در بینی او چکانند و چکانیدن بول خر بسیار نافع بود و سعوط قرنفل و سنبل الطیب زرورد سائیدہ در بینی دمند و اگر فائدہ نشود تنقیہ بلغم از مسہل و حب ایارج بدستور فالج نمایند بعدہ ادویہ مذکورہ بعمل آرند و کسے کہ بوئے نیک دریابد و بوئے بد نہ مشک دائم بچکانند و اگر سود نہ دہد تنقیہ خلط محترق نمایند بدستوریکہ در مالیخولیا وغیرہ ضبط یافتہ +

مفردات - چکانیدن بول خر در ہمہ اقسام مجرب است - **دیگر** نمکید بشو نیز از اصلح ادویہ ست - **مرکبات** - **دوائے** مجرب جند کندش قسط قرنفل ہر واحد یک درم آب کرفس روغن زرد ہر واحد یک اوقیہ روغن بنفشہ نصف اوقیہ جوشانیدہ سعوط نمایند +

فصل چہارم در بواسیر الانف

و آں گوشت زائد بود کہ در بینی روید سببش بند شدن خون سوداوی است در رگہائے اندرون بینی پس اگر با تحجر و صلابت بود و رطوبتے از آں سائل نباشد از جنس سرطان بود و بعلاج تعرض نکنند و اگر نرم باشد و رطوبتے از آں بتراود **علاج** آں فصد سر رو کنند و زلو بچسپانند و تبریدیکہ در رعاف گذشت بدہند بعد از آں بمسہل بارد و حب ہلیلہ کہ در فصل رمد ذکر یافت تنقیہ نمایند و بعد از تنقیہ ادویہ حارہ استعمال کنند مثلاً زاج دو درم زنگار نیم درم سائیدہ بفتیلہ سرشتہ در بینی نہند و اگر توفیر خواہند حب السلاطین چہار جزو زنگار دو جزو ہر دو را خوب سائیدہ بر آں موضع بچسپانند و طلائے آں مرہم زنگار نہند و بعجی و چونہ را در آب سائیدہ ضماد کردن نیز بسیار فائدہ میکند و فلافیون کہ در اکلہ دہن و دیگ بر دیگ کہ در بواسیر مقعد خواہد آمد ہم مفید بود و اگر ازیں تدابیر زائل نشود قطع نمایند و اگر بعد قطع چیزے از گوشت زائد باقی باشد ادویہ اکالہ بر انبوبہ رصاص کہ پارچہ بر آں پیچیدہ باشند طلا ساختہ بگذارند تا مابقی را بخورد پس بمرہم سفیدہ و جز آں علاج کنند +

فائدہ - گاہ باشد کہ ورم نرم عظیم الحجم شبیہ بہ بواسیر الانف در مجری بینی حادث شود و رگہائے سرخ و سبز باریک در خارج بینی پدید آید و باشد کہ قرحہ کند و زرداب و رطوبت از وے سائل شود دریں صورت بعد تنقیہ دماغ بحبہا و ایارجات حنفض مرمکی زوفائے رطب دروئی زیت مردار سنگ بلعاب حلبہ یا خمیر کنا سرشتہ بر ورم طلا نمودہ باشند و ہرگاہ ورم نرم تر شود بر آں زلو بچسپانند و باشد کہ ورم مذکور بسرطانیہ گراید و سخت شود و رگہائے آں موضع ہمہ سبز شوند و کشیدہ گردند

درو بعون پنہانستہ شیستہ و معلوم شود دریں وقت معالج سرطان رجوع نمایند +

مفردات

زمج مغنا نیل سائیدہ در انف صبح و شام گذارند بواسیر انف ساقط میکند **دیگر** کہ بیبا ب سبب سسانید از ملاحظہ مجیرند انار ترش و کوبند و آب آں را در ظرف مسی اندکی جوشانند ... باقی ماند آنکہ ... در اثنا نمیل و رافتک نمودہ باہک بسایند و آب باقی مذکور سرشتہ فتیلہ ساختہ در بینی گذارند کہ در مدت دراز بواسیر بینی را بے مشقت قلع کند و مثل آں ادویہ حاد دیگر ازالہ و در جمع ... وقایع باشد و اگر نمک زنگار و نوشادر و در آں اضافہ کنند بنہایت قوی الاثر گردد و مجرب است +

مرکبات

ترکیب برائے بواسیر الانف از قلب بعد فصد حجامت و استفراغ حسب اقتضا و درم نرم را فتیلہ مرہم زنگار نہادہ بعدہ ایں شافہ گذارند دم الاخوین انزروت مردار سنگ ... و مرکہ ... بینی گذارند و ایضاً لعاب حلبہ و سرکہ و گلاب و روغن گل ... بیچکانند و درم حلبہ و سنگاری نمایند **دوائے** کہ ناسور بینی را سود دہد و مجرب مولوی عبد القادر مرحوم نیز مفید افتادہ زنگار و نوشادر و شنجرف یکجا کردہ بشہد خمیر سازند و فتیلہ جاں آلودہ در سوراخ بینی نہند و از گوشت و شیرینی پرہیز نمایند **دوائے** کہ بواسیر انف را نافع بود از عجائبات نافع روغن گل و سرکہ و لعاب حلبہ باہم ممزوج نمودہ بہ رات تسعیط نمایند **ایضاً** کہ بواسیر الانف را سود مند بود از زکائی حوز السرو انجیر مساوی کوفتہ فتیلہ کردہ در بینی نہند **ایضاً منہ** در ہر باب کندر درم شب مازو قشور نحاس سہ درہم چہار درم قلقدیس شش درم زاج قاقطار ہر واحد ہفت درم عسل یک قسط ہمہ را در دیگ مس بپزند تا بقوام عسل آید فتیلہ بعمل آرند **سعوط** جہت بواسیر الانف بنہایت مجرب است از شرنفی و زکائی شب یمانی مس سوختہ قلقطار قلقند بخ سوسن سفید زاج سیاہ نطرون اجزا مساوی کوفتہ بیختہ با آب انار ترش یا شراب انگوری و امثال آں تسعیط کنند و اگر فتیلہ آب انار ترش یا سرکہ انگوری یا آب پودینہ یا شراب انگوری تر کنند و ایں دارو بر آں پاشیدہ در بینی نہند ہم مفید افتد **فتیلہ** کہ در بواسیر الانف بعد فصد قیفال و حجامت نقرہ و تنقیہ بحسب ایارج معمول حکیم مومن علی مرحوم است زنگار اشنان القصارین مرکی ہر سہ مساوی کوفتہ بیختہ فتیلہ از خرقہ کتان با سرکہ آلودہ در ادویہ مذکورہ بگردانند و در بینی گذارند **مرہم زنگار** کہ در ینجا بکار آید از زاد و نبات ملک الطبا ... ہر یک بیخد رم زنگار دو درم بار و غن زیت بیامیزند بعد از آنکہ باریک سائیدہ باشند **نفوخ** کہ گوشت فزونی بینی را از بینی ببرد از علاج الامراض پوست انار ترش چہار درم قلقدیس سہ درم زرنیخ زرد خربق سیاہ قلقطار ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ بکار برند +

حکایات

شخصے را بواسیر الانف و برد یک ہدف بند باعث نفس بود بعد فصد عناب شاہترہ گل سرخ بعرق شاہترہ جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند آنکہ کشادہ شد فرمودند کہ گوشت بینی قلع باید کرد اصل السوس شاہترہ گل بنفشہ گل سرخ نیلوفر کاسنی بیخ کاسنی آلو بخارا جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند آفتابی داخل کردہ بنوشند و مرہم گذاشتند **ایضاً** بواسیر الانف مزمن سہ درم ... و در جانب چپ در گوش و چشم فرمودند فصد سر کردہ خون سوا باو بگیرند بعدہ خیسرہ عناب شیرہ کشنیز خشک شیرہ کاہو عرق عنب الثعلب عرق گاؤزبان شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند آب بسیار از بینی جاری بود شیاف مامیثا رسوت صندل سرخ حضض مکی با آب کشنیز سبز ضماد نمایند و دریں مرض استفراغ بحسب ایارہ باید نمود +

فصل پنجم در اورام و بثور بینی

ہرگاہ دریں موضع آماس گرم یا بثرہ پیدا شود علاجش فصد و زلو و شرط و تنقیہ نمایند چنانچہ در بواسیر الانف گذشت و بعد تنقیہ در ینجا صندل و شیاف مامیثا و پوست در بندی و حضض بگلاب و آب خرفہ بر بینی و پیشانی ضماد کنند و اگر بثرہ سخت از فضلہ غلیظ بلغمی یا سوداوی اندرون بینی حادث شود بعد تنقیہ حسب مادہ بہ تلیین موم روغنی بر آں نہند و با آب گرم استنشاق کنند و اگر تحلیل نشود شرط زنند و مرہم زنگار نہند تا تمامہ فانی شود پس برائے اندمال مرہم سفیدہ گذارند +

مفردات

برائے ورم اندرون بینی مغز تخم تربوز بگلاب سودہ اندرون بینی ضماد نمایند و بعد سر ... گلاب بکشند و گلاب معدل سرخ در آب سودہ نیز ضمادے نمایند **دیگر** برائے بثور بینی تالائے سرکہ انگوری و روغن گل مفید است و ایضاً مردار سنگ تنہا کافی است **دیگر** فتیلہ لتہ بسرکہ کہنہ کہ در آں قدرے نمک باشد غوطہ دادہ مکرر داخل بینی نمودن برائے ابتدائے بثور باطنی الانف نافع است و نمگیر اور ازطول مکث کند +

مرکبات

ترکیب - ہرائے ورم بینی از مطلب فصد یا حجامت نمایند و آب ترہندی و آب آلو بخارا آب انار شیرین شربت بنفشہ داخل نمودہ بنوشند ضماد دال مونگ ساگ پالک و سرکہ روغن کدو روغن نیلوفر گلاب در بینی چکانند و شیاف مامیثا صندل سفید حضض مکی سودہ بگلاب و آب خرفہ ضماد نمایند و فتیلہ در سرکہ آلودہ در بینی گذارند چون خشک شود بروغن کدو چرب سازند **دواے** - برائے بثور بینی از بیاض استاد مردار سنگ رسوت ایلوہ بآب سائیدہ اندرون بینی طلا نمایند **ایضاً** - برائے بجوشش بینی از ذکائی معمول استاد مرحوم مازو ہلیلہ زرد بروغن گل یا روغن بنفشہ یا دام سائیدہ طلا نمایند **ضماد** - برائے اورام و بثور حارہ بینی از مجربات حکیم محمد ہادی والد علوی خان مغز تخم کدو مغز تخم ہندیانہ و ملا نوین سفیداب قلعی مغسول گل ارمنی بروغن گل سائیدہ طلا نمایند و اگر تجفیف بثور منظور باشد تنہا ہر یاں سازند و توتیا کرمانی اضافہ کنند و برائے رفع صلابت و خشکی اگر تلیین منظور بود روغن گل شیر مادہ گاو داخل کنند **طلا** - برائے بثور کہ در بینی با درد پیدا شوند از مجالہ نافع کافور زعفران ہر یک نیم درم گل مختوم یک درم گل ارمنی دو درم بگلاب و سرکہ انگوری طلا کنند **قیروطی** - بجہت بثور الف از ذکائی موم سفید بروغن مورد و روغن گل گداختہ مردار سنگ بگلاب و سرکہ سودہ داخل نمایند و در بادون بستہ بمالند تا یک ذات شود **نفوخ** - نافع مرض آہوہ چھیکنی فلفلمویہ ہر یک دو ماشہ مشک نیم ماشہ باریک سائیدہ در بینی دمند تا عطسہ متواتر آید۔ و مرض آہوہ دفع شود و آہوہ مرضے است کہ آبلہ در پردہ بینی مے بر آید و سوزش میکند و بسبب آن تپ شدید عارض میگردد و بطرف بنگالہ بسیار مے شود و اگر زود علاج نکنند مے کشد و باید کہ روغن زرد و نمک آمیختہ در پردہ بینی مالند تا آبلہ شکستہ شود و از حدت و سوزش و سواس نکنند و اگر آبلہ شکستہ نشود قتل میکند کذا فی المفتاح +

حکایات

طفلے را سر بینی ورم کرد از اندرون خارش نیز میکرد شیرہ عناب لعاب بہیدانہ عرق شاہترہ شربت نیلوفر برائے نوشیدن دادہ شد و حضض مردار سنگ گل ارمنی ہر یک یک ماشہ در آب حل کردہ برائے ضماد فرمودند شفا یافت **ایضاً** بثور بینی مع الصداع و رعاف اندک اندک فصد قیفال شیرہ تخم کاہو کشنیز خشک شربت بنفشہ غرغرہ آب کشنیز سبز روز دوم شیرہا کاہو شیرہ مغز تخم ہندیانہ شربت نیلوفر داخل نمودہ بنوشند و رسوت جدوار گل ارمنی بگلاب سودہ بالائے بینی ضماد نمایند و مغز تخم تربوز بگلاب سودہ اندرون بینی طلا نمایند **ایضاً** - بثور اندرون الف فصد سرو یا ہفت اندام یا حجامت قفا نمایند عناب و گل بنفشہ جوشانیدہ شیرہ خیارین شربت نیلوفر داخل کردہ بنوشند و مغز تخم ہندوانہ رسوت بگلاب سائیدہ و گاہے جدوار و مغز تخم ہندیانہ بگلاب سودہ اندرون بینی طلا کنند کہ معمول است +

فصل ششم در قروح بینی

سبب خلط حار حریف بود یا بخارات حارہ ردیہ یا اخلاط محترقہ **علاج** اگر قرحہ تر بود بعد فصد سرو و حجامت پس سر و تنقیہ بدستور نزلہ و زکام حار مرہم سفیدہ استعمال کنند و مردار سنگ بروغن گل سودہ بمالند و از خردل و سکنجبین بزوری و یا سنبل و سعد و قرنفل و گلاب جوشانیدہ غرغرہ کنند و سفیدہ قلعی و مردار سنگ و میل نقرہ و سرب سوختہ برابر در روغن گل سائیدہ و فتیلہ بداں آلودہ در بینی نہادن درین باب مجرب است و اگر ناصور شود انار ترش کوفتہ آب جدا کردہ ثفل را بپزند تا غلیظ شود و شیاف ساختہ بآب انار مسطور تر کردہ در بینی دارند و اگر قرحہ خشک باشد و از آن قشرہائے خشک جدا شوند تنقیہ سودا بدستور مالیخولیا نمایند و موم روغن در روغن بنفشہ در روغن کدو بمالند و موم مصفی یک جزو و روغن بنفشہ و روغن بادام مغز ساق گاو ہر کدام یک جزو موم را در روغنہا بگذارند و اندک لعاب بہیدانہ و قدرے کتیرا آمیختہ در کھرل خوب بیامیزند و فتیلہ بداں آلودہ در بینی نہند و اندرون بینی را بآن طلا نمایند و اگر قرحہ بطول مدت یا از رطوبت منتنہ بعفونت انجامد اول خربق سفید و تخم ترا تیزک برابر گرفتہ باریک سائیدہ در بینی دمند بعدہ بسرکہ انگوری قرحہ را بشویند و مرمکی باریک ساختہ نفوخ نمایند تا از چرک پاک شود پس ادویہ مجففہ استعمال کنند +

مفردات

آب انار ترش جوشانیدہ فتیلہ بداں آلودہ نہادن در قرحہ کہنہ الف مجرب است **دیگر** در قرحہ الف ماہی بنی کہ مشابہ جفت پا میباشد در آب پختہ روغن او گرفتہ استعمال نمودن از اسرار است **دیگر** پوست درخت سرس سیاہ بجوشانند و بآن آب جراحت را بشویند ریش بینی فراہم آید و بہ شود **دیگر** آب سلق ممزوج برارہ کرکی نفع میکند بقروح الف **دیگر** سعوط عصارہ عوسج سرو تازہ نافع است بخورس کہ عبارت از ناصور باطنی الف است **دیگر** عصارہ سلق تنہا برائے قروح الف نافع است +

مرکبات

دواے - کہ جراحت بینی دور کند از علاج الامراض آب ہلیلہ بلیلہ و آملہ و قدرے رنگ نرمہ سودہ در بینی مالند ریش صحت یابد **ایضاً** جراحت خبیثہ را لعاب دائم بشویند و سعد و زعفران و مرمکی و مازو و شب یمانی و زرنیخ سرخ نرم کوفتہ در بینی دمند کہ قروح ردیہ منتنہ بینی را مجرب شیخ الرئیس است +

ایضاً - روغن بنفشه و مغز تخم کدو و لعاب تخم آبی بر جمند **دوائے** که ناصور بینی را مجرب ست مغز تخم تربوز مغز تخم کدو هر واحد دو جزو توتیائے کرمانی مغسول صبر زرد هر یک یک جزو باریک سائیده و بسرکه آمیخته استعمال نمایند **ضماد** جراحت بینی و خشک ریشه صندل سفید حضض مکی اسوده بگلاب و آب خرفه ضماد نمایند **ضماد** در بچگی بینی حضض مکی سرداسنگ بآب و یا گلاب سوده اندرون بینی ضماد نمایند و در نسخه بکله صبر هم داخل است **طلاء** - برائے قروح انف از علی اله نافع مازو پوست هلیله زرد باجرنی مرغ و روغن گل طلا نمایند **فتیله** برائے قروح انف جراحته دو ماشه قرنفل سنبل گل نسرین هر یک سه ماشه صبر مازو هر یک یک ماشه مشک کافور هر یک دو سرخ اقلیمیا رفضه چهار سرخ کوفته بیخته فتیله بدان آلوده در بینی گذارند از حکیم علی شریف منقول **ایضاً منه** برائے حبس خون قرحه شب یمانی مُحرق زرنیخ مرکی هر یک توله اقلیمیائے محرق شش ماشه مازو شش ماشه ساخت کرمانج گلنار هر یک یک توله و سه ماشه بوره ارمنی چهار ماشه زاج سیاه شش ماشه اسرب سوخته نه ماشه خمیره کرده فتیله آلوده در بینی گذارند - **قیروطی** - برائے قروح بینی مرداسنگ یک درم سفیده قلعی موم هر یک دو درم روغن گل یک اوقیه مرتب سازند و باشحم وجاج بمالند - **قیروطی** - معمول حکیم شریف خان برائے قروح یابسه و خشکریشه مغز ساق گاؤ یک جزو روغن بنفشه بادام دو جزو کتیرا ثلث جزو روغن یاسمین اندکے بدستور مرهم سازند و در نسخه گل خطمی برابر کتیرا نیز داخل است **مرهم سفیداب** - برائے قروح انف موم سفید یک مثقال را در روغن گل پنج مثقال گداخته سفیده و مرداسنگ از هر یک یک مثقال نرم سوده مخلوط ساخته مرهم سازند - **مرهم** - که برائے قروح بینی آزموده شده پیه اکیان سعد مازو زعفران پیه را در روغن گل گداخته هر سه دوا کوفته بیخته آمیخته بکار برند بعد از آں که بینی را بآب صابون شسته باشند - **مرهم حب السفرجل** مجرب و مدح حکیم علی در قروح بینی بلطیفة الاندمال خصوص قروحیکه میل به یبوست و خشکی داشته باشد و جهت قروح شقعت مفید و گویند از جمله عجائبات و از خوارق عادات است بنفشه یک مثقال در آب خوب بجوشانند بعد از آں بوجه احسن بمالند که آب او لعابے گردد پس صاف نمایند و یک مثقال لعاب بهیدانه و یک مثقال روغن گل و نیم مثقال موم سفید داخل کرده مثل مرهم سازند و باستعمال آرند **مرهم** که قروح یابسه انف را نافع است موم سفید دو جزو مغز ساق گاؤ یک جزو و روغن کنجد یا روغن بنفشه یا روغن نیلوفر و روغن بادام هر یک دو جزو باهم آمیخته قدرے کتیرا سائیده لعاب خطمی لعاب بهیدانه و لعاب اسپغول ممزوج کرده در روز و شب چند بار طلا نمایند و فتیله آلوده نهند **نفوخ** که ریش بینی کهنه را سود دارد مازو سوخته یک درم شب یمانی هر یک دو درم زرنیخ سرخ چهار درم کوفته بیخته قدرے در بینی دمند بعد از آنکه بینی را خوب شسته و پاک کرده باشند از علاج الامراض +

فصل هفتم در بخر الانف

یعنی بوئے بد از بینی آمدن و ایں مرض اکثر بسبب اجتماع رطوبت عفن در مقدم دماغ حادث گردد و علامتش فساد دماغ است **علاج** - تنقیه دماغ بحب ایارج نمایند بدستوریکه در فصل فالج گذشت و سکنجبین بنوعی و کف خردل غرغره کنند و بعد از تنقیه سنبل و قرنفل و گل سرخ در شراب جوشانیده غرغره نمایند و بعد غرغره دو اہائے مذکور یا دیگر ادویه خوشبو مثل قصب الذریره و گل نسرین و سعد و عود سائیده در بینی دمند و سعوط ببول شتر و شستن بینی بآں دریں باب مجرب است - **فائده** - گاه باشد که مرض مذکور از تصاعد بخارات خلط متعفن از نواحی سینه و شش یا معده عارض شود دریں صورت بوجود آفت عضو ماؤف دریافته تنقیه آں عضو نمایند بطوریکه در مقام هر یک مذکور است و بعد تنقیه اگر مرض باقی باشد شراب ریحانی هرات در بینی چکانند ادویه خوشبو لخلخه سازند یا بشراب مذکور آمیخته فتیله بداں آلوده در بینی نهند و بخر الانف که بواسطه بواسیر متعفنه یا قروح مزمنه بینی بود علاج هر یک مذکور شده بداں رجوع نمایند +

مفردات

بول خر چکانیدن نتن رائحه الانف زائل کند و مجرب است بالخاصیت **دیگر** مجرب دارشیشعان با شراب پخته صاف کرده بچکانند نتن بینی دور کند **دیگر** که نتن الانف را زائل سازد انزروت و کمافیطوس صاف در آب نعناع حل کرده در بینی چکانند **دیگر** برائے نتن الانف از بیاض استاد حکمه بول شتر یا گاؤ بچکانند و هلیله اسوده نامی گیرند **دیگر** آب کدو سبز یک قطره در بینی چکانند و اگر آب کدو تازه نباشد کدو خشک بآب تر کرده در شبنم نگاه دارند و صبح یک قطره در بینی چکانند تا نفع بد بوئے بینی است از علاج الغربا **دیگر** نفخ سعد سنبل و قرنفل و فقاح و دارشیشعان و صبر و آس و کافور و مشک همه مفید است +

مرکبات

حب شهدی - که بد بوئے بینی دور کند از علاج الامراض و قادری و بقائی جوزبوا دارچینی بسباسه قرنفل هر یک یک درم کوفته بیخته با شهد عادله بسته بخور ند بول شتر هر روز سعوط کنند **دوائے** که نتن بینی را نافع است از ذکائی سلیخه حماما مرزنجوش هر یک یک درم و سندروس مصطکی چهار درم و دو ثلث

بلند درم پاسل بسر شته اندرون بینی را بان لطوخ نمایند **دواے** که نتن بینی ببرد از عجالہ نافع قتار کنند ربع جزو قشور نحاس نشب یمانی زعفران ہر یکے جزوے باریک سائیدہ قدرے ازین دوا بعنبر قسیل و بینی طلیل کہ اور استلقے خوابانیدہ باشند اندازند **سعوط** عنبر و زعفران بآب نعناع سعوط کردن مجرب است **سعوط دیگر** مجرب انار شیرین مرد سنبل در نحاس حمچو سائیدہ و بروغن نرگس و روغن بنفشہ بچکانند **فتیلہ** کہ بخر الالف را نافع است از موجہ سعد صبر سنبل الطیب کبیر سرخ قرنفل بآب پو دینہ یا آب مورد سرشتہ در بینی نہند بعد ازآن کہ بینی را بشراب سستہ باشند **ایضاً** کہ نتن بینی و در کنند از بقائی مشک کافور ہر یک چہار حبہ اقلیمیا طح اذلی ہر یکے چہار قیراط مرازد ہر یک نیم درم سور و قصب الزریرہ گل نسرین قرنفل ہر یک یک درم کوفتہ فتیلہ بعسل تر کردہ و ادویہ برآن پاشیدہ در بینی نہند **فتیلہ** کہ گندہ بینی ببرد از علاج الامراض دبقائی مرپوست انار ترش ہر یک دو درم قصب الزریرہ بذر الکنج ہر یک یک درم و نیم زاج قرنفل ہر یک یکدرم فتیلہ را شراب ترکنند ادویہ بیختہ بدان آلودہ در بینی نہند **نفوخ** کہ گندہ بینی ببرد از کتاب مذکور یسک زاج قرنفل مساوی کوفتہ بیختہ در بینی اندازند **حکایت** از دماغ بوے آمد اسطو خودوس گل نیلوفر پوست ہلیلہ زرد اصل السوس گل خطمی سفید جوشانیدہ نبات داخل کردہ دادند ✤

فصل ہشتم در رض الالف

یعنے کوفتہ شدن بینی **علاج** بہر اصلاح ماہیت ادا بنوبہ در بینی گذارند و بدست راست کنند پس صبر و مغاث واقاقیا و مر باریک ساختہ بآب بارتنگ سرشتہ و بر کاغذ طلا کردہ بالاے بینی چسپانند و اگر غضروف بینی شکستہ باشد و خوف ورم بود بزودی فصد کنند تلیین طبع نمایند بہر حفظ دماغ اضمدہ باردہ بر سر استعمال کنند بعد ازآں پارچہ بر ابنوبہ پیچیدہ واقاقیا و مغاث برآن طلا کردہ اندر بینی نہند و تا بہ شدن نہادہ دارند و طلا کہ بالا مذکور شد بر ظاہر بینی نیز استعمال نمایند ✤

فصل نہم در عطاس

یعنے عطسہ بسیار آمدن **علاج** روغن گل و روغن بید در بینی و گوش چکانند و سیب بویانند و آب شیرین نیم گرم بر سر ریزند و جسو گرم گرم نوشانند و درست و پاے و بینی و گوش و کام بمالند و بالش گرم کرده زیر گردن نہند و از دود و غبار و جز آن کہ باعث عطسہ شود اجتناب ورزند آنجا کہ باعث بسیارے عطسہ گرمی دماغ بود تبرید دماغ و تسہیل بر و غنہاے مبرد مثل روغن کدو و روغن بنفشہ و تضمید سر و پیشانی باطلیہ باردہ و بوئیدن کشنیز و صندل مناسب بود **فائدہ** عطسہ متواتر کہ باطفال افتد اگر سببش رسیدن سردی بسر باشد باید کہ بادروج کوفتہ بیختہ در بینی دمند و گردہ گوسفند را بریان کنند و رطوبتے کہ ازآن تراود در بینی چکانند و زعفران و قند کوفتہ بکار آن بگیرند کہ عطاس مہلک را دفع کند و اگر بسبب آن ورم حار نواحی دماغ باشد با تپ و حرارت بود و علاجش بعلاج سرسام کنند **انتباہ** عطسہ معتدل نشان صحت است و افراط آن باعث آفت خصوصاً در ابتدا از کام و بصاحب دماغ گرم و کسے را کہ در سینہ وے مادہ بسیار بود و آن را کہ خون از بینی بسیار آید مضر تر بود۔

مفردات۔ بوئیدن افیون نافع عطسہ است و تدہین با دہان لرطبہ ہمین عمل دارد **دیگر** سعوط بآب بادروج بالخاصیت نافع عطاس است ✤

مرکبات۔ **دواے** جہت عطاس اطفال از ذکائی گردہ بزبر بان پیش بینی گذارند دوا از شلیشعان و زعفران پارچہ رنگین کردہ بر سر گذارند ✤

سعوط۔ کہ جہت منع عطسہ بکار آید آب گل خطمی با روغن گل ممزوج نمودہ سعوط نمایند ✤

فصل دہم در جفاف الالف

یعنے خشکی بینی سببش حرارت مفرط بود چنانچہ در حمیات محرقہ افتد یا یبوست شدید چنانچہ در آخر تپ دق عارض شود یا خلط لزج کہ در حیشوم بچسپد و خشک گردد و این از اجتماع خلط و در آنجا در یافت شود **علاج** روغن بنفشہ و روغن کدو در بینی چکانند و موم روغن بمالند و آنجا کہ حرارت قوی باشد قدرے کافور در روغنہاے مذکور یا در روغن نیلوفر حل کردہ سعوط نمایند و تبرید و اطلیہ و اضمدہ باردہ کہ در صداع حار گذشت استعمال کنند و صندل و گلاب و کافور بویانند و خیار و تربز خورانند و الیضاً نوبسی روغن بادام در بینی چکانیدن و شیر از پستان بر پیشانی دوشیدن و دیگر دواہاے مرطب بکار بردن نافع بود و آنچہ از خلط لزج بود بعد تقطیر روغنہاے مرطب مذکور استفراغ مادہ بحبوب و غراغر و سعوطات و نطولات مناسب بود و مداومت اطریفل کشنیزی مفید است ✤

فصل یازدہم در حکۃ الالف

یعنی خارش بینی سببش اجتماع مادۂ حریف در دماغ یا در محل دیگر است که از آن بخارات حاده لذاعه صعود کنند و در بینی محتبس شوند علامتش حدوث آنست در وقت شمیدن ہوائے بارد **علاج** ـ بعد تعدیل و تنقیۂ دماغ و بدن صندل و گلاب کافور و روغن گل بویند و اطریفل کشنیزی خورند **فائدہ** ـ خارش بینی گہہ نزلہ و زکام حار یا بہ ثبور بینی عارض شود یا در ابتدا رعاف یا جدری افتد علاج امراض مذکورہ نمایند و در مقدمۂ رعاف کہ سرخی چہرہ و چشم ہمچون جہیدن برق محسوس شود فصد سر رو مناسب بود ٭

فصل دوازدہم در احتباس الشئی فی مجری الانف

یعنی بند شدن چیزے در بینی **علاج** ـ اول بروغن بادام قدرے موم بینی را از اندرون و بیرون چرب کنند و چند قطرہ از آن در بینی چکانند پس دوائے عطسہ آور چون کندش و خربق سفید و فلفل و جندبیدستر و خردل سائیدہ در بینی دمند و وقت عطسہ آمدن دہان و منخر صحیح بند نمایند و عطسہ آورند تا از این تدبیر آن چیز بیرون افتد یا بشئے مناسب برآرند ٭

مقالہ ششم در امراض دہن و زبان و کام و لب

و بیان ہر یک مرض این اعضا بفصل علیحدہ کردہ آید اما امراضے کہ بلسان تعلق دارد بعضے از آن مرض ہائے است کہ آفت در آن بزبان است و بعضے شرکی است کہ بمشارکت دماغ یا معدہ یا ریہ و صدر ہم مے رسد معالجات شرکی در معالجات ہر عضو منضبط است و معالجہ خاص آن بدواہائے متناولہ مستفرغہ باسہال است و این نافع تر از مقیات و مبدلہ مزاج و قابضہ و محللہ مقبضہ و منفلقہ است کہ اثر قوت آن بزبان رسد و تناول این چیزہا معالجۂ زبان مناسب افیست کہ بعد طعام تعمل آید و بدہا ہائے مضوض و ذرور و دلوک و غرور ہم مے باشد و بہ بعضے ادہان و حبوب ممسکہ لفم نیز مستعمل مے شود و حب ہائے ممسکہ مے باید کہ مفرطحہ باشد تا ملاقات آن بزبان بمقدار اکثر باشد و اثر آن قوی تر گردد ٭

فصل اول در قلاع

یعنی جوشش دہن و این اگر از مادۂ خون بود قلاع دموی گویند و اگر از رطوبت الحہ طبعی باشد قلاع بلغمی خوانند و اگر سودای حاد محترق افتد قلاع سوداوی نامند و ہر سہ اقسام آن جدا جدا مذکور مے گردد و ہر واحد را از علامت مخصوصۂ آن دریافتہ بتدارک آن پردازند و لون او دلیل خلط محدث است و قلاع از مادۂ صفرا محض کمتر پیدا مے آید لہذا قسم صفراوی ننوشتہ اند لیکن ہیچ قسمے از قلاع نیست کہ صفرا در آن ممزوج نباشد در اکثر و تدبیر کلی در قلاع این است کہ اول استفراغ خلط غالب کنند و فصد نافع تر است در اکثر اقسام اگر بمشارکت تمام بدن بود ہفت اندام و اگر از سر بود اول قیفال باز رگ زیر ذقن و چہار رگ بکشایند بہ بشیر قلاع قوی کثیر الرطوبت و صدیدیہ را بدوا ہائے قویہ و ضعیف را الضعیفہ و بین بین را بدوا ہائے معتدل معالجہ کنند و صبیان را بدوائے ضعیف و شبان را بدوائے قوے استعلاج نمایند و قلاع احمر دموی را دوا در ابتدا قابض یسیر و مبرد و بعد از آن محلل و شقر و اسود را دوائے زائد التبرید و ابیض را در اول مجفف و جالی معتدل در آخر مجفف محلل قوی میباید چنانچہ در ہر نوع باید و در جمیع اقسام قلاع اجتناب از کل ادہان حتی روغن زیت ہم ضروری است ٭

قلاع دموی

علامتش سرخی و حرارت و التہاب آن موضع بود **علاج** ـ از لعاب بہیدانہ و شیرۂ عناب و شیرۂ مغز تخم تربوز و شربت نیلوفر تبرید دہند و برگ حنا در آب تر کردہ مالیدہ صاف نمودہ کافور در آن حل کردہ مضمضہ نمایند و ایضاً مضمضہ از لعاب اسپغول و آب کشنیز سبز مفید است و صندل سفید در گلاب سائیدہ بر زبان مالیدن نیز فائدہ میکند و طباشیر گل سرخ کتھہ سفید مغز کنول گٹہ کافور زرد و کوفتہ بیختہ بر زبان پاشند و دیگر ذرور و مضمضہ ہائے نافع این قسم کہ مذکور میگردند حسب تقاضائے وقت بعمل آرند و اگر از این تدابیر فائدہ نشود فصد سر رو و چہار رگ و حجامت نقرہ کنند و اگر حاجت چسپانیدن زلو افتد نیز بکار برند و اگر احتیاج مسہل باشد مسہل بارد و لطیف لیکہ در صداع حار مذکور شد بدہند و اغذیہ باردہ خورند و ترک لحوم کنند **قلاع بلغمی** ـ علامتش آنست کہ سپید و کم درد و کثیر اللعاب باشد **علاج** ـ اصل السوس مقشر پرسیاوشان گاؤزبان دانہ ہیل در عرق بادیان جوشانیدہ صاف نمودہ نبات سفید حل کردہ بنوشند و عاقرقرحا گجراتی مامیران چینی تخم ترب نیم کوفتہ در سرکہ جوشانیدہ مضمضہ کنند و اگر مامیران نباشد زرد چوب بدل آن کنند و گاؤزبان سوختہ الائچی خورد و شب یمانی سوختہ سیاہی

تا به همه را سائیده در دهان پاشند و مضمضه از مغز فلوس و آب کشنیز سبز نیز مفید بود و اگر به تنقیه حاجت شد بعد از منضج مسہل گرم که در فالج گذشت تنقیه نمایند

قلاع سوداوی۔ علامتش سیاہی دہان و صلابت و لذع بود و این بدترین اقسام قلاع است لدلالتہ علی شدۃ الاحتراق و کثرت السودا و آن قتال است و کذا اقت و ازفت آن **علاج**۔ انچه در قلاع دموی گذشت استعمال نمایند لیکن درینجا عنایت بترطیب بشیر مرغ و ارند و ماء الجبن و عرق شیر و ہند و سغز ساق گاؤ مالیدن و برگ حنا خائیدن فائدہ میکند و ہمچنین مضمضه بسرکه که در آن کشنیز خشک و مازو و پوست انار و گلنار و سماق جوشانیده باشند مفید بود شیخ الرئیس فرموده که طلا بعسل که در آن موبزمنقی و انیسون مساوی سرشته باشند درین قسم نافع است و در صورت احتیاج مسہل بعد از منضج مادہ مسہلی که در مالیخولیائے دموی و صفراوی گذشته تنقیه کنند و در قلاعے که از آتشک عارض میشود فصد سر رو کنند و روز دوم خیارشنبر ہفت توله گلقند چہار توله در گلاب یا آب انار مالیده صاف نموده روغن بادام ہفت ماشه اضافه نموده بنوشانند و بجائے آب عرق عنب الثعلب نوشند و به تکرار استعمال نمایند و از پوست کچنار وغیره مضمضه کنند و زہرہ گل نیلوفر طباشیر تخم خرفه صندل سفید گل ارمنی گلنار عنبار گل ہیشه بہار ہر ایک ہفت ماشه کافور یک نیم ماشه ذرور سازند حفض ہندی سہ ماشه در آب برگ کریل حل کرده بر زبان گذارند که مجرب است **فائده** قلاع که بصبیان عارض شود از فساد شیر یا تخمه بود باید که از رنگ آن بر خلط فاعل استدلال نموده ہرچه اقسام قلاع گذشت حسب سبب استعمال کنند و گل بنفشه گل سرخ سائیده ذرور سازند و در بعضی قدرے زعفران نیز بیفزایند و اصل السوس مقشر کوفته درین کار قوی الاثر است و گاؤزبان سوخته و آرد جو بریان و در دہن پاشیدن نیز مفید بود و ترنجبین بگلاب سائیده پاشیدن ہم نفع میکند و اگر ازین تدبیر فائده نشود حجامت نقره یا دیدوتن کنند و زلوچسپانند ؞

مفردات

مضمضه آب حنا نفع میکند بجمیع اقسام قلاع و اگر در آن کافور و طباشیر اضافه نمایند انفع میشود **دیگر**۔ کافور را خاصیت عجیب است در قلاع دموی و صفراوی و سوداوی سائیده ذرور سازند و ذرور طباشیر تنہا ہم درین باب نافع است و اقاقیا نفع میکند بقروح فم و اصل السوس نیز جید است **دیگر**۔ آس رطب سائیده بسرکه آمیخته در دہن گرفتن برائے تقرح دہن مجرب سویدی است **دیگر** سماق را در آب لسان الحمل مالیده مضمضه نمایند قلاع احمر را مفید است **دیگر** جہت قلاع سرخ و سفید خلفص را در سرکه جوشانیده مضمضه نمایند **دیگر** قلاع سرخ و بثور زبان را مفید است رسوت آب لیموں یا گلاب بسایند و بر زبان بمالند بالایش مضمضه آب سرد نمایند **دیگر** مجرب حکیم ارشد پوست درخت گوندی جوشانده صاف نموده غرغره نمایند و اگر درین کات ہندی داخل کرده غرغره کنند نافع تر باشد **دیگر**۔ جہت جمیع اقسام قلاع و بثور دہن را از بیاض استاد مرحوم و لقائی رسوت آب لیمون یا سرکه سائیده بمالند و اگر درد آرد بروغن گل نیم گرم مضمضه کنند **دیگر**۔ از بیاض م کو که جمیع اقسام قلاع و قروح فم را سود دہد دارشیشعان جوشانیده مضمضه کنند و اگر آب بارتنگ مضمضه کنند قروح و بثور را سود دہد **دیگر** مضمضه بالعسل و کذا آب انار ترش با کشنیز یا سرکه یا ہلیله یا گلنار یا مازو ہر واحد مفید اقسام قلاع است **دیگر** مرجان در آب تاج خروس سوده برائے قلاع مجرب است **دیگر** برائے قلاع فلوس خیارشنبر بگلاب سوده در دہان مالند **دیگر** نمک سائیده بعسل آمیخته و لک سودن و کذا انگبین بزوری دمری در دہن مسک کردن برائے قلاع ابیض مفید است **دیگر** نیله بقوته را بریان کنند که سفید شود نرم سوده بقدر یک سرخ و برابر آنچه پینے قلاع شدید بپاشند و ابیکه جاری شود دہن پائین دارند تا بریزد و اگر خواہند بیڑه پان بخوند نافع است **دیگر** پھٹکری گجراتی که سفید باشد باریک بسایند و برابر آنچه بمالند و دہن کشاده دارند تا رطوبت بیرون آید **دیگر** شاخ گوزن سوخته قلاع صبیان را بسیار مفید است **دیگر** برائے جوشش دہن شیر خوارگان از بیاض والد ماجد شاخ درخت بکائن سوخته باشند و ہلیله زرد بگلاب سائیده مالند حضض بگلاب سوده مالیدن و ملح سوخته ذرور ساختن بد ستور و ذرور بزرالورد و ذرور کبابه ہم درین امر نافع و گویند که سندروس و گل سرخ اصح الادویه است و ترنجبین و صندل لین و طباشیر احسن است ؞

مرکبات

برود۔ جہت بثور دہان و قلاع حار مفید است از ذکائی گل سرخ دو درم عدس مسلم کشنیز ہر یک یک درم بزر بقله شیاف ماميثا طين قیمولیا ہر یک نیم درم زعفران کافور ہر یک یک دانگ کوفته بیخته خشک بسایند وقت حاجت آب کشنیز علکرده اگر خواہند غرغره نمایند و الا خشک سائیده بکار برند و در بعض نسخه عوض تخم خرفه و طین قیمولیا مروارید نوشته **برود**۔ که قلاع و تقرح دہان را مفید است وقت حدت بکار آید دستورینا یداز کتاب مذکور کافور ربع درم عنب الثعلب کشنیز بریان ساق سنتی ہر یک یک درم گل سرخ طباشیر خرفه مقشر آرد کرسنه نشاسته ہر یک دو درم کوفته بیخته بکار برند و در میان شب روز چند مرتبه بعمل آرند **برود** دیگر قلاع دموی را مفید بود از خلاصه صندل گل سرخ ذرور در تخم خرفه عدس ہر کدام سه درم سماق کشنیز خشک بریان ہر کدام نیم درم کوفته بیخته در دہان باشند و پس از آن کشنیز خشک و سماق در گلاب جوشانیده صاف نموده مضمضه کنند و گویند که در صورت غلبۂ صفراویت بعد تنقیه و تلطیفیه زیاده از دموی گل سرشوئی کتیرا اسبوس اسپغول در دہن افکندن از علاج دیگر مستغنی سازد **حب** بجہت جوشش دہان مجرب به نسخه مطب صندلین گل نیلوفر گل سرخ گل سیوتی ہلیله اصل السوس الائچی خورد طباشیر گلنار کته سفید ساده

حب ساختہ در دہن دارند دواے جوشش دہان معمول عناب بعرق شاہترہ دست بلیدہ شربت نیلوفر نا کشتی داخل کردہ بنوشند وزرورد کہ سفید الائچی خورد زہر
مہرہ ہرد دہان پاشند دواے جوشش دہان بعدہ آنکہ فصد سر دو چہار رگ و زیر زبان کشایند بعد ازاں سہ ماشہ شاہترہ شش ماشہ عناب بنفشہ دانہ
عرق شاہترہ دہ تولہ جوشانیدہ صاف نمودہ شیرہ تخم کاہو شیرہ مغز تخم کدو ہر یک شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی نیم ماشہ داخل کردہ بنوشند و رسوت خالص بگلاب
سودہ بمالند و آب کشنیز غرغرہ نمایند **ایضاً**۔ دجوشش مہر عناب شاہترہ و بعرق شاہترہ مالیدہ شیرہ تخم ہندبا نہ نبات سفید اسپغول باشدہ بنوشند و
آب کشنیز سبز و لعاب اسپغول مضمضہ نمایند **دواے** مجرب برائے قلاع بسیار حاد از علاج الامراض گل سرخ سماق نشاستہ طباشیر تخم خرفہ عدس مقشر
صندل سفید برگ حنا گلنار برابر کافور اندکے کوفتہ بیختہ ذرور سازند و ذکائی بجائے سماق کشنیز خشک است و نوشتہ کہ دوا در دہن پاشند و بعد از
آن دہن را بگلاب و سرکہ ممزوج بشویند پس بگلاب عرق یا روغن گل مضمضہ کنند **ایضاً** للمحار از بیاض استاد و تکملہ بعد تنقیہ کشنیز خشک تنہا یک گلنار عدس
طباشیر سائیدہ بپاشند و رسوت در گلاب سائیدہ بر زبان مالند و آملہ یا حضض در دہن اندازند **دواے** کہ قلاع خبیثہ ناکیس را نافع است از موجز
شب یمانی و مازو برابر مثل غبار سائیدہ بکار برند و اقوی ازاں قلقطار و اقاقیا است **ایضاً** حکیم میر محمد حسین نوشتہ کہ نافع و مجرب است جہت قلاع دہان و
جوششہائے زبان کہ بہندی چھاروا نامند زاج سفید ہفت ماشہ مردار سنگ کات ہندی از ہر یک دو ماشہ طباشیر سفید سہ ماشہ اجزا نرم سودہ قدرے بر زبان بمالند
و زبان را و دہان را برآرند و آب و رطوبت لزج بسیار از آن دفع گردد پس دہن را بشویند و قدرے کات سفید را نرم سودہ بمالند بپاشند جہت تسکین سوزش رفع
بدمزگی آن در چند مرتبہ کہ چنین کنند شفا یابند بعون اللہ تعالی **دواے** کہ مرض الجہر نافع است از عجالہ نافع مغز کرنجوہ و نمک سنگ بآب لیمون سائیدہ بر زبان
مالند **دواے** جہت قلاع سرخ و سفید از بیاض استاد مرحوم گل سرخ ترنجبین کشنیز مساوی آس کردہ بپاشند **ایضاً**۔ از بیاض مذکور کہ قلاع
احمر را بعد فصد بنفع تمام رساند تخم گل و برگ آن طباشیر نشاستہ عدس تخم خرفہ کشنیز سماق حنا عاقرقرحا مکہ یک ماشہ کافور یک سرخ کوفتہ در دہن اندازند۔
ایضاً منہ برائے قلاع سرخ و سیاہ نافع از بقائی زرد چوبہ بیخ سوسن ہلیلہ برگ چنبہ کہ گلے است مشہور کوفتہ با شہد سرشتہ بمالند **ایضاً لہ**۔ الائچی کلان
بادیان نبات مساوی کوفتہ در دہن اندک اندک گیرند و آب او فرو برند **ایضاً منہ** بیخ سوسن مع نبات لحظہ لحظہ در دہان دارند و صندلین و طباشیر بدستور
ایضاً عنہ۔ زاج سفید کاغذ سوختہ بازوے سبز کندر حنا زعفران مکہ یک مثقال کوفتہ بیختہ در دہن اندازند **ایضاً عنہ** کہ الائچی کشنیز مشک شب یمانی
سوختہ برابر کوفتہ در دہان پاشند و آب بریزانگنند **دواے** کہ قلاع لثی صبیان را سود دہد بخاصہ مرکی مازو مشور کندر یک بار یک سائیدہ بمالند **دواے** کہ در قلاع
لثی فائدہ دہد از کتاب مذکور مامیثا ہلیلہ سیاہ طباشیر قاقلہ گلنار کبابہ عاقرقرحا زعفران سنبل الطیب سعد کوفتہ بیختہ استعمال کنند **دواے**۔ کہ قلاع چون مزمن
شود سود دارد صاحب خلاصہ در قلاع سوداوی ذکر کردہ لودہ پٹھانی گل ارمنی فلفل سیاہ ہر کدام چہار ماشہ شب یمانی سہ ماشہ توتیاے سبز دو ماشہ باریک سودہ
صبح و شام بر زبان مالند و سر فرو آرند تا رطوبت بیرون افتد و در دو بار کفایت کند ان شاء اللہ تعالی و اگر بعد ازاں حرارت محسوس شود ہفت درم تخم کاسنی شیرہ گرفتہ بنوشند
ایضاً مجرب نوشتہ کہ یک درم و رع محرق سہ مدد نیلہ تھوتہ سوختہ انزروت قاقلہ صغار برگ نیم سوختہ ہر واحد یک درم **ذرور** کہ جہت قلاع احمر مجرب است از
عجالہ نافع و ذکائی طباشیر سفید جو سوختہ شیر خشت مساوی سائیدہ بپاشند **ذرور** معمول حکیم شریف خان صاحب برائے اقسام قلاع حار زہر مہرہ سائیدہ طباشیر سفید
زرد رو گل نیلوفر تخم خرفہ مقشر صندل سفید و سرخ گل ارمنی شیاف مامیثا حضض مکی عدس مقشر گلنار مغز کنول گٹہ سفید کوفتہ بیختہ بکار برند و نیز در یک شدت حرارت
کافور اضافہ نمایند و ہر گاہ کہ تحلیل منظور باشد کبابہ عنب الثعلب خشک سائیدہ بیفزایند **ایضاً**۔ کہ مکرر بتجربہ حکیم موصوف رسیدہ و نیز معمول استاد مرحوم بودہ جوشش
دہان خصوص کہنہ را سیر و کتہ سفید طباشیر سفید دانہ الائچی زیرہ گلاب زیرہ گل سیوتی ناگر موتہہ کبابہ چینی ہلیلہ سیاہ باربکائن سوختہ از ہر یک یک ماشہ سیاہی تا مہتر
الملناس خشک ہر یک دو ماشہ ہمہ را کوفتہ بیختہ بر زبان بپاشند ہر قدر کہ صالیہ خواہد شدا قوی خواہد گشت مجرب است **ذرور** برائے رفع قلاع معمول حکیم علی اکبر خان
گاؤزبان کاغذ سوختہ ورع سوختہ کشنیز خشک در سرکہ غیسانیدہ بریان کردہ گل ارمنی حب الآس طباشیر سفید دم الاخوین مرجان سرخ اقاقیا لسبد ہلیلہ کابلی
گلنار فارسی فوفل مازو قرحا پوست ہلیلہ زرد و سیر بیخ دہاب بستان افروز خیسانیدہ برگ ریباس اجزا مساوی کوفتہ بعد از غرغرہ کہ آب چوب چینی
کردہ باشند زرور نمایند **ذرور**۔ جہت قلاع سرخ از ذکائی حضض مکی یک نیم درم گل سرخ طباشیر سماق عدس مقشر ہر یک سہ درم تخم خرفہ
چہار درم سائیدہ بر زبان بپاشند و یک ساعت نگہدارند **ایضاً منہ**۔ جہت جوشش دہان کہ از گرمی بود گل سرخ گلنار تواکھیر کتھہ سفید
سرمہ سفید تخم گل ہر یک سہ ماشہ کافور یک نیم سرخ کوفتہ بیختہ بپاشند۔ **ذرور**۔ کہ در قلاع دموی بکار آید از خلاصہ کشنیز گل سرخ سماق
عدس فوفل طباشیر مساوی کافور ربع واحد کوفتہ بیختہ در دہان پاشند۔ **ایضاً منہ**۔ کہ قلاع دشوار افائدہ دہد گل سرخ پنج درم

فشاستہ بزرلقلہ ہریک سہ درم زعرور عدس مقشر شکر طبرزد ہر کدام چہار درم قاقلہ زعفران ہر کدام دو درم کافور دو دانگ کوفتہ بیختہ بزبان و دہان ذرور نمایند **ذرور**
جہت جوشش دہن اطفال وغیرہ ازذکائی کافور یک سرخ کگن دھول سرمہ سفید تخم دھنیہ دانہ الائچی خورد کاکڑاسنگی زیرہ گل گلاب گلنار تخم کاہو ملٹھی ہریک یک
ماشہ کتھ سفید سہ ماشہ کوفتہ بیختہ ذرور سازند **الیضاً منہ** معمول تخم کاہو مقشر تخم خرفہ ہریک یک درم طباشیر تواکھیر کباب چینی کگن دھول دانہ الائچی ہریک
دو ماشہ کوفتہ بیختہ بکار برند وگاہے بنابر شدت حرارت نیم ماشہ کافور اضافہ کردہ بپاشند **الیضاً منہ** جہت ہر قسم قلاع مجرب معمول گل سرخ گلنار تواکھیر دانہ الائچی
خورد کتھ سفید کباب چینی اصل السوس مقشر کوفتہ بیختہ بپاشند واگر سرد ترخواہند قدرے کافور ہم بیفزایند **ذرور** معمول جہت جوشش دہن از مطب کگن دھول
گاؤزبان سوختہ کتھ سفید تخم خرفہ زرورد سماق زہر مہرہ تخم کاہو کباب چینی دانہ ہیل بنسلوچن شیرخشت وہمچنین زہرمہرہ پوست تربوز سوختہ جو سوختہ نافع **الیضاً**
منہ۔ کافور کات سفید کاہو خرفہ زرورد سماق دانہ ہیل طباشیر گلنار صندل سفید کشنیز خشک کبابہ چینی سودہ در دہان **پاشند الیضاً**۔ طباشیر زہر مہرہ
گل ارمنی زرورد کات سفید مغز کنول گٹہ کباب چینی دانہ الائچی سودہ در دہان **پاشند الیضاً** گل سرخ طباشیر کات سفید دانہ الائچی کلان کباب چینی
سماق کوفتہ بیختہ در دہان پاشند **ذرور** عجیب النفع برائے قلاع مامیران گل سرخ کوفتہ بیختہ ذرور نمایند در دہن کہ مجرب سید جرجانی است از مفتاح +
ذرور جہت قلاع شدید کہ مثل خارہا بر زبان میرسد باصطلاح اہل دکن آن را اچھپے نامند معمول ومجرب است خصوصاً بعد خراشیدن جوشش از برگ
بید انجیر یا توری پاشیدن و مالیدن این نفع عجیب بخشد ازلقائی بنسلوچن کتھ سفید کباب چینی سنگ جراحت الائچی کلان تواکھیر شورہ قلمی برابر کوفتہ بیختہ بکار برند +
الیضاً جہت قلاع ہر قسم اطفال مجرب ومعمول ازذکائی کتھ بنسلوچن رسوت ملہٹی کچہیل دہان کوفتہ بیختہ بپاشند واگر سرد خواہند قدرے کافور وکتیرا ہم
بیفزایند **الیضاً منہ** جہت قلاع سرخ اطفال تخم کشنیز گل سرخ سماق ہریک یک جزو زعفران نیم جزو کوفتہ بیختہ خشک بپاشند یا در موم روغن آغشتہ
طلا کنند **الیضاً عنہ** جہت بثور دہان کہ طبعی بود مرخفض فشار کنند سحق کردہ بپاشند یا بعسل آمیختہ بر لثہ و دہان بمالند **ذرور** برائے قلاع سفید قلیل
الحرارت از علاج الامراض ہلیلہ زرد اقاقیا گلنار رکز مازج برگ زیتون طباشیر **الیضاً** برائے قلاع طبعی بہ تجربہ رسیدہ کتھ سفید شورہ قلمی ہریک نیم تولہ سائیدہ قدرے
بردہان پاشند **الیضاً** برائے قلاع ابیض طباشیر نا بیشا ہلیلہ زرد گلنار قاقلہ مساوی **الیضاً** برائے قلاع ابیض بارد عاقرقرحا کبابہ زعفران سعد فلفل
برابر **ذرور** اقوی وتخفیف بثور لثہ وقلاع **والیضاً** جہت قلاع طبعی اطفال مفید است زرد چوب پوست انار گلنار سماق ہریک شش درم مازو چہار درم شب
یمانی دو درم کوفتہ بیختہ اول دہان را بآب العسل شستہ ذرور سازند **الیضاً** قلاع وجوشش زبان رانفع تمام دارد ومجرب است دانہ الائچی ہوٹل کتھ کشنیز سوختہ
پھٹکری سوختہ مساوی کوفتہ بیختہ در دہان پاشند **سنون** جہت اقسام قلاع مجرب صاحب تحفہ مازو شب یمانی ہر دو برابر سائیدہ بمالند **ذرور** کہ جہت
قلاع سوداوی مزمن نافع از لقائی شنج سرخ عاقرقرحا مرشب یمانی ایرسا نوشادر مساوی سائیدہ بقطران سرشتہ وصر بندند و در گل گرفتہ باتش بسوزند پس
سائیدہ بپاشند **الیضاً منہ** کہ جہت قلاع اسود اطفال بسیار نافع ہلیلہ زرد سوختہ خستہ تمر سوختہ تخم کشنیز سوختہ طباشیر گلنار مساوی کوفتہ بیختہ بپاشند **الیضاً منہ**
کہ در قلاع سوداوی اطفال بعد از استفراغ از مرضعہ واحتراز از اغذیہ مولدہ سودا استعمال عشبہ و پوست انار شیرین مامیران سعد حنا سائیدہ بپاشند **ذرور** کہ برائے
قلاع سوداوی مجرب صاحب اقتباس العلاج است پوست مغیلان عذبہ فوفل شاخ گوزن مازو ہریک سوختہ گل کرنہ وسیلوتی وسد گلاب سبیل بوا گل نیب گل گاؤزبان
طباشیر زہر مہرہ حضض ہریک چہار ماشہ کافور دو ماشہ **الیضاً منہ** کہ مجرب است برگ زیتون دو ونیم تولہ شب یمانی قلقطار ہریک چہار ماشہ ونیم ایرسا سعد ہریک سہ
ماشہ زعفران کبابہ ہریک یک ماشہ **سنون** جہت جوشش دہان مجرب است از لقائی ہلیلہ بلیلہ آملہ گل سرخ گلنار ہریک ہشت درم نمک لاہوری دہ درم
آرد جو دوازدہ درم نمک را بآرد جو ممزوج کردہ بعسل سرشتہ بسوزانند باز صلایہ کردہ با دویہ آمیختہ بکار برند **سنون** کہ منع جوشش دہن آتشک کند چون دوائے سمیہ
مرض آتشک خوردہ باشد زراوند مدحرج برگ مورد گلنار کندر سعد ایرسا دم الاخوین مازو تخم مرو تخم خرفہ مساوی سنون سازند منقول از خط استاد **سنون** مجرب
از برائے قلاع واکلہ دہان وتاکل اسنان ووجع آن وعفونت آمدن از دہان واکثر امراض اسنان ودہان منقول از مجمع الجوامع تخم مرو حلبہ از ہریک دو درم کتیرا تخم
ریحان از ہریک یک درم زرنیخ قلمی از ہریک نیم درم کوفتہ بیختہ بسفیدہ تخم مرغ سرشتہ قرص سازند وبخمیر گرفتہ بریان نمایند پس خمیر را از آن جدا کردہ مرتبہ دیگر نرم کوبیدہ استعمال
نمایند **سنون احمر** از والد حکیم سلو بخان صاحب کہ از برائے جمیع جوششہا وقروح دہان وزبان وحلق وحنجرہ ومری واز برائے آکلہ وجوشش آتشک در دہان
وحلق وقلاع ہر قسم کہ باشند خصوص قلاع خبیثہ واز برائے فساد اسنان وتاکل آنہا مجرب است بگیرند طین مغرہ نہ جزو توتیا ہندی یک جزو پس اگر جوششہا وقروح
تازہ باشد توتیا را بریان کنند والا غیر بریان ہر دو را نرم کوبیدہ وبیختہ نگاہدارند وگاہے از برائے قروح خبیثہ وفساد اسنان وکرم دندان بدل طین مغرہ قرنفل کنند وہر دو را
نرم سائیدہ ویکجا کنند پس طریق استعمال این سنون در جوششہائے حدیث قسم آنکہ بگیرند پوست ہلیلہ کابلی پوست بلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقی از

از ہر یک ہر یک مثقال و بگلاب و آب لیمون بقدریکہ دوا ہا بپوشد بخیسانند پس بپالایند و بگیرند اندکے از آن در پیالہ قہوہ خوری و انگشت را بآن تر کردہ بردے سنون
احمر مذکور گذاشتہ بر موضع قروح و بثور دہان و زبان و کام و اسنان و بن دندان بمالند و سہ مرتبہ این فعل مکرر کنند و زمانے کنند کہ آب از دہان آید پس دہان را
بآب لیمون و گلاب مذکور کہ ہلیلہ جات را در آن خیساندہ اند بشویند تا اثر سنون احمر زائل شود پس بگیرند سماق منقی طباشیر گاؤزبان سوختہ کشنیز خشک دم الاخوین
کات ہندی فوفل زرد و گلنار فارسی سک رامک از ہر یک یک دانگ کوفتہ بیختہ بپاشند و اگر ربان انتہا باشد و حدت مادہ فرو نشستہ باشد ساذج ہندی سلیخہ
سیاہ دارشیشعان سعد کوفی دارچینی درین سنون اخیر داخل نمایند و اگر قروح و بثور آتشک در دہان باشد در نقوع ہلیلہ جات چوب چینی یک مثقال داخل نمایند
بعد از شستن دہان از سنون احمر یکے از سنونے کہ در مرض آتشک ذکر کردہ میشود بر دہان بپاشند و اگر اکلہ و قروح خبیثہ و قلاع خبیث در دہان باشند در نقوع ہلیلہ
با برگ حنا عاقرقرحا دارچینی مرکی جعدہ کزمازج از ہر یک یک مثقال جدوار خطائی نمک طبرزد ہر یک دو دانگ اضافہ نمایند و بجائے آب لیمون سرکہ انگوری
و توتیاء ہندی در سنون احمر خام باشد و بعد از شستن دہان از سنون احمر یکے از سنونات مناسبہ کہ در اکلہ و قروح خبیثہ فم و قلاع خبیث ذکر کردہ میشود
بپاشند و اگر فساد و تاکل در اسنان باشد عاقرقرحا کزمازج سعد کوفی از ہر یک یک مثقال نمک طبرزد دو دانگ در نقوع ہلیلہ جات داخل نمایند و بعد از شستن
دہانہا از سنون احمر بہ نقوع مذکور یکے از سنونات نافع از برائے فساد و تاکل اسنان بپاشند و اگر جوشش و قروح در حنجرہ و حلق باشد و تازہ باشد عدس
مقشر پوست خشخاش کزمازج برگ حنا پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقی حضض مکی از ہر یک یک مثقال در گلاب و آب لیمون
جوشانیدہ صاف نمودہ بقدر نیم درم سنون احمر داخل کردہ غرغرہ نمایند و اگر با جوشش حنجرہ و حلق و مری و قروح این اعضا سرفہ باشد ادویہ را بآب جوشانیدہ دو
دانگ سنون احمر داخل کردہ غرغرہ نمایند بعد از آن ذروریکہ مناسب باشد بپاشند و اگر قروح و بثور آتشک در حلق و مری و حنجرہ باشد کزمازج عاقرقرحا ساذج
ہندی سلیخہ سیاہ دارشیشعان برگ حنا چوب چینی پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ پوست بلیلہ آملہ منقی زرورد حب صنوبر ذکر گلنار از ہر یک
یک مثقال جوشانیدہ صافی نمودہ در دو دانگ از سنون احمر مذکور داخل کردہ غرغرہ نمایند کہ بعون اللہ تعالیٰ نافع است و اگر در قروح عتیقہ و خبیثہ اعضائے
دیگر سوائے دہان و زبان و حنجرہ و حلق و مری استعمال کردہ شود این سنون نیز نافع است باین نحو کہ بخیسانند در شراب پوست ہلیلہ با جعدہ برگ حنا
از ہر یک یک مثقال پس یک قہوہ خوری از آن گرفتہ پر مرغے را بآن تر کردہ بردے سنون احمر گذاشتہ بر زخم بمالند و لمحہ صبر کنند پس زخم را در شراب
بشویند کہ اثر سنون احمر نماند پس مرہمے کہ مناسب باشد بر آن زخم گذارند۔

سنون دیگر۔ تالیف معزی الیہ بجہت قلاع و قروح فم و لثہ و اورام لثہ و اصلاح فساد اسنان و ضعف اسنان و آمدن خون از دہان و لثہ و در جمیع آنچہ
مذکور شد عدیل ندارد باید کہ اولاً انگشت را بآب لیمون و گلاب کہ ہلیلہ جات را در آن خیسانیدہ باشند تر کردہ بردے سنون احمر نہادہ بر کام و دہان و اسنان و
بن دندان بمالند نیکو پس دہان را بآب لیمون و گلاب مذکور بدون سنون مذکور بشویند کہ اثر سنون در دہان نماند چنانچہ در نسخہ بالا مشروحاً ذکر یافتہ پس بگیرند سماق طباشیر
کشنیز خشک دم الاخوین اقاقیا کات ہیل فوفل ساذج ہندی سعد کوفی سنبل الطیب سک مسک رامک پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ سلیخہ دارشیشعان
نندور کزمازج عاقرقرحا مساوی کوفتہ بیختہ سنون نمایند و بسبب امراض بعض ادویہ مخصوصہ آن امراض را زیادہ باید کرد و ازین ادویہ مذکورہ بحسب رائے طبیب کم
میتوان کرد چنانچہ اگر حرارت غالب باشد جائز است کہ قدرے کافور اضافہ این سنون نمایند و اگر از برائے رستن لحم لثہ باشد زراوند دحرج وارسا و امثال آن داخل
کنند و در علاج لثہ دامیہ عفص شب یمانی گلنار فارسی و مانند آنہا داخل کنند و در قروح خبیثہ قشار کندر مرصافی حضض مکی و امثال اینہا اضافہ نمایند و در جلائے اسنان و
اصلاح فساد آنہا زبد البحر بسد محرق شاخ گوزن سوختہ و امثال اینہا داخل کنند و علیٰ ہذا القیاس در سائر امراض فم و لثہ و اسنان آنچہ مناسب باشد بر آن سنون فزایند
و آنچہ کم کردن باشد کم نمایند **عرق شیر** کہ در قلاع سوداوی معمول صاحب اقتباس العلاج است شیر بز پنج آثار بسفائج یک نیم تولہ درونج یک نیم تولہ گلسرخ پنج تولہ
خبہ نیم آثار برگ گاؤزبان ابریشم خام ہر واحد ہفت تولہ تخم شاہترہ و بادرنجبویہ ہر یک نہ تولہ کشنیز خشک دو نیم آثار نبات نیم آثار آب کدو و آب لیمون شیرین ہر واحد یک
آثار گل نیلوفر نیم آثار آب خیار و ترب ہر یک پاؤ آثار شب خیسانندہ صبح بیخ شیشہ عرق کشند خوراک از نہ تولہ تا بست تولہ **غرغرہ**۔ قلاع از حکیم محمد ارشد انار ترش سماق
مازو جوشاندہ در شیر غرغرہ کنند **غرغرہ**۔ نافع جوشش دہن و مری و بثور کہ از مادہ سوداوی کہ از ابخرہ معدہ مرتفع شدہ باشد تالیف حکیم علویخان مجرب النفع گل بنفشہ
چوب چینی ہر یک شش ماشہ عناب پنج عدد صندل سرخ چہار ماشہ برگ تاج خروس تولہ جوشاندہ صاف کردہ غرغرہ نمایند **مضمضہ** معمول بجہت قلاع حار از مطب برگ
حنا خیسانیدہ کات سفید کافور سودہ پاشیدہ مضمضہ کنند **ایضاً**۔ چھال بجنال چھال جھڑبیری چھال کیکر چھال پیپل بانسہ مازو خشک سپیاری چھالیہ کات سفید
گوند جوشانیدہ مضمضہ نمایند **مضمضہ**۔ قلاع معمول سماق عنب الثعلب برگ چنبیلی برگ کوکنار فوفل چھالیہ برگ حنا تازہ جوشانیدہ صاف کردہ کات سفید

سودہ داخل کردہ مضمضہ نمایند ایضاً ۔ آب کشنیز سبز لعاب اسپغول شیرہ عنب الثعلب شیرہ کشنیز خشک کات سفید سودہ داخل کردہ مضمضہ نمایند ایضاً معمول لعاب اسپغول آب کشنیز سبز حضض مکی سودہ مضمضہ نمایند مضمضہ کہ در قلاع دموی بکار آید از خلاصہ کشنیز خشک سماق بگلاب جوشانیدہ مضمضہ نمایند و یا کشنیز خشک وعدس و گل سرخ و عنب الثعلب در سرکہ جوشانیدہ بعمل آرند و ذرورات نافع بکار برند و چون مرض بانتہا رسد آب عنب الثعلب و آب کشنیز سبز کہ در آن حنا جوشانیدہ باشند مضمضہ نمایند و در انحطاط مرض با آنکہ در آن اصل السوس و عاقرقرحا و دانہ ہیل جوشانیدہ باشد و ہرگاہ اندرین قروح تعفن راہ یابد مضمض بسرکہ و نوشادر و نمک و شب یمانی و امثال آن از ادویہ کاویہ ضرورت افتد مضمضہ کہ بجمیع اصناف قلاع نفع دارد از بیاض استاد و تکملہ مغز المناس بگلاب مالیدہ وکذا لطبیخ تریپلہ و کات تمضمض کنند ایضاً منہ ۔ تریپلہ چوب کھیر درخت چنبیلی مع برگ و شاخ جملہ بجوشانند و مضمضہ کنند و ہمچنین مضمضہ بعصارہ کاہو و کاسنی ایضاً عنہ برگ و بارد پوست ارو سپرو پوست درخت فالسہ جوشانیدہ مضمضہ کنند مضمضہ کہ در قلاع بلغمی بعمل آید از خلاصہ ما میران ہلیلہ عاقرقرحا در سرکہ خیسانیدہ مضمضہ کنند و ہمچنین مضمضہ بطبیخ مرزنجوش و برگ زیتون و مامیران و عاقرقرحا اندک صبر و زعفران حل کردہ درین باب بغایت سودمند است مضمضہ برائے قلاع بارد و در آخر قلاع حار نیز نافع از علاج الامراض انجیر اکلیل الملک بذر کتان جوشانیدہ صاف کردہ قدرے زعفران و صبر زرد و روغن خیری داخل کردہ مضمضہ نمایند ایضاً برنجاسف برگ زیتون مامیران پوست انار بارہ و مساوی جوشانیدہ مضمضہ کنند ایضاً عاقرقرحا برگ حنا مویزج در آب جوشدادہ ایضاً ۔ از استاد مرحوم عاقرقرحا زردچوب جوشانیدہ مضمضہ کنند وکذلک بطبیخ پھٹکری تمضمض کنند مضمضہ نافع جوشش دہن در فصل قروح لثہ خواہد آمد ❖

حکایات

شخصے را دو بست روز جوشش دہان بود و فصد نیز کردہ شد لیکن درد بسیار بود و دندان مے جنبید بہدانہ عناب جوشانیدہ دادہ شد و گلنار نیم ماشہ کوکنار نیم عدد کوہ کشنیز کزمازج ہر ایک شش ماشہ بذر البنج دو ماشہ عدس مسلم یک تولہ در سہ پاؤ آب جوشدادہ صاف نمودہ لحظہ لحظہ مضمضہ کنانیدند ایضاً جوشش دہان فصل سرما ادرک خوردہ بود مادہ مستعد باشد عناب شاہترہ پرسیاوشان گاؤزبان بعرق شاہترہ جوشانیدہ با شہد نوشند و عنب الثعلب کشنیز خشک بذر کتان گلنار جوشانیدہ حضض مکی سودہ پاشیدہ مضمضہ نمایند ایضاً ۔ جوشش دہان مع سعال و ذبول حمی خفی حرارت مفرط شیرہ تخم خرفہ شیرہ کاسنی شیرہ بادیان شیرہ خیارین شربت بزوری بارد خاکشی دادند روز دوم اصل السوس افزودند برگ سیب برگ چنبیلی برگ حنا پوست گوندی ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ مضمضہ نمایند و بجہت آخر روز کشنیز خشک یک ماشہ ست گلوئے ماشہ طباشیر دانہ ہیل یک یک ماشہ سودہ تناول نمایند بالائش شیرہ خیارین شیرہ تخم کاسنی نبات بخورند باز جوشش دہان بدستور شیرہ تخم مرو شیرہ کشنیز خشک لعاب اسپغول رسوت طباشیر زرورد سودہ پاشیدہ مضمضہ نمایند باز قرص طباشیر خوردہ بالائش شیرہ خیارین شربت نیلوفر نوشند و آب عنب الثعلب تازہ رسوت سودہ پاشیدہ مضمضہ نمایند باز پوست کوکنار برگ کنار برگ حنا تخم مرو ہر یک شش ماشہ آب عنب الثعلب تازہ دہ تولہ رسوت دو ماشہ سودہ مضمضہ نمایند باز جوشش بدستور بود اندکے راحت شد حضض مکی یک ماشہ سودہ پاشیدہ افزودند فائدہ شد ایضاً بچہ جوشش دہن و اسہال و تشنگی و کرب و بیقراری مروارید طباشیر زہر مہرہ سودہ ہمراہ شیرہ خرفہ لعاب بہیدانہ عرق کیوڑہ عرق نیلوفر عرق شاہترہ رب شیرین بارتنگ دادند راحت شد ❖

فصل دوم در آکلہ دہن

و این مانند جوشش دہن باشد لیکن حنا و این بیشتر و انتشار این زود تر بود و بو رائحہ کریہ باشد و سببش اجتماع خلط عفن اکال است علاج فصد کنند و زلو چسپانند و حجامت بکار برند و بدستور ریکہ در مالیخولیا گذشت تنقیہ سوداے محترقہ نمایند و بسرکہ و آب غورہ و آب سماق مضمضہ کنند تا منتشر شود و تدبیر یکہ در قلاع دموی گذشتہ اینجا نیز مفید بود و چون از انتشار باز ایستد قلقدیون یا سورنجان بمالند تا گوشت گندہ ببرد و قرحہ را از چرک پاک کند و گوشت تازہ بروئاند و ہرگاہ از استعمال ادویہ حادہ سوزش کثیر پیدا شود بلعاب بہدانہ یا اسپغول یا بروغن گل یا بشیر تازہ و شکر مضمضہ نمایند ❖

مفردات

سویدی گوید کہ ذرور سندروس سائیدہ در نفع این مرض مثل او دوائے نیست دیگر برگ عناب خشک سودہ پاشیدن مجرب است دیگر زیج سرخ و روغن گل و موم مالیدن نافع دیگر آب انار ترش بشحم آن افشردہ در ظرف مسی بے قلعی خوب جوشدادہ تا قوام آن غلیظ گردد مالیدن نافع دیگر مضمضہ بمری تخمیر مفید

مرکبات

ذرور شعر در منع آکلہ و تجفیف قروح مجرب است از ذکائی کافور ربع جزو تخم ریحان بوداہ نیم جزو پوست پیاز سوختہ یک جزو موے آدمی سوختہ دو جزو

ذرور قرطاس بآکلہ دہن وبداکیر سودمند است از کتاب مذکور سرب سوختہ شادنج زنگار کبریت ہر یک سیزدہ درم قشور نحاس کاغذ سوختہ ہر یک بست و
چہار درم کوفتہ بیختہ در قروح متعفنہ رطب وخشک استعمال کنند ودر قروح یابسہ بروغن گل وبعضے اوقات بعسل نیز **ذرور** جہت آکلہ دہان وکام ولثہ وہر جا کہ
باشد از مجربات استاد علیہ الرحمۃ گل سپوتی گلنار کتہ سفید کمیلہ کہ یک مثقال سنگ بصری نیم مثقال سنگ بصری را سہ مرتبہ در آتش سرخ کردہ بآب سرد نمایند
کہ ریزہ ریزہ برود بعدہ ہمہ را خوب کوفتہ بیختہ ودر سنگ سماق یا سنگ خارا یا ہاون نقرہ تا دو روز با سرکہ وگلاب سحق نمودہ در ظرف چینی چین نمایند و پارچہ سفت بر آن بستہ در
سایہ خشک کنند وہرگاہ خواہند کہ قبل آزند انگشت را موے زنان پیچیدہ زخم را بمالند و با سرکہ وگلاب بشویند بعدہ ادویہ بر آن پاشند و غذا ترش وگوشت کہ بسرکہ وگلاب ترش
کردہ باشند بخورند واز روغن وشیرینی واست وگوشت سادہ پرہیز نمایند مجرب است از ذکائی وشرح **ذرور** کہ در انحطاط مرض آکلہ بکار آید از علاج الامراض
گلنار سفید آب قلعی ہر یک یک درم زرنیخ مرکی ہر یک یک نیم درم توتیا بآب غورہ پروردہ دہ درم دنیم سائیدہ بپاشند لیکن احتیاط نمایند کہ بحلق نرود **سونجان**
آکلہ دہان ولثہ را نافع است پوست انار ترش وشیرین از ہر یک سی درم مازو گلنار شب یمانی کاغذ سوختہ عاقرقرحا از ہر یک ۵ درم سماق پانزدہ درم نمک ہندی نوشادر
از ہر یک پنج درم کوفتہ بیختہ بسرکہ بسرشند وطولہا سازند وخشک کنند ودر وقت حاجت دیگر بار بکوبند واستعمال نمایند **سنون** کہ جہت آکلہ یعنی خورہ بہترین
دواہا است از علاج الامراض برگ سداب خشک دو درم اشخار آہک زرنیخ ہر یک یک درم ہمہ را سودہ در سرکہ تند تر کنند ودر کوزہ تو نہادہ گل حکمت نمودہ در
آتش نہند تا گل سرخ شود ودواہا پختہ گردد پس بر آوردہ بقدر دانگے یا دو دانگ بر آکلہ افگنند در چند بار بفضل الٰہی بر طرف شود وسنون احمر ودیگر یک نسخہ سنون
کہ آکلہ را نافع است در فصل قلاع گذشت ویک نسخہ سنون کہ آکلہ را نافع بود در فصل ناصور لثہ خواہد آمد **غرغرہ** کہ در آکلۃ الفم بکار مے آید گلنار کوکنار مازو کرمازج جوشانیدہ
حضض مکی سودہ پاشیدہ غرغرہ کنند وگاہے روغن گل وشہد افزایند وگاہ گاہ برائے زدائیدن مادہ فاسد غرغرہ بسرکہ وشہد نمایند الحاصل ہمچنین گاہے ادویہ مسکن
مادہ ومجفف وقابض وگاہے ادویہ زداینده گوشت فاسد بعمل آرند از مطب **غرغرہ** جہت اقسام آکلہ وقلاع وخناق عنب الثعلب پوست خشخاش کشنیز
گلنار ہلیلہ سیاہ حب الآس زرور دگل تاج خروس برگ حنا گل بنفشہ از ہر یک شش ماشہ عدبہ چہار ماشہ عدس مقشر تخم کاہو ہر یک یک تولہ در آب ساگ سرخ و
آب کشنیز سبز وآب عنب الثعلب سبز ہر یک پنج تولہ آب برگ کاہو سہ تولہ آب خالص پاؤ آثار جوشانیدہ صاف نمودہ لعاب اسپغول حضض گل ارمنی صندل
سرخ اقاقیا سائیدہ یک یک ماشہ اضافہ نمودہ غرغرہ نمایند منقول از مفتاح۔ **فیلدفیون** کہ در ینجا بکار آید آہک آب نادیدہ یک تولہ زرنیخ سرخ زرنیخ
زرد اشخار اقاقیا از ہر یک نیم تولہ کوفتہ بیختہ بسرکہ قرصہا سازند وخشک ساختہ بدارند۔ **قرص**۔ کہ آکلہ ساعیہ را نافع است از عجالہ نافع وقادری شب یمانی
یک جزو قلقطار قلقدیس نمک نوشادر ہر یک نصف جزو مازو مدبر کاغذ مصری سوختہ آہک آب نادیدہ ہر یک یک نیم جزو زعفران کندر برگ حنا ہر یک نصف جزو و
زرنیخ جزو کوفتہ بیختہ اقراص سازند ودر سرکہ حل کردہ تطلیخ کنند ودر دہن بدارند کہ اجزاء متعفنہ آکلہ دور شود **مضمضہ** برائے وجع آکلہ از حکیم اکمل خان گلنار فارسی
گل سرخ عدس مقشر پوست انار شیرین پوست ہلیلہ ہلیلہ زرد عفص پوست ہلیلہ کابلی گل بستان افروز جفت بلوط گاؤزبان سماق بوزن مساوی در یک نیم
رطل آب بجوشانند ہرگاہ ثلث باند صاف نمودہ مرجان سفید بسد یک یک درم کوفتہ بیختہ اضافہ نمودہ مضمضہ نمایند۔

حکایات

آکلہ بعد چیچک حادث شدہ عناب بہیدانہ جوشانیدہ وغرغرہ بہ نسخہ معمول وضماد سنار نافع نزلہ معمول از اقاقیا وذرورات معمولہ ازین تدابیر غلبہ کم شدہ معجون نجوع
شیرخشت دادہ شد **ایضاً**۔ آکلہ از آتشک مسہلات ساقط شدہ بعد فصد ومنضجہا ومسہلہا شربت شاہترہ تازہ اطریفل کشنیزی عناب اصل السوس گاؤزبان
شاہترہ گل بنفشہ تخم خطمی شب در آب گرم نقوع کردہ صاف نمودہ شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند وغرغرہ گلنار فارسی جوز السرو جوشانیدہ وذرور کاغذ سوختہ
فوفل سوختہ از بروت سفید سودہ بپاشند **ایضاً** دیگرے را شربت شاہترہ واطریفل شاہترہ کہ در فصل جرب خواہد آمد بعد فصد ومسہلات معمولی دادہ شد
سود داد **ایضاً**۔ آکلہ کہ لبکے دہن دیدہ اطلافر موند عنب الثعلب پوست خشخاش کشنیز خشک بذرکتان جوشانیدہ حضض مکی سودہ پاشیدہ مضمضہ
نمایند واطریفل صغیر خوردہ بالائش عرق شاہترہ عرق عنب الثعلب بنوشند **ایضاً** شخصے را دہن گندہ شدہ ودر دہان گوشت فاسد واز آن خون وریم جاری
بود این مضمضہ دادہ شد سنگ جراحت یک ماشہ کرمازج پنجماشہ پوست کنار سہ ماشہ در ماءالعسل جوشدادہ صاف کردہ مضمضہ نمایند بعد دوسہ روز گلنار
مازو اضافہ کردہ شد **ایضاً**۔ آکلہ آتشکی سوراخ در کام آب دہن از راہ بینی آمدن ودوران سر طبیخ عناب شاہترہ بعرق جوشانیدہ نبات داخل کردہ باز طبیخ
اسطوخودوس عنب الثعلب اصل السوس تخم تخب الزبیرہ جوشانیدہ نبات سفید داخل کردہ بنوشند باز شہد دادند وغرغرہ گلنار کوکنار مازو کرمازج جوشانیدہ
حضض مکی سودہ غرغرہ نمایند روز دویم روغن گل وشہد افزودند نافع شد روز سوم عناب شاہترہ بعرق شاہترہ جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند وغرغرہ سرکہ

وشبدیه بستور با عناب شاہترہ و قصب الذریرہ صندل سرخ کشنیز خشک جوشانیده شربت نیلوفر آمیخته واوند نجات یافت **ایضاً** آنکه ورکام سوراخ بادرم بنی عناب شاہترہ پوست ہلیله زرد کشنیز خشک بعرق شاہترہ جوشانیده شیرۂ تخم خیارین شربت نیلوفر و نمل کرده وادند غذا نان ہم خورا سمد زلوده قفا چسپانیدند +

فصل سوم در سیلان لعاب از دہن

خواه بیداری بود خواه در خواب پس اگر از حرارت و رطوبت معده باشد در حالت خلو معده و وقت خواب زیاده شود و اگر از رطوبت و برودت طبعی بود ضعف ہضم و غلظ لعاب و ترشی دہن و زیادتی لعاب وقت امتلا بران گواہی دہد **علاج** در حار فصد باسلیق کنند و شیرۂ زرشک با سکنجبین و شربت انار نوشانند و رب فالنجه چون رب به و غوره و انار و سیب بخورانند و بطبیخ سماق و گل سرخ و گلنار مضمضه نمایند و کاسنی تازه بقدرے نمک بخایند آب آن بلع نمایند و در بلغمی تنقیه از مسہل گرم و حب ایارج که در فالج گذشت نمایند و گلقند و جوارش مصطگے و مانند آن تناول نمایند و اگر بطبوخ شبت و تخم ترب و اصل السوس در ہر ہفته یک دو بارقے نمایند بعد ازان اطریفل و ہلیله مربے و جوارشات گرم که در فصل ضعف ہضم مذکور خواہند شد خورده باشد و کندر و مصطگی و زیره بخایند ہم مفید بود و بعد تنقیه سکنجبین عنصلی در رطوبت دائمی مفید بود +

فائدہ اگر این مرض بسبب کرم شکم باشد در خواب سیلان لعاب زیاده شود و علاجش قتل و اخراج آنست بدانچه در فصل دیدان خواہد آمد +

مفردات

خوردن آب انار و سماق و گل ارمنی برائے سیلان لعاب که از حرارت بود نافع است **دیگر** ہلیله و شکر مساوی بقدر یک درم با آب گرم بہنار خوردن بسیار نافع **دیگر** خردل و شکر سفوف نموده خوردن برائے کثرت لعاب دہن که از برودت و رطوبت باشد بسیار مفید است **دیگر** خوردن کاسنی سبز با سفوف خشک آن با یک درم نمک جریش ہر صبح ابا ادویه مشترکه است **دیگر** خوردن پست گندم با قدرے خردل و ہمچنین نوشیدن مری بہنار در قسم بلغمی مفید بود +

مرکبات

جوارش زیره که آب رفتن دہان را که از غلبۂ بلغم باشد نافع است از ذکائی بوره ارمنی یک مثقال فلفل سه مثقال زنجبیل چهار مثقال زیرۂ سفید یک شبانروز در سرکه تر کرده برآورده در سایه خشک نموده نق داده ده مثقال کوفته بیخته با قند سفید صد مثقال بقوام آرند **و جوارش مصطگے** که آب رفتن دہان را منع کند در فصل ضعف ہضم خواہد آمد **حبے** که سیلان لعاب دہان را که از برد معده و رطوبت آن باشد نافع است از ملاج الامراض ذکائی افیون ناخواه ہر یک دانگے نمک ہندی نیم مثقال نیتر ایک مثقال حبہا سازند این یک شربت است و در ہر ہفته یک بار بخورند **دولے** نافع مرض مذکور از بیاض استاد سناکی نه ماشه با گلقند دو تولہ ہر شب بخورند مجرب است و زیره و مصطگی و نمک و نرمل بخایند **قرص** که در سیلان لعاب صاحب خلاصه مجرب نوشته مصطگے اقاقیا قرط ہر کدام یک جزو پوست خشخاش نصف جزو سنبل الطیب ربع جزو مقل عشر جزو ہمه را کوفته بآب آلاس که در آن گل ارمنی حل کرده باشند سرشته اقراص سازند و وقت حاجت بقدر احتمال استعمال نمایند **معجون** که در سیلان لعاب بلغمی سخت سودمند است تخم کرفس چهار درم مصطگے یک درم عود خام فلفل پنج درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته سرشته سه درم تناول نمایند +

حکایات

شخصے را سیلان لعاب بسیار بود حتی که در شبانه روز قریب دو سبو چیزے آمد و ضعف و نقاہت بمرتبه بود چنانچه اطبا و دیگر عرق کافور و جبوب کافور و بعل آوردند فائده نکرده استاد سکنجبین عنصلے سه تولہ در عرق بادیان و مکوه دادند و بجائے آب و ماء العسل مزوره غذا قلیه پز نمود مفید شد بعد چندے وقت شام حب سیماب که در فصل زرلہ گذشته با مطبوخ صمغ عربی معین نمودند صحت شد **ایضاً** طفلے را لعاب دہن جاری بود لیده بند شده سرفه پیدا شود رب السوس ملاتی بشیر مادر حل کرده بدہند که منقی رطوبات فضلیه قصبه ریه و حلق و اعضاء باطنی و دیگر و نافع سرفه است و مطلق ادویه سرفه مضعف معده اند الا رب السوس **ایضاً** از مبیس رال بچه سرفه پیدا شد اصل السوس بادیان مویز منقی پرسیاوشان جوشانیده خاکشی بچگان را شربت و شیرینی نمیدہند بلکه نبات سرخ باده +

فصل چهارم در بخر الفم

یعنے گنده دہن و اقسام اسباب بدنیه آن جلد مذکورے گرد اما آنچه از خوردن اشیاء بدبوے مثل سیر و پیاز و ترب و غیر عارض شود و ادویه مزیل آن در مفردات و مرکبات این فصل ذکر خواہد یافت **بخر از حرارت و عفونت و عفن معده** علامتش آنکه از خوردن طعامہائے سرد تسکین یابد و و خلو معده زیاده شود **علاج** آب تمر ہندی شیرۂ زرشک با شربت انار شیرین و سکنجبین بنوشند و لست جو در آب برف آمیخته بخورند و خوردن آلو و شفتالو

وتربوز نیز مفید بود و بعد از نضج مسہل بار دکہ در فصل صداع گذشت تنقیہ نمایند وحب المسک در دہان دارند وآب کاسنی وغذا ہائے ترش وآب لیمون وقرص زرشک وقرص کافور خوردن بغایت نافع است **بخر از بلغم عفن معدہ** وعلامتش آنست کہ از خوردن طعامہاے بادولسکین تیابد وباکثرت بزاق وغثیان باشد **علاج** اول سکنجبین تخم ترب وشبت وسکنجبین ونمک سے قی کنند بعدہ گلقند وسکنجبین ممزوج نمودہ بلیسند واطریفل کشنیزی کہ در صداع گذشت وجوارش عود کہ در ضعف ہضم خواہد آمد بخورند وبرین اوست نمایند واگر مسہل احتیاج افتد از مسہل گرم وحب ایارج کہ در فالج مذکور شد تنقیہ کنند وبرگ آس بازو گل سرخ صندل فوفل صعتر لبسباسہ سنبل الطیب در سرکہ جوشانیدہ مضمضہ کنند واگر ازین سرکہ سکنجبین ساختہ بنوشند نیز از مجربات است ومصطگی رومی وقاقلہ وقرنفل وکندر بخایند وعود زنجبیل سعد کوفی کبابہ کوفتہ بیختہ لشہد سرشتہ حبہا سازند ودر دہن گیرند وغذاے خشک مثل کباب وقلیہ بر صالحہ خورند **بخر از رطوبت عفن دماغ** علامت آن احساس نزول شی روی الحلق از دماغ لسوئے حلق بود **علاج** تنقیہ نمایند بمسہل وحب ایارج وغرغرہ سکنجبین وخردل وبعد از آن قرنفل وسعد وسنبل در شراب جوشانیدہ غرغرہ کنند **بخر از فساد گوشت بن دندان** علامتش ترہل آن وخروج خون از آن است **علاج** فصد قیفال وچہار رگ کنند وتنقیہ بمسہل بارد نمایند ومازو ومورد وگلنار در سرکہ جوشانیدہ بدان مضمضہ کنند بعدہ مازو وطباشیر وگل سرخ واقاقیا سائیدہ در دہن باشند وحب المسک در دہن دارند واگر در لثہ عفونت مستحکم شود بعلاج آکلہ دہن رجوع نمایند۔
فائدہ بخر کہ بسبب تاکل دندان یا سل یا تپ وبائی عارض شود علاج امراض مذکور نمایند بدانچہ در فصل ہر یک مذکور خواہد شد۔

مفردات

مشمش خشک خورد را شب در آب ترکنند وصبح صاف نمودہ بنوشند در بخری کہ از حرارت معدہ باشد مجرب اکثر اطبا است وخوردن زنجبیل مربی در قسم بارد بلیغ النفع است۔
دیگر پوست ترنج واترج در بخر معدی مجرب سویدی است **دیگر** صاحب خلاصہ گوید کہ در بخر معدی بلغمی ہر بامداد کاسنی تازہ با اندک نمک جرلیش خوردن فائدہ تمام دارد **دیگر** مضمضہ بروغن گل یا کنجد وقت صبح گاہ گاہے در ازالہ بخر غیر قوی مجرب نوشتہ اند **دیگر** نافع بخر بلغمی برگ آس یا حب آن با مویز منقی سرشتہ ہر روز بقدر جوز بخورند و سکنجبین خوردن جوز السرو واہل با مویز نافع است اکثر اقسام بخر **دیگر** برائے رفع بدبوے اشیاء ماکولہ کا غذ لو وکشنیز وزرنباد وسداب وسعد وقاقلہ ولبسباسہ وقرنفل وعنبر وسنبل وبادرنجبویہ وعود وخولنجان فرادی یا مجموع در دہان دارند وبخایند **دیگر** برائے رفع بوے ترب مخترع راقم آثم بعد خوردن ترب برگ نازک تخم ہندی بخایند وآلش فرو برند۔ **دیگر** کہ بوے شراب قطع کند سعد مضغ نمایند واگر کبابہ نیز یار او نمایند قوی تر باشد وکذا النعناع خائیدن وعقب آن قدرے سرکہ نوشیدن مفید۔

مرکبات

بندقہ کہ خوردن آن با برگ تنبول دہن را خوشبو کند بگیرند کتہ سفید ہر قدر کہ خواہند وموافق وزن آن صندل سفید طباشیر دانہ الائچی خورد آب اصل السوس شیرہ بادام کافور قیصوری مشک خالص عنبر اشہب گرفتہ در گلاب وعرق بید مشک خمیر کردہ بندقہ بندند **ذکائی جوارش اترج** کہ بوے دہان خوش کند وبخر شرکی وغیر شرکی را بعد تنقیہ نفع کمال بخشد ودر فصل ضعف ہضم خواہد آمد **حب المسک** معمول در بخر معدی حار مشک کافور ہر یک یک دانگ طباشیر نیم درم گل سرخ صندل سفید بلیلہ زرد از ہر یک دو درم فوفل کبابہ از ہر یک یک درم کوفتہ بیختہ در گلاب سرشتہ حبہا سازند **نوع دیگر** مستعمل در بخرے کہ از فساد عمور دہان باشد ولثہ را قوت دہد بگیرند اجزاے حب مذکور بالا ودر آن قرنفل خولنجان عاقرقرحا ہر یک یک درم بیامیزند وکوفتہ بیختہ بآب وبگلاب سرشتہ حبہا سازند وپیوستہ در دہن دارند **حب المسک دیگر** مشک دو دانگ پوست ترنج برگ ترنج فرنجمشک قرنفل جوز بوا نارمشک دانہ ہیل زنجبیل کبابہ لبسباسہ سعد ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ برب سیب یا رب بہ یا بہیہ سرشتہ حبہا سازند ودر تحفہ فوفل وکافور ودارچینی وخولنجان عوض پوست وبرگ ترنج وفرنجمشک نارمشک زنجبیل وکبابہ ولبسباسہ وسعد است ونوشتہ کہ بگلاب حب ساختہ در دہان دارند وحب طیب النکہت مسمی ساختہ ومجرب است وحب عنبر صاحب تحفہ کہ در فصل نقصان باہ خواہد آمد نیز درین باب بے عدیل است **حب المسک** قریب باعتدال مشک نیم مثقال مصطگی پنج مثقال نبات ہفت مثقال ہمہ را جدا جدا کوفتہ بیختہ بہم آمیزند ودر گلاب کتیرا سفید یا صمغ عربی بقدر نیم مثقال شب ترنمودہ صباح صاف کردہ بآن لبسرشند وحبہا کردہ در سایہ خشک سازند مخترع ومجرب یوسف طبیب است **حب** کہ داشتن آن در دہان بہ بخر معدی بلکہ اکثر اقسام آن مفید ونافع است از عجالہ نافع سفرجل امیان تہی کنند وقرنفل کوفتہ بجاے تخمہا بہند ودر خرقہ تر پیچیدہ در گل گیرند وزیر آتش گذارند تا بختہ شود گل از آن باز کنند واز خرقہ بیرون آرند وبکوبند وگل نیشاپوری کہ مثل آن ایجا گل طبانی است لبسرشند واز جہت محرور کافور یک دانگ صندل یک درم زرد آلوے خشک بگلاب سائیدہ دہ درم بادوے بیامیزند وحبہا سازند واز جہت مرطوب مشک دو دانگ جوز بوا نیم درم زنجبیل یک درم داخل کنند **حب بخر** کہ معدی را نافع است از ذکائی وقادری مصطگی کباب چینی لونگ ناگرموتھہ جاپھل اگر غرقی جاوتری برابر کوفتہ بیختہ بقدرے شکر آمیختہ بآب حبہا سازند وخشک کردہ در دہان گیرند وآب او بتدریج بلع نمایند ونزدیک اہل ہند تناول سیر درین امر نفع وارد۔

حبے که در بخر بلغمی معدی سودمند است از قاقلی و خلاصه سک قرنفل قرنفل جوز بوا سعد سنبل پوست ترنج هر دو مساوی کوفته بیخته قدرے مشک خالص اضافه با شراب ریحانی حب سازند و هر صبح سه حب از آن در دهن بدارند و آهسته آهسته آلش فرو برند **حب دیگر** که بوے سیر و پیاز و شراب ما تقدم آن از دهن دور کند از عاقرقرحا نانخواه و قاقلی و مشک طباشیر هر یک سه درم عنبر اشهب نیم مثقال پوست ترنج قرنجشک سبل زنجبیل کبابه بلبا سعد کوفی هر یک پنج درم صندل یکجا سوده ده درم در گلاب کرده صبح بمقدار دو لنگه در آن حل کرده باشند بسر شد و حب سازند و در دهن گیرند **نوع دیگر** درین باب از مجربات است گل انیسون کثیرا سعد قرنفل انیسون عود جوز بوا کشنیز خشک همه مساوی کوفته بیخته حب ها سازند و در دهان نگاه دارند بوے دهان را خوش کند و بخر و بخارات را قطع نماید و دهن را صاف کند و نشاط تمام آرد و هیچ دارو درین کار با او برابر نیست و گویند که اگر ادویه مذکوره در روغن بنفشه که در آن عنبر محلول بود و حاش ترنج که در آن مروارید محلول باشد بسر شند و بقدر نخود حبها سازند جمیع امراض معده و راس و فم را در آن شفا است و مجرب **حب مسهل** برائے بخر معدی بلغمی است مفتح بار الاصول که روز اول خورده باشند بکار آید ماهی زهره حب النار هر یک یک درم رب السوس یک نیم درم مصطگی دو درم سقمونیا مشوی سه درم گل سرخ افسنتین هر یک پنج درم صبر سقوطری پانزده درم و نیم همه را کوفته بیخته بآب برگ ترنج حبها سازند مثل فلفل خوراک سه درم اگر قوت اطاعت کند در ماهی سه دفعه بخورند از شفائی و بقائی **قرص زعفران** جهت بخر بلغمی که در سطح دهان ولثه باشد بعد از تنقیه بدن از بلغم و منع مضوغات مناسبه بکار مے آید از عاقرقرحا و نانخواه راج سوخته بیخ سوسن زعفران هر یک جزوے گرفته کوفته بیخته بعسل سرشته قرص سازند و باب کرفس که در آن اصل بیخته باشند حل کرده مضمضه کنند **مضمضه** جهت بخر معدی که از ماده بلغمی باشد بعد از تنقیه کامل نفع بیقین مے نماید از علاج الامراض عود خام مصطگی قرنفل جوز بوا بسباسه هر یک دو درم همه را نیم کوفته در خرقه کتان بسته همراه شراب ریحانی و گلاب هر یک نیم رطل در ظرف تنگ دهن بجوشانند تا شراب و گلاب نصف بماند صاف نموده سر کرده صبح و شام بآن مضمضه کنند + **مضمضه** برائے بخر از بیاض استاد پهٹکری سفید بریان سه نیم توله گلاب نیم آثار پهٹکری سائیده در گلاب انداخته بگدازند و مضمضه نمایند هر روز پنج هفت مرتبه که مفید آید **معجون** که در بخر معدی نافع است بعد تنقیه کامل آن از شرفی و ذکائی و قاقلی سک قرنفل جوز بوا کبابه اصل زنجبیل هر یک نصف جزو قرفه اذخر اس رطب آمله سعد سنبل پوست ترنج مفتاح اذخر مصطگی هر یک یک جزو در مویز منقی دو چند همه معجون سازند هر روز بقدر جوز با شراب ریحانی یا گلاب بخورند +

فصل پنجم در ورم زبان

و این بلیه یکے از اخلاط اربعه حادث شود و رنگ زبان دلیل خلط فاعل است و کثرت لعاب در رطبین و جفاف در یابسین و وجع در حارین باشد **ورم دموی و صفراوی** علامت دموی سرخی و تیرگی زبان است و قلت لعاب دهن و وجع شدید و نشان صفراوی زردی زبان و شدت درد و سوزش است و تیزی زبان و اکثر **علاج** تدبیر که در قلاع دموی مذکور شد بعمل آرند و گر در صفراوی فصد نمایند و ایضاً بهر دو قسم مضمضه و غرغره در ابتدا آب کاهو و کاسنی و عنب الثعلب و کشنیز و خرفه و یا طبیخ گل سرخ و عدس و بعد سه روز باب کرنب و آب عنب الثعلب و آب کاکنج و امثال لعاب تخم کتان روز انحطاط تا بیکه اندران بابونه اکلیل الملک گل بنفشه شبت و مرزنجوش جوشانیده قدرے مغز خیار شنبر در آن مالیده باشد مفید بود پس اگر ورم تحلیل نپذیرد و بجمع ماده گراید چند دانه انجیر خشک در آب جوشانیده با روغن بنفشه لعاب تخم کتان و لعاب تخم مرو آمیخته ساعت بساعت مضمضه کنند بعد انفجار ورم پنبه را به روغن گل آلوده بر زخم بدارند بعده مرهم اسفیداج استعمال نمایند **ورم بلغمی** علامتش سفیدی زبان است و کثرت سیلان آب از دهان **علاج** آنچه در قلاع بلغمی گذشت بکار برند و بعد تنقیه با یارج غرغره نمایند و عسل تنها یا با سعتر و ایارج آمیخته بر زبان مالند اصل السوس تخم کرفس بادیان بیخ اذخر حلبه مویز انجیر جوشانیده صاف نموده مضمضه کنند **ورم سوداوی** و علامت این سیاهی و خشکی زبان و صلابت ورم است و اکثر بعد ورم دموی عارض شدن **علاج** تسهیلے که در مالیخولیا گذشت تنقیه نمایند و البشیر خربا شیر بزر و ماء العسل و طبیخ انجیر و حلبه مضمضه کنند و فلوس خیار شنبر در آب بادیان حل کرده مضمضه کردن نافع و تمام داروهای چنین انجیر و حلبه و تخم کتان جوشانیده روغن بنفشه و عسل و مغز خیار شنبر آمیخته غرغره نمودن مفید بود و گویند که عصاره کاسه کشنیز تر و کاسنی اکثر در دهن دارند تا از استعمال ادویه حاره سرطان نگردد و اگر سرطان گردد قطع کنند زبان را از طرفے مجوف سرخ خون **فائدہ** ورم زبان که از خوردن ادویه سمیه مثل افیون و کمات عارض شود علاج سم نمایند چنانچه در باب سموم مذکور خواهد شد +

مفردات

دلک تسفنا لو بر ورم حار زبان نفع مے بخشد نفع بین **و دیگر** غرغره بطبیخ پوست انار شیرین یا عدس پسته نافع و کذا آب کشنیز و گلاب و سماق و انار یفید +

و دیگر دبا بردو ملک لیسبل و دیستا در روز تحلیل ورمہائے نافع

مرکبات

دوائے ورم حار از بیاض استاد آب برگ کاسنی آب برگ عنب الثعلب بجوشانند و قدرے عدس انداختہ جوش کردہ مضمضہ کنند **ایضاً** آب کاہو و کشنیز و کدو و کاسنی سبز گلاب و سماق آمیختہ مضمضہ کنند **دوائے** کہ ورم صلب زبان را تحلیل کند از بیاض والد ماجد قادری حلبہ سی درم تمر ہندی بست درم انجیر خشک سی عدد ہمہ را کوفتہ بپزند در یک نیم من آب بپزند تا بنیم من آید صاف نمودہ مضمضہ سازند **حب مجرب** جہت زخم زبان و دہان گذارند از ذکائی آرد کرسنہ آرد عدس جو سوختہ گلنار گاؤ زبان برگ حنا شاہترہ طباشیر نشاستہ گل تیلوفر ہر یک یک ماشہ لیبد سوختہ لیب سوختہ ہر یک دو ماشہ زہر مہرہ خطائی صمغ عربی کتیرا تخم خرفہ دم الاخوین چوب چینی ہر یک دو ماشہ انزروت مدبر یک ماشہ کوفتہ بیختہ حبہا سازند و در دہن گذارند **غرغرہ** برائے آماس زبان از بعضے نسخہائے ذکائی اکلیل الملک گل بابونہ کدو گل بنفشہ تخم کتان تخم حلبہ در آب جوشانیدہ صاف نمودہ غرغرہ کنند **مضمضہ** نافع ورم گرم زبان و خناق آب عنب الثعلب آب کشنیز برساوی با قدرے مغز خیار شنبر حل کردہ نیم گرم مضمضہ کنند از معمولی **مضمضہ** برائے ورم صلب زبان و فم از علاج الامراض بنفشہ حلبہ تخم کتان تخم مرو انجیر خشک اصل السوس ہر یک پنج درم و جاج و بطاز ہر یک دہ درم مغز خیار شنبر بست درم در سہ رطل آب بجوشانند و قتیکہ نصف باند نیم گرم مضمضہ نمایند +

حکایات

جالینوس میگوید کہ شخصے را ورم زبان عارض شد چنانکہ زبانش در دہان نمی گنجید او را بخوردن حب فوقایا امر کردم تا مادہ باسفل کشد شبانگاہ بیمار در خواب دید کہ عصارۂ کاہو در دہان داشتہ است چون اجازت بآن داد ہم شفا یافت **ایضاً** شخصے را از خوردن ہیش ورم زبان شد جگر موشک پران گرما گرم بستند دستور باے ابن عرس خورانیدند در پنج روز صحت یافت **ایضاً** دیگرے را وزغ شکم شگافتہ بستند بہ تحرائل حاذق شد +

فصل ششم در بطلان ذوق

ہرگاہ حس ذوق باطل گردد و ہیچ مزہ محسوس نگردد سببش مرآمدن رطوبت است در عصب زبان **علاج** تنقیہ بسہل گرم و حب ایارج و شبیار نمایند بدستوریکہ در لقوہ مسطور شد بعدہ بمطبوخ خردل و مویزج و عاقرقرحا و سرکہ مضمضہ کنند و اگر در مزاج گرمی باشد بطبیخ ریباس و گل سرخ و سماق و سکنجبین یا ترنجبین آمیختہ مضمضہ نمایند و آنکہ جبلی بود یا از ضربہ یا سقطہ بہم رسد علاج کمتر پذیرد +

مفردات

خائیدن نانخواہ و اشیائے تیز مثل فلفل و خردل و سرکہ و ثوم و بصل مفید است **دیگر** کہ بفعل سرکہ دکبر و خردل ماقرقرحا و فلفل و صعتر در دہان گردد دہان کیز درد بارکی کنند نافع آید

مرکبات

دوائے نافع این مرض از بیاض استاد نمک خردل نانخواہ کوفتہ با سرکہ ممزوج کردہ در دہن کردہ نگاہدارند **ایضاً** ماشہ سندی پہل دراز پلپل گرد در چوب کلد یک ماشہ نمک سنگ سہ ماشہ بسفال بریان کنند و سودہ سہ روز بر زبان مالند تا لعاب بسیار بر آید **غرغرہ** جہت تغیر و نقصان و بطلان ذوق کہ مادۂ آن در عصب زبان باشد بکار آید از لقائی و بعض نسخ ذکائی اول باب گرم چند قطرہ روغن بلسان یا روغن خروع یا یاسمین بروے ریختہ تا : و غرغرہ نمودہ پس رب السوس نصف درم عاقرقرحا سعد ہر واحد دو ثلث درم خردل مویزج ہر یک یکدرم ہمہ را کوفتہ بعسل آمیختہ در آب کاسہ انداختہ غرغرہ نمایند سہ وز فاصلہ دادہ باز ہمین عمل نمایند تا اثر ظاہر شوند +

فصل ہفتم در فساد ذوق

یعنے تغیر قالقہ و این از دو حال بیرون نیست یکے آنکہ بے چشیدن چیزے طعمے از طعوم ہمچون تلخی و شوری وغیرہ پیوستہ دریافت شود دوم آنکہ ہنگام خوردن چیزے مزہ خلاف ذائقہ آن چیز محسوس گردد بالجملہ سبب ہر دو قسم واحد است لیکن در اول قوی بود و در ثانی ضعیف و سبب این مرض غلبہ خلطی از اخلاط اربعہ است و استدلال بر نوعیت آن بحسب طعم باشد مثلاً تلخی بر غلبہ صفرا دلالت کند و شیرینی بر خون یا بلغم حلو و ترشی بر بلغم حامض یا سودا و تلخی بر بلغم شور **علاج** اگر مزہ تلخ دریافت گردد تنقیہ صفرا بسہل بارد نمایند چنانچہ در صداع حار گذشت و اگر شیرین طعوم شود در صورت غلبۂ خون فصد کنند و تنقیہ صفرا از نمایند بدستور و اسہال بلغم دہند بطریق صداع بلغمی و اگر ترش محسوس شود در صورت غلبۂ سودا تنقیہ آن نمایند بدستور مالیخولیا و اگر در ترشی و شوری ہر دو مسہل بلغم دہند و ہر دو مضمضہ و غرغرہ کہ در بطلان ذوق مذکور شد بحسب احتیاج از آن مضمضہ نمایند +

مرکبات

مضمضه. که تا خوشی طعم دہان رازایل کند از بیاض استاد مرحوم عاقرقرحا قدرے درسرکه وگلاب جوشانیده بعمل آرند +

فصل ہشتم در ثقل اللسان

ثقل اللسان از استرخا یعنے لکنت زبان اگر از استرخا است پس اگر استرخا در زبان اتفاق افتد علامتش سلامت حواس و حرکات اعضا است و اگر به شرکت دماغ بود چنانچه در فالج نشانش کدورت حواس و بلادت حرکات وسیلان لعاب باشد **علاج** تنقیه نمایند بدستوریکه در فصل استرخا مطلق مذکور شده و اگر غلبهٔ خون نیز از سرخی و حرارت زبان محسوس شود فصد عروق زبان و حجامت زیر زنخدان ضرور بود و لعد از تنقیه معجون سیر و فلاسفه بخورند و مدام سکنجبین عنصلی مضمضه و غرغره نمایند و یا نوشادر و فلفل و خردل و عاقرقرحا و زنجبیل و مویزج و بورهٔ ارمنی و صعتر و نمک ہندی و شونیز و مرزنجوش در آب پخته غرغره و مضمضه نمایند و احتیاط دارند که آب آن از حلق فرو نرود و بعد مضمضه زبان را بفلفل و نوشادر و خردل و عاقرقرحا و سہاگه و زنجبیل و صعتر و بورهٔ ارمنی هرچه از ینها میسر شود به عسل آمیخته بمالند و وج ترکی و جوز بوا در دہان دارند و دیگر ادویه نافع بعمل آرند و اگر با وجود این تدابیر تخفیف حاصل نشود و لعاب رقیق پیوسته از دہان جاری باشد پس باید دانست که ماده مرض رطوبتی است بغایت رقیق و سیال درین صورت محللات را با قوابضات ممزوج نمایند چون دارشیشعان و گل سرخ و تفاح و اذخر با طباشیر و بسبا و باشد که در اینجا استعمال حوامض و قوابض سود دهد **ثقل اللسان از تشنج امتلائی** - علامتش تمدد زبان و دشواری حرکت آن پس اگر تمدد جانب معده بود زبان کوتاه و سطبر باشد و اگر خلاف مبدا بود در طول بیفزاید **علاج** تنقیه و دماغ نمایند به حبوب و ایارجات و غرغره منقیه بدستوریکه در تشنج امتلائی مذکور گردیده و بعد از تنقیه برائے تحلیل بروغن شبت یا روغن بابونه و لعاب حلبه نیم گرم غرغره نمایند و در دہان دارند که مجرب است و ادویه محلله ولینه چون بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش و شبت در آب جوشانیده بر قفا ریزند و تکمید بیخ گردن بدان نمایند و روغن خسته زردآلو بر زبان مالند و در دہان دارند و آنچه در قسم اول گذشت حسب حاجت بعمل آرند **ثقل اللسان از تشنج یابس** - علامتش لاغری و تشنج زبان است و عروض آن در امراض حاره **علاج** بر چند این نوع متعذر البرء است لیکن بنا بر تخفیف یا بصورت تحلیل بدستوریکه در تشنج یابس گذشت بتر طیب کوشند شربا و غرغرةً و ہمه برائے گردن و بن گوش مدام روغن بنفشه یا روغن کدو یا روغن بادام بمالند و نیم گرم در دہان بدارند و آب نیم گرم نطول کنند و ایضاً روغن ادو اشیائے مرطبه مثل لعاب بہیدانه و لعاب تخم مرو و خطمی و بہی و بطو بہی و ماکیان بر سر ریزند و غرغره کنند و بر زبان و گردن و قفا بمالند **فائدہ** - ثقل زبان که بعد از سرسام و برسام بجهت اندفاع ماده دماغی بجانب اعصاب بسبیل بحران دفع شود چون مزمن گردد علاج نپذیرد اما در ابتدا بدستور قسم اول استعمال محللات و نطولات محلله و انکباب بر آن و بر زبان مالیدن چیزیکه لعاب آورد و قاطع رطوبات باشد مثل نوشادر و نمک اندرانی و غیره سود مند است و ثقل زبان که از گسستن عصب زبان بعد ضربه و سقطه عارض شود لا علاج است و آنچه بسبب کوتاہی رباط که زیر زبان است حادث شود رباط را قطع کنند بلا تعمق بخوف قطع شریان پس بسرکه و گلاب مضمضه سازند و ذرور زاج بعمل آرند و در آنجا که بعد اندمال جراحت دہان گره در زبان افتد بدان سبب گرانی کند برائے تلیین آن العبه و شحوم و ادہان بر زبان مالند +

مفردات

بورهٔ با شہد آمیخته لیسانیدن در لکنت زبان که از فالج بہم رسد سود دارد **دیگر** جہت ثقل لسان نوشادر یا سیر بالعسل بر زبان بمالند تا لعاب جاری شود و اگر مرض قوی بود کندش و فرفیون و جاوشیر و راتیانج بمالند **دیگر** زنجبیل که در آب لیمون سائیده باشند بر زبان مالیدن در دفع این علت مجرب است منقول از مجربات حکیم علی **دیگر** مضمضه از زغوهٔ خردل و عسل برائے استرخاء زبان از مجربات است +

مرکبات

جوشانده. برائے ثقل زبان و لکنت با تپ از مطب عناب پنجدانه اسطوخودوس چہار ماشه جوشانیده شیرهٔ خیارین شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی پنج ماشه **جوارش ہندی** - که استرخاء ثقل زبان را سود مند است از خلاصه و قانون زیره سیاه زیره کرمانی قرنفل نمک ہندی هریک نیم مثقال دارفلفل صد دانه فلفل سیاه دو صد دانه شکر ہشت استار کوفته بیخته لبقدر احتمال استعمال نمایند **حبے** که جہت استرخاء زبان نفع تمام بخشد و از مجربات شیخ الرئیس است ملک الطعم دو درم حلتیت یک درم کوفته بیخته بسیر سرشته بقدر نخود حب سازند و یکے از آن پیوسته زیر زبان دارند **حب** - جہت لکنت زبان از بیاض والد مرحوم دارشیشعان گل سرخ هریک یک مثقال اذخر قرنفل فرفیون هریک نیم مثقال نرم بسایند و با موسیائی و لادن و عنبر اشہب هرکدام کہ باشد سرشته

جهبا سازند و نیز زبان را بعد از آن برینند **دواسے** که استرخاء زبان را سود دارد وکسے که از غایت استرخاء و قطوع الکلم باشد باین منقطع گردد از غلامستار چینی ۵ ماسہ سنبل الطیب هر کدام سه درم سادج هندی نانخواه زراوند مدحرج و تودری تخم کرفس شبت مصطکی انیسون سیسالیوس دو دو درم هر کدام یک درم مروارید کبریٰ هر یک ۵ درم کوفته بیخته جهبا سازند یک درم از آن با آب گرم یا شراب بدهند **ایضاً** که مجرب است بیخ عاقرقرحا مغز بادام هر سه مساوی بکار برند- **ایضاً** نوشادر- عاقرقرحا خردل کچلون سوده بمالند از بیاض استاد **دواے ثقل زبان** که از بلغم باشد از ذکائی ایارج فیقرا عاقرقرحا خردل همه برابر کوفته بیخته بزبان بمالند **سفوف** که برائے ثقل اللسان مجرب است صعتر یک جزو عاقرقرحا خردل هر واحد نصف جزو زنجبیل ثلث جزو نوشادر ربع جزو در آب جوشانیده غرغره کنند **غرغره** نافع ثقل زبان و لکنت آن که از مادهٔ بلغم بود از مصمولی زنجبیل عاقرقرحا دار چینی هر یک سه ماشه بیخ خردل تر فلفل هر یک دو ماشه مویز نار فلفل الغلموس هر یک یک نیم ماشه جوشانیده غرغره نمایند **مضمضه** نافع برائے ثقل زبان بلغمی منقول از خط استاد و تکلم خردل نوشادر زنجبیل عاقرقرحا صعتر فلفل شونیز نمک هندی هر در آب جوشانیده مضمضه کنند **معجون هندی** جهت لکنت زبان شرآ و دلکا مجرب است و برائے اکثر علل بارده و رطبه دماغی مفید و بے عدیل است از بیاض نبلکا زعفران بناه زیره کرمانی فلفل گرد دارفلفل سنبل الطیب تج قرنفل نمک نفطی هر یک نیم توله قند سیاه دو توله عسل دو چند همه شربتے دو درم *

فصل نهم در عظم اللسان

بزرگی زبان بر وجهے بدان حد رسد که در دهن نگنجد و از دهان بیرون شود و او را عظم اللسان گویند و این از جنس تهبج و تربل است نه ورم و سببش انحدار رطوبات فضلیه دماغی است که زبان آن را تشرب کند **علاج** اگر رطوبت دموی بود و علامت غلبهٔ خون و حرارت پیدا باشد فصد سر رو ورگ زیر زبان کنند پس بعصل و ترشی ترنج و انار ترش و غیره که قاطع رطوبت و مسیل لعاب بود خوب بر زبان مالند و اگر بلغمی بود مسهل بلغم دهند و حب ایارج خورانند بطریقیکه در ثقل استرخاء مذکور شد و بعد از آن به نمک و سرکه و یا زنجبیل و نوشادر با سرکه زبان را بمالند *

فصل دهم در ضفدع

و آن غده سخت باشد که زیر زبان حادث شود و چون بزرگ شود منع تکلم کند و مادهٔ آن خون غلیظ یا بلغم بود **علاج** اگر سرخ و با سوزش باشد بدیکه در قالع دموی گذشت بدهند و فصد سر رو نمایند و زلو چسپانند و مسهل بارد و تنقیه کنند و اگر سفید و سخت باشد بعد از نضج مسهل حار دهند و بعد از تنقیه نوشادر و مازو با یک سائیده پیوسته بر زبان مالند و سرکه و نمک در دهان دارند و چون سود ندهد ادویه اکال مثل نوشادر و زاج سوخته و زنگار مرکی با سرکه بسایند و بر ضفدع مالند و دیگر ادویه حاده که در بواسیر الف گذشت بعمل آرند و اگر ازین تدبیر هم نرود شق کنند و مادهٔ آن بیرون آرند بعده مراهم مندمل سازند لیکن شق باحتیاط نمایند تا شریان زیر زبان قطع نشود **مفردات** نوشادر با سرکه یا نمک با سرکه بمالند *

مرکبات

دواسے مجرب جهت ضفدع لسان از شرافی و ذکائی زاج محرق سورنجان هر دو را به سفیدی بیضه جمع کرده زیر زبان نگاه دارند **دواسے** که ضفدع لسان را نافع است از کتاب مذکور شب یمانی بیخ سوسن آسمانجونی زعفران مرکی مساوی کوفته بیخته زیر زبان بر ضفدع بمالند **دواسے** جهت ضفدع زبان از ذکائی صعتر نیم درم زوفاے خشک یک درم نوره صدف بحری دو درم همه را سائیده با مثل آن شکر طبرزد مجبرش آمیخته بر موضع ضفدع بمالند تا خراشیده شود و بعد از آن مضمضه با سرکه که در شاخ آس و گلنار و قشار کندر جوشانیده باشند بکنند پس ذرورات مدملہ بکار برند **غرغره** ضفدع اللسان از مطب کوکنار عنب الثعلب دار فلفل بذر کتان اصل السوس گل خطمی جوشانیده غرغره نمایند چون سرفه زیاده شد گل خطمی موقوف نموده شد *

حکایات

اسامی کهنه سال را اول کلیه ضفدع از دهن افتاد بعده سرفه بشب بیشد اصل السوس عناب اسطوخودوس گل نیلوفر خطمی به عرق عنب الثعلب جوشانیده نبات داخل کرده نوشند بیخ شفتالو برگ سپستان برگ جنبلی هر یک دو توله جوشانیده غرغره نمایند *

فصل یازدهم در شقاق اللسان

یعنی ترقیدن زبان **علاج** اگر سببش یبوست دماغ باشد از تقدم بیخوابی وغیره دریافته مرطبات دہند و اسپغول و بہدانہ و کتیرا در دہن گیرند و در آب انار آنہا لعاب برآورده مضمضه کنند و کف خیار که وقت قطع و مالیدن آن ہم میرسد و قطع کدو و قیروطی روغن بنفشه و ہر چه مرطب باشد بر زبان مالند و روغن بادام و روغن کدو و بینی چکانیدن و آشیون و کلہ پاچہ خورند و از چیزہای ترش و تیز اجتناب نمایند اما اگر موجب شقاق اجتماع اخلاط سوخته در معده و ارتفاع بخارات آن باشد جشاے دخانی و فساد معده بر آن گواہی دہد درین صورت تنقیه معده مقدم دارند و اشیاے مذکوره و سپستان در دہن دارند و گاہے از خوردن اشیاے تیز چون آہک وغیره زبان شق گردد تدبیرش بدستور مالیدن اشیاے مرطبه مذکوره و قیروطی و بادام و نارجیل وغیره است ✤

مفردات مضمضه بماء الشعیر یا شیره خرفه یا کشنیز مفید است ✤

مرکبات

ذرور شقاق اللسان که کرامتی دانه ہیل لوده گجراتی سنگ جراحت زیره سفید طباشیر کات سفید سوده در دہن پاشند غذا شیر برنج و اد نمک پرہیز نمایند **مضمضه** نافع ترقیدگی زبان و یبوست آن بہدانه سپستان شیر تازه مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیارین ہر واحد قدرے بہدانه و سپستان در آب بجوشانند و شیره مغزیات در شیر برآورده آمیخته مضمضه کنند منقول از مفتاح ✤

فصل دوازدہم در جفاف اللسان

یعنی خشکی زبان **علاج**. اگر از حرارت و یبوست بود چنانچه در حمیات محرقه وغیره حادث شود تبرید بدہند و بلعاب اسپغول مضمضه کنند و لعاب بہدانه بآب نیلوفر و شکر آمیخته بر زبان مالند و در دہن دارند و اگر شیره مغز تخم کدو یا تخم خرفه بیفزایند بہتر باشد و بآب خرفه و تربوز و خیار و بادرنگ مضمضه کردن نیز مفید بود و مالیدن روغن بادام نافع است و اگر بسبب بخارات حریفه زبان خشک و متغیر گردد چنانچه اگر خرقه بروے مالند پوستے سفید مثل پوست پیاز از آن جدا شود بآن ہیچ الم نباشد تدبیرش بفصد و مسہل بارده وغیره مثل علاج قلاع دموی کنند و گل سرخ و گلنار و مورد در سرکه جوشانیده مضمضه کنند و اگر در معده خلط صفرا باشد بعد از تنقیه آن و تمضمض بالعبه لعاب اسپغول چہار ماشه با سکنجبین تفاحی و لیمون دادن عجیب الاثر است و اگر بمرور ہواے سموم دہن باشد کتیرا با شکر بالسویه در دہان داشتن از مجربات است و آنچه در شقاق اللسان گذشت درینجا ہم نافع انگارند و آنجا که چسپیدن خلط لزج بر سطح زبان باعث مرض مذکور گردد از جہت دفع یبوست آب دریافت شود درین صورت سکنجبین لعق کنند و چوب بید در سکنجبین یا آب خربزه و شکر تر کرده ہمچون مسواک بر زبان مالند ✤

فصل سیزدہم در حرقت اللسان

یعنی سوزش زبان سببش حرارت فم معده یا دماغ باشد یا خوردن اشیاے تیز و شور و شیرین یا ریزش ماده حاره بر زبان **علاج** ہرچه مبرد و مرطب باشد چون آب کشنیز تر و شیره خرفه و لعاب اسپغول و بہدانه بدان مضمضه نمایند و آنجا که سببش حرارت فم معده بود تشرب وے نیز نمایند و مریض را از خوابیدن بر پشت منع کنند و مغز تخم خیارین و کدو و بادام و مغز تخم خربوزه بر زبان مالند یا از این اجزا مع نشاسته و کتیرا و ترنجبین حب ساخته در دہن دارند و کافور بر زبان مالند و در صورت انصباب خلط حار بدستور نزله حار مسہل بدہند و استعمال غراغر تنقیه نمایند و آنچه در شقاق اللسان گذشت درینجا مفید شناسند ✤

مفردات

آلو بخارا یا تمر ہندی در دہن داشتن براے حرقت زبان سودمند است **و دیگر** براے حرقت زبان از اشیاے حاده از دوغ مضمضه سازند که بالساعت است

مرکبات حب که حرقت لسان را که از خوردن چیزہاے تیز و شیرین ہم رسد زائل کند از عجائب نافع مغز تخم خربزه مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو نشاسته کتیرا ترنجبین کوفته حب سازند ✤

فصل چہاردہم در حکة اللسان

یعنی خارش زبان سببش ماده محرقه لذاعه بود **علاج** اول تنقیه ماده نمایند بعد از آن مضمضه کنند بآب گرم بعده بشیر اندکے شکر آمیخته پس بسرکه و روغن گل و خائیدن ہلیله و مالیدن آن بر زبان در استفراغ ماده حار زبان اثر تمام دارد ✤

فصل پانزدہم در ورم الحنک

نسخه آماس که سببش خون بود یا صفرا با غلبه حرارت باشد علامت دموی درد و سرخی رنگ ورم است و نشان صفراوی ورم تند و سفیدی ورم علاج فصد کنند و آنچه در تنقیه دموی گذشت عمل آرند و ایضاً در ابتدا امرود و گلنار و گل سرخ عنب الثعلب با سرکه جوشانیده مضمضه نمایند و از لعاب شیره گل سرخ و تخم نشاسته و کشنیز و صندل سرخ و آرد عدس و مانند آن که آنرا در زوال قوت باشد و بعد سه روز بابونه بنفشه تخم مرو در آب جوشانیده فلوس خیار شنبر مالیده صاف شده مضمضه نمایند و ورم صفراوی بر جمیع علاج مذکور شد اکتفا نمایند و بعد تنقیه کرده رب توت و عناب زرشک و امرود جوشانیده غرغره کنند +

فصل شانزدهم در ورم لب

سبب آن غلبه خلطی از اخلاط اربعه بود و علامت و علاجش به تبدیل و تنقیه از اقسام انواع ورم زبان و لثه جو شیدن بعد تنقیه خلط غالب چیزی که محلل بود مع القبض چون حضض و بابونه و آرد جو گلاب و آب عنب الثعلب سبز ضماد کنند و در انتها قیروطی که از روغن بادام و موم ساخته باشند استعمال نمایند و از آب گرم کرم شویند و در ورم بلغمی اشیاء محلل صرف چون شبت و بابونه و اکلیل الملک ضماد سازند و در این مرض تقلیل غذا و ترک عشا لازم شمارند +

مفردات حضض آب عنب الثعلب طلا کردن در ورم حار لب نفع تمام دارد +

مرکبات

دواے که آماس لب را مفید بود و در فصل بثور لب خواهد آمد **ضماد** معمول راقم الحروف در ورم حار لب عنب الثعلب فوفل گلنار گل سرخ با سرکه و گلاب سائیده ضماد کنند **ضماد** برای ردع و تحلیل ماده ورم لب از مطب رسوت حضض یکی جدوار گیرد با آب کشنیز سبز ضماد نمایند روز دوم صندل سرخ ماميران چینی بیفزایند **ایضاً** مسهل نقل ورم بلغمی رسوت صبر زرد جدوار با آب عنب الثعلب تا نیم گرم ضماد نمایند +

حکایات

شخصی تبخیرات خورده بود ریزش شده لب بالا قدرے ورم کرد این داده شد بیدانه عناب سپستان در عرق شاهتره جوش خفیف داده نبات داخل کرده نوشند و رسوت و مردار سنگ هر یک ساییده در آب کشنیز سبز سائیده ضماد نمایند **ایضاً** ورم شقت بود عناب بعرق شاهتره رست الیه بیهوده کاهو شربت بنفشه خاکشی لعاب سپستان لعاب اسپغول آرد جو بر لب ضماد نمایند +

فصل هفتم در بثور و قروح لب

و سببش زیادتی خون یا صفرا بود و علاج آن مثل علاج قلاع دموی است و مرهم سفیده که در قروح دهنی گذشت مفید بود و قیروطی که از موم و روغن خسته زردآلو ساخته باشند و مردار سنگ و مازو هر دو ساییده در آن آمیخته استعمال نمودن نیز نافع است و چون قرحه آکله گردد تدبیرش مانند آکله فم نمایند +

مرکبات. دواے که بثور آماس و شقاق لب را فائده دهد منقول از خط استاد علیه الاعتماد برنگ کابلی مغشر لیله بلیله آمله هر یک مساوی کوفته بعسل سرشته بر لبها طلا سازند **ضماد** برای بثور لب رسوت صندل سرخ با آب عنب الثعلب سائیده ضماد کنند +

فصل هشتم در تشقق و جفاف لب

علاجش مثل علاج شقاق زبان و جفاف آن باشد و تنقیه و ترطیب سیما سوداوی فصد چهار رگ و علق تحت شفت مجرب و مسح آن بزبان بعد مضغ کثیرا نافع و طلا به قیروطی و دیگر ادهان و شحوم بر لب نیز نافع و تدهین ناف و مقعد بروغن بنفشه یا کنجد و قیروطی خیلے مفید و سرد که بر لب نهند باید که بالائے آن پوست تنک اندرون بیضه مرغ یا تار عنکبوت آب شسته بچسپانند تا از هوا محفوظ ماند و از سیر و پیاز و نمک و گوشتهای غلیظه و یابس و از هر چه مولد صفرا است پرهیز کنند +

مفردات

مغز بادام با آب سائیده طلا نمایند شقاق لب را مجرب است و کذلک مغز تخم کدو یا تربوز و چسپانیدن زلو بر لب و کشادن چهار رگ نیز شقاق لب را مجرب است از علاج ابهارمن دیگر چرب کردن ناف و مقعد بروغن بنفشه و روغن نیلوفر و شقاق و جفاف لب را خیلے جلیل است دیگر روغن و نمک را باهم سرشته بناف بمالند خشکی لب دور شود + دیگر کف از رنگ ساعت بساعت بر لب مالند دیگر لعاب اسپغول یا لعاب سپستان یا آرد الشعیر یا مسکه طلا کردن شقاق لب را نافع است از اتفاقی +

طلا کردن شقاق لب را نافع است از بقائی

مرکبات

دوائے کہ شقاق لب را مفید بود و در بثور لب گذشت **ضماد**۔ مجرب استاد مرحوم از قادری مازو سفیدہ قلعی نشاستہ کتیرا باریک سائیدہ در پیہ ماکیان آمیختہ بکار برند و در علاج الامراض نوشتہ کہ چربی مرغ را بروغن گل گداختہ ادویہ مذکور بیامیزند و بجائے کتیرا کتہ سفید ترقیم یافتہ **ایضاً** از مطب رسوت مغز تخم تربوز در آب کشنیز تازہ سودہ بر لب بمالند **طلا**۔ جہت شقاق لب آکلہ دہن و لب را مفید از بعض نسخہائے ذکائی دبقائی روغن گل دو نیم درم موم سفید یک درم مردار سنگ شادنج عدسی زرد چوب دہنہ فرنگ ہر یک نیم درم ابریشم سوختہ زعفران ہر یک دو دانگ کافور یک دانگ بدستور مرہم سازند و طلا نمایند **ایضاً**۔ مجرب روغن گل با سفیدی بیضہ و آرد کرسنہ سرشتہ طلا نمایند **قیروطی**۔ برائے شقاق لب **مجربہ** مطب لعاب بہیدانہ لعاب خطمی لعاب بذر کتان آب کشنیز سبز آب عنب الثعلب تازہ چربی ساق گاؤ موم سفید روغن گل یکجا بر آتش گداختہ سفیداب کاشغری مغز تخم کدو مغز تخم تربوز رسوت سودہ ممزوج نمودہ قیروطی سازند و بر لب بچسپانند **قیروطی**۔ کہ شقاق لب را مفید است و شقاق دست و پا نیز نافع از عجالہ نافع موم زرد و دوائے ربلب پیہ مرغابی کتیرا لعاب بہیدانہ روغن گل موم را در روغن و پیہ گداختہ زوفا و غیر آن داخل کردہ در ہاون بہم زنند تا یکسان گردد بکار برند مجرب است **نوع دیگر** کہ شقاقہا را از دنبال و سبوسہ سرد تو باتقشیر را استعمال نمایند مخترع والد حکیم بقا خان از علاج الامراض آب چقندر آب شلغم آب برگ کرنب لعاب گل خطمی آب گل بنفشہ ہر یک دو دانگ موم سہ دام روغن گل دہ دام قیروطی مرتب سازند **مرہم**۔ معمول در تشقق لب و بواسیر الشفت راہم مفید از اقتباس العلاج سفیدہ ارزیر یک نیم تولہ نشاستہ مازو مکہ سفید ماشہ کتیرا پنجماشہ سائیدہ موم دو تولہ روغن گل پنج تولہ گداختہ آمیختہ ببندند و بالائش پوست اندرون بیضہ مرغ بچسپانند و در صورت کثرت مادہ بعد تنقیہ استعمال کنند **ایضاً** برائے تشقق لب مجرب سپستان پانزدہ عدد در آب جوشانیدہ صاف نمودہ با مغز ساق گاؤ مصطگی ہر یک دو درم مازو یک درم پیہ ماکیان گداختہ نصف درم مرہم سازند **مرہم** برائے شقاق و خشکی لب مردار سنگ و روغن کدو و بادام تلخ گاؤ عدس اکلیل الملک گل خیرو ہر یک یک تولہ نرم کوفتہ در آب بجوشانند پس صاف نمودہ روغن کدو و روغن بادام مغز تلخ گاؤ ہر کدام سہ درم زردہ تخم مرغ یک عدد اضافہ نمایند وقت فرود آوردن یک درم و نیم مردار سنگ سائیدہ داخل نمایند ❖

مرہم اسفیداج و مرہم حب سفرجل جہت شقاق لب نافع اندر فصل قروح بینی گذشت ❖

فصل نوزدہم در بیاض الشفت

یعنے سفیدی لب بسبب فساد خون است باختلاط رطوبت خام و نقصان حرارت اعضائے سر و روئے **علاج**۔ تنقیہ بلغم نمایند بدستوریکہ در لقوہ مذکور شد و از اغذیہ غلیظہ پرہیز کنند تحلیل و تلطیف خلط بلغمی نمایند و روغن یاسمین و روغن ناردین و روغن خلوق و بینی حیکانند و شیطرج و بیخ انجیر دشتی بسرکہ سودہ جائے سفید را خراشیدہ بمالند و دیگر ادویہ محمرہ مثل خردل و عاقرقرحا و غیرہ طلا نمایند و چینی پتج قرنفل جوز بوا مصطگی بسباسہ مساوی بروغن گاؤ آمیختہ نیز نافع است اگر بیاض باتقشیر بود موم روغن بمالند

فصل بستم در بواسیر لب

این مرضے است کہ لب زیرین سطبر شود و در میان آن شق گردد و باشد کہ مانند توت پیدا شود و گاہے بر ہر دو لب منتشر گردد **علاج** فصد سر رو و چہار رگ نمایند و حجامت نقرہ فرمایند و مسکنات دم و لعابات دہند و مسہلے کہ در مالیخولیا گذشت بدہند و بعد تنقیہ عدس مالیدہ خطمی اکلیل الملک بازردی بیضہ مرغ و پیہ ماکیان ضماد سازند و خبث الحدید مردار سنگ سفیداب زعفران شب یمانی باریک سائیدہ و موم را بروغن بادام گداختہ ادویہ مذکورہ آمیزند و مرہم ساختہ استعمال نمایند و اگر فائدہ نشود برگ موضع زوج بچسپانند بعدہ دوائے حادکہ در بواسیر انف گذشت برآن گذارند و یا خرماندہ بسرکہ دلک نمایند مگر درسرخ آن کہ اواز مشرائین میبا شد

ہدایت از جملہ امراض لب اختلاج الشفت یعنی پریدن لب و تقلص الشفت یعنی خورد و کشیدہ شدن لب است چون علاج اکثر اسباب این دو مرض سابق ازین بمقام ہر یک از اختلاج و تشنج مطلق بتفصیل بیان یافتہ ازین جہت ضبط آنہا بفصول علیحدہ فضول دانستہ بالجملہ در اختلاج لب اگر علامات غلبہ خون ظاہر شود فصد سر رو نمایند و تقلیل غذا کنند و در تفتیح مسام عضو کوشند و الا آنچہ در اختلاج مطلق گفتہ شد بعمل آرند و اگر بمشارکت معدہ بود باغثیان و فواق باشد بدین علامت بود تدبیرش قے نمودن است و اگر از شرکت دماغ بود مقدمہ لقوہ و صرع باشد علاجش تدبیر امراض مذکورہ است و در تقلص لب اگر سببش تشنج امتلائی بود تنقیہ کنند و روغنہائے گرم بمالند بطریقیکہ در تشنج امتلائی گذشت و آنچہ یبوسی بود و در ایام طفولیت لب را بکشند و راست نمودہ بربندند تا باشد کہ ازین تدبیر رو باصلاح آرد و اگر تشنج یابس انتد علاج نہ پذیرد ❖

مقالۂ ہفتم در امراض دندان و بن دندان

بدانکہ طالب صحت اسنان را واجب است کہ احتراز کند از تواتر فساد طعام و شراب در معدہ و از الحاح برقی خصوصاً حامض و از مضغ چیزے علک خصوص کہ شیریں بود چون حلواے سوہن و انجیر خشک و از قطع چیزہائے سخت و از انچہ کہ دندان را کند کند مثل ترشیہا مگر سرکہ و از خواب بر منجرات و از انچہ شدید البرد باشد خصوصاً بر حارہ بالعکس و باید کہ ہمیشہ دندان را ہر چہ مابین آں بماند از خلال پاک دارند تا بہ کہ دندان و حوالی آں را آسیب نرسد و نیز باید کہ ملازم مسواک باشند و بملایمت آن را بجر دانند و استقصا نکنند تا آب دندان و تیزی آن نرود و نزلات دماغی و بخارات معدی را مہیا قبول نشود و باید کہ مسواک از چوبے گیرند کہ مقوی دندان باشد مثل چوب اراک و ما دامیکہ مطلع از حقیقت چوب مسواک نباشند در استعمال آن مبادرت نمایند چراکہ بعضے چوبہا بمجرد رسیدن بدندان دندان را ساقط میگردانند و بعضے چیزہا کہ بالخاصیت مضر دندان ہستند از آنہا احتراز ورزند مثل گندنا کہ مضر ترین اشیا است بدندان و مسواک بیخ جوز لثہ را قوی گردانند و از تاکل مصئون دارد و تدہین اسنان وقت خواب و قبل قے و بعد او بمثل روغن گل کنند اگر محتاج تبرید باشند و بمثل روغن بان و نار دین اگر محتاج شوند بہ تسخین و بہتر این است کہ اول از عسل دلک کنند اگر سردی باشد و اگر میل برودت با قلت حرارت باشد از شکر دلک کنند ابعد از ان تدہین بعمل آرند مع اصلاح دماغ و معدہ و اگر در ہر ماہ جہت تقویت یک دو مرتبہ مضمضہ یا سنون مناسبہ بعمل مے آوردہ باشند اولی و انسب بود و در استعمال مدرہ قاعدہ کہ بالا گذشت مرعی دارند و سر خرگوش سوختہ سودہ بر دندان مالیدن و ہمچنیں نمک سوختہ یا ناسوختہ باشہد سرشتہ در ہر ماہے دو بار گوشت بن دندان را سخت کند و مادہا را از بن دندان پاک سازد و شب یمانی بریان اندر سرکہ آمیختہ واندکے مر صاف افزودہ مالیدن ہمیں عمل دارد و قالوا لا یستعمل السنون عند امتلاء المعدۃ و یستاک قبلہ

فصل اوّل در وجع الاسنان

یعنی درد دندان بدانکہ دریں مرض یکبار آب گرم و یکبار آب سرد در دہان گیرند و ملاحظہ سازند کہ بکدام آب درد تسکین مے گیرد پس اگر حار بود از آب سرد تسکین خواہد یافت و بالعکس و حکیم علی گفتہ کہ نہادن زلو بر بیخ گوشت دندان فی الفور درد ساکن کند و بعد از برآوردن خون مضمضہ کنند با یارج و فلفل و عاقرقرحا کہ بسرکہ و گلاب آمیختہ باشند **درد دندان حار** علامتش شدت درد و تسکین از ملاقات آب سرد و اشیائے بارد بود و در صورت غلبۂ خون سرخی و ورم لثہ و در زیادتی صفرا ضربان و زردی لثہ نیز باشد **علاج** لعاب بہدانہ شیرۂ عناب شیرۂ مغز تخم تربوز و عرقیات برآوردہ شربت نیلوفر حل کردہ بنوشند و عنب الثعلب کزمازج گلنار پوست خشخاش کشنیز خشک بذر البنج ہر یک نیم کوفتہ عدس مسلم در سہ پاؤ آب بجوشانند چون نیم آثار بماند صاف نمودہ مضمضہ کنند و اگر درد بنہایت شدید باشد کافور را در سرکہ و گلاب حل کردہ نیم گرم مضمضہ نمایند در روغن گل کہ قدرے افیون در آن حل کردہ باشند در دہن دارند و نیز اندکے افیون بخور ند و بر دندان مالند و سنون زرد استعمال کنند و اگر بدیں تدبیر فائدہ نشود فصد سر رگ و چہار رگ کنند یا زلو چسپانند و بعد از نضج مسہل بارد کہ در صداع گذشت تنقیہ نمایند **درد دندان بارد** علامتش آنکہ درد شدید نباشد و از چیزہائے گرم تسکین یابد و اگر غلبۂ ریح بود درد متنقل باشد **علاج** اصل السوس مقشر رازیانہ بیل نیم کوفتہ گاؤزبان پرسیاوشاں نبات سفید در آب جوشانیدہ صاف نمودہ بنوشند و ہمیں ادویہ را جوشانیدہ مضمضہ کنند و حلتیت در شیر رابیاں نمودہ بر دندان نہند و فلفل و عاقرقرحا و زنجبیل سیطرج بورق باریک سائیدہ بمالند و تریاق الاسنان بر دندان گذارند و در شعشا کہ در فصل زکام گذشت بخورند و بر دندان بمالند و اگر حاجت تنقیہ شود و بعد از نضج مسہل گرم و حب ایارج کہ در لقوہ مذکور شد تنقیہ نمایند و اگر بدیں تدابیر درد ساکن نشود داغ دہند بایں دستور کہ میل آہن یا طلا در آتش سرخ نمایند و انبوبہ بر دندان ما ؤف گذارند پس میل مذکور را در ایں انبوبہ در آرند و بدندان دردناک رسانند و نائے شایستہ نہادہ دارند و بار اعادہ کنند و اگر از داغ نیز فائدہ نشود و لثہ متورم نباشد بعد جدا کردن گوشت لثہ از زنبور قلع نمایند و یا پنبہ را در شیر انجیر و شیر زقوم تر کردہ بر دندان نہند و یا چربی ضفدع بحری بر آں گذارند یا زرنیخ بسرکہ سودہ یا پوست بیخ توت و عاقرقرحا در سرکہ مشمس نمودہ نہند تا انقلاع شود لیکن احتیاط کنند کہ اثر دوا بدندان دیگر نرسد و بہتر آنست کہ دندان صحیح را بموم ملفوف سازند و چوں درد بورم لثہ باشد قلع فائدہ نکند دریں صورت علاج ورم لثہ نمایند چنانچہ در فصل آن مذکور خواہد شد و در ریحی بعد تنقیہ تکمید بسبوس و نمک و بابونہ و جاورس و مضمضہ از بادیان و انیسون و زیرہ ہر کدام در سے کہ در آب جوشانیدہ باشند نیز مفید بود و از اشیائے بادی و بلغمی پرہیز نمایند و چیزہائے محلل ریح بخورند **درد دندان از تولد کرم** علامتش تاکل و سوراخ دندانست و عدم علامات دیگر اقسام **علاج** تخم گندنا و سیر و تخم پیاز و تخم ترب با پیہ بز یا موم آمیختہ بسوزند و بخار آن بتوسط انبوبہ بدندان کرم خوردہ رسانند و بابنگ مقشر در پارچہ پسالوی سختہ صرہ بستہ در قدرے

آب بجوشانند پس بایں آب مضمضہ نمودہ پوٹلی را در بن دندان گذاشتہ بخوابند و کرم بعمل آرند و عاقرقرحا یک درم نوشادر افیون ہر کدام سہ دانگ سائیدہ در ضرس متاکل پر کنند و بالائے آن اندک موم گذارند و زاج و نوشادر پر کردن نیز کرم بکشد و کذا مضمضہ آب برگ شفتالو سفید و ہمچنیں مضمضہ بسرکہ کہ صعتر در آن مطبوخ باشد و مضغ جوز عتیق و سعد نافع و سنون فلفل سریع الاثر است و اگر بایں ادویہ تسکین نیابد داغ دہند بدستور یکہ در قسم بالا گذشت و اگر داغ ہم سود ندہد باز نبور پر کنند یا شیر انجیر و حلتیت ہم سرشتہ در ضرس متاکل گذارند کہ از خود منقلع شود **فائدہ** درد دندان کہ از جنبیدن آن باشد اگر جنبش کمتر بود تدبیر استحکام نمایند بدانچہ در فصل تحرک اسنان خواہد آمد و اگر جنبش آن بیشتر بود بہ از کندیدن علاجے نیست و آنچہ بسبب تاکل دندان عارض شود علامات و علاجش از فصل تاکل اسنان جویند و باشد کہ اجتماع مادہ در معدہ باعث درد گردد و در حالت شکم سیری دبایہ بعضی غلبہ کند. و تدبیرش تنقیۂ مادہ موجبہ است و تقلیل غذا و اخال کشنیز در طعام و از شیر و میوہ ہا و ستے اجتناب کردن۔

مفردات

خائیدن برگ و ساق خرفہ و تخم آس مسکن درد دندان حار است و کذا مضمضہ بعصارہ حماض و ہمچنیں بطبیخ آن مسکن درد ش است **دیگر** مضمضہ آب عنب الثعلب و کذا بطبیخ بیخ رمان در وجع حار بغایت نافع است **دیگر** شحم حنظل یا بیخ آن در سرکہ و برائے درد دندان بارد در شراب یا آب جوشانیدہ مضمضہ کنند از خلاصہ زوفا خشک مطبوخ نخل نیز مسکن درد است و کذا بیخ کبر۔ **دیگر** سرکہ با نمک در دہن گرفتن درد دندان خواہ بسبب گرمی باشد خواہ از سردی دور کند **دیگر** سہاگہ تلیہ یا بر آتش نہند و از دستۂ آہنی صلایہ نمایند بعد ازان از آتش فرود آرند و باز صلایہ کنند تا کہ خوب سائیدہ شود نگاہ دارند و بکار برند برائے درد دندان بسیار مجرب است و اگر نیلہ تھوتہ سوختہ برابر او افزایند نیز مجرب است **دیگر** برائے تسکین درد دندان کہ با ورم لثہ باشد پوست درخت بڑ و پیپل را در آب جوشانیدہ گرما گرم مضمضہ نمایند **دیگر** پوست درخت سرس یا نیم کوفتہ در آب بجوشانند کہ رنگین شود مضمضہ نمایند و ہمچنیں مضمضہ نمودن از آبے کہ پوست درخت کیکر یا ان ریزہ ریزہ کردہ جوشانیدہ باشند یا برگ چنبیلی را در آن طبخ دادہ باشند برائے اکثر اقسام وجع اسنان نافع است **دیگر** کہ درد دندان دور کند ہلیلہ باریک سائیدہ بمالند **دیگر** کیلہ را باریک سائیدہ بر دندان از بیرون و اندرون نیکو بمالند و بگذارند کہ لعاب بر آید در تسکین درد بتجربۂ صاحب خلاصہ رسیدہ **دیگر** مالیدن توتیائے سبز سوختہ و بیرون انداختن لعاب دہن صاحب گنج باد آورد از مجربات خود نوشتہ **دیگر** جہت درد دندان بارد از بیاض قبلہ گاہی مرحوم بگیرند پارہ از سپرز گاؤ و نمک و فلفل بر اں پاشیدہ کباب کنند و آن را گرم بقدر برداشت در دندان بگذارند کہ بچسپد چوں سرد شود دور کنند تمام درد برطرف شود و ہمچنیں زردی بیضہ مشوی گرما گرم و نان گرم بمرات زیر دندان گرفتن و شب یمانی مالیدن نافع **دیگر** فلفل بگلاب جوشانیدہ مضمضہ کردن مجرب است **دیگر** مضغ مویزج و ضماد آن بسرکہ سائیدہ در وجع الاسنان بارد مجرب سویدی است **دیگر** مجربے میگفت کہ جہت تسکین درد دندان بارہا آزمودہ ام پلاور بقدر یک سرخ تراشیدہ در برگ پان مع مصالحہ زیر دندان دارند و بخایند و آب آن را بریزند درد فی الفور ساکن شود **دیگر** مجرب والد مغفور شحم حنظل در روغن گاؤ بجوشانند و بر سر میل پنبہ پیچیدہ دکنے کہ از روغن بر آید بدان میل گرفتہ بدندان دردناک گذارند **دیگر** برائے درد ضرس مجرب از بیاض استاد مرحوم گوند سہجنہ زیر آن بگیرند **دیگر** از بیاض مذکور ہلدی را جوشانیدہ مضمضہ کنند و ہمچنیں بطبیخ ابرسا تسکین مے کنند وجع بارد را **دیگر** کہ درد دندان بارد را در ساعت ساکن کند ادرک را ورق ورق کردہ و نمک سائیدہ بر آن پاشند و گرم نمودہ بر دندان دردناک گذارند **دیگر** للنیں الوجع از بیاض استاد برگ ارہر کہ آن را تور نیز گویند زیر دندان گذارند و ایضاً جوشانیدہ تمضمض کنند **دیگر** برائے تسکین وزد و کرم دندان مجرب است عرق گوگرد بقدر برنج در پنبہ نہادہ بر دندان کرم دار نہند یا پارچہ بر آن گذارند تا آنکہ اندک گوگرد را در سرکہ حل کنند و بدستور نہند یا آنکہ چوب نیلم را نرم سودہ بر دندان کرم ناک گذارند **دیگر** لدود الاسنان از بیاض مذکور بیخ چینہ در گوش بندد و درد و کرم دندان رفع گردد **دیگر** کرم ابریشم یا تخم بھٹ کٹائی یا تخم پیاز سوختہ دود آن را بواسطہ نے آہستہ آہستہ بکشند برائے قتل دود اسنان معمول است **دیگر** ایں ادویہ مجموع و فرادیٰ وجع دندان مطلق را خصوصاً کرم خوردہ را ساکن کند و تحلیل مادہ نماید شحم حنظل تخم پیاز سپندان برگ سداب جعدہ خردل عاقرقرحا سم خر بر آتش افگنند و قمعہ بر سر آن نہند و طرف دیگر قمع بر دندان نہند تا دود بدان برسد **دیگر** مالیدن جاؤشیر تسکین مے نماید وجع اسنان را و پر کردن آن در کاواکی دندان نفع میکند تاکل اسنان را **دیگر** تعلیق بجکر نیز در گردن نفع میکند بخاصیت وجع دندان را لیکن تفتت آن ہم میکند **دیگر** جہت کرم دندان در آغاز کہ ہنوز بیخ دندان ضائع نگشتہ باشد نافع است از تکلہ ہندی بیارند بیخ و برگ و شاخ و گل و بار کٹائی تازہ و آن را کوفتہ شیرہ بگیرند یا بجوشانند و چند روز متواتر بہ شتا مضمضہ کنند۔

مرکبات

ایارج بارد۔ اوجاع دندان را نافع نسخۂ آن در صلاح ذکر یافت **بخور** کہ کرم دندان را بکشد و زود کائی و تخفیف۔ تخم گندنا تخم پیاز بذر البنج مساوی کوفتہ باپیہ بز دیا موم سرشتہ
بر آتش کنار زند و بتوسط انبوبہ دود بگیرند **تریاق الاسنان** دوائے است مجرب کہ درد یار وماد ور کند چند بیدستر ملکیت مر فلفل سیاہ زرد انہ مرچ زنجبیل
میعہ افیون بذر البنج مساوی کوفتہ بیختہ بعسل لبسرشتند و بقدر دانہ آلودہ بر دندان نہند یا حب ساختہ در دہن گیرند و چون مرور بعضے امزجہ مضر اسنان یافتہ شد پس
مر را ازین تریاق خارج کنند اجود خواہد بود **نوعِ دیگر** کہ جہت درد اسنان کہ بسبب سردی باشد بنہایت مجرب است فلفل گرد عاقر قرحا انگوزہ تخم زنگ لاہوری
برابر بیختہ بعسل غلولہ سازند و در سایہ خشک کنند و یک غلولہ زیر دندان بدارند **حب** کہ داشتن آن در دندان دردناک تسکین وجع نماید لذ محالہ نافع تخم مر و یک درم
عاقر قرحا مویزج ہر یک سہ درم شیر گاؤ دہ مثقال آب کشنیز سبز بست مثقال جوشانیدہ حب سازند و بر دندان نہند و اگر سداب تازہ با مویز سیاہ بکوبند و بر دندان
نہند ہیں عمل کند **حب** ینفع بوجع السن ویطیب النکہۃ اذا امسک فی الفم منقول من بیاض الاستاد علیہ الاعتماد عود ہندی صندل سفید کشنیز بریان ہر دانہ دو
مثقال گل سرخ قرنفل مصطگی بسباسہ کندر قرنفل فوفل قاقلہ صغار سعد کوفی ہر واحد یک مثقال کوفتہ بیختہ آب صمغ عربی حل کردہ بست مثقال نبات در گلاب حل
کردہ درہم ساختہ حبہا سازند **دوائے** سمولی درد دندان از مطب برش بر دندان بمالند داطریفل کشنیزی یک تولہ خوردہ عناب پنجدانہ گاؤزبان چہار ماشہ در آب یا
عرق گاؤزبان مالیدہ صاف کردہ شربت بنفشہ دہ تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** سپاری چھالیہ بسوزند و ہمچندروے تخم خرنہ بگیرند و ہر دو را سائیدہ سنون
سازند و در دگہری درد دور شود در بیاض استاد عوض تخم خرفہ کتہ سفید مرقوم است **ایضاً** کہ درد دندان دور کند پھٹکری بریاں دسے مساوی گرفتہ استعمال نمایند
دوائے بجہت درد ضرس از بیاض والد ماجد تحکیم مہدی فلفل سیاہ نیلہ تھوتہ بریاں کتہ سفید نمک سیاہ برابر سائیدہ بمالند و آب بریزند **دوائے** کہ جہت
درد دندان مفید است از عجالہ نافع برگ سنبھالی نمک سنگ بابرنگ جوکوب کردہ در جامہ بندند و زیر دندان گیرند **دوائے** برائے درد دندان از بیاض
استاد مرحوم سہاگہ مرچ سیاہ آب برگ دھتورہ سائیدہ بمالند **دوائے** کہ تسکین درد شدید کند از میزان عاقر قرحا افیون قشار کندر باریک ساختہ با شیر
نان سرشتہ بر دندان نہند و گاہے کافور عوض قشار کندر مے کنند **دوائے** کہ درد سرد دندان را نافع است از علاج الامراض فلفل عاقر قرحا مویزج
زنجبیل مساوی کوفتہ بیختہ بعسل سرشتہ بمالند و اگر میل آہنی گرم کردہ چند کرت بر دندان نہند درد شدید فی الفور رفع شود **ایضاً** صاحب تحفہ مے نویسد کہ آنچہ در تسکین درد
دندان مکرر بتجربہ رسیدہ است مالیدن عسل با فلفل است ہرگاہ از رطوبت نزلات دماغی باشد و بدستور ہرگاہ فلفل و پوست خشخاش را در گلاب بجوشانند
و مضمضہ کنند و از بیرون طلا کنند در حال ساکن گردد و کٹ نمک گل تمباکو مالیدن معمول است **ایضاً** برائے درد و استحکام دندان از بیاض استاد مغفور برپل
یک عدد کتہ دو ماشہ مسی دو ماشہ روغن بلا در یک ماشہ ادویہ را در ظرف آہنی خوب مخلوط کردہ بر آتش انگشت خوب جوش دہند تا غلیظ شود پس نگاہدارند و وقت
شب بر دندان دردناک بمالند و بالائے آن یک بیڑہ پان بخورند و آب آن از دہن انداز ند در زمانے بر آن صبر کنند **ایضاً منہ** لوجع السن ورفع البخر قرنفل
مشک قدرے سائیدہ بمالند **ایضاً عنہ**۔ جہت درد دندان بابت مخلص علی چھال نیم چھال ببول شاخ پیا بانسہ ہمہ را ریزہ ریزہ کردہ جوش دہند تا آب سویم
حصہ بماند اول انکباب گیرند و چون دوا شیر گرم بماند مضمضہ نمایند بوجہیکہ آب تا عرصہ در دہن دارد و دو تا بد **ایضاً منہ** نیلہ تھوتہ قدرے بابچ کٹائی جوشاندہ
مضمضہ کنند **دوائے** برائے وجع اسنان کہ از اشیائے باردہ و آب سرد عارض شود ایارج فیقرا یا مصطگی بروغن گل سنون سازند و آنچہ در فصل ضرس
باید مفید شاسد **دوائے** کہ درد ریحی دندان را ساکن کند از سدیدی افیون جند بیدستر برابر بروغن گل گداختہ در گوش جانب دندان دردناک چکانند
دوائے کہ درد دندان بکشد بذر البنج و میعہ ہر دو را بحق نمودہ بنادق سازند و دود آن بگیرند از عجالہ نافع **ایضاً** کہ درد دندان سوراخ دار را نافع است از
کتاب مذکور و قادری فلفل عاقر قرحا بارزد مساوی بگیرند و باریک ساختہ بعسل لبسرشتند و در سوراخ دندان نہند **ایضاً**۔ مؤلف تحفہ مے نویسد کہ برائے ساقط کردن
کرم دندان مضمضہ آب برگ شفتالو و قدرے زراوند طویل بنہایت آزمودہ است و بدستور بخور را تیانج موثر است و چوں سوراخ دندان کرم خوردہ را بکافور
پر کنند موجب تسکین درد میگردد و بدستور خربق معجون بعسل بنہایت مجرب است و بدستور پر کردن ثقبہ بمویزج و حلتیت و بورہ ارمنی ہمیں اثر دارد **دوائے**
کہ قلع اسنان ضعیفہ دردناک کند از علاج الامراض پوست بیخ توت پوست بیخ کبر عاقر قرحا شبرم تخم مازریون زرنیخ زرد پوست حنظل بسرکہ سحق کنند تا
مثل خمیر شود ہر روز سرکہ دیگر انداختہ تا یک ہفتہ ہمیں قسم بسائیدہ پس حوالی اسن متاکل کلک زدہ طلا نمایند روزے چند بار **سنون زرد** معمول
و مجرب برائے درد و استحکام دندان پوست انار گلنار زرد چوب سماق شب یمانی برشتہ مازو سبز ہر یک یک ماشہ کوفتہ بیختہ سنون سازند۔
سنون کہ بجہت درد دندان و محکم شدن گوشت بن دندان مجرب است از بقائی عاقر قرحا دو درم انجبار یک نیم درم شب یمانی کز مازج گلنار طباشیر ہر یک
یک درم ہمہ را باریک سائیدہ طاز پارچہ گذرانیدہ بر دندانے کہ درد مے کند یا بیخ آن سست باشد بپاشند درد بنشاند و بیخ محکم کند۔

ایضاً منہ۔ بجہت رفع درد آں واستحکام اصول آن و دفع اکثر امراض اسنان ولثہ نافع است و مجرب و معمول استاد مرحوم نیلہ تھوتہ بریاں تخم کشنیز بریاں
زیرہ سفید زنجبیل قسط شیریں فلفل کات ہندی نمک سیاہ کسیس مصطگی رومی ہمہ برابر سنون سازند ایضاً منہ۔ کہ ہمیشہ معمول و جہت درد دندان و جریان
خون واستحکام اصول واکثر امراض اسنان مجرب نیلہ تھوتہ سوختہ شب یمانی سوختہ نمک لاہوری کتہ پاپڑیا مازو سوختہ دانہ الائچی کلاں ہمہ مساوی کوفتہ بیختہ استعمال
نمایند اگر دندان متحرک باشند بیرا کسیس نصف یک جزو بیفزایند سنون۔ کہ درد دندان دور سازد و بیخ محکم کند و گوشت زائل شدہ لثہ را برویاند از اکثر
کتب نیلہ تھوتہ کوٹ ہر یک یک درم نمک لاہوری دو درم کتہ سفید یک درم زیرہ سفید بریاں یک درم کشنیز بریاں دو درم زنجبیل نیم درم مرچ سیاہ نیم درم
مصطگی کسیس کپور کچری کباب چینی مجیٹھ ہر یک نیم درم جملہ ادویہ را کوفتہ بیختہ باریک بسایند مصطگی و کتہ کسیس و نمک جدا بسایند و نیلہ تھوتہ زیر آتش بریان
نمایند و جملہ را یکجا نمودہ مثل مسی ہر صبح و شام استعمال کنند و بعد استعمال تا چہار گھڑی از آب احتراز کنند و این سنون در استحکام دندان ہم بے نظیر است۔

سنون۔ کہ در تسکین آلام و رفع خون در ویانیدن گوشت و منع ریختن مواد تجربہ رسیدہ و با کثر امزجہ موافق است از تالیف حکیم مومن سعد طباشیر گل سرخ تخم
مورد گلنار کات ہندی قرنفل کزمازج اقاقیا از ہر یک جزوے سماق سہ جزو ایضاً مجرب برائے درد دندان واستحکام آن مصطگی رومی کزمازج کرو سماق سنبل الطیب
سعد اشنہ زنجبیل خولنجان قرنفل سوختہ الائچی خورد معہ پوست نمک لاہوری خرمہرہ زرد سوختہ عاقرقرحا کات بزرگتاں سوختہ ہر یک دو تولہ کبابہ
بیرا کسیس انزروت زرد ہر یک یک تولہ توتیائے سبز بریان شش ماشہ کوفتہ بیختہ سنون سازند بے نظیر است و از مفتاح منقول ایضاً۔ معمول
برائے درد دندان بارد فلفل گرد پاؤ مساوی کوفتہ بیختہ بر دندان مالند و یا با بیڑہ پان بخورند سنون بجہت درد دندان در بیاض استاد منقول از
مولوی جمال الدین صاحب علیہ الرحمہ خرمہرہ زرد سوختہ نیلہ تھوتہ مازو سبز بیرا کسیس نمک لاہوری پھٹکری بریاں مرچ سیاہ فلفل برابر سنون مجرب
استاد برائے وجع دندان نیلہ تھوتہ بریان زیرہ سفید بریاں کشنیز خشک سونٹھ کوہہ کتہ پاپڑیا نمک سنگ مصطگی مرچ سیاہ مساوی در حین استعمال از آب
سرد پرہیزند ایضاً منہ۔ نیلہ تھوتہ بریاں نمک سانبھر کتہ پاپڑیا برابر گاہ گاہ بر دندان مالند ایضاً جہت درد دندان عاقرقرحا دو تولہ توتیائے سبز شش ماشہ
پھٹکری مصطگی زنجبیل ہر یک یک تولہ چینیہ چرائتہ نمک لاہوری نمک سیاہ فلفل و کہنی بلیلہ بلیلہ آملہ ہر یک چہار ماشہ تنباکو شش ماشہ۔

سنون۔ کہ درد دندان را سود دہد و ورم لثہ را نیز دور نماید و مجرب است زنجبیل نمک سنگ مرچ سیاہ گیرو تمباکو خشک کہ در بینی میکشند ہر پنج ادویہ
برابر سائیدہ نگہدارند و ہر وقت کہ خواہند قدرے بر دندان مالند و دہن وا کردہ سرنگوں باشند کہ لعاب برآید و بعد یک گھڑی گلوری پان خورند و از یک نوالہ
بشویند بعدہ گلوری دیگر خورند و آب خوردن بعد دو گھڑی مضائقہ ندارد منقول از مفتاح المجربات ایضاً منہ۔ برائے درد دندان ریوند چینی سائیدہ با [illegible]
مسی آمیختہ بمالند فوراً تسکین رسید و بعضے انزروت نیز ہمراہ آمیزند ایضاً معمول برائے درد دندان واستحکام آن دانہ الائچی مازو بریاں ہر واحد تولہ
پھٹکری بریاں کات سفید موچرس زیرہ سفید ہر واحد شش ماشہ بلیلہ زنگی بریان پوست بلیلہ بریاں آملہ سنگ جراحت سعد ہر واحد چہار ماشہ مصطگی پاؤ کسیس
ہر واحد شش ماشہ سپاری چھالیہ دو عدد توتیا ہندی بریاں دو ماشہ سنون سازند سنون جہت درد دندان واستحکام آن شریفی نیلہ تھوتہ
بریاں کتہ سفید نمک سفید کوند زیرہ سفید بریاں زنجبیل کشنیز خشک بریاں ملک یک دام دار فلفل نیم دام سنون سازند۔

سنون مجرب احقر برائے درد دندان واستحکام آن کتہ سفید پھٹکری بریاں ہر یک چہار ماشہ نیلہ تھوتہ سوختہ دو ماشہ دانہ الائچی خورد کوفتہ
بیختہ سنون سازند سنونے کہ برائے درد دندان مجرب است از مجمع الجوامع قرنفل سفید و کہنی بریان کزمازج کلان و خورد کات سفید مازو
مصطگی زاج سفید بریان زاج زرد یعنی کسیس از ہر یک یک تولہ توتیائے ہندی سوختہ شش ماشہ کوفتہ بیختہ سنون سازند و ہر صباح بر دندان
فاسد پاشند سنون کہ درد دندان و گوشت خوردہ لثہ را زائل سازد از خلاصہ مصطگی رومی سنگ جراحت انزروت مساوی کوفتہ بیختہ استعمال کنند چند
نسخہ سنون کہ برائے درد دندان نافع اند در فصل تحرک اسنان و ورم لثہ خواہند آمد ضماد۔ مجرب و معمول حکیم شریف خاں صاحب درد دندان حار کافور افیون
ہر دو ممزوج نمودہ بر دندان دردناک ضماد نمایند ضماد کہ جہت تحلیل مادہ بارد موجع اسنان را از بیرون گذاشتن نفع میکند از تو کائی خستہ زرد آلو و ملح ہر دو را
بسرکہ خمیر کردہ بر نفس ضرس نہند مضمضہ برائے درد دندان حار از خلاصہ پوست بلیلہ عنب الثعلب بزر البنج پوست خشخاش در آب جوشانیدہ صاف نمودہ سرکہ و
گلاب و روغن گل آمیختہ مضمضہ کنند مضمضہ معمول جہت درد دندان کہ بسبب حرارت باشد و بقلاع مفرط الحرارت نیز نفع میکند آب کشنیز سبز آب بارتنگ
سبز آب عنب الثعلب سبز لعاب اسپغول آب برگ خرفہ کافور قدرے بہ دستور لعل آرند ایضاً معمول جہت درد دندان و تحرک آن گلنار کوکنار صندل سرخ قرنفل کزمازج
[illegible]

نمایند مضمضہ مجرب جہت درد دندان حار کشنیز خشک مازو سبز پوست خشخاش گلنار عنب الثعلب بذر البنج حب الآس از ہر یک دو درم افیون
یک ماشہ کافور نیم ماشہ گلاب چہار دام جملہ ادویہ سوائے افیون و گلاب و کافور نیم کوفتہ در یک آثار آب بجوشانند چون یک پاؤ بماند صاف نمودہ افیون و
کافور در آب مذکور و گلاب انداختہ حل نمودہ سرد کردہ مضمضہ نمایند در یک ساعت بہ شود مضمضہ برائے وجع اسنان کہ ہیچ دوا سود نہ دہد از ذکائی پوست
درخت سرس پوست درخت کچنال در آب جوشانیدہ قدرے کتہ سفید داخل کردہ مضمضہ نمایند مضمضہ نافع درد دندان حار و استحکام از معمولی بائے برنگ
سی و ہفت دانہ کباب چینی سیزدہ دانہ عدس درست یازدہ دانہ کوپل درخت جھاؤ یک دام در یک نیم پاؤ آب بجوشانند چون سوم حصہ بماند صاف کردہ مضمضہ نمایند
مضمضہ برائے وجع اسنان کہ از ہیچ دوا بہتر نشدہ از شریفی و ذکائی پوست درخت سرس چہار تولہ برگ چنبیلی دو تولہ بائے برنگ سہ ماشہ جوشانیدہ مضمضہ
نمایند و مکرر بعمل آمدہ این نسخہ معمول استاد است مجرب درد دندان خواہ از گرمی بود یا از ورم باشد و در نسخہ دیگر پوست خشخاش سہ تولہ نیز داخل است۔
مضمضہ جہت درد دندان و تحرک آنہا چھال کچنال جھڑبیری پیا بانسہ کتہ سفید سپاری چھالیہ خام مازو در آب جوشانیدہ ہر روز پنج مرتبہ مضمضہ نمایند
مجرب است ایضاً درین باب عدس مسلم کزمازج گلنار کوکنار برگ آس حب الآس پوست درخت ببول در آب جوشانیدہ صاف نمودہ قدرے سیر اکسیل نمودہ اضافہ
کردہ مضمضہ نمایند مضمضہ درد دندان ما کہ از نزلہ بارد و رطوبت بود و استرخاء لثہ را مفید است از بیاض استاد و شریفی عنب الثعلب کوکنار اسپند ہر یک
یک تولہ مجیٹہ یعنی فوہ شش ماشہ در آب بجوشانند کہ قوت ادویہ بآب در آید صاف نمودہ مضمضہ نمایند ایضاً برائے رفع درد دندان چھال کیکر دو دام کوکنار دو
عدد ہر دو را جوکوب کردہ در نیم آثار آب بجوشانند تا کہ نصف بماند صاف نمودہ نیم گرم مضمضہ نمایند مضمضہ درد دندان سکاکائی بجز ذکائی فوفل
ہر یک چہار ماشہ کوفتہ برگ چنبیلی عدس مسلم بادرنگ پوست ہلیلہ زرد ہر یک چہار ماشہ در آب جوشانیدہ صاف کردہ مضمضہ نمایند از مطب ایضاً منہ بیخ
شفتالو برگ چنبیلی برگ سپستان ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ مضمضہ نمایند مضمضہ کہ تسکین درد دندان کند و مواد ردیہ از ریختن باز دارد از ذکائی معمول استاد
مغفور پوست انار کزمازج حب الآس گلنار کوکنار ہر یک یک جزو پوست درخت توت دو جزو در آب جوشانیدہ سرد کردہ مضمضہ کنند ایضاً جہت نزلہ و درد
دندان از بیاض والد مرحوم پوست خشخاش اسپند برگ گیت برگ سرو پوست مغیلان پوست انار گلنار زرد چوب جوشانیدہ تمضمض نمایند مضمضہ مجرب برائے
درد دندان از ہر قسم کہ باشد بگیرند روغن گل قدرے و قدرے از سرکہ و قدرے از مصطگی باہم جوشدادہ اندک افیون حل کردہ مضمضہ نمایند منقول از مفتاح المجربات
ایضاً منہ جہت درد نزلی پوست درخت سرس پوست خشخاش جوشانیدہ چند روز مکرر مضمضہ کنند۔ مضمضہ نافع درد دندان کہ از برودت و رطوبت
خصوص از انصباب مادہ نزلہ و ریاح بود از علاج الامراض عاقرقرحا بذر البنج ہر یک شش ماشہ عدس یک تولہ پوست خشخاش ہفت ماشہ جوشانیدہ مکرر مضمضہ
نمایند ایضاً برائے درد دندان بارد خربق سیاہ عاقرقرحا نیم کوفتہ در سرکہ بجوشانند و بکار برند مضمضہ جہت درد دندان بارد از خلاصہ پودینہ عاقرقرحا
صعتر در سرکہ جوشانیدہ مضمضہ کنند و گویند کہ کمون و صعتر در سرکہ جوشانیدہ مطلقاً نافع است مجرب ایضاً منہ کہ در ازالہ درد دندان مجرب است کندش
اصل السوس ہر کدام یک جزو زرور دو جزو جوشانیدہ مضمضہ کنند۔

حکایات

شخصے عمر جوان درد دندان و درد دماغ بمعرکی نزلہ در سینہ و ریہ و در بینی محتبس و در گلو غدہ اسطوخودوس چہار ماشہ عناب پنجدانہ شاہترہ پرسیاوشان ہر یک
شش ماشہ بعرق عنب الثعلب دہ تولہ جوشانیدہ گلقند آفتابی آمیختہ دادند بمنظور نضج مادہ نزلہ بود و پوست کوکنار عنب الثعلب بذر کتان بابونہ جوشانیدہ
غرغرہ نمایند برائے ردع و تحلیل و تقویت عضو و دیم روز گل خطمی افزودند برائے تحلیل ایضاً شخصے را وجع دندان و گوش مع صداع بود اسطوخودوس گل نیلوفر
ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بنفشہ دو تولہ داخل کردہ دادند روز دوم عناب پنجدانہ افزودند و پوست کوکنار بذر البنج خولنجان کشنیز خشک ہر یک چہار ماشہ
مضمضہ فرمودند ایضاً۔ وجع ناب گفت فرمودند پوست خشخاش عنب الثعلب بذر البنج عاقرقرحا ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ مضمضہ نمایند ایضاً درد
دندان مرد شراب خوار نمک فلفل عاقرقرحا پوست بیخ ببول شب یمانی بریان سودہ بر دندان مالیدہ لعاب دور کنند ایضاً دیگرے را وجع دندان و
دہ جوشش دہان کشنیز خشک عنب الثعلب پوست کوکنار گل سرخ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ جہت مضمضہ نوشتند برائے ردع مادہ و تقویت عضو و
تخدیر ایضاً وجع شدید ناب و درد سر و جوشش بعد فصد و مطفیات خون فرمودند نمک فلفل عاقرقرحا خولنجان شب یمانی بریان ہر یک دو ماشہ سنون
سازند مرکب و تنہا نافع ایضاً۔ درد ناب سنون و مضمضہ درد دندان معمولی بعد فصد سر و عناب کشنیز خشک گل خطمی گاؤزبان در عرق گاؤزبان شیرہ کردہ
صبح مالیدہ صاف نمودہ شربت بنفشہ جا کشتی داخل کردہ دادند مضمضہ معمولی از پوست کیکر و پوست سرس برگ چنبیلی کشنیز خشک عدس مسلم در آب

جوشانیده مضمضه نمایند و از نمک هندی و پهٹکری هر یک شش ماشه سوده در گِل خمیر کرده و در کڑاهی آهنی سوخته و شاخ گوزن سوخته و قرنفل سوخته گزمازج سنبل الطیب گلنار اقاقیا
کوزمازج هر یک شش ماشه پوست بلیله زرد و سعد کوفی اذخر مکی بابونه هر یک چهار ماشه کوفته بیخته بدستور سنون سازند **ایضاً** کهل خفقانی و بوسیری
درد دندان نزله حاره بسوئے حلق و دهان و ضعف بصارت عناب پنجدانه گل بنفشه تخم خطمی خبازی گل نیلوفر کشنیز خشک هر یک چهار ماشه آلو بخارا پنج دانه
خیارین نیم کوفته چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه توله مالیده صاف نموده نوشند لعاب اسپغول یک توله آب عنب الثعلب تازه ده توله نیم گرم مضمضه
نمایند و درد دندان بدستور باید باز بعد از نضج عنب الثعلب کشنیز خشک پوست خشخاش هر یک چهار ماشه جوشانیده غرغره نمایند بعده روز مسهل در طبیخ مذکور فلوس
خیار شنبر شش توله روغن بادام چهار ماشه افزوده و بعد مسهل از مضمضه مذکور البته موقوف نکرده صندل سرخ قرنفل هر یک چهار ماشه افزودند چون بعد تنقیه
درد دست میشد شیر خیار شنبر تخم خیارین شیره بادیان هر یک شش ماشه نبات داخل کرده دادند نافع شد باز خیارین کوفته شش ماشه سوزن منقے امفت
دانه جوشانیده گلقند دو توله داخل کرده دادند مفید افتاد و بجهت درد گوش سرکه روغن گل فرمودند نجات یافت ❊

فصل دویم در تحرک اسنان

جنبش دندان حکیم علی در تجربات خود ذکر کرده که بیخ چیز دندان ضعیف و جنبان را و گوشت بیخ دندان را که سست و نرم شده باشد از فصد چهار رگ بهتر
نیست و دائم و این به تجربه ظاهر شود و مدت بسیار ماند و جهت حفظ صحت دندان در دو سال یا سه سال فصد چهار رگ نمایند تا صحت بر دوام باشد و تحرک الاسنان ما کان
فی الصبی والشیخوخة فلا علاج له **جنبش دندان از رطوبت رقیقه** ـ علامتش آنکه لثه مسترخی باشد و لعاب از دهن جاری بود و در بیخ دندان
سرخی و ریابت شود **علاج** ـ عاقرقرحا پوست بیخ کبر گلنار سعد کوفی شب یمانی گل سرخ سنبل الطیب در آب جوشانیده صاف نموده مضمضه کنند و سنون
سماق و دیگر دوا هائے قابض و مجفف بر لثه بمالند و بعد از نضج مسهل گرم تنقیه نمایند بطریقیکه در فصل استرخا گذشت ❊

جنبش دندان از ورم حار لثه و ضربه و سقطه دندان ـ علامت ورم شدت درد و ضربانست و نشان ضربه و سقطه تقدم وقوع
است **علاج** ـ تدبیر یکه در درد دندان حار گذشت عمل آرند و آنچه در فصل ورم خواهد آمد بکار برند و سنون پوست مغیلان استعمال کنند و ایضاً در ری ابتدا تنقیه
در ابتدا ادویه بارده قابضه چون طباشیر و پوست بلیله زرد و گلنار و سماق بر لثه بمالند و آب بارتنگ و حرفه و دیگر مضمضه هائے بارده که در قلاع دموی مذکور شده
تمضمض کنند و در انحطاط چیزهائے محلل چون آب کشنیز و روغن گل مضمضه نمایند و در ضربی و سقطی هرگاه از تنقیه و سنونات قابض سند و باره فائده نشود
بیخ دندان را با آهن گرم داغ دهند یا از نقره و زر به بندند بعده ادویه قابض بپاشند تا مستحکم شود **جنبش دندان از نقصان گوشت لثه تاکل**
آن علاج ـ فصد سر و چهار رگ نمایند و بعد از نضج مسهل بارد دهند بدستوریکه در صداع گذشت و از گوشت شیرینی پرهیز سازند و سنون گرسنه استعمال
کنند و چون لثه متعفن شود آنچه در آکله گفته شد بکار برند **جنبش دندان از ضعف لثه و قلت خون** نیز باشتم ساقهین افت و از علامات
دیگر اقسام خالی بود **علاج** اغذیه مولد خون مانند گوشت حلوان و جوزه مرغ فربه و زرده بیضه خورند و برائے جذب خون بسوئے لثه چیزهائے گرم چون سعد و
سنبل زنجبیل سوخته مصطکی گل سرخ بر لثه بمالند و اگر در مزاج یبوست غالب باشد اشیائے مرطبه دهند و چیزهائے حرب وتر بمالند و بعد حصول ترطیب برائے
تقویت بیخ دندان گل سرخ و طباشیر و عدس و سیب و کزمازج و مانند آن هرچه بارد و قابض بود بمالند **فائده** اگر در جنبش دندان و دو امور نه بود و درد پیدا
کند دندان را بر کنند بدین طریق که اول گوشت بن دندان را با آهن جدا سازند بعده برگ انجیر در سرکه سائیده یا بیخ سرخ بسرکه پرورده بران گذارند و دیگر ادویه
قلع که در کنده دندان بار گذشته نیز استعمال نمودن مفید است پس از آن ان از دست بیرون آرند تا بلا تصدیع منقلع شود ❊

مفردات

سوزدی گفته که عصاره نیل در تقویت لثه و استحکام دندان مجرب من است **و دیگر** تمضمض بروغن زیت بری محکم میکند و دندان متحرک را و نفع میکند لثه و امیه را ❊
و دیگر مضمضه بعصاره ورد و همچنین بطبیخ آن و همچنین تمضمض بگلاب لثه را قوت دهد و محکم کند دندان زرد و بد را انور و مضمضه بطبیخ آن هم لثه را محکم کند **و دیگر** که دندان
متحرک را استوار سازد و درد آن منع کند پهٹکری بریان کرده و نمک سرد باریک کوفته بر دندان بمالند **و دیگر** لوده پٹهانی را باریک سائیده سنون کنند حرکت
دندان که از رطوبت بود زائل سازد و از خلاصه **و دیگر** خائیدن تخم و گل مولسری دگذاشتن زیر دندان در اقسام تحرک اسنان اثر تمام دارد **و دیگر** مضمضه بطبیخ شبثحان
امت بمان تحافظت میکند اسنان را **و دیگر** هلیله محکم میکند دندان متحرک را **و دیگر** مضغ برگ طرفا قوت می بخشد لثه مسترخیه را **و دیگر** سعد در بن سوده

مالیدن جید الاثر است **دیگر** مجرب مبلغت که برائے استحکام دندان آزمودہ است گولی شیشہ آب لیموں در ظرف کانسی سائیدہ بر دندان مالیدہ باشند **دیگر**
حسن المتحرک مصطگی سائیدہ در زیر دندان نہند و بخایند از بیاض استاد ؟

مرکبات

دوائے کہ لثہ را محکم کند و گوشت بر رویاند و زر اوند مدحرج کند ر دم الاخوین گرسنہ بیخ سوسن مساوی سکنجبین عنصلی سرشتہ بمالند منقول از خط استاد
ایضاً - از تجربات ابن ہبل - ودع محرق اسرنج باسویہ سودہ بمالند - وعفص مطفی بسرکہ و اقماع رمان حامض و سماق و شب یمانی کثیر الفائدہ است و بعض
ادویہ کہ استحکام دندان کنند در فصل وجع الاسنان مذکور شد **فرورا بیض** - لثہ را محکم کند و تقویت دندان نماید و منع انصباب مواد نزلہ سوئے لثہ کند و
از آکل نگہ دشدن نگہدارد و قاطع خروج خون دندان است و بوئے بد دہان ببرد این سنون بیض صاحب تحفہ از معالجات بقراطی نقل کردہ گفتہ کہ
بہترین سنونات است و حکیم علی گفتہ کہ این سنون از تالیفات ماست - عاقر قرحا سنج ترکی کزمازج ترکی کزمازج سعد کوفی تاگ سوختہ درم پوست انار مازو قشار
کندر گلنار فارسی گل سرخ ہر یک سہ درم زبد البحر نمک طبرزد شب یمانی صدف سوختہ ہر یک یک درم و نیم فلفل سفید مصطگی عود بلسان نمک یک درم مروارید بستال
اچینی سفید ہر یک سہ درم فیلگوش سوختہ پنجدرم اگر بہم نرسد دندان فیل بگیرند یا بیخ سوسن کبود چہار درم شاخ گوزن کوہی سوختہ چہار درم استہ ہلیلہ طباشیر
تخم بر نشاستہ کتیرا کشنیز خشک بریان آردعدس ہر یک ہفت درم باریک کوفتہ بیختہ کافور قیصوری نیم مثقال داخل کنند و بر دندان و لثہ پاشند و نیز
بسرکہ مخلوط کردہ مضمضہ کنند **فرورا سود** - نافع جہت نقصان گوشت بن دندان گوشت مے رویاند و گوشت فاسد و ورمے نماید و خون رفتن باز دارد
از شر یعنی فوفل گلنار فارسی ہر یک دو مثقال شاخ بز کوہی سوختہ سہ مثقال کاغذ خطائی سوختہ یک مثقال نمک شور سنبل سرشتہ سوختہ سماق سعد کوفی
ہر یک دو مثقال جو مقشر سوختہ طباشیر غنچہ گل سرخ ہر یک یک مثقال نمک درانی عاقر قرحا شب یمانی ہر یک نیم مثقال کزمازج استخوان ہلیلہ زرد انجبار و دمام
سوختہ صندل سفید سک رامک پوست بیخ ترنج قرنفل برگ مورد حب الآس شاخ گوزن سوختہ ہر یک یک مثقال دم الاخوین کندر از عرکی ہر یک نیم مثقال کوفتہ بیختہ بر لثہ
پاشند **سنون** معمول برائے استحکام دندان و برشدن گوشت و جلائے دندان نیلہ تھوتہ کوٹھہ کتہ سفید زیرہ سفید مصطگی بجر دنتی ہر یک سہ نیم ماشہ
نمک لاہوری زنجبیل کشنیز خشک کسیس ہر یک ہفت ماشہ کپور کچری کباب چینی ہر یک پاؤ کم دو ماشہ نیلہ تھوتہ را بر تابہ گرم بر آتش نہادہ خوب سفید نمایند و
زیرہ سفید و کشنیز را نیز اندک بریان کنند تا سرخی بگیرد باقی ادویہ کوفتہ بیختہ مثل مسی سازند و بعد مالش سہ چہار گھڑی از آب احتیاط نمایند و اگر موافقت کند بالش
یک بیڑہ پان بخورند **سنون** جہت استحکام دندان اگرچہ قریب افتادن باشد محکم شود و جمیع امراض لثہ و ورم آن را مجرب و آزمودہ است از بیاض
حکیم علی اکبر خاں پوست بیخ مغیلان چہار تولہ سنگ جراحت کتہ پاپڑہ یا سپیاری چھالیہ از ہر یک یک تولہ فلفل سیاہ زنجبیل از ہر یک یک ماشہ ہر شش
اجزاء را خام سرمہ سا نمودہ وزن کنند و باہم آمیختہ نگاہدارند و شب و روز ہر گاہ خواہند بر دندان بمالند بعد از چہار پنج گھڑی اگر خواستہ باشند آب بخورند ؟
سنون گرسنہ برائے نقصان لحم لثہ مجرب است از زاد غریب گرسنہ دو درم کوفتہ بعسل خمیر کردہ در خشت داشتہ در تنور گرم گذارند تا
محرق شود کندر دم الاخوین از ہر یک پنجدرم ایرسا زراوند مدحرج از ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ باہم آمیختہ سنون سازند **سنون** - کہ تقویت دندان و لثہ
کند فوفل کزمازج عفص گلنار گل سرخ سماق - جفت بلوط حب الآس مساوی **سنون** سازند حکیم شریف خاں صاحب نوشتہ اند کہ راقم ہمین سنون
مکرر باستعمال آوردہ مفید یافتہ **سنون** از حضرت شیخ فرید الدین گنجشکر قدس اللہ سرہ العزیز برائے استحکام دندان بے نظیر پوست ہلیلہ کابلی پوست
بلیلہ آملہ مقی زنجبیل دار فلفل توتیا لعم مازو نمک سنگ برابر وزن گرفتہ جدا جدا بکوبند بعدہ ہمہ را وزن نمودہ باہم آمیختہ سنون نمایند **سنون** کہ
حکیم اکمل خاں صاحب جہت نواب امجد الدولہ تجویز فرمودہ بودند برائے تقویت لثہ بے نظیر است مصطگی زرورد گلنار گل سرخ بسد سفید سائیدہ الائچی خورد گل
سیوتی زیرہ سفید بریاں از ہر واحد دو ماشہ شب یمانی بریاں کردہ یک ماشہ سنون سازند **ایضاً** من تالیف حکیم موصوف جہت نواب محتشم الیہ فوفل چہار
عدد سوختہ سنگ جراحت مصطگی از ہر یک شش ماشہ بودار سوختہ یک تولہ الائچی خورد نیم تولہ مازو بے سوراخ سہ عدد بار گندم گرفتہ بریاں نمایند
بعدہ ہمہ اجزا را کوفتہ بیختہ سنون سازند **سنون** - کہ در تحرک اسنان کہ از رطوبت بود بکار آید و معمول است از خاصہ ترنفل مصطگی سعد کوفی گل
سرخ گلنار سنبل جز السرو مجموع مساوی کوفتہ بیختہ شب وقت خواب استعمال نمایند **ایضاً منہ** کہ دریں کار بنایت مفید است فوفل سوختہ کات ہر کدام یک جزو
فلفل سفید دار فلفل نمک سنگ **مصطگی** ہر کدام یک جز سحق نمودہ سنون سازند **ایضاً** جہت جنبش دندان کہ بسبب ضربہ یا سقطہ یا جز آن بود باز دارد و
بن دندان را مستحکم سازد از بیاض والد ماجد پھٹکری بریاں سپیاری سوختہ کتہ سرخ برج سیاہ آملہ نمک مساوی کوفتہ بیختہ بکار برند و باید کہ نیم حصہ آملہ

بریان نمایند **سنون مجرب** جہت تقویت اسنان از بیاض عم حکیم شریف خان صاحب مصطگی مازو پھل مائین خورد و مائین کلان ہیرا کسیس پوست ہلیلہ کلان
شب یمانی برشتہ نیلہ تھوتھہ پوست مولسری خشک سنون ساختہ شب وقت خواب بمالند و دہن را بائین دارند تا آنکہ از دہن آب برآید بیرون ریزند **سنون مجرب**
برائے استحکام دندان و درد آن و جہت آمدن خون لثہ کہ تجربہ شدہ سوختہ دوازدہ عدد پوست ہلیلہ زرد نیم تولہ آملہ کات سفید مازو ہر یک یک تولہ سنون مکی توتیا سبز
سوختہ ہر یک ہفت ماشہ شب یمانی بریان فلفل دراز بریان ہر یک پنج ماشہ فلفل گرد سہ ماشہ کشنیز تولہ زنجبیل بریان شش ماشہ فوفل سوختہ کف دریا بریان ہر
یک یک تولہ سنگ جراحت ہفت ماشہ مائین خورد زیرہ سیاہ ہر یک ہفت ماشہ مجیٹھ کسیس دانہ قاقلہ ہر یک شش ماشہ کوفتہ بیختہ سنون سازند و وقت شب
بمالند و بالا برگ پان خورند و آب بعدہ نوشند و صبح ہم استعمال نمایند و تا سہ گہڑی آب ننوشند منقول از مفتاح **ایضاً منہ** معمول مقوی اسنان و منع
خون آمدن از دندان نماید و اسنان متحرک محکم سازد سہاگا تکلیہ بریان پھٹکری بریان ہر واحد تولہ قرنفل نہ ماشہ تخم مین پھل مازو ہر واحد دہ عدد فلفل سیاہ
کتھہ سفید پیچرپہ نمک لاہوری ہیرا کسیس پیپلی ہر واحد شش ماشہ زر ورد گل سرخ صندل سفید گلنار سماق فلفل دراز زنجبیل مصطگی زبد البحر قسط کباب چینی
سعد کشنیز دانہ الائچی ہر واحد چہار ماشہ سپیاری چہالیہ بریان یک عدد ہمہ را کوفتہ بیختہ سنون سازند **سنونے** کہ بے نظیر است تحرک دندان و تسکین وجع
لثہ آن رنگ بغایت خوش رنگ مے آرد معمول استاد علیہ الرحمۃ مازو سبز بے سوراخ پنج دام پختہ توتیا سبز سوختہ دو دام پختہ خون مکی ہیرا کسیس کتھہ سفید
ہر یک یک تولہ مائین گجراتی مصطگی گلنار ہلیلہ زنگی آملہ ہر یک نہ ماشہ سنگ جراحت برادہ فولاد ہر یک یک درم پختہ بمبالغہ کوفتہ بیختہ بر دندان مالند
سنون جامع النفع (از مجربات حکیم علی مگر در آن بجائے تولہ درم مرقوم است) معمول و مجرب حکیم واصل کہ استاد مرحوم شب یمانی برشتہ کتھہ سفید
برادہ آہن پوست درخت مولسری از ہر یک سہ تولہ کسیس یک تولہ پوست انار نیم تولہ پوست ہلیلہ زرد سہ تولہ سہ ماشہ چوب چینی یک تولہ نیلہ تھوتھہ برشتہ
دو تولہ بطریق مسی بمالند بعد از آن بروغن گل نیم گرم مضمضہ نمایند بعدہ باب نیم گرم مضمضہ کنند بجہت استحکام دندان و تقویت لثہ عدیل ندارد **سنون**
کہ گوشت بن دندان محکم کند و درد آن را دور سازد معمول استاد مغفور مرجان سودہ نیم تولہ طباشیر سفید کشنیز خشک استخوان تمر ہندی از ہر یک یک تولہ
کہربا نیم تولہ فوفل سماق ہر یک یک تولہ کات ہندی چہار دانگ کوفتہ بیختہ دہان را اول باب کشنیز شستہ بمالند **سنون** برائے تقویت دندان و
لبس خون و خوشبوئے آن عدیل ندارد و منع عفونت اسنان نیز مفید از بیاض حکیم واصل خان کہربا سودہ چہار ماشہ برادہ آہن یک تولہ و یک ماشہ مصطگی
مازو سبز توتیائے سبز سوختہ ہر یک سہ ماشہ چوب چینی پوست بیخ مولسری ہر یک ہفت ماشہ لبد سودہ چہار ماشہ ہیرا کسیس فوفل سوختہ کتھہ پاپڑیا سنگ جراحت
از ہر یک شش ماشہ شب یمانی برشتہ ہلیلہ کلان از ہر یک سہ ماشہ شاخ گوزن سوختہ یک تولہ کوفتہ بیختہ سنون سازند **سنون ایضاً** از بیاض
استاد مرحوم کتھہ پاپڑیا نیلہ تھوتھہ بریان پھٹکری سفید بریان مصطگی ہر یک پنج ماشہ و نیم مازوے سوختہ پنج عدد فوفل چہالیہ سوختہ پنج عدد استعمال کنند و
بالائے آن پان بخورند و آب برسانند **ایضاً منہ** زنجبیل کتھہ پاپڑیا پھٹکری سفید بریان نمک لاہوری ہر یک یک دام نیلہ تھوتھہ بریان نیم درم الائچی
خورد بیخ پوست یک درم در ظرف گلی ہمہ را بریان نمودہ سنون سازند و برگ پان بخورند و آب خورسانند لیکن اگر پان بخورند دندان سیاہ میشوند والا سفید
مانند **ایضاً عنہ** لاستحکام الاسنان وتصفیتہا توتیا زاج سفید فوفل ہر سہ بریان مصطگی کتھہ فلفل گرد زنجبیل برابر بدستور سنون سازند و بعد از مالیدن
پان بخورند **ایضاً منہ** سپیاری سوختہ صدف سوختہ ہلیلہ زرد و کتھہ موچرس مرچ سیاہ کسیس سپید و سنگ جراحت مصطگی پوست انار شیرین نیز
ہر واحد چہار ماشہ مستی بنا بر مجموع **ایضاً** گلنار آملہ شب یمانی اقاقیا مساوی و در نسخہ دیگر کہ تحرک اسنان و نقصان لحم لثہ مجرب است عود سوختہ عوض
آملہ مرقوم **سنون** کہ لثہ و دندان را محکم کند از علاج الامراض نیلہ تھوتھہ در روغن بریان نمایند کہ قریب بسوختن رسد زنجبیل کتھہ سفید ہر سہ برابر
سائیدہ سنون سازند **ایضاً** از کتاب مذکور مصطگی مازو ہر یک نیم تولہ چوب چینی یک تولہ توتیائے سبز بریان سہ ماشہ برادہ آہن دو تولہ پوست بیخ
مولسری دو تولہ چینی کسیس فوفل سوختہ ہر یک نیم تولہ کتھہ پاپڑیا یک تولہ باریک سائیدہ صبح بر دندان بمالند بعدہ بروغن گل یا کنجد سہ مرتبہ مضمضہ نمایند
پس باب گرم مضمضہ کنند بالائے آن بیڑہ پان بخورند و آب آن اندازند **سنون مجرب** کہ بوئے دہان خوش کند و استحکام دندان نماید و درد آن دور
سازد و کرم را نیز بسعہ صندل سماق گلنار دانہ الائچی کلاں ہر واحد چہار درم سورنجان شیرین زرنباد ہر یک ہفت درم قرقرحا عود سوختہ مصطگی ہر واحد دو درم
زر ورد آملہ گل سرخ ہر یک پنج درم قرنفل مشک ہر یک یک درم فوفل دہ عدد اول مشک و کافور جدا سائیدہ ادویہ دیگر آمیختہ باریک سائیدہ بکار برند منقول
از مفتاح **ایضاً منہ** معمول جہت استحکام دندان و درد آن ہلیلہ زنگی بریان پوست ہلیلہ زرد بریان ہلیلہ آملہ مازو زیرہ سفید نصف بریان نمک لاہوری ہر واحد یکدام پاؤ
مردار سنگ زیرہ چوب سپیاری چہالیہ نصف سوختہ پھٹکری بریان ہر یک نصف دام سنون ساختہ بعمل آرند **ایضاً** معمول برائے استحکام دندان نمودہ توتیائے سبز بریان کات

سفید گشنیز بریان زرد سفید مصطگی سعد پوست سلیخہ نمک لاہوری ہر واحد دو دام فلفل گرکسیس ہر واحد نیم دام کوفتہ بیختہ سنون سازند **سنون** کہ دندان را محکم کند و دندان کند و مانع نماید از ذائل کند مصطگی سنگ جراحت دانہ ہیل مسی ہر یک دو ماشہ سائیدہ بمالند **سنون** مجرب کہ دندان را محکم کند و بوے دہن خوشبو نماید و گشیز خشک امرود و تا درست مانع را ساکن مے گرداند از مجربات اکبری وشرخی مصطگی کسیس تخم مین پھل زنجبیل بریان سنگ جراحت بریاں سہاگہ بریان سنگ سرمہ نمک سیندھ ہر یک یک درم فلفل گشنیز بریان کتھ سفید زیرہ بریاں ہر یک دو درم ہ گر سوختہ چہار درم ادویہ کوفتہ بیختہ بمسواک بر دندان بمالند و آب غرغرہ نمایند دہن صاف سازند و آبش بریزند پان بخورند **سنون دیگر** از علاج الامراض فلفل سیاہ نمک سنگ کتھ پاپڑا نیلہ تھوتھہ بریان از ہر یک دو درم فوفل سوختہ چہار درم کوفتہ بیختہ وقت خواب بمالند و آب نہ سانند جنبش دندان را نافع است **ایضاً** منہ مقوی دندان و لثہ و مسکن وجع دم سنگ جراحت مازو گلنار شب یمانی بریان کتھ سفید طباشیر ہیرا کسیس سعد کوفی عاقرقرحا ریوند چینی بود از سوختہ مسی کہربا باریک سائیدہ بیختہ بمالند **سنون** جہت رویانیدن گوشت بن دندان و رفع بوے دہن بغایت نافع تالیف حکیم محمد زمان دم الاخوین کزمازج انزروت جوز السرو کندر رنج سوختہ طباشیر اقاقیا گل سرخ گلنار جفت بلوط پوست انار ترش ہر یک یک جزو ہمہ را نصف جزو وقت خواب استعمال نمایند **سنون** برائے اثبات گوشت لثہ از بیاض حکیم اجمل خان سعد گلنار سماق عود سوختہ شب یمانی مساوی کوفتہ بیختہ سنون سازند **سنون** بجہت استحکام دندان و نشف رطوبت لثہ معمول حکیم واصل خان تنباکو سوختہ فلفل سیاہ برابر سائیدہ ہر روز سہ مرتبہ دلوک نمایند و برائے رطوبت نزلہ و بلغم کہ موجب درد باشد نیز نافع است **سنون** مجرب برائے تقویت دندان و رویانیدن گوشت بن آں و حبس خون لثہ دامیہ و تحریک اسنان از مجمع الجوامع مصطگی رومی گل نوفل کہ بہندی موچرس نامند دم الاخوین مازو سے خشک گلنار ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ زرد آملہ منقی برگ حنا کاکات سفید گشنیز خشک از ہر یک یک جزو نمک لاہوری نیم جزو ادویہ کوفتہ بیختہ استعمال نمایند و نسخہ دیگر کہ مکرر بہ تجربہ حکیم علوی خان رسیدہ از برائے امراض مذکورہ و تفریح مزمنہ در آں کہربا نیز داخل است و درین ہمہ یک یک ماشہ و نمک لاہوری شش ماشہ وقت خواب بر دندان مالند و چند نسخہ سنونات کہ استحکام دندان مے نمایند در فصل وجع الاسنان مذکور شدند و یک سنون کہ از برائے رستن لحم لثہ مفید است در فصل قلاع گذشت و بعض نسخ آں کہ استحکام دندان کنند در فصل لثہ دامیہ مذکور خواہند شد و یک نسخہ سنون کہ دندان را محکم سازد و گوشت بن آں برویاند در فصل حفر خواہد آمد **سنون** کہ بسیار مقوی است و بجائے مستی استعمال کنند منقول از خط استاد علیہ الاعتماد نمک سانبھر ہیرا کسیس گل دھاوہ سپاری چھالیہ سوختہ نیلہ تھوتھہ در ظرف گلی حراں کردہ پھٹکری بریشتہ مجیٹھ سنگ جراحت مازو بریاں بحدیکہ سیاہ شود مساوی باریک سائیدہ بر دندان بمالند **سنون** کہ اہل ہند مستی مے نامند و ہر روز بکار برند از مجالہ نافع است ہیرا یک آثار مازو سبز یک و نیم پاؤ نیلہ تھوتھہ دوازدہ دام کتھ سفید شش دام الائچی خورد قدرے باریک سائیدہ استعمال نمایند **ایضاً** نسخہ مسی ہیرا خالص یک آثار پاؤ بالا مازو سبز بے سوراخ نیم آثار الائچی خورد مع پوست نیلہ تھوتھہ ہر کدام چہار درم کتھ سرخ پنج دام تمام ہیرا کسیس مصطگی رومی ہر یک یک دام سوہن مکی گجراتی چہار ماشہ اجزا را کوفتہ بیختہ چند بار از پارچہ شفت گذرانیدہ بکار برند **ایضاً** مستی دیگر از بیاض علوی خان برادہ مس پوست انار از ہر یک نیم استار مازو سبز ربع استار زاج سفید یک سیر ہمہ اجزا را کوفتہ بیختہ مثل سرمہ صلایہ نمودہ استعمال نمایند **مسی سرخ** کہ آنرا ڈاکھ گویند تمر ہندی پاؤ سیر کبریت یک تولہ شب یمانی چہار ماشہ برائے سرخ ساختن ہمیں کافی است و اگر سبز بسازند تو تیا سبز داخل نمایند و جوش دہند و رنگ کنند **مضمضہ** برائے استحکام و درد دندان معمول حکیم حاذق الملک گلنار کزمازج اقاقیا جفت بلوط فوفل چھالیہ گل سرخ برگ مورد پوست انار جوز السرو دم الاخوین صندل سرخ سعد کوفی ہر یک چہار ماشہ در سہ پاؤ آب جوشانیدہ صاف نمودہ مضمضہ نمایند و ایں سنون اگر بعد مضمضہ بمالند نہایت مؤثر است کتھ سفید کزمازج سپاری سوختہ چہار ماشہ مردار سنگ دو ماشہ کوفتہ بیختہ بعمل آرند و بعض نسخہائے مضمضہ کہ استحکام دندان مے کنند در فصل وجع الاسنان گذشتند +

حکایات

شخصے را بر دندان ضربہ رسیدہ بود فرمودند مصطگی سودہ مالیدند محکم شد بعدہ مصطگی سعد سنگ جراحت سودہ بمالند خون بند شد و دندان مستحکم گردید **ایضاً** استرخاء لثہ از رطوبت و احساس سردی لثہ و لرزہ در کلام بود فرمودند از قرنفل مصطگی سعد گل سرخ گلنار فارسی سنبل الطیب جوز السرو بدستور سنون سازند و از سردی و تری پرہیز نمایند **ایضاً** جہت حرکت دندان الماس مودند سپاری عاقرقرحا مرچ سیاہ مصطگی سعد کوفی گلنار مازو کزمازج پھٹکری کتھ مغز خستہ انبہ بدستور سودہ سنون سازند +

فصل سویم در ضرس

یعنی کندی دندان سببش خوردن اشیائے ترش و زمخت باشد یا اجتماع بلغم حامض یا سودا در معدہ **علاج** نمک و شہد و مانند آں اشیائے گرم سائیدہ

مروندان مالند و مصطگی با دارچینی بخایند و بانرو و مغز بادام و مغز نارجیل و پسته و فندق بخایند یا کوفته بمالند و مضمضه بشیر تازه نیز مفید بود و بخیلین در مزاج گرم برگ و شاخ خرفه یا تخم آں خائیدن و نان گرم و کباب گرم و زردی بیضه نیم برشته بدندان گرفتن نافع است و هرگاه اجتماع ماده در معده موجب این مرض گردد و آروغ ترش و ترشی دہان و کثرت آب دهن بر آں گواهی دهد دریں حالت اول حسب ماده تنقیه معده بقی و مسهل نمایند بعد از آں ادویه عاده مذکوره بعمل آرند +

فصل چهارم در آب رفتن دندان

وایں چناں باشد که دندان از رسیدن چیزہائے گرم و سرد الم یابند و از خائیدن اشیاء سخت عاجز باشند و اکثر بسبب سردی بود **علاج** حب الغار شب یمانی زراوند طویل سائیده بر دندان بمالند و بندق بیضه نیم برشت و یا از طحال بریاں کوفته و یا از مفصل بریاں کوفته بسر که سرشته تکمید کنند و دلک با یارج فیقرا یا تریاق کبیر نیز فائده کثیر دارد و اگر بعد تکمید در روغن گل اندکے مصطگی حل نموده و گرم کرده در دہان گیرند لثه و دندان را قوت دهد و اگر فائده نشود اول مسهل گرم و حب ایارج که در فصل لقوه مذکور شد تنقیه نمایند بعده تدابیر مذکوره بعمل آرند و باشد که مرض مذکور بسبب حرارت شدید افتد و گرمی دندان و سرخی لثه بر آں دلالت کند دریں صورت روغن گل که در آں کافور حل کنند آمیخته بالفند در دهن دارند و بر دندان بمالند و برگ و ساق خرفه یا تخم آں بخایند و لعاب اسپغول بگلاب استعمال نمایند و آنچه در قلاع حار گفته شد بعمل آرند +

فصل پنجم در تاکل و تفتت اسنان

یعنے بوسیده و ریزه شدن دندان **تاکل و تفتت از ماده ردیه متعفنه** علامتش عدم لاغری دندان است و تغیر رنگ آں بزردی یا سبزی یا سیاهی **علاج** باید که تنقیه بمسهل و حب ایارج کنند و چیزہائے قابض و مانع تاکل استعمال نمایند چنانچه حضض و مازو و عاقرقرحا و سعد کوفی بمالند و آس و گلنار و شب یمانی در سرکه پخته مضمضه نمایند و دیگر مضمضه ها و سنون مقوی دندان که در منبش دندان و درد آں گذشت بعمل آرند و باید که در جاے بوسیده و سوراخ دندان سک و مصطگی و اندکے کافور سائیده پر نمایند و اگر تاکل اندک بود بسوهان بتراشند و مابقی آں را چند بار داغ دهند و بعد از آں بروغن زیت و آب مرزنجوش بمالند **تاکل و تفتت بسبب یبوست** و ایں قسم مشایخ و ناقهین و مرتاضین اکثر حادث شود و لاغری دندان و دیگر علامات یبوست بر آں گواهی دهد علاج هر چند ایں قسم عسر البرء است لیکن بنا بر منع زیادتی مرض اغذیه و ادویه مرطبه دهند چنانچه در تشنج یابس وغیره گذشته و لعاب اسپغول و سفیده تخم مرغ و شیر و روغن بنفشه باهم آمیزند و بر دندان مالند و بدان مضمضه کنند **مفردات** حشو سوراخ تاکل مثل حلتیت و گل سرخ و مرصاف و سندروس و عنبر و مشک و مصطگی ابو و ادویه است **دیگر** پر کردن فتیله باشنان مجرب سودی است +

مفردات

مرکبات

دوائے که دریں مرض کافی است افیون بند البلغ است **سنون احمر** و یک نسخه سنون دیگر که برائے تاکل اسنان نافع اند در فصل قلاع ذکر یافتند و بعض ادویه که تاکل دندان را نافع اند در فصل درد دندان مذکور شدند +

فصل ششم در تغیر رنگ دندان

اگر رنگ آں سیاه یا سبز بود از غلبه سودا باشد و اگر زرد بود از غلبه صفرا باشد و اگر عسلی بود از بلغم غلیظ و ایں نوع متعسر العلاج است بغلظ المادة و لزوجته **علاج** از مسهلات و حبوبات که مخرج سودا و صفرا باشد تنقیه بدن و دماغ نمایند چنانچه در فصل صداع و مالیخولیا و فالج مفصل مذکور شده و بعد از تنقیه اگر رنگ زرد بود از آب عنب الثعلب سبز و سرکه مضمضه نمایند و بالایش آرد جو و آرد مدس و خطمی در سرکه آمیزند و بمالند و اگر سیاه و سبز باشد بیخ کبر و افسنتین و افتیمون داشته و مصطگی سائیده در روغن گل آمیخته بر دندان مالند و اگر رنگ دندان عسلی و لطفی بود در روغن مصطگی بمالند و پیه مرغ و موم و روغن خیری گداخته و قدرے زوفا و اندکے حلتیت در آں آمیخته بر دندان گذارند و گویند که نافع ترین ادویه دریں قسم و در سوداوی آنست که حنظل از تخم پاک کرده در سرکه بجوشانند و بداں مضمضه کنند و سنون ادویه جالی که در حفر خواهد آمد دریں مرض نیز فائده میکنند +

مرکبات

اکثر اطفال دشنج وتشنج وشاره وخواب وندان پیدا شده سببش ضعف عضلات فکین است از رطوبت دماغ **علاج** بعد از نضج بمنضج گرم مسهل حار مثل ایارج بطریقیکه در فصل لقوه گذشت تنقیه نمایند وگردن را بروغن زنبق وقسط بمالند وباد بان سائیده در گلقند آمیخته بخورند ومرض مذکور که بصبیان عارض شود در اکثر بعد بلوغ خود بخود زائل میگردد وگاهی قبل سکته وصرع وتشنج وفالج وخشکی دیدان وورم شدید عارض میشود وآن در مرض حاد وجدری که عادت طیا شدر وی است +

فصل دهم در تسهیل نبات اسنان

یعنی تدبیریکه دندان صبیان بآسانی برآید چون اثر برآمدن دندان ثنایا ظاهر شود دماغ خرگوش وچربی ماکیان بر لثه بمالند ومالیدن شهد وسکه وهمچنین چیزهای نرم وچرب مثل چربی بط وموم وروغن بادام ومغز ساق گاؤ وحنا بروغن زرد مالیدن شیر شتر نفع کلی میکند وگویند که شیر سگ بر لثه مالیدن درین باب بالخاصیت نافع ومجرب است وهرگاه دندان آغاز کند از خائیدن چیزهای سخت باز دارند وسر وگردن وبنا گوش بروغنها چرب دارند ونیم گرم در گوش چکانند وگاه گاه نمک وشهد در دهان او بمالند تا از قلاع محفوظ ماند واگر آب عنب الثعلب وروغن گل آمیخته نیم گرم بانگشت آلوده بر بن دندان بمالند درد که هنگام روئیدن دندان میشود نیز باز دارد +

فصل یازدهم در ورم لثه

یعنی آماس گوشت بن دندان **ورم حار لثه** علامتش آنکه با درد وضربان بود پس در ورم دموی سرخی لثه وکثرت آماس ودیگر آثار غلبه خون ظاهر بود ودر ورم صفراوی قلت ورم وشدت درد وحرقت پیدا باشد **علاج** تدبیریکه در قلاع دموی ودرد دندان حار از فصد قیفال وچهار رگ وتعلیق زلو ومسهل وغیره گذشت بعمل آرند وآب خرفه وعنب الثعلب وبارتنگ در دهن داشتن مفید بود وهمچنین عدس وکشنیز خشک وگلنار ومورد وصندل سرخ وفوفل وسماق در آب یا گلاب جوشانیده مضمضه کردن ودر انحطاط مضمضه بآب کشنیز وروغن گل نمودن نافع ودر وقت شدت ضربان گذاشتن زلو بر لثه سخت سودمند است وهرگاه ورم تسکین یابد ودر لثه اندکی ورم باقی ماند روغن گل یا بادام در آب گرم آمیخته مضمضه نمایند ولثه را بروغن گل چرب دارند واگر ورم عظیم بود وبتدبیرهای مذکوره تحلیل نشود وآهن بشگافند پس معالجه جراحت نمایند **ورم بارد لثه** علامتش سپیدی رنگ وسردی لمس بود **علاج** آنچه در قلاع بلغمی مذکور شد استعمال نمایند ودر ابتدا مضمضه بشهد وروغن بادام وبعد از آن ادویه محلله چون بابونه واکلیل ومرزنجوش وحلبه وتخم کتان در آب جوشانیده مضمضه کردن مفید است +

مفردات

سماق را در گلاب حل کرده مضمضه نمودن برای ورم حار لثه بغایت مفید است **دیگر** مضمضه از پوست درخت سلطان الاشجار برای ورم لثه بلا تکلف مجرب است **دیگر** خیارشنبر در ورم لثه مضمضه را نافع +

مرکبات

دوائے ورم لثه حار از مطب عناب هفت دانه بعرق شاهتره ده توله مالیده شیره تخم کاهو شش ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی شش ماشه داخل کرده بنوشند وزرد چوبه ماند گلنار گل سرخ عدس درشت فوفل چهالیه سوخته مازو هریک چهار ماشه کوفته بیخته سنون سازند **دوائے** که ورم بارد لثه را نافع است از بیاض استاد پهتکری هلدی سائیده بمالند **ایضاً مضمضه** جهت ورم لثه ودرد وآهن نیله تفته ساخته باشل آن گل دیگدان سوده بر دندان مالند ودهن کشاده دارند تا لعاب برآید **سنون** که استرخاء وورم لثه را نافع است از بیاض استاد مغفور پوست انار ده درم گلنار زرد چوب سماق شب یمانی مازو هریک یک درم کوفته بیخته استعمال نمایند این نسخه در شرح لیفی وبقائی هم مرقوم است **سنون** برای ورم لثه وسیلان خون ودرد دندان منقول از علوی خان سعد کوفی پوست هلیله زرد کزمازج دارفلفل مازو قرحا فلفل گرد کشنیز خشک مکدیکدام کوفته بیخته کم وجمع معلول بمالند تا آسیا از بن بر دان نشود از استاد **سنون** که درد وآماس بن دندان زائل کند ودندان را محکم دارد از علاج الامراض زنجبیل سون مکهی ماجو گل پیس کته هریک یکدام نیله تهوتهه بریان کرده پنج ماشه کوفته بیخته استعمال نمایند وبعض سنونات که مفید ورم لثه اند در فصل وجع الاسنان وتحرک اسنان مذکور شده وهمچنین بعض نسخهای مضمضه **مضمضه** که در ورم لثه ونزف خون آن نافع است از تحفه هندی پوست انار گلنار کزمازج مازو برگ مغیلان در سرکه جوشانیده در دهان گیرند ومدتی بدارند.

فصل دوازدهم در قروح وناصور لثه

اگر زخم مذکور با ورم وعفونت نباشد علاج آن فصد سر رگ وچهار رگ کنند ومسهل بارده دهند ودیگر تدابیر که در فصل قلاع مذکور شد بعمل آرند ومضمضه بسرکه که در آن کشنیز

[illegible] در آن [illegible] ضماد [illegible] عسل کنند [illegible] بجهت [illegible] باشد اوده قوی بجنیف [illegible] اگر قرحه متعفن گردد یا ناصور در لثه شود وجه فیون و نانت آن ادویه ماده [illegible] بعد آن ادویه [illegible] در تحریک اسنان از نقصان گوشت لثه گذشته شده کنند و اگر ناصور بشود [illegible] خوب بکوشانند و بر مرض [illegible] موصوف بسته [illegible] خوب دهند و گرم کرم بجز ناصور داغ دهند و باید زرداغ دهند [illegible] مرض عسر البرء است که بهلاکت منتهی می شود [illegible] زهر باشد ٭

مفردات

مضمضه بسرکه [illegible] در قروح متعفن و ناصور لثه نافع است بخاصه **دیگر** جهت آکله لثه شب یمانی در ظرف آهنی بریان کرده بسرکه انداخته زیر آورده باد و سه مثل نمک ساییده بر لثه ریزند [illegible] سر سینه **دیگر** سنون درشیشغان [illegible] نافع است ٭

مرکبات

ذرور که جهت خون آمدن از بیخ دندان و تعفن و فساد آن و جوشش قوی آن را بسیار مفید و مجرب است از القابات نوشادر یک [illegible] یک مدرج زرد [illegible] هر یک [illegible] کوفته [illegible] مثقال آمیخته و بسرکه سرشته و خمیر کرده در تنور بگذارند تا سوخته سیاه گردد بر آورده بسایند و بر لثه افشانند و بگذارند تا آب خوب از آن بر رود پس جلاب بشویند **ذرور دیگر** که آکله لثه را نافع است در فصل آکله الفم گذشت **سنون بارد** جهت امراض حاره درد و پاشیدن گوشت لثه و تعفن آن و حرکت دندان به تجربه حکیم شریف خان صاحب و حکیم ذکاءالله خان رسیده منقول از تذکره طباشیر گل سرخ از هر یک سه درم مروارید گل ارمنی دم الاخوین از هر یک دو درم مرجان سوخته صندل سرخ مرصاف حب کاکنج کزمازج ماميران چینی از هر یک یک درم کوفته بیخته سنون سازند **سنون** که قروح و جروح را مفید و مانع خون آمدن از دندان و ساکن امراض اسنان نافع است از خلاصه مازو گلنار اقاقیا نمک لاهوری موی سوخته انسان همه را ساییده با مثل آن [illegible] بعسل سرشته و بسوزند و ساییده ذرور و سنون استعمال نمایند که عجیب الاثر است **سنون** که برای تاکل و دم لثه بیعدیل است از بیخ سرخ و زرد هر دو درم بول [illegible] بهشته بسوزند و بکار برند که مجرب است **سنون** که ناصور بن دندان را باصلاح آرد از مجالد نافع بیخ سوسن عاقرقرحا از هر یک یک درم شب یمانی گلنار مازو سماق از هر یک دو درم کوفته بیخته سنون سازند **سنون** که آکله و ناصور بیخ دندان را نافع باشد و خون رفتن باز دارد از کتاب مذکور نوشادر بیخ سوسن بیخ سرخ عاقرقرحا مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند **سنون** منقول از خط حکیم اکمل خان پوست تخم مرغ اقاقیا عفص حضض قرظ حب الآس کزمازج دم الاخوین طباشیر بیخ انجبار گل ارمنی برگ ریباس گلنار کشنیز خشک خرنوب پوست هلیله زرد جفت بلوط پوست هلیله کابلی هلیله سیاه صمغ عربی گاوزبان سوخته از هر یک شش ماشه کف سوخته زر ورد پوست انار شیرین عنب الثعلب برگ مورد سماق برگ عناب سوخته کوفته بیخته مرتب سازند **سنون** برای قروح لثه و ناصور آن کات هندی قسط شیرین توتیای بریان زنجبیل مساوی کوفته بیخته سنون سازند از علاج الامراض **سنون** که جهت آکله بهترین ادویه است و در آن برگ سداب است در فصل آکله دهن مذکور شده صاحب خلاصه نیز مذکور را درین فصل قلمی نموده و گفته که اگر مقدار دانگی از آن بر ناصور لثه پاشند پیش از دو بار حاجت نیفتد **سنون** تالیف حکیم مؤمن که در سنونات در دندان گذشت نیز درین باب مجرب است و سنون کرسنه که تاکل لثه را مجرب در تحریک اسنان مذکور شد **فلدفیون** جهت آکله لثه متعفنه و سقوط اسنان و تغیر آن حکیم علی در شرح قانون نافع نوشته اقاقیا دوازده درم نوره موصوفه ده درم شب یمانی زرنیخ سرخ هر یک هفت درم زرنیخ زرد شش درم کوفته بیخته بسرکه قرصها سازند **قرص** برای لثه دامیه عفنه و آکله عجیب و مجرب است از بیاض علم حکیم شریف خان زرنیخ سرخ و زرد نوره غیر منطفی شب یمانی مازو مساوی کوفته بیخته در سرکه آمیخته قرص سازند وقت حاجت یک دانگ در لثه بمالند چوب وجه یک ساعت بگذارند پس بشویند و روغن گل در دهن بگیرند **مضمضه** جهت قروح لثه که خون و ریم از وی جاری باشد نافع از خلاصه مازو و شب یمانی در سرکه جوشانیده مضمضه کنند **مضمضه** از حکیم علوی خان نافع سیلان خون از بن دندان نافع قروح لثه و چرک دندان برگ حنا پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه برگ مازو سبز [illegible] کزمازج پوست درخت پیپل هر یک دو توله نیم کوفته یک جا کرده هر شب دو توله از ین ادویه گرفته در یک سیر آب خیسانند و صبح جوشانیده چون پاؤ آثار بماند صاف کرده قدرے در فنجان گرفته نیله تهوتهه سوده یک ماشه در آن حل کرده مضمضه نمایند و یک دو گهڑی توقف کنند و آب دهن متصل بریزند بعد جای مضمضه کنند تا اثر نیله تهوتهه در دهن نماند پس طباشیر کات سفید گلنار دم الاخوین گل ارمنی مصطگی پهلی ببول پوست درخت ببول زر ورد برگ مورد برگ حنا اقاقیا شاخ گوزن سوخته آمد کرسنه بعسل سرشته سوخته سنگ جراحت صندل سفید از هر یک ماشه کوفته بیخته نگهدارند پس قدرے از ین سنون در طبیخ مذکور حل کرده بار دیگر مضمضه نمایند تا اثر سنون جا بجا برسد **مضمضه** که جهت خون بن دندان و تعفن و جوشش و رو پاشیدن گوشت آن و برای قلاع مجرب است از شرح [illegible] و تحفه شکر خام یک مثقال [illegible]

نخود دو مثقال توتیاے مغسول یک و نیم مثقال بشکنند با مائیدہ و باب ترنج آمیختہ سرکہ معتاد و پنج مثقال آمیختہ در شیشہ نگاہ دارند جہت قطع خون و رفع تعفن دندان دو یا نیدن گوشت زائد سیہ العنصر مفید نمایند و بیلے قلاع دہن جوشش دہان با سرکہ آب انار یک حصہ **مضمضہ** ہمہ امراض لثہ و لب الزعلاج الامراض و بقائی و غیرہ اثبات مازو پوست انار گلنار مازوئرج جزو برگ مورد و برگ خیرو آب سماق بجوشانند صاف کردہ مضمضہ کنند و گرانی ادویہ کوفتہ بیختہ خشک بپاشند نیز نافع است +

حکایات

شخصے را در لثہ ناسور شد در یم جاری بود دفعۃً از بکار بستن مضمضہ کردن ذرور دندان **ایضاً** - بر شخص لثہ مرد جوان اول ملغیات و دم جنہا ہے معمولہ بعدہ حجامت بعدہ دو سر زو بہ جگوار چسپانید مد بعدہ ناخن گیر در عمو رخلانید ند خون برآمد چاق شد +

فصل سیزدہم در لثہ دامیہ

یعنی برآمدن خون از لثہ بسبب ضعف قوت ماسکہ لثہ بود یا غلبہ خون **علاج** در صورت ضعف ماسکہ لثہ سنونہا ے قابض مقوی بمالند و اگر آثار غلبہ خون دریافت شود فصد نمایند و باو دیہ باردہ مضمضہ کنند و غذا کم خورند +

مرکبات

دوائے - برائے خون برآمدن از دندان مجرب بنسخہ مطب - سونرہٹے اذرکی گلنار فارسی کہون کرانی مانند سبزہ بسایند مضمضہ نمایند بعد آں عاقرقرحا قلفل زنجبیل سودہ بر دندان بمالند **ذرور شبی** - کہ در لثہ دامیہ مستعمل اکثر الاطبا است گیرند شب یمانی و در ظرف سفال بسوزند و در وقت سوختن سرکہ برآں ریزند تا بخار ازیں برآید پس یک جزو ازیں شب یمانی با دو جزو نمک و یک نیم جزو زاج سرخ باریک سائیدہ برلثہ بپاشند و در موجز زرور دو برابر مجموع بجائے زاج مرقوم است و در خلاصہ عوض نمک **سنون** کہ برائے رفتن خون از لثہ مجرب و معمول است از تالیف حکیم علوی خان سپیاری چھالیہ سوختہ گلنار شاخ گوزن سوختہ کافذ خطائی سوختہ سماق جو سوختہ بیخ نے طباشیر سفید غنچہ گل سرخ کزمازج استخوان ہلیلہ زرد سک رامک برگ مورد دم الاخوین کندر سعد کوفی عدس مقشر از ہریک دو ماشہ شب یمانی بریاں پنج ماشہ کوفتہ بیختہ بر لثہ بمالید **سنون** - کہ جرس آمدن دندان بازدارد و دندان را جلا دہد و مستحکم نماید و در تحیح نسخہ سیدیل و بے نظیر است فوفل بریاں پوست بادام سوختہ ہر واحد تولہ سماق مشت ماستہ گل سرخ مازو ہر واحد یک درم پوست انار سعد کوفی مصطگی کات سفید ہر واحد سہ ماشہ سنگ جراحت دو درم دم الاخوین دانہ ہیل ہر واحد دو ماشہ توتیا سبز بریاں یک نیم ماشہ بدستور کوفتہ بیختہ سنون سازند و بمالند منقول از مفتاح **سنون** کہ در لثہ دامیہ معمول است بنسخہ مطب کزمازج گلنار فارسی طباشیر پستان پوست انار ترش گل سرخ جباح کون بدستور سنون سازند **سنونیکہ** جامع النفع است از بیاض استاد خون سیاوشان غنچہ انار رکستہ کباب چینی مصطگی پوست مغیلان مساوی وقت شب نعل نہ و یک توری بالاے ئے بخورند و ہو من الجربات ایضاً تحریکہا و وجعہا + **ایضاً** - جہت حبس خون از بن دندان گلنار مازو و عدس اقاقیا شب یمانی کندر بزرالورد از ہریک چہار درم کوفتہ بیختہ بر دندان بمالند و در حالہ ما فع نوشتہ کہ اگر دندان بعد مالیدن ایں سنون کندی کند بآب برگ و ساق خرفہ مضمضہ نمایند و یک دو مغز بادام خورند کہ کندی بر دو **ایضاً** - عمدہ شب یمانی محرق یک دام نمک محرق دو درم سماق سہ درم **سنون** - مجرب از برائے آمدن خون از دندان و درد و حرکت آنہا از شفاء الاسقام زبدۃ المجرب شب یمانی اقاقیا گلنار فارسی سماق پوست انار از ہریک دو مثقال مازوے سبز سہ مثقال نمک طعام یک مثقال کوفتہ بیختہ سنون نمایند و بعد از آں با سماق کہ در گلاب خیسانیدہ باشند مضمضہ نمایند **ایضاً** مجرب فوفل کات ہندی مازو ہریک سہ مثقال کزمازج عاقرقرحا اقاقیا از ہریک دو مثقال کوفتہ بیختہ سنون نمایند **سنون اعظم** برائے حبس خون دندان مازو گلنار عدس اقاقیا کندر پھٹکری کزمازج طباشیر سماق گل سرخ پوست انار ترش شاخ گوزن سوختہ پوست بیرون پستہ پوست تخم مرغ حضض بلی قرنوجب الآس دم الاخوین فوفل نیم سوختہ بیخ انجبار کشنیز خشک خرنوب پوست ہلیلہ زرد جفت بلوط ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ گاؤزبان سوختہ مغاث نیم سوختہ کتھہ سک گل ارمنی ہمہ را انچہ بہم رسد مساوی گرفتہ سائیدہ سنون سازند از تالیف مؤلف **سنون** - کہ خون بن دندان بازدارد از حالہ نافع عود بسوزانند و خاکستر آں بستانند و بچندان شب یمانی بریشتہ آمیختہ بمالند و اگر قدرے نمک لاہوری داخل نمایند اقوی خواہد بود و چند نسخہ سنون حابس خون در فصل تحرک اسنان کہ جریان خون بن دندان مانع اند و فصل وجع دندان مذکور شدند **مضمضہ** برائے لثہ دامیہ از شریفی سماق سنبل الطیب ہریک سہ درم ملح زرور سدہ ہریک یک مثقال برگ آس نیم مثقال جوشانیدہ مضمضہ نمایند +

مقالہ ہشتم در امراض حلق و لہات و مری و قصبۂ ریہ

بدانکہ حلق عبارتست از فضائے کہ در آں مجری نفس و غذا است و لہات جسمی است لحمی کہ از بالاے کام در حلق آویختہ است و مری مجری آب و طعام ست و قصبۂ ریہ

سوداست و حکماء ہند مے نویسند کہ این مرض باطفال بیشتر افتد و صفرت لون و ضعف و رقت بدن و ہزال لازم اوست و علاج میکنند بوجہ ندبار دوح و لوویہ و قاقلہ و بہ داشتن آن بوج و فلفل و نفوخ اسرنج و سعوط زعفران و تطلیس بجبہ بر قفا **فائدہ** ہرگاہ لہات استرخیہ راتیغ بایک شود و سر ملیظ گردد و دوا سود ندہد باید کہ زفت در آب گرم بگدازند و گرما گرم غرغرہ کنند تا ورم زم گردیدہ تحلیل پذیرد و لیس بعصارہ لحیۃ التیس و سک و مازو تنفرغر کنند ✦

مفردات

نشاستہ باسرکہ سائیدہ بہ یا فوع طلا کردہ ملافہ افتادہ را بردارد **دیگر** غرغرہ طبیخ انجیر نافع است استرخاے لہات بلغمی را **دیگر** رازی گفتہ کہ سرش کرش گران در گلاب ترکردہ بر تارک نہادن فی الفور ملازہ مسترخیہ را بردارد **دیگر** براے لہات مسترخیہ کہ باعث سرفہ و شدت عوارض آن مے گردد و قاشق خورد از آرد گندم ساختہ آب سیر مدوے پر کردہ ملافہ را در آن غوطہ دہند تا سہ روز من افادۃ الاستاد ✦

مرکبات

اثیر صغیر نافع براے استرخاء لہات از قلانسی صعتر فارسی و صعتر نبطی عاقرقرحا شا از ہر یک جزوے کشنیز خشک و جزو اصل السوس نیم جزو کوفتہ بیختہ در حلق وقت حاجت نفوخ نمایند و نسخہ دیگر آن کہ نافع این مرض است در فصل خناق خواہد آمد **دوائے** کہ لہات را بردارد از علاج الامراض پوست انار شیرین گلنار طباشیر ہر یک یک جزو مازو سبز اقاقیا بادیان ہر یک نصف جزو کوفتہ بیختہ بر سر قدمیل نہادہ از آن لہات را بردارند یا دوا بر انگشت نہادہ بر لہات گذارند در ہمین دوا بردارند **ایضاً** براے سقوط لہات بسیار مجرب است جوزالسرو نمک لاہوری نوشادر سماق مازو بسواخ پوست انار اقاقیا عصارہ لحیۃ التیس شب یمانی برگ سوسن شیاف امثیا امیران حضض مرکی ثمر طرفہ و عروق آن ورنج ورد گلنار سا و خطاطیف کوفتہ بیختہ در حلق نفوخ نمایند وقت صبح و شام ✦

ایضاً کہ از رطوبت بلغمی باشد از قانون فلفل سفید یک مثقال مرصاف یک مثقال شب یمانی دو مثقال مازو سبز دو مثقال کوفتہ بیختہ بر لہات مسترخی بپاشند نافع است **دوائے** کہ ملازہ مسترخیہ را آن بردارد از علاج الامراض مازو و نوشادر صابریک سائیدہ بعمل آرند **ایضاً** از طب الاکبر شب یمانی شاخ گوزن سوختہ نوشادر باریک ساختہ با نبوبہ بدمند یا بچمچہ میل خوردہ نہادہ لہات را آن بردارند **ضماد** مجرب شاہ ارزانی براے سقوط اللہات وتنگی قشار کندوم الاخوین شیاف امثیا سرشیر ماہی فوفل نشاستہ بیان زعفران عود صلیب عود ہندی ہمہ برابر بسفیدی بیضہ مرغ ضماد نمایند **ایضاً** مجرب شیخ الرئیس زرد عصارہ لحیۃ التیس با عسل ضماد سازند **ایضاً** از مجربات علوی خان اقاقیا سنبل برگ مورد یا تخم آن مازو بریان حضض عود صلیب عصارہ لحیۃ التیس اسارون دال بنواش مقشر ہر یک دو مثقال باشیر پرسودہ زردی بیضہ مرغ یک عدد روغن گل دو تولہ آمیختہ ضماد سازند **ضماد** نافع براے استرخاء لہات از رطوبت بلغمی از مجالہ نافع مازو سبز قشار کندر برگ آس کوفتہ بیختہ در سرکہ خمیر ساختہ بر یافوخ ضماد نمایند **طلا** براے سقوط الہات کہ از رطوبت دموی باشد نافع از کتاب مذکور آرد ماش گل ارمنی صمغ عربی اقاقیا کتیرا سوختہ بسفیدی بیضہ مرغ خمیر نمودہ یا فوخ را حلق کردہ طلا نمایند **غرغرہ** کہ ہمین نفع دارد طباشیر سفید گلنار مازو سبز گل ارمنی اقاقیا کوفتہ بیختہ بآب مامول بیشا استرخاء آمیختہ غرغرہ کنند **ایضاً مثلہ** عدس مقشر گلنار اکلیل الملک عذبہ عفص حنا پوست ہلیلہ زرد جو شائیدہ صاف نمودہ سب یار آمیختہ غرغرہ نمایند و در نسخہ دیگر عنب الثعلب کشنیز عقاکاب مازو عفص کی عوض اکلیل و رب جداست **غرغرہ** کہ ملازہ مسترخیہ اسود و بد سرفہ مزمن را مفید بود از بیاض والد مغفور و ذکائی ہم مسطور انار دانہ ترش سماق مازو ہر سہ را بکوفتہ در شیر تازہ تر نمایند یک شبانہ روز بعدہ صاف ساختہ غرغرہ نمایند **ایضاً** منہ بسرکہ و گلاب غرغرہ نمایند و گل سرخ و گلنار و صندل سفید و کافور بالند و یک **نسخہ** غرغرہ کہ استرخاء لہات بلغمی را نافع است در ورم لہات گذشت **لزوق** کہ سقوط لہات را نافع است از بعض نسخ براے ذکائی و طب الاکبر و قادری سفات اقاقیا اسپغول سرش گل و یکدان برابر ہمہ را سوائے اسپغول بکوبند و مجموع را بسرکہ در آن برگ مورد و کشنیز خشک جو شاندہ باشند آمیزند و بر تارک سر بعد حلق شعر بچسپانند خواہ مریض صبی باشد خواہ جوان سود و فائدہ بخشد **سفوف** کہ سقوط لہات را نافع است از علاج الامراض نمک نوشادر سیر در آنجا نمودہ در انبوبہ کردہ بدمند کہ بلہات رسد **ایضاً** از قلانسی مازو سبز گل سرخ گلنار عدس سماق امین بودینہ شکر طبرزد ہر یک یک جزو عاقرقرحا قاقلہ کبار طباشیر از ہر یک نصف جزو زعفران ربع جزو کوفتہ بحریر بیختہ در حلق نفوخ نمایند ✦

فصل سوم در خناق

و آن امتناع یا عسر نفس و بلع است و سببش اکثر ورم لوزتین و عضلات مری و حنجرہ باشد و اگر عسر بلع فقط باشد ورم در مری بود و اگر عسر نفس فقط بود در حنجرہ باشد و گاہے از تحجر ورم و از حصات پیدا میشود پس اگر مادہ ورم دم و صفرا بود خناق دموی و صفراوی گویند و اگر بلغم یا سودا باشد خناق بلغمی و سوداوی خوانند و قسمے است

از خناق که انواع خناق کلی گویند و قسمے دیگر از همه نامند و هر یک جدا جدا ذکر میشود اکنون بدانکه اضمده و اشربه و غراغر مخصوص قسمے باید که اگر گرم باشد گرم و اگر صفراوی کرده آن
نهایت حدت داشته باشد و اگر ماده کثیر باشد غرغره بعد از تنقیه مناسب بود زیرا که در غراغر قوی منع قبل از تنقیه و فصد خوف رجوع ماده بریه و قلت است و در ابتدا
استعمال رداعات و در انتها ملینات می باید و بهر جذب ماده از حلق بسوے اسفل حجامت ساقین و بستن آنها و حک اطراف بجبر و دلک و تسخین آنها مناسب باشد
و درین مرض غذا دو سه روز بشرط قوت موقوف دارند بعده آشجو و ماء الشعیر و امثال آن و بعد خناقے که تنفس و بلع دشوار گردد شاخها با شرط بر موخر گردن نهند که بلع چیزے نتوان
بکمن گردد و بهتر بهر جذب ماده از باطن بظاهر حجامت زیر ذقن است **اشاره** اگر در وقت کشادن دهان به نظر نیاید ورم و وجع شدید باشد خطرناک باشد
و اگر زبان مریض مدام بیرون دهن ماند علامت ردی بود هر گاه کف از دهنش برآید امید زندگانی نباید داشت و چون رنگ روے سبز گردد و یا گوشت چشمها بسیاهی
گراید امید از حیات انقطاع باید کرد **خناق دموی و صفراوی** علامت دموی سرخی رو و امتلاء رگهاے سر و نواحی حلق و شدت درد و تپ گرم بود
و نشان صفراوی صعوبت درد و نخس و قوت تپ و کثرت تشنگی و سوزش حلق و خشکی و تلخی دهن و اضطراب و بیخوابی بود **علاج** فصد سر و کنند و بعد از آن زلو
زیر هر دو گوش و میان گردن بچسپانند و در روز دوم نیز تکرار عمل نمایند و فصد رگ زیر زبان کنند و حجامت ساقین و میان شانه و زیر ذقن نیز بسیار مفید بود و
گویند که خناق بمشارکت سر بود و قوت مساعد باشد فصد اکحل یا باسلیق بر فصد قیفال مقدم دارند و خون چندان برآرند که قریب بغشی رسد و چون سبب علت
خون و باعث حدوث خناق احتباس خون بواسیر یا خون حیض باشد رگ صافن کشادن نیز سودمند بود و بالجمله حسب حال و قوت مریض خون برآرند مثلاً اگر
حجامت یا کشادن رگ واحد کفایت کند بدیگر دست نبرند و الا حسب مساعدت قوت رگهاے دیگر کشایند و خون وافر گیرند لیکن بتفاریق تا که بغشی نانجامد
و شربت از لعاب بهدانه شیره عناب شیره مغز تخم تربوز شربت نیلوفر و سپند و جدوار در آب کشنیز سبز یا آب عنب الثعلب سبز سائیده بر گلو ضماد کنند و ضماد
صندل و خطائی تنها و یا با جدوار در آب کشنیز سبز نیز مفید بود و از لعاب اسپغول و آب کشنیز سبز غرغره نمایند و غرغره مغز فلوس در آب کشنیز سبز نیز بسیار نافع
است و ماء الشعیر غذا سازند در روز دوم اگر قبض باشد نرمین بدهند و اگر بلع ممکن نباشد حقنه لینه بعمل آرند و آبیکه در آن سبوس گندم و گل بنفشه و بابونه جوشانیده
باشند و پاهاے مریض مدام بشویند و بمالند و دیگر تدابیر مخصوصه در ابتداے کار بربندند تا روز چهارم اگر ورم تحلیل نشود ادویه محلله استعمال کنند و دست از فصد کوتاه
دارند لیکن هر گاه آماس بطرف خارج گلو ظهور نماید وضع محاجم و ارسال علق بر آن سودمند بود و مغز فلوس چهار توله و شیر ماده گاو یا آب انار که مالی آن دور کرده باشند
الیده صاف نموده غرغره نمایند و دیگر غراغر و اضمده و غیره تدابیر که مخصص بزبان انها است بعمل آرند و اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج مسهل بارد که در فصل صداع گذشت
تنقیه کنند و بهتر آنست که عوض مسهل حقنه کنند و اگر با وجود تدابیر مذکوره آماس تحلیل نشود و مدت دراز گردد فلوس خیارشنبر در طبیخ انجیر مالیده غرغره کنند و دیگر ادویه
منضجه که نسخهاے آن در مرکبات این فصل خواهند آمد استعمال نمایند و هر گاه ورم سست و نرم گردد و رنگ آن زرد شود باید دانست که ماده پخته شده پس درینوقت
ادویه منفجره بکار برند مثلاً نوشادر و نمک سائیده در روغن کنجد نیم گرم آمیخته غرغره کنند یا بوره ارمنی و حلتیت و نجال الابل و شیر تازه و روغنهاے گرم آمیزند و بدان غرغره
کنند گاهے غرغره و لعوق از ادویه قابض چون گلنار و مازو و کزمازج و شب یمانی و پوست انار ورم را منفجر سازد و هر گاه در انفجار تاخیر افتد باید که ورم را بانگشت
بخش نمایند یا بآلتے که مانند میل بود و سرش چون سر نشتر تیز باشد و در جوف انبوبه موضوع بود آماس را در اندرون حلق بشگافند تا ریم بیرون آید بعده بروغن بندق
و عسل با آب گرم یا ماء العسل یا بشهد و شیر تازه که معمول است غرغره نمایند و بعد پاک شدن ریم مازو یک جزو بیخ سوسن نیم جزو در آب پخته غرغره کنند تا خشک گردد یا
از دم الاخوین و صمغ عربی غرغره کنند و غذا درین هنگام بجبریه (?) که از آب سبوس گندم و روغن بادام و شکر ساخته باشند اختیار نمایند و صاحب خلاصه گفته که
هر گاه بعد انفجار ورم قدرے از التهاب در موضع ورم محسوس گردد و محللات قویه چون کبریت و سرگین سگ و رماد الخطاطیف و زبل الناس و زبل گرگ و زبل
خطاطیف و عصاره قثاء الحمار بر خارج حلق طلا کنند **خناق بلغمی** نشان آن قلت درد و کثرت آب دهن و سپیدی رنگ و تهیج رو و چشم و شوری طعم بود **علاج**
بعد از نضج بمنضج بارد مسهل گرم حسب ایارج تنقیه کنند بدستوریکه در فصل فالج گذشت یا حقنه نمایند و آنجا که بلغم ذی حرارت بود و مریض مرد جوان باشد فصد قیفال و
اکحل کشایند و اگر علت ضعیف بود فصد رگ زیر زبان و حجامت قفا و زیر زنخ نیز جایز داشته اند و از عسل و آبکامه یا از طبیخ انجیر و تخم ترب غرغره کنند و تغرغر بسرکه و عسل
انفع است و همچنین غرغره بآب ترب و سکنجبین عنصلی نافع و از گل بابونه و اکلیل جدوار بنکستان حابه عنب الثعلب مغز خیارشنبر و غیره ضماد کنند و در حل و تخم ترب خردل و حلتیت
مساوی کوفته بمیته بحلق دمند و بعد از انحطاط بماء العسل غرغره نمایند و لعوق سرگین عنز سگ با نوشادر عجیب النفع است و الکباب بر طبیخ لوبیه بتوسط نفع تمام دارد
و موم سفید بروغن سوسن و روغن حنا گداخته بر خارج حلق طلا نمایند و اگر ماده جمع شود برای نضج و انفجار بوره ارمنی در طبیخ انجیر حل کرده غرغره کنند یا از تخم شبت و تخم مرو و تخم
ازسنگار (?) و حلبه و نوشادر و سهاگه در طبیخ انجیر غرغره کنند که منفجر گردد و خمیر ترش با نمک طعام و ماء العسل در پیوند (?) همین فائده کنند در غرغره آبیکه انجیر خورده در آن پخته باشد در انفجار خناق هر قسمے مجرب

علوی خان است و بوره و جلنسپت و نوشادر با یک سائیده و حلق و منفذ و چون ورم محتاج براے تنقیه ریم و اندمال آنچه در قسم بالا گذشت عمل آرند و اگر حلق خشونت رو نماید
شیر تازه به روغن آمیخته غرغره کنند **خناق سوداوی** و این نوع بغایت نادر الوقوع است و اکثر بعد انتقال ورم حار میباشد علامتش ترشی و خشکی دهن و سختی
ورم و تیرگی رنگ و شدت تمدد بود **علاج** فصد باسلیق نمایند پس نشتر و تسبیح زنند و حجامت ساقین کنند و تلیین و ترطیب ماده و از منضج سودا نموده تنقیه آن به مسهل و
حقنه کنند بدستوریکه در مالیخولیا گذشت و غرغره بشیر و انجیر و تخم مرو نمایند مغز فلوس در شیر حل کرده بدان غرغره سازند و حلبه تخم کتان بابونه شبت برگ کرنب و تخم او
مرزنجوش بجوشانند و بخور دهند و به روغن نرگس و سپستان آمیخته بر خارج حلق ضماد کنند غذا ماء الشعیر بشربت بنفشه و روغن بادام شیرین **خناق کلبی** چون صاحبش را اکثر
مانند سگ دهن میگشاید و زبانش بیرون مے آید لهذا باین اسم موسوم گشته و بدترین اقسام خناق است در اکثر قبل از چهارم روز هلاک میسازد و از اینجاست گفته
اند بهتر آنست که بعد از چهارم روز فصد و مسهل و حقنه بعمل آرند بالجمله سببش ورم عضلات داخل حلق باشد یا زوال فقرات گردن باندرون بواسطه ضربه یا سقطه یا ورم مهلها یا
تشنج یا ریح غلیظ یا ماده حاد یا رطوبت مزلقه علامت ورم عضلات آنست که در داخل و خارج حلق چیزے از ورم ظاهر شود و دم زدن سخت و دشوار باشد و آثار غلظ
غالب نیز هویدا بود و نشان زوال فقرات آنکه جاے مهره و آنکه فرو نشیند و حلقوم بیرون خیزد و هر چه بدانجا رسد درد کند و مریض سر بر نتواند برداشت و چپ و
راست نتواند دید و دهان کشادن نتواند **علاج** در صورت ورم عضلات حسب ماده تنقیه و دیگر تدابیر بدستوریکه در اقسام سابق مذکور شد بعمل آرند و در جذب ماده بسوئے
خارج بوضع اضمده جاذب و محاجم زیر ذقن مبالغه نمایند و در حالت زوال فقرات اول از آله سبب کنند شاید اگر سببش زوال ضربه یا سقطه یا ورم یا تشنج امتلائی یا ماده حاد
باشد بعدی فصد نمایند و مسهل و حقنه بعمل آرند و سعے غرغرها نیز بکار برند و اگر مشاهده واجب کند بدو طرف گردن حجامت کنند و جائیکه ریح غلیظ و رطوبت مزلقه سبب
زوال فقره باشد مسهل گرم کفایت کند و حاجت فصد نشود مگر بضرورت آنجا که تشنج یابس باعث آن بود صلاح پذیر نبود و بعد ازاله السبب برد فقار کوشند و این چنان باشد که
اولا با دخال انگشت در حلق یا آله که مخصوص اینکار است باهستگی تمام مهره زائله را بجایش آرند و بعد از آن چیزهاے قابض مثل منات مکی و اقاقیا و صبر و سریشم به
لعاب اسپغول تخمیر کرده بر آن فقره ضماد نمایند باشد که بدون برداشتن مهره بانگشت یا آله فقط استعمال ضماد ادویه قابضه و لزوق قیر بر موضع منفک فقره بے
اذیت بمقصود رساند و این عمل اولی بود و شاخها بر آن موضع نهادن و بزور مکیدن نیز انجذاب فقره میکند و بر تنفس و بلع یاری میدهد **ذبحه** و این صعب ترین
اقسام خناق است سببش ورم گرم بود که در عضلات طرفین حلقوم حادث شود و علامتش آنست که چشمها بیرون خیزد و لعاب از دهن سائل شود و تکلم و آواز و بلع اشیاء منقطع
گردد و چون مریض بتکلیف چیزے فرو برد از راه بینی بر آید و گاه باشد که بر خارج گلو سرخی از گوش تا بگوش دیگر مثل طوق ظاهر گردد و از این جهت ذبحه خوانند و این علامت
محمود است لانتقال الماده من داخل الی خارج **علاج** آنچه در خناق دموی و صفراوی گذشت بعمل آرند و گفته اند که تا حصول تشنج کاہے فصد کنند و در ملح
رم حسب حال خون بگیرند و گاہے تلیین و حقنه مع ابقاے قوت مقصود حاصل شود و هر گاه چیزے فرو بردن ممکن بود ماء الشعیر اندک اندک دهند و الا حقنه بر فقرات
گردن نهند و بزودی سکنند تا قدرے حلق بکشاد و مدد بلع چیزے میسر آید و بعد تنقیه کامل ضمادهاے جاذبه که ماده را از داخل بخارج منجذب سازد استعمال نمایند ۞

مفردات

در ابتدا غرغره لعاب اسپغول در اورام حاره حلق و خشونت و سوزش دهن مفید است و دیگر سماق را در گلاب جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند و دیگر جهت
خناق مجرب احقر کشنیز تازه را کوفته کنند پس بسبب که سبز نمایان شود و بپارچه گذاشته بر گلو ببندند و اگر از برگ عنب الثعلب نیز همین دستور عمل نمایند هم نافع است و دیگر
رب شاه توت تا ده مثقال در آب کشنیز سبز تا سه مثقال یا آب عدس حل کرده غرغره نمایند و غرغره با آب برگ توت نیز مفید اقسام خناق است - و دیگر که تسکین
فتح کند در اقسام خناق قبل از تنقیه نیز استعمال توان کرد مجرب است از بیاض استاد مرحوم مغز فلوس خیار شنبر در شیر گاو یا کشکاب حل نموده بپالایند و
غرغره نمایند و بر گلو نیز ضماد سازند و اگر مغز فلوس را در آب مطبوخ سبوس گندم حل کرده غرغره کنند در انتهاے خناق صفراوی نفع بخشد و دیگر که در خناق صعب
معمول ایبا تره کرام است ضفدع کلان برشکم شکافته گرم گرم بر گلو ببندند و پنبه بچند نموده از آتش گرم کرده مکرر ببندند و دیگر در خناق مجرب معمول اکثر اساتذه
است سنگ پشت یا محاذی یا دهن مخنوق در آن نما هواے دهن سنگ پشت بموضع خناق برسد باذن الله تعالی عنقریب مدت ورم خناق را به تحلیل میرساند
حکیم شریف خان صاحب در خناق صعب همین تدبیرے فرموده و دیگر ضماد خراطین در روغن کنجد جوشانیده بغایت مفید و دیگر بستن برگ صبر سوی بعد شق
آن بسیار نافع و دیگر که براے خناق مجرب اکثر اطباست رشته که افعی را بدان مخنوق ساخته باشند در گردن صاحب خناق به بندند و از ازاله جمیع اقسام
اورام حلق نجات میکند و دیگر که غرغره نمودن بان نافع است کسی را که چون آب خورد از بینی آن برآید از مجاله نافع است هلیله زرد در آب جوشانیده بآن غرغره
نمایند و دیگر خطاف یا خفاش را سوزانیده خاکستر او خارج حلق لطوخ نمایند و بنوشند نافع است بر لشے ورم آن و برای شنائنت است و دیگر که وقت انتهاے

در حلق و سینه بهر را تپسند تخم ترب ملینت مرکی بوره ارمنی و شادنج مساوی کوفته بیخته استعمال نمایند از شربتی **دلوک** صحیح اقسام خناق را نافع و بعد از علاج الامراض سبوس
گندم اکلیل الملک بابونه خطمی زوفا رشک در آب بپزند و با پیاز از روغن مطبوخ بمالند تا که سرخ شود **روغن** برای خناق دموی وقت منتهی مرکاه ورم صلب
شده باشد استعمال نمایند تلیین و تفتیح است نماید آب برگ بارتنگ آب برگ کاسنی شیره و عصیر آب برگ خبازی آب بابونه روغن بنفشه روغن خیری کم جوشانند
تا وقتیکه آب فانی گردد و روغن باقی ماند بعد گرم بر گردن و کرسنه من بمالند و بعضی بعوض روغن خیری روغن گل می اندازند **روغن مجرب** در وقتیکه ورم در ساز اجزای
حلق عام باشد روغن تخم کتان کشنیز لعاب حلبه بهردا حد یک جزو سرکه نصف جزو عفص زنج جزو سرخ ننا روغن باندیس دعایا بند طلا کنند و با رو نیم گرم **شربت توت**
نافع ورم گلو و خناق از شربتی بگیرند آب توت سیاه دو رطل و بجوشانند تا ثلث بماند پس با سه رطل شکر سفید بقوام آرند و شربت عناب و دیگر اشربه که نافع خناق است
در عملیات خواهد آمد **ضماد خناق** از مطلب در ابتدا مدعار بکار شد عفص گل ارمنی ترکیب ده ماشه گل بنفشه چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه کوفته بیخته بآب
کشنیز تازه سرشته قدری گرم نموده ضماد بر گلو نمایند و در انتها گل خطمی گل بابونه عنب الثعلب فلوس خیارشنبر هر یک چهار ده ماشه کشنیز تازه و گلاب گل ارمنی و گلاب
کاسنی بیفزایند **ضماد** نافع خناق دذ بمدموی که بعد فصد و تبرید بکار آید از ذکائی و معمولی بارتنگ کاسنی آرد جو عدس عنصر خطمی بابونه بنفشه کوفته بیخته بروغن گل
چرب کرده و با گلاب و سرکه ملکرده بر قفا و گرد اگرد گردن و حلقوم ضماد کنند **ایضا** نافع جدوار زهر مهره سائیده بگلاب با شیره برگ عنب الثعلب و با سرکه باهم
آمیخته نیم گرم ضماد کنند از معمولی **ضماد** از مجربات حکیم علوی خان صاحب آرد جو بآب کشنیز تر و سرکه ضماد کنند و اگر ماده مرکب بود بابونه افزایند **ضماد** برای
خناق از علاج الامراض آرد جو بآب عنب الثعلب آب بارتنگ آب کاسنی گلاب قدری سرکه خمیر نموده خارج حلق ضماد نمایند **ایضا منه** عنب الثعلب گل
خطمی آرد جو گل بنفشه اکلیل الملک کوفته بیخته در آب کشنیز آمیخته بکار برند **ضماد** برای ورم گلو مجرب است از علاج الغربا مغز تخم کدو تخم کنیز صندل سرخ زیره
سیاه و پوست درخت سرس عدس درست فلفل کالیزری کر ملیه خشک تخم شبت برابر بایک سائیده در سرکه آمیخته نیم گرم ضماد نمایند **ضماد** جهت ورم که در حلق گلو
ودقن افتد نافع از بیاض قبله گاهی مرحوم گیرد سوخته صابون هر سه برابر سائیده لیپ کنند **ایضا منه** گل خطمی سائیده در مغز فلوس که در شیره بادیان حل کرده باشند آمیخته
گرم نموده ضماد کنند **ایضا منه** تبدد عفص کی گلاب با سرکه طلا نمایند **ایضا عنه** تخم سرس کالیزری فلفل گرد بیخته ضماد نمایند **ایضا عنه** که ابتدای دمل را
نیز نافع است خاکستر چوب انگور بقدر ضمادند و طول بیخ کوفته بیخته ضماد کنند **ضماد** برای ورم گلو از بیاض استاد مغفور حلبه گل دیگدان مرچ سیاه با آب
لیپ کنند **ایضا مثله** حلبه تخم کتان گل خطمی سفید گل بنفشه تخم مرو مرداد کوفته بیخته در آب کهیگوار سائیده طلا کنند و برگ پان بندند **ضماد** که ورم صلب را
نضج دهد از علاج الامراض بابونه شبت زعفران اکلیل الملک کوفته بروغن نرگس خمیر کرده بر خارج ورم بندند **ضماد** که انطاکی از مجربات خویش شمرده آرد باقلا آرد حلبه جو
هر کدام یک خسته خیار تخم خطمی هر کدام نصف دم حنظل در خناق بارد گل ارمنی در خناق حار جو کوفته بیخته با سفیدی تخم مرغ و شحم مار و با پیه مرغابی با پیه آکیان و تخم بادر شته
مکرر بر حلق ضماد کنند **ضماد** جاذب که برای جذب ماده خناق از داخل بخارج بعد فصد قیفال می آید زفت لقرون خردل با آب سائیده بر گلو طلا نمایند **ایضا مثله** قسط
بوره جند بیدستر کبریت بر خارج حلق ضماد نمایند **ضماد** جهت خناق که از زوال فقره حادث شود از علاج الامراض مازو پوست انار قرطاس سوخته عزی السمک
سرطان نهری را بجد انداد و بعد دیگر سائیده بلعاب اسپغول سرشند و بر پارچه گذاشته بر قفا بندند **طلا** برای خناق صفراوی گل ارمنی فوفل صندل سفید مثقال مامیثا مساوی
کوفته آب عنب الثعلب و آب بارتنگ و گلاب و اندکی سرکه سائیده بیرون حلق ضماد نمایند **طلا** نافع خناق جدوار ریوند چینی هر یک سه ماشه افیون سه سرخ آب
نیم گرم ضماد نمایند از علاج الغربا **طلا** نافع ورم گلو و رخساره ریوند چینی کالیزری ملیله سیاه گل مناقی چینی کوفته بیخته یک توله بآب جوشانده سائیده نیم گرم ضماد نمایند
طلای دیگر گفته اند که در ازاله اورام و خوانیق تخلف نمیکند سرگین گاو سرگین کبوتر را با سرکه و روغن گل بخته طلا نمایند **غرغره** مستعمل در خناق گرم از معمولی
عناب بخیدانه کوکنار ریخ عدد عدس مقشر کشنیز عنب الثعلب هر یک توله گلنار کات سفید اصل السوس هر یک شش ماشه جوشانده صاف نموده نیم گرم غرغره نمایند +
ایضا منه که در خناق حار معمول است کوکنار عدس مقشر کشنیز خشک عنب الثعلب هر واحد توله بذرالبنج سه ماشه جوشانده صاف نموده نیم گرم غرغره نمایند **غرغره**
درد گلو و ابتدای خناق از عجاله نافع گلنار کوکنار عنب الثعلب گل سرخ گزمازج کشنیز خشک صندلین از هر یک دو درم عدس سلم سه مثقال جوشانده صاف نموده غرغره نمایند
غرغره جهت درد گلو و خناق حار و بثور حلق معمول استاد و حکیم بقا خان اصل السوس کات سفید کله مساوی در آب جوشانیده صاف نموده غرغره نمایند و برای
بثور زبان بعد فصد نمودن باین نیز نافع است از بقائی **غرغره** مفید در ابتدای خناق حار از ذکائی گل سرخ صندل سفید فوفل نیم کوفته در آب عنب الثعلب سبز و
آب کشنیز تر جوشانیده صاف نموده شربت توت داخل کرده تغرغر نمایند **غرغره** نافع خناق دو دمل است تخم کتان اکلیل هر یک هفت درم عدس چهار ده
درم کشنیز پنج درم کاسنی دو نیم درم فلوس خیارشنبر ده درم ادویه سه حصه کرده یک حصه در نیم آثار آب بجوشانند چون باو آثار آب بماند صاف نموده نیم گرم غرغره نمایند ۲

تاج سپید و سیاہ و کافذ سوختہ از ہر یک گندم حنا زعفران ہر یک یک مثقال نمک سوختہ نوشادر ہر یک نیم مثقال کوفتہ بیختہ بسیر کہ آمیختہ غرغرہ نمایند۔ غرغرہ کہ در خناق بلغمی بکار آید از خلاصۃ الحقی دل یک اوقیہ سودہ در سہ رطل عسل یکمیتہ ذلل آمیختہ غرغرہ کنند و آب تمر ہندی یا طبیخ انجیر و لبوب دامنی بدستور غرغرہ۔ برائے خناق بلغمی از علاج الامراض حلبہ دہ درم حسب الارشاد پنجدرم در آب جوشانیدہ غرغرہ نمایند **ایضاً** مثلہ ماقرقرحا زنجبیل دار فلفل ہر یک سہ درم جوشانیدہ صاف شودہ سکنجبین عسلی اضافہ کردہ غرغرہ نمایند **ایضاً لہ** کہ بعد روز سوم استعمال نمایند خلیا انجیر لب خیار شنبر ترنجبین عرق السوس جوشانیدہ بعد آن **غرغرہ** کہ در آخر خناق بلغمی سود مند بود از کتاب مذکور قصب الذریرہ برگ سوسن برگ درخت چنار ہر یک دہ درم جوز السرو ہی درم در یک نیم من آب بجوشانند تا بہ نیم آید بپالایند و صاف کردہ بدان غرغرہ کنند **غرغرہ** مجرب برائے خناق و درد گلو نسخہ سوداوی از حکیم اکمل خان برگ حنا گلنار فارسی سماق اقاقیا برگ مورد کشنیز خشک مازج پوست بیخ کوکنار پوست بیخ خبیلی گل سیوتی از ہر یک یک تولہ جوشانیدہ صاف نمودہ غرغرہ نمایند بعد از آن کنہ سنہ درم الاخوین کہربا کشلیر خشک طباشیر فوفل سوختہ اقاقیا زرورد عصارہ لحیۃ التیس از ہر یک ماشہ گرفتہ بپاشند و اگر بعضے ازین ادویہ مناسبہ کم نمودہ استعمال نمایند برائے آنکہ قریب ملازہ مجری بسبب مرض آتشک یا بسبب نزول مواد حارہ حادہ کشادہ شود نفع خواہد نمود **غرغرہ** برائے ورم کہ بصلابت رسد از علاج الامراض انجیر شانی حلبہ در آبے کہ فلوس خیار شنبر الیدہ باشند بجوشانند و صاف نمودہ اندکے خمیر جدید اضافہ کردہ غرغرہ نمایند **ایضاً لہ**۔ عدس مقشر پوست تمر ہندی مقشر گل سرخ تخم مرو جوشانیدہ صاف نمودہ رب السوس اضافہ کردہ غرغرہ نمایند **ایضاً** برائے ورم حلق وقتیکہ مایل بصلابت باشد بزرکتان حلبہ ہر یک پنجدرم انجیر زرد عناب سپستان مویز منقے ہر یک بست درم پودینہ مرزنجوش صعتر ہر یک دو درم در دو رطل آب بجوشانند وقتیکہ یک رطل بماند مغز فلوس دہ درم مالیدہ صاف نمودہ سہ درم رب انار شیرین داخل نمودہ غرغرہ سازند **لزوق قیر** کہ چسپانیدن آن بر عقب گردن فقرہ گردن را کہ بیجا شدہ موجب خناق گردیدہ باشد بجا آوردہ محکم کند مجرب است و بجا ماندن بعد دستکاری و مالش روغنہا نافع آید و صبیان را بدون دستکاری و مالش روغن مفید افتد بگیرند پوست پارہ پس تیر یا زفت گداختہ بر آن پوست بمالند و در آفتاب افگنند تا نرم شود و بر عقب گردن بنہند مفید مشہود حتی کہ این لزوق بصاحب کزاز نیز نافع آمدہ و بسیار نافع شدہ منقول از بقائی **ملین** کہ بجہت رفع قبض طبع در خناق حار بکار آید از خلاصہ عناب سپستان آلو بخارا ترنجبین خیار شنبر حسب معمول بدہند **لعوق** کہ در خناق حار بزمانہ ابتدا مستعمل است از خلاصہ گل سرخ نشاستہ تخم خرفہ طباشیر شکر طبرزد گلنار ہمہ مساوی کوفتہ بیختہ در حلق دمند **لعوق** کہ برائے اندمال جراحت بعد انفجار ورم و تنقیہ آن بکار آید شادنج عدسی صندل گل ارمنی مازو سوختہ سرطان محرق نشاستہ گلنار زرورد لبید محرق ودع سوختہ کوفتہ بحریر بیختہ در حلق لعوق نمایند از مجالنافع ۔۔

حکایات

درگلو طبیبے فصد تجویز کرد استاد فرمودند لو یا حجامت باید کرد ورد از نزلہ باشد فرمودند کہ درد گلو تشخیص باید کرد کہ از بخارات است یا از استرخاء لہات و درد حجامت و فصد نباید کرد **ایضاً** در دو سوزش گلو و دہن و لب نے کشاد فرمودند حجامت و زلو بقفا بچسپانند و دوائے معمول گل خطمی با بود عنب الثعلب سرکہ روغن گل داخل کردہ بخار گیرند **ایضاً**۔ درد گلو مس کردند عناب پنجدانہ بہدانہ چہار ماشہ جوشانیدہ بنوشند و لعاب اسپغول یک تولہ آب کشنیز دہ دام رب توت چہار ماشہ جوشانیدہ بنوشند و لعاب اسپغول یک تولہ آب کشنیز دہ دام رب توت دو تولہ داخل کردہ غرغرہ نمایند صبح و شام کھچڑی کم روغن باید خورد **ایضاً** عناب پنجدانہ بہدانہ سہ ماشہ گل بنفشہ چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ خیارین شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی سہ ماشہ داخل کردہ بنوشند و جدوار حفص گلی ہر یک دو ماشہ با آب عنب الثعلب تازہ ضماد نمایند **ایضاً**۔ عناب پنجدانہ بہدانہ چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم کدو شش ماشہ نبات تولہ اسپغول روز دوم شیرہ خیارین بجائے کدو و طلا گیرو رسوت جدوار ہر یک چہار ماشہ بآب عنب الثعلب تازہ ضماد بر ورم نمایند **ایضاً** خناق و ورم حلق و حمی و جوشش گلو و سوزش دہن و دانہا در دہن بعد خوردن انار الجبن کہ بجہت چھائی چہرہ و خارش مفید گشتہ بود قارورہ نارنجی فصل صیف فرمودند اول فصد لعدہ حجامت بازو لو بقفا بچسپانند عناب آلو بخارا گل نیلوفر جوشانیدہ شیرہ مغز تخم ہندوانہ شربت نیلوفر داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند و پوست کوکنار عنب الثعلب گلنار مازو برگ حنا کشنیز خشک جوشانیدہ صاف نمودہ غرغرہ نمایند ظاہر از ماء الجبن مادہ حار نزلہ در حرکت آمدہ بر حلق افتاد لہذا مضمضہ رادع قابض دادند و آلو بخارا و نزلہ حار مجرب است بلغمی مرض است **ایضاً**۔ خناق بلع دشوار دہن بستہ بود آب عنب الثعلب تا مغز فلوس خیار شنبر حل کردہ غرغرہ روز دوم عنب الثعلب گل خطمی کشنیز خشک پوست خشخاش جوشانیدہ مغز فلوس خیار شنبر آب عنب الثعلب تازہ آب کشنیز غرغرہ نمایند و جدوار بوش در بندی زنجبیل رسوت بآب کشنیز تازہ ضماد بر گلو نمایند روز دوم فصد عرق شاہترہ شربت بنفشہ بنوشند باز حجامت و تدابیر معمولہ و غرغرہ ہائے مسطورہ نمایند و گل بنفشہ عناب اصل السوس جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند **ایضاً** جوان چہار دہ سالہ خناق بلع آب و طعام دشوار بالائے گلو گرہ فرمودند زلو بقفا بچسپانند عناب گل نیلوفر بہدانہ بعرق شاہترہ جوشانیدہ شیرہ

مغز تخم ہندبا نہ شربت نیلوفر و شربت بنفشہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند روز دوم شیرہ خیارین و مغز تخم ہندبا نہ روز سوم شیرہ کاہو افزودند روز چہارم شیرہ مغز تخم
کدوے شیرین چنانچہ بتبدیل شیرجات معمول است و آب کشنیز سبز لعاب اسپغول قلوس خیارشنبر حل کردہ غرغرہ نمایند ستلو سکنجبین ورم در ردع تحلیل بود روز دوم و غرغرہ
عرق شاہترہ بجائے آب کشنیز و ضماد مبعا گیرو حضض کی باب کشنیز سودہ بر موضع ورم غذا آب مونگ کھچڑی ملائم شوربا ہم بعدہ دادند و آش جو روز چہارم زہر مہرہ
سودہ پاشیدہ بنوشند جہت تقویت قلب است لیکن حال بدستور جوشش دہن و عطش بسیار آب ہم اندرون نمی رود و وقت آب خوردن در گوش نخس و در حلق خلش
شیرہ مغز تخم ہندبا نہ شیرہ عناب عرق شاہترہ و شربت نیلوفر بجائے زہر مہرہ روز دوم شیرہ کاسنی افزودند و حضض کی برائے تحلیل در دہن دارند نیز و از آب و آم بعد
بازمسہل قلوس خیارشنبر آلو بخارا ترنجبین گلقند آفتابی بعرق عنب الثعلب حل کردہ و روغن بادام داخل کردہ بانند و مسہل نفوع دادہ عناب گل نیلوفر گل بنفشہ خطمی خبازی بہی دانہ سپستان
سناء مکی جوشانیدہ قلوس خیارشنبر ترنجبین گلقند آفتابی و تمر ہندی خطائی سودہ ضماد نمایند بعدہ خشکی بسیار و خارش بدن مع عطش و بلع دشوار در حلق نخس از
خوردن واجب سے شود شکم ضفدع شگافتہ بر گلو بستند کہ اگر تحلیل نماید و لیکن دہن سنگ پشت مار و بر مے دہن مخنوق میگذارند کہ بحرارت نفس او ورم
خناق تحلیل پذیرد لعاب لزج قدم شد غرغرہ لعاب اسپغول گلاب آب برگ بارتنگ تازہ و بجائے معمولہ چھالیہ در دہن دارند چون بعد مسہلات راحت شد شیرہ
بہی سنی شیرہ عناب شیرہ مغز تخم کدو عرق کیوڑہ زہر مہرہ و شربت بنفشہ شام مروارسنگ رسوت بجائے حکاک زلو آب برگ نیب شستہ بالند بعدہ عناب گل نیلوفر
آلو بخارا بعرق شاہترہ جوشانیدہ و شیرہ خیارین شربت بنفشہ خاکشی و تمر ہندی خطائی بگلاب و مرکہ سودہ ضماد گفت و در حکام بالا است ترشا و مثل رسوت بگلاب سودہ
جدوار لسبرکہ سودہ ضماد باز امدے کہ تجویز در گلو پیدا شد گیرو حضض کی جدوار روز دوم ترشا و تحلیل گیرو صبر زرد باب کشنیز تازہ سودہ ضماد و جدوار لسبرکہ سودہ ضماد نمایند ۔
ایضاً خناق عسر بلع و کلام ہم موقوف طبیبے فصد سرو کرد عناب پنجدانہ گل بنفشہ چہار ماشہ در عرق شاہترہ دہ تولہ جوشانیدہ شیرہ خیارین شربت بنفشہ خاکشی
داخل کردہ غرغرہ نمایند باز تخم خطمی چہار ماشہ گل بنفشہ شش ماشہ عناب پنجدانہ مویز منقے دہ دانہ جوشانیدہ و شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** شخصے را ورم گلو
شدہ بتر ظاہر شد این دادہ شد لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ عناب چہار دانہ مغز تخم تربوز شش ماشہ در عرق شاہترہ چہار تولہ عرق عنب الثعلب پنج تولہ عرق نیلوفر چہار
تولہ برآوردہ شربت بنفشہ تولہ خاکشی داخل کردہ بنوشند و حضض کی دو ماشہ مروارسنگ گل ارمنی ہر یک سہ ماشہ صندل سرخ دو ماشہ در آب عنب الثعلب سبز سائیدہ
ضماد نمایند و ارسال علق فرمودند قدرے تخفیف شد بعدہ این دادند عناب پنجدانہ سپستان نہ دانہ اصل السوس سہ ماشہ خطمی دو ماشہ خبازی شش ماشہ بہدانہ دو ماشہ
شب در آب گرم تر نمودہ صبح مالیدہ صاف ساختہ شیرہ خیارین چہار ماشہ شربت بنفشہ تولہ خاکشی اضافہ کردہ بخورند و مغز فلوس باب مکوہ سبز حل کردہ نیمگرم ضماد نمایند
چاق شد **ایضاً** شخصے را قدرے درد سر و گرمی بدن و قلیلے سرفہ عارض شد شیرہ تخم کاہو پنج ماشہ در عرق مکوہ نہ تولہ عرق شاہترہ پنج تولہ برآوردہ شربت نیلوفر داخل کردہ
دادہ شد بعدہ گرہ بگلو شد در تبرید لعاب بہدانہ شیرہ عناب داخل کردہ برائے ضماد مکوہ گل خطمی اکلیل الملک گل بابونہ ہر یک سہ ماشہ در آب مکوہ سبز سائیدہ فرمودند
ایضاً بگلو گرہ افتادہ ورم از بیرون معلوم مے شد لعاب بہدانہ دادند و گل ارمنی آرد جو در آب کشنیز سبز ضماد نمودند **ایضاً** عورتے را درد گلو و دہن و دندان متورم
شد لعاب بہدانہ شیرہ عناب وغیرہ داخل کردہ دادند و ارسال علق کردند و گلنار کوکنار ہر یک چہار ماشہ مکوہ کزمازج کشنیز خشک ہر یک شش ماشہ عدس مسلم تولہ جوز السرو
پنج ماشہ بذر البنج دو ماشہ سپاری چھالیہ نیم کوفتہ شش ماشہ برائے مضمضہ نوشتند غذا شوربا سے کلہ پاچہ بعدہ چون دستہا آمد لعاب بہدانہ و ریشہ خطمی داخل کردہ شد و
مضمضہ مغز املتاس در آب کشنیز سبز حل کردہ نمودند بر زبان پاشیدن کتھ سفید زرد و طباشیر گل نیلوفر عدس مقشر شش ماشہ گاؤزبان سوختہ فرمودند باز لعاب بہدانہ
چہار ماشہ شیرہ تخم کاہو ہفت ماشہ در عرق شاہترہ برآوردہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی ہفت ماشہ داخل کردہ بخورند **ایضاً** شخصے را در موسم تابستان درد گلو بسبب
ریزش نزلہ و خنک بر گلو افتادہ بود و غذائی توانست خورد و تپ بسبب گرمی بدن بود لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ عناب چہار دانہ در عرق شاہترہ عرق مکوہ
برآوردہ شربت نیلوفر داخل کردہ بخورند و مکوہ گلنار کوکنار کزمازج کشنیز خشک ہر یک پنج ماشہ عدس مسلم تولہ در آب جوشاندہ غرغرہ نمایند بعد دو روز درد یک گونہ
فرق شد لیکن حرارت در بدن معلوم مے گردید و خنک ہمان طور بر گلو افتادہ بود در نسخہ تبرید شیرہ کاہو اضافہ کردند و بر پس گردن و مجمہ خالی نہادند غذا دال ماش خشکہ
یانان تطبیر در دال مونگ تر کردہ یا ساگ پالک و آشجو بخورند و قلیہ مضر است **ایضاً** خناق مع حمی و صداع شیرہ کاہو شیرہ مغز تخم کدو شیرہ عناب شربت بنفشہ
خاکشی اسپغول فصد سرو بعدہ حجامت در لوہ قفا و عنب الثعلب شش ماشہ عناب پنجدانہ آلو بخارا ہفت دانہ در عرق شاہترہ پنج تولہ عرق مکوہ پنج تولہ شب گرم
نمودہ بخیسانند صبح خام مالیدہ شیرہ کاہو شیرہ خیارین ہر یک شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ خاکشی پنج ماشہ غذا قلیہ و خشکہ یا قلیہ توری و قدرے نان ہم **ایضاً**
خناق و تیج حلق اسطوخودوس شاہترہ گل نیلوفر جوشانیدہ شربت نیلوفر و غرغرہ کوکنار مازو کزمازج عنب الثعلب **ایضاً** مسمات گلو بند شد نیلوفر اسطوخودوس
گل سرخ پرسیاوشان جوشانیدہ گلقند آفتابی داخل کردہ بنوشند و روغن بید انجیر بر گلو مالند و دیگرے را گل بنفشہ بجائے گل سرخ و شربت بنفشہ عوض گلقند

کردند و عنب الثعلب عدس درست کوکنار کشنیز خشک گل خطمی جوشانیدہ خفخف کی علکہ وغرغرہ فرمودند با جملہ این نسخہ مرکب بلیب بجنس نزلات بارد و حار و تقویت و تقبض اجزائے دہن و حلق و مری تا دفع ادہ از خود نماید و دادہ دیگر جبول بکنند و خفخف برائے تحلیل مادہ خناق معمول است **ایضاً** ورم گلو حج ہشتاد انجیر زرد و سہ دانہ بادیان بیخ بادیان ہر یک چہار ماشہ و مویز منقی دہ دانہ پرسیاوشان چہار ماشہ عنب الثعلب شش ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی دو تولہ داخل کردہ دادند روز دوم بادام و چہار ماشہ افزودہ مدنظاشلہ مولٹھی و قلیدار ایج و تہہ روز سوم گل بنفشہ مویز منقے بادیان جوشانیدہ نبات دادند روز چہارم معجون گلکلانج چہار ماشہ عنب الثعلب دو تولہ وغرغرہ لعاب اسپغول یک تولہ آب کشنیز سبز دہ تولہ سکنجبین سادہ دو تولہ نمایند **ایضاً**. ورم نابج گلو مسمات ورم قریب گلو و ظاہر بدان منتفخ سپید گل سرخ گل بنفشہ بعرق شاہترہ جوشانیدہ صاف کردہ شربت نیلوفر داخل نمودہ خاکشی پاشیدہ بنوشند و گیرو سوت تحلیل رویند حلبہ مغز فلوس خیارشنبر بآب عنب الثعلب ضماد نمایند بطور تحلیل بجہت قرب دماغ است **ایضاً** پس سر گوش و گلو ورم و تپ از عرض ورم داشت فرمودند فصد سر رو و اگر ممکن نباشد زلو بالجامت قفا و عناب گل بنفشہ شاہترہ جوشانیدہ شیرہ تخم خیارین شیرہ تخم کاہو شربت بنفشہ خاکشی دہند **ایضاً** عورت را گرفتگی گردن و ورد آن بود و دشانہ نیز داشت و گردن بجانب راست میکردید و تپ نیز بود پرسیاوشان شش ماشہ مویز منقی دہ دانہ اصل السوس چہار ماشہ پوست بیخ کاسنی پنج ماشہ در آب جوشدادہ صاف کردہ نبات خاکشی شش ماشہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** خناق مزاج سوداوی درد گلو شبیہ گنت حجامت نمایند استاد فرمودند کہ جوشانیدہ بادیہ عناب گاؤزبان اصل السوس جوشانیدہ نبات داخل کردہ بنوشند **ایضاً** ورم گلو و بن ودیدہ امالا فرمودند اطریفل صغیر خورد و بالائش عرق شاہترہ و عرق عنب الثعلب بنوشند و غرغرہ عنب الثعلب کوکنار کشنیز خشک بذرکتان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ صاف کردہ خفخف کی شش ماشہ سودہ پاشیدہ **ایضاً** ورم گلو بشکل آب فرو نمیرود و ورم بیرون نیز فصد باسلیق عناب گل بنفشہ شیرہ جوشانیدہ دیگر تدابیر ضماد و غرغرہ بدستور نمودند **ایضاً** ورم خارجی و داخلی حجامت قفا و لعاب اسپغول یک تولہ بآب کشنیز زدہ با مغز فلوس خیارشنبر سہ تولہ حل کردہ سکنجبین سادہ دو تولہ داخل نمودہ غرغرہ نمایند خناق شد **ایضاً** وجع حلق قریب لوزتین عناب بعرق شاہترہ مالیدہ شیرہ کاہو نبات خاکشی داخل کردہ و فصد باسلیق خون یک نیم پاؤ عنب الثعلب کشنیز خشک کوکنار عدس درست ہر یک شش ماشہ جوشانیدہ غرغرہ نمایند لانکہ عوارض بوقی حجامت تنفہ فرمودند و غرغرہ لعاب اسپغول یک تولہ آب کشنیز سبز دہ تولہ نمایند و خفخف کی چہار ماشہ سودہ ضماد کنند. **ایضاً** وجع حلق بشکل حجامت قفا خون پاؤ آثار لعاب بہدانہ عرق شاہترہ شربت بنفشہ روز دوم خطمی حجازی عنب الثعلب جوشانیدہ صاف نمودہ نبات داخل کردہ بنوشند مرہم سفیداب معمولی بچسپانند۔ **ایضاً**. وجع حلق سوزش دہان عناب گل نیلوفر شیرہ خیارین شربت بنفشہ غرغرہ تخم و عنب الثعلب برگ نیب تاو گل سرخ برگ حنا آب کشنیز سبز روغن گل بدستور **ایضاً** شفتہ بسہالات نمودہ و غرغرہ کردہ گلو بند مطبوع دشوار طبیخ عناب وغیرہ با شیرجات کہ معمول است و غرغرہ شیرہ تخم مرو و شیرہ اصل السوس شیرہ عنب الثعلب شیرہ بذرکتان شیرہ کشنیز خشک ہر یک چہار ماشہ خفخف کی دو ماشہ سودہ پاشیدہ و ضماد جدوار خفخف کی ہر یک دو ماشہ سودہ بآب کشنیز روغن گل شش ماشہ گرم کردہ نمایند و انکباب پوست نیم عنب الثعلب جوشانیدہ بخار گیرند **ایضاً** منقول بخط استاد مرحوم کہ شخصے را در گلو آماس شدہ بود و دو دن گاؤ دردے صعب میکرد چنانچہ از طعام و شراب چیزے نمی توانست فرو برد چندے بر حال ہمین بود ہیچ دوا اثر نمیکرد آخر خطمی گل بنفشہ کوفتہ بیختہ نیم گرم بر موضع آماس ضماد کردند و دو سہ روز سر کردہ نیم بدر شد و صحت یافت **ایضاً**. و دیگرے را کہ خناق طبعی داشت و ہیچ تدبیرے فائدہ نکردہ بود دوازدہ روز غذا موقوف بود روز سیزدہم ضماد از جدوار جند بیدستر ہر یک ہفت ماشہ گل ماشقانہ یک تولہ در برگ سنبھالو و افتیمون ہندی سائیدہ فرمودند و بالائش ضفدع شکم شگافتہ می بستند بعد یک پاس تجدید آن امر نمودند و یک شب و روز شگافتہ ریم بسیار بیرون آمد و صحت یافت **ایضاً**. ورم خارج گلو بر خاستہ مثل دائرہ شد عناب شاہترہ جوشانیدہ شیرہ کاہو شربت نیلوفر داخل کردہ دادند و دیگر تدابیر معمولہ بکار بردند۔

فصل چہاردہم در ثبور حلق و مری و قصبہ ریہ

سببش مادہ حار بود و علامتش وجع و حرقت است در آن موضع و علامت خاص بثور حلق و قصبہ ریہ زیادتی درد است ہنگام تکلم و مضغ اشیاء و ازدوصول دود و غبار و تلہو و تغیر در آواز و نشان مخصوص بثور مری شدت درد و سوزش بود وقت فرو بردن طعام خاصہ اگر غذا ترش یا تیز یا درشت باشد **علاج** ہر چہ در خناق دموی مذکور شد عمل آرند و بعد فصد و تنقیہ برائے تسکین لذع و حرقت از شیرہ کو کنار تازہ روغن بنفشہ حریرہ ساختہ بنوشند و شبانگاہ لعاب اسپغول نیم گرم جرعہ جرعہ نمایند و اغذیہ آشامیدنی اختیار فرمایند و از طعامہائے خشک و ترش و تیز احتراز کنند و از نوشیدن آب سرد و ہیز ما پس اگر تحلیل نشود و بانضاج مادہ جائے لعق کوشند بدانچہ در خناق گذشت و در بثور متقرح برائے تسکین درد و اندمال ہو صمغ عربی یا مرہم ابیض کہ در قروح ریہ گذشت تنہا یا ہمراہ نزدی بعضے آمیختہ نیم گرم جرعہ جرعہ بنوشند صبح کہ از

فصل ششم در تدبیر بلع الابره وتشبث الشوک وغیره وغرق الماء ومخنوق بوبق

یعنے فرو بردن سوزن وخلیدن خار وجز آن وفرو رفتن در آب وگلو بستن بکمند **علاج** کسے که سوزن خورده باشد سنگ مقناطیس یک درم سوده بیک قاشق شراب انگوری آمیخته ناشتا بنوشانند وبعد یک دو گهڑی مسہل دہند وچون خار ولقمه وغیره در گلو سے کسی متعلق شود اگر بنظر در آید از نوک مچیرند واگر محسوس نشود وانجیر مثل تخم انبه وغیره ونشرنده باشد مشت بر گردن وبین الکتفین زنند تا برون آید یا فرو رود وادا قے کنند واگر چیزے درشت بود چون خار ماہی واستخوان پس آب بنوشند ولقمه بزرگ خورد وقے نمایند واسفنج یا صوف را برشته بسته بلع نمایند وقتیکه از شے متعلق تجاوز کند آب بنوشند پس رشته را بزودی برکشند والیضاً لقمه بزرگ از گوشت گاو یا انجیر خشک در رشته بسته واندکے خائیده فرو بردن وباز کشیدن آن چیز را برون مے آرد واگر به ہیچ حیله بیرون نیاید هر روز یک درم تخم کتان نرک کوفته بآب گرم داده باشند وهر گاه بعد بر آوردن خار وغیره خراش در گلو شده باشد حسو ہاے مناسبه ولعاب ہاے موافقه تجربه نمایند واگر درد گلو غلبه کند وامتلاے بدن بآن باشد فصد کنند وغرغرہ ہاے خناق بعمل آرند وچیز ہاے لعابیه غذا سازند وکسے که در آب غرق شود چون آن را از آب بیرون آرند وبیہوش بود اما نفس آن باقی باشد درین صورت سرنگون سازند وتسکین بخش نمایند تا آب از شکم بر آید بعده فلفل سیاه وزنجبیل در سرکه جوشانیده صاف نموده در حلق وے ریزند تا بہوش آید وبعد از افاقت چند روز حریره که از آرد نخود وشیر ساخته باشند بنوشانند وهر گاه نفس در غریق نمانده باشد حکم موت وے کنند وبتعذیب نپردازند شخصے که گلوے وے از کمند وخفه کرده باشد مے باید که کمند را بزودی از حلق او وا کنند پس ببینند اگر کف از دہن او بر آید امید زندگانی نباید داشت واگر کف بر نیاید ونفس اندک باقی باشد فصد سر رو نمایند وبروغن بنفشه وآب نیم گرم غرغره کنند وپا ہا را فقط یا مجرد دل سوده بسیار بمالند وپاشویه کنند حقنه متوسط نمایند بطریقیکه در سکته گذشت

فصل ہفتم در انطباق المری

یعنے بہم پیوستن مجری غذا بسبب استرخاء عضله مری است بواسطه انصباب رطوبت بر وے وعلامتش آنکه چیزے رقیق وسیک چون آب وشوربا فرو رود ولقمه بزرگ ثقیل بخوبی خورده نشود واین مرض عسر البرء است در غیر اطفال **علاج** تنقیه بلغم نمایند بایارجات وغراغر ملطف رطوبات بدستوریکه در فصل استرخاء گذشت وغرغره بایارج فیقرا همراه ماء العسل نیز نافع وبراے تقویت مری انیسون مصطگی کندر سنبل الطیب جنطیانا جوشانیده گلقند عسلی مالیده صاف نموده نیم گرم بنوشند وآرد حب الآس در اکلیل گردن ضماد کنند ونیز نسخه معجون ناری نہادن یا باقی زده چند بیدستر وسکبینج طلا نمودن مفید بود واستعمال جوارش سفرجلی درین باب از مجربات صاحب خلاصه است

حکایات

شخصے را از رطوبات نزلی استرخاے مری وبواسطه آن انطباق مری شده بود اول تنقیه بدن ودماغ از حقنه نمودند وابن روغن مالیدند سنبل الطیب افسنتین مصطگی هر یک سه توله در آب باران نیم آثار خیسانند صبح بجوشانند که چهارم حصه آب بماند پس صاف نموده روغن گل وروغن بابونه هر یک ہفت توله ممزوج نموده باز بجوشانند که آب بسوزد وروغن بماند پس مصطگی توله جند بیدستر چهار ماشه سوده آمیخته بکار برند واز ہلیلہ زرد سعد را زیانه بذر شبت در سه نخ غرغره کنانیدند وچون دہن اندکے کشاده شد انیسون ایرسا زنب کندر مصطگی جنطیانا هر یک سه ماشه اصل السوس اسطوخودوس هر یک ہفت ماشه در عرق افسنتین وکوه هر یک نه توله جوشانیده صاف نموده شربت افسنتین چهار توله داخل کرده دادند وتنقیه بمسہل وایارجات نمودند وحجامت مہرہاے گردن کردند که فی الفور فائده کرد واز زیر نخ دہن وبین الکتفین نیز فائده میکند

فصل ہشتم در حکاک المری

یعنی خارش مری بسبب بخار معده است که از ماده محترق حریف پیدا شود **علاج** بنا بر تنقیه معده شبت وتخم ترب ولوبیا جوشانیده صاف نموده سکنجبین داخل کرده بنوشند وقے نمایند وبعده براے تقلیع ماده سکنجبین عنصلی یا سرکه کہنه غرغره کنند پس بہی سکنجبین وشیره شیرازه شکر آمیخته جرعه جرعه بنوشند ونوشیدن شراب که شیرین نیز درین مرض انفع الاشیاء نوشته اند

فصل نہم در عسر البلع

واو آنست که ماکول ومشروب بدشواری فرو رود بسبب تنگی مجری مری بود چنانچه در بعضے اقسام خناق وانطباق مری گذشت یا ضعف قوت جاذبه مری باعث

انحراف مزاج وے از اعتدال خویش بکیفیتے از کیفیات اربعہ و درین قسم ورم و ریح نباشد بخلاف آنکہ سببش ورم بود **عسر البلع از حرارت** علامتش غلبۂ تشنگی است و انتفاع بنوشیدن آب سرد **علاج**۔ لعاب اسپغول و شیرۂ تخم خرفہ و شربت تمر ہندی یا شربت خشخاش و عناب و گلاب بنوشند و آب برگ کاسنی و کشنیز زرد کاہو غرغرہ کنند و صندل و کافور بآب کشنیز سبز یا آب برگ خرفہ و کاہو سودہ میان ہر دو کتف ضماد نمایند و قیروطی روغن بنفشہ و موم بلا بجا بمالند غذا ماء الشعیر با روغن بادام دہند **عسر البلع از برودت** نشانش عدم تشنگی و انتفاع بچیزہاے گرم بود **علاج** انیسون بادیان مصطگی سنبل الطیب جوشانیدہ با شربت دینار یا شربت بادرنجبویہ دہند و از مینی تخم شبت بادیان در آب پختہ غرغرہ کنند و سنبل الطیب و مصطگی و افسنتین و جندبیدستر ضماد نمایند و در روغنہاے گرم چون روغن خیری و قسط و ترب بمالند و غذا نخود آب دار چینی و عسل و چوچہ کبوتر دہند **عسر البلع از رطوبت** علامتش کثرت رطوبت دہان و بسیاری آب در آن است **علاج** شربت بہ و سیب و شربت حب الآس بنوشند و بطبیخ بہمنین و گل سرخ و بلیلہ و الخولنجان غرغرہ نمایند و روغن زنبق و ناردین بمالند و اگر مادہ ہم باشد اول تنقیہ معدہ از رطوبت کنند پس ترنجبین با مصطگی و انیسون تناول کنند و بلیلہ مربی و اطریفل خورند و مصطگی و قرنفل مضغ کنند و غذا سمک مالح یا لحم عصافیر بکبوتر و کروبا دہند

عسر البلع از یبوست و نشانش خشکی حلق و قلت بزاق است **علاج** لعاب اسپغول و لعاب بہدانہ و شیرۂ مغز تخم کدوے شیرین ہمراہ شربت بنفشہ یا شربت نیلوفر دہند و لبشیر تازہ غرغرہ کنند و مغز تخم کدو مغز بادام شیرین و بنفشہ و برگ خطمی باسپک ساختہ و بلعاب تخم مرو و بہ و آگیان آمیختہ میان ہر دو شانہ ضماد نمایند و روغن بنفشہ و روغن کدو بمالند و شربت شیرین و روغن بادام مناسب

حکایات

عسر البلع یعنی گلو بند با عطش بسیار بود بہدانہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم سپیانہ شربت بنفشہ خاکشی بنوشند و بہ لعاب اسپغول و آب کشنیز سبز غرغرہ نمایند ایضاً عسر البلع بعلت طعام با آب بسیار فرو میبرد فرمودند فصد نفہیدہ خواہم گفت و عناب پنجدانہ گل بنفشہ خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شیرۂ خیارین شیرۂ مغز تخم کدو ہر یک شش ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی پنج ماشہ داخل کردہ بنوشند و عنب الثعلب گل خطمی کزمازج پوست خشخاش پوست گونہی ہر یک شش ماشہ بذر کتان بابونہ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ غرغرہ نمایند بعدہ گل بنفشہ در غرغرہ افزودند

فصل دہم در ورم مری

و این ورم یا حار بود یا بارد و علامتش مثل علاج ورم معدہ است الا وضع اضمہ در ینجا مابین الکتفین سے باید **ورم حار**۔ نشانش تپ و تشنگی شدید و درد میان ہر دو شانہ بود **علاج** بدستوریکہ در مقالہ اورام در فصل ذلمنوفی خواہد آمد تدارک نمایند و ہمچنین بعد فصد ہفت اندام یا باسلیق در ابتدا شیرۂ تخم خرفہ و آب انار یا شربت توت جرعہ جرعہ نوشیدن و صندل بگلاب سودہ بجاے درد ضماد نمودن مفید و در انتہا شربت بنفشہ و شربت کاسنی باندک مغز خیار شنبر و یا ماء الشعیر آمیختہ دادن و آرد جو و بابونہ و خطمی و بنفشہ بآب عنب الثعلب و روغن گل ضماد کردن نافع **ورم بارد** علامتش ثقل در میان کتفین بود بدون وجع **علاج**۔ بعد از نضج مادہ منضج گرم از مسہل و حب ایارج کہ در فصل فالج گذشت تنقیہ نمایند و اکلیل الملک بابونہ شبت تخم کتان در آب جوشانیدہ صاف نمودہ منضج جرعہ جرعہ بنوشند و ایضاً ادویۂ مذکورہ سائیدہ ضماد نمایند و روغنہاے گرم چون روغن بابونہ و زیت بمالند

فصل یازدہم در قروح مری

سببش انفجار ثؤر یا اورام مری بود و یا مرور مادۂ حادہ بر آن موضع و نشانش زیادتی درد و سوزش است ہنگام خوردن چیزہاے شور و تیز و ترش اگرچہ آن چیز اندک بود و درد از و یا در جع بطعام مہلے چرب و لقمہ اگرچہ لقمہ بزرگ از وے خوردہ شود بخلاف ورم مری کہ در آنجا لقمہ کلان ہر چند کہ باشد باعث مزید الم میگردد ہمین است فرق در میان ورم و قرحہ مری **علاج** اول بنا بر پاک نمودن قرحہ از ریم دو سہ روز ماء العسل با شیر و شکر اندک اندک بنوشند بعدہ بہر اندمال آن قیروطی کہ از موم سفید و روغن گل ساختہ باشند و مرہم ابیض کہ از زردۂ تخم مرغ و سپیدہ ارزیر و روغن گل تیار نمودہ باشند جرعہ جرعہ بنوشند و آنچہ در فصل ثؤر حلق و مری گذشت حسب حاجت بکار برند

فصل دوازدہم در بحۃ الصوت

یعنی گرفتگی آواز بدانکہ این مرض یا از اسباب خارجیہ بدن باشد یا از سوء مزاج حنجرہ یعنی حلقوم چنانچہ اقسام ہر یکے مع تدارک آن جدا جدا گفتہ آید اما در تدارک آن غرغرہ

کنند و اگر درین مرض از دیگر تدابیر فائدہ نشود احتیاج بہ تنقیہ شود حسب غلبۂ خلط تنقیہ کنند بدستوریکہ بارہا ذکر یافتہ و از دخان و غبار و ہمہ مالح و حریف و حامض احتراز نمایند

بحۃ الصوت از نزلہ حار نشانش احساس خشونت و دغدغہ در گلو و دیگر آثار نزلہ بود علاج آنچہ در فصل زکام و نزلہ حار گفتہ شد استعمال کنند و ہمچنین برائے منع نزلہ شربت خشخاش یعنی دیا قوزا خوردن و پوست خشخاش و عناب و تخم کاہو و خرفہ و عدس جوشانیدہ و اندکے نشاستہ و صمغ عربی آمیختہ غرغرہ کردن و حبوبات نزلہ خورانیدن نافع است

بحۃ الصوت از گرمی حنجرہ۔ و این بعد از حمیات حارہ عارض شود **علاج** شیرۂ تخم خیارین شیرۂ تخم خرفہ سیاہ شیرۂ مغز تخم کدو در عرقیات برآوردہ شربت بنفشہ یا شربت نیلوفر داخل کردہ بنوشند و لعاب بہدانہ و اسپغول و شیرۂ عناب یا شربت بنفشہ و ماء الشعیر و ماء الخیار و آب زلو با شکر و ترنجبین و ہرچہ مبرد و مرطب و مغری بود چون مرقہ خبازی وغیرہ خوردن و بدان غرغرہ کردن مفید بود

بحۃ الصوت از سردی حنجرہ و این در سرما و ہنگام ہوائے سرد عارض گردد۔ **علاج** اصل السوس مقشر نیم کوفتہ گاؤزبان پرسیاوشان نبات سفید در عرقیات جوشانیدہ صاف نمودہ بنوشند فلفل سیاہ ملیٹھی خردل زعفران ہمہ برابر گرفتہ کوفتہ با شہد خالص بپزند تا کہ منعقد گردد و ہر بامداد بقدر رفندقے تناول کنند و حب خردل پیوستہ زیر زبان دارند

بحۃ الصوت از تری حنجرہ۔ علامتش گرانی حنجرہ بود و عدم خشونت در دوران و تقدم استعمال مرطبات **علاج** بیخ بادیان نیم کوفتہ اصل السوس مقشر نیم کوفتہ بادیان نیم کوفتہ پرسیاوشان انیسون نبات سفید در آب جوشانیدہ صاف نمودہ بنوشند و عوض نبات تخم شبت و شہد درہمین دوا آمیختہ غرغرہ کنند و مربائے زنجبیل دو تولہ و شونیز سہ تولہ بعسل یک تولہ سرشتہ بخورند و اگر حاجت قوی افتد زنجبیل کرفس ابرسا انیسون صعتر پودینہ در جوشاندہ مذکور اضافہ کردہ جرعہ جرعہ بنوشند و شہد آمیختہ بدان غرغرہ نمایند و حلبہ مغز چلغوزہ رب السوس میعہ مرکی ہر یخ ادویہ را کوفتہ بیختہ با شہد خالص آمیختہ بلیسند و انجیر زرد و مغز پستہ شوربای بخورند و استعمال لعوقات مناسبہ چون لعوق کرنب و لعوق زنجبیل و لعوق انجیر و مانند آن نافع است و چون مدت دراز گردد و بجہت استرخائے حنجرہ و انقطاع صوت کشد ماء الاصول و مسہل گرم دہند و باسفیدبا ج گوشت دراج غذا سازند و ہر ساعت بمغز چلغوزہ و مغز پستہ با شکر تنقل کنند و ہر روز دانگے صبر بازردۂ بیضۂ مرغ تحسی نمودن و فلفل سیاہ بشہد سرشتہ حبہا ساختہ پیوستہ در دہان داشتن سودمند است

بحۃ الصوت از خشکی حنجرہ علامتش خشونت و درد حنجرہ باشد و آواز صغیر و تیز بود و بے نفث بود و اکثر از ملاقات غبار و دخان یا از استعمال اشیاء حارہ حریفہ چون ثوم و خردل و مانند آن یا بعد حمی حادہ حادث گردد **علاج**۔ العبہ فاترہ حسوات و ہمہ دہند و لعاب بہدانہ لعاب اسپغول در عرقیات برآوردہ ہمراہ شربت بنفشہ و شربت نیلوفر بخورند بہدانہ در دہان دارند و شوربائے مرغ فربہ و اسفاناخ و خبازی و نیدہ و بیضہ تناول نمایند و دیگر ادویہ و اغذیہ مرطبہ چون شیر تازہ و مسکہ و حریرہ سبوس گندم و روغن و نبات در شیر پختہ بکار برند و آنچہ در قسم آیندہ مے آید استعمال کنند

بحۃ الصوت از کثرت صیاح یعنے آواز و نعرہ اے زدن **علاج** شیرۂ تخم خیارین شیرۂ مغز تخم کدو در عرق عنب الثعلب آوردہ شربت بنفشہ آمیختہ بنوشند و از مسکہ تازہ گاؤ و شکر یا از روغن بنفشہ غرغرہ نمایند و از مغز تخم خیار و مغز بادام و تخم خطمی و کتیرا و لعاب اسپغول لعوق ساختہ بلیسند و صمغ عربی و نشاستہ کتیرا تخم خشخاش مغز تخم کدو بنفشہ سائیدہ بہ لعاب اسپغول حبہا رنگ سازند و پیوستہ در دہان دارند و حریرہ کہ از شیر تازہ و نشاستہ در روغن بادام و شکر سفید ساختہ باشند تناول نمایند و زردی بیضۂ نیمبرشت بخورند و آب نیم گرم استحمام کنند و دیگر اشیاء رطبہ مرطبہ کہ خشونت را زائل کند بعمل آرند و اگر مادہ نزول نماید ورم پیدا کند درین صورت فصد کنند و بعلاج خناق رجوع فرمایند

بحۃ الصوت از خوردن سندور۔ و این را بعضے عوام بمواقع خصومت بجہت بطلان آواز مے دہند **علاج** چنبر سوختہ کہ بر سر فتیلۂ چراغ مے باشد و آنرا بفارسی گل چراغ گویند با برگ پان پیچیدہ بخورند کہ قے مے آرد و آواز مے کشاید و گویند کہ ادرک تنہا یا با برگ پان خائیدن و آب او بلع نمودن ہر روز تا یک ہفتہ دفع مضرت سندور مے نماید و کنار گیت یعنی روا سن خائیدن و یا بطبیخ آن غرغرہ کردن نافع است

مفردات

زولنجان را در دہن داشتن بحۃ الصوت نزلی و رطوبی را مجرب است و حلتیت با آب گرم یا ماء العسل خوردن نیز مجرب است **دیگر** کہ بحۃ الصوت را سود دہد بیخ با قند سیاہ و نیز بلندوقت خفتن شکم سیر بخورند و بعد از زمانے دو قاشق آب گرم بر آن بنوشند دو سہ روز چنین کنند آواز بکشاید۔ **دیگر** ادرک سہ درم با قند سیاہ کہنہ پنجدرم ناشتا ہر روز بخورند آواز بستہ بکشاید **دیگر** کباب چینی خائیدن آواز درشت را صاف کند و خوردن باقلا و مویز و خرما و انجیر و چلغوزہ و مغز بادام و شکر و ماء العسل و تخم کتان نیز واحد از ینہا منفعت صوت است **دیگر** خوردن سیر و گندنا و نوشیدن طبیخ حلبہ و خائیدن شاخہائے ترکرنب و فرو بردن آب آن بجہت تغیر و بطلان آواز کہ از رطوبت بود مفید است **دیگر** جو کہنہ بریان بقدر یک کف دست خوردن در بحۃ الصوت کہ از تری حنجرہ بود عجیب الاثر است از خلاصہ **دیگر** درین باب انجیر زرد پنج عدد در آب جوشانیدہ صاف نمودہ عسل سہ تولہ داخل کردہ بنوشند۔

مرکبات

جوشاندہ۔ برائے گرفتگی آواز بہ نسخہ مطب سپستان پانزدہ دانہ بہدانہ سہ ماشہ جوشانیدہ شیرۂ مغز تخم بندیانہ شش ماشہ نبات یک تولہ داخل کردہ بنوشند۔
ایضاً منہ۔ چائے خطائی بادیان خطائی ہریک چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ بہ عرق شاہترہ دو تولہ جوشانیدہ شیرۂ مغز بادام شیرین شش ماشہ نبات تولہ داخل کردہ کتیرا
صمغ عربی یک یک ماشہ سودہ پاشیدہ بنوشند حسو۔ نافع جہت بحوحت از عجالہ نافعہ عناب انجیر ہریک پنج عدد سپستان دہ عدد تخم ریحان تخم مرو بہدانہ کوفتہ ہریک نیم
مثقال نبات قدرے کہ شیرین شود بطریق فالودہ بپزند و نیم گرم پیالہ بخورند **حریرہ دیگر** جہت بحت الصوت یبسی از کتاب مذکور آرد باقلا آرد تخم کتان شکر باوزان
مناسب گرفتہ حسو سازند۔ **ایضاً منہ** برائے بحت کہ بسبب آواز شدید بود لباب قمح کعک شعیر در آب بجوشانند و شکر طبرزد و روغن بادام شیرین اندکے زعفران
سحوق انداختہ حریرہ سازند **حب** کہ تصفیہ آواز نماید و تلیین گلو و سینہ کند و سرفہ دائم و ضیق را نافع از علاج الامراض مغز بادام شیرین مقشر تخم کتان بریان مغز چلغوزہ
کلام ہریک دو درم کتیرا صمغ عربی از ہریک یک درم اصل السوس مقشر رب السوس ہریک نیم درم شکر سفید چہار درم کوفتہ بیختہ بآب بادیان و اندکے شہد کف
گرفتہ سرشتہ حب سازند و زیر زبان نگاہدارند **حب جید**۔ کہ بحت الصوت را نافع است از کتاب مذکور نخود بریان مقشر باقلا بریان مقشر از ہریک بست
درم مغز بادام مغز چلغوزہ مقشر ہریک ہشت درم کتیرا پنج درم مویز منقے بست درم تا تشی درم مویز را دانہ برآوردہ با سائر ادویہ کوفتہ مثل کنار جنگلی حب بندند و سہ حب
وقت صبح و سہ حب شام بآب باقلا و آب سبوس گندم با شکر سفید و روغن بادام شیرین بخورند **حب** جہت بستگی آواز معمول و مجرب از بقائی مغز بادام تلخ تخم
کتان بریان مغز چلغوزہ مساوی سائیدہ حب بستہ در دہن نگاہدارند۔ **ایضاً**۔ خولنجان زنجبیل درج فلفل سیاہ خردل دار فلفل ہمہ را کوفتہ بیختہ در آب برگ
تنبول حب بستہ نگاہدارند وقت حاجت در دہان داشتہ بتدریج لعابش فرو برند آواز صاف شود منقول از بیاض حبری **حب خردل**۔ در بحۃ الصوت
کہ از سردی بود مستعمل و مجرب است فلفل یک درم خردل بریان سہ درم کندر بارزد ہریک چہار درم مرکی شش درم کوفتہ بیختہ حب ساختہ زیر زبان نگہدارند و در
نسخۂ دیگر بارزد مطروح است **نوع دیگر** کہ در بحت الصوت بارد بکار آید از خلاصہ فلفل سیاہ خردل زعفران قرنفل سنبل الطیب لبابہ برابر صمغ مساوی مجموع
قند سفید بوزن ہمہ بدستور حب سازند و در دہن دارند **حب** جہت بحت الصوت کہ از یبوست و ماندگی و رنج کشیدن بہم رسیدہ باشد در دہن دارند از
ذکائی کتیرا نشاستہ صمغ عربی رب السوس مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیارین مساوی کوفتہ حب سازند و اگر خواہند قدرے نبات ہم داخل سازند۔
دواء الحلتیت۔ کہ در بحت الصوت بارد بکار آید از عجالہ نافعہ بوگ سداب مرکی قسط فوتنج فلفل عاقر قرحا ہمہ برابر حلتیت ربع مجموع با عسل بقدر کفایت
بسرشند و قدر بندقہ یا جوزہ بخورند **دوائے** کہ در بحت الصوت کہ از سردی بود مجرب صاحب خلاصہ است بگیرند ادرک و اندرون آن خالی کنند و یک درم
حلتیت و یک درم نمک سنگ سائیدہ اندران پر کردہ و قطعات ادرک بر آن پاشیدہ در خمیر آرد گندم گرفتہ بخاکستر گرم نہند تا پختہ شود ہر روز بقدر ثلث درم از
آن بخورند **ایضاً** فلفل خردل زعفران خولنجان عاقر قرحا بالعسل بلیسند از تکملہ **ایضاً** فلفل و حلتیت و خردل بالعسل قوی النفع است و معجون نجاح نیز مجرب است
ایضاً۔ برائے بحت الصوت یالبس خشخاش را سائیدہ با سکہ و شکر آمیختہ مثل لعوق اندک اندک بلیسند ہر سہ اجزا مساوی گیرند **غرغرہ** نافع بحت الصوت کہ از
نزلہ حادث شود از معمولی گلنار یک مثقال پوست خشخاش عدس گل سرخ از ہریک دو مثقال بذر البنج نیم درم در آب جوشیدہ صاف کردہ غرغرہ کنند **لعوق لعابات**
نافع بحۃ الصوت کہ از حرارت باشد و یبس غالب شود مفید از ذکائی تخم خشخاش دہ درم آب انار املیسی آب خیار آب کدو آب خرفہ آب نیشکر ہریک یک
استار لعاب اسپغول لعاب بہدانہ لعاب تخم خطمی شیرۂ تخم خرفہ شیرۂ تخم خیار ہریک یک سکرجہ فانیدہ یک رطل از ہمہ لعوق سازند مجرب است **لعوق حلبہ** نافعت
بحوحت را و نفث را با سانی برآرد از شریفی و ذکائی بذر کتان دہ درم حلبہ مغز بادام مقشر ہر کدام چہار درم کتیرا اصل السوس مقشر مغز چلغوزہ نشاستہ صمغ عربی از ہریک دو
درم کوفتہ بیختہ بشلث معقود یا بالعسل کف گرفتہ بسرشند و در قادری بذر کتان پنج درم ست پائی بدستور **لوعہ دیگر** حلبہ پنج درم انجیر بست عدد خرمادہ عدد در سہ پاؤ آب
بپزند و آب صاف آن بگیرند و با عسل و قند مقوم سازند و بلیسند آواز صاف کنند و بلغم بزداید از مجربات اکبری **نوع دیگر** کہ لعوق حب قطن نیز گویند در بحۃ الصوت
کہ از تری حنجرہ باشد بغایت نافع و مجرب صاحب تحفہ است از خلاصہ تخم کتان حلبہ ہر کدام دہ درم مغز چلغوزہ مغز پنبہ دانہ ہر کدام بست درم ہمہ را کوفتہ بعسل کف گرفتہ
ہفتاد و پنج درم بسرشند و عند الحاجت استعمال نمایند **لعوق انجیر** بجہت بحۃ الصوت رطوبی انفع ترین ادویہ است از ذکائی انجیر خشک بودنیہ تر یا خشک مساوی
الوزن گرفتہ بجوشانیدہ صاف نمایند و صمغ عربی بقدر مناسب سائیدہ داخل ساختہ بسرشند و لعوق تیار سازند مجرب است **لعوق کرنب** مستعمل در بحۃ الصوت
رطوبی برگہائے تازہ کرنب بپزند و البیدہ صاف نمودہ شہد یا قند آمیختہ بجوشانند تا بقوام لعوق آید و آنچہ کہ غلبۂ رطوبت بسیار بود قدرے انگوزہ درین لعوق آمیزند
لعوق زنجبیل۔ کہ بہاں نفع دارد زنجبیل صد درم در شیر تازہ تر کنند و ہر روز تبدیل شیر نمایند تا نرم شود پس خوب بکوبند و پنجاہ درم دار فلفل سرمہ سا نمودہ و بست درم
زعفران ہم چنیں ہر سہ نشاستہ بگیرند و ہمہ را بقوام شہد یا نبات آمیختہ ہر صبح یک کفچہ بخورند **مطبوخ** نافع بحۃ الصوت کہ از برودت باشد از معمولی انجیر

سه مثقال موی‌ز منقی یک توله اصل السوس مقشر دو درم گاؤزبان یک مثقال بادیان تخم کتان ایرسا هر یک یک درم و نیم آثار آب جوشانند هرگاه ربع بماند صاف کرده چند روز آشامند. **ماء الاصول** که در بحة الصورت که از تری حنجره باشد بکار آید از خلاصه بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر کدام ده درم تخم کرفس بادیان انیسون هر کدام چهار درم مصطکی سنبل الطیب هر کدام نیم درم اسارون سائج هندی هر کدام دو درم قنطوریون دقیق افلیط فراسیون ایرسا هر کدام سه درم اصل السوس مقشر چهار درم انجیر خشک سی درم موی‌ز منقی بست درم همه را در چهار رطل آب با آتش ملایم بجوشانند چون بیک رطل آید صاف نموده در چهار اوقیه از آن یک مثقال معجون تمعی که در فصل ضیق النفس مذکور خواهد آمد حل کرده پیوسته نیمگرم بنوشند ۞

حکایات

شخصی را نزله بر گلو افتاده بود بحت الصوت شد عناب پنجدانه اصل السوس تخم خطمی هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات یک توله داخل کرده بطور قهوه نوشیدند و ایضا لعوق حب الثعلب بذرکتان جوشانیده سکنجبین حل کرده غرغره نماید **ایضا** دیگرے را حجامت نفع بخشید بعد یک سال بحة الصوت زائل شد **ایضا** بحة الصوت مزمن که سند ببلل بود بعد زکام و سرفه حار پیدا شد مرد کهول نحیف منی ضعیف المعده مزاج سوداوی خفقانی بهدانه الایچی خورد جوشانیده نبات داخل کرده و سفوف با حب سرفه همراه شیر بز جوش داده نبات داخل کرده و لعابات همراه لعوق لباشیر و لعوق سپستان بارد و شربت فریادرس و شربت کزبرة البئر تجویز کرده شد چون مزاج بالمس بود و دیگر چیز حار گرمی میکرد و اشیار بارس مضر حال مے نمودند دسکه نافع میشد فالوده اقوی فرمودند و طبیخ جالی با قلا سبوس گندم هر یک چهار ماشه بهدانه سه ماشه با مصری یک توله جوشانیده نافع شد ماده حار بود گاهے زرده سفید میداد و بر اسیر را نافع میشد **ایضا** شخصے را آواز مطلقا موقوف شده و منی سیلان و نیز زکام داشت بهدانه سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه عناب پنجدانه تخم خطمی خبازی هر یک چهار ماشه جوشانیده شیره مغز تخم کدو پانزده ماشه شربت بنفشه دو توله خاکشی شش ماشه دادند روز سوم گل بنفشه چهار ماشه افزودند روز چهارم اصل السوس چهار ماشه گل خطمی سه ماشه دارچینی پرسیاوشان هر یک چهار ماسه عناب پنجدانه جوشانیده نبات یک توله بطور قهوه نوشیدند گلو بند آواز بد شور شعیر بود پس سپستان پانزده دانه زوفاے خشک سه ماشه خطمی چهار ماشه جوشانیده صاف نموده شهد یک توله داخل کرده کتیرا صمغ عربی هر یک یک ماشه سوده پاشیده دادند چون بحتا واندکے بلغم باقی مانده بود دارچینی سه ماشه افزودند بعد طلوع بلغم در نفث بود اصل السوس چهار ماشه عناب پنجدانه بادیان زوفاے خشک دارچینی هر یک سه ماشه جوشانیده نبات یک توله داخل کرده صمغ عربی سوده پاشیده بنوشیدند فرمودند در آخر جالینات حار دهند **ایضا** شخصے را از برودت هوا گرفتگی آواز و درد سینه شده دانه هیل نکوفته نبات سفید در آب جوشانیده بارتنگ داخل کرده بطور قهوه دادند از استعمال این بحة الصوت برطرف شد **ایضا** بحت الصوت با درد نم سینه بود اصل السوس چهار ماشه دارچینی عود مصطکی هر یک دو ماشه گل سرخ چهار ماشه دانه هیل سه ماشه در عرق بادیان عرق منب الثعلب هر یک پنج توله جوشانیده شربت سیب دو توله داخل کرده دادند ۞

مقالهٔ نهم در امراض ریه و صدر

بیاید دانست که در امراض اعضاے صدر لعوقات و حبوبات نافع‌تر از مشروبات است بسبب طول مرور آنها بمجری و انجذاب العوقات و ادویه مرکبه درین امراض بعمل آمده باید که جالی و منضج ماده مرض و مفتح سدد و منقی اعضاے نفس و ملطف ماده غلیظ باشد بغیر تجفیف قوی چه اکثر ادویه ملطفه مجففه میباشند و استعمال مجفف قوی باعث آنکه اجزاے لطیف از ماده تحلیل مے نماید و باقی را غلیظ لعلب میگردانند چنانچه لسیت و سکنجبین عنصلی و لعوق آن بهترین ملطفات نوشته اند و لعوقاکه از شیرین زنجبیل و مربا سازند و امراض مذکور نافع اند ۞

فصل اول در ضیق النفس

و این مرضے است چون عارض شود نفس تنگ و متواتر گردد و آزار بود و بهر بیز خوانند و بهندی دمه گویند و صعب‌ترین اقسام او آنست که بدون راست و بلند کردن نفس نشتے آید و این را انتصاب النفس نامند بالجمله این مرضی است مزمن ذی ادوار جوانان را مسیر باشد و پیران را العسر بلکه زائل نشود و گاهے مودی باستقا می گردد و گاهی نفث بر ناید و گاهے سل و اختناق بسبب کثرت ماده پس هر چند زود تدارک نماید بهتر است و دو امام صحت هم از فکر وے غافل نه شوند و مرشته پرهیز در داشت دارند و قد اوی گاهے قے و گاهے اسهال بعمل آرند و بحامین گرم زود آیند و بلغم مداومت نمایند و در آنجا که ماده از سر فرود آید در شع نزله کوشند چنانچه در فصل او گذشت پس بتنقیه دماغ متوجه شوند مبتدر سے و بر سهالات نپسندد گنند آنجا که ماده در ریه و سینه متولد شود قے بشیر نبات مفید است و تا

و ادویه مفرده که کار بر آید بمرکبات نیز داده شده و فاریقون و افتیمون را درین مرض منفعت عظیم است و مالیدن سینه و پهلو ها در حمام نیز مفید است اما آنگاه که تشنگی کم کنند پس باید که غذای ایشان خوب تر نمایند و طعام بعد ساعتی باید خورد و در اکثر اوقات طبع نرم باید داشت و از اغذیه و ادویه مدره پرهیز کنند که ماده را غلیظ تر میسکنند و کذلک از نوم طویل و جمله اشیاء در لغیه شدیده و جمیع ترشی ها احتراز کنند مگر سرکه و سکنجبین که اگر حرارت بود و آثار نزله نباشد درین مرض توان داد **اشاره** از اوجع الکتفان و نفثات الدم نقد خبث العلت

ضیق النفس از ماده بلغم

پس ماده مذکور اگر در ریه بسبب سردی مزاج ریه متولد شد علامتش خرخره سینه است و سرفه با نفث و تنگی نفس و بیرون آوردن زبان خاصة وقت حرکت و اگر از دماغ نازل شود نشانش وجود علامت نزله باشد و صداع و ثقل و تمدد در دماغ بود و ضیق دفعة حادث شود

علاج. آب جو غام سبوس گندم گاؤزبان گل گاؤزبان زوفا خشک اصل السوس مقشر نیم کوفته نبات سفید در آب جوشانیده صاف نموده بدهند و لعوقات معتدله که تسهیل اخراج بلغم غلیظ و تکلیف مواد رقیق نماید همراه جوشانده مذکور باید داد و اگر ماده نزله حار باشد فصد هفت اندام یا باسلیق کنند و نضج ماده از منضج بارد نموده از مسهل بارد که در فصل صداع گذشت تنقیه نمایند و لعوق بارد دهند و از ادویه گرم دست کوتاه دارند و لعوق معتدل در هر حال مناسب بود و در ماده بارد ادویه ملطف و محلل ماده چون مطبوخ زوفا که در آن بنفشه و خمیره بنفشه و اصل السوس و پوست بیخ بادیان و درادند و فراسیون و مویز و انجیر پخته باشند باختلاف اوزان بتدریج بیاشامند که بمرور خود تاثیر در آلات نفس کند بمجاورت و نضج دهد و معجون ان مشیر بعمل آرند و لعوقهای گرم دهند لیکن درین جا نیز با دویه شدید الحرارت سعی نه پردازند که ماده را غلیظ و خشک میسکند و موجب ازدیاد مرض میشود و ایضاً از هرچه ماده را منفسر اند چون افیون و بذر البنج و اسپغول و مانند آن احتراز نمایند بخلاف آنکه ماده بر سبیل نزله از دماغ فرود آید که در آنجا این چیزها برای منع نزله توان داد و سینه را بالقیروطی که از موم و روغن کتان و پیه گرده بر ساخته باشند و روغن سوسن و نرگس و مانند آن که معین بر نفث مواد باشد بمالند و بعد تلطیف و نضج ماده از مسهل گرم و حب ایارج که در فصل فالج گذشت و حب فاریقون تنقیه نمایند تا ماده بتمامه مستوصل شود پس شربت زوفا و مانند آن بعمل آرند حبوب گرم پیوسته در دهان دارند و در هنگام اشتداد عوارض مرض قند سفید در عرق بادیان حل کرده شیره اصل السوس را اضافه نموده گرم کرده بدستور قهوه نوشیدن فی الفور تسکین میدهد و غذا صاحب این مرض از گوشت جوزه مرغ و تیهو و دیگر طیور با مصالحه حار و زرده بیضه مرغ بود و از هرچه بلغم فزاید چون شیر و ماهی و فواکه و مانند آن پرهیز کند و بعد از طعام تا دو ساعت نگذرد آب ننوشند و هر چند که دیر تر و کمتر توانند نوشید بهتر است و اندک اندک خوردن و یکبارگی سیراب نشوند و اگر بعوض آب بر ماء الاصل قناعت کنند بغایت مفید است و همچنین پس از طعام خفتن و خواب بسیار خاصة در روز سخت زیان دارد و اگر عادت شراب بود خمر رقیق ریحانی قدری مفید آید

ضیق النفس از بخارات قلب.

علامتش عظم نبض و نفس و تواتر آن و شدت تشنگی است و خفقان و سوزش و ضعف دل **علاج.** فصد باسلیق از دست چپ نمایند و برای تسکین حرارت قلب شیره تخم خرفه سه ماشه در عرق کاسنی و عرق گاؤزبان هر یک هفت توله بر آورده شربت صندل شربت نیلوفر هر یک یک نیم توله داخل کرده بنوشند و طلای صندل و آب کشنیز بر سینه نمایند و لعاب اسپغول با شربت نیلوفر و شربت بنفشه دهند و ماء الشعیر خورانند و مداومت لعاب گاؤزبان با شربت انار مفید شناسند و آنچه در خفقان حار گفته آید بعمل آرند و از اشیاء یابسه و مجففه احتراز نمایند و اطراف مالیدن و در آب گرم نهادن و دستها بود

ضیق النفس از ریاح و انجره اعضاء تنفس

نشانش عدم گرانی سینه است و سرفه بی بلغم و تنفر از چیزهای بادی و تقدم تناول اشیاء باد انگیز. **علاج.** شیره تخم کشوث شیره بادیان در آب بر آورده گلقند مالیده صاف نموده بدهند و دیگر ادویه کاسر ریاح و مفتح سده استعمال نمایند و روغن سداب و روغن حب الغار بر سینه و پهلو مالند و شبت و بابونه و مرزنجوش بر آن موضع ضماد کنند و مسهل گرم که در فصل استرخاء گذشت تنقیه نمایند و معجون فلاسفه خورند و آب بادیان همراه فائید و حب الرشاد و ایارج فیقرا و جهاکه از سکبینج و جاؤشیر در آب سداب ترحل کرده بسازند بسیار واحد درین باب سخت نافع است

ضیق النفس از استرخاء عضلات سینه.

علامت آن نفس بکار است و این نفس مانند نفس کودکان باشد که در وقت گریستن بایشان عارض گردد و انتصاب نفس و نرمی نبض **علاج.** حلبه و دارچینی جوشانیده بعسل آمیخته بنوشند و روغن نرگس و روغن سوسن و روغن بان بمالند و شونیز باریک سائیده بعسل و روغن شبت ضماد نمایند و مطبوخ نافع انتصاب نفس که در مرکبات خواهد آمد نوشیدن و رب السوس یک ماشه فلفل سیاه مرکی هر یک دو ماشه با عسل لبسیدن و بالاتر جار مطبوخ تجربه کردن از مجربات است و باقی علاج همچون علاج فالج است و اگر شش روباه را خشک نموده سائیده و دو درم از آن بطبیخ موید دهند بغایت نافع است

ضیق النفس از خشکی ریه

و این قسم اکثر در آخر دق و ذبول عارض شود علامتش تشنگی و باریکی آواز است و عدم نفث و تسکین بمرطبات ملطف ماء الشعیر و شیر بز و شیر زنان بنوشند و شیر میش با ترنجبین نیز مجرب است و لعابات و لعوقات مرطبه بکار برند و همچنین اطلیه و مراهم تری افزا بر سینه نهند و از بنفشه و خیار و خطمی و نیلوفر و دیگر آبزن نمایند و یک کف اسپغول هر صبح و شام بآب فرو بردن و مدتی بر آن مداومت نمودن فائده تمام دارد.

فائده بضیق النفس که بسبب سردی ریه بود تا اول چیزهائے سرد و نوشیدن آب شدید البرودت بر آن گواهی دهد تدبیرش سوائے تنقیه همانست که در ضیق بلغمی ذکر
گفته شد و نوشیدن مطبوخ حلبه و تمریخ بادهان حاره سود دهد و آنکه از گرمی شش عارض شود تو از نبض و عطش بر آن دلالت کند و ملاطفت استعمال مبردات
مناسب ستر باید و علاج ضیق الصدر و ضیق که از خناق افتد علاجش علاج خناق است و آنچه از ورم شش و حجاب و کبد و طحال باشد علاج آن نیز علاج امراض مذکوره کنند
همانچه هر یک بمحل خویش مذکور خواهد شد و آنچه از امتلائے معده بود در پرُی معده پدید آید و تدبیرش تنقیه معده است و تقلیل غذا و تجویده هضم و آنکه در اعراض حاده روز
بحران ظاهر شود علاجش نشاید کرد و ضیق النفس خلقی علاجے ندارد ٭

مفردات

آشامیدن زعفران بسیار با عسل در ضیق بلغمی سود مند و مجرب است از خلاصه **دیگر** که در ضیق بلغمی بکار آید از طب الاکبر زراوند مدحرج چهار دانگ کوفته بیخته به شهد
آمیخته با آب گرم سه صبح بدهند **دیگر** سکبینج از چهار دانگ تا یک درم تا یک مثقال عجب حال در آب سداب سبز حل کنند و بدهند **دیگر** پیاز عنصل بریان کرده
بسایند و با شهد سرشته بدهند بقدر دو سه ماشه که در تقطیع بلغم عجیب الفعل است **دیگر** لعوق ثوم مقلو بروغن زرد و سوم لعسل عظیم النفع است و کذا اسقند روس
سه بار بخورد قاطع این علت است و گویند که من المجربات المختار لعوق محلول است **دیگر** قنطوریون در آب جوشانیده صاف نموده شهد آمیخته بدهند اگر مرض تر بود قنطوریون
اگر گزنجبین تلشید قنطوریون باریک و اگر هر دو را بجوشانند و بشهد سرشته لعوق سازند بهتر باشد و تخمین سندی و عنصل و عسلی جهت تلطیف و تقطیع ماده نیز مفید بود **دیگر** غلیو اذرا
بسایند سوخته قدرے از آن گرفته با قدرے مشک و گلاب بدهند بر ربو و ضیق بسیار نافع است **دیگر** که سعال و ربو و بحة صوت را نافع است یک مثقال راتینج را
بسایند و در دو بیضه مرغ بخورند **دیگر** که در ابار ربو عجیب الفعل است اولیقائی زراوند مدحرج سائیده قدرے روغن گاو آمیخته قرص سازند هر قرصے بوزن یک درم
و وقت حاجت یک قرص در آتش انداخته دخان آن بگیرند **دیگر** حاشا را با عسل لعوق ساخته لعوق سازند بیل آرند تنقیه صدر و ریه و اعانت بر نفس و تسکین اوجاع سینه کند و طبیخ حاشا
نیز این عمل کند **دیگر** برائے ضیق اگر دیر ابتدا خورند ضیق را منع کند و جمیع اقسام ربو را مفید بود از مجربات والدا جد تخم سرس باریک سائیده بدارند و هر صباح آنچه در دو
انگشت آید بخورند **دیگر** جهت ضیق النفس و سرفه و تچی روگ مجرب سید عبد الهادی بیاره بیلی سول بخته شده یک دو آثار در سایه خشک نموده مع پوست و تخم در ماون
بکوبند و بیخته شکر تری آمیخته نهار یک کف دست با آب بخورند تا هفت هفته غذا نان گندم بے نمک با روغن بسیار بخورند و پرهیز از جمله چیز ها **دیگر** از مجربات اکبری نمک در
جرجری اندک اندک بدهند سینه را از بلغم پاک سازد و ضیق و سرفه را دور کند و خاکستر زوم ستر انیست و باشد که خاکستر جرچره و زقوم باهم آمیخته اندکے دهند که سرفه را دور کند و
بلغم را از سینه بسهل قے منقطع گرداند مجرب است **دیگر** که ضیق را سود دارد و سهاگه تلیه بریان یک توله باریک سائیده و چهار توله شهد آمیزند و وقت خفتن دو انگشت
بلیسد و در دو سه روز تخفیف تمام و بد **دیگر** شاخ گوزن سوخته سفید بقدر یکماشه با شهد بخورند و اندک اندک هر روز افزایند هرگاه حرارت محسوس شود بر همان قدر که حرارت
نکند بس کنند **دیگر** صاحب خلاصه گوید که بنهایت قویست در ضیق بلغمی بارود مؤلف مجربات گفته که باین دوا چندین کسان از ضیق مزمن رسته اند بگیرند شیر زقوم چند ماهه و در
آرد گندم آمیزند و قرص ساخته بآتش بریان کنند چون خواهند که بدهند سه روز قبل بیمار را غذائے نرم دهند و روز چهارم نصف ازین دوا اگر مرد جوان و قوی باشد بدهند چون تا شش
هفت بار اسهال شود حجرات بالخشکه بخوراند لیکن بسیار نباید خورد و اگر این غذا نیز بر آید اسهال بند نشود غذائے مذکور دیگر بار بدهند و روز دیگر دوائے نصف باقی مانده
بدهند بعده تا سه روز شوربائے کبوتر یا خشکه بخوراند چون شش روز دیگر غذا نرم در اثنائے خوردن دوا و بعد از آن تا چند روز انباید پرهیز ضرور است در خانه محفوظ که
بسیار تاریک نباشد نشینند که سخت نافع است **دیگر** برائے ضیق النفس مجرب بعضے اطبا تخم قاوندی که بهندوی بهلوه گویند بقدر دو سرخ همراه دو بتاشا ناشتا
بخورده باشند **دیگر** که وقت غلبه ضیق دهند و میزان تخم کتان نیکوفته جوشانیده صاف کرده با عسل دهند که فوراً تسکین دهد **دیگر** بول صبیان لعسر النفس و انتصاب
آن نافع است و کذلک شرب بول ستر در از الد ربو از مجربات است **دیگر** بادر نجبویه کوفته بیخته بعسل لعوق ساخته لعسر نفس انتصابے و سعال مزمن نافع است **دیگر**
طبیخ قیصوم نافع است لعسر نفس انتصابی **دیگر** شونیز یک مثقال جهت انتصاب نفس و ضیق النفس مفید است و اد مان آن او را ربلن مے کند ٭

مرکبات

بخور جهت ربو و شوصه و نفث الدم از علاج الامراض ضبط صمغ البطم مصطکی هر یک اوقیه کوفته بخیز نا بیند کیشتے که دو و آن بنخرین در وهن رسد **ایضاً** از فرنگی
جونه هر تال نوشیادر سائیده در شیشه نهند و دهن آن ببندند و وقت ضرورت کشاده بو کنند منقول از بیاض استاد **بخور** نافع برائے ربو و سعال مزمن و نفث منتن
و گویند که ضیق را در ساعت دور کند و لغبر من راتینج مسمی است از عجاله نافع زراوند مرکی سعد سائله قند مساوی راتینج برابر همه ادویه و روغن گاو خمیر کرده حب ابستار قمع دود
آن بکار برند بجیرند و در نسخه دیگر زرنیخ عوض راتینج است **جوشانیده** ضیق النفس بند نسخه مطلب نگار زبان اهل السوس بادیان خطائی هر یک چهار ماشه چائے خطائے

دقاق خشک ہر یک سہ ماشہ خطمی چہار ماشہ دارچینی سہ ماشہ نبات دو تولہ جوشانیدہ بطور قہوہ بنوشند **ایضاً منہ** برائے ضیق النفس زوفائے خشک سہ ماشہ عناب نہ دانہ اصل السوس بیخ سوسن آسمان گونی عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ جوشانیدہ نبات دو تولہ داخل کردہ بنوشند +
جوشاندہ ضیق النفس تخم کتان تخم حلبہ ہر یک ہفت ماشہ مویز منقے یک تولہ با آب جوشدادہ صاف کردہ بنوشند از علاج الغربا۔ **ایضاً** از بیاض استاد سبوس گندم نمک سانبھر جوشانیدہ وقت خواب بنوشند **حب غاریقون** کہ برائے تنقیہ بلغم سینہ در ضیق النفس معمول است غاریقون سہ درم تخم حنظل فراسیون انزروت اصل السوس مقشر نیم کوفتہ بنفشہ بادیان زوفا ہر یک یک درم ترید موصوف دو درم زراوند مدحرج نیم درم آب مطبوخ انجیر سرشتہ حب سازند خوراک از دو درم تا سہ درم از معمولی **نوع دیگر** کہ در ضیق بلغمی بہر تنقیہ بکار آید از طب الاکبر غاریقون سہ درم رب السوس یک درم ترید موصوف پنج درم ایارج فیقرا تخم حنظل انزروت از ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ با آب خالص یا طبیخ تخم کتان حب سازند از یک مثقال تا دو درم بخورند **نوع دیگر**۔ شیخ الرئیس فرمودہ کہ نافع است برائے ربو بلغمی و قتیکہ علت قوی شود در ہر ماہ دو بار استعمال نمایند غاریقون سہ مثقال بیخ سوسن فراسیون مر انزروت تخم حنظل از ہر یک یک مثقال تربد نیم مثقال ایارج فیقرا چہار مثقال مشخ تخمیر نمودہ حبہا سازند شربت دو درم **نوع دیگر** نافع برائے اکثر اقسام ضیق النفس و مسہل بلغم و صفرائی و سوداوی و منقے صدر و ریہ از حکیم علوی خان مرحوم غاریقون افتیمون سنا مکی کتیرا ہر یک ثلث درم گل بنفشہ عصارۂ سوسن ایرسا ہر یک نیم درم انزروت سفید دانق مغز چلغوزہ کبابہ دو دانق خوب باریک نمودہ بروغن بادام بخوب و جہ سرشتہ در جلاب شکری تخمیر کردہ حبہا بندند جملہ یک شربت کاملہ است **وحب بنفشہ** کہ ربو و ضیق النفس را بغایت نافع در فصل ربو مذکور شد **حب** برائے ربو و وجع صدر از مجربات استاد مغفور بنفشہ رب السوس ہر یک یک درم غاریقون یک ماشہ کتیرا نیم ماشہ حبہا سازند جملہ یک شربت است و در طب الاکبر نوشتہ کہ اگر صاحب این مرض را در سینہ حرارت بود یا تپ باشد باین حب طبع ما فرود آرند
حبے کہ برائے تنقیہ در ضیق النفس بلغمی بکار آید از خلاصہ و ما یہ مسیحی غاریقون سفید سہ ربع درم تخم حنظل ربع درم عصارۂ قثاء الحمار یک دانگ رب السوس نیم درم جملہ یک شربت است **وحب دیگر** کہ جہت تنقیہ در ینجا نیز مفید است در فصل سعال خواہد آمد **حب دیگر** نافع برائے اصحاب ربو از علاج الامراض ایارج فیقرا یک مثقال غاریقون یک درم افتیمون نیم درم تخم حنظل دو دانق جاوشیر دو دانق کوفتہ بیختہ با آب کرفس حب بندند جملہ یک خوراک است **حب جاوشیر** جہت ربو و ضیق النفس و برائے اعانت رفع مادہ موجبہ این امراض خواہ در قصبہ ریہ بود خواہ در عروق آوردہ یا شرائین یا خلل گوشت ریہ باشد مفید بود از کتاب مذکور جاوشیر نیم درم در آب بادیان حل کنند و نیم درم تخم حنظل سائیدہ اضافہ کنند و حب بستہ بمار العسل بدہند و چون نفع جاوشیر درین علت بسیار است و در اختیار آن اضطرابیس و دفع اضرار این دوا کہ با عصاب است بہ اطلاین اعصاب بروغن گرم خوشبو باید کرد **حب رب السوس** کہ برائے اخراج اخلاط غلیظہ بہ نفث در ضیق و سرفہ معمول است رب السوس فلفل سیاہ شکر ہر سہ مساوی بکوبند و حب ساختہ در دہان گیرند **حب** کہ نواب علو بخان برائے ضیق النفس تالیف نمودہ و نفع بسیار کردہ فلفل سیاہ رب السوس مغز بادام مغز چلغوزہ صمغ عربی ہر یک یک ماشہ نبات سفید سہ ماشہ باریک سائیدہ بقدر نخود حب سازند و در دہان دارند
حب جہت ضیق و ربو از مجربات استاد مرحوم قرنفل خام الائچی خورد الائچی بزرگ خرمہرہ زرد سوختہ جوز بوا لبسباسہ قرنفل ہر یک شش ماشہ صمغ عربی اصل السوس مقشر پوست خشخاش ہر یک یک تولہ مشک خالص چہار سرخ کوفتہ بیختہ بلعاب بہدانہ شش ماشہ حبہا قدر نخود بستہ بدارند شربت دو حب تا چہار حب و از ترشی و بادی پرہیز
حب دیگر جہت ضیق از بیاض مجرب منقول لونگ تنباکو تلخ و تند مرچ سیاہ ہر واحد یک دام ہمہ را باریک نمودہ در رس برگ سنبھالو سہ قسم گولی بندد اول گولی مثل جوار و دوم موافق دانہ نخود و سوم بقدر نخود اول یک گولی قسم اول ہر دو وقت تا چہار دہ روز بخورد بعدہ قسم دوم تا چہار دہ روز بعد از آن قسم سوم چہار دہ روز خورند غذا نان گندم با دال تور پرہیز از بادی و ترشی **ایضاً** دوستے تعریف میکرد کہ در سہ روز مرض دمہ برطرف میشود بلچھناک سہ ماشہ پوست بیخ آکھ شش ماشہ و نیم آثار نیم پاؤ عرق ادرک کھرل کردہ حبہا بقدر ماش سازند و یک حب صبح بخورند و روغن زیادہ باید خورد **حب ہندی** کہ دمہ و سرفہ بلغمی را سود دارد از مجربات اکبری دبقائی زراوند چینی صبر سقوطری سہاگہ ہر سہ برابر کوفتہ بیختہ با شیرۂ کسوندی بقدر نخود گولی بندند و یک صبح و یک شام دہند غذا گوشت کبوتر مانند آن خورند بجائے ریوند چینی ریوند ختائی نیز مے آمیزند مجرب است **حب** نافع ضیق از معمولی تنکار مرکی مساوی سائیدہ حب بقدر نخود ببندند دو حب صبح و دو شام خورند
حب بجہت ضیق النفس مجرب شاہ عنایت تخم دھتورہ کہنہ یا پرانا زنجبیل ہر یک یک دام کوفتہ بیختہ با آب ادرک سائیدہ بقدر فلفل گرد حب سازند خوراک یک حب
حب جہت ضیق النفس و سرفہ بلغمی معمول حکیم شاہ محمد اکبر آبادی مال کنگنی یا کدام نیل بڑی چوک ترش ہر یک یک دام خوب سائیدہ برابر مرچ حب بستہ ہر روز دو حب با آب بدہند **حب تنباکو** کہ بجہت سعفہ و دمہ و سرفہ و استسقا و درد اعضا و درد شکم و درد جگر و نزلہ و جمیع امراض باردہ بلغمی و سوداوی و قوت باہ نافع است حکیم شریف خان صاحب از بیاض عم خود نقل کردہ اند تنباکو صورتی نیم پاؤ تنباکو را در گلاب شب تر نمایند و صبح خوب سائیدہ حب مقدار نخود ببندند و این

اجزا را علیحده خشک بسایند فلفل دو دام پخته دانه الائچی خورد یکدام الائچی کلان یک دام جوز بوا دو دام زعفران یک دام بسباسه نیم دام مشک سه ماشه عنبر اشهب دو ماشه پس گولیها را در گلاب همراه این اجزا مرتبه دوم بسایند و حبها مقدار نخود ببندند و همراه پان تنبول یا تنها بخورده باشند **حب جدوار** نافع نزلات بارده و ربو و سرفه مقوی اعضاء رئیسه از علاج الامراض جدوار مجرب دو درم عقرقرحا دارچینی قرنفل طباشیر سفید موسیائی از هر یک دو درم زعفران بسباسه مصطگی مروارید هندی افیون بذر البنج سفید هر یک یک ماشه مشک خالص جند بیدستر هر یک نیم درم کوفته بیخته بگلاب یا آب مثل نخود حبها بندند شربت یک حب و دیگر حبوب مثل حب ملائی و حب هندی و حب صدر و حب سعال و جز آن که بضیق النفس نافع اند در فصل سرفه خواهند آمد **دوائے** که در دفع ضیق النفس بلغمی فائده تمام دارد و از مجربات صحیحه است از خلاصه حلتیت نیم درم فرو برند و بعد از آن مقدار یک سکرجه از آب طبیخ انجیر و کرویا و انیسون و زیره سیاه که در سکرجه ترکرده باشند بنوشند **ایضاً** که دفع مرض هنگام بندشدن نفس بکار آید از طب الاکبر بوره چهار درم تخم سپندان دو درم سرد را بجو بند و در یک اوقیه ماء العسل آمیخته بدهند که در حال بکشاید **دوائے** که معمول استاد است و در خلاصه منقول از کامل تنقیه ریه و تقلیل رطوبت میکند و ربو را نفع بین می بخشد تا یک درم در آبے که انجیر سفید یک اوقیه در آن جوشانیده صاف کرده باشند حل کنند و یک درم روغن بادام شیرین حل کرده سه روز بنوشند **ایضاً** که سینه و مجاری نفس را پاک کند از علاج الامراض پودینه کوهی حاشا ابرسا انیسون مساوی فلفل نیم وزن با عسل سرشته هر صبح و شام مقدار فندق بخورند فلفل بحسب حاجت زیاده و کم میتوان کرد۔ **دوائے**۔ برائے دفع ضیق از کتاب مذکور گهیکوار پنج آثار نمک شور نیم آثار فلفل یک تولہ اجواین پاؤ آثار گهی گوار پارچه پارچه نموده در دیگ گلی آب نارسیده نهند و بالائش نمک شور و اجواین و فلفل بگذارند و دهن دیگ را از آرد ماش بند کرده پنج پاس آتش دهند تا که همه خاکستر شود یک ماشه نهار بخورند از نمک و شیرینی پرهیز نمایند و روغن بخورند هر قدر که خواهند **ایضاً منه**۔ نافع برائے ضیق حلبه مقشر مدقوق یک جزو مغز حب الصنوبر کبار یک جزو در آب شیرین خوب بجوشانند و در وی خوب سحق نمایند و در شهد کف گرفته آمیخته مثل لعوق سازند **ایضاً عنه** مجیب برائے اخراج ماده از صدر و ریه در ضیق و سرفه و زکامے خشک پودینه اصل السوس خردل قردمانا فلفل تخم انجیر و انیسون مساوی کوفته بیخته بعسل کف گرفته معجون سازند و یک لعقه بخورند **دوائے** که برائے ضیق النفس مجرب است برادۂ شاخ گوزن نیم پاؤ در شیرۂ زمین کنند که یک نیم پاؤ باشد منیسانیده در آن در گلی نهاده گل حکمت نموده در اپلہ دشتی بسوزند که خاکستر گردد نگهدارند شربت یک سرخ غذا قلیه و نان گندم یا کهچڑی مونگ بروغن و پرهیز از ابر و عدس و فلفل سرخ و ترشی لازم است منقول از مفتاح **دوائے** جهت ضیق النفس و سرفه از مجربات استاد مرحوم نمک کهاری نیم پاؤ اجمود نیم پاؤ بهل دهتوره شش عدد در ظرف گلی مطین نموده یک آثار اپلہ دشتی نهاده آتش دهند بعده سائیده بدارند و قدرے خورده باشند **ایضاً** برائے ضیق النفس از مجربات والد مغفور خردل ملح بوره ارمنی هر یک نیم درم نطرون واق باعسل بخورند **دوائے**۔ از مجربات اکبری بهوکر مول بهارنگی مویز منقی اصل السوس فلفل سیاه عود مساوی کوفته بیخته در شهد آمیزند از دو ماشه تا چهار ماشه بدهند ضیق و سرفه دور کند **ایضاً منه** تنکار بریان نمک سیاه اشخار هر یک یک ماشه با یک ساخته وقت خواب با آب بخورند و بالائے آن چیزے دیگر نخورند غذا دال مونگ و خشکه در سه روز ضیق و سرفه بلغمی دور شود مجرب است **دوائے** مجرب بعضے اطبا چوب تهور سه داره گرفته اندرون آن خالی کرده نمک و قدرے اجوائن پر نموده گل حکمت گرفته آتش دهند هرگاه خاکستر شود برآرند و یک سرخ خورده باشند **دوائے**۔ برائے ضیق النفس بسیار مجرب و بے بدیل از مجاله نافع بگیرند ترب بقدر حاجت اگر ترب بزرگ سیاه پوست باشد بهتر است و آنرا باریک قطع کنند و هموزن آن شهد کف گرفته در دیگچۂ گلی یا قلعی بیندازند و نصف دیگ خالی باشد و بعد از آن سر دیگ از سرپوش گلی ببندند و مکانهائے خالی را از خمیر مستحکم نمایند و دیگ را در تنور معتدل که نه گرم نه سرد باشد یک شب بگذارند و سر تنور را از تابه آهنی تمام شب ببندند بعد از آن دیگ را اول روز برآرند و سر دیگ وا نمایند و آنچه در میان دیگ است بچوب و چه بمالند و صاف نمایند و هر روز بقدر دو ملعقه خورده باشند و از هر چه مضر سرفه است از آن پرهیز کنند و بعضے گفته که بعوض ترب چقندر و عوض شهد شکر طبرزد انداخته ایم پس بسیار نافع یافتیم **دوائے**۔ مجرب اطبائے هند برائے ربو و ضیق از علاج الامراض بگیرند گندم صاف بقدر حاجت و در سبوچۂ گلی آب ندیده بسوزانند تا مثل انگشت شود پس بگیرند زرد چوب برابر گندم سوخته و بسوزانند بصفت سوختن گندم و باریک بسایند روز اول پنج ماشه و نیم با آب گرم یا آب سرد موافق مزاج بخورند در روز دوم یک حبه زیاده اضافه نمایند علی هذا القیاس تا پنجاه و یک روز پس میشود وزن دوائے یک روزه سیزده ماشه و دو حبه چند روز همین قدر بخورند باید دانست که مرض از خوردن این دوا در بیست روز یا هفت روز زائل میشود و الا اگر این مدت نگذرد امکان عود مرض است و اگر این مدت بگذرد عود نمیکند۔ **دوائے**۔ از بیاض استاد آرد گندم در عرق پیاز خمیر کرده با روغن نان پخته بخورند **ایضاً منه** برائے ضیق و سرفه که مزمن و حار باشند انار خام از میان خالی کرده پوست هلیله زرد نمک سیندهه برابر هر قدر که در میان انار پر کرده شود پر کنند و بآرد گندم در گرفته در زیر دیگدان نهاده تا بوئے آن برآید خشک کرده آرد دور کرده سائیده گاه گاه بلیسند **ایضاً عنه** که بسبب نزله و بلغم باشد از سکنجبین عسلی و تخم ترب و آب ترب و خردل و نمک و تخم

منقی بعد جوشانیده استفراغ کنند دو سه روز بعده مصطگی دانه هیل خرد غرنی هر یک دو ماشه سوده در گلقند یک توله رب به یک توله خمیره خشخاش یک توله سرشته معجون ساخته خورند و بعد از اکل شربت توت یا بنفشه نوشند و ادویه‌ای که نافع ربو در فصل سعال خواهند آمد **دوا المسک حلو** که ضیق النفس را نافع است در فصل صرع گذشت و یک نسخه آن در فصل فالج ذکر یافت **دیاقوزا** که ضیق النفس را نافع نسخهٔ آن در فصل سرفه مذکور خواهند شد **ولوک** برای ربو بلغمی از علاج الامراض کت و نیا بوره ارمنی باریک سائیده بر پارچهٔ خشن بسته بر سینه و اضلاع آهسته بمالند و اگر از دلک ماندگی پیدا آید روغن یاسمین و روغن خیری قدری بر سینه بمالند **رب السوس مرکب** که نافع ربو است در فصل سعال **سفوف** که در ضیق النفس بلغمی بغایت سود مند است و سرفه کهنه و ضیق را مجرب است از خلاصه تخم حنظل ابهنگره فلفل سیاه دیودار گوگرد مغسول زنجبیل همه مساوی کوفته بیخته یک دام از آن بهار اعسل بدهند **سفوف** دیگر که از برای ضیق النفس بارد بسیار نافع است از زاد غریب برگ آکهه که زرد شده از درخت افتاده باشد یک آثار چونه بری و نمک از هر یک دو نیم دام بیخته هر دو را در آب سائیده بر برگ مذکور طلا ساخته خشک نموده در سبوچه گلی نگاه داشته در میان آتش پاچک تا یک پاس گذارند تا سوخته شود قدر مناسب بکار برند **ایضاً** که از برای ضیق از بیاض استاد مرحوم برگ آکهه که پخته شده باشد یک و نیم دام برگ بجیرند و نمک کهاری و روغن گاو هر یک یک آثار یا و بالا برگهارا پاکیزه شسته زنمک را سائیده بروغن گاو چرب نمایند و ته به ته در برگهای مذکور و ده دیگ گلی مطین نهند و سر دیگ بپوشند و خوب مطین نمایند و گودنی که طولاً و عرضاً و عمقاً قدر یک دست باشد اندر آن پاچک دشتی پر کرده آتش دهند و بعد از سرد شدن بر آرند و اگر همه ادویه یکجا شده مانند میده بر آید بسیار بهتر بود و اگر سوخته خاکستر گردد هم بکار می‌آید و اگر خام ماند بار دیگر آتش دهند تا باعتدال آید همه را سائیده بموزن آن دار فلفل یار کنند خوراک یک ماشه **ایضاً منه** برای ضیق بیخ سوسن طباشیر نبات برابر کوفته بیخته با شیر بخورند **ایضاً عنه** دار فلفل طباشیر مساوی سوده دو درم از آن با شهد سرشته بخورند **سفوف** نافع ضیق النفس و سرفه مجرب است از دل سنه بهیکر مول بهانگ فلفل دار فلفل گرد تخم کنائی کاکراسینگی نمک سیاه نمک سنگ سچی لوتن مساوی کوفته بیخته نگهدارند یک ماشه صبح و یک ماشه شام بخورند و در طعام روغن زرد زیاده خورند منقول از مفتاح و سفوف سند رکهل وغیره که ربو را نافع اند در فصل سعال ذکر خواهند یافت +

سکنجبین عنصلی که ضیق را نافع است در فصل سرفه خواهد آمد **شربت زوفا ساده** ضیق و سرفه را نافع است از قرابادین و علاج الامراض زوفا خشک از چوب پاک کرده نیم رطل در آب بسیار گرم یکشبانروز تر کنند و بپزند و صاف نمایند و قند سفید یا شکر سفید چهار رطل و عسل یک رطل آمیخته بقوام آرند +

شربت زوفا مرکب که بلغم غلیظ مجاری نفس را ببرد و سینه را نرم کند و ضیق و سرفه را سود دارد از کتب مذکوره بادیان تخم کرفس هر یک پنج درم زوفا خشک هفت درم انجیر بیست عدد مویز منقی سی درم حلبه چهار درم تخم خطمی اصل السوس ایرسا هر یک سه درم پرسیاوشان هفت درم قند سفید دو رطل گلقند یک یک درم بدستور متعارف شربتی سازند شربتی از ده درم تا پانزده درم با یک درم روغن بادام تلخ و نسخه که حکیم میرزا علی نقی از شرح سدیدی نقل کرده و تسلی نموده که مجرب است از برای ربو و ضیق النفس و امراض صدر بلغمی در آن عناب سپستان هر یک بیست عدد فراسیون سه درم نیز داخل است و گفته که گاهی از این شربت تحم کرده می‌شود بعض ادویه و زیاده کرده میشود مثل گل نیلوفر تخم خشخاش نزد حرارت مزاج و درین حالت باید که بگردانند بدل گلقند ترنجبین یا خمیره بنفشه +

نوع دیگر که سینه را از اخلاط غلیظ پاک کند بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ کبر هر یک سه درم زوفا چهار درم بجوشانند و با قند بقوام آرند **شربت زوفا** به نسخه مطب زوفای خشک دو توله برگ گاوزبان دو توله گل گاوزبان خشخاش ماشه اصل السوس دو توله بیخ بادیان یک توله مویز منقی پنجاه عدد انجیر زرد ده عدد کوکنار دوازده درم شب در آب خیسانده صبح جوشانیده شکر سفید یک آثار انداخته بقوام شربت آرند و دیگر نسخهای شربت زوفا در فصل سعال مذکور خواهد شد **شربت فراسیون** معمول حکیم شریف خان صاحب ضیق و سعال را که سببش بلغم غلیظ بود نافع است فراسیون چهل درم اصل السوس زوفا پودینه نهری پرسیاوشان هر یک ده درم مغز بادام مغز حلغوزه حلبه بادیان افسنتین هر یک پنج درم مصطگی دارچینی زنجبیل هر یک دو درم مویز منقی سی درم عناب سپستان هر یک صد دانه انجیر سفید بیست عدد حلبه در بیست و چهار رطل آب گرم تر کنند و یک شبانه روز بگذارند پس بر آتش نرم بپزند تا که نصف بماند صاف کنند و با پنج رطل قند سفید بقوام آرند شربتی یک اوقیه تا دو اوقیه **شربت عنصل** از برای ضیق النفس از مجربات میر علی بخش که مرات و کرات داده شد و گاهی خطا نکرده گره عنصل کلان یعنی گولی کانده بزرگ کره وزنی که پاو آثار باشد یا زیاده او پاو سیر بود افسنتین ولایتی دو توله مویز منقی چهل دانه انجیر ولایتی هفت توله شهد خالص نیم آثار اول پوست بالای عنصل دور کرده تا تنه پیاز تراشیده باقی ادویه را کوفته با هم آمیخته تمام شب در آب تر داشته صبح بر دیگدان گذارند هر گاه خوب جوش خورد صاف نموده آن دوا را که بجه یا بدست خوب بالیده پارچه بیز نموده شهد مذکور آمیخته باز بر دیگدان گذاشته بآتش ملایم قوام شربت سازند تا شستا یک توله التقیع معمول نوشیده باشند و از آب تنفس نه بنشد و بدانند که استعمال این شربت بدون مشاهده استعمال تجربه کار و بدر قهای این تا مفصلاً معلوم نه شود از ممنوعات

واترکه خالی از ضرر و خطر نیست **شربت بنفشه** مخترع عم حکیم شریف خان بنفشه خشک پاؤ آثار سنبل الطیب پاؤ آثار پودینه کوہی نیم پاؤ مستگی یک دام
عنبر نیم دام اول پودینه و سنبل الطیب را در آب بجوشانند چون رنگ آب آن بگیرد بنفشه را داخل نموده یک جوش خوب دہند بعده نیم آثار نبات در آن آب حل کرده و شیشه
گلاب و آن انداخته بقوام آرند **شربت تنباکو** برائے ضیق شیره برگ سبز تنباکو و قند سپید مساوی شربت سازند و صاف کرده نگاہدارند یک دام تا دو
دام وکم و قت راکم دہند قے واسہال مے آید و ضیق را و رنج رو زفائده کلی مے بخشد از علاج الغربا **شربت** که بانتصاب نفس نافع است از عجاله نافع مصطکی سنبل
ہندی ہر یک سه درم شیخ مقصوم فراسیون پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان پودینه کوہی سداب ہر یک پنج درم انجیر سفید یک رطل ہمه را در پنج رطل آب
جوشانند تا دو رطل باقی ماند صاف نموده عسل مصفی کفگیر ہر یک یک رطل داخل کرده بآتش ملایم بجوشانند و کف بردارند شربت سازند شربت یک اوقیه نصف آب
سرد **ضماد** نافع برائے انتصاب نفس حادث از استرخائے عضلات صدر بسبب رطوبت بارده و ضعف حرارت از کتاب مذکور مصطکی سنبل الطیب مر صاف
قصب الذریره صبر سقوطری ناردشک مساوی الاجزا در گلاب سائیده بر پارچه طلا نموده بر سینه ضماد نمایند **عرق پرسیاوشان** آلات نفس و صدر
و ضیق النفس و سرفه کهنه را سود دہد از ذکائی پرسیاوشان نیم رطل اصل السوس سپستان مویز منقی زوفا خشک بادیان تخم خطمی خبازی بیخ سوسن ہر یک
شش درم بدستور عرق کشند و عرق خشیشته السعال که نافع ربو است و در فصل سعال خواہد آمد **قرص بنفشه مسہل** که ضیق النفس را مفید بود در فصل قرص
خواہد آمد **قیروطی** نافع برائے ضیق النفس حادث از ریح غلیظ و بلغم لزج از کامل و علاج الامراض آرد کرسنه آرد حلبه از ہر یک پنج درم شونیز اصل السوس
از ہر یک دو درم کافور ربع یک نیم درم موم را در روغن سوسن یا روغن ناردین گداخته ہمه ادویه را کوفته بیخته بیندازند و مثل مرہم ساخته بر سینه ضماد نمایند ❊
لعوق کمادہ برائے ضیق النفس از مجربات حکیم صادق علی خان صاحب است گاؤزبان گل گاؤزبان صمغ عربی نشاسته رب السوس بہمن سفید بیخ سوسن
فلفل سفید از ہر یک یک درم پاؤ بالا خشخاش سفید چہار و نیم درم خشخاش سیاه دو نیم درم مغز بادام شیرین یک و نیم درم مغز تخم خربوزه دو درم مغز تخم کدو مقشر یک درم
عسل سفید پنج دام نبات سفید پانزده دام لعوق سازند خوراک شش ماشه **لعوق** نافع ضیق النفس و سعال مزمن بلغمی اصل السوس مقشر ابریشم گاؤزبان
بلبیان زوفا گل بنفشه ہر یک یک توله عناب انجیر زرد ہر یک بست دانه مویز منقی چہل دانه تخم خطمی تخم خبازی پرسیاوشان ہر یک نیم توله جوشانیده صاف
نموده نبات سفید پاؤ آثار عسل مصفی نیم پاؤ بقوام آورده در آخر قوام صمغ عربی رب السوس مغز چلغوزه مصطکی ہر یک سه ماشه دارچینی دو ماشه باریک سائیده
آمیزند منقول از مفتاح **ایضاً منه** نافع ضیق النفس و سوز نفس اصل السوس مقشر گاؤزبان تخم خطمی خبازی سبوس گندم ہر یک یک توله گل بنفشه ابریسا ہر یک
شش ماشه زوفائے خشک نه ماشه جوشانده صاف نموده با نبات سفید پاؤ آثار بقوام آورند و فرود آورده صمغ عربی رب السوس مغز بادام مقشر مغز تخم خربزه مغز چلغوزه
ہر یک سه ماشه گاؤزبان معاشه باریک سوده آمیزند و بوقت حاجت شربت نه ماشه **لعوق زوفا** ربو و سرفه کہنه را نافع است و سینه و شش را از اخلاط غلیظ پاک
کند از قادری و علاج الامراض زوفائے یابس بیخ سوسن آسمانگونی ہر یک بست درم در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف کنند و با یک رطل عسل
صاف بقوام آرند و صاحب اغراض نوشته که زوفا و بیخ سوسن را کوفته بیخته بسکنجبین یا بانگبین بسرشند و اگر بیخ سوسن حاضر نباشد شونیز عوض او کنند ❊
لعوق اہلیل مجرب برائے ربو بلغمی استعمال کرده میشود ہفت روز متوالی از علاج الامراض اہلیل یک اوقیه کوفته بیخته در روغن گاؤ نیم اوقیه لت
کرده بعسل کف گرفته خمیر ساخته لعوق سازند **لعوق الصنوبر** بنسخه صاحب ذخیره مغز بادام مغز صنوبر کبار ابریسا صمغ عربی کتیرا از ہر یک جزو تخم کتان
بریان تمر ہیرونی منزوع النوی از ہر یک ہفت جزو کوفته بیخته بروغن گاؤ برابر ادویه و دو چند اجزائے عسل کف گرفته معجون سازند شربت یک آثار **لعوق بادام**
بنسخه مطب که ضیق را نافع است مغز چلغوزه بریان مغز بادام شیرین ہر یک دو توله تخم حلبه بریان تخم کتان بریان ہر یک سه توله رب السوس چہار ماشه نشاسته
شش ماشه صمغ عربی کتیرا ہر یک سه ماشه کوفته بیخته شہد یک نیم پاؤ بقوام آورده زعفران سه نیم ماشه سوده بسرشند و لعوق سازند **لعوق سپستان** ایضاً
بنسخه مطب عناب بست و پنج دانه سپستان چہل دانه اصل السوس خطمی خبازی پرسیاوشان گاؤزبان ہر یک یک توله بہیدانه شش ماشه انجیر زرد بست عدد زوفا
خشک یک توله مویز منقی پنجاه عدد پوست خشخاش بست و پنج درم شب در آب تر نمایند صبح جوشانده صاف کرده شکر سفید نیم آثار داخل کرده قوام ساخته در آخر
قوام رب السوس شکر تیغال ہر یک چہار نیم ماشه مغز چلغوزه مغز بادام تخم خشخاش ہر یک شش ماشه شیره جو مقشر دو توله داخل کرده قوام لعوق سازند **لعوق کتان**
جہت ربو و سعال مزمن نافع است و سینه را از اخلاط پاک گرداند و بر نفث بلدی دہد از ذکائی و قادری بذر کتان بریان سی درم فربو تا دو درم کوفته بیخته به عسل
بسرشند **لعوق** جہت ضیق النفس مجرب از ذکائی افتیمون غاریقون سفید ہر یک یک توله کوفته بیخته در عسل سفید شش توله آمیخته ہر روز سه ماشه بلیسند گاؤزبان لیسند
لعوق عنصل برائے ربو و سرفه مزمن که از ماده غلیظ لزج باشد نافع است از منہاج عنصل بریان سه درم بیخ سوسن دو درم فراسیون زوفا خشک ہر یک

در گرفته سینه حبس کف گرفته سبب شده دمیق با دو سرق معتدل و دیگر لعوقات ترکیب ضیق النفس از فصل سعال خواهند **مطبوخ زوفا** - برائے ضیق حتی
سعال مبروص مل مرزوم انجیر زرد مرهمیز از هر کدام دو درم مویز منقے ده دانه تخم کرفس بادیان پرسیاوشان اصل السوس زوفا فراسیون هر کدام نیم درم
همه را در سه رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد صاف نموده در سه بار دو مثقال معجون زوفا دهند تا یک هفته برین نوع بگذرانند بعد از ان قی و اسهال تلطیف
اخلاط نمایند و بعده مطبوخ و معجون مذکور تا یک هفته دیگر مداومت کنند و باز تنقیه بر مرض نمودن نوع بمعالجه مشتغل باشند تا مرض زائل گردد و یک نسخه مطبوخ مذکور در فصل
سعال خواهد آمد **مطبوخ منضج** ثلث برائے ربو کاین از مواد غلیظه بلغمیه و سوداویه دو روز چند روز نضج مواد میکند از علاج الامراض گاؤزبان جمعه ایرسا اصل السوس زوفا
خشک از هر یک دو مثقال انجیر زرد ده عدد بجوشانند و صاف نمایند و بنوشند همیشه تا عمل آورده باشند تا که نضج در قاروره ظاهر شود **مطبوخ** - که ضیق النفس بلغمی سوداوی
سنداست و بغایت معتدل از طب اکبر انجیر بنفشه عناب سپستان گاؤزبان بجوشانید و بقند شیرین کرده بدهند و گر خواهند اصل السوس و سبوس گندم و پرسیاوشان
نیز زیاده کنند **مطبوخ** نافع ربو و سرفه بارده بلغمی از معمولی بذرکتان زوفا ایرسا گاؤزبان هر یک یک درم بادیان دو درم بیخ بادیان نیم کوفته اصل السوس
مقشر نیم کوفته پرسیاوشان هر یک سه درم انجیر چهار عدد مویز منقے پانزده دانه نبات دو توله در آب جوش داده بدهند **ایضاً منه** ثلث ربو که با خفقان باشد بریشم
خام یک درم سبوس گندم چهار درم گاؤزبان یک نیم درم زوفا یک درم اصل السوس مقشر دو درم نبات چهار درم **مطبوخ حلبه** جهت ضیق بارد سریع النفع از مجربات
نجم عبد بسته مویز منقے از هر یکی ... شاه در آب باران یک کوزه بجوشانند و صاف نموده سه تخم حلبه درم گرم کرده بنوشند. **نوع دیگر** از طب اکبر عناب بیخ درم بنفشه
دو درم بادیان یک درم مویزی مدد بجوشانند و صاف نموده بقند شیرین سازند و هر روز چهل مثقال بنوشند **مطبوخ** - که انتصاب النفس را در ساعت ...
سازد و مجرب است از خلاصه تیز بنفشه یک اوقیه گلقند یک نیم اوقیه کرو یا نیم اوقیه در ده مثل آن آب بجوشانند تا بثلث حصه رسد صاف نموده بنوشند +
منضج و مسهل ربو بلغمی بنوشند مثلث گل بنفشه اصل السوس بادیان بیخ بادیان عنب الثعلب پرسیاوشان گاؤزبان هر یک شش ماشه زوفائے خشک سه
ماشه سپستان سی دانه مویز منقے چهل دانه انجیر زرد سه دانه گل سرخ شاهتره بیخ سوسن آسمانجونی تخم خطمی خبازی هر یک شش ماشه شب در آب گرم تر نموده صبح شهد
خالص حل کرده بنوشند روز سهل فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چهار توله گلقند آفتابی سه توله روغن بادام شش ماشه افزایند **مقیات** - که در ضیق
بلغمی بعد نضج و تلطیف ماده گاه گاه بدان قے کردن اثر تام دارد و طبیخ ترب و عسل نوشیده قے کنند و گویند که قے بخربق سفید در امراض سینه سود مند است
خصوصاً آب ترب بدان آمیزند و طبیخ ترب و بیخ سوسن و تخم شبت و سکنجبین آمیخته نوشیدن و قے کردن مفید است و صاحب خلاصه نوشته که چون یکوند با ایلائی
بکار و سه چهار قطعه نموده با نمک آلوده بخورند قے بفراغت مے آرد و سینه را از اخلاط غلیظه پاک مے سازد **ماء الزوفا**، برائے ربو و ضیق النفس از کامل و بیاض حکیم
اکمل خان عناب بست دانه سپستان سی دانه انجیر سفید ده عدد مویز منقے بست درم تخم خطمی خبازی از هر یک سه درم اصل السوس محکوک مرضوض پنج درم قنطوریون
دقیق و غلیظ پوست بیخ کبر حاشا پودینه کوهی شیح ارمنی برنجاسف زوفائے خشک از هر یک سه درم پوست بیخ بادیان بیخ کرفس از هر یک پنج درم ساذج هندی مصطگی
سنبل الطیب از هر یک دو درم بیخ سوسن آسمانجونی فراسیون زرواند مدحرج از هر یک سه درم در پنج رطل آب بجوشانند و قتیکه یک نیم رطل بماند صاف نمایند
و هر روز چهار اوقیه با یک مثقال معجون نقی و یکدرم مغز چلغوزه بخورند و اگر قوی خواهند تریاق اربعه که نسخه آن در مقاله سموم خواهد آمد نیم درم حل نموده بخورند +
ماء الاصول که برائے ضیق النفس حادث از اخلاط غلیظه و بلغم لزج مجرب حکیم محمد زمان است از تحفه پوست بیخ کرفس و بیخ بادیان هر یک هفت مثقال
اصل السوس تراشیده و نیم کوفته چهار مثقال بیخ سوسن آسمانجونی فراسیون قنطوریون غلیظ از هر یک دو مثقال انیسون تخم کرفس بادیان از هر یک سه مثقال مصطگی سنبل
الطیب ساذج هندی اسارون از هر یک یک نیم مثقال انجیر زرد مویز منقے از هر یک پانزده مثقال در چهار رطل آب باران بجوشانند و قتیکه یک رطل باقی ماند از آتش
فرود آورده مالیده صاف نموده این همه را در دو سه روز بالعوقات مناسبه بخورند **ماء اللحم** نافع برائے ضیق النفس و قتیکه با ضعف قلب و خفقان باشد از تحفه
گاؤزبان بادرنجبویه دارچینی الائچی خورد بادیان جوزبوا اصل السوس ایرسا تخم کرفس قرنفل زوفائے خشک بہمن سفید بہمن سرخ گل سرخ ... پرسیاوشان همه را نیم کوفته
در آب باران و گلاب و عرق گاؤزبان و عرق بادرنجبویه یک شبانه روز تر نمایند پس گوشت مرغ و گوشت دراج و گوشت کبک را پارچه پارچه نموده در قرع انداخته در
قرع انبیق نموده و بر روے انبیق مسره از عنبر و زعفران بسته آویخته بدستور متعارف عرق کشند **معجون زوفا** از تالیف حکیم محمد زمان که جهت ربو و ضیق النفس و لنفع سرد
معده سینه مجرب صاحب خلاصه است قرنفل دار فلفل هر یک سه مثقال مغز بادام تلخ زرواند مدحرج تخم انجیره هر یک پنج مثقال رب السوس زوفائے خشک
پرسیاوشان هر یک دو مثقال بعسل سه چند ادویه بسرشند شربتے دو مثقال همراه مطبوخ زوفا، و بعضے عوض پرسیاوشان شکر طبرزد سے کنند +
نوع دیگر منضج مواد سینه نافع ربو و سرفه از معمولی زوفا اصل السوس پرسیاوشان مویز منقے هر یک پنج درم مغز بادام تلخ تخم کتان مغز چلغوزه هر یک سه درم

فلفل بادیان پودینہ خشک سانج سوسن ہر یک یک درم عسل سہ وزن شربت سہ درم **معجون زراوند** مسمی معجون الربو معجون کرسنہ و معجون ذوفا نیز گویند تالیف محمد زکریا رازی نافع است برائے ربو و ضیق النفس و سعال بلغمی از علاج الامراض زراوند مدحرج فوہ تا آرد کرسنہ فلفل حب سفید مغز بادام تلخ مقشر تخم انجرہ از ہر یک پنج درم پرسیاوشان رب السوس زوفا سے خشک از ہر یک دہ درم کوفتہ بیختہ با سہ چند عسل کف گرفتہ معجون سازند و سہ درم بطبیخ زوفا خوردہ باشند **معجون فقی**۔ ربو و سرفہ و درد سینہ و معدہ و جگر را نافع است و بول براند و آواز صاف کند از علاج الامراض و قادری و تحفہ مومنین سنبل یا کشمش لبت و پنج درم زعفران سنبل الطیب سلیخہ دارچینی و ارشیشعان ہر یک یک درم قصب الزریرہ فقاح اذخر ملک السطم مقل ہر یک دو درم مر چہار درم مقل کرونی است در مثلث حل کنند و آنچہ کوفتنی است بکوبند و بیزند و جملہ را با عسل مصفٰے لبرشند شربتے یک درم بشربت زوفا در درد سینہ و سرفہ و آب گرم در درد جگر و معدہ و این نسخہ اسمرقندی چنین نوشتہ مویز بیست و چہار درم زعفران سلیخہ سنبل و دارچینی قصب الزریرہ فقاح اذخر ملک الانباط دو درم و نیم مر چہار درم عسل قدر حاجت **معجون**۔ رب السوس برائے ربو و ضیق کہ رطوبات لزجہ و قیح از صدر خارج میکند از بیاض عم حکیم شریف خان صاحب و مجربات حکیم علی زراوند مدحرج تخم انجرہ و فرو ماتا فلفل مغز بادام تلخ تخم رشاد زوفا سے یابس پرسیاوشان از ہر یک یک جزو رب السوس دو جزو کوفتہ بیختہ با عسل کف گرفتہ معجون سازند شربتے ہر روز سہ درم تا چہار درم بخورند و عقب آن خمیرہ بنفشہ در آب گرم حل کردہ بدہند بیاشامند کہ رطوبت و قیح و مدہ دفع کند ✦

حکایات

شخصے را تنگی نفس بسبب نزلہ بود و طبیبے دیگر علاج کردہ بود باز نزد حکیم شریف خان صاحب آمدہ شکایت مرض کرد این نوشتہ دادند مغز بادام شکوفتہ تخم خطمی ہر یک پنج ماشہ خبازی شش ماشہ گاؤزبان گل گاؤزبان ہر یک پنج ماشہ نبات سفید تولہ در عرق کوہ جوشدادہ بطور چہو بخورند عوارض بدستور ماند بجہ این ۱۰ ماشہ زوفا خشک پرسیاوشان ہر یک پنج ماشہ در نسخہ اولی اضافہ کنند وقت شام سپوس گندم نبات یک یک تولہ در آب جوشدادہ صاف نمودہ بخورند روز دیگر در نسخہ صبح گاؤزبان زیادہ کہ سپوس و نبات ہر یک شش ماشہ وقت شام دیگر اضافہ کردہ شد و سفوف سرخ کہ در فصل سعال خواہد آمد تیار کردہ و شربت فراسیون مرتب نمودہ شد بعد چند روز نسخہ صبح موقوف کردہ این دادند گاؤزبان گل گاؤزبان ہر یک پنج ماشہ پرسیاوشان ہفت ماشہ در عرقیات جوشدادہ صاف نمودہ شربت فراسیون داخل کردہ بخورند بسیار صحت یافت **ایضاً** زنے را ضیق بود اصل السوس چہار ماشہ گاؤزبان پنج ماشہ تخم خطمی شش ماشہ پرسیاوشان پنج ماشہ عناب پنج دانہ نبات یک تولہ لعوق خشخاش داخل کردہ خوانیدہ شد۔ **ایضاً** عورتے را ربو شد و یک دم آرام نداشت این نوشتند زوفا خشک سہ ماشہ گاؤزبان پنج ماشہ اصل السوس چہار ماشہ نبات سفید یک تولہ جوشدادہ صاف نمودہ بخورند از این بسیار تخفیف شد لیکن تپ آمد زوفا موقوف کردہ تخم خطمی پنج ماشہ خاکشی پنج ماشہ اضافہ کردند ✦
ایضاً۔ سوء تنفس بحرکت سینہ و شدت عسر صوت ظاہر بود حرارت نفس و در طبابت فضلی نوران مے آرد اما بارد است و حرارت نفس عرضی گاؤزبان چہار ماشہ زوفاے خشک سہ ماشہ خطمی چہار ماشہ نبات تولہ بطور چہو و بنوشند جہت شدت تنفس عرق کیوڑہ یا شہد مجرب معمول است اصل السوس چہار ماشہ سپستان نہ دانہ بہدانہ دارچینی ہر یک سہ ماشہ نبات یک تولہ روز دوم گاؤزبان اصل السوس زوفاے خشک ہر یک چہار ماشہ سپوس گندم شش ماشہ نبات جوشانیدہ بطور چہو **ایضاً** ربو با سرفہ و کف و حبس حیض عنب الثعلب شش ماشہ خطمی چہار ماشہ بہدانہ زوفاے خشک ہر یک سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ جوشانیدہ نبات دو تولہ روز دوم برائے خون حیض کہ بند بود شاہترہ شش ماشہ افزودند **ایضاً**۔ گاؤزبان گل خطمی اصل السوس گل نیلوفر تخم خطمی جوشانیدہ نبات ✦
ایضاً۔ ضیق النفس معہ ہیچش بعد دواے سیاہ عنب الثعلب تخم مرو پرسیاوشان اصل السوس ہر یک چہار ماشہ نبات دو تولہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** ضیق النفس مرو پیر اصل السوس برگ سداب پودینہ ہر یک چہار ماشہ سپستان لبت دانہ جوشانیدہ شہد دو تولہ بجہت شام بعد ہفراسیون چہار ماشہ بجاے سداب ذر دقت سہ پہر حب سیاہ معمولی دادند **ایضاً** ربو کہ مشیر فصد سر و کردہ و شدائد کے تنفس داشت سپستان خطمی خبازی اصل السوس گاؤزبان گل گاؤزبان ج شانیدہ شربت بنفشہ صبح و شام دیا قوز ا ہمراہ گاؤزبان دہ تولہ نیم گرم بنوشند وقت سوء تنفس شہد کشمیری اندکے بلیسند۔ **ایضاً**۔ بعد مسہل مبارک عسر تنفس دائی شد گل نیلوفر اسطوخودوس گل خطمی ہر یک چہار ماشہ بعرق شاہترہ شش ماشہ شاہترہ دو تولہ گلاب دو تولہ وست الیدہ شیر مغز تخم ہندیانہ شش ماشہ گلقند آفتابی دو تولہ روز دوم شربت بزوری دو تولہ ربو موی از انصباب نزلہ حار بر شش و مفر البلغم بود **ایضاً** ربو منضج بلغم صفرا عناب پنج دانہ اصل السوس گلسرخ ہر یک چہار ماشہ گاؤزبان شش ماشہ پرسیاوشان عنب الثعلب خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ گل بنفشہ چہار ماشہ لسلتین مکی جوشانیدہ گلقند آفتابی سہ تولہ بعد تنقیح مادہ سنائکی نہ ماشہ تربد سفید مجوف خراشیدہ دو ماشہ زنجبیل یک ماشہ فلوس خیار شنبر تولہ روغن بادام شش ماشہ افزودہ ہشت دست شد باز منضج اصل السوس پرسیاوشان زوفا خشک گاؤزبان تخم خطمی جوشانیدہ نبات تودری چہار ماشہ پاشیدہ روز دوم شربت بنفشہ عوض

نبات بعدہ ملیا یج فیقرا با مسہل روز مسہل وباضبح روز خالی مے دادند سہ چہار مسہل دادہ آرام شد اندکے بقیہ ارعی تنفس ماند عنب الثعلب پرسیاوشان ہر یک
چہار ماشہ . یو دخطائی سہ ماشہ اصل السوس گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ انجیر زرد چہار دانہ جوشانیدہ نبات دو تولہ باز روز دوم ایارج فیقرا افزودہ شد **ایضاً** ربو
بلغمی مسامات خرخرہ صوت وشکستن دم داشت اصل السوس گاؤزبان گل گاؤزبان اسطوخودوس ہر یک چہار ماشہ بسفائج فستقی شش ماشہ قنطوریون دقیق سہ ماشہ
اذخر کی چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ انجیر زرد چہار دانہ افسنتین رومی بادیان ہر یک چہار ماشہ زوفا خشک سہ ماشہ بادر نجبویہ شش ماشہ تخم کشوث چہار ماشہ جوشانیدہ
گلقند آفتابی دو تولہ بعدہ این منضج دادند گاؤزبان عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ عناب پنجدانہ گل بنفشہ خطمی پرسیاوشان ہر یک چہار ماشہ بسفائج فستقی پنج ماشہ افسنتین
رومی چہار ماشہ زوفائے خشک سہ ماشہ انجیر زرد سہ دانہ بادیان چہار ماشہ مویز منقے دوازدہ دانہ جوشانیدہ گلقند آفتابی سہ تولہ بعد نضج فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین
چہار تولہ روغن بادام شش ماشہ ملیوست ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ کابلی ہر یک شش ماشہ افزودہ شد بعدہ در مسہل دوم حب ایارج وقت چہار گھڑی شب باقی
ماندہ ہمراہ عرق گاؤزبان کنانیدہ نصاح بدرقہ مسہل بدستور دادہ شد بعدہ حب خاص نسخہ معمولی ضیق النفس دادہ شد از ضیق النفس نجات یافت وسفوف کہ بہ جہت
تنقیہ شکم ہمراہ مسہل سوم دادہ شد بعدہ ایارج انیسون گل سرخ مصطگی سنبل الطیب سلیخہ اسارون ہر یک یک ماشہ دارچینی نیم ماشہ گاؤزبان دو ماشہ غاریقون صبر زرد
حب النیل تربد سفید مجوف خراشیدہ دستاری ہر یک چہار ماشہ کوفتہ بیختہ ہمراہ بدرقہ **ایضاً** فصل صیف اول نزلہ زکام بعدہ سرفہ ودرد سینہ وعسر نفس بمرتبہ بجہت
شام عناب پنجدانہ سپستان نہ دانہ سہ ماشہ بعرق عنب الثعلب وعرق شاہترہ وعرق کیوڑہ دست الیدہ شیرہ اصل السوس شربت نیلوفر نیم گرم بطور قہوہ تجرع نمایند چون عرق
کیوڑہ وشہد خالص تجرع کنانیدند راحت شد نوبت بفصد کشید **ایضاً** ضیق النفس سرفہ نزلی دیا قوزا نہ ماشہ خوردہ اصل السوس سپستان زوفا خشک جوشانیدہ
ہمزگی سر بعد غذا اظاہر شد فرمودند دروائے سابق منفرمیات است وہرچہ عزوبیت دارد مضر است ورطوبات در معدہ ممتلی این نسخہ ومہند شیرہ دانہ ایل سہ ماشہ
عرق عنب الثعلب باؤ آثار گلقند آفتابی دو تولہ مالیدہ مقوی معدہ است ومجفف فضلات معدہ **ایضاً** ضیق النفس مسمات پیرانہ سال سپستان اصل السوس گل بنفشہ
سپستان جوشانیدہ شیرہ تخم کاہو شربت نیلوفر خاکشی روز دوم شیرہ عنب الثعلب افزودہ روز سوم بجائے شربت نیلوفر شربت دینار کردند باز اصل السوس سپستان
گل بنفشہ تخم خطمی جوشانیدہ شربت بنفشہ خاکشی باز سپستان پرسیاوشان زوفائے خشک فراسیون جوشانیدہ شربت بنفشہ گلقند آفتابی ۔ **ایضاً** پیرزن سفر
درد دست وباخلل معدہ گاؤزبان اصل السوس ہر یک چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ اسطوخودوس پرسیاوشان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ دیاقوزا روز دوم سپستان
سہ ماشہ سپستان بست دانہ شیرہ مغز بادام چہار ماشہ افزودند باز فرمودند دو حب جدوار خاصہ بخورند گفت کہ درد دیا وخلل ریاح درہمہ شکم مے ماند سلیخہ چہار ماشہ افزودند
باز گاؤزبان انجیر زرد سپستان تخم خطمی سپستان جوشانیدہ نبات باز دو حب خاصہ بہر درد اعضا دسرفہ مادی کہنہ فرمود **ایضاً** ضیق النفس وسرفہ بلغمی مسمات کبیرین بادیان اصل السوس
ہر یک چہار ماشہ زوفا خشک سہ ماشہ بیخ سوسن چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یک تولہ باز اسارون چہار ماشہ عوض بیخ سوسن افزودند **ایضاً** ضیق النفس مزمن کثیر البلغم
مع استسقا معجون کلکلانج بزوری حشت ماشہ بخورند اسطوخودوس چہار ماشہ زوفائے خشک سہ ماشہ بادیان چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ عنب الثعلب چہار ماشہ جوشانیدہ
صاف نمودہ گلقند آفتابی دو تولہ داخل کردہ بنوشند از حموضات ولبنیات پرہیز بعد دو سہ روز کہ مفید نشد اصل السوس چہار ماشہ زوفائے خشک پرسیاوشان ہر یک
سہ ماشہ مویز منقے دہ دانہ عنب الثعلب ایرسا فراسیون ہر یک چہار ماشہ پودینہ دو ماشہ جوشانیدہ صمغ عربی کتیرا نیم نیم ماشہ سودہ نبات دو تولہ داخل کردہ دادند معجون
معمولی زوفا فرمودند حب معمولی باز شیر خشت دادند گاہے طبیخ نیز مے دادند **ایضاً** کہولے عادی افیون ہیچش سخت شدہ نزلی مزاج بود جبرات خورد سرفہ وضیق النفس
پیدا شد ابریشم مقرض دو ماشہ گل گاؤزبان سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ وغیرہ جوشانیدہ شربت بنفشہ قدرے فائدہ کردہ بود اتفاقاً حلوائے سوہن خوردہ واز سبزی ارش
عود شیر وبادام کشیرہ مویز منقے نبات عسر نفس پیدا شدہ مسہل قرار یافت وحب الیثن باین نسخہ جدوار دو ماشہ مغز بادام تخم خشخاش مغز تخم تربوز ہر یک یک تولہ رب السوس
شکر تیغال ہر یک چہار ماشہ ہمین دانہ ہیل ہر یک یک دام افیون مہنہ دو تولہ مقطر کوفتہ بیختہ بدستور حب سازند واول منضج بنفشہ گاؤزبان عنب الثعلب تخم خطمی خبازی
اصل السوس مقشر مویز منقے پرسیاوشان سپستان شب در آب عنب الثعلب عرق گاؤزبان عرق شاہترہ گرم نمودہ تر کردہ صبح جوشانیدہ صاف کردہ خمیرہ بنفشہ
مالیدہ پنج شش روز دادہ شد بعد مسہل سپستان موقوف نمودہ وزوفائے خشک انجیر زرد پنج بادیان سنائی در جوشاندہ افزودہ وفلوس خیار شنبر شش
تولہ ترنجبین چہار تولہ خمیرہ بنفشہ چہار تولہ روغن بادام ہفت ماشہ داخل کردہ ودر مسہل دوم تربد سفید سپستان خیارین کوفتہ افزودہ در ہر دو مسہل پنج پنج نوبت اجابت
شد قدرے آرام شد بعد دو مسہل بنفشہ اصل السوس گل گاؤزبان پرسیاوشان گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بنفشہ دو تولہ دادند بعدہ بلغم در حلق
جمع شدہ بند شد زوفا خشک سہ ماشہ انجیر زرد سہ عدد افزودند باز بیخ سوسن افزودند بلغم بدستور بعسر برمے آمد بجہت آخر روز رب السوس چہار سرخ زعفران دو
سرخ طباشیر نیم ماشہ سودہ بخمیرہ خشخاش سرشتہ خندہ بالائش طبیخ اصل السوس چہار ماشہ دانہ ہیل سہ ماشہ دارچینی دو ماشہ زوفائے خشک سہ ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ

شربت بنفشه دو توله دویم روز شربت گاؤزبان دو توله سویم روز شهد خالص حل کرده دادند اسهال شد نیم پاؤ در عرق گاؤزبان نیم آثار جوشانده تیار کرده وقت عصر بلغم بقدر چهار دام میداده باشند تفصیل آنکه جلاء بلغم واخراج آن وتصفیه صوت وتنقیح مجری حلق خواهد کرد ولعوق بادام ولعوق سپستان هر دو نسخه مطلب تیار سازند وقت صبح لعوق سپستان شش ماشه خورده بالائش شربت زوفا نسخه مطلب در عرق گاؤزبان حل کرده بنوشند ووقت شام لعوق بادام شش ماشه میخورده باشند آرام شد بعده بتجویز از مسهل سه تنقیه برآمده وبلغم ودسرفه بسهولت پخته برآمدن گرفت بعد یکماه از استعمال سرد لعوقات بلغم نضیج یافته لیکن گاہے نضیج زائل میشد ومزاج به برودت آمده با وجود آمد آمد فصل صیف لعوق جلغوزه هفت ماشه همراه طبیخ دار چینی دو ماشه دانه هیل سه ماشه زوفائے خشک چهار ماشه نبات یک توله موافق شد وغذا شوربا بیالکه بعد دوازده روز که هوائے گرم شد تپ شد نزول بلغم در حلق وضعف هضم وسوء نفس بدستور بوده برائے تقویت زعفران دو سرخ مشک یک سرخ سوده بخمیره گاؤزبان سرشته با عرق گاؤزبان داده شد تپ زیاده شد غذا بے روغن کباب با نان فرموده ونقوع حمی نزولی از عناب گاؤزبان بهدانه اصل السوس نبات داده شد تپ زائل شد وگاهے روز خمیره خشخاش وخمیره گاؤزبان هر یک شش ماشه بهم سرشته بخورند بالائش عرق گاؤزبان هفت توله بنوشند آرام شد **ایضاً** ضیق النفس بارد بلغمی وسوداوی مسمات بامن غیر وسوزش سینه گفت گویا که دود برمے آید صمغ عربی دو ماشه اصل السوس چهار ماشه زوفا خشک بیخ سوسن هر یک سه ماشه گل نیلوفر چهار ماشه جوشانیده دیا قوزا داخل کرده دادند **ایضاً** تنگی نفس ودرد معده وپهلو نبض دیده فصد باسلیق خون پاؤ آثار گرفتند اصل السوس گاؤزبان زوفا خشک بهدانه جوشانیده نبات روز دویم منضج بلغم عنب الثعلب گل خطمی روز سویم سنائے مکی نه ماشه گلقند آفتابی دو توله افزوده بعده سنائے مکی نه ماشه زوفائے خشک سه ماشه گل بنفشه شش ماشه بادیان اصل السوس هر یک چهار ماشه عنب الثعلب شش ماشه اسطوخودوس چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی روز چهارم مسهل شد باز منضج انجیر زرد سه دانه مویز منقی دو توله بادیان چهار ماشه پرسیاوشان چهار ماشه زوفائے خشک سه ماشه اسطوخودوس چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه توله **ایضاً** تنگی نفس فصل صیف فرمودند حبس بخارات بقلب میشود فصد باسلیق عناب بهدانه در عرق گاؤزبان عرق کاسنی عرق عنب الثعلب عرق نیلوفر دست مالیده شربت بزوری بالنگو **ایضاً** عناب بهدانه اصل السوس جوشانیده شیره کاسنی شیره خیارین شربت بنفشه خاکشی روز دویم خطمی افزودند **ایضاً** شخصے را ضیق النفس بود جوشانده بهدانه عناب اسپغول دیگر قیات وشربت بنفشه دادند وخمیره مروارید یک توله وصندل وتبیب … شش ماشه در تن بود نسخه آن در خفقان خواهد آمد تیار کرده شد واین معجون نیز ترکیب دادند تبیب سبز کهربا گاؤزبان گل گاؤزبان هر یک یک توله تبیب شش ماشه صندل سفید گل ارمنی گل مختوم هر یک یک توله زوفائے خشک شش ماشه اسپغول سه ماشه ابریشم مقرض شش ماشه مغز تخم تربوز مغز تخم خیارین مغز تخم کدو هر یک دو توله مغز بادام شش ماشه عنبر اشهب سه ماشه ورق نقره دو ماشه نبات سفید سه وزن ادویه بطریق معمول معجون سازند **ایضاً** شخصے را تنگی نفس بود بعده خاموشی شد وامتناع سخن بود گفت گاؤزبان دو ماشه وعناب جوشانده با عسل سفید دو توله داده شد **ایضاً** ضیق با خفقان وسرفه وبلغم بسیار آمدن عناب چهار دانه بهدانه سه ماشه اسطوخودوس چهار ماشه زرشک یک ماشه جوشانیده نبات ظاهر بلغم از ضعف دماغ ومعده بود که نسخه موافق نیفتاد باز نزله سینه را نسخه مغزیات بارد که اول موافق شده بود دادند خطمی خبازی گاؤزبان گل بنفشه عناب نبات **ایضاً** تنگی نفس مزاج ورنه سوداوی طبیب عناب بهدانه انجیر زوفا پرسیاوشان جوشانیده گلقند صبح وسبوس گندم بهدانه دانه اپتی سپستان جوشانیده نبات بطور چتوه وقت شام داده گلقند مفرح مغز … توله است … گرمی زائد کرده بیمار را شب کرب بیقراری وبیزاری وبیخوابی وسوء تنفس بصعوبت از خشکی وگرمی دوا ماند استاد عناب بهدانه سپستان بعرق شاهتره جوشانیده شیره تخم کاهو شربت بنفشه خاکشی دادند موافق شد روز دویم خطمی خبازی جوش عشره در جوشانده وصمغ عربی سوده پاشیده افزودند **ایضاً** ضیق النفس از بخارات سوداوی قلب خمیره گاؤزبان شش ماشه خورده اصل السوس گاؤزبان هر یک چهار ماشه گل گاؤزبان سه ماشه در عرق عنب الثعلب وکیوڑه جوشانیده شربت بزوری بارد حل کرده بنوشند **ایضاً** ضیق النفس خفقان رطوبی نسخه نحیف ضیق وسرفه مزمن رطوبی گاؤزبان گل گاؤزبان اصل السوس دانه هیل هر یک چهار ماشه عود مصطگی برگ فرنجمشک هر دو ماشه نبات دو توله جوشانیده بطور چتوه مفید شد مجرب است بجهت تجویز هم **ایضاً** ضیق النفس ابتدا زوفائے خشک سه ماشه فراسیون چهار ماشه جوشانیده نبات دو توله مفید نشد از باسلیق فصد فرمودند منضج از عنب الثعلب شش ماشه تخم خطمی سه ماشه پرسیاوشان چهار ماشه تخم خطمی چهار ماشه مویز منقی دو دانه در عرق عنب الثعلب جوشانیده گلقند آفتابی دو توله داده بعد نضج که از قاروره ونفث آمدن ظاهر شد عناب پنج دانه گل بنفشه شش ماشه خطمی خبازی هر یک چهار ماشه سپستان بیست دانه اصل السوس بهدانه شش ماشه بیخ سوسن زوفائے خشک بادیان هر یک چهار ماشه مویز منقی ده دانه پرسیاوشان چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه توله داده شد چون نضج کامل شد سویم روز سنائے مکی یک توله در طبیخ فلوس خیار شنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده مسهل داده بعده آواز بند گلو بدستور باز منضج داده شد اصل السوس خطمی بهدانه عرق عنب الثعلب جوشانیده تودری سفید نبات روز دویم زوفائے خشک فزوده باز مسهل سویم روز بدستور داده شب باز منضج اصل السوس چهار ماشه مویز منقی ده دانه عنب الثعلب چهار ماشه در عرق عنب الثعلب … توله جوشانیده شربت بزوری دو توله داده شد … بلغم رقیق که نضج یافته از مسهل برآمده باشند معمول است

باشکر همه از مجربات است و صندل سفید و تراشه کدو و آب کشنیز سبز و آب برگ خرفه و گلاب بر سینه طلا سازند و قیروطی اخضر مالند و لعوقات بار د لیسند و جلاب بارد و طلبکه
سنخ تخم کدو دهند و دانه و خیار و خشخاش و کتیرا و نشاسته و رب السوس سازند و روغن گیرند و از میوه ها تربوزه و انار شیرین خورند غذا ماء الشعیر و کدو و اسفاناخ سازند و حریره
سبوس و روغن بادام و شیر بره خاصیة که جو خورده باشد و فالوده با قند و روغن بادام و خشخاش و گوشت جوزه مرغ فربه و بانچه گوسفند نیز مناسب بود و جائیکه تپ
نباشد نوشیدن شیر ناشتا بهترین چیز است و ایضا سکر تازه با نبات خوردن و آب شیرین نیم گرم غسل کردن و در آبزن مرطب نشستن و ناف و مقعد و قدم به روغن بادام
چرب ساختن مفید بود و در صورت شدت حرارت رعایت کثرت تبرید و در حالت غلبه یبوست لحاظ زیادتی ترطیب ضرور باشد **اشاره** چون این قسم سرفه شدت کند
حرارت دل غالب شود و دق انجامد **سرفه از امتلاء خون صفراوی در ریه** علامتش عظم نبض و نفس و سرخی رو و حرارت بدن و تشنگی و تسکین
از هوای سرد و آب خنک و سرفه و بد اکثر بے نلک و گاهے با نفث زرد اندک بود **علاج** فصد باسلیق یا هفت اندام نمایند و لعاب بهدانه شیره عناب شیره مغز تخم کدو
در عرق شاهتره برآورده شربت نیلوفر حل کرده دهند و آنچه در قسم سابق گذشت حسب حاجت بعمل آرند و به مسهل بارد که در علاج مذکور شد تنقیه نمایند و اگر حرارت
دیگر بود تسکین آن نیز به بردات کنند و قرص کافور و روغن کدو و روغن بادام و دوغ و آب لیمون خورند و در ینجا استعمال حموضات نیز منهی شود و از ینجا است که
گفته اند در بعضے اقسام سرفه حاره افشوره لیمون و انار ترش نفع عظیم دارد **اشاره** حکما گفته اند کسے را که سرفه از کثرت و غلیان خون باشد اگر فصد نکنند اکثر به
سل مبتلا شود و یا ورم ریه میگردد و پس بر فصد اکمل حاجتی منحصر است **سرفه از حدوث شور در ریه** بسبب خون صفراوی است و نشانش سرعت نبض و حرقت
بول است و تألم از غبار و دخان و خوابیدن و تنخ گفتن و تضرر از هوای گرم و از اشیای حار **علاج** فصد باسلیق و حجامت سینه کنند و مسهل بارد دهند و هر چه
در قسم بالا مذکور شده و آنچه در فصل شور حلق گذشت استعمال نمایند **سرفه از حصول ماده سوداویه** و این قسم نادر الوقوع است علامتش آنکه چیزے سیاه و کبود
در سرفه برآید و دیگر علامات سودا پیدا بود **علاج** حریره سبوس گندم بقند یا شهد شیرین کرده دهند و بعد تلطیف و منضج سودا از مسهل آن تنقیه نمایند و دستوریکه
در فصل مالیخولیا گذشت و فقا نخود آب دهند که از گوشت مرغ یا گوسفند جوان ساخته باشند سرفه وبائی که از تعفن هوا بمردم کثیر پیدا میشود و باعث هلاکت طفلان
و بزرگان میگردد علاج مفرحات و حموضات مثل لعاب گاوزبان و آب انار ترش و گلاب و کیوڑه و نقوع آلو بخارا و تمر هندی و شیره های دیگر و حب دواء المسک و شربت صندل و بدهند
حب هندی و مربه که در مرکبات این فصل مذکور است مفید بود و حجامت بے شرط بر مهره دوم گردن سرفه کهنه و شدید النفع مے بخشد و از آب معصور انار ترش مشوی کرده
مردم کثیر صحت یافته اند و صفراوی مزاج را در زمستان که بهیچ علاج منتفع نمیشد نیز مفید بود **فائده** سرفه که از خشونت ریه بسبب غبار و دخان و خرها و ترنج
حادث شود علاجش همانست که در سرفه حار یابس و بحت الصوت که از کثرت صیاح باشد مذکور شده سرفه که از خوردن اشیاے ذی حدت افتادن چیزے مثل آب طعام
و جز آن در قصبه ریه حادث گردد محتاج تدبیر نیست زیرا که بسبب زایل شود و باشد که آنچیز ثقیل بود و برنیاید و نوبت بهلاکت کشد درین صورت سینه و حلق بمالند
قے کنند تا باشد آن چیز از قصبه برآید و سرفه که از امتلاے معده و افتد و حت پری معده و شدت کنند و تدبیرش تنقیه معده است بقے و اسهال و تقلیل غذا پس مدارک
سرفه بشربت بنفشه و شربت زوفا و اگر سرفه بسبب ذات الجنب و ذات الریه و صدر و نفث الدم و سل و خناق و ورم کبد و طحال و قسم معده باشد علاج مرض
اصلی کنند **فائده دیگر** سعال که باطفال حادث شود اکثر بسبب کثرت رطوبت باشد و علاجش بعلاج سرفه که از رطوبت منشش بود باید کرد و اگر چه طفل باشد لا
چیزے شدید الحرارت و یبوست ندهند و علاج خرخره طفلیه یعنی آواز شدید که در وقت خواب از سینه می آید همچنین نمایند

مفردات

در سرفه زلی حار خشخاش با ثلث خوردن مانع نزله است **دیگر** دو درم میه سائله را هر روز تا یک هفته بدهند بسعال یابس مزمن نافع است **دیگر** دو درم
تا پنج راسحق کرده بر حریره سبوس گندم پاشیده هفت روز بخورند نفع مے کند بسعال مزمن و تنقیه میکند صدر و ریه را کذلک اگر بلیسند آن را با شهد **دیگر**
بلسعال از بیاض استاد وسه درم برگ انسیا یک درم شهد ممزوج کرده بخورند **دیگر** براے سرفه از بیاض مذکور شلغم را بار چه پیچیده گل حکمت نموده در تنور سپزند
پس افشرده آب او را با نبات یا تنها نیم گرم بخورند **دیگر** که هر گونه سرفه را نافع است از بیاض مسطور کاکڑاسنگی کوفته بیخته آب حب بندند مقدار فلفل و در دهن
دارند **دیگر** حکایت گوید که خوردن انجیر خشک با مغز بادام و جوز سرفه مزمن را زایل سازد **دیگر** کبوتر صحرائی ذبح نموده همچنان درست با بال و پر بسوزند و یک حبه
از خاکستر آن با برگ تنبول بدهند براے سرفه بلغمی بغایت سود است از خلاصه **دیگر** خاکستر پای بوڑهنگ طعام بقدر ربع و آمیخته مسرا شده با عسل بخورند همچنین
خاکستر سنگ سلیمانی و سنگ خواره و مرغ طیلے که بهندی جهانیل گویند و تخم آن او در خت مفرد آسفید بود لیکن بعد از خوردن آن تنها آب نخورند **دیگر** شوق و خالص حب
الزبیره و تسکید صدر بصوت سخن و کذا حلتیت بزرودی بیضه نیم برشت براے سرفه که از برودت و رطوبت باشد مجرب است **دیگر** که براے سرفه بلغمی اثر قوی دارد

جوشانیدہ نبات **ایضاً** گل بنفشہ سپستان بادیان مویز منقے پرسیاوشان جوشانیدہ گلقند آفتابی **ایضاً** اصل السوس زوفاے خشک گل نیلوفر مویز منقے جوشانیدہ
یا قوزا داخل کردہ بنوشند **ایضاً** اصل السوس بادیان جوشانیدہ گلقند آفتابی روز دویم زوفاے خشک روز سویم بیخ بادیان روز چہارم مویز منقے افزایند
جوشاندہ۔ برائے سعال نزلی از بیاض دست ماد معقود یا قوزا سہ ماشہ صمغ عربی کتیرا ہر یک نیم ماشہ سودہ بہم آمیختہ بخورند بعدہ در طبیخ سپستان بہدانہ
گاؤزبان اصل السوس مقشر بہدانہ گل بنفشہ ہر یک شش ماشہ شربت اعجاز دو تولہ حل کردہ بنوشند **ایضاً منہ** جہت سرفہ خشک بہدانہ عناب سپستان اصل
السوس جوشانیدہ شربت بنفشہ وگاہے بنفشہ گاؤزبان خبازی اضافہ کردہ می شود۔ **ایضاً منہ**۔ نزلہ حار کہ تپ باشد تخم کاہو بہدانہ جوشانیدہ شربت
بنفشہ حل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند **جوشاندہ** برائے سرفہ و نزلہ و بلغم سینہ وتپ نافع از حکیم علیم اللہ مرحوم گلو یک تولہ صمغ عربی اصل السوس پرسیاوشان
زوفاے خشک پوست بیخ بادیان ہر یک سہ ماشہ شربت اعجاز دو تولہ **جوشاندہ** جہت تپ و سعال و درد سینہ منقول از بیاض استاد مرحوم سپستان خطمی
خبازی بہدانہ اصل السوس بعرق عنب الثعلب جوشانیدہ صاف نمودہ شربت بنفشہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بنوشند **ایضاً** برائے سرفہ مع ضعف قلب
گل خطمی عناب گاؤزبان بہدانہ جوشانیدہ نبات خاکشی روز دویم دارچینی وبجہت آخر روز دواء المسک معتدل خوردہ عرق عنب الثعلب ہفت تولہ بنوشند
جوشاندہ جہت سرفہ و ریزش نزلہ بسوے حلق بعد ترشی خوردن گاؤزبان گل بنفشہ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات یک تولہ داخل کردہ تودری سفید چہار
ماشہ پاشیدہ بجہت تقویت دماغ **ایضاً** جہت نزلہ حار باطنی دہن عناب بہدانہ آلو بخارا چہار دانہ مویز منقے دہ دانہ نبات یک تولہ این است **ایضاً** برائے
تسخیرہ از نزلہ با سرفہ گل بنفشہ اسطوخودوس بہدانہ جوشانیدہ نبات **جوشاندہ** برائے نزلہ و سرفہ اصل السوس بادیان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات
یک تولہ روز دویم اسطوخودوس چہار ماشہ گل بنفشہ دو ماشہ روز سویم بہدانہ سہ ماشہ زیادہ **ایضاً** گاؤزبان اسطوخودوس دارچینی ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ
نبات یک تولہ **ایضاً** لین بعد حجامت بجہت صاحب نزلہ حار دائمی و بخارات سر و سینہ وتپ آلو بخارا دہ دانہ گل بنفشہ شش ماشہ مویز منقے دو تولہ جوشانیدہ
صاف کردہ شیرہ مغز تخم کدوے شیرین شش ماشہ گلقند آفتابی سہ تولہ دویم روز شربت بنفشہ سہ تولہ **جوشاندہ** برائے سرفہ بلغمی از بیاض استاد مغفور
مویز منقے پرسیاوشان اصل السوس زوفاے خشک جوشانیدہ شربت بنفشہ حل کردہ **جوشاندہ** برائے سرفہ بلغمی اطفال کہ مع الحرارت بود و نیز مفید از مفرح
القلوب بہدانہ اصل السوس مقشر عناب گل بنفشہ گل گاؤزبان در آب جوشانیدہ صاف نمودہ گلقند سائیدہ بدہند و ہر گاہ تلیین حاجت افتد اگر شیرخشت و ترنجبین ازاں قدر
کافی است وگرنہ مغز فلوس توان آمیخت **فائدہ** بالجملہ و بجہت نضج نزلہ بارد کہ از دماغ سے ریزد معمول است مثل اسطوخودوس وسلوس گندم نبات جوشانیدہ
و اینجا دواے حابس نزلہ منضج بارد کردہ قہوہ کہ جہت نضج نزلہ حار است مثل عناب بہدانہ تخم خطمی سپستان سبوس گندم نبات جوشانیدہ و حابسات نزلہ
حار تخم خشخاش افیون و یا قوزا کاہو لعوق خشخاش لعوق سپستان لعوق خیارشنبر باید داد جہت نزلہ بارد شعثا و تریاق النزلہ است اکنون چند نسخہ جوشاندہ کہ
برائے سرفہاے مزمن بطور قہوہ و سید سند مرحوم می شوند اصل السوس عناب گاؤزبان سپستان نبات جوشانیدہ وگاہے بجاے عناب وگاؤزبان جو مقشر و
پرسیاوشان می کنند **ایضاً** بہدانہ اصل السوس جو مقشر زوفاے خشک نبات جوشانیدہ وگاہے جو مقشر موقوف وگاہے بجاے آن پوست خشخاش **ایضاً** گل
بنفشہ زوفا خشک بادیان خطمی خبازی نبات جوشانیدہ **ایضاً** دارچینی بادیان خطائی چار خطائی دانہ ہیل اسطوخودوس وسبوس گندم وغیرہ جوشانیدہ بطور قہوہ معمول است
برائے تحلیل رطوبات وتقطیع وتلطیف بلغم غلیظ لزج **ایضاً** بہدانہ سہ ماشہ بنفشہ خطمی ہر یک چہار ماشہ الائچی خورد سہ ماشہ سپستان پانزدہ دانہ نبات دو تولہ جوشانیدہ
بطور قہوہ گرم بنوشند **ایضاً** گاؤزبان اصل السوس ہر یک چہار ماشہ کاکڑا سنگی دو ماشہ سبوس گندم چہار ماشہ نبات دو تولہ جوشانیدہ وگاہے ابریشم مقرض بہدانہ
صمغ و شیرہ کہ موے افزایند **ایضاً** جہت مزاج مراقی نزلہ برائے تقویت معدہ و سر و جلاے رطوبات سینہ الائچی سہ ماشہ بادیان چہار ماشہ سبوس گندم شش ماشہ
نبات تولہ جوشانیدہ تجربہ نمایند وگاہے اصل السوس گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ بیفزایند **ایضاً** برائے سرفہ حار سادی ہر گاہ کہ مادہ غلیظ باشد تخم خطمی کتیرا بہدانہ
تخم خشخاش سفید زوفاے خشک اصل السوس مویز منقے انجیر زرد جو مقشر عناب سپستان بدستور جوشانیدہ خمیرہ بنفشہ مالیدہ صاف کردہ بنوشند و اگر روغن بنفشہ و
بادام سہ درم بیفزایند بہتر گردد **ایضاً**۔ برائے سرفہ مزمن چوب چینی چہار ماشہ در عرق گاؤزبان پانزدہ تولہ شب بخیسانند صبح بجوشانند چون آب نصف بماند بنوشند
حب سعال بکہ در سرفہ نزلی جہت تغلیظ مادہ بکار آید از طب اکبر نشاستہ کتیرا مغز بادام شیرین مقشر تخم خشخاش پوست خشخاش صمغ عربی گل ارمنی
مساوی سائیدہ بلعاب اسپغول سرشتہ حب سازند و پیوستہ در دہن دارند و لعاب آن فرو برند **حب** برائے اکثر اقسام سعال معمول استاد مرحوم نشاستہ
صمغ عربی خشخاش رب السوس افیون ہر یک یک ماشہ بادام مقشر دو عدد باریک سائیدہ بلعاب بہدانہ بقدر نخود حب سازند وقت۔ جست یک حب در دہن دارند
ایضاً بہ نسخہ ذخیرہ از بیاض استاد جہت سرفہ حار مادی و نزلی پوست خشخاش بنفشہ نشاستہ کتیرا رب السوس ہر یک یک ماشہ مغز تخم خیار تخم کدوے شیرین تخم خشخاش

سفیده مغز بادام شیرین ہر یک دو ماشه نبات ہفت ماشه کوفته بلعاب بہدانه حبوب بندند **حب سرفه** که معمول است صمغ عربی کثیرا نشاسته اصل السوس مقشر ہر واحد
شش ماشه افیون دانه خشخاش سفید مغز بہدانه ہر واحد چہار ماشه زعفران دو ماشه مغز بادام دو عدد بلعاب بہدانه حب سازند بقدر نخود و یک حب در دہان دارند
حب سرفه از عمل ہنلکه کمر رہ تجربه آمده و مفید گردیده پوست بلیله مغز تخم کدو تخم فلفل گرد صمغ عربی اصل السوس کاکڑاسینگی مساوی کوفته حب بقدر نخود سازند
و دو حب در دہان دارند **حب** که برای اکثر اقسام سرفه و سل مجرب است از علاج الامراض شکرتیغال نشاسته کثیرا از ہر یک سه درم تخم خشخاش رب السوس مغز بہدانه
از ہر یک چہار درم مغز بادام شیرین مقشر نبات سفید ہر یک ده درم صمغ عربی سه درم کوفته بیخته به لعاب بہدانه حبہا بندند و در دہن نگہدارند **حب السعال** ہمیشه
معمول و از بقائی منقول صمغ عربی نشاسته کثیرا از ہر یک سه درم مغز بہدانه تخم کدو مغز تخم خیارین از ہر یک دو درم مغز بادام مقشر خشخاش سفید از ہر یک چہار درم [illegible]
تا نیند از ہر یک ہفت درم کوفته بیخته بلعاب اسپغول حب سازند و اگر سرفه بلغمی باشد رب السوس مویز منقی از ہر یک چہار درم زعفران یک درم اضافه نمایند **حب نزله**
جہت سرفه و نزله از ذکائی شکرتیغال تخم خشخاش نشاسته بیخ لفاح آرد باقلا بذر البنج رب السوس صمغ عربی ہر یک دو مثقال کوفته بیخته بآبی که در آن ترنجبین حل کرده
باشند سرشته حبہا سازند و دو حب شب در دہن نگاہدارند **حب زعفران** نافع برای سعال حادث از نزله حاره رقیقه وقت خواب در دہن دارند از
علاج الامراض افیون ہفت درم زعفران مغز تخم کدوی شیرین کثیرا مغز تخم خیارین مغز بادام شیرین مقشر رب السوس صمغ عربی نشاسته از ہر یک سه درم کوفته
بیخته به لعاب اسپغول بقدر نخود حبہا بندند و یک یک حب در دہن نگہدارند **حب** مانع نزله از نزول بسوی حلق و سینه و نافع سرفه نزلی از حکیم علیم الله صاحب
گل ارمنی گل داغستانی صمغ عربی کثیرا رب السوس نشاسته حب المحلب خصیة الثعلب گلنار فارسی تخم خرفه تخم کاہو مغز بہدانه مغز تخم خیارین ہر یک دو ماشه کوفته بیخته
حبہا بقدر نخود ساخته دو حب صباح بخورند **حب** جہت سعال و تلیین صدر مجرب است از عجاله نافع و قادری و بقائی نشاسته صمغ عربی مغز تخم خیار از ہر یک یک
مثقال رب السوس گوشت مویز کثیرا از ہر یک سه درم فانید خشخاش سفید از ہر یک چہار درم حب سازند **حب نشاط** از تالیف صاحب تحفه بجہت سرفه
حار و نزلات و سل و تقویت اعضا نافع است و نشاط آورد و قوت باه محرورین را بیفزاید و منع اسہال کند و تعدیل مزاج سوداوی نماید از علاج الامراض صمغ عربی
کثیرا رب السوس نشاسته از ہر یک پنج مثقال افیون دو مثقال حب المحلب مروارید ناسفته کہربای شمعی یاقوت ہر یک نیم مثقال کوفته بیخته بلعاب بہدانه سرشته حب سازند
حب نزله در بیخوابی و سرفه که از نزله بود معمول است بذر البنج زعفران افیون تخم کاہو صمغ عربی اصل السوس مقشر کندر کثیرا مرمکی بہدانه مساوی کوفته بیخته حب
سازند بقدر فلفل وقت خواب یک حب فرو برند از مفتاح **حب کثیر النفع** جہت سرفه و نزله معمولی و برای تقویت معده و اعضای رئیسه مفید است و امساک و
تقویت باہ می نماید از شریفی و ذکائی مشک خالص یک نیم ماشه عنبر اشہب سه ماشه کہربا بسد ہر یک شش ماشه مغز بادام مقشر نشاسته عود غرقی مروارید یاقوت ہر یک
یک توله رب السوس صمغ عربی نبات سفید بیخ بنفشه افیون مصری ہر یک نیم توله جواہر را بر سنگ سماق باگلاب صلایه کرده دواہای دیگر کوفته بیخته یک جا کرده بگلاب
خمیر نموده حبہا مقدار نخود بندند **حب سرفه** خشک به نسخه مطب بذر البنج بیخ لفاح زعفران تخم خشخاش سیاه رب السوس ہر یک چہار ماشه ثعلب مصری بالنگو قرفه عود
ہر یک دو ماشه پوست خشخاش [illegible] کباب چینی قرنفل ہر یک یک ماشه کوفته بیخته بدستور حب سازند و در نسخه دیگر بجای بذر البنج و بیخ لفاح و زعفران نشاسته
یک ماشه نوشته و وزن باقی ہمه ادویه یک یک ماشه مرقوم است **ایضاً منه** شکرتیغال صمغ عربی کثیرا اصل السوس زوفای خشک مغز بادام مقشر ہر یک یک
ماشه ترنجبین شش ماشه با قند سفید بدستور حب سازند **حب سرفه** اطفال نسخه مطب کثیرا رب السوس مغز بہدانه ہر یک دو ماشه قند سفید شش ماشه گاہی عوض
کثیرا صمغ عربی داخل میکنند **ایضاً منه** برای سعال بارد و تنقیه ماده غلیظ کثیرا بیرزد یعنی بہروزه رب السوس مغز بادام مساوی و در نسخه بادیان نیز داخل است
ایضاً منه. بیخ رب السوس ہر یک شش ماشه بادام تلخ نه عدد صمغ عربی چہار ماشه خشخاش شش ماشه مویز منقی برابر ہمه حب سازند **حب السعال** تالیف
حکیم محمد زمان برای سرفه بارد که با تپ نباشد مجرب است ایضاً از مطب مغز بادام تلخ رب السوس بادیان تخم کرفس پرسیاوشان مساوی بلعاب تخم کتان سرشته
حب سازند و دو مثقال با مطبوخ مناسب بدہند **ایضاً منه** مویز منقی شش دام پوست بلیله زرد دو دام دار فلفل نه ماشه روغن بادام یک دام نبات دو
درم **حب جدوار** بجہت سرفه و نزله در عمل است افیون دو توله زعفران دارچینی زنجبیل مقل صمغ عربی کثیرا ابہر واحد سه ماشه جوز بوا [illegible] تخم خیار [illegible]
مغز بہدانه مغز بادام شکرتیغال جدوار عنبر مروارید سائیده و اگر نباشد زہر مہره سائیده گیرند ہر واحد دو ماشه حب سازند شربت از حب [illegible] از مفتاح
حب جدوار از اسد الله خان جدوار خطائی ریوند چینی [illegible] افیون زعفران ہر یک یک توله حبہا بقدر موٹھ بسته در گلاب بدہند [illegible] منقول از بیاض استادی
مرحوم. دیگر نسخه حب جدوار و حب [illegible] و جز آن که برای سعال نزلی مفید اند در فصل زکام گذشتند **حب** برای اکثر اقسام سرفه مجرب و آزموده است
از زاد غریب گل بسته بلیله ہر دو برابر گرفته کوفته در شیره ادرک گولیہا بندند بقدر نخود و در دہن نگاہدارند **حب** برای سرفه بلغمی و خشک از بیاض

استاد زنجبیل کتہ سفید برابر سائیدہ ہر چہ پنیر شود ہمچون نخود حب ہا بستہ نگاہدارند **الیضاً منہ** کہ باکثر انواع مجرب کثیر است یک درم ہلیلہ دو درم پوست انار ولایتی سہ درم کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب کردہ در لعاب صمغ عربی یک درم حب بستہ بکار برند **حب** کہ داشتن آن در دہان بسرفہ بلغمی و ضیق النفس نافع بود و ہمیشہ معمول صاحب بقائی است و تجربہ حکیم شریف صاحب نیز در آمدہ دارچینی فلفل پوست ہلیلہ قرنفل ہر یک یک جزو کتہ سفید چہار جزو کوفتہ آب کہ پوست مغیلان در آن جوشانیدہ صاف شدہ باشند حب ہا سازند **حب ہندی** نافع سرفہ بلغمی و ضیق از علاج الغربا عاقرقرحا فلفل پوست انار اجوود برگ بانسہ بیخ کٹائی پوست مغیلان اشخار سفید نمک سنگ نمک سانبھر از ہر یک یک ماشہ افیون دو ماشہ ہمہ را کوفتہ بیختہ بشیرہ ادرک حب سازند بقدر نخود و در دہن دارند و آب آن فرو برند **الیضاً منہ** فلفل دارفلفل ہر یک یک درم کباکہ اسپغول نیم درم اشخار سفید ربع درم افیون چہار سرخ کوفتہ بیختہ بآب ادرک حب بمقدار کنار دشتی سازند شربت یک حب واگر آب ادرک بہم نرسد نیم درم زنجبیل داخل کردہ حب سازند برای ضیق ہم مفید است **حب سعال** سرفہ بلغمی را کہ شب بیقرار دارد و در لعاب بر دو بغایت نافع است از علاج الامراض رب السوس پنج درم فلفل قرونا حلتیت مغز بادام ہر یک دو درم با عسل سرشتہ حب ہا سازند و در طب الاکبر وزن حلتیت یکدرم و مر دو درم داخل است و گفتہ کہ مادہ را پاک کند **حب سلارس** معمول ابن جکیس از برای سرفہ مزمنہ کہ مانع خواب باشد و باطفال وغیرہ نفع بسیار دارد افیون خالص نیم درم صمغ عربی یک درم میعہ سائلہ یعنی سلارس و کندر رب السوس مرکی ہر یک دو درم حب برابر فلفل بسازند وقت حاجت بجوان یک حب یا دو حب و بطفل نصف حب یا ربع آن حسب سن و سال بدہند **حب میعہ** جالینوس گوید کہ سرگاہ و در وقت تکلم یا در ہنگام کشادن دہان سرفہ برنج دہا باید دانست کہ بجہت علتی داخلی نیست بلکہ بسبب خشونت قصبہ ریہ است یا سردی کہ بوی رسیدہ و چون این مرض گرود از خواب شب منع کند درین صورت این حب باید داد مرکی میعہ کندر افیون مساوی کوفتہ بیختہ بقدر دانہ باقلا حب سازند و یکے در دہن دارند نسخہ کہ صاحب تحفہ از مجربات ایلاقی نقل کردہ و بجہت سعال کہ از برودت و رطوبت باشد مجرب است و آن وزن مر و میعہ و کندر ہر یک یک درم و افیون ربع درم است و گفتہ کہ حب ہا سازند بقدر یک دانگ **نوعدیگر** کہ مستعمل جالینوس است رب السوس دو مثقال میعہ یک مثقال افیون زعفران مرکی ہر کدام نیم مثقال بشراب سرشتہ حب سازند و یکے از آن بدہند کہ سرفہ را ساکن کند و خواب آرد **حب عطائی** منسوب بمیر عطار الدولہ صاحب تحفہ جہت سرفہ رطوبی و ضیق النفس بغایت نافع و مجرب است و در تجربہ حکیم شریف خانصاحب نیز در آمدہ زرواند دحرج افیون از ہر یک یک مثقال عاقر الطیب میعہ سائلہ کندر مرصاف از ہر یک سہ مثقال حب ہا ساختہ از دانگے تا نیم مثقال باخبرہ مناسبہ استعمال نمایند **حب** کہ جہت تقویت شش و دفع سعال مجرب است از مجالہ نافع زوفا یک درم مغز بادام شکر سفید ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ حب سازند در دہان نگاہدارند **حب ہندی** بجہت سرفہ شدید کہ از کثرت آن طعام بقے برآید و اطباء از علاج او درماندہ باشند نفع دارد و ضیق النفس را نیز مفید است فلفل سہ درم دارفلفل شش درم انار دانہ دوازدہ درم قند سیاہ بیست و چہار درم جوا کھار کہ نوعے از بورہ ارمنی است یک نیم درم ادویہ کوفتہ بیختہ بقند سرشتہ حب ہا سازند بقدر نخود خوراک یک حب اکثر اقسام سرفہ را سود دارد و در مجربات اکبری نوشتہ کہ اگر بجاے انار دانہ پوست انار با ہلیلہ ملازند بغایت مفید بود و این حب دافع قے و غثیان و ہاضم و مشہی نیز است و اہل ہنداین رام چاند کنگہ بینے حب فلفل گویند **حب** سرفہ بلغمی مجرب والد ماجد عفی الدولہ صبر زعفران ہر یک سہ ماشہ ریوند چینی دو ماشہ ہلیلہ کابلی یکماشہ فلفل زنجبیل عاقرقرحا ہر یک شش سرخ ہمہ را کوفتہ بآب ادرک برابر نخود حب بندند بجوان دو حب و بطفل یک حب بدہند **حب اللبان** نافع برای سعال شدید کہ بسبب آن قے میشود و صدر را از اخلاط غلیظہ پاک مے کند از علاج الامراض رب السوس کثیرا بنفشہ ترنجبین از ہر یک پنجدرم تخم خشخاش مغز بہدانہ از ہر یک ہفت درم مویز دانہ بیرون کردہ چہار درم و نیم انیسون بادیان مغز بادام تخم مقشر قثہ از ہر یک دو درم لبان آرد باقلا از ہر یک ہفت درم کوفتہ بیختہ بلعاب اسپغول حب ہا بندند و یک یک حب در دہن نگاہدارند **حب مسہل** نافع از برای سعال کہ از مادہ بلغمیہ بود کہ بعد نضج مادہ مطبوخ زوفا را استعمال نمایند از کتاب مذکور خلاصہ تربد سفید مجوف خراشیدہ بروغن بادام چرب کردہ یک درم غاریقون سفید زرم و ثلث درم شحم حنظل تخم کرفس از ہر یک ربع درم کوفتہ بیختہ بآب حب ہا بندند مجموعہ یک خوراک است بآب نیم گرم استعمال کنند **نوعدیگر** کہ از اول قوی تر است از خلاصہ تربد سفید غاریقون ایارج فیقرا ہر کدام یکدرم رب السوس شحم حنظل انزروت ہر کدام نیمدرم نمک سیاہ گل سرخ ہر کدام یک دانگ کوفتہ بیختہ حب سازند شربتے دو نیم درم تا سہ درم بآب نیم گرم **حب الصدر** سرفہ کہنہ و ربو و ضیق النفس و امراض سینہ را نافع است از مجالہ نافع تربد سفید غاریقون ہر یک سہ درم اصل السوس شحم حنظل ایارہ فیقرا انزروت ہر یک دو درم بآب حب سازند شربت یک مثقال با ماء العسل **حب** مجرب برای سرفہ و ضیق بلغمی دو درا زالحال مغید سہاگہ بریان ایلوہ برابر قند سیاہ حب بندند وقت خواب بخورند **حب** کہ برای سرفہ بارد سازج و مادی مجرب الاثر است از خلاصہ دارفلفل تنباکو صورتی ہر یک یک درم مویز منقے دو درم کوفتہ ہمہ را نخود سائیدہ آب ادرک تہ السند دانہ وشنف بستہ نگہدارند و یک حب بخورند و یکے زیر زبان نگہدارند **حب** کہ سرفہ را بہرب نوشتہ مرچ سیاہ نخود بریان مقشر ہر سہ برابر در شیرہ ادرک حب نمند دسب.

حاجت بدہند **حب ہندی** برائے سرفہ رطوبی بلغمی وضیق النفس از مجربات اہل ہند منقول از بیاض حکیم اجمل خان دارفلفل در ہاتھ پیپیدہ زیر خاکستر گرم مقدار
ایک ساعت بگذارند بعدہ آن پیپل ہارا درست بمانند کہ دانہائے آن جدا شود پس بگیرند ازین دانہا یک تولہ وسہاگہ بریان وخولنجان ہر یک یک تولہ فلفل رد
تولہ ماقرقرحا نیم تولہ ہمہ را کوفتہ در کھرل انداختہ با شیرہ گھیگوار سہ چہار روز سحق بلیغ نمایند تا بشیرہ گھیگوار بسیار در خود وہرچند سحق وشیرہ مبالغہ نمایند بہتر خواہد بود
حب مقدار نخود بندند وازیک حب تا دو حب بخورند **ایضاً** برائے امراض مذکور پوست ہلیلہ زرد بلیلہ آملہ کاکڑا سینگی زنجبیل دارفلفل کٹکی بہارنگی پوست بیخ انجیر از ہر یک
دو درم نمک سنگ نمک سونچر نمک سانبھر نمک تلی جواکھار از ہر یک یک درم کوفتہ با شیر آکھ حب سازند شربت نیم ماشہ **ایضاً** از بیاض استاد زعفران بسباسہ بنادر
بدوا فلفل سیاہ قرنفل ہر یک دو ماشہ تخم دہتورہ یک ماشہ قند سیاہ وبرابر حبوب سازند **حب** برائے سرفہ رطوبی وبلغمی وضیق النفس از بیاض عم حکیم شریف خان مرحوم
پیپل زنجبیل عاقرقرحا میتھہ تیلیہ ہر یک یک دام حلبہ یعنی میتھی پنجدام کوفتہ در آب برنج ساٹھی بقدر موٹھ حب بندند ویک حب بخورند **حب ہندی دیگر** منقول
از بیاض حکیم بقا خان مرچ پیپل ہر یک یک درم تخم کتائی لوٹہ ہی ہر یک دو دام کوفتہ بیختہ بآب بانسہ حبہا مقدار کنار بندند یکے صبح ویکے شام بدہند **ایضاً منہ** جہت
سرفہ وضیق دارفلفل تخم کتان نمک سانبھر برابر کوفتہ بیختہ برگ تہور را در آب بجوشانند وشیرہ آن گرفتہ بہمان آب دوا را آمیختہ حب بقدر کنار صحرائی بستہ استعمال
نمایند یکے صبح ویکے شام **حب سرفہ** در بیاض استاد منقول از حکیم علوی خان مرحوم است زنجبیل دارفلفل سبی لونہ فلفل گرد مغز تخم کوبج لہدی جواکھار کوفتہ بیختہ
مقدار کنار دشتی حبہا بندند وبآب شیر گرم وقت شب بخورند **ایضاً** برائے سرفہ بارد وضیق بلغمی مجرب استاد از تکملہ ہندی غنچہ آکھ سرخ مرچ سیاہ نمک
سنگ جواکھار مساوی اول مرچ ونمک را سرمہ سا نمودہ بعدہ ہمہ را سائیدہ بقدر فلفل حبہا سازند وبوقت شب یک حب در دہن گذارند واز ترشی وبادی پرہیز
ایضاً۔ از مجربات اکبری غنچہ گل آکھ یک حصہ مرچ چہار حصہ کوفتہ بیختہ حبوب سازند **حب** جہت سعال ذہنی بارد نافع است از ذکائی زوفا خشک اصل السوس
انیسون زنجبیل تخم خشخاش نشاستہ تخم کتان بادیان گاؤزبان صمغ عربی ہر یک یک مثقال مغز بادام مقشر کتیرا سفید ہر دو حد دو مثقال آرد باقلا سہ مثقال بدستور
مقرری تیار سازند وبکار برند مجرب است **حب سعال** جہت سرفہ گرم وخشک وسرفہ مسلول ومدقوق نافع از کتاب مذکور وقادری صمغ عربی کتیرا مغز
بہدانہ رب السوس تخم خطمی تخم خشخاش سپید تخم خرفہ مقشر قند سفید ہر یک سہ درم مغز بادام شیرین مقشر باقلا مغز تخم خیارین مغز تخم کدوے شیرین ہر یک پنجدرم لعاب
اسپغول حبہا سازند **ایضاً منہ** نشاستہ کتیرا صمغ عربی مغز بادام مقشر مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیارین ترنجبین مساوی ہمہ کوفتہ بیختہ بلعاب بہدانہ حب سازند
حب بلیلہ دانہ جہت تا این خشونت صدر نسخہ مطلب وور شرعی وذکائی مرقوم مغز بلیلہ دانہ مغز بادام مقشر ہر یک چہار درم اصل السوس پنجدرم زردی بیضہ مشوی
چہار عدد ہمہ آمیختہ بعسل کف گرفتہ ودر دغن بادام حبہا سازند وبعضے لعوق میسازند وبدانند کہ دیگر حبوب نافع سرفہ در فصل ضیق النفس مذکور شدند و **حب**
مومیائی نزل سعال وامراض صدر وریہ در فصل سوزاک خواہد آمد **حسو سرخ**۔ نفع میدہد سعال را وسرفہ خشک را نافع است از عجالہ نافع سبوس گندم
دو پہر در آب تر نمایند وصاف نمودہ آرد باقلا اوقیہ نشاستہ یک اوقیہ شکر سفید دو اوقیہ فانیذ یک اوقیہ کتیرا سحق دو درم در دیگ اندازند وبجوشانند تا شکل حریرہ شود
حسو نور۔ سرفہ را سودمند باشد وبدن را فربہ ورنگ را نیکو سازد وباہ را برانگیزد از ذکائی سبوس گندم سی درم در آب بخیسانند وبپالایند پس مغز بادام مقشر شیرین
چہار درم مغز تخم کدوے شیرین تخم خشخاش سپید ہر یک سہ درم بعرق بید مشک سی درم سودہ داخل کردہ باتش ملائم بپزند چون ہوشیار شود ونبات سفید بقدر حاجت
داخل کردہ از آتش فرود آرند ونیم گرم بنوشند **حریرہ** کہ سرفہ خشک وتر را کہ از ہوائے عفن سرفہ عام بگیرد وبمرتبہ شدت میکند کہ قے وضعف مے آرد وباعث
ہلاکی طفلان وبزرگان میشود آنرا نفع کند اصل السوس مقشر دو مثقال سپستان سی دانہ پوست خشخاش یک درم ہر سہ را نیکوفتہ در یک نیم سیر آب شب تر کنند و
صبح بجوشانند چون یک نیم پاؤ آب بماند صاف نمودہ مصری دہ درم نشاستہ دو درم انداختہ حریرہ بپزند چون پختہ شود فرود آرند زنجبیل یک درم سودہ آمیزند و
گرما گرم ہمچون قہوہ بنوشند در سہ روز ہر گونہ سرفہ کہ باشد دفع شود ومریض اگر کودک باشد حسب آن مقدار ادویہ بکاہند صاحب خلاصہ این دوا را در سرفہ نزلی
حار ترقیم زدہ **خیسانده** برائے سرفہ مع تپ نسخہ مطلب ریاض زوفا شش ماشہ خوردہ عناب پنجدانہ سپستان بست دانہ بنفشہ گاؤزبان خطمی ہر یک چہار ماشہ خیارین
کوفتہ شش ماشہ اصل السوس چہار ماشہ در آب گرم تر کردہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی چہار ماشہ داخل کردہ بنوشند **خیسانده**۔ برائے سعال وسقوط قوت از
مجربات استاد مغفور خار خسک گاؤزبان ریشہ خطمی در عرق کیوڑہ وگاؤزبان خیسانیدہ شربت خشخاش آمیختہ خاکشی پاشیدہ بنوشند **ایضاً منہ** جہت سرفہ
نزلی سپستان شش ریشہ خطمی اصل السوس بہدانہ پستان افروزہ در آب گرم خیسانیدہ شیرہ کاہو شیرہ خرفہ شربت بنفشہ داخل کردہ اسپغول تخم ریحان پاشیدہ بدہند۔
دوائے ریزش نزلہ بسوئے گلو با سرفہ از مطلب بہدانہ سہ ماشہ باقلا کوفتہ چہار ماشہ سبوس گندم شش تولہ نبات یک تولہ جوشانیدہ بطور قہوہ بنوشند
وغرغرہ عناب شلب اصل السوس مدس مقشر کشنیز خشک کوکنار جوشانیدہ نماید **ایضاً** برائے سرفہ نزلی شربت خشخاش مع کوکنار بخورند وغرغرہ بمفلطات

بشل مدس ششماشہ عناب پنجدانہ سپستان دہ دانہ تخم خبازی خشخاش ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ قبل آرند **دوائے** سرفہ نزلی را مجرب مرکی صمغ عربی کتیرا سائیدہ بشہد لعوق سازند و مرکی بانزدہ بیضہ مرغ نیز فائدہ بسیار میکند از اقتباس العلاج **دوائے** برائے سرفہ از مادہ رقیق خصیۃ الثعلب ارجنی ہر یک سہ ماشہ زنجبیل یک ماشہ نبات سفید یک تولہ سائیدہ ہمراہ شیر گاؤ بخورند **دوائے** برائے سرفہ و رطوبات معدہ از مطب ششماشہ یک سرخ بجوارش مصطگی شش ماشہ سرشتہ بخورند بالائش شیرہ اصل السوس چہار ماشہ شیرہ دانہ ہیل سہ ماشہ شربت بنفشہ دو تولہ بنوشند **دوائے** نافع برائے سعال کہ این از ماده باردہ غلیظہ کہ نفث آن دشوار باشد بتحلیل و جلا و تقطیع و تلیین و تزلیق آن مے نماید و بسہیل نفث مادہ را دفع میکند از علاج الامراض ادویہ تہوری بیخ او قیہ حب الصنوبر کبار تخم انجیر واز ہر یک اوقیہ تخم کتان فلفل از ہر یک سہ اوقیہ کوفتہ بیختہ بعسل کف گرفتہ معجون سازند **دوائے** کہ سرفہ را نافع است از کتاب مذکور بلبا شیر پنجدرم دارفلفل چہار درم زنجبیل سہ درم فلفل ناگیسر الائچی تالیسپتر بترج ہر یک دو درم نبات ہم چند ہمہ سفوف ساختہ سہ درم بدہند **دوائے ہندی** کہ برائے سرفہ ذرقل است و بسیار مفید فلفل گرد نانخواہ فلفلدر از نمک لاہوری نمک سیاہ سہاگہ بریان یک درم برگ آر و سہ پارہ تہ مدور در سبو چہ گلی نہادہ دہن آن بند کردہ در آتش نہند کہ بسوزد بعدہ ادویہ برآوردہ سائیدہ نگہدارند و ہر روز بقدر چہار سرخ از آن در پان خورند و بعضے نوشتہ اند کہ بعد سائیدن برابر آن صمغ عربی سودہ افزایند پس یک ماشہ از آن بخورند **دوائے** برائے سرفہ کہ از برودت و رطوبت باشد مجرب است طبیخ انیسون و مویز منقی بروغن بادام و کذا مغز بادام و شکر ہر واحد یک جزو مویز منقی نصف جزو مجرب **ایضاً** للسعال الذی یحتاج فیہ الی تلطیف مادۃ غلیظۃ تکون بہا خرخرۃ فی الصدر منقول من بیاض الاستاد پرسیاوشان نیم درم مغز بادام تلخ پنجدرم مغز تخم خربزہ نیم درم بیخ سوسن سہ درم بیخ کبر آرد کرسنہ بکدو درم تخم کرفس دو درم بادیان چہار درم خطیانا دو درم زراوند مدحرج پنجدرم باریک سودہ باشہد گرم کردہ آمیختہ نگاہدارند **ایضاً منہ** جہت سرفہ کائن از بلغم غلیظ چہار تال چہار عدد اجوائن خراسانی برگ بنگ ہر یک دو تولہ ادل برگ بنگ را جوشانند چون آب بنصف رسد مالیدہ صاف نمودہ در آبش جوز ما و اجوائن و مویز منقی چہل دانہ انداختہ بجوشانند تا خشک شود و ہر روز ربع از آن خوردہ باشند **دوائے** کہ جہت اقسام سرفہ بلغمی تازہ و کہنہ و ضیق حدیث و مزمن مجرب و ممتحن است از مجالات نافع بیارو جرجرہ با برگ و شاخ و تخم و بیخ ہمہ را بسوزانند کہ خاکستر شود و نیم سیر تا خاکستر جوشیدہ آب نیم آثار گرفتہ باد نیم پاؤ فلفل در آن بجہرل کنند و حب بمقدار کنار دشتی بہ بندند یک حب ہر صبح بخورند و نیم سیر آب با خاکستر کہ باقی ماند در آن نیم سیر اجوائن انداختہ نگاہدارند و وقت خواب یک کف بخورند و از روغن پرہیز کنند **دوائے** برائے سرفہ کہ محتاج بنفث مادہ غلیظ نا ستہ و با خرخرہ سینہ و حرارت شدیدہ در لین طبع بود تلیع از مطب پرسیاوشان دہ درم مغز تخم خیار مغز تخم خربزہ ہر یک پنجدرم شربت سہ درم **دوائے** کہ سرفہ اطفال را مجرب است از بیاض استاد مرحوم زنجبیل کاکڑا سنگی آتیس دانہ الائچی سفید برابر کوفتہ بیختہ بعسل لعوق نمایند و بارچہ و در آب کوکنار تر کردہ خشک نمودہ کلاہ آن بر سر طفل نگاہدارند **ایضاً** لسعال مغز فندق مغز چلغوزہ حلبہ از ہر یک مساوی **اصل** سرشتہ بخورانند و اصل السوس و ارچینی نبات سفید سفوف نمودہ مہند چنین بر برگ یک ماشہ قرنفل یک عدد دار چینی یک ماشہ جوشاندہ صاف نمودہ با نبات یا شربت زوفا بدہند **دوائے** برائے سرفہ خشک از علاج الامراض شیر گاؤ را جوشانیدہ با سہ ماشہ کتیرا نرم کوفتہ و بہ روغن بادام چرب نمودہ دو تولہ نبات آمیختہ بخورند و دہ بیاض استاد زنجبیل نیم ماشہ خصیۃ الثعلب سہ ماشہ زیادہ است **دوائے** کہ سرفہ حار صبیان را نافع و حتمد علیہ است از ذکائی مغز بہدانہ مغز تخم کدوے شیرین مغز بادام شیرین اصل السوس کتیرا صمغ عربی قند سفید برابر کوفتہ بیختہ بدہند و ربقائی رب السوس عوض اصل السوس و قند مطر وح و نوشتہ کہ در شیر آب گرم بدہند و چند دوا کہ در سرفہ نزلی بکار آید در فصل زکام مذکور شد و بعض دوا سعال در فصل ضیق النفس گذشت **دیاقوزا** یعنی شربت خشخاش کہ با پوست آن سازند منع نزلہ کند و سرفہ خشک را بالغایت نافع است از قادری و شیخ خشخاش سفید مع پوست لبت عدد تخم خطمی کتیرا صمغ عربی تخم خبازی بہدانہ شیرین از ہر یک پنجدرم اصل السوس لبت درم اسپغول دہ درم مجموع در شش رطل آب باران بخیسانند و دو شبانہ روز با زم بنہ پس باتش نرم بجوشانند تا بہ اگر دو دو سہ آید بعد آن صاف کردہ یک من قند اضافہ نمودہ بقوام آرند **دیاقوزا** از بیاض حکیم شریف خان کوکنار نیم پاؤ گل بنفشہ اصل السوس ہر یک یک نیم تولہ تخم خطمی پرسیاوشان ہر واحد چہار درم عناب پانزدہ عدد صمغ عربی کتیرا از ہر یک یک نیم تولہ زوفائے خشک سہ درم مغز تخم خیارین پنجدرم بہدانہ شش درم خبازی دو درم مویز منقی بستی دانہ ادویہ را در دو آثار آب باران یک شبان روز بخیسانند بعد از آن بجوشانند و صاف نمودہ با نیم آثار قند سفید بقوام آرند ہر گاہ قوام درست شود ترنجبین سفید ہشت تولہ خشخاش سفید چہار تولہ مغز تخم کدو یک تولہ ہمہ را شیرہ کشند و در قوام مذکور بر آتش ملایم کم کم شیرہ داخل نمایند و قوام را حرکت دادہ باشند تا کہ شیرہ جذب شود و قوام بحدے رسد کہ بانگشت بچسپد بعد از آن رب السوس صمغ عربی کتیرا النشاستہ باریک نمودہ در آخر قوام اندازند و تبرزدہ نگاہدارند شربت از یک درم تا دو درم **دیاقوزا** مجرب برائے امراض صدر ریہ و سعال و نافع انصباب نزلات از راس جانب اعضاء و کر قبل آمدہ از ذکائی بگیرند خشخاش سفید پوست خیزہ مشتہ ط و تخم کتمی عادہ گل بنفشہ گل نیلوفر گاؤزبان از ہر یک سہ مثقال اصل السوس مقشر پنج مثقال عناب سپستان ہر یک دہ دانہ ادویہ را کوفتہ جوشانیدہ

کوفته بجوشانند و داخل نمایند و آنرا سه عبارت است از بانسه سفید گل که در هند مشهور است و کثیرا و جوز **شربت خشخاش** جهت سعال خشک و سل و منع نوازل و سرفه که
شب بیدار دارد و منفعت ذکائی تخم کاهو بذر البنج است هر یک سی درم خشخاش سفید و سیاه هر یک صد درم اصل السوس دوازده درم در پانصد درم آب بلنج و هندبا بد و صد
درم اید صاف نموده لعاب اسپغول پنجاه درم و ترنجبین با نبات صد درم داخل کرده بجوشانند تا غلیظ شود **شربت خشخاش مخترع** . از علاج الامراض کوکنار نیم
آثار مشک عنبر اشهب هر یک شش ماشه نبات سفید دو آثار کچله مقشر در شیر خیسانیده ده عدد بطریق متعارف مرتب سازند +
شربت خشخاش . نافع سعال که با اسهال و نفث الدم باشد از معمولی پوست خشخاش بریان کرده هر یک ده درم حب الآس نیم کوفته بست درم اصل السوس
مقشر هفت درم برادهٔ صندل پنج درم ادویه کوفته شب در آب خیسانند صبح بجوشانند تا نصف ماند صاف کرده با دو چند قند بقوام آرند صمغ عربی بریان چهار
درم سوده آمیزند و تخم خشخاش را بریان کرده شیره اش گرفته در وقت طبخ اندازند و بعض اشربهٔ خشخاش در ذیل دیا قوزه های این فصل گذشت +
شربت حب الآس . سرفه با اسهال را نافع است از شربتی حب الآس بکوبند و بجوشانند تا مهرا شود و بمالانید و بهر دو جزو از آن ده جزو قند سفید اضافه
کنند و بقوام آرند و اگر قدری طباشیر سفید سوده بیفزایند بهتر باشد **شربت عناب** سرفه و درد سینه را نافع است و ماشرا و غلبهٔ خون را مفید از کتاب مذکور عناب
ولایتی یک رطل بجوشانند با دو رطل یا سه رطل قند بقوام آرند **شربت فواکه** ملین طبع مفید سرفه از معمولی عناب مویز بیدانه کشمش انجیر سپستان اصل السوس
برابر قند سه چند بدستور شربت سازند **شربت کزبرة البیر** نافع ادرار سعال و منع سدهٔ طحال از ذکائی پرسیاوشان سبز یک رطل در آب گرم یک شبانه
روز بخیسانند و با آتش ملایم بجوشانند و صاف کرده با نیم رطل عسل سفید و چهار رطل شکر سفید بقوام آرند **شربت زوفا بارد** . که با نزله و زکام حار سرفه رتب باشد
از معمولی زوفا بهدانه هر یک یک درم عناب ده دانه تخم خطمی خبازی بنفشه گل نیلوفر گل گاوزبان هر واحد دو درم تخم مقشر چهار درم سپستان هفت ده دانه پوست خشخاش
مع تخم هفت عدد اصل السوس مقشر سه درم مویز منقی یک توله قند سه چند بدستور شربت سازند و بقوام آرند و وقت فرود آوردن صمغ عربی کتیرا هر یک نیم درم سائیده
آمیخته بکار آرند **شربت زوفا معتدل** مجرب و معمول حکیم محمد تقی بهدانه نیلوفر هر یک یک توله تخم حلبه دو توله بنفشه پوست خشخاش تخم کتان تخم خطمی هر یک سه توله پرسیاوشان
زوفا خشک هر یک پنج توله تخم خشخاش ده توله انجیر زرد سی و پنجاه دانه عناب سپستان مویز منقی هر یک صد دانه عسل سفید نیم سیر عالمگیری قند سفید یاد کم دو سیر عالمگیری شربت
سازند **شربت زوفا** میرزا معز الدین این نسخه از خط پدر خود میرزا محمد رضا موسوی نقل کرده و معز الیه نوشته که کمترین در شربت زوفا متعارف تصرف نموده و مجرب
تجربه مفید آمد عناب سی دانه سپستان شصت دانه مویز منقی بست مثقال انجیر زرد دوازده دانه گل بنفشه دو مثقال و دو دانگ پرسیاوشان چهار مثقال و پنج دانگ
تخم خطمی تخم خبازی از هر یک سه مثقال و چهار دانگ اصل السوس مقشر زوفای خشک هر یک چهار مثقال و پنج دانگ تخم خشخاش سفید چهار مثقال **نوع دیگر** نسخهٔ حکیم
محمد رضا انجیر زرد چهل دانه مویز منقی یک صد دانه گل بنفشه هفت درم و دو ثلث درمی پرسیاوشان دوازده درم تخم خطمی سفید ده درم زوفا خشک چهار درم مجموع را در سه
رطل آب بخیسانند پس بجوشانند تا به نصف رسد صاف نموده یک من قند سفید داخل کرده بقوام آرند شربتی یک اوقیه . **نوع دیگر** نسخهٔ حکیم صالح خان خال حکیم علوی خان
صاحب زوفای خشک سی درم ایرسا بست و چهار درم گل بنفشه پرسیاوشان از هر یک سی درم عناب یک صد دانه سپستان دو صد دانه اصل السوس خراشیده
دوازده درم انجیر زرد سی دانه گل خطمی سفید دوازده درم تخم خطمی پانزده درم تخم کتان سی درم مویز منقی دو صد عدد پوست خشخاش دوازده عدد انجیر لایق کوبیدن باشد بکوفته
یک شب در یازده رطل آب بخیسانند صبح بجوشانند تا به نصف رسد ترنجبین خطائی یک رطل نبات سفید چهار من طبی داخل کرده بجوشانند و کف آن بگیرند و صاف
نموده باز دیگ کرده بجوشانند تا بقوام آید شربتی چهار مثقال **شربت زوفا** مفید سرفه و ربو بلغمی نسخهٔ مولف معمولی که در عمل است مویز منقی اصل السوس مقشر بکوفته
هر یک ده درم پوست بیخ بادیان هفت درم انجیر ده دانه سپستان سی عدد گاوزبان بنفشه پرسیاوشان هر یک پنج درم شکر تیغال ایرسا هر یک چهار درم فراسیون زوفا هر یک
سه درم تخم کتان تخم حلبه هر یک ده درم تخم کرفس انیسون پودینه دارچینی هر یک یک درم عسل آنچه بدستور سازند خوراک دو توله بعرق بادیان **ایضاً منه** دافع سرفه و زکام
و منضج بلغم عناب ده دانه انجیر هفت عدد سپستان بست و پنج عدد پوست خشخاش مع تخم یازده عدد بیخ بادیان پرسیاوشان بنفشه گاوزبان هر یک سه درم اصل السوس
چهار درم زوفا اسطوخودوس ایرسا هر یک دو درم قند سه چند بدستور سازند در نسخهٔ دیگر که نافع زکام و نزله است عناب بست و پنج دانه است وزن اصل السوس هفت
درم و ثلث و تخم خطمی پنج درم مویز منقی پانزده درم عوض اسطوخودوس ایرسا داخل است **نوع دیگر** نافع سعال بلغمی از علاج الغربا اصل السوس مقشر بادیان تخم
خطمی پرسیاوشان هر واحد دو درم زوفا حلبه تخم کتان هر واحد یک درم سپستان سی دانه پوست خشخاش مع تخم یازده عدد قند سفید یاد آثار شربت سازند **شربت زوفا** نسخهٔ مستانف
که سرفهٔ بلغمی را نافع است و سینه و ریه را از اخلاط پاک سازد و ربو و ضیق النفس را سود دارد از ذکائی زوفا تری گل بنفشه چهار درم تخم خطمی تخم خبازی هر یک پنج درم پرسیاوشان
اصل السوس مقشر زوفا یابس هر یک هفت درم انجیر سفید بست دانه عناب سی دانه سپستان مویز هر یک پنجاه دانه بجوشانند و بمالانید و بقند سفید یا ترنجبین بقوام آرند و بعضی فراسیون

دیگر خشک کوفتہ بیختہ داخل سازند بہتر باشد **لعوق سپستان** معمولی برائے نفث مواد سینہ و سرفہ و نزلہ حار مجرب از شریفی و ذکائی سپستان شمرہ
پنجاہ دانہ عناب بست دانہ اصل السوس یک تولہ پرسیاوشان یک تولہ تخم خطمی سفید چہار ماشہ پوست خشخاش دو تولہ تخم خبازی چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ در دو
آثار آب بجوشانند و نبات بقوام آرند و در آخر قوام شیرہ تخم مقشر شیرہ مغز بادام مقشر شیرہ تخم خشخاش یک یک تولہ افزایند و بعد از آن کتیرا صمغ عربی رب السوس دہ
ہر یک سہ ماشہ اضافہ نمایند و لعوق دو ماشہ در دہن گرفتہ بتدریج لعاب آن فرو برند روزانہ چہار پنج دفعہ و وقت خواب شب چہار ماشہ سپوزدہ باشند **فائدہ** بادام
منفعت است و خشخاش شلغلظ مادہ حار رقیق **لعوق سپستان** نسخہ مطب نبفشہ گاؤزبان پرسیاوشان ہر یک دو تولہ اصل السوس خطمی خبازی
ہر یک یک تولہ انجیر زرد پانزدہ دانہ مویز منقے سی دانہ سپستان صد عدد ابریشم خام دو تولہ کوکنار بست و پنج عدد در آب گرم شب تر نمایند صبح جوشانیدہ مالیدہ
صاف نمودہ نبات یک آثار داخل کردہ بقوام آوردہ در آخر قوام مغز بادام مغز تخم کدو ہر یک ۵ ماشہ تخم خشخاش یک تولہ گل گاؤزبان رائیل شکرتیغال ہر یک سہ نیم ماشہ
تخم خرفہ شش ماشہ سودہ اضافہ کردہ پس از آن زعفران شش ماشہ سودہ افزایند و بدستور لعوق سازند **لعوق سپستان دیگر** قوی تر و بہترین نسخہا جہت سرفہ
ضیق النفس بغایت مفید از ذکائی و قادری بیخ بادیان سہ درم بہدانہ پرسیاوشان کتیرا تخم خطمی ہر یک پنج درم خشخاش سفید ہفت درم مویز منقے اصل السوس مقشر
ہر یک پانزدہ درم جو مقشر کوفتہ سی درم انجیر زرد دہ دانہ عناب بست دانہ سپستان از اقماع پاک کردہ پنجاہ دانہ انچہ کوفتنی است بکوبند و در چہار رطل آب
تازہ ہمہ را غیر از کتیرا تر کنند و بعد از یک شبانہ روز بآتش ملایم بجوشانند و بپالایند و صاف نمودہ قند سفید نیم رطل انداختہ غلیظ سازند چہ اگر سیال خواہد ماند زود ترش
و متعفن خواہد شد **لعوق** برائے سرفہ و گرفتگی آواز مجرب و معمول خولنجان اصل السوس کشنیز خشک پوست بلیلہ فلفل دراز صمغ عربی ہر واحد یک تولہ کوفتہ بیختہ صمغ عربی
مغز بہدانہ مغز پستہ بلیلہ مغز بادام مقشر ہر واحد سہ درم با یک سائیدہ و تخم حلبہ سہ درم و انجیر پاؤ آثار جزا بیدا دنیم پاؤ بہ سہ رطل در یک سیر آب جوش دہند تا بنصف رسد
مالیدہ بپارچہ گذرانیدہ نبات داخل کردہ باز صاف نمودہ بجوشانند تا بقوام آید پس ادویہ مذکورہ سائیدہ آمیزند و در آخر مغزیات داخل نمایند از مفتاح **لعوق** نافع
سعال لبنی و مفید شطر الغب تخم خطمی تخم خبازی اصل السوس مقشر گل بنفشہ پرسیاوشان گل گاؤزبان ہر یک شش ماشہ انجیر عناب ہر واحد دہ دانہ جوش دادہ صاف نمودہ با نبات
سفید بقوام آرند و صمغ عربی رب السوس کتیرا ہر یک سہ ماشہ مغز بادام شیرین مقشر دہ عدد تخم خشخاش سفید طباشیر مغز بہدانہ مغز تخم کدوے شیرین ہر یک دو ماشہ
سائیدہ آمیختہ لعوق سازند منقول از مفتاح **لعوق** نافع سرفہ و ضیق النفس معمول است مویز منقی چہار درم اصل السوس سہ درم انجیر ہفت دانہ عناب دہ دانہ
سپستان سی عدد بنفشہ گاؤزبان پرسیاوشان پوست بیخ بادیان ہر واحد دو درم تخم خطمی تخم خبازی ہر یک یک درم ہمہ را در سہ پاؤ آب بخیسانند پس بجوشانند تا قلیلہ یک
پاؤ آب بماند مالیدہ و صاف کردہ پاؤ آثار قند آمیختہ حل ساختہ بقوام آرند و شکرتیغال چہار درم و عرق بادیان حل نمودہ شیرہ خشخاش سفید سہ درم بر آوردہ در طبیخ بقوام اندازند و
چون نزدیک قوام رسد این اجزا سحق کردہ آمیختہ لعوق سازند صمغ عربی نشاستہ ہر واحد یک درم مغز بادام مغز چلغوزہ ہر واحد چہار درم مغز تخم کدوے شیرین بکار آید سبستگی
رب السوس ہر واحد سہ درم **لعوق گرم** در سرفہ کہ از رطوبت غشش باشد بکار آید رب السوس زوفاے خشک ایرسا مغز بادام تلخ از ہر یک چہار درم ملتمیت
تخم انجرہ از ہر یک یک درم کوفتہ بیختہ با شہد آمیزند **لعوق رب السوس** جہت سرفہ مزمن نافع و فضول لزج را از سینہ دفع کند منفعت قوی است
مجرب از قادری و ذکائی رب السوس کتیرا مغز بادام تلخ بادیان بالسوسہ کوفتہ بیختہ بعسل و روغن بادام بسرشند و در بعضے نسخہا مغز خیارین نیز مندرج است
و لعوق زوفا و لعوق کتان و لعوق عنصل و غیرہ کہ بسرفہ مفید اند در فصل ضیق النفس ذکر یافتند **لعوق کتان** در سرفہ کہ از مادہ غلیظ بارد باشد معمول صاحب خلاصہ
است تخم کتان یک جزو کندر نیم جزو زیرہ سیاہ قردمانا ہر کدام ربع جزو ہمہ را کوفتہ بیختہ عسل نحل و عسل لبنی ہر کدام جزوے یعنی ہمچند ادویہ لعوق سازند و ہر روز مقدار یک
ملعقہ بدہند و مثل آن شب وقت خواب استعمال نمایند کہ بغایت قوی النفع است در قادری نوشتہ کہ با دو چند عسل بسرشند باقی بدستور و نسخہ دیگران در ضیق النفس
مذکور شد **لعوق سعال** جہت سرفہ گرم و خشک از مجربات است صمغ عربی کتیرا نشاستہ مغز بہدانہ ہر یک چہار درم رب السوس شکر سفید ہر کدام چہار
درم تخم خطمی تخم خبازی مغز تخم خیار ہر یک پنج درم مغز بادام مقشر شش درم کوفتہ بیختہ بدارند و اصل السوس مقشر و سپستان و مویز منقی ہر سہ را در آب بپزند تا غلیظ شود و صاف
نمودہ بلعاب تخم لقوام آرند و ادویہ مذکورہ را بدان بسرشند و با حریرہ آب سبوس گندم و آرد باقلا و فانید و روغن بادام لعل آرند و بعد از آن آش جو بیاشامند از ذکائی +
لعوق بادام سرفہ و خشونت حلق و حنجرہ را نافع است نسخہ مطب و در شریفی و ذکائی و قادری مرقوم صمغ عربی کتیرا نشاستہ رب السوس ہر یک پنج درم قند سفید
بست درم مغز بادام مغز تخم کدو ہر یک سہ درم کوفتہ بیختہ بروغن بادام چرب ساختہ و بجلاب غلیظ القوام سرشتہ لعوق سازند و اگر خواہند براے دفع حرارت زائد مغز
تخم تربوز مغز تخم خیارین تخم خرفہ ہر یک سہ درم بیفزایند و براے سرفہ خشک و منع نزلہ بر سینہ تخم کاہو و تخم خشخاش بیفزایند و اگر رفع قبض و دفع یبوست زائد مطلوب
بود قوام در آب تربوز و ترنجبین سازند **لعوق صبیان** جہت سرفہ و حرارت و خشونت سینہ و گلوے اطفال بشیر مادر یا بشیر لا نافع آمیختہ بلیسانند از تحفہ و

جوشانیدہ شیرہ بہیدانہ ... سدہ با مربا تولہ دادند چہارم روز شام ہر شش ماشہ زہر مہرہ یک ماشہ برائے نفث الدم افزودہ شد **ایضاً**۔ جوانے بست سالہ بسبب نزلہ
وزکام و خراش سینہ آمد سرفہ فصل خریف او را ... مسکنات مبردات و منضجات بسیار بکار بردہ سود نداد و عناب پنجدانہ بہیدانہ سہ ماشہ خطمی چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم
کدو شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ صمغ عربی کتیرا ہر یک یک ماشہ سودہ بجہت تغلیظ ادہ دادیم کہ ہر شش میسر گشت باز منضج عناب پنجدانہ سپستان نہ دانہ بہیدانہ سہ
ماشہ گل بنفشہ شش ماشہ نیلوفر خطمی خبازی گاؤزبان اصل السوس عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ گل سرخ چہار ماشہ برائے دفع حرارت کبد جوشانیدہ صاف نمودہ
گلقند آفتابی داخل کردہ دادند بعد شش روز نضج بلغم لزج کہ ممزوج بصفرا بود حاصل شد روز ہفتم بجہت مسہل نسخہ برائے تفتیح سدد امعاء سناء مکی یک تولہ خیارشنبر شش ماشہ
کوفتہ افزودہ دو سہ دست شدہ روز ہشتم فلوس خیارشنبر ترنجبین روغن بادام افزودہ شد عمل خوب شد بار روز مسہل دوم اسطوخودوس دو ماشہ قلیل الوزن تا
بوست بدماغ نیز افزودہ شد و در مسہل سوم حب ایارج قلیل الوزن نیز وقت شب بدرجہ سابق بدستور دادہ شد غذا شلہ بجائے آب عرق شاہترہ و
درمیان ہر دو مسہل یک روز تقویت تبرید بعد روز دو نضج دادہ شد مثل دوا المسک شش ماشہ شیرۂ اصل السوس شیرۂ خطمی ہر یک چہار ماشہ لعاب بہیدانہ سہ ماشہ
شربت بنفشہ دو تولہ خاکسی شش ماشہ بعدہ اندکے بلغم لزج در دہن میماند و سرفہ صبح و شام از برودت ہوا بنا بر نزلہ میشد طبیخ گل بنفشہ شش ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ
بادیان زوفاے خشک جوشانیدہ شیرۂ تخم کاہو شش ماشہ برائے حبس و تغلیظ نزلہ و منع آن از دماغ نبات یک تولہ داخل کردہ دادند نجات یافت **ایضاً** جوان بست سالہ
فصل خریف از خوردن تموضات نزلہ و سرفہ شدید و بلغم نامنضج و رقیق مختلف و صدت غلیظ و رقیق و بلغم بے نضج کم برآمدن و بدحال شدن وقت سرفہ و آب بسیار آمدن
از چشمہا وقت سرفہ بول بیرنگ بے نضج اول تبرید لعاب بہیدانہ شیرۂ عناب و کاہو شربت بنفشہ دادہ باز منضج بنفشہ نیلوفر گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ سپستان پانزدہ
دانہ خطمی خبازی ہر یک چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ زوفا خشک سہ ماشہ اصل السوس عنب الثعلب پرسیاوشان ہر یک چہار ماشہ انجیر زرد سہ عدد مع خمیرہ بنفشہ دو تولہ
دادہ و روز مسہل سنا مکی شش ماشہ گل سرخ چہار ماشہ افزودہ فلوس خیارشنبر شش تولہ گلقند چہار تولہ شکر سفید دو تولہ شیرہ بادام پنجدانہ روز مسہل دوم ترنجبین چہار
ماشہ زنجبیل یک ماشہ افزودہ دادہ شد عمل خوب شد و تبرید روز دوم مسہل لعاب بہیدانہ سہ ماشہ شیرۂ عناب چہار دانہ شیرۂ اصل السوس چہار ماشہ شیرۂ خیارین
شش ماشہ شربت بنفشہ یک تولہ تخم ریحان پنج ماشہ بعد دو مسہل سرفہ بدستور و قدرے سرخی عینین و تہیج نزلہ بطبعی بر چہرہ و سرفہ بشب بہ بیقراری بسیار و بیخوابی فرمودند
خوف ورم شش ہست لہٰذا گل سرخ و گلقند در سرفہ ممنوع است و تہیج چہرہ از مادہ نزلہ بسیار است بالفعل منضج بنقوع باید کرد و حب سرفہ در دہن دارند بعد توقف
و نضج مادہ مسہل سوم کردہ خواہد شد اصل السوس گاؤزبان خطمی پرسیاوشان ہر یک چہار ماشہ شب در آب گرم خیسانیدہ شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند وقت خواب بعد
ہضم غذا ہتوہ رب السوس یک نیم ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ شب در آب گرم خیسانیدہ شربت بنفشہ داخل کردہ بنوشند وقت خواب بعد ہضم غذا ہتوہ رب السوس
یک نیم ماشہ گاؤزبان چہار ماشہ در عرق گاؤزبان ہفت تولہ جوشانیدہ صاف کردہ شربت بنفشہ یک تولہ داخل کردہ اول خمیرہ خشخاش دو تولہ بخورند بالائش دوا بنوشند
و شب حب رب السوس مغز بادام مغز بہیدانہ ہر یک دو ماشہ مغز تخم کدو دارچینی الائچی خورد ہر یک سہ ماشہ شکر تیغال چہار ماشہ بدستور حب سازند در دہن وقت
خواب داشتہ باشند بعد دو سہ روز استعمال منضج و حبوب سرفہ ہتوہ شام تپ شد فرمودند مضائقہ نیست از حرکات مادہ مرض است منضج بنفشہ نیلوفر اصل السوس
سپستان خطمی خبازی گاؤزبان پرسیاوشان عنب الثعلب خیارین کوفتہ مویز منقے شب در آب گرم تر نمایند صبح مالیدہ صاف کردہ خمیرہ بنفشہ دو تولہ حل کردہ خاکسی
پاشیدہ صبح بنوشند و بجہت شام رب السوس شکر تیغال ہر یک چہار ماشہ مغز تخم کدوے شیرین سہ ماشہ در خمیرہ بنفشہ یک تولہ سرشتہ بخورند بالائش عرق گاؤزبان
عرق عنب الثعلب ہر یک چہار تولہ شربت بنفشہ تولہ خاکسی چہار ماشہ بنوشند بعد نضج مادہ در مسہل سنا مکی یک تولہ انجیر زرد سہ عدد افزودہ در طبیخ و خاکسی موقوف
کردہ فلوس خیارشنبر شش تولہ ترنجبین ۲ تولہ مالیدہ روغن بادام شش ماشہ حل کردہ دادند و بہر نزد آب شام شلہ گوشتے بجائے آب عرق کدو در سہ مسہل سی
نوبت اجابت شد عمل خوب شد تبرید دوم روز تفوع منضج مع تسکین با شیرۂ خیارین شش ماشہ و شربت بنفشہ تولہ و تخم مرو شش ماشہ پاشیدہ و سوم روز باز منضج
عناب پنجدانہ سپستان پانزدہ دانہ اصل السوس خطمی ہر یک چہار ماشہ بہیدانہ دو ماشہ خیارین کوفتہ پنج ماشہ در آب گرم خیسانیدہ صبح مالیدہ شربت بنفشہ دو تولہ
دوم روز بنفشہ پنج ماشہ خبازی پرسیاوشان خطمی ہر یک چہار ماشہ انجیر زرد سہ عدد افزودہ شد دو سہ روز دادہ باز لعوق سپستان و شربت زوفا معمولی بہ نسخہ طب
تجویز کردہ شد سرفہ بدستور بود فرمودند صبح دانہ ہیل سہ ماشہ دارچینی رب السوس دو ماشہ اصل السوس چہار ماشہ در عرق گاؤزبان جوشانیدہ صاف نمودہ شربت
خانہ ساز داخل کردہ بنوشند برائے تحلیل و تجفیف رطوبات و شام لعوق خانہ ساز خوردہ بالائش عرق گاؤزبان بنوشند باز در سرفہ قدرے تخفیف شدہ باز منضج
برائے صبح گل گاؤزبان چہار ماشہ زوفاے خشک سہ ماشہ گاؤزبان اصل السوس چہار چہار ماشہ جوشانیدہ شربت خانہ ساز دو تولہ و نسخہ دارچینی با لعوق بجہت
شام تا دو تولہ بخورند و آن حب افیون تولہ زعفران دانہ ہیل زیرہ سفید دارچینی ہر یک سہ ماشہ رب السوس شکر تیغال جدوار ہر یک دو ماشہ قرنفل یک ماشہ

وگل سرخ وگلنار وطباشیر وشاخ گوزن سوخته چهارم حصه داخل نمایند واگر ادویه گرم بکو بیا شند مثل فیندار و دم الاخوین ادویه بارده کوفته بیخته در وے آمیخته بنوشند بهتر مثل کندر
هرگاه خوف جمود خون در شش باشد باید که بعد از فصد در سه ساعت و یا زیاده مرکب آب تمر و ج ساخته بدهند یا سرکه و گلاب غرغره کنند و اندکے بنوشند اما اگر سرفه
شدید باشد خاکستر چوب انجیر در آب آمیخته بنوشند و اگر عالنا شیر آمیزند قوی تر گردد و یا سعتر همراه عسل دهند پس از زوال خوف جمود ادویه مانع نفث الدم نوشانند **فائده**
بعض حکما گفته که گاهے سبب نفث الدم شکافتن رگے باشد از ریاح غلیظه که در رگها بود و درین صورت اول ماده را بمالیدن وبستن اطراف فرود آرند بعده آنکه فصد کنند
پس ادویه کاسر ریاح و لحم شقاق بیرون فلونیا و شجرینیا و دمغرنا و تریاق کبیر تازه بکار برند بعد از کسر ریاح قوابضات استعمال نمایند گاه باشد که رطوبت رقیق که بطریق نزله
فرود آید یا از جائے دیگر بسینه و شش ریزد و رگها را آغشته و نرم سازد پس بهر اندک قوتے که بعروق رسد سر رگها بکشاید و نفث الدم عارض گردد و تدبیرش اول اماله ماده
است بمالیدن اطراف و غیره پس دارو ہاے قابض که تحلیل رطوبت و تسخین عضو باشد بکار برند مثل بخور خروع مصطکے و زوفا و بریان و پودینه کوهی و جند بیدستر و فلفلین و زعفران
تا قوت دوا باز زود به موضع رسانند و تریاق دشرو دطلیس و شجرینیا و فلونیا فارسی ورومی اندک اندک دادن رطوبات شش و سینه را خشک کنند و مزاج گرم نماند و خون باز دارد و غذا
ہا این نوع از خیره و علک فنیده بریان و اقاقیا و لحیة التیس و جند بیدستر فلفلین بکار دارند و گوشت کبک و دراج و کنجشک بریان کرده و مانند آن غذا سازند و اینجا
که ورم شش بواسطه نضج خون از آن موجب نفث الدم باشد دوائے قابض احتراز کنند بلکه در نضج ادویه و تنقیه عضو کوشند چنانچه در ذات الریه ذکر خواهد یافت و نفث الدم که او تعلق
زیر حلق داشته تدبیرش در مقاله امراض حلق گذشته **بشارة** جراحت سینه بنسبت جراحت **شش** و قصبه آن قلیل الخطر است و زود به میشود و ایضاً هر قسم نفث الدم مخوف
نیست مگر آنکه بند نشود و یا با تپ باشد **مفردات** ده درم گشنیز خشک را با آب بارتنگ خوردن حبس میکند نفث الدم را **دیگر** طلق محلوب بآب بارتنگ بےعدیل است و تشار
کندر نباتات مفید **دیگر** شادنج از نیم درم تا یک مثقال بآب خرفه یا آب انار نوشیدن جهت نفث الدم عجیب الاثر است **دیگر** برائے نفث الدم از هر قسم که باشد از مجربات
والا مغفور خاکستر برگ انگور ده ماشه با شیره تخم خیارین یا شیره تخم خرفه یا شیره برگ مچهی و شربت مناسب بدهند **دیگر** برگ خرفه خائیدن و خوردن مجرب است و همچنین
خیر خام و نوشیدن آب خیار خصوص با ادویه قابضه بدستور **دیگر** شگوفه گشنیز بقدر سه درم با آب سرد صبح و شام دادن نفع تمام دارد و طبیخ زوفل حیلا است **دیگر** برائے خون آمدن
از بیاض استاد مرحوم کاغذ در آب ها لند چون حل شود بنوشند **دیگر** برائے نفث الدم انار آبدار کال یکعدد با تخم درست کوفته آتش بگیرند و پنج ماشه نبات آمیخته
صبح و شام بنوشند و کذلک برگ انار یک دام با آب سائیده نبات انداخته خوردن مفید از خیر التجارب **دیگر** خون نزاله وبهمان گرمی که بعد از قے بیرون آید قبل از
آنکه بسته شود نصف اوقیه با قدرے سرکه آمیخته سرد و ناشتا بخورند درین مرض فعل عجیب دارد از خلاصه **دیگر** شیره برگ بانسه بقدر دو مثقال یا یک توله در پاؤ آثار
آب برآورده بے شیرینی یا با قند سفید یا عسل عدس خون از مجربات است و طبیخ حلبه و خطمی با تخم بارتنگ و شربت انجبار بهر واحد ازین قبیل است **دیگر** قنطوریون نباتیه
صاف نموده بنوشند برائے نفث الدم که از برودت باشد سود مند است از خلاصه **دیگر** شاخ گوزن سوخته با دارو ے قابض آمیخته عظیم النفع است و کذلک آب نعناع

مرکبات

تبرید جهت نفث الدم با تپ و اسهال لعاب بهدانه ربته خطمی هر یک دو ماشه شیره انجبار شیره خرفه هر یک پنج ماشه در عرق بارتنگ عرق عنب الثعلب عرق گاوزبان
عرق شاهتره هر یک پنج توله بر آورده شربت بزوری دو توله داخل کرده تخم ریحان بارتنگ اسپغول بریان هر یک چهار ماشه پاشیده دهند **جوشانده** برائے نفث الدم
که از حوالی حلق و دماغ مے آید نسخه مطب عناب بجیدانه گل نیلوفر چهار ماشه بهدانه سه ماشه بعرق شاهتره ده توله جوشانیده شیره کاهو شش ماشه شربت نیلوفر چهار توله
داخل کرده **جوشانده** که برائے سرفه کهنه و نفث الدم که با تپ باشد از تجارب ابن بیطار است بهدانه ده درم تخم کدو هفت عدد در ظرف مس آب بجوشانند و
درم نبات آمیخته شب وقت خواب بخورند و بعد از آن آب بنوشند هفت روز و مستعمل صبح بدهند قدر جوشانده مس مسلم **جوشانده** برائے نفث الدم از مطب بهدانه
سه ماشه پوست بیخ انجبار پنج ماشه در عرق عنب الثعلب جوشانیده شربت بنفشه داخل کرده دهند **حب** حابس دم معمول حکیم میر محمد حسین خان مروارید ناسفته
مرجان سفید اگر نباشد مرجان قرمزی کهربائے شمعی فادزهر معدنی خطائی گل ارمنی گل مختوم گل داغستانی دم الاخوین کتیرا صمغ عربی طباشیر حب الآس از هر یک
یک درم پوست بیخ انجبار نشاسته از هر یک سه درم احجار را بروے سنگ سماق صلایه کرده باقی ادویه را کوفته بیخته با آب برگ بارتنگ که بهدانه کوبیده در آن شیره
کشیده باشد سرشته حبوب سازند هر حبے بمقدار نخودی کوچک شربتے از پنج حب تا ده حب و نسخه دیگر که مجرب حکیم موصوف است در آن مروارید مرجان و فادزهر و گل
مختوم و گل داغستانی داخل نیست باقی بدستور است **حب نفث الدم** از کافی و بیاض استاد مرحوم گل ارمنی چهار درم کهربا سوده دو دانگ دم الاخوین صمغ عربی
اقاقیا هر یک سه درم طباشیر نشاسته عصاره لحیة التیس هر یک دو مثقال کتیرا گلنار فارسی هر یک چهار دانگ کوفته بیخته بآب بارتنگ سرشته حبها سازند و این حب
و اسهال و سودی کبدی نگهدارد و شد نفع بین کرده حب معمول حکیم ارشد که نزله و سرفه و نفث الدم را مجرب همان نسخه حب نزله تالیف میر محمد ملامی است که در فصل

نفث الدم آن وقت شام باآب بهید **سفوف شب** نافع برائے نفث الدم از علاج الامراض شب یمانی سرسر اصفهانی از هر یک یک درم کهربا مروارید ناسفته اقاقیا از
هر یک سه درم دم الاخوین صمغ عربی کتیرا از هر یک دو درم کوفته بیخته سفوف سازند شربت یکدرم تا نیم مثقال **سفوف** نافع برائے نفث الدم وحتیکه بسبب سده کبد باشد
از کتاب مذکور راوند چینی ده درم تخم کاسنی مقشر گل ارمنی از هر یک پنجدرم کوفته بیخته سفوف سازند خوراک یک و نیم درم و سفوف بهیدانه مفید نفث الدم در فصل ریحان خواهد آمد
شربت نفث الدم که با حرارت تپ بود مفید و عدیم المثل است از القرح آب بهیدانه گلاب هر واحد یک رطل حب الآس نیم رطل باتش نرم بجوشانند تا نصف
باند صاف کرده با یک رطل قند بقوام آرند گرم باطباشیر شاخ مرجان صدف محرق صمغ عربی دم الاخوین کهربا شمعی سفید مغسول هر واحد پنجدرم اضافه نمایند شربت ده درم با شیره خرفه از
منقار **شربت انجبار** نفث الدم و اسهال دموی و سیلان طمث را نافع است و معده و جگر گرم را سود دارد و نسخه حکیم محسن خان ولد حکیم صالح خان خال
حکیم علوی خان اقاقیا دو مثقال صندلین سائیده هر یک پنج مثقال بیخ انجبار هفت مثقال تخم خرفه سفید نیم من اجزا را نیم کوفته در آب بجوشانند و صاف نموده قند
داخل کرده شربت سازند **نوع دیگر** بنسخه حکیم مومن جهت تفرق الاتصال که در سینه و شش را بهم رسد حبس خون میکند و از جمیع اعضا حبس دم
کند صندل سرخ صندل سفید سماق کرده حب الآس هر یک دو مثقال خرنوب شامی پنج مثقال ریشه انجبار هفت مثقال در آب خیسانیده بجوشانند و صاف نموده
با یک رطل شکر سفید بقوام آرند **شربت انجبار** دیگر نافع نفث الدم و سعال و نافع نزله و انصباب بنسخه معمولی بیخ انجبار بخیه کرده پوست خشخاش تخم بارزه
عدد گل بنفشه دو توله بهیدانه اصل السوس مقشر برادہ صندل سفید حب الآس هر واحد یک توله عناب با زده دانه به سه چند قند سفید بقوام آرند و اکثر قوام دم الاخوین
صمغ عربی نشاسته هر یک یک درم سائیده افزایند **شربت** بجهت شروع نفث الدم حابس نافع نسخه مطب پوست خشخاش یک توله گل بنفشه شش ماشه و
گاؤزبان یک توله در آب بجوشانیده صاف نموده نبات نیم پاؤ داخل کرده قوام نموده کتیرا خشخاش سفید هر یک چهار ماشه سوده داخل کرده صبح و شام سه ماشه بخورند شربت
خشخاش که نافع نفث الدم است در فصل سعال گذشت **ضماد** که نفث الدم را سود مند است از علاج الامراض اطراف انگور تازه گل سرخ شب یمانی مازو اقاقیا
گلنار **سگ اشنین** هر کدام سه درم خاکستر برگ ده هژده درم موم بروغن آس گداخته سی و شش درم بدستور مرهم ساخته بر خرقه طلا کرده بر سینه ضماد نمایند و
هر جا که خون نشیبی آید بر معده و جگر و هر جا که از دماغ آید بر نارک سر **ضماد** در نفث الدم و قتیکه اسباب گرم موجب آن باشد و قبض خون مطلوب شود بکار
آید از طب الاکبر اقاقیا کندر مازو گلنار مرصمغ عربی گل ارمنی افیون مساوی در آب سائیده بر سینه طلا سازند و ایضاً از همین ادویه اقراص ساخته بدارند که عند الحاجت
بکار آید **ضماد** در نفث الدم که بسبب تریدن عرق یا جراحت سینه و شش بهم رسیده باشد سود دارد از مجالات نافع پوست انار و قاقیا کندر مازو آرد جو گلنار گرد آسیا
برگ مورد اطراف زر تر قسب کوفته بیخته روغن گل یا روغن مورد آمیخته بر سینه ضماد کنند **طلا** که نفث الدم را نافع است از جامع الجوامع اقاقیا و نقلیداس که نزد
اکثر فرسوس و نزد بعضے لحیۃ التیس است کندر مازو گلنار مرصمغ عربی گل ارمنی افیون جمله برابر کوفته بیخته اقراص سازند وقت حاجت بر سینه و معده و ناف طلا نمایند
و این طلا نزف الدم را که از مثانه و رحم و جز آن باشد نیز سود دارد و هر گاه بر ماتهه و قبل طلا کنند و ایضاً قبل را بدان حقنه نمایند و همچنین هر عضو که مبداء نزف باشد برآن
عضو طلا نمایند **عرق کافور** بجهت نفث الدم معمول بنسخه مطب گل نیلوفر گل گاؤزبان هر یک پنج توله با دانے تازه نیم پاؤ گل سرخ شاهتره هر یک
پنج توله برگ کاهو نیم آثار برگ بهید سیب به شیرین هر یک نیم پاؤ برگ کاسنی دو آثار کشنیز خشک ده توله مغز تخم کدوے شیرین دو توله صندلین چهار توله تخم کاسنی
یک توله بادیان سه توله تخم کاهو طباشیر هر یک دو توله اصل السوس مقشر تخم خطمی خبازی هر یک سه توله برگ بارتنگ نیم پاؤ بیخ انجبار دو توله کافور قیصوری سه توله بدستور
عرق کشیده پنج توله همراه قرص خانه ساز برائے شخصے که بکاهش خواهد آمد نهایت نافع شده و کار کرده که کثرت نفث الدم و ضعف بود بر طرف شد و عرق شیشه السعال
که نفث الدم را نیز نافع است در فصل سعال مذکور شد **قرص کهربا** که برائے حبس خون معمول احقر است کهربا صمغ عربی نشاسته کتیرا مغز تخم خیار مغز تخم کدوے شیرین
هر یک سه درم گلنار اقاقیا هر یک یک نیم درم کوفته بیخته با لعاب اسپغول سرشته اقراص سازند مقدار خوراک پنج ماشه تا دو درم **نوع دیگر** نافع برائے نفث الدم و سیلان دم
از هر عضوے که باشد از مجالات نافع کهربا طباشیر مروارید تخم خرفه مقشر از هر یک پنجدرم شاخ گوزن سوخته پوست بیضه سوخته کتیرا صمغ عربی از هر یک سه درم کشنیز خشک بریان
تخم خشخاش سیاه تخم خشخاش سفید از هر یک شش درم و ع سوخته بذر البنج سفید از هر یک دو درم کوفته بیخته باآب لسان الحمل اقراص بندند بوزن یک مثقال خوراک
یک قرص **قرص گلنار** که بهمان نفع دارد و معمول راقم گلنار گل ارمنی صمغ عربی از هر یک چهار درم گل سرخ اقاقیا از هر یک سه درم کتیرا دو درم کوفته بیخته باآب گلنار
قرص سازند **نوع دیگر** نافع برائے نفث الدم و حابس دم بواسیر وغیر آن از علاج الامراض گلنار کهربا بسد محرق کشنیز خشک طباشیر گل سرخ سماق عصارہ لحیۃ
التیس نشاسته از هر یک دو درم قرن ایل محرق مغسول اقاقیا هر یک هفت درم شب یمانی سه درم افیون یک درم کوفته بیخته باآب قرص سازند شربت سه درم باآب بارتنگ
یا آب بارتنگ یا آن **قرص تحلل** خون آمدن از سر قرحه باز دارد از کتاب مذکور دم الاخوین زعفران هر یک نیم درم شاخ گوزن سوخته اقاقیا هر یک یک درم بسیاو شان یک

لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ خرفہ ہفت ماشہ شیرہ پوست بیخ انجبار چہار ماشہ در عرق بارتنگ عرق عنب الثعلب برآوردہ رب بہ بارتنگ اضافہ کردہ دادند ایضاً گل ارمنی
دم الاخوین صمغ عربی کتیرا ہر یک چہار سرخ افیون کافور ہر یک دو سرخ سائیدہ ہمراہ شیرہ پوست بیخ انجبار شیرہ عناب و عرقیات برآوردہ رب بہ بارتنگ اضافہ کردہ دادند عابدہ کافور
موقوف و لعاب گاؤزبان شیرہ اصل السوس اضافہ کردند طباشیر ورد صندل سفید سائیدہ بر سینہ نیم گرم ضماد کنند ایضاً دیگری را اول ضیق النفس بود در روزے بادنجان
خوردہ بعدہ نفث الدم پیدا شد و سرفہ نیز بود و بلغم سرخی بسیار بود بہدانہ سہ ماشہ سپستان نہ دانہ جوشانیدہ صاف کردہ شیرہ اصل السوس شربت بنفشہ بارتنگ
داخل کردہ دادند ایضاً نفث الدم مرجان از گرمی صوم اول درد در بازو و کتف چپ و در پشت شدہ لبعدہ خون از دہان دو سہ درم آمدہ تپ خفیف و نبض
شاہق ظاہر بر جنب نزلہ افتاد از حدت خون آمدہ و اول فصد باسلیق خون سوا پاؤ از ہمان طرف چپ گرفتہ شد زیرا کہ روز اول نبود از نفس عضو گرفتند و
اگر روز اول یا دوم یا سوم ہم مے بود و مادہ در انصباب مے بود و بر موضع جنب مستقر نگشت فصد از جانب دوم یعنی راست جہت امالہ مادہ کردہ و شد صبح بیخ انجبار خطمی
خبازی اصل السوس ہر یک چہار ماشہ بہدانہ سہ ماشہ سپستان پانزدہ دانہ در آب گرم شب خیسانیدہ صبح تا نیم مالیدہ صاف کردہ شیرہ خرفہ ہفت ماشہ در عرق عنب الثعلب
عرق شاہترہ و عرق گاؤزبان ہر یک چہار تولہ برآوردہ شربت بنفشہ دو تولہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند و بجہت آخر روز سنگ جراحت سندروس کتیرا اسودہ بنجیرہ
خشخاش سرشتہ بالائش لعاب بہدانہ سہ ماشہ عرقیات دہ تولہ شربت نیلوفر دو تولہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیدہ ایضاً نفث الدم بعد فصد لعاب بہدانہ لعاب اسپغول عرق
شاہترہ و شربت بنفشہ صمغ عربی کتیرا یک یک ماشہ سودہ پاشیدہ جہت نضج نزلہ دادہ شد باز عناب پنجدانہ بہدانہ سہ ماشہ جوشانیدہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ شیرہ کاہو شش
ماشہ دیا قوزا دو تولہ کتیرا اسودہ یک ماشہ دوم روز شیرہ کدو عوض صمغ عربی روز سوم بجائے کدو شیرہ خرفہ شش ماشہ شیرہ اصل السوس چہار ماشہ افزودند خون موقوف شد باز بہدانہ
سہ ماشہ عناب پنجدانہ گل بنفشہ چہار ماشہ اصل السوس چہار ماشہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم سندیانہ شیرہ خیارین ہر یک شش ماشہ شربت نیلوفر دو تولہ اسپغول شش ماشہ ایضاً
نفث الدم سرفہ چار روز نزلہ حاد بعد اکل البقولات مثل ساگ میتھی و گوشت مرغ خون بقدر پنج چہار آثار آمد فرمودند نزلہ افتاد بر شش آفت رسیدہ بعد فصد عناب سپستان
بہدانہ خطمی بیخ انجبار جوشانیدہ شیرہ کاہو شربت خشخاش صبح و دیا قوزا نہ ماشہ بجہت شام بعدہ رب السوس کتیرا صمغ عربی نشاستہ گل سودہ بشربت خشخاش سرشتہ بجز بند بالائش بہدانہ
سپستان خطمی بیخ انجبار جوشانیدہ شربت خشخاش صبح و لعوق معمول و شیر و جوجب عربی المسہل میدادند خلط النزج و علق و بلغم منضج با سرفہ بالس شیرہ خرفہ شیرہ کنار افزودند بعدہ
قرص خشخاش کوفتہ بنجیرہ خشخاش سرشتہ عرق گاؤزبان شربت بنفشہ بارتنگ پاشیدہ بنوشند باز قرص طباشیر کافوری کوفتہ شیرہ خشخاش شیرہ کاہو فرمودند فصد باسلیق در ابتداء نفث
الدم فائدہ داد و در شدت سرفہ بسیار فصد نباید کرد و در سرفہ و نفث الدم دائمی گاہی طعام فی سکر و شیرہ دانہ ہیل می افزایند ایضاً نفث الدم عناب بہدانہ جوشانیدہ شیرہ
خیارین شیرہ مغز تخم سندیانہ شربت نیلوفر خاکشی روز دوم بجائے خیارین کاہو شیرہ اصل السوس افزودند باز کہربا دم الاخوین نشاستہ مغز بہدانہ گل ارمنی صمغ عربی کوفتہ بنجیرہ
صندل شیرین سرشتہ بجز بند بالائش شیرہ خرفہ شیرہ خیارین شربت نیلوفر و اسپغول پاشیدہ بنوشند صبح و گل ارمنی زہر مہرہ کہربا کتیرا ہر یک نیم ماشہ سودہ لعاب بہدانہ شیرہ اصل السوس
شیرہ تخم خطمی شیرہ بیخ انجبار شربت بنفشہ بجہت آخر روز باز عناب بہدانہ بعرق عنب الثعلب دست مالیدہ شیرہ مغز تخم سندیانہ دیا قوزا صمغ عربی کتیرا طراثیث طباشیر
دم الاخوین کہربا سودہ پاشیدہ بعدہ سفوف خانہ ساز دادہ شد باز گلنار گل ارمنی گل مختوم گل سرشتہ ہر یک سہ ماشہ کوفتہ بنجیرہ شیرہ بیخ انجبار نبات سفید بہدانہ
بنوشند ایضاً دم الاخوین کہربا مغز تخم بہیدانہ طباشیر صمغ عربی کتیرا نشاستہ بحیرہ صندل شیرین سرشتہ بجز بند بالائش عناب بہدانہ جوشانیدہ شیرہ خرفہ
شیرہ کاہو شیرہ خیارین شیرہ بیخ انجبار آب بارتنگ تازہ شربت دیا قوزا داخل کردہ خون بند شد صبح زہر مہرہ کہربا کتیرا گل ارمنی شیرہ اصل السوس لعاب بہدانہ شربت
بنفشہ خاکشی و بجہت آخر روز کہربا طباشیر دم الاخوین سودہ بدوار المسک سرشتہ بجز بند بالائش شیرہ کاہو شیرہ بیخ انجبار شربت نیلوفر صبح باز خرخرہ بلغم گفت عناب
پنجدانہ بعرق شاہترہ پاؤ آثار دست مالیدہ صاف نمودہ شیرہ کاہو نبات و صمغ عربی کتیرا نیم نیم ماشہ سودہ پاشیدہ بنوشند ایضاً کہربا طباشیر دم الاخوین صمغ عربی
کتیرا نشاستہ طراثیث شیرین گل ارمنی نشا و بیخ مدسی مقشر ہر یک یک نیم ماشہ افیون زعفران کافور ہر یک دو سرخ کوفتہ بنجیرہ بشربت دیا قوزا سرشتہ بجز بند بالائش آب
برگ بارتنگ تازہ شیرہ اصل السوس شیرہ سندیانہ شیرہ خشخاش شیرہ خرفہ ہر یک چہار ماشہ بارتنگ چہار ماشہ پاشیدہ بنوشند و گاہے بجائے سندیانہ خشخاش لعاب
بہدانہ سہ ماشہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ سکر دند باز تخم خطمی خبازی شاہترہ ہر یک شش ماشہ جوشاندہ شیرہ اصل السوس شیرہ کاہو شیرہ بیخ انجبار ہر یک چہار ماشہ
دیا قوزا دو تولہ صمغ عربی کتیرا یک یک ماشہ سودہ پاشیدہ دادند خون از دہن مے آمد فرمودند فصد باسلیق خون پاؤ آثار بلکہ زیادہ بعد از دست دیگر بگیرند ایضاً سرفہ
نفث الدم دم الاخوین یک سرخ سودہ بدوار المسک معتدل چہار ماشہ سرشتہ شیرہ خرفہ شیرہ کاہو ہر یک شش ماشہ شیرہ عناب پنجدانہ شیرہ بیخ انجبار چہار ماشہ
شیرہ لبستان افزودہ چہار ماشہ زہر مہرہ یک ماشہ نبات تولہ دادند روز دوم رنگ کیوڑہ آمد مربی بجائے دوار المسک کہ گرمی کردہ بود دادہ شد باز کہربا صمغ عربی کتیرا
بہدانہ دم الاخوین ہر یک نیم ماشہ افیون زعفران یک یک سرخ کوفتہ بنجیرہ بشربت نیلوفر دو تولہ سرشتہ تناول نمایند بالائش عناب پنجدانہ بعرق شاہترہ جوشانیدہ

مفردات

غوبی السمک با آب گرم حل کنند و با شکر شیرین کرده تجربه نمایند برای سل مجرب است **دیگر** لیق آنجه محرق شاخه که با زنیت اوت کرده سوخته باشند برای سل و نفث الدم نافع است **دیگر** شیره تخم اسفاناخ مجرب است وکذا اخاکستی الشیر بزه گویند که شرب روغن گنجد مداومت برین علت مجرب است **دیگر** مجرب برای سل و نفث الدم مجراعرابی یعنی سنگ جراحت از ده ماشه تا نیم تولہ با شیر الماعز و سل و با عرق بارتنگ و زہر مہرہ در نفث الدم +

مرکبات

بجوشانده برای سل بیخ انجبار شش ماشه اصل السوس چهار ماشه خطمی خبازی ہر یک شش ماشه جوشانده صاف نموده شیرہ تخم خرفه شیرہ کاہو ہر یک شش ماشه شربت دینار دو تولہ داخل کرده بدہند از مطب **حب** نافع نفث الدم وسل بہ نسخه مطب اصل السوس یک ماشه طباشیر مغز تخم خطمی زہر مہرہ ہر یک نیم ماشه زعفران دو سرخ مغز تخم خیارین مغز تخم لبستان افروز کتیرا صمغ عربی ہر یک دو ماشه کافور دو سرخ کوفته بیخته حب ساخته تناول نمایند لیکن شیرہ کاہو شیرہ خرفه گاؤزبان شیرہ اصل السوس شربت بنفشه خشخاش بنوشند و گاہے ادویه کوفته بیخته بطور سفوف ساخته گاہے ہمراہ شیر بزه گاہے ہمراہ عرق شیر و گاہے ہمراہ نسخه شراب مرکب سید بدہند بجہت مسلول معمول است +

حب برای سل که باشد حرارت ونفث الدم باشد تالیف والد حکیم مادیخان کافور قیصوری نیم دانگ طباشیر سفید رشته بیخ انجبار رولاتی دم الاخوین کہربا مروارید ناسفته شادنج عدسی مغسول صمغ عربی کتیرا رب السوس سرطان محرق گل ارمنی از ہر یک یک دانگ مغز تخم کدو مغز تخم خیارین از ہر یک دو دانگ کوفته بیخته بلعاب بہدانه حب بہ بندند تا یک نخود است با شیر خر یا شیر عورت یا شیر بز ہر کدام که میسر آید بدہند **حب غوبی السمک** بجہت سرفه و سل و نزلات حاره مجرب است و تفریق القتال و نفث الدم و درد که در قرحه سل بر آید بعید لیل است از ذکائی تخم خشخاش سفید صمغ عربی شکر تیغال کتیرا مغز بادام مغز عناب رب غوبی السمک تخم خطمی گل گاؤزبان رب السوس ہر یک دو ماشه مغز تخم کدو شیرین تخم کاہو مقشر ہر یک سه ماشه افیون مصری یک ماشه زعفران نیم ماشه کوفته بیخته بلعاب بہدانه و اسپغول حبہا سازند برابر دانه عدس و یک حب یا دو حب وقت شب بدہند +

حب سل که مجرب است سنگ جراحت یک تولہ شیرہ جو مقشر شش ماشه رب السوس افیون عظیم آبادی مغز بادام مقشر ہر واحد چہار ماشه صمغ عربی کتیرا مغز تخم کدو شیرین مغز تخم خشخاش سفید گل داغستانی ہر واحد سه ماشه مغز بہدانه مغز تخم خربزہ دم الاخوین گل ارمنی ہر واحد دو ماشه مغز تخم خیارین در تولہ ادویه جدا جدا کوفته نگہدارند لعاب بہدانه بگیرند گل بنفشه چہار ماشه گل نیلوفر تخم خطمی خبازی ہر واحد شش ماشه سپستان ده عدد کوکنار سه عدد اسپغول دو ماشه پرسیاوشان دو ماشه زوفای خشک سه ماشه ادویه در یک نیم پاؤ آب بجوشانند چون سوم حصه باند مالیده صاف کرده شیرہ جو مقشر نبات سفید ہر واحد ده ماشه افزوده بجوشانند که غلیظ شود و ادویه مسطور مخلوط نموده حب ابقدر نخود ببندند و شب و روز تا ده حب ده ان دارند منقول از مفتاح **حب السل** تالیف والد علویخان بجہت سل که بسبب نزلات حاره باشد و نفث الدم نیز ہمراه بود از ذکائی کافور قیصوری نیم دانگ طباشیر پوست بیخ انجبار دم الاخوین کہربای شمعی شادنج عدسی مغسول گل ارمنی نشاسته غبار آسیا کتیرا رب السوس اقاقیا مغز بادام مقشر مغز تخم کاہو مقشر مغز تخم کدو شیرین غوبی السمک اقاقیا عصاره لحیة التیس ہر یک یک دانگ افیون یک سرخ زعفران یک طسوج کوفته بیخته بلعاب اسپغول حبہا سازند ہر روز با شیر خر بدہند **نوع دیگر** تالیف میر محمد مسیح از کتاب مذکور کافور قیصوری زعفران ہر یک نیم دانگ افیون یک طسوج رب السوس مغز بہدانه تخم خطمی گل ارمنی تخم خشخاش سپید مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ صندل سفید گل گاؤزبان ترنجبین پوست خشخاش ہر یک یک مثقال حبہا سازند **حب سل** بہ نسخه مطب صمغ عربی کتیرا مغز تخم خطمی مغز تخم خبازی مغز بہدانه تخم خشخاش ہر یک یک ماشه سرطان محرق پنجاشه کافور نیم سرخ افیون زعفران ہر یک نیم ماشه کوفته بیخته حب بسته در دہن دارند **حب** نافع سل از سموی سنگ جراحت ست گلو زہر مہرہ سائیده کات سفید کتیرا صمغ عربی مغز بہدانه نشاسته تخم خشخاش سفید تخم خطمی مغز تخم کدو دم الاخوین رب السوس گیرو ہر یک یک درم افیون یک ماشه حب بندند و وقت شدت تپ کافور بوزن ماشه داخل کرده میشود خوراک حسب مزاج **حب جواہر کافوری** جہت تقویت مزاج در رفع حرارت آن و منع اسہال مفید و مدقوق و مسلول را مناسب بود از تالیف حکیم شریف خان صاحب مروارید ناسفته زمرد سوده یاقوت رمانی سائیده زہر مہرہ سوده کہربای شمعی لعل بدخشی اشب سفید کافور قیصوری ہر یک یک درم رب السوس صمغ عربی کتیرا النشاسته گل نیلوفر سرطان محرق طباشیر سفید پوست خشخاش تخم خشخاش گل گاؤزبان ہر یک یک مثقال زعفران یک دانگ ریشه پوست بیخ انجبار صندل سفید گل ارمنی ہر یک نیم مثقال ادویه را کوفته بیخته بلعاب بہدانه حبہا بسته از یک درم تا دو درم ہمراه ادویه مناسب استعمال نمایند +

حب السعال که در سل برای تسکین سرفه عمل آید از خلاصه مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ مغز بہدانه ہر کدام پنج درم تخم خشخاش تخم خرفه ہر کدام ہفت درم صمغ عربی نشاسته کتیرا طباشیر ہر کدام سه درم ہمه را کوفته نایند خراسانی نصف مجموع اضافه نموده بالعاب بہدانه حبہای پہن سازند و یکے از آن پیوسته در دہان دارند و در نسخه دیگر است جو ہفت درم و ختمی و خبازی ہر یک پنج درم و مغز تخم خربزہ داخل و وزن خرفه پنج درم و کدو و خیارین و بہدانه ہر یک ہفت درم است **ایضاً** که بجہت سرفه و سل مجرب است از ذکائی نشاسته صمغ عربی کتیرا تخم الخشخاش سفید مغز بادام مقشر افیون مصری مساوی الوزن باریک سائیده بلعاب بہدانه حبہا سازند +

حب حکیم میرزا ابراہیم نوشتہ کہ ہرگاہ آثار حرارت در قلب باشد و جنایات در آلات تنفس مثل حلق و حنجرہ و قصبہ ریہ این حب را استعمال کنند مغز بہدانہ مغز تخم خیارین مغز تخم کدو مغز تخم خربزہ مغز
تخم خطمی خبازی صمغ عربی کتیرا نشاستہ اجزائے مساوی نبات سفید بلع مجموع حب ساختہ در دہن بدارند و پارچہ کتانی را بلعاب اسپغول و بہدانہ و خطمی خبازی تر کردہ بر روی سینہ نہند و سینہ و گلو
را با دوائے بابونہ مثل روغن بنفشہ و روغن نیلوفر و روغن کدو چرب کنند اغذیہ شوربائے چرب مرغ طبلیہ چون شوربائے جوزہ مرغ و ماہی و بیضہ مرغ نیم برشت استعمال نمایند **حب**
سل تالیف میر محمد مسیح استاد والد حکیم علویخان کافور قیصوری عرضان ہر یک یک دانگ صمغ عربی کتیرا سرطان محرق نشاستہ گل نیلوفر گل بنفشہ تخم خشخاش مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیارین مغز
تخم خربزہ صندل سفید ترنجبین ہر واحد یکمثقال رب السوس گل ارمنی ہر یک یکدانگ افیون یک نخود مغز بہدانہ شیرین نیم مثقال ادویہ کوفتنی را بیختہ بند ترنجبین را گداختہ ادویہ کوفتہ انداختہ بلعاب
اسپغول حبہا بمقدار نخود بندند و پنج حب با سہ اوقیہ شربت خشخاش صبح و وقت شام سہ حب تا بہ شب بخورند **ایضاً** از تالیف حکیم موصوف کافور قیصوری یک نیم مثقال طباشیر سفید دو نیم مثقال
صندل سفید یک مثقال ترنجبین منقی گل سرخ مغز تخم کدو صمغ عربی از ہر یک دوازدہ مثقال و نیم گل بنفشہ ہشت مثقال و نیم گل نیلوفر دہ مثقال زعفران نیم مثقال افیون مصری مغز
بہدانہ از ہر یک سہ نیم مثقال کتیرا بادرنجبویہ از ہر یک دو نیم مثقال کشنیز خشک چہار مثقال مصطگی عود ہندی از ہر یک یک مثقال و مویز عناب خراسانی نہ عدد کوفتہ بیختہ بمقدار
نخود کبار حبہا بندند شربت پنج حب **حب** نافع برائے قروح ریہ و سعال کہنہ را زائل کند و تنقیہ صدر و تصفیہ صوت نماید از علاج الامراض مغز بادام شیرین مقشر شیرین
مغز بادام تلخ مقشر بریان تخم کتان بریان مغز حب الصنوبر کبار مقشر از ہر یک دو درم افیون مصری صمغ اجاص رب السوس از ہر یک یک درم فانید شکر سفید از ہر
یک دو درم کوفتہ بیختہ با آب بادیان سبز حبہا بندند و استعمال نمایند و سہ نسخہ حب نافع سل و دق و سعال مذکور شدند و یک در فصل تپ دق خواہد آمد **حسو مسلول** بہ نسخہ
مطب از قرابادین بہدانہ پنج درم مغز کوفتہ مغز تخم کدوے شیرین خشخاش سفید ہر یک دہ درم این ہمہ را در یکپیالہ گل کنند و بریزند بروے آب شیرین کہ قطعات خبز حواری
در آن مالیدہ صاف کردہ باشند سہ کپیالہ و شیر بز سہ کپیالہ و شیر بز یک کپیالہ و ہمہ را با آتش ملایم بپزند صاف کردہ صمغ عربی کتیرا ہر یک چہار ماشہ سودہ روغن بادام روغن مغز
تخم کدو ہر یک یک تولہ داخل کردہ بدہند و در نسخہ دیگر بجہت قبض صالح و تقویت و تولید خون صالح بجائے بہدانہ نشاستہ نوشتہ **نوع دیگر** درین باب از کتاب مذکور بگیرند
خشخاش سفید باریک سائیدہ در آب شیر کشیدہ صاف کنند پس در آن آب شعیر مقشور و باقلا سفید مقشر ہر یک دو درم بجوشانند تا بقوام ماء الشعیر آید بر آن لبن
حلیب بقدر حاجت و کفایت مغز خبز سمید و شکر طبرزد و روغن تازہ یا روغن تخم کدو انداختہ یک جوش دیگر دادہ از آتش فرود آوردہ مغز بہدانہ مغز تخم کدوے شیرین
ہر یک پنج درم سائیدہ صمغ عربی کتیرا ہر یک یک درم کوفتہ بیختہ داخل کردہ بگرم تحسی کنند **حلوائے خشخاش** مسلول را مفید وقتیکہ صاحب سل را اشتہا شود و ضعف
معدہ بادے نباشد بخوردن دہند از عجالہ نافع برنج مغسول بگیرند و بر آن خشخاش سفید آمیختہ با شیر بز بجوشانند و قلیلے شکر سفید سبب بہ شیرین داخلکردہ حلوا سازند و بخورانند
و دیگر حلوا کہ مسلول و مدقوق را است در مایحتاج گذشتہ **خمیرہ خشخاش** نافع سل و درد سینہ کہ از حرارت بود و مفید سعال کہ از نزلہ بود از معمولی پوست خشخاش
بے تخم صد عدد در آب خیسانیدہ بجوشانند تا ثلث بماند صاف نمودہ شکر خشت سی مثقال قند سفید دو رطل لعاب بہدانہ شیرہ مغز تخم کدوے شیرین شیرہ خیارین صمغ
عربی تخم خطمی اصل السوس کوفتہ بیختہ ہر یک پنج مثقال آمیختہ بدستور خمیرہ سازند شربت دو مثقال **دیاقوزا** تالیف حکیم علویخان صاحب نافع از برائے سل و جمیع امراض صدر
و ریہ کہ از نزلات حارہ باشد و اسہال مراری و ذوبانی و نفث الدم پوست خشخاش سفید تیغ زدہ با تخم بست عدد خشخاش سیاہ تیغ زدہ با تخم دہ عدد ہر دو نیکوفتہ بہدانہ تخم
خطمی سپید صمغ عربی کتیرا اصل السوس مقشر نیم کوفتہ سرطان نہری کہ اطراف آنرا دور کردہ شکم آنرا نگاہ داشتہ اول مرتبہ با آب خاکستر چوب طرفا و اندک نمک شستہ بعد آب شیرین بشوئید
کہ از خاکستر و نمک دور گردد از ہر یک پنجمثقال جملہ را در یک من تبریزی آب باران بخیسانند پس بپزند تا بنصف رسد بمالند و بپالایند و لعاب بذر قطونا دہ مثقال قند سفید نیم
من داخل کردہ بقوام آرند پس بگیرند اقاقیا عصارہ لحیۃ التیس طباشیر سفید گل ارمنی ہر یک یک مثقال زعفران بذر البنج سفید از ہر یک دو دانگ کہربا مروارید ناسفتہ ہر یک
نیم مثقال داخلکردہ نیکو برہم زنند تا خوب مخلوط شود و در ظرف چینی نگاہدارند شربت پنج مثقال **دوائے سل** در بیاض استاد منقول از علویخان صاحب کافور قیصوری زعفران
ہر یک یک دانگ افیون یک مسوج رب السوس تخم خطمی گل ارمنی ہر یک دانگ صمغ عربی کتیرا سرطان سوختہ گل نیلوفر گل مغزہ تخم خشخاش مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ
صندل سپید ترنجبین گل گاؤزبان ہر یک یک دانگ بلعاب اسپغول خوردہ باشند **دوائے** کہ مسرفہ سل و دق را سود دارد و از علاج الامراض باشد کہ گل ارمنی
باشد بسی است بارہ سہ بسوزند و از خاکستر او کہ گیرند بنوعیکہ معمول است پس بگیرند از آن یک درم و کتیرا و صمغ عربی و اصل السوس ہر یک سہ درم کوفتہ بیختہ بدانند وقت
حاجت بدہند **دوائے سل** بہ نسخہ مطب شیر بز نیم پاؤ و نبات تولہ با رنگ نشاستہ و دیاقوزا خوردہ بنوشند و گاہے شیر بز و نبات ہمراہ قرص طباشیر کافوری
دادہ می شود **ایضاً منہ** شیر میش چہار درم نبات تولہ صمغ عربی نیم ماشہ سودہ قلب مصری نیم ماشہ سودہ پاشیدہ بنوشند **ایضاً عنہ** نافع سل صمغ عربی کتیرا ہر یک
سہ ماشہ ہمراہ شیر بز دہ دام بنوشند غذا شیر با نان سمید **دوائے** وقتیکہ سل تپ قوی باشد نسخہ مطب گوکنار یک ماشہ صمغ عربی نشاستہ کتیرا طباشیر ہر یک ماشہ
تخم خرفہ تخم خطمی خبازی ہر یک پنج ماشہ مغز تخم خیارین مغز تخم کدو مغز بہدانہ ہر یک ہفت ماشہ کوفتہ بیختہ سفوف ساختہ با شربت خشخاش بخورند یا آب عناب و نیلوفر بخورند۔

همه اجزا را بود اده سوائے اسپغول و تخم مرو و تخم شاہسفرم و تخم حماض کوفتہ بیختہ دو درم ازین سفوف با رب آس و آب بارد وقت صبح بخورند **سفوف** که قرحہ و سعال را نافع است از خلاصہ خشخاش سفید ده درم صمغ عربی نشاستہ کتیرا ہر کدام سہ درم طباشیر رب السوس ہر کدام سہ درم تخم خرفہ تخم خطمی خبازی ہر کدام پنجدرم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم بادرنگ مغز بہدانہ ہر کدام ہفت درم کوفتہ بیختہ دو درم تا سہ درم بخورند بعد از ان شربت خشخاش یا شربت عناب یا شربت نیلوفر بنوشند **سفوف** از مجربات جالینوس که بجہت مسلولان بسیار مفید ست و فی الواقع اثرے عجیب دارد و بر تلطیف و تجفیف و قبض و انفتاح و تحلیل مشتمل است سماق و ادرحینی ہر کدام چہار درم کتیرا پنجدرم رب السوس پنجدرم مکی شش درم زعفران یک اوقیہ کندر سفید پنجدرم سفوف سازند **سفوف ست گلو** که بجہت سل و دق و سرفہ و اسہال نافع است و مستعمل حکیم ذکاء اللہ خان طباشیر سفید تخم گاؤزبان ست گلو ہر یک دو ماشہ صمغ عربی سرطان نہری محرق ہر یک یک ماشہ کوکنارہ و سرنج واندیل نیم ماشہ کوفتہ بیختہ سفوف ساختہ با شیر عورت یا شیر خر یا بز چند روز متصل بعمل آیند **سفوف عرق السمک** از قرابادین علوی خان صاحب جہت نفث الدم و مسلول و مدقوق بید سیاہ و لعوق پوست بیخ انجبار درم الاخوین مرد سنگ کہربائی شمعی عرق السمک عود الصلیب رب السوس انیسون سرطان محرق نشاستہ برشتہ صمغ عربی کتیرا مغز بادام مقشر ہر واحد نیم مثقال افیون زعفران سہ سہ قیراط کافور قیصوری ربع مثقال کوفتہ بیختہ ہفت حصہ نمودہ ہر روز یک حصہ با شیر خر یا بز وقت صبح و حصہ دوم با عرق بارتنگ بوقت شام و اگر خواہند قدرے لعاب بہدانہ و شیرہ بیخ انجبار نیز بوقت سہ پہر بعمل آرند مفید است و دو نسخہ سفوف نافع سل و فصل تپ دق خواہد آمد **شربت فریادرس** و شربت خشخاش که سل را مفید است در فصل سعال گذشت **طبیخے** که سل را نافع است از تکملہ ہندی گلوے سبز برگ بانسہ اصل السوس جوشانیدہ با نبات بدہند **عرق شیر** که حکماء متاخرین جہت مسلول و مدقوق بترطیب دادہ اند جید الاثر معمول است از معمولی شیر بز شیر خر ہر واحد چہار آثار که مطبوخ باشند در آن اکارع آب لیمون شیرین آب کسیرو و آب خرفہ و ماء الفراخ مشوی و ماء الخیار مشوی ہر یک سہ آثار آب کاسنی مروق آب ہندوانہ آب پالک مروق ہر یکے دو آثار سپل لو ابرادہ صندل گل نیلوفر ہر واحد نیم پاؤ خاکشی پاؤ اناسن سرخ سہ تولہ نبات دو آثار عرق کشند و در بچہ کافور قیصوری پنجماشہ بیارچہ بستہ آویزند **عرق شیر** برے مسلول و مدقوق از بیاض والد مغفور شیر بز ہفت آثار آب پیٹھہ دو آثار ماء الخیار چہار آثار ماء الفراخ دو آثار ریشہ ہشت نیم پاؤ سرپوکہ گاؤزبان برادہ شیشم گل سرخ ہر یک یک چھٹانک شاخ درخت کیوڑہ بخوشہ گشنیز خشک گلو تخم کاسنی تخم کاہو ہر یک چہار تولہ برادہ آبنوس گل گاؤزبان برادہ صندل سفید برادہ صندل سرخ ہر یک سہ تولہ ابریشم مقرض برگ حنا گل نیلوفر برگ بید سادہ ہر یک دو تولہ تخم خرفہ خشک بہمن سرخ پوست بلیلہ پوست ہلیلہ زرد پوست بلیلہ ہندی جنس تازہ ہر یک یک تولہ گل سیوتی پنجاہ تولہ گل گرمل پنجاہ عدد گوشت کدو کوفتہ در لتہ بستہ در آب بشب خیسانیدہ عرق کشند و یک نسخہ آن در فصل تپ دق خواہد آمد

قرص سرطان جہت مسلولین زعفران یک درم رب السوس خشخاش سفید و سیاہ ہر یک سہ درم کتیرا طباشیر شاخ مرجان مغسول ہر یک پنجدرم گل ارمنی گل مختوم گل مے نشاستہ گل سرخ ہر یک شش درم سرطان سوختہ دہ درم با آب بارتنگ اقراص سازند مقدار شربت دو درم با شربت انار شیرین و بعضی بدل شاخ مرجان ریشہ انجبار می اندازند و صاحب تحفہ بدل آن شاخ گاؤکوہی انداختہ و تجربہ نافع تر یافتہ **نوعدیگر** از تالیف حکیم شریف خان صاحب جہت سل و دق سرطان محرق گل قبرسی تخم خشخاش سفید خشخاش سیاہ صمغ عربی مغز تخم خیار ہر یک دو درم افیون کافور قیصوری مصطگی عرق السمک ہر یک نیم درم طباشیر سفید زعفران سنگ جراحت ہر یک ربع درم خرفہ مقشر کتیرا رب السوس مغز بہدانہ ہر یک یکدرم کوفتہ بیختہ با آب خالص قرص سازند **ایضا** که در باب سل و دق و نفث الدم مجرب است از ذکائی طباشیر سفید کتیرا صمغ عربی نشاستہ تخم خشخاش مغز تخم خبازی مغز بہدانہ مغز بادام مقشر گاؤزبان کہربا ہر یکے دو درم گل سرخ گل مختوم گل ارمنی بذر قطونا ہر یک سہ درم تخم تورک اصل السوس مقشر مغز تخم خطمی ہر یک چہار درم مغز تخم بادرنگ رب السوس ہر یک پنجدرم سرطان سوختہ سی درم ہمہ را غیر از بذر قطونا بکوبند و بذر قطونا را بآن آمیختہ با آب انار شیرین لسر شدہ و قرصہا ساختہ بر پشت غربال نہادہ خشک کنند شربتے یک مثقال **قرص سرطان دیگر** از معمولی سرطان سوختہ دہ درم نشاستہ تخم خشخاش سفید تخم خشخاش سیاہ رب السوس ہر یک دو درم تخم خرفہ مقشر تخم خطمی مقشر طباشیر ہر یک سہ درم گل ارمنی صمغ عربی کتیرا ہر واحد یک درم بلعاب اسپغول قرص سازند شربت یک مثقال **قرص سرطان کافوری** بجہت تپ محرقہ و دق و سرفہ و سل بسیار مجرب است از بیاض حکیم اجمل خان صمغ عربی گل سرخ طباشیر شکر طبرزد ہر یک چہار ماشہ اصل السوس پنجماشہ نشاستہ خرفہ ہر یک ہفت ماشہ صندل سرخ صندل سفید صندل زرد ہر یک دو ماشہ کتیرا چہار ماشہ تخم کاہو سہ ماشہ کافور قیصوری یک ماشہ رب السوس نہ ماشہ مغز تخم کدو تخم خشخاش مغز تخم خیارین مغز تخم خربزہ ہر یک نہ ماشہ سرطان محرق یک تولہ کوفتہ بیختہ بلعاب اسپغول قرص سازند **قرص سرطان لولوی** نافع مسلول مجرب النفع مولا ہنا سنہ معارف که لحیہ لکین تخم بارتنگ ہر واحد دہ درم طباشیر گل سرخ ہر یک شش درم گل ارمنی چہار درم مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیارین خرفہ مقشر سرطان محرق کہربائے شمعی ہر یک سہ درم صندل سفید سودہ یکدرم زعفران نیم درم آب بورد اقراص سازند منقول از منہاج **قرص خشخاش** جہت ریش سینہ و شش مستعمل از قادری و تحفہ زعفران نیم درم رب السوس نشاستہ کتیرا ہر یک دو درم خشخاش سفید خشخاش سیاہ ہر یک سہ درم گل سرخ صمغ عربی ہر یک چہار درم طباشیر سفید پنجدرم با آب خالص اقراص سازند شربت یک مثقال تا دو مثقال با شربت خشخاش **نوعدیگر** جہت سعال خشک و منع نوازل و سرفہ که باتپ و نفث دم رقیق باشد و برائے سل از ذکائی نشاستہ کتیرا صمغ عربی ہر یک پانزدہ درم

خشخاش سفید مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیار تخم کاهو بذر البنج هر یک سه درم بلعاب بذر قطونا قرصها ساخته هر قرص سه درم شربت یک قرص با شربت خشخاش با آن **نوعدیگر**
برائے قرحه ریه و سرفه در دهن گیرند از علاج الامراض صمغ عربی نشاسته کتیرا هر یک سه درم رب السوس تخم کاهو طباشیر مغز بهدانه از هر یک چهار درم گل ارمنی تخم خطمی از هر یک سه درم
تخم خشخاش هفت درم لعاب اسپغول قرص بندند **ایضا منه** نافع برائے سعال کاین از قروح ریه وقتیکه تازه باشد و با او نفث الدم بود تخم خشخاش سفید مغز تخم کدو مغز تخم خیار
از هر یک ده درم نشاسته کتیرا صمغ عربی رب السوس از هر یک پنجدرم کندر گل ارمنی دم الاخوین کهربا از هر یک دو درم مر صاف دارچینی افیون از هر یک شش درم قرص سازند به
شربت آس یا شربت خشخاش بخورند حکیم شریف خان صاحب مے فرمایند که اگر این قرص برائے تسکین سعال همراه این مطبوخ بخورند انسب است بادیان خطائی نیم ماشه تخم
خشخاش نیم توله گل بنفشه کوکنار یک یک ماشه جوشانده بطور خیسانده بنوشند **قرص کافور** زمانیکه با سل تپ نامیه باشد بکار آید از ذکائی کافور نیمدرم تخم کاسنی یک درم گل سرخ
صمغ عربی هر یک دو درم صندل سفید کتیرا نشاسته رب السوس طباشیر هر یک سه درم مغز تخم کدو مغز تخم بادرنگ مغز بهدانه هر یک پنجدرم بلعاب اسپغول اقراص سازند **نوعدیگر**
نافع سل از عجاله نافع کندر آمیخ هر یک یکدرم ریوند چینی دو دانق گل مختوم گل مغره گل شاموس از هر یک نیمدرم نشاسته کتیرا صمغ عربی تخم خشخاش از هر یک یکدرم و نیم بذر البنج سفید دو
دانق افیون مصری کافور قیصوری زعفران از هر یک یک دانق لسد محرق یک درم کوفته بیخته قرص یک یک درم سازند و یک قرص با ماء الشعیر یا شربت آس یا رب به بخورند و
اگر حمی قوی باشد یک قرص با ماء الشعیر که در آن سرطان نهری بیخته باشند بدهند **قرص شادنج** جهت سل و سرفه حاره و سیلان خون از هر عضو باطنی مفید و برائے
دق و اسهال مراری و ذوبانی و تپهاے دموی نافع و مجرب تالیف حکیم مومن بذر البنج افیون زعفران هر یک یک مثقال تخم خرفه کشنیز خشک خشخاش سفید نشاسته گلسرخ
طباشیر گل ارمنی طین رومی طین شیرازی هر یک پنج مثقال سرطان سوخته دو مثقال کتیرا رب السوس صمغ عربی شادنج مغسول شاخ گاو کوهی سوخته بیخ انجبار هر یک
سه مثقال به لعاب اسپغول قرص سازند شربت یک مثقال **قرص کافور ممسک** که در سل هنگامیکه با او اسهال باشد بکار آید از خلاصه صندل سفید گل سرخ
صمغ عربی نشاسته بریان گل قبرسی طباشیر هر کدام سه درم خشخاش سفید خشخاش سیاه هر کدام پنجدرم مغز تخم کدو مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ بوداده هر کدام چهار درم همه را
کوفته بیخته کافور قیصوری نیمدرم اضافه ساخته بلعاب اسپغول و بهدانه سرشته اقراص سازند هر یک بقدر مثقالی و یک از آن با شربت حب الآس بدهند **قرص طباشیر
معتدل** تالیف نواب معتمد الملوک از برائے اصحاب سل و حمیات دقیه وقتیکه با آنها اسهال مراری و ذوبانی باشد گل سرخ شش مثقال صمغ عربی نشاسته گل ارمنی کتیرا از هر
یک چهار مثقال تخم حماض طباشیر از هر یک سه مثقال تخم خرفه بریان مغز تخم کدو تخم خشخاش سفید کهربا مروارید ناسفته سرطان محرق از هر یک دو مثقال کوفته بیخته بلعاب بهدانه
سرشته اقراص سازند شربت یکمثقال **قرص خانه ساز** نسخه مطب که در سل و نفث الدم داده میشود سرطان محرق کتیرا صمغ عربی مغز تخم کدو مغز بادام مغز تخم خطمی مغز
بستان افروز گیرو بیخ انجبار کافور هر یک نیم ماشه کوفته بیخته قرص سازند یا سفوف و با شربت دیاقوزا سرشته بخورند بالایش عرق کافور بنوشند **قرص سل** از ذکائی و
قادری مغز تخم خیارین ده درم تخم خرفه اصل السوس هر یک چهار درم طباشیر سرطان سوخته هر یک دو درم نشاسته کتیرا هر یک یکدرم کوفته بیخته بلعاب اسپغول اقراص سازند۔
شربت یک مثقال و قرص دیگر که مسلول را نافع است در فصل نفث الدم گذشت و چند نسخه اقراص مفید سل در فصل حمی دق مسطور خواهند شد **لعوق سل** قاطع نزله مسکن
حرارت منقول از بیاض استادی مرحوم ولقائی تخم خشخاش طباشیر تخم کتان مغز حبه دانه بادام مقشر زعفران هر یک سه درم تخم خیار مقشر بهدانه مقشر کتیرا نشاسته صمغ عربی هر یک
شش درم فانید نود درم علی الرسم مرتب سازند شربت دو درم باش جو **نوعدیگر** که سرفه مساول را نافع خشکی سینه و سرفه را دافع است از ذکائی نشاسته کتیرا صمغ عربی مغز
تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو هر یک پنجدرم رب السوس خشخاش سفید بهدانه مقشر هر یک ده درم آرد باقلا تخم خطمی هر یک پانزده درم مغز بادام شیرین مقشر مویز منقی هر یک
بست درم مویز را بروغن بنفشه با دام بپزند و مغز را با لعوق بند و با مویز بیامیزند که و هم شود ادویه خشک را نیز کوفته بیخته آمیخته قدرے می فنیج داخل ساخته لعوق سازند و اگر با نبات
سفید بقوام بیامیزند هم مناسب است **لعوق طباشیر** نافع قروح ریه و سینه و حرارت و خشونت آن و سرفه و تپ دق از علاج الامراض و ذکائی و قادری صمغ عربی نشاسته تخم
خشخاش سفید هر یک بست درم طباشیر سفید چهار درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین از هر یک ده درم تخم خطمی تخم خبازی هر یک سه درم کوفته باریک نموده با عسل مصفی و روغن بادام شیرین و جلاب
غلیظ و دوشاب انگوری یا شیره ترنجبین بقدر حاجت بسرشند و در ظرف چینی بردارند و وقت حاجت لعق نمایند و صاحب تحفه رب السوس کتیرا گل سرخ مغز بهدانه اضافه نموده
و گفته که بسیار نافع یافته ام **لعوق خشخاش** حکیم مرزا ابراهیم نوشته که باین نسخه مریضهائے کثیر خلاصی یافته و کسانیکه میل کرده بود امر حیا الیشان به مقدمات سل رسیده
بود ایرسا زعفران اسطوخودوس برسیاوشان هر یک پنج مثقال رازیانه غری السمک اصل السوس گل خطمی هر یک سه مثقال گاوزبان هفت مثقال تخم خشخاش بست مثقال
تخم اسفناخ زوفاے خشک هر یک ده مثقال پوست خشخاش پانزده مثقال مغز فندق مقشر عناب سپستان هر یک سی عدد گز انگبین سفید پنج مثقال فانید صد
مثقال نبات سفید یک صد و پنجاه مثقال بدستور معتبر لعوق سازند و دو مثقال با آب گرم دهند **نوعدیگر** جهت سل و اوجاع سینه و شش و سرفه مزمن که از نزله حار
بود مفید است از ذکائی اسپغول تخم خطمی خبازی هر یک سه درم اصل السوس ده درم تخم خشخاش دو اوقیه سپستان بست دانه جمله سوائے اسپغول جوکوب کرده در بیست رطل آب شب

زکنند و بجوشانند تا بنصف رسد صاف کرده بقوام آرند وقت فرود آوردن از آتش صمغ عربی کتیرا اسفید هر یک پنج درم باریک ساخته بیامیزند **ایضاً** از کتاب مذکور جهت سرفه و
سل و نفث الدم و قرحه امعا مجرب کوکنار بیجاده درم عدد و رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید قند سفید یک رطل آمیخته بقوام آورده لعاب آخر قوام رب السوس مغز بادام شیرین مغز تخم کدو
شیرین هر یک پنجدرم نشاسته سیده ممزوج سازند شربت یک درم **لعوق** که در امراض سرفه نزلی و سل بی‌نظیر و دوائے بیدیل است از کتاب مسطور عناب ولایتی بست دانه مویز منقی پنجاه
دانه انجیر زرد پنجاه دانه اصل السوس مقشر گل سرخ گلقند شکر تیغال رب السوس هر یک چهار توله گل بنفشه پرسیاوشان کوکنار هر یک دو توله گل زوفا تخم خطمی صمغ عربی کتیرا تخم خشخاش هر یک
بنجتوله تخم خطمی تعابیه خبازی نیم پاشه بهدانه یکدرم شهد خالص نیم سیر نبات سفید یک نیم سیر ترنجبین بنجتوله از چهار توله اسپغول لعاب برآورده و آن جمیع اجزا جوش داده و قلنیه
از دو سیر آب بنصف ماند ترنجبین و نبات سفید و شهد داخل ساخته بقوام آرند **لعوق سل** که مسلولان را نافع است هر وقت پیش از غذا و بعد از غذا میتوان خورد از خلاصه و لقائی عناب
سی دانه سپستان یک کف مویز منقی بست درم اصل السوس مقشر پنجدرم خشخاش سفید بست درم پرسیاوشان پنجدرم همه را در پنج رطل آب بجوشانند تا نصف رطل باند صاف
نموده فانید خراسانی و ترنجبین از هر کدام یک رطل آمیخته بار بر آتش ملایم بپزند تا منعقد گردد و مغز تخم کدو مغز بهدانه نشاسته کتیرا صمغ عربی خشخاش سفید مغز بادام مقشر مساوی هر
کدام بقدر حاجت اضافه ساخته بر هم زنند و مقدار یک لعقه قبل از غذا و بعد از غذا استعمال نمایند **لعوق** برائے سل از حکیم شریف خان مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز بهدانه مغز پنبه‌دانه
تخم خشخاش انزروت سفید کتیرا اصلیه سرطان محرق مغز چلغوزه ازیسا نوفا خشک از هر یک دو مثقال کوفته بیخته بشربت نیلوفر سرشته تناول نمایند شربت یک مثقال **لعوق**
برائے مسلول نافع و سعال یبسی را نیز سودمند بود از عجالہ نافع لعاب بهدانه لعاب اسپغول لعاب تخم خطمی آب انار شیرین آب خیار آب کدو آب برگ خرفه آب نیشکر از هر یک بست
درم صمغ عربی کتیرا مغز بادام شیرین مغز شکر العشر تخم خشخاش هر یک پنج استار شکر نیم آثار بدستور لعوق سازند و هر ساعت قدرے قدرے لعوق نمایند **مسهل مسلول**
برائے اخراج فضول بدن که بعمل مے آید نسخه مطب بنفشه هفت درم عناب ده دانه مویز منقی بست دانه سپستان سی دانه جوشانده فلوس خیارشنبر هفت درم ترنجبین سی
درم مالیده روغن بادام چرب کرده و داخل کرده بنوشند **ایضاً منه** که وقت احتیاج تلیین میدهند بنفشه ده درم مویز منقی بست دانه عناب ده دانه سپستان سی دانه در آب جوشانده
فلوس خیارشنبر هشت درم شکر طبرزد روغن بادام و بنفشه خشک سه درم سوده پاشیده و میدهند باید که در اکثر مطبوخات سل فلوس خیارشنبر در جوشانده داخل کرده اند ظاهرا به
مصلحت آن باشد که عمل فلوس خیارشنبر ضعیف شود و جلاے قوی و تحلیل در سریع حاصل آید **معجون نقره** دافع سل و دق و مقوی دل و کبد مشتهی طعام مسمی
باشد منقول از بیاض استادی قدس سره گل سرخ مغز بادام رب به شیرین یکدیک توله قشر ترنج پنجدرم آمله مربی پانزده عدد عنبر اشهب سه ماشه مشک خالص دو ماشه ورق
نقره سه توله رب فواکه و رب سیب شیرین یکدیک چهار توله نبات سفید دو آثار آمله مربی و مغز بادام را در گلاب شیره برآورده ورق نقره حل نموده با نبات بقوام آورده ممزوج
سازند شربت یک توله **معجون طلا** در همین باب کثیر النفع است از بیاض مذکور ورق طلا عنبر اشهب عود غرقی یکدیک توله مصطگی دو درم عسل سه چند شربت بقدر حمصه صغار
دا و یارا تا دو حمصه **معجون** که مولف مصنوعی بر شخصے که سل غیر حقیقی و تپ و سوزش اطراف و خفقان داشت امتحان نموده فائده کلی از آن مشاهده شد مغز تخم کدو شیرین مغز
تخم هندوانه تخم خشخاش تخم کاهو مقشر مغز تخم خیارین رب السوس خرفه مقشر کشنیز مقشر هر یک دو درم نشاسته صمغ عربی دانه هیل طباشیر گل سرخ گل نسرین گل گاوزبان
گاوزبان زهر مهره سوده صندل سفید هر یک یک درم زعفران نیم درم کافور یکدرم ورق نقره نیم درم قند سفید پانزده دام بعرق کاسنی قوام نموده معجون سازند +
مفرح نافع مسلول و مدقوق و قابض است از معمولی مروارید لسبد کهربا صمغ عربی طباشیر رب السوس هر یک پنجدرم مغز تخم خیارین صندل سفید سوده پوست بیرون پسته
گل سرخ گل ارمنی هر یک دو درم کشنیز مقشر بریان تخم خرفه بریان گل نیلوفر هر یک یک مثقال خشخاش بریان زهر مهره سوده هر یک یکدرم شربت سیب شربت حب الآس
هر واحد یک نیم چند ادویه بدستور مرتب سازند و دو نسخه مفرح نافع سل در فصل تپ دق خواهند آمد **یاقوتی** بجهت مسلول از بیاض بخشی بهادر محمد خان مرحوم مروارید ناسفته کهربا
طباشیر سرطان محرق لسبد سوخته صاف محرق تخم خرفه مقشر مغز تخم کدو شیرین هر یک دو درم تخم کاهو مقشر صندل سرخ رب السوس خشخاش سفید هر یک یکدرم گل گاوزبان
ابریشم مقرض پوست بیخ انجبار شاہ بیخ مسلول هر یک دو درم کافور نیم درم عنبر اشهب نیم مثقال رب سیب شیرین بست مثقال رب به شیرین نبات سفید هر یک ده مثقال +

حکایات

شخصے را از رفع الدم نفث الدم بسبب نزله سل استقالی باعمی نفی عارض شد صاحب زکام و نزله و شرفه حار دائمی همراه آن است و بخیاله لعدی الدم ابتدا خون از سینه نیم پاو
می آمد از معده و فصد بسبب تنگاتنگی قلیل و عرق از فصد باسلیق خون نیم پاو گرفته مسکنات و مرطبات نزله و ملینات صدر و مفرحات آلات تنفس بنابر حفظ شش بکار بردند
خون موقوف شد مثل لعاب بهدانه شیره کاهو فرمن کهربا آب بارتنگ تازه شیره بستان افروز شیره بیخ انجبار بعد بس شدن بعد چند روز بعض عوارض نزله بظهور آمد فی الجمله
اکثر حرکت نزله می شد و باندک تمد بیرزال میشد و این حالت ردی است چنانچه بعد مدت تپ ادنی خفی دیگر لاحق شد و سعال نوازل رو نموده عنان پرهیز از دست
داده بود حریص بر جماع بود حالانکه ضعف معده داشت ماء القرع تجویز نموده که در دق و سل و ذیابطیس معمولی است در تپ مرکب صفرا و بلغم اگر صفرا غالب باشد ماء القرع و ماء الخیار و

مار البلیغ ہندی واگر بلغم غالب باشد کاسنی مروق لبشیر طبکہ در سرفہ نباشد گرآنکہ سرفہ بشارکت جگر باشد معمول است باز صبح چون مریض بعوارض تخمہ داشت مار القرع موقوف داشتہ بجائے
تخمہ پرداختند مثل گلقند بعرق عنب الثعلب حلکردہ چون از تخمہ تماند حکیم ذکاء الدخان مسہل خفیف کہ باسل ودق چون حمی عفنی ملحق میشود معمول است بمشورت استاد دادند اول نوبت
تا دو سہ روز جوشاندہ باشیرہ جات معمول دادند بعدہ گل بنفشہ بار سرفہ ونزلہ ولرگی نفس بود خون آمد مار القرع تجویز فرمود اطبیب تجویز مسہل کرد حمی عفنی لاحق بود گل بنفشہ نیلوفر اصل
السوس خطمی خبازی جو مقشر مویز منقے عنب الثعلب بر سیاوشان درعرقیات جوشانیدہ فلوس خیار شنبر ترنجبین گلقند روغن بادام بمسہل دویم عناب شاہترہ افزودہ استاد
شیرہ بنفشہ وبجائے عرقہا دیار القرع وعرق بادیان مسہل را حل کردہ تجویز نمودہ مار القرع برائے حرارت تپ عرق بادیان برائے معدہ تا با مار القرع خواب کمند جو مقشر
مسکن غلیان ودم صفرا نافع قرحہ ریہ ودق ودرد سینہ ومضر معدہ ومصلح گلقند اما درحال قبض نباید داد چہ نفاخ است وغذا صبح آب گوشت شام ماہی یا کھچڑی روز دویم
مسہل شیرہائے معمولہ ولعاب بہدانہ وعرق شاہترہ عرق نیلوفر عرق بید سادہ عرق عنب الثعلب شربت کزبرۃ البر سہ مسہل شد وگاہے شربت خشخاش ویا قوزا وگاہے وقت
شام شیرجات ولعابات با شربت کزبرۃ البر وگاہے سفوف گلو ودیا قوزا دادند بعد ہر سہ مسہل اندکے تپ مادی کم شدہ بود باز ادویا دگرفت آخر زبان خار خار شد گرمی
مستولی ویبوست غالب تنفس با اضطراب وگرمی گوش استاد باز عرق شیر مار القرع وآب تربوز غذا آش جو فیرنی خشخاش وماست گاؤ وگاہ سفوف گلو ویا قوزا سرشتہ
درب السوس طباشیر صمغ عربی کتیرا ست گلو شکر تیغال مغز بہدانہ کوفتہ بیختہ بدیا قوزا سرشتہ لعابہا وعرقیات وشیرہا دادند آخر حواس منتشر شد مروارید گل گاؤزبان طباشیر ہر
یک یک ماشہ مغز تخم کدو چہار ماشہ ابریشم مقرض سہ ماشہ لسیب منبر سودہ نیم ماشہ تخم خرفہ مقشر دو ماشہ کتیرا مغز تخم خطمی نیم نیم ماشہ گل سرخ دو ماشہ کافور قیصوری نیم ماشہ مشک
یک سرخ ورق نقرہ یک عدد و بشربت انار شیرین سرشتہ بخورند بعد آن دوا نوشند ایضاً بسل بود کہربا مغز بہدانہ دم الاخوین صمغ عربی کتیرا یک یک ماشہ سودہ بخورند
بالائش شیرہ اصل السوس شیرہ خشخاش وخطمی شیرہ خبازی نبات تولہ بعدہ ریشہ خطمی بہدانہ جوشانیدہ شیرہ کاہو شیرہ خشخاش صمغ عربی کتیرا بارتنگ تخم ریحان نبات
دویم روز شیرہ ناخواہ بریان شیرہ عنب الثعلب مغز بہدانہ بریان افزودند بعدہ بارتنگ دانہ ہیل سودہ بآب بختہ شیرہ اصل السوس شیرہ مغز بہدانہ افزودند بعدہ
بارتنگ دانہ ہیل سودہ بآب بختہ شیرہ اصل السوس شیرہ مغز بہدانہ بریان شیرہ خرفہ شیرہ عنب الثعلب شربت بشیرین صمغ عربی سودہ پاشیدہ دویم روز زوفا خشک
سودہ بعدہ قرص سرطان سودہ بدوار المسک بارد سرشتہ شیرہ خیارین شیرہ اصل السوس شیرہ کاہو عرق بادیان عرق عنب الثعلب نبات اسپغول پاشیدہ بنوشند
دویم روز گل ارمنی سودہ یک سرخ سویم روز شیرہ عنب الثعلب چار ماشہ افزودند ایضاً کہربا دم الاخوین برائے حبس خون والتیام زخم شش تخفیف آن صمغ عربی
کتیرا برائے اغراوونسخہ ثانی کہربا دم الاخوین اذ ضرر قبض موقوف کردند لہذا ریشہ خطمی وغیرہ دادند ناخواہ برائے اصلاح معدہ کہ از شیرجات لاغر شدہ وبرائے تنقیہ چرک ودرد
سینہ وتقطیع مدہ لزج کہ باعث آلست وغرض کلی از جمیع نسخہا تنقیہ چرک شش وحبس اسہال است وظاہر برائے موافق آمدن طبیعت تبدیل آنہا میشود ایضاً مسلول بعد
نفث الدم وذات الجنب اول تدابیر آن نمودہ بودند فصد ومسہلات بعدہ شیرجات معمولہ واقراص وشیرہ ونقوعات وسفوفات وطبیخات استعمال نمودہ بعدہ دوا دادہ شدہ کہ سرفہ
می نماند سپستان اصل السوس بعرق عنب الثعلب جوشانیدہ شیرہ تخم خشخاش شیرہ تخم خرفہ شربت دیا قوزا دادند کہ راحت در سرفہ شد قرص طباشیر کافوری گلقند آفتابی
تولہ سرشتہ بخورند بالائش شیرہا وآثار خاکسی ششماشہ دیا قوزا دویم روز خشخاش سودہ پاشیدہ بنوشند فرمودند در سل ودق کہ معمول است نابودن تپ عفنی برائے دادن
شیرہا است چہ لبنیات بعلہ عفونت می افزاید استعمال سے نمایند وبعد تناول اسہال نیاورد وعوارض ضرر معدہ پیدا نکند والا نباید داد چنانچہ نفخ وقراقر از علامات والاستمرار
معدہ است وخاکسی باشیر درحمی دق معمول است ودرسل ممنوع جہتہ تفتیح کہ مانع التیام قرحہ است واگر بمعدہ مضرت کند شیرہ بادیان شیرہ دانہ ہیل گلقند آفتابی برائے
قوت معدہ معمول است اصل السوس بہدانہ تخم خطمی خبازی سپستان جوشانیدہ شیرہ کاہو نبات دویم روز شربت دیا قوزا سویم روز زوفا خشک قرص طباشیر کافوری سودہ
پاشیدہ افزودند قرص مثلث سودہ متادیگر م نمایند ایضاً سل قارورہ سرخ شگفتہ مائل بسفیدی دادند اسہال داشت سفوف الطین بروغن بادام چرب کردہ بارتنگ
دانہ ہیل سودہ بآب بختہ شیرہ بیخ انجبار شیرہ تخم کاہو دیا قوزا کہربا سودہ پاشیدہ دادند ترکیب نسخہ سوائے شیرجات برائے مطلق اسہال است کہ تقویت باشد وشیر
جات برائے اسہال ذوبانی ودموی وکہربا سودہ کذالک واول قرص کہربا دادہ بودند کہ مخصوص بنفث الدم ونزف الدم واسہال دموی معمول است درابتدا
حب جدوار فائدہ کردہ بود بسبب حبس نزلات دراانتہائے سل ودق اسہال ذوبانی از لوازمات است واگر قوت مساعدت نکند پیش از اسہال سے میرد تجربہ رسیدہ
وگاہے از قبض در آخر سل بسبب حبس بخارات قرحہ ضرر در حواس تخمہ پیدا میشود وچون اسہال میشود زائل میگردد ایضاً مسلول کہول اول تپ شدہ بود از علاج
مسری ہندی کہ معجون لبشیر گاؤ دادہ بود اسہال چہار پنج نوبت ودرد اعضا ونبض صلب دقیق ضعیف بدحال بیمار سہ ماہ مشتبہ بدق استاد شیرہ اصل السوس شیرہ کاہو
ہر یک چہار ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ نبات تولہ خاکسی ششماشہ دادند باز بارتنگ دانہ ہیل سودہ بآب بختہ لعاب ریشہ خطمی شیرہ خرفہ شربت بشیرین تخم ریحان از شیرہ
تخم کاہو لعاب اسپغول ہر یک ششماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ زہر مہرہ یک ماشہ سرفہ بسیار بود لعاب بہدانہ شیرہ اصل السوس شیرہ خرفہ شربت خشخاش زہر مہرہ

بعد چند روز تسکین حمیٰ نمودہ قرص طباشیر کافوری سودہ بدواء المسک بارد سرشتہ تناول نمایند شیرہ آہن تاب نبات تولہ خاکشی بعد سہ روز شیر نوشیدہ آخر تپ قے شد وقت
شام عرق بادیان فرمودند و شیر موقوف کردند سوم روز قرص طباشیر کافوری بشربت دیاقوزا سرشتہ بالائش شیرہ دانہ ہیل شیرہ تخم خرفہ سرفہ بسیار و قے میشد بجہت شام لعاب
بہدانہ عرق بارتنگ دیاقوزا بارتنگ پاشیدہ بنوشند ضعف بمرتبہ مستولی و رنجمہ صبح دواء المسک بجاے دیاقوزا کردہ شد **ایضاً** بعد شیر خوردن تخمہ شد و دو دست اجابت
شد قرص طباشیر کافوری بدواء المسک بارد سرشتہ بخورند بالائش شیرہ مغز تخم ہندوانہ شیرہ خرفہ لعاب بہدانہ و ریشہ خطمی دیاقوزا دوم روز نیز ہمین دادند **ایضاً** مسلول سرفہ
و تپ گدائی سفوف ست گلو طباشیر تخم گاؤزبان سرطان نہری محرق صمغ عربی ہر یک شش ماشہ شد و دانہ ہیل پوست خشخاش ہر یک یک ماشہ نبات دو دام کوفتہ بیختہ نہ ماشہ تا یک
تولہ ہمراہ شیرہ ہفت دام خاکشی شش ماشہ کسیج و دیاقوزا شش ماشہ بہدانہ دو ماشہ رب السوس چار ماشہ کتیرا دو ماشہ نبات دہ تولہ در آب جوشاندہ بطور قہوہ وقت شام دادند
ایضاً قرص طباشیر کافوری بہ گلقند آفتابی سرشتہ بخورند بعد آن شیرہ پاؤ سیر شربت دیاقوزا دو تولہ خشخاش سودہ پاشیدہ بنوشند سرفہ را بسیار نافع شد۔ **ایضاً**
قرص طباشیر چار ماشہ سودہ بشربت دیاقوزا دو تولہ سرشتہ بالائش شیرہ تخم خرفہ شیرہ تخم کاہو ہر یک شش ماشہ شیرہ تخم خطمی شیرہ اصل السوس ہر یک چہار ماشہ عرق شیر چہار
تولہ شربت نیلوفر دو تولہ دوم یوم عوض شیر بول بارتنگ و اول شیرہ ہندوانہ و خیار بود **ایضاً** مسلول نوبت بذبول رسیدہ ابتدا تدبیر معمولہ از سفوفات ہمراہ شیرجات وغیرہ
مثل شیرہ اصل السوس شیرہ عناب شیرہ کاہو صمغ عربی کتیرا سودہ شربت نیلوفر دوم روز شیرہ ہندوانہ سوم روز عوض آن شیرہ خرفہ چہار ماشہ قرص طباشیر کافوری سودہ
پاشیدہ دادہ شد و بجہت آخر روز سپوس گندم شش ماشہ بہدانہ دو ماشہ تخم خطمی چہار ماشہ سپستان ۱۱ دانہ نبات دو تولہ جوشانیدہ بطور قہوہ بنوشند باز قرص طباشیر کافوری
چہار ماشہ سودہ بہ گلقند آفتابی دو تولہ سرشتہ شیرہ خرفہ شش ماشہ شیرہ اصل السوس چار ماشہ شربت دیاقوزا با آب کدو مشوی شیرہ کاہو شیرہ اصل السوس باقوزا صمغ عربی کتیرا
سودہ پاشیدہ **ایضاً** سل با نزلہ و سرفہ و تپ گدائی قرص طباشیر کافوری بشربت خشخاش تولہ سرشتہ بلیسند بالائش آب خیار مشوی دوازدہ دام عرق عنب الثعلب دہ
تولہ شربت بنفشہ دو تولہ شربت خشخاش دو تولہ لعاب بہدانہ دو ماشہ صبح بخورند روز دوم قرص سرطان بجاے قرص کافوری و بجہت شام شیرہ خشخاش نہ ماشہ خوردہ
بالائش لعاب بہدانہ دو ماشہ لعاب خطمی چار ماشہ شیرہ خیارین شش ماشہ عرق عنب الثعلب شیرہ تخم خیار دو ماشہ عرق شاہترہ سہ تولہ شربت کزبرۃ البئر شربت خشخاش
ہر یک یک نیم تولہ عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب عرق بارتنگ ہر یک سہ تولہ خاکشی شش ماشہ پاشیدہ دوم روز دیاقوزا **ایضاً** تپ مرکب با تپ گدائی شیرہ اصل
السوس شیرہ عنب الثعلب لعاب بہدانہ عرق عنب الثعلب نبات چہارم روز قرص طباشیر لین شربت دینار دو تولہ باز منضج عنب الثعلب مویز منقی سپستان
خطمی خبازی بہ عرق عنب الثعلب و عرق بادیان جوشانیدہ گلقند آفتابی دوم روز قرص طباشیر لین افزودہ شد بعدہ خیارین کوفتہ تخم خطمی گل بنفشہ جوشانیدہ شیرہ
اصل السوس چار ماشہ شیرہ خیارین شش ماشہ گلقند آفتابی دو تولہ دوم روز شربت دینار دو تولہ سوم روز سنا مکی نہ ماشہ افزودہ شد

فصل پنجم در اورام ریہ و حجب و غشیہ و عضلات صدر

مخفی و محتجب نماند کہ ہر ورمے ازین اعضا نزد جمہور اطبا باعتبار اختلاف محل باسمی مخصوص است چون ذات الریہ و ذات الجنب خالص و غیر خالص و خانقہ و شوصہ و ذات
الصدر و ذات العرض و برسام **اما ذات الریہ** ورمے است گرم کہ در شش افتد و علامتش تپ دائم و عطش و سعال و ضیق النفس شدید و درد و ثقل در مقدم سینہ و امتلاء [illegible]
پہلو و انتفاخ چشم و درد و نبض موجی بود پس ورم ریہ اگر بجانب راست بود وقت شدت تپ رخسارہ ہمان طرف سرخ تر بود و گرانی بطرف ایمن لازم بود و چون بر پہلوے
راست خسپد آب از دہان بیشتر آید و اگر ورم بطرف چپ بود ضد این باشد و فرق در بین ورم و ذات الجنب بہمین علامات مخصوصہ یعنی موجیت نبض و ثقل وجع و شدت
ضیق و جز آن توان کرد **و ذات الجنب خالص** کہ آنرا ذات الجنب صحیح نیز گویند ورمے بود کہ در عضلات داخلہ یا در غشاء مستبطن اضلاع یا در حجاب حاجز
میان آلات غذا و آلات تنفس حادث شود در طرف یمین یا در طرف یسار و علامتش آن تپ دائم و وجع ناخس زیر اضلاع و سرفہ و تنگی نفس و نبض منشاری بود و فرق در
ذات الجنب و ورم جگر آنست کہ در ورم جگر نبض موجی بود و درد و ثقل و رنگ چہرہ زرد و بدرنگ باشد و در اکثر بول غلیظ و براز کبدی آید **و ذات الجنب غیر
خالص** کہ آنرا ذات الجنب غیر صحیح و ذات الجنب مغالط نیز خوانند ورمے باشد کہ در غشاے خارج محل اضلاع یا در عضلات خارجہ واقع بین الاضلاع حادث گردد و
علامتش علامت ذات الجنب خالص است مع خفت اعراض و درد و ورم عضلے نسبت بغشاے نخس و منشاریت نبض کمتر بود و باشد کہ ورم عضلہ بزرگ شود و در ظاہر
نمایان گردد و بجا مس آن الم یابد **و خانقہ** قسمے است از ذات الجنب خالص کہ ورم آن عام بود با غشیہ مستبطنہ و علامتش آنست کہ درد بہر دو پہلو باشد و ہیچ شکل خواب
نیابد و ہنگام سرفہ از شدت درد غشی افتد و استنشاق ہوا متعذر شود **و شوصہ** ورمی گرم بود در حجابے کہ بر باطن اضلاع خلیف است و صاحب این مرض حرکت نتوان
کرد و ہیچ وجہ نتواند خفت و زیر حجاب حاجز درد باشد **و ذات الصدر** ورم گرم بود اندر حجابیکہ قائم صدر است منصفین در جانب قص علامت آن تپ دائم است

وقلق و مریض از فم معده تا بترقوه درد ناخس دریافت کند و نظر بالا و زیر تواند کرد و بر پشت و پهلو تواند خفت **و ذات العرض** ورمی باشد درین حجاب که در جانب فقرات پشت
حادث گردد و علامتش آنکه مریض درد میان هر دو شانه دریافت کند و خواب بر پشت نتواند کرد و بجانب راست و چپ نگاه نتواند نمود **و برسام** ورمے است
در حجابیکه ما بین معده و کبد حائل است و علامتش زوال عقل است و سعال مفرط بغیر نفث و شدت تپ و کثرت حرقت و تشنگی و درد ناخس بطرف جگر بود و هرگاه قذف و تهوع
افتد از شدت درد غشی عارض گردد و وسواس گاہے کم و گاہے زیاده شود و فرق درین مرض و در سرسام آنست که در آنجا نخست ذهن فتور افتد و بعده عوارضات دیگر چون
قلق و عطش وغیره ظهور کنند و ایضاً در ابتدا تنفس سلیم بود پس متواتر شود و هم از ابتدا چشم سرخ و برخاسته میباشد و سیاهی چشم بالا کشیده میگردد بخلاف این مرض که در تپ
غشی و سوء تنفس و درد پدید مے آید و احوال چشم بسلامت میباشد بعده اعراض دیگر که مخصوص بسرسام است مثل هذیان و جنان رو نماید **اکنون** باید دانست که ماده
ذات الریه خون یا صفرا یا بلغم عفن و شور بود لیکن اکثر ماده بلغم یا خون افتد و از صفرا کمتر و طریق حدوث این ورم یا نزله است که بریه ریزد یا ماده خناق منفجره که بریه فرود
آمده و آنجا قرار گیرد یا انتقال ماده ذات الجنب بذات الریه یا اجتماع ماده در ریه بدون نزله و انتقال اما از نزله که اکثر افتد و انتقال ماده بسوے ریه بدترین انتقال است زیرا که مرض
وے عسر است و باکثر امراض منتقل میگردد چنانچه گفته اند که ذات الریه در هفت روز هلاک کند خاصة نوع صفراوی آن و هرگاه که قوت قوی باشد و از هفته بگذرد و در تپ تخفیف
پدید نیاید و رسوب در قاروره ظاهر نشود و ماده نفث منتفع نگردد لا محاله ریم کند و دست از چاره آن کوتاه گردد و باشد که بذات الجنب و خفقان و غشی و سرسام انتقال کند۔
پوشیده نماند که ماده ذات الجنب وغیره اکثر صفرا خالص میباشد یا خون گرم صفراوی و گاه باشد که بلغم شور عفن بود و گاہے بندرت سوداے گرم نیز محلت این مرض
شود اما خون خالص و بلغم خالص و سودا خالص سبب این ورم تواند شد مگر ذات الجنب غیر خالص عضلی که از خون صرف نیز می افتد **و بدانند** که ظهور علامات مخصوصه هر
خلط بر نوعیت ماده ورم دلالت کند مثلاً ماده این امراض اگر خون بود با وجود علامات مذکور سرخی رو و کثرت تمدد نیز پیدا باشد و اگر صفرا بود شدت نخس و حرقت و اشتداد تپ
بدور غب بر آن گواهی دهد و اگر بلغم شور عفن بود خفت تپ و قلت نخس و کثرت ثقل شاهد وی است و اگر سودا عفن حادث بود با شدت اعراض و کثرت تمدد خشکی دهن و سیاهی و درشتی زبان و
عسرت نفث باشد و ایضاً هرگاه در اوائل نافل بود و تپ هموار باشد دلیل بلغمیت و سوداویت ماده است و بخلاف آن بر ماده دموی و صفراوی و اشتداد و نوایب تپ نیز بر خلط
نائل دلالت کند مثلاً شدت نوبت تپ بطور غب بر ماده صفراوی و اشتداد آن بطریق ربع بر ماده سوداوی دلیل باشد همچنین ماده فاعله برنگ نفث دریافت شود چنانچه نفث
سرخ در ابتدا قبل نضج بر ماده دموی و زرد بر ماده صفراوی و اشقر بر ماده مرکب از صفرا و خون و سیاه بر ماده سوداوی و سفید پیش از نضج بر ماده بلغمی دلالت دارد و ایضاً نفث
اول آشیا است بر نضج و وقت و سلامت و هلاکت مثلاً اگر نفث در اول روز ظاهر شود این دلیل خیر بود و نضج در روز چهارم و بحران روز هفتم متوقع باشد و هرگاه نفث
در روز سوم یا چهارم پیدا آید ایضاً بر سلامتی دلیل باشد و بصورت عدم نضج در روز چهارم روز هفتم نضج پدید آید و روز نهم یا یازدهم یا چهاردهم بحران کند و اگر نفث در هفتم ظاهر شود
نشان طول مرض بود و در کمتر از سی روز توقع بحران نباید داشت و بهترین نفث آنست که سهل و اکثر و نضیج و ابیض اللون باعتدال و استوای قوام بوده باشد و
بعد از وے سفید مائل بسرخی و بعد از آن سفید مائل بزردی در ایام اول و بعد از آن زبدی و بدترین نفث سیاه است خاصه که بدبو باشد و نزدیک وے اندر دلالت احمر
صرف است و اصفر صرف ناری و ابیض لزج مستدیره و نفث سبز رحمو یا احتراق دلیل باشد و هر نفثے که باوے سکون اعراض حاصل نشود مهلک است **علاج** تا روز سوم
فصد باسلیق از جانب مخالف کنند و بعد از سه روز اگر اتفاق فصد افتد از جانب موافق مرض کشایند و چندان خون بر آرند که رنگ آن از سیاهی و غلظ بسوے سرخی و رقت
میل کند و اگر خوف سقوط قوت باشد از مقدار خمس تولہ کم نباید گرفت و در خانقه فصد از هر دو جانب کنند و عناب سپستان بهدانه تخم خطمی در آب جوشانیده صاف کرده شیره تخم
کاهو مقشر شربت بنفشه داخل نموده خاکشی پاشیده بنوشند و حسب حاجت دیگر ادویه مغریه ملطفه مثل گل بنفشه و نیلوفر و عنب الثعلب و خبازی و گاوزبان افزایند و در صورت
کثرت حرارت شیره خیارین و خرفه و مغز کدو اضافه کنند و موم سفید و روغن گل بر آتش گداخته بر جائے درد بمالند و پنبه کهنه بالائے آن ببندند یا آرد جو بنفشه خطمی با آب گرم و
روغن بابونه سرشته ضماد نمایند در ذات الجنب و برسام بر پهلوے علیل و در خانقه بهر دو پهلو و در ذات الصدر و ذات الریه بر سینه و در ذات العرض میان هر دو شانه و در مشوصه
ضماد نباید کرد دیگر آنجا که ماده قلیل بود و باید که از دود و باد و نشستن در آفتاب و از خوردن طعام بسیار و از محذرات و حموضات و از جماع و از هرچه قابض بود پرهیز نمایند و ایضاً از خوردن
آب سرد محترز باشند و در وقت غلبه تشنگی اصل السوس مقشر جوشانیده صاف نموده و شیره تخم خیارین و شربت بنفشه آمیخته سرد کرده بدهند و اگر تلیین طبع منظور باشد مطبوخ ملین
دهند و بعد سه روز عنب الثعلب تخم خطمی تخم کتان از هر واحد شش ماشه با موم زرد و روغن گل از هر یک دو تولہ قیروطی ساخته بکار برند و اگر تپ شدید نباشد و در جانب اسفل و
نواحی شراسیف میل کند و حاجت مسهل بینند روز هشتم گل بنفشه عنب الثعلب تخم خطمی و خبازی هر یک هفت ماشه گاوزبان گل نیلوفر هر یک پنج ماشه عناب آلو بخارا هر یک پنجدانه
سپستان یازده دانه شب در آب گرم تر کرده صبح مالیده صاف نموده ترنجبین شیرخشت هر یک چهار تولہ مغز فلوس هفت تولہ مالیده باز صاف ساخته شیره بادام هفت دانه
اضافه نموده مسهل دهند و در صورت بلغمیت در مطبوخ مذکور اصل السوس مویز منقی افزایند و لعوق خیارشنبر و روغن بادام بغایت خوب است و بعد عمل مسهل لعاب بهدانه و لعاب

اسپغول با قند سپید آمیخته باید داد و در آخر روز ماء الشعیر همراه شربت بنفشه و روغن بادام غذا سازند و غیر وطی تحمل آرند بعده چون قدری از تپ و درد باقی باشد در روز دهم یا
دوازدهم باز مسهل مذکور بدهند و درین امراض حقنه بهتر از مسهل باشد پس از استفراغ ماده هر صباح خمیره بنفشه و جلاب رقیق آمیخته روغن بادام افزوده بدهند و از اغذیه
بکهچڑی مونگ و ماء الشعیر قناعت کنند و اگر در کشکاب عناب و سپستان و بنفشه بپزند و با شکر و روغن بادام دهند صواب باشد و در صورت سقوط قوت شوربای چوزه مرغ کباب جو
مقشر پخته باشد جایز است و بعد از سه ساعت شربت بنفشه سه توله در اندک آب سرد بدهند و آنجا که اسهال عارض شود از علامات رویه است پس در حین آن ماء الشعیر بریان و
شربت حب الآس و شربت انار شیرین و امثال آن که مضر با عضاے صدر نباشد باید کوشید و اگر در ظهور نفث توقف بینند یک ساعت قبل از ماء الشعیر دو اوقیه شربت بنفشه
بدهند و لعاب بهدانه همراه شربت بنفشه و روغن بادام ساعت بساعت اندک اندک باید داد و تکمید مثانه که آب گرم و روغن بنفشه در آن پر کرده باشند بجهت تسکین درد سخت
مفید است خاصه در فروع دموی و در صورتیکه تسکین حاصل نشود بجاورس و سبوس گندم تکمید باید کرد و چون درد ساکن نشود و نفث قلیل و بطی باشد ضمادات منضجه محلله بکار برند
و با وجود این تدابیر اگر ابطاے نفث و دشواری نضج بر حال خویش باشد مطبوخ سپستان و بهدانه و شربت زوفا استعمال کنند که منضج و منفث است و سکنجبین بسیار ترش
نبود نیم گرم دادن در تقطیع و تلطیف بلغم بالغ باشد و هرگاه که در ذات الجنب غیر خالص عضله ورم بظاهر نماید و خود بخود منفجر نشود بر موضع ورم نشتر زنند تا ریم برآید پس مراهم بطریق علاج قروح نهند
و صاحب کامل الصناعه و کامل گوینده که هرگاه در پهلوے خناق و در ذات الجنب از بیرون سرخی یا ورم یا بثره پدید آید بر آن موضع محجمه بلا شرط بنهند یا انجیر و خردل با بابونه کوفته بر آن ضماد نهند
تا موضع را متقرح سازد و بعد از نقاهے بدن و نضج مرض و زوال تپ بیمار را بحمام برند و هواے آن معتدل دارند و در آب نیم گرم نشانند که در تسکین درد و انتعاش قوی و
تفتیح مسام و تحلیل ماده مابقی اثرے عجیب دارد اما از کشف سر و سینه خصوص در هواے بارد و از ریختن آب گرم بر سر حذر کنند که موجب انحدار فضول دماغی بسینه گردد و تشدید
نماید که درین امراض همگی به تنقیه رطوبات سینه کوشند و اشربه لین و منضج و منفث مع برودت مثل ماء الشعیر با شربت بنفشه و طبیخ عناب و سپستان وغیره باید داد و از آنچه بادهاے
بخارهاے اثقال مضر بسر سازد چیزهاے که باشکن بود بکار نبرند و امعا را مداد کثرت تبرید و تلطیف درین امراض احتراز کنند که باعث خامی
و بطلان نضج است لیکن بباید که اشیاے مبرده را با ادویه منضجه درآمیزند و کثرت و قلت مبردات حسب نوع ماده باشد مثلاً در ماده صفراوی نسبت بدیگر اقسام حاجت
به تبرید زیاده بود و اشربه مطفی حرارت که سرفه آور نبود چون شربت نیلوفر و بنفشه بلعاب اسپغول و بهدانه وغیره باید داد و در صورت شدت حرارت گاهی آب تربوزه ده توله نبات دو
توله می دهند و مضمضه بشیره خرفه یک توله شکر سفید یک توله گاهی آلو بخارا با شربت نیلوفر دو توله روز شدت صفراویت و در خوف استحاله بصفرا سیه بدهند و در ماده
بلغمی تلطیفیه چندان افراط نکنند تا ماده غلظت و خامی نپذیرد بلکه همگی توجه بتقطیع و تلطیف ماده فرمایند مطبوخ زوفا دهند و بدستور تنقیه سازند بجاے آب ماء العسل دهند و ضماد بید انجیر و
شیر میش پخته و تحلیل آب پخته نوشته اند و در ماء الشعیر پخته داده باشند و در ماده سوداوی که نادر الوقوع و مهلک است عنایت بطرف ارخاء موضع و تلیین
و ترطیب ماده بیشتر دارند و باب گرم تطول سازند و حقنه لینه طبع بکشایند و هرگاه ببینند که ورم تحلیل نشود و ماده پخته شود جهد باید کرد تا پیش از آنکه ریم کند بنفث پاک گردد و عناب پنجدانه
انجیر سه دانه سبوس گندم ششماشه جو مقشر سپستان هریک چهار ماشه گل بنفشه ششماشه جوشانیده نبات دو توله باید داد و حریره سبوس گندم با شکر نافع است و چون ماده
در چهار روز بنفث پاک نشود باید دانست که جمع شده ریم کند و شدت درد و قوت تپ و دشواری نفس و درشتی زبان و ثقل و بیخوابی بر آغاز جمع و ریم دلالت کند و سکون
درد و تپ بتمام آن و کمال نضج گواهی دهد و چون قریب بانفجار رسد باز تپ لرزه سخت پدید آید و نبض عریض و مختلف و ضعیف گردد و درین صورت اول تدبیر کشادن ورم کنند و آن چنان
باشد که بنشینند و دهان کشاده بروے تا دود بگلو رود و بیمار را بر کرسی نشانند و بجنبانند یا ایارج فیقرا و شحم حنظل حب
ساخته شب دارند و بتدریج بگلو انگور و جاذشیر ماء العسل دهند پس اگر مرگ مهلت دهد و ریم بعد از نضج سر کند بکشاید ماء العسل
یا ماء الشعیر دهند تا قرحه را پاک سازد و بعد از آن بفضل الله خواهد آمد علاج فرمایند و بعد از آن انفجار اگر ماده تا چهل روز مندفع نشود و اکثر اندفاع آن بنفث باشد بسل گردد
و بسیار باشد که پیش از تمامی نضج بسبب جنبش قوی و حرکت عنیف یا قی کردن ورم بکشاید و خون صرف یا با ریم خام برآید پس در چنین حالت زود فصد کنند و بعلاج نفث الدم
رجوع نمایند **اشاره** هرگاه این اورام ریم کنند و عقب آن خفت روے نماید بیمار عنقریب هلاک گردد و ایضاً اگر ورم ریم کند و بذات الریه انجامد و قوت ضعیف بود و علامات
ردی ظاهر شود هلاک شود هرگاه ذات الجنب ریم کرده بکشاید و ریم اندر فضاے سینه افتد چند روز خفت رونماید پس بمیرد و جالینوس گوید که اسهال در ذات الریه و ذات الجنب علامت
شر است و هم او گوید که در ذات الریه اطراف ابهام سبز گردد و بر پیشانی بیمار بثره سرخ پدید آید و چیزے شبیه بخون از آن ترشح کند و در آغاز وجع عطسه عارض گردیده باشد
بیمار در هفتم یا چهارم هلاک شود **بشارة** بقراط گوید که ورم قدمین با ذات الریه نشان خیر است و هرگاه اندرین مرض زیر پستان و مواضع سفلی خراجات پدید آید و تقرح کند و
ناسور گردد و همچنان اگر انگشتان دست و پا حذر پیدا کند ازین علت خلاصی یابد **هدایت** گاه باشد که ریح غلیظ در نواحی پهلو میان اغشیه بند شود و بعلت ورم درد پیدا کند
و از ذات الجنب غیر حقیقی باشد مانند علامتش خفت درد و دیگر اعراض و عدم لزوم تپ بود و علاجش آنست که شیره بادیان و شیره تخم کشوث و گلقند بدهند و روغن بابونه بمالند

مدد گیرد و در غذا دادت و کما دات محللہ سخنہ عمل آرند و اگر حاجت تنقیہ افتد مسہل بلغم دہند و فصد نیز نافع بود لخروج الریح مع الدم و نفع فصد تسلیم اند بدست محاذی است المعہود
است **فائدہ** ورم ریہ کہ بطفل عارض شود علامتش تپ و سرفہ و تواتر ضیق النفس و ہنگام تنفس گوئی زیر اضلاع افتد و این مرض را باصطلاح اہل ہند ڈبہ نامند و اکثر از مادہ
بلغم حادث شود و از تپ گرم خالی نباشد گاہے از مادہ گرم افتد و با تپ محرقہ باشد با لجملہ علاجش منضجات و مسہلات و منفثات بلغم نمایند و سینہ مریض را بدہن موم روغن
معمولہ نمایند و انضمہ بارہ وہ حصلا نہند و اگر قوا تند نضج مادہ نمودہ مسہل دہند و الا بے انتظار نضج بزودی اخراج مادہ از مسہل و شیاف مناسب کنند منضج کہ درینجا بکار آید
اینست اصل السوس مقشر نیکوفتہ گاؤزبان سویہ غلی پرسیاوشان انجیر گل بنفشہ تخم خبازی عنب الثعلب بقدر مناسب جوشیدہ صاف نمودہ قدرے نبات سفید داخل کردہ
بنوشانند و روز دوم اگر مریض قوی باشد و فاد خشک بیخ سوسن اضافہ کنند و مسہل سناکی مغز فلوس افزایند و اگر حاجت افتد وقت شام سبوس گندم گل گاؤزبان بیخ سوسن
مروق گاؤزبان جوشانیدہ صاف نمودہ شربت بنفشہ داخل کردہ دادہ باشند و چون بقدر یک سرخ خون خرگوش در عرق گاؤزبان حل کردہ بخورانند درین باب مجرب است ہمچنین قدرے
مالیدن آن بر تارک و ناخنہا مفید بود و نیلہ تھوتہ سوختہ سہاگہ نیم بریان ہر دو مساوی در آب یا در شیر زن حل نمودہ بقدر دانہ باجرہ حب سازند و وقت احتیاج یک حب یا دو حب
آب یا در شیر داشتہ بدہند مجرب و آزمودہ است و اگر سلاجیت بقدر یک سرخ در بول ہمان طفل حل کردہ و شیر گرم نمودہ بنوشانند و یک سرخ در بول طفل حل کردہ بر ناف کودک طلا کنند نا کیہ
مفتہ نافع آید و اگر چہار سرخ تخم مرچ یل تا یکپاس باب سحی نمایند و نیم گرم کردہ بنوشانند تا سہ روز بلغم غلیظ را لحجی دفع میکنند علت را زائل میسازد بعون اللہ تعالی +

مفردات

خوردن سیب و بخار گرفتن و طلا از خارج کردن بوجع صدر مفید است **دیگر** کہ جہت درد سینہ و سرفہ مجرب است و مادہ سینہ را بہ بول بر می آرد بگیر انار شیرین و سر آن قدرے
ببرا شد و سوراخ کردہ بدقات قدر یکہ گنجایش داشتہ باشد روغن بادام شیرین در آن ریختہ بروے آتش نرم گذارند تا روغن را جذب کند و بجدے رسد کہ دیگر جذب نتواند و
کمیدن این قسم انار فوائد مذکورہ می بخشد و بدستور آشامیدن آب انار شیرین با شکر و نشاستہ و صمغ عربی و روغن بادام کہ نیم گرم باشد ہمین اثر دارد منقول از علاج الامراض +
دیگر برائے ڈبہ اطفال کہ عبارت از ضیق انہا است الوہ بقدر یک حبہ در شیر او حل کردہ بنوشانند و پرشش طلا سازند و بالائے آن برگ پان بر بندند و جند گادہ بن
بقدر یک حبہ نیز مفید است تکلہ **دیگر** برائے ڈبہ طفل از مطلب جوالنسہ چار ماشہ در آب حل کردہ بدہند و اگر طفل چہار و پنجسالہ باشد ہشت ماشہ بدہند مجرب است و گویند کہ دو
چہار قطرہ شراب بطفل دادن درین مرض بسیار نافع است **مرکبات** - **جوشاندہ** ذات الجنب نسخہ مطب عناب گل بنفشہ خطمی جوشانیدہ شربت نیلوفر
خاکشی **ایضاً** عناب گل بنفشہ اصل السوس لعرق شاہترہ جوشانیدہ شیرہ مغز تخم کدو شیرہ خیارین شربت بنفشہ خاکشی **ایضاً** برائے وجع جنب منالط بہ ورم
کبد با صلابت معدہ و نزلہ عناب خطمی بہدانہ جوشانیدہ شیرہ خیارین ششماشہ شربت بنفشہ دو تولہ خاکشی ششماشہ **ایضاً** کہ برائے ورم ریہ و ذات الجنب و تپ صفراوی
دموی مجرب است گل نیلوفر پنجماشہ عناب بہدانہ سپستان ہفت دانہ نبات تولہ **جوشاندہ** کہ برائے ڈبہ اطفال مفید است از علاج الامراض بزرگتان زوفا خشک
مغز ملیٹھی انجیر خشک جوشانیدہ صاف نمودہ رب السوس سائیدہ نبات اضافہ نمودہ بنوشانند و سینہ مریض را بمنفثات مثل آرد نخود و مالیدن بسیار مفید است **حب** برائے
ڈبہ اطفال از کتاب مذکور حرملین قرنفل تخم پلاس ہر واحد مساوی سائیدہ حب سازند بقدر سرخ و شکداز ند یکے از آن با آب سودہ بدہند و در سہ روز نفع می شود مجرب
است **ایضاً** کہ بلیغ النفع است نیلہ تھوتہ بریان یک ماشہ مغز ریٹھہ سہ ماشہ مغز جمال گوٹہ یک عدد در شیر مادرک سائیدہ بقدر ماش حب بستہ یک وزن میان دادہ
بدہند کہ ستقی مادہ مرض است بقی و اسہال منقول از تکملہ ہندی **ایضاً** کہ مجرب است قرنفل بیخ خراسانی دار فلفل جوک مساوی حب بمقدار موٹھ بند ند یکے بدہند +
حب بجہت ڈبہ طفل از بیاض منلہ گاہی مرحوم قرنفل نیم عدد ناگرادہ دانہ بول سرخ یک نخود مویز یک عدد بار یک ساختہ حب بستہ بدہند یک خوراک است
ایضاً منہ گیرو بیخ سرخ تونیا سے سبز ششش سرخ در آب کہرل کردہ حب بقدر دانہ موٹھہ بستہ یک حب بطفل بخورانند مجرب است **ایضاً منہ** ایوہ جمال گوٹہ
سقمونیا شوی برابر در بول مادہ گاؤ ناناییدہ خوب کہرل کردہ برابر دانہ موٹھہ حبوب بندند یک حب بطفل بخورانند قے و اسہال خواہد آمد انشاء اللہ تعالی بہ خواہد شد
مجرب است ادوکا تی سقمونیا منظر نیا مدہ نوشتہ کہ در ظرف آہنی با دستہ آہنی با بول مادہ گاؤ ناناییدہ کہرل کنند و یک حب در شیر دہند **حب دیگر** معمول فقیر مشک خالص
زعفران جندبیدستر صبر سقوطری ہر یک سہ سرخ سائیدہ با آب حب سازند بقدر دانہ موٹھہ و یک حب در عرق بادیان و یا عنب الثعلب حل کردہ نیم گرم نمودہ بنوشانند مسہل
لسہ عمل بہ شود و اگر مرض مذکور با تپ محرقہ و خشکی دہن و بیہوشی و بیقراری باشد پارچہ یا در شیرہ برگ خرفہ سبز تر کردہ زبان بزبان بر نارک نہند و قرص کافور بوزن چہار سرخ در
آب حل کردہ بدہند پس ہرگاہ گرمی کم شود برائے رفع تنگی نفس حب مذکور دہند بوقت سردی و نیز نسب **حب** بجہت ڈبہ اطفال مرچ سیاہ یازدہ عدد مغز جمال
گوٹہ دو نیم عدد نیل بڑی یک ماشہ کھوپرہ دو ماشہ ہمہ را کوفتہ بیختہ در لعاب بہدانہ حبہا بقدر دانہ موٹھہ سازند طفل ششماہہ را نیم گولی و یک سالہ را یک گولی دو سالہ را
دو گولی بدہند از بیاض بخشی صاحب **ایضاً** برائے ڈبہ مجرب است حب السلاطین مدبر گل ارمنی گیرو مساوی سائیدہ حب بقدر طفل بندند یک حب در شیر مادر حل

کردہ بدہند تا تشنگی نکند **حب التمکت** برائے ذبہ اطفال مغز کرنجوہ یک عدد توتیائے سبز خام یک سرخ باریک ساختہ حب بقدر سرشف سازند و یکے بخورانند واگر احتیاج شود بار دیگر دہند منقول از مفتاح **ایضاً منہ** برائے ذبہ کیلا آکہ توتیائے سبز پوست ہلیلہ زرد پوست ہلیلہ کابلی سفید مساوی باریک سائیدہ حبہا سازند و وقت حاجت باقدرے روغن زرد طلا سازند **ایضاً** کمیلا ہشت درم حلتیت دو ماشہ بقدر فلفل حبہا سازند خوراک یک حب **ایضاً** الوا سہاگہ مرکی مساوی سائیدہ بقدر نخود حب بندند و یکے بدہند **فائدہ** ذبہ دو نوع است یکے آنکہ مادہ آن گرم بود و تب تیز لازم اوست و این خوف دارد و درین تا یک ہفتہ اشیائے ذی سمیہ ہرگز ندہند بہتر بدیں تلیین است لعلوس خیار شنبر و عناب واصل السوس مویز منقی و بنفشہ بے انتظار نضج و دوم آنکہ او ذہ بلغمی بود و تب حاد نباشد و سو تنفس شدید بود و این از نسبت اول خطر کمتر دارد و درین قسم حسب موقع اشیائے ذی سمیہ مذکور باحتیاط کامل دادن جائز است و در تجربہ ضماد نیز بکار برند **حب** کہ در ذات الجنب غیرہ جان زدین دارد الفضاح وتسہیل نفث کند از مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ مغز تخم کدو تخم خشخاش ہر یک یکدرم مغز بادام مقشر سہ درم رب السوس نیم درم سائیدہ بشربت تا رسرشتہ حبہا سازند و زیر زبان نگہدارند واگر خواہند شربت انار زیادہ اندازند و بطریق لعوق ساختہ استعمال کنند **حسو** نافع ذات الجنب ادعجالہ نافع مغز تخم خیارین مغز تخم کدو تخم خشخاش مغز بادام مقشر در آب شیرہ برآوردہ با شکر سفید و روغن بادام شیرین بپزند تا مثل حریرہ شود بخورند ملین و معین بر نضج و نفث است و مسکن درد بود **ایضاً** برائے ذات الجنب سوداوی آرد گندم آرد بادام شیرین شکر سفید بدستور مرتب کردہ بکار برند **خبز** کہ جہت صاحب برسام بعد فصد و تنقیہ معمول بادملوبخان صاحب آرد جو آرد باقلا سبوس گندم ہر واحد دو کف لبشیر کاو ولعاب بہدانہ ولعاب گل خطمی سفید و آب عنب الثعلب سبز و آب پوست خشخاش و آب بابونہ و روغن گل و روغن کدو خمیر کردہ نان بحجم دو انگشت ساختہ بر تابہ بنادہ نیم بختہ گرم گرم بر موضع درد تکمید نمایند پس ببندند **دوائے** کہ در وسینہ و سرفہ را نافع است از علاج الامراض صمغ عربی یک دانگ لبہ محرق سہ دانگ باسفید و بفیہ سرشتہ بخورند **دوائے** برائے ذبہ از بیاض والد مرحوم مرکی سرخ نیم ماشہ قند شیرین یک ماشہ زیرہ سیاہ ہشت دانہ قرنفل یک عدد سائیدہ بنوشانند **ایضاً** کہ بدوائے قسوت و پودینہ شہرت دارد جہت ذبہ و ریاح و نفخ شکم و قبض و اکثر امراض صبیان مجرب است از ذکائی قسوت دوازدہ ماشہ پودینہ خشک بنج خراسانی ہر یک چہار ماشہ کوفتہ بیختہ نگاہدارند و بحسب سن و سال بدہند **دوائے** کہ ہمین باب مجرب صاحب خلاصہ است گل معصفر از نیم درم تا یک درم موافق سن کودک ربول طفل جوشانیدہ صاف نمودہ بدہند در سہ نوبت بر ازائل سازد انشاء اللہ تعالی **ایضاً** سونف اجوائن زنجبیل رنگ بلدی ہم جوشانیدہ بدہند و لہدی صرف سائیدہ دادن نیز مفید است مانند بکملا ہندی **سفوف خشخاش** کہ ذات الجنب را نافع است در فصل سعال گذشت **شربت** نافع برائے ذات الجنب از شریفی و ذکائی عناب سپستان گل نیلوفر مساوی دہ وہ چند آب بجوشانند تا وقتیکہ ثلث بماند مالیدہ صاف نمودہ ترنجبین و شکر سفید را موافق حاجت انداختہ کف گرفتہ باز صاف نمودہ بجوشانند تا بقوام شربت آید خوراک مقدار دہ درم **شربت بنفشہ مرکب** از کتاب علوبخان صاحب نافع برائے سعال و شوصہ بنفشہ تازہ یک رطل بہدانہ دہ درم تخم خیار کثیرا تخم خطمی از ہر یک دہ درم در نیم رطل آب یک شب تر نمایند پس بجوشانند تا نصف بماند صاف نمودہ و صد درم قند انداختہ بجوشانند تا قوام شربت بیاید خوراک تا یک اوقیہ و در بعضے نسخ عوض تخم خیار تخم خشخاش سفید است و در قرابادین ہر دو مسطور یک و عوض کثیرا صمغ عربی است **شربت** نیلوفر کہ ذات الجنب را مفید در فصل استسقا خواہد آمد **ضماد** کہ در ذات الریہ بزمانہ ابتدا بکار آید از خلاصہ صندل سفید آرد جو با آب کشنیز سبز آب عنب الثعلب آب خرفہ سرشتہ روغن بنفشہ مخلوط ساختہ ضماد بر سینہ نمایند **ایضاً** کہ ذات الریہ بروز چہارم بکار آید از کتاب مذکور بابونہ اکلیل بنفشہ خطمی صندل سفید آرد جو ہمہ مساوی کوفتہ بیختہ موم سفید با روغن گداختہ اجزا را بآن مخلوط ساختہ بدستور مرہم مرتب بسازند بر پارچہ مالیدہ بر سینہ ضماد کنند واگر در نضج توقف بیند حلبہ تخم کتان و آرد باقلا ہر کدام جزوے براجزائے مذکور بیفزایند **ضماد** کہ مادہ ذات الریہ را نضج دہد از علاج الامراض اول موم و روغن بنفشہ یا روغن بادام گداختہ پس بیہ مرغ و لعاب ریشہ خطمی اضافہ کنند و بتدریج بابونہ خطمی اصل السوس خبازی زیادہ کنند و پختہ بکار آرند **ضماد** برائے عسر نفس حادث از ورم ریہ وقتیکہ حرارت شدید و التہاب قوی باشد از کشنیز کو آب براده کدو آب بید آب برگ اسپغول آب خبازی شیر و کشک جو آبہا را جمع نمودہ خرقہ کتان آغشتہ بر سینہ ضماد کنند **ضماد** برائے تسکین الم ذات الریہ در وقت ابتدا نافع از ذکائی صندل سفید آرد جو گل خطمی کوفتہ بیختہ با آب حی العالم و آب کوی سبز و آب برگ خرفہ خمیر کردہ روغن گل یا روغن بنفشہ آمیختہ ضماد نمایند **ضماد** کہ ذات الریہ و ذات الجنب را سودمند است از خلاصہ عنب الثعلب گل بنفشہ کثیرا گل خطمی سفید اصل السوس ہر کدام جزوے جوشانیدہ صاف نمودہ پیہ گردہ بز چہار جزو روغن کدو دہ جزو گداختہ باہم بجوشانند چون آب سوختہ روغن بماند سفیداب کاشغری منخول بیحیزند و اضافہ نمودہ در ہاون بدستہ بالنتا ہموار شود بدستور مرہم بر پارچہ چسپانیدہ ضماد کنند **ضماد** مسکن وجع ذات الجنب از بیاض استاد و ذکائی بنفشہ بابونہ سبوس گندم آرد گندم تخم کتان ہمہ را در آب بپزند تا مہرا شود پس بفشارند و آن آب را با روغن بنفشہ باز بر آتش گذارند تا غلیظ شود پس ضماد کنند و بعضے تخم خطمی حلبہ آرد جو نیز افزودہ اند **ایضاً** کہ تسکین وجع ذات الجنب کنند و مجرب است از بیاض مذکور و ذکائی آرد جو اکلیل الملک پوست خشخاش کوفتہ بیختہ با آب خنماد کنند **ضماد** کہ مادہ ذات الجنب و ذات الریہ بپزد و درد ساکن کند از قانون و قادری و علاج الامراض بنفشہ خطمی بابونہ ہر یک جزوے آرد باقلا آرد جو ہر یک یک نیم جزو اصل السوس و جزو کوفتہ بیختہ بموم و روغن بنفشہ یا روغن کنجد سرشتہ بر نہند واگر حاجت تحلیل زیادہ بود تخم کتان در آن افزایند و باہمی نضج ضماد نمایند واگر حرارت بسیار باشد بدل روغن بنفشہ روغن سوسن یا روغن نرگس واگر حرارت قوی باشد بدل تخم کتان

گل بنفشہ گل خطمی تراشہ کدو عنب الثعلب اصل السوس مقشر نیکوفتہ پرسیاوشان در آب بجوشانند صاف نمایند پس آب سنائی ولعاب بہدانہ اضافہ کردہ در پیہ ورہ غناہائے مذکور
کہ ذہب نمایند بغایات از لعاب و آب تستقیہ بنہد این قسم کہ قدرے قدرے از آنہا بر آتش در موم و پیہ ذاب می نمانند کہ جذب کند پس فرود آوردہ سرد کردہ باز بر آتش گذاشتہ تستقیہ
و ہنگامیکہ تمام آنہا جذب شود **لعوق کتان** نافع برائے ورام ریہ علاج امراض لعاب تخم کتان عسل مصفی شکر سرخ ہر یک یک رطل ہمہ را بجوشانند تا بقوام عسل بیاید خوراک
دو درم **لعوق خیارشنبر** جہت ذات الریہ وذات الجنب نافع شکم نرم کند وحدت مواد الشبیہ بشکنند منقول از خط استاد مرحوم قلوس خیارشنبر پنجاہ درم در آب گرم حل کردہ
صاف نمایند پس کتیرا صمغ بادام ہر یک پنج درم آرد باقلا ہفت درم مغز بادام دہ درم قند سفید پانزدہ درم نرم کوفتہ آنچہ بیختنی است بیختہ در آن بسرشند و روغن بادام سہ
درم آمیزند شربت دہ درم تا پانزدہ **لعوق** از برائے ذات الجنب از مجربات فضل اللہ تبریزی کہ حکیم امیر تیمور صاحب قران بود این نسخہ را در شرح موجز آوردہ و نوشتہ کہ
من تجربہ کردہ ام بارہا عناب سپستان ہر یک پانزدہ عدد بنفشہ دو مثقال خطمی یک مثقال نشاستہ شیرخشت ہر یک پنج درم فلوس خیارشنبر دوازدہ مثقال خمیرہ بنفشہ دہ
درم ترنجبین بست درم روغن بادام شیرین یک مثقال نبات پنج درم جوشاندہ صاف کردہ مغز خیارشنبر و شیرخشت و خمیرہ بنفشہ و ترنجبین بدست مالیدہ بار دیگر
صاف کردہ نبات آمیختہ بنہند در آفتاب تا غلیظ شود و قوام آن بعدہ روغن بادام آمیزند **لعوق** کہ ذات الجنب وذات الصدر وجمیع امراض صدر وحجاب وجنب و
ضیق النفس حار را نافع است نسخہ مطب گل بنفشہ گل نیلوفر تخم خیار تخم خرفہ پرسیاوشان اصل السوس فراسیون زوفا خشک ہر یک سہ ماشہ خشخاش چہار ماشہ مویز منقے
دہ دانہ جو مقشر سہ ماشہ انجیر زرد پنج دانہ جوشاندہ نبات سفیدہ دام روغن بادام لعوق سازند شربت یک ملعقہ و در نسخہ سپستان انیسون خطمی بہدانہ کتیرا زیادہ است
و بجہت مادہ غلیظ سرفہ گل بنفشہ گل نیلوفر تخم خیار تخم خرفہ دور کردہ است **مطبوخ سپستان** در اورام مذکورہ ہنگام دشواری نضج بکار آید از خلاصہ
عناب بست دانہ سپستان سی دانہ انجیر سفید دہ دانہ مویز منقے بست درم اصل السوس مقشر پرسیاوشان ہر کدام چہار درم تخم خطمی خبازی ہر کدام سہ درم جو مقشر
مرضوض پنج درم ہمہ را در چہار رطل آب بآتش ملایم بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نمودہ چہار اوقیہ ازین آب مطبوخ پنج درم خمیرہ بنفشہ حل کردہ و یک مثقال روغن
بادام شیرین چکانیدہ بدہند و اگر تب نبود در مطبوخ مذکور قدرے زوفا خشک اضافہ نمایند **مطبوخ ملین** کہ در ذات الریہ وذات الجنب مستعمل است عناب
سپستان ہر کدام دہ دانہ بنفشہ نیلوفر ہر کدام سہ درم تخم خطمی دو درم باشکر سفید و ترنجبین ہر کدام دہ درم بدہند و تابستان سرد نمودہ و در زمستان گرم بعد از چہار روز قدری
اصل السوس و پرسیاوشان در مطبوخ بیفزایند **نوع دیگر** در ورم صفراوی و سوی شش بعد فصد باسلیق و تسکین حرارت بافزایش شیرہ خرفہ وشیرہ خیارین باین نسخہ
تلیین معمول است گل بنفشہ نہ ماشہ آلو بخارا شیرین دہ دانہ عناب پنج دانہ نیلوفر شش ماشہ سپستان بست دانہ در عرقیات جوشانیدہ مالیدہ صاف کردہ نبات سہ
تولہ باشیرخشت دو تولہ و اگر خواہند سنائی و ترنجبین بیفزایند و در ورم ملتی پرسیاوشان تخم خطمی اصل السوس مویز منقے بیفزایند و قیروطی معمول بر سینہ گذارند **مطبوخ**
برائے ذات الجنب بعد فصد از بیاض حکیم اجمل خانصاحب مرحوم عناب دہ دانہ سپستان پانزدہ دانہ خطمی خبازی ہر یک شش ماشہ عنب الثعلب گاؤزبان یک تولہ گل نیلوفر
شش ماشہ جوشانیدہ صاف نمودہ لعاب بہدانہ لعاب اسپغول درآن حل کردہ باترنجبین شیرین نمودہ بخورند **مطبوخ منضج** نافع ذات الجنب از معمولی پرسیاوشان گاؤزبان
بنفشہ نیلوفر تخم خطمی خبازی ہر یک سہ درم اصل السوس مقشر نیکوفتہ چہار درم عنب الثعلب دو درم عناب ہفت دانہ سپستان پانزدہ دانہ مویز منقے تولہ شعیر مقشر نیکوفتہ سہ درم
گلقند دو تولہ بعد فصد بعمل آرند و اگر تب تیز بود بعد نضج کردہ نضج مادہ فلوس خیارشنبر بقدر مناسب اضافہ کردہ تنقیہ نمایند و عوض آب عنب الثعلب نوشانند **مطبوخ** ذات الجنب و
ذات الریہ و درد سینہ و سرفہ نسخہ مطب خطمی خبازی اصل السوس پرسیاوشان ہر یک چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ جو مقشر شش ماشہ انجیر دو دانہ عناب پنج دانہ سپستان بست دانہ
در چہار رطل آب بپزند چون یک رطل آب بماند روغن بادام پنج ماشہ داخل کردہ بنوشند **ایضاً** برائے درد سینہ و پہلو کہ از ریح باشد بیخ بادیان اصل السوس پرسیاوشان ہر یک دو درم
انیسون پودینہ خشک ہر یک یک درم نبات دو تولہ جوشاندہ بنوشند از معمولی **مطبوخ مسہل** یعنی گھٹی برائے ذبۃ الاطفال بادیان اصل السوس مویز منقے گل سرخ عنب الثعلب
بنگ کابلی بادکہنہ زنجو صبر زرد پوست ہلیلہ زرد حب المحلب فلوس خیارشنبر جوشانیدہ بدہند۔ **ایضاً** بادیان مویز منقے عنب الثعلب زوفا خشک ہیکدانہ و ذلان دانہ
مرچ تکی صبر زرد پوست ہلیلہ زرد گل سرخ ہر واحد نیم ماشہ مغز فلوس تولہ جوشانیدہ حب المحلب مخرج رطوبات سینہ و شش و بدل چکادانہ می نویسند بالجملہ ہر دو نسخہ مرکب
متضمن برادویہ مسہلہ بلغم غلیظ لزج برائے اسہال قوی اند اگر قدرے تیز خواہند چوک و تربد سفید بیفزایند و دوائے سیاہ لعقد سرخ نیز سفید و مسہل ہمان وقت دہند تا خیر نکنند و
در ذبہ آب اطفل بابتدا ہرگز نباید داد بجائے آن عرق بادیان یا عرق گاؤزبان بدہند و از جوش دادن مغز فلوس قوت اسہال و ازلاق کم میشود بنابر آن در طفلان بسبب
ضعف آنہا معمول است **لقوع مسہل** کہ در برسام وذات الجنب مستعمل است در فصل صداع گذشت **وجور** کہ سوز تنفس اطفال صغار کہ بعرف این دیار
آن را ذبہ می نامند نافع مجرب است از ذکائی چوک ترش مرچ ہلیلہ زنگی حضض مکی برابر کوفتہ بیختہ بآب جہائے خورد بستہ در شیر حل کردہ بحسب سن وسال اطفال بعمل آرند در
بقائے نسوت عوض حضض است و ہمین مناسب است و ہلیلہ قید زنگی نیست +

استادم ابلاکردن گل بنفشه بہدانه عرقیات جوشانیده شیرهٔ مغز تخم کدو شیرهٔ اصل السوس شربت بنفشه خاکشی باز عناب بہدانه تخم خطمی شیره بہدانه شربت بنفشه خاکشی بعده
مسہل بارداد فلوس خیارشنبر ترنجبین آلو بخارا العرق عنب الثعلب گلقند آفتابی روغن بادام دویم روز مسہل لعاب بہدانه شیرهٔ اصل السوس شیره کاہو شیرهٔ خطمی شیره بہدانه
شربت بنفشه خاکشی اندکی تنفس و سعال باقی بود بہدانه عناب جوشانیده شربت بنفشه کتیرا صمغ عربی سوده پاشیده دادند حاذق شد **ایضاً** ذات الجنب اول فصد بعده
عناب گل نیلوفر بہدانه اصل السوس جوشانیده شیرهٔ بہدانه شیرهٔ مغز تخم کدو نبات قند اکہیری بعده بجائے بہدانه گل خطمی و بجائے بہدانه خیارین و بجائے کدو کاہو کرده و
اصل السوس و گل نیلوفر بود توقف بعد چه روز مسہل داده فارغ کردند برائے تنقیه دویم اصل السوس خطمی بہدانه عنب الثعلب جوشانیده شیره کدو نبات خاکشی **ایضاً** اول فصد با
سلیق مخالف بجہت اماله بعده تبرید بعد طبیخ چون گرمی تب و فصد از نفس عنقریب موقوف ماند فقط هم شدت مرض بود و مرض از سوء تنفس و اعراض ظاہر شد تردد در فصد کردن از جانب
موافق ماند آخر فرمودند اگر همین شدت ماند فصد نکنند و الا مسہل باید داد ناچار حجامت و محلیه بکار برند عناب گل بنفشه گاؤزبان عنب الثعلب سپستان خطمی خبازی بہدانه
مویز منقی خیارین کوفته شب خیسانیده صبح خام مالیده شربت بنفشه خاکشی غذا آشجو سویم روز گل نیلوفر اصل السوس افزودند در نسخه آخر روز برائے شدت هیجان ریم
و پیش خرخره داشت آخر جو گل نیلوفر اصل السوس نبات **ایضاً** طبیبے سه مسہل و فصد نموده تب و درد و موضع بدستور ماند استاد این دادند سپستان خطمی خبازی
اصل السوس بہدانه عناب شب در آب گرم خیسانیده صبح خام مالیده شیرهٔ کاہو شیرهٔ خیارین شربت بنفشه خاکشی دویم روز گل نیلوفر گل بنفشه افزودند سویم روز
سناء مکی نه ماشه گل سرخ شش ماشه فلوس خیارشنبر شش توله گلقند آفتابی چهار توله غذا روز مسہل جو و آب گوشت بجائے نخود آب داده شد **ایضاً** حامله
شش ماہی فصد باسلیق بضرورت کرده شد عنب الثعلب گاؤزبان عناب خیارین کوفته خطمی سپستان بہدانه جوشانیده شربت بنفشه دادند لینت شد نجات یافت
ایضاً ذات الجنب طبیبے معاصرین از فصد کردن تساہل کرده مسہل حار داد و سعال و تپ فہمیده بود از ورم صدر غافل شد چه لازم اول فصد باسلیق بعده منضج و مفتح
خفیف مثل خطمی عناب بہدانه بنفشه گل نیلوفر خبازی گاؤزبان و مکی مثل زوفا و پرسیاوشان و دیگر شیرجات مثل شیرهٔ تخم کاہو خشخاش و شربت نیلوفر عناب و غیره مے
بایست دادن و طبیبے احمق راه منضج و مسہل هم غلط کرده بود و روزی ناقص خیال سل فہمیده شیرجات قابضه بارده مثل شیرهٔ تخم خرفه و شیرهٔ خشخاش طباشیر صمغ عربی کتیرا
کافور گیرو و غیره داده مریض درگذشت فاحذر وانتبه بعد مسہل استاد فصد فرمودند زیراکه خلش داشت و عناب اصل السوس تخم خطمی گل بنفشه جوشانیده صاف نموده نبات
داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشند **ایضاً** ورم پہلو عضلی در ظاہر نمایان مس کرده فرمودند پخته شده است لیکن گاه فند بحکیم گذاشته ضماد ادویه معموله بگذارند تا تسکین هم
شود و بگاه فند عناب بعرق شاهتره و ست مالیده شیره کاہو شربت بنفشه بعده برائے التیام فرمودند که موم در روغن گل گداخته مردارسنگ سفیده کاشغری رسوت
از یک سوده شیره مغز تخم کدوے شیرین ممزوج نموده مثل مرہم ساخته بہ آن الند برآماس بجائے ہیگاه از خارج بیرون لیسند حال بدستور شاهتره جراته بلیله زرد تخم کاسنی
کوفته جوشانیده شربت بزوری دویم روز شاهتره گل سرخ عنب الثعلب کاسنی کوفته نبات حال بدستور بااین ہادر گذشت جلد پہلو افتاده و جلد برجاسته و بائے
همین جانب چپ متورم باز ادعناب گل نیلوفر شاهتره گل بنفشه مویز منقی بادیان اصل السوس سناء مکی گلقند آفتابی بعده ادویه مسہل افزودند بعده برائے تنقیه هیری
از گل بابونه ده ماشه بذر کتان مغز استه املی مغز گل سرخ گل خطمی عنب الثعلب هریک شش ماشه لسنیر گاؤ پخته مثل مرهم نمایند و تیر و طی معمول علوی خان بجائے درد
گذاشته بربندند **ایضاً** مردے نحیف خفقانی صفراوی درد پہلو بسیار شد بعد کردن فصد فرمودن روغن بابونه بمالند و درد و گلقند آفتابی هم جائز داشتند اگر سرفه
و تپ می شد علاج بااین طور میفرمودند بہدانه گل نیلوفر خطمی خبازی گل بنفشه عناب سپستان عنب الثعلب اصل السوس پرسیاوشان گاؤزبان خیارین کوفته گاہے دو سه اجزا
ازین ادویه جوشانیده شیرهٔ بہدانه یا شیرهٔ خیارین یا شیرهٔ کاہو یا شیرهٔ خرفه یا شیرهٔ مغز تخم کدوے شیرین یا شیرهٔ مغز بادام مقشر شیرهٔ اصل السوس یک شیره یا دو
شیره با شربت بنفشه یا شربت نیلوفر یا شربت خشخاش یا نبات یکے داخلکرده صمغ عربی کتیرا سوده پاشیده یا یکے از عرق عنب الثعلب یا عرق گاؤزبان یا عرق
نیلوفر یا عرق بید ساده میدادند و در روز مسہل همراه ادویه سابقه فلوس خیارشنبر ترنجبین گلقند آفتابی روغن بادام می افزودند **ایضاً** ذات الجنب مزمن نخاله
عنب الثعلب مویز منقی بادیان در عرق بادیان جوشانیده گلقند آفتابی فصد بعد نیم **ایضاً** ذات الجنب قاروره سرخ مرد فربه سیاه رنگ عنب الثعلب گل
نیلوفر عناب بہدانه نبات بدہند و فلوس خیارشنبر آب عنب الثعلب ضماد نمایند **ایضاً** زنے را از چندے درد اضلاع بود تا به پشت اول دو سه روز تبرید داده
بعده این جوشانیده دادند بادیان پنجماشه بیخ کاسنی پرسیاوشان هریک هفت ماشه در آب جوشانده گلقند داخلکرده بخورند چون سه چهار روز خورده شد درد اضلاع
رفع گردید لیکن وقت سه پہر درد پشت شد این اضافه کردند عنب الثعلب هفت ماشه اصل السوس چهار ماشه بعده درد اضلاع ریاح و ثقل بود و بواسیر هم داشت این
داده شد مقل نیم ماشه در گلقند دو توله آمیخته همراه شیرهٔ تخم کشوث پنجماشه در عرق بادیان هفت توله گلاب چهار توله بر آورده بخورند سبوس گندم و نمک در پارچه بسته تکمید نمایند
و روغن گل ضماد کنند و به بندند **ایضاً** زنے را درد ریاح در اضلاع بیشد اول این دادند انیسون تخم کرفس هریک پنجماشه در عرق بادیان و عنب الثعلب

جوشانیده و گلقند مالیده صاف نموده بخورند ازین قدرے تخفیف شد بعد چون سده بود بیخ کاسنی بادیان پرسیاوشان تخم خربزه هر یک هفت ماشه عرقیات دوازده تولہ گلقند دو تولہ
جوش داده بخورند **ایضاً** درد پہلو از ریاح بادیان مویز منقے پرسیاوشان جوشانیده گلقند آفتابی داخل کرده بنوشند و روغن گل نیم گرم بمالند **ایضاً** به طفل شش ماهه
سرفه و تنفس که گاه در جنب مے افتاد بادیان سه سرخ مویز منقے نیم دانه عنب الثعلب دو سرخ گل سرخ صبر زرد یک یک سرخ سنای مکی نیم ماشه چکیده دانه دندانه یک
یک دانه پرسیاوشان سه سرخ اصل السوس نیم ماشه مغز فلوس شش ماشه جوشانیده بطفل دادند **ایضاً** بچه سو تنفس طبیبے عناب گل سرخ عنب الثعلب گل نیلوفر بادیان
شاهتره پوست هلیله زرد نعوس خیار شنبر جوشانیده دهنی داد سود نکرد و استاد ملغم فهمیده بادیان مویز منقے برنگ کابلی عرق شاهتره عرق عنب الثعلب جوشانیده دادند چهار
دست شد آخر شب بیقراری و سرفه و زبان برآوردن شاید گرمی گرد روز سوم گل سرخ مویز منقے اصل السوس **ایضاً** بچه تنفس بعسر و پہلو زدن بادیان اصل السوس
پرسیاوشان زوفا جوشانیده نبات **ایضاً** تنفس از تپ و پہلو زدن عناب گل بنفشه اصل السوس جوشانیده شربت بنفشه خاکشی و درین قسم عوارض که سرفه هم میباشد
آرد نخود بریان بر سینه خنک بمالند **ایضاً** شخصے را درد اضلاع بود از کتف درد شروع شده تا به پہلو و اضلاع و سینه مے آمد بادیان نه ماشه دانه هیل سه ماشه نبات یک
تولہ در آب جوشانیده صاف کرده بطور قهوه بخورند و دیگرے را زرده تخم مرغ با دار هلد قدرے آمیخته ضماد کنانیدند فقط **ایضاً** طفلے را سرفه شد بهدانه عناب سپستان
اصل السوس جوشانیده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده دادند روز دیگر معلوم شد که اورا ذبحه شده است تخم خطمی خبازی اضافه کرده شد و قدرے خون خرگوش دادند

فصل ششم در نفث المده واحتقان المده

یعنی نفث المده برآمدن ریم از دهن است و معنی احتقان المده بند شدن ریم است در فضاے سینه و سبب هر دو انفجار اورام نواحی صدر است و علامتش تقدم
خراج و دمه در سینه است و بعد از آن بر نفث المده خروج ریم بسرفه شدید نابودن تپ در اکثر اوقات دلالت کند و بر احتقان المده عدم خروج ریم در نفث و در بول و براز
و ثقل سینه و تنگی نفس و تپ باریک گواهی دهد و موضع مده را بثقل و وجع و تمدد و سوزش در جهه آن معلوم نماید **علاج** تلطیف مده ادویه ملطفه مانند اصل السوس مقشر نیم کوفته
پرسیاوشان زوفاے خشک انجیر زرد مویز منقے جوشانیده بدهند و لعوقهاے ملطف خورانند و بچوزے که در فصل ضیق النفس گذشت و از مجربات حکیم علی است نافع
و از قابضات و مبردات احتراز کنند و روغن بابونه و مانند آن بر سینه بمالند و زوفاے رطب و قنه و آرد کرسنه و حلبه و تخم کتان کوفته بیخته با روغن بابونه و روغن غار بهم
ماکیان و موم آمیخته بر سینه ضماد سازند و مر و زرانعد و میعه و کندر و مر آمیخته بسوزند و دود آن بحلق کشند و بعد حصول تلطیف حبوب بلغمت منقی سینه و دهن گیرند مدرات
بعمل آرند و در صورت ظهور ریم در بول مدرات و در حالت بروز آن بعراز ملینات باید داد و چون با وجود این تدابیر خروج مده بند بروز بے افزاید قرص کهربا یک مثقال با شربت
خشخاش دهند و آنجا که در نفث مده رقیق برآید هر صباح دو درم سفوف سرطان با چهل درم شیر خر یا دو اوقیه شربت عناب بدهند و آخر روز یک مثقال سفوف مذکور با دو اوقیه
شربت خشخاش بخورانند و یک مثقال قرص خشخاش با یک درم سرطان نهری سوخته و چهار اوقیه شیر خر بنهایت نافع است و اگر شیر خر میسر نشود بجاے آن شیر بز کنند و
بهتر از همه شیر زنان است چون دو اوقیه از آن تا ربع رطل همراه قرص سرطان یا سفوف آن بدهند و از شیر بها نان سپید زرده تخم مرغ و یا بچه مرغ یا فراریج و سویقه از
شیره خشخاش و نشاسته و شکر طبرزد و روغن بادام ساخته باشند غذا سازند۔ **فائده** نفث مده که از سل بود علاج سل نمایند و آنکه از انفجار اورام حلق و حنجره و اجزاے
دهن افتد تدبیرش از خناق و دیگر اورام آن مواضع جویند۔ **مفردات** گویند که چون کبریت را بقدر برداشت طبیعت در بیضه نیم برشت خورانند فتح سینه را
نفع داده زود برآورده بر بوم نفع میکند۔ **مرکبات** **حب** منفث و منقی سینه و شش که درینجا بکار آید از طب الاکبر تخم کتان مغز چلغوزه مغز فندق دانه حلبه رب السوس
ایرسا کوفته بیخته با شهد حبها سازند و اکثر حبوب منقیه در فصل ضیق النفس و سعال مذکور شد **سفوف سرطان** که در نفث مده رقیق مستعمل است همان نسخه
اول است که در فصل سل بذیل سفوفات سرطان مسطور گشت **شربت حلبه** در دمزمن سینه و نفث المده و قرحه صدر را نافع است از علاج الامراض مویز منقی
سپستان هر یک ده درم حلبه سی درم انجیر پانزده عدد عسل دو چند الطریق متعارف تیار نمایند و شربت خشخاش و عناب در فصل سعال گذشت **قرص کهربا** که در نفث المده
بعد انقطاع آن بعمل می آید از خلاصه گل سرخ کهربا رب السوس لسد صمغ عربی و دع سوخته هر کدام پنج درم سرطان سوخته تخم خرفه هر کدام ده درم کثیرا نشاسته طباشیر شاخ
هر کدام چهار درم گل ارمنی گل تبری هر کدام سه درم همه را کوفته بیخته بلعاب اسپغول سرشته اقراص سازند هر یک بوزن یک مثقال و قرص خشخاش و قرص سرطان در فصل
سل ذکر یافت **لعوق** که اخلاط غلیظه و مده برآرد و مجرب است و بحاله نافع کنند چهار درم مر صاف دو درم در سه اوقیه مطبوخ حل کنند و بجوشانند تا بقوام عسل آید و لعوق نمایند
لعوق که در نفث المده بکار آید از خلاصه مغز بادام شیرین مغز حب القطن هر کدام ده درم پرسیاوشان آرد کرسنه فراسیون هر کدام سه درم باقلا مقشر پنج
درم بدستور معتبر با فانید لعوق سازند و هر صبح و شام مقدارے از آن بخورند **لعوق** که سینه را پاک سازد و مده را لطیف گرداند از کتاب مذکور حلبه

ایرسا هر کدام یک اوقیه تخم کتان یک نیم اوقیه کرسنه مغز حب القلقل هر کدام نیم اوقیه رب السوس دو اوقیه همه را باریک کوفته با مغز جلغوزه سرشته با عسل معوق سازند ایضا که هین اندراد و آب کلم نیم رطل عسل خالص یک رطل با آتش ملایم بجوشانند تا آب بسوزد و مغز جلغوزه مغز حب القلقل هر کدام یک اوقیه حلبه تخم کتان هر کدام پنج درم مغز پسته پانزده درم با قلامعشر دو درم کوفته با عسل سرشته بر هم زنند تا آنکه بقوام معوق آید و هر صبح و شام مقدار پنج درم از آن با شیر عیا شیر بز بدهند +

فصل هشتم در جمود الصدر

که برد الصدر نیز خوانند و این مرضی است که عضلات صدر و حجاب از سردی کثیف گردد و بدان سبب انبساط و انقباض سینه متعسر شود و حالتی شبیه بانتصاب نفس عارض گردد و باشد که بخناق بگی باشد بنا بر جهلت در علاج و تا دیه برودت بقلب انجمله سببش سردی است که بسینه رسد از مصادفت هوای سرد یا برف یا از نوشیدن آب بنابت سرد و غوطه زدن در آن یا از ضل افیون یا دخان اسرب که هنگام گداختن آن بحلق و سینه رسد و انطفا حرارت غریزی جفاف رطوبات گرداند و بتکثیف آلات تنفس ضیق و صغر نفس حادث کند **علاج** جهت گرمی سینه با عسل با بیل و زنجبیل ربیا سه شنبه و در روغن قسط یا روغن زعفران یا روغن سوسن جندبیدستر حل کرده بر سینه بمالند و باد و یه حاره مثل سلب و معتدل و دیه و حلتیت جند مضا و نمایند و همچنین بطبیخ ادویه گرم تکمید سینه کنند و اندکی حلتیت در شراب کهنه حل کرده جرعه جرعه بنوشند +

مقاله دهم در امراض قلب

باید دانست که دل عضوی است رئیس مطلق و شریف ترین همه اعضا است و قوام بدن موقوف بر صحت اوست پس طبیب را باید که در علاجش متوجه بدل گردد و هیچ نوع در تدبیر آن تساهل و تهمل روا ندارد و ارسطاطالیس گفته که دل اول عضوی است که بحرکت آید در حین تعلق حیات و آخر عضوی است که از حرکت باز ماند بعد از موت شیخ الرئیس فرموده وجه یکی از آن بر احوال قلب استدلال توان کرد نبض است نفس خلقت سینه و موی که بر سینه رسته و لمس بدن و اخلاق و قوت بدن و ضعف آن و دوام اما نبض پس سرعت و تواتر و عظم آن بر حرارت قلب دلیل باشد و اضداد وی بر برودت و لین نبض بر رطوبت و صلابت آن بر یبوست و قوت و استوا و انتظام و اختلاف آن نشان صحت قلب باشد و اضداد آن نشان مرض وی است و حال نفس نیز همچون حال نبض باشد و فراخی سینه و پهنائی آن هرگاه که بسبب بزرگی دماغ نباشد دلالت بر حرارت قلب کند و ضد آن بر برودت و بسیاری موی سینه خاصه که جعد باشد بر گرمی دل دلیل باشد و عکس آن بر سردی وی و حرارت تمام بدن بر گرمی قلب دلالت کند و برودت آن بر سردی دل و غضب و جرات و اقدام و خفت حرکات دلیل حرارت بود و ضد آن ضد وی و قوت بدن دلیل قوت قلب بود و ضعف آن با عدم کشفی در دماغ و اعصاب بر ضعف وی و آوازی که مایل بفرح و حسن رجا باشد دلیل قوت و اعتدال قلب بود و آنچه مایل با بکاش و ایذا باشد دلالت کند بر حرارت وی و آنچه مایل بسوی خوف و غم بود بر ضد آن و باشد که هرگاه دل اخلاط اربعه از مقدار طبیعی بنقصان افتد بخستین ضرر آن بقلب رسد و او را از مزاج خویش بگرداند و چون مزاج قلب از حال طبیعی بگردد گاه باشد که ضعف و انحلال در وقت پدید آید و بائی که منسوب با سباب بادیه و سابقه نباشد لاحق گردد و هرگاه درین حال خفقان نیز عارض شود دلیل تام بود و چون غشی او اکثر احتیاج بدلیل دیگر نباشد و هرگاه سوء مزاج حار یا بارد یا رطب یا یابس بلا ماده بر دل مستولی شود و استحکام پذیرد بدن در طریق سل و ذوبان شروع کند و نوع حار آنرا دق سل گویند و بارد را دق انجرخت و یابس را نوعی از دق و سل و این نوع را از دق حقیقی بعدم تپ و حرارت و از سل حقیقی بسلامت شش عدم سرفه فرق توان کرد و مخفی نماند که قلب بسبب شرافت خویش ادرام و قروح و بثور را بسر گز تحمل نکند و گفته اند که چون جرح بقلب رسد بار گو هر دل بشره پدید آید از منخر جیب خون روان شود فی الفور هلاک گردد و نشانش ظهور در دیست در پستان چپ حاصل آنکه اگر مرض دل از سوء مزاج ساده بود تعدیل کفایت کند و اگر از اطاد و یه شدید البرودت بامراض قلب مبتلا شده و اگر ضرور باشد پس ادویه حاره مقوی قلب مخلوط نمایند چنانچه زعفران و قرص کافوری آمیخته و حکمه و ترتیل مزاج حار اقتصار ادویه بارده نشاید زیرا که روح بسبب سوء مزاج قلب تحلیل یافته و کم شده هرگاه که دارو رطب منفاد روح شود موجب انطفا افنای روح گردد پس لازم است استعمال ادویه حاره همراه ادویه طبیعت باذن خالقها از ادویه بارده اصلاح مزاج قلب کنند از حاره نیز تقویت روح دل نمایند و از آسیب ادویه بارده روح را نگاه دارند و اگر دو الی معتدل یا قریب باعتدال مثل گاوزبان بهم رسد بالخاصیت تقویت کند غلبست دیگار ند و گاهی طبیب محتاج میشود بسوی خلط ادویه حاره با ادویه جهت تنفیذ قوای آنها زیرا که ادویه بارده ثقل جوهر با تغیر خلط ادویه حاره میتوانند رسید نجاست کند مثل زعفران و دارچینی کافور و صندل میکنند و تغییر تبدیل مزاج بارد اراده کرده شود باید که همراه ادویه حار او تلفیه بکار برند با رعایت آنکه موجب تحریک غلیظ خلط بسوی دل نگردد تا ریحی یا ماده ورمی یا غیر آن در قلب حادث نشود و آنجا که مرض ادی بود دمالی نباشد نخست تنقیه ماده ضرور است و در فصد بلکه در جمیع استفراغ افراط نشاید تا موجب سقوط قوت و ابلای دیگر نگردد و در امتلای دموی فصد باسلیق راست کشایند و در امتلای بخاری فصد باسلیق چپ و اگر از فصد مانعی باشد حجامت بین الکتفین نمایند و چون اکثر ادویه مسهله منافی ان

اندیشی باید که وقت استعمال او وصل اسهل بقیه بعد ازآن با یاد استعمال آن اثر آنها را بدل رسانند و هم تقویت دل نمایند و در فصد و اسهال رعایت تب وغیره تب مرعی دارند و اگر در معده و قت باشد مانت و سے شربت ستنا سند و از هر چه مقوی دل باشد ازان غافل نباید شد و نوشیدن گلاب و عرق کیوڑه و بید مشک و عرق صندل و امراض قلب لسبب را نا ده می کند و خوردن سیب و به وانار بدستور نگذارند که طبیعت قبض شود +

فصل اول در خفقان

یعنی طپش دل و آن حرکت منتشره است که بدل عارض گردد و چون قوی شود بغشی منجر شود و سبب رسیدن ایذا است بدل و موجبات اذیت یا در دل یا در غلاف او باشد و یا عضوی دیگر چون معده و دماغ و دیگر در یه و حجب و امعاء و رحم یا در بدن بود و بمشارکت آن دل نیز ایذا یابد چنانچه در حمیات و بائی و خفقانی که از لسع و لدغ افتد از قبیل است بالجمله خفقان که از سوء مزاج ساده بود تعدیل کافی است و اگر با ماده بود تنقیه لازم و بعد تعدیل و تنقیه رعایت شدت و خفت سبب بساطت و ترکیب آن مع لحاظ لین و قبض طبع مرعی دارند و آنجا که با خفقان تب یار شود تدبیر او نیز ملحوظ دارند و تعلیق سنگ یشم بر فم معده با لخاصیت نفع بجمیع اقسام خفقان دارد **خفقان حار** و این از حرارت فقط بود که بدل عارض شود یا از ماده دموی و صفراوی که عروق آن را بر سانند علامت حرارت سرعت و تواتر نبض است و غلبه تشنگی که تسکین آن بهوای سرد و زیاده از آب سرد بود و لاغری بدن بدون ظهور سببی دیگر و تخم و کرب و نشان امتلائی دموی تمدد و ارتفاع عروق و ثقل و سستی حرکات و کسل اعضاء و امتلاء و عظم نبض و سرخی و غلظ بول است و آثار غلبه صفرا اند و بیخوابی و شدت تشنگی و التهاب و جز آن که از لوازم صفرا است و خفقان صفراوی کمتر واقع میشود **علاج** آنه مربی شسته بورق نقره پیچیده و با شیره صندل شش ماشه همراه شیره تخم خرفه سیاه شیره کشنیز خشک شیره تخم کاسنی هر واحد شش ماشه شیره آلو بخارا پنج دانه در گلاب و عرق کیوڑه عرق گاؤزبان عرق صندل هر یک سه توله بر آورده شربت انار شیرین دو توله داخل کرده تخم خرفه خشک پنج ماشه پاشیده بخورند و بعد افراط حرارت قرص کافور همراه شربت دادن نیز مفید بود و اگر تپ شود دادن دوغ ترش همراه سفوف کشنیز خشک و طباشیر گل ارمنی نافع و همراه مفرح بارد النفع و پیراهن بصندل و گلاب و کافور رنگ کرده بپوشند و بر آن گلاب پاشیده باشند و طیوبات بارده مثل گل سرخ و خیار و سیب به صندل و کافور بویند و در هوای سرد و قریب آب جاری نشینند و در خانه آب پاشیده و باد کش بجنبانند و صندل سفید در آب کشنیز سبز سوده یا گلسرخ و صندل بگلاب ساییده بر سینه ضماد نمایند و اغذیه بارده بی گوشت اختیار کنند و مربائی تمر هندی و اناناس بخورند و دیگر ادویه معزده و مرکبه مفید خفقان حار که درین فصل مذکور اند حسب مشاهده حال و کمی و زیادتی حرارت بکار برند و در خفقان حار دموی اول فصد باسلیق از دست چپ و بعد از آن فصد صافن کنند و در صفراوی اگر مناسب دانند نیز فصد جانب مخالف نمایند و پس از آن تدابیر مذکوره بعمل آرند و ایضاً در قسم دموی عناب هفت دانه زرشک دو توله تمر هندی شش توله در عرق گاؤزبان و نیلوفر با آثار خیسانیده شربت انار دو توله داخل کرده با خواه شیره خرفه توله در گلاب ده توله عرق صندل پنج توله بر آورده شربت نیلوفر دو توله داخل کرده دادن نیز مفید است و در صفراوی کافور دو حبه طباشیر دو ماشه مروارید یک ماشه سوده با شربت انارین دو توله یا بر بیخ یا لیمون آمیخته لیسیده بالایش شیره تخم خرفه یک توله عرق کیوڑه عرق گاؤزبان هر یک ده توله شربت نیلوفر دو توله نوشیدن یا آمله مربی یک عدد لبوق نقره یک عدد پیچیده کافور دو حبه پاشیده خوردن و بالایش آب زلال تمر هندی شش توله یا آلو بخارا پانزده دانه یا شربت انارین دو توله نوشیدن انفع است و اگر حاجت مسهل بود بطوریکه در صداع و مالیخولیای صفراوی گذشت تنقیه نمایند و بعد تنقیه ماء الجبن و شیر بز و ماء الخیار و ماء القرع و عرق شیر و مانند آنچه در مالیخولیای دموی و صفراوی مفید بود اینجا نیز نافع آید **خفقان بارد** و این از برودت فقط بود یا از اجتماع ماده بلغمی در غلاف دل و یا از امتلای ماده سوداوی در عروق قلب علامت برودت صغر و بطوء و تفاوت نبض است و انتفاع بچیزهای گرم و نشان بلغمی لین و تفاوت نبض و کسل و ثقل و رفتن رونق چهره است و بیمار چنان پندارد که دل او اندر آب است و علامت سوداوی وحشت و سوء فکر و صلابت نبض بود و خوابهای بد بیند گویا بمرض مالیخولیا مبتلا است و دل هر زمان بلپید **علاج** بادرنجبویه گاؤزبان جوشانیده گلقند سفرن داخل کرده بدهند و دواء المسک حار چار ماشه همراه عرق عنبر یا عرق بادروک یا عرق تنبول و غیره خورانند و سفوف گاؤزبان و ده دینج عقیق هر یک یک ماشه زرد ناو یک ماشه بشربت انارین و شربت فواکه سرشته همراه گلاب و عرق گاؤزبان و عرق کیوڑه دادن در خفقان بارد و ضعف قلب مجرب است و گل نرگس و چنبیلی بویند و روغن سوسن و زنبق بر سینه مالند یا سنبل الطیب و زعفران و گل سرخ در آب ریحان یا بادرنجبویه ساییده بر سینه ضماد کنند و گوشت مرغ و عصافیر با مصالحه خوشبو پخته بخورند و از اغذیه بارده و آب سرد پرهیز نمایند و ریاضت و غضب سخن قلب است و در صورت غلبه ماده اول تنقیه آن کنند بطریقیکه در مالیخولیای بلغمی و سوداوی گذشت و بعد از آن تدبیر مذکور و دیگر مفرحات و معدلات مناسبه که درینجا مذکور گردد تعدیل و تقویت نمایند و سنبل دارچینی سعد قرنفل زرنب عود درونج تخم گاؤزبان مکه چهار ماشه بآب بادرنجبویه یا ریحان ضماد کنند و آنچه بهر مالیخولیای بلغمی و سوداوی مفید بود حسب حاجت بعمل آرند و اگر خواهند در سوداوی

بعد از فصد باسلیق و صافن از عناب تخم خیارین شاهتره گاوزبان بادرنجبویه پرسیاوشان عنب الثعلب مویز منقی در عرق گاوزبان و شاهتره خیسانیده گلقند و حل کرده
منضج دهند و در مسهل گل سرخ اسطوخودوس افتیمون سنا خیارشنبر افزایند و اگر احتراق یافته شود گل بنفشه نیلوفر بسفایج آب کاسنی سبز مصفی دهند و خمیره گاوزبان با عرقیات
و اشربه مناسبه میداده باشند و در بلغمی دواء المسک حار شش ماشه خورده گلاب یا و آثار شربت بادرنجبویه دو توله آمیخته بنوشند و مسهل بلغم بدهند و در صورت تحجیر
و ریاح معدی اطریفل صغیر بقدر یک حلوا با دانه هیل و مصطگی یک یک ماشه مفید بود و خمیره گاوزبان نه ماشه و مروارید یک ماشه با گلاب یا و سیر و شربت اسطوخودوس دو توله و بزور
مراقی مثل تخم ریحان و غیره پاشیده معمول است و در مزاج مراقی حوائج انجیر مثل کشنیز و عود و غیره ذالک دهند و فصد صافن علاج مراق سازند **خفقان یابس** اگر از یبوست
نقد بود علامتش صلابت و صغر نبض و لاغری بدن است و هرگاه مریض را خوف و غضب و غم و غیره از امور نفسانی لاحق شود تا دیر بماند و بیخوابی و سر خشک بود و اگر باده صفرا
باشد علامتش در خفقان حار گذشت و اگر از ماده سودا بود و آثارش در خفقان بارد مذکور شد اما اگر سودا از احتراق خلط دیگر حاصل شده باشد نشان آن خلط نیز با علامت سودا
بارد بود **علاج** التعیش مثل بهدانه و اسپغول و گاوزبان و غیره با شربت نیلوفر و عرقیات و ادویه مرطبه مانند ماء الشعیر و روغن بادام و اگر تب نباشد نوشیدن شیر
تازه انفع بود و شیر خر با آب انار و روغن بادام نیز انسب است و سعوط شیر دختران و آب کشنیز نمایند و مالش تخم خشخاش و تخم بنگ و شیر بزیچه بکف پا مادر و دردن
خواب و رفع یبوست مجرب است و کذا نمک شور در شیر گشتر حل کرده در کف دست و پا مالیدن فی الفور خواب می آرد و همچنین حنا یا برگ گلاب و خیر و طی اخضر بر سینه لنعاز اغذیه هر
چه مرطب بود تناول کنند و بعد غذا حمام با آب زن نمایند و قلت حرکت و دعت و کثرت نوم رطعام اختیار کنند و نیز خوردن آب سرد مفید است و اگر با یبوست برودت هم باشد
مفرح بود گرم با اشربه و ادویه معتدله و آنجا که باعث یبوست ماده صفرا یا سودا بود یا احتراق خلطی از اخلاط اول تنقیه خلط غالب بکار ببرند و غیره نمایند بدستور یکه در فصل مالیخولیا مذکور
شد و بعد تنقیه اگر اثر مرض باقی باشد اسلیم حبیب کشادن از الدال آن میه نمایند و بهر تعدیل ادویه و اغذیه مرطبه بکار برند و مار الجبن و شیر بز بار الخیار دهند و افشره انناس هم
مجرب است **خفقان رطب** علامتش نرمی و بطوء و اختلاف نبض بود و سرعت انفعال از امور نفسانی با سرعت زوال آن و کثرت حدوث تهیج غشی است
علاج مفرحات گرم و دواء المسک نمک با عرق بادرنجبویه و عرق قرنفل ساده بدهند و خمیره زمرد و حکیم شریف خان نیز نافع است و سفوف گاوزبان و زرنباد و درونج کوفته بیخته
همراه سه روز هر روز یک مثقال با شراب ریحانی استعمال نمایند و دیگر ادویه قلبیه که مجفف باشد چون قرنفل و زعفران و بادرنجبویه لیل آرند و سکنجبین عسلی و شربت انار
منضج مفید بود و ریاضت معتدل نمایند و بحمام خشک قبل طعام نشینند و تلطیف و تقلیل غذا کنند و نخود آب و گوشت بریان خورند و اگر با رطوبت حرارت باشد استعمال
حمام روا ندارند و عوض آن بیمار را به جماع نمایند و آنجا که غلبه رطوبت زیاده باشد و آب از دهن بسیار آید نخست تنقیه بلغم نمایند و از بادرنجبویه و بسفایج و افتیمون و انیسون
اصل السوس گاوزبان مکوه تخم قرطم و درونج گلقند و شربت اسطوخودوس نضیج نموده مطبوخ افتیمون و حب صبر با اضافه سنا مکی یک توله ریوند خطائی نه ماشه تربد سفید نه ماشه
زنجبیل سه ماشه هلیله سیاه یک نیم توله مغز خیارشنبر ترنجبین هر یک هفت توله شیر خشت چهار توله در منضج مذکور مسهل دهند و هر بخور آب شام یا پلاو یا شوله و بعد از آن ادویه
بعد تبرید تندلیبی ربند و بجز از مسهل مصطگی اجور و مغسول یک یک ماشه و حلوا ماشه سر شته ورق نقره پیچیده بخورند گاوزبان گل گاوزبان اصل السوس پر سیاوشان
رازیانه بادرنجبویه جوشانیده شربت بادرنجبویه گاوزبان دا ملکره تخم بادرنجبویه یا تخم شاهتره پاشیده بنوشند و در مسهل دویم شب حب مقل نه ماشه حب لاجورد نه ماشه با
عرق بادرنجبویه بخورانیده و صبح مسهل دهند همچنین سه چهار مسهل داده خمیره زمرد و عرق دارچینی و عرق تنبول و عرق گاوزبان عنبری مرکب و دواء اللحم مهدی دهند و این سفوف فائده
میکند بسفایج گاوزبان بادرنجبویه هر یک سه توله مصطگی یک توله تخم شاهتره تخم بادرنجبویه هر یک یک نیم توله نبات برابر خوراک دو مثقال با عرق گاوزبان و منضج بهارنارنج
وزردک ساده و اترج ساده و بادرنجبویه و شاهتره و غیره و ملک اثرعظیم دارد و خوردن شلجم و زردک شب در شبنم نهاده با نبات مفید میباشد **خفقان از ضعف**
قلب که بسبب کثرت صوم و استفراغ و نزف الدم و ریاضت و سوء تدبیر در اکل و شرب حادث شود و ظاهر است که زیادتی خروج رطوبات بدن مضعف قلب
میگردد و هرگاه دل ضعیف میشود از هر اندک امر منفعل میگردد و حینیکه از بخارات غذائیه ایذا می یابد طپش میکند **علاج** مفرحات مقویه با عرقیات مناسبه دهند و شلجم و
چقندر و زردک و سیب ولایتی و کسیر و غیره پخته و خام بهر طور مفید بود و اگر شلجم یا چقندر را شب تراشیده و بسوزن زده نبات پاشیده صبح بدهند و آبش که در پیاله می ماند با
شربت مناسب خورانند و غذا نیز قلیه شلجمی و چقندر زمی و حموضات و غیره دهند مجرب است و کذالک اغذیه جیده چون گوشت حلوان و نان سمید و زرده تخم مرغ نیمبرشت
و ماء اللحم و حلویات و مانند آن حسب مزاج خورند و هر چه سمن بدن بود استعمال کنند و آسایش و تنعم و استحکام با آب نیم گرم میل نمایند و هر چه مضر بود چون صوم و جماع و بیداری
و غیره ترک آن واجب شمارند **خفقان از ذکاء حس قلب** هرگاه حس قلب ذکی و قوی شود بسبب رقت روح پس از هر اندک اذیت که بدل رسد جلد منفعل گردیده
حار و بارده و امور نفسانیه و انجره غذائیه و بدنی دل ساذج منفعل میگردد و مے طپد چنانچه گاهی از نوشیدن آب سرد طپش میکند و علامت خاص این قسم صحت جوهر
افعال و سلامتی بدن و تنظیم قوت نبض است بخلاف قسم سابق که اسباب ضعف در آن لازم بود **علاج** مخدرات و مسکرات استعمال نمایند مثل افیون بذر البنج

حجارمنی مفرح قلب بالخاصیت و بالعرض برد و دیگر مشک اشقر یا و طلا و شام مفرح قوی و مقوی قلب است و مزیل خفقان سوداوی و توحش و مصلح جگر است. ودیگر دوام شمام تسرین مقوی قلب است و بخفقان بارد گلقند این بسیار مفید و دیگر خوردن لقلوبا در تنجویه پریان بروغن بادام با نوشیدن عرق او با شکر یا شربت سیب یا خوردن تخم او کوفته نافع خفقان بارد است و مجرب سود یست ٭ مرکبات اطریفل کشنیز معمول این فدوه نا چیز که در دفع خفقان حار و بخار صاعده از معده و مراق و تقویت دماغ و معده و دل نافع و مجرب است پوست بلیله زرد پوست بلیله کابلی پوست بلیله بلیله سیاه آمله مقشی غنچه گل سرخ تخم خشخاش گل گاؤزبان از هر واحد ده توله کشنیز مقشر برابر همه اجزا بلیله جات کوفته بیخته بروغن بادام چرب ساخته با قند سفید دو چند بنجبین اصیل بجوشند بقوام آورده شبیکه زعفران یک یکماشه به گلاب سوده بیامیزند و بقدر یک توله با عرق گاؤزبان اکثر اوقات اول کارو گاهے آخر نهار تناول نمایند اطریفل کشنیزی معزعفر برائے خفقان نافع است و در فصل صداع گذشت انوشدار و لولوی که جهت خفقان حار نافع و موافق است بعضر اوی مزاج و نشاط آرد و مقوی قلب است رنگ رو خوب سازد و مقوی معده از حکیم علی گلسرخ سعد کوفی هریک پنج درم قرنفل زرنب مصطگی اسارون تخم خرفه مقشر زعفران هریک سه درم دانه هیل بسباسه جوز بوا قرفه سنبل الطیب تخم کاسنی نیم کوفته صندل سفید مروارید ناسفته طباشیر گاؤزبان مشک هریک دو درم ورق نقره یکدرم آمله یک سیر جهار بحری قند سفید یک سیر شهد سفید یکسیر و بعضے نسخها قرنفل بجهت دو ماشه فلفل فرمانند قاقله کبار هریک سه درم اضافه میکنند آمله را در پنج سیر شیر گاؤ یک شبانه روز بخیسانند پس بکرد بشویند و در هشت سیر آب بجوشانند تا مهرا شود از پارچه گذرانیده با قند و شهد به قوام آرند و اجزا کوفته بیخته را در آن ریخته معجون سازند قدر شربت یک توله انوشدارو لولوی از اختراع حکیم علوی خان صاحب که برائے محمد شاه ساخته بودند نهایت مقوی اعضاے رئیسه است و از برائے خفقان و جمیع اقسام مالیخولیا خصوص مراقی و از برائے ضعف دماغ و معده و کبد و احشا نافع است و بوے دهان خوش کند و فرح آرد و مشتهی و مهضی است و روشنائی چشم را بیفزاید و منافع بسیار دارد و مجرب است غنچه گل سرخ چهار مثقال سعد کوفی سنبل الطیب از هریک سه مثقال مروارید ناسفته یشب گاؤ زنبی یاقوت رمانی عقیق یمانی بسد بحری مغسول مرجان قرمزی زمرد کهنه لعل بدخشی فادزهر معدنی عنبر اشهب ورق طلا محلول ورق نقره محلول کهربا شمعی دو عنج عقربی پوست بیرون پسته ابریشم مقرض گل گاؤزبان زعفران قلح اذخر خولنجان زرنب اسارون بسباسه هریک یک مثقال پوست زرد اترج بهمن سرخ بهمن سفید شقاقل مصری دارچینی طباشیر سفید قرنفل بهنگ صندل سرخ ساذج هندی گل ارمنی مغسول گل دختانی دانه هیل بادرنجبویه هریک یک نیم مثقال عنبر اشهب مشک تبتی از هریک نیم مثقال شیر آمله منقی شصت و پنج مثقال زرشک منقی هفت مثقال آمله و زرشک را یک شبانه روز آب جدا جدا بخیسانند و باید که مقدار آب ده رطل باشد پس بجوشانند تا سه رطل آب باند فرود آورده و نیکو بمالند و پالایند پس قانید بحری نبات سفید به شیرین سیب امرود از هریک نصف وزن اجزا عسل مصفی بوزن اجزا بگلاب حل کرده بآتش ملایم بجوشانند و کف آن را گرفته چون دیگر کف نیارد در آمله مطبوخ داخل کرده بقوام آورند و ادویه باید سوده مقرر با آن بسرشند و در ظرف چینی نگاه دارند شربتے از یکمثقال تا دو مثقال نوع دیگر که جهت تقویت قلب و دماغ بے نظیر است عنبر اشهب یکمثقال سعد کوفی زرنب هیل اسارون درونج سنبل الطیب بهمنین قرنفل مروارید ناسفته ورق نقره هریک یکمثقال صندل سفید طباشیر پوست ترنج مصطگی هریک سه مثقال گلسرخ کشنیز مقشر هریک پنجمثقال شیر آمله سی مثقال شربت فواکه سی مثقال قند و عسل بالمناصفه سه وزن ادویه و بعضے پوست بیرون پسته سه مثقال افزوده اند منقول از مفتاح و دیگر نسخهاے نوشدارو و مقوی قلب در فصل ضعف هضم مذکور خواهد شد بخور که دود آن مجلس را معطر میسازد و دل و دماغ را قوت دهد لذ کائی صندل سفید یکمثقال عنبر اشهب ده مثقال عود هندی نبات سفید هریک پنجمثقال عود و عنبر و صندل را به گلاب سوده نبات کوفته داخل سازند و فتیله کنند وقت حاجت بر آتش نهند تا بتدریج بسوزد و در بعضے نسخها بجاے عنبر حصے لبان است ایضا منه از بیاض استاد مرحوم کافور قیصوری هفت مثقال مشک خالص ده مثقال عود غرقی پنجاه و پنجمثقال عنبر اشهب شصت و پنجمثقال ادویه کوفته بیخته بگلاب سرشته بین کرده قطعه ها کوچک بسازند و در سایه خشک سازند وقت حاجت بخور کنند و بخور دیگر که جهت ضعف دل و غشی نافع است در فصل نسیان گذشت ترکیب ساختن کافور بهیم سینی که برائے حرارت قلب با تبرید استعمال می نمایند و منافع کثیر دارد کافور چینی بهروزه خشک ناگیسر برادة صندل هریک دو توله الائچی خورد دو ماشه قرنفل دو ماشه تجیات شوره قلمی ناگرموتهه جوتری هریک چهار ماشه زعفران سه ماشه همه ادویه را باریک سائیده در آب رخت کیلا آمیخته قرصهاے خرد سازند بر تابه گسترده بالائش پیاله چینی و ازگون نهند و زیر تابه آتش ملایم کنند تا یکپاس و بر پشت پیاله مذکور پارچه را باب سرد تر کرده دم بدم سیگردانیده باشند بعد یکپاس پیاله را بردارند جوهرے که در آن جمع شده باشد آنرا جدا ساخته در حقه آهنی یا مسی بے قلعی نهند و آب کیله یا چند دانه گهونگچی در آن اندازند کافور مذکور کافور نشو و منقول از خط پیر و مرشد تا قدس الله سره تنبول نمو مشهور است در ملک هند در مجالس شادی میدهند مفرح دل و مشکر است زعفران نیم درم قرنفل ربع درم دانه هیل یک توله مغز بادام شیرین مقشر ده توله جوز بویه نصف عدد و بیره برگ پان سه عدد و گلاب مصری بنگ به قدر حاجت و اگر تبرید منظور باشد مغز تخم کدوے شیرین یک توله بیفزایند منقول از مفتاح ٭ تریاق الذهب که بجهت خفقان و تفریح نافع و در فصل مالیخولیا ذکر یافت تبرید برائے خفقان حار و فساد جگر آمده صبے بورق نقره و بیده شیره خرفه شیره

دو تولہ تخم فرنجمشک چہار ماشہ پاشیدہ مشترک النفع است **ایضاً** برائے خفقان و قبض و حبس مواد رطوبی و بخارات بلغمی در احشا دوا الِمسک بارد خوردہ گل بنفشہ شش ماشہ بہدانہ سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ گاؤزبان خیارین کوفتہ ہر یک شش ماشہ بادیان چہار ماشہ جوشانیدہ شربت بزوری بارد دو تولہ
ایضاً لین منضج سواد مرکبہ غلیظہ دوا المسک معتدل خوردہ گل بنفشہ نہ ماشہ بہدانہ سہ ماشہ اصل السوس چہار ماشہ سنا مکی نہ ماشہ گل سرخ چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی سہ تولہ ممزوج نمودہ بنوشانند بعدہ نتائج بعد ہفتہ بنوشانند
سہ تولہ نذا شوربائے قلیہ یا خشکہ **جوشاندہ** بجہت خفقان از اجتماع سوداء در معدہ بالنگو اصل السوس گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات تولہ **ایضاً** خفقان بہ شرکت معدہ بادرنجبویہ گاؤزبان آملہ ہر یک چہار ماشہ سنبل الطیب دو ماشہ نبات تولہ **ایضاً** سوداوی بلغمی گاؤزبان بادرنجبویہ گل سرخ اصل السوس ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات تولہ **ایضاً** بجہت رطوبت و سوداء گاؤزبان چہار ماشہ قرنفل دو ماشہ در گلاب جوشیدہ یکدام صبح و یکدام شام بعد دو ساعت قدرے شیر تازہ بنوشند **جوشاندہ** برائے ضعف قلب سوداوی و تقویت معدہ گل سرخ گاؤزبان ہر یک چہار ماشہ بادرنجبویہ یک ماشہ قرنفل یک عدد عود دو ماشہ در آب جوشانیدہ صاف کردہ و نبات تولہ **جلاب** کہ سوء مزاج حار قلب را نافع است و مداومت این مفید قبض دائمی و منضج مادہ است از معمولات سید علوی خان مرحوم گل نیلوفر سہ درم بگلاب و عرق بید مشک بخیسانند صبح گلقند یا شیرخشت یا ترنجبین بقدر حاجت و شکر سلیمانی داخل کردہ بہ قوام آوردہ بنوشند نافع است
جلاب کہ ضعف قلب را مفید است از علاج الامراض آب سیب آب انار ہر یک یک جزو عرق بید مشک گلاب ہر یک دو جزو عرق گاؤزبان چہار جزو عرق کاسنی پنج جزو نبات سفید ہموزن ہمہ بدستور مرتب سازند تخم فرنجمشک قدرے اضافہ نمودہ بکار برند **جوارش** برائے تقویت قلب دفع خفقان و منع صعود ابخرہ ردیہ از معدہ بدماغ و ازالہ وسواس سوداوی مجرب است از مخترعات حکیم اکمل خان مربائے ہلیلہ پنجعدد مربائے آملہ چہار عدد دانہ ہیل سہ ماشہ کشنیز خشک یک تولہ بید مشک بقدر حاجت نبات سفید دو وزن ادویہ مربیات را در آب یکشبانہ روز تر نمایند بعد ازان شستہ خستہ آن بیرون کردہ در بید مشک سائیدہ و ادویہ را علیحدہ کوفتہ بیختہ بقوام نبات مرتب سازند اگر مزاج بسیار حار نباشد بقدر ماشہ مصطگی نیز اضافہ نمایند **جوارش آملہ** مقوی قلب و معدہ از معمولی مربائے آملہ شش عدد مربائے ہلیلہ دو عدد صندل بگلاب سودہ زرشک ابریشم مقرض گل گاؤزبان دانہ ہیل پوست اترج زہر مہرہ مسحوق بگلاب قرنفل گل سرخ بہمنین گل نسرین ہر یک یک درم قند سہ چند **جوارش صندل حلو** نافع از برائے خفقان و ضعف قلب و کبد و معدہ از مجمع الجوامع صندل سفید صندل سرخ بگلاب سودہ از ہر یک ہفت درم طباشیر سفید تخم خرفہ بریان کشنیز خشک بریان پوست بیرون پستہ از ہر یک سہ درم مصطگی عود ہندی دانہ ہیل قاقلہ کبار دارچینی زعفران ساذج ہندی از ہر یک سہ درم مروارید ناسفتہ کہربائے شمعی مرجان قرمزی فادزہر معدنی طین ارمنی و داغستانی طین مختوم ورق نقرہ محلول از ہر یک دو درم مشک خالص ورق طلا محلول از ہر یک یکدرم کافور قیصوری نیم درم و اگر از برائے مبرود المزاج یک درم عنبر اشہب داخل نمایند نیز خوب است اجزا کوفتہ بیختہ باسہ چند ادویہ نبات و عسل بالمناصفہ شربت سیب شیرین شربت بہ شیرین از ہر یک بست مثقال بقوام آوردہ بسرشند شربتے از نیم درم تا دو درم میل نمایند بالائے آن گلاب و بید مشک بنوشند و در نسخہ حکیم جعفر وزن صندلین ہر یک پنج درم و از طباشیر تا پوست بیرون پستہ ہر یک دو درم و مصطگی و زعفران ہر یک یکدرم است و عود و دانہ ہیل و قاقلہ و دارچینی و ساذج ہندی و طین داغستانی و طین مختوم و ورق نقرہ و طلا و کافور و عنبر و عسل و شربت سیب و بہ داخل نیست و مقدار قند نیم من تبریزی است کہ در نیم من گلاب بقوام آرند باقی ادویہ بدستور **جوارش صندل جامع** معمول حکیم میر محمد حسین خان منافع و صنعت آن مثل منافع و صنعت جوارش صندل حلو است الا آنکہ خصوصیت آن بمبرودین و این بمحرورین زیادہ است و بر اجزائے سفیدہ این دوائے حماض منقے و زرشک از ہر یک سہ مثقال و آب لیمون یا آب غورہ از ہر یک دہ مثقال و شربت سیب ترش و شربت بہ ترش و شربت حماض از ہر یک پانزدہ مثقال افزودہ است **جوارش صندلین** مقوی دل و دماغ و حابس اسہال صفراوی و دافع خفقان معمول و مجرب حکیم معصوم و تجربہ حکیم شریف خان صاحب نیز رسیدہ مروارید ناسفتہ مرجان قرمزی از ہر یک دو درم صندل سفید بگلاب سودہ خشک نمودہ دہ درم صندل سرخ بگلاب سودہ و خشک ساختہ پنجدرم طباشیر سفید تخم خرفہ مقشر پودینہ کشنیز خشک بریاں پوست بیرون پستہ از ہر یک دو درم مصطگی زعفران از ہر یک یک درم مشک تبتی خالص نیم درم آب تراشہ ترنج پنجاہ درم گلاب سی درم قند سفید یک من قند را در گلاب گداختہ بقوام آرند چون آخر قوام آید آب تراشہ ترنج داخل سازند و بقوام عسل منعقد آوردہ چنانچہ رسم است معجون سازند خوراک از سہ درم تا پنجدرم **جوارش زعفران** برائے تقویت قلب معدہ و تفریح بغایت سود مند است از بیاض استادی عنبر البدل زعفران قرنفل جوز بوا قاقلہ صغار ہر یک یکحبہ تا مثلج نبات گل گاؤزبان مصطگی بسباسہ عود قماری ناسم ہر یک شش ماشہ مشک دو ماشہ عسل سہ چند خوراک سہ ماشہ **جوارش تفاح** تالیف حکیم معتمد الملوک نافع از برائے خفقان و ربیع و وسواس و مالیخولیائے مراقی و مقوی قلب است بگیرند سیب شیرین پاک کردہ از پوست و دانہ وریزہ کردہ در عرق فرنجمشک بپزند تا منحل شود پس از پارچہ بگذرانند پس بگیرند آملہ منقے پانزدہ مثقال دیک شب در شیر گاؤ بخیسانند پس روز دیگر آن را شستہ با گلاب و عرق گاؤزبان و عرق بید مشک از ہر یک چہار یک من تبریزی جوشانند تا مہرا شود و از پارچہ بیرون کردہ گل گاؤزبان ابریشم مقرض دانہ ہیل صندل سفید بادرنجبویہ گل سرخ کہربائے شمعی عود ہندی پوست

ترنج پوست بیرون بیخ ترب یک و دو مثقال عنبر اشهب زعفران مشک قیمتی از هر یک یک مثقال نبات سفید شربت و که ترش از هر یک یک چهار یک سیب ترش و به و
آب و نیل کرده و انتقام آورده باقی ادویه کوفته بیخته بدستور عرق آن بسرشند و جوارش سازند شربت دو مثقال جواهر مهره برائے تقویت اعضاء رئیسه افزایش
روح و حرارت غریزی و خفقان و جمیع امراض قلب را نافع است و از تریاق نیز بهتر و مثل قوی است تا زهر سرشتند مروارید ناسفته سبد بد یاقوت احمر یاقوت کبود قرن
اصفر اشهب دهنه عقیق و رق نقره ورق طلا هر یک دو درم ورق نقره جدوار خطائی زنجبیل دریائی عنبر اشهب مشک خالص موسیائی اصل هر یک یک درم همه را با یک سیر عرق
گلاب سحق کرده بقدر کنار حب بندند و با مشک و عود هندی عنبر اشهب ناشیده ورق طلا برو بچسپانند خوراک از دو سرخ تا یک ماشه قوی عنبر جواهر مهره فرنگی مقوی قلب
و دماغ و باه و قوت باصره بغیر امید تریاق سموم و دافع خفقان و حزن و دو اسیر و جنون و حمی و بائی و حصبه جدری و امراض سمی مجلل صلابات معین بر حمل دماغ شباب
و دافع نسیم همه ورق نقره و ورق طلا مشک هر یک سه ماشه عنبر اشهب مومیائی دارائی زمرد سبز هر یک نیم تولہ کهربا ابریشم سوخته مروارید ناسفته یاقوت یاقی حجر الیهود
بحشیشی هر یک نیم تولہ اشهب سفید مدان منیل سوخته شاخ گوزن مکوک مرجان سپید هر یک دو تولہ زنجبیل دریائی چهار تولہ جدا جدا سائیده سحق بلیغ نموده عنبر و مشک داخل کرده
عرق بید مشک نموده سازند و رق مخلوط ساخته بیامیزند و بعده خشک سازند خوراک یک دانگ جواهر مهره اٰتلی که از فرنگ ساخته مے آورند جهت تقویت
قلب در دفع خفقان و توحش و دیگر امراض و خواص بسیاری برائے آن بیان میکنند مختصر نموده شد لعل یاقوت سرخ یاقوت زرد یاقوت کبود ورق طلا از هر یک چهار
سرخ عقیق یمنی یشب سبز فیروزه جدوار از هر یک یک ماشه و پنج سرخ کهربا دو ماشه مروارید یک ماشه و چهار سرخ زنجبیل تجربی لاجورد از هر یک سه ماشه نیز هر
مشک عنبر ورق نقره از هر یک شش سرخ کافور چهار جو مومیائی دو سرخ افیون یک سرخ قرص افعی شش ماشه زمرد چهار ماشه همه اجزا بر سنگ سماق با گلاب سحق
بلیغ نموده با آب صمغ عربی مهره بندند و بورق طلا بچیده خشک نمایند شربت دو سرخ تا چهار سرخ حب جدوار برائے تقویت قلب و دماغ و اوراح تمام مقام
جواهر مهره است از معمولی جدوار ورق طلا هر یک شش ماشه مشک خالص عنبر اشهب زعفران ورق نقره هر یک سه ماشه عرق بید مشک یا گلاب یا کیوڑه یا بهار جو
موجود باشد بقدر فلفل حب بندند خوراک از یک حب تا سه حب حب حیات از حکیم جعفر اکبرآبادی منقول از بیاض استاد مرحوم برائے تقویت قلب و دیگر اعضائے
رئیسه و رفع الخیره جعفرادی بے نظیر است مروارید ناسفته زهر مهره صندل سپید هر یک چهار ماشه عود هندی هر یک پنج ماشه مشک سه سرخ کافور سه سرخ گوند کوری دو
ماشه ورق نقره یک ماشه اجزا را باریک کرده به گلاب سرشته بقدر یک ماشه حب سازند و با گلاب و عرق بید مشک وقت صبح دو حب و وقت شام یک حب یا حسب مزاج
گرمی باشد حب فادزهر معدنی در تقویت قلب و دفع سموم و از انهر بلسے سمی و اصلاح اخلاط فاسده بدن بے نظیر است از قرابادین علوی خان فادزهر خطائی یاقوت
رمانی مروارید کهربا گل ارمنی حسنول درونج عقربی حب بلسان مقاتل بهمن سرخ بهمن سفید حب الغار طباشیر سفید دارچینی از هر یک یک مثقال زعفران نیم مثقال
عنبر اشهب مشک خالص ورق طلا ورق نقره از هر یک یک دانگ و تمام جواهر را بر روی سنگ سماق با گلاب صلایه کرده ورق طلا ورق نقره آب صمغ عربی حاول
حل کرده مشک و زعفران را بگلاب سوده عنبر اشهب را بروغن بلسان نیم مثقال حلکرده باقی ادویه کوفته بیخته همه را در هم نیکو سرشته حبها سازند هر حب بمقدار فلفل و هر روز
پنج عدد از آن حبوب با گلاب ده مثقال فرو برند حب فادزهر حیوانی به نسخه حکیم مهدی فادزهر حیوانی یک دانگ مشک خالص عنبر اشهب مومیائی دارائی
از هر یک نیم دانگ مروارید کهربا بسد محرق از هر یک نیم مثقال یاقوت رمانی دو دانگ طباشیر سفید یک مثقال ورق طلا ورق نقره از هر یک سی عدد صندل سفید
یک مثقال زعفران صمغ عربی هر یک دو دانگ مومیائی و عنبر بروغن بلسان گداخته جواهر را صلایه کرده با آن بسرشند و حبها سازند بقدر نخود و همه را هفت حصه نموده هر
یک حصه به عرق گاو زبان از هر یک ده مثقال حب از عمل هند برائے برسوت که عبارت است از کثرت عرق و بیحواسی که قریب بغشی بود زهر مهره سهاگه بر
بشیر افیون سهاگه شنگرف قرنفل فلفل سیاه و دار فلفل عاقرقرحا مساوی اول فلفل را بآب سرد بر بشیر یا شیره برگ تنبول با صابحه دو پاس کهرل نمایند بعده همه ادویه
کوفته بیخته انداخته باز کهرل نمایند و برابر سرشف حب بندند و یک حب یا دو حب بآن در برگ تنبول دهند منقول از مفتاح حب باسیت و برسوت در سه روز دفع کند
زهر مهره یک درم نیکوفته و بروغن زرد بسوزانند و یک عدد قرنفل کلاه دار چهار عدد مرچ سیاه نیز در آن روغن بسوزانند هر گاه همه سوخته شود خوب سائیده برابر دانه موتهه حب
بندند یک حب هر روز تا سه روز بخورانند دفع خواهد شد مجرب است و اگر دست و پا سرد شده باشد یک حب بخورانند بحال آید و روغن آن برائے قوت باه و وجع مفاصل بکار
آید ایضا برائے برسوت سیر تا زنگرف بچهناک سیماب سم الفار انداخته زنگ زرد پیدا کند و تنبالت و خال زنبق رنگ سیاه بود باید که در شراب نیم اول کهرل
کنند و بگلاب و در آب ادرک و حب مثل دانه موتهه بندند و کم و زیاده نمودن ادویه اختیار است حلوا در خفقان که از ضعف قلب باشد نافع است و بدن را فربه
فربه سازد از خلاصه نشاسته گندم آرد نخود هر کدام سه اوقیه تخم خرفه یک اوقیه تودری سرخ و سفید هر کدام سه درم مغز بادام مغز پسته مغز فندق هر کدام یک
اوقیه باریک کوفته با روغن ماده گاو و عسل یا شکر طبرزد بدستور حلوا مرتب سازند و هر روز یک اوقیه تناول نمایند حافظ الصحة از جمله مفرحات است بجهت خفقان

والیخولیا مراقی وسودمزاج حار قلب ودماغ وبرائے ناقہین از امراض حارہ وامراض حادثہ از سوداوی محترق از صفرا وخون وحفظ صحت امزجہ گرم مفید مجرب ثبت
تالیف حکیم علوی خان مروارید ناسفتہ کہربائے شمعی لاجورد مغسول فادزہر معدنی از ہریک یک مثقال صندل سفید کشنیز مقشر گل نیلوفر گل گاوزبان مغز تخم کدوے
شیرین مغز تخم خیار تخم کاسنی تخم خرفہ مقشر غنچہ گل سرخ از ہریک دو مثقال ورق طلا ورق نقرہ عنبر اشہب مشک گل مختوم یا گل داغستانی از ہریک نیم مثقال آب سیب
شیرین آب بہ شیرین آب زرشک ہریک بست وپنج مثقال نبات سپید نود مثقال بدستور رُبا سازند شربتے یک مثقال **حافظ صحت بدن وروح** مختع
حکیم ذکاء الله خان کہ جہت ناقہین محروری مزاج تالیف نمودہ وانفاس قوی وحرارت غریزی مزاج منحرف را بحالت اعتدال مے آرد وعدیل وسہیم ندارد و
مجرب است مروارید ناسفتہ طباشیر یاقوت سرخ یشب سبز شفاف ہر واحد یک درم زہر مہرہ اصیل عنبر اشہب مشک خالص زعفران ہریک نیم درم بگلاب وعرق
بیدمشک حل نمودہ صندل سپید وسرخ بگلاب سودہ یک نیم درم غنچہ گل سرخ گل گاوزبان کبود مغز تخم کدوے شیرین تخم کاہو مقشر مغز تخم خیار بادرنگ تخم خرفہ
مقشر ہر واحد دو درم آب سیب شیرین آب انار شیرین ولایتی آب ناشپاتی آب بہ رسیدہ از ہریک بست وپنج درم گلاب بیدمشک پنجاہ درم قند سفید
دو چند شربت فواکہ یک چند ورق نقرہ یک نیم درم ورق طلا نیم درم بدستور مرتب سازند واز یک درم تا سہ درم تناول نمایند **حافظ الصحۃ** مقوی بدن وحافظ صحت
خصوصی پیران با منوجہ بار روہ لائق تالیف والد حکیم علوی خان صاحب مومیائی دارائی عنبر اشہب ہر واحد یک قیراط مصطگی رومی یک دانگ ہمہ را در روغن پستہ
دو مثقال ومقدار معاعت حل سازند پس بگیرند مشک خالص یک قیراط فادزہر حیوانی سہ قیراط دارچینی قرنفل عود ہندی جوزبوا خصیۃ الثعلب بسباسہ سلیخہ
وروغن عقرقرحا زنجبیل جدوار خطائی از ہریک یک دانگ ہمہ را کوفتہ بیختہ بروغن مذکور آمیختہ نبات سفید بقوام آوردہ بسرشند وسہ حصہ نمایند وہر روز یک حصہ بخورند
بالائش عسل مصفیٰ پنج مثقال تخم فرنجمشک یک مثقال گلاب دہ مثقال بنوشند **حافظ الروح** از حکیم صالح خان خال حکیم علوی خان مومیائی اصیل ورق طلا
محلول ورق نقرہ محلول ہریک یک مثقال روغن پستہ تخم خرفہ مقشر از ہریک پنج مثقال عنبر اشہب نیم مثقال مشک خالص جدوار خطائی از ہریک یک دانگ ونیم ترنجبین
خراسانی نود مثقال آب سیب شیرین آب بہ شیرین آب انار شیرین گلاب عرق بہار عرق بیدمشک ہریک نود مثقال عسل سپید چہل مثقال اول مومیائی وعنبر
را در روغن پستہ گداختہ وورق نقرہ وطلا را در دہ مثقال شہد حل کردہ دیگر ادویہ بطریق معمول داخل کردہ بدستور مقرر معجون سازند ودر ظرف چینی نگاہدارند
خمیرہ صندل سادہ معمول فقیر در خفقان حار برادہ صندل سفید بست مثقال در نیم آثار گلاب تر نمودہ یک شبانہ روز نگاہدارند بعدازان بجوشانند وشیرہ آن
بگیرند با یک من قند سفید خمیرہ سازند وگاہے درین نسخہ زہر مہرہ سودہ یک درم بیدمشک رب انار شیرین رب بہ شیرین ہر واحد ربع رطل اضافہ کردہ مرتب
ساختہ در تقویت قلب ودفع حرارت جگر وتسکین عطش بیعدیل یافتہ لیکن درصورت اضافہ کردن ربوب قند سفید نصف وزن اندازند **خمیرہ صندل** مقوی
قلب ودماغ واز برائے خفقان حار موضوع از ذکائی در علاج الامراض صندل سفید بگلاب سودہ بست مثقال قند سفید یک صد وشصت مثقال عنبر اشہب نیم
مثقال مشک خالص یک دانگ ونیم ورق طلا ورق نقرہ از ہریک نیم مثقال گلاب یک صد وشصت مثقال عرق بیدمشک ہشتاد مثقال قند را بہ گلاب عرق
مذکور حل کردہ تا آتش ملایم بقوام آرند پس سفیدہ تخم مرغ وشیر وآب درہم کردہ وست زنند تا کف آن را بر آن قند زدہ تیر معجون سازی بر آن زنند تا مثل خمیر شود
پس جسد مشک با قدرے نبات سفید سودہ داخل نمایند وبرہم زنند پس ورق طلا ونقرہ محلول داخل کردہ برہم کنند پس صندل را داخل کردہ نیکو برہم زنند ونگاہدارند
گویند کہ مراد از خمیرہ صندل مطلق ہمین نسخہ است **خمیرہ صندل** خفقان حار ووسواس وسوزش سینہ کہ بکثرت نماید دفع سازد واز ذکائی صندل سفید طباشیر
نشاستہ تخم خرفہ مقشر ہریک دو مثقال کافور یک قیراط نبات سفید بست وچہار مثقال شربت فواکہ شیرین دوازدہ مثقال بطریق مقرر مرتب سازند
ایضاً منہ مقوی قلب صندل سفید بہ گلاب سودہ مروارید طباشیر ہریک یک تولہ گل گاوزبان کشنیز مقشر ہریک دو تولہ زرشک بہدانہ سہ تولہ خرفہ مقشر
چہار تولہ دانہ ہیل شش ماشہ ورق نقرہ ورق طلا ہریک دو ماشہ عنبر اشہب دو ماشہ اول مروارید بگلاب سائیدہ دیگر ادویہ کوفتہ بیختہ با نبات پانزدہ تولہ عرق
گاوزبان عرق صندل عرق نیلوفر ہریک پانزدہ تولہ بقوام آورند وعنبر واوراق را بعد فرود آوردن آہستہ آہستہ داخل نمایند **خمیرہ صندل کافوری** نافع
از برائے تسکین التہاب قلب ومعدہ وکبد وتپ محرقہ وتپ دق از مجالہ نافع صندل سفید سی درم سوہان کردہ در کیسہ کتان نمودہ در گلاب وبیدمشک وعرق
نیلوفر از ہریک نیم رطل یک شبانہ روز بخیسانند وروز دیگر با سہ رطل آب در دیگ سنگی بجوشانند وایم کیسہ را بمالند تا آب عرقہا بنصف رسد پس کیسہ بمالند نیکو وصاف نمایند و
دور کنند وداخل نمایند در آب آن آب سفرجل شیرین آب سفرجل حامض از ہریک یک رطل قند سپید سہ رطل بقوام خمیر آورند واز آتش برگرفتہ صندل سفید طباشیر
سفید سودہ از ہریک دہ درم مروارید ناسفتہ صلایہ کردہ کہربائے شمعی صلایہ کردہ از ہریک دو درم کافور قیصوری نیم مثقال سودہ داخل نمایند وبزنند تا نیکو مخلوط شود
ودر ظرف چینی نگاہدارند شربت دو درم با شیرہ تخم خیارین وشیرہ تخم خرفہ مقشر وعرق بیدمشک **خمیرہ صندل حامض** سودمزاج حار قلب وخفقان حار

وحمیات صفراوی و اسہال مراری و تہوع و قے صفراوی را نافع بود از تربتی ونہ کاہی صندل سفید سودہ سی درم کشنیز خشک مقشر پنجدرم آب غورہ یک صد درم آب
نورہ میسر نباید موض ادمویز منقی دہ درم جوشانیدہ آب آن بگیرند و سرکہ انگوری دہ درم و آب باران یک من گلاب عرق بید مشک از ہر یک نیم من یک شبانہ
روز بخیسانند پس بجوشانند تا بنصف رسد از دست بمالند و از پارچہ کتان نازک بگذرانند پس یک من قند سپید داخل کردہ بقوام آورند و بہتر آنست کہ بقوام خمیرہ آید
پس بگیرند صندل سفید سودہ دہ درم مروارید ناسفتہ یشب سبز ہر دو صلایہ کردہ زعفران ہر یک یکدرم کافوری قیصوری نیم مثقال طباشیر سفید دہ درم کوفتہ بیختہ ورق
طلا ورق نقرہ از ہر یک نیم درم ہمہ با آن اسپرشند شربت پنجدرم **ایضاً** خاص نسخہ حکیم میر محمد حسین والد حکیم میر محمد باقر ابن حکیم میر عمادالدین محمود صندل سفید سودہ بست مثقال یک
شبانہ روز بگلاب و عرق بید مشک بخیسانند پس بآتش ملایم بجوشانند تا بنصف رسد نیکو بمالند و پالایند پس آب انار ترش پنجاہ مثقال آب تمر ہندی چہل مثقال آب لیمون شاداب
مثقال قند سفید یک صد و پنجاہ مثقال نبات سفید یک صد و پنجاہ مثقال مجموع را بآتش ملایم بقوام آورند عنبر اشہب دو مثقال مشک ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک سہ مثقال
داخل کردہ بتر زنند تا چون خمیرہ شود پس صندل سفید سودہ طباشیر ہر یک سہ مثقال کافور قیصوری یک مثقال داخل کردہ خوب برہم زنند شربتے یک مثقال با شیرہ
تخم خرفہ مقشر بخورند و اگر قند و نبات را با عرق زرشک و گلاب کہ در آن صندل را خوب سودہ باشند اول بقوام آورند بعد از آن تبرید آبہا را داخل نمایند و بقوام آرند
پس ادویہ را داخل کنند از ترکیب مذکورہ بہتر خواہد بود **نوع دیگر** معمول مولف مجمع الجوامع مقوی قلب مفرح است و نافع است از برائے خفقان حار و اصحاب الیخولیائی
مراقی و بجہت اسہال صفراوی و تہوع و قے صفراوی نافع است صندل سفید سودہ سی درم دو شبانہ روز در گلاب و عرق بید مشک عرق گاوزبان از ہر یک پنجاہ مثقال آب
حداوان یک من بخیسانند پس بجوشانند تا ثلث بماند و بپالایند پس بگیرند قند سفید دو رطل عسل مصفی یک رطل آب سیب شیرین آب بہ شیرین آب انار شیرین آب نیشکر
آب اترج از ہر یک بست مثقال داخل کردہ بقوام آورند پس تیز زنند تا چون ہباء شود پس بگیرند صندل سفید سودہ نہ درم زرشک منقی ہفت درم طباشیر سفید گلسرخ
پوست بیرون پستہ از ہر یک چہار درم بہمن سفید بہمن سرخ از ہر یک سہ درم درونج عقربی مصطگی از ہر یک یک مثقال پوست اترج سہ مثقال مروارید ناسفتہ یکنیم درم
بسد محرق یشب سبز یاقوت رمانی ورق طلا محلول از ہر یک یکدرم ورق نقرہ محلول عنبر اشہب از ہر یک یک مثقال مشک تبتی خالص نیم مثقال بدستور خمیرہ مرتب نمایند
شربتے نیم مثقال **خمیرہ ابریشم** از اختراع حکیم علویخان صاحب محرر المزاج را موافق و در تقویت قلب و کبد و دماغ بینظیر است ابریشم خام از پیلہ جدا کردہ پنجاہ مثقال
بہ گلاب و عرق بید مشک و عرق گاوزبان از ہر یک دو صد مثقال آب آہن تاب بقدر حاجت یک شبانہ روز در تابستان و در زمستان دو شبانہ روز بخیسانند پس بجوشانند
آن مقدار کہ وزن عرقہا باقی ماند بمالند و بفشارند پس صاف نمودہ آب انار شیرین آب بہ شیرین آب سیب شیرین آب امرود از ہر یک سہ اوقیہ آب نیشکر قند سفید از ہر
یک یک چہار یک من تبریزی عسل سفید مصفی نیم من تبریزی مجموع را یکجا کردہ بجوشانند و سفیدہ تخم مرغ بر آن سیب زدہ کف آن بگیرند چون دیگر کف نیارد در آن اضافت
نمودہ بقوام آرند و یاقوت رمانی مروارید ناسفتہ کہربائے شمعی از ہر یک دو مثقال نادر بہر معدنی صافی دو مثقال و نیم لعل بدخشی زمرد املی از ہر یک یکمثقال صندل سفید گل گاوزبان
غنچہ گل سرخ شقاقل مصری بہمن سرخ بہمن سفید طباشیر سفید کشنیز خشک مقشر از ہر یک دو مثقال و نیم ابریشم مقرض پنجمثقال عنبر اشہب ورق طلا محلول از ہر یک یک مثقال
زعفران یک مثقال و یکدانگ و نیم تخم خرفہ پنج مثقال مشک تبتی چہار دانگ ورق نقرہ محلول دو مثقال بدستور خمیرہ مرتب نمایند شربتے یک مثقال **نوع دیگر** حافظ
صحت محرر و بعد امراض حارہ جہت تقویت و اصلاح بکار آید بازدکائی ابریشم خام پنج مثقال را در عرق گاوزبان چہل مثقال گلاب عرق بید مشک ہر یک بست و پنجمثقال
عرق کاسنی پنجاہ مثقال تر کردہ صبح بجوشانند سہ گاہ بنصف آید صاف نمودہ شربت سیب شربت انار شیرین ہر یک سی مثقال نبات سفید صد مثقال شربت حماض بست
مثقال داخل کردہ بقوام آرند بعدہ مروارید ناسفتہ یک نیم مثقال یاقوت رمانی مرجان عقیق کہربائے شمعی بسد احمر یک یک مثقال طباشیر صندل سفید بگلاب سودہ صندل سرخ
ہر یک یک نیم مثقال عنبر اشہب یکدرم مشک خالص نیمدرم ورق نقرہ سی عدد تخم کاسنی تخم کاہو مقشر سفید تخم کدوے شیرین کشنیز مقشر ہر یک سہ درم گل گاوزبان
دو مثقال کافور قیصوری سہ دانگ بدستور معمول خمیرہ سازند قدر شربت از یک مثقال تا دو مثقال **خمیرہ ابریشم** منقول از بیاض عالمگیری منافع بسیار دارد
در تقویت قلب بینظیر است ابریشم خام مقرض پنجاہ مثقال را در گلاب چہار رطل و عرق بید مشک دو رطل سہ شبانہ روز بخیسانند پس بآتش ملایم بجوشانند
تا قوت ابریشم بہ عرق ظاہر آید پس بمالند و صاف نمایند بعدہ دو رطل قند سفید و یک رطل عسل مصفی آمیختہ بجوشانند و کف آن را بگیرند و بقوام آرند پس عنبر اشہب چہار
مثقال ورق طلا سہ مثقال ورق نقرہ یک مثقال در آن حل نمایند و ابریشم مقرض گل گاوزبان طباشیر سفید غنچہ گل سرخ عود ہندی صندل مروارید ناسفتہ
از ہر یک دو مثقال مصطگی رومی کہربائے شمعی مرجان قرمزی از ہر یک یک مثقال جواہر را بر سنگ سماق بہ گلاب صلایہ کردہ و دیگر ادویہ را کوفتہ بیختہ آمیزند
و خوب برہم زنند و مشک یک مثقال سودہ مخلوط سازند و در ظرف چینی نگاہدارند شربتے یکمثقال **خمیرہ ابریشم** از اختراع نواب معتمد الملوک سید علویخان کہ
بہ جہت محمد شاہ ابن سلطان جہان شاہ ابن شاہ عالم معظم بادشاہ ابن بادشاہ غازی محمد اورنگ زیب عالمگیر گورگانی ترتیب دادہ مقوی قلب جاذب و دافع وسواس

وخفقان حادث از افراط احتراق سودا به بود وتفریح ونشاط وسرور آورد ومقوی جمیع اعضاء رئیسه وکلیه ومعده است واصلاح حال کرده تاید گرمی گرده زایل گرداند و
ذابطین ونیا دقی ملیش که از گرمی گرده باشد و کرده دیگر منافع بسیار دارد وهیچ ضرری نمی رسد وزین ترکیب نیست ومجرب است ابریشم خام پنجاه مثقال در آب باران طلا تاب درعرق بید
مشک گلاب از هر یک یک مناسب یک شبانه تبریزی عرق گاوزبان عرق نیلوفر از هر یک نیم منا عرق بیل عرق صندل از هر یک پنجاه مثقال دو شبانه روز بخیسانند روز دیگر صبح بجوشانند
آنقدر که وزن آب رفته ونان ترقبا بماند بمالند وبپالایند ونبات سفید نیم من تبریزی عسل مصفی پنجاه مثقال شربت لیمو که شیرین شربت سیب شیرین شربت ریباس شربت
امرود وشربت انار شیرین بشربت به شیرین شربت اترج از هر یک پنج مثقال داخل کرده بجوشانند وکف آن را بگیرند مروارید ناسفته یاقوت رمانی یشب سبز فادزهر معدنی
مرجان قرمزی کهربا سمعی از هر یک دو مثقال ونیم لعل بدخشی زمرد اعلی از هر یک یک مثقال وکیا انگ توتیم انجا زرد را بگلاب برنگ ساق صلایه کرده حل وداده خشک نموده
وزن نمایند وورق طلا محلول ورق نقره محلول از هر یک دو مثقال ونیم بسد العسل مشتمی حل سازند ابریشم مقرض گل گاوزبان کشنیز خشک مقشر صندل سفید منجیه گلسرخ بهمن سرخ
بهمن سفید طباشیر فشاسته از هر یک هم مثقال تخم خرفه مقشر دو مثقال مغز تخم کدو مغز تخم هندوانه از هر یک هفت مثقال ونیم عود قماری دو مثقال زعفران یک مثقال بدستور
خمیره مرتب نمایند ودر نصف این خمیره یک مثقال کافور قیصوری سائیده داخل نمایند ونصف دیگر بغیر کافور نگاه دارند شربت از دو درم تا دو مثقال ودر جمیع الجوامع وزن
ابریشم یک صد مثقال است ووزن انگور هر یک پنجاه مثقال **خمیره ابریشم** که در تقویت قلب وتفریح بی بدیل است منقول از بیاض استاد علیه الاعتماد ابریشم خام بست وپنج
مثقال در آب آهن تاب سه آثار یکشبانه روز بخیسانند بجوشانند چون سوم حصه برسد صاف نموده وقدرے آب ملیه کرده برگ گاوزبان بادرنجبویه هر یک یک تولہ در آن جوشانیده
صاف کرده در آن داخل نمایند پس نبات سفید هشتاد مثقال عسل مصفی سی مثقال داخل کرده بقوام خمیره آیند وبرند تا سفید شود بعده این ادویه داخل نمایند ابریشم مقرض گل گاوزبان
هر یک دو مثقال تخم فرنجمشک مروارید هر یک یک مثقال کهربا صندل سفید عود غرقی مشک هر یک نیم مثقال عنبر یک مثقال یشب سفید سه مثقال گلاب بست مثقال
که ربع شیشه خود دو مثقال بیاشد داخل نموده باشد آنقدر بزنند که بقوام خمیره آید بر داشته نگاه دارند **خمیره ابریشم** جار یات حکیم الملک از بیاض مذکور ابریشم نفیس بست
وپنج مثقال در آب آهن تاب سه آثار یک شبانه روز بخیسانند بعده جوشانیده صاف نموده قدرے آب گرفته بادرنج بادرنجبویه هر یک یک مثقال در آن انداخته بجوشانند
پس نبات سفید یک رطل عسل مصفی سی مثقال در آب ابریشم انداخته بقوام آورند وآب بادرنج وبادرنجبویه داخل نموده مقوم نموده بعده یاقوت یشب بهمنین هر یک نیم
مثقال مروارید ناسفته کهربا گل گاوزبان فرنجمشک ابریشم مقرض هر یک یک مثقال عود خام عود هندی صندل سفید مصطگی دارچینی خولنجان سنبل الطیب عنبر هر یک نیم مثقال مغز تخم
خیارین دو مثقال مشک یک دانگ آمیزند **خمیره ابریشم** باروکه مقوی دل وسینه وجگر ومزیل خفقان وغشی وتوحش ونشاط ومفرح قوی ومانع اسهال است از علاج
الامراض ابریشم خام صد مثقال در آبیکه مکرر طلا تاب ونقره تاب نموده باشند یک شبانه روز بخیسانند در عرق گاوزبان هشتاد مثقال وقدرے گلاب وبید مشک آن را جوشانیده
بجوشانند پس با رب سیب شیرین ورب به شیرین از هر یک پنجاه درم قند سفید شصت درم بقوام آرند وعنبر اشهب دو درم ومشک یک درم آخر قوام بیامیزند پس طباشیر سفید
سوده مروارید ناسفته سوده از هر یک سه مثقال کهربا سمعی بسد گلسرخ صندل سفید هر یک دو مثقال سرسا نموده در آن حل کنند وخوب بزنند تا بر دارند وصاحب تجاری
این زیاده کرده است بیفزایند **خمیره مروارید** بجهت تقویت دل از مجربات والد ماجد مروارید ناسفته یک تولہ صندل سفید بگلاب سوده چهار تولہ ورق نقره دو تولہ ورق طلا
یک تولہ مشک عنبر هر یک یک درم نبات دو چند گلاب بقوام آرند ودر علاج الامراض وزن ورق نقره یک تولہ وورق طلا سه ماشه ونبات سه وزن ادویه است وزهر مهره
اصل سوده شش ماشه زیاده نموده ووزن عنبر اشهب دو دانگ است ومشک مطروح ساخته خوراک از نه ماشه تا شش ماشه **خمیره مروارید** بجهت خفقان وتقویت دماغ و
دل مفید از تالیف حکیم علویخان صاحب مروارید ناسفته طباشیر سفید صندل سفید ابریشم مقرض بهمن سفید از هر یک پنج مثقال عنبر اشهب ورق نقره ورق طلا هر یک یک
مثقال ویک دانگ ونیم مشک تبتی نیم مثقال وسه قیراط نبات سفید گلاب وبید مشک از هر یک دو صد مثقال عسل مصفی بست وپنج مثقال نبات را گداخته عسل داخل نموده
کف گرفته گلاب وبید مشک داخل کرده بقوام آرند وتبر زنند پس ادویه را بسرشند از یک مثقال تا دو مثقال **نوع دیگر** که در تقویت اعضاء رئیسه سریع الاثر است از ذکائی
مروارید ناسفته یشب سبز هر یک نه ماشه زهر مهره خطائی چهار ماشه قند سفید یا و سیر شربت سیب شیرین نیم پاو عرق بید مشک گلاب نیم پاو عرق صندل عرق گاوزبان پاو
پاو آثار ورق طلا ماشه ورق نقره یک تولہ بدستور مقرری تیار سازند **خمیره مروارید** مقوی قلب رافع خفقان از معمولی مروارید چهار درم صندل سفید سوده بگلاب
مغز تخم کدو سه شیرین طباشیر بهمنین ابریشم مقرض هر یک دو درم مروارید را در گلاب حل کنند وادویه کوفته بیخته مغز تخم کدو سائیده کسبه چند قند بقوام آرند در گلاب۔
ایضا منه مروارید زهر مهره خطائی یشب سبز هر یک تولہ ابریشم مقرض طباشیر گاوزبان گل گاوزبان کشنیز مقشر هر یک دو درم زرشک سه درم ورق نقره یک درم
شربت انار شیرین ولایتی چهار تولہ قند دو چند گلاب پاو آثار **نوع دیگر** از کتاب مذکور مروارید سوده دو مثقال زهر مهره سحوق بگلاب یکمثقال صندل سفید بگلاب سوده
گل گاوزبان ورق نقره گل سرخ هر یک یک درم مشک ربع مثقال ورق طلا نیم درم بشربت سیب وشربت انار شیرین ولایتی سه چند ادویه قوام نمایند +

خمیرہ مروارید خفقان سوداوی وضعف قلب را بغایت مفید و مقوی اعضائے رئیسہ و قوت دہ و منافع بسیار دارد ترکیبش از شریفی و ذکائی مروارید ناسفتہ ہشت درم یاقوت
رمانی بسد محلول لعل بدخشی ہر یک چہار درم ورق طلا ورق نقرہ ہر یک یک درم عقیق یمنی یشب سبز ساذج ہندی زرنباد درونج عقربی تخم خرفہ تخم کشنیز ابریشم ہر یک سہ
درم بادرنجبویہ افتیمون اقلیطی شستہ درمج لاجورد مغسول کافور قیصوری عنبر اشہب ہر یک یک نیم درم طباشیر سفید صندل سفید ہر یک پنج درم کہربا شقاقل زرنباد مشک بیدانہ کشنیز
مقشر صندل سرخ غنچہ گل سرخ پوست اترج گل ارمنی گل مختوم عود ہندی گل گاؤزبان از ہر یک دو درم مشک تبتی نیم درم نبات سفید گلاب ہر یک پاؤ سیر رب سیب
شیرین رب بہ شیرین رب انار شیرین ہر یک بست درم آب بہ شیرین چہار درم گلاب و رب را با قند بقوام آرند و تبرید زنند کہ چون خمیر شود پس جواہر صلایہ کردہ ورق طلا
ورق نقرہ حل کردہ باقی ادویہ را کوفتہ بیختہ با آن بسرشند و نیکو برہم زنند و در ظرف چینی نگاہدارند و بعد چہل روز استعمال نمایند شربتے از یک مثقال تا دو درم و در ذکائی
بجائے وزن درم ماشہ مرقوم است و در نسخہ دیگر بجائے ربوب شربت سیب شیرین یک من شربت انار شیرین چہل درم شربت بہ شیرین بست درم آوردہ
خمیرہ مروارید معمولی حکیم شریف خان صاحب ابریشم گل گاؤزبان از ہر یک سہ ماشہ عرق گاؤزبان پاؤ آثار مروارید یاقوت ہر یک شش ماشہ مصطگی کہربا ہر یک
چہار ماشہ عود مرجان صندل سفید ہر واحد سہ ماشہ زہر مہرہ شش ماشہ گلاب سائیدہ گلاب عرق بیدمشک نبات ہر یک پاؤ شربت سیب شیرین ہشت تولہ
ورق نقرہ یک تولہ بطرق مشہور تیار نمایند **ایضاً** از اختراع والد حکیم ممدوح بغایت مقوی دل و دماغ مروارید ناسفتہ یک تولہ یشب سودہ کہربائے شمعی صندل سفید
سودہ طباشیر سفید از ہر یک شش ماشہ نبات سفید پاؤ آثار عسل کشمیری مصفی ہشت تولہ در گلاب و بیدمشک قوام نمودہ ادویہ کوفتہ بیختہ آن بسرشند **خمیرہ زہر مہرہ** قائم
مقام خمیرہ مروارید ساد داست و در تقویت دل بیدیل از معمولی نبات سفید پاؤ آثار در گلاب یا عرق گاؤی بقوام آرند و زہر مہرہ سودہ بگلاب خشک نمودہ بقدر
یک تولہ و طباشیر شش ماشہ سائیدہ در قوام مخلوط نمودہ حل نمایند و خمیرہ سازند **ایضاً منہ** کہ مقوی قلب است زہر مہرہ سودہ گاؤزبان ابریشم طباشیر ہر یک یک
درم ورق نقرہ عطر صندل ہر یک نیم درم شربت انار شیرین ولایتی سہ چند اول ورق نقرہ حل کنند بعدہ ادویہ کوفتہ پس عطر آمیزند نگہدارند دو مثقال تناول
کنند **خمیرہ زمرد** از تالیف حکیم شریف خان صاحب اقسام خفقان را نافع بود و تقویت قلب نماید و تفریح تمام آورد و سواس سوداوی زائل کند زمرد سائیدہ
دو تولہ لاجورد مغسول بہمن سفید ابریشم مقرض گاؤزبان گیلانی ہر یک یک درم ورق طلا ورق نقرہ ہر یک یک درم و نیم عنبر اشہب یک مثقال گلاب بیدمشک آب
انار شیرین ہر یک یک اوقیہ نبات سفید یک نیم پاؤ عسل سفید ہفت تولہ شربت سیب ہشت تولہ عسل و نبات و شربت را در آب حل کردہ بر آتش گذارند بعد از آنکہ
کف برداشتہ باشند گلاب و بیدمشک و آب انار داخل کردہ بقوام آوردہ ادویہ بسرشتند **خمیرہ یاقوت** وسواس سوداوی و خفقان و ضعف قلب مالیخولیا را
نافع است و گویند کہ در ازالہ عشق از مجربات است از تالیف حکیم علویخان آب بہ شیرین آب سیب شیرین آب امرود گلاب عرق بیدمشک از ہر یک یک مثقال عرق
گاؤزبان عرق صندل از ہر یک پنجاہ مثقال قند سفید دو من طبی قند را با آبہا و عرقہا بجوشانند و کف آن را بگیرند پس بقوام آوردہ تبرید زنند کہ سفید شود پس یاقوت رمانی دہ
مثقال بگلاب صلایہ کردہ عنبر اشہب یک مثقال لاجورد مغسول زہر مہرہ خطائی از ہر یک دو مثقال اضافہ نمودہ مرتب سازند و در ظرف چینی نگاہدارند و بعد از چہل
روز استعمال نمایند شربت یک مثقال **خمیرہ خس** از متاخرین در تقویت قلب و کبد حار بےنظیر است و مفید خفقان و تپ گرم کہ بیرون خس ہندی از آن خس خانہ
سازند بقدر چہار دام و در عرق خس مذکور کہ یک آثار باشد شب تر نمایند و صبح بجوشانند کہ نصف بماند صاف کردہ در نیم آثار شکر سفید بقوام آرند و در آخر قوام قدرے عطر
خس اضافہ کردہ خمیرہ سازند و اگر برائے تپ محرقہ و دق نیز بکار فرمایند و وقت اسہال طباشیر سفید بقدر دو درم آمیزند بہتر است **خمیرہ گاؤزبان**
عنبری حار بہت ازالہ توحش و خفقان و تقویت عصب بےبدل است از شریفی و ذکائی برگ گاؤزبان برگ بادرنجبویہ از ہر یک چہل و پنج مثقال گل گاؤزبان بست
و پنج مثقال مشک دو ماشہ عنبر اشہب یک ماشہ گلہا و برگہا در عرق بیدمشک و گلاب ہر یک نود مثقال عرق گاؤزبان پنجاہ مثقال در زمستان سہ شبانہ روز و در
تابستان یک شبانہ روز بخیسانند پس بجوشانند و صاف نمودہ یک آثار پاؤ بالا نبات بقوام آرند و عنبر و مشک حل نمودہ فرود آورند **نوع دیگر** بنسخہ معمولہ عنبر اشہب نیم مثقال
گل گاؤزبان بست مثقال قند سفید سہ چند گلہا در عرق بیدمشک کہ بقدر دو انگشت از آن بالا باشد یک شبانہ روز بخیسانند و جوشدادہ صاف نمودہ بقند بقوام
آرند و عنبر حل کنند و دیگر خمیرہ گاؤزبان و اکثر خمیرجات مقوی قلب و مفید خفقان در فصل مالیخولیا مذکور شدند **خمیرہ عود ترش** تالیف محمد زکریا انفع مفرحات
است و نافع بود از برائے سودا نکرو وسواس و خفقان و انواع جنون و ضعف معدہ و دماغ و قلب و کبد و کلیہ بجہت ابتدائی استسقا و نسیان و جذام را مفید بود دانہ
شربتی اسارون قاقلہ کبابہ چینی لونگ تخم خشخاش از ہر یک نیم اوقیہ مصطگی رومی زرنباد طباشیر سفید ابریشم خام زرنب قرنفل فرنجمشک از ہر یک چہار درم مجموع را نیم
کوفتہ سہ شبانہ روز در چہار رطل آب بخیسانند و بجوشانند تا آن مقدار کہ ربع آب بماند پس بمالند و بپالایند و داخل نمایند و آب ہائے آن آب عناب آب سیب شیرین
آب سیب ترش آب ریباس آب نارنج ترش آب انگور آب انار ترش آب سفرجل از ہر یک چہار اوقیہ پس ہمہ را داخل کردہ بقوام سہ رطل مجموع یعنے مطبوخ ادویہ این

آنہا قند سفید داخل کرده بقوام آورند پس بگیرند عود هندی سیاه و رنگ عرقی چهار اوقیه مروارید ناسفته مرجان کهرزی کهربا شمعی از هر یک سه درم یاقوت رمانی یک درم
نیم درم بر آورده گلاب و عرق بید مشک از هر یک نیم رطل آب لیمون آب نارنج از هر یک چهار اوقیه ملایه کرده در آن داخل نمایند و بجوشانند چون بقوام آید عنبر اشهب محلول
دو درم ورق طلا محلول مشک خالص زعفران بگلاب سوده بعد از آنکه از آتش فرود آورده باشند در آن داخل کرده در ظرف چینی یا زجاجی یا نقره نگاه دارند یا شربت از یک
مثقال تا دو درم **خمیره گاؤزبان** تالیف حکیم علوی خان نافع خفقان و در ازاله توحش مجرب است مخصوصاً بالسبب سوداوی خفقان بود مثل بخار تپ گل و کف دست
یا و پیشانی گرم میماند خوردن این خمیره تمام عوارض دور شد گل گاؤزبان تخم گاؤزبان برگ گاؤزبان تخم بادرنجبویه تخم بالنگو هر یک چهار توله صندل سفید سه توله مشک خالص عنبر اشهب
ورق نقره هر یک شش ماشه قند سفید یک سیر بدستور تیار سازند شربت پنج ماشه **ایضاً** منقول از مفتاح گل گاؤزبان شصت مثقال صندل سحق بگلاب پانزده مثقال
ورق بادرنجبویه پنج مثقال قند سفید شکر طبرزد هر یک یک رطل مشک بگلاب سوده چهار مثقال ورق طلا ورق نقره مروارید سائیده هر یک شش مثقال بدستور
سازند **خمیره عنبر** مقوی قلب است و پیران را موافق از شربتی و ذکائی بگیرند شکر سفید یک من صاف کرده و عرق گاؤزبان بقوام آرند و کف شیر و سفیده تخم مرغ
بر آن زنند تا نیکو سفید شود عنبر اشهب چهار مثقال با نبات سفید اندک بر آن ریزند و بر زنند خوب مخلوط شود شربت یک مثقال و بعضے ورق نقره و طلا نیز
می آمیزند **خمیره** مخترع حکیم علوی خان صاحب منقول دسکر است چهل مثقال شکر سفید را قدرے آب داخل کرده بر آتش نهند تا بجوش آید و بعد از آن کف بر سر آورد پس قدرے
سفیده تخم مرغ بر آن ریزند تا کف جمع شود آن را تمام گرفته پس صاف نموده باز دیگ کنند و بست مثقال گلاب خوشبو داخل کرده بقوام خمیره آورند پس از آتش فرود آورده
تخم خشخاش مغز بادام شیرین مقشر از هر یک دو مثقال در نهایت نرمی سائیده داخل کرده پس جوز خالص یک مثقال و نیم مشک عنبر اشهب از هر یک چهار دانگ سوده
داخل کنند و بعد معجون سازی آنقدر بر هم زنند که نیکو مخلوط شود خمیره گردد پس نگاه دارند شربت یک مثقال با گلاب **خمیره تنباکو** در بیاض استاد مرحوم است که عجب
کیفیتے و بوے دارد و بتجربه رسیده گل سرخ چهار ماشه صندل سفید سه ماشه عود عرقی دو ماشه مشک سه سرخ تنباکو بہا سه قند سیاه هر یک نیم پاؤ گلاب بقدر مناسب خمیره
سازند و تنلیان بخشند **دواء المسک بارد** نافع خفقان حار و مقوی قلب از معمولی مروارید مرجان کهربا زهر مهره هر یک نیم درم سه روز در گلاب سحق نمایند
گل سرخ صندل بگلاب سوده گل گاؤزبان طباشیر کشنیز مقشر هر یک یک درم ورق نقره مشک هر یک نیم درم شکر سفید سه چند بدستور بگلاب بقوام آرند **ایضاً** معمول
مروارید کشنیز مقشر گل گاؤزبان هر واحد یک درم کهربا طباشیر برادہ صندل گل سرخ ابریشم مقرض هر یک چهار درم مشک یک درم شربت آمله شربت زرشک شربت انار
شیرین هر واحد پانزده درم قند سفید سی درم **نوع دیگر** نسخه بارد که وثل است مشک عنبر هر یک نیم مثقال مروارید ناسفته کهربا مرجان گل سرخ گاؤزبان طباشیر صندل
سفید بگلاب سوده کشنیز هر یک سی مثقال آب سیب شیرین عرق بید مشک هر یک سی مثقال قند سفید گشنیز دو مثقال **نوع دیگر** که سهل تر از جمیع نسخهاے دواء المسک
است و رفع خفقان حار و مقوی قلب است زهر مهره سائیده گل سرخ کشنیز خشک مقشر صندل بگلاب سوده هر واحد دو درم گاؤزبان یک درم طباشیر یک درم مشک
نیم درم شکر سفید دو چند عسل بکاربرد از علاج الغربا **ایضاً** مستعمل و مجرب حکیم سعد الله مروارید ناسفته کهربا تخم کاسنی طباشیر گل سرخ تخم خرفه گاؤزبان از هر یک دو
مثقال مشک تبتی یک دانگ رب سیب شیرین دو چند ادویه یا عسل معجون سازند خوراک دو درم است **دواء المسک بارد کافوری** از علاج الامراض مروارید
ناسفته کهربا شمعی طباشیر گل سرخ کشنیز مقشر از هر یک سه مثقال ابریشم مقرض گل گاؤزبان تخم خرفه هر یکے دو مثقال مشک دو دانگ رب سیب شیرین دو وزن
ادویه قند سفید بقدر حاجت بدستور معتبر معجون سازند اگر خواهند کافور قیصوری یک شعیر شتالی اضافه نمایند شربت از یک مثقال تا دو درم +
دواء المسک حامض از قرابادین تقویت اعضاء رئیسه و تو تها کند خفقان حادث از امتلاء حبر بود نافع است و تاتیین را سود دارد مروارید ناسفته نیم درم
گل گاؤزبان گل سرخ طباشیر کشنیز خشک مقشر کهربا ابریشم محرق از هر یک یک درم مشک تبتی دو دانگ نبات سفید و آب سیب ترش از هر یک بقدر ضرورت معجون سازند
صاحب میزان الطبائع گفته که مزاج این دوا اقرب برودت است و خشک است در درجه ثانیه **دواء المسک بارد جواهر** نسخه حکیم علوی خان صاحب
طباشیر گل سرخ کشنیز خشک صندل سفید تخم خرفه مقشر از هر یک چهار درم کهربا شمعی ابریشم مقرض از هر یک دو درم مشک تبتی دو دانگ نبات سه وزن ادویه
چنانچه رسم است مرتب سازند **دواء المسک معمول** حکیم شریف خان صاحب کهربا طباشیر ورق نقره از هر یک سه ماشه گاؤزبان گل سرخ کشنیز خشک تخم خرفه
از هر یک نیم توله ابریشم خام دو ماشه زعفران دارچینی دو توله ورق طلا مشک خالص از هر یک یک ماشه مروارید پنج ماشه شربت سیب شربت به شربت انار از هر یک توله
عنبر نیم ماشه گلاب بید مشک از هر یک چهار درم عسل و نبات سه وزن ادویه **دواء المسک بارد** معمول منقول از خط والد حکیم موصوف مروارید ناسفته کهربا شمعی
هر یک نه ماشه تخم خرفه مقشر تخم کدوے شیرین هر یک دو توله صندل سفید ابریشم مقرض غنچه گل سرخ گاؤزبان هر یک یک توله مشک تبتی سه ماشه عنبر اشهب چهار ماشه
ورق طلا سه ماشه ورق نقره نه ماشه نبات سفید نیم آثار شربت فواکه پاؤ سیر بدستور مقرر مرتب سازند **دواء المسک بارد** همیشه معمول و لفوائد عجیب مشمول از

محرق سہ ماشہ صندل سفید گلاب سائیدہ گلسرخ گاؤزبان گل گاؤزبان بسباسہ ہر یک چہار ماشہ کشنیز خشک مقشر طباشیر ہر یک شش ماشہ عقیق یشب ہر یک شش ماشہ
تخم خرفہ ماشہ رب سیب شیرین رب انار شیرین رب بہ ہر یک چہار دام مالنگیری گلاب عرق بیدمشک ہر یک نیم پاؤ باہل کیند نبات دوچند چون سازند۔ **دواء المسک**
قریب باعتدال مقوی قلب از معمولی مروارید بسد کہربا فادزہر معدنی ابریشم مقرض گل نسرین گلسرخ ساذج گاؤزبان گل گاؤزبان تخم فرنجمشک طباشیر ہر یک یکدرم عود ہندی
دانہ ہیل ہر یک یک مثقال کشنیز خشک مقشر دو درم قرنفل درنباد ہر واحد نیم مثقال مشک ورق نقرہ ہر یک نیم درم عرق کیوڑہ گلاب ہر یک نیم پاؤ عسل وقند بالمناصفہ سہ چند
ادویہ **دواء المسک حار** نافع خفقان بارد از کتاب مذکور مروارید کہربا مرجان ہر یک یک نیم درم عرق کیوڑہ صلایہ نمایند زرنباد سنبل الطیب بسباسہ قرنفل ساذج ہندی بہمنین
گاؤزبان دانہ ہیل ہر یک یکدرم اشنہ زنجبیل دارفلفل مشک خالص ہر یک نیم درم بسبل خام ادویہ سودہ آمیختہ بکار برند **ایضاً منہ** مقوی قلب بارد و نافع خفقان مروارید بسد کہربا
بگلاب صلایہ کردہ دانہ ہیل گاؤزبان ہر یکدو درم سنبل الطیب زرنباد ساذج قرنفل بسباسہ بہمنین تودرین درونج گل گاؤزبان ابریشم مقرض تخم فرنجمشک ہر یک یکدرم زعفران مشک
عنبر ہر یک نیم درم قند نیم رطل ورق نقرہ یک درم ورق طلا نیم درم دستور سازند **دواء المسک حار سادہ** نافع خفقان بارد ساذج ہندی دانہ الائچی کلان مجرا دو
درم درونج سنبل الطیب اشنہ زنجبیل دارفلفل ہر واحد یک درم قرنفل مشک ہر یک نیم درم عسل سہ چند از علاج الغربا **دواء المسک حلو حار** کہ معمول است برائے
خفقان بارد مقوی قلب است مع دیگر نسخہائے دواء المسک مقوی قلب در فصل ما یتولد گذشت و یک نسخہ دواء المسک حار کہ خفقان بارد را نافع است در فصل فالج ذکر یافت
و دو نسخہ دواء المسک حلو مرکب بخفقان نافع در فصل صرع مذکور شد **دوائے** کہ در خفقان دموی و صفراوی از مجربات است باید کہ قبل از دوا فصد کنند و لاجورد مغسول طباشیر
کہربا ہر واحد یک ماشہ مجرب یا بے بزور سہ تولہ سرشتہ ورق طلا یک عدد بپیچیدہ ہمراہ شیرہ مغز تخم کدو بہ شیرہ خیارین ہر یک نہ ماشہ بعرق بیدمشک نیلوفر گلاب شربت انناس و
سیب ولایتی تخم شربتی پاشیدہ بدہند **دوائے** برائے خفقان و مراق منقول از خط استاد مرحوم دواء المسک معتدل بورق نقرہ پیچیدہ بخورند بالائش عرق کاسنی عرق عنب
الثعلب عرق گاؤزبان شربت انارین آمیختہ بنوشند و برائے نقل مربائے سیب بلے آملہ مربائے تمر ہندی ترکاری تری **دوائے** کہ بخفقان حار و بارد نافع است و
معمول از اتفاقی عنبر اشہب مشک زہر مہرہ سائیدہ و عطر صندل ہر یک یکماشہ مرجان صلایہ کردہ ورق نقرہ ورق طلا ہر یک دو نیم ماشہ و روغن بادام نیم دام بنجتہ شہد خالص شش
دام بجتہ ہمہ را یکجا کردہ یک روز و شب علی الاتصال بسایند و از یک ماشہ شروع کنند و ہر روز یکماشہ بیفزایند و بہفت روز ہفت ماشہ رسانند **دوائے** جہت خفقان از
ذکائی معمولی لاجورد مغسول دو سرخ ابریشم مقرض چہار سرخ مروارید سودہ سہ سرخ کہربا صلایہ کردہ دو سرخ برآملہ مربی یک عدد پاشیدہ بورق نقرہ پیچیدہ بخورند بالائے
آن عرق بیدمشک گلاب عرق گاؤزبان عرق نیلوفر کیوڑہ تخم فرنجمشک پاشیدہ شربت سیب شیرین حل کردہ بنوشند **دوائے** برائے خفقان از بخارات معدہ و سوء
ہضم و ضعف معدہ و سقوط اشتہا از استاد مغفور انوشدارو سے تولہ بخورند عرق کاسنی و عرق گاؤزبان عرق مکوہ شربت انارین بنوشند **دوائے** کہ در ازالہ خفقان
حار مجرب صاحب خلاصہ است کشنیز خشک صندل سفید گلسرخ تخم کاسنی ہر کدام یک جزو گل مختوم طباشیر بہمن سفید مرجان ہر کدام نصف جزو مروارید ناسفتہ کہربا
مصطگی ہر کدام ربع جزو کوفتہ بیختہ با شکر طبرزد کہ در گلاب بقوام آوردہ باشند بسرشتند شربتے یک درم **دوائے** از مطب گاؤزبان گل سرخ صندل سفید آملہ مقشر کشنیز
خشک کوفتہ بیختہ نبات ہموزن آمیختہ بخورند گاہ گاہ دواء المسک در دہن دارند **ایضاً** از بیاض استاد مرحوم مروارید آملہ صندل سفید برابر یک درم با شربت سیب
نرم سرشتہ ہمراہ گلاب و بیدمشک و عرق گاؤزبان بخورند **ایضاً منہ** برائے تقویت قلب مروارید سودہ طلا و نقرہ مسحوق بالسادات با قند و گلاب و عرق
گاؤزبان بنوشند **ایضاً عنہ** کشنیز پرورادہ حرفہ پوداہ شب در عرق بیدمشک و گلاب ہر یک پنجدام خیسانیدہ صبح مالیدہ شیرہ گرفتہ یکدرم صندل سپید و دو
ورق نقرہ و یک ورق طلا در عرقیات حل کردہ بنوشند **دوائے** خفقان سوداوی از مطب لاجورد مغسول خمیرہ گاؤزبان ہفت ماشہ سرشتہ بخورند بعدہ شیرہ
گاؤزبان چار ماشہ در عرق گاؤزبان چار تولہ عرق کیوڑہ دو تولہ گلاب چار تولہ برآوردہ شربت سیب ولایتی دو تولہ تودری سفید چار ماشہ پاشیدہ بنوشند **دوائے**
خفقان با نزلہ و زکام خمیرہ گاؤزبان خمیرہ خشخاش ہر یک شش ماشہ ممزوج نمودہ عرق مکوہ عرق نیلوفر عرق گاؤزبان ہر یک سہ تولہ شربت بزوری دو تولہ **ایضاً لہ** خمیرہ
خشخاش سہ ماشہ بخمیرہ صندل سہ ماشہ سرشتہ تناول نمایند بالائش لعاب بہدانہ در عرق بادرنجبویہ عرق گاؤزبان عرق بیدمشک گلاب حل کردہ شربت انار شیرین **ایضاً**
خفقان با نزلہ و سرفہ آملہ مربے بورق نقرہ پیچیدہ صمغ عربی سودہ ممزوج نمودہ بخورند بعد آن لعاب بہدانہ سہ ماشہ در عرق گاؤزبان عرق کاسنی عرق مکوہ برآوردہ شربت اسطوخودوس
دو تولہ تودری سفید یا کنگدن چہار ماشہ **ایضاً** آملہ مربے ورق نقرہ ہر یک یک عدد صمغ عربی یکماشہ شیرہ خیارین شش ماشہ شیرہ دانہ ہیل دو ماشہ عرق کیوڑہ عرق صندل
ہر یک پنج تولہ خاکشی نہ ماشہ و گلاب اصل السوس شیرہ کاہو ہر یک چہار ماشہ بجائے خیارین **دوائے** برائے خفقان و مراق و نزلہ و لوا سیر زرنباد یک ماشہ سودہ
بدواء المسک ہفت ماشہ سرشتہ شیرہ عناب سپستان چار ماشہ تخم کاہو شش ماشہ لعاب گل خطمی لعاب بہدانہ ہر یک سہ ماشہ در عرق کیوڑہ عرق بیدسادہ برآوردہ شربت انار
شیرین دو تولہ تخم فرنجمشک چار ماشہ پاشیدہ و دیگر عرق شاہترہ و شربت بہ دو تولہ **دوائے** برائے خفقان و ضعف ہضم و انجرہ حارہ و سوء مزاج صفراویہ دواء المسک

مروارید ناسفتہ کہربا سے شمعی ابریشم مقرض زہر مہرہ خطائی ہر یک چہار دانگ رونج دارچینی بسباسہ جاسے خطائی بادیان خطائی مصطگی افیون زرنباد طباشیر
کشنیز مقشر گل داغستانی ہر یک نصف مثقال ورق زر محلول ورق نقرہ محلول عنبر اشہب ہر یک دو دانگ مشک تبتی کافور قیصوری ہر کدام نیم دام نبات برابر شربت یک مثقال
تا دو درم بگلاب منقول از مفتاح **سفوف** کہ جہت خفقان نافع و خارش و جوشش خون را نیز مفید نسخہ مطب صندل سفید ہلیلہ سیاہ کشنیز خشک گاؤزبان ہر یک دہ
دام کوفتہ بیختہ نبات دو چند آمیختہ سفوف سازند خوراک شش ماشہ **سفوف** کہ بجہت خفقان منفع مراقی و طرو بلاج و بہم رسانیدن اشتہا و دفع لینت شکم مجرب است از ذکائی
ورق طلا ورق نقرہ و عنبر اشہب ہر یک یک مثقال و ہشت جو مروارید ناسفتہ یشب سبز زہر مہرہ خطائی صندل سفید ابریشم مقرض طباشیر سفید پوست بیرون پستہ دانہ ہیل
کشنیز خشک بریان آملہ منقی ہلیلہ سیاہ و درونج گاؤزبان برشتہ زرشک منقی سماق منقی انار دانہ دارچینی مصطگی ہر یک یک نیم مثقال سفوف سازند و بقدر دو نیم ماشہ بخورانند
سفوف نافع خفقان شدید الحرارت صندل بگلاب سودہ گلسرخ طباشیر ہر یک یک درم کشنیز مقشر دو درم زعفران یک دانگ کافور نیم دانگ از معمولی **سفوف**
زہر مہرہ قائم مقام سفوف مروارید است برائے تقویت قلب و دفع خفقان از کتاب مذکور زہر مہرہ سودہ بگلاب طباشیر ہر یک یک درم دانہ ہیل کشنیز مقشر ہمین ہر
یک سہ درم آملہ کشیر پروردہ خشک ساختہ گلسرخ گاؤزبان سادج صندل بگلاب سودہ خشک کردہ پوست ہلیلہ کابلی ہر یک دو درم پوست ہلیلہ کابلی را علیحدہ سائیدہ بہ
روغن بادام چرب نمایند ورق نقرہ نیم درم ادویہ کوفتہ بیختہ سفوف سازند و بقدر مناسب بشربت سیب آمیختہ خورند **سفوف مروارید** جہت ضعف قلب و دفع
خفقان از بیاض استاد مغفور مروارید باد رنجبویہ تکاعی ہر یک چہار ماشہ زہر مہرہ بادیان ہر یک سہ ماشہ قاقلہ صغار بہدانہ گاؤزبان زرورد طباشیر ہر یک شش ماشہ گلسرخ یک
تولہ ترنجبین شش تولہ حسب معمول سفوف سازند قدر شربت چہار ماشہ **سفوف** خفقان نسخہ مطب آملہ زرشک انار دانہ سماق بسد یشب سبز مرجان مروارید طباشیر
دانہ ہیل کشنیز خشک بہمن سفید تودری سفید گاؤزبان گل گاؤزبان برگ فرنجمشک برگ بادرنجبویہ پوست اترج عود مساوی کوفتہ بیختہ نبات سفید آمیختہ ورق نقرہ
شکر خالص بقدر ضرورت مرض داخل کردہ ہمراہ عرق گاؤزبان بدہند **سفوف** نافع خفقان و مقوی جگر از مطب تودری سفید بہمن سفید کشنیز خشک گلسرخ صندل سفید
گاؤزبان گل گاؤزبان دانہ ہیل فرنجمشک مساوی کوفتہ بیختہ ہمراہ گاؤزبان ہفت ماشہ بخورند **ایضاً منہ** برائے ریاح بارد دل بادیان رب السوس تودری بہمن
دانہ ہیل ابریشم گاؤزبان بادرنجبویہ تخم فرنجمشک نبات مساوی مجموع بدستور سفوف سازند **سفوف عنبر** معمول و مجرب حکیم ذکاء اللہ خان جہت اکثر امراض
بارد دل و غشی و خفقان بارد بے بدل است و فی الفور تقویت عجیب می بخشد عنبر اشہب مشک عطر گلاب ہر یک یک ماشہ قرنفل سادج ہندی غرقی دانہ الائچی خورد مصطگی
اسارون پوست ہلیلہ کابلی قرنفل فرنجمشک نارمشک زیرہ کرمانی دارچینی ہر یک دو ماشہ فلفل دار فلفل زنجبیل انار دانہ جوزبوا قاقلہ کبار ہر یک نیم ماشہ نبات سفید ہفت دام
عالمگیری ہمہ را جدا جدا کوفتہ بیختہ یکجا نمودہ عطر مالیدہ نگاہ دارند وقت حاجت دو سہ ماشہ بدہند **ایضاً** از ذکائی گاؤزبان دانہ ہیل ہر یک ربع جزو آملہ نیم جزو
دارچینی کشنیز خشک مقشر ہر یک یک جزو کوفتہ بیختہ با شکر تری دو چند ادویہ آمیختہ بکار برند **سفوف** مقوی معدہ و قلب دماغ و جگر از بیاض استاد مرحوم قرنفل دار فلفل
عود غرقی طباشیر اسارون دارچینی دار فلفل صندل سفید زنجبیل ناگیسر سعد کوفی الطیب بسباسہ کافور جوزبوا زیرہ سیاہ زیرہ سفید برابر نبات دو چند و سفوف دیگر کہ خفقان
معدی را نافع است در فصل صداع ذکر یافت **سکنجبین صندلی** دافع خفقان از معمولی برادہ صندل سی مثقال سہ روز در بست و پنج مثقال سرکہ و گلاب
و عرق نیلوفر خیسانیدہ جوش دادہ تا بثلث رسد مالیدہ صاف کردہ با دو صد مثقال قند بقوام آورند و نیم مثقال زعفران در صرہ بستہ در جوش اندازند و بعد آمدن قوام
صندل بگلاب سودہ و طباشیر ہر یک دہ مثقال کافور نیم درم اضافہ کنند **سکنجبین تفاحی** انفع است از سکنجبین سادہ شکری از برائے حرارت قلب
و خفقان حار و حمیات محرقہ کہ از تعفن صفرا در حوالی قلب باشد مخترع حکیم علوی خان صاحب بگیرند آب سیب شیرین اصفہانی دو رطل پس آن را در دیگ سنگی کردہ
چہار جوش دادہ کف آن را بگیرند پس فرود آوردہ بگذارند تا سرد شود سر آن را بپوشانند و سہ چہار ساعت بگذارند تا در آن تہ نشین شود پس آب صافی بالائے
آن را باہستگی بگیرند کہ درد با آن مخلوط نگردد با دو رطل شکر سفید و یک اوقیہ گلاب بجوشانند و قدرے سفیدہ تخم مرغ ممزوج بآب بر بالائے آن بپاشند و کف آن را
بگیرند پس چون دیگر کف بر نیاید صاف نمودہ باز در دیگ سنگی کردہ سرکہ انگوری جدید نیم رطل داخل کردہ بجوشانند بآتش ملائم تا بقوام آید پس یک اوقیہ دیگر سرکہ داخل
نمودہ دو سہ جوش دیگر دادہ از آتش فرود آوردہ بگذارند کہ سرد شود در ظرف چینی یا زجاجی نگاہ دارند شربت یک اوقیہ با شیرہ تخم خرفہ مقشر **شربت سیب** کہ
مقوی قلب و معدہ و مفرح بود و قے و اسہال باز دارد بگیرند سیب پارہ کردہ دانہ از آن بیرون نمایند و در ہاون سنگ بکوبند و دو من آب از آن بگیرند و بجوشانند
تا بہ ثلث آید پس با یک من قند سفید اضافہ کردہ بجوشانند تا بقوام آید و ہمین است ترکیب ساختن شربت بہ و شربت انار **شربت فالسہ** مولف مکرر ساختہ بعمل
آوردہ و دافع خفقان حار مقوی معدہ مانع قے نافع حرارت مزاج و قے صفراوی و فساد خون و خوش ذائقہ ہمراہ طعام نیز توان خورد فالسہ شیریں سیاہ رنگ را در گلاب
و آب مالیدہ صاف کردہ با دو چند قند بقوام آورند از معمولی **شربت زرشک تر** مقوی قلب و مصفی خون مزیل خمار و بسیار خوش مزہ میشود مولف مکرر ساختہ استعمال

نموده وزنجبیره شیرین گرفته وانها از قماش برآورده تخم دور کرده صاف نموده آب خالص آن بگیرند و با تساوی قند بقوام آورند و آخر گلاب افزایند از تالیف حکیم غلام امام
شربت صندل دل را قوت دهد و خفقان گرم و معده و جگر گرم را نافع باشد و تشنگی بنشاند و شکم به بندد صندل سفید سائیده بست مثقال در گلاب یک شبانه
روز بخیسانند و روز دیگر اندک جوش دهند و شیره اش بگیرند و با یک من قند شربت بپزند همچنین است در شفائی و در بیاض دیگر ترتیب او چنین نوشته که صندل را سوهان کرده
یا بمبالغه نیم کوب ساخته در یک رطل گلاب ترنمایند و شبانه روز پس گلاب مذکور صاف کرده بستانند و صندل مذکور را در آب خالص شیرین بجوشانند تا قوت صندل کما حقه
برآید و آب به قدر مناسب بماند پس این آب را صاف نموده با گلاب مصفی آمیزند و قند سفید دو رطل بالکم بحسب موافقت ذائقه داخل کرده بقوام آرند و بهترین صندل سفید
است که مایل بزردی باشد و سنده بن نمایند و در تحفه وزن گلاب نیم رطل و مقدار شکر یک رطل است **نوع دیگر** که در منافع مذکوره اثر کثیر و در دفع اسهال تاثیر و قیر دارد معمول حکیم
بقا خان طباشیر یک توله صندل سفید سوهان زده بحبوله آب سیب شاز و دو دام گلاب نیم سیر نبات یک سیر بقوام شربت با خمیره آرند **شربت صندل ترش** جهت
تسکین سوزش دل و تپ محرقه نافع بود از عجاله نافع و بقائی صندل سفید سوهان کرده پنجاه درم یکشبانه روز در آب انگور و سرکه هر یک پنج استار و قدرے آب
بخیسانند پس بجوشانند تا به نیم آید صاف کنند و با یک من شکر بقوام آورند **نوع دیگر** که در ضعف قلب حار بکار آید از بقائی و بعضے نسخهائے ذکائی کشنیز خشک کوفته پنج
درم آب غوره پانزده درم سرکه خالص قدرے صندل سفید کوفته سی درم آب خالص یک من صندل و کشنیز را آب یکشبانه روز خیسانیده بجوشانند تا به ثلث رسد
مالیده صاف نموده یک من قند در آن حل کنند و نیم درم زعفران در خرقه بسته در آن افگنند و بپزند و کف بردارند و خرقه زعفران را مالیده بیرون آرند پس نیم مثقال کافور و طباشیر
صندل سفید سائیده هر یک ده درم در وقتیکه نیم گرم باشد داخل سازند شربتے پنج درم با شیره خرفه **شربت گاؤزبان عنبری** برائے تقویت اعضاء
رئیسه مجرب است از ذکائی برگ گاؤزبان ده توله گل گاؤزبان پنج توله بادرنجبویه دو نیم توله صندل سفید گلاب سوده فرنجمشک هر یک یک نیم توله کشنیز خشک مقشر دو توله تخم
بادرنجبویه یک نیم توله زرشک بیدانه دو توله شب در گلاب و عرق بیدمشک تر کرده صبح بجوشانند هرگاه نصف بماند صاف کرده قند سفید یک سیر داخل کرده بقوام آرند پس ورق
نقره یک توله ورق طلا نیم توله عنبر اشهب نیم توله مشک خالص دو ماشه داخل کرده فرود آرند **شربت اسپغول** بخفقان صفراوی و سرفه گرم و خشک و خشونت
قصبه ریه و امثال آن نافع است از شرح نفیسی و ذکائی بذر قطونا یک اوقیه را با یک رطل آب بپزند و لعاب آن بگیرند و با یک رطل نیم شکر سفید بقوام آرند و استعمال نمایند و اگر گلاب
و عرق بیدمشک عوض آب کنند اقوی خواهد بود **شربت** نافع خفقان حار مقوی قلب از معمولی گاؤزبان گل سرخ برادہ صندل گل نیلوفر هر یک یک نیم توله قند
یا نبات بقوام آرند و در آخر قوام یک درهم طباشیر فزایند شربت دو توله **شربت فواکه** تشنگی و حرارت دل بنشاند و خفقان گرم را بسیار نفع دارد از قادری و
شرح نفیسی آب انار ترش آب ترشی ترنج آب غوره آب آلو ترش آب تمر هندی جمله مساوی بگیرند و برابر همه اجزا قند سفید آمیزند و بقوام آرند و با شیرهائے مناسب بدهند
شربت نارنج جهت تقویت دل و معده نافع است از قادری و علاج الامراض قند سفید هر قدر که خواهند بگیرند و بجائے آب عرق گاؤزبان انداخته جوش دهند
و کف بردارند و بقوام ملیتا آرند پس آب ترشاده نارنج چهار اوقیه فی یک رطل قند بیندازند و دو سه جوش داده فرود آرند و زعفران را بعد رمی فی یک رطل قند در گلاب حل کرده
بیامیزند بلا زند **شربت عناب** از حکیم علوی خان صاحب نافع از برائے جمیع امراض دموی خصوص خفقان و امراض قلب دموی و صداع بمشارکت امراض دموی
قلب عناب دانه بیرون کرده سی عدد گل بنفشه گل نیلوفر گل گاؤزبان گل سرخ از هر یک ده مثقال در شش رطل گلاب و شش رطل عرق بیدمشک بجوشانند و چون سه
رطل بماند بپالایند قند سفید ترنجبین منقے شیرخشت خراسانی از هر یک یک رطل در آن داخل کرده دو جوش داده بپالایند و بار دیگر در دیگ کرده بقوام آورند شربتے تا دو
اوقیه و در نسخه مطب عناب پنجاه دانه است و وزن دیگر ادویه و عرقیات و آب وغیره بنصف از وزن سابق است **شربت انناس** تالیف حکیم شریف خان صاحب
مقوی و مفرح قلب است آب انناس یک جزو قند سفید نیم جزو گلاب بیدمشک هر یک ثمن جزو مشک قدرے بدستور تیار نمایند و اگر سرفه نباشد آب لیمون قدرے
که ترش گردد اندر نیز اضافه کنند **شربت تفاح مرکب** در تقویت اعضاء رئیسه و دفع خفقان و تحریک اشتہائے طعام و اصلاح حال و حفظ جنین و دفع وسواس و خوف
بے دلیل است و از برائے کسیکه آنرا سگ دیوانه گزیده باشد نافع ترین اشیا است بگیرند سیب شیرین و پوست آن بکارد چوبی جدا کنند و تخم آن را نیز تمام دور کنند و
بکوبند و هر رطل از آن را با ده رطل آب باران آن قدر بجوشانند که ربع برود پس بپالایند و داخل کنند در آن سدس وزن آن آب ترنج یا آب لیمون هر کدام که خواهند
پس بگیرند بازائے هر یک رطل از آن انیسون پنج درم مصطگی رومی چهار درم دانه هیل لباسه قرنفل هر یک دو درم کوفته در کیسه کتان کشاده بسته در آن اندازند و بپزند
و دائم کیسه را بمالند و شیره را برآورند و بیفشارند و دور کنند و شربت در ظرف چینی یا زجاجی بدارند **شربت** دافع خفقان از معمولی گل گاؤزبان گل نسترن ابریشم
مقرض برادہ صندل کشنیز هر یک چهار درم گل سرخ سادج بهمنین هر یک دو درم قند سه چند و شربت گاؤزبان و دیگر اشربه مقوی دل و دافع خفقان در فصل امراض
مذکور شدند **شربت** دافع خفقان بسرفه و نفث الدم بسیار فائده دارد از کتاب مذکور گاؤزبان گل گاؤزبان برادہ صندل بیخ انجبار اصل السوس

متفشر کشنیز ہر یک تولہ حب الآس گلنار ہر یک ادو درم پوست خشخاش مع تخم یازدہ عدد قند یک نیم پاؤ بدستور شربت سازند خوراک دو تولہ صمغ عربی بریان وکتیرا داخل نما
دم الاخوین ہر واحد نیم درم ممزوج کردہ **شربت بادرنجبویہ مرکب** از کتاب مذکور بادرنجبویہ بست مثقال تخم بادرنجبویہ گاؤزبان ہر یک پنجاہ مثقال فرنجمشک
بسفائج گل سرخ سنبل الطیب سافج ابریشم خام ہر یک چہار مثقال بیک رطل قند بقوام آرند و در آخر مشک عنبر ہر واحد نیم درم افزایند شربت نیم درم مرکبات یا عرق کاوی یعنی کیوڑہ
شربت ابریشم از تالیف حکیم شریف خان صاحب جہت تقویت دل و دماغ مفید است پیلہ ابریشم سی مثقال بگیرند و مغز از کشند سہ شبانروز در گلاب بیدمشک
و آب باران ہر یک دو آثار بخیسانند پس صافی نمودہ با عسل و نبات و قند از ہر یک بست مثقال بقوام آورند لیکن فرود آوردن عنبر اشہب یک نیم مثقال ورق طلا یک درم
ورق نقرہ یک تولہ در آن حل کنند و در ظرف پاکیزہ نگاہدارند شربت از دو ماشہ تا دو تولہ **شربت ابریشم** کہ حکیم علی بجہت جہانگیر بادشاہ ساختہ بود خفقان و توحش سوداوی
را منفعت عظیم نمودہ مقوی قلب و دماغ است و معمول حکیم اجمل خان بودہ ابریشم زرد خام دہ تولہ یکشبانروز در سہ سیر آب بخیسانند و بجوشانند تا یک سیر بماند صاف کنند
و یک یک مثقال گاؤزبان و بادرنجبویہ علیحدہ در قدرے آب بجوشانند و صاف نمودہ بآن ضم نمایند و ہفتاد مثقال نبات سفید و سی مثقال عسل داخل کردہ بقوام
آرند و تیز رنند تا سفید شود بعد از آن ابریشم مقرض سہ مثقال گاؤزبان گیلانی دو مثقال فرنجمشک یک مثقال مروارید کہربا شب تمند لسفید عود مصطگی مشک عنبر
اشہب از ہر یک نیم مثقال گلاب چہار شیشہ بدستور معمول مرتب سازند شربت از نیم تولہ تا یک تولہ **شربت ابریشم** برائے خفقان بارد و تقویت معدہ و رفع امراض
دماغی مثل صرع و لقوہ مفید از بیاض حکیم اجمل بگیرند ابریشم یک رطل و در آب آہن تاب سہ شبانروز بخیسانند و پس بجوشانند جوشانیدن نیکو تا قوت ابریشم در آب بیاید پس
صاف نمودہ نگاہدارند بعد از آن اسطوخودوس نیم رطل برگ گاؤزبان ربع رطل بادرنجبویہ ربع رطل گاؤزبان چہار تولہ بگیرند و ہر یک را جدا جدا خیسانیدہ بجوشانند پس
با عسل مصفی و نبات سفید ہر یک سہ پاؤ بقوام آرند و از آتش فرود آوردہ این ادویہ را باریک سائیدہ داخل نمایند عود ہندی مصطگی الائچی خورد دارچینی سیرین
عود صلیب سافج بسفائج فستقی خولنجان وج ترکی سنبل الطیب قرنفل از ہر یک تولہ بسباسہ جوزبوا زعفران از ہر یک شش ماشہ عنبر اشہب سہ ماشہ **ایضاً** جہت
تقویت دل و دماغ و باہ و امساک بسیار نافع از بیاض مذکور ابریشم خام چہل تولہ در چہار شیشہ عرق بیدمشک و دو شیشہ گلاب سہ شبانروز بخیسانند و بعد جوشانیدن و صاف
نمودن ہفت تولہ شربت فواکہ و ہشتاد تولہ قند و نبات سفید داخل کردہ و کف آن را سفیدہ تخم مرغ گرفتہ بعد از این دوا ہا را در خریطہ کردہ بجوشانند تا بقوام آید زعفران عود
ہندی مصطگی ہر یک شش مثقال صندل سنبل الطیب ہر یک سہ مثقال سیل قرنفل سافج دارچینی ہر یک نیم مثقال بعد تیار شدن عنبر اشہب دو مثقال مشک نیم مثقال ورق
طلا یک مثقال ورق نقرہ سہ مثقال داخل نمایند و یک ساعت خوب بسایند و بکار برند **شربت لفاح** رنگ را صاف کند و اشتہاے طعام آورد و مقوی قلب
و باہ و ممسک است از بیاض استادی مرحوم بیخ لفاح شش تولہ نبات سہ پاؤ گل گڑہل سی و یک عدد ہمین سہ تولہ زعفران یک درم مشک عنبر ہر یک یک دانگ
گلاب یک سیر عرق لیموی کاغذی ہفت عدد اول گل را در عرق لیموں خوب مالیدہ بعدہ دیگر ادویہ در شیشہ پر کردہ در شبنم و روز در آفتاب نگاہدارند و چون جوش
آرد و تیار شود قدر یک تولہ نوشیدہ باشند **شربت انفرا** یعنی گل گڑہل مقوی دل و دماغ و رنگ رو سرخ گرداند و نافع مالیخولیاے مراقی و مفید احتراق صفرا
گل گڑہل سرخ سبزی آن دور کردہ در کاسہ چینی در آب لیموں کاغذی بست عدد تر کردہ دارند و صباح آن یک نیم پاؤ گلاب اندازند و یکشبانروز دارند بعدہ نبات
یک آثار عرق گاؤزبان نیم آثار عرق کیوڑہ نیم پاؤ ممزوج کردہ دانہ ہیل شگفتہ کشنیز مقشر شگفتہ ہر واحد شش ماشہ آب انار ولایتی آب نارنگی شیرین ہر واحد یک پاؤ
اگر آب انار بہم نرسد بجاے وے شربت انار باید گرفت یکشبانروز خیسانیدہ اندک مالیدہ صاف کردہ بقوام آورند و در آخر قوام مشک و شنجرف عنبر سہ ماشہ زعفران نیم ماشہ
گلاب سائیدہ در قوام آمیختہ حل کردہ دارند خوراک از دو تولہ تا چہار تولہ بعرق مناسب از معمولی **شراب الصالحین** معمول استاد عفران پناہ در قرب بندہ
درگاہ جہت رفع خفقان حار و بارد و استیصال مادہ بخارات معدہ و مراق و رحم و ازالہ توحش و جنون نماید و رنگ بشرہ گلگون کند و جمیع قواے طبعی را معاونت اشتہاے
معدہ را معاودت نماید بگیرند گل گڑہل کہ گلی است سرخ رنگ و در ہند مشہور در ملک مالوہ بگل جاسون جانسی موسوم صد عدد سبزی از آن دور کردہ در آب لیموں کاغذی
پاؤ سیر مالیدہ در پیالہ چینی تمام شب زیر آسمان نگہدارند و صبح شربت نبات کہ یک سیر نبات را با دو سیر آب باران شربت کردہ باشند یکجا کردہ در شیشہ ضخیم کہ نصف شیشہ
باست تن خالی ماند انداختہ شیشہ محکم بستہ در ظرف پر آب در گوشہ یا طاق بالا نگہدارند بعد سہ و نیم یا چہار روز کہ جوش خورد و کف برآرد صاف کردہ نگہدارند و اندو
دام تا شش درم بعمل آرند و اگر آب لیموں زیادہ از پاؤ سیر اندازند بجوش نمیشود و دست قطع شمار موثر بود و اگر تحدید و تسکر مطلوب باشد بیخ لفاح سہ چہار ماشہ ہمراہ گلہا در شربت
در شیشہ اضافہ کنند و جہت امزجہ حارہ کہ تقویت جگر منظور باشد بجاے آب باران آب انار اندازند و براے تقویت قلب ہمراہ آب باران گلاب بیدمشک افزایند +
شموم کہ جہت خفقان و ضعف قلب بارد و بیدل است در فصل صداع ذکر یافت **ضماد** کہ حرارت دل را نافع است از عجالہ نافع صندل در گلاب بسایند و
قدرے کافور شیاف مامیثا و آب عنب الثعلب سبز عرق بیدمشک آب برگ کاہو آمیختہ استعمال نمایند و صندل تنہا در گلاب عرق بیدمشک بصورت قلت حرارت

اندازند که جوش خورد هرگاه از جوش بنشیند یک من عرق یک آتشه کشند و این ادویه در دوباره کردن ــ روز دیگر خیسانیده دوباره سازند و لعقد سیزده چهار روز آثار عرق
دو آتشه کشند قرنفل تولہ عود غرقی دو تولہ برادہ صندل نیم پاؤ بیخ بنفشه سعد کوفی پوست ترنج هر یک یک نیم تولہ جنین ستاقل ساذج دارچینی هر یک دو تولہ ثعلب مصری گل
گاؤزبان هر یک چهار تولہ خس هندی دانه الائچی کلان هر واحد نیم آثار نبات یک آثار کشمش نیم آثار روغن گل سبزی دور کرده پنج آثار جدوبویه بساسه هر یک ده درم زعفران
شش ماشه عنبر دو ماشه این هر دو را در پهکه در صره بسته اندازند و اگر خواهند که ماء اللحم آمیخته باین عرق کشند ترکیبش این که مرغ خانگی و دراج و تیهو و حلوان هر چه مناسب دانند
از چربی و استخوان پاک نموده در روغن زرد بریان سازند که نیم خام باشد بعد آن آب داخلکرده بپزند که مهرا شود آنرا پالایند و آب صاف کرده در ظرف دهن کشاده کرده پارچه
روی او بسته زیر آسمان شب نگهدارند صبح دملینت که بالا آید دور کنند و باقدری دارچینی و قرنفل اندک روغن بادام بریان کنند و با عرق یک آتشه آمیخته دو آتشه نمایند
و بعضی نوشته اند که از گوشتها کباب نیم خام کرده همراه ادویه انداخته عرق کشند **عرق آسو** مقوی دل است ایضاً ز معمولی قند سیاه یک من پوست مغیلان ده آثار بدستور
در خم اندازند هرگاه جوش شروع شود گل هندی پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله هر یک دو رطل در خم اندازند چون از جوش فرو نشیند یک من عرق یک آتشه
کشند و وقت دو آتشه کردن گل سرخ اگر تازه بود دو آثار و اگر خشک بود نیم آثار روغن هندی و برادہ صندل هر یک ربع رطل شیر ادہ گاؤ دو سیر انداخته دو آتشه کنند و چهل
آثار عرق کشند و یک درم عنبر و نیم درم مشک در صره بسته در پهکه کنند **عرق آسوبارو** تالیف حکیم علوی خان صاحب موافق گرم مزاجان است و تفریح و نشاط تمام
آرد و اصحاب خفقان و مراق و مالیخولیا و امراض سوداوی محترقه را نهایت نافع است قند سفید بست و چهار من تبریزی پوست مغیلان سه من تبریزی در خم کرده آب بر روی
آن ریزند القدر که یک ثلث خم خالی ماند پس خم را در سرگین اسپ دفن کنند و بگذارند تا مدتی که جوش خورده از جوش فرو نشیند پس آنرا عرق کشند و آن عرق در ظرفی کرده
برادہ صندل سفید کشنیز خشک مقشر هر یک بست مثقال گل نیلوفر چهل مثقال پوست بلیله آمله منقی هر یک صد مثقال تخم کاهو مقشر گل گاؤزبان هر یک یکصد و بست
مثقال مغز تخم کدوی شیرین نیم کوفته دو صد مثقال تخم کاسنی نیم کوفته تخم خرفه مقشر مغز تخم خیارین نیم کوفته هر یک دو صد و چهل مثقال پوست بلیله کابلی کنب بید و بهار بید و مشک
املی هر یک سه صد مثقال گلسرخ نگین چهار من تبریزی همراه این عرق مذکور یکشبانه روز بخیسانند و عرق کشند و در وقت عرق کشیدن دو مثقال عنبر اشهب بر دامان نیچه بندند۔
آسو دیگر از حکیم مدعی مقوی دل نافع حار مزاج برادہ صندل سفید نیم سیر صندل سرخ پاؤ سیر گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ هر یک یک سیر گل گاؤزبان پاؤ
سیر طباشیر سفید دوازده دام دارچینی چهار دام مغز تخم خیارین نیم کوفته دو صد و چهل مثقال مغز تخم کدوی شیرین نیم کوفته دو صد مثقال تخم کاهو مقشر صد مثقال کشنیز
خشک بست مثقال گل بید تازه دو صد مثقال آب انار دو سیر اناناس چهار قطعه گلاب دو مینا عرق بید مشک عرق کاسنی عرق گاؤزبان هر یک یک شیشه عرق
بادرنجبویه یک مینا عرق بهل یک نیم آثار عود غرقی چهار تولہ عنبر اشهب یک تولہ **نوع دیگر** که جهت بعضی گرم مزاجان ساخته شده و برای کسیکه عادی شراب باشد و مرض گرم
توان و از ذکائی معمولی قند سیاه یک من پوست مغیلان پنج سیر پوست جهتر بیری دو سیر پوست بلیله زرد پوست بلیله آمله هر یک یک آثار بدستور در خم اندازند چون
جوش خورد پس عرق یک آتشه سبک کشند بعده در عرق مذکور برادہ صندل سفید گل گاؤزبان هر یک پاؤ سیر طباشیر سفید نیم درم گل نیلوفر مقشر گل سرخ تخم کاسنی
نیم کوفته هر یک دو آثار تخم خرفه مقشر مغز تخم خیارین مغز تخم کدوی شیرین هر یک دو صد درم تخم کاهو مقشر یک صد و بست درم عرق بید مشک و شیشه عرق نیلوفر گلاب
عرق خس هندی هر یک دو مینا آب کدوی تازه دو آثار آب هندوانه تازه دو آثار داخلکرده یک شب بخیسانند و کافور یک مثقال زعفران دو درم در صره بسته در پهکه
اندازند و بست آثار عرق کشند **عرق جدوار مشکی** تفریح و نشاط آورد و مقوی باه است از شریفی و ذکائی گند رسیده استخوان دور کرده ده من تبریزی در آب بجوشانند
تا منحل شود پس بپالند و شش من تبریزی قند سیاه و یک من و نیم پوست مغیلان و صد مثقال پوست بلیله کابلی در خم کرده بسرگین اسپ دفن کنند و بگذارند تا برسد
بعد کردن پس صندل سفید غنچه گل سرخ دارچینی گل گاؤزبان پوست ترنج هر یک بست و پنج مثقال داخلکرده عرق کشند مرتبه دویم و آن عرق سعد کوفی
ساذج هندی چوب هندی هر یک سی و هفت مثقال زنجبیل کند هر یک نوزده مثقال داخلکرده عرق کشند و درین مرتبه مشک زعفران هر یک مثقالی عنبر اشهب
دو نیم مثقال بردامان نیچه بندند **عرق ماء الحیات** مستغنی از ماء الحیات دل و دماغ را قوت دهد و باه نیز افزاید و نشاط آرد و از ذکائی سنجد زرد یک پک کرده از هر
واحد سیزده آثار شکر سرخ نیم من شاهجهانی صندل سوده کرده گل سرخ گل گاؤزبان بادرنجبویه بادیان دارچینی خبث الحدید کهنه پوست بلیله کابلی کباب چینی سعد کوفی
بهمنا سرخ گل سنجد از هر یک یک آثار پوست برگ ترنج از هر یک دو آثار جوز بوا سلیخه هندی از هر واحد یک شیخ تولہ پوست مغیلان پنج آثار باید که اول زردک را نیم کوفته
نموده بسنجد در چهار من شاهجهانی آب بجوشانند که خوب مهرا شود پس با ادویه دیگر بجوشانند سوای برگ نارنج در خم کرده تا چهارده روز در هوای سرد بزمین دفن کنند پس
از خم برآورده گلاب عرق بید مشک عرق گاؤزبان از هر واحد ده آثار برگ نارنج اضافه کرده بدستور گلاب عرق کشند و نیم تولہ عنبر را سائیده در لته بسته بدین
نیچه بندند **عرق عنبر** در تقویت دل و دماغ و اعضای رئیسه بیدل جهت رفع غشی هر قسم و اماده قوت بسیار سریع الاثر است چنانچه بعضے نا از

کثرت استفراغ و ظلمت و بعضی رعاف و افراط جریان خون بواسیر بحالت تباه رسیده بودند مجبراً آشامیدن این عرق بحال آمدند و فوائد عجیبه ازین عرق مشاهده نمودند
منقول از مجموعہ بقائی مشک خالص یک مثقال عنبر اشہب مصطگی رومی ہر یک دو مثقال زرنباد عود غرقی کبابہ خندان اشنہ سنبل الطیب بہمنین شقاقل مصری سلیخ
ہندی دارچینی زعفران قرنفل بوزیدان تگسنح طباشیر سفید قاقلہ کبار قاقلہ صغار علف ہندی پوست اترج ابریشم مقرض صندل سفید برگ ریحان تازہ سعد کوفی فرنجمشک
خشک گل گاؤزبان انیسون درونج عقربی پوست بیرون پستہ ہر یک پنج مثقال آب سیب ولایتی تازہ نیم سیر عالمگیری آب انار ترش یک سیر عرق بیدمشک گل
گاؤزبان عرق بادرنجبویہ ہر یک دو نیم سیر گلاب قسم اول پنج سیر دوا اے کوفتنی نیم کوفتہ ہمہ را باعرقہا یکجا کردہ شب بگذارند و صباح آب سیب و آب انار ہم داخل کردہ
در دیگ انداختہ عنبر و مشک بہ نیچہ بستہ عرق کشند قدر خوراک از یک فنجان قہوہ خوری تا چہار فنجان و طبیب را بحسب مزاج و حالت مریض درین عرق بعضے
تصرفات جائز است چنانچہ جہت تقویت معدہ آب بہ یک سیر و جہت تسخین و تقویت آن بہار نارنج پنجمثقال و جہت حبس طبیعت گل سنجد یا سنجد داخل کنند ⁂

عرق فواکہ بجہت تقویت قلب حار بی‌نظیر و در امراض سوداویہ قلب حکم تریاق دارد و تسکین حرارت معدہ و جگر نیز کند معمول مجرب صاحب کائی آب انار ولایتی
شیرین آب بہی آب ناشپاتی ہر یک نیم سیر آب لیمون شیرین سوا سیر آب کاہو سبز یک نیم سیر آب کشنیز سبز یک سیر آب زردک آب کدو ہر یک سوا سیر آب ہندوانہ
آب نیشکر ہر یک یک سیر گاؤزبان گیلانی گل نیلوفر بادرنجبویہ تخم معشر صندل سفید ہر یک پاؤ سیر طباشیر سفید شش تولہ کشنیز مقشر نیم پاؤ شیر بزدہ آثار ہمہ را باشیر
در دیگ کردہ عرق کشند **عرق تفاح** مقوی قلب و باہ از معمولی سیب شیرین پنجاہ عدد بہمنین شقاقل گل گاؤزبان ہر یک چہار تولہ ثعلب مصری دارچینی
برادہ صندل ہیل بوا عود خام ہر یک دو تولہ قرنفل ساذج گل نسرین سنبل الطیب ہر واحد تولہ مشک عنبر ہر یک ۲ ماشہ بیدمشک سہ آثار گلاب چہار آثار آب
خالص دو سہ آثار ادویہ را شب تر سازند و صبح بدستور عرق کشند و مشک و عنبر در نیچہ بندند **عرق سہ گل** مقوی قلب است از کتاب مذکور گل سرخ گل نسرین
گل گاؤزبان برابر گرفتہ عرق کشند و استعمال نمایند **عرق پان** مقوی دل و دماغ از ذکائی قرنفل پاؤ سیر گل سرخ گاؤزبان ہر یک یک نیم پاؤ برگ پان پاؤ آثار
ادویہ را کوبیدہ بگلاب عرق کشند **عرق تنبول** و دیگر از بیاض حکیم اجمل خان برائے خفقان مبرودین و تقویت دل و تفریح محزونین و تقویت معدہ و دفع
مغص و معوی و طرد ریاح غلیظہ و آوردن اشتہائے قوی بسیار مفید بود مخترع و معمول حکیم بقا خان گل گاؤزبان دو نیم دام عالمگیری ورق گل سرخ ہفت و نیم دام قرنفل
برگ تنبول ہر یک نیم پاؤ عالمگیری عرق گاؤزبان یک سیر گلاب سہ سیر عالمگیری عرق کشند قدر خوراک از یک دام تا چہار دام **نوع دیگر** مناسع مذکور از بیاض حکیم اجمل خان
گل سرخ پاؤ آثار گل گاؤزبان دو نیم دام قرنفل نیم پاؤ گاؤزبان پاؤ آثار مشک دو ماشہ ابریشم مقرض دو دام برادہ صندل سفید دام پان صد عدد گلاب یکسیر پاؤ
بالا آب بقدر حاجت بدستور متعارف عرق کشند و در معمولی وزن گاؤزبان یک سیر طبی و قرنفل چہار دام است و باقی بدستور و ایضاً حکیم موصوف عرق منڈی را در
خفقان و تقویت دل و مراق اکثر استعمال می‌نمودند و گاہے نصف منڈی و نصف گاؤزبان را عرق کشیدہ برائے امراض مذکورہ مید ادند گاہی تنہا و گاہی ہمراہ ادویہ
و معاجین قلبیہ **عرق ابریشم** تالیف حکیم علوی خان صاحب نہایت مقوی قلب است و بجہت تقویت باہ و سائر اعضائے رئیسہ نیز مفید است ابریشم خام زیرہ کردہ
پنجاہ مثقال گل گاؤزبان بادرنجبویہ فرنجمشک صندل سفید از ہر یک دہ مثقال بہمن سرخ بہمن سفید خولنجان ساذج ہندی از ہر یک پنج مثقال گل سرخ ہفت مثقال
بسباسہ دارچینی دانہ ہیل از ہر یک سہ مثقال نعناع خشک شش مثقال زعفران عنبر از ہر یک یک مثقال آب سیب شیرین آب بہ شیرین آب امرود گلاب عرق بید
مشک عرق دارچینی از ہر یک نیم من تبریزی برگ تنبول یک صد عدد بدستور مقرر عرق کشند **غالیہ** تقویت قلب و دماغ نماید و خفقان را نافع آید از عجالہ نافع عنبر
اشہب چہار ماشہ عود ہندی ہفت ماشہ صندل سفید سہ درم مشک دو ماشہ عنبر را بگلاب گرم بگدازند و دیگر ادویہ را سائیدہ در آن آمیزند و ببویند **ایضاً غالیہ**
مقوی قلب و دماغ است عنبر اشہب دو درم مشک یکدرم بگلاب و آب سیب سحق نمودہ بکار برند و در علاج الامراض بجائے آب سیب روغن بان است **قرص
کافور** تالیف حکیم علی معمول در خفقان حار و تپ دق کافور سہ جزو زعفران چہار جزو مغز تخم کدو دو جزو مغز تخم خیارین عسل سفید ہر یک چہار جزو کوفتہ بیختہ باندکے آب در عسل
اقراص سازند ہر قرص نیم مثقال **نوع دیگر** کہ مستعمل صاحب خلاصہ است در خفقان گرم و تپ و مسکن حرارت قلب و تشنگی است مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ تخم کاسنی
تخم کاہو تخم خرفہ گل سرخ صندل سفید مساوی کوفتہ بیختہ ہم برابر ہر مثقال ازین مجموع طسوجی از کافور ریاحی بیفزایند و قرص سازند خوراک یک مثقال **نوع دیگر**
جہت ضعف قلب حار از طب الاکبر طباشیر گل سرخ گل نیلوفر ہر یک چہار درم تخم خرفہ مغز تخم خیارین مغز تخم کدو ہر یک سہ درم تخم کاسنی تخم کاہو کشنیز خشک
صندل سفید سودہ ہر یک دو درم و نیم سرطان نہری بریان کردہ رب السوس ہر یک یک درم زعفران کافور ہر یک دو دانگ صمغ کتیرا ہر یک یک نیم درم ترنجبین
دہ درم کوفتہ بیختہ بلعاب بہدانہ سرشتہ اقراص سازند **قرص مروارید** دل و دماغ را قوت دہد و خفقان گرم و یرقان را نافع باشد از قادری و علاج الامراض گل
سرخ دہ درم طباشیر مروارید ناسفتہ لسبد ہر یک یک درم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو ہر یک پنج درم تخم خرفہ سہ درم زعفران نیم درم کوفتہ بیختہ بلعاب

اسپغول مرشستہ اقراص سازند شربتے یک مثقال با سکنجبین **قرص عنبر سادہ** مقوی اعضائے رئیسہ معدہ و مزیل خفقان مع تا ہتین با سودمند بود از کتاب کور عنبر اشہب تراشیدہ بست و پنج تولہ نبات یک سیر شاہجہانی نبات را بقوام آوردہ عنبر حلکردہ در طبق نقرہ پہن کردہ قرص سازند و بعضے در یک مثقال عنبر صد مثقال نبات داخل میکنند **نوع دیگر** کہ بغایت خوب است عنبر اشہب سہ و نیم ماشہ نبات سفید نیم سیر اکبری گلاب یک شیشہ نبات را صاف نمودہ بقوام آوردہ عنبر را در آن گل زردہ بتر نشدہ قطرہ قطرہ گلاب میدادہ باشند تا سفید گردد بقوام قرص آید بعد از آن در ظرف نقرہ یا چینی ہموار نمودہ قرص سازند و بگلاب حلکردہ میل میکردہ باشند مقوی دل و دماغ و جمیع اعضا است حکیم شریف خان صاحب در مجالہ نافع نوشتہ اند کہ اگر عشر وزن عنبر طلائے محلول یا ورق طلا اضافہ نمایند سر آمد جمیع افعال خود اقوی خواہد شد و دل اغراض مطلوبہ سبیل **قرص عنبر** مخترع حکیم علی بغایت مقوی دل و مسہی است عنبر اشہب خالص خشک را با ہستگی بقلم تراش خراشیدہ وزن کردہ مادہ مثل آن نبات نیم کوفتہ جمع کردہ در ہاون سنگین جائیکہ گرد و غبار نباشد با ہستگی و ملائمیت در وقتیکہ ہوا خشک باشد بسایند و کوفتن آن جائز نیست بعد از آن از منخلے کہ سوراخ آن بسیار تنگ باشد بگذرانند اما دست بآن نرسانند و نخالہ آن را باز با نبات دیگر ہمراہ کردہ بہمان طریق بسایند بعد آن مجموع را در ہاون پاک با ہستگی بسایند تا کہ مثل توتیا شود پس از آن مشک خالص ربع وزن عنبر بگیرند و با گلاب بسیار بسایند چندانکہ حل شود و بگذارند تا صاف شود و پارچہ تنگ کرباس کردہ آنقدر کہ عنبر و نبات در آن نمیر شود در دیگچہ تبیلہ نقرہ انداختہ با پتیلہ بر خاکستر گرم نہند و با ہستگی مالند و قطرہ قطرہ از آن گلاب میدادہ باشند و میمالیدہ باشند تا عنبر حل شود و نشان شدن آنست کہ ہر گاہ از آن عنبر و گلاب بریزند و بگذارند تا خود بخود حل شود و اگر چربی بیک طرف بر سر گلاب ظاہر نشود حل شدہ باشد و اگر ظاہر شود باز می مالیدہ باشند تا گلاب تا حل شود باید کہ تمام نبات دہ برابر عنبر باشد و اگر زیادہ کنند ہم جائز است و اگر خواہند سخت شود مقدار عشر نبات عسل خوب صاف کردہ اضافہ نمایند و این قرص اگر بعد یکسال بکار برند بسیار خوب است و بغایت خوشبو شود بلکہ اگر یک مثقال عنبر و صد مثقال نبات قرص کنند و یکسال نگاہ دارند مثل آن معطر باشد کہ یک مثقال عنبر و دہ مثقال نبات ساختہ باشند و تازہ باشد در ہاون نقرہ و یا تیغہ نقرہ بسایند و بمالند و اگر مس بمالند غثیان خواہد آمد **قیروطی اخضر** کہ در خفقان بسیل بکار آید موم سفید روغن بنفشہ روغن کدو بگذارند و در آب کشنیز سبز و آب کاہو کف مال کنند و بر سینہ بہند **قیروطی** کہ جہت تسکین حرارت قلب نافع است از ذکائی موم صاف را در روغن گل بگدازند و در ہاون کردہ از آب خرفہ و آب کدو و آب خیار و گلاب باستیہ و بسیار قدرے صندل و کافور داخل کردہ قیروطی سازند **قہوہ** برائے خفقان بارد از معمولی قرنفل ہشت عدد گلاب و عرق گاؤزبان کہ ہر یک نیم پاؤ باشد بجوشانند چون نصف بماند صاف کردہ لشربت انار شیرین ولایتی یا شربت سیب یا نبات شیرین کردہ بنوشند **گلقند نسترن** جہت خفقان حار و تقویت قلب بےنظیر است گل سیوتی صد عدد و قند سپید صد درم بر و نہاسے گل مذکور قدرے گلاب یا عرق بید مشک پاشیدہ بدست خوب بمالیدہ قند سفید آمیختہ چہار روز در سایہ نگہدارند و گلقند گاؤزبان کہ دل را قوت دہد و عشی و ظلمت قلب مادہ سوداوی را منع میکند ترکیب ساختن آن در فصل بیخوابی گذشت **گلقند ماہتابی** جہت خفقان حار نافع است و درین باب بےنظیر و گاہے تخلف نکردہ مجرب است از ذکائی برگ گل چاندنی کہ در ہند مشہور است صد عدد و قند سفید صد درم بدستور طیار سازند قدرے گلاب پاشند و در ماہتاب دارند و اگر عوض گل مذکور صد عدد گل گڑہل انداختہ بدستور مذکور نمایند در خفقان بے مثال است **لعوق** برائے تقویت قلب و بدن بعد رفع تپ کہ گرمی باشد مے خورانند از معمولی زیرہ گل بنفشہ سرخ دانہ ہیل خورد گاؤزبان و سہ بیخ طباشیر تودری سرخ است گلو خالص فادزہر معدنی ورق طلا ورق نقرہ عطر صندل ہر یک یکماشہ شربت انار شیرین ولایتی چہار تولہ ادویہ سائیدہ در کہرل با شربت انار صلایہ کردہ وارند و سہ خوراک نمایند **لخلخہ** مقوی قلب و مسکن حرارت آن منقول از بعض نسخہائی ذکائی آب سیب ترش آب بہی خام آب انار عرق کیوڑہ گلاب صندل سفید سودہ در شیشہ کردہ حرکت دادہ ببویند **الیضا** مفید برائے قلب مجرب زہر مہرہ سودہ صندل سفید کافور قیصوری قدرے گلاب و عرق بید مشک حل کردہ در شیشہ حرکت دادہ ببویند و اگر در صراحی گل کاغذی انداختہ حرکت دادہ بو نمایند قوی تر خواہد شد **الیضا** غنیہ کہ بخفقان بارد مفید مرزنجوش بادرنجبویہ برگ گاؤزبان کہ در آب یا عرق بادرنجبویہ و عرق گاؤزبان جوشدادہ باشند در شیشہ انداختہ حرکت دادہ بو نمایند و اگر مشک خالص یک سرخ و لادن دو سرخ افزایند قوی تر گردد **لخلخہ مجلس** از بیاض استاد مرحوم عود غرقی ملاگیر ہر یک چہار ماشہ زعفران کافور مشک ہر یک یک ماشہ پوست سیب یک تولہ قرنفل سنبل الطیب تگر سلارس ہر یک چہار ماشہ کٹھونہ جوز بوا بسباسہ ہر یک سہ ماشہ ہیل ششماشہ اشنہ دو ماشہ ہمہ را کوفتہ نگہدارند شب بقدر دو تولہ عرق بید مشک عرق بہار گلاب تر نمودہ در ظرف لخلخہ انداختہ متصل بالائے سر یا پایہ نگہدارند بوئے لطیف میدہد **ماء الجبن** کہ در خفقان مستعمل است طریق استعمال آن در فصل مالیخولیا مذکور شد و ترکیب دادن شیر بز و ماء الثمار و القراع در فصل تپ دق خواہد آمد **ماء اللحم** غذائے است مقوی دل و دماغ دافع لرح و سوداخان ودافع انواع ضعف و سریع التغذیہ و التقویۃ خاصۃ کہ با او شراب قدرے ممزوج باشد رئیس الجماعت می فرماید کہ گوشت اگرچہ غذائے صرف است لیکن آب او در معالجہ ضعف قلب و غشے تمام دارد و خوبترین گوشت ترین امزجہ یکسالہ است و بعضے امزجہ گوشت کبک و مرغ آنچہ از فراریج و تیہو بدی

سازند امت و تقلیل الحرارت است و نسخه ای اختصر بسبب تفصیل کمی و فی مذکور خواهد شد و در اینجا چند نسخه از اللحم مرکب که نافع خفقان و ضعف قلب اند مرقوم میگردد و از آن
سه نسخه آن که مقوی قلب و نافع خفقان اند و شمل اینها نیز آلیا آلذشتند **ماء اللحم** از بیاض حکیم اکمل خان بعنوان شیر مست یک عدد دراج سه عدد مرغ چهار عدد و الایچی خورد صندل سفید
طباشیر هر یک سه تولہ کشنیز گاوزبان هر یک چهار تولہ مصطگی نیلوفر گل بنفشه هر یک دو تولہ سعد کوفی زعفران هر یک یک تولہ عنبر اشهب چهار ماشه بید مشک دو شیشه
گلاب یک شیشه آب باران یک شیشه بطریق متعارف کشند **ماء اللحم** از ذکا الملک گاوزبان گل نیلوفر گل سرخ بید مشک تازه طباشیر هر یک یک تولہ بادام صندل
سفید چهار تولہ قرنفل دارچینی هر یک چهار ماشه مرغ جوان یک عدد اول مرغ را گوشت مرغ خوب کوفته مثل مرهم شود پس گلاب و عرق بید مشک عرق کشند و آب باران
نیز بقدر حاجت اندازند **ایضاً منه** مرغ جوان یک قطعه مصطگی دارچینی هر یک نیم دام صندل سفید چهار دام الایچی خورد یکدام همه را با گوشت مرغ خوب کوفته مانند
مرهم شود پس بگلاب و عرق بید مشک عرق کشند **ماء اللحم** نافع از برای ضعف قلب وحدت ورم و عسر طمث و درد رحم و علین آمدن حیض مجرب است از کتاب
مذکور گوشت بز نر فربه یک من و چهار یک من تیهو مرغ جوان فربه دراج بوده هر یک پنج قطعه مجموع را از چربی و استخوان پاک کرده و مثل ورق ورق تراشیده
در دیگ نقره کباب نیم بریان نموده طباشیر سفید کشنیز مقشر خار خسک از هر یک دو نیم مثقال قوة الصباغین دو مثقال غنچه گل سرخ گل گاوزبان از هر یک ده مثقال
دارچینی دانه هیل هر یک یک مثقال در دو دانگ نیم کوفته داخل کرده عرق بید مشک عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب عرق نیلوفر عرق خارشتر آب انگور هر یک دو
رطل آب خالص بقدر ضرورت داخل ساخته عرق کشند پس زعرق مذکور عنب الثعلب گل بنفشه از هر یک بست و پنج مثقال صندل سفید هفت مثقال و نیم گل
گاوزبان پنجاه مثقال گل سرخ تازه دو رطل گل سیوتی یک رطل داخلکرده بمرتبه ثانی عرق کشند و در وقت عرق کشیدن عنبر اشهب مشک خالص زعفران هر
یک یکمثقال در کیسه کتان بسته در ظرفی که در آن عرق میچکد اندازند **ماء اللحم** که برای تقویت اعضاء رئیسه باه و معده مفید است از معمولی شیره مغز بادام شیره مغز تخم
کدو شیرین شیره مغز تخم خیارین هر یک چهار مثقال خس هندی سادج برابر ده صندل گل سرخ گل نسرین کشنیز مقشر ثعلب مصری هر یک سه مثقال دانه هیل
قاقله ابریشم مقرض گاوزبان گل گاوزبان پوست ترنج شقاقل بهمنین تودرین بادرنجبویه پودینه عود هر یک دو مثقال سنبل الطیب ربا و صعتر کبابه ماشه زرنب خولنجان
سعد قرنفل مصطگی طباشیر دارچینی درونج نارمشک بسباسه فرنجمشک سبز واحد یکمثقال برگ تنبول زرد بست پنج عدد سیر چه از بن کوفته است کوفته در آب گاه بتر کنند
و گوشت بزبکیسه ماه هفت آثار تخم و استخوان جدا کرده آب یخنی بر آورده با ادویه آمیخته عرق کشند و زعفران عنبر مشک و عطر کاذی هر یک نیم مثقال را در صره بسته بدهان
نیچه بندند که عرق بر آن چکیده اگر گرم زیاد خواهند عوض گوشت حلوان گوشت تیهو اندازند پس مرغ یک قطعه دراج دو قطعه تیهو چهار قطعه گنجشک شش ده قطعه از لحم اینها که پاک و
صاف باشد کباب نیم خام کرده آب یخنی بر آرند با ادویه عرق کشند **ماء اللحم** بجهت خفقان بارد و برای اقسام نافع و مقوی قلب حلوان شیرمست یک عدد چوزه مرغ دو عدد مصطگی
قرنفل دارچینی هیل صندل سفید هر یک دو تولہ کشنیز مقشر گل گاوزبان برگ گاوزبان هر یک چهار تولہ مشک ترکی عنبر اشهب هر یک سه ماشه عرق بید مشک دو شیشه گلاب
هفت شیشه بطور متعارف چهار شیشه عرق کشند این نسخه از بیاض استاد مرقوم شده و در علاج الامراض و در این نسخه وزن قرنفل یکدام است و دارچینی پنجتوله باقی بدستور
ماء اللحم در تقویت قلب و معده و باه و دماغ نظیر ندارد و از تالیف حکیم اکمل خان گوشت دراج نیم آثار گوشت بطی آثار گوشت آهو آثار گوشت مرغ نیم آثار گوشت گنجشک
خانگی پاو آثار گوشت کبوتر بچگی نیم آثار گوشتها پاک کرده ورق ورق نموده در ظرفهای مناسب با آب مهرا بپزند بعد از آن قرنفل پوست بیرون پسته خولنجان بوزیدان
بهمن ابیض بسباسه گل سرخ طباشیر گل گاوزبان بادرنجبویه از هر یک یک تولہ آمله بلیله کابلی دارچینی الایچی خورد خار خسک پوست ترنج کشنیز خشک مقشر صندل سفید گاوزبان
بهمنین شقاقل تودرین تخم بلیون از هر یک دو تولہ عود غرقی نیم تولہ درونج عقربی تخم فرنجمشک ترفه از هر یک تولہ زعفران پنج ماشه لسان العصافیر مصطگی دو تولہ مشک دو
ماشه عنبر اشهب دو ماشه آب سیب آب بهی هر یک نیم آثار گلاب دو آثار آب انار بقدر حاجت و عجاله پنج آب گذر ده آثار عرق بادرنجبویه دو آثار نیز در این نسخه داخل است و
چند نسخه ماء اللحم مقوی قلب و نفس در نقصان باه خواهند آمد **معجون صندل** نافع بجهت خفقان حار و مانع سرفه و صعود انجره از معده و مراق و رحم حکیم اکمل خان صاحب
اکثر این معجون علاج میفرمودند و فوائد عجیبه و غریب مشاهده می نمودند چنانچه از حکیم شریف خان صاحب که والد رشد شان بودند منقول است که بیندگان جناب نواب
شاهزاده بلند اختر خفقان دائمی بود و حکیم واصل خان و حکیم علویخان صاحب و دیگر اطبا بانواع علاج می نمودند هرگز مرض رو بانحطاط نمی آورد حکیم اکمل خان همین معجون
علاج فرمودند و سبحانه شفای کامل و صحت عاجل عطا نمود ترکیبش صندل سفید در آب شیرین سائیده سی درم آب تمر هندی آب انار دانی که بغایت ترش میباشد
از طرف کوه می آید هر یک نه شار رطل شکر سفید سه رطل شکر را القوام آورند بعد از آن صندل سفید را از صافی گذرانیده بیندازند که قریب قوام آید پس آب انار و آب تمر هندی
داخل کنند و بقوام معجون آرند و وقت فرود آوردن طباشیر چهار درم عود درم زعفران درم سائیده اضافه نمایند و در ظرف شیشه یا نقره نگهدارند شربت از دو درم
تا چهار درم **معجون مفرح** از حکیم موصوف گل سرخ سعد کوفی درونج عقربی سنبل الطیب دارچینی زعفران مصطگی قرنفل جدوار اقاقیا کبابه دارفلفل

خیرلوا پوست ترنج خولنجان عود ہندی ہر یک نصف درم عبد درم مروارید ناسفتہ کہربا سودہ از ہر یک یک درم زرنباد یک نیم درم ابریشم مقرض دو نیم درم مشک تبتی عنبر اشہب ہر یک یکدانگ تخم بادروج و نیم درم عسل دو وزن ادویہ نبات یک وزن ادویہ علی الرسوم معجون سازند **معجون طلا** کہ نہایت مقوی و مفرح است معمول حکیم وارث علیخان طباشیر چہار و نیم ماشہ دانہ ہیل و درونج عقربی ہر یک سہ نیم ماشہ سنبل الطیب ساذج ہندی سعد کوفی ہر یک و نیم ماشہ دارچینی سہ ماشہ گل سیوتی گلنار ہر یک دو ماشہ ابریشم مقرض و نیم ماشہ مروارید ناسفتہ دو تولہ یاقوت سرخ لعل بدخشی زمرد بے جرم خوشرنگ ہر یک یک تولہ کہربای شمعی زہر مہرہ خطائی ہر یک سہ ماشہ یاقوت کبود زبرجد ہر یک شش ماشہ بسد مرجان سنگ یشب ہر یک سہ نیم ماشہ رب انار ولایتی رب بہی رب ناشپاتی رب سیب ہر یک نیم پاؤ عصارہ انگور شیرین دو تولہ شہد خالص پاؤ آثار نبات سفید نیم آثار و نیم پاؤ عرق کیوڑہ و گلاب عرق بید مشک ہر یک نیم آثار مشک خالص نہ ماشہ عنبر اشہب یک نیم تولہ زعفران نہ ماشہ ورق طلا دو نیم تولہ بدستور یاقوتی مرتب سازند خوراک دو سہ ماشہ **معجون طلا** مقوی دل و دافع خفقان و غشی و منشط و مقوی معدہ و جمیع اعضا معمول مجرب از شرح نفیسی و ذکائی عنبر اشہب مشک خالص مروارید ناسفتہ یاقوت زمرد ہر یک یک مثقال ورق طلا سہ مثقال عسل بست مثقال رب سیب شیرین آب انار شیرین ہر یک ربع رطل گلاب نیم رطل عرق بید مشک عرق گاؤزبان ہر یک یک رطل معجون سازند و اگر عوض ورق طلا ورق نقرہ کنند مسمی معجون نقرہ خواہد شد **نوعدیگر** از علاج الامراض ورق طلا یک درم و نیم درم عنبر اشہب یک درم و یک دانگ و نیم مشک تبتی دو دانگ نبات سفید بست درم عسل مصفی ہفت درم آب سیب شیرین چہل درم گلاب سی و چہار درم بدستور معجون سازند **معجون طلا** کہ حکیم الملک بجہت پادشاہ عالمگیر ترتیب دادہ بود یاقوت رمانی لعل بدخشانی مروارید ناسفتہ از ہر یک چہار مثقال و نیم مشک خالص عنبر اشہب ہر یک دو مثقال و نیم زعفران دو مثقال ورق طلا محلول پنجمثقال شربت فواکہ شیرین آب انار شیرین آب بہ شیرین آب سیب شیرین از ہر یک چہار رطل عسل مصفی بست و پنجمثقال نبات سفید دو رطل عرق بید مشک دو رطل عرق گاؤزبان گلاب ہر یک دو رطل بدستور مقرر مرتب سازند **نوعدیگر** کہ نواب حکیم الملک بکرر تجربہ رسانیدہ یاقوت لعل بدخشی مروارید کہربای شمعی مرجان زعفران ہر واحد سہ ماشہ ورق نقرہ عنبر اشہب ہر واحد شش ماشہ ورق طلا تولہ شربت فواکہ نیم آثار قند و عسل ہر واحد پاؤ آثار معجون سازند **معجون طلا** مخترع حکیم مسیح الزمان معمول حکیم بقا خان در تقویت قلب و تفریح مستغنی از سائر تدابیر و شاہد بر نفعش اجزاے نسخہ نبات سفید نیم سیر عسل مصفی ہفت دام آب سیب دو دام دوشاب یک دام عنبر اشہب با نبات صلایہ کردہ یک تولہ مشک خالص نیم تولہ ورق طلا یک ہزار عدد گلاب بقدر حاجت و طریق ساختن این است کہ آب سیب و عسل و دوشاب با گلاب بقوام آوردہ عنبر در آن حل سازند بعد از آن ورق طلا یک یک انداختہ دولت سازند کہ خوب حل شود بعدہ مشک صلایہ کردہ داخل نمودہ چندان بزنند کہ یکذات شود در برابر سفیدی تخم مرغ سہ عدد اضافہ کردہ می آید در بیاض حکیم ناصح خان وزن آب سیب نیم پاؤ و دوشاب دو دام منظور آمدہ باقی بدستور **معجون طلا** کہ حکیم مومنا برائے شاہجہان بادشاہ تیار کردہ بود از بیاض حکیم ارشد ورق طلا مروارید ہر یک دو تولہ یاقوت رمانی یک تولہ عنبر اشہب سہ تولہ نبات سفید سی تولہ عسل خالص سی تولہ دوشاب دہ تولہ گلاب سہ سیر بطور مسطور بقوام آرند **معجون نقرہ** معمول حکیم ذکاء اللہ خان جہت تقویت قلب باہ مستقل است برای خفقان و غشی قوی الحال و در امزجہ حارہ مفرح بے عدیل است مشک خالص یکماشہ عنبر اشہب چہار ماشہ کہربا بسد احمر یشب سبز مروارید ناسفتہ طباشیر سفید ہر یک شش ماشہ ابریشم مقرض یک تولہ ورق نقرہ شش تولہ آب سیب ولایتی نیم پاؤ نبات سفید پاؤ آثار گلاب خوشبو نیم سیر تخم مرغ چہار عدد جواہر را بگلاب صلایہ سازند و ابریشم را بریان نمایند چونکہ سیاہ شود و سوختہ نگردد و بگلاب سائیدہ شود و رب سیب و نبات و گلاب را بقوام آوردہ عنبر اشہب حل سازند و ورق نقرہ یک یک انداختہ و بہ تیر معجون خوب حل نمایند کہ تمام اوراق خوب منحل شوند پس ابریشم و جواہر و مشک انداختہ بیامیزند و سفیدہ تخم مرغ دادہ خوب حل سازند و اگر خواہند کہ خوب سفید شود ابریشم را الخ بر پختن خوب کوفتہ و بحریر بیختہ داخل کنند مجرب است

مربائے اناناس مقوی دل و مفرح و دافع خفقان اناناس را از پوست درشت بالاے آن و استخوان درونی او پاک کنند و مغز میانہ آن را ورق ورق تراشیدہ پس استخوان را پارچہ طولانی بریدہ و پاتیلہ اول پارچہ طولانی استخوان را فرش کردہ بالاے آن ورقہاے تراشیدہ آب انداختہ بر دہن پاتیلہ سرپوش گذاشتہ سرپوش را بخمیر آرد گرفتہ بآتش ملایم جوش دہند کہ ورقہا گداز شود و بستر برآوردہ و ورقہا را بگیرند و استخوان را بیندازند بعد از آن قوام از نبات یا قند درست کردہ باندکے گلاب و مشک و عنبر معطر ساختہ و ورقہا را در آن قوام انداختہ چند جوش دہند کہ ورقہا شیرہ نبات در خورد پس در ظرف لطیف بردارند و اگر چاشنی دار خواہند ترشی لیمون وقت قوام نبات بیندازند ترش لیمو **مفرح بارد** از تالیف میر محمد ہاشم دافع خفقان و ضعف قلب از سوء مزاج حار قلب تمام بدن را نافع و مجرب است مروارید ناسفتہ کہربائے شمعی از ہر یک یک مثقال گل گاؤزبان طباشیر غنچہ گل سرخ صندل سفید کشنیز خشک مقشر مغز تخم کدو از ہر یک دو مثقال تخم خرفہ مقشر چہار مثقال عنبر اشہب ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک دو دانگ رب سیب شیرین بست مثقال نبات سفید یک صد و بست مثقال گلاب عرق بید مشک از ہر یک بست و پنجمثقال بطریقیکہ رسم است مرتب نمایند شربتے از یکدرم تا یک مثقال **مفرح بارد کافوری** حکیم معتمد الملک قوت دہد و حار مزاج را نافع باشد و خفقان حار را مفید است غنچہ گل سرخ طباشیر گل گاؤزبان کشنیز خشک بہمن سفید صندل سفید از ہر یک یک درم مغز تخم خیارین مغز تخم کدو خرفہ مقشر از ہر یک چہار درم و در نسخہ دیگر تخم خرفہ مقشر پانزدہ درم

کشنیز مقشر صندل سفید ہر یک یکدرم مغز تخم خیارین مغز تخم کدوے شیرین ہر یک چہار درم تخم خرفہ پنجدرم نبات سفید صد درم آب سیب شیرین پنجاہ درم عرق
بیدمشک عرق گلاب ہر واحد بست و پنجدرم ورق نقرہ دو درم مشک خالص یک ماشہ عنبر اشہب دو ماشہ بدستور مرتب سازند **مفرح بارد** بہ نسخہ تذکرہ داود انطاکی جہت
تقویہ اکبر و اصلاح امراض حارہ و تعدیل مزاج جگر و گردہ مفید معمول حکیم ذکاء اللہ خان مرحوم رسیدم سردہ قوتش تا دو سال باقی می ماند و شربتش تا دو مثقال گل ارمنی
عصارہ زرشک ہر یک یکمثقال طباشیر گلسرخ گاؤزبان ہر یک یک نیم مثقال تخم خشخاش سفید تخم کشنیز مقشر تخم خرفہ ہر یک سہ مثقال با شہد خالص بسرشند بدستور
مقرری بقوام آوردہ و اگر قدری زعفران و مشک خالص و عنبر اشہب داخل نمایند بہتر شود **مفرح بارد دلکشا** از قادری و علاج الامراض رقی طلا ورق نقرہ ہر یک
نیم درم پوست بیرون پستہ یک درم طباشیر بہمنین گلسرخ بسد کہربا مروارید ناسفتہ ہر یک یکمثقال صندل سفید کشنیز خشک ہر یک دو درم تخم خرفہ مقشر دہ درم زرشک بیدانہ دہ درم
آب ترنج چہل مثقال قند سفید یک من **مفرح بارد** دل راقوت دہد و جہت محروری مزاجان بغایت نافع است و بہمین جہت بہتر از دواء المسک بارد و یاقوتی است و برائے
خفقان حار و تپ دق تا ہفتین و دفع بخار سوداوی سوختہ بغایت مؤثر شیخ الرئیس در ادویہ قلبیہ مرقوم نمودہ و گفتہ کہ این مرکب جلیل القدر است منافع بسیار دارد تخم کاہو
مقشر مغز تخم خربزہ مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم خیار تخم خرفہ ہر یک سہ مثقال مروارید بسد سوختہ کہربا سرطان نہری سوختہ ابریشم مقرض صندل سرخ کافور ہر یک یکمثقال
صندل سفید دانہ ہیل طباشیر ہر یک دہ مثقال گلسرخ پنجمثقال عود ہندی درونج زرنباد بہمن سفید ہر یک یک مثقال دو دانگ زعفران نیم مثقال گاؤزبان سہ نیم
مثقال مشک ولسنگے عنبر دو دانگ رب سیب رب انار رب بہ بالسویہ سہ چند ہمہ اجزا جملہ باہم بسرشند و درین نسخہ صاحب تحفہ قادری تصرف کردہ و نسخہ کہ معمول مصنف کافی
است و گفتہ کہ مکرر بتجربہ درآمدہ در اوزان ادویہ آن تفاوت بسیار است و آن اینست کہ از تخم کاہو تا تخم خرفہ ہر یک نہ ماشہ و از مروارید تا ابریشم ہر یک سہ ماشہ و صندل
سفید و سرخ و طباشیر و انہ ہیل ہر یک نیم تولہ و گل سرخ یک تولہ سہ ماشہ و از عود ہندی تا بہمن سفید ہر یک پنجماشہ و زعفران یک نیم ماشہ و گاؤزبان نہ ماشہ عنبر اشہب یکماشہ و شربت
سیب شیرین و شربت انار شیرین و شربت بہ شیرین ہر یک چہار دہ تولہ است و ورق نقرہ ہفت ماشہ افزودہ و کافور و مشک مطروح ساختہ **مفرح بارد سادہ** از
قادری و شرح نفیسی گلسرخ طباشیر گاؤزبان از ہر یک دو درم مغز تخم خیارین خرفہ مقشر از ہر یک چہار درم زرشک بیدانہ کہربا مرجان از ہر یک یکدرم مشک دو دانگ قند
سفید دو وزن ادویہ چنانچہ رسم است معجون سازند خوراک از یکدرم تا یک مثقال الا حاجت فضل اللہ در بیاض بہمن سفید دو درم درین نسخہ افزودہ اند و وزن زرشک و
کہربا و مرجان ہر یک دو درم ترمیم نمودہ اند **مفرح یاقوتی بارد** حکیم علی گفتہ کہ این از تالیفات بینظیر است در تقویت دل کہ مزاجش گرم باشد مقوی جمیع اعضا
رئیسہ یاقوت رمانی لعل بدخشانی یشب کافوری ہر یک سہ مثقال بسد یک مثقال مروارید ناسفتہ بادرنجبویہ گاؤزبان تخم فرنجمشک زعفران آملہ مقشر تخم خرفہ مقشر تخم کاہو
مقشر بہمنین از ہر یک پنجمثقال گل ارمنی کزمازج تخم مورد گل بنفشہ گلنار فارسی از ہر یک یکمثقال صندلین از ہر یک پنجمثقال زرشک سہ مثقال ورق نقرہ سہ مثقال ورق
طلا عنبر اشہب مشک تبتی از ہر یک یکمثقال کافور قیصوری سہ مثقال طباشیر سفید ہفت مثقال تخم کاسنی دہ مثقال شربت انار شیرین شربت سیب شربت حماض از ہر یک
چہل مثقال عرق کاسنی بست مثقال نبات سفید ہفتاد مثقال عسل مصفی پنجاہ دو مثقال بدستور مرتب سازند کذا فی علاج الامراض و قدو کافی کزمازج بنظر نیامدہ و بجائے
تخم فرنجمشک خار خسک و بجائے گلنار گل گاؤزبان مرقوم و وزن صندلین ہر یک پانزدہ مثقال است زرشک شش مثقال شربت انار شیرین و غیرہ ہر یک پنجاہ مثقال عرق کاسنی
یکصد و بست مثقال و عسل سفید دو صد و بست مثقال است و عرق بیدمشک پنجاہ مثقال افزودہ باقی بدستور و گفتہ کہ این نسخہ بجہت تقویت تا ہفتین محرورین بعدیل سریع
الاثر است و بسیار جلیل القدر و معمول **مفرح یاقوتی معتدل** تالیف حکیم موصوف او گفتہ کہ این مفرح تام النفع است و از جمیع مفرحات اکتفا باین مفرح و مفرح
اقبل حکیم سوا امراض مختلفہ مید ہم و گاہی از ہر یک قدری ممزوج کردہ مید ہم و نافع می آید از جملہ منافع این مفرح آنست کہ اکثر اسہالات را نافع است و در امراض رحم بغایت
مؤثر است مروارید ناسفتہ زعفران گاؤزبان مصطکی بسد دارچینی ابریشم مقرض پوست زرد اترج کہربا سے شمعی بہمن سفید درونج زرنباد و اشنہ مغز تخم کدوے شیرین اظفار الطیب زرشک
منقی تخم خرفہ مقشر فرنجمشک طباشیر مغز تخم خیار تخم کاہو مقشر از ہر یک دو درم صندل سفید گلاب سودہ عود غرقی صدنج عقربی گلسرخ از ہر یک سہ درم عنبر اشہب قاقلہ کبار
ورق نقرہ ورق طلا کافور قیصوری کشنیز گل مختوم یا بدل آن گل اغشانی لاجورد مغسول گل ارمنی قرنفل سنبل الطیب بادرنجبویہ مشک از ہر یک یکدرم لعل بدخشی یاقوت سرخ رمانی تخم
بادرنجبویہ از ہر یک یکمثقال مشک نیم مثقال شربت حماض یکصد درم عسل مصفی دو وزن ادویہ بدستور مرتب سازند شربت یکمثقال و صاحب ذکائی گفتہ کہ این مفرح در
تقویت رحم و حفظ جنین بغایت نافع است و مفرحات قابض نگاشتہ و نیز این نسخہ را در ذیل یاقوتیہا بلفظ یاقوتی معتدل بنسخہ مجرب معمول خود قلمی نمودہ گر بعد اوزان ہمہ
ادویہ مثقال بجائے درم مقرر ساختہ و قاقلہ صغار یکمثقال شربت فواکہ شیرین و نبات سفید ہر یک پاؤ سیر عوض تخم خرفہ و شربت حماض تحریر کردہ و مقدار کافور ربع مثقال و
عسل سفید نیم پاؤ نمودہ باقی بدستور و حکیم شریف خان صاحب می نویسند کہ این مفرح یاقوتی را اگرچہ بہ برودت نوشتہ و نزد ما میل بحرارت دارد و معمول مجرب بلاتکلف
لیکن در آن قند سفید عوض عسل است و گلاب و عرق کیوڑہ و عرق بیدمشک نیز داخل است **مفرح معتدل** جہت جمیع انواع خفقان سفید از ذکائی شربت

فواکه نوده دو توله عود سه توله مروارید ناسفته ورق طلا ورق نقره و هر یکی یک توله عنبر اشهب هشت ماشه فاد زهر چار جو ادویه کوفتنی کوفته در عرق بید مشک و عرق گاؤزبان و گلاب بسایند و بشربت فواکه معجون سازند مقدار خوراک پنج مثقال و صاحب خلاصه ترکیب این مفرح چنین نوشته که مروارید ناسفته داخل کنند و مقدار ورق نقره کم ساخته اندازند آنگاه و هم درا باشد آن عود و عنبر را بعنبر بسایند واندک فادزهر کانی در گلاب و عرق گاؤزبان و عرق بید مشک سایند شربت فواکه را آن انقیه ادویه مذکوره را بآن بسرشند بقدر سه تیره

بزین در تقویت جمیع روح دنشاط اعضاء مقام عظیم است و بالخاصیت ازاله جمیع انواع خفقان و غشی و جنون موثر مجرب است **مفرح** که جهت ضعف دل معده و جگر معمول دار محمود ما بالی منقول مشک تبتی ناسفته بقدر ریق بقدر یک نیم مثقال انگشت سوخته سفید اشنه ساذج هندی گاؤزبان گل ... دبندی حب الآس ... تخم خشک عنبر اشهب ... ورق نقره ... یک مثقال آمله منقی تخم خرفه مقشر صندل سفید زرشک منقی ابریشم مقرض تخم کاهو پوست ترنج پوست بیرون پسته نعناع خشک تخم کاسنی ... یک نیم مثقال مروارید لعل کهربا مرجان گل سرخ طباشیر زعفران هر یک دو مثقال عرق بید مشک آب به هر یک پنجاه مثقال قند سفید صد مثقال ... یک مثقال نهند با جنس عرقیات مناسبه **مفرح معتدل** مقوی که حکیم احمد در مجربات خود ذکر کرده و قلمی نموده که والد ماجد بکرر این مفرح را برائے خود ساخته اند کمال تقویت دارد مروارید ناسفته یک مثقال یشب سبز لسید محرق مغسول کهربا از هر یک چهار مثقال یاقوت رمانی عنبر اشهب از هر یک سه مثقال ورق طلا دار چینی از هر یک یک مثقال ورق نقره پوست هلیله کابلی زعفران مصطگی از هر یک دو مثقال بهمن سرخ بهمن سفید صندل سرخ صندل سفید کشنیز خشک مقشر گل سرخ گل مختوم تخم فرنجمشک عود قماری تخم خرفه مقشر از هر یک سه مثقال کبابه چینی زرنباد درونج عقربی قرنفل تودری گلگون تودری زرد از هر یک یک مثقال و نیم بادرنجبویه ساذج هندی پوست بیرون پسته پوست ترنج زرد اترج گل گاؤزبان از هر یک دو مثقال و نیم آمله منقی خمیرة الثعلب از هر یک چهار مثقال عصاره زرشک ده مثقال اجزا را کوفته بیخته با پنجاه مثقال شربت سیب شیرین و سه وزن ادویه قند معجون سازند و اگر خواهند که تقویت معده کند لسبت و پنج مثقال آمله منقی داخل نمایند **مفرح معتدل** تالیف حکیم ممدوح بنهایت مقوی و آزموده است یاقوت زرد یاقوت رمانی زرد مروارید ناسفته از هر یک ده مثقال کهربائے شمعی لسید ابریشم مقرض طباشیر سفید تخم خرفه مقشر صندل سفید عصاره زرشک از هر یک پنج مثقال مرجان قرمزی یشب سبز از هر یک چهار مثقال عنبر اشهب از سه مثقال تا چهار مثقال مشک تبتی تغافت له صعفار مصطگی رومی درونج عقربی تخم فرنجمشک عود قماری گل نیلوفر از هر یک یک مثقال و نیم گل گاؤزبان گاؤزبان کشنیز خشک مقشر گل ارمنی مغسول گل سرخ بهمن سفید بهمن سرخ از هر یک چهار مثقال پوست زرد اترج تخم خشخاش سفید از هر یک یک مثقال صندل سرخ ورق طلا از هر یک دو مثقال زرنباد یک مثقال ورق نقره دو نیم مثقال اجزا را بدستور مقرر با شراب سیب شیرین و شراب به شیرین معجون سازند شربت یک مثقال **مفرح ابریشم** مخترع حکیم معتمد الملوک جمیع امراض قلبی را نافع است و در حال تقویت قلب و جمیع قوتها نماید ابریشم خام مقرض ده مثقال برگ بادرنجبویه گل گاؤزبان فرنجمشک از هر یک هفت مثقال بهمن سرخ بهمن سفید از هر یک پنج مثقال مروارید ناسفته کهربائے شمعی لسید محرق مغسول سک المسک پوست ترنج از هر یک شش مثقال سندروس مصطگی از هر یک سه مثقال بادروج خشک نعناع خشک از هر یک دو مثقال عود قماری تام عنبر اشهب مشک تبتی ... بسایند از هر یک یک درم ... سفید در شیر خلیسایند و خشک کرده نیم درم کوفته لسبل سعفی و رب سیب شیرین مساوی سه وزن ادویه بشربت نار شربت دو مثقال **مفرح کبیر** تالیف حکیم علی یاقوت رمانی یاقوت زرد یشب کافوری کهربائے شمعی کبابه چینی نار مشک درونج عقربی زرنباد صندل سفید صندل سرخ کشنیز خشک مقشر عنبر اشهب فادزهر حیوانی از هر یک سه مثقال بادرنجبویه هفت مثقال گاؤزبان پوست ترنج طباشیر ابریشم مقرض از هر یک شش مثقال بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب ... قاقله کبار صغار گل ارمنی گل مختوم زعفران جدوار خطائی ورق طلا ورق نقره از هر یک یک مثقال زنجبیل خراسانی زرشک منقی ساذج هندی ... مثقال ... گل نیلوفر از هر یک چهار مثقال مشک تبتی دو مثقال آب به شیرین گلاب آب انار شیرین عرق گاؤزبان عرق صندل نبات سفید از هر یک پنجاه مثقال عسل مصفے سه وزن ادویه بدستور متعارف مرتب سازند **مفرح دلکشا** میرزا محمد رضا قلمی نموده که مکرر از برائے خود ساخته ام از برائے ... کمال تقویت ... مروارید گل گاؤزبان از هر یک پنج مثقال کهربا یشب سبز ... آمله منقی خمیرة الثعلب از هر یک چهار مثقال یاقوت سرخ عنبر اشهب بهمنین صندل سرخ و سفید کشنیز خشک مقشر گل سرخ گل مختوم تخم فرنجمشک طباشیر سفید تخم خرفه مقشر از هر یک سه مثقال درونج عقربی ورق طلا کبابه چینی تودری زرد تودری سرخ از هر یک یک مثقال و نیم ورق نقره پوست هلیله کابلی عود قماری زعفران مصطگی از هر یک دو مثقال زرنباد قرنفل دارچینی از هر یک یک مثقال تخم بادرنجبویه ساذج هندی پوست بیرون پسته پوست زرد اترج از هر یک دو مثقال و نیم عصاره زرشک ده مثقال ادویه را کوفته بیخته آب سیب پنجاه مثقال آب به پنجاه مثقال آب اترج سی مثقال رب سیب ... دو مثقال نبات سفید بقدر حاجت آبها و نبات را بقوام آورده ادویه را بآن بسرشند و اگر خواهند که این مفرح را نوشدارو ... نمایند آمله لسبت و پنج مثقال داخل کنند **مفرح** دافع خفقان مانع صعود بخار از معمولی مربائے آمله شسته و برگرده و دو عدد مربائے هلیله کید و شربت انار شیرین ... گلقند گاؤزبان گل گاؤزبان زرشک طباشیر قرنفل صندل سوده ابریشم مقرض دانه ذیل فرنجمشک از هر یک کیدرم زهر مهره سوده بگلاب کشنیز مقشر هر یک دو درم گلقند گل نسرین یک تنپند

قند دو چند و رق نقره نیم درم **مفرح ابریشم لولوی** ازال گرمی دل و معده و جگر را قوت دهد خفقان و غشی و توحش را زائل کند و نشاط و فرح تمام آورد و حکم بندد و از علاج
الامراض ابریشم خام پنجاه درم در سه و آب سیب که طلا آب و نقره تاب نموده باشند تر نموده بعد یک شب بانه روز بجوشانند و بمالند و صاف کنند پس بگیرند گاوزبان فرنجمشک
گل سرخ سنبل الطیب اشنه هر یک دو درم مجموع را علیحده در گلاب خیسانیده بجوشانند و بمالند و صاف نموده داخل آب ابریشم کنند و با قند سفید و چند مجموع بقوام آرند
مروارید ناسفته کهربا بسد از هر یک دو درم صندل سفید سه درم در گلاب سوده طباشیر سفید دو مثقال سائیده بیک درم عنبر اشهب نیم درم مشک حل نموده خوب
باهم آمیخته در ظرف شیشه بردارند خوراک دو مثقال با گلاب و بید مشک و صاحب قادری ذکا این نسخه شربت ابریشم نامیده و تفصیل اشربه ضبط نموده گفته که اگر حرارت بر
مزاج غالب باشد فرنجمشک اشنه سنبل الطیب را مطروح سازند **مفرح** برائے تقویت قلب باضمه خیلی مفید است از معمولی مروارید بسد مرجان کهربا بگلاب
صلایه کرده مصطگی سنبل الطیب قرنفل پوست اترج طباشیر بادرنجبویه زعفران ابریشم مقرض گاوزبان گلسرخ گل نسرین سعد کوفی عود صندل سوده زرنب بسباسه جوزبوا هیلین
درونج زرنباد دانه قاقلین هر یک یکدرم زرشک بیدانه کشنیز مقشر هر یک دو درم مشک عنبر هر واحد نیم درم مربا آمله مربا بسفرجل شربت تمرهندی شربت انار شیرین شربت
سیب شیره مربائے هلیله هر یک چهار توله قند دو چند بگلاب قوام نمایند **مفرح مروارید** از بیاض استاد و کلیه الاعتماد صندل سفید سوده مغز تخم خیارین گل سرخ یکدرم چهار
مثقال مروارید ناسفته یک مثقال کشنیز خشک مقشر قاقله صغار پوست بهمن سفید درونج عقربی بسباسه خرفه یکدو مثقال کافور چوداند ورق نقره یک مثقال
مشک دو سرخ عسل سفید نبات سپید بالمناصفه ضعف مجموع در گلاب بید مشک بقوام آورده معجون سازند شربت نیم توله با گلاب عرق گاوزبان **مفرح حار**
خفقان و ضعیف دل که از سردی بود زائل کند بادرنجبویه سه درم زرنباد درونج عقربی گاوزبان از هر یک شش درم کوفته بیخته با شربت سیب و عسل کف گرفته سرشته
مفرح حار ساده از حکیم علی مقوی اعضائے رئیسه مصفی لون و دافع مالیخولیا و حافظ سیاهی مو بهمه حال بهتر از نوشدارو و افضل از وی نوشته بادرنجبویه پوست اترج
قرنفل تخم خرفه زعفران مصطگی جوزبوا قاقله کبار زرشک سک بهمن سرخ و سفید زرنباد تخم بادروج درونج عقربی فرنجمشک از هر یک دو درم مشک عنبر هر یک نیم درم با عسل
مربا آمله و عسل مربا هلیله بسرشند و در تحفه ترکیب این چنین نوشته که هلیله کابلی بست عدد آمله سی عدد در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده یک رطل
عسل در آن ریخته بقوام آرند و ادویه کوفته بیخته بسرشند خوراک یک درم تا دو درم و در وصف آن نوشته که جهت خفقان بارد و مالیخولیا و وحشت و تقویت معده و اشتهار
و هضم طعام نافع است و موئے را سیاه دارد و رنگ رخسار نیکو گرداند و انفع از نوشدارو است جهت مرطوبین و مبرودین در بیاض عالمگیری وزن مشک یکدانگ
پوست هلیله کابلی و آمله منقی هر یک هفت درم و عسل دو رطل است باقی بدستور و نوشته که آمله و هلیله را در چهار رطل آب بپزند تا النصف بماند صاف نموده با عسل بقوام آورده
ادویه بسرشند شربت دو درم با شربت گاوزبان بعد از استفراغ خداوند مالیخولیا را نفع می بخشد معجون مفرح سید اسمعیل که برائے مالیخولیائے طحالی و مراقی مفید است وزن هر یک
ادویه دو نیم درم مشک تبتی یک دانگ و نیم پوست هلیله کابلی پنجاه درم و آمله منقی هفتاد و پنج درم و مقدار آب دو من و عسل نیم من است شربت و نیم درم تا سه درم این دو
نسخه آخیر حکیم شریف خان در بحث مالیخولیا آلکلی فرموده اند چون فیما بین هر سه نسخه فرق قلیل بود تحریر هر یک علیحده مناسب نمود و چند نسخه مفرحات مفید خفقان در فصل
مالیخولیا ذکر یافت **یاقوتی بارد** موافق مزاج حار است و بهتر از دواء المسک بارد جهت خفقان گرم و نافع جهت تبدیل مزاج و تقویت اعضائے رئیسه صاف کردن خون
و روح از کدورت نافع مغز تخم کدوے شیرین مغز تخم کاهو مقشر مغز تخم خیارین از هر یک دو مثقال و نیم تخم خرفه مقشر چهار مثقال مروارید ناسفته صندل سفید سنبل الطیب
طباشیر سفید فوفل صندل سرخ از هر یک دو مثقال لسان الحمل سرطان محرق از هر یک دو مثقال و یکدانگ مرد سنگ پنج دانگ ابریشم مقرض بهمن سرخ و سفید گل گاوزبان غنچه
گل سرخ شش مثقال مصری دانه هیل از هر یک دو مثقال و نیم آمله منقی پنج مثقال زعفران عنبر اشهب ورق طلا مشک تبتی از هر یک چهار دانگ ورق نقره دو مثقال نبات
سفید پنجاه مثقال آب سیب شیرین آب امرود آب به شیرین شربت فواکه شیرین گلاب عسل سفید مصفی عرق صندل از هر یک بست مثقال بدستور تیار نمایند حکیم
شریف خان می نویسند که راقم هم باندک تغیر این یاقوتی را تیار نموده بود نهایت مفید **یاقوتی بارد** به نسخه حکیم محمود خان صاحب یاقوت رمانی مروارید ناسفته کهربائے
شمعی ورق نقره از هر یک سه ماشه لعل بدخشی زمرد سبز عنبر اشهب از هر یک چهار ماشه طباشیر سفید صندل سفید کشنیز خشک مقشر هر یک یکتوله آمله منقی دو توله ورق طلا
یکماشه نبات سفید نیم آثار آب انار شیرین پاؤ آثار عسل مصفی پنجتوله بدستور تیار نمایند بعد منتاج وزن ادویه ورق نقره هر یک نه ماشه مزید است بسد محرق شش ماشه گاوزبان
بهمن سفید غنچه گل سرخ ابریشم مقرض هر یک یکتوله زیاده است و نوشته که این نسخه معمول حکیم ممدوح است **نوع دیگر** از حکیم محمد رضا یاقوت رمانی یک مثقال مروارید ناسفته
کهربائے شمعی بسد گل ارمنی طباشیر گل گاوزبان یکدو مثقال ورق نقره نیم مثقال تخم خرفه پنج مثقال شربت فواکه پنج برابر ادویه قند سفید برابر مجموع بطریق مقرر تیار
سازند **یاقوتی بارد تحفه** که حکیم علوی خان بجهت میرزا ابوالحسن خان تجویز نموده برائے خفقان و ضعف قلب و معده و غلبه صفرا و برائے مراق نافع و بارها بسیار مجرب
است در درد گرده و مثانه و اسهال که از غلبه صفرا باشد از تسکین ساکن دیگر و بنا بر شرع شد آلو بخارا پنجاه دانه عناب لاتی بست عدد خرمائی سه دانه زرشک منقی پنج درم آلو بالو پنج درم تمرهندی

مثقال گل نیلوفر صندل سفید گل سرخ عود قماری قرنفل دارچینی ہر یک چہار ماشہ گاؤزبان یک نیم مثقال عصارہ زرشک سہ مثقال پوست ترنج یک نیم مثقال روغن عقربی
گل مختوم ہر یک یک مثقال گل ارمنی نیم مثقال طباشیر سفید شش ماشہ عنبر اشہب گل دارچینی ہر یک یکمثقال مشک خالص یک نیم ماشہ کافور چینی سرخ تا کیا بر
چہار ماشہ ورق طلا سنبل الطیب ساذج ہندی بہمن سرخ ہر یک نیم مثقال بہمن سفید یکمثقال نبات سفید نیم سیر بدستور مقرری مرتب سازند **یاقوتی** که در تفریح و
تقویت قلب نظیر ندارد و معمول نواب محمد علیخان مرحوم بوده منقول از بیاض استاد مغفور یاقوت رمانی دو نیم مثقال لعل بدخشانی مروارید ناسفته کہربا ہر یکی یکدرم سہ نیم
مثقال غنچہ گلسرخ سہ مثقال ابریشم سفید فاد زہر معدنی الاجور و مغسول زعفران یکدو مثقال بسد احمر یک مثقال ورق طلا سہ مثقال ورق نقرہ ہفت مثقال صندل سفید
پنجمثقال عود غرقی دو مثقال عنبر اشہب مشک خالص یکدیک مثقال کافور قیصوری یکدرم گل گاؤزبان سہ درم مغز بادام دو مثقال آملہ منقی پنجمثقال زرشک بیدانہ سہ نیم
مثقال ریوند چینی سہ نیم مثقال تخم خرفہ سہ و نیم مثقال تخم فرنجمشک یکمثقال بادرنجبویہ طباشیر مغز تخم خیار مرجان تخم کاہو مغز تخم کدوے شیرین تخم کاسنی یکدسہ مثقال رب انار رب
بہ رب سیب یکپاؤ و آثار عرق بید مشک نیم آثار گلاب دو آثار نبات سفید یک آثار عسل مصفی دو آثار علی الرسم معجون سازند **یاقوتی** مقوی اعضاء رئیسہ معمول است
از معمولی گاؤزبان گل گاؤزبان صندل سفید گلاب سودہ ہر یک سہ درم طباشیر ابریشم ہر یک دو درم مروارید کہربا بسد یاقوت ہر یک یک نیم درم گشنیز مقشر خرفہ مقشر
ہر یک دو درم ابریشم مقرض یک نیم درم گلسرخ سہ درم دانہ ہیل دو درم پوست ترنج یک نیم درم زرشک سہ تولہ ورق طلا دو درم ورق نقرہ سہ درم شربت انار شیرین ولایتی نیم پاؤ
قند سفید یاؤ آثار گلاب نیم پاؤ مشک عنبر ہر واحد ربع درم زعفران یکدرم مربای آملہ و ہلیلہ ہر واحد پنج عدد بدستور سازند **یاقوتی حار** برائے تقویت دل و دماغ
بارد مزاج از کتاب مذکور یاقوت سرخ مروارید ہر یک دو درم کہربا مرجان ہر یکدرم گلاب حلایہ نمایند ابریشم مقرض بادرنجبویہ گاؤزبان گل نسرین ہر یک یکمثقال زعفران
عود غرقی قرنفل سنبل الطیب زرنباد گل سرخ ہر یک یک درم مشک عنبر جدوار خطائی ہر یک نیم درم ورق طلا نیم مثقال رب سیب رب سفرجل ہر یک پنج تولہ
مربا آملہ حلایہ کردہ دو عدد بعرق بید مشک و گلاب و عرق بہار قند سہ چند بقوام آرند **یاقوتی حار** مقوی اعضاء رئیسہ نافع امراض بارد و معمول است جند بیدستر
سنبل الطیب سعد کوفی دانہ ہیل دارچینی قرفہ ورق نقرہ بہمنین ہر یک سہ ماشہ خولنجان قرنفل مشک ترنج عقرقرحا ابریشم مقرض اسطوخودوس بادرنجبویہ سارون ہر یک دو درم
زعفران قرنفل مروارید ناسفتہ مرجان یاقوت بوزیدان مصطگی ہر یک یک نیم درم عنبر اشہب یکدرم مشک نیم درم عسل یک وزن قند سفید دو چند منقول از مفتاح الجربات
یاقوتی حار منقول از قرابادین حکیم شریف خان صاحب می نویسند کہ این مفرح عجیب التالیف و شریف الترکیب است یاقوت رمانی یکدرم مروارید ناسفتہ بسد کہربا ہر یک
نیم درم گاؤزبان گیلانی دہ درم بادرنجبویہ ہفت درم سانج ہندی چہار درم تخم بادرنجبویہ پنجدرم گلسرخ دہ درم زرنباد سہ درم سنبل الطیب سلیخہ خیربوا قاقلہ از ہر یک یکدرم پوست
آملہ شش درم حجر ارمنی مغسول یا بدل آن حجر لاجورد مغسول یکدرم کندر دو نیم درم تمام دو نیم درم زعفران عود ہر یک سہ درم مشک یک درم روغن عقربی دو درم عنبر اشہب و مثقال
اسطوخودوس دو درم دارچینی چہار درم عسل سفید سہ وزن مجموع ادویہ شربت یک درم بآب نیم گرم باقوتیہائے مقوی قلب و نافع خفقان در فصل مالیخولیا نیز مذکور شدند

حکایات

خفقان در جانب قلب آمد مربے ورق نقرہ شیرہ ہندبا گلاب عرق کیوڑہ خمیرہ صندل گلقند نسترن وبا شیرہ فرمودند و خرقہ کتان بآب صندل و گلاب سودہ تر
کردہ بر سینہ گذارند **ایضاً** اختلاج قلب بمرتبہ و ہزال مع لاغری فصد باسلیق و دوا المسک بارد و شیرہ خرفہ عرقیات شربت انار شیرین **ایضاً** بعد فصد غش شدہ
دوا المسک بارد شربت نبات بالنگو **ایضاً** خفقان آکو بخار دادہ و دانہ عرق شاہترہ عرق گاؤزبان جوشانیدہ شیرہ خیارین شش ماشہ نبات یک نیم تولہ تودری سفید
پنجماشہ و تخم ریحان لعاب اسپغول افزودہ شد طبیخ موقوف ساختند **ایضاً** بعد خوردن گوشت حار خفقان شد لعاب اسپغول شیرہ ہندبا عرق شاہترہ سکنجبین دادند **ایضاً**
شخصے را از گرمی ہوا تپ و خفقان شد و اسہال سوء ہضم نیز بود لعاب بہدانہ در عرق کاسنی و مکوہ برآوردہ شربت انار شیرین خاکشی داخل کردہ دادہ شد بعدہ این دوا و لعاب
بہدانہ سہ ماشہ شیرہ گشنیز خشک پنجماشہ عرق گاؤزبان و بادیان دہ تولہ شربت انار دو تولہ تخم بالنگو پنجماشہ چند روز استعمال کردہ شد لیکن گاہے تخفیف گاہے در دل
سوزش و گاہے در بدن گرمی میشد این دادہ شد لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ تخم کاسنی شش ماشہ عرق شاہترہ شش تولہ عرق گاؤزبان پنج تولہ شربت بزوری تولہ شربت
انار تولہ **ایضاً** شخصے دو شب بیدار ماند از ین سبب خفگی دل بہم رسید و سرعت نبض ہم بود لعاب بہدانہ عرق شاہترہ عرق گاؤزبان شربت بزوری بارد شربت انار
شیرین دادہ شد **ایضاً** شخصے گوشت آہو خوردہ خفقان عارض گردید خمیرہ صندل شیرہ کشنیز خشک شیرہ گاؤزبان شیرہ خرفہ عرق مکوہ گلاب شربت انار تخم ریحان دادہ شد بعد
چند روز سفوف گاؤزبان گل سرخ دغیرہ لہذا سفوفات مذکور شد ہمراہ شیرہ خرفہ در عرق کیوڑہ و عرق گاؤزبان برآوردہ شربت انار تخم فرنجمشک داخل کردہ می خوردند فائدہ بسیار شد
بعد چند روز باز شکایت خفقان و ضیق النفس شد و بہدانہ سہ ماشہ گاؤزبان پنجماشہ نبات تولہ عرق گاؤزبان جوشاندہ بطور قہوہ دادند بعدہ ہمراہ مربی آملہ بعد ازآن خطمی خبازی
ہر یک پنجماشہ پرسیاوشان ہفت ماشہ اضافہ کردہ شد و بہدانہ موقوف کردند بعد چند روز چون سرفہ بود سل السوس بادہ کردہ شد بسیار فائدہ گردید **ایضاً** از ضعف قلب

وتصفیہ خون خمیرہ صندل شربت انار وغیرہ و این سفوف تیار کردہ دادند گاؤزبان کشنیز خشک صندل سفید بہمن سفید گلسرخ گل نیلوفر آملہ مقشر ہر یک نیم تولہ کوفتہ بیختہ شکر
سفید وچند آمیختہ سفوف سازند الیضاً زنے را ضعف وگرمی وتشنگی وغثیان بود ودل خفق میشد این نسخہ دادہ شد زہر مہرہ سودہ خطائیہ بہمن سفید دانہ ہیل خرد ہر یک
سائیدہ وسبب کترہ آمیختہ بخورند بعدہ لعاب بہدانہ شیرہ خرفہ درعرق شاہترہ وکیوڑہ برآوردہ وگلاب رب سنگترہ داخل کردہ خاکشی پاشیدہ بخورند بعدہ شکایت غثیان کرد
وقل اسہال نیز بود بجائے خاکشی بارتنگ اضافہ کردہ شد وبرائے غثیان پودینہ خشک دادہ شد الیضاً خفقان شیرہ تخم کاسنی گلاب شربت انار تودری سفید دویم روز
عوض گلاب عرق کیوڑہ وعوض شربت گلقند آفتابی غذا پلاؤ الیضاً خفقان لعاب بہدانہ گلاب شربت انار شربت بنفشہ عرق عنب الثعلب عرق شاہترہ بالنگو پاشیدہ
بعد نامدتے ہمین دارومدار طبیعت بانواع تغیر وتبدیل کردہ ہمین می دادند بعدہ شیرہ تخم خیارین ششماشہ عرق بادیان ۵ تولہ گلاب سکنجبین سادہ ودیگر روز کاسنی بجائے
خیارین وشربت انار بجائے سکنجبین عرق کیوڑہ افزودہ شد بعدہ منضج بادیان چہار ماشہ مویز منقی دہ دانہ گل گاؤزبان سہ ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی و نوذا؟ الیضاً عناب بہدانہ شاہترہ
وگیہو؟ دست الیدہ شیرہ تخم خرفہ خمیرہ صندل حلکردہ دویم روز کاہو بجائے خرفہ وبجائے خمیرہ صندل شربت نیلوفر آب آلوبخارا دہ دانہ افزودند بعلت آخر روز لعاب اسپغول
نہ ماشہ گلاب چہار تولہ شربت انار دو تولہ الیضاً آملہ مربی یک عدد لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ خیارین ششماشہ عرق شاہترہ وشربت بزوری بارد دو تولہ دویم روز عوض خیارین
تخم کاسنی ششماشہ سویم روز شیرہ مغز تخم کدو ششماشہ افزودہ شد وعوض آملہ ہلیلہ مربی دادہ شد آخر روز دواء المسک بارد چہار ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ شیرہ کاسنی شش
ماشہ عرق شاہترہ دہ تولہ شربت بزوری بارد دو تولہ الیضاً شخصے خفقان داشت فصد کردہ مسہل ماء الجبن خوردہ تیرگی چہرہ وسوداویت بہم رسانیدہ استاد فصد فرمودند
آملہ مربے وورق نقرہ شیرہ کشنیز خشک عرق شاہترہ شربت انار دادند بعدہ مسہل حب لاجورد دادہ شد الیضاً بعد ماء الجبن طپش قلب مرود لاتیح؟ آلوبخارا ہفت دانہ در
عرقیات دست مالیدہ شربت بزوری الیضاً طپش قلب بعد فصد کماء الجبن نیز مشتر شدہ بود فصل صیف دواء المسک ہفت ماشہ خوردہ آلوبخارا دہ دانہ بعرق شاہترہ دست
مالیدہ شیرہ تخم خرفہ شربت انار شیرین الیضاً بعد ماء الجبن قرار یافت دواء المسک معتدل ہفت ماشہ خوردہ شربت انار شیرین دو تولہ عرق کیوڑہ تخم بالنگو گلاب چہار تولہ حلکردہ
اسپغول پاشیدہ الیضاً خفقان بارد ضعف وغشی بارد ودائی کہ در سرما عرق عرق میشد از بخارات صرف غذائی یا مادہ سوداوی عمر جوان صفراوی گاہی آملہ کشنیز خشک
خیسانیدہ نبات گاہے ہمراہ جوارش آملہ ششماشہ گرما دادہ میشد ودر سرما اکثری افتادہ دوازدہ روز عرق سرد وغشی وضعف طاری طبیعت سکتے دارچینی ہر یک وسرخ
ابریشم مقرض اصل السوس ہر یک چہار سرخ بہدانہ یکماشہ جوشانیدہ نبات تولہ دادہ نفع معدہ زائل شدہ قوت حاصل میشد گاہی عرق بادیان گلاب گرم کردہ نفع میداد
وگاہی دارچینی دو ماشہ گل گاؤزبان تولہ نبات تولہ جوشانیدہ وچون نبض سریع ودقیق متواتر بلکہ سلب می بود عرق شیر ماء الخیار وماء القرع تجویز می نمودند واز استفراغ
منع میشد طبیبے بتوقع نزلہ دادہ عرق عرق شد ودل گویا سرد شد استاد دواء المسک بورق نقرہ لعاب بہدانہ شیرہ خرفہ عرقیات شربت نیلوفر خاکشی دادہ مربی سیب و
مربے بہ فرمودند الیضاً زنے را خفقان سرد وعرق بسیار وخفگی دل بود این دادند جدوار جندبیدستر سودہ گل گاؤزبان عود ہندی عنبر اشہب مشک دارچینی لب باسہ قرنفل
زعفران ہر یک نیم ماشہ در رب بہی آمیختہ ہمراہ عرق کیوڑہ عرق گاؤزبان وتخم فرنجمشک اضافہ کردہ بخورند ازین بسیار تخفیف شد الیضاً عورتے را خفقان بود وگفت کہ
سردی بسیار موافق مے آید این دادہ شد شیرہ گاؤزبان شیرہ کشنیز خشک ہر یک پنجماشہ در آب آوردہ گلقند مالیدہ صاف کردہ تخم بالنگو پاشیدہ بخورند چون دو سہ روز
خوردہ شد گفت کہ در سینہ گرمی وسوزش معلوم میشود وصداع نیز است شیرہ خرفہ اضافہ کردند الیضاً شخصے را خفقان بود ادویہ بارد بسیار مضرت میکرد حکیم شریف الدین
خان این دادند مربے آملہ بورق نقرہ پیچیدہ اول بخورند بعدہ شیرہ گاؤزبان وعرق کیوڑہ وگلاب برآوردہ نبات سفید داخل کردہ بخورند الیضاً خفقان کہ از شدت او بعبارت
تیرگی ودرد سر میشد از دوائے سرد درد اضلاع حادث میگردید حکیم شریف خان صاحب این دادند آملہ مربی شستہ اول بخورند بالائش شیرہ کشنیز خشک لعاب بہدانہ در عرق
گاؤزبان برآوردہ شربت بنفشہ دو تولہ تخم ریحان سہ ماشہ داخل کردہ بخورند الیضاً طپش قلب عطش مفرط وبیخوابی سن شیخوخیت برگ تنبک خشخاش آب سودہ ماش
بر پاہا برائے خواب آمدن فرمودند چون طبع نرم بود دواء المسک ہفت ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ عرق عنب الثعلب عرق کیوڑہ عرق گاؤزبان شربت انار شیرین
تخم ریحان پاشیدہ تا چہار روز دادہ شد بعد از آن طبیخ گاؤزبان چہار ماشہ گل گاؤزبان سہ ماشہ دارچینی دو ماشہ در عرق گاؤزبان عرق کیوڑہ جوشانیدہ شربت نیلوفر
دو تولہ تودری سفید چہار ماشہ پاشیدہ الیضاً خفقان مسہل تجویز فرمودند دواء المسک ششماشہ اسطوخودوس چہار ماشہ گاؤزبان ششماشہ جوشانیدہ شیرہ خرفہ
شیرہ خیارین ہر یک ششماشہ نبات تولہ بالنگو پنجماشہ پاشیدہ دادہ دویم روز اضطراب رفع شد الیضاً خفقان دواء المسک خوردہ بالائش زرنباد گاؤزبان ابریشم
خام ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ نبات بالنگو بعدہ گویا تپ شد بخارات بود خیارین کوفتہ ششماشہ افزودہ شد وبجائے بالنگو خاکشی دادہ شد الیضاً فصل صیف
ہند وشمیم ولحیم معجون حار ہندی برائے باہ خوردہ از حرارت جگر خفقان شد وبول رسوب مثل خمیہ باعید؟ سفید تہ نشین بسیار وسوختن؟ ہذیان بود بار سفوف قلعی کشتہ دو ماشہ طباشیر
سہ ماشہ دانہ ہیل دو ماشہ ہمراہ شیر بز خوردہ استاد شیرہ مغز ہندوانہ ششماشہ گلاب چہار تولہ شیرہ کاسنی پنجماشہ شیرہ کدو عرق شاہترہ عرق مکوہ شربت بزوری

توری سفید داده شد دویم روز بجائے توری خاکشی چهار ماشه سویم روز گلقند آفتابی دو توله حال بدستور و سواد احتراق دریافته فصد فرمودند خناب بجدانه بعرق شاهتره ده
توله الیده و شیره کاسنی شش ماشه شیره بادیان سه ماشه شیره خیارین شش ماشه عرق کیوڑه دو توله نبات دو توله دو روز ازین تبرید تسکین داده مسهل قرار یافت منقی عناب
بجدانه گل بنفشه گل نیلوفر هر یک چهار ماشه خیارین شش ماشه کوفته بادرنجبویه زرشک منقی چهار چهار ماشه شاهتره تخم کاسنی کوفته هر یک شش ماشه گاوزبان چهار ماشه جوشانیده
گلقند آفتابی سه توله بعده تنقیح از قار روده قلوس خیارشنبر شش توله روغن بادام بجاشته خلکرده دادند بعد مسهل اندکے راحت شد آمله مربی یک عدد بعرق نقره
یکبار چهپیده گلاب چهار توله عرق کیوڑه نبات یک توله بوقت صبح و بجهت آخر روز لعاب اسپغول وغیره و تبرید بود از غذائے شام که بالائے دوا خورد آخر شب روبجائے
شانه ورنده جب یعنی زیر شانه پیدا شد در لت مع تجدید هضم و منقی ریاح شیره خارخسک شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه شیره تخم خرپزه شش ماشه عرقیات شربت بنفشه دو
توله خاکشی بجاشته داده شد و روغن بابونه گرم کرده بر موضع مذکور مالیدند دویم روز در عوارض و گرمی اندکے خفت شد شیرجات موقوف کرده جهت تنقیح مدرات و منقی ریاح و
هاضم گل سرخ بادیان هر یک چهار ماشه انیسون سه ماشه تخم خرپزه شش ماشه تکمه یا چهار ماشه حب القرطم نه ماشه پرسیاوشان بسفائج فستقی چهار چهار ماشه بعرق بادیان ده
توله گلاب و عرق کیوڑه هر یک چهار توله جوشانیده گلقند آفتابی سه توله داده شد و چند بار بروغن گل سوده گرم بشانه بمالند راحت شد باز برعایت تاج و لواسیر غل یک
ماشه سوده باطریفل صغیر و عرق داده شد باز الاچی خورد سه ماشه بادیان بسفائج چهار چهار ماشه جوشانیده نبات و در غذا زین کند جائز داشتند و نسخه مفرح ساخته طباشیر سوده
بمفرح سرشته با عرقیات داده شد چون معده خراب شد ریاح و خفقان و مراق بود از نان باجره و ساگ که خورده بود قبض شد آنگاه داده و انه بعرق بادیان ده توله وست
الیده نبات ده توله باز عوارض معده دایم چنانچه دستور مراقیان است مبرنجانید روزے اسهال زرد رنگ از ضعف هضم و خرابی معده عارض شد طباشیر سوده یک ماشه
بجوارش اناریں شش ماشه سرشته عرق کاسنی عرق مکوه عرق کیوڑه هر یک پنجتوله شربت به شیرین دو توله بارتنگ چار ماشه تخم ریحان چهار ماشه داده شد **ایضاً** سماة کثیر
النوازل کبر سن عاصی البلغ خفقان و انجولیا از گل خطمی گل نیلوفر هر یک سه ماشه بعرق شاهتره دو توله وست الیده صاف کرده شیره بادیان چهار ماشه شیره خیارین
شش ماشه نبات توله اسپغول شش ماشه پاشیده راحت میشد و بعضے امر جه که حرارت قلب زاید بود باوجود کبر سن تبرید مناسب بنا بر ضعف اشته و رطوبت معده از حرارت
قلب که موجب تولید ریاح میشود و ریح پیدا میشود اطریفل کشنیزی و شیره خشخاش گاهی افزوده میشد **ایضاً** سماة خفقان اطبا تدبیر حجی سیکر و سنداستاد نسخه زرنباد
یک ماشه سوده باطریفل صغیر سرشته یک توله بالالیش شیره خیارین شش ماشه عرق عنب الثعلب ه توله شربت بزوری دو توله توری سفید چهار ماشه واو دند باز مصطگی
زرنباد نیم ماشه سوده به هلیله مربی سرشته شیره خیارین شش ماشه عرق شاهتره دو توله شربت نیلوفر توری سفید در و سرلنده دست پا سرد شده گفت که مصطگی قبض
میکند باز درمنج عقربی سوده یک ماشه باطریفل صغیر توله سرشته شربت بزوری دو توله عرق شاهتره پنجتوله عرق کیوڑه پنجتوله بجائے توری خاکشی شش ماشه دادند باز
بجائے درمنج مصطگی سوده در هفت روز بخارات زایل شد اندکے خفقان باقی بود مصطگی یک ماشه سوده بدوار المسک بارو هفت ماشه سرشته بالالیش شیره خیارین
شش ماشه عرق عنب الثعلب ده توله شربت بزوری دو توله توری سفید چهار ماشه پاشیده داده شد **ایضاً** خفقان تا پاک بدن شیره خیارین شیره کاسنی هر
یک شش ماشه عرق شاهتره شربت نیلوفر دو توله اسپغول چهار ماشه پاشیده دویم روز بجائے شربت گلقند آفتابی دو توله داده شد برائے تجدید هضم سویم روز آمله مربی
یک عدد افزوده شد غذا شلغم باز آب کاسنی سبز مروق ده توله شیره خیارین شش ماشه شربت بزوری دو توله باز دویم روز قرص زرشک چهار ماشه باز قرص گل صغیر
چهار ماشه باز قرص طباشیر چهار ماشه به تبدیل همراه آب کاسنی سبز مروق از هفت توله تا پانزده توله داده شد ؛

فصل دویم در غشی

و آن حالتے باشد که جمیع قواے محرکه و حساسه معطل شوند بسبب رسیدن ایذا بدل و کسے بیهوش افتد و چون ضعیف باشد حالتے درمیان غشی و افاقه رو دهد و سبب
غشی یا تحلیل روح بود بواسطه فرط استفراغ و کثرت فرحت و لذت و شدت وجع و شرب سموم حاره یا احتقان آن در قلب بباعث امتلاے مفرط از شرب ثمرات
اخلاط و انجمد به رویه و غم و ترس ناگهانی و شرب سموم بارده و نیز از اسباب احتقان و انجماد در روح است یا قلت تولد روح بسبب وقوع سوء مزاجی در قلب استعمال اغذیه فاسده
بالجمله هر کدام ازین اسباب که باشد ضعف و دل مے آرد و غشی که بعد اسهال مفرط و قے کثیر و هنگام اخراج آب مستسقے و شگافتن دبیله و اخراج مده تمامه یکبار رو داد و از عرق و
خروج خون بافراط عارض شود از قبیله استفراغی است و آنچه در ابتدائے غب خالص و در ابتدائے حمی که در باطن صاحبش ورم بود حادث شود هم ازین قبیل باشد و غشی که
در ابتدائے حمیات و بیگاه افتد و کسے را که در شراب افراط کرده باشد از اقسام امتلائی است و علامت غشی سردی اطراف و ضعف نفس صغر نبض زردی رنگ و عرق
قلیل بارد بود و چون علیل اند غشی را آواز کنند چنان پندارد که از مکان بعید یا از پس دیوار آواز می آید بخلاف صاحب سکته هر چند بروے نعره زنند هرگز معلوم کنند و دلیل بر عروض

غشی گرفته پیشود و از حال غش شدّا از نبض مرتعش و متفاوت و مختلف بانتظام بود معلوم کنند که غشی می افتد **علاج** وقت نوبت غشی دست و پا به بندند و بزور سخت بمالند و عطریات
بو یانند و آب سرد و گلاب بر روی و سینه زنند و موی سر را بزور کشند و شانه نمایند شراب بر ساقین و بین الکتفین نهند و پاشویه بکار برند و دست تنا نند و دواء المسک با آب سیب
حل کرده یا ماء اللحم یا گلاب آمیخته یا عنبر و مشک در گلاب و عرق بید مشک حل کرده در حلق چکانند و در اشیای بویانیدن و چکانیدن و ضماد کردن رعایت مزاج
ضرور است مثلاً آنجا که مریض گرم مزاج بود و مبردات مقویه چون خیار و صندل و کافور و گلاب سرد کرده بعمل آرند و خمیره صندل و شربت آن با عرق نیلوفر و گلاب و
بید دهند و اگر سرد مزاج بود و مشک و عنبر و ریحان و مانند آن بکار برند و دواء المسک و شربت بادرنجبویه و عرق دارچینی دهند لیکن آنجا که سبب غشی اسهال مفرط بود یا برآمدن
خون کثیر و چیز آن که موجب برودت بوده باشد گلاب و آب سرد بر روی و سینه نزنند که بسیار مضر است بلکه درینجا کباب مرغ بریان کرده و سیب و به کر بر آتش افگنند و
نان گرم بویانند و فم معده را به ضمادهای گرم چون روغن ناردین و مصطکی و مانند آن بمالند و ماء اللحم بالند که شراب رقیق در حلق چکانند و آنجا که غشی که بسبب گرسنگی مفرط باشد
شراب سرکرنه دهند بلکه در علاج آن بوی طعامهای خوشبو و ماند که ماء اللحم و ادن کافی است و غشی که از بس ضعیفه افتد اندکی سک المسک و رُب بهی یا ماء اللحم حل کرده و
جرعه نمایند و چون بهوش آید هم ازین ماء اللحم اندک اندک دهند و گل نیشاپوری که بوی کافور پرورده باشد مزید مفید بود و غشی که از کثرت عرق عارض شود گلاب و آب
سرد و اطراف مریض بمالند و برگ مورد خشک یا ازو و مانند آن قابضات کوفته بیخته بر بدن بمالند و آب به ماء اللحم دهند و اشیای سرد بویانند و غشی که از وجع بود و بهر تسکین او
فلونیا دهند اگر چه قولنج باشد و در غشی که از گزیدن حیوانی زهردار یا از خوردن طعام زهرناک باشد تریاق فاروق دهند و آنجا که سبب غشی اختناق رحم بود بوی عطر سرگین نمانند
بلکه اشیای بدبو شمیدن و چیزهای خوشبو در رحم مالیدن علاج این است چنانچه در اختناق الرحم مفصل مذکور گردد و اگر در حالت غشی یا پیش از آن غثیان یا فواق بوده باشد
بوی طعام دور دارند و پر مرغ در دهن انداخته قے کنانند و مخفی نماند که نفع قے آوردن در اکثر انواع غشی تجربه رسیده لیکن در غشی که از کثرت عرق باشد مضر است و
اگر با وجود تدابیر مذکوره بآواز بلند چون آواز طبل و یا بوق و مانند آن که منبه طبیعت و محرک روح و حرارت باشد بیدار کنند و چیزهای عطسه آور چون کندش و غیره در بینی دمند
و هم بیدار نشود و عطسه نیاید پس امید نجات نباید داشت **پوشیده نماند** که این همه تدابیر وقت بیهوشی بود و اما بعد افاقه علاج خفقان کنند زیرا که هر دو در سبب قریب
اند و بهر چونکه باشد به تشخیص سبب پرداخته ازاله نمایند مثلاً در سوء مزاجی تعدیل و در امتلای تنقیه و در استفراغی احتباس و در وجع تسکین و رو بفصد و مسهل پرداختن و در
غمی و همی تفریح و در لسعی و لدغی و از آنچه از تناول سموم باشد علاج آن نمایند و در بخار عفنی مزال عفونت کنند و کلخه بویانند و کندش و جدوار و خربق سیاه تربد و زعفران
در بینی دمند و هوا خورند و غشی که از مشارکت اعضا افتد اسباب شرکت هر یک دریافته بمعالجه آن پردازند مثلاً آنچه بمشارکت دماغ افتد سببش ضعف آنست پس بعلاج ضعف دماغ
توجه باید نمود چنانچه در صداع ضعف دماغی مذکور شده و آنچه از مشارکت جگر افتد نظر کنند که سببش ضعف آنست یا تولد خلط سوداوی یا خون بلغمی یا خون گرم یا سرد در جگر یا حدوث
پس سبب بد آنچه در امراض جگر خواهد آمد تدارک آن نمایند و آنچه از مشارکت فم معده افتد نخست باید دید که سببش اجتماع خلط فاسد است یا حدوث درد در معده یا حرکت خلطی بدکه
بسبب برآمدن گیرد یا بعد به علاجش پردازند و در ضعف اشتهای علاج بولیموس کنند چنانچه در باب امراض معده مذکور گردد و آنچه بمشارکت حجاب و ریه وغیره بود سببش اوله ذات
الجنب و ذات الریه است که بجانب دل میل کند و علاجش گذشت و آنچه بمشارکت امعا بود سببش تولد دیدان است و یا درد قولنج و تدبیر هر دو از امراض امعا مخفی نخواهد
ماند و آنچه بمشارکت رحم افتد سبب آن تولد ماده فاسد است در رحم و علاجش در اختناق الرحم خواهد آمد و غشی که از مشارکت همه تن افتد و حمیات محرقه ذکر آن بیاید و علاجش
علاج تپ است **اشاره** اگر در غشی رنگ روی بیمار سبز شود و سر و گردن و پیش آویخته گردد و سرد است نشوان داشت در حال بمیرد و در جمله اقسام یاد دارند که غشی قوی
و آنکه سوء مزاج مستحکم بود و آنچه بسبب ظهور بسیب بار بار و بتکرار افتد علاج نمی پذیرد **مفردات** مشک قدری در آب حل کنند و در حلق چکانند غشی را که بعد اسهال هم رسیده باشد
نافع است **و دیگر** شمیدن خیار پاره کرده خاصیت عجیب دارد خصوصاً در غشی حار صفراوی **و دیگر** بخور ظفار الطیب صاحب غشی را بافاقه می آرد ❊

مرکبات

پاشویه که در غشی بعمل آرند در فصل صداع مذکور شد **دوائے** که در غشی نفع عجیب میکند از خلاصه عنبر و مشک فادزهر را در گلاب و عرق بید و آب سیب حل کنند و یا
یک درم عود دهند **دواء المسک** که درینجا بکار آید نسخهای آن در فصل خفقان ذکر یافت **سفوف** برای غشی و توحش که با تپ نباشد از تفریح الارواح قادری
مروارید کهربا طباشیر گل سرخ هر یک سه درم سبد چهار درم بادرنجبویه پنج درم فرنجمشک برگ گاؤزبان هر یک شش درم کشنیز بریان دو درم قرنفل یک درم خوراک یک مثقال با عرق
ممزوج نموده بخورانند و اگر ابریشم مقرض شش درم زیاده نموده آید و بشراب سیب و عسل و شکر و نبات سرشته شود و عنبر اشهب یک مثقال ورق طلا ورق نقره هر یک
یک مثقال اضافه نموده آید در فعل اقوی خواهد بود **فلونیا** معجونی است مخدر که در غشی وجعی بهر تسکین درد بعمل می آرند نسخه آن در فصل ضعف باه خواهد آمد و اگر تیار نباشد
عوض آن دیگر مخدرات بکار برند **کلخه** جهت رفع غشی و تقویت دماغ به نسخه مطلب گل نیلوفر صندل سفید گل ارمنی هر یک یک ماشه در عرق بید ساده چهار توله سائیده

آب تربوز دو تولہ آب کشنیز سبز دو تولہ داخلکردہ در ظرف گلی دہن کشادہ انداختہ بر لحظہ بو بیند **مار الحم** کہ در غشی اول آمیخ بسیط آن در فصل تپ دق و نسخہائے مرکب آن خفقان گذشتند **و جو** رکہ در حالت غشی مفید برائے تقویت قلب و انبساط حرارت غریزی مجرب است آن نیز نسخہائے ذکائی و دوا المسک معتدل در عرق کیوڑہ و عرق گاؤزبان حلکردہ در حلق ریزند بارہ مزاج معتدل و در مزاج گرم صفراوی بجائے عرق گاؤزبان عرق نیلوفر و بجائے کیوڑہ گلاب بجائے دوا المسک معتدل دوا المسک بارد دادہ می شود **ایضاً منہ** کہ در حالت غشی بکار آید شربت انار ولایتی در عرق مناسب حلکردہ قطرہ قطرہ در حلق بچکانند **و جو** رز حکیم شریفخان صاحب جہت اقسام غشی مشک عنبر قدرے باگلاب یا عرق بید مشک سائیدہ و جور نمایند و اگر قدرے نارجیل دریائی در گلاب یا بید مشک سائیدہ در غشی کہ بعد سینہ بسبب صعود ابخرہ بطرف دماغ و دل ہم رسد استعمال نمایند قائم مقام تریاق فاروق خواہد بود **حکایات** شخصی السبب فنا خون بحرارت شموس بدماغ مبیر غشی بہ طراوت ظاہر شد عمر کہول غرغرہ فصل سرو شاہتر و قصب الذریرہ ملیلہ سیاہ پرسیاوشان عود صلیب دادند **ایضاً** شخصے را اندکے تے شدہ غشی افتاد پر مرغ و نارجیل دریائی و تنباباب سود آورد و دہن انداختہ شد دفتہ قے آمد و افاقہ روے داد ❊

فصل سویم در ورم اوفی القلب

و آن عبارت است از آماس سرو کہ در دو پارہ گوشت عصباک کہ از قاعدہ قلب ستہ اند پیدا شود و بعد از امراض حارہ و حمیات مزمنہ عارض گردد و لا ورم گرم کہ در دل افتد غالباً مہلک باشد اوفی الفور یا ک میسازد و ورم گوسپرول اگرچہ سرد باشد آن نیز مہلک است و ورم سرو کہ در غلاف دل افتد نسبت بدانچہ در گوشہ اوے افتد قلیل الشدت میباشد و غشی دے سبکتر بالجملہ علامت ورم مذکور آنکہ در سینہ محلیکہ قاعدہ دل است گرانی محسوس شود و بیمار را اکثر حالتے ہیچون غشی عارض گردد و رنگ روی بنابات شدہ بود تہیج بر چشم پیدا آید و دل در حرکت انبساط چنانچہ باید منبسط نشود **علاج** اول ملینے خفیف از گل بنفشہ گاؤزبان بادرنجبویہ و بسفائج سپستان عناب مویز منقے خوبانی گلقند خیار شنبر ترنجبین روغن بادام وغیرہ و مبند بجائے آب بر عرق بادرنجبویہ گاؤزبان اکتفا کنند و فصد باسلیق نجاح میسازند و باید اکلیل پر سیاوشان سبوس گندم جوشانیدہ بر سینہ و فم معدہ نطول کنند و ایضاً او بہ لطیفہ محلل چون بابونہ و اکلیل و تخم کتان و برگ خطمی و برگ کرنب تمام و زعفران آرد فسخ نمایند و باغذیہ و ادویہ در تقویت دل کوشند و ترک ریاضت کنند **مرکبات سفوف** در ورم اوفی القلب بعد خفت و ازالہ حالت شبیہ بغشی و بعد رسیدن آب فاتر کہ در آن قدرے اکلیل الملک مدقوق ممزوج بسرکہ و گلاب حلکردہ باشند باید داد از شربنی ریوند چینی دہ دانگ حضض دو ثلث یک درم ورق بادرنجبویہ گاؤزبان ہر یک یک درم و نیم برگ عنب الثعلب خشک یکجا درم کوفتہ بیختہ یک درم با ہفت درم رب حماض بدہند ❊

فصل چہارم در علت دخانیہ

و این آنست کہ دریابد بیمار گویا دود از دل ببالای بر آید و چون بحالت کثرت پذیرد غشی آرد و سوء فکر پیدا کند سببش احتراق اخلاط است **علاج** بترطیب و تنقیہ سودا کوشند بدانچہ در مالیخولیا گذشت و اصلاح اخلاط نمایند باغذیہ محمودہ **بشارۃ** ہر گاہ صاحب این مرض را قی سیاہ یا اسہال مختلف الالوان حادث شود یا رعاف افتد یا خون از بواسیر جاری گردد صحت یابد

فصل پنجم در ضغط القلب

و آن علتے است کہ ہر گاہ عارض شود مریض چنان پندارد کہ دل او می افشارند بعدہ غشی می افتد و لعاب از دہن او جاری گردد و سببش ترشح خلط سوداوی است از جگر و طبے کہ بعفونت خویش حالت مذکور بدل پیدا میکند **علاج** تنقیہ سودا کنند بمسہل و معجون نجاح وغیرہ کہ در مالیخولیا بتفصیل مذکور شد و تقویت قلب از مفرحات حارہ و تریاق کبیر نمایند و بتعدیل مزاج جگر پردازند **حکایات** شخصے گفت کہ زیر پہلو بعد خوردن غذا گرہ بستہ میشود و گویا کسے می فشارد فرمودند ضغط القلب است از ضعف قلب و ابخرہ غذائی و نفخ و مادہ سوداوی و دوا المسک خوردہ عرق گاؤزبان گلاب عرق شاہترہ و عرق مکوہ عرق کاسنی سکنجبین بزوری یک نیم تولہ گلقند آفتابی یک نیم تولہ بخورند ❊

فصل ششم در تقشر القلب

و این مرضے بود کہ انسان چنان دریافت میکند کہ گوئی دل او را می خراشند و از شدت الم آن غشی افتد و فی الفور یا فاقت باز آید و بیشتر مجدورت آن تشنج بر چہرہ می افتد و عرق لیسا می آید و این مرض فی الحقیقت از امراض معدہ است و اکثر بعد از طول زمان اسہال صفراوی واقع شود کہ صفرا در خمل معدہ راسخ شدہ و بسبب مجاورت معدہ بدہ حالت مذکور در قلب متوہم گردد و گاہے از نزلہ حار حریفی کہ از دماغ بمعدہ فرو ریزد بہمان حال اول شود **علاج** مسہل بارد کہ در فصل صداع گذشت تنقیہ صفرا نمایند

ولحوم طیور و مغز آنها و پستان آنها که مثل از دو شیدن فربه نموده باشند و خصیه ها و بیضه ها و ماهی تازه و برنج و رشته با شیر و فالوده و فیرنی شیر و بادام و حلوای نخود خام و باقلے و بورانی و شلجم و بادنجان و ترب و کوک و بالک و خرفه و رازیانه و جرجیر و گشنیز حسب اقتضا حال بدهند و هرچه منی را زیاده کند شیر را نیز میکند مانند تودری سفید تخم خشخاش و پستان بز و پستان میش و پستان البقر و زیاده کردن شیر بسیار موثر بود و تودری سرخ با شیر گاو خوردن برای زیاده کردن شیر مجرب و آزموده است و چون ساق الدرا با وجود معتشر مغز نر و صاف کنند قدری شکر اضافه نموده بنوشند نیز فائده نماید و اگر فساد خون باشد و مادی تنقیه غلط غالب گنند تبدیل مزاج نمایند در صفراوی با دویه مبرده جامعه مناسبه و در سوداوی با غذیه محموده مرطبه مثل مرغ فربه و غیر آن بخورانند و از آب نیم گرم نطول نمایند و پستان را بکه تا مسدن را از روغن بنفشه و بادام تفریق کنند و در سا فرج بصورت حرارت تبرید و منهد و از مبردات ضماد کنند و غذا سرد یا سند آش جو ط سنان نافع خورانند و در حالت برودتها و ضعف قوت جاذبه ثدی تدبیر مسخن و محلف بعمل آرند و کرفس و نعناع خصوص را زیانه رطب و منهد و غذا و دوای لطیف مایل بحرارت باید خورد و تخم گندنا نافع بود و تعلیق محاجم ناری زیر پستان نیز سود مند است **فائده** گاه باشد که خوف شدید یا حزن قوی یا کمی شفقت بر پسر یا سبب دیگر که طبع را از اهتمام تولید شیر باز دارد و باعث کمی شیر گردد و نشانش وجود سبب است و عدم آثار علت و فساد خون و تدبیرش منع سبب است و توجه طبیعت بتولید شیر بخوردن مفرحات و مقویات و باشد که خون در بدن کثرت پذیرد و بجز رحم تا صحنه ثدی نیاید و بیان سبب شیر کم گردد و علامت غلبه خون ظاهر است و درین صورت فصد و حجامت سیان سه و دو شانه کفایت کند +

مفردات

اگر تخم لیمون جوشانیده آب صاف آن را با شیر بنی بنوشند یا تخم مذکور را کوفته بیخته با شکر سفید آمیخته سفوف سازند و دو درم بخورند شیر را زیاده کند از ذکائی **دیگر** بادیان کوفته ملحیه با شکر آمیخته بقدر نه ماشه میخورده باشند **دیگر** ستاور کوفته بیخته برابر شکر آمیخته یک توله با شیر بادیان یا شیر ماده گاو هر روز بخورند و تخم ترب بادیان و تخم گندنا هر واحد مدر شیر است **دیگر** تودری گلگون چهار ماشه با آب سرد ناشتا خورده باشند **دیگر** زیره سفید کوفته با شکر سفید آمیخته سفوف سازند و بقدر چهار ماشه همراه آب صبح بخورند + **دیگر** که شیر زیاده کند از ذکائی جبن رطب یعنی پنیر تازه را در آب جوشانیده آب صاف آن را بخورند **دیگر** که کثیر لبن کند نخود سیاه یا کابلی در شیر گاو تر کرده پس آن را بنوشند +

مرکبات

حسا برای افزایش شیر زنان خیلی مفید است از معمولی نشاسته دو توله با شیر تازه نیم آثار حل کرده شیره برنج شیره مغز بادام شیره مغز منبه دانه شیره مغز خسکدانه شیره مغز چلغوزه هر یک یک توله شیره بادیان شیره دانه هیل هر یک هفت ماشه شیره تخم شبت کشنیز ماشه شیره تودری گلگون یک توله نبات ترنجبین بقدر ضرورت با آتش نرم بجوشانند و سرد کرده بنوشند و غذا یک وقت همین باشد و در نسخه بیاض حکیم تقرب خان شاگرد حکیم هادی پدر علویخان شیره مغز انجلک شیره مغز تخم خربزه شیره خیارین هر یک دو توله گلاب سه توله نیز داخل است و وزن نشاسته چهار توله و وزن برنج تا خسکدانه وزن هر یک دو توله مرقوم است و شیره تخم چقندر یک توله نیز زیاده است **حسو دیگر** که زیادتی شیر کند و مجرب است از ذکائی آرد باقلا سپیده آرد نخود از هر واحد یک توله مغز بادام مقشر چهار توله بادیان تخم اسپست تخم جرجیر هر یک ربع توله با شکر سفید بقوام آورده حسی نمایند **دوائیکه** شیر زیاده کند از خلاصه زیره سفید سوده برنج سرخ هر کدام دو دام سحق نموده در شیر ماده گاو بدستور حریره پخته خورند + **دوائے** که شیر زیاده کند از طب الاکبر تخم گندنا تخم پیاز تخم شلجم تخم اسپست تخم ترب تخم بادیان همه مساوی بستانند و چون مجموع نخود بریان بگیرند و همه را کوفته بیخته بدارند و هر صبح پنج درم با شیر تازه پنج استار بدهند **دوائے** که شیر بغیر امداد ذکائی تخم ریحان تخم مرو تخم بادروج تودری گلگون شقاقل تخم جرجیر تخم انجره مغز تخم کدوی شیرین مغز تخم هندوانه مغز تخم خربزه هر یک یک توله کوفته بیخته هر روز پنج مثقال بخورند و بالای آن شیر بنوشند **دوائے** که شیر بغیر امداد شریفی تخم کرفس ابوزیدان تخم شبت بادیان انیسون از هر یک برابر کوفته بیخته بعسل آمیخته بقدر مناسب میل نمایند **دوائے** که شیر بغیر امداد مغز بادام مقشر مغز پسته مغز نارجیل هر یک سه اوقیه بوزیدان دو اوقیه کنجد سفید پنج اوقیه سحق کرده بده رطل مسکه آمیزند و نگهدارند پس بگیرند از آن هر روز یک اوقیه بجوشانند و در شیر تازه و بنوشند که عجیب است منقول از مفتاح **ایضا** که شیر را زیاده کند از نگاه هندی زیره سفید سونف ستاور دو درم با شیر و شکر بدهند **سفوف** که شیر را زیاده کند و منی را بغیر امداد شفائی و شریفی و ذکائی تخم شلجم تخم رطبه تخم ترب تخم گندنا تخم پیاز آرد جو تخم بادیان تخم جرجیر حلبه برابر و در بعضی نسخ بجای آرد جو آرد نخود است کوفته بیخته صبح و شام با شیر بخورند و بعد از آن نخود با شیر پز کرده بخورند و لبن بنوشند **ضماد** که شیر در پستان زیاده کند تخم بادروج پنجدرم آرد باقلا ده درم کوفته بیخته بآب بادروج ضماد کنند +

فصل دوم در کثرت اللبن و دروره المفرط

هرگاه بسیاری شیر و ادرار آن بحدی رسد که در آن خوف ضرر مثل ضعف و فساد شیر و آماس و جز آن باشد البته تدارک وے باید کرد و اسباب این ضد اسباب

قلت شیر بود وگاہے زنان را نیز باحتباس حیض بے آبستن شیر در پستان آید و در خصیہ مرد و جوان را نیز بلوغ شیر در پستان آید و خیزد **علاج** مجففات مقلل منی چون بذر فنجنگشت و شاہترج و عدس تا تمام او و بادنجبویہ و شاہسپرغم شراب و ضماد بکار برند تو نگی تنعم خفیف و نشف رطوبت کوشند دادویہ مدرہ و آب ٹنڈ دو نیلوفر و دوغ و ماست و قند کردن مفید بود و کوہ مردارسنگ بروغن گل یا عدس با سرکہ پختہ یا زیرہ با سرکہ طلا کنند شیر را کم کنند و ایضاً خوردن سداب و ترمس و سماق و امثال عسیر یا نشاف یا اجل تحلیل ضماد شیر کم کنند اما ادویہ باردہ مثل تخم کاہو و عدس **مقلیل** ست و از اطلیہ باردہ عصارۂ تخم بذر قطونا و لعاب آن و کاہو و مانند آن و اطلیہ قا تا بروغن گل و سرکہ و او دیہ حارہ مثل سداب جبلی و تخم آنست و فنجنگشت و تخم او و شربت کال از آنہا تا دو درم بود و از اطلیہ حارہ اشق بسرکہ است تخم کرنب کوفتہ تا ذکردن مثالاً شیخ فی القانون

مفردات

برگ اسبغول و سداب و تخم فنجنگشت و شہدانہ و تخم کرنب ضماد نمودن تنہا تمام دارد و گل بابونہ مجرب است **دیگر** زیرہ کوفتہ بسرکہ ضماد کنند بعد استعمال مجففات و از اطریفل و حمام و تقلیل غذا و استعمال ریاضت و فصد نافع است این ہمہ ظاہر شود و شیر کم کنند **دیگر** حقنہ کوفتہ قدرے شوینز و اخلاط کردہ برہنہ ضماد کنند **دیگر** نافع کثرت شیر زنان خراطین با آب سائیدہ ضماد نمایند و کذالک کشنیز و آب حقنہ باکند از معولی +

مرکبات

سفوف کورہ شیر و منی حبس سازد از ذکائی اہل سداب خشک ہر یک پنج درم تخم بادروج حب الفقد ہر یک دو درم کوفتہ بیختہ سفوف سازند شربتے سہ درم بعمل آرند **طلاک** قطع شیر عجیب صاحب خلاصہ است مردارسنگ زیرہ سیاہ حلبہ بادروی شراب سرشتہ اول شیر را از پستان خوب بدوشند بعدہ ضماد نمایند **ایضاً** منہ گل خراسانی و شب یمانی با سرکہ سائیدہ بر پستان طلا سازند شیر را قطع کند **طلا** کہ شیر را کم کند لک مردارسنگ بروغن گل طلا کنند + **معجون** کہ تقلیل شیر کند شہد انج سہ جزو تال مکھانہ تخم تر بندی ہمہ رحیل ہر یک دو جزو کوفتہ بیختہ بعسل سہ چند بسرشند غذا نان جو و عدس و گوشت گاومیش وغیرہ دہند منقول از مفتاح +

فصل سیوم در اورام و تہیج پستان

بدانکہ آماس پستان مانند اورام دیگر اعضا بسبب غلبہ خلطی از اخلاط اربعہ و ریح و مائیت میباشد لیکن در اکثر دموی بود و گاہے از انجماد شیر در پستان ورم گرم یا سرد و یا تہیج ورم پیدا شود با لجملہ **علامت** ورم حار تمدد و ضربان و تپ و سرخی رنگ پستان بود نشان ورم بارد قلت درد و عدم سرخی تپ و وجود سختی و انتفاخ پستان است **علاج** آنچہ در اورام مطلق گفتہ حسب خلط بکار برند یعنی بعد از فصد و مسہل در ورم گرم آرد باقلا یک نیم تولہ با روغن گل و یک تولہ سکنجبین و تولہ سرشتہ نیم گرم ضماد کنند و روغن گل و سرکہ ہم در ابتدا نافع است یا آرد باقلا گل بنفشہ عنب الثعلب ہر یک یک تولہ با روغن گل و سرکہ ضماد کنند حفض حیدار و زعفران سودہ ضماد کنند و اگر بعد از فصد و زلو اسبغول را در سکنجبین و آب بہ تر نمودہ برنہاد از برائے ورم دموی پستان سودمند بود و در ورم گرم کہ بسبب انجماد شیر بود پارچہ بگلاب و سرکہ تر کردہ بر پستان نہند و آرد جو آرد باقلا و مغاث با آب کشنیز و آب خرفہ سبز و زردہ بیضہ مرغ ضماد کنند و وقت انتہا و سکون درد محللات ضماد سازند و اگر مادہ جمع گردد و تحلیل نشود منضجات استعمال کنند تخم ریحان در شیر گاو پختہ بہ بندند نضج مادہ نمایند و بعد از نضج منفجر سازند و چون آن عضو از مدہ پاک شود مراہم مدملہ نہند و اگر ورم سرد باشد کرفس بکوبند و بر پستان نہند و بابونہ کوفتہ در آب بادیان یا آب بادیان یا آب کرفس سرشتہ برنہادن مفید است و نطولات محللہ بکار برند و در سیکہ از انجماد شیر باشد و مزاج سرد بود و قیروطی کہ از موم و روغن خیری و روغن شبت ساختہ باشند برخرقہ مالیدہ برنہند و پودینہ خشک بکوبند و بپزند و با موم روغن و رہا دن سائیدہ ضماد نمایند و کذالک پودینہ تر در روغن بابونہ بپزند و برنہند و یا بذر کتان حلبہ بابونہ خطمی خبازی آرد تخم کرنب بروغن زنبق آمیختہ ضماد کنند و از آنچ نکمید نمایند و اگر ورم بسبب کوفتگی پستان حادث شود در ابتدا ماش خستہ مویز کوفتہ بگلاب و آب برگ سرو سرشتہ ضماد کنند بعد سہ روز ہرچہ مناسب وقت باشد بعمل آرند و ہرگاہ بسبب انجماد و تجبن شیر تمدد حادث شود و بغیر از ورم در ین صورت باید کہ بابونہ بنفشہ گل خطمی حلبہ بروغن زرد و آب بجوشانند و نطول کنند و حمام و شراب بپزند و ضماد کنند شیر منجمد را تحلیل کند و اگر تحلیل نشود و تعفن پذیرد مدبیر پزانیدن نمایند بعد از آن اگر بدہ منفجر شود و نہاد الا آہن اشکافند و حرارت را بدانچہ در ریش دہان و دہان گفتہ شد معالجہ نمایند کہ علاج ریشہاے اندام نازک یکسانست **فائدہ** تعقد و گرہ کہ در پستان افتد و این بیشتر در ہنگام بلوغ شود معالجہ آن بتقطیر و طلیات و بخورات نمایند و روغن بنفشہ و زردی بیضہ طلا کردن مفید است و دوی سرکہ نہادن سودمند و در اکثر اول فصد کفایت کند و لباب خمیری بروغن گل چرب شود و بستن جلد تحلیل پذیرد و کذالک معطگی بزردی بیضہ و روغن گل یا ریوند خطائی فقط و فصد صافن و مالیدن تجربہ رسیدہ و مطبوخ پوست خیار شنبر فائدہ می کند و درد و وجع پستان از ارطیت و تضمید بحلبہ و بذر کتان و روغن گل مفید و ایضاً تعقید ثدیین را کہ از ضربہ سر طفل حادث شود زنبی را با سرکہ سائیدہ بر

پستان طلا کردن مزیل آنست ؛

مفردات

صاحب اقتباس خلاصه گوید که اگر خراطین یا سرطان زنده را بکوبند و بر پستان به بندند و تحلیل ورم حار پستان و گداختن شیر بسته فائده عجیب کند و تجربه رسیده و دیگر برائے ورم گرم
که از انجماد شیر و جز آن باشد در ابتدا بکار آید سرکه با آب گرم آمیخته در مثانه گاو و یا گوسفند کرده بجمیع ثدی نهند و عنب الثعلب سبز کوفته بروغن گل چرب کرده ضماد نمایند و اگر تخم کتان
بجوشند با سرکه سرشته ضماد کنند هم فائده کند و دیگر از ذوکائی که تسکین وجع ثدی کند کاهو بستانی است سرکه و روغن پخته بخورند و سائیده ضماد نمایند بسیار نافع می رسانند و دیگر برائے
اذابه شیر بسته پودینه خشک کوفته با آب بسرشته ناهموار شود روغن قسط یا بابونه اضافه نموده ضماد کنند و ایضاً نطول آب گرم بر سینه و پستان اذابه شیر بسته میکند و اگر انجماد لبن
ورم بهم رسیده باشد قدرے سرکه با آب گرم تحلیل کنند و دیگر که خوردن آن شیر را که در پستان بسته شده باشد نرم کند شیر گاو تخم بادیان یا آب رازیانه سبز بنوشند ؛

مرکبات

ترکیبے برائے ورم حار پستان از مطب آرد باقلا سکنجبین و روغن گل و سرکه یا با روغن گاو صرف در روزے دو سه بار ضماد نمایند و نطول بنفشه نیلوفر برائے
تلیین مفید نافع و نیز عدس و برگ عنب الثعلب کوفته در روغن گل آمیخته بجهت ردع ماده به بندند و نیز آرد جو آرد عدس و آرد باقلا مساوی سوده با آب برگ آب کشنیز
سبز و زردی بیضه مرغ سرشته ضماد نمایند و بعد سه روز ادویه ورم پستان که از بستن شیر شود گدازند و پودینه شراب انگوری و سرکه پخته و یا عدس در آب حیاے شور پخته
ورق کرنب کوفته به بندند و ورم غلیانی دهم ضماد عدس با آب و ریاحین پخته و بذر کتان بسرکه نافع و در وقت تزاید ورم بضماد و نطول حلبه و اکلیل و بابونه با روادع
سابقه مثل عدس و ملینات سابقه مثل بنفشه نیلوفر مخلوط سازند و آب عنب الثعلب و روغن گل بدستور ضماد نمایند و در وقت انتهاء ورم بجهت تحلیل حلبه اکلیل الملک بابونه
صرف کافی است **ترکیبے** مطابق مطب برائے بسته شدن شیر و گره افتادن در پستان و درد تمدد و سرخی رنگ پستان و تپ التهاب آرد مونگ آرد باقلا
هر یک شش ماشه با آب عنب الثعلب تازه دو تولہ ضماد نمایند و گاہے آب کشنیز تازه و بیضه مرغ و روغن گل هم افزایند چون حرارت بنشیند محللات چون
بابونه گل بنفشه اکلیل الملک روغن گل موم ممزوج نموده و اگر مایل بصلابت شود آرد باقلا و اکلیل الملک روغن کنجد هر یک شش ماشه ضماد کنند و نطول ریاحین جاره
و اگر جمع شود حلبه چهار ماشه بذر کتان دو ماشه آرد جو گل خطمی هر یک چهار ماشه تخم [illegible] ماشه و بالجمله جاره ورم را بپزانید چون پخته شود بشگافند پس مرہم سفیداب و
روغن مسکه ضماد نمایند و ورم بارد که برعکس حالات سابقه بود علاج مفرد حار نمایند **ترکیبے** برائے ورم بارد پستان دهنی بابونه با آب کرفس یا کرفس تنها یا برو یا خمیر
تنها یا کنجد مسکن اورام پستان بارد است و اگر ورم پستان مایل بصلابت گردد آرد باقلا اکلیل بروغن کنجد ضماد کنند و مغز ساق گاو و موم ضماد نمایند و حلبه کتان خطمی
و انجیر پخته بروغن سوسن و موم قیروطی ساخته ضماد و از مولدات سودا پرهیز سازند **جوشانده** برائے ورم صلب پستان بعد فصد باسلیق عنب الثعلب چهار ماشه
شاهتره شش ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده نبات تولہ داخل کرده بنوشند **دوائے** که برائے ورم پستان و رانه ما بکار آید برنج و دال مونگ که بہندی
کهچڑی گویند سرد و در آب پخته از آب آن نطول سازند مجرب است و طلا نمودن برگ کاهو بستانی در تسکین وجع آن مشهور **دوائے** که شیر زنان را که منعقد و بسته
باشد حل کند و ذکائی صعتر سداب اگر سبز بدست آید آب آن افشرده قدرے پنیر مایه خرگوش و اگر نباشد همین [illegible] حل کرده بنوشانند **ایضاً منه**
که برائے ورم صلب پستان بکار آید آرد باقلا آرد جو گل بابونه اکلیل الملک مویز منقے سائیده به پیه بز و روغن سوسن قیروطی ساخته آمیخته بکار برند **دوائے**
اگر خون در پستان بسته گردد و بدوشیدن خون بر آید نافع از مطب شیره کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه شیره تخم کاهو هفت ماشه شربت نیلوفر سکنجبین ساده
داخل کرده نوشانند و اول فصد صافن کنند پس طبیخ حلبه و کتان و امثال آن اکاد نمایند و اگر در مغز نان خشکار هر یک شش ماشه با آب طبیخ انجیر بند ضماد نمایند ؛
ایضاً منه برائے نرم کردن صلابت پستان حلبه کوفته بسرکه و روغن گل ضماد و نیز برگ کرنب کوفته با زعفران کم کم اضافه نموده ضماد **ایضاً** برائے تجبن شیر زنان
تار دو جو حبیر حلبه خطمی تخم کتان هر یک شش ماشه کوفته بخته ضماد و کذالک چقندر کوفته و دو دام قدرے شونیز سوده داخل کرده پخته ضماد نمایند **روغن** برائے ورم
پستان سندروس دو دام پخته روغن تلخ یک آثار سندروس را در روغن جوشان انداخته بچوب نیب چندان حل کنند که سیاه شود و سرد کرده بکار برند **ضماد**
که برائے ورم حار پستان در ابتدا معمول است گیرو رسوت عنب الثعلب جفنض کی هر یک چهار ماشه با آب عنب ضماد نمایند **ایضاً** برائے ورم حار ثدی
معمل مے آید موم سپید شسته لعاب خطمی لعاب بہدانہ لعاب اسپغول با روغن گل یا روغن بنفشه بطریق قیروطی تیار سازند و بر موضع ملتهب نهند و طلا سرکه
انگوری با روغن گل و آب عنب الثعلب باہم مخلوط ساخته نفع بین دارد **ضماد** که در ورم حار پستان وقت ابتدا بکار آید از ذوکائی آرد باقلا سکنجبین روغن گاو
در هم سرشته ضماد نمایند **ضماد** که در ورم ملتهب باشد مغز نان حواری با آب عنب الثعلب و روغن گل آمیخته ضماد نمایند از ذوکائی **ضماد** برائے ورم حار پستان از
معمولی آرد جو باقلا آرد عدس گل سرخ عنب الثعلب کوفته بخته بسرکه آمیخته ضماد نمایند **ایضاً منه** که ورم حار را نافع است اسپغول را در سرکه و آب

هریک شش ماشه در شیر گاو و نیم پاو سبل مرهم بخته زرده بیضه مرغ روغن گل داخلکرده ضماد نمودند نفع داده بعد مدتی چون پخته شد مرهم سیاه بنا دند چرک یک شد بعده مرهم مل کند شستند و این ضماد اگر با ده کم باشد تحلیل کند و اگر ماده زیاده بود تفتیح و تجربه بسیار زد **ایضاً** عزه درسینه بود فرمودند تحلیل باید کرد و آرد جو گل خطمی نیلوفر اسبغول کوفته بیخته مغز نان با آب عنب الثعلب تازه و روغن گل سرشته مخلوط کرده نیم گرم ضماد نمایند و برای دیگری پوست هلیله زرد مرسوت تحلیل ضماد و برای دیگری پوست هلیله زرد صبر کرده باقلا آب عنب الثعلب تازه ضماد فرمودند ۔

فصل چهارم در حکه ثدی و شقاق آن

هرگاه خارش در پستان حادث شود انجیر را با سرکه خمر سرشته طلا کنند بعده بطبیخ کرفس اطول نمایند و برگ کال محبگذارند و باقی مدبیر حسب حاجت از آنچه در حکه مطلق خواهد آمد بگیرند و گر شقاق بر پستان و حکم و دهانهای نشان پدید آید طین قیمولیا کنند برابر کوفته به روغن گل سرشته ضماد کنند و آنچه در شقاق مطلق ذکر خواهد یافت مناسب احتیاج از آن عمل آرند ۔

فصل پنجم در تدبیر باز داشتن پستان از عظم و آنکه پستان بغایت خرد باشد

اگر طین قیمولیا و مازو و سفیداب ارزیز و بفیلیج با سرکه ضماد سازند یا افیون با نان با سرکه ضماد کنند از بزرگ شدن پستان باز دارد و همچنین کندر و دع سوخته و آرد جو کوفته بیخته با سرکه سرشته و سه روز طلا کردن و اگر پیه گاو میش و پیه فیل برابر گداز ند و مخلوط ساخته بر زنجفر قدری شیر گرم مالند از برای زنی که پستان آن بغایت خرد بوده باشد عظم پدید آرد ۔

مفردات

شب یمانی سوده با روغن زیت و داون سرب بسایند و پیوسته طلا کنند که پستان را از بزرگ شدن مانع و بگیرد محافظت ثدی کند و بزرگ خارش و سست شدن منع از دو کافی و خالص زیره سیاه بسایند و به آب سرشته ضماد کنند و خرقه را با سرکه تر کرده بر آن گذارند و سینه بند محکم ببندند تا سه روز نگشایند و بعد از آن وا کنند دیگر برای بزرگ ساختن پستان خراطین با حلق به روغن کنجد سائیده ضماد کنند ۔

مرکبات

حلوا برای سخت و کوچک ساختن پستان پژمرده از بیاض قبلگاهی مغفور اثبه خورد که برابر نخود باشد بهلی خورد ببول مغز خسته تمر هندی پوست انار همه را در سائیده نگ ساخته باریک سائیده و دوام ادویه مذکوره نیم پاو روغن گاو و نیم پاو شکر حلوا سازند و بخورند و همچنین تا چهل روز عمل آرد مثل پستان چهارده ساله گردد **دوائے** که پستان را خصوصاً از بزرگ شدن باز دارد و احتلام و ظلمت و رستن موی را نیز فائده دهد از خلاصه آب شوکران آب قنب لعاب اسپغول مردار سنگ سفیداب ارزیر افیون سرکه کهنه همه را با هم سرشته قرص ساخته نگاهدارند و عند الحاجت به آب سائیده طلا کنند **سفوف** که برای محکم کردن اعضا خصوص پستان نظیر ندارد از بیاض استاد مرحوم ثمر اثبه خام که برابر نخود باشد بهلی ببول مازو شکر سرخ مساوی الوزن کوفته بیخته سفوف سازند و شربت یک دام **ضماد** که چون در سر راه ابعد از حیض سه روز بر پستان ضماد نمایند حافظ نا ستر خاصه آن بود از شرنیکی آرد جو پوست انار کنار نج باریک سائیده و با سرکه آمیخته طلا نمایند تا سه روز متواتر در شب و روز دو سه مرتبه **ایضاً منه** برای خردی و سختی پستان بیخ کندوری مولسری خام هر دو را برابر در سرکه بسیجند تا چهار پاس کهرل نمایند و بعد از آن ضماد کنند در سه روز بحال شود و صاحب علاج الغربا بیخ کنائی بزرگ و بیخ کنائی خورد و پوست انار درین نسخه اضافه نموده و در سرکه بسیجند مطروح ساخته **طلا** که پستان را محکم سازد از زاد و زیب برگ و بار و گل و پوست انار هر قدر که باشد بسیار باریک سائیده شبانه روز در آب مقدار یکه بالای ادویه باستد خیسانیده روز دیگر خیسانیده جوش دهند بعد از آن صاف نموده چهارم حصه آن روغن تلخ اضافه کرده بجوشانند تا آب فانی گرده و روغن باقی ماند پس در ظرف زجاج نگاهدارند و قدری بر پستان مالیده باشند سریع الاثر است **طلا** که معین بر بالیدن و بر آمدن پستان است از شربینی سندهی کوٹھ اسگند برابر باریک سوده طلا کنند **ایضاً منه** کنج میل بیخ کوٹھ اسگند بالسویه کوفته با مسکه گاو طلا نمایند ۔

مقاله دوازدهم در امراض معده

بدانکه معده بمنزله حوض بدن است و صحت بدن موقوف بر صحت آن چه سلامتی اعضا موقوف بر تندرستی مزاج است و آن بتوسط بصلاحیت اخلاط و صلاحیت اخلاط موقوف بر ترتیب و جودت هضم غذا و این هر دو بدون سلامتی حال معده نفع نبخشند و ازینجا است که جمیع از اطبا معده را از اعضا رئیسه شمرده اند با جمله عضویست

سوی کرده پوشند و اغذیه زود هضم افزا گذارند و بهنگام خلو معده ریاضت نمایند و طعام مصالحه چاره چون دال ماش و کرم و دعفر و سیر و اکثر و مانند آن اندازند و اگر ریاح رقیقه
محدث درد گردد علاقش عرق پودینه و شبت و دیگر حالات شبیه مراق ظاهر شود لیس با الجلنجبین حبوب مخرجه و اخلاج سیر سازند و مجفف سی بر مراق تا ات نهاد فی نیز فائده میکند
مند گاه باشد که از کثرت سودا بامراض طحال رباح متولد گردد و میان سبب قدمت ورم و نفخ عارض گردد و نشان این قسم ریاح جشای حامض و کثرت تراقر و شیای براز
خشکی نبض است و تدبیرش همچنین بسیار است که اندران حیدد و ساب و با بونه و شبت و مرزنجوش حب النار ده و تخم کرفس جوشانیده باشند و تنقیه سودا بمسهل آن قسم سلیم
باسلیق از دست چپ و تقویت معده و در وجع معده از فساد غذا علامتش تقدم تناول طعامهای ردی الکیفیه یا کثیر الکمیت است **علاج** نخست آب گرم و نمک کرده
قی کنند بعد از آن گلقند و سکنجبین را ممزوج نموده همراه گلاب بخورند و آب نخی و مثل آن ایضا آنجا که کثرت مقدار طعام سبب بوده باشد چند روز تقلیل غذا کنند و قدامی که کیفیت
غذا سبب مرض بود مانند علاج الکیفیه و شند که مناسب حال معده باشد و اگر از این تدبیر مذکوره به نشود سناکی نچا شده تر بد موصوف مسا ساخته گلقند آمیخته همراه عرق بادیان دهند یا
روغن بید انجیر بقدر یک توله در عرق بادیان حل نموده بخورانند و اندکی نیم گرم نموده ضماد نمایند و سبوس و نمک تکمید کنند و همراه بعد از نضج به تنقیه حاجت آید مسهل حار نیز تنقیه
کنند **و در وجع معده از ماده حار لذاع** چون صفرا و سودا علامت اجتماع صفرا در معده تلخی دهان و تشنگی و جشای دخانی و غثیان و زردی بول و براز بود و نشان
سودا در معده ترشی دهان و کثرت اشتها یا ضعف هضم و نفخ و سوزش معده و عظم طحال باشد **علاج** شیره آلو بخارا شیره زرشک و عرقیات برآورده سکنجبین شربت انار
دا لکده بدهند و یا زرشک تمر هندی و عرق عنب الثعلب خیسانیده گلقند گلاب افزوده بدهند و شیره خرفه سیاه هم چنین نوع معمول است و بعد از نضج از مسهل یا زدکه
در فصل صداع مذکور شد تنقیه نمایند و گلاب را گرم نموده پارچه بدان تر کرده تکمید کنند و ایضا در سوداوی فصد اسلیم از دست چپ و تقویت فم معده نمایند و عرق شاهتره
سنبر و ق ده توله بشربت اسطوخودوس دو توله ملیله سیاه ششماشه اسطوخودوس چهار ماشه شاهتره گاوزبان هر یک ششماشه عرقیات شربت بادرنجبویه نافع و مقویات
چون زعفران سنبل الطیب قرنفل مصطگی نعناع و غیره بگلاب ضماد سازند و بر معده و شربت ان زین منضج مینوشند **و در وجع معده از ضعف معده**
علامتش هیجان درد است بعد از تناول غذا و سکون آن لیکن یا با سهال **علاج** جهت تقویت معده نوشدارو و دیگر جوارش‌های مقویه و مانند آن مداومت نمایند
و عسل بخورند و کشنیز خشک در طعام ایشان بسیار کنند و طعام تنقیه تا ریق میل نمایند و از حرکت بعد از طعام احتراز کنند و قرص کوکب قرص افسنتین درین مرض ستوده اند
قانچه که موجب ضعف اجتماع اخلاط در معده بود تنقیه آن نمایند **در وجع معده از ذکاوت حس معده** علامت این ظهور درد است هر اندک سبب چون بخار طعام و
انصباب سودا از طحال بر معده و نوشیدن آب سرد و مانند آن و میلک در فصل معده هیچ فتورے نبودن **علاج** تغلیظ روح و تخدیر عضو کنند به تشرب آب کوکنار
تقلیل الغذا و تناول کله و پاچه و غیره آن از مغلظات و مخدرات **فائده** و در معده که از سوء مزاج معده حادث شود و بیشتر اوی میباشد از آنجاست که بعضی اطبا سوء
مزاج سادج را از اسباب وجع معده شمرده اند و اما آن که ماده صفرا و سودا لذاع است و در وجع معده از سوء مزاج مادی اکثر از این دو خلط افتد و باشد که خلط دیگر نیز بسبب
کیفیت موذیه یا کیفیت نا طبیعیه موجب درد معده شود لیکن بلغم خالص غیر مالح و بدون اختلاط صفرا سبب این نیست همچنین خلل صرف تا احداث ورم موجب تحدث
وجع در معده نمی شود بالجمله در معده کور که از سوء مزاج سادج باشد علامت و علاجش از فصل ضعف هضم و نقصان اشتها جویند و آنچه از سوء مزاج ماده عارض شود
در معده نیز با تکیه از ماده حار لذاع مذکور شد و علاج باقی انواع آن از فصول مذکوره اخذ نمایند و درد معده که بسبب ورم و قروح معده باشد علاجش علاج ورم و قرحه
است چنانچه در فصل آن خواهد آمد و باشد درد معده که بهنگام ناشتہ و خلو معده شدت کند و از تناول طعام ساکن شود و آن چه بود که از غلبه ریح و یا هم از انصباب
صفرا از جگر بر معده و سوم از انصباب سودا از طحال بر فم معده و علامت هر یک ماده از آثار مخصوصه آن ظاهر بود و تدبیرش در ریحی آنچه در قسم ریحی گذشت بعمل
آید و تنقیه رطوبت غلیظ کنند و در صفراوی و سوداوی آنچه در وجع معده از ماده حار مذکور شد بکار برند

مفردات

رائب سیر برای وجع معده حار بر الساعه است و کذا لعاب بہدانه **دیگر** سوری گفته که عنبر شربا و ضمادا و بخورا و ضمادا مصطگی شربا و ضمادا و کذا عسل سیر
واحد لوجع معده بارد مجرب است **دیگر** دار شیشعان که تهندی کاتھل گویند یک مثقال با دو مثقال و ناب جوشانیده با نبات نوشیدن در دفع درد سوداوی
لعاب مجرب صاحب تحفه است **دیگر** که برای دفع معده بارد سیدیل و حافظ النفع است از دکانی حدوار ستنجی یک ماشه بعرق گاؤزبان و عرق بادیان با
عرق بید مشک و گلاب سوده بہار نوشند و اگر زنجبیل در بای نیز آمیزند مجرب است و صاحب طب الاکبر نوشته که جدوار و صندل بوزن یک ماشه سوده با آب گرم چند
روز نوشیدن رافع درد معده است **دیگر** که برای درد معده ریحی مفید است خبر بوا با گلاب جوشانیده بدهند و کذا انیسون با گلقند یا عسل **دیگر** بادیان نمک ترب
جوارش سفوف بخورند الاتش عرق بادیان تنوشند **دیگر** تبول سوید شربت افسنتین و کاشم هر دو جانیکہ در درد معده حادث از ریح غلیظ است

انوشدارو که در وجع معده برائے تقویت معده مستعمل است اشتهاے معده و آن در فصل ضعف هضم خواهد آمد اتاناسیا که اوجاع معده را نافع و نسخه در
جگر خواهد آمد **ترکیب** که در درد معده بکار آید از مطب اگر درد با امتلاء غذا باشد و ثقل طعام و مواد در معده محسوس شود قے به نمک کرده مسهلات مناسب از
سنا کی گلقند شربت دینار وغیره بباید و اگر وادنا(?) باشد بعد قے تقویت معده بگلقند آفتابی و عرق بادیان و گلاب وغیره می باید کرد و اگر درد از ریاح باشد مسهلات آن
است و قے هرگز نباید فرمود **جوشانده** برائے ریح غلیظ محتبس و جشاءات معده و قولنج نسخه مطب بادرنجبویه بادیان نانخواه هر یک هفت ماشه گلقند دو توله جوشانده
صاف نموده نوشند **ایضاً** برائے وجع معده و لطافت حب غلیظ و خوب کردن دشوار تخم کشوث عنب الثعلب بادیان هر یک چهار ماشه بیخ بادیان تخم کاسنی
هر یک شش ماشه سنا کی هفت ماشه مویز سیاه دشان(?) چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه توله **ایضاً** جهت درد معده با نزله و تپ بادیان سوده شش ماشه
بگلقند سرشته الائچی بهدانه سه ماشه گل بنفشه شش ماشه اصل السوس چهار ماشه جوشانیده خاکشی چهار ماشه نمک لهیری **ایضاً** در درد معده که با طعام
ماند بیخ بادیان انیسون گل بنفشه مویز منقی گلسرخ جوشانیده گلقند آفتابی و از سبوس گندم و نمک بادیان تخم خربزه آرد باجره تخم شبت گلسرخ کوفته در صره
بسته نیم گرم شب تکمید بر موضع درد نمایند **ایضاً** جهت درد بس(?) شکم عنب الثعلب شش ماشه مویز منقی ده دانه گل بنفشه نه ماشه جوشانیده گلقند آفتابی سه توله
جوشانده برائے درد و نفخ نزد پهلوے چپ برابر طحال تخم کاسنی شش ماشه بادیان گلسرخ هر یک چهار ماشه جوشانیده گلقند آفتابی دو توله خاکشی چهار ماشه در
بجهت درد شکم بطرف کبد بجائے گلقند شربت دینار دو توله **جوارش** مقوی معده نافع دردیچی(?) از معمولی دانه هیل برگ لودینه(?) هر یک دو درم نانخواه
سعد کوفی سنبل الطیب پوست اترج قرنفل ساذج خولنجان زنجبیل زعفران پوست بیرون پسته هر یک درم شیره مربائے آمله مربائے به که سه چند ادویه باشد قوام کنند
خوراک دو مثقال **جوارش دارچینی** تالیف حکیم ارشد جهت درد معده مزمن که از برودت باشد نافع است و مجرب مغز پسته خولنجان پوست ترنج هر یک ماشه
دارچینی زنجبیل مصطگی هر یک نه ماشه سعد اسارون سنبل الطیب قرنفل قاقله وج عود هندی هر واحد دو ماشه کوفته بیخته با شهد خالص سه چند ادویه بسرشند جوارش سازند
واگر خواهند بطریق سفوف بعمل آرند **جوارش کمونی صغیر** نسخه حکیم شفائی نافع است از برائے برودت معده و خمار حامض و برودت انثیین و فتق و قلت
شهوت کلبی و حمیات بلغمی و سوداوی و فواق امتلائی و بلغمی و قولنج ریحی را نافع بود و باد را بشکند زیره کرمانی مدبر پنجاه درم فلفل سیاه پانزده درم برگ سداب در
سایه خشک کرده و زنجبیل از هر یک بست درم بوره ارمنی پنج درم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مذکور مرتب سازند شربت از دو درم تا ده مثقال و اگر تربد بوزن
بست و پنج درم افزایند کمونی مسهل نامند و درین صورت تنها نه(?) مزمن بلغمی و سوداوی و تراقی(?) که از کثرت بلغم باشد و درد شکم را نفع بخشد نسخه جوارش کمونی کبیر در
فصل ضعف هضم خواهد آمد و یک نسخه جوارش کمونی در فصل سینه مذکور خواهد شد **جوارش کمونی اکبر** از مؤلفات حکیم ارزانی جهت تقویت معده و قلب و دماغ و
تلین شکم اثر تمام دارد و کسے که معتاد به درد معده باشد و قولنج و مداومت برین دوا نماید ایمن گردد از حدوث آن بامر الله تعالی دارچینی بوره سرخ هر یک پنج درم فلفل
سفید فلفل سیاه هر یک هفت درم سداب خشک پانزده درم زنجبیل مربے چهل درم زیره کرمانی مدبر پنجاه درم هلیله مربے از خسته پاک کرده شصت درم گلقند
صد درم مربے زنجبیل و مربے هلیله را بجوشانند تا همچون معجون شود و ادویه دیگر کوفته بیخته با آن بسرشند و اگر خواهند که قوام نرم باشد قند سفید عسل سفید بالمناصفه داخل کنند و
بقوام آورده اضافه نمایند شربت از چهار درم تا شش درم و در نسخه مجربے بجائے اوزان درم ماشه نگاشته و زنجبیل و هلیله ساده یعنی مربی گرفته و تربد موصوف همون هلیله
افزوده و قند موقوف و شهد سه وزن ادویه است **جوارش کمونی مسهل** تنقیه و قوت معده کند و نافع است از برائے امراض بارده و بطلان ذوق
و کثرت سیلان ریق که بسبب رطوبت معده باشد از شرح یعنی کمون کرمانی مدبر بابان(?) سی درم فلفل زنجبیل دارفلفل از هر یک پنج درم تربد سفید مجوف پانزده درم مقل(?)
سداب مصطگی بوره ارمنی از هر یک دو درم و نیم افتیمون ده درم عسل مصفی سه وزن ادویه بدستور مرتب سازند شربت از دو مثقال تا چهار مثقال +
نوع دیگر نسخه معمول احقر نافع در درد معده و تلین طبع و مزیل نفخ سنبل الطیب عود بلسان دارچینی سلیخه حب بلسان هر یک دو مثقال روغن بادام چهار مثقال بوره
ارمنی ده درم فلفل سی درم برگ سداب زنجبیل هر یک چهل درم زیره مدبر صد درم تربد سفید خراشیده مجوف بوزن ادویه عسل سه چند از مقدار عسل را با عرق بادیان قوام نموده
ادویه کوفته بیخته منعم کرده نگهدارند خوراک از یک توله تا یک نیم توله برائے اقویا مجرب است **جوارش مسهل** تنقیه معده کند و دافع فضلات معده باشد از
کتاب مذکور تربد سفید خراشیده بروغن بادام شیرین چرب کرده ده درم زنجبیل پنج درم قند سفید پنجاه درم اجزا کوفته بیخته بدستور مرتب ساخته نگاه دارند شربتے
درم با آب گرم **جوارش جالینوس** که دافع درد معده است در فصل ضعف هضم خواهد آمد **حب** جهت وجع معده و دفع ریاح و زیادتی اشتها مجرب است
پیش از طعام و بعد آن میتوان خورد از شرفی(?) و لقائی(?) سهاگه تلیه چاکهار نوشادر هر یک نیم دام نمک سیندهه نمک سوچر نمک سانبهر هر یک یک دام زنجبیل

فلفل دار فلفل هر یک دو دام هلیله بلیله آمله هر یک چهار دام دو دام را کوفته بیخته با آب لیمون بقدر کنار جنگلی حبها سازند شربت دو حب و صورت شدت قبض سه حب هم
توان داد **حب تنکار** برائے درد معده و شکم مجرب و گرانی شکم دفع کند و گرسنگی آرد تنکار یعنی سهاگه دو درم هینگ بریان دو نیم درم فلفل سیاه دوازده درم صبر سقوطری تا ده درم
کوفته در آب برگ درخت صبر که آن را بهندی گهیگوار گویند حبها بندند بقدر نخود و جهت تحلیل ریح و مواد دو سه حب بخورد اگر رفع قبض مطلوب شود زیاده دهند بدوام استعمال و بار مطلق
شکم نیگیرد و ثقل آن را فرو برد نشاید مجرب است **حب هندی** که از مخترعات اهل هند است و دفع برودت معده و تحلیل ریاح و تقویت هضم بغایت سودمند
است از خلاصه فلفل سیاه عاقرقرحا هر یک سه درم زنجبیل کبابه سهاگه بریان بچهاک هر یک دو درم شیطرج یک درم همه را کوفته بیخته با شیره بهنگره تا دو پاس سحق کنند
و بقدر دانه ماش حبها ساخته نگهدارند و دو حب از آن با برگ تنبول دهند **حب نافع** درد معده و ناهضم از معمولی زنجبیل هینگ بریان سوخته هر یک دو درم فلفل دار
فلفل تنکار هر یک یک درم نمک سیاه نمک لاهوری هر یک سه درم حلتیت ربع درم بآب لیمون حب سازند و هر روز یکے خورند **حب حلتیت** بجهت درد شکم ریحی و
قولنج ریحی مجرب است و طعام هضم کند و اشتها آرد منقول از بیاض نجشی بهادر محمد خان صاحب حلتیت کم قسم اول وج ترکی حب السوده نانخواه انیسون زیره کرمانی صعتر فارسی
سانج هندی بادیان تخم کرفس زنجبیل هر یک دو تولہ فلفل دار فلفل نمک لاهوری نمک سیاه قلعلموئیه هر یک نیم ماشه همه را کوفته بیخته با آب لیمون دوازده پاس بسایند و
حبها بقدر کنار صحرائی بسته نگهدارند و خوراک یک حب **الیضاً منه** معمول حکیم شفائی برائے قبض و درد شکم و قولنج و تقویت باه انگوزه بادیان زیره سفید انیسون هر یک
سه تولہ صبر زرد مصطگی فلفل دار فلفل هر یک یک نیم تولہ مغز بادام دو تولہ مویز منقے سه دام بقدر کنار حبها سازند دو سه حب موافق طبع بکار برند **حب بادکوله** جهت
درد شکم مجرب استاد است در فصل درد شکم خواهد آمد **حب قرص الورد** جهت تنقیه معده از بلغم و ریح و تسکین درد معده مجرب است منقول از علاج الامراض
ایارج فیقرا شش درم هلیله سیاه پوست هلیله کابلی مصطگی هر یک دو درم قرص ورد نمک هندی هر یک سه درم پودینه خشک تخم [illegible] نانخواه انیسون قرنفل مرماحوز هر یک
یک نیم درم ترید موصوف هفت درم آب پودینه حبها بندند شربت یک مثقال بشربت افسنتین **حب حیات** اخلاط ثلثه از بدن دور کند و طبع نرم نماید از کابلی
سنارکی پنج درم پوست هلیله زرد و هلیله سیاه هر یک دو درم زنجبیل یک درم کوفته بیخته با مویز منقے حبها سازند شربت دو درم **حب مبارک** هر کسے که از مسهل
تنفر و کراهیت باشد و جهت تدارک قصور عمل مسهلات بکار آید و اخراج مواد غلیظ کثیر بسهولت کند تا دو سه روز از مسهل استعمال سازند و برائے استعمال دوام
و رفع قبض مدام نافع باشد معمول و مجرب است از لقائی قرنفل دو ماشه بادیان انیسون هر یک سه ماشه گل بنفشه شش ماشه پوست هلیله زرد کشمش سبز تازه هر یک یک تولہ
سنارکی چیده ترنجبین خراسانی گلقند آفتابی هر یک دو تولہ اجزاء کوفتنی را کوفته بیخته با کشمش و گلقند بار یک بندند تا حب توان بست جهت قبض و دوام استعمال نباشد تا یک تولہ
و جهت اسهال دو تولہ معمول است و احقر گاهے برعایت حرارت مزاج قرنفل موقوف کرده و گاهے عوض آن ترید موصوف و قدری زنجبیل داخل ساخته باستعمال
در آورده و منافع کثیر از آن مشاهده نموده **حب مبارک دیگر** مخترع حکیم سعد الملوک در اسهال صفراوی نظیر است سقمونیاے مشوی یک مثقال کتیرا دو مثقال پوست
هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه سنارکی در شک مکی گل بنفشه هر یک چهار مثقال کوفته بیخته بروغن بادام یک مثقال چرب ساخته بعسل خیار شنبر بسته مثقال سرشته
حبها سازند بقدر نخود و بورق نقره پیچیده نگاهدارند خوراک از دو درم تا دو مثقال **حب جالینوس** سردی معده و اخلاط فاسده از معده دفع کند و اسهال می آرد
و در هر وقت میتوان داد از کابلی گل سرخ سه درم مصطگی چهار درم صبر هفت درم ترید سفید ده درم کوفته بیخته بآب سرشته چهار برابر نخود سازند یا دو حب بآب
گرم دهند وقت خواب **حب شبیار** برائے دفع بلغمی که در معده جمع شده باشد منقول از کامل مصطگی دو درم گل سرخ چهار درم هلیله کابلی ترید موصوف هر یک
پنج درم صبر سقوطری بست درم آب حب سازند شربت یک مثقال وقت خواب **حب مقل** که درد معده و امعا و بواسیر را مجرب بست هلیله سیاه بلیله آمله هر یک
جزوے مقل برابر همه مقل را در آب گندنا یا گلاب حل کنند و دیگر ادویه کوفته بیخته بسرشند شربت دو نیم درم **حب افادیه** که درد معده را نهایت مجرب **حب قولنج**
که بوجع معده مفید و ذریره مفید درد شکم در فصل قولنج مذکور خواهند شد **حب مسهل** جهت درد شکم و قولنج و آوردن اسهال معمول حکیم محمود خان پوست هلیله زرد
پوست هلیله کابلی هلیله سیاه سنارکی هر یک سه تولہ صبر سقوطری یک تولہ زنجبیل بادیان هر یک دو تولہ حب السلاطین نیم پاؤ شوره قلمی سه تولہ شیر گاؤ سه آثار اول
حب السلاطین را مقشر نموده در صره بسته در شیر بجوشانند بعد علی جوش شوره قلمی در شیر اندازند چون شیر بسته شود حب السلاطین را بر آورده و از آب شسته
همراه ادویه آن دو ساخته با دیگر ادویه کهرل نموده حبها بقدر نخود سازند وقت حاجت از چهار حب تا هشت حب دهند بآب گرم یا با دویه مناسب و شیر مذکور
را در زمین دفن کنند **حب ایارج** که درد معده را نافع در فصل فالج گذشت و حب هاضم و یک حب دیگر که بدرد معده مفید است هر دو نسخه در فصل ضعف هضم خواهند
آمد **خبز نافع** درد معده و قولنج ریحی از معمولی مغز تخم بید انجیر نمک سنگ سعده چوب هر یک تولہ انگوزه نیم تولہ آرد گندم نیم پاؤ ادویه سائیده در آمیخته خمیر کرده نان
بپزند و از طرف خام بر موضع درد بندند **نوعے دیگر** که سول شکم را و در ساز و از ذکائی آورده اش یک آثار ریچل(?) یک پاؤ نمک سلطعام و انگوزه هر یک یکدام از جلاب

عسل یخ دو حصہ باد و من آب بجوشانند و کف آن برداشتہ تا بقوام آید عنبر و زعفران سودہ از ہر یک یک مثقال اضافہ نمایند شربت پنج درم **ضماد** و کرفس باج در درد معدہ کہ بسبب ورم
یا بحران حشیان و تہوع مجرب است از نوکاری مغز نان خمیری خشکار نعناع سبز ہر یک و توقلیلی مصطکی سہ ماشہ زعفران یک ماشہ سودہ در عرق آس بسایند یک برگ پودینہ
می بسایند تا شبیہ مثل مرہم شود پس چرب بدہ گذاشتہ بر معدہ و فم آن گذارند **ضماد** دیگر بر درد معدہ حادث از حرارت کتاب مذکور گل سرخ صندل سفید سفیدہ قرص
آب سیب گلاب فی اندکے کافور نیز سودہ اطراف ضماد نمایند **طلا** جہت درد معدہ گرم و حرقت فم معدہ از نوکاری عود کند مصطکی طباشیر ہر یک یک ماشہ پوست بیرون پستہ سرد
رو بیند لسفید ہر یک سہ ماشہ روغن گل یک تولہ گلاب قدر حاجت از آن اکثر بجیند روغن گل آمیختہ بیکجا رقیق کنند آمیختہ بر فم معدہ طلا نمایند در شدت حرارت کافور
آب سیب آب باضافہ نمایند **طلا** کہ انواع درد معدہ را اثر تمام دارد از طب اکبر کا سیسج وار چینی زنجبیل بابل بر معدہ طلا نمایند **عرق پان** من تالیف حکیم شریف خان جہت
قولنج ریحی و ریاح بواسیر و وجع مفاصل بارد مجرب فرمودہ دار چینی قرنفل بسباسہ جوز بوا بادیان انیسون نانخواہ نعناع ہر یک شش ماشہ و درم مشک سیم تیلہ کابلی الیلہ آملہ شیطرج لونگ پان
ہر یک سہ درم زیرہ چینی فلفل دراز فلفل زرنباد تخم کرفس سنبل الطیب مصطکی از ہر واحد ہفت درم برگ تنبول سی عدد و درم گلاب یک من شربت باران سیہ من عرق نیز بدستور عرق کشند
پنج آثار **عرق پان** جہت درد معدہ و دفع قے مسکن قولنج ریحی و غیرہ او جالی کہ از ریاح باشد مجرب است از بیاض حکیم محمد کاظم گاؤزبان پودینہ برگ تنبول از ہر یک
پاؤ آثار نانخواہ صعتر قرنفل دار چینی خولنجان الائچی خورد ہر یک نیم پاؤ گلاب چہار شش بید مشک دو شیشہ آب باران دو شیشہ ماء آن ادویہ را تر کردہ صبح عرق ہفت
آثار بکشند **نوع دیگر** نافع درد معدہ و ریاح آن و مشتہی و مقوی قرنفل گاؤزبان بادیان سنبل الطیب سعد کوفی تودری دار چینی ہر یک پانزدہ مثقال نانخواہ نیم رطل برگ
تنبول سفید صد عدد و پنج خراسانی نیم خراسانی ہر یک بست مثقال گلاب چہار رطل بدستور عرق کشند شربت تا چہار تولہ او معمولی **عرق** نافع درد معدہ کہ از سردی
باشد و سرد و من را نافع است و قولنج بکشاید از کتاب مذکور را زیانہ صعتر نانخواہ پنج برابر آب خالص **عرق** کشند **عرق** کہ در رفع درد معدہ و ریاح بسیار مفید است و دفع
خفقان نیز کند **عرق فود نجی** کہ در ریاح بلادہ و جگر را کہ بسبب سردی بود و حمیات بلغمی و تپ ربع و حمیات کہنہ را نافع است از قادری شریفی و تحفہ پودینہ نہری پودینہ کوہی
فطراسالیون ہر یک دوازدہ درم بادیان تخم کرفس نانخواہ حاشا ہر یک چہار درم کاشم و انزروت دو درم فلفل سیاہ بست و چہار درم کوفتہ بیختہ با عسل صاف سہ چند سرشتہ شربت یک درم **فود**
نجی دیگر نافع درد معدہ و ریاح برگ پودینہ شش درم زنجبیل نانخواہ زیرہ سیاہ ہر یک سہ درم دانہ الائچی کلان دار فلفل کرو بیزا صد و دو درم قند سہ چند از علاج الغربا **فلافلی**
کہ درد معدہ را نافع است نسخہ آن در جوارشات فصل ہضم خواہد آمد **فندادلیقون** در درد معدہ و امعا را سود حادث و بر دو دیگر نافع کند و بادہا بشکند خداوند تعالی لسفید
است از قادری و شریفی زعفران انجدان تخم سداب تخم کرفس زنجبیل حاشا مغز چلغوزہ ہر یک شش درم فلفل ہشت درم عسل سہ وزن ادویہ شربت یک مثقال و در تحفہ
بادام تلخ مقشر و لبان ہر یک دو درم نیز داخل است و مقدار عسل سہ وزن ادویہ دگفتہ کہ جہت نفخ و برودت معدہ مفید و نسخہ فندادلیقون دیگر در جوارشات فصل
ضعف ہضم خواہد آمد **قرص کوکب** معدہ و ضعف را قوت دہد و بکذار دکہ فضول در آن جمع شود و چون بر پیشانی طلا کنند صداع را نافع بود و منع نزلات کند و چون با برد
بان بیامیزند و بر دندان کرم خوردہ نہند درد ساکن نماید و چون با آب مرزنجوش در گوش چکانند درد بنشاند و نفث الدم و سیلان خون از ہر موضع کہ باشد باز دارد و سرفہ کہنہ و
تپ دائرہ را نافع بود و چون با آب مرزنجوش دہند و چون با آب سداب بیاشامند گزیدن زہر دار و گزیدن جانوران مفید آید و اگر بشراب بنوشند اسہال و سوحی را و قروح امعا و مثانہ
را سود مند باشد مر جند بید ستر سنبل سلیخہ گل مختوم پوست بیخ لفاح از ہر یک چہار درم افیون زعفران قسط کوکب الارض محرق کہ آن را طلق سوختہ نیز گویند از ہر یک پنجدرم
انیسون دوقو سیسالیوس بذر البنج سفید مائدہ تخم کرفس از ہر یک شش درم صمغ عربی در شراب ریحانی یا آب حل کنند و ادویہ را کوفتہ بیختہ آن را بسرشند و اقراص سازند ہر قرص یکدرم
و در سایہ خشک کنند **قرص انیسون** درد معدہ را کہ از بسیاری طعام پدید آید و بیرون قے ساکن نشود زائل کند از طب الاکبر انیسون تخم کرفس ہر یک پنجدرم افسنتین رومی دہ
درم سلیخہ بست درم مرمکی فلفل جند بید ستر انیسون ہر یک و نیم درم قرص سازند شربت یک درم و در بعضی وزن افسنتین ہفت درم و سلیخہ دہ درم است و مرمکی نیز زیادہ
دو نوشتہ کہ این قرص برائے درد و سوداوی معدہ نافع است **قرص افسنتین** جہت درد معدہ کہ پس از طعام ہم رسد نافع بیاض قادری و شریفی افسنتین رومی
دہ درم انیسون تخم کرفس ہر یک پنجدرم سلیخہ بست درم فلفل جند بید ستر انیسون ہر یک دو درم کوفتہ با آب صاف اقراص سازند **قرص** جہت تسکین درد معدہ و
جاء عن ایل خان سنبل اذخر لونگ سلیخہ قصب الذریرہ از ہر یک ست درم انیسون مصطکی زرد فند جرجیر اسارون افسنتین تخم شبت تخم کرفس از ہر یک دو درم خوہ
چہار درم کوفتہ بیختہ با نبات یا سکنجبین بخورند از شریفی **قرص سنگ** نسخہ معمولہ کریا نستہ لمعدہ و دل و جگر با بذر قوت دہد و جالع بادہا و معدہ را زائل کند و
غشی و خفقان بارد را نافع آید از علاج الامراض مصطکی قرنفل عود دار چینی سنبل سک جوز بوا کبابہ چینی ہر یک سہ مثقال مشک اگر کوفتہ بیختہ بشراب ریحانی
اقراص سازند شربت یک مثقال **قرص گل** درد معدہ و تپہائے کہنہ را سود دارد ورق گل سرخ شش درم رب السوس عصارہ غافث ہر یک چہار درم سنبل الطیب
دو درم کوفتہ بیختہ بسکنجبین سرشتہ قرص سازند **قرص گل دیگر** کہ اقوے از نسخہ اول است گل سرخ دہ درم اصل السوس عصارہ غافث افسنتین ہر یک چہار درم

تولہ در ظرف آبگینہ شمس نہادہ بلیسد ماندکہ نفع بخشید این ہمہ نیز نافع شد تا خواہ زنجبیل پروردہ گل نی ہر یک ماشہ تخم کرفس سہ ماشہ با جان خلل نمک لاہوری جایت
ہر یک چہار ماشہ بعد طعام ہمراہ موجبہ ساحیت داشت جوارش مصطگی جوارش عود شیرین بعید اختلافی و دستے ممزوج شدہ عرق گاؤزبان گلاب پنج پنج تولہ نوشیدہ باز قرص گل
صحتہ چہار ماشہ با طبیخ عنب الثعلب چہار ماشہ مویز منقے دہ دانہ اصل السوس چہار ماشہ شربت بزوری دو تولہ دویم روز شربت بزوری بنار لعبدہ حب منتی جلیت نمک
املائی چہار چہار ماشہ تنہ ہر یک زنجبیل آب سیب نافع شد با درد و صلابت بطرف کبد شد مسہل داوند گل خوب نشد چہارم روز قرص گل صغیر چہار ماشہ گلقند آفتابی تولہ
سرشتہ بخورند بالائش شیرۂ بادیان شیرۂ عنب الثعلب ہر یک چہار ماشہ نبات تولہ اند کے صلابت کم شد مگر جانب کبد باقی ماند آب عنب الثعلب فلوس خیار شنبر ضماد نمودہ
رگ مید الجبیر بالا نہند ایضاً نسخے دادہ شکم بود و شل گولہ میشد اول گلقند و عرقیات مالیدہ دو سہ روز دادند بعدہ عنب الثعلب ہفت ماشہ گل بنفشہ پنج ماشہ گاوزبان ہفت ماشہ
اصل السوس چہار ماشہ پرسیاوشان پنج کاسنی ہر یک پنج ماشہ شب در آب تر نمودہ صبح مالیدہ صاف کردہ گلقند آفتابی مالیدہ باز صاف کردہ دادہ شد ایضاً شخصے
مبتلا اشتہ از سفر آمدہ درد شکم حکیم بقا المیسون بادیان تخم کرفس وغیرہ داد گل شکوہ قبض شد سنا کی افزودند احتراق و سوزش بہم رسید استاد فصد فرمودند شربت بسیار
بود ایضاً شخصے را درد سر معدہ و صدا بودہ بوقت آروغ آواز طنین در گوش می آمد دو سال بود درین عرصہ سہ بار اسہال ہم گرفتہ و اول درد اضلاع بود معدہ بعدہ آمد
و قرار گرفت و صدا تا قوم بود حکیم شریف خان صاحب فرمودند بیماری مراق است این دادہ شد شیرۂ بادیان شش ماشہ در آب برآوردہ گلقند مالیدہ صاف کردہ
بخورند دویم روز ہمین دادہ شد چون قبض بسیار بود گلونجی وقت شام ہمراہ آب تازہ بخورند از قبض رفع شد روز سوم ہمین نسخہ باز دادہ شد ایضاً وجع معدہ ملتہبی
گل سرخ پنج بادیان پرسیاوشان انجیر زرد گلقند آفتابی چہار دست شد دویم روز بادیان مویز منقے افزودہ شد و درد و صلابت معدہ بجانب کبد زیادہ بود این
ادرار الاصول بادیان پنج بادیان پنج کاسنی گل سرخ انیسون کاسنی کوفتہ ہر یک چہار ماشہ جوشانیدہ گلقند آفتابی دادہ شد اندکے تخفیف شد باز مصطگی سودہ ماشہ بہ
اطریفل صغیر تولہ سرشتہ بخورند بالائش تخم کاسنی گل سرخ جوشانیدہ گلقند آفتابی ایضاً بعد سہا درد در ہمہ شکم می ماند و ہر وقت می بود قرص گل صغیر چہار ماشہ بہ
گلقند آفتابی تولہ سرشتہ بخورند بالائش گل سرخ شش ماشہ بعرق شاہترہ دہ تولہ جوشانیدہ نبات دو تولہ فرمودند مادہ باقی است مسہل باید داد ایضاً وجع المعدہ
بیشتر بعد مسہل درد خلل معدہ شدہ بود از نسخہ منقل سالی یافتہ بود بادیان پنج بادیان پرسیاوشان گل سرخ عنب الثعلب ہر یک شش ماشہ مویز منقی دو تولہ انجیر زرد
سہ دانہ تخم کاسنی شش ماشہ جوشانیدہ چہارم روز سنا کی شش ماشہ ایضاً درد معدہ و تخمہ از بلغم و صفرا از پنج روز چیزے نخوردہ و درد بستور ماند و گرمی کرد اول گلقند
آفتابی دو تولہ سکنجبین سادہ سہ تولہ و عرقیات مالیدہ دو سہ روز دادہ شد و قبض باقی قوی بود و عرق بسیار می آمد بعدہ ملین شربت بنار و کر چار تولہ گلقند آفتابی سہ تولہ
در طبیخ پنج بادیان شش ماشہ زرشک ہفت ماشہ مویز منقے دو تولہ گل بنفشہ ماشہ گل سرخ شش ماشہ گلاب چہار تولہ عرق بادیان دہ تولہ شب خیسانیدہ حلکردہ دادہ
شد و سہ نوبت اجابت شد نجات یافت ایضاً درد معدہ اول مسہل سنا کی سودہ چہار ماشہ بگلقند سرشتہ بخورند بالائش شربت بنار سہ تولہ و عرق عنب الثعلب
پنج تولہ گلاب چہار تولہ حلکردہ بنوشند دویم روز برائے تقویت معدہ و جگر دوا بلا غم و تصفیہ عروق شیرۂ بادیان چہار ماشہ شیرۂ تخم کاسنی شش ماشہ گلقند دو تولہ سویم
روز لعاب گل خطمی سفید سہ ماشہ شیرۂ زیرہ سفید چہار ماشہ شیرۂ خارخسک شش ماشہ شربت بزوری بارد دو تولہ برائے ادرار رطوبات دادہ شد ایضاً بعد علاج تخمہ درد و قبض
باقی بود سنا کی چہار ماشہ بگلقند تولہ خوردہ عرق عنب الثعلب بنوشند دویم روز مقل ازرق سودہ یک ماشہ با اطریفل صغیر سرشتہ بخورند بعد از آن گل سرخ تخم کاسنی کوفتہ
بسفائج فستقی ہر یک شش ماشہ بعرق بادیان دہ تولہ گلاب چہار تولہ جوشانیدہ گلقند آفتابی سہ تولہ مالیدہ ایضاً و ہم تخمہ و درد معدہ گلقند سہ تولہ بعرق عنب
الثعلب دہ تولہ گلاب چہار تولہ حل کردہ بنوشند دویم روز شدت در ناف بشانہ و غثیان بود معجون کمونی کسیر چہار ماشہ شیرۂ بادیان چہار ماشہ شیرۂ خارخسک شش ماشہ شیرۂ
کرانی مدر بریان چہار ماشہ گلقند آفتابی دو تولہ خاکشی پنج ماشہ پاشیدہ دادند نجات یافت سویم روز شیرۂ زیرہ سفید چہار ماشہ نبات دو تولہ ایضاً طفلے را درد شکم و نفخ بود و
تپ سرفہ نیز داشت این دادند شیرۂ عنب الثعلب و اصل السوس ہر یک پنج ماشہ شیرۂ خیارین سہ ماشہ عرق بادیان نہ تولہ برآوردہ شربت بنفشہ تولہ خاکشی سہ ماشہ حلکردہ بخورند

فصل دویم در ضعف ہضم و سوء ہضم و تخمہ

بدانکہ ضعف ہضم کہ نقصان ہضم باشد آنست کہ غذا در معدہ دیر ہضم شود و سوء ہضم کہ آنرا فساد ہضم نیز گویند عبارت است از آنکہ طعام بخوبی ہضم نشود بلکہ فاسد
شود و متغیر بکیفیات ردیہ گردد و تخمہ کہ بطلان ہضم بود عبارت از آن است کہ معدہ در غذا اصلا تصرف نکند و ہضم نکرداند علامت ضعیف ہضم آن است کہ بعد تناول غذا
ثقل و تمدد بود تا زمان دراز بوے طعام در آروغ دریافت شود و نشان سوء ہضم بدبوے جشا و براز و غثیان و حرقت معدہ بود و علامت تخمہ از عدم تصرف ہاضمہ بر
غذا و ہیجان بر آمدن آن بیئتہ یا اسہال مخفی نیست و اسباب ہر سہ واحد است چنانچہ بیاید لیکن اعتقاد باید کہ نقصان و بطلان ہضم کہ اکثر طبیب ور وہ ظاہر است

سفرجل یا اغذیه عسر الانهضام یا خواب بعد از غذا یا اغذیه سریع التغیر و علامتش تقدم سببی از اسباب مذکور است **علاج** هرگاه فساد در غذا معلوم شود باید که فی الحال آب
گرم بنمک محلول نوشیده قی کنند تا معده از طعام فاسد پاک گردد و اگر آن غذا از معده منحدر شده باشد یا اسهال نافع بود جوارش شهریاران و تمر هندی در شیر خشت مانند
آن ادویه یا اینها استعمال کنند مثلاً سنا رکی سه ... بگلقند سرشته یا عرق بادیان دیگر ... شربت دینار ... و اگر شربت دینار تنها باشد ... جوشانده سنا رکی گل سرخ
عنب الثعلب یا جای گل بنفشه کاسنی کرفته جوشانیده گلقند باید داد و درین اثنا اگر در معده باشد ... و این جوشانیده ... بعد از آن جوارش ... ریشه خطمی در
جوشانده می افزایند تا فضلات فاسد را باسهال دفع کنند بعد تنقیه جهت تقویت معده گلقند و سکنجبین همراه گلاب ... تا آن که اشتها مستعد ... هر گرد و
چیزی نخورند چون اشتهای صادق شود اغذیه خفیفه و لطیفه تناول کنند و ... لطیف تدبیر نمایند و جهت ... آب یخنی ... سریع الهضم و مقوی معده بود چون
دراج و تیهو با دارچینی و قلیلی زعفران بکار برند و ... باستحمام و تحلیل آب گرم ... بعد تنقیه نیز مفید بود و اطراف در آب سرد فرو بردن نیز باعث اجتماع حرارت در
باطن و مقوی هضم است و هر چه در معده که از فساد غذا بود ذکر کردیم و آنچه در سفینه خواهد آمد در اینجا مفید بود **ضعف هضم و سوء هضم و تخمه از ضعف جرم**
معده علامتش آنست که بعد از تناول بسیار ... عارض شود و چون اندک طعام خورده شود ... باعث ثقل و گرانی گردد و ... ضعف ... و اشتها
و کاهش بدن و عدم ... علامت ... **علاج** چیزهای ... خوشبو استعمال نمایند ... جوارشات مقویه چون جوارش عود و کمونی و انوشدارو و غیره
مداومت کنند و اطریفل صغیر و کبیر نفع کثیر دارد و سفوف ارسطاطالیس و شربت ... نیز مفید بود معجون خوزی نفع دارد و پوست ... نیم مثقال ...
... با شربت مذکور ... انفع الاشیاء است و معجون آن ... و تعلیق سنگ یشب بر معده بالخاصیت مفید است و ... معجون ...
سنبل الطیب و سعد کوفی ... مصطکی با آب بهی ... بر معده ضماد کنند و دیگر اضمده مقویه بکار برند و روغن ناردین و روغن مصطکی و غیره بر معده مالند و ... گوشت
مرغ و تیهو و دراج قلیه مانند آن که با دارچینی و زعفران و غیره خوشبو نموده باشند اختیار نمایند و از سماق و آب لیمون و آب انار ترش سازند +

مفردات

جالینوس گفته که پوست اندرون سنگدان خروس خشک کرده سائیده اندکی بخورند معده را قوی میگرداند **دیگر** جدوار ... نیم مثقال در گلاب سائیده بخورند مقوی
معده است و کذلک فاونیا ... و حیوانی **دیگر** خوردن سفرجل بجهت تقویت معده نهایت موثر و چون سفرجل را در آرد جو بگیرند و پارچه ... بگذارند و خاکستر
گرم ... که آرد بالای ... شود و سفرجل بریان گردد در تقویت معده بغایت قوی الاثر است و اگر آب سفرجل بریان را کوفته بگیرند و شربت
انار شیرین ... مصطکی سائیده قدری اضافه نمایند دوای جید است و هم چنین حکم تفاح است و اکثر آب این اشیا مقوی معده مناسب استعمال نموده شد
فواید جلیله مشاهده گشته **دیگر** که تقویت ... معده کند عنبر را در روغن مناسب حل کنند و پنبه آن ترکرده بر معده نهند **دیگر** اسارون مقوی معده بارد رطب و کبد و مفتح
فضول آن ... است **دیگر** مقوی معده و احشا برگ ترنج با گل ... در سرکه یا آب عنب الثعلب یا گلاب جوشانیده بنوشند +

مرکبات

انوشدارو بلغت فارسی است معنی آن داروی هاضم است و بغیر همزه نیز گویند و در نسخ وی تفاوت بسیار است در اینجا آنچه معمول فقیر است مرقوم می
گردد و ادنی آنکه ... چهل روز استعمال نمایند و قوتش تا دو سال باقی میماند شربتش از یک مثقال تا سه مثقال و پیش از طعام و بعد از طعام توان خورد و محرور مزاج را با اشیای
بارده باید داد بالجمله این معجون در تقویت معده و باه و اعضا رئیسه نفع تمام دارد و بوی دهن و لون بدن نیکو گرداند و خفقان ... را نافع می آید **انوشدارو**
ساده بنسخه حکیم شفائی و موافق همین نسخه باستعمال اکثر اطبا است گل سرخ ... سعد کوفی ... قرنفل مصطکی اسارون سنبل الطیب از هر یک سه درم
... صندل و کبابه ... دارچینی قرنفل زعفران از هر یک دو درم آمله مقشر یک رطل قند و عسل بالمناصفه ... آمله را در شیر ... سائیده
یک شبانه روز ... سه رطل آب بجوشانند تا ... شود ... با قند و عسل ... بقوام آورند ادویه را کوفته بیخته ... و اگر آمله نیم
رطل کنند لذیذتر ... و صاحب قرابادین ... تصرف کرده بجای آمله سفرجل انداخته و این احقر ... زیاده ... بجای آمله مربای آمله سائیده انداخته
و فواید ... از معمولی **انوشدارو ساده** ... گل سرخ دو تولہ ... سعد کوفی دو تولہ قرنفل اسارون زعفران هر یک یک تولہ ... الایچی خورد دانه الایچی
کلان هر یک ... مصطکی رومی یک تولہ ... سنبل الطیب هر یک ... شیر آمله نیم سیر چهار دام آمله ... شیر ... گاو یک شبانه روز
تر سازند ... بجوشانند ... بر آید ... آب ... دو چند ... دو آثار
قند بقوام آورده ... داخل سازند ... بقوام آید فرو گیرند ادویه کوبیده ... ریخته برهم زنند تا معجون شود نگاه دارند +

انوشدارو ساده دیگر بعمل میآید از معمول بن تغییر و انفع منفعت کثیر آمده و قول رشیر بروده یار چه بیرن بنود و گلاب نیم سیر قند سفید یک رطل بقوام آورده سنبل الطیب گل سرخ هر یک نیم تولہ سعد کوفی جدوار بہمنی معصطگی دانہ الایچی خورد هر یک یکدرم طباشیر پوست ترنج هر یک چہار نیم ماشہ تخم کوسنی خرفہ مقشر زرشک منقی هر یک ہفت ماشہ شیرہ زرشک و قند سے گلاب برآورده داخل نمایند و اگر خواہند قدرے عنبر و زعفران و مشک ہم بیفزایند این نسخہ در تقویت قلب و معدہ و جگر مفید تر بلکہ بے بدل است از ذکائی ✤

انوشدارو بنسخہ بدالدین قندسی کہ در قرابادین خود ازکندے نقل کرده غنچہ گل سرخ نشستہ در سعد کوفی بہمن سفید پوست ہلیلہ گل گاوزبان از ہر یک پنجدرم قرنفل سنبل اسارون بادرنجبویہ بہمن سرخ از ہر یک سہ درم قرفہ سنبل الطیب زرنب مصطگی قاقلہ کبار تودری سرخ تودری سفید تنبان از ہر یک دو درم بسباسہ دانہ ہیل بوا زعفران جوزبوا از ہر یک یکدرم عنبر اشہب نیم درم آملہ منقی نیم من آملہ را در چہار من و نیم آب بجوشانند تا نصف بماند پس فرود آورده بدست بمالند و بمالند پس بگیرند و اضافہ نمایند شکر تبرزد سفید و گلاب ہمو بحف آن آنگاہ عنبر و زعفران را در گلاب حل کرده مطبوخ آمده را بکند و بقوام آرند پس ادویہ را کوفتہ بیختہ در آن اضافہ کرده معجون سازند شربتے یکمثقال و نیم و بعض اجزا مروارید ناسفتہ دو درم کشنیز خشک مقشر و سافج ہندی و تخم خشک از ہر یک دو درم افزوده و گفتہ کہ شربتے از این تا دو مثقال است و حکیم علویخان صاحب مفید ماندہ کہ اگر ورق طلا و ورق نقرہ مخلولین و لیشب سبز جلالیہ کرده از ہر یک یکدرم بیفزایند الغرض واین نوشدارو ہمان نوشدارو ہے ہندسیت کہ کندے و در آن تصرفات نموده والحق کہ بسیار ترکیب نعمیا است بلکہ بہتر از انوشدارو ہے ہندیست **انوشدارو ساده** تالیف والدحکیم علویخان صاحب تقویت معدہ و آلات غذا است و گوارندہ طعام و لینت براسیری و غیر آن بدان نافع است آملہ منقی بست و یک مثقال طباشیر سفید کشنیز خشک پوست بیرون پستہ از ہر یک سہ مثقال غنچہ گل سرخ ہفت مثقال سعد کوفی سہ و نیم مثقال قرنفل مصطگی اسارون سنبل الطیب از ہر یک سہ درم قاقلہ صغار قاقلہ کبار زرنب بسباسہ جوزبوا قرفہ زعفران پوست ترنج بابونہ از ہر یکدو درم ادویہ کوفتہ بیختہ با عسل و نبات بالمناصفہ سہ وزن ادویہ بطریق معتبر سرشند شربتے از یک مثقال تا دو مثقال و در نسخہ دیگر عود ہندی گاوزبان از ہر یک سہ درم نیز داخل است **انوشدارو ساده** بنسخہ متاخرین مقوی اعضاء رئیسہ و ہاضم طعام گل سرخ نشستہ درم سعد پنجدرم قرنفل اسارون زرشک سنبل الطیب ہر یک سہ درم قرفہ جوزبوا دانہ قاقلین زرنب بسباسہ زعفران ہر یک دو درم بہمنین طباشیر صندل بگلاب سوده پوست اترج عود مصطگی سافج ہر یک یکدرم زرنباد نیم درم مربا آملہ خستہ دور کرده نیم رطل شربت انار شیرین ولایتی ربع رطل قند سہ چند بدستور مرتب سازند و شیرہ زرشک در گلاب برآورده صاف کرده اندازند **فائده** ہرگاہ براجزاء نوشدارو ے ساده مثل لولو و کہربا و بسد و یشب یاقوت افزایند انوشدارو لولوی خوانند و براے تقویت معدہ مثل عود و اذخر و پوست ترنج و زرنباد و دانہ قاقلین و مصطگی اضافہ کنند و اگر با تقویت معدہ قبض زیادہ منظور بود مثل پوست بیرون پستہ و انار می افزایند و جہت تقویت جگر و امراض این مثل زرشک و سافج و زراوند داخل کنند و ادویہ قلبیہ جار مثل دارچینی و جدوار و درونج و بادرنجبویہ و ابریشم و بہمنین و عنبر و مشک و ادویہ بارده مثل صندل و تخم خرفہ و طباشیر و گل ارمنی و گل مختوم ہرچہ مناسب حال مریض بیابند داخل ترکیب نوشدارو ی لولوی میکنند و اشربہ مقویہ مثل شربت سیب و شربت فواکہ و شربت انارین افزایند غرض کہ این تصرفات موقوف برای طبیب حاذق است از معمولی **انوشدارو ے لولوی** بنسخہ حکیم شفائی مروارید ناسفتہ بسد یشب سعد کوفی اذخر زعفران از ہر یک دو مثقال عود خام ابریشم مقرض طباشیر سفید سافج ہندی سنبل گل ارمنی از ہر یک سہ مثقال عنبر اشہب نیم مثقال شیر آملہ سی مثقال عسل و قند مناصفہ سہ وزن ادویہ بدستور مرتب سازند **انوشدارو لولوی** معمول حکیم بقاخان جہت تقویت اعضاء رئیسہ معدہ و ہضم طعام بر انگیختن باه و اشتہا از مجربات است جدوار خطائی عنبر اشہب مشک خالص ہر یک یکدرم مروارید ناسفتہ یشب کہربا مرجان سافج ہندی زرنباد زرنب دانہ ہیل مصطگی عود خام اسارون دارچینی بہمنین صندل سفید بسباسہ جوزبوا سنبل الطیب بادرنجبویہ مشک طرامشیع ہر یک دو درم ابریشم مقرض گل گاوزبان کشنیز خشک ہر یک سہ درم گل سرخ سعد کوفی ہر یک چہار درم گل نیلوفر زرشک منقی طباشیر سفید زعفران ہر واحد پنجدرم ورق نقرہ صد عدد آملہ منقی پنجاه عدد و شہد خالص قند سفید بالمناصفہ سہ وزن ادویہ بدستور تیار سازند ✤

نوعے دیگر از مجربات حکیم موصوف مقوی معدہ و قلب و جہت و از معمول حکیم ذکاء اللہ خان غلام امام مرحوم است عنبر اشہب یکمثقال اسارون رومی سعد کوفی سنبل الطیب بہمنین عود خام پوست بیرون پستہ پوست ترنج ہلیلہ کابلی زرنباد قرنفل دانہ الایچی خورد مصطگی ارمنی مشک طرامشیع ہر یک دو مثقال گل سرخ ہلیلہ سیاه زعفران اسطوخودوس ابریشم مقرض مروارید ناسفتہ ہر یک سہ مثقال زرشک منقی پنجمثقال آملہ منقی بشیر پرورده چہل مثقال ورق نقرہ صد عدد و شہد خالص قند سفید بالمناصفہ سہ چند ادویہ بدستور معروف تیار ساختہ بعمل آرند و در مفتاح المجربات گل سرخ ہلیلہ سیاه ہر یک دو مثقال و مصطگی رومی سہ مثقال مرقوم است باقی بدستور **انوشدارو لولوی** تالیف حکیم ذکاء اللہ خان مجرب و عجیب النفع و باکثر امزجہ موافق در اسہال و غیر اسہال بعمل می آرند شیر آملہ منقی دہ مثقال با قند سفید دو چند و شربت زرشک یک چند گلاب نیم سیر بقوام آورده عود ہندی پوست بیرون پستہ مصطگی رومی ہر یک سہ نیم ماشہ گل سرخ گل گاوزبان پوست ترنج طباشیر سفید کہربا ے شمعی یشب سفید ہر یک چہار نیم ماشہ تخم خرفہ مقشر ہفت ماشہ مروارید ناسفتہ یک مثقال صندل سفید بگلاب سوده سہ نیم ماشہ آب سماق آب لیمون کاغذی ہر یک پنجدرم عنبر اشہب پاؤکم دو ماشہ ورق نقرہ چہار نیم ماشہ بطریق معمول اضافہ سازند و در ظرف چینی نگاہدارند شربتے از سہ درم تا چہار درم یا بدرقہ مناسبہ بعمل آرند ✤

انوشدارو لولوی تالیف عمدۃ الاطبا حکیم محمد رضا ولد حکیم سلیمان ورق گل سرخ شش درم سعد کوفی چہار درم زرنباد معطگی قاقلہ کبار اسارون شامی دانہ ہیل ہر دو از ہر یک دو درم بسباسہ قرفہ حب بلسان سنبل الطیب زرنب گل مختوم طین مختوم طباشیر سفید مروارید ناسفتہ کشنیز خشک مقشر ابریشم مقرض پوست ترنج گل گاوزبان بادرنجبویہ از ہر یک دو درم و نیم عنبر اشہب ورق نقرہ از ہر یک دو درم مشک خالص ورق طلا از ہر یک یک درم شیر آملہ منقی یک رطل آب سیب شیرین نجاہ مثقال عسل مصفی قند سفید بالمساوات سہ وزن ادویہ بدستور مرتب سازند شربتے یک مثقال پیش از طعام و بعد از طعام تناول نمایند
انوشدارو لولوی از مجربات حکیم احمد و حکیم سلیمان متصرفہ حکیم علوی خان صاحب این نسخہ نمودہ و تحریر کردہ نافع آمدہ این است مروارید ناسفتہ بسد یشب سبز جدوار کوفی مصطگی اذخر مکی طباشیر سفید تخم خرفہ مقشر سا فرنج ہندی طین ارمنی سنبل الطیب ابریشم مقرض ورق گل سرخ از ہر یک دو مثقال عود قماری خام سہ مثقال و نیم زعفران یک مثقال ورق طلا ورق نقرہ عنبر اشہب از ہر یک نیم مثقال شیر آملہ سی مثقال قند سفید عسل مصفی المنا صفر لقند ضرور اول مرتبہ آملہ را در شیر خیسانیدہ یک شبانہ روز پس بآب گرم بشویند و بآب خالص بجوشانند تا مہرا شود و از بالائش بجنبانند و قند و عسل را داخلکردہ بقوام آرند و ادویہ کوفتہ بیختہ آن معجون سازند و نسخہ دیگر وزن عنبر اشہب یک مثقال است و وزن قند و عسل سہ وزن مجموع ادویہ و قلمی نمودہ کہ آملہ را بعد شستن آب گرم با گلاب بجوشانند تا مہرا شود و از بالائش بگیرند و با عسل و قند بقوام آورند و ادویہ را بدستور مقرر بیان انسب شد **انوشدارو لولوی** کہ حکیم مومن از بیاض مجربات نواب حکیم محمد باقر نقل کردہ قلمی نمودہ کہ بہترین نسخہائے انوشدارو لولوی است و مکرر تجربہ شدہ بجہت تقویت اعضاء رئیسہ و ضعف معدہ و بدن و نقاہت و برانگیختن اشتہا طباشیر سفید ابریشم مقرض مصطگی زعفران سنبل الطیب مروارید ناسفتہ کہربا گل سرخ از ہر یک سہ مثقال یاقوت رمانی ریوند خطائی اسارون سعد کوفی عود ہندی اذخر مکی صندل سفید پوست ترنج ساذج ہندی بسد یشب تخم بادرنجبویہ سورنجان عقربی دانہ ہیل زر شک عنبر اشہب ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک دو مثقال مشک ترکی یک مثقال شیر آملہ منقی نود مثقال آملہ را با گلاب نود مثقال و آب باران پنج رطل بجوشانند تا مہرا شود و از پرویزن بگذرانند و با یک وزن و نیم مجموع ادویہ قند سفید و مثل آن عسل سفید مصفی بقوام آورند و ادویہ را بدستور مقرر آن معجون سازند و نسخہ دیگر حکیم محمد باقر موسوی کہ معمول حکیم محمد حسین ولد مشار الیہ بود وزن عنبر اشہب سہ مثقال و مشک خطائی دو مثقال و آملہ منقی شصت مثقال و بجائے بسد و تخم بادرنجبویہ مرجان و بادرنجبویہ است صندل سفید مطروح و باقی ادویہ بدستور و نوشتہ کہ آملہ را با گلاب و عرق بید مشک بجوشانند و از پشت غربال بمالانیدہ و قند و عسل داخل کنند و بعد از انہا دان حل کنند و بعدہ مشک و زعفران و بعد ازین عنبر پس باقی اجزا را داخل نمایند **نوع دیگر** کہ نسخہ بارداست تالیف حکیم موصوف و معمول و مرشد الیہ است ابریشم مقرض طباشیر گل گاوزبان گل سرخ مروارید ناسفتہ عنبر اشہب ورق طلا ورق نقرہ کہربائے شمعی صندل سفید زرشک منقی از ہر یک سہ مثقال یشب سبز مرجان قرمزی ریوند چینی از ہر یک دو مثقال یاقوت رمانی زعفران تخم بادرنجبویہ سنبل الطیب مصطگی از ہر یک یک مثقال اسارون سعد کوفی دانہ ہیل سورنجان عقربی پوست درونج اذخر مکی سا فرنج ہندی از ہر یک یک نیم مثقال عود ہندی غرقی یک مثقال آملہ منقی شصت مثقال با نبات قند و عسل از ہر یک مثل مجموع اجزا مرتب نمایند شربتے یک مثقال تا دو درم نافع باد **ایضا بارد** موافق مزاج حار ہاضم و مشتہی و مقوی معدہ مجرب و معمول بندہ گل سرخ مروارید بسد سنگ یشب کہربا طباشیر سا فرنج پوست بیرون پستہ گاوزبان گل ارمنی ابریشم مقرض صندل سفید ہر یک سہ ماشہ سعد کوفی دانہ ہیل زرشک بیدانہ ہر یک ہشت ماشہ تخم خرفہ چہار ماشہ زعفران یک ماشہ ورق نقرہ ورق طلا ہر یک دو ماشہ آملہ منقی ہشت و نیم تولہ نبات سفید تاسہ ہر یک نیم پاؤ اول آملہ را در شیر یک شبانروز تر نمایند پس بآب بشویند و با یک رطل آب بجوشانند تا مہرا شود بعدہ از پارچہ گذرانند کہ تمام لب آن مستخرج گردد پس بقوام آرند و ادویہ کوفتہ بیختہ بسرشتہ در ظرف چینی بدارند خوراک شش ماشہ بعد طعام و قبل از آن ہم
انوشدارو لولوی از تصرفات حکیم معتمد الملوک سید علوی خان اعضاء رئیسہ معدہ را قوت دہد و نور چشم را بیفزاید و مانع انصباب مواد است بمعدہ و امعا و حافظ اخلاط از تعفن و فساد و انحلال سوداء محترق و غلبہ سوداء و مقوی باہ و مجفف رطوبات معدہ و امعا و دماغ و اعصاب و ہاضم و مشتہی طعام است و بوی دہان خوش کند و فرح و سرور آورد و ضعف دل و دماغ و مالیخولیا و سائر امراض سوداوی را دافع است و منافع بسیار دارد و مجرب است صنعتہ گل سرخ منزوع الاقماع چہار مثقال مروارید ناسفتہ یشب سبز بسد محرق مغسول کہربائے شمعی از ہر یک دو مثقال طباشیر سفید سا فرنج ہندی پوست بیرون پستہ پوست زرد اترج گاوزبان صدف خطائی گل ارمنی مغسول گل داغستانی ابریشم مقرض صندل سفید بہمن سرخ بہمن سفید شقاقل مصری خولنجان از ہر یک سہ مثقال سعد کوفی ہیل کلان سنبل الطیب رب از ہر یک یک مثقال و نیم زرشک منقی ہشت مثقال تخم خرفہ مقشر چہار مثقال عنبر اشہب طلا محلول از ہر یک نیم مثقال زعفران ورق نقرہ محلول از ہر یک یک مثقال شیر آملہ منقی ہفتاد و پنج مثقال فانیذ سنجری عسل سفید مصفے خوشبو نبات سفید سہ وزن ادویہ یعنی از ہر یک بوزن مجموع ادویہ آملہ را یک شبانہ روز در شیر گاو بخیسانند و پس بشویند نیکو و آنرا با زنجک منقی در رطل آب خالص بجوشانند تا نیم رطل بماند پس بمالانیدہ صاف نمایند و عسل و نبات را بگلاب حل کردہ بآتش ملایم بجوشانند و کف آنرا بگیرند چون دیگر کف نماند و صاف شود و مطبوخ آملہ داخل کردہ بقوام آورند و ادویہ را با آن بدستور مقرر سرشتہ معجون سازند شربتے از یک مثقال تا دو مثقال **نوع دیگر انوشدارو لولوی** یاقوتی نیز از مخترع

جوارش عود مخصوص برائے تقویت معدہ از کتاب مذکور عود پنجدرم پوست اترج دانہ ہیل زرنب صعتر فارسی قرنفل دارفلفل ہر واحد دو درم تا رمشک سنبل الطیب مصطگی سعد کوفی زرنباد بسباسہ ہر یک درم قند سہ چند **جوارش عود** مخترع حکیم شریف خان صاحب مقوی معدہ و ہیضہ را ہم نافع است مصطگی نہ درم قرنفل سنبل الطیب بسباسہ ہر یک شش درم عود خام پانزدہ درم دارفلفل جوز الطیب بست و پنجدرم زعفران بست و شش درم مشک عنبر ہر یک یک مثقال دارچینی دہ درم نبات چہار آثار گلاب ہشت شیشہ نبات را در گلاب حل نمودہ بقوام آوردہ جوارش سازند **جوارش عود عنبری** از ذکائی عنبر اشہب یک مثقال عود قماری پنجدرم نبات یک سیر نبات را در گلاب یک نیم آثار بقوام آوردہ ہر دو دوا بگلاب سودہ داخل سازند **جوارش عود کبریتی** در تقویت معدہ و آوردن اشتہا بارد مزاج نظیر وار عود سہ درم دانہ قاقلہ سا ذنج پوست اترج طباشیر پودینہ دارچینی ہر واحد یک درم گل سرخ دو درم زرنباد قرنفل جوز بوا بسباسہ ہر یک نیم درم ادویہ باریک سائیدہ دہ پاؤ آثار نبات بقوام آرند و وقت سرشتن ادویہ از عرق کو کر و قدرے مالیدہ بقوام آمیزند تا ترش شود و کمی و زیادتی ترشی موقوف برائے طبیب است و بر مزاج مریض دو نیم درم تا یک درم آمیزند و اگر مشک و عنبر ہر یک نیم درم افزایند بہتر است و قوی العمل گردد خوراک بقدر مزاج از قرابادین معصومی **جوارش عود ترش** ایضاً از معصومی نافع حار مزاج مقوی قوت ہاضمہ مشتہی نافع بقلب گل سرخ چہار درم صندل بگلاب سودہ زرشک بیدانہ دانہ ہیل طباشیر عود غرقی پودینہ خشک پوست اترج ہر یک درم شربت انار شیریں چہار تولہ تمر ہندی سہ تولہ در آب خیسانیدہ و آب صاف آن بے مالیدن گرفتہ گلاب نیم پاؤ قند سہ چند ورق نقرہ نیم درم بدستور سازند۔

جوارش عود خام منش نافع از برائے برودت معدہ ہر گاہ سوء مزاج بارد بافراط شود و ذہن مائل بتلخی و تشنگی بود بکار آید از علاج الامراض عود خام ہندی دہ درم سنبل الطیب قاقلہ صغار زعفران پوست اترج قرنفل دارچینی باد رنجبویہ مصطگی رومی طباشیر سفید از ہر یک یک درم آب سیب ترش پنجاہ مثقال گلاب شصت مثقال آب لیموں نود مثقال قند سفید عسل مصفے از ہر یک ہفتاد مثقال بدستور مرتب سازند شربت از یک مثقال تا دو مثقال **جوارش عود ترش** میرزا محمد حکیم برائے ضعف معدہ کہنہ کہ با دویہ متعارفہ فائدہ ندیدہ باشند آب لیموں چہل و پنج مثقال آب سفرجل حامض چہل و پنج مثقال گلاب قند سفید از ہر یک بست مثقال عسل مصفے سی مثقال مجموع را یکجا کردہ بآتش ملایم بجوشانند و کف آن را بگیرند و بقوام آورند پس بگیرند عود قماری ہشت مثقال مصطگی زعفران سنبل دارچینی قرنفل از ہر یک نیم مثقال کوفتہ بیختہ بآن بسرشند **ایضاً عنہ** از جوارش را نافع در ایام نقاہت مفید است آب سیب ترش بست مثقال آب لیموں نود مثقال گلاب پنجاہ مثقال قند سفید عسل مصفی از ہر یک بست و پنج مثقال ہمہ را یکجا نمودہ بآتش بسیار ملایم در دیگ سنگے بجوشانند تا بقوام آید پس بگیرند مصطگی زعفران پوست زرد اترج از ہر یک دو درم قرنفل باد رنجبویہ قاقلہ از ہر یک یک درم عود قماری خام دو درم کوفتہ بیختہ بآں بسرشند و ظرف چینی نگاہدارند شربت یک مثقال **جوارش عود ترش** بہ نسخہ حکیم محمد رضا ولد حکیم سلیمان شیرازی عود ہندی سی مثقال قاقلہ سنبل الطیب زعفران قرنفل پوست اترج باد رنجبویہ مصطگی از ہر یک نہ مثقال گلاب سہ صد مثقال آب لیموں یک صد و پنجاہ مثقال آب سیب ترش قند سفید از ہر یک دو بست مثقال بدستور معجون سازند **جوارش عود ترش دیگر** مقوی معدہ و دافع خفقان مانع قے از معمولی گل سرخ گاؤزبان گل گاؤزبان دانہ ہیل صندل بگلاب سودہ طباشیر ہر یک دو درم کشنیز مقشر پوست اترج پوست بیرون پستہ برگ پودینہ قرنفل سا ذنج تخم خشک ہر یک یک درم عود غرقی چہار درم زرشک بیدانہ شش درم شربت انار شیریں شربت انار ترش ہر یک پنج تولہ قند سہ چند مربا آملہ دو عدد **ایضاً منہ** عود غرقی سہ درم دانہ ہیل زرشک بیدانہ ہر یک دہ درم برگ پودینہ طباشیر پوست اترج سنبل مصطگی قرنفل سعد دارچینی دانہ قاقلہ زرنب صندل بگلاب سودہ اسارون تخم خشک ہر یک یک درم دارفلفل زنجبیل ہر یک نیم درم آب لیموں ہفت عدد آب منقوع تمر ہندی چہار تولہ قند سفید سہ چند۔

جوارش آملہ مقوی معدہ مشتہی و مانع اسہال و موافق محروری مزاج از مجربات علویخان مرحوم آملہ منقی پانزدہ تولہ شب در گلاب نیم آثار عرق بید مشک نیم آثار خیسانیدہ صبح خوب جوشانیدہ بعدہ ساختہ از پارچہ گذرانند و نبات سفید نیم آثار عسل مصفی پانزدہ تولہ داخل کردہ بقوام آرند پس مروارید ناسفتہ دو تولہ صندل سفید ابریشم مقرض غنچہ گل سرخ گل گاؤزبان دانہ ہیل پوست بیرون پستہ مصطگی دارچینی از ہر واحد یک تولہ عنبر اشہب ورق طلا از ہر یک سہ ماشہ ورق نقرہ نہ ماشہ کوفتہ بیختہ بآن بسرشند شربت نہ ماشہ و حکیم شریف خان صاحب وزن آملہ و شہد نیم آثار و نبات سہ پاؤ نوشتہ و بمنہیہ علاج الامراض نگاشتہ کہ دریں نسخہ بعضے تصرفات از راقم نیز واقع شدہ قانہم **جوارش آملہ دیگر** از ذکائی آملہ در شیر خیسانیدہ دہ تولہ عود مصطگی ہر یک یک تولہ پوست ترنج پوست بیرون پستہ از ہر یک ہفت ماشہ قند سفید یک من بدستور معمول تیار کنند۔ **جوارش آملہ** مقوی معدہ و دماغ مفید مزاج بارد از معمولی مربائے آملہ پنج عدد مربائے بلیلہ دو عدد گاؤزبان سنبل الطیب سا ذنج ہر یک یک درم گل نسرین گل سرخ ہر یک دو درم عود قرنفل ہر یک نیم درم قند نیم رطل **ایضاً** از کتاب مذکور مقوی معدہ و جگر مربائے آملہ پنج عدد مربائے بلیلہ دو عدد زرشک دو درم گل سرخ شاہ طباشیر سنبل الطیب دانہ ہیل مصطگی ہر یک یک درم صندل بگلاب سودہ یک مثقال قند سہ چند بگلاب بقوام نمایند **ایضاً منہ** برائے تقویت معدہ و جگر مربائے آملہ پنج عدد صندل بگلاب سودہ دانہ ہیل پوست ترنج گاؤزبان ہر یک دو درم سا ذنج زرنب عود غرقی ہر یک یک درم گل سرخ سہ درم زرشک

چہار درم در گلاب حل کردہ صاف نمودہ شربت تمر ہندی شربت انار شیریں ولایتی ہر یک چہار تولہ قند دو چندہ در گلاب قوام نمایند **ایضاً عنہ** مقوی معدہ و جگر مربائے
آملہ و ہلیلہ مربا ہلیلہ بلیلہ زرشک بیدانہ چہار مثقال پوست بیرون پستہ دانہ ہیل زہر مہرہ خطائی بگلاب سودہ گاؤزبان سنبل الطیب ابریشم مقرض گل گاؤزبان صندل
بگلاب سودہ سعد کوفی ہر یک دو مثقال غنچہ گل سرخ سہ مثقال آب انارین ولایتی آب بہ شیریں ہر یک بوزن ادویہ قند سہ چند ادویہ عرق گاؤزبان پاؤ آثار یا بیدمشک عنبر
مشک خالص ہر یک نیم مثقال ورق نقرہ یک درم واگر آب بہ بیدا نشود آب انار دو چند گیرند واگر ہر دو پیدا نباشند عوض آن شربت انارین و شربت بہ گیرند و در صورت قند یک
نیم چند ادویہ گیرند و در مفتاح آملہ و بلیلہ ہر یک بست عدد و زرشک نہ مثقال و ورق نقرہ شش ماشہ مرقوم است باقی بدستور نوشتہ کہ این نسخہ مکرر بعمل آمدہ **جوارش سفرجلی**
مقوی معدہ است و مشتہی و ہاضم طعام نافع ہیضہ بارد مانع قے و تہوع از معمولی سفرجل از تخم و تشر پاک کردہ یک رطل در سرکہ انگوری شلد واگر نباشد در سرکہ
قند بسے مقطر واگر بہم نرسد در آب لیموں تر نمایند و بپزند تا مہرا شود و صاف کردہ با یک رطل عسل و نیم رطل قند قوام کردہ این اجزا آمیزند دارچینی گل سرخ طباشیر پوست بیرون
پستہ مصطگی عود دانہ ہیل برگ پودینہ جوز بوا بسباسہ ہر یک چہار درم قرنفل سنبل الطیب پوست اترج ہر یک سہ درم زنجبیل فلفل دار فلفل زرنباد زعفران ہر یک درم مشک
عنبر ہر یک نیم درم خوراک تا چہار درم **جوارش سفرجلی** مسک معمول اکثر کافی بہی ولایتی عسل خالص ہر یک یک سیر سرکہ مقطر نیم سیر زنجبیل تر فند دارچینی قرنفل عود قماری
دار فلفل فلفل سیاہ ہر یک یک تولہ عنبر اشہب مشک خالص ہر یک یک ماشہ بہی را از تخم پاک کردہ با مقطر بپزند و سائیدہ با عسل قوام نمودہ ادویہ کوفتہ
بیختہ بیامیزند و مشک و عنبر را بگلاب حل کردہ بیامیزند **جوارش تفاح** جہت تقویت معدہ و قلب و احشا و دماغ نافع است و ہاضمہ را قوی گرداند از عجالۃ النافع
و ستنہ بگیرند یک رطل سیب اصفہانی کہ پوست و تخم آنرا دور کردہ باشند و با شربت ریحانی بجوشانند تا مہرا شود و پس بپالایند و با نیم رطل قند سفید و نیم رطل عسل مصفی
بقوام آورند پس نانخواہ دار فلفل قرنفل از ہر یک دو مثقال زنجبیل چہار مثقال زعفران نیم مثقال عود ہندی پنج مثقال کوفتہ بیختہ بآن بسرشند و در ظرف نگاہدارند
جوارش انارین از تالیف حکیم الملک حکیم عزت اللہ آب انار ترش آب انار شیریں آب انار ترش قند سفید از ہر یک یک صد و پنجاہ درم آب نعناع تازہ مستی و ہفت درم و نیم
پوست بیرون پستہ پوست ترنج مصطگی رومی سنبل الطیب قاقلہ کبار ہیل بوا طباشیر سفید زرد ورد و گشنیز خشک از ہر یک پنج درم عود قماری خام و دج ترکی از ہر یک سوم درم
کوفتہ بدستور جوارش سازند **جوارش فواکہ** نافع است از برائے ضعف معدہ و خفقان از علاج الامراض آب انار ترش آب انار شیریں آب امرود آب تورہ آب
زرشک آب سماق از ہر یک بست درم قند سفید یک رطل بقوام آوردہ فرود آرند پس مصطگی رومی دارچینی بادرنجبویہ اجزائے مساوی با عسل بسرشند شربتے دو درم
جوارش صندل نافع از برائے سوء ہضم کہ از حرارت باشد گل سرخ طباشیر صندل سفید ہر یک پنجدرم مصطگی سنبل الطیب عود خام ہر یک یک درم زرشک
چہار درم مشک خالص یک درم شربت بہی سہ وزن ادویہ بدستور بسرشند **جوارش چاء خطائی** مقوی معدہ مشتہی عجیب الفعل مکرر ساختہ شدہ
و بعمل آمدہ مشک عنبر اشہب زعفران ہر یک ماشہ عود غرقی چہار درم دارچینی قرنفل بسباسہ ہر یک مثقال چائے خطائی بادیان خطائی ہر یک یک دام پختہ دانہ الائچی خورد
قرنفل و کہنی ہر یک دو دام خام گلاب پاؤ آثار نبات یک آثار پاؤ بالا ادویہ جوشاندہ آب خالص آن صاف نمودہ با نبات بقوام آورند و لوزیات سازند و بوقت حاجت
در عرق گاؤزبان یا کیوڑہ یا گلاب جوش خفیف دادہ بطور قہوہ بنوشند منقول از مفتاح **جوارش عنبر** معدہ را گرم کند و ریاح غلیظ را تحلیل نماید و بلغم تقطیع کند و دل
و دماغ را قوت دہد و حواس را تیز سازد و ذکا ئی عنبر اشہب مشک خالص ہر یک دو ماشہ اسارون قرنفل زعفران ہر یک سہ ماشہ دانہ ہیل دارچینی دار فلفل زنجبیل جوز بویہ
ہر یک نیم تولہ نبات سفید عسل خالص ہر یک پاؤ آثار بدستور جوارش سازند **جوارش عنبر** تالیف حکیم علویخاں صاحب بجہت ضعف بدن و معدہ مجرب عنبر اشہب
دو مثقال مشک ترکی خالص چہار دانگ گلاب چہل مثقال نبات سفید ہشتاد مثقال مشک و عنبر را مقدار دہ مثقال نبات سفید کوفتہ آرد بیز نمودہ با پارچہ نازکی
بگذرانند و تتمہ نبات را بگلاب حل کردہ بقوام آوردہ تبر بزنند تا نیکو سفید شود و عنبر و مشک کوبیدہ را با آن مخلوط کردہ چند تبر دیگر بزنند و اقراص سازند ہر قرص یک مثقال
و ہر روز یک قرص آنرا با دہ مثقال گلاب تناول نمایند **جوارش ناردمشک** تالیف والد حکیم علویخاں معدہ را قوت دہد و اخلاط فاسدہ را دفع کند و جگر را قوت دہد
و بادہائے غلیظ و خفقان را دفع کند دارمشک شیطرج ہندی زنجبیل فلفل دار فلفل دارچینی قاقلہ صغار قاقلہ کبار قرنفل ساذج ہندی بسباسہ خولنجان مصطگی رومی کبابہ
چینی سنبل الطیب سلیخہ تخم کرفس نانخواہ بادیان بوزیدان انیسون افتیمون از ہر یک شش مثقال ریوند زعفران از ہر یک یک مثقال تربد سفید دوازدہ مثقال
اجزا کوفتہ با دو وزن ادویہ عسل مصفی سرشتہ بطریق معمول جوارش سازند شربتے از چہار مثقال تا شش مثقال **جوارش کمونی کبیر** معمول حکیم علویخان صاحب
نافع از برائے سردی معدہ و حشاء حامض و تپہائے بلغمی و سوداوی و سردی انثیین و قیلہ ریحی و فواق امتلائی و مغص معدہ و شہوت کلبی و قولنج ریحی و استسقاء طبلی
زیرہ کرمانی مدبر بریاں یک رطل فلفل سیاہ یک اوقیہ و نیم زنجبیل چینی دو اوقیہ برگ سداب در سایہ خشک کردہ سلیخہ سیاہ دارچینی قرنفل الطیب حب بلسان
مصطگی رومی سنبل الطیب ہر یک دو درم بورہ ارمنی پنجدرم کوفتہ بیختہ باسہ وزن ادویہ عسل مصفی بقوام آوردہ جوارش سازند بایں دستور کہ اول مرتبہ بورہ داخل کردہ

بہم زنند و نگاہدارند شربتے تا مثقال **جوارش فلافلی** طعام را ہضم نماید و تپ ربع را زائل کند منسخہ کامل الصناعہ فلفل سیاہ فلفل سفید دار فلفل از ہر یک
بست درم عود بلسان دہ درم زنجبیل تخم کرفس سلیخہ سیاہ ہزر سیالیوس اسارون راسن از ہر یک یک درم کوفتہ بیختہ باسہ وزن ادویہ عسل مصفی گرفتہ بسرشند شربت از یکدرم
باآب کرفس **جوارش مصطگی مرکب** سردی معدہ و ضعف آن و تقلب بارد و اسہال بلغمی را نافع و از برائے ضعف جگر و سیلان آب دہن و خفقان بارد مفید
مصطگی رومی فلفل سیاہ نانخواہ کباب چینی زیرہ کرمانی مدبر زیرہ سبز کرویا ورق گل سرخ پوست اترج تخم کاسنی رازیانہ کندر کشنیز خشک بادرنجبویہ گل گاؤزبان زرنباد
سنبل الطیب زعفران از ہر یک پنج مثقال دارچینی زنجبیل قاقلہ از ہر یک دہ مثقال قند سفید و عسل مصفی مساوی سہ وزن ادویہ بدستور جوارش سازند جوارش
مصطگی مفرد بہ نقل استسقا خواہد آمد **جوارش خولنجان** برائے ہضم طعام و طرد ریاح و سردی معدہ و جگر مفید تخم کرفس انیسون زیرہ کرمانی کرویا نانخواہ از ہر یک
یک درم خولنجان قرنفل قرفہ فلفل سعد ہر یک دو درم ہیل دارچینی نارمشک ہر یک سہ درم دار فلفل شش درم زنجبیل ہشت درم فانیذ شکر سفید سہ چند شربت دو درم
از علاج الامراض منقول **جوارش جالینوس** این جوارش را خاصیت بسیار است ہمہ اعضا را قوت دہد و دافع درد معدہ و ناہضم طعام است و بوئے دہن خوش
خوش کند و باد را بشکند و جنون و صداع و سرفہ بلغمی و ریاح بواسیری و ضیق النفس و بہق و بسیاری بول کہ از سردی بود و حصات کلیہ و مثانہ را نافع بود و سیاہی مو
را نگاہدارد و باہ را قوت دہد و گفتہ اند کہ ہر کہ بست روز برین جوارش مداومت کند از جملہ امراض بلغمی ایمن گردد و جہت دمامیل و زحیر و خلفہ مفید و بمنزلہ تریاق است و تعدیل
ندارد و محتاج بہ پرہیز چندان نیست سنبل الطیب قرنفل قاقلہ سلیخہ دارچینی خولنجان سعد کوفی زنجبیل فلفل سیاہ دار فلفل قسط بحری عود بلسان اسارون تخم [illegible]
زعفران از ہر یک دو درم مصطگی پنجدرم قند سفید برابر ادویہ تمام اجزا را کوفتہ بیختہ با دو چندان عسل بسرشند شربتے دو مثقال تا سہ مثقال و در بعضے بجائے قرنفل قرفہ است
و قند ندارد و مقدار شربت درین صورت یک مثقال است و گویند کہ اگر قصب الذریرہ را با مصطگی بسایند تلخی آن ببرد واللہ اعلم **جوارش فنداد یقون** بہ نسخہ شیخ
الرئیس نافع بود از برائے ضعف معدہ کہ بسبب برد و تولید ریاح در آن بسیار باشد و از برائے ضعف کبد بارد و استسقاء طبلی و از برائے درد پشت و درد معدہ زنجبیل سنبل الطیب
از ہر یک شش درم مصطگی رومی نانخواہ ہر یک چہار درم تخم کرفس نعناع خشک از ہر یک پنج درم سلیخہ سیاہ زیرہ کرمانی مدبر حب بلسان عاقرقرحا از ہر یک دو درم ساذج ہندی
یک درم کوفتہ بیختہ بعسل مصفی بسرشند و در سبوچہ اخضر نگاہ دارند و وقت حاجت بکار برند و مزاجش گرم است در اول درجہ سوم و خشک است در آخر درجہ سوم حکیم
معصوم در قرابادین خود گفتہ کہ شربت این جوارش مثقال و در نسخہ او چہار درم انیسون داخل است **جوارش متوکل** کہ جہت تقویت معدہ و سوء ہضم مجرب است از
قادری شریفی سنبل قرنفل دارچینی جوزبوا قاقلہ مشک ہر یک مثقال فلفل زنجبیل جندبیدستر ہر یک دو مثقال کندر سفید چہار مثقال قند سفید برابر ہمہ ادویہ کوفتہ بیختہ
بعسل صاف بسرشند شربتے سہ مثقال **جوارش جاودانی** معدہ را قوت دہد و طعام ہضم کند و حفظ زیادہ نماید و بواسیر را نافع بود و رنگ صاف کند و بوئے دہان
خوش گرداند از ذکائی و شریفی جوزبوا بسباسہ قرنفل دارچینی سنبل الطیب سعد کوفی آملہ منقی دانہ ہیل از ہر یک مساوی کوفتہ بیختہ با شہد سہ چند یا نبات سفید سہ وزن بسرشند مقدار
شربت دو درم **جوارش خوزی** منسوب بسوئے اطبائے خوزستان طعام را ہضم کند و اسہال را بند آرد و سپرز بگدازد و استسقا را نافع بود و ادرار بول کند از شریفی و ذکائی قسط
قرفہ سنبل الطیب حب بلسان سلیخہ از ہر یک دہ درم جوزبوا پنج عدد قاقلہ کبار قرنفل افیون اکلیل الملک شیطرج نارمشک از ہر یک چہار درم بسباسہ دو درم
از ہر یک سہ درم ریوند چینی زراوند مدحرج اشنہ از ہر یک پنجدرم ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ کابلی بروغن زیت بریان کردہ از ہر یک بست درم ہلیلہ دہ عدد حب الآس بوزن
ہمہ ادویہ نبات دو وزن ادویہ در گلاب بقوام آوردہ دارو ہا کوفتہ بیختہ بدان بسرشند و بعد از دو ماہ استعمال نمایند **جوارش خبث الحدید** مطبوخ بہ نسخہ شیخ الرئیس
صالح است از برائے ضعف معدہ و حرارت مزاج از عجالہ نافع خبث الحدید بریان بصری پوست ہلیلہ زرد ہلیلہ سیاہ پوست ہلیلہ آملہ منقی گل سرخ گلنار فارسی اذخر مکی
اجزائے مساوی ہمہ را در شراب ریحانی بجوشانند تا غلیظ شود و بپالایند و نگاہدارند ہر روز از آن مقدار سہ اوقیہ تناول نمایند **جوارش** بہ نسخہ قلانسی نافع است
از برائے ہضم طعام و کسر ریاح و ضعف معدہ پودینہ خشک فلفل نانخواہ کرویا کاشم برگ سداب زنجبیل قرنفل دار فلفل دارچینی اجزا مساوی بعسل بسرشند شربتے دو درم
جوارش کافور کہ نافع است از برائے ضعف معدہ و کبد و سوء استمرا و دفع ریاح کافور قیصوری زعفران جوزبوا فلفل زنجبیل بسباسہ قرنفل دارچینی نارمشک
قرفہ الطیب فلفلمویہ فرنجمشک اجزا مساوی کوفتہ بیختہ باسہ وزن مجموعہ ادویہ عسل بسرشند شربتے یک مثقال از علاج الامراض و قادری **جوارش مقوی معدہ** از
معمولی مصطگی قرنفل سنبل الطیب از ہر یک پنجدرم عود ساذج زرنب سعد دارچینی ہر یک درم دانہ ہیل زرشک گل سرخ گاؤزبان ہر واحد دو درم قند سہ چند بقوام آوردہ
جوارش برائے تقویت معدہ قائمقام جوارش عود ترش است از کتاب مذکور آب لیمون چہار عدد ساذج زرنب سلیخہ سنبل الطیب ہر واحد درم گل سرخ دانہ قاقلین
ہر واحد دو درم قند سہ چند **جوارش** مانع برودت معدہ و سوء استمرا از تجربات حکیم اصغر حسین قاقلہ پنجدرم بسباسہ قرفہ ہیل دار فلفل اسارون ہر یک سہ درم
قرنفل دہ درم فلفل سیاہ دو درم شکر طبرزد بست درم کوفتہ بیختہ باسہ چند عسل بسرشند **جوارش اترج** معدہ را قوت دہد و اشتہا آرد و باد را بشکند و بوئے

دہان خوش کند و بجز را نفع بخشد از لقائی مشک دو دانگ قرنفل جوزبوا فلفل دارفلفل قرفہ قاقلہ خولنجان زنجبیل دارچینی ہر یک یک درم پوست ترنج خشک کردہ شش درم کوفتہ
بیختہ بعسل بسرشند شربتے دو درم و یک نسخہ جوارش اترج کہ مقوی معدہ است در فصل فالج ذکر یافت و جوارش آملہ و جوارش صندل و جوارش زعفران کہ مقوی معدہ اند
در فصل خفقان مذکور شد و جوارش آملہ و جوارش زرشک و جوارش عود و جوارش انارین کہ مقوی معدہ و ہاضم اند در فصل نقصان اشتہا خواہند آمد جوارش
انجدان کہ نافع است از برائے ہضم طعام در فصل نفع معدہ مذکور گردد جوارش قابضہ و آملہ و زرشک و فواکہ وغیرہ کہ مقوی معدہ اند در فصل اسہال مذکور خواہند شد و
جوارش کندر کہ معدہ و ہاضمہ را قوت دہد در فصل فتق خواہد آمد و جوارش لولوی مقوی معدہ در فصل کثرت اسقاط مسطور خواہد شد **چٹنی** ترکیب ہندیست در تقویت معدہ مکرر بہ تجربہ
حکیم شریف خاں صاحب رسیدہ و چون زنان بعد از ولادت استعمال نمایند جہت پرسوت و قطع سیلان آب فرج و تنگی آن نافع از مشریفی ببیاسہ زعفران الائچی خورد
از ہر یک شش ماشہ جوزبوا سہ ماشہ قرنفل پیپل چیتہ دارچینی گل سپاری گل لیستہ از ہر یک یک تولہ خرما کہپرہ ہر یک دوازدہ دام مغز بادام روغن زرد ہر یک نیم پاؤ
مشک سہ ماشہ شہد سہ پاؤ ورق نقرہ بست و پنج عدد **نوع دیگر** آملہ بست درم در سرکہ یک شبانہ روز تر نمایند بعد از آن باب بشویند و بجوشانند و بکوبند و از
پارچہ کتان بگذرانند و با یک آثار قند بقوام آورند و بالائے آن این دارو ہا کوفتہ باریک نمودہ بیامیزند طباشیر الائچی خورد و کلاں زنجبیل گلنار تخم خماض از ہر یک چہار ماشہ
زعفران دارچینی ہر یک سہ ماشہ پوست ترنج شش ماشہ بدستور تیار نمایند **چٹنی** مخترع علویخاں لذیذ و مطبوع الطبع و ہاضم منقول از بیاض والا ماجد انبہ بے جالی
سہ نیم آثار پوست و استخوان دور کردہ باریک سائیدہ آب ادرک نیم آثار نمک سنگ بقدر ذائقہ آمیختہ بالائے ظرف چینی مالیدہ چند روز در آفتاب گذارند تا خشک
شود پس در عرق نعناع بخیسانند بعدہ کشنیز مقشر جوزبوا دانہ ہیل دارچینی پودینہ خشک ہر یک سہ تولہ سیاہ دانہ خردل مقشر فلفل سیاہ فلفل سرخ ببیاسہ قرنفل
ہر یک دو تولہ ہمہ را باریک سائیدہ مخلوط نمایند **ایضاً** از بیاض مذکور لہسن ادرک امچور ہر یک پاؤ آثار نمک سنگ مرچ سرخ ہر یک نیم پاؤ قند سیاہ پاؤ آثار اول مرچ را خشک
کوفتہ بیختہ باقی چیز را قدرے قدرے سرکہ انداختہ بسایند تا چون حلوا شود و قند را در سرکہ حل کردہ بیامیزند بعدہ لونگ مرچ سیاہ پودینہ کلونجی ہر یک دو دام اضافہ کردہ
باریک نمودہ نگہدارند **چٹنی** مقوی معدہ و جگر و مشتہی و ہاضم طعام خوش ذائقہ از معمولی آنبہ خام صد عدد پوست و خستہ دور کردہ خوب سائیدہ بعد از آن پودینہ نیم پاؤ
فلفل سیاہ زیرہ سیاہ ہر یک چہار دام قرنفل درست دام شونیز سہ دام دانہ قاقلین ہر واحد دام ادرک پاؤ آثار دارفلفل زنجبیل ہر واحد دو دام نمک بقدر پسند
ذائقہ ہمہ ادویہ کوفتہ بیختہ با انبہ سائیدہ مخلوط کردہ نگہدارند و خشک نمایند بعدہ عرق نعناع یعنی سرکہ مقطر دادہ باز سائیدہ در ظرف چینی دارند تا پانزدہ روز
استعمال نمایند اگر خواہند دارچینی افزایند **چٹنی** کہ مشہور بہ چٹنی است ہاضم طعام است از کتاب مذکور امچور قند سیاہ سیر مقشر ہر واحد آثار مرچ سرخ نیم پاؤ
مرچ سیاہ ادرک ہر واحد چہار دام الائچی خورد پودینہ خشک ہر یک دو دام قرنفل دام عرق نعنع سہ آثار امچور را در عرق شب تر کنند صبح سائیدہ دیا با نمک و سیر بسایند مع قند سیاہ و
مرچ و ادرک و پودینہ سائیدہ قرنفل درست آمیختہ باز بسایند نگاہدارند و اگر ادرک بہم نرسد عوض آن زنجبیل سائیدہ اندازند **چورن** ہاضم و مشتہی منقول از بیاض
بخشی صاحب پوست ہلیلہ زرد دارفلفل شیطرج ہر کدام یک درم نانخواہ بادیان ہر کدام نیم درم دارچینی چہار ماشہ قرنفل سہ ماشہ قاقلہ کبار زرشک تمر ہندی نمک
لاہوری ہر کدام یک تولہ خولنجان سہ ماشہ سماق انار دانہ ہر یک شش ماشہ **ایضاً** از معمولات اہل ہند نمک لاہوری نمک سیاہ زیرہ سیاہ زیرہ سفید پوست ہلیلہ
زرد پوست ہلیلہ کابلی ہلیلہ سیاہ زنجبیل فلفل سیاہ دارفلفل انار دانہ چیتہ بانٹہ نمک کشنیز سماق ہر یک دو تولہ باب لیموں خمیر کردہ خواہ حب بندند خواہ بطریق
سفوف نگاہدارند بعد از غذا و قبل از غذا بخورند **چورن** مجرب بہضم طعام کند از بعضے نسخہائے ذکائی ساقج ہندی فلفل سیاہ نمک لاہوری برابر کوفتہ و
بیختہ از یک ماشہ تا دو ماشہ بالائے طعام بخورند یا وقت سوء استمرار طعام و وجود نفخ **ایضاً** منہ جہت بدہضمی معمول و مجرب است مرچ سیاہ اجوائن
نمک سنگ جواکھار نمک سیاہ زیرہ سفید بادیان کشنیز خشک آملہ برابر کوفتہ بیختہ نگہدارند وقت حاجت بخورند **چورن** کہ مسمے بہ لونگ آدچورن است
نسخہ ہندی است مقوی معدہ و برائے امراض سوداوی و بلغمی و ریحی نافع بود و منی و خون بیفزاید ضعف بدن و ہاضمہ و قولنج و سوزاک و دمہ و سنگرہنی
رفع کند مجرب است از علاج الامراض قرنفل الائچی خورد تیلیا تگر دارچینی ملہٹی دارفلفل صندل سفید زیرہ سیاہ و سفید زنجبیل تنکیسر ناگیسر جوزبوا کافور
جو دانہ تخم نیلوفر کنکول خس چہر بوزن برابر سودہ نصف مجموع ادویہ نبات داخل نمودہ خوراک از یک درم تا دو درم باب سرد **حب سنا** دافع قبض و نفع و ہضمی
از معمولی سنا مکی پوست ہلیلہ زرد فلفل گرد ہر یک یک درم مویز منقے دوازدہ درم کوفتہ بیختہ بہم سرشتہ حبہا سازند خوراک دو مثقال **حب ذہب** جہت
تنقیہ معدہ از رطوبات و تقویت جرم و تحلیل او عظیم المنفعت است پیش از طعام و بعد از طعام با پرہیز و بغیر پرہیز بتوان خورد خاصۃً کسے را کہ در معدہ او رطوبات باشد
و ضعیف القوت بود نمک ہندی یک درم و نیم نانخواہ کرویا تخم کرفس زیرہ کرمانی انیسون ہر یک دو درم مصطگی سہ درم ہلیلہ سیاہ ہلیلہ کابلی ہر یک پنج درم کوفتہ بیختہ
باب برگ ترنج برابر نخود کلاں حبہا سازند متصل طعام یا بعد زمانے از فراغ طعام بخورند **حب مصطگی** جہت تقویت معدہ ضعیفہ کہ دردے بلغم در پیچ متولد

شود نفع تمام دارد و طمع هندی یک درم پوست هلیله زرد هر یکدرم و نیم زنجبیل سنبل الطیب هر یکدو درم مصطگی سه درم هلیله سیاه چهار درم صبر شش درم آب گندنا حبها
سازند شربتے یکجدم حب خوش ذائقه که برساخته بعمل آمده با هضم طعام است بعد خوردن طعام یکدو حب تناول کنند از کتاب مذکور چوک ترش زنجبیل هر یکدو درم
و نیم نمک لاهوری چهار درم قرنفل دار چینی هر یک یکدرم فلفل گرد دانه الائچی کلان هر یک ماشه کوفته بیخته بقدر نخود حب بندند حب هاضم از کتاب مذکور نمک سیاه
نمک ترش هر یک تولہ نانخواه دو ماشه قرنفل فلفل گرد وج هر یک ماشه ادویه کوفته بیخته بنمک آمیزند و حب سازند خوراک ماشه بالائے طعام حب نمک هاضم طعام و دافع
ریاح نافع معده ایضاً از قرابادین مذکور پنج نمک یعنی لاهوری و نمک اندرانی و نمک سیاه و نمک سانبهر و نمک نفطی پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله بادیان نانخواه هر یک
یکدرم زیره سیاه و سفید پوست شیطرج زنجبیل فلفل دار فلفل تنکار بریان نوشادر سنارکی هر یک شش ماشه حلتیت بریان سه ماشه ادویه باریک سائیده در بست یک عدد آب
لیمون کهرل کنند تا قابل حب بستن شود بقدر کنار دشتی حب سازند خوراک یک حب حب برائے هضم طعام و تحلیل ریاح و نفخ معده و قولنج و قبض طبعی و مزاج بارد نافع
است از علاج الامراض زنجبیل پوست هلیله زرد تربد سفید مقشر آمله مثقی فلفل گرد نمک سنگ نرم کوفته آب اترهندی سرشته گولی بندد بقدر دو ماشه خوراک بیخاشه یا
نه ماشه بگلاب یا آب گرم و در طبع عجیب برائے تقویت معده انار دانه بوزن اضافه نمایند حب هاضم و مشتهی و مقوی معده از معمولی صمغ سهجنه انگوزه بریان سهاگه
بریان بادیان زنجبیل هر یکدرم نمک سیاه سه درم عرق ادرک عرق برگ سهجنه لعاب تخم حلبه هر یک پاؤ آثار همه ادویه کوفته بیخته اول در عرق ادرک من بعد عرق برگ سهجنه بعده
در لعاب تخم حلبه خوب کهرل کرده بقدر بندق حب بندند خوراک تا دو حب در دفع ریاح بنظیر است ایضاً هاضم و مشتهی و رفع فضول معده بعمل آمده پوست هلیله زرد پوست
آمله فلفل زنجبیل نانخواه زیره سیاه و سفید چوک ترش نمک سونچر نمک سیاه هر یک یکدرم بحیه قرنفل یک ماشه نمک سنارکی سه درم بحیه آب لیمون کاغذی بقدر
احتیاج کهرل کرده حب بمقدار فندق بندند و یکے تا دو خورند حب هاضم که بینظیر است و معمول پوست هلیله زرد پودینه نمک لاهوری چوک ترش هر واحد چهار درم
زنجبیل فلفل گرد دار فلفل دانه الائچی خورد نانخواه هر واحد دو درم پوست شیطرج قرنفل هر یک نیم درم آب لیمون کهرل کرده حب بندند از مفتاح ایضاً هاضم و دافع
ریاح معده نمک سانبهر نمک سیاه هر یک بوزن فلوس بحیه و نیم آثار سرکه کهنه جوشند چندانکه تمامی سرکه جذب شود و قابل حب بستن شود بقدر کنار دشتی حبها سازند
و بکار برند حب هاضم و مشتهی در حالت امتلا و سده اکثر بعمل آمده و برائے درد معده مفید است و نظیر ندارد نمک سانبهر نمک سیاه نمک لاهوری پوست هلیله زرد
پوست هلیله آمله شیطرج اجوائن دار فلفل فلفل مویه قرنفل سیاه سنارکی امچور ادرک برگ تنبول هر یک یک تولہ سهاگه شش ماشه امچور و ادرک در آب تر کرده چون نرم شود
سائیده با برگ پان نیز صلایه کرده با ادویه مذکوره آمیخته در آب لیمون کهرل کرده بقدر شش ماشه حب بندند خوراک یک حب اگر ادرک بہم نرسد عوض آن زنجبیل اندازند معمولی
حب نمک جهت هضم و تقویت معده و طرد ریاح غلیظه و دفع فواق شدیده معمول است از شرح نفیسی و نوکانی نمک سانبهر نمک سیاه نمک شور نمک سیندهه هر یک
سه مثقال نعناع زرنباد هر یک پنج مثقال پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله مقشر فلفل گرد دار فلفل زنجبیل وج ترکی هر دو زیره یک یک مثقال تخم کشنیز نیم پاؤ یعنی بیست
درم نانخواه بادیان هر یک پاؤ سیر یعنی شانزده درم کوفته بیخته با آب لیمون خمیر کرده در آفتاب خشک سازند باز با آمله سبز و اگر آمله سبز بہم نرسد آمله خشک را در آب تر نموده به
همان آب خمیر کرده خشک ساخته باز با آب لیمون خمیر کرده حبها برابر جوز بواسته یکے را بخورند حب ترش بجهت هضم طعام و تقویت معده مفید و خوش مزه است
و در شهر لکهنو از میر محمدی منقول بگیرند زنجبیل سفید بے ریشه یک آثار و نهایت باریک بسایند و از پارچه گذرانند و در میان آب انداخته یک شب روز گذارند و صبح آب آن را
دور نمایند و هفت هشت مرتبه همین نهج عمل نمایند تا که خوب سفید شود و بعد از آن نمک لاهوری سائیده نیم پاؤ اضافه نمایند و آب لیمون بقدرے که دو انگشت بالا ایستد
بیندازند و بگذارند که خشک شود و بعد از آن ببینند که نمک خوب است یا کم اگر کم باشد بقدر دو درم یا کم نمک دیگر سائیده در آب لیمون آمیخته همان قدر آب لیمون داخل
کنند همچنین سه چهار مرتبه آب لیمون زیاده نمایند و اگر نمک کم باشد فقط آب لیمون افزایند چون خشک شود گولیها بمقدار نخود بندند حب ترش معمول حکیم میرزا خان
و والد او شان برائے هضم طعام و دفع ریاح بواسیر و تقویت معده از مجربات است زنجبیل یک آثار قرنفل دار فلفل هر یکدو درم بحیه دانه هیل یکدرم بحیه نمک سیاه
نمک سنگ هر یک پاؤ آثار کبریت اصفر براق دو درم بحیه کبریت را در روغن گاو بریان ساخته بعد از آن همه ادویه را علیحده علیحده کوفته بیخته در آب لیمون تر نمایند آن
قدر که آب لیمون دو انگشت بالائے ادویه باشد پس از آن که آب لیمون خشک شود همان مقدار آب لیمون دیگر بیندازند و هفت مرتبه چنین کنند بعد از آن حبها بمقدار نخود
بندند سه حب خورده باشند حب حلتیت جهت تقویت معده و هضم طعام و طرد ریاح مفید از تالیف حکیم شریف خان صاحب زنجبیل سه تولہ انگوزه خالص چهار
تولہ قرنفل خولنجان قرنفل دار فلفل کباب چینی زنا قلم سنار مصطگی تلفلمونیا نانخواه اہلیله سیاه هلیله کابلی هلیله آمله هر یک تولہ نمک لاهوری نمک سیاه هر یک دو تولہ شونیز نیم ماشه
ادویه را کوفته بیخته و حلتیت را کوفته در روغن بریان نموده در آب صبر و آب لیمون و آب ادرک آنقدر که چهار انگشت بالا باشد تر نمایند و یک مرتبه تجدید
آبها نموده حبها بمقدار نخود بندند و اگر برائے تقویت باه مرتب سازند در آب لیمون و ادرک تر کنند و بهمنین و مثقال و لسان العصافیر و ثعلب مصری یکیک تولہ

سہ ماشہ گل سرخ مصطگی بادرنجبویہ ہر یک شش ماشہ سنبل الطیب اسارون بسباسہ ساذج ہندی ہر یک یکماشہ مشک خالص عنبر اشہب ورق طلا ہر یک نیم ماشہ شربت سیب
شیرین شربت سیب ترش شربت انار ترش شیرین شربت انار شیرین ہر یک شش تولہ واگر مزاج صفراوی باشد شش تولہ آب لیمون کاغذی داخل سازند دیگر نسخہ
خمیرہ عود ترش کہ ضعف معدہ را نافع است و در فصل خفقان گذشت **دوائے** ہاضم و مشتہی و خوش مزہ آب ادرک آب لیمون صلایا باہم سودہ ہر یک یک نیم پاؤ نمک لاہوری
چہار دام فلفل گرد دو نیم دام فلفل دراز دو دام ترنش تولہ سہاگہ بریان دو دام حلتیت بریان نیم دام ادویہ سائیدہ با یک سودہ در آب لیمون صلایہ کردہ کہ ثقل نماند در شیشہ دارند خوراک از
تولہ تا دو تولہ از معمولی **دوائے** ہاضم رائب یعنی آب دوغ آب لیمون کاغذی یک آثار آب ادرک پوست بیخ چیتہ کہ سہ دام فلفل ہفت درم سہاگہ بریان دو درم نمک لاہوری
قدر ذائقہ منقول از بیاض استاد **ایضاً** منہ آب جنبرات آب لیمون کاغذی نیم آثار آب ادرک ربع پاؤ فلفل گرد چیتہ سہاگہ بریان کہ یک درم نمک یک دام شربت
سودہ باہم آمیختہ در شیشہ نگاہدارند **دوائے** کہ در ضعف ہضم بلغمی کہ مادہ غلیظ و لزج بسیار باشد بکار آید از خلاصہ اول مادہ را بہ ایارج الاصول و غیرہ بعد انجیر تنقیح دہند
و بعد از آن بحب ایارج و قوقایا و اسطمخیقون کہ در فصل صداع مذکور شد تنقیہ نمایند و پس از تنقیہ قرص گل یک درم مصطگی عود ہندی ہر کدام دانگے کوفتہ بیختہ با گلقند
عسلی بہ شہد بالائش گلابے کہ اندر آن انیسون تخم کرفس و نانخواہ جوشانیدہ باشند بنوشند **دوائے** کہ امراض گرم معدہ را مجرب صاحب خلاصہ است کشنیز
خشک تخم کاسنی ہر کدام یک اوقیہ گل سرخ ہلیلہ زرد مصطگی ہر کدام چہار درم قرنفل صندل سفید گل بنفشہ رب السوس ہر کدام سہ درم ہمہ را کوفتہ بیختہ در آب پودینہ و آب
لیمون سہ مرتبہ تر کردہ بدارند و خشک سازند بعدہ شکر طبرزد سرشتہ و بقدر حاجت استعمال نمایند **دوائے** روزمرہ از بیاض استاد در جوم دوار المسک معتدل بخورند
و بالائش شیرہ دانہ ہیل در عرق کیوڑہ عرق کاسنی و گاؤزبان و گلاب بر آوردہ با شربت انار شیرین بخورند **ایضاً** کہ جہت تقویت ہضم و اشتہا مجرب است آب
ادرک آب گھیگوار ہر یک چہار تولہ نمک سیاہ دو تولہ باہم آمیختہ در شیشہ انداختہ زیر آفتاب از مدت سہ چہار روز بعدہ از یک تولہ با عرقیات مناسب شروع نمایند و بتدریج
اضافہ سازند از دکائی **دوائے** جہت تقویت معدہ و تابع آن از بیاض استاد معقول است گلو نہ ماشہ مصطگی یک نیم تولہ عسل پاؤ آثار شربت کیدم **دوائے**
برائے ضعف ہضم از مطب شیرہ بادیان چہار ماشہ شیرہ دانہ ہیل سہ ماشہ تخم خربوزہ چہار ماشہ گلاب چہار تولہ شربت انار شیرین دو تولہ برائے تقویت معدہ **ایضاً** بادو سکم
جوارش کمونی کبیر شش ماشہ شیرہ بادیان گلقند آفتابی جوارش کمونی کبیر شش ماشہ گلقند آفتابی دو تولہ سرشتہ بخورند بعدہ سکنجبین سادہ دو تولہ گلاب عرق بادیان
ہر یک چہار تولہ عرق کیوڑہ پنجتولہ بنوشند و در نسخہ دیگر جوارش مذکور سکنجبین سرشتہ و گلقند آفتابی محلول معمول است این نسخہ ترکیب برائے تحلیل ہضم طعام و تقویت
معدہ است **دوائے** برائے ضعف ہضم نوشدارو در عرق گلاب جوشانیدہ **ایضاً** جوارش عود جوارش آملہ ہر یک پنجماشہ ممزوج نمودہ بخورند و گلاب بنوشند
ایضاً ضعف ہضم نوشدارو ہفت ماشہ عود غرقی سودہ شش ماشہ در عرق الائچی و گلاب ہر یک شش دام جوشانیدہ نیم گرم بنوشند **ایضاً** بادرو شانہ جوارش کمونی کبیر
شش ماشہ خوردہ عرق کاسنی عرق گاؤزبان عرق عنب الثعلب گلاب ہر یک چہار تولہ گلاب آفتابی سہ تولہ دو خلکردہ بنوشند **ایضاً** و جع کامل بعد غذا غلیظ
شربت دینار بعرق بادیان و عرق عنب الثعلب گلاب داخلکردہ بنوشند **دوائے** تخمہ از سکنجبین نمک سے کنانیدہ گلابے کہ از دانہ الائچی و بادیان ہر واحد
یک تولہ نبات ہفت تولہ گلاب سہ پاؤ آب خالص یک آثار تیار ساختہ باشد جرعہ جرعہ دہند یا مصطگی یک تولہ در گلاب یک آثار جوشانیدہ با نبات دہند یا مصطگی سہ
ماشہ بگلقند آمیختہ بخورند بالائش شیرہ بادیان انیسون الائچی وغیرہ بدہند از اقتباس **دوائے** برائے سوء ہضم و تخمہ باحمی گلاب چہار تولہ سکنجبین گلقند ہر یک یک تولہ نیم
تولہ عرق بادیان پنجتولہ بدہند **دوائے** برائے تخمہ و شدت در فاربیل و بیائی نیم ماشہ بگلاب و عرق بادیان ہر یک چہار تولہ سودہ بدہند **ایضاً** در صفراوی غالب شربت
انار ین نعنع سکنجبین سادہ یک یک تولہ سکنجبین کیوڑی دو تولہ گلاب دہ تولہ و عرق کاسنی داخل کردہ اسپغول مسلم **ایضاً** در صفرا و بلغم بادیان سودہ چہار
ماشہ بہ سکنجبین دو تولہ و گلقند آفتابی یک نیم تولہ سرشتہ بخورند و مربائے تمر ہندی دو تولہ در گلاب مالیدہ صاف کردہ بنوشند **دوائے**
برائے ضعف و نقاہت و نزلہ بعد تخمہ کہ اصلاح معدہ کردہ باشد دوار المسک ہفت ماشہ عرق گاؤزبان پنجتولہ عرق کیوڑہ چہار تولہ گلاب دو تولہ شربت بزوری یک
نیم تولہ **ایضاً** برائے اصلاح معدہ انیسون بادیان یک یکماشہ سودہ بجوارش عود پنجماشہ سرشتہ عرق بادیان **ایضاً** جوارش عود ترش ہفت ماشہ شیرہ بادیان چہار
ماشہ انیسون دو ماشہ شربت بزوری دو تولہ **ایضاً** جوارش عود ہفت ماشہ لعاب بہدانہ شیرہ بادیان شیرہ انیسون ہر یک سہ ماشہ شیرہ خیارین شش ماشہ شربت
انار ین تولہ **دوائے** کہ بعد تخمہ و بدہضمی تپ شدہ باشد آب تمر ہندی چہار تولہ شیرہ کاسنی شیرہ مغز تخم کدو ہر یک شش ماشہ لعاب بہدانہ سہ ماشہ گلاب چہار
تولہ گلقند آفتابی سہ تولہ **دوائے** مقوی اشتہا و معدہ و رنگ رو برافروزد و عمل است چاشنی خطائی یک درم بادیان خطائی نیم درم دانہ الائچی خرد دارچینی
ہر واحد نیم مثقال مصری تولہ ہمہ را در گلاب یا بید مشک یا عرق کیوڑہ اگر باشد بہتر والا در آب نیم سیر بجوشانند چون نیم پاؤ بماند نیم گرم بطور قہوہ بنوشند و چای خطائی را
در آخر جوش اندازند منقول از مفتاح **دوائے** کہ بر ہضم اعانت کند و سوزش سینہ کہ از ناگوارید طعام بہم رسد رفع کند از مجربات استاد مغفور در نقابی

هم سه شوکباب چینی یک یک نمک ترنج دانه الایچی خورد هر یک دو دانگ قرنفل چهار دانگ طباشیر سه دانگ صندل سفید نبات هر یک سه ستار و نیم کوفته بیخته هر صبح دو دانگ بخورند دواے که برای تقویت معده منافع است و بفصل نقصان اشتها مذکور گردید **دواء المسک معتدل** مقوی معده و خفقان مذکور شد

روغن محلل جهت تقویت معده بسیار نیکوست و تحلیل ریاح معده و تسکین انتفاخ و علاج اوجاع معده از نقل سنبل الطیب مصطگی ملک السلطم هر یک مثقال

اشنه اسارون قصب الذریره اذخر هر یک دو مثقال روغن بابونه روغن گل هر یک نیم رطل ادویه را جوکوب نموده با روغنها مخلوط کرده در آفتاب گذارند اگر تابستان باشد

و هر روز بر هم زنند تا ده روز بعد از آن صاف کرده گرم نگاه دارند و روغن مصطگی و بفصل کرب و قلق معده خواهد آمد و روغن مسطکی در فصل ثانی گذشت و یک نسخه آن در فصل وجع

مفاصل خواهد آمد **سفوف لولوی** از حکیم میر محمد هادی مقوی معده و کبد و قلب نافع از برای خفقان و ضعف قلب و توحش و مشارکت معده از حصول اخلاط سوداوی

و بلغمی مخلوط بعضی او اصحاب مالیخولیای مراقی و وسواس را نافع است و طعام هضم نماید و احداث اخلاط صالح کند مروارید ناسفته کهربا کشنیز خشک مقشر آمله مقشر

سماق منقی انار دانه بادرنجبویه دارچینی مصطگی رومی دانه هیل طباشیر سعد کوفی خولنجان زیره کرمانی مر بروره کرم پوست اترج سادج هندی زرشک منقی آب را ازیانه و رونج

از هر یک یک مثقال مشک تبتی عنبر اشهب ورق طلا از هر یک شش قیراط نبات سفید بیست مثقال کوفته بیخته هر روز صبح و شام نیم نیم مثقال تناول کنند

سفوف دیگر تالیف مصنف الیه نفع رطوبات کند و تقوی معده رطب و هضم طعام است از چینی سعد کوفی عود قماری انخواه بادیان خطائی قرنفل سیاه دار فلفل دانه هیل

صعتر فارسی رازیانه انیسون کشنیز خشک مقشر زیره کرمانی مر بر زیره سفید مرزنجبیل مصطگی زرنبا کوفته بیخته مشربت یک مثقال با عرق بادرنجبویه بیاشامند **ایضا**

از مصنف الیه که بهترین منفعت دارد دارچینی مصطگی قرنفل بادیان خطائی زیره کرمانی مر بر زیره سفید برابر هر یک جزوے نبات سفید بوزن مجموع ادویه کوفته بیخته شربتی

یک مثقال **سفوف** که مداومت آن معده و دل و دماغ را قوت دهد و تفریح آورد و دفع علل معده نماید و حفظ صحت کند از علاج الامراض مروارید ناسفته کهربا ابریشم

مقرض از هر یک چهار دانگ و درونج دارچینی ابابسه از یانه مصطگی انیسون زرنباد از هر یک یک مثقال نبات سفید ده مثقال کوفته بیخته شربتی از دو درم تا سه درم **سفوف**

پچلونه هاضم از بیاض استاد مرحوم زیره سفید انار دانه بادیان هر یک چهار توله هلیله زرد آمله مقشر هر یک یک توله نمک لاهوری پنج توله فلفل دراز دو ماشه فلفل سیاه چهار ماشه هر یک

ترش چهار توله نمک سونچر اجوائن زیره سیاه هلیله کابلی سونته ستو الاک پپل مرچ جبیتا دارچینی الایچی خورد لونگ امل بید اجمود با برنگ کشنیز خشک **سفوف** نمود فلفل دراز ماشه پچلون

چهار ماشه بدستور **سفوف حیات** از بیاض مذکور پوست هلیله کابلی بادیان سونته سنا ترکی نمک سیاه مساوی کوفته بیخته تا سه ماشه یک توله بخورند و در کتاب منقول زیره سفید

و پوست بلیله دار فلفل عوض زنجبیل مرقوم است و وزن هر یک چهار جزو دار فلفل یک جزو و قلمی نموده که این سفوف هاضم و ملین است و مسمی است **سفوف الحیات سفوف**

که سوء مزاج حار معده را باصلاح آرد از خلاصه گلسرخ تخم خرفه تخم خیار تخم بادرنگ هر کدام سه درم طباشیر صندل سفید گل ارمنی هر کدام دو درم تخم کشوت زرشک هیل کشنیز خشک یک

شبانه روز در سرکه تر کرده و خشک نموده هر کدام دو نیم درم کافور نیم درم عود هندی یک درم همه را کوفته بیخته یک مثقال از آن با رب انار شیرین ترش یا رب سیب یا رب بخوره بدستور

سفوف که سوء المزاج بارد و جشاے حامض را زائل سازد از کتاب مذکور سنبل الطیب مصطگی قاقله سعد هر کدام دو درم عود هندی سک هر کدام سه درم انیسون تخم کرفس گلسرخ

هر کدام چهار درم کوفته بیخته یک مثقال با شربت عود بدستور **ایضا منه** که همان فائده دارد سنبل الطیب مصطگی برگ بادرنجبویه هر کدام دو درم سعد زیره نعناع خشک انیسون هر کدام دو درم هلیله کابلی

هلیله آمله هر کدام سه درم عود هندی یک نیم درم کوفته بیخته دو درم با شراب ریحانی یا میبه بدستور **سفوف** که در ضعف هضم مفید سودمند است از بیاض مسطور عود هندی مصطگی قرنفل ترنج قرد

هر کدام سه درم با نعناع خشک مرا جو هر کدام دو درم ابابسه یک درم ازان با یکجا اندازند مصطگی عود و سنبل قرنفل هر شام نهار باشند بدستور **سفوف** مقوی معده که در حرارت و برودت

قریب باعتدال است از منتخب کشنیز خشک زرد روبه هر یک یک درم سنبل مصطگی کندر انیسون هر یک نصف درم طباشیر یک اسپر هر یک ربع درم قند سفید یک مثقال مشک بوزن

خشخاش خوب باریک بسایند و با گلقند استعمال کنند **سفوف عود** معده سرد و ترا سود دارد از قادری علاج الامراض قرنفل کبابه هر یک پنج درم سنبل مصطگی هر یک

سه درم عود خام بیست درم شکر طبرزد بوزن ادویه شربتی باده درم گلقند **سفوف هاضم** از معمولی پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله بادیان انخواه زیره سفید نمک لاهوری نمک

سیاه نمک سنبهر چواکهار هر یک و توله سهاگه بریان نوشادر فلفل گرد دانه الایچی خورد زنجبیل دار فلفل هر یک یک توله **سفوف** سازند و در کتاب مفتاح نوشته که این **سفوف** هاضم خوش

مزه و مسهل قوام ستام برگ سلیمانی و کر بیل آمده و عوض جواکهار نمک اندرانی نگاشته **ایضا منه** هاضم و مشتهی و ملین که و عمل است پوست هلیله زرد زنجبیل بادیان انخواه نمک لاهوری

نمک سانبهر نمک سندهی جواکهار نمک سیاه سنا مکی ترب دست گل سرخ هر یک یک توله آب کچری زیره سفید دانه الایچی کلان هر یک هلیله سیاه پوست بلیله سیاه فلفل سیاه

زیره سیاه سهاگه نوشادر برگ پودینه پوست اترج الایچی خورد پوست هر یک ششماشه قرنفل جلتیت هر یک سه ماشه **سفوف** سازند خوراک دو ماشه **سفوف هاضم** که

رعب یا بیس باشد مفید هم از کتاب مذکور زنجبیل دانه الایچی کلان هر یک نه ماشه پودینه قاقله گل لونگ جوزبوا برابر سائیده ننگه دو ماشه بر غذا اندازند **بجزنم**

سفوف هاضم نسخه حکیم علوی خان صاحب پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله نمک سنگ نمک سانبهر نمک سفید نمک کچ زنجبیل اچ ... اچ

سیاه و سفید پوست هلیله سفید سهاگه خام هر یک تولہ حلتیت نصف بریان و نصف خام کماشه سفوف سازند و باید که حلتیت در آرد قند پیچیده بریان کنند **سفوف** مقوی معده و دافع
نفخ منقول از مجربات استاد و رحمه الله دارچینی بادیان مصطگی قاقله کبار نبات هر یک برابر کوفته بیخته دو سه ماشه بعد طعام بخورند و نسخه طبیب عوض قند نبات نمک سیاه مساوی
نبات و چند شربت از سه تا چهار ماشه **سفوف** هاضم و مشتهی و مسهل شیر شاه از زکائی محسن جوهر هفت ماشه پیچ سیاه پلپل پلپلا مول نمک سونچر زیره سفید چوک چنیا الیتی بغیه چاب
چکنه ترش سنبل الانجی خورد پترج هر یک بست و نه ماشه سونته پنجاه و شش ماشه انار دانه دو صد و بست و چهار ماشه جمله را یک کرده با قند یا نبات سفید آمیخته شش ماشه تا یک
تولہ بخورند **سفوف هاضم** و مشتهی و دافع قبض و نفخ از مجربات احقر بادیان افیون فلفل سفید هر یک چهار درم سنبل الطیب الانجی خرد دارچینی زنجبیل زیره سیاه چوک چیا یک
هندی نمک سنگ نمک لطفی سیاه هر یک سه درم گل سرخ هفت درم ترید موصوف ده درم سنا مکی دوازده درم همه را کوفته در آب لیمون تر کرده خشک نموده باز در آب ترش کرده خشک نموده
خشک ساخته کوفته بیخته بحسب مزاج دهند **سفوف** که ضعف معده و سوء هضم را نافع از سماق یک ماشه انار دانه چهار ماشه مصطگی نانخواه زنجبیل هر یک نیم ماشه نبات مساوی
کوفته بیخته سه درم دهند **سفوف نعناع لولوی** مستعمل در ضعف معده و خفقان بارد طب از جمع الجوامع نعناع خشک کهربا بریان بسد محرق شب یمانی سوخته محمد
کوفی از هر یک سه درم درونج هر یک نیم درم مشک تبتی یک دانگ سنبل الطیب مروارید ناسفته هر یک یک درم شکر سفید بست درم شربت سه درم با بست درم شربت
افسنتین و شیره دیگر عوض بسد سعد و مشک سنبل زرنباد نیم درم است **سفوف قرنفل** جهت ضعف معده بارد مجرب است از قادری و علاج الامراض و مطلب قرنفل
بادیان هر یک سه درم افیون مصطگی هر یک دو درم زنجبیل یک درم نبات مساوی کوفته بیخته دو درم پیش از غذا بخورند **سفوف کهربا** جهت ضعف معده که با وجود حرارت باشد
نافع است از کتب مذکوره کهربا گل سرخ هر یک پنج درم عود خام ده درم المطباشیر هر یک [illegible] سنبل یک درم زعفران کافور هر یک دو دانگ کوفته بیخته شربتی یک درم با شربت انار **سفوف**
که تقویت معده کند از علاج الامراض پودینه انار دانه فلفل مصطگی کوفته بیخته سفوف سازند **سفوف انار دانه** شکم را بند و معده را قوت دهد از کتاب مذکور انار دانه
سنا مکی هر یک شش درم زنجبیل نمک هندی تربد سفید بادیان هر یک دو درم کوفته بیخته وقت خواب شش مثقال بخورند با آب گرم و دو مثقال صبح **سفوف مخترع** تیسیه اهل تجربه کرده در
امراض هضم و دفع قبض مثل این کمیاب یافته نمود از اشتها حکم سیماب دارد منقول از خط استادی حضور کهار سنگ کهار نجکنی کبار ترب کبار برگ پودینه کبار برگ کتائی جمله را جدا جدا آتش کرده
هر پنج نمک و عطر نانخواه که برابر مجموع باشد بسایند تا یکجا این سفوف کرده نگاهدارند قدر خوراک از یک ماشه تا دو ماشه **سفوف نمک سلیمانی** معمول و مجرب برائے هضم
طعام و اشتهائے غذا نسخه علاج الامراض نمک سانبهر یک رطل نمک سنگ پانزده مثقال نمک اندرانی نوشادر نمک کابی پانزده مثقال تخم کرفس پنج مثقال فلفل سیاه یا فلفل
چهار مثقال فلفل سفید سه مثقال نعناع اذخر اکم دو مثقال افتیمون سنبل الطیب حلتیت طیب زیره کرمانی هر یک یک نیم مثقال دارچینی تخم انجدان کاشم کندیره کوسیت
مغز تخم سعتر زنجبیل افسنتین اصل السوس از هر یک یک درم باید که اول نمک سانبهر را صاف کنند و اگر هر سه نمک را صاف نمایند خوب باشد و طریق صاف کردن نمک در
قرابادین علویخان چنین نوشته که نمک را با آب بجوشانند و در ظرف گلی کرده در تنور گذارند تا منجمد شود بکار برند ایضاً اگر نوشادر کابی بهم رسد نشادر را صاف نمایند پس همه اجزا را جدا جدا کوفته
بیخته وزن نموده یک جا در جوف نمک درین برآورده از یک ماشه تا دو ماشه استعمال نمایند و هر قدر که کهنه شود بهتر گردد **سفوف نمک** از معمولات احقر برائے
هضم طعام و اشتها دادن و دفع نفخ معده نمک لاهوری نوشادر مرچ سیاه هر یک یک تولہ دار فلفل شش ماشه نمک سیاه سهاگه بریان هر یک چهار ماشه انگوزه بریان دو ماشه کوفته بیخته
بدارند و از یک تا دو ماشه بخورند و سفوف دیگر که هاضم است در فصل نقصان اشتها بیان آید و سفوف پیچ در فصل سبات گذشت و سفوف ارسطا طالیس و حب
الرمان و سنگدانه و امثال آن که مقوی معده اند در فصل اسهال خواهند آمد **سهاک سونتهه** دوائے هندی است هاضم و مشتهی و دافع نفخ و تبخیر و بادی مقوی دل و بی شورت زبان را نافع
بود از علاج الامراض موتهه زیره سیاه زیره سفید دهنیه سونف تخم سویه نتر بالانگا جوتری صندل سفید گجراتی هر یک نیم دام ترکنده دام [illegible] زنجبیل هر یک
شانزده دام شکر تری چهار [illegible] سیر اول زنجبیل را کوفته بیخته صبح آثار سکوح ساخته پلیط شود روغن انداخته بخته بعد از آن شکر تری با یک آب چاشنی نموده باهم آمیخته
حلوا بسته و اراده داخل کنند و هر نهند یک دام یا کم از آن بخورند **سکنجبین نانخواه** طعام هضم کند و اشتها آرد و معده را مفید است از علاج الامراض نانخواه زیره سیاه زوفا
جعفری هر یک یک اوقیه سرکه کهنه یک قسط و نیم عسل نیم قسط ادویه را در سرکه تر کنند یک شبانه روز و بپزند تا ثلث رسد و صاف کنند و عسل آمیخته بقوام آرند و با آب قلیل البرد
دهند **سکنجبین** دافع رطوبت معده و هم از معمول نانخواه دو مثقال سداب برگ پودینه هر یک سه مثقال مویز منقے پنج تولہ بادر سرکه انگوری قند مقطر نیم پاو
باشد تر سازند و صبح با پاو آثار گلقند و یک سیر گلاب بجوشانند تا نصف رسد البته صاف کرده بیک رطل عسل بقوام آورند **سکنجبین زبیبی** در تقویت معده و جگر
بے نظیر است از قادری مویز یعنی سویز و سرکه تر کنند و صاف ساخته با قند یا عسل بپزند چنانچه دستور است و سکنجبین تفاحی که جهت هضم تقویت معده نافع و در فصل نقصان
اشتها ذکر خواهد یافت **سکنجبین سفرجلی** معده و جگر را قوت دهد و جهت قلت استمرا که با عطش شدید بود سود دارد و آروغ بد را دفع کند و اشتها آرد و طعام گوارد
حرارت معده و حرقت آن فرو نشاند و سده جگر بگشاید و ناقهان را که تخلف در هضم داشته باشند نفع تمام بخشد معمول استادی مرحوم آب به ترش قند سفید هر یک یک رطل

گلاب علیحده کشیده و شنا از ذوکالی قرنفل گاؤزبان نانخواه هر یک ده توله دارچینی نیم کوفته گلسرخ پاؤ آثار برگ پان صد و پنجاه سیب چاک کرده سه صد و اجزای کوفتنی را کوفته به
گلاب یک نیم آثار و عرق بیدمشک یک نیم آثار و عرق گاؤزبان یک آثار بخیسانند و روز دوم بآتش ملایم ده آثار عرق کشند و احتیاط کنند که در تبدیل آب حرارت زیاده نشود که
عرق سوخته نشود و بعد از آن سه توله نبات و دو ماشه مشک سه ماشه عنبر در عرق مذکور داخل کرده بدارند و بعد از سه روز استعمال کنند و اگر موزون این عرق را با یک توله پوست آثار یک پاؤ آب
انار مخلوط ساخته یک هفته در زمین دفن کنند بعد از آن صاف نموده بقدر سه توله تا چهار توله بنوشند سینه را صاف میکند و دماغ را قوت میدهد **عرق تنبول** که اهم است و دافع
نفخ مقوی پودینه گلسرخ نیم هر یک [illegible] مثقال چوب چینی دانه الائچی خورد عاقرقرحا دارچینی هر واحد نیم آثار برگ تنبول چهار آثار بدستور عرق کشند از معمولی **ایضا** مسمه برای اشتها
تحلیل ریاح بادیان ساذج برگ پودینه نانخواه هر یک [illegible] توله الائچی خورد سه پوست نیکوفته بهمنین سعد دارچینی اشنه زرنباد خولنجان سارون قرنفل مصطگی عود بسباسه [illegible] آثار مشک
تخم کرفس عاقرقرحا کبابه سنبل الطیب هر یک توله زعفران شش ماشه مشک ماشه در نیچه بندد ادویه کوفتنی بکوفته در آب تر نمایند نیم پاؤ مویز منقی داخل کرده صبح پنجاه وقت معمول انداخته عرق
کشند خوراک از یک توله تا دو توله **عرق بادیان مرکب** مقوی معده دافع نفخ و مشتهی از معمولی بادیان بکسیر عود سه توله نانخواه پودینه خشک هر یک پنج توله بطریق معمول عرق کشند
عرق نانخواه هاضم طعام دافع نفخ و مفید صلابت طحال از کتاب مذکور نسخه آن در فصل ورم طحال مسطور خواهد شد **نوع دیگر** که هاضم و مفرح است از ذوکالی دارچینی نانخواه هر یک درم
گاؤزبان نیم آثار [illegible] کم سه آثار آب شبانروز تر کرده بکسیر عرق کشند **عرق سنبل** معده را قوت دهد و هضم طعام کند و ریاح غلیظ دفع نماید از کتاب مذکور سنبل الطیب پنج رطل ساذج
هندی سلیخه بادیان قاقله کبار خولنجان قرنفل نانخواه نعناع دارچینی هر یک ده درم عود نیم درم بدستور عرق کشند شربت از ده درم تا بیست **عرق چوب چینی** مقوی معده است
از معمولی چوب چینی ریزه ریزه کرده سه صد مثقال در پنجاه رطل آب جوش دهند که سی رطل بماند پس گلسرخ سنبل الطیب زرنباد اشنه افسنتین صعتر کبابه ساذج نانخواه هر یک پنج مثقال پوست اترج
سعد قرنفل بادیان دارچینی قرنفل جوز بوا بسباسه سیل هر یک دو مثقال نعنع یک قبضه نبات مویز منقی هر یک رطل عسل مقشر منقی یا چه خورد کرده پانزده سعد ادویه بکوفته در طبیخ مذکور خیسانیده
عرق کشند مشک و عنبر هر یک مثقال در صره بسته بدهان نیچه بندد خوراک دو توله صبح و دو توله شام **عرق آسو** برای تقویت معده و باه و رفع درد سینه و مفاصل از کتاب مسطور قند سیاه
سی آثار پوست مغیلان ده آثار پوست هلیله زرد یک نیم آثار سورنجان شیرین پاؤ آثار گاؤزبان نیم پاؤ بادرنجبویه هفت توله ساذج هندی پنج توله قرنفل توله گلسرخ هشت توله دارچینی
چهار توله الائچی خورد پنج توله جوز بوا بسباسه عود بسباسه دو توله صندلین هر یک نیم پاؤ زعفران سه ماشه کشنیز خشک مقشر چهار توله فوفل [illegible] نیم پاؤ قند نبات دو توله شقاقل مصری دو توله چوب چینی سه پاؤ
نبات یک آثار پاؤ بالا شیر پاؤ ده گاؤ دو آثار عنبر اشهب چهار ماشه مشک چهار و نیم مثقال گلاب سه آثار اول قند و پوست مغیلان و پوست هلیله زرد در [illegible] اندازند تا که از جوش نشیند سی آثار
عرق کشند و همه ادویه بکوفته در عرق خیسانیده پانزده آثار عرق کشند و مشک عنبر و زعفران وقت کشیدن بر سر نیچه بندند و گلاب تتمه آراسته کردن و رنگ اندازند **عرق** جهت ضعف
معده و تقویت هضم و باه مجرب از ذوکالی مویز منقی دارچینی صندل سفید هر یک پنجاه مثقال گل گاؤزبان بهمنین شقاقل بادرنجبویه هر یک سی مثقال سورنجان خولنجان زرنباد شیرین تخم
بادرنجبویه تخم خار خسک بهمن قرنفل هر یک پانزده مثقال نعناع اشنه هر یک ده مثقال عنبر اشهب یک مثقال عرق بیدمشک و شیشه آب بهی شیرین آب زرشک هر یک من عرق گاؤزبان
عرق بادرنجبویه هر یک من تبریزی آب بقدر ضرورت بدستور عرق کشند **عرق** جهت تقویت معده و تحلیل ریاح و زحیر مجرب است دارچینی چهار درم قرنفل نانخواه افسنتین بادیان از هر
یک ده درم تخم گل بابونه تخم کرفس یک یکدرم مشک چهار ماشه زعفران شش ماشه چهار آثار آب ادویه را شب تر نمایند صبح دو آثار عرق بکشند از شربتی عرق صعتر که هاضم طعام است
در فصل صرع گذشت و عرق مندی که ضعف معده را نافع است و عرق تنباکو که برای هضم و آوردن اشتها مفید در فصل ثالج مذکور شد و عرق که جهت هضم و تحلیل ریاح و ضعف
معده نافع است در فصل نقصان اشتها ذکر یابد عرق زرشک که معده را قوت دهد و صفراوی مزاج را بغایت مفید در فصل ضعف جگر خواهد آمد و دو نسخه عرق مقوی در فصل نقصان
باه مسطور خواهند شد **قهوه** معده را هاضم و مشتهی الائچی خورد ده عدد قرنفل چهار عدد بادیان خطائی بقدر ماشه در آب جوش دهند چون جوش خورده فرود آورده بقدر سه ماشه چای خطائی
انداخته به نبات یا شیر شیرین کرده بطریق قهوه بنوشند از معمولی **قهوه** که اصلاح بیشتر دارد و قوت هضم و سائر قوی میفزاید از کتاب مذکور چوب چینی مثقال یا یک نیم مثقال از کاره دق برقیاس
کرده چای خطائی مثقال دارچینی بادیان خطائی سنبل هر یک یک نیم مثقال در گلاب یک شب تر کرده با یک من طبی آب بآتش ملائم بجوشانند تا ربع بماند صاف کرده بعد انحدار غذا از
معده بقدر دو فنجان نیم گرم بنوشند و در چند دفعه همه نوشیده شود و اگر نبات داخل نمایند برای اقبال طبع بهتر است و در استعمال این بگم خورند چای را در آخر جوش اندازند
قرص کافور که حرارت معده را زائل سازد از خلاصه طب اشیر صندل سفید مغز تخم کدو مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ تخم خرفه هر کدام یکدرم گلسرخ هفت درم کافور یکدانگ زرشک
ست درم گل ارمنی چهار درم همه را کوفته بیخته بآب خرفه قرص ساخته نگاه دارند [illegible] درم بآب غوره یا دوغ گاؤ بدهند **قرص ورد** که در ضعف هضم [illegible] نافع است
از خلاصه گلسرخ شش درم سنبل الطیب ساذج سوس هر کدام سه درم مصطگی عود هر کدام دو درم زعفران نیم درم همه را کوفته بیخته با شراب ریحانی سرشته قرص نمایند بگلاب جوشانیده
صاف نموده بنوشند و یک نسخه قرص ورد که معده را قوت دهد و بعد در فصل ضعف جگر خواهد آمد **قرص عود** معده را قوت دهد و طعام هضم کند و اشتها آورد از علاج الامراض قادری
اشرفی گل سرخ سنبل بسباسه از هر یک دو درم عود خام قرفه پوست ترنج از هر یک پنج درم زعفران جوز بوا [illegible] قرنفل از هر یک یکدرم قند سفید بوزن ادویه کوفته بیخته اقراص

قرص نارمشک

قرص عنبر

معجون عود صلیب

معجون نانخواہ

معجون مقوی

معجون مغنی

معجون ریان

معجون ہاضم

معجون لولوی

معجون کاسر ریاح

معجون خبث الحدید

معجون مقوی معدہ

معجون سفرجل

مفرح

مقرض کشنیز مقشر عود غرقی زرنب قرنفل مشک سارنج برگ پودینه بادرنجبویه هر یک یکدرم دانه هیل خورد سنبل الطیب مصطگی سازج قرنفل هر یک نیم درم مشک بعد صعر بار آمله و عدد مربای بلیله یک عدد شربت انار شیرین شربت سیب شربت بهی هر یک چهار درم قند نیم پاؤ گلاب عرق گاؤ زبان بعد قوام از کتاب گردد **مفرح بارد** بحسب حرارت معده و تشنگی آن بسیار مفید دل را قوت دهد و بازو کافی گلسرخ آمله کشنیز خشک تخم خرفه طباشیر صندل سفید ورد خشک هر یک سه مثقال ابریشم مقرض مروارید کهربا هر یک دو مثقال ورق نقره مشک خالص هر یک یک مثقال عنبر اشهب یکدانگ رب سیب شیرین قند سفید بقدر کفایت بدستور معجون سازند و مفرح دیگر که برای امتحه جلیله مفید است در فصل خفقان گذشت و یک نسخه آن در فصل استسقا خواهد آمد و یک در فصل اسهال و بعض مفرحات مقوی معده در فصل نقصان باه بیاید **ماء العسل** معده را قوت دهد و اشتها آرد و بول براند و امراض بلغمی را نافع بود و از شتا عسل یک جزو آب و جزو بجوشانند تا دو ثلث بماند اگر خواهند دارچینی خولنجان مصطگی زعفران زنجبیل سیل جدوار باسه کوفته بقدر احتیاج اضافه نمایند **ماء اللحم** مقوی و مشتهی مقوی جمیع اعضا از بیاض الدرحوم الحکیم محمد اکبر کلان هر یک نیم پاؤ قرنفل سه تولہ سازج هندی پاؤ آثار زیره کرمانی پاؤ آثار بسفایج فستقی یک چهٹانک فقاح اذخر سعد کوفی هر یک نیم پاؤ قرفه گاؤزبان برگ بادرنجبویه هر یک پاؤ آثار هلیله سیاه مویز منقی کشمش هر یک نیم آثار سنبل الطیب پاؤ آثار ادویه کوفته شب در آب تر کرده صبح گوشت بز غاله پنج آثار روغن گاؤ بریان کرده بدستور عرق کشند **ماء اللحم** مقوی معده و قلب و دماغ و بدن کر ساخته بعمل آمده از معمولی گوشت حلوان پنج آثار دراج تیهو تدرو هر یک شش عدد مرغ جوان چهار عدد گنجشک نر سی قطعه مویز منقی نیم پاؤ برگ تانبول زرد دو صد عدد قند دو آثار ابریشم مقرض هفت تولہ گاؤزبان گلسرخ هیل کلان قاقله بادره صندل گل نسرین گل گاؤزبان بادرنجبویه هر واحد شش تولہ قرنفل شقاقل بهمنین سازج سنبل الطیب بیست تولہ کشنیز خشک هندی هر یک چهار تولہ نشه زرنباد خولنجان هر یک سه تولہ اسارون قرنفل بسفایج مصطگی باسه عود قرنجمشک هر واحد دو تولہ ارجینی زیره سیاه هر یک تولہ سعد کوفی وج بادیان هر یک دو مثقال مشک عنبر زعفران هر یک دو ماشه بدستور عرق کشند خوراک چهار تولہ یک نسخه ماء اللحم که مقوی معده است در فصل خفقان مذکور شد **مربای آمله** مقوی معده است ترکیب ساختن آنکه عطاران هلیله آمله تیار می سازند این است تا خیر نمایند آن را بسوزن خلیده در آب آهک محلول نه سازند تا یک پاس بر آورده شسته تا بشب بآب تر نمایند مثلاً اگر آمله صد عدد باشد شب بیای بچول یعنی آب بچوشانند تا عفوصت آمله در شود من بعد بر آورده خشک نموده تا شیره مقوم اندازند و بعد یک شبانروز از شیره جدا کرده شیره را باز بقوام آورده در آن آمله اندازند تا آمله که آب او در شیره گذاشته باشد و تمام نمودن ایست آن نماند و طریق مربای هلیله تازه نیز همین دستور است اگر هلیله خشک باشند در آب تر کرده نرم ساخته بدستور مرقوم بسازند از معمولی +
مسهل تخمه که در فساد معده و در شب به تقوع مستعمل است شربت دینار عرق بادیان عرق کوه گلاب هر یک چهار تولہ **ایضاً** گلقند آفتابی در عرق بادیان عرق کوه جوشانیده **ایضاً** سنا مکی نه ماشه گلسرخ شش ماشه تمر هندی سه تولہ بادیان چهار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده گلقند آفتابی دو تولہ **ایضاً** مسهل سنا مکی نه ماشه گلقند دو تولہ شب تناول نمایند بالائش آب آلو بخارا دو دانه عناب عنب الثعلب ... تولہ گلاب چهار تولہ نبات دو تولہ حلکرده بنوشند **مطبوخ** که رفع رطوبت معده از معمولی حکیم بوارزاده انیسون هر واحد یکدرم گلقند دو ... اول جوارش مصطگی دو مثقال خورده بالای آن بنوشند **مطبوخ** جالینوس برای اخراج اخلاط مراری مسهل معده بنایت بیساید افسنتین پنجدرم گلسرخ ... پنجدرم ... رطل آب بجوشانند تا بنیم رطل آید صاف نموده با یک مثقال صبر بنوشند و اگر بجای صبر شکر کنند رواست **مطبوخ افسنتین** که تنقیه صفرا از معده کند از خلاصه گلسرخ هفت درم افسنتین پنجدرم شاهتره ده درم آلو بخارا پست عدد مویز منقی بیست درم تمر هندی بیست درم همه را در نیم رطل آب بجوشانند تا یک نیم رطل آید صاف نموده هر صبح چهار دقیه از آن با یک مثقال صبر سقوطری بدهند **قوعد بکیر** که معده ضعیف گرم را نافع بود از قادری علاج الامراض افسنتین رومی پنجدرم گلسرخ شش درم تمر هندی بیست درم ترنجبین سی درم گلسرخ افسنتین را بجوشانند و صاف کرده ترنجبین و تمر هندی در آن حل کرده یکدرم ایارج فیقرا حب ساخته فرو برند و از عقب آن مطبوخ بنوشند و یک نسخه مطبوخ مقوی معده در فصل استسقا خواهد آمد **نقوع صبر** که معده را از فساد مرار پاک سازد و درین باب عجیب الاثر است از خلاصه گلسرخ شش درم افسنتین رومی سنا مکی اصل السوس مقشر هر کدام پنجدرم شاهتره و پوست هلیله زرد هر کدام ده درم تخم کاسنی تخم کشوث هر کدام چهار درم آلو بخارا بیست عدد مویز منقی بیست درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند و در ظرف چینی یا آبگینه نهاده رمادانه در آفتاب شب بموضع گرم بدارند و بعد از سه روز چهار اوقیه از آن با یک مثقال صبر سقوطری و یک سیر روغن بادام شیرین بدهند و بعد از تنقیه قرص ورد صغیر که از طباشیر و گلسرخ ساخته باشند با سکنجبین سفرجلی یا شربت انار شیرین یا شربت غوره استعمال نمایند **نقوع زرشک** که معده را قوت دهد در فصل ضعف جگر خواهد آمد **حکایات** ضعف معده مزاج مرافی احتراقی که بعد تپ مسهلها معده فاسده شده بود جوارش مصطگی فرمودند بدوام نجات یافت و دیگر را معجون عشبه سنا مکی بادیان بسفایج صندل سرخ قند عسل بدستور **ایضاً** ضعف هضم غذا و معده دیری ماند و هضم مشوش او طریق گشنیزی فرمودند **ایضاً** ضعف اشتها بازله و درد جوارش مصطگی نیم ماشه خورده و یا قوت تولہ در عرق بادیان عرق کوه هر یک پنج تولہ حل کرده و گاهی همراه طبیخ خطمی خبازی اصل السوس هر یک چهار ماشه نبات تولہ خاکشی چهار ماشه **ایضاً** ضعف هضم و خفقان و سوزاک مرد گرم بود جلیس پل بارزی طبع جوارش آمله لبوبی خورده بالائش شیره تخم کشوث شش ماشه شیره تخم خربزه شیره خیارین هر یک شش ماشه عرق خار خشک دو تولہ شربت بزوری معتدل دو تولہ تودری گلگون سه ماشه غذا پلاؤ **ایضاً** تخمه با تپ بود گلقند سکنجبین هر یک یک نیم تولہ عنب الثعلب گلاب ... تولہ خاکشی چهار ماشه شیره اشتها گهبری بروز دوم منضج شیره تخم کاسنی شش ماشه شیره بادیان چهار ماشه گلاب چهار تولہ سکنجبین دو تولہ خاکشی چهار ماشه **ایضاً** تخمه دنانه گهبری از هضم تریته شش نوبت اجابت شده ضعف چنانچه سوء هضم پیدا شد ظاهر گردید عرق بادیان پنج تولہ گلاب دو تولہ عرق کوه پنج تولہ شربت بزوری گلقند آفتابی سکنجبین هر یک دو تولہ بروز دوم قند شیره

و تحریک آن مواد فاسده غیر منهضم محتبس در بدن و عروق بواسطه ضرورت خلا اخلاط صالح موجوده در تن نیز بحرکت آیند و بعنف و شدت میل بدفع نمایند پس آنچه لطیف و طافی بود بقی مندفع گردد
و آنچه غلیظ و راسب بود باسهال بر آید و باشد که قی نیاید و جمله ماده باسهال مفرط بیرون آید لیکن از غثیان خالی نباشد و طعام فاسد گاهی از شدت حرارت معده یا از جهت ذات
کیفیت طعام و قبول وی مر احتراق را مستحیل بصفراویت گردد چنانچه گاهی صفرای کراثی و زنگاری پیدا شود و این را هیضه صفراوی گویند و گاهی بواسطه غلبه برودت به بلغمیت
گراید و این را هیضه بلغمی خوانند و گاهی بسبب کثرت سودا و میل بسوداویت نماید و این را هیضه سوداوی نامند بالجمله علاج این هرسه قسم جدا جدا مذکور خواهد شد و آنچه از لعطش [illegible] افتد
هیضه باشد تا مستند اکنون تدبیر کلیه مفید بجمیع اقسام است بیان نموده می آید و آن اینست که درین مرض کلی توجه باخراج تمامی ماده فاسد از قی یا اسهال نمایند تا وا [illegible] استفراغ
اسراف نیفتد و قوت متحمل باشد بحبس قی و اسهال تعرض ننمایند زیرا که چون هیضه محتبس گردد و ماده آن سمی باشد در اکثر سمیت آن بقلب و دماغ و سایر اعضا سرایت نموده هلاک
میگرداند چنانچه در بیشتر مواضع دیده شد که بعضی از جهال اطبا اسهال حابسات دادند و مریض را حبس ماکث ساختند پس معالجین ماهرین را باید که از صعوبت اعراض این مرض نترسند و در
دفعه بند نکنند از یرا است که گفته اند هر چند این مرض حاد و با خطر است اکثرت قی و اسهال و شدت ضعف و سقوط نبض و ظهور تشنج و برد اطراف و عرق و بعض غشی و افراط عطش درین حال
خوف ندارد و بتدبیر نیک همه عوارض زایل میگردد و بلکه درین مرض اگر بینند که ماده بفراغت بر نمی آید بمقیئات و مسهلات مناسبه مدد کنند و بعد استفراغ تام مسکنات دهند چنانچه حضرت استادی
مرحوم مغفور در بیاض مجربات خود قلمی فرموده اند که در هیضه حسب تقاضای ماده اعانت بالهام آن سو کنند مثلا اگر متوجه بفوق است بغلبه غثیان قی زایاند با سکنجبین و آب کثیر المقدار با نمک که تا ماده قی
کنانند تا ماهو نقاء معده مرة بعد اخری بعمل آرند و بعد از آن گلاب شربت انار حامض بهترین مسکنات است و اگر متوجه باسفل بود بشهادت وجع امعاء و قراقر [illegible] مسهل مثل شهریاران و
کنند و بعده مسکنات بکار برند و گلاب درین مرض فائده عظیم دارد و شربت نبات سفید و فلوس و روغن و مرطبات ممنوع است بالجمله کلیه اینست که اول اخراج ماده بعده تحلیل آن [illegible] نعنا
یا حیوانی بری یا نارجیل دریائی یا جدوار خطائی مجرب یا پپیتا سوده و فلفل سیاه نمایند و بحسب ارتبرودت ماده در هند حکیم شریف خان صاحب در تالیف شریفی می نویسند که اهم در هیضه در حکم
پپیتا [illegible] و ماشه کم و زیاده در گلاب سائیده استعمال نموده نفع کلی بخشیده و هر گاه صاحب هیضه را که اندک قی شده غشی پدید آید و [illegible] پس باید که شاخها [illegible]
مناسبه ابکار برند نارجیل دریائی و عود صلیب جدوار [illegible] القدر نیم ماشه در گلاب سائیده در حلق چکانند فائده طبیع مینماید و همچنین تریاق فاروق و پپیتا که مستعمل اهل فرنگ است حسن القدر
یکماشه در گلاب سائیده بدهند نیز فائده میکند و نارجیل دریائی بگلاب سوده بر دندان لیدن و در حلق چکانیدن و پر مرغ در حلق آورده حالت غشی [illegible] نیز غشی بر طرف مینماید نواب میر محمد حسین
خان [illegible] حکیم محمد هادی خان همشیرزاده نواب معتمد الملوک سید علوی خان صاحب در کتاب خلاصة الحکمت مینویسند که در هیضه اگر غشی و بیهوشی عارض گردد و [illegible] افتد بحدیکه مطلق باز نگردد که
گلاب یا چیزی در حلق او توان ریخت ناچار فصد باسلیق یا اکحل هر کدام که خوب نمایان باشد نمایند و قدری خون بگیرند تا بهوش آید و چون بهوش آید بزودی بند نمایند و زیاده خون نگیرند
و صاحب خلاصه نوشته که بجهت غشی و بیهوشی که درین علت عارض میگردد قطعه آهن را بآتش سرخ نمایند و در یافوخ مریض نگاه دارند لیمون کاغذی را بریده بر آن آهن پاره بیفشارند
چنانچه قطره قطره بر یافوخ بچکد افاقه حاصل آید ان شاء الله تعالی و ایضا آنجا که در هیضه غشی افتد جوز بوا سائیده بروغن کنجد آمیخته نیم گرم بر بدن مالیدن اثر تمام دارد و اگر عرق سر آغاز کند و برد
اطراف پدید آید و فواق عارض گردد و اطراف او را در آب سرد نهند و بمالند و گل ارمنی در سرکه و آب مورد بر سر طلا سازند و خرقه سرد و تر بالای آن پوشند و هر ساعت آن خرقه
را تر و سرد کرده باشند و اگر سردی اطراف و سقوط نبض بسر حد غشی رسد مثرودیطوس یا تریاق فاروق هر کدام که باشد بقدر دو دانگ با گلاب بیاشامند و گلاب بر چهره زنند و بازوها به
بندند و اطراف و گوش و سر بینی بمالند و موی صدغ هم بکشند و ماء اللحم و شراب مشک در حلق بچکانند و عصاره لحیة التیس و سماق و اقاقیا و صندل سفید و گل ارمنی و پوست انار و عدس
آرد جو اجزا را کوفته با آب برگ مورد و یا آب سیب و یا گلاب بر معده ضماد نمایند و اگر در دست و پا تشنج ظاهر شود خرقه بروغن گرم چرب کنند و بر عضلات معده نهند و از روغن بنفشه و
موم سفید موم روغن سازند و خطمی باریک ساخته بدین موم روغن خمیر شنده و پنبه کهنه تر کنند و بیفشارند و این موم روغن بدان طلا کرده بر پس گردن که مبدا اعصاب است و
بر عضلهای که گذارند و بدانند که هیضه از هر سبب که باشد بیمار را هیچ حرکت ندهند و هر چیز که لینداند بخورانند مگر عند الضرورة و خفته دارند اگر چه خواب نیاید زیرا که درین مرض هیچ تدبیر
به از ساکن ماندن و ناخورانیدن نیست و جمله تدابیر مذکوره هر حیله که حرارت آرد بود مثلا و طلا و شربا بکار برند شاید که خوب آید و دلک اطراف و ربط آن سود دارد و بعد سکون هیضه تا
وقتیکه قوت بحال آید غذا اکثر و لطیف تر و بمناسبه بهمه انجا تدبیر کلی که شامل بجمیع اقسام هیضه بود ذکر یافت اکنون انواع ثلثه آن جدا جدا مذکور میگردد **هیضه صفراوی**
علامتش کرب و غثیان و شدت تشنگی و تلخی مزه مراری و اسهال زرد رقیق بود و درد معده و امعاء و باریکی نبض و سوء تنفس و تشنج اعضا و سقوط نبض و غشی و برد اطراف تمام بدن و کدورت و
تیرگی چهره و کبودی ناخنها نیز از علامت رویه است **علاج** بهر تنقیه ماده فاسد از آب نیم گرم کثیر المقدار و سکنجبین قی کنند و با رگ کاسنی جوشانیده با خاکشی و سکنجبین بیاشامند و قی
کنند و اگر قی نیاید بپر مرغ در حلق اندازند و حرکت دهند تا وقتیکه علامات وجود ماده مثل کرب و غثیان و غیره موجود باشد از قی باز ندارند و بکثرت مرات بعمل آورده باشند تا ماده فاسد به
تمامه بر آید و مریض از قلق و اضطراب باز ماند و وقت تشنگی عوض آب عرق گلاب اقتصار ورزند و اگر قدری سکنجبین آمیزند برای اخراج ماده معین باشد و آشامیدن افشره تمر هندی که شیرینی
نیز مفید است و گویند که اگر و را شامانیدن غثیان آب سرد ندهند تقلیل سمیت ماده میکنند اما نزد احقر تا که ماده موجود بود عوض آب سرد آب گرم مناسب است و آب شدید السرد در همه اوقات ممنوع

ہیضہ بلغمی

علاج

ہیضہ سوداوی

علاج

مفردات

چون صاحب گرم مزاج که ازین دو دیگر تیز تر کند سفوف نیا شوری بقدر دو ماشه و درشت ادویه را بیک نیم جا کرده بخورد سقوط اشتہا که بسبب امتلاء صفراء باشد دفع کنند ترش **دیگر** که برائے اشتہا اعیان مجرب است ناخواه هفت بار در آب لیمون پروده بارز **دیگر** در نقصان اشتہا که بسبب رطوبت باشد طبیخ افسنتین مجرب است سنبل با افسنتین سنبل نیز مقوی معده و بسیار مشتہی است **دیگر** برائے اشتہا و سری اشیره شگرف یکتوله صرف بیاز خالی کرده پر نموده در آتش نهند تا بحدیکه سوسه پوست شدن بانیانه بیرون آرده و مرتبه مجیسن حل آرند
بعده سیر سه ساگ و نگاه دارند خوراک و سرخ بارگ سنبل از بیاض استاد منقول + **مرکبات**

انوشدارو لولوی معمول حکیم بقا خان و یک نسخه دیگر که در بر انگیختن اشتہا از مجربات است در فصل ضعف معده گذشت **پچلونه** برائے اشتہا و هضم از بیاض استاد مرحوم انار دانه یک توله انیسون شش ماشه ناگیسر گل سرخ کده ماشه زرشک بیدانه ماشه کشنیز خشک ساق مهندی که دو ماشه چوک دو توله جواکهار یک توله نمک لاهوری نمک سیاه نمک شش ماشه سماق شش ماشه شونیز سیاه زیره سفید دانه هیل کده جهار ماشه سائیده در آب لیمون تر نمایند و حب بندند **ترکیب** که بهر تقویت اشتہا مفید است در فصل ضعف مذکور شد **جوارش مصطگی ساده** معمول احقر که برائے برودت معده و کبد و ریاح و سیلان لعاب را مفید بود مصطگی ده مثقال کوفته بیخته و نیم آثار شکر سفید و بی و دم گلاب که بقوام آورده بسر شتند خوراک از شش ماشه تا ده درم **جوارش مصطگی مرکب** مقوی معده بارد معمول است مصطگی توله دانه هیل شش ماشه سعد کوفی سنبل الطیب هر یک پنج ماشه پوست ترنج نه ماشه کوفته بیخته بگلاب و قند بقوام شوده جوارش سازند بدستور اول شربت او درم **جوارش عود شیرین** که تقویت معده و ازاله رطوبت و هضم کند از رساله زاد و مزیب قاقلین دارچینی زنجبیل از فلفل زعفران هر کدام یک درم عود قرنفل هر یک نیم درم بکوبند با عسل سه وزن ادویه بسرشتند قدر شربت یک مثقال **نوع دیگر** که معده سرد را گرم کند و اشتہا آورد و باسمه را قوت دهد از علاج الامراض ذکائی و قادری قرنفل دو درم سنبل الطیب یک درم عود پنج درم نبات سفید یک من نبات را بگلاب گداخته بقوام آرند و فرو گرفته بکوبند اجزا را کوفته بیخته بر آن پاشیده و برومی سنگ ریزند **ایضاً** معمول از مجموعه بقائی منقول مشک دو دانگ سعد کوفی نیم درم قرنفل دو درم فلفل زنجبیل هر یک یک درم نارمشک یک درم و نیم قرفه قرنفل مصطگی سنبل الطیب دارچینی فاقله صغار فاقله کبار بسباسه زعفران جوزبوا هر یک دو درم عود غرقی پوست ترنج هر یک پنج درم عسل و قند هر یک نیم من **جوارش عود شیرین** معمول در تقلیه استعمال حامضات را مانع باشد از ذکائی عود غرقی دو درم دارچینی قرنفل فاقله کبار مصطگی جوزبوا بسباسه شقاقل فاقله صغار زعفران هر یک یک درم قند سفید نیم آثار شهد نیم آثار معجون سازند **ایضاً منه** نسخه معمولی قرنفل دو درم عود سه درم فاقله صغار و کبار سنبل الطیب پوست اترج کبابه جوزبوا زعفران مصطگی هر یک دو درم نبات سه پاو شهد خالص یک سیر بدستور تیار سازند **جوارش عود ملین** مشتهی نسخه حکیم اسمعیل منقول از بیاض آن عود سه درم قرنفل مصطگی سه جزو فاقله قرفه سنبل الطیب مغز بادام مقشر سه جزو و زنجبیل دارفلفل دارچینی پوست هلیله کابلی سه جزو حدیک جزو پوست اترج پنج جزو مشک نیم جزو قند سفید بست و پنج جزو عسل دو وزن ادویه گلاب بقدر قوام **نوع دیگر** که برائے تقویت معده و اشتہا و تحلیل ریاح و دفع قبض و ازالہ ریاح معمول حکیم غلام امام است بادیان ده درم انیسون پودینه خشک مصطگی دانه هیل هر یک درم عود و طباشیر هر یک ده درم دارچینی یک نیم درم عسل سفید نیم پاو نبات سفید پاو سیر گلقند سنائی ترنجبین هر یک سه درم و نیم درم بطریق نو ساخته بگذارند و با گلاب استعمال نمایند و ترنجبین و سنائی و گلقند را جوشانده آب صاف آن در قوام داخل نمایند **جوارش عود ترش** که مجربات ان است بهره اللذه و حیت بصورت مطبوع معمول از مجموعه بقائی عنبر اشهب مشک خالص هر یک یک ماشه مصطگی عود غرقی پوست بیرون پسته هر یک ده درم آب لیموی کاغذی هفت درم نبات نیم سیر معجون سازند حکیم شریف خان صاحب نوشته اند که این جوارش گرم است در دو سطور جزو اول آن **جوارش عود ترش** دیگر از بیاض انان سنبل الطیب قرنفل هر یک نیم مثقال پوست ترنج خشک هر یک یک مثقال عود غرقی گلاب عرق بید مشک هر یک بست مثقال آب لیمون آب سیب ترش هر یک سی مثقال قند سفید عسل با مثل صفوه ستا وزن ادویه **نوع دیگر** منقول از بیاض او شان قرنفل مصطگی سنبل الطیب بسباسه دانه هیل فاقله هر یک دارچینی پوست بیرون پسته هر یک نیم توله عود توله قند سفید بست و پنج توله آب لیمون آب سیب از هر یک پاو سیر بدستور معمول بقوام آرند **ایضاً** منقول از ذکائی دارچینی عود غرقی هر یک یک نیم توله پوست بیرون پسته نیم توله ورق نقره دو ماشه نبات سفید یک سیر آب لیموی کاغذی ده عدد گلاب نیم آثار بدستور تیار سازند **نوع دیگر** از کتاب مسطور شربت سیب شیرین شربت بهی هر یک نیم سیر آب لیموی کاغذی چهار دام عود مصطگی هر یک نیم توله صندل سفید پوست بیرون پسته هر یک سه ماشه بقوام آرند **ایضاً منه** زعفران پوست ترنج قرنفل عود غرقی هر یک دو نیم درم دارچینی سه ماشه سماق منقی مصطگی هر یک پنج درم کافور قیصوری یک مثقال آب بهی ترش با شهد سه وزن ادویه بعرق گاؤزبان و عرق کیوڑه و عرق بید مشک بقوام آرند **ایضاً عنه** عود دو ماشه سنبل الطیب پوست بیرون پسته فاقله صغار و کبار زعفران پوست ترنج قرنفل دارچینی با دفعه مصطگی طباشیر هر یک سه ماشه آب سیب ترش نیم پاو نیم گلاب نیم پاو آب لیمون کاغذی نیم پاو قند سفید سه وزن ادویه بدستور مقرر جوارش سازند **ایضاً منه** آب آمله سبز آب ساق بگلاب خیسانیده هر یک ده درم آب لیمون کاغذی ده درم قند سفید نیم آثار بقوام آرند و عنبر اشهب یکمثقال داخل نمایند بعد از آن عود غرقی بگلاب سوده مصطگی هر یک سه نیم درم اضافه سازند خوراک نیم ماشه تا یک توله یکتا شیره دانه هیل بگلاب کشیده همراه آن آرند **جوارش عود ترش یاربوب** از علاج الامراض رب سیب ترش ده مثقال رب بهی ترش رب زرشک رب انار ترش هر یک بست مثقال رب

تراشیده ترنج آب سیب کاغذی از ہر یک بست مثقال نبات سفید دو صد مثقال عسل مصفی بست مثقال عود ہندی بست مثقال مروارید ناسفتہ پوست بیرون پستہ مصطگی طباشیر زرنباد
سفید کبابہ ساذج ہندی پوست ترنج بادرنجبویہ دارچینی دانہ ہیل از ہر یک چہار مثقال زعفران یک مثقال چنانچہ رسم است مرتب سازند **جوارش عود ترش** از حکیم علوی
خان صاحب معدہ را قوت دہد و اشتہای طعام آورد و مقوی اعضاء رئیسہ است و معدہ را کہ در آن ضعف الخلط مایل بہ بلغم باشد سودمند دارد و موافق جمیع امزجہ و اسنان است و دو ہر
بمفعول نافع و خفقان را زایل کند و مالیخولیای مراقی و معدی را سود دہد و مفرح و اسہال معدی و معوی حادث از رطوبات و ضعف را مفید و معدہ را با صلاح آورد و کسالت خمار را زایل
کند و تحلیل اتجیرہ نماید و منع صعود انجرہ بدماغ کند و ریاح بشکند و نفخ را دور کند و بالجملہ خواص بسیار دارد آب سیب شیرین آب سیب ترش آب بہ شیرین آب بہ ترش آب زرشک آب
کیل آب ریباس آب امرود آب انار شیرین آب انار ترش از ہر یک بست و پنج درم آب لیمون آب اترج گلاب عرق صندل عرق بیدمشک عرق گاؤزبان از ہر یک سی درم نبات سفید
دو رطل عسل مصفی نیم رطل ترنجبین خالص نیم رطل عود قماری غرقی خام ہفت درم مروارید ناسفتہ ابریشم مقرض پوست بیرون پستہ طباشیر صندل سرخ صندل سفید نشاستہ تخم خرفہ
مقشر غنچہ گلسرخ مصطگی رومی ساذج ہندی پوست زرد اترج بادرنجبویہ فرنجمشک دارچینی درونج عقربی دانہ ہیل از ہر یک چہار درم زعفران یکدرم کافور قیصوری یکدرم عنبر اشہب مشک خالص
از ہر یک دو دانگ اول مرتبہ آب میوہا را سوای آب لیمون و آب اترج و عرقہا با نبات و عسل و ترنجبین یکجا کردہ بجوشانند و کف آن را بگیرند و چون بالا آید پس بقوام آورند بآتش ملایم کہ آب میوہا
سوختہ نگردد و قرب بقوام رسد پس اندک اندک آب لیمون و آب ترنج را داخل نمایند تا تمام آب لیمون و آب اترج را تشرب نماید و قوام بحال باشد پس ادویہ را داخل نمایند و اگر خواستہ باشند ورق
طلا و ورق نقرہ محلول از ہر یک نیم درم داخل نمایند بہتر است شربتی یک مثقال **جوارش عود کبیری** کہ در آوردن اشتہا بار و مزاج نظیر ندارد و جوارش عود ترش کہ نسخہ آن
در فصل ضعف معدہ گذشت **جوارش آملہ سادہ** معدہ و دل و جگر را قوت دہد و اشتہا آرد و غذا را ہضم نماید بار ہا تیار کردہ و نفع بین مشاہدہ نمودہ آملہ منقی پنجدرم عود مصطگی ہر یک
سہ درم عنبر نیم مثقال قند سفید نیم آثار آب لیمون بہ سماق ہر یک دہ درم بدستور مشہور تیار نمایند **نوع دیگر** نسخہ معمول و مقوی معدہ و مشہی و خوش ذائقہ و اسہال بواسیری را دافع و نافع
ہند کابلی آملہ منقی تباشیر سفید دہ تولہ کشنیز مقشر نشاستہ گلسرخ صدف سوختہ ہر یک چہار ماشہ مصطگی طباشیر دانہ ہیل عود ہندی سماق منقی ہر یک سہ ماشہ آب لیمون کاغذی چہار
تولہ قند سفید نیم آثار بقوام رسند **جوارش آملہ** تالیف حکیم علویخان صاحب کہ بجہت رضا قلی میرزا ولد ارشد نادر شاہ ترتیب دادہ اند معدہ را قوت دہد و اشتہای طعام آورد و
تقویت قلب نماید و تجفیف رطوبات غریبہ نماید و سودا دفع کند و مفرح است و نافع است از برای وسواس خفقان و قرحہ مثانہ کہنہ را مفید است منافع بسیار دارد و مجرب است
ہلیلہ کابلی ربع منقی از نوی یک صد و پنجاہ مثقال بگلاب نیم من تبریز آب یک من تبریز بجوشانند تا مہرا شود از پالایش بگذرانند و ثقل آن را دور کنند پس قند سفید یک من عسل سفید
مصفی نیم من داخل کردہ بقوام آرند پس بگیرند شیر آملہ منقی بست و پنج مثقال پوست زرد اترج مصطگی خار خسک دارچینی عود ہندی ابریشم مقرض گل گاؤزبان صندل
سفید از ہر یک سہ مثقال زرشک منقی پنج مثقال عنبر اشہب ورق طلا محلول ورق نقرہ محلول از ہر یک یکمثقال بدستور معمول مرتب نمایند و اگر خبث الحدید مدبر ہشت مثقال درین
جوارش داخل نمایند بہتر است **جوارش آملہ لولوی** معمول احقر معدہ را قوت دہد و اشتہا آورد و حرارت کبد را تسکین دہد و دل را قوی نماید و اسہال مرادی منفعت بخشد و معدہ را
با صلاح آرد شیر آملہ منقی دوازدہ مثقال طباشیر صندل سفید سماق منقی زرشک بیدانہ گلسرخ بادرنجبویہ پوست بیرون پستہ از ہر یک یکمثقال کشنیز مقشر تخم خرفہ مقشر از ہر یک دو مثقال مروارید
ناسفتہ چہار دانگ عنبر اشہب ورق طلا ورق نقرہ از ہر یک دو دانگ نبات سفید رب بہ شیرین از ہر یک دو وزن ادویہ بدستور مرتب سازند این جوارش را حکیم علویخان صاحب
بجہت شاہزادہ محمد بیدار بخت تالیف نمودہ نہایت مفید **جوارش آملہ لولوی دیگر** تالیف آن مرحوم بجہت منافع مذکورہ شیر آملہ منقی ہشت تولہ زرشک بیدانہ دو تولہ
در آب خالص و گلاب و عرق گاؤزبان و آب انار شیرین آب انار ترش عرق بیدمشک عرق بادرنجبویہ ہر یک دہ تولہ بخیسانند و از پارچہ بپالایند پس یک سیر نبات سفید داخل کردہ بقوام آورند
بعد از آن مروارید یاقوت رمانی کہربای شمعی دارچینی مصطگی از ہر یک شش ماشہ دانہ ہیل طباشیر سفید ابریشم مقرض صندل سفید گل گاؤزبان کشنیز خشک مقشر از ہر یک یکتولہ ورق طلا ورق
نقرہ از ہر یک سہ ماشہ پوست زرد اترج ہشت ماشہ عنبر اشہب سہ ماشہ بدستور معجون بسرشند خوراک شش ماشہ **جوارش آملہ لولوی ترش** مطابق نسخہ حکیم معتمد الملوک آملہ منقی
پروردہ بست تولہ در گلاب عرق گاؤزبان و عرق صندل و عرق بیدمشک ہر یک پاؤ آثار بجوشانند تا مہرا شود از پارچہ بگذرانند پس رب انار شیرین رب بہ شیرین رب بہ ترش رب سیب
شیرین از ہر یک پاؤ سیر شربت زرشک شربت ترنج نبات سفید ہر یک یک نیم پاؤ آب لیمون تازہ کشیدہ نیم پاؤ داخل نمودہ بقوام آرند بہتر آنکہ نبات را در عرق گاؤزبان بجوشانند کہ سابق
مرقوم شد [illegible] صاف نمودہ ہمراہ رب ہا عرقہا داخل نمایند بعد از آن مروارید ناسفتہ دارچینی ہر یک یکتولہ دانہ ہیل دو تولہ مصطگی صلایہ کردہ ورق طلا شش ماشہ ورق نقرہ یکتولہ عنبر اشہب دو ماشہ
داخل کردہ [illegible] در ظرف چینی نگاہدارند **جوارش زرشک** مشہی و ہاضم طعام از معمول زرشک بیدانہ چہار درم گلسرخ دو درم سنبل الطیب برگ پودینہ عود پوست ترنج قرنفل
مصطگی [illegible] صندل بگلاب سودہ ساذج ہندی ہر یک یکدرم قند سفید نیم رطل و گلاب اضافہ نمودہ بسرشند شربت انار شیرین لائق چہار تولہ **جوارش انارین** معمول
دارا شکوہ مرحوم منقول جہت تقویت معدہ و جگر محمود و برای ہمرسانیدن اشتہای مفقود عجیب الاثر است آب انار ترش آب انار شیرین قند سفید ہر یک یک سیر آب نعناع سبز گلاب
[illegible] سنبل [illegible] مصطگی ہر یک دو درم دانہ الائچی کلان پوست ترنج از ہر یک چہار ماشہ پوست بیرون پستہ یکدرم دانہ الائچی خورد دو ماشہ بدستور مرتب سازند معمول است

ایضاً قابض مقوی معدہ و جگر نیز معمول از حکیم موصوف منقول قند سفید پاؤ سیر آب لیمون ہشت دام شربت حب الآس ہفت دام آب انار ترش شش دام شربت لیمون آب پودینہ سبز شیرہ مربای آملہ ہر یک چہار دام گلاب دو دام مصطگی دانہ بہیل زرشک ہر یک سہ ماشہ گلسرخ صندل سرخ تبکی جوز بوا عود طباشیر ہر یک شش ماشہ بدستور مربب سازند و باید داشت که وزن سیر و دام درین دو جوارش بوزن عالمگیری معتبر است **جوارش انار ترش** از حکیم جعفر که در بیاض استاد مرحوم در فصل خفقان مرقوم بود احقر را ایراد آن درین مقام الیق نمود جهت تقویت معده و قلب و اشتها نافع آب انار ترش نیم آثار قند صد درم آب پودینہ سبز چہار مثقال آب انار را با قند بقوام آورده از آتش فرود آرند چون نیم گرم شود آب پودینہ در دریخته بهم آمیزند بعده مصطگی سه مثقال دانه الائچی دو مثقال عود ہندی یک مثقال کوفته بیخته در آن ریزند و بستر شد خوراک یک چمچه متوسط **جوارش سفرجل** از تالیف حکیم معتمد الملوک نافعست از برای سعال و کبد حار و اشتهای طعام و اسهال صفراوی و قی صفراوی را باز دارد و تجفیف رطوبات معده و احشا نماید و محمومین را نیز نافع است بگیرند سفرجل حامض و بکارد چوبی پوست و دانه و آنچه در میان آن می باشد پاک کرده قطعات صغار نموده یک رطل و آمله منقی یازده مثقال زرشک منقی سماق منقی حب الآس انار دانه ترش از هر یک هفت مثقال و نیم همه را یک شب در گلاب و سرکه انگوری از هر یک یک رطل بخیسانند و بعد دیگر با آتش ملایم در دیگ سنگی و نقره بجوشانند تا فواکه مذکوره مهرا شوند پس فرود آورده با مالند و از پارچه که سوراخهای تنگ داشته باشد بگذرانند و ثفلی که باقی ماند دور کنند پس نبات یک رطل گزانگبین جبسل مصفی رب به شیرین رب سیب شیرین رب امرود رب زنجبین رب انار شیرین از هر یک ماده ده مثقال و اهلکرده بقوام آورند پس بگیرند طباشیر پوست بیرون پسته کشنیز خشک صندل سرخ صندل سفید ابریشم مقرض غنچه گل سرخ از هر یک پنج مثقال دانه هیل عود ہندی پوست اترج از هر یک دو مثقال زعفران مروارید ناسفته کهربا ورق نقره از هر یک یک مثقال و نیم ورق طلا عنبر اشهب مشک تبتی از هر یک نیم مثقال بدستور با سفرجل و نبات و غیره بقوام آورده بدستور معجون سازند شربت یک مثقال **جوارش سفرجلی تفاحی** برای بطلان اشتها که در حمیات بهم رسد نافع است از قرابادین کاظمی شربت سیب شیرین شربت بهی شیرین آمله مقشر دانه هیل عود قماری صندل سفید طباشیر هر یک پنج درم آب لیمون وا زده عدد و یک نسخه جوارش سفرجلی که مشهی است در فصل ضعف هضم مذکور شد و کذالک چند نسخه ملینی و جوارشات که مشهی طعام اند بدستور در فصل مذکور گذشتند **حب سجلونه** مشهی و هاضم مقوی الیه و تشنیه معمول الائچی خورد دارچینی هر یک پاؤ دام سنا ملون سونچر لون سیندهه لون جواکهار پیپری لاث ونبه پیپلا مول پیل زیره سیاه زیره سفید زنجبیل اترج ناگیسر تالیس هر یک نیم دام چوک ترش دو دام انار دانه شش دام کوفته بیخته با آب لیمون خمیر کرده حبها بمقدار نخود و بخورند چهار پنج حب بخورند **حب** مشهی و هاضم و دیگر منافع معده را مفید و مجرب احقر است زیره سیاه زیره سفید نمک سیاه نمک طعام نمک سیندهه هر یک یک دام نمک لاهوری دانه الائچی هر یک یک دو دام گندک آنوله نارفلفل فلفل دراز پیپلی جوتری قرنفل هر یک یک تولہ نمک کهاری یک دام زنجبیل دو دام مصطگی رومی تولہ اول گندک را در روغن داغ کرده همراه ان کنند پس همه ادویه را کوفته بیخته در عرق لیمون حبها بندند **حب** برای اشتها و رفع باد و ثقل غذا و تعقد و انتفاخ از بیاض والد ماجد عفر الله لحبه الطیب قرنفل جبابه مصطگی هر یک پیپلا مول زنگی ست لوبان سفید مثقال در عسل حب موافق کنار صحرائی بسته قبل غذا و بعد آن بخورند **ایضاً منه** مویز منقی انار دانه زنجبیل فلفل ژرنبار گرفته با شهد آمیخته بخورند اشتهای طعام غالب شود **حب حامض** مؤلف مؤلف برای اشتها و تقویت معده محرور المزاج آمله منقی دو ماشه کشنیز خشک مقشر سه ماشه پوست ترنج انیسون گلسرخ دانه هیل هر یک دو ماشه نمک سیاه شش ماشه طباشیر سه ماشه صندل سفید دو ماشه انار دانه ترش چهار تولہ زرشک سماق منقی هر یک چهار ماشه زیره سیاه پودینہ خشک هر یک دو ماشه کوفته بیخته در آب لیمون کاغذی شش عدد خمیر کرده حبها بقدر نخود سازند پنج شش حب بعد طعام خورده باشند **حب مشهی** از معمولی پوست هلیله زرد بادیان پودینہ نمک لاهوری چوک ترش هر یک تولہ زنجبیل دو ماشه فلفل فلفل گرد شبطرج ناگرموته هر یک یک دام آب لیمون دو عدد سحق کرده بقدر نخود حبها سازند **ایضاً منه** مشهی و لین طبع پوست هلیله زرد پوست هلیله آمله نمک سیاه سنا مکی بادیان مغز بادام مویز منقی برابر کوفته بیخته حب سازند و تا یک تولہ کم و زیاد خورند **حب کبریت صغیر** جهت اشتها و هضم طعام نفع دارد و مزیل جرب و قوبا و امراض بلغمی است رطوبات فضلی که در معده بود شق کند از قرابادین کاظمی و شربتی کبریت و فلفل هر یک پنج دام نمک هندی پنج درم کوفته بیخته آب لیمون حب سازند بقدر نخود و شربت دو حب تا سه حب ورق کافی گندک معمول یک تولہ فلفل گرد چهار تولہ است و معمول حکما تفتیح این است **حب کبریت کبیر** که مشهی طعام است و هاضم و کرم شکم ایضاً گندک و کبریت در شیر صاف کرده فلفل گردای نیزه زنگ اجمود جواکهار هر یک دو دام نمک سیاه دانه فلفل کت دریا هر واحد دو دام نمک سیندهه سه دام پوست هلیله زرد چهار دام کوفته بیخته در شیره ادرک کهرل نموده خشک کرده باز در آب لیمون سحق نموده بمقدار کنار کوچک حب سازند هر روز بوقت صبح یکی خورند **حب چهناک** برای زیادتی اشتها از بیاض حکیم شریف خان صاحب منقول دانه الائچی خورد عاقرقرحا گجراتی از هر یک دو نیم ماشه جوزبوا بسباسه زعفران از هر یک پنج ماشه زنجبیل سونٹھ فلفل دار فلفل چهناک پنج درم از هر یک ماشه نیم این همه ادویه را در ادرک تاده پاس کهرل نمایند و بمقدار کنار خورد بستا و گل پسته نگاهدارند و هر صبحت صبح یک حب خورند بجهت تجربه نمار بالای آن بدرقه این رخبات انداخته بخورند و نقدار عرق و شکر و نارنگی و ناشپاتی و سیب و انار و دیگر میوه های خورده باشند و باید که بسیار شکم سیر نخورند و ملاحظه نمایند که زود هضم شود و طریق پرورده کردن چهناک این است که چهناک قسم اول سفید آورده در لیسان نبندند و شیر تازه گاؤ که از زائیدن او شش ماه گذشته باشد پنج آثار در ظرف گلی انداخته چهناک را در شیر آویزند و بالای ظرف سرپوش گذاشته دو پاس آتش دهند بعده چهناک برآورده بکار برند و شیر را جای دفن نمایند فقط احقر هم یک مرتبه این حب را ساخته بود گرسنگی بکمال نموده و قلیلی سکر نیز آورده **حسب**

تپ جہانک و دیگرا ستقا آمده و بعضی رنگ کند به بر مرض بر درد اسود و بفصل مرض معده گذشت و گذا لک تپ بلغمی و کیک تپ دیگر که برائے اشتہا نافع از فصل ضعف نفس ذکور
شد و جند مصب مشتہی بل امر و فصل ضعف شهوه مذکور شد و تپ سیاب ر غنیه و کما اشتہا انگیز و فصل نقصان باه مذکور **دوا ے** که برائے آوردن اشتہا و منع ہضم معمول است
بگیرند و نوشادر و ناو نمک آنرا تصعید نمایند بعده گرفته برابر آن گندمک آملہ سا بگیرند و در رس پنج تریب کہرل نمایند تا خشک شود باز همین دستور بدهند که مقطر تبیر کہرل نمایند ساتیده
نگاه دارند و مقدار یک رتی تا نیم رتی بخورند قول از مفتاح **ایضاً** که نقصان اشتہا بر دو ما تا بی و فرنفل کلیم و زنجبیل فلفل دارچینی بر سفید بریک نیم و سماق انار دانه نخود و زنجبیل هر یک چهار درم کوفته بیخته
دو درم صبح ... و شام بخورند **دوا ے** برائے اشتہا و ہضم طعام مرض روا که بریان سعیطرج که چہار درم ماشه آب جنیرات یک اثار آب ادرک نیم پاؤ فلفل یک ساہ دم آب لیمون کاغذی پاؤ
انار یک سیر حب مذکور بقدر دانه فلفل سازند و بعد طعام بخورند **دوا ے** که ضعف جاذبه معده را نافع است از قادری هجاله نافع المیده شده تم فلفل
دراز چہار درم ترکی سه درم نمک سنگ و درم کوفته بیخته آب ترنج خمیر کنند و حبها ساخته در سایه خشک کنند و هر روز نهار دو درم بخورند و علامت ضعف جاذبه آنست که اشتہا طعام نباشد
و بکمفت شره و بشده و این بیشتر از سردی افتد و نیز اگر اشتہا شود بر تقاضا طعام پیش آید جهت بردو **دوا ے** که صد اشتہا آوردن حکم اکسیر دارد از مجربات اکبری و معمول استاد
نمک سانبهر کار صبینه نمک سوبچر نمک پہنا کالا نون نمک کہاری نمک گجراتی جواکهار نمک کوکنی هر یک برابر نوشادر برابر همه و دوا را باریک ساخته و در پیاله چینی انداخته آب لیمون کاغذی آنقدر
ریزند که ادویه غرق شود و بانگشت باوایه و در آفتاب نهند هرگاه خشک شود باز آب لیمون بهمان قدر اندازند و باز هم چون خشک گردد باز اندازند بار سوم که خشک شود نمک را در پیاله گلی بسته گل حکمت
گذارند و پیاله سفالی دیگر باز گون بر آن گذارند به نیکه کنار بهم رو پیاله بهم پیوندد و زیر آن آتش کنند بسیار تند تا دو پاس پارچه لته چند تا به آب تر کرده بر پشت پیاله بالا نهند چون
پارچه گرم شود دور کرده باز سرد نموده گذارند و بعد دو پاس پیاله بالا را به آهستگی بردارند آنچه صعود شده و آن جمع شده باشد بگیرند و با غذاے دار چینی و جوز بوا و امثال آن آمیخته آید
بخورانند و اثر دوا ملاحظه نمایند و اگر به پیاله بالا طرف پشت قدرے گل آلاید بهتر باشد **دوائیکه** جهت بهم رسانیدن اشتہا صاحب بقائی مجرب نوشته و بفصل قے خواهد آمد
و بفصل دوائے مشتہی و بفصل ضعف ہضم مذکور شد **دوا ارالمسک عنبری** بفصل که جهت بهم رسانیدن اشتہا مجرب است و بفصل خفقان گذشت **سفوف ورد**
که اشتہا آورد و تشنگی بنشاند و جهت ضعف اشتہا که بعد تپها در ایام نقاهت افتد نافع است از قادری و شریفی گلسرخ پنج درم سماق و و درم تا قیا کبار یک درم کوفته بیخته سفوف سازند شربت
دو درم و در طب اکبر بوزن گل سرخ و درم زرنبط و نیز آمده **سفوف** از برائے اشتہا از بیاض والد مغفور قرنفل مصطگی هر یک چهار درم زنجبیل بست درم کوفته بیخته نبات و چندان
آمیخته بعد طعام یک کف دست بخورند **سفوف** مقوی مشتہی از بیاض استاد مرحوم فلفل سیاه زیره سفید بادیان گل سرخ آمله منقی هر یک دو ماشه کشنیز خشک زنجبیل قرنفل کبابه
از هر یک سه ماشه پوست ترنج چهار ماشه نمک لاهوری نه ماشه نمک سیاه شش ماشه نمک هندی چهار ماشه سماق ترش دو توله کوفته در آب لیمون کاغذی چهار روز تر کرده خشک
کنند و از آن بقدر سه ماشه بعد طعام خورده باشند **سفوف تنتریک** که اشتہا آرد و قوای اربعه معده و امعاء را قوت دهد و ہضم مشتہی و ہم ہاضم و اگر شکم نرم باشد قبض کند و اگر
قبض بود بگشاید بهر آنکه بر قوتے که ضعیف باشد و را قوی بسازد و مجرب و معمول والد ماجد است انار دانه ترش که کهنه بود شانزده درم زنجبیل زیره سفید هر یک دو درم زیره سفید نیم
سیاه فلفل کبابه چینی سماق هندی پوست هلیله زرد پوست بلیله هر یک یک درم نمک سنگ دو نیم درم حب را بکوبند و باریک سازند قبل از طعام و بعد آن دو درم بخورند اگر دو وقت بخورند نیز روا
است لیکن اگر قبض مقصود باشد ادویه بسیار سفت نه بیزند و اگر لینت مقصود باشد از پارچه غیر سفت بلکه از غربال گذرانند تا ادویه جر ریش شود **سفوف نمک** که اشتہا
آرد و مناسب محرورین است و منع اسهال نماید از قادری و شریفی بگیرند نمک اندرانی و خورد خورد بشکنند و بر تابه آهنی یا سفال گرم بر آتش نهند و سرکه تیز
بر آن پاشند و حرکت بدهند تا نمک را چون خشک شود دیگر بپاشند و همین سان سرکه را که ریخته باشند پس سی درم از آن نمک باشد کشنیز بریان دو درم زرشک انار دانه بریان
و سماق منقی هر یک شش درم آن که ده درم است اضافه کنند و کوفته بیخته قدر حاجت بخورند و اگر آب لیمون تسقیه نمایند بهتر باشد و معمول علویخان همین بود و این قسم مقوی قوای اربعه حار
و بارد خصوص در مزاج حار که آب بسیار نوشد و طعام کم خورد و اگر اندکے بخورد ہضم نشود و بقے بر آرد و بضعف جگر و کثرت تشنگی مجرب با تحاف است و در بعضے نسخ نمک منقی سه درم است و
باقی بدستور و بنا بر آنکه ساخته شده بسیار لذیذ شد **سفوف** مخترع حکیم اکمل خان صاحب برائے اشتہا و تقویت معده بے نظیر است بلیله زرد و هلیله کابلی آمله مقشر و دانه هیل کشنیز
خشک زنجبیل از هر یک شش ماشه هلیله سیاه سماق گلسرخ بادیان مصطگی پودینه نانخواه شیطرج طباشیر از هر یک چهار ماشه جواکهار دار چینی قرنفل پوست اترج سنبل الطیب زیره سفید
تیزرج دار فلفل پنج از هر یک سه ماشه انار دانه ترش هفت ماشه نمک لاهوری نمک سیاه هر یک یک توله ترید سفید شش ماشه گیہون بریان کرده شش ماشه در آب لیمون و کهار نخود ادویه تر نموده
و خشک ساخته سفوف سازند **سفوف اذخر** اشتہا غذا آورد و معده بارد را قوت دهد از شیخ و قادری و خلاصه التجارب اذخر یک درم عود و سنبل هر کدام نیم درم کوفته بیخته دو درم با آب
گرم بخورند **سفوف ملینائی** منسوب بشیخ ملینا اشتہا قوی آرد و از برائے تقویت معده و تخفیف رطوبات به نزله نیز نافع وارد از شریفی و ذکائی جوز مرتقی قرنفل هر یک دو ماشه پودینه
بادیان یک یک دام شاه جهانی کوفته بیخته سفوف سازند قدر خوراک دو ماشه **سفوف انار دانه** برائے اشتہا از بیاض مجربی منقول انار دانه پاؤ آثار
الاکچی خورد مرچ سیاه دار فلفل شیطرج بادیان هر یک یک دام خام نمک لاهوری چہار دام سفوف نموده بخورند **نوع دیگر از شاه قلندر بخش** انار دانه

چہار ماشہ را در پنیر کوفته و گلاب و عرق بادیان ترکرده صبح عرق کشند و مشک و زعفران در دو من نیچه بندند و یک و تودہ نہار خورده باشند **عرق تنبول** از مجموعہ بقائی و بیچ نجیب و سنبل الطیب خولنجان ہر یک شش شد منگ و زبان سمک فی نصف شک ہر یک ہشت و مگلی حبیث قرنفل ہر یک دو درم نانخواہ بادیان بیخ ترکی ہر یک بست درم برگ تنبول تمیل صد عدد و بہم بآب دریاست گلاب قسم اول نبت و نیم رطل پستہ عرق کشند و یک عرق کہ مشتہی است و فصل خفقان مذکور شد و عرق تنبول پستہ و عرق تنبول و عرق بادیان مرکب کہ مشتہی طعام آورد و فصل ضعف ہضم گذشت **قرص** کہ اشتہا آرد و طعام ہضم کند زنجبیل دو درم بادیان یک درم جاتیت نمک درم سہ را کوفتہ بآب لیموں قرص سازند و بر انگشت افروختہ یا بر سفال یا بتابہ کہ بر آتش نہادہ باشد بگذارند تا سرخ شود و بعد از آن بخورند و بعد بقلب از مہلات و قرص حب و کہ مشتہا آورد و فصل ضعف ہضم مذکور شد و مشتہی و فصل ضعف ہضم گذشت **معجون عود** مشتہی و مقوی قوت باشد از معمولی عود خام زرشک گل سرخ صندل سودہ ہر یک ہر دو درم دانہ قاقلہ سنبل الطیب جوزبوا بسباسہ طباشیر دار چینی قرنفل سازج قرنفل زنجبیل گاؤزبان پوست بیرون پستہ ہر یک یک درم زعفران ز نبیب ہر یک نیم درم مشک ماشہ عناب ہی دو تولہ شربت انار شیریں چہار تولہ ورق نقرہ ورق طلا نیم درم قند سفید **معجون نانخواہ** معدہ را پاک کند اشتہاء طعام آورد و باہ را قوت دہد و از نفادری و علاج الامراض جعفر نانخواہ زوفا نعناع خشک زیرہ کرمانی از ہر یک یک مثقال بیخ ترکی بسباسہ راز یانہ زنجبیل جوز بوا تخم کرفس از ہر یک سہ مثقال تا شاد و مثقال کوفتہ بیختہ با سہ چندان عسل معجون سازند **معجون بقراط** کہ معدہ و جگر را قوی کند و بلغم ببرد و اشتہا آرد و بدہضمی دفع کند و بوی دہان خوش نماید و سیلان لعاب باز دارد و سدہ بکشاید و باد بشکند و گردہ و مرارہ و فرت و دور کند گردہ و مثانہ پاک نماید و باہ بیفزاید و بقراط گوید کہ اگر کسے در سالے یک ہفتہ ہر روز سہ درم معجون بخورد مراد بیچہ از شہوت طلب کند بیابد از قادری و علاج الامراض نانخواہ تخم گندنا زنجبیل ہر یک دہ درم زعفران بسفائج ہر یک یک درم بخ کرفس پنج درم کوفتہ با سہ چندان عسل بسرشند شربتے سہ درم معجون رمان و ملوکی کہ مشتہی است در فصل ضعف ہضم گذشت و معجون مقوی معدہ مشتہی در فصل قے خواہد آمد و سفیہ معجون مشتہی در فصل نقصان باہ خواہند آمد و معجون عنابی کہ اشتہا آورد در فصل اختناق رحم مسطور گردد و اللحم مشتہی و ارالعسل کہ برائے تقویت معدہ و آوردن اشتہا مجرب و معمول است در فصل ضعف ہضم گذشت **مربائے تمر ہندی** کہ ہم داخل مداواۃ و ہم اغذیہ است بگیرند تمر ہندی خام سرخ رنگ از پوست منقشر سازند پس شق کردہ تخم آن برآرند بعد در آب جوش دہند چون نرم شود تمر ہندی را از آب برآوردہ و در ہوا از مہوان اندکے بخشکی آید بعد کہ تمر ہندی را در آن مطبوخ نمودہ اند از اعادت کردہ سہ چند شکر آمیختہ مع تمر ہندی بقوام آورند تا قوام شیرہ مایل قوام شربت گردد و از معمولی و مربائے تا کہ اشتہا آورد در فصل نقصان باہ خواہد آمد

حکایات

شخصے را سقوط اشتہا و قبض شکم بود این داوند مربائے یک عدد شستہ بورق نقرہ پیچیدہ اول بخورند بعدہ و لعاب بہدانہ و عرق شاہترہ عرق گاؤزبان آمدہ و شربت بنفشہ اسبغول مسلم نہ ماشہ حل کردہ بخورند **ایضاً** سقوط اشتہا و خفقان و گردش و دوران سر از بخرہ دماغ و تشویش ذہن بود از استعمال دوام جوارش عود و ترش مسہل شش ماشہ روزانہ و قند سادہ شش ماشہ شام غذا بالوہ و اچار لیموں طبع نرم شد نجات یافت **ایضاً** شکوائے اشتہا و مزاج حار بود جوارش انارین خوردہ بالائش عرق کاسنی عرق گاؤزبان گلاب عرق کیوڑہ ہر یک چہار تولہ شربت انار شیریں حل کردہ بنوشند و گاہے شربت بزوری و شربت خالص جوارش آملہ خوردہ باشند

فصل پنجم در فساد اشتہا

یعنی تباہ شدن آن و چنانچہ اکثر زنان حاملہ را عارض شود کہ آرزو چیزہائے ناخوردنی چون گل و انگشت و گچ و مانند آن بسیار کنند و غایر امتداد مدت این مرض گل از انقضاء شدہ و باشد کہ بعد از سہ ماہ نیز بماند و حاملہ پسر بالنسبت حاملہ دختر کمتر و ضعیف تر شد و این مرض را زنان نیز گویند سبب اجتماع خلط فاسد و لست رحم پس گران نادیطبائع باشد چیزہائے ردی باردخوردہ و بالعکس **علاج** در حال رنج بگذارند کہ بعد از سہ ماہ کثرے بے علاج و رد شیرہ و الاگلقند عسلی سکنجبین جوارش عود ترش و امثال آن خورانند تمردانی و مدل مثلہا اشیاء مرضیہ نیز مفید بود و بر سبز مقوی معدہ بود استعمال نمایند و دیگر ادویہ کہ مخصوص باین کار است بکار برند و امتحان جوزہ مرغ بریان نمایند و سکنجبین نانخواہ و زیرہ و بہنگے و لمدر و انیسون بخایند و آب آن فرو برند کہ بالخاصیت مفید بود و طعامہائے لطیف خوش گوار چون گوشت دراج و مرغ و بزغالہ بریان کردہ و بخورانند با مدارہ مندل بخورند و از قے و مسہل احتراز کنند گر بعضے حالات را کہ بے تکلیف قے توانند کرد و گاہ گاہ قے کنانند و معدہ را بجوارش عود و غیرہ تقویت دادہ باشند و در تنقیح جوال و مبردان و کوکان تنقیہ بقے و اسہال نمایند بدانچہ بہر ہر یک تخم و عصیت شناختے مار العسل و سکنجبین کہ دوسے ترکردہ باشند و آب شبت و تخم ترب ہر کدام کہ بہر سبب معتدل آرند و بسر نہ یک بار یا دو بار لیکن باید کہ اول ماہی شور بخورند و عقب سے بقیات نوشند و برائے اسہال حب مسہل گرم و حب ایارج و حب صبر با پارہ قیقرا دہانند آن سبب مزاج علیل بکار برند تا معدہ بتمامہ از اخلاط فاسدہ پاک گردد و بعد از تنقیہ تقویت معدہ نمایند بجوارشات گرم چون جوارش عود و مصطگی و کمونی و فلافلی

وغیرہ وآنچہ در جوع کلبی یعنی خوامر آمیکار برند تسکین آرند و مرغ بریان و پتہ شوربا بریان و ماش و استخوان آہو بریان و طباشیر و نشاستہ بریان و جوزجندم و شاہ بلوط و دوز پختے و کشمش نمایند و غذا گوشت کبک و دراج و بچہ مرغ و استخوان اینہا نیز بخایند و شمعون گفتہ کہ در وقت تیز زبراق خود انداختہ بلیلہ و بخند مدتی عمل تدبیر دیگر این علت نافع شود

مفردات

استخوان کبوتر بچہ بریان کردہ خائیدن و آب او فرو بردن آرزوے گل خوردن دور سکند از حوامل و غیر حوامل و استخوان مدرو و دراج سہ دو احد بریان بدستور و آنکہ و اندکے فلفل در آب آمیز نمود استخوان مذکور را درین آب نمک ترکردہ بخایند نافع تر بود **دیگر** خائیدن ابلہ و بلیلہ و حب بلوط و تخم سرو و چلغوزہ بریان نخود بریان و استخوان مرغ سلیمانی و مرغ حق گو و مشک پہان و ابن عرس مفید بود **دیگر** خوردن کشنیز و زیرہ بیروا احد بسیر کہ پرورده مجرب است **دیگر** گوشت گوسالہ و گوشت آہو ہر یک قدید کردہ بہ نمک و نانخواہ آلودہ خائیدن و آب او فرو بردن آہن عمل آرد **دیگر** کبوتر بچہ بریان نہار خوردن آرزوے تباہ زائل کند و بعد از طعام تنقل بہ بادام تلخ یا پختہ آلو و خائیدن نانخواہ نافع بود **دیگر** روغن کنجد یک فنجان نوشیدن سود دارد

مرکبات

جوارش مقوی معدہ از طب الاکبر انیسون بلیلہ بلیلہ آملہ مصطگی زیرہ نانخواہ قاقلین زنجبیل سداب فلفل کوفتہ بیختہ با نبات مقوم بسرشتہ جوارش سازند جوارش عود مصطگی در نقصان اشتہا و جوارش کمونی در فصل ضعف ہضم گذشت **حب مسہل** کہ درین مرض بکار آید از موجا ایارج فیقرا بلیلہ سیاہ و کابلی بلیلہ آملہ نمک ہندی غاریقون ہر یک نصف درم حب السوس مثقال ارزق ہر یک ربع درم با آب بادیان سبز سرشتہ حبہاے کلان ساختہ وقت خواب شب استعمال کنند **دوا ے** کہ اشتہاے فاسد را اکثیر النفع است از مغنی و قلانسی وقانون حب بلوط ہشت درم صبر شانزدہ درم حشیش غافت شش درم بیخ اذخر چہار درم مرو دو درم ہمہ را نیکو فتہ در دو رطل آب بپزند تا نصف باند و ہر روز ثلث رطل بنوشند سہ روز متواتر **دواے دیگر** نافع مرض مذکور از موجز زیرہ سیاہ انیسون ہر یک سہ درم مویز منقے دہ درم بلیلہ سیاہ پوست بلیلہ کابلی پوست بلیلہ آملہ منقی ہر یک نصف درم کوفتہ در سرکہ یک شبانہ روز تر کنند پس صاف نمودہ شکر و طلنجبین سکری یا عسل حسب مزاج و ملکرده بنوشند و اگر باین ادویہ نقار معدہ از مادہ فاسدہ حاصل شود بسبب مسہل و جز آن تنقیہ نمایند **سفوف** کہ شہوت رویہ وشہوت طین را نافع از علاج الامراض و قادری انیسون تخم کرفس زیرہ کرمانی نانخواہ از ہر یک دہ درم فلفل سفید دو نیم درم قرنفل نیم درم کوفتہ بیختہ سفوف سازند شربتے ہر صبح و شام یک مثقال **سفوف** کہ شہوت رویہ زنان حاملہ را دفع کند و معدہ را قوت دہد و اشتہا آرد از کتب مذکورہ زرنباد تخم کرفس نانخواہ زیرہ کرمانی از ہر یک دو درم کندر سہ درم کنجد مقشر دہ درم نبات نود مثقال کوفتہ بیختہ استعمال نمایند و در تحفہ وزن نانخواہ سہ درم و عوض کنجد و نبات جند بیدستر نیم درم داخل است **سفوف حبابی** کہ بپارسی سفوف آبستنی گویند جہت شہوت طین وشہوت رویہ زنان حاملہ نافع از کتب مسطورہ نو کائی قاقلہ خیر بوا کبابہ بسباسہ سادی کوفتہ بیختہ شکر سفید برابر ہمہ کوفتہ بیختہ ہر روز دو درم با آب گرم بخورند و در خلاصہ بجاے کبابہ بسباسہ است **ایضاً** کہ زمن حمل دارد مصطگی زیرہ کرمانی نانخواہ قاقلین سادی نبات برابر ہمہ کوفتہ بیختہ بدہند **سفوف دیگر** کہ تباہی آرزوے حوامل را دفع سازد و باد ہاے رحم را بشکند از خلاصہ و کامل زیرہ کرمانی و بلخی تخم کرفس انیسون ہر کدام پنج درم سعد نعناع خشک یعنی پودینہ ہر کدام سہ درم زرنباد دو درم قرنفل یکدرم کنجد سیاہ ہشت درم کوفتہ بیختہ دو درم با آب سرد بدہند **لعوق غاریقون** فساد شہوت را کہ از بلغم و صفرا بود نافع است از علاج الامراض و قادری بگیرند غاریقون سفید یک مثقال راوند چینی یکدرم حشیش غافت یکدرم افسنتین ربع درم کوفتہ بیختہ و پنجدرم شربت کاسنی آمیختہ لعوق نمایند **معجون فیقرا** جہت شہوت طین و دیگر چیزہاے بد نافع است از تحفہ و قادری و شرنیفی ایارج فیقرا دو اذدہ درم بلیلہ کابلی بلیلہ آملہ نمک نفطی کوفتہ بیختہ بعسل بسرشتہ شربتے از سہ درم تا چہار درم طبیخ پودینہ **معجون جوزجندم** کہ در نفع مثل معجون فیقرا مذکور است و بجاییت مجرب از قادری و تحفہ جوز جندم بلیلہ کابلی آملہ بلیلہ زنجبیل مصطگی قاقلہ کبار نانخواہ مساوی کوفتہ بیختہ بعسل بسرشتہ و بقدر جنوزش از طعام و بعد از آن بخورند **معجون** کہ شہوت رویہ را سود دارد از علاج الامراض دہ قوریوند چینی حب بلسان اذخر افتیمون انیسون سلیخہ زعفران دار چینی اسارون حظ اسالیون کا او ضا بوس ہر یک سہ مثقال مغز چلغوزہ سی مثقال نعناع خشک نیم مثقال کوفتہ با عسل معجون سازند

حکایات

زنے حاوی خوردن ینبہ کہنہ و گل کوزہ پختہ شدہ بود تا نیم آثار ہر روز میخورد خوبانی در پیشہ نہادہ خورانیدند و ہر روز خوبانی را زیادہ و پنبہ را کم کنانیدند و بجاے گل کوزہ طباشیر در گلاب کیوڑہ صلایہ کردہ قرصہا ساختہ خورانیدند و ازان پس سفوف لاجورد علوی خان دادند و غذا پلاؤ مرغ سلیمانی و لاجورد مصطگی ہر یک یک ماشہ و جوارش جالینوس تولہ بعرق دارچینی شربت عرق عود ہر دو بجتولہ بشربت سیب و عود شب خورانیدند و عرصہ ایکماہ صحت یافت **ایضاً** کاندوبت

بشنیدم غ تا دو آتا رمیخورد و شربت آبی ملوی خان با مار المبین تا دو ماه نوشانیدند و چند شام خوانیدند وکلب بے ہمک سلیمانی بستد الیضاً انسنی شکر مصرت ہر روزہ دران خیرانیدند و ما المبین نور ہو کم با سنگ جراحت امرتی و اندسہ شیر معین کنانیدند و بالائی سفوف کتیرابی کرنے حال را دفع دادند و شب حسب مسہل ایرج بیار خورانیدند تا چہل روز ہر روز اجابت طبع دو سہ نوبت میشد مختلف الالوان و بدین تدبیر صحت یافت +

فصل ششم در جوع الکلب

گرسنگی کلبی نیز گویند و آن مرضے است کہ صاحبش مانند سگ حریص بر ماکولات بود و ہر چند طعام خورد سیر نگردد و اقسام آن حسب سبب جدا جدا گفتہ می آید اما در جملہ اقسام احتراز از جوامش مالح وحراقت ضرور است و امتلا از اغذیہ وسمہ مناسب **جوع الکلب از برودت فم معدہ و بلغم حامض** نشان برودت کہ فم معدہ را کثیف گرداند و احداث مرض مذکور شاید کثرت نفخ و قلت عطش است و دیگر آثار کہ لازم برودت معدہ است ظاہر بود و نشان اجتماع بلغم حامض در معدہ ترشی دہن و جشا بود **علاج** در صورت برودت فقط جوارشہائے گرم مانند جوارش مصطگی و کمونی و جوارش عود و سفرجلی مسک و جوارش تمری و فلافلی و جوارش خوزی خورند و مصطگی و انیسون و زیرہ و نانخواہ مدام بخایند و از سنبل الطیب و قرنفل و جوز بوا و گلنج بر فم معدہ ضماد کنند و در حالت وجود بلغم اول تنقیہ آن نمایند بقے و مسہل گرم و حب ایارج کہ بہ فصل فالج مذکور شد و بعد از آن بہ تسخین فم معدہ کوشند بانچہ بالا گذشت و شراب حلو وقت نہار خوردن نافع و ہمراہ چیزہاے چرب الطعم بود کہ از اشیائے حریفہ و مالح و حامض احتراز نمایند و در تسکین مزاج دیگر اعضا را گرم باشد برائے اغتذا چیزہائے لطیف النفوذ چون بریسہ فالودہ چرب و غیرہ اغتذا سازند و اگر طحال لین بود اطریفل صغیر جوارش زرشک و خوزی خورانند از جہت سپرز اینہا باشد **جوع الکلب از کثرت انصباب سودا بر فم معدہ** علامت آن در حالت خلو لذع شدید معدہ باشد کہ بعد از اغتذا خوردن ساکن شود و حرقت فم معدہ و آروغ ترش و کثرت براز غیر منہضم و لاغری بدن بود **علاج** فصد باسلیق نمایند و تنقیہ سودا کنند بدستور یکہ در مالیخولیا گذشت و بعد از آن مقویات معدہ خورند و اضمدہ مسخنہ و مصالح تاری بر سپرز گذارند و تکمید آن نمایند و طعامہائے چرب گزینند و اگر ریح دو اسود شدید بطحال دفع دہند **جوع الکلب از حرارت معدہ و ہمہ اعضا** و آنچہ از تحلیل بدن یا استفراغ کثیر مثل بر آمدن خون از ثالیل و رعاف و غیرہ و تلک یا جماع طویل و نا ہمین یا دیس حمیات طویل عارض شود از ین قبیل است علامتش ساعتی ہضم و قلت براز نسبت ماکول و غلبہ تشنگی و ترقی ہزال روز بروز و ضعف نبض و تقدم اسباب حارہ محلل نیز بر آن گواہی دہد و اسباب تحلیل بسیار است چنانچہ حرارت ہوا و بیداری و کثرت جماع و غضب و گرسنگی مفرط و استحمام متواتر و حرکات عنیفہ **علاج** اشیا چرب بخورانند و اغذیہ غلیظہ مانند سر و پا یہ و کلہ پاچہ و گوشت گاو و شکم آن و نیم برشت و بیضہ فالودہ دہند در روزے اندک اندک بچند دفعہ تا ہضم آن بر معدہ دشوار نگردد و در آب سرد و جاہے سرد نشانند و روغن آس و قیرطی آن و روغن بید بر بدن مالند و از ہر چہ تیز و شور و مفتح و مسخن و باعث تحلیل بود احتراز از آن واجب شمارند و انجا کہ تحلیل بدن مع الحرارت بود و دہن تلخ باشد اشربہ مبرد چون شربت سیب ترش و بہی ترش و غورہ و انار ترش یا شیرہ زرشک بنوشانند و حصرمیہ و ساقیہ و قلیہ خیار و کدو و زردہ تخم مرغ نیم برشت خورانند و از حرکت و ریاضت باز دارند و باقی تدبیر از آنچہ گذشت حسب حاجت بر گیرند **بشارت** درین قسم کشادن طبع بعلت تناول مسہل علامت صحت بود و ظہور جشا ہا نیز از دلائل محمود است بخلاف اقسام دیگر **فائدہ** گاہ باشد کہ بلغم از دماغ بر سر معدہ ریزد و دیگار آن نیز گردد و مرض مذکور حادث کند و نشان آن تقدم نزلہ است و حدوث قے اکثر بعد تناول طعام و بادکمیل طبع بسوے غذا و تدبیر آن منع نزلہ است بانچہ در فصل زکام و نزلہ گذشت و امالہ آن بطرف بینی ضرور است پس تنقیہ مادہ بحب ایارج و حب صبر بتکرار و کمونی مفید بود و عند زلم طبع جوارش ہندی سود مند غذا شوربائے چرب مرغ فربہ کہ در دار چینی و صعتر و کمونی و فلفل انداختہ باشند و گاہ باشد کہ تولد کرم در معدہ و امعا باعث مرض مذکور گردد علامت و علاجش از فصل دیدان خواہد آمد بدان رجوع نمایند

مفردات

حب الخضر بر نہار چند روز خوردن برائے رجوع الکلب از مجربات بوعلی سینا است **دیگر** خوردن ہوز و لوز در سوات و تحمات نافع بود **دیگر** مجرب آب لیمون بشکر نوشانیدہ مے کنانید بعد اغذیہ بار و رطب دہند **مرکبات - اطریفل صغیر** در فصل صداع گذشت جوارش کمونی و عود و مصطگی و سفرجلی و خوزی در فصل ضعف معدہ و نقصان اشتہا مذکور شدند و جوارش فنجنوش در فصل استرخاے معدہ خواہد آمد **دواے** مجرب طبیخ پستہ با بادام با روغن کنجد و شکر دہند **ایضاً** انطاکی گفتہ کہ بد سر جالوز بجمعیت سوق یا مغز بادام و کنجد و مصطگی و گل سرخ در روغن بنفشہ و آب گشنیز قرص ساختہ خوردن تا ایام منعی از طعام است **ایضاً** گوید کہ بہ طبخ در سرکہ تا سہ روز بردارند خشک کنند با گل ارمنی و تخم خرفہ و مغز تخم خیار و مغز تخم کدو و سویق گندم و صمغ ہر ا حد مثل او و منبر طبیہ نصف او و در روغن سرشتہ قرص سازند و بدہند یک بار دادن برائے رفع اشتہا تا یک ہفتہ کافی است و شیخ ذکر کردہ کہ اگر چہار دقیہ روغن بنفشہ با موم بنوشند تا دہ روز منع سیکند **سفوف** شہوت

کلبی را که از برودت فم معده باشد سودمند است عود چینی زرنباد قرنفل فلفل سفید هر یک نیم درم انیسون سنبل کندر هر یک یکدرم کرویا تخم کرفس هر یک یکدرم و نیم مصطگی سه درم نیم درم سائیده بشراب کهنه خمیر کنند و خشک نمایند و بار دیگر سحق کرده بشراب ریحانی یک بار و دو بار داده بکار برند و پیش از طعام یک درم بخورند از علاج **سفوف** شهوت کلبی را که بالبلغمیت طبع بود مفید است خرنوب شامی خرنوب نبطی هر یک نیم درم برگ پودینه خشک برگ سداب خشک برگ بادرنجبویه هر یکدو درم طباشیر ایرسا خشک حب الآس هر یک پنجدرم زیره کرمانی مدبر بریان ده درم و اگر در مزاج گرمی باشد بذر قطونا بریان اضافه کنند و بقدر حاجت افزوده بعمل آرند از علاج الامراض **شربت** که بشهوت کلبی نافعست سنبل دو دانگ عود چینی دو ثلث یکدرم مصطگی یکدرم تخم کرفس انیسون رازیانه هر واحد دو درم پوست بیخ کبر سه درم یکجا نیم کوب نموده در خرقه بندند و صره را به آب به میخوش خوشبو و سرکه هر یک یک رطل بجوشانند تا نصف آن عود کند پس دو حصه کنند و یک حصه آن عسل را بر آن انداخته بقوام سکنجبین آرند و در حصه دیگر دو چند آن شکر سفید اضافه نموده طبخ دهند تا قوام گیرد و از این هر دو آنچه موافق تر بمزاج مریض باشد بدهند **معجون نارمشک** مستعمل در شهوت کلبی بعد تنقیه از معمول نارمشک فلفل دار فلفل هر یک دو دانگ سعد سنبل الطیب صعتر فارسی کندر هر یک دو درم کوفته بیخته بعسل مصفی بسرشند

فصل هفتم در جوع البقر

که بیونانی بولیموس گویند و این عبارت است از گرسنگی اعضا باسیری معده و تشبیه بجوع نظر بگرسنگی اعضا است و گرنه از جهت عدم طلب غذا مرض گویا ضد جوع بود و سبب این اکثر برودت مفرط باشد که بفم معده عارض شود و از اینجاست که این مرض بیشتر در زمستان شدید کسانی را که در سرمای سخت سفر کنند حادث گردد یا بریزش نزله یا ضعف معده بود و علامتش ضعف و لاغری با نستگی و نبض ضعیف بسبب دبیه مرضی دیگر و عدم اشتها و احیانا غشی نیز افتد بعد استحکام مرض چون دست بر فم معده نهند سردی محسوس شود **علاج** در حالت غشی آب سرد و گلاب بر روی زنند و موی سر بکشند و اطراف را بندند و سخت بمالند و عطریات ببویانند و گلقند و مصطگی و سنبل الطیب و عود و مشک و رامک بادرنجبویه زعفران و غیره مقویات قلب و معده بگلاب آمیخته بر فم معده ضماد نمایند و بهنگام افاقه نان در گلاب و عرق بیدمشک تر نموده بخورانند و غذای سریع الهضم چون شوربای جوزه مرغ و نخود آب که زیره و دارچینی و عود خوشبو ساخته باشند تناول نمایند ایضا لکلک و کبوتر بچه با نخود درست بپزند و قدری زیره و عود خام نکوفته و دارچینی و خولنجان در وی ریزند تا تمام پخته شود و آب آن اندک پس غذای آنکه آب ترش و آب سیب مرش داخل کنند و یکدو جوش دیگر دهند و از آتش بر دارند و سداب خورد کرده داخل کنند و بگذارند تا سرد شود بکار برند و بهر تبدیل مزاج فم معده تریاق کبیر و سنجرینیا و جوارش بزوری دهند و آنچه در شهوت کلبی بارد مذکور شده استعمال نمایند و ادویه گرم خوشبو بر معده ضماد کنند و آنجا که بلغم لزج یا خلط رقیق بلغمی یا صفراوی نیز در معده جمع شود و آثار ماده چون تهوع و غثیان و جز آن که در مذکور گشته دریافت گردد درین صورت هنگام غشی تدابیر مذکوره بکار برند و در حالت افاقه حسب ماده بتنقیه معده پردازند مثلا در بلغمی بدانچه در جوع الکلب بلغمی گذشته و در صفراوی یک مثقال ایارج فیقرا بلعقه سکنجبین آمیخته بدهند تا معده را پاک کند بعده بتقویت کوشند و در بلغمی بسکنجبین توجه نمایند و در نزلی حبس نزله کنند و در ضعف معدی مطبوخ چاے خطائی دهند بدانند که تا قوت مساعدت نکند از نهار حرارت و تنقیه نمایند بلکه تعدیل و تقویت معده و الک امر دانند و چون درین مرض معده تنقیه طلب بود و سقوط قوت و غشی مانع وی میگردد و لهذا معالجه وی مشکل بود

مفردات

استعمال عود و سماق و لیمون و کشنیز و پوست ترنج هر واحد مجرب **مرکبات** ضماد که در حالت غشی درین مرض مجرب است اسطوخودوس دو درم زرنب سعد گل بادرنجبویه کندر یک مثقال دارچینی مشک عنبر اشهب سه ماشه زعفران سه توله جندبیدستر سه ماشه بیده مشک یک عدد عطر عنبر سه ماشه آمیخته بر پیشانی و معده ضماد کنند **منضج و مسهل** که درین مرض بکار آید اول از افسنتین زرنب سنبل الطیب بیخ کرفس کمد چهار ماشه بادیان بیخ بادیان سفید کدو سه ماشه قنطوریون اسطوخودوس کدو هفت دانه انجیر زرد پنجعدد مویز منقی سه توله گلقند چهار توله منضج داده بحسب اسطوخودوس تنقیه کنند و در مطبوخ مذکور سنا مکی یک نیم توله خیارشنبر هفت توله ترنجبین نه توله بیفزایند **مطبوخ چاے خطائی** که در حالت ضعف معده بکار آید چاے خطائی بادیان خطائی انیسون بادیان هر یک نیم ماشه الائچی پنج عدد قرنفل یازده عدد نیمکوفته با گلاب و آب بجوشانند و به نبات سفید شیرین کرده بدهند

فصل هشتم در جوع الغشی

و این مرضی است که صاحبش بر گرسنگی صابر نبود و عند الجوع اگر غذا نیابد بیهوش افتد و سببش ضعف فم معده است مع حرارت قوی جسم بدن و

مفید مے است **دیگر** برائے عطش کہ بمشارکت قلب باشد آب کاسنی با شربت صندل یا نیلوفر نوشیدن مفید است **دیگر** آب تربوز با شکر نوشیدن برائے عطش کہ از حرارت معدہ
معدہ بود بغایت نافع است **دیگر** استعمال تخم خرفہ با سرکہ یا سکنجبین مجرب کسے کہ در سفر بیابان از تشنگی بتر رسد نفع بخشد و گر تخم خرفہ مقشر با دوغ سہ مرتبہ بخورند دفع عطش تا ایام نماید

مرکبات

جوشاندہ کہ عطش کاذب را سود مند است از خلاصہ صاحب نیسون اصل السوس جوشانیدہ صاف نمودہ سکنجبین سادہ آمیختہ بنوشند **حب** کہ چون در دہان دارند تشنگی
زائل سازد از خلاصہ مغز بہدانہ مغز تخم کدو مغز تخم خربزہ مغز تخم خیارین تخم خرفہ ہر کدام پنج درم صمغ بادام کتیرا ہر کدام سہ درم طباشیر دو درم رب السوس یکدرم بلعاب اسپغول
سرشتہ حب ہائے بنگ و بین ساختہ بہ زیر زبان گذارند **حب** تسکین عطش کنارد و کا ئی تخم کاہو تخم خیارین مغز تخم کدو ہر یک پنجدرم کتیرا صمغ عربی تخم خرفہ مقشرہ درم کوفتہ بیختہ
بلعاب اسپغول حب ہا سازند **حب دیگر** جہت تسکین عطش کہ بسبب یبوست جگر باشد و بہ است کہ از خوردن و ا ے دیگر بے نیاز سازد تخم خرفہ نشاستہ صمغ فارسی کتیرا
بہدانہ طباشیر عصارہ ریشک برابر کوفتہ بیختہ شکر طبرزد ربع مجموع اضافہ کردہ بلعاب اسپغول حبہا بہ بین بہ بندد ہمیشہ در دہن دارند و گاہی مغز تخم خیارین مثل تمام اجزا اضافہ
کردہ مفید نمودہ بہ خورند و عقب آن آب تربوز منیوشند منقول از مجرب م لقائی **خمیرہ صندل** بہنجاے مندرہ در فصل خفقان گذشت **فواکے** عطش مفرط از کلہ بہدی
بسلوچن لیمی سائیدہ آب بشستہ بر پنج ساطی نافع است **ایضا منہ** تخم تکاب و لعاب اسپغول و شیرہ خیارین مفید نقوع تمر ہندی نافع **رب غورہ** مسکن عطش مفرط
التہاب معدہ تی ردوالقلیح تحکم نافع حمیات حارہ از کاکائی آب غورہ بجوشانند تا ربع رسد صاف نمودہ باز بجوشانند تا البدس بسہ ظرف کردہ رفیدہ در آفتاب گذارند بعد بکار برند
رب فواکہ تشنگی صفراوی را دفع میکند آب انار ترش آب آلو سیاہ و آب تمر ہندی ہر یک یک سیر آب تاجی اترج نیم سیر بدستور رب بسازند و عند الحاجت آبیکہ از یخ سرد کردہ
باشند حل آرند **سفوف** کہ ہر گاہ در عطش حرارت و یبوست و دموی بیشتر از سائر اعضا بود نافع است از علاج الامراض مغز تخم خیار پنجدرم صمغ عربی دہ درم تخم کاہو
پانزدہ درم تخم خرفہ مغز تخم بادرنگ بست درم کوفتہ بیختہ با دو شکر منقی کہ مثل مجموع باشد آمیختہ ہر روز پنجدرم البست درم لعاب بذر قطونا و لست درم جلاب
بخورند شربت صندل بوعالسہ و فواکہ و انار کہ تشنگی بنشانند در فصل خفقان مذکور شدند **قرص** برائے عطش کہ از حرارت معدہ باشد سود سند از خلاصہ مغز تخم کدو مغز تخم
خیار مغز تخم بادرنگ تخم خرفہ ہر کدام چہار درم صمغ عربی نشاستہ کتیرا صندل سفید طباشیر ہر کدام دو درم کافور ربع درم تا نصف درم باندازہ حرارت اضافہ نمودہ بلعاب
اسپغول و ماء الشعیر و ماء القرع و امثال آن استعمال نمایند **نوع دیگر** مطفی حرارت و عطش و حمیات محرقہ مغز تخم خیار مغز تخم کدو سیر واحد یک جزو تخم کاہو تخم خرفہ ہر یک نصف
جزو رب السوس ربع جزو و آب خرفہ یا لعاب اسپغول قرص سازند و ہر دہن یکے بعد دیگرے بدارند و صمغ نقرہ محلی در دہن بالخاصیت دافع عطش است ❖

فصل دہم در ورم معدہ

ورمے از مادہ کہ بود با درد و تپ باشد لیکن اگر حار بود تپ او ۔ روشنتر باشد و اگر بارد بود خفت و بدانند کہ اگر ورم در جمیع اجزائے معدہ بود اعراض صعب تر باشد
خوف کثیر بود اما اگر ورم در جانب قدام معدہ بود بنظر مے در آید خصوصاً وقتیکہ مریض بر پشت باز خسپد یا نحیف البدن باشد و آنجا کہ ورم بجانب خلف معدہ بود معتبر
نیکرود و لیکن از اختلاج خالی نباشد و ایضاً گفتہ اند کہ اگر ورم بقدام بود بالائے معدہ ادویہ گذارند و اگر بخلف باشد بر گردہ گاہ و **مخفی نماند** کہ ورد اضمدہ و اطلیہ و مشروبات
این مرض باید کہ ادویہ قابضہ عطریہ در ہر وقت یار باشد لہذا گفتہ اند کہ ہر گاہ ادویہ محللہ در عضو شریف و رئیس استعمال نمایند باید کہ ادویہ قابضہ نیز ہمراہ باشند تا انحلال
قوت عضو نگردد و در ورم احشا سکنجبین را استعمال نباید کرد و ایضاً جائز نیست در ورم معدہ مسہل و مقی قوی و دوام استعمال مبردات مانع نضج است و خطائے عظیم
تقلیل غذا در اورام معدہ واجب **ورم حار معدہ** دموی بود یا صفراوی علامت آن تپ و تشنگی و سقوط اشتہا و قے و التہاب معدہ و درد آن خصوصاً وقتیکہ
غمز کنند و ورم ظاہر بود و ایضاً سرخی زبان و رعی و ثقل و حمرت بعد دموی و زردی چہرہ و زبان افراط حرقت و عطش بر صفراوی و دلالت دارد **علاج**
فصد باسلیق کنند اما در دموی خون بسیار گیرند و در صفراوی اندک و اگر از فصد مانعے بود ما بین الکتفین حجامہ نہند و شیرہ عنب الثعلب شیرہ تخم کاسنی ہر یک نشاستہ
و دیگر قیات برآوردہ شربت بنفشہ خاکشی و اخلکردہ بدہند و اگر حرارت زیادہ باشد و اول تبرید از شیرہ مغز تخم کدو و شیرہ مغز تخم تربوز و شیرہ کاہو و شیرہ تخم خرفہ و ایضاً شیرہ
زرشک و شہد یا و خیارین و عناب و آلو بخارا شربت نیلوفر ہم مضائقہ ندارد و آب عنب الثعلب سبز و آب کاسنی تر و آب انار بجوش و اقراص طباشیر و آب بخورہ و شربت
نیلوفر و شربت ورد و شربت دینار ہمہ مفید بود و تقلیل غذا نمایند و اغذیہ باردہ مثل ماء الشعیر و دہند و اگر حاجت مسہل شود بعد از نضج روز ششم از مسہل بارد بدستور یکہ در فصل
صداع گذشت تنقیہ کنند و ضماد در روز مسہل موقوف دارند و از مسہل قوی ہوقتے حتی الامکان احتراز نمایند و برائے تضمید در ابتدائے ورم ادویہ رادعہ عطریہ قابضہ
چون صندل و گل سرخ و سوت و پوست کدو و گلاب و آب عنب الثعلب سبز یا آب کشنیز سبز سائیدہ بر معدہ ضماد کنند و اگر گل ارمنی و اقاقیا ہم داخل ضماد نمایند بہتر

دوای

الشفا

المسک

دهن

روغن زعفران

شربت

ضماد وصندلین

ضماد

الشفا

ضماد

ضماد

ضماد

الشفا

... است +

ضماد زوفا

... گرم ضماد کنند +

ضماد که جهت ورم صلب معده بغایت سودمند است ازو کائی سعد اذخر قصب الذریره هر یک دو درم سنبل الطیب هر یک سه درم گل سرخ پنجدرم بابونه خطمی آرد جو
هر یک هفت درم بنفشه خشک آرد حلبه هر یک ده درم همه را کوفته بیخته بلعاب بذرکتان سرشته و خلو معده از طعام ضماد کنند و در خلاصه وزن حلبه بیست و پنج درم است خطمی و گل
بابونه آرد جو هر یک دو درم و نوشته که اول موضع ورم را بروغن ناردین گرم کرده بمالند بعد از آن ضماد کنند و قبل طعام چهار ساعت بعد از هضم غذا استعمال نمایند ضماد که سوده
رافت دیده صلابت آن تحلیل کند و شکم را نبوازد کائی مر قصب الذریره عود هندی اقاقیا هر یک یک درم مصطگی افسنتین کندر لادن هر یک دو درم کعک بغدادی چهار
درم همه را پاک کرده شسته درم خطمی ... موم روغن گل روغن ناردین چندانکه کفایت کند کعک و خیار را در شراب ترکنند همه را در شراب بپزند و همه را باهم سرشته
ضماد کنند **ضماد** ... ورم معده که بغایت سخت و صلب باشد استعمال نمایند از خلاصه افسنتین سنبل سلیخه مصطگی هر کدام سه درم ... سیه ساله هر کدام چهار درم حلبه
تخم کتان هر کدام پنجدرم زعفران مکی یک کدام یک درم همه را باریک کوفته موم سرخ ... پنجدرم روغن زنبق قسط یا روغن ناردین هر کدام که میسر شود پانزده درم گداخته
ادویه را با آن بسرشند و بدستور مرهم ساخته استعمال نمایند و مرهم داخلیون بروغن قسط گداخته مانند ... سلیخه زعفران اضافه نمایند بغایت سودمند است
ایضاً که همین خاصیت دارد از مجربات ... حلبه لشبت خطمی بذرکتان ... مصطگی از هر یک پنجدرم سنبل سعد قصب الذریره اذخر هر یک دو درم موم سه درم روغن بابونه
پانزده درم بطریق معهود ضماد کنند **ضماد** که منضج اورام حلبه نماید ازو کائی خطمی اکلیل الملک پرسیاوشان مرداسنگ برگ ... صمغ عربی ارزن حلبه تخم ... مقل
سیه ساله سرگین کبوتر سرگین خروس ... بزرورد و بذرکتان صابون عراقی ... نضج معده باشد ... نیز داخل کنند مساوی گرفته کوفته بیخته بشیر گوسفند یا
آب سرشته بر موضع ورم ضماد نمایند **ایضاً منه** منضج ماده گل خطمی گل بابونه اکلیل الملک اشق مقل ملک الطیب کوفته بیخته آب گرم ضماد نمایند و اگر قوی تر خواهند سرگین کبوتر تخم ... تخم مرغ
بیامیزند **طلا** که ورم صلب کهنه معده را بغایت سودمند است از خلاصه ... کائی موم سه درم سنبل مصطگی هر یک پنجدرم تخم کرنب مقل هر یک ده درم روغن ناردین پانزده
درم ... را در شراب حل کنند با موم و روغن سرشته طلا کنند **عرق گهیکوار** نسخه خفیف جهت صلابت معده و جباوت آن مجرب است ... گهیکوار بیست و
پنج آثار قند سیاه هشت آثار پوست هلیله زرد آمله مقشر نانخواه زنجبیل فلفل سیاه سنبل الطیب سعد کوفی هر یک نیم سیر سهاگه ... کوفته در آب ... انداخته
سازند هرگاه قابل عرق کشیدن شود عرق کشند و ... **قرص سنبل** که در ورم صلب معده و جگر
بکار آید ... اذخر سلیخه گل سرخ ریوند چینی قصب الذریره سنبل الطیب هر کدام سه درم زعفران مرکی انیسون قسط فلفل سیاه کدام یک درم مقل ازرق سه درم مصطگی
سیه ساله هر کدام دو درم اشق یک درم کوفته بیخته اقراص سازند هر یک بوزن مثقالی و یکے از آن ... استعمال کنند و قرص زرشک کبیر که در ورم معده ... مفید در
فصل ورم جگر خواهد آمد **قیروطی** برائے صلابت معده نسخه مطب بابونه گل خطمی گل بنفشه عنب الثعلب تخم حلبه هر یک شش ماشه گل سرخ چهار ماشه و آب عنب الثعلب
تازه ده دانه ده توله جوشانیده صاف نموده روغن گل چهار دام داخل نموده بجوشانند چون آب بگذرد بسوزد موم سفید دو دام داخل کرده از آتش فرود آرند مصطگی لادن
هر یک چهار ماشه داخل کرده بطور مرهم روغن سازند و بر پارچه بافته آغشته وقت خلو شکم بر موضع صلابت به بندند و قبل از طعام دو گهری بکشایند و بعد از طعام یک نیم پاس
به بندند **قیروطی** برائے ورم صلب معده نافع است ازو کائی نسخه طبری گل سرخ دو ثلث درم مصطگی مر قصب الذریره افسنتین عصاره غافث افتیمون هر یک
ثلث درم موم سفید روغن ناردین بدستور قیروطی سازند **کماد** که در ورم ... صاحب خلاصه است پنج اذخر ... زیره ... جوشانیده با ...
نمک و سرکه ... تکمید کنند و مرهم مقل که در تحلیل اورام صلب مجرب است در فصل جباوت معده مسطور گردد و مرهم قیروطی ... در فصل ورم جگر خواهد آمد **معجون** که اورام
صلب معده و جگر را سود دهد نانخواه ریوند چینی زنجبیل راسن اشترغار هر یک جزوے تخم کرفس بادیانه انیسون هر یک نیم جزو کوفته بیخته بعسل معجون سازند علاج **معجون** ...
نافع صلابت شکم ... و منشے اخلاط سوداویه نسخه مطب ابریشم مقرض گاوزبان بادرنجبویه اسطوخودوس سادج هندی اسارون ... صندل افتیمون گل
بنفشه هلیله ... نیلوفر هر یک دو درم گل گاوزبان ده توله ... دانه ... بادیان عود هندی مصطگی انیسون هر یک یکدرم ...
سنبل الطیب تخم خرفه تخم کاسنی هر یک سه درم بهمن سفید چهار درم جدوار ... هر یک نیم درم ادویه کوفته بیخته نبات سفید دو چند عسل ... گلاب ...
مرتب ساخته مشک ... زعفران چهار ماشه بیامیزند معجون ... که ورم معده را نافع و در فصل ورم جگر خواهد آمد **ماءالاصول** که برائے ورم صلب معده سودمند
است از خلاصه پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر کدام ده درم انیسون تخم کرفس بادیان هر کدام سه درم اصل السوس مقشر بابونه اکلیل الملک هر کدام ...
چهار درم انجیر سفید ده دانه مویز منقی پانزده درم همه را در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده هر صبح چهار اوقیه از آن سه مثقال ... خیارشنبر
مالیده و یک درم روغن بیدانجیر حل کرده بنوشند **ماءالاصول** که تلیین طبع کند و اورام صلبه معده ... نسخه مطب پوست بیخ کرفس پوست بیخ بادیان هر یک ده ماشه
اصل السوس بادیان انیسون مصطگی بابونه هر یک هفت ماشه حلبه چهار ماشه انجیر ده دانه مویز منقی بیست و پنج دانه در چهار رطل آب جوشانیده چون یک رطل بماند

پنج ماشه پوست بیخ کاسنی شش ماشه بیخ بادیان هر یک شش ماشه سونف شش ماشه عرق عنب الثعلب عرق کاسنی هر یک نیم پاؤ شب خیسانیده صبح جوشانیده گلقند آفتابی مالیده صاف کرده نیم گرم سه چهار روز داده شد بعد سه چهار روز شربت ملطف داده شد بعد چهار روز مسهل های خون آلوده موقوف شده کثرت نمی ماند گاهی آروغ آمدن و گاهی منع بلغم منقل بلغم میشد مسکن بود اپچیزی تعلق بود و اسهال بسیار بود و بول غلیظ دیگر انیسون سه ماشه بادیان شش ماشه تخم کشوت سه ماشه پستان دو دانه افزوده در جلال آورده بعده برای تنقیح سده و منع شکم سنا مکی نه ماشه افزوده یک روز پیش از مسهل غاریقون سه بار اجابت شد روز دیگر در مسهل فلوس خیارشنبر شش توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه و نسخه منضج تخم خشک پانزده توله افزوده داده غذا انگور و آب شله ماهیچه و بجای آب عرق گاوزبان عرق کاسنی عرق کوه بدستور نوشیده و مسهل شش هفت نوبت اجابت شد بعد از تخفیف گردید باز تبرید لعاب ریشه خطمی شش ماشه و قیمات پاؤ آثار شیره خیارین شش ماشه شربت بزوری دو توله تخم ریحان شش ماشه داده شد و گاهی تبرید با تخم بادیان ده توله گلاب شربت بزوری تخم ریحان نوشیده و گاهی گلقند آفتابی بجای شربت و گاهی بهروز دو سه روز توقف کرده و راحت داده باز منضج از بنفشه عنب الثعلب بیخ بادیان هر یک شش ماشه مویز منقی توله تخم کشوت سه ماشه بادیان شش ماشه انیسون سه ماشه خیارین کوفته شش ماشه انجیر زرد سه دانه گاوزبان پوست بیخ کاسنی هر یک شش ماشه در آب گرم شب خیسانیده صبح گلقند و الملکره مالیده صاف نموده دو سه روز داده در مسهل دوم اسطوخودوس افتیمون ریوند خطائی هر یک شش ماشه غاریقون سه ماشه افزوده شد و عفونت محلل اجابت شد سوداسوخته و بلغم چسپیده معده معده بر آمد تبرید بدستور داده باز منضج از گاوزبان عنب الثعلب بیخ کاسنی بادیان هر یک شش ماشه مویز منقی توله تخم خربوزه تخم خیارین هر یک شش ماشه تخم کشوت سه ماشه بنیاد فرنجمشک جوشانیده گلقند دو توله آفتابی دو سه روز بدستور قبل آمد و در مسهل سوم صبر ایارج و حب الملوک عرق گاوزبان و عرق عنب الثعلب چهار گهری شب بایستاده خوردند صبح بدستور معه اجزای مسهل اول با اضافه اجزای منضج خورده ده بار اجابت به ورود شکم شد بلغم لزج قلیل قلیل بر آمد باز دو سه روز منضج داده مسهل چهارم بدستور مع حبوب خورده و تبرید و تقیات گلقند شربت بزوری تیمون و بعد الحمد باز چون صلابت سعوال باز به فصل آینده علاج کرده بعد ایام صلابت بالکل دفع شد۔

فصل یازدهم در قروح و بثور معده

هرگاه در معده قرحه و بثره حادث شود علامتش شدت درد است وقت تناول چیزهای ترش و تیز چون سرکه و خردل و مانند آن و ظهور خون در قے و اسهال و کثرت آروغ بدبو و غثیان و خشکی دهن پس اگر علت ورم معده بود در آن حال و تنگی نفس و خروج پوست قرحه بثره در قے و گاهی عروض غشی و جراطراف بر آن گواهی دهد و اگر در فم معده بود زرد ناف داشته و وجع بعد استقرار غذا در سفل معده و از برودت خشکی پشته و برا زخالی شود و اگر هم در فم معده باشد هم در قعر آن نشان هر دو پیدا باشد علاج آنکه بثره منضج نشده باشد یا قرحه تازه بود فصد کنند خصوصاً اگر علامات غلبه خون ظاهر بود و جهت منع انصباب ماده آنچه در ورم معده گذشت بکار برند و منع ترش گاو سیاه با قدرے طباشیر و گل سرخ و تخم حماض نوشیدن درین باب بغایت نافع است و چون بثره گرده باشد و قرحه کهنه شود اول به تنقیه بیمار الحسل یا مار الشکر و بنفشه بر آن اک متود بعده ادویه مدمله چون قرص کهربا و غیره که در فصل نفث الدم مذکور شد بار بار قابل بعد استعمال نمایند و همچنین تحصیل صحت گاهی منضج و منقی و تبرید بی مدل لیکن از منقیات تو بیشتر زیانشند و چون حاجت به تلیین افتد فلوس خیارشنبر با شیره کاسنی بکار برند و گاهی ترمه بود قرص طباشیر قابض و رب میوهای قابض و پست جو خوراندن و سیرت در قروح و بثور مری مذکور شد درینجا مفید بود۔

مرکبات

سفوف که جهت التیام قروح معده مجرب است بعد از آنکه تنقیه کرده باشند بکار آید از عجائب نافع گل سرخ گلنار کهربا هر یک یک درم گل ارمنی سه درم کندر دم الاخوین هر یک پنجدرم شربت انار و درم تا سه درم با رب سیب یا رب به خورانند که قروح معده را نافع است ایضاً زعفران هر یک نیم دانگ مروارید سنگ یک مثقال سفیده از زیره نیم درم دهن گل پنجدرم ضماد کنند چنانچه رسم است قرص که بر قروح معده نافع است از منافع الامراض گل ترمس صمغ عربی هر یک پنجدرم دم الاخوین سه درم کوفته بیخته آب ترب با سازند و هر روز دو درم با آب برگ خرفه بخورند قرص کهربا در فصل نفث الدم گذشت و قرص طباشیر قابض در فصل اسهال خواهد آمد۔

فصل دوازدهم در نفخ و قراقر معده

سببش کثرت تولد ریاح است بواسطه برودت معده یا تناول طعام کثیر المقدار یا کثیر الرطوبت چون کدو و خیار یا غذای نفاخ چو ... [illegible]

یا اجتماع خلط بلغمی یا سودا یا صفراے محیه در معده **علاج** بادیان نه ماشه انیسون چهار ماشه دانه الاچی سه ماشه گلقند چهار توله بگلاب پاؤ سیر شیره برآورده بنوشند جوارش
انجدان فائده کند و اگر به تنقیه حاجت افتد انیسون صعتر بیخ کرفس هر یک پنج ماشه بادیان بادرنجبویه فرطم هر یک نه ماشه جوشانیده گلقند داخل کرده بنوشند و وقت ظهور نضج حب
افاویه تنقیه کنند و در مطبوخ مذکور سنا مکی توله ترید سفید نه ماشه زنجبیل سه ماشه خیارشنبر هفت توله ترنجبین چهار توله شربت دینار چهار توله روغن بادام هفت ماشه افزایند
و صبح تبرید از شیره بادیان نه ماشه شیره زیره سفید سه ماشه و انیسون هفت ماشه و الاچی کلان نخود و بگلاب پاؤ آثار برآورده شربت بزوری حار داخل کرده تخم مرو
پاشیده بنوشند غذا شوربائے مرغ با نان روه و بعد حصول تنقیه بهر تحلیل ماده جوارش مصطگی با عرق صعتر یا سنبل دهند بالجمله هر چه در وجع معده ریحی و آنکه از فساد
غذا بود و آنچه در ضعف هضم که از برودت معده و اجتماع اخلاط و فساد غذا بود مذکور شد حسب سبب از تعدیل و تنقیه بعمل آرند و تقلیل غذا و اجتناب از نفخات و استعمال حمام
بعد از ریاضت و قبل از غذا و تکمید معده بجاورس و سبوس گندم و نمک و زیره و نانخواه و مداومت جوارشات کاسر ریاح مفید بود و دخیر بوا در گلاب جوشانیده تا نفخ
و جوارش فنداد یقون و کمونی یک مثقال با آب گرم بغایت سودمند است و دیگر ادویه کاسر نفخ که در ینجا مذکور میگردد حسب حاجت و تقاضاے وقت بکار برند +

مفردات

کلونجی کوفته بیخته بشهد آمیخته خوردن یا همچنان درست با آب گرم استعمال کردن براے دفع نفخ ریاح نافع است **دیگر** افوخ خوردن و نطول ساختن مفید بود
دیگر مصطگی با انگبین سرشته در تحلیل نفخ و تسکین وجع معده ریحی مجرب است **دیگر** نانخواه با سرکه خوردن و بازیت طلا ساختن بغایت مفید و دیگر ادویه مفرده که در فصل
کثرت اجشا بیاید همه سودمند است **دیگر** زنجبیل کوفته بیخته با آب قند نخود و حب ساخته و چهار حب خورده باشند **دیگر** تحلیل ریاح کند مانند که اسهال آرد و از لقائے
خولنجان با سکنجبین جهار بند و یک مثقال با آب گرم بخورند یا خولنجان تنها را سحق نموده بعسل سرشته برابر چنه صبح و همین قدر شام بخورند +

مرکبات

تریاق فاروق قدر یک ترمس با ماء العسل جهت نفخ معده و سقوط اشتها نافع است **جوشانده** براے نفخ شکم و بدهضمی اجوائن زیره سفید زنجبیل مرچ سیاه
کوفته جوشانیده گلقند البته صاف نموده بنوشند **جوارش انجدان** از کامل الصناعه نافع از براے نفخ بطن و معده و قراقر و هضم طعام و برودت معده و گرده
کا شم که تخم انجدان طیب است سی درم فلفل تخم کرفس هر یک دو دانگ و درم فطراسالیون نعناع خشک سیساالیوس هر یک سه درم ادویه را کوفته بیخته بعسل کف گرفته
بقدر حاجت بسرشند و در ظرف چینی نگاه دارند و وقت حاجت بکار برند **جوارش کمونی** نسخه حکیم مومن نافع جهت نفخ و ریاح و از براے تقویت معده و دفع رطوبات آن
زیره کرمانی مدبر یک صد مثقال زنجبیل بست مثقال فلفل برگ سداب در سایه خشک کرده بوره ارمنی از هر یک ده مثقال ادویه را کوفته بیخته و با عسل مصفیٰ سه وزن ادویه
بسرشند شربتے یک مثقال و جوارش کمونی کبیر که نفخ معده را نافع است در فصل ضعف هضم گذشت جوارش فنداد یقون بدستور در فصل مذکور و جوارش اسقف که دافع
ریاح معده است در فصل فالج گذشت **حب حلتیت** جهت ریاح معده عجیب التاثیر است از مفتاح و معمولی زنجبیل ده درم سهاگه بریان پوست هلیله زرد
نمک لاهوری هر واحد یک درم کوفته بیخته با آب برگ سهجنه حب بقدر کنار دشتی بندند خوراک یک حب و حب افاویه در فصل قولنج خواهد آمد حب سنا و دو سه نسخه حب دیگر که
نفخ معده را نافع است در فصل ضعف هضم مذکور شد **دواے** مخرج ریح منقول از حاوی کبیر سداب را با عسل بسایند که مانند لعوق گردد پس نصف وزن آن زیره
و ربع وزن آن نطرون مسحوق اضافه کرده بر مقعد بمالند یا در صوف آلوده بر مقعد نهند فانه یخرج الریح من القبل **جدار روغن** که تحلیل نفخ کند در فصل قولنج خواهد آمد +
سفوف براے نفخ معده و کبد و طحال و قراقر و درد معده و جگر و سپرز و امعا که از ریح بود و مقوی معده و رافع فساد هضم و درد گرده و قولنج ریحی و ریح بواسیری را
مفید هاضم و مشتهی زیره سیاه و سفید هر دو مدبر بسرکه هر واحد پنجدرم نانخواه رازیانه هر یک شش درم آمله هلیله سیاه سعد کوفی قرنفل دانه هیل کندر پوست هلیله
قلی هر یک دو درم سهاگه بریان اجمود دارفلفل تخم گندنا شونیز گندنک هر یک سه درم پودینه چهار درم کبوتر کچری پنجدرم سنبل الطیب یک درم نوشادر مصعد سه توله ترید
سفید چهار توله زنجبیل بے ریشه انار دانه ترش هر یک نه درم کوفته بیخته مقل ازرق حلتیت هر یک سه درم با آب گندنا حل کرده آمیزند و پوست بیخ آک و حلی
سهجنه هر یک هفت توله باریک سائیده نمک طعام نمک لاهوری هر یک پنجدرم گندنا سبز نه توله آمیخته ادویه مسحوقه اندک اندک از دست انتد خمیر سرشته در آفتاب گذارند تا خشک
شود باز مسوده بدارند خوراک از یک ماشه تا سه ماشه منقول از التقاط العلاج **سفوف البزور** ریاح را بشکند و نفخ دور کند و معده را قوت دهد از تحفه کرویا انیسون
زیره کرمانی قاقله کبار قرفه نانخواه تخم کرفس از هر یک دو درم قاقله صغار قرنفل هر یک نیم درم زنجبیل دارفلفل از هر یک دو دانگ قند بست مثقال کوفته بیخته شربتے دو درم +
سفوف بزور دیگر که درین باب سودمند است و مجرب میر عوض علی مرحوم نانخواه تخم کرفس انیسون بادیان هر کدام پنجدرم تخم سداب قرنفل دارفلفل زنجبیل دارچینی
کندر ذکر وج ترکی هر کدام دو درم سعد شونیز پودینه کوهی نمام هر کدام چهار درم جند بیدستر نیم درم همه را باریک کوفته یک درم از آن با شراب کهنه بدهند +

در شربت انار منعنع دو تولہ با عرق پودینہ مجبول بیدمشک آنکہ از تناول چیزہای لطیف بود آب سرد و شور و پودینہ شکم سیر نوشند و بر معدہ طلا صندل سازند و حریرہ مغز بادام و نبات دہند و حسب عوارض تدارک فرمایند و کعک سویق در آب سرد و کیوگہری خیسانیدہ دادن بہ تجربہ رسیدہ و کذالک سویق جو و پرل مفید **فائدہ** اگر سبب امراض مذکورہ ضعف معدہ و سوء مزاج آن باشد تقویت و تعدیل آن نمایند چنانچہ در سوء ہضم و وجع معدہ ذکر یافت و آنجا کہ تولد کرم باعث این امراض گردد بہ قتل و اخراج آن کوشند چنانچہ در مقامش مذکور گردد و گاہ باشد کہ بسبب انصباب مادہ تمام بدن بر معدہ حالات مذکورہ رونماید چنانچہ در حمیات اکثر افتد در آن ہمہ قی تپ پیدا آید و بزوال وے زائل گردد و تدبیرش تنقیہ تمام بدن است مع رعایت تپ و گاہے عوارض مذکورہ بر سبیل بحران واقع شود کہ یکبارہ مادہ مرض را طبیعت دفع کند بمعدہ و این اکثر در امراض حادہ افتد در روز بحران پیدا آید تدبیر این اخراج مادہ است از معدہ بقے آوردن و بعد از آن بہر تسکین و رتپ شربت نیلوفر و گلاب دادن و بعد غیر آن شربت انار و پودینہ خوردن و برای قے اطفال تقلیل لبن و دادن قرنفل کشکر دہ قے باز دارد و شربت صندل و عود بگلاب و صفراوی مفید و اگر بسبب سقوط اللہات باشد تدبیرش پرداز مودہ داے کہ در ین فصل در ذیل ادویہ بیاید بہ بندند ⁂

مفردات

بلیغ پوست پستہ سادہ یا بافادیہ مسکن قے و غثیان است۔ **دیگر** تمیر آرد جو بگذارند تا ترش شود و در ید و دفع مل کردہ بعد از یک شب تا یک رطل از آن بنوشند التہاب مفرط معدہ و تشنگی و قے صفراوی و خلہ و تہیا و اسہال صفراوی را بے بدیل است **دیگر** جہت قے صفراوی طباشیر از یک درم تا دو درم با آب انار مینجوش و یا آب سیب مینجوش بمقدار البقالی **دیگر** قشر نارنج با آب گرم مجرب است **دیگر** لیمون خشک رو بین واشتن و بہر دو پا ذ بستن حبس قے کند **دیگر** سویق شعیر با آب انار بین جہت منع قے صفراوی مفید **دیگر** آملہ مسکن قے است و کہربا نیم درم بگلاب سائیدہ بدستور و خرفہ و طباشیر و پستہ جو و ترشی ترنج ہر واحد مفید از طب اکبر و آملہ مربے برای قے دائمی مجرب نوشتہ **دیگر** از بیاض استاد و تکملہ اہلی را با آب ترکردہ مالیدہ بر سبیل تجرع آب او بنوشند کہ مسکن قے صفراوی است و مجرب **دیگر** از تکملہ و بیاض ہذکہ مغاد زہر اصیل بگلاب سائیدہ بدہند کہ مجرب است **دیگر** چون لیمون را بریدہ قدرے نمک و سعتر بران پاشیدہ بمکند قے را ساکن سازد از خلاصہ **دیگر** اگر پوست قاقلہ بقدر شش ہفت درم در آب یا گلاب جوشانیدہ صاف نمودہ بدہند بالخاصیت قے را ساکن کند از خلاصہ **دیگر** شیخ الرئیس فرمودہ کہ ہرگاہ قرنفل مثل سرمہ بسایند و بر مویکہ از کعک و عصارات ساختہ باشند پاشیدہ بنوشند فی الفور قے را ساکن کند و اگر قرنفل در آب سرد بنوشند و یا در آب جوشانیدہ استعمال نمایند ہمان عمل کند **دیگر** جہت قے متواتر کہ آب ہضم نشود و آنکہ بعد از شرب شراب حادث شود از بیاض استاد و تکملہ برنج ساٹھی در آب شستہ یا تر نمودہ آن آب بنوشند و تشنگی و قے برطرف شود **دیگر** از بیاض مذکورہ نقرہ یا سفال آب نادیدہ یا آہن را گرم کردہ در آب سرد کنند تا کہ سرخ باشد یا نصف شود از آن تا بدو ان بہ تحلیل رود پس آن تا بدو جرعہ جرعہ بنوشند **دیگر** بہ تجربہ رسیدہ از بیاض مسطور و تکملہ چراغ البابیت چوب بود در آتش اندازند تا خوب بسوزند و در آب سرد سازند و بنوشانند **دیگر** کسیر و آب سائیدہ بنوشند و کنول گٹہ بدستور و تجربہ فقیر نافع آمدہ **دیگر** از تکائی و مجربات اکبری پرہای طاؤس بسوزند و خاکستر آن با شہد آمیختہ دو سہ انگشت بلیسند تہوع باز دارد **دیگر** کہ تہوع و قے دور کند از مجربات اکبر رشتہ ہای پوست نارجیل از کار جدا کنند و قدرے از آن ہمراہ سہ چہار سنگریزہ نرم کہ در نہرہا می شوند و از وے چونہ میسازند در آب بسیار بجوشانند چون بنصف باند فرود آوردہ سرد نمایند و ہمین آب بنوشانند مجرب است **دیگر** کہ دافع افراط قے است و معمول از معمولی گیرو بقدر یک دام گرفتہ در آتش انگشت گرم نمایند کہ سرخ شود در شش تولہ گلاب سہ بار سرد نمایند و دو سہ بار کردہ بنوشانند و اگر گلاب نباشد آب ہم کافی است ⁂

مرکبات

جوارش برای دفع قے و تقویت معدہ و قلب و منع انصباب مواد بمعدہ مفید است از معمولی گل سرخ کشنیز مقشر ہر یک دو درم مصطگی درونہ دانہ ہیل زرشک طباشیر سماق پوست ترنج برگ پودینہ صندل بہ گلاب سودہ ہر یک یک درم آب انار ولائتی یک عدد و مربای آملہ یک عدد آب تمر ہندی چہار تولہ در گلاب خیسانیدہ آب خالص گرفتہ با آب انار آمیختہ بہ چند مقوم بسرشند خوراک دو ماشہ **جوارش فواکہ** معدہ و دل و جگر و احشا را قوت دہد و قے باز دارد و صفرا دفع کند و مثل بدان منع خمار نماید از قادری و علاج الامراض آب انار شیرین و ترش آب سیب آب بہ آب امرود آب غورہ آب زرشک آب سماق آب لیمون مجموع مساوی بجوشانند تا ربع باند پس فرو گرفتہ قند بقوام آرند و کفچہ بزنند و داخل نمایند و برو سنگ ریزہ جوارش سفرجلی ربانی کہ قے صفراوی را باز دارد و در تقلیل نقصان اشتہا گذشت و جوارش عود ترش و جوارش سفرجلی کہ مانع قے و تہوع اند در فصل ضعف ہضم مذکور شدند و کیا نسخہ جوارش عود ترش مفید تہوع و قے در فصل ہیضہ گذشت **جوشاندہ** مزیل قے و غثی از بیاض استاد مرحوم پودینہ سہ ماشہ الائچی خورد دو ماشہ قرنفل یک نیم ماشہ نبات دو تولہ

درگلاب جوشانیده بنوشند **حب زرشک** و دافع غثیان وقے از معمولی زرنباد کوفته بیخته بقدر مونگ درگلاب حب سازند و دو حب بدہند گر کفایت نکند بعد ساعتے
دو حب دیگر بدہند و **حب ہندی** که در فصل سعال گذشت و در آن انار دانه وجوا کھار است ہم دافع قے و غثیان است و حب قرص الورد که بہترین تدبیر ملیّن
لزج از خمل معده و قے بلغمی بکار آید و در فصل وجع معده گذشت و حب نارجیل که جہت رفع قے و غثیان نافع و در فصل سیفیه گذشت **خمیره عود ترش** که جہت رفع
غثیان نافع است در فصل ضعف ہضم مذکور شد و خمیره صندل حامض که تہوع وقے صفراوی را نافع در فصل خفقان مرقوم گردید **دوائے** قی و تہوع و بیہی معده از
مطب جوارش عود ترش نه ماشه گلاب عرق کاسنی عرق عنب الثعلب عرق کیوڑه شربت انار شیرین ہر یک دو تولہ **ایضاً** برائے تہوع جوارش انارین نه ماشه گلاب چہار تولہ
شربت فالسه دو تولہ **ایضاً** برائے تہوع مع نزله و اسہال در شیر غریب السوس دانه ہیل طباشیر ہر یک یک ماشه سوده شربت خشخاش دو تولہ شیره منقیٰ نه دانه دو ماشه شیره
حب الآس چہار ماشه تخم بارتنگ پنج ماشه **ایضاً** برائے تہوع و اسہال صفراوی سفوف حب الرمان چہار ماشه بشربت به شیرین دو تولہ سرشته بخورند بالائش
شیره زرشک چہار ماشه شیره دانه ہیل دو ماشه لعاب ریشه خطمی پنج ماشه عرق عنب الثعلب شربت حب الآس تولہ **دوائے** تہوع ایضاً از مطب مغفرت
جامن دانه ہیل پوست اترج بشربت انارین سرشته تناول نمایند بالائش عرق کاسنی عرق کیوڑه بنوشند **ایضاً** ملیّن جہت تہوع وقے صفراوی انار دانه ده
دو ماشه سماق و زرشک یک یک ماشه سوده به سکنجبین لیمون سرشته بلیسند بالائش آب آلو بخارا ده دانه شیره تخم کاسنی پنج ماشه شیره براده صندل ده ماشه عرق کاسنی
برآورده شربت نیلوفر دو تولہ حل کرده بنوشند **ایضاً** ملیّن نافع تہوع زہر مہره طباشیر صندل بگلاب سوده انار دانه ترش سماق ہر یک یک ماشه کوفته در سکنجبین لیمون
تولہ سرشته لعوق نمایند بعد آن آب آلو بخارا ده دانه شیره زرشک سه ماشه در عرق کاسنی چہار تولہ برآورده شربت انار ترش نه ماشه حل کرده بنوشند **دوائے**
که قے صفراوی را باز دارد از مجربات فقیر زرشک بیدانه انار دانه ترش سماق منقیٰ پوست بیرون پسته ہر یک یک جزو طباشیر سفید گل سرخ عود خام خشک ہر یک نیم
جزو کوفته بیخته از دو درم تا سه مثقال از وے بگیرند بآب به و انارین یا شربت به و مانند آن سرشته بدہند **دوائے** که جہت قی و تہوع که ہیچ دوا ساکن نشود
مجرب استاد مغفور است و در بقائی مسطور دانه ہیل قرنفل کنار مغز خسته آمله قرنفل سعد صندل سفید تخم کشنیز طباشیر پوست ترنج میل که درخت عظیم در ہند میباشد
پھول پہرنگ که این نیز دوائے ہندی است ہر پنج ساٹھی ناررقیصر ہر یک یکدرم مشک دو درم انار دانه چہار درم و بعضے اوقات بحسب حاجت زیره ہم کرده میشود
و در بعضے اوقات برعایت گرمی مشک دور کرده میشود کوفته بیخته گاہے بآب سیر و گاہے بربّ دیگر مناسب حال داده میشود و شربت از دو ماشه تا سه ماشه ؎.
دوائے دیگر که جہت قے و غثیان و تہوع و کرم شکم و بہم رسانیدن اشتہا صاحب بقائی مجرب نوشته طالیسفر علف ہندی فلفل نمک ناررقیصر ہر یک نیم درم
دار فلفل زیره سیاه جعفر شیطرج سماق دارچینی ہر یک یک درم سعد ابہل تخم کشنیز ہیل ال بیدانجبیل از ہر یک یک نیم درم انار دانه نه درم و نیم نبات
چہار ده درم کوفته بیخته یا دو درم تنہا یا به چیزے مناسب بدہند **دوائے** که قے از ہر قسم که باشد دفع کند از مجربات اکبری تقاعدی دانه الایچی خورد قرنفل ناگیسر
مغز کنول گٹه مرتب صندل سفید دار فلفل ہیل دہان حلبه برابر کوفته بیخته اندک اندک باشہد یا شکر آمیخته بلیسانند **دوائے** که قے بلغمی و سوداوی باز دارد
از قادری و شرح [؟] و ذکائی گل سرخ چہار مثقال زرشک بیدانه سه و نیم مثقال نعناع پوست بیرون پسته مصطگی عود قرنفه سنبل الطیب قرنفل فرنجمشک زیره کرمانی
[؟] ہر یک ده درم کوفته بیخته دو مثقال اندوے با سکنجبین سفرجلی و امثال آن بنوشند **ایضاً** که ہمین عمل دارد از بقائی فلفل گرد ہیل ساذج طالیسفر ناررقیصر ہر
یکدو درم زنجبیل سه درم فلفل دراز چہار درم طباشیر پنجدرم نبات برابر ہمه کوفته بیخته ہر روز دو درم بخورند **ایضاً منه** که قے بلغمی و آنچه از سردی باشد دفع کند بارتنگ
نمک سیاه فلفلین زنجبیل برابر سوده با شہد بخورند **ایضاً** که ہمین عمل کند از قادری و علاج الامراض و بقائی عود ہندی ناگیسر دارچینی طالیسفر الایچی پوست ہلیله زنجبیل
مساوی کوفته بیخته با شہد بخورند **نوع دیگر** نافع تہوع وقے ہر قسم مجرب از قادری و ذکائی و مجربات اکبری انار دانه ترش مویز دانه دار ہر یک پنجدرم زیره کرمانی مدبر
یکدرم ہر سه را نرم بکوبند و تا سه مثقال بدہند قے بند شود **دوائے ہندی** کاپھل پوست ہلیله زرد سیاه دانه کچورچه ہیچ برابر کوفته بیخته بر بدن بمالند سرخی
ہمه بدن و غثیان که از سردی باشد دفع کند **دوائے** که جہت قے اطفال و تپ اینہا ہم مجرب است از علاج الامراض و ذکائی شافی بریان کرده بہندی کھیل
و ہان گوئید حب الآس پنبه اصل السوس برابر کوفته بیخته با عسل سرشته قدرے بر پستان مرضعه طلا کنند اگر طفل کلان باشد یک ماشه یا زیاده بلیسانند **دوائے**
برائے قے صبیان که بوقت شیر خوار[ی] بسبب امتلاء کام بر می آید و آنچه بخورد بیندازد و لاغر شود منقول از تکمله ہندی و بیاض استاد مرحوم کاه دوب سطبر شاخ
را که اکثر بر سر چاه میروید سائیده شیره کشند دو سه ماشه آن شیره را با دانه الایچی خورد و ناگیسر که چون سرمه سوده باشند ممزوج ساخته ناس دہند قبل از طلوع آفتاب
کام فرو شده بالا رود و روز بروز قوت گیرد **دوائے** که قے بلغمی را زائل سازد و معده را قوت دہد از میزان عود قرنفل مصطگی پودینه خشک ہر یک دو درم کوفته بیخته یکدرم
از آن یا دو درم بگلقند بدہند **ایضاً** ترکیب جید از مجربات بوعلی سینا برائے تسکین قے پوست بیرون پسته گل سرخ [illegible] ہر یک یک جزو [illegible] نیم جزو

بقوام آرند و در آخر قوام آب برگ نعناع سبز بقدر ده مثقال داخل کنند و اگر لطف خواهند عرق نعناع اضافه نمایند و اگر آب نعناع یا عرق آن اضافه نکنند شربت
انارین باشد و اگر شربت انار ترش خواهند آب انار شیرین ضم نمایند و اگر شیرین خواهند آب انار ترش داخل نکنند **شربت انار ترش منعنع** قے باز دارد و صفرا
دفع کند و معده را قوت دهد و از قرابادین مجالہ نافع آب انار ترش دو من نعناع تر چند شاخ عود خام مصطگی انیسون از ہر یک دو درم پوست بیرون پستہ نیم کوفتہ در آب
انار بجوشانند سوائے مصطگی تا بہ نیمہ آید صاف کنند و بایکمن قند بقوام آورند بعد از آن مصطگی را اضافہ نمایند **شربت تمر ہندی** طبع را نرم کند و صفرا بشکند و
معدہ را قوت دہد و قے باز دارد از کتاب مذکور نیم من تمر ہندی را بجوشانند و شیرہ اش بگیرند و بپالایند و بایک من قند اضافہ نمودہ بقوام آرند **شربت حماض**
صفرا بشکند و قے باز دارد و معدہ و دل را قوت دہد و خفقان گرم را نافع باشد از شریفی وقادری آب حماض پنجاہ مثقال قند سفید یکمن شربت سازند چنانچہ رسم است
شربت لیمون معدہ را قوت دہد و اشتہا آرد و صفرا بشکند و قے باز دارد و ہاضمہ قوی گرداند و دفع خمار کند طریق ساختن آن مانند شربت حماض است ٭
شربت فواکہ معدہ را قوت دہد و قے باز دارد و دل را قوی گرداند از کتب مذکورہ آب سیب و بہ و انار شیرین و ترش و امرود از ہر یک یک جزو آب زرشک آب
سماق آب غورہ و زعرور از ہر یک نیم جزو بجوشانند تا ثلث آید قند آن مقدار کہ کفایت کند اضافہ نمودہ بقوام آرند **شربت فستق عنبی** و قے را نافع است از
علاج الامراض وقادری پوست بیرون پستہ نعناع ہر یک دو درم گل سرخ انار دانہ زرشک ہر یک چہار درم عود مصطگی ہر یک یک درم شاہ نبات زرشک سہ درم
آب بہ یک رطل آب سیب آب انار ہر یک نیم رطل جملہ را بپزند تا بنصف رسد پس صاف کنند و قند سفید آمیختہ بقوام آرند و شربت سیب و انار کہ قے باز دارد در فصل
خفقان گذشت و کذا شربت فالسہ و شربت عود ترش و شربت میہ سادہ و مرکب کہ غثیان و قے را نافع در فصل ضعف ہضم گذشتند و شربت سفرجلی ریاحی و شربت
نعناع کہ نافع غثیان و قے صفراوی اند در فصل سینہ مذکور شدند و یک نسخہ شربت کہ جہت غثیان نافع در فصل کرب و قلق معدہ خواہد آمد **ضماد** کہ در قے صفراوی
بعد از تنقیہ بکار آید از مجالہ نافع آب سیب بریان آب بہ بریان صندل سفید گل سرخ مورد تر لادن عود کافور میسوسن بر معدہ ضماد کنند **ضماد** نافع تہوع از
معمولی مصطگی کاہ برگ پودینہ سنبل الطیب سائیدہ بر فم معدہ ضماد نمایند **ایضاً** جہت منع انصباب صفرا بر معدہ نسخہ مطب پوست اترج زرد و پوست بیرون
پستہ سماق دانہ ہیل قرنفل مصطگی رومی سنبل الطیب صندل سفید ہر یک یک ماشہ بگلاب قدر حاجت سائیدہ بر فم معدہ ضماد نمایند **ضماد** کہ منع قے کند مجرب
استاد مرحوم کافور نیم جزو زعفران یک جزو عود سہ جزو صندلین ہر یک چہار جزو گل سرخ سک ہر یک پنج جزو بآب سماق ضماد کنند **ضماد** کہ معدہ را قوت دہد
و قے باز دارد از مطب کہ بوخیرہ سک قصب الذریرہ مصطگی سنبل عود قرنفل جوز بوا دانہ کہ زعفران بجوشانند و با میسوسن سرشتہ بر معدہ ضماد کنند **ایضاً** کہ
قے سوداوی را مفید است از کتاب مذکور لادن اشنہ اکلیل الملک برگ مورد تر با شراب قابض سرشتہ بر معدہ و طحال نہند **طلاء** کہ قے و ہیضہ را نافع
است از مجالہ نافع رامک سک گرد سماق ہر یک جزوے بآب برگ مورد بر معدہ طلا کنند **طلاء** کہ قے باز دارد از شریفی و ذکائی اقاقیا سماق گندم جوز السرو گلسرخ آملہ
گل ارمنی بلوط گاورس برنج عدس گلنار بذر البنج صندل بآب مورد یا آب بہ بر شکم طلا کنند **طلاء** کہ قے باز دارد و شکم ببندد از علاج الامراض گلسرخ پنج درم اقاقیا
گلنار مازو و شب یمانی جوز السرو صندل سرخ و سفید عدس برگ مورد ہر یک سہ درم طباشیر دو درم بآب بہ بر شکم و معدہ و پشت طلا نمایند عرق تنبول دافع قے در
فصل ضعف ہضم گذشت **قرص عود** قے بلغمی سفید را باز دارد از علاج الامراض وقادری عود خام چہار درم کبابہ مصطگی قرنفل سنبل الطیب ہر یک دوازدہ درم
کوفتہ بیختہ اقراص سازند شربتے دو درم **قرص پستہ** کہ قے بلغمی و سوداوی را نافع باشد و معدہ را قوت دہد از کتاب مذکورہ و ذکائی پوست بیرون پستہ گلسرخ
از ہر یک چہار درم عود خام مصطگی ہر یک سہ درم سک پنج درم کوفتہ بیختہ بآب سیب قرص سازند شربتے یک مثقال **قرص مصطگی** قے و فواق را نفع دارد از
کتاب مسطورہ عود مصطگی ہر یک دو درم پوست بیرون پستہ چہار درم گل سرخ سک ہر یک پنج درم شربتے دو درم **قرص سماق** مجرب است جہت
کسے کہ طعام قے کند و شہوت نماند از علاج الامراض وقادری سماق سہ درم زرورد طباشیر زیرہ و کشنیز خشک بگلاب تر کردہ خشک نمودہ ہر یک دو درم
پوست بیرون پستہ یک درم مصطگی نیم درم کوفتہ بیختہ بگلاب قرص کنند شربتے از یک درم تا دو درم با شربت منعنع بگیرند **قرص** طباشیر حامض معدہ را قوت دہد
و قے و اسہال باز دارد از کتب مذکورہ گل سرخ طباشیر انار دانہ کشنیز بریان از ہر یک دو مثقال پوست بیرون پستہ مصطگی از ہر یک نیم مثقال سماق سہ مثقال
زیرہ کرمانی مدبر یک مثقال کوفتہ بیختہ بگلاب اقراص سازند شربتے یک مثقال **قرص راسن** قے و ہیضہ باز دارد و خمار آورد قرنفل دہ درم سک
فو راسن از ہر یک دو درم مصطگی افیون بنج لفاح ہر یک درمے کوفتہ اقراص سازند **قرص کندر** قے و ہیضہ باز دارد کندر سہ درم قرنفل پنج درم قاقلہ
سک از ہر یک دو درم مشک کافور ہر یک دانگے قرنفل درمے کوفتہ بیختہ قرص سازند شربتے مثقال با دہ درم شربت انار منعنع از شریفی **لعوق ناردان** جہت
تقویت معدہ و دفع قے خفیف مجرب است از مجالہ نافع گل سرخ آرد سنجد پوست بیرون پستہ انار دانہ زرشک از ہر یک پانزدہ مثقال سماق ہفت مثقال

نعناع تخم سودہ ہر یک سہ مثقال تلہ رود رسہ رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند صاف کردہ ہمراہ آب لیموں و آب غورہ و آب بہ و آب تمر ہندی ہر یک بست و پنج
مثقال سرکہ شست و دو مثقال نبات دو صد مثقال بقوام آرند و اندک اندک بلیسند **مطبوخ انار دانہ** مقوی معدہ و دافع قے از معمولی انار دانہ دہ درم
مصطگی پودینہ ہر یک یک درم در یک رطل آب بجوشانند چون سوم حصہ بماند صاف کردہ دو تولہ شربت انار شیرین داخل کردہ بنوشند **معجون** **انار** دافع قے مقوی
معدہ مشتہی و دافع درد معدہ از معمولی دانہ ہیل دارچینی زرشک برگ پودینہ خشک ہر یک دو درم ساذج سعد سنبل الطیب عود غرقی مصطگی پوست اترج خولنجان
بسباسہ نانخواہ قرنفل صعتر زرنباد ہر یک درم مشک نیم درم قند سفید شربت تمر ہندی شربت انار شیرین ہر یک برابر ادویہ معجون سازند **معجون** دافع غثیان و
خفقان و درد معدہ و مفید لعینت طبخ از کتاب مذکور زرشک پودینہ کوفتہ دانہ قاقلین پوست بیرون پستہ مغز ہیل حماق حب الآس کشنیز خشک مقشر گل سرخ
گلنار ہر یک جزو طباشیر مصطگی سعد زرنباد قرنفہ سنبل الطیب نانخواہ ہر یک دو جزو صندل سحوق بگلاب سہ جزو قند سہ چند **معجون** از معمولی تسکین تقلیب نفس و دفع
غثیان لازم با خفقان داشت و ہرگاہ طعام میخوردی نفخ شکم لاحق میشد ازین معجون خیلے فائدہ یافت قرنفل مصطگی دارچینی عود دانہ قاقلین برگ پودینہ سعد قرفہ
بسباسہ فرنجمشک گاؤزبان پوست اترج ہر یک دو درم کمون سنبل الطیب زرنباد زنجبیل ہر یک درم آب نعناع تمر ہندی چہار تولہ آب لیموں کاغذی پنج
عدد قند سہ چند مشک ماشہ بدستور سازند و دو مثقال خورند معجون ابن ابی جہت تقلیب نفس کہ از برد باشد نافع است در فصل درج الفوائد خواہد آمد

حکایات

شخصے را بعد خوردن نان جو ولنگر و روغن تہوع بود و مزاج صفراوی فصل صیف شیرہ دانہ ہیل لعاب بہدانہ گلاب سکنجبین سادہ نیم گرم دو سہ بار دادہ شد روز دوم تہوع
و قے بدستور باز سفوف معمولی حابس قے دادہ شد **ایضاً** بیخ خوردہ آب نیلگون ورقے می آمد و قبض داشت و سوزش بول بود آب تمر ہندی چہار تولہ گلاب دو
تولہ عرق کاسنی عرق مکوہ ہر یک پنج تولہ گلقند آفتابی سہ تولہ بالبہد بنوشند اینجا قبض بسبب مادہ صفراوی است چہ در شبہا سے قبض بلغم سنا رنگی گلقند آفتابی
میباشد و این قسم تحمیم تنبس است و در بعضے غثی و بیقراری لازم است و چون مادہ برآمدہ بود قے صفراوی بود معلوم شد طعام فاسد شد و اخلاط فاسد بود و لہذا تمر ہندی
وغیرہ دادند و سکنجبین درین وقت علاج است و قتیکہ در معدہ دانہ طعام فاسد باشد بنا بر داد گلقند وغیرہ باید داد **ایضاً** شخصے بیخ خوردہ قے از چند روز میکرد
و دیگر معالجات سودمند نیفتاد و استاد لبعدہ سہ روز کہ طول کشیدہ بود این دادند جدوار بگلاب سودہ آب پودینہ تازہ گلاب شربت انار شیرین نافع شد
ایضاً تہوع بعد تنقیہ از اشاعت ادویہ مسہلہ طبلیجات وغیرہ جوارش آملہ سکنجبین سادہ سرشتہ بخورند عرق کیوڑہ گلاب چہار چہار تولہ بنوشند **ایضاً** - بعد
مفارقت و زوال حمی لیکن سرفہ بود لعاب اسپغول شش ماشہ شیرہ تخم کاسنی پنجماشہ عرق بادیان ہشت تولہ گلاب چہار تولہ سکنجبین چہار تولہ و شکر تیز گاہی بخورند
ایضاً شخصے قے میکرد فرمودند از صفرا است و نقاے معدہ از مادہ نشدہ ہنوز حابس قے نباید داد آب آلو بخارا دادہ دانہ گلاب چہار تولہ شربت نیلوفر سکنجبین ہر یک
دو تولہ دہند و نارنگی نیز بخورند بعدہ وقت حبس قے انار دانہ پوست بیرون پستہ مصطگی نعناع طباشیر وغیرہ یک یک ماشہ سودہ بشربت انار تولہ سرشتہ خوردہ گلاب پنج
تولہ بنوشند **ایضاً** تہوع بعنان جو و قند سیاہ شیرہ خرفہ شیرہ دانہ ہیل ہر یک شش ماشہ سکنجبین دو تولہ دادہ بعدہ تہوع بود سفوف معمولی بنسخہ مطلب دادہ شد
ایضاً نے را انگور وصے کرد و طعام از مشکل خوردہ میشد چون بمعدہ مے رسید باز قے میشد این دادہ شد شیرہ بادیان بریان شیرہ اصل السوس گلقند و غذا
آب گوشت این موافق آمد قے نشد **ایضاً** دیگر خلل در معدہ و کاو وردی کرد و ہرگاہ چیزے می خورد با شکال در حلق فرو مے برد و فی الفور باز میگشت و از

حلق بیرون می آمد و قبل ازین علاج حکما و تبرید وغیرہ کردہ بود و بعد تامل بسیار این دادہ شد شیرہ بادیان در عرق کوہ برآوردہ گلقند مالیدہ صاف کردہ خاکشی
داخل کردہ بخورند غذا ماء الشعیر بعد چند روز این ضماد کردہ شد مغز فلوس خیار شنبر سنبل الطیب در آب مکوہ سنبر سائیدہ نیم گرم ضماد و بعد این غرغرہ نوشتہ شد
مغز فلوس در شیر گاؤ بقدر حاجت کہ ما فوق آن دور کردہ باشد حل کردہ نیم گرم غرغرہ نمایند بعد چند روز در ضماد گل بابونہ اضافہ کردہ شد بعدہ باز در آن ضماد مصطگی
اکلیل الملک دیگر اضافہ کردند و عوض تبرید شیر نوشیدن فرمودند **ایضاً** طفلے قے آب سفید مے کرد اول یکدست شدہ بود روز دوم مصطگی الایچی خورد
بیخ پوست پودینہ نیم ماشہ جوشانیدہ آخر روز دادند بعدہ مس معدہ کردند نبض دیدہ گرمی فہمیدند قے بدستور بود خاکشی با عرق عنب الثعلب گلاب شربت نیلوفر دادند

فصل پانزدہم در نفث الدم

یعنی برآمدن خون بقے مخفی نماند کہ تدبیر این ہمانست کہ در نفث الدم گذشتہ و گفتہ اند کہ درین امراض ہیچ چیز بہ از فصد نیست لیس گر مانع نبود بزودی باید کرد

که فصد را ابتدا نفع کثیر وارد و آنجا که از بآمدن خون در فصد مریض راحت یابد بروی بند کنند و کثیر المقدار برآید و آنجا که آفت در معده باشد دوا یکبارگی بخورند و اگر
در مری بود اندک اندک قشر بکنند تا که قدرے و عوام آن بگیرند بتدریج فرو می برند تا بقبل استقا پشت تحجیه باشد و هرگاه خواهند که دوا در معده دیر بماند بسیار بابک نه
سازند و آنجا که قے الدم و مری باشد حابس اشیا و ترکیه و قلیله اسراف کند قال البقراط و فی قے الدم بو شیر دان عرض بعد الحمی تعطیل الروادة وان وقع فی الذوسنطاریا الکبدی
مهلک **قی الدم از معده و مری** سببش کشادن دهن رگی است از عروق اعضای مذکوره یا شگافتن و گسستن آن و سبب کشادن افواه عروق مواد
ماده بود که با خون آمیزد یا رطوبت مزخیه سمعت قوت ماسکه افواه عروق و یا کثرت ماده که رگها را ممتلی و متمدد سازد چنانچه در بعض اشخاص عند امتلا وارد یا دخین قی الدم
می اندمد اسباب شگافتن رگ ضربه و سقطه است و تمدد آوازهای قوی و کثرت ماده و شدت یبوست بالجمله علامت جراحت معده ظهور درد است در آن
موضع و نشان ریش مری بودن درد است بین الکتفین **علاج** فصد باسلیق کنند حسب مشاهده خون برآرند مثلا در شخصے که زیادتی خون معلوم شود و بصورت
تقلیل کثیر القدر ایکبار بگیرند و آنجا که خوف در ریختن زیاده بود پس بر اماله اندک اندک بدفعات بآیند و در امتلاء فصد بعد فصد نیز ضرور بود هر آنکه و دینجا تقلیل
مطلوب است و هم اماله و رعایت قوت مریض در هر حال واجب است و بعد فصد تبرید بکیه در نفث الدم گذشت بدهند و قرص کهربا و قرص گلنار یا قرص گل بقدر
سه ماشه در شربت انجبار یک توله سرشته با شیره خرفه و خشخاش و بارتنگ و حب الآس هر یک نه ماشه در عرق کیوڑه و گلاب و بارتنگ برآورده شربت حب الآس دو
توله داخل کرده تخم شربتے یا بارتنگ پنجماشه پاشیده بخورند و دیگر القرصات چون اقاقیا و صمغ عربی و کندر و دم الاخوین و گل ارمنی و سماق و کشنیز و بلوط و خرنوب حسب
حاجت بعمل آرند و قرص گل در شگافتن عروق هم نافع است و باید که هرگاه سبب کشادن عروق رطوبت مزخی و تناول اشیاء تری آور بوده باشد فلونیای
فارسی و شجرنیا و مثرودیطوس بدهند و اگر حاجت افتد فصد نیز کنند و در اقسام قے الدم که با برودت باشد قنطوریون در آب پخته بدهند یا انفحه خرگوش با آب بادروج و آب زوفا
و حاشا دادنی است و آنجا که یبوست عروق سبب بود و ترطیب کوشند شربا و طلاء تا اماله بغیر اخراج میسر آید باستفراغ بپردازند و قتیکه یبوست قوی بود و اطراف
بستن و بر ساق محجمه بے شرط یا با شرط نهادن جهت الاقوی الاثر است و در ضربه و سقطه قرص ریوند سه ماشه در شربت حب الآس سه توله بدهند و از ریوند خطائی
و مغاث و زرد چوب و اربا حب الآس عدس مسلم گل ارمنی اقاقیا ضماد نهند و هرگاه که ضربه و سقطه بر سینه رسد و قی الدم آرد و بشقق عروق مری گواهی دهد و بیرش بعد از
فصد آنست که قرص کهربا یکمثقال با شیره خرفه بریان دهند و آش و مغاث و اقاقیا و گل ارمنی و صبر و مر با آب مورد سرشته بجاے ضربه ضماد نمایند و باشد که این
ضماد بے فصد نفع دهد **قی الدم از جگر و سپرز و سر** سببش رسیدن آفتے است بعضوے ازین اعضا و انصباب خون از آنجا بمعده و خروج آن بقی علامتش
وجود آفت است در عضوے ازین و خونے که از جگر آید بد بو باشد و آنکه از سپرز آید سیاه و غلیظ و آنچه از سر بود تقدم رعاف بر آن گواهی دهد و بد ایضا ظهور ورم عند التنخع
از دهن و منخرین بر قے الدم و انجی شاهد بود **علاج** اگر امتلائی نبود و فصد ابتدا فصد کنند و خون اندک اندک بچند کرت برآرند اما اگر امتلا شدید بود بیشتر گیرند بیک
دفعه و بعد از فصد حسب مراعات مزاج باصلاح حال و تقویت عضو ماؤف بپردازند چنانچه در محل هر یک مضبوط است و قرص راوند یا قرص خشخاش خوردن و ادویه
مقوی جگر تا نفس چون صندل و ورد و مشک و آرد جو با آب کاسنی بر کبد ضماد نمودن از برائے قے الدم کبدی طحالی خیلے مفید بود و گویند که چون بر جگر یا بر سپرز محجمه نهند و به
مکند مع الشرط یا با شرط قے الدم را که ازین اعضا باشد و امتلا قوی نبود فی الفور باز دارد **فائده** قے الدم که از قروح معده افتد تقدم حدت قرحه و بر ورزیم و قشر
وقے بر آن گواهی دهد و علاجش معالج قروح معده لوان مذکور شد و قرص گل و یاقوتی معتدل و یاقوتی بارد حکیم علی درین باب نافع است و گاهی تریاق فاروق و
مثرودیطوس حاجت افتد اگر قوی ضعیف شده باشد و ایضا گاه باشد که در قے الدم قدرے خون در معده بسته شود و اشتد شیر و اعراض مثل غشی و برد اطراف
و سقوط نبض رو نماید علاج آن بتفصیل علیحده مذکور گردد **مفردات** آب برگ بانسه با شهد آمیخته بخورند قے الدم را مجرب است از ذکائی و قادری و در بیاض
استادی دیدیم … برگ بانسه با عسل … شد **دیگر** آب بارتنگ و آب خرفه و آب برگ انگور مفید است **دیگر** مویز مع دانه خوردن و بند نمودن دهن رگها سود مند
است **دیگر** استه تمر هندی و شیره خرفه و آب نعناع برائے قی الدم مجرب است **دیگر** چون عقیق را که رنگ آن بچون انار الحم باشد و خالص الحمرة نبود بر صاحب
نفث الدم تعلیق کنند بالخاصیة خون را باز دارد **مرکبات** اقاقیا که قے الدم را نافع و در قبل ضعف جگر خواهد آمد و دواے که قی الدم را مفید است صمغ عربی کهربا
گلنار مساوی سائیده در شربت حب الآس آمیخته بخورند **ایضاً** از ذکائی سعد کوفی لسان العصافیر اصل السوس صندل سفید هر یک دو درم کوفته بیخته سه درم با
شهد آمیخته بخورند **ایضاً** که جهت قی الدم مجرب سنگ جراحت سائیده نیم توله همراه حریره نشاسته و روغن بادام و نبات سفید مکرر بخورانند **دواے**
که در قی الدم و حفظ صحت بغایت مفید است از طب الاکبر مازو گلنار از هر یک دو درم افیون یک قیراط کوفته آب بارتنگ آمیخته هر روز اندک اندک بر نهار تناول نمایند
ایضا حکیم علی گفته که قے الدم که از معده و مری و که بود و اکثر آن بسبب خوردن داروهاے گرم مثل جوزبوا بسباسه و فلفل و یا خوردن غذاهاے گرم مثل سیر و خردل

ودیگر مرق انگور با سکنجبین عنصلی مجرب است و سرگین خروس با عسل بالخاصیت است و قطرانیل مفید ودیگر سکنجبین و مصطگی و ماء العسل و طبیخ شبت و تخم سکنجبین نزد حطیل آب گرم همراه افاوت دم و لبن انجماد ودیگر سرکه تنها یا با آب آمیخته نوشیدن همین حکم دارد ودیگر پودینه تر کوفته آب آن با شکر آمیخته بدهند یا آب مذکور بعسل و دوا مثیه با دو درم نمک چینی بخورند شیر بسته گداز دودیگر حلتیت با سکنجبین تا مثقال شیر بسته را اسود و هند ودیگر ترولی سفید دو درم با آب گرم خوردن خون بسته را گداز دو ❊

مرکبات

جوشانده که خون و شیر منجمد را گداز د و سداب و صعتر و آب جوشانیده بدهند و دیگر محللات همچون طبیخ حلبه و شنا و سبستان بنوشند و قرطم مع تخم سریع الاثر است
دوائی که در انجماد خون کفایت میکند از خلاصه حب الرشاد دو درم با سه درم آب گرم کا مثل آن ما شانجته باشد سفوف نمایند.
ایضا منه یک درم سرگین خروس با اندک عسل سرشته با آب پودینه نهایت موثر است ❊

فصل هفتدهم در فواق

یعنی هچکی و آن حرکت اجزاے معده است بفوق مرکب از تشنج انقباضی و تمدد انبساطی و سببش اکثر لحوق ایذا است بفم معده و اسباب ایذا بسیار است چنانچه بر یک مع علامت و علاجش مذکور میگردد و بدانکه حبس دم و ریاضت و حرکت قے کردن و اطراف تکلم بستن و عطسه آوردن و مریض را یکبارگی با آواز قوی ترسانیدن و آب سرد بر بر وقدن و خبر هولناک پیش او بیان کردن مانع اکثر اقسام فواق است وللحرکات المزعجة تاثیر عظیم فی تسکین الفواق ووضع المحاجم بلا شرط علی المعدة و ما بین الکتفین ایضا نافع اشارة الفواق بعد الاستفراغات المفرطة سیما الدم ردی و مع الکبد و مع ضیق النفس فی المرض الحاد و مع القی سیما الزنجاری ردی و سیما ایضا فی السبات شروع مع الرحیر قال فواق از تناول طعام کثیر و غلیظ علامتش ظهور فواق است متصل بعد تناول طعام مذکور و گرانی معده و ترک ریاضت معتاد ❊
علاج آب و نمک خوب قی کنند بعده گلقند و سکنجبین همراه گلاب بدهند چند روز و تقلیل غذا کنند و حرکت و ریاضت و ادویه سخنه چون تخم کرفس و دوقو و زیره و زنجبیل و پودینه و انیسون و اسارون و سنبل و زراوند مدحرج استعمال نمایند اکثر و شنا و نیم درم جند بیدستر با سرکه عنصل و اورا بار روغن زیت طلا کرده بر معده مالیدن فائده تمام دارد و دیگر ادویه و مطبوخات مخصوصه این قسم بدهند و اگر تسکین نیافت قرص کندر دهند **فواق از برودت معده و یا بسبب ریاح غلیظه** علامتش برودت قلت عطش است و میل طبیعت باشیا گرم و ضعف هضم و این نوع طفلان و پیران و مریضان را بیشتر افتد و نشان ریحی وقوع فواق است عقب تخمه و تناول طعام با وانگیز و آروغ و نفخ و قراقر و غیره شاہد ے بود و این قسم کودکان را اکثر عارض شود خصوص بعد شرب شیر کثیر **علاج** شیره بادیان شیره زیره سیاه شیره تخم کشوث و عرقیات مبرآورده گلقند مالیده صاف نموده بنوشند و جوارشهاء حاره همچون جوارش مصطگی و کمونی و کبیر خورند و شیره بادیان نه ماشه و صعتر و انیسون هر یک هفت ماشه و زیره سفید سه ماشه الایچی بخیده گلاب نه توله عرق نانخواه و بیل بوا و پودینه و گلقند هر یک چهار توله بنوشند و کندر و مصطگی و زیره کرمانی و پودینه زنجبیل بخایند و استعمال سداب یا تخم آن با شراب و یا بوره ارمنی با عسل نافع چون ثلث درم جند بیدستر با سرکه طلا کرده بدهند عجیب الاثر است و راسن خشک عصاره غافث و ساذج و دوج و فقیصوم و دیگر ادویه که در قسم بالا گذشت مفرداً و مجموعاً بطریق لعوق بخورانند و سواے تنقیه همه آنچه در قسم اول از فواق رطوبی نافع بود در ینجا مفید دانند و در ریحی اگر باقی مانده بهار الاصول تنقیح داده مسهل و هندسیس ادویه کاسر ریاح خورانند و انجدان و شونیز و جند بیدستر باشند و هر دو اضمده و ادهان سخنه خوشبو بر فم معده گذارند و تلطیف غذا نمایند و شوربا ے گوشت ماکیان و کبوتر بچه و عصافیر بمصالحه حاره پخته با نان غذا سازند و از اشیاے سرد و مغلظ و منفخ پرهیز نمود در ین قسم و در فواق رطوبی عطسه آوردن و عطسه کردن و برگرسنگی و تشنگی صبر نمودن و خبر هولناک و دفعتة پیش مریض گفتن خیلے مفید است والیضا حبس نفس و آواز قوی چون تفنگ وغیره قریب گوش در حالت بیخبری بیمار بدهند نافع و هر گاه سوء مزاج بارد مزمن شود محاجم بلا شرط بر معده و در میان هر دو کتف گذارند و اضمده محمره ضماد نمایند و قرص اثنا سیا بدهند ❊
فواق از کثرت تولد رطوبت لزج در معده و التصاق آن علامتش سیلان لعاب دهن و گرانی معده و فساد هضم و آروغ ترش **علاج** تخم ترب و تخم شبت در آب جوشانیده عسل و اندکے نمک داخل کرده بنوشند و قے نمایند بعده مصطگی و پوست ترنج هر یک یک ماشه سائیده در گلقند آمیخته بخورند و مصطگی و سنبل الطیب و عود و پوست ترنج در سرکه و گلاب سائیده بر معده ضماد نمایند و کمونی و دواء المسک خورند بهر اسهال ایارج فیقرا عصاره افسنتین از هر یک نیم مثقال نمک هندی و دوا نگ بدهند و پس از اسهال مربا ے بلیله استعمال نمایند و مطبوخ مصطگی در دفع آن مجرب است و همچنین پودینه نانخواه و بادیان و دارچینی و چا ے خطائی و بادیان خطائی عسل و دادن و کذلک جند بیدستر و شونیز با عسل لیسیده شربت سیب خوردن نافع و دیگر تدابیر که در قسم سابق گذشت بکار برند **فواق بسبب خلطے حاد الکیفیت و یا از تناول اشیاء تیز و حریف** علامتش حرقت فم معده است و تقدم قے زرد و سبز و سیاه و خوردن اغذیه و ادویه حریفه مثل شرب

فائیدہ ازین قبیل است و گلہ ائت قیصوم و پودینہ کوہی و مصطگی اجزا برابر گرفتہ جوشانیدہ نوشیدن شدید النفعت است ایضاً برائے فواق ریحی مصطگی و اجنی لعاب در
مناسب جوشانیدہ تصاف کردہ بطور قہوہ نوشند از معمولی حب نافع فواق ریحی برگ پودینہ قرنفل دانہ ہیل بادیان ہر جزو مصطگی در شیرہ برگ تنبول سائیدہ بقدر
کنار دشتی حب بندند و سہ ہر روز یکے خورند از معمولی حب کہ جہت دفع فواق شدید معمول است در فصل ضعف ہضم مذکور شد دوائی فواق نسخہ مطلب
مصطگی سودہ بگلقند آفتابی سرشتہ بخورند بالائیش عرق بادیان بنوشند روز دوم انہمال ہم ہمے آمد از تحمہ مصطگی دو ماشہ عود دو ماشہ الائچی خورد سہ ماشہ نعناع خشک
سہ ماشہ بعرق بادیان جوشانیدہ گلقند دو تولہ داخل کردہ بنوشند روز سوم سنار کی نیم پاشد سودہ بگلقند آفتابی سہ تولہ سرشتہ بخورند ایضاً از مجربات حکیم علی انیسون
زیرہ نیم کوفتہ نعناع ہر یک شش ماشہ ورسی و شیش تولہ آب بجوشانند تا بربع آید بطریق تجرع آشامند دوائی کہ فواق ریحی را مفید است از خلاصہ
پوست درخت سرس پوست پپیل قرنفل مساوی الوزن باہم کوفتہ مخلوط ساختہ و قلیان کشند دوائی برائے فواق کہ از گرانی طعام در معدہ باشد و
آنچہ از نبردات معدہ بود مجرب است از خلاصہ جند بیدستر مصطگی تلخ ہر کدام نیم درم فطراسالیون یک درم باہم کوفتہ تا یک درم از آن با سکنجبین اندرانی پودینہ و انیسون
پختہ باشند بدہند دوائی فواق صفراوی کہ با تلخی دہن و قے صفراوی و زردی رنگ باشد سکنجبین و گلاب و آب فاترنوشانیدہ قے کنانند کہ فی الفور دفع شود و اگر
بماند بفاصلہ سہ چہار گھڑی مطبوخ ہلیلہ دہند و یا مطبوخ فواکہ استعمال کنند و شام ماء الشعیر یا مونگ در شوربا مرغ دہند و صبح طباشیر و سماق در شربت انار سرشتہ با شیرہ
تخم کاہو و تخم خیارین و تخم خرفہ ہر یک نہ ماشہ بگلاب و شربت آلو چہار تولہ دہند ایضاً و فواق سوداوی کہ با ترشی دہن و قے سیاہ و تشنج و سوزش معدہ بود بعد فصد باسلیق یا از
دست چپ جہت تنقیہ حب لاجورد یا مطبوخ بسفائج و مثل آن افتیمون بشیرخر دہند و بعد از آن تسکین مائی الجبن دہند ایضاً و فواق کہ از خوردن چیزہای حاد حریف
شود آب سرد و تخم سیر نوشیدن بنجاح میسر سازد و ہمچنین آنچہ از اشیائے قابضہ و ترش بود و شوربائے چپ و آب سرد فائدہ میکند ایضاً از مجربات خاکستر
پر طاؤس نخالت کہنہ ہر دو آمیختہ بقدر چہار ماشہ با آب بنوشند ایضاً منہ چوبی نارجیل بسوزند و در آب اندازند و بعد ساعتے قدرے از آب مذکور گرفتہ برگ قنب
یعنی بھنگ اندکے در وے لبائیدہ صاف نمودہ بنوشانند دوائے کہ برائے فواق مجرب است از معمولی ورق قنب بقدر دو ماشہ مغز بادام چہار عدد سائیدہ
صاف کردہ نوشانند سفوف مجرب برائے فواق امتلائی و ریحی زیرہ مصطگی ہر واحد چہار درم شونیز یک درم کوفتہ بیختہ بقدر حاجت استفاف نمایند منقول از زمرہ
اخصر سفوف کہ فواق بلغمی و مشک مجرب است از قادری و علاج الامراض تخم کرفس و فطراسالیون سنا از ہر یک دو نیم درم و پوست بیرون پستہ انیسون
پودینہ اسارون مشک زیرہ کرمانی ہر یک سہ درم وج نیم درم کوفتہ بیختہ شربتے دو درم ایضاً از قانون فتاصر فوتنج نمام خشک پودینہ نہری نعناع سداب تخم
کرفس کندر اسارون ہر یک درم افیون گل سرخ ہر یک نصف درم شربت انیسون کہ فواق را بنشاند خاصہ آنچہ بسبب طعام غلیظ برد معدہ و یا غلیظ
بود از قادری عجالہ نافع زیرہ کرمانی انیسون پودینہ کندر از ہر یک درم و دو من آب بجوشانند تا نصف بماند با قند و عسل ہر یک نصف رطل بقوام آرند و تجرع
کنند و اگر سبب فواق برد معدہ بود راسن و انیسون و تخم کرفس بہمان دستور بعمل آرند و اگر سبب فواق باد غلیظ بود تخم سداب یا بس و نانخواہ کوفتہ در شراب
پختہ با قند تجرع کنند یا با مثلث یا با آب بنوشند و شربت انار بن شخص کہ فواق بنشاند در فصل قے مذکور شد و شربت بیہ مرکب کہ فواق را زائل کند در فصل ضعف ہضم
گذشت شموم جہت فواق شدید اگرچہ وحمی باشد نافع است از کافی مرنجوش تخم گشنیز بویانند مجرب است ضماد جہت فواق کہ بسبب برد معدہ باشد جند بیدستر یک دانگ
مشک خالص نیم دانگ سنبل الطیب بادرنجبویہ مصطگی ہر واحد دو ثلث درم تخم بادرنجبویہ برگ فرنجمشک تخم کرفس انیسون ہر واحد یک درم کوفتہ بیختہ در موم روغن از زنبق یا
باروین آمیختہ وقت حاجت بر معدہ ضماد کنند ضماد برائے فواق بارد و بلغمی از موجز سنبل الطیب مصطگی قرنفل با روغن سوسن یا قسط یا روغن گل بر معدہ ضماد کنند قطور
نافع فواق از خلاصہ چرک گوش در شیر زنان سائیدہ دو سہ قطرہ در ہر دو جانب بینی چکانند و تسکین فواق مجرب است قرص کندر کہ جہت فواق از گرانی طعام
و برودت معدہ نافع از کتاب مذکور کندر پنج درم راسن پودینہ خشک ہر کدام سہ درم برگ سداب دو درم تخم نمام سہ درم صعتر نانخواہ ہر کدام یک و نیم درم کوفتہ
بیختہ اقراص سازند ہر واحد بوزن یک مثقال و یکے از آن با آب زیرہ سیاہ استعمال نمایند قرص مخدر کہ در فواق شدید و در انتہا جہت تخدیر حس معدہ دہند
از کتاب مسطور و قانون مشک زعفران گل سرخ مصطگی سنبل الطیب ہر کدام چہار درم اسارون دو درم صبر افیون ہر کدام یک درم کوفتہ بیختہ بلعاب اسپغول قرصہا
سازند و نیم مثقال از آن استعمال نمایند و در موجز وزن افیون ربع درم است باقی بدستور و نوشتہ کہ در زیادتی و کمی وزن بحسب مشاہدہ حال اختیار
طبیب است و قرص مصطگی کہ فواق را نفع دارد در فصل قے گذشت مطبوخ دافع فواق ریحی زیرہ سیاہ برگ پودینہ و اجوائن زنجبیل
مصطگی جوشاندہ بنوشند از معمولی ایضاً برائے فواق کہ از گرانی طعام و برودت و رطوبت معدہ باشد اثر عجیب دارد از خلاصہ و موجز
افسنتین پوست پستہ نعناع پودینہ پوست خشخاش جوشانیدہ صاف نمودہ با سکنجبین عنصلی بدہند مطبوخ جہت فواق امتلائی

از شونیز و طبری انیسون جدوار کماذریوس هر یک سه درم پوست هلیله زرد هفت درم افسنتین رومی ده درم چنانکه رسم است پخته نموده صاف کرده صد درم ازین مطبوخ گرفت اول بار حب ایارج خورده بفاصله دو ساعت بنوشند مرہم نافع فواق صفراوی از سرخ مرم سفید آب کشنیز سبز و جرادہ کدو و روغن بنفشه و گلاب و اندکی شیر کافور شامل مرہم ساخته بگرم بر معده ضماد کنند **حکایات** شخصے را فواق و درد شکم بود دانه هیل پودینه خشک هر یک نه ماشه نبات سفید تولہ در عرق بادیان عرق الائچی جوش داده صاف کرده بطور قهوه بخورند عود مصطگی هر یک یک ماشه پوست ترنج دو ماشه در آب پودینه سائیده بگرم بر فم معده ضماد کردند **ایضاً** فواق مرضعه غش مے شد و عرق سر مے آمد و تنفس با آواز داشت اول گلاب عرق شاهتره سکنجبین ساده داخل کرده دادند روز دویم دانه هیل سه ماشه نعناع دو ماشه آلو بخارا هفت دانه پوست ترنج دو ماشه جوشانیده شربت انار منعنع ممزوج داده روز سوم پوست ترنج مصطگی نعناع هر یک دو ماشه بادیان چهار ماشه جوشانیده گلقند نسرین دو تولہ روز چهارم سکنجبین منعنع افزوده روز پنجم سکنجبین ساده شب آرام ماند مصطگی نعناع هر یک دو ماشه گاؤزبان چهار ماشه پوست ترنج دو ماشه آلو بخارا هفت دانه جوشانیده شربت انارین منعنع روز ششم اصل السوس چهار ماشه عود دو ماشه افزودند **ایضاً** جوانے را اول تخمه شده بود گلقند دو تولہ عرق بادیان حل کرده دادند روز دویم فواق عارض شد سکنجبین ساده دو تولہ به عرق بادیان پاؤ آثار گلاب دو تولہ داخل کرده شیره کاسنی شش ماشه گلقند آفتابی دو تولہ بنوشند باز سر فم معده کردند ماؤف بود و چون سوء تنفس و ورم بود و فواق و درد سر گاهے عارض میشود و گاهے نه بنظر تقطیع بلغم برعایت مزاج و فصل گرما شد **ایضاً** فواق مرد جوان فصل صیف مصطگی یک ماشه سوده به گلقند آفتابی سرشته همراه عرق بادیان عرق عنب الثعلب شربت انار شیرین دادند باز جوارش مصطگی شش ماشه عرق بادیان گلاب و بعد فصل سہل باید گرفت **ایضاً** فواق و قبض بسیار بود مهیاج سنارکی پنج ماشه گل بنفشه شش ماشه گل سرخ چهار ماشه مویز منقے ده دانه عنب الثعلب شش ماشه الائچی خورد سه ماشه جوشانیده فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چهار تولہ گلقند آفتابی سه تولہ روغن بادام نه ماشه اندکے راحت شده بود باز فواق بدستور منضج گل سرخ بنفشه هر یک چهار ماشه الائچی خورد سه ماشه بیخ کاسنی شش ماشه جوشانیده شربت بنفشه دو تولہ گل خطمی بادیان مصطگی عنب الثعلب هر یک چهار ماشه جوشانیده نبات پس در سہل دویم زنجبیل یک ماشه تربد سفید دو ماشه آلو بخارا گل نیلوفر افزودند روز سوم مسهل حب ایارج داده شد بعد مصطگی یک ماشه سوده باطریفل تولہ سرشته بخورند بالائش شیره بادیان چهار ماشه شیره کاسنی شش ماشه عرق شاهتره ده تولہ شربت انار شیرین دو تولہ روز دویم شربت دینار دو تولہ داده شد **ایضاً** فواق بشربت کبد مرکب از صفراوی و بلغمی و ورم و تشنج و تهیج اطراف در عرقیات شربت انارین منعنع روز دویم زرشک شش ماشه آلو بخارا هفت دانه در عرق کاسنی پاؤ آثار گلاب چهار تولہ شب خیسانیده صبح خام مالیده گلقند آفتابی یک نیم تولہ شربت بزوری یک نیم تولہ باز اصل السوس گاؤزبان هر یک چهار ماشه مویز منقے ده دانه بادیان عنب الثعلب هر یک چهار ماشه تخم کاسنی بیخ بادیان هر یک شش ماشه زرشک چهار ماشه جوشانیده صاف نموده گلقند آفتابی دو تولہ روز دوازدهم فلوس خیار شنبر شش تولہ ترنجبین چهار تولہ سنارکی نه ماشه افزودند روز دویم مسهل تبرید لعاب بهدانه سه ماشه شیره دانه هیل سه ماشه شربت بزوری دو تولہ بجائے آب عرق کدو اول ورم بجائے فم معده و بعده بجائے مثانه کشیدگی اندک بود و مسهل تخفیف شد غذا اول آب جو بود حالا غذا کهچڑی مونگ و در گوشت بچه ذوق تفرقه کردن گرفت اما اشتها ساقط و قوت کم شده فرمودند مسهل ثالث باید داد بعد مسهل ثالث که اندکے قبض بود گل بنفشه بیخ کاسنی عنب الثعلب زرشک هر یک شش ماشه به عرقیات جوشانیده شربت بزوری گلقند هر یک دو تولہ **ایضاً** فواق عود مصطگی هر یک دو ماشه دانه هیل سه ماشه سپستان پانزده دانه جوشانیده شربت انار شیرین دو تولہ داخل نموده بنوشند روز دویم گل سرخ سه ماشه افزودند روز سوم سہل سنارکی نه ماشه بادیان بیخ بادیان اصل السوس مویز منقے تخم کاسنی کوفته مصطگی گل سرخ جوشانیده گلقند دو تولہ بعد مسهلات بجهت تقویت فم معده پودینه دو ماشه اصل السوس چهار ماشه الائچی خورد سه ماشه سپستان ده دانه مصطگی دو ماشه جوشانیده گلقند دو تولہ داخل نموده بطور قهوه بنوشند روز دویم عود افزودند **ایضاً** صبیه نواب را فواق بلغمی عارض شد دار چینی بادیان اسطوخودوس افسنتین به عرق بادیان گلاب جوشانیده گلقند نسترن بعده نانخواه بسفائج افزودند شکم عوارض نفخ و سختی و درد میشد۔

فصل سیزدهم در انقلاب معده

و این مرضے است که هر چه خورده باشد بعد از هضم معدی قے کند بسبب خراش معاء اثنا عشری که متصل معده است یا در وقت صائم که با اثنا عشری اتصال دارد و فرق در میان این مرض و ایلاوس که قسمی است از قولنج آنست که در ایلاوس آنچه که بقے بر آید متعفن و بدبو مانند براز باشد بخلاف قے انقلاب معده که این چنین نه باشد و قشور سار یک ورقے بر آید و از وزن چیزهاے ترش و تیز حرقت و وجع قریب ناف اشتداد نماید **علاج** سفوف بروغن بادام گاؤ چرب نموده همراه لعاب بهدانه لعاب ریشه خطمی و عرقیات آورده شربت بنفشه و چار تخم داخل کرده بخورند و دیگر ادویه منضجه که در فصل ... خواهند آمد بکار برند و بعضے مذاق میتو پسند کرده

اگر صفراوی است افشره انار و رب غوره و سماق و زرشک خیسانیده بدهند و لعاب بهدانه و اسپغول با شربت زرشک و دم الاخوین و آب حب الآس و بارتنگ یا طباشیر و دم الاخوین نیز مناسب و سفوف معقلبا نافع و اگر بلغمی است تنقیه اش نموده بعد فصاره چون تخم ریحان و کنوچه بروغن بادام شیرین چرب نموده بدهند و مانع ورودی بینه نیز مفید درین مرض غذا مناسب بود و آبیکه در آن خریطه گلنار طباشیر و توت و زرشک و طحیر و کندک انداخته باشند یا آب انار بدهند و صمغ عربی کتیرا و عرق بارتنگ حل کرده مجرب است و عصاره برگ گل سرخ یک تولہ صمغ عربی دو ماشه دم الاخوین یک نیم ماشه تخم بارتنگ سه ماشه سائیده با شربت حب الآس مفید است و چهار تخم کندک و بعضے مینویسند که درین مرض قے کنانیده بعد یک ساعت طباشیر و انه هیل مصطگی پوست بیرون پسته نشاسته کتیرا صمغ عربی گل ارمنی مختوم و دم الاخوین کهربا انار دانه ترش هر چه ازینها مناسب باشد بشربت خشخاش یا شیره صندل یا انوشدارو یا عرقیات مناسب بدهند و بزور مقویه چون تخم ریحان و تخم کشنیز وغیره پاشیده و حب الرشاد و تودرین با گلاب وغیره نیز فائده میدهد بهتر نمایند و گاه باشد که این مرض از ضعف امعا نیز افتد و تدبیر کش نوشیدن مطبوخ فواکه است بعد از آن استعمال همچون نعناع و رب غوره و کشنیزی و امثال آن +

فصل نوزدهم در کرب و قلق معده

هرگاه عارض شود در ریض بیچینی و بیقراری بود و بر یک شکل نماند و باوے غثیان نیز باشد و در اکثر ماده این مرض حار میباشد خواه در معده متولد و خواه از جگر ریزد و گاہے بارد بود لیکن آنهم از کیفیت ردیه چون ملوحت و حموضت و بورقیت و عفونت خالی نباشد و علامت هر یک از آنچه در قے صفراوی و بلغمی و سوداوی گذشته بجویند **علاج** آنجا که ماده حار بود سکنجبین و آب نیم گرم مکرر قے کنند و قرص طباشیر همراه شیره زرشک و شربت انار و سکنجبین بخورند و دیگر مبردات مطفیه همچون الخیار و شربت سیب و سیب و امثال آن بعمل آرند و از پوست کدو ے تر و صندل و گل سرخ و کافور و گلاب سائیده بر فم معده ضماد کنند و بعد نضج مسهل بارد که در فصل صداع گذشت تنقیه نمایند و اگر ماده بارد باشد از آب نیم گرم و نمک مکرر قے کنند و بعد از نضج مسهل حار که در فصل علاج مذکور شد تنقیه نمایند بعد از آن جوارشهاے حاره با سکنجبین عسلے تناول کنند و دیگر ملطفات چون آب بادیان و شربت افسنتین استعمال نمایند و روغن مصطگی بمالند و باقی تدبیر از قے بلغمی و سوداوی اخذ نمایند +

مرکبات

روغن مصطگی بگیرند مصطگی یک رطل و در سه رطل روغن کنجد و شش رطل آب بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند بهتر آنست که مصطگی بجوشانند و بعد از روغن بجوشانند تا گداخته شود **سکنجبین ساده** و عسلی در فصل وجع الفواد خواهد آمد و سکنجبین ریوندی که کرب معده را نافع در فصل سده جگر خواهد آمد **شربت** جهت کرب معده و غثیان و بر انگیختن اشتها و ازاله خفقان مجرب است و باد زهر سموم و سمی افعی منقول از تذکره آب زرشک آب سیب هر یک سه صد مثقال آب لیمون آب نارنج هر یک صد و پنجاه مثقال قند سفید ثلث جمله یعنی دو صد مثقال اضافه کنند و در قوت در اکثر علل تا بتمام تریاق فاروق است و شربت انار و سیب و به در فصل خفقان مذکور شده و شربت افسنتین در فصل ضعف هضم گذشت **قرص طباشیر** نسخهاے متعدده آن در فصل حمیات خواهد آمد کذا ما رالخیار +

فصل بستم در اختلاج معده

و آن حرکتے است شبیه بخفقان که در معده عارض شود پس و تفتیکه حرکت مذکوره در فم معده و اجزاے غذاے معده باشد خفقان و غشی نیز بود و باشد که غثیان و تهوع و سرسام و بالجمله سببش اذیتے است که بمعده رسد و آن اکثر بسبب ماده بارد باشد که در معده جمع شود و یا از عضو دیگر منصب گردد و گاہے بسبب خلط لذاع میباشد **علاج** اول آثار خلط حاره و بارده دریافت نموده بعد از آن مانند کرب معده علاج کنند و در فصل قے علامات هر ماده مع تبدیل و تنقیه آن بتفصیل گذارده بدان رجوع نمایند و آنجا که کرم شکم باعث مرض مذکور گردد و قبض طبیعت و انعصار و دغدغه معده و تقلب نفس بر آن گواهی دهد و تدبیرش استعمال حقنه است یا مسهل و بعد از آن اخراج و قتل دیدان بدانچه در فصل دیدان بیاید +

فصل بست و یکم در وجع الفواد

و آن نزد اطبا عبارت است از درد فم معده که چون عارض گردد شدت درد و غشی شدید و برد اطراف رو نماید و بود که هلاک میکند و گاہے مزمن میگردد سببش و تهوع حرارت است به فم معده یا انصباب خلط صفراوی بر آن موضع چنانچه وقت گرسنگی دردهاے شدیده اتفاق می افتد و یا اجتماع ریاح بارده غلیظه علامت

حرارت و تشنگی و خشکی دہن و حیثار و خفقانی بود و نشان صفراوی با وجود علامت مذکور زردی زبان و تلخی دہان باشد و آثار ریحی تشکلین فی رو بآروغ و اخراج ریح بسفل گاہی شدت درد و گاہی سکون آن و هند علامات مذکوره است **علاج** دینار شیره زرشک و گلاب عرق گاؤزبان برآورده سکنجبین و شربت لیمون خلط کرده بنوشانند و قے در بعضے اگر کرده دادن مفید بود و در صفراوی فصد باسلیق کنند و تبرید مذکور دہند و تمر ہندی و انار و آلو خورانند و صندل سفید و گلسرخ و طباشیر و سماق در گلاب و آب اسپغول سائیده و در فم معده ضماد نمایند و روغن گل بالیدن نیز مفید بود و اگر مرگ مہلت دہد از غشی بہوش آمده از سکنجبین آب نیمگرم قے کنند و بعد از آن شربت سیب و شربت انار شیرین و ترش بنوشند و از مسہل بارد که در فصل صداع گذشت تنقیه نمایند و بعد قے استعمال شربت دینار و دیگر با الیلیجی با سکنجبین و آب کاسنی و آب عنب الثعلب نیز سودمند است و اگر آبهاے مذکوره ہم نوشند و آب سرد و گلاب بدہند و ہنگام تشنگی آب سرد نوشیده باشند فهذا اسفاناخ و اگر از غشی افاقه نشود و در میان حالت باسلیق زنند که فی الفور بہوش می آرد و وجع الفؤاد بارد قے کنانیده فارقیون سه ماشه باہلیله مربی یک عدد خورانیده مصطگی تولہ نبات سه تولہ در گلاب جوشانیده دہند و بفاصله سه چہار گهڑی مطبوخ ترید و شربت دینار دہند و معجون ابن ہبل مجرب است و در ریحی بہوش آورده نمک سلیمانی دادن است و جوارشہاے گرم کامسر ریاح بدہند و ادویه مجشیه چون کندر و مصطگی و زیره و پودینه بخایند و بعد از نضج از مسہل حار که در فصل فالج مذکور شد تنقیه نمایند و تکمید از برگ صبر که بہا گه و زر چوب پاشیده جانب بر تابه گرم کرده باشند مجرب است و گویند که صاف سوخته بالخاصیت تسکین این درد است و عطر گلاب بر فم معده مالیدن منفعت کثیر دارد و دار فلفل کلاه دار و شکر سفوف ساخته قدرے ہمراه شیر برہر صباح و شام بخورند بسیار نافع بود باقی تدبیر او مثل وجع معده است **مفردات** در وجع الفؤاد حار اسپغول بگلاب شسته خوردن مفید است **دیگر** که براے وجع الفؤاد مزمن مجرب است عنبر لعقید یکدانگ بخورند تا سه روز **دیگر** حلتیت در آب محلول شربا در بارد و ریحی عجیب است و تخم اسفاناخ و صعتر و موسیائی نیز نافعست و شراب مع سرکه مجرب است **مرکبات جوشانده** که وجع فؤاد ریحی را سودمند است از غافث بادیان عنب الثعلب گل بابونه قنطوریون جوشانیده صاف نموده بدہند **دواے** که در وجع الفؤاد بارد بکار آید بادیان انیسون تخم کرفس ہر واحد سه ماشه الائچی خورد اصل السوس مقشر ہر یک چہار ماشه مویز منقی ده دانه جوشانیده صاف نموده گلقند لسترن سه تولہ حل کرده بنوشند معمول فرابادین معمولی این نسخه در مطبوعات نوشته لیکن در آن وزن انیسون تخم کرفس ہر یک دو ثلث درم است بادیان و خیر نوا و اصل السوس ہر یک درم گلقند دو تولہ **سفوف** که در وجع الفؤاد بعد قے سکنجبین آب نیمگرم و اسہال بنقوع نافع مع جلنجبین و گلاب شربت دینار مجرب است انیسون ده مثقال سیل دارچینی زنجبیل تخم کاسنی گلسرخ ہر واحد یک مثقال راوند دو درم شکر برابر ہمه معجون فلافلی که در وجع معده گذشت نیز بغایت مفید است **سکنجبین ساده** که دفع صفرا و بلغم نماید نسخه معمول خود قند سفید یک آثار در دیگچه کنند و باؤ آثار سرکه صاف بر آن ریزند بقوام آورده یک اوقیه گلاب بر سر آن ریخته فرود آرند و اگر بجاے قند عسل اندازند سکنجبین عسلی شود و اگر بجاے سرکه آب لیمون اندازند شربت لیمون میشود و طریق ساختن شربت حماض و نارنج نیز چنین باشد و ترکیب شربت سیب و انار در فصل خفقان گذشت و شربت دیگر در فصل بیچ خواہد آمد **ضماد** وجع الفؤاد حار از غافث و آب بارتنگ آب حی العالم بآموم سفید و روغن گل نعل آرند **ضماد** و نافع در دفواد بارد از معمولی دارچینی عود و ج ترکی زرنباد و مصطگی بگلاب ضماد کنند نیمگرم و ضماد دیگر که براے وجع الفؤاد نافع در فصل ضعف ہضم گذشت **لخلخه** که بوجع فواد که فی الحقیقت آفت در معده میشود مفید منقول از بعضے نسخہاے ذکائی لادن مصطگی سائیده روغن گل یا نرگس سرکه خالص آب نارین آب سیب ولائتی مجموع را در شیشه انداخته حرکت داده بو یانند مجرب است **معجون ابن ہبل** جہت وجع فواد و تقلب نفس که از برد باشد نافعست و بسیار مقوی معده از تحفه و علاج الامراض گل سرخ فلفل زنجبیل دار فلفل زرا وند طویل دارچینی اسارون ہر یک دو جزو مصطگی زرنباد و پودینه انیسون ہر یک یک جزو جند بید ستر نیم جزو کوفته بیخته با یک وزن عسل و یک وزن شیره و گلقند لسبر نسد شربت دو مثقال **وجور** که در وجع فواد که غشی ہم رسد مفید است جدوار ته فسبجی سوده در گلاب حل کرده در حلق ریزند مفید و مجرب است از ذکائی

فصل بست و دوم در حرقت معده

سبب سوزش معده تناول غذاے غلیظ خام چون گوشت گاو میش و عدس و غیره میباشد یا احتباس رطوبت خام در خمل معده **علامتش** آنست که بعد از تناول طعام غلیظ ذی رطوبت وقت ہضم غذا حادث میشود و ہنگام خلوے معده تسکین میباید و آب دہان بسیاری بر آمدن بر آن شاہد بود **علاج** در غذاے تخم ترب و عسل و نمک در آب جوشانیده بنوشانند و قے کنند و در حار مزاج شربت انارین در گلاب و در بارد زنجبیل مربے لعوق بادیان و ہیل و نعناع دہند و بادیان خائیدن مجرب است و غذاے چون گوشت طیور و غیره بخورند و در رطوبی قے بکرات و مرات کنند و بعد از نضج از مسہل حار و ایارج کبار تنقیه کنند و مقویات معده بخورند ہضم نمایند و جوارش مصطگی و سفوف بادیان و سفوف کبور کچری با نمک مفید بود و گاہ باشد که حرقت معده بسبب کثرت انصباب سودا از طحال بر فم معده باشد و این در حالت ناشتا و خلو معده حادث میشود و بخوردن غذاے چرب ساکن میگردد و درین صورت فصد باسلیق و اسیلم از دست چپ کنند و طبیله مربے و آمله مربے و دیگر مقویات معده بخورند و سکنجبین بزوری ہم بنوشند و از دوا شفیع معده ضماد کنند یا طباشیر و انار ہیل لاجورد با آمد مربے سرشته ورق نقره پیچیده خورده شیره تخم خربزه و زرشک قرطم والائچی با سکنجبین افتیمونی و گلاب و کیوڑه تخم فرنجمشک باشیده بنوشند

واگر بشود ما الجبن وشهد و آب الشعیر پرورده اصل السوس مقشر با سویه با نبات سفید بود و نسخه خمیرآرد جو که در مفردات فصل ... گذشت از برای التهاب مفرط معده نیز سبیل است **مفردات** لنگو و درخت مغیلان و نمک طبرزد مساوی کوفته بیخته بقدر دو درم چند روز مداومت نمودن سوزش معده را بالکل زائل میسازد باذن الله تعالی از خلاصه **و دیگر** که تسکین حرقت معده دمی که از اخلاط سوداویه و محترقه و لذاعه باشد نماید ریقال کهنه مقشر را در آب بشیره گرفته قدرے نبات داخل کرده بنوشند **مرکبات دواے** که حرقت معده را که با حرارت مزاج بود نافع از خلاصه اسپغول تخم سرد با گلاب و شکر طبرزد بدهند یک نسخه دواکه در آن صندل و کباب چینی است برای حرقت معده که از ناگواریدن طعام باشد مجرب است در فصل ضعف هضم گذشت **طلاے** حرقت فم معده و سوزش معده و جگر که از مرض مراق بهم رسد سود بود و معده گرم را نافع از بیاض حکیم اکمل خان صاحب پوست بیرون پسته زرد و صندل از هر یک سه ماشه عود کنند مصطگی طباشیر هر یک یک ماشه روغن گل یک تولہ گلاب قدر حاجت کوفته بیخته بروغن گل و گلاب سرشته بر فم معده طلا نمایند و اگر حرارت باشد قدرے کافور و آب بیخ سیب شیرین اضافه کنند **قرص** سعد معمول حکیم میر محمد حسین خان جهت سوزش فم معده خصوصاً وقت انحدار غذا و برای هضم نافع بگیرند سعد کوفی را در آب زرشک بیا زرم سائیده دانه دار چه کرباس تولد نیده صافی آمیزد و ظرف سفالی پرکرده بر روی آتش بگذارند تا رطوبت آن منجذب شده خشک گردد و قریب به بریان شدن رسد لیکن بریان نشود پس برداشته با عرق داچینی یا قرنفل یا عرق بید یا گلاب سرشته اقراص سازند و سه قرص ثلث درمے روزے یک قرص یا دو قرص بخورند و اگر نیم جزو قرنفل و ربع جزو عود هندی اضافه کنند بسیار اقوی **حکایات** شخصے را حرقت معده بسبب بلغم غلیظ شده بود نمک سلیمانی بعد از طعام خورانیدند و مصطگی الائچی در دهان بجاے قرنفل نهاده استعمال کنانیدند صحت یافت **فصل بست و سوم در حکه معده** خارش است در فم معده که در معده محسوس شود و سببش خلطی حریف لذاع بود که از عضوے بر معده ریزد چنانچه از ریزش نزله بر معده عارض شود یا چیزهاے خورد که بر سطح داخلی حادث شود و علامت انصباب خلط برآمدن غذاے منهضم از معده است و دیگر آثار ظاهر بودن و نشان تهوع و ظهور سوزش است وقت اکل و خروج غذا غیر منهضم بقے یا با اسهال **علاج** در خلطی اول استفراغ ماده کنند بمسهل بارد و بطبیخ هلیله و نقوع صبر و تبرید بشربت بنفشه و عناب نمایند بعده مقویات معده که بارها ذکر یافته تناول نمایند و در شوربی لعاب بهدانه و روغن بادام و قرص طباشیر بے زعفران بدهند و سفوف حب الرمان و سفوف زلق الامعا مفید بود و باقی تدبیر از فصل شور معده و اسهال معدے شوربی بجویند **فصل بست و چهارم در استرخاے معده و تهلیل نسج آن** و این مرض است که جرم معده ضعیف شود و بافت وے سست گردد و سبب استرخاے معده اکثال و تر شدن معده است از فضول رطوبے پس اگر استرخا در نفس معده بود علامتش فساد هضم است و ارتفاع سینه و انخفاض پشت و اگر در رباطات وے باشد نشان وے انحناے بیمار است یا میل او بجانب او بمین و یسار و سبب تهلیل نسج معده کثرت تداوی بقے و اسهال است یا مقاسات امراض و اوجاع شدیده سوء تدبیر مفرط علامتش آنکه طعام هرگز نگوارد و اگرچه غذا رسک و لطیف خورده شود و قبض طبیعت بحدے بود که در اکثر احوال بدون خوردن دارد رفع نشود با وجود عدم امتلا و ورم و سوء مزاج ضعف اشتها و لاغری مراق و کاهش بدن باشد **علاج** جوارش عود و اطریفل صغیر و کبیر و حب الآس و مانند آن هر چه قابض و خوشبو بود و استعمال نمایند و روغن مصطگی فاردین بر معده مالند و غذاے سبک و سریع الهضم مایل القبض و جفاف چون گوشت تیهو و دراج که درین مرض بسیار مفید است بخورند ما در صورت استرخاے تنقیه بدستوری که در فصل فالج مذکور شد نیز ضرور است **اشاره** بدانکه در امراض تهلیل نسج معده جمیع افعال معده باطل شود و هیچ تدبیر بار معده بدترین امراض است کمتر علاج پذیرد **مفردات** پوست اندرون سنگدان مرغ از گوشت جدا کرده خشک نموده بسایند و مقدار نیم مثقال با اطریفل یا شربت میبه یا حب الآس سرشته تناول کنند که مجرب است **دیگر** سنگ یشب بر معده آویختن بالخاصیت مفید است و اگر آنرا بسایند و بقدر نیم درم با چیزے مناسب آمیخته بخورند **مرکبات اطریفل اکبر** که در فوائد زیاده از اطریفل کبیر است و دافع استرخا و رطوبت معده است و هاضم طعام و مانع صعود بخار از معده و دماغ مقوی و مشهی معده و امعا و مثانه و مصفی ذهن و رافع نسیان و اعانت بر قوت باه میکند و مداومت آن مانع سرعت پیری است و دافع بواسیر ریحی و دیلح و بدن و محرور المزاج بجز در فصل سرما استعمال نکنند پوست هلیله زرد پوست بلیله کابلی پوست بلیله آمله منقیٰ هلیله سیاه فلفل دار فلفل هر یک شش درم زنجبیل شیطرج لسان العصافیر سلیخه مقشر حب الفلفل بهمنین تودرین شقاقل بوزیدان تخم خشخاش کشنیز بسباسه گاوزبان دانه هیل قلیه قرنفل هر واحد دو درم عسل و دو چند شکر طبرزد بسرشند و نوشته اند که بعد سه ماه استعمال کنند و بعضے درین یکدرم عود غرقی نیز افزوده اند از معمولی منقول و اطریفل صغیر و کبیر در فصل صداع گذشت **جوارش فلنجمشک** جهت استرخاے معده و ریح بواسیر و فساد مزاج و لون از دیاد باه نافع است و معمول و الد ماجد غفر الله له هلیله بلیله آمله فلفل دار فلفل زنجبیل سعد شیطرج هندی سنبل هر یک یک درم تخم شبت تخم گندنا هر یک چهار درم خبث الحدید مدبر صد درم کوفته بیخته بعسل کف گرفته و روغن گاو که بقدر حاجت باشد بسرشند و در ظرفے بدارند و بعد شش ماه بعمل آرند شربت دو درم و اگر مشک و در هم نیز داخل سازند رواست و طریق تدبیر خبث الحدید که بفارسی فلنجمشک گویند این است که چرک آهن باریک ساخته بسرکه انگوری یا شراب ریحانی اولی مرتبه یکهفته و نهایت شانزده روز بجهان تر دارند پس در سایه خشک کرده مغز آسپی بریان نموده بکار برند و اگر بعد بریان نمودن بروغن بادام یا روغن گاو که بخیه خبث الحدید بود صلایه بلیغ کرده بعمل آرند بهتر است و درین تقدیر حاجت با آمیختن روغن دیگر وقت اختلاط عسل نیست و جوارش عود بنسخهاے متعدده در فصل ضعف هضم و نقصان اشتها مذکور شد **روغن مصطگی** در فصل کرب معده گذشت **شربت حب الآس** در فصل اسهال خواهد آمد و شربت میبه در فصل ضعف هضم مذکور شد **قرص** معده را قوت دهد و استرخاے نسج او را نافع آید طبیعت به بندد

اعلان ضروری

بر جملہ اہل مطابع و تاجران کتب واضح باد کہ تمام
حقوق تصنیف و تالیف کتاب رموز اعظم منجانب مصنف
مرحوم بحق خاکسار حسب ضابطہ سرکار انگلشیہ من کل الوجوہ محفوظ
ہستند۔ لہذا احدے قصد طبع نفرمایند۔ و بعوض نفع نقصان برداشت
نکنند۔ البتہ آنقدر کہ کتب مطلوب باشند از دکان خاکسار واقع
بازار دریبہ کلان صوبہ دہلی طلب نمودہ بندہ را مرہون منت
فرمایند

خادم

احمد حسین تاجر کتب بازار دریبہ کلان
صوبہ دہلی
سنہ ۱۳۳۵ھ
۱۹۱۷